Η ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

Ἡ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ

ΤΗΣ ΠΕΡΙΩΝΥΜΟΥ ΤΑΥΤΗΣ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΕΩΣ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΚΑΤΕΡΩΘΕΝ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΟΣΠΟΡΟΥ
ΠΡΟΑΣΤΕΙΩΝ ΑΥΤΗΣ
ΑΠ' ΑΥΤΩΝ ΠΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΑΧΡΙ ΚΑΙ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ
ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΚΙΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΩΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΙΝΑΚΩΝ
ΠΡΟΣ ΔΙΑΣΑΦΗΣΙΝ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΥΠΟ

ΣΚΑΡΛΑΤΟΥ Δ. ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ,

Συνδρομῇ φιλοτίμῳ
ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΟΥ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΠΟΣΤΕΛΝΙΚΟΥ
ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΚΑΛΛΙΑΔΟΥ,
Ὧ καὶ προσφωνεῖται.

ΤΟΜΟΣ Γ.

Περιέχον τὰ πάλαι καὶ νῦν ἤθη καὶ ἔθη τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατοίκων.

« [illegible] Κωνσταντινου [illegible]
« [illegible] ἀνεπτερην [illegible] τὰ ἐν
« [illegible] τινὰ κα
« [illegible], καὶ [illegible] τὰ ἐν αὐτῇ
« [illegible] καὶ [illegible] καθίστηκε »

Σ[illegible]. [illegible] Ἱστορ. [illegible]

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

[illegible]

1869

Η ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

Ἤ

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΗ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ

ΤΗΣ ΠΕΡΙΩΝΥΜΟΥ ΤΑΥΤΗΣ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΕΩΣ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΚΑΤΕΡΩΘΕΝ ΤΟΥ ΚΟΛΠΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΟΣΠΟΡΟΥ

ΠΡΟΑΣΤΕΙΩΝ ΑΥΤΗΣ

ΑΠ᾽ ΑΥΤΩΝ ΠΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΑΧΡΙ ΚΑΙ ΚΑΘ᾽ ΗΜΑΣ

ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΚΑΙ ΠΟΙΚΙΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΩΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΤΕ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΡΟΣ ΔΙΑΣΑΦΗΣΙΝ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΥΠΟ

ΣΚΑΡΛΑΤΟΥ Δ. ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ,

Συνδρομῇ φιλοτίμῳ

ΤΟΥ ΕΥΓΕΝΕΣΤΑΤΟΥ ΑΡΧΟΝΤΟΣ ΠΟΣΤΕΛΝΙΚΟΥ

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΚΑΛΛΙΑΔΟΥ,

Ὧ καὶ προσανετέθη.

ΤΟΜΟΣ Γ΄.

Περιέχων τα πάλαι καὶ νῦν ἤθη καὶ ἔθη τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατοίκων.

» Ἐγὼ δὲ, ἐν τῇ Κωνσταντίνου πολει τὰς διατριβὰς
» ποιούμενος, ἐν ᾗ ἐτέχθην τε καὶ ἀνετράφην, τὰ ἐν
» αὐτῇ γινόμενα πλατύτερον διηγοῦμαι· ὅτι τινὰ καὶ
» αὐτοψίᾳ ἱστόρησα, καὶ ὅτι λαμπρότερα τὰ ἐν αὐτῇ
» γινόμενα καὶ ἄξια μνήμης καθέστηκε «.

Σωκρ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. Ε΄, κδ΄.

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

(Παρὰ τῇ Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς, ἀριθ. 4).

1869

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΔΙΚΑΙΟΝ εἶνε νομίζομεν, καθὼς οἱ μετὰ μακρὰν καὶ κοπώδη ὁδοιπορίαν ἀναπαυόμενοι τέλος εἰς τὸ πλάγιον τῆς ἑστίας, ἢ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς ἰτέας ἢ φιλυρέας, 'να ἐπεξέλθωμεν καὶ ἡμεῖς ὅσα εἴδομεν, καὶ, ἀφ' οὗ, περιελθόντες ἄνω καὶ κάτω, περιελάβομεν κατὰ νοῦν καὶ ἐθαυμάσαμεν τὰ καθέκαστα τοῦ κτιρίου, 'να παρατηρήσωμεν ἤδη καὶ τοὺς κατοίκους 'του, 'να ἴδωμεν αὐτοὺς ἐργαζομένους, ἐνδυομένους, εὐωχουμένους, ἐμπορευομένους, πανηγυρίζοντας· 'να ἀκούσωμεν αὐτῶν συλλαλούντων, σπουδαιολογούντων, λογομαχούντων, ἀπατώντων ἢ καὶ μυκτηριζόντων ἀλλήλους· 'να ἐξετάσωμεν τὰς πολυσχιδεῖς ἐκείνας μηρίνθους, ὅσαι κινοῦσιν ὄπισθεν τοῦ παραπετάσματος τὰς μηχανὰς τῆς πολυπροσώπου ταύτης παραστάσεως. Τὸ ἔργον ὅμως δὲν εἶνε οὔτε σύντομον, οὔτε εὔκολον· διότι πρόκειντaι πρὸς ἐξέτασιν δισχίλια διακόσια ἔτη· διότι τρεῖς γλῶσσαι καὶ τρεῖς διάφοροι θρησκεῖαι ἐχρωμάτισαν πολυμόρφως τοὺς εἰκοσιδύο τούτους αἰῶνας.

» Ἵνα λάβῃ τις, λέγει ὁ Βολνέϋ, ἀκριβῆ, ὅσον ἐνδέχεται, ἰδέαν περὶ τοῦ ἠθικοῦ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ λαῶν καὶ 'να καταστρώσῃ περὶ αὐτοῦ πιθανόν τινα ὑπολογισμὸν, πρέπει ὄχι μόνον 'να ἔζησε μετ' αὐτῶν ἔτη καὶ 'να ἐσπούδασεν ἐπὶ σκοπῷ τὰς ἕξεις 'των καὶ τὰ ἔθιμά 'των, ἀλλὰ 'να συνησθάνθη, παρεκτὸς τούτου, καὶ αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὴν ἐπιῤῥοὴν αὐτῶν «. Καὶ ἰδοὺ διατὶ μεταξὺ τοσούτου σμήνους συγγραφέων καὶ περιηγητῶν, ὅσοι ἐπεχείρησαν, κατὰ τοὺς τελευταίους ἰδίως χρόνους, 'να ἱστορήσωσι τὴν Τουρκίαν, τόσον ὀλίγοι εἶνε οἱ λόγου ἄξιοι. Εἰς διακοσίους καὶ ἐπέκεινα ἀριθμοῦνται, ὅσους ἀνέγνων· μεταξὺ αὐτῶν ἀμφιβάλλω ἐὰν δώδεκα-δεκαπέντε μοὶ ἐχρησίμευσαν· τῶν δὲ λοιπῶν μεταμέλει μοι ὅτι ἔκοψα τὰ φύλλα. Καὶ τοῦτο διατί; διότι ὁ βίος τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ λαῶν 'δὲν εἶνε δημόσιος, καθὼς ὁ τῶν Εὐρωπαίων. Ὁ Ὀθωμανὸς ἰδίως ζῇ δι' ἑαυτὸν, καὶ ζῇ ὅσον ἐνδέχεται μεμονωμένος. Ὅταν μάλιστα ὑποπτεύσῃ ὅτι 'τὸν παρατηρεῖς, δυσκολαίνει, κρύπτεται ἔτι μᾶλλον, ἀνατριχιάζει ὡς τὰ ἀγρίμια, 'δὲν εἶνε χειροήθης. Χρεία λοιπὸν 'να κρύψῃς τὸν σκοπόν σου, 'να προσποιηθῇς ἄγνοιαν, ἀθωότητα, βλακείαν· χρεία 'να 'τοῦ ἁρπάσῃς, οὕτως εἰπεῖν, ἀγνοοῦντος τὴν φυσιογνωμίαν. Ἰδίως πρέπει 'να θαυμάζῃς περὶ πάντων, 'να μὴ ἐπικρίνῃς μηδὲν, καὶ 'να ἐρωτᾷς ὅσον οἷόν τε ὀλίγα

καὶ μετὰ πολλῆς ἀδιαφορίας· διότι τὸ σ α ν ἀ ν έ (τί πρὸς σέ;) εἶνε πολλάκις ἡ μόνη ἀπάντησις. Τίς τῶν Εὐρωπαίων ἔχει τόσην ὑπομονήν;

Ἔπειτα, ἵνα σπουδάσῃ τις καρποφόρως τὸν τόπον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, πρέπει πρὸ πάντων 'να γνωρίζῃ τὴν γλῶσσαν τοῦ τόπου, διότι, χωρὶς αὐτῆς, μένει εἰς τὴς διάκρισιν τῶν δ ρ α γ ο μ ά ν ω ν, οὐδὲν δὲ γελοιωδέστερον παρὰ τὴν σπουδὴν τόπου δι' ἑρμηνέως. Διότι ὁ ἑρμηνεὺς εὑρίσκεται ἀδιακόπως ἐν τῇ ἀνάγκῃ τοῦ ψεύδεσθαι, διὰ τὰς παραδόξους τὸ πλεῖστον ἐρωτήσεις τῶν Φ ρ ά γ γ ω ν, τὰς ὁποίας, 'αλήμων ὢ εἰς αὐτὸν, ἐὰν διαβιβάσει d'après nature εἰς τοὺς ἐντοπίους, καὶ μάλιστα τοὺς Ὀθωμανούς!

Ἵνα περιγράψῃ τις τὰ ἐντόπια ἤθη, 'δὲν ἀρκεῖ 'ν' ἀκούσῃ τὰς περιγραφὰς ἄλλων, καὶ μάλιστα ἀλλοτρίων, ἀλλὰ πρέπει 'να παρατηρήσῃ αὐτὸς, καὶ 'να σπουδάσῃ τὸ ἀντικείμενόν 'του γυμνὸν τῶν ξένων καὶ ἐπεισάκτων περιβλημάτων, 'να 'τὸ σπουδάσῃ ἀπὸ τῆς φύσεως. Πρέπει 'να συναναστραφῇ, οὐ μόνον τοὺς ὑπερέχοντας, τοὺς προκρίτους, τὴν ἀριστοκρατίαν, ἀλλὰ τὸν λαὸν, καὶ 'να 'τὸν σπουδάσῃ καὶ ἐν τῷ καφενείῳ, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ, καὶ ἐν τῷ λουτρῷ, καὶ ἐν τῷ πανηγυρίῳ· πρέπει 'να ἔμβῃ καὶ εἰς τὸ μαγειρεῖον, καὶ εἰς τὸ καπηλεῖον, καὶ 'να γευματίσῃ πολλάκις ἐκεῖ, καὶ 'να συγκρούσῃ, ἂν οὕτω τύχῃ, τὸ ποτήριόν του πρὸς τὸ ποτήριον τοῦ χειρώνακτος, τοῦ ἁμαξηλάτου, τοῦ κωπηλάτου· πρέπει 'ν' ἀφήσῃ ἐνίοτε τὸ ἀτμόπλοιον καὶ 'να προτιμήσῃ ἀγνώριστος τὸ Δ ο λ μ ο ῦ ς ἢ Π α ζ ά ρ - κ α ΐ κ ι ο ν. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι κινδυνεύει κάποτε 'να ἐξέλθῃ τοῦ πλοίου . . ξυόμενος· ἀλλὰ 'δὲν δύναται ἄλλως 'να σ π ο υ δ ά σ ῃ τὸν λαόν. Ἐὰν ὁ Εὐγένιος Συῆ 'δὲν ἀπεφάσιζε, κατὰ συμβουλὴν φίλου 'του, 'ν' ἀλερώσῃ τὰς χεῖράς 'του, τὰς ὁποίας ἐλάτρευε, καὶ, μεταμφιεσθεὶς εἰς χρωματιστὴν, 'να γευματίσῃ εἰς ἓν τῶν ἐν τῇ ὁδῷ Κυάμων ῥυπαρῶν καπηλείων τῶν Παρισίων, 'δὲν ἠθέλομεν ἔχει σήμερον τὰ τῆς πόλεως ἐκείνης Ἀπόκρυφα. Εἰς ταῦτα πάντα ὁ W. Senior (*) προσθέτει ὅτι πρέπει καὶ 'να λησμονήσῃ προσέτι ὅλας, ὅσας συνέπεσε 'να σχηματίσῃ προτοῦ ἰδέας.

Καὶ ἰδοὺ ἡ αἰτία τῶν παραδόξων ἐκείνων ἀντιφάσεων, τῶν γελοίων quiproquo, τὰ ὁποῖα ἀσχημίζουσι πολλάκις συγγράμματα, πολύτιμα ἄλλως καὶ ἀξιανάγνωστα, περιηγητῶν Εὐρωπαίων περὶ Τουρκίας. Τούτων ὁ μὲν, διαβαίνων ἐπαρχίαν τινὰ τὸ ἔαρ, βλέπει, ὅθεν καὶ περιγράφει, αὐτὴν κατάῤῥυτον: παντοῦ ῥύακες, καταῤῥάκται, χλόη· ἄλλος διοδεύει αὐτὴν τὸ θέρος, καὶ 'τὴν περιγράφει κατάξηρον, αὐχμηρὰν, ἀκατοίκητον. Ὁ μὲν κα-

(*) La Turquie contemporaine, p. 130. Ὁ συγγραφεὺς οὗτός μοι ἐφάνη ὁ εἰλικρινέστερος τῶν λαλησάντων περὶ Τουρκίας, εἰ καὶ αὐστηρότερος τοῦ δέοντος, ἔστιν ὅπου.

ταλύει εἰς εὐθύμου τινὸς καὶ ἀγαθοῦ ξενοδόχου, καὶ ζωγραφίζει τοὺς κατοίκους διὰ χρωμάτων θελκτικῶν· τὸν δὲ ἔῤῥιψεν ἡ τύχη ὑπὸ τὴν στέγην μοχθηροῦ τινος ἢ δυστρόπου, καὶ ἰδοὺ οἱ κάτοικοι ὅλης τῆς Ἐπαρχίας πληρόνοντες ἀκριβὰ τὴν σκαιότητα ἑνός!

Ἀ ρ π α λ ὺ κ ὀνομάζεται τὸ χορηγούμενον ἐπίδομα εἰς τοὺς στρατιωτικοὺς ἰδίως μεγιστᾶνας τῆς Τουρκίας, λόγῳ κριθῆς (ἀ ρ π ὰ) διὰ τοὺς ἵππους 'των· ἀντὶ δὲ χρημάτων παρεχωροῦντο αὐτοῖς ἐνίοτε ἐπαρχίαι πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, καθὼς καὶ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βασιλέως τὸ πάλαι παρεχωρήθη τῷ Θεμιστοκλεῖ πρὸς σῖτον ἡ Μαγνησία. Ἀλλ' ἐκ τούτου ὁ Pouqueville ἐξήγαγε τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐπαρχίαι τινὲς παραχωροῦνται εἰς τοὺς Σατράπας ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως πρὸς δ ι α ρ π α γ ή ν!!

Ἕτερός τις παραπονεῖται, σπουδάζων καὶ ὄχι παίζων, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Μπαμπᾶ μέχρι τοῦ Κοὺμ-καλὲ τῶν Δαρδανελίων 'δὲν εὗρεν οὔτε ἓν κιβώτιον δι' ἐπιστολὰς (boîte aux lettres). Πόσον μετρία καὶ λογικὴ ἀπαίτησις! καὶ πόσῳ λογικώτερον τὸ συμπέρασμα: » Οἱ Τοῦρκοι ἄρα εἶνε πολιτισμοῦ ἀνεπίδεκτοι κτλ. κτλ.!

Ἀλλὰ περὶ τῶν τοιούτων μὲν, ὡς προερχομένων ἐξ ἀπειρίας, 'δὲν πρέπει τις ἴσως, διὰ τοὺς προεκτεθέντας λόγους, 'να παραξενεύηται, καθόσον μάλιστα ἤρχισαν ἀπό τινος χρόνου καὶ αὐτοὶ 'να 'τὰ γνωρίζωσι, καὶ οἱ εἰλικρινέστεροι μεταξὺ αὐτῶν καὶ 'τὰ ὁμολογοῦσι. Τί 'να εἴπῃ τις ὅμως, ὅταν ἄνδρες σπουδαῖοι, παρατηρηταὶ δεξιοὶ, ἐκπίπτωσιν εἰς ὑπερβολὰς, τὰς ὁποίας καὶ ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ δημοσία ἠθικὴ ἀποκρούουσιν ἐκ συμφώνου; Ἰδοὺ, παραδ. χάριν, τί ἀναγινώσκω ἐν συγγράμματι, ἐκδεδομένῳ πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν ὑπ' ἀνδρὸς, τοῦ ὁποίου 'δὲν τολμῶ 'να καταψηφίσω ἀκρισίαν: » Οἱ » χαμερπεῖς αὐλικοὶ τῶν Αὐτοκρατόρων, Ἕλληνες ἐκφυλίσαντες, τοὺς » ὁποίους ἡ καθ' ἡμᾶς ἐλευθέρα Ἑλλὰς ἀπαρνεῖται, καί τοι χρηματίσαντας » τὰ δραστικώτερα ὄργανα τοῦ ἀφανισμοῦ τῆς Τουρκίας, οἱ αὐτοχειροτό» νητοι οὗτοι εὐγενεῖς, οὓς ὠνόμασαν Φαναριώτας, κατώρθωσαν παραδε» κτὴν εἰς τοὺς Τούρκους τὴν ἀναίσχυντον αὐτῶν κολακείαν καὶ τὴν δολίαν » πολιτικήν 'των· τὸ ψεῦδος καὶ ἡ προδοσία ὑπῆρξαν ἡ σωτηρία 'των καὶ ἡ » πηγὴ τῆς καταστάσεώς 'των. Τινὲς τῶν τοῦ Φαναρίου Γραικῶν ἠσπάσθη» σαν τὸν Ἰσλαμισμὸν, καὶ προήχθησαν εἰς τὰ ὑψηλότερα ἀξιώματα τοῦ » Κράτους· οἱ δὲ πλεῖστοι ἔμειναν μὲν Χριστιανοὶ, ἀλλ', ὑπὸ εὐτελέστερον » ὄνομα καὶ δουλικώτερον ἐξωτερικὸν, 'δὲν ἐπηρέασαν ὀλιγώτερον τὰς τύ» χας τῆς Αὐτοκρατορίας «. Πρὸς τίνα σκοπὸν καὶ πρὸς τίνας γράφει ὁ ἀνήρ; Τίς τῶν Φαναριωτῶν ἠσπάσθη ποτὲ τὸν Ἰσλαμισμὸν καὶ προήχθη

διὰ τοῦτο; Ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ μέχρι τοῦ Βραγκοβάνου καὶ Ὑψηλάντου καὶ καθεξῆς, ΟΥΔΕΙΣ, οὐχὶ ὅπως προαχθῆ, ἀλλ' οὔτε ἵνα σωθῆ τοῦ ἐπικειμένου θανάτου, κατεδέχθη 'να ἐξομόσῃ· ὅλοι ἀπέδειξαν, ὅτι, καὶ κατὰ τοῦτο ἀκόμην, ἦσαν γνήσιοι, γνησιώτατοι Ἕλληνες. Ψευδόμενος ἄρα τόσον ἀνερυθριάστως ὁ γράφων, ἢ ψεύδεται δωρεὰν, καὶ δεικνύει ἄγνοιαν, ἢ ἐπὶ σκοπῷ, καὶ δεικνύει μοχθηρίαν. Ὑπολαμβάνω τὸ πρῶτον, καθόσον μὲ δυσαρεστεῖ 'να ὑποθέσω τὸ δεύτερον, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον αὐτὸς οὗτος, καταχρίνων τὴν σπατάλην τῶν εἰς τὰς ἑορτὰς τῆς περιτομῆς τῶν υἱῶν τοῦ Σουλτὰν - Μετζὴδ δαπανηθέντων χρημάτων, καὶ εἰς τοῦτο ἴσως ἔχει δίκαιον, διατείνεται ὅτι τὴν χειρουργικὴν πρᾶξιν τῆς τελετῆς ἐπεφορτίσθη ὁ Βεζίρης!!, συγχέων οὕτω, δι' ἐπιπολαιότητα καὶ ἄγνοιαν τῶν ἐπιτοπίων ἠθῶν καὶ τῆς γλώσσης, τὸν ἐπιστατήσαντα τῷ ὄντι εἰς τὴν διακόσμησιν τῆς τελετῆς Βεζίρην πρὸς ἄλλον, πολὺ προγενέστερον αὐτοῦ, τὸν Τζερρὰχ-Μεχμὲδ-πασσᾶν, ὅς τις ἀληθῶς εἶχε χειρουργήσῃ τὴν περιτομὴν δύω Σουλτάνων, πολὺ πρὶν γένῃ Βεζίρης, διότι ἦτον τὸ ἐπάγγελμα χειρουργὸς ἐκ τῶν εὐδοκίμων.

Προοιμίασα ἐκ τῶν ἀνωτέρω, οὐχὶ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ τόσον, ὅσον ὑπὲρ τῶν νέων ἐκείνων, ὅσοι μέλλουσιν ἴσως 'να ἐπεκτείνωσι καὶ διορθώσωσι τὸ ἔργον μου, ὑποδείξας, ὡς ἔπραξα χὰν τοῖς τῶν προλαβόντων δύω Τόμων προλεγομένοις, πόσην πρέπει 'να ἔχῃ προσοχὴν ὁ διεξερχόμενος τὴν δυσδιεξίτητον Βυζαντινὴν Ἱστορίαν, ὅπως μὴ γίνηται καταγέλαστος. Πόσας 'δὲν ἔχει 'ν' ἀπαντήσῃ, οὐ μόνον παρὰ τοῖς νεωτέροις, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀρχαιοτέροις Ἱστορικοῖς καὶ Σχολιασταῖς ἀντιφάσεις! πόσους παραλογισμούς! πόσας ἀτοπίας! Ἀφίνω τοὺς ἄλλους ὅλους, καὶ θεωρῶ τὸν Πορφυρογέννητον, τοῦ ὁποίου τὸ περὶ Ὀφφικίων τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς πόνημα εἶνε τὸ περιεργότερον πάντων ἴσως τῶν τῆς Βυζαντίδος Ἱστορικῶν, ὄχι διὰ τὴν ὕλην, ἥτις, θεωρουμένη καθ' ἑαυτὴν, εἶνε ματαιοπονία, ἀλλὰ διὰ τὰ ἤθη, καὶ πολὺ μᾶλλον διὰ τὴν γλῶσσαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἰς ἑκατοντάδας ἀριθμοῦνται αἱ λέξεις, ὅσαι, ἀναφερόμεναι ἐν τῷ παραδόξῳ τούτῳ συγγράμματι, μένουσιν αἰνίγματα δι' ἡμᾶς, καὶ πολὺ μᾶλλον διὰ τοὺς ἡμῶν μεταγενεστέρους. Καὶ τίς ἡ ἐκ τούτου ζημία; ἤθελεν ἴσως ὑποκρούσῃ τις. Ἔχει δίκαιον· ἀλλ' ὁ λόγος 'δὲν εἶνε περὶ τούτου. Ἀλλὰ περὶ τῶν σχολίων τοῦ Ῥεϊσκίου, τὰ ὁποῖα ἐν τῇ ἐκδόσει τῶν 1829 ἐν Βόνῃ, ἐπέχουσιν 900 σελίδας εἰς ἕνα τόμον τὸν Β΄, περιέχοντα περικοπὰς ὁλοκλήρους ἀραβιστὶ ἐκ τοῦ Ἀμπ-οὐλ-Φεδᾶ καὶ ἄλλων. Αἴ! τίς θὰ 'τὸ πιστεύσῃ! Ὁ χιλιοσέλιδος οὗτος Τόμος ἐσκότισεν ἐν πολλοῖς, ἀντὶ τοῦ 'να διαφωτίσῃ τὸ κείμενον! Ἰδοὺ, παραδ. χάριν, τί λέγει ὁ σοφὸς ἀνὴρ περὶ τῆς

λέξεως Ἀ ρ τ ο κ λ ί ν η ς : » Ἀτρικλίνου· Sic plerumque scribitur haec vox ; Intendum tamen etiam reperitur Ἀρτοκλίνης, et pejus adhuc Ἀρτικλίνης. Quamvis enim originem ipsi dederit corruptela prioris, quodammodo tamen et ipsa haec quoque forma proba est et significat atriclinii officium. Ἀρτοκλίνης est p a n i s t r u c t o r etc. Καὶ ἀληθῶς οὕτω παρεδέχθην καὶ αὐτὸς κατ' ἀρχὰς τὴν λέξιν, παρενεχθεὶς ὑπὸ τῶν σχολίων τοῦ σοφοῦ. Ἀλλ', ὑπὸ τοῦ Κ λ η τ ο ρ ο λ ο γ ί ο υ τοῦ Βασιλικοῦ Πρωτοσπαθαρίου καὶ Ἀ τ ρ ι κ λ ί ν ο υ Φιλοθέου λαβὼν νύξιν, διορθῶ, μηδὲν ἐνδοιάζων, τὸν Ἀτρικλίνην εἰς Ἀ ρ χ ι τ ρ ί κ λ ι ν ο ν, καθὼς καὶ ὁ Πρωτοσπαθάριος εἶνε πολλαχοῦ γεγραμμένος Ἀσπαθάριος· διότι ὁ ἴδιος λέγει ὅτι » ἡ τῶν Ἀρ» τικλινῶν (γρφ. Ἀτρικλινῶν) ἐπιστήμη ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ τὸ εὔχρηστον δεί» κνυται, ἀλλ' ἢ ἐν τῇ τάξει καὶ συστάσει καὶ ἀκριβεῖ διαθέσει τὰς τῶν » ἀξιωμάτων διαφορὰς διαστέλλειν . . ἐν τῇ κλήσει (; κλίσει ;) τῆς πρ(ωτ)ο» καθεδρίας τῆς ἐν τῇ λαμπρᾷ τραπέζῃ καὶ περιποθήτῳ συνεστιάσει τῶν » σοφωτάτων ἡμῶν βασιλέων «, αὐτὸ δηλαδὴ καθαυτὸ τοῦ Ἀρχιτρικλίνου τὸ ἔργον. Μὴ μοι γένοιτο 'νὰ ἐκφαυλίσω τὴν μνήμην τοῦ μακαρίου ἀνδρός ! Εὐγνωμονῶ, 'τὸ εἶπα πολλάκις, μετὰ παντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ, εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς διασώσεως τῶν προγονικῶν ἡμῶν κειμηλίων ἀξιαγάστους προσπαθείας τῶν 'ἐν Εὐρώπῃ σοφῶν ! Ἀλλὰ τοῦτο 'δὲν ἐμποδίζει τὸ 'νὰ παύσωσι πλέον διηγούμενοι » τὸν ἡμῶν ὄνειρον ἡμῖν «.

Ἀρκοῦσι ταῦτα, καὶ ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὸ προκείμενον. Περιγραφὴ τῶν ἐθῶν καὶ ἠθῶν τῶν ἀνέκαθεν τῆς ΚΠ κατοίκων, κατὰ παράθεσιν τῶν νῦν πρὸς τὰ παλαιά, εἶνε ὁ σκοπὸς τοῦ Τρίτου Μέρους τῆς παρούσης πραγματείας. Ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ ἐπιχειροῦντος 'ν' ἀπεικονίσῃ, εἴτε τὰ πρόσωπα, εἴτε τὰ πράγματα, ἐν τῇ ἀπαραμίλλῳ ταύτῃ πόλει, καθ' ἣν εὑρίσκεται αὕτη σήμερον μεταβατικὴν κατάστασιν, εἶνε παραδοξοτάτη. Ὅμοιος πρὸς τὸν ἐπιχειροῦντα 'νὰ ζωγραφίσῃ κατάστικτον ὑπὸ νεφῶν οὐρανόν, ὅς τις ἀκόμη 'δὲν ἀπέθηκεν ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὸν χρωστῆρα, καὶ τὰ νέφη ἔλαβον ἄλλην παρὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ζωγραφήματος αὐτοῦ θέσιν· ἢ πρὸς τὸν ἀπομιμούμενον τὰ διαμορφούμενα ἐντὸς χαλειδοσκοπίου σχήματα, τὰ ὁποῖα ἀνεπαίσθητός τις μετακίνησις τοῦ σωλῆνος μετασχηματίζει ἐν ἀκαρεῖ εἰς ἄλλην μορφήν, 'δὲν ἀναγνωρίζει οὔτε αὐτὸς πλέον τὰ εἰκονισθέντα, ὅταν 'τὰ παραβάλλῃ πρὸς τὰ νῦν ὑφεστῶτα. Τόσον ταχέως μεταποιοῦνται ἀπό τινων ἐτῶν ἐνταῦθα καὶ τὰ κτίρια καὶ τὰ ἔθιμα !

Περιέγραψα, παραδ. χάριν, τὰ παλάτια τοῦ Μπεσσίκ-τασοῦ καὶ Μπεϊλέρμπεη· ἀλλὰ μόλις παρῆλθον τρία ἔτη, καὶ ὑπὸ ἓν νεῦμα τοῦ Κρατοῦντος ταῦτα μὲν κατερρίφθησαν εἰς ἔδαφος, ἀνεγείρονται δὲ ἀντ' αὐτῶν ἄλλα.

Ποῦ εἶνε τὰ περίπτερα τοῦ Τσιραγὰν καὶ τοῦ Μπεμπεκίου; ποῦ τὸ Γιαλὺ-κιόσκ; ποῦ τὸ περίβλεπτον τοῦ Τὸπ-καποῦ ἀνάκτορον; Ἀναζητῶ ἐπὶ τῆς μεταξὺ Ἀρναοὺτ-κιοϊοῦ καὶ Κουροὺ-τσεσμὲ παραλίας τὰ μέγαρα τοῦ Μουρούζη καὶ Ὑψηλάντου, καὶ ἀντ' αὐτῶν ἀναγινώσκω ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου χθαμαλοῦ τινος οἰκοδομήματος γεγραμμένον πηχυαίοις γράμμασιν Ἀγγλικοῖς ΑΠΟΘΗΚΗ ΓΑΙΑΝΘΡΑΚΩΝ. Ἀνεγείρεται πρὸ δέκα ἐτῶν ὑπέροφρυς ἐν σχήματι θριαμβευτικοῦ τόξου ἡ τοῦ Καρὰ-κιοϊοῦ πύλη· ἀλλ' ἐπανέρχομαι μετὰ δύο μόλις ἔτη, καὶ ἰδοὺ αὕτη ἄφαντος μεθ' ὅλων αὐτῆς τῶν ἐπιγραφῶν καὶ καλλωπισμάτων. « Καὶ παρῆλθον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν ». Σήμερον περιγράφω πρόσωπα καὶ συμβάντα ἱστορικά, καὶ αὔριον μεταβαίνουσι ταῦτα εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Ἀρχαιολογίας.

> « Tombaux, trônes, palais,
> tout perit, tout s' écroule ».

Περιμένω 'ν' ἀκούσω τὴν κλασικὴν ἐκείνην φωνὴν τοῦ Π α λ η ὰ 'ν' ἀ ο ρ ᾶ Ἰουδαίου, ἥτις, ἔναυλος ἔτι εἰς τὰς ἀκοάς μου, προεκάλει κατὰ τοῦ πολυτρήτου καλπακίου 'του τὰς ἀναμμένας ὕσκας τῶν ἀργῶν καὶ ἀτάκτων παίδων τῆς γειτονίας· ἀλλ' ὁ Ἰουδαῖος, ἀποθέμενος τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον μετὰ τῶν ῥακίων 'του, μετεμορφώθη εἰς σεμνῶς ἐνδυμένον μεταπράτην, καὶ ἀγοράζει π α λ η ὰ ῥ ο ῦ χ α (vieux habits). Ὁ δὲ Ἀρμένιος, ὅπως ἀποφύγῃ τὸ ἔωλον ἤδη καὶ γελώμενον Ν ο χ ο ὺ δ - τ ο π ο ὺ, 'δὲν σφαιροποιεῖ πλέον τὸ νηστήσιμον ἔνος τῶν ἐρεβίνθων 'του, ἀλλ' ἔδωκεν εἰς αὐτὸ τετράγωνον ἢ ῥομβοειδὲς σχῆμα. Μόνος ὁ Κλῆρος τῆς Ἐκκλησίας 'μας διετήρησεν, εὖ ποιῶν, τὴν ἀρχικὴν 'του ἐνδυμασίαν, καὶ πιστεύω ὅτι 'δὲν μετενόησε. Τοὐλάγιστον εἰς τὸ ἀκαινοτόμητον τοῦτο περὶ τὰ ἐνδύματα καὶ τὴν ἄλλην δίαιταν ἀποδίδω ἐγὼ κατὰ μέγα μέρος τὴν μακροβιότητα, τῆς ὁποίας τόσον συχνὰ καὶ ζηλευτὰ παραδείγματα ἀπαντᾷ τις μεταξὺ τῶν ἁγίων Γ ε ρ ό ν τ ω ν 'μας.

Λέγων ἐν τούτοις ὅτι περιγράφω τὰ ἤθη καὶ ἔθη τῶν κατοίκων τῆς ΚΠ, εὑρίσκομαι περιγράφων τὰ ἤθη τῶν Αἰγαιοπελαγιτῶν, τῶν Πελοποννησίων, τῶν Καισαρέων, τῶν Σμυρναίων, τῶν Χίων, τῶν Ἀδριανουπολιτῶν, τῶν Τραπεζουντίων. Διότι οἱ κάτοικοι τῆς Μεγαλοπόλεως ταύτης εἶνε πᾶν ἄλλο ἢ ἐντόπιοι (αὐτόχθονες), ὄχι σήμερον μόνον, ἀλλ' ἀνέκαθεν (*). Καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν νομιζομένων ἀστῶν καὶ ἰθαγενῶν, ὀλίγοι δύνανται 'ν' ἀποδείξωσι σειρὰν ἑκατὸν ἐτῶν καταγωγῆς αὐτοχθονικῆς. Κἂν ὑποτεθῇ δὲ ὅτι ὁ

(*) Ἴδε ἐν σελ. 75 τοῦ Α' Μέρους, τί ἔγραφε περὶ τούτου ὁ Τζέτζης πρὸ ἑπτακοσίων ἐτῶν.

πατὴρ εἶν' ἐντόπιος, ἡ μήτηρ εἶν' ἑτερόχθων, ἢ τὸ ἀνάπαλιν. Γενικὸν λοιπὸν χαρακτῆρα εἰς τὸν Κωνσταντινοπολίτην μὴ ζητήσῃ τις ἄλλον παρὰ τὸν περὶ τὴν προφορὰν καὶ τὰς λοιπὰς ἕξεις τοῦ βίου τουρκισμὸν, τὸν ὁποῖον ἀποκτᾷ πᾶς τις, καὶ μάλιστα παῖς, μετὰ πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον. Ἰδίως δὲ ἐπικρατεῖ ἐπ' αὐτῶν ἡ πρὸς τὴν εὐπάθειαν ἐκείνη τῶν Τούρκων τάσις καὶ τῶν ἀνοικτῶν καὶ φανταχτερῶν χρωμάτων ἡ προτίμησις.

Τηλικαύτην ὅμως ποικιλίαν ἠθῶν καὶ ἰδιωμάτων 'να περιλάβῃ τις ὑφ' ἕν, ἢ 'να ἐνδιατρίψῃ ἐφ' ἑκάστου, εἶν' ἀμήχανον. Καὶ διὰ τοῦτο ἠρκέσθην εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν κυριωτέρων, τῶν περιεργοτέρων, τῶν ἐπικρατεστέρων· καὶ ἐπειδὴ ταῦτα εἶνε τὰ τουρκικὰ, αὐτὰ κατὰ προτίμησιν μὲ ἀπασχολοῦσιν. Ἔπειτα, καθὼς εἶπα καὶ ἀλλαχοῦ, ἕκαστον ἄκρον τοῦ ἀχανοῦς τούτου πελάγους τῶν ἀνθρωπίνων ὄντων ἔχει φυσιογνωμίαν ἰδίαν, καὶ οἱ κάτοικοι τῶν Ψαμαθείων καὶ τοῦ Δερνὲ-καποῦ ὀλίγας χορηγοῦσι παραθέσεως λαβὰς πρὸς τοὺς κατοίκους τοῦ Φαναρίου καὶ τοῦ Νεοχωρίου· τύπον δὲ φέρουσιν ἴδιον ὑπὲρ πάντας οἱ Νησιῶται. Ποῦ μὲν ἐξέχει τὸ Γραικικὸν στοιχεῖον, ποῦ τὸ Ἀρμενικὸν, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸ Τουρκικόν. Αἱ διαφοραὶ δὲ αὗται εἶνε μᾶλλον ἐπαισθηταὶ παρὰ τῷ ὡραίῳ φύλῳ. Παρατηρητέον δὲ ἐπὶ πᾶσιν ὅτι, ἀπό τινων ἐτῶν, διὰ τὴν ἀδιάκοπον ἐπιῤῥοὴν τῶν ἐποίκων, τὸ ἐντόπιον στοιχεῖον καθημέραν οὐδετεροῦται, καὶ οὔτε θὰ ἦνε δυνατὸν πλέον 'να διακρίνηται μετ' ὀλίγα ἔτη. Διὰ ταῦτα λοιπὸν πάντα περιωρίσθην εἰς τὸ Γενικὸν καὶ τὸ Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ προσεπάθησα παντὶ σθένει, ἀποφεύγων τὸν συνήθη σήμερον τωθασμὸν, ἂν καὶ πολλαχοῦ τὰ πρωτότυπά μου μοὶ παρεῖχον ἄφθονον ὡς πρὸς τοῦτο ὕλην, 'να συσκιάσω καὶ διὰ τῶν λέξεων καὶ διὰ τῶν φράσεων, χωρὶς ζημίας τῆς ἀληθείας, εἴ τι περιεῖχεν ἄκοσμον ἢ ψεκτὸν ἡ ὑποκειμένη εἰκὼν, κατὰ τοὺς ἐπιεικεῖς τῶν ζωγράφων· 'να καταστήσω δὲ τηλαυγέστερον ὅ,τι ζηλωτὸν καὶ λαμπρὸν ἀπαντοῦσεν ἡ γραφίς μου.

Θηρεύων δὲ πανταχοῦ τὴν ἀλήθειαν, καὶ φιλοτιμούμενος 'να ἐκθέσω τὰ πράγματα, ὅπως ἔχουσιν, εἴτε ἐπαινετὰ, εἴτε τοὐναντίον (διότι, καθὼς εἶπα πολλάκις, 'δὲν δημιουργῶ, ἀλλ' ἀπεικονίζω), ἀντιγράφω πολλαχοῦ ὁλοκλήρους σελίδας τῶν ἀρχαίων κειμένων, πεπεισμένος ὅτι οὐδὲν τούτου συντελεστικώτερον πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου ἀπόδειξιν. Τοῦτο θέλει σκανδαλίσῃ, εἶμαι βέβαιος, τινὰς τῶν ὀλιγομαθεστέρων· ἀλλ' ἂς μὴ δυσφορήσωσι· διότι κεφάλαια ὁλόκληρα ἐφιλοτεχνήθησαν ἀφ' ἑτέρου, χάριν αὐτῶν κυρίως, πεζότερα πολὺ τοῦ ἐπιμεμελημένου ὕφους, διὰ τὸ ὁποῖον θέλουσιν ἴσως προσοχθήσῃ οἱ σοφοί. Ἀλλὰ τί ἄλλο εἶνε ὁ μακαρονισμὸς, ὃν ἐγὼ πρὸ πολλοῦ ἤδη θριαμβευτικῶς ἐνεκομβώθην;

Ἄλλο ἔγκλημα, παλαιὸν ἐπίσης, θέλει μοῦ καταγνωσθῇ, καὶ νῦν ὅπως ἄλλοτε, διὰ τὰς περὶ τῶν Τούρκων κρίσεις μου. Περὶ τούτου 'δὲν ἔχω ἀνάγκην ἀπολογίας· διότι τὰ πράγματα ἀπελογήσαντο ἀντ' ἐμοῦ πρὸ πολλοῦ. Ἓν μόνον εἶνε βέβαιον ὅτι ἐκ τῶν μυκτηριζόντων τοὺς Τούρκους, μόνον διότι εἶνε Τοῦρκοι, καθὼς, ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ οἱ ἐκθειάζοντες αὐτοὺς διὰ τοῦτο καὶ μόνον, πολλὰ ὀλίγοι εἶνε εἰλικρινεῖς, διότι καὶ πολλὰ ὀλίγοι 'τοὺς ἐσπούδασαν καὶ 'τοὺς ἔκριναν ἀπροκαταλήπτως. Οἱ Τοῦρκοι, ὡς ἔθνος μὲν, ἔχουσιν οὐκ ὀλίγα ἐλαττώματα· καὶ ποῖον ἔθνος 'δὲν ἔχει τὰ ἰδικά 'του; ὡς ἄτομα δὲ, πλεῖστα προτερήματα· καὶ ποῖον ἔθνος εἶνε ἄμοιρον τοιούτων; Τὸ 'ν' ἀπελπίσῃ τις ὅμως ἔθνος ὁποιονδήποτε, διὰ τὴν θρησκείαν 'του μόνον καὶ τὰς παραδόσεις 'του, 'δὲν εἶν' ἄρά γε σήμερον ἀναχρονισμός; Οἱ Τοῦρκοι εὐημεροῦσιν ὑπὸ τὴν Ῥωσσίαν καὶ Γαλλίαν, χωρὶς οὐδὲν 'να παραβῶσι τῶν δογμάτων τοῦ Κορανίου· 'δὲν πταίει ἄρα ἡ θρησκεία 'των, ἐὰν ὑποτεθῇ ὅτι αὐτοδιοίκητοι κακοδαιμονοῦσιν. Οὔτε σκοπὸν, οὔτε ἀξίωσιν ἔχω 'να δώσω πολιτικὰς συμβουλὰς, τὰς ὁποίας ἄλλως τε, εἶμαι βέβαιος ὅτι, καὶ οὐδεὶς θέλει ἀκούσῃ· ζωγραφίζων δὲ ἁπλῶς τὸν τόπον καὶ τοὺς κατοίκους 'του, ἱστορῶν κατὰ παράθεσιν τὰ ἀρχαῖα πρὸς τὰ σημερινὰ ἤθη, διηγοῦμαι τὰ γεγονότα καὶ τὰ γινόμενα, οὐδὲν ἐπικρίνων, οὐδὲν κατακρίνων, διότι καὶ οὐδὲν ἔχω πρὸς τοῦτο δικαίωμα, καὶ ἀφίνω 'να ἐξαγάγῃ ἐξ αὐτῶν ὁ βουλόμενος ὅ,τι συμπέρασμα θέλει. Εὔχομαι καὶ ἐλπίζω 'να εὐημερήσωσι καὶ Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι καὶ Ἰουδαῖοι· διότι ὅλοι εἶνε ἄνθρωποι καὶ συμπατριῶταί μου· ἀλλὰ φρονῶ ὅτι οἱ δυσφημοῦντες ἢ κολακεύοντες ἐκ συστήματος ἔθνος ὁποιονδήποτε, βλάπτουσι μᾶλλον ἢ ὠφελοῦσι, καὶ ἔχουσιν ἀμφοτέρως ἄδικον, καὶ πολὺ μᾶλλον οἱ καταδικάζοντες εἰς πολιτικὸν θάνατον τὰ ἔθνη, μόνον διότι 'τὰ νομίζουσιν ἀδιόρθωτα. Οὐδὲν ἐστιν ἀδιόρθωτον ἐν τῇ κοινωνίᾳ, καὶ πολὺ πάντων ἥκιστα αἱ θεσμοθεσίαι τῶν ἐθνῶν· διότι αἱ διορθώσεις ἀναφύονται ἐκ τῶν καταχρήσεων αὐτῶν. Δυστυχῶς ὅμως ὀλίγοι τῶν γραψάντων περὶ Τουρκίας ἔδειξαν ὅτι ἐννοοῦσι τὸ τοιοῦτον· οἱ δὲ πλεῖστοι, ἐκδικοῦντες προλήψεις ἐθνικὰς καὶ πατροπαράδοτα πάθη, δυσαρεστημένοι ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ 'των καὶ τῶν οἰκείων ἕκαστοι κακῶν, ἢ τῶν νομιζομένων τοιούτων, καθήμενοι δικασταὶ καὶ σύμβουλοι αὐτοχειροτόνητοι τῶν ἄλλων, κερδοσκοποῦντες ἐπὶ τῶν ἑκάστοτε περιστάσεων, μισθωμένοι πολλάκις ἵνα ὑβρίσωσιν, ἢ τὸ ἐναντίον, διὰ πολιτικοὺς σκοποὺς ἢ ἀτομικὰ συμφέροντα, ἐδυσχόλευσαν ἀντὶ τοῦ 'να διευκολύνωσι τὴν ἐπιδιωκομένην μεταῤῥύθμισιν, καὶ ἀφῆκαν δυσεξάλειπτα μοχθηρίας ἢ ἀκρισίας ἴχνη εἰς τοὺς ἐπερχομένους.

Καὶ ὅμως ἀπ' αὐτῶν θὰ συναρμολογηθῇ ἡ Ἱστορία! Καὶ 'δὲν εἶχεν ἄρα

δίκαιον ὁ εὐφυέστατος Φοντενέλλης 'να ὁρίση τὴν 'Ιστορίαν » Μυθολογίαν κατὰ συνθήκην « ; Δοκίμασον ὅμως 'να διορθώσης τὰς ἀτοπίας τῆς 'Ιστορίας· εἰπὲ, παραδ. χάριν, ὅτι οἱ τριακόσιοι ῥαβδισμοί, διὰ τῶν ὁποίων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ 'Ηροδότου, ἐσωφρόνισε τὸν 'Ελλήσποντον ὁ Ξέρξης, δηλοῦσι, κατὰ τὴν εὔστοχον παρατήρησιν τοῦ Γυλλίου, τὰς ἀγκύρας, δι' ὧν διέταξε 'να στερεωθῶσιν αἱ ὑποστηρίζουσαι τὴν γέφυραν τριήρεις, καθὼς καὶ αἱ ῥιφθεῖσαι κατὰ τοῦ βυθοῦ πέδαι, τὰς ἁλύσεις, δι' ὧν αὗται συνεκρατοῦντο, καὶ θέλεις ἰδεῖ πόσον νέφος ὕβρεων θέλει σφενδονισθῇ ἐναντίον σου, διότι διαστρέφεις τὰς πατροπαραδότους ἀναμνήσεις, καὶ 'δὲν ἀφίνεις τοὺς βαρβάρους 'να νομίζωνται, κἂν 'δὲν ἦνε, καταγέλαστοι.

"Επειτα ἡ κυρίως 'Ιστορία εἶνε κτῆμα λυσιτελὲς διὰ τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς διπλωμάτας μόνον· ὁ δὲ πολὺς ὅμιλος 'δὲν γνωρίζει ἀπ' αὐτῆς, εἰ μὴ περίεργά τινα ἀνέκδοτα, ἢ τινας εὐφυεῖς ἢ ἀστείας ἀποκρίσεις, καὶ ἴσως ἴσως καὶ τὰ ὀνόματα τινῶν τόπων, ὅπου συνεκροτήθησαν ἐπίσημοί τινες μάχαι. Πόσοι ἐκ τῶν ἀναγνόντων τὴν 'Ρωμαϊκὴν 'Ιστορίαν ἐνθυμοῦνται, φέρ' εἰπεῖν, ὅτι ἡ Κλεοπάτρα ἀφῆκε καταναυμαχηθέντα τὸν 'Αντώνιον εἰς τὸ "Ακτιον, καὶ 'τὰ ἐπρύμνισε πρὸς τὴν Αἴγυπτον ; Τὸ μαργαριτάριον ὅμως, τὸ ὁποῖον, ἀναλυθὲν ἐν ὀξειδίῳ, κατέπιε δῆθεν ἡ ἀνυπόστατος Αἰγυπτία, οὐδὲν τῶν ἐν τοῖς σχολείοις παιδίων θὰ λησμονήση ποτὲ, ἂν καὶ ἀπεδείχθη ὅτι τὸ ὄξος 'δὲν διαλύει τὰ μαργαριτάρια. "Αλλο σημαντικὸν πρόσωπον τῆς 'Ρωμαϊκῆς 'Ιστορίας εἶνε ὁ Λούκουλλος, νικητὴς τοῦ 'Αμιλκὰρ, κατακτητὴς τῶν βασιλέων τοῦ Πόντου, μέγας στρατηγὸς, ἐραστὴς καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν, ὅς τις πρῶτος εἰσήγαγεν ἐν 'Ρώμη τὴν 'Ελληνικὴν φιλοσοφίαν. "Απαντα ταῦτα ὅμως 'δὲν ἤθελον ἀφήση τὴν μνήμην 'του ζῶσαν παρὰ τοῖς ὀλίγοις ἀναγνώσταις τῆς 'Ρωμαϊκῆς 'Ιστορίας, ἐὰν συγχρόνως 'δὲν ἦτον καὶ λαμπρὸς ἑστιάτωρ, καὶ ἴσως ἐὰν 'δὲν μετέφερε πρῶτος ἐκ τῆς 'Ασίας εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ κεράσια.

'Ο Θεὸς μόνος ἂς ἐνισχύση τοὺς ὀλίγους ἰχνηλάτας τῆς ἀληθείας, καὶ μάλιστα προκειμένου περὶ τῆς 'Ιστορίας τῶν ἀρχαίων, τὴν ὁποίαν, ὄχι ἡμεῖς, οἱ γεννηθέντες μετὰ δεκάδας αἰώνων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ μικρῷ μεταγενέστεροι, ἢ καὶ σύγχρονοι, οἱ Θουκυδίδαι, οἱ Διόδωροι, οἱ Πολύβιοι, ἐθεώρουν δυσδιάγνωστον! »Ζεῦ πάτερ, ποίησον αἴθρην«, ἔκραζον, εἶμαι βέβαιος, καὶ αὐτοὶ πολλάκις, »κατὰ σκότον ἠλάσκοντες«.

Ξενητεύονται πολλοὶ καὶ περιηγοῦνται, ὅπως παρατηρήσωσιν, ὄχι πρὸς σύνταξιν στατιστικῆς πραγματείας, ἢ πρὸς ἀπομίμησιν τῶν παρ' ἑτέροις καλῶν, ἀλλὰ λόγῳ περιεργείας ἁπλῆς, τὰ ξένα ἔθιμα καὶ ἤθη. 'Εξοδεύουσι χρήματα, θαλασσομαχοῦσι, κινδυνεύουσι 'να γυμνωθῶσιν ἢ 'να φονευθῶσι

καθ' ὁδὸν, ἵνα ἴδωσι, τί; ὅ,τι πολλάκις εὑρίσκεται μίαν ἢ δύω ὥρας μακράν, ἢ καὶ δίπλα τῆς οἰκίας 'των (*). Καὶ διατί 'δὲν ὑπάγεις, φίλε, μίαν τρίτην ἢ παρασκευὴν εἰς τὸν Τοπ-χανὲν ἢ τὸ Σκούταρι, ἵνα σπουδάσῃς τὸν Τοῦρκον ἐν τῷ στοιχείῳ 'του; διατί 'δὲν διαβαίνεις τὸ σάββατον εἰς τὸν Παλατᾶν, ἵνα θεωρήσῃς γάμον Ἰουδαίου; διατί 'δὲν μεταβαίνεις ἀγνώριστος τὴν Κυριακὴν εἰς τὰ καφενεῖα τοῦ Κοὺμ-καποῦ, 'νὰ ἀναμιχθῇς εἰς τὸ πλῆθος, 'νὰ παρατηρήσῃς τὸν τρόπον τοῦ ζῆν, τοῦ διασκεδάζειν, τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ Ἀνατολίτου, τοῦ Ἀρμενίου, τοῦ χωπηλάτου, τοῦ προσδέστου κτλ.; Οὐδέποτε θὰ λησμονήσω, μοὶ ἔλεγεν ὁ μακαρίτης Ῥίζος, πόσον ἐτέρφθην, ὅταν, καταληφθεὶς ποτὲ καθ' ὁδὸν ὑπὸ ῥαγδαίας βροχῆς, ἐχώθην εἰς τὸ πρῶτον ἀπαντηθὲν καφενεῖον τοῦ Χάσ-κιοϊοῦ, καί, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τῶν περικαθημένων, πόθεν εἶμαι; ἀπεκρίθην, μεταπλάσας τὴν προφοράν μου ἐπὶ τὸ Ἀσιατικώτερον, ὅτι κατάγομαι ἀπὸ τὸ Σιβάζ. Καὶ ποῦ 'νὰ προφθάνω ἀπαντῶν εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐρωτήσεων, ἅς μοι ἀπηύθυνον, περιστοιχήσαντές με, ὡς ἐ μ σ ε ρ ῆ ν (συντοπίτην), τινὲς τῶν τοῦ καφενὲ μαστρῶν.. 'ως οὗ παρῆλθεν ἡ βροχή.

Τὸ παμποίκιλον τοῦτο πανόραμα προσεπάθησα διὰ τῆς πρὸς ἄλληλα συμπλοκῆς 'νὰ καταστήσω, ὅσον οἷόν τε, ὀλιγώτερον πληκτικὸν καὶ μονότονον. Εὐτυχῆ θέλω νομίσῃ ἐμαυτὸν, ἐὰν, ἀποτυχὼν ἐν πολλοῖς, κατώρθωσα τοὐλάχιστον 'νὰ διεγείρω τὴν περιέργειαν τοῦ Κοινοῦ, 'νὰ δώσω ἀφορμὴν πρὸς σπουδαίαν μελέτην τῆς πατρίου ἱστορίας, πρὸς ἐξακρίβωσιν τόσον δυσεξηγήτων καὶ σκοτεινῶν ἐθίμων καὶ παραδόσεων, πρὸς ἑρμηνείαν, ἔστω, καὶ τῶν λέξεων μόνον ἐκείνων, αἵ τινες κεῖνται τόσους αἰῶνας περιμένουσαι διασάφησιν, ὡς ἱερογλυφικά, ἢ παρεμορφώθησαν ὡς τραγέλαφοι! βεβαίως, καὶ ὑπὸ τὴν πλάκα τοῦ τάφου, » εἴ τις τοῖς προαποιχομένοις αἴσθησις «, θέλουσι τὰ ὀστᾶ μου ἀνασκιρτήσῃ, ὅταν οἱ ἐξ ἐμοῦ ἢ τῶν φίλων ἐμοῦ καὶ συμπολιτῶν, ἐπανορθοῦντες ὅσα ἐμοὶ ἡμάρτηται, διαχύσωσι φῶς ἐπὶ μυρίων ἀντικειμένων, ὅσα ἡ ἐμὴ ἀμβλυωπία οὐ διέκρινεν.

Ἐπὶ τοιαύταις ἐλπίσι πέρας ἐπιτιθεὶς τῷ λόγῳ, εὔχομαι ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονὴν τοῖς εὐσυνειδήτοις καὶ φιλοπόνοις ἐκείνοις νέοις, ὅσοι 'δὲν θέλουσιν ἀποναρκήσῃ πρὸς τὸν ἆθλον, πεπεισμένοι ὅτι τὸ ἔργον εἶνε ἀναντιρρήτως τοῦ κόπου ἄξιον.

Ἔγραφον Ἀθήνησι, τῇ 2 Μαρτίου τοῦ 1869.

ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ Δ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ.

(*) » Bizare manie, que celle qui fait que la plupart des hommes ferment les yeux sur tout ce qui les entoure, et ne les daignent ouvrir, qu' à cinq-cents lieux de leur pays «, (Alphonse Karr).

ΠΙΝΑΞ ΚΕΦΑΛΑΙΩΔΗΣ

τῶν περιεχομένων

ΤΜΗΜΑ Α'.

Κυβέρνησις.

ΤΜΗΜΑ Β'.

Κάτοικοι.

ΤΜΗΜΑ Γ'.

Ἤθη καὶ ἔθη.

ΤΜΗΜΑ Δ'.

Θρησκεία, Νομοθεσία, Γλῶσσα.

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ.

Σελ.	32	ἀντὶ	231 τοῦ Χιτζρὲ,	ἀναγνωστέον	204 τοῦ Χιτζρὲ
»	47	»	τοῦ Οὐλεμᾶ	»	τῶν Οὐλεμᾶ
»	63	»	μολυβδίναι	»	μολύβδιναι
»	133, 134	»	τῆς βασι τῆς βασιλικῆς	»	τῆς Βασιλικῆς
»	142 (ἐν τῇ ὑποσημειώσει)	»	Τὴν ἐν σελ. 512 Ἤδικτον	»	τὴν ἐν σελ. 512 τοῦ Α' [Μέρους Ἤδικτον
»	146	»	πάντων ὅμως	»	πάντως ὅμως
»	164	»	ἐκτὸς τῆς πόλεως	»	ἐκτὸς τῆς πύλης
»	177 (ἐν τῇ ὑποσημ.	»	τὴν ἐν σελ. 158	»	τὰ ἐν σελ. 158
»	180	»	Inansfer	»	transfer
»	231	»	ἰδίους	»	ἰδίως
»	299	»	Θρήκη	»	Θιάκη
»	311	»	Χ α λ χ ά μ - μ π α σ η ν	»	Χ α χ ά μ μ π α σ η ν
»	351,362	»	ἄρχονται πάντας τοῦ ἔργου	»	ἄρχονται πάντες ἔργου
»	383 (ἐν τῇ ὑποσημ.)	»	Πέτασον, μέτασον	»	Πέτασον, πέτασον
»	411	»	ἡ, γυνή. . . εἶδεν ἀπέβαλεν	»	ἡ γυνή, . . . εἶδεν, ἀπέβαλεν
»	449	»	ἢ ἢ	»	ἢ καὶ
»	560 (ἐν τῇ ὑποσημ.)	»	Ἰωήχου	»	Ἰωήλου
»	605	»	μετ' ἄλλων	»	μετ' ἀλλήλων
»	617	»	θρόνου	»	θρόνου.

» 656 (εἰς τὸ περὶ τοποθετήσεως τῶν εἰκόνων) μετὰ τὸν Ὀμὲρ-πασσᾶν, προσθετέον σελ. 355, Τὸ Τσαρσὶ (πρὸς δεξ.).

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

ΤΜΗΜΑ Α΄.

Κυβέρνησις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Διοικητικὴ διαίρεσις τοῦ Κράτους.

» Καὶ παρεῶ τὰ πάλαι, ὅτε ἡ τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴ,
» πρὸς ἕω μὲν, Εὐφράτῃ καὶ Τίγριδι· πρὸς δύσιν
» δὲ, Σικελίᾳ καὶ τοῖς πρόσω Πουλαίας ὡρίζετο·
» Αἰθίοπας δ' εἶχε πρὸς νότον, καὶ πρὸς Βοῤῥᾶν τὰ
» προσάρκτια.« Παχυμ. Β΄, λ΄.

Ἡ Ῥωμαϊκὴ μοναρχία, μέχρι τῆς παραιτήσεως τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἀπετέλει ἓν ἀδιαίρετον σῶμα· τότε δὲ διῃρέθη μεταξὺ τῶν δύο Αὐτοκρατόρων καὶ τῶν δύο Καισάρων εἰς τέσσαρα μέρη, ὧν ἕκαστον εἶχε τὸν Ἔπαρχόν του καὶ τοὺς ἀξιωματικούς του (1). Τῆς διαιρέσεως ταύτης ἡ ὑποτύπωσις εἶχεν ὑποδειχθῆ αἰῶνάς τινας προτοῦ, ὅταν, μαχομένων τοῦ Καίσαρος Ἰουλίου καὶ τοῦ Πομπηίου, ἔπεσαν εἰς τὸ μερίδιον, τοῦ μὲν πρώτου ἡ ἀνατολὴ, τοῦ δὲ δευτέρου ἡ δύσις τοῦ ῥωμαϊκοῦ κόσμου, καθὼς εἰς δύο μέρη ὡσαύτως ἐμοιράσθη κατόπιν ἡ Αὐτοκρατορία καὶ μεταξὺ Κωνσταντίνου καὶ Λικινίου.

Μοναρχήσαντος δὲ μετ' ὀλίγον τοῦ Κωνσταντίνου, ἡνώθη μὲν πάλιν ὑπὸ ἓν σκῆπτρον, ἀλλ' αἱ δύο Μητροπόλεις διετέλουν διῃρημέναι, ἔχουσαι καὶ ἰδιαιτέραν ἑκάστη Γερουσίαν (Senatum), καὶ ἡ εἰς τέσσαρα μέρη, Ἀνατο-

---

(1) Ἴδε περὶ τῆς διαιρέσεως ταύτης πρωτοτέρω (Κεφαλ. ϛ΄: Ἔπαρχος τῆς ΚΠ.)

λήν, Ἰλλυρίαν, Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν, διαίρεσις τοῦ Κράτους περιεστέλλετο αὖθις εἰς δύο κυρίως Βασίλεια, τὸ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸ τῆς Δύσεως. Καὶ εἰς μὲν τὸ πρῶτον περιείχοντο ἡ κυρίως Ἀνατολή, ἡ Αἴγυπτος, ἡ Ἀσία, ὁ Πόντος, ἡ Θράκη, ἡ Μακεδονία (περιέχουσα ὅλην τὴν Ἑλλάδα) καὶ ἡ Δακία· εἰς δὲ τὸ δεύτερον, ἡ κυρίως Ἰταλία, ἡ δυτικὴ Ἰλλυρία, ἡ κυρίως Γαλλία, ἡ Βρεττανία, ἡ Ἱσπανία, μετὰ τῆς ὁποίας ἦτον ἡνωμένη ἡ Μαυριτανία καὶ ἡ Τιγγιτανή.

Αἱ ἐπαρχίαι τοῦ ὑπερεκτεταμένου τούτου Κράτους ἦσαν ἑκατὸν δεκαέξ, οἱ δὲ διοικηταὶ αὐτῶν, τιτλοφορούμενοι Honorabiles, ἐτάχθησαν ἱεραρχικῶς ὑπὸ τοὺς δεκατρεῖς Respectabiles Ὑπάρχους ἢ Τοποτηρητὰς τῶν μεγάλων Διοικήσεων (Diocèses) τοῦ Κράτους, τελοῦντας καὶ τούτους ὑπὸ τοὺς τέσσαρας Illustrios Ἐπάρχους τῶν Πραιτωρίων (Praefectos Praetorii), τὸν τῆς Ἀνατολῆς, τὸν τῆς Ἰλλυρίας, τὸν τῆς Ἰταλίας καὶ τὸν τῆς Γαλλίας, οἵ τινες, καί τοι περιβεβλημένοι τὴν πολιτικήν, δικαστικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐξουσίαν, καὶ δικάζοντες ἀνεκκλήτως πάσας τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις, δὲν εἶχον ὅμως κἀμμίαν στρατιωτικὴν ἐξουσίαν. Τὸν δὲ τίτλον τοῦ Ἀνθυπάτου (Proconsul) διετήρησαν, κατ' ἐξαίρεσιν, οἱ διοικηταὶ τῶν τριῶν μόνον Ἐπαρχιῶν, Ἀσίας, Ἀχαΐας καὶ Ἀφρικῆς, προσδιατηρήσαντες καὶ τὴν τιμητικὴν προσφώνησιν Respectabiles.

Ἡ διαίρεσις αὕτη, τροποποιηθεῖσα πάλιν ἐπὶ Κωνσταντίου, Οὐάλεντος καὶ Θεοδοσίου, διέμεινεν ὅμως οὐχ ἧττον ἄχρι τῆς εἰσβολῆς τῶν Σαρακηνῶν, καὶ ἑκάστη τῶν μεγάλων τούτων διοικήσεων περιεῖχε πολλὰς ἐπαρχίας. Ὅθεν καὶ βλέπομεν ἀκόμη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ὅλην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν διοικουμένην ὑφ' ἑνὸς Ἀνθυπάτου, ἕνα δὲ μόνον Ἔπαρχον διοικοῦντα τὰ στρατεύματα καθ' ὅλην ταύτην τὴν ἔκτασιν. Τότε δὲ (ἄδηλον ἀκριβῶς πότε, ἀλλὰ βεβαίως μεταξὺ τῶν τελευταίων ἐτῶν τῆς τοῦ Ἡρακλείου βασιλείας καὶ τοῦ τέλους τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου) ἐκρίθη εὔλογον 'να ὑποδιαιρεθῇ τὸ Κράτος εἰς μικροτέρους Νομούς, εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων 'να τοποθετηθῇ ἀνάλογος ἀριθμὸς στρατευμάτων, ἑτοίμων πάντοτε 'να τρέχωσιν ὅπου ἦτον κίνδυνος. Ἐκ δὲ τῆς τοιαύτης τ ο π ο θ ε τ ή σ ε ω ς ὠνομάσθησαν οἱ Νομοὶ οὗτοι Θ έ μ α τ α, καθὼς ἐπωνομάζοντο, ἀπὸ τῶν χρόνων ἀκόμη τοῦ Μαυρικίου, τὰ ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ τετοποθετημένα στρατιωτικὰ σώματα. Οὕτω λοιπὸν διῃρέθη τὸ ὅλον Κράτος εἰς εἴκοσι καὶ ἐννέα θέματα, ἐξ ὧν τὰ μὲν δεκαεπτὰ ἐπὶ τῆς Ἀσίας, ἀπὸ τῶν τῆς Μεσογείου ἀκτῶν ἄχρι τοῦ Εὐφράτου· τὰ δὲ δώδεκα ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Κιμμερίῳ Βοσπόρῳ Χερσῶνος ἄχρι τῆς Σικελίας. Κατὰ δὲ τὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους, » Εἰσὶν αἱ

» πᾶσαι αἱ ὑπὸ τὸν βασιλέα τῶν Ῥωμαίων τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει » ἐπαρχίαι μὲν 64, πόλεις δὲ 935. «

Ἑκάστη τῶν Ἐπαρχιῶν τούτων διῳκεῖτο ὑπὸ ἑνὸς Ἐπάρχου, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπέκειντο οἱ διοικηταὶ ἢ τοποτηρηταὶ (Ἀντέπαρχοι), ὑποδιαιρούμενοι εἰς Consularios, Correctoras, καὶ Praesidentes. Ἡ δὲ ἐπαρχία τῆς Ἰταλίας εἶχε μόνη δύο τοποτηρητάς, ἑδρεύοντας, τὸν μὲν ἐν Ῥώμῃ, τὸν δὲ ἐν Μεδιολάνοις.

Οἱ Ἔπαρχοι, οἵτινες ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἀρχηγοὶ τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων, εἶχον μεγίστην, ἐπὶ Τιβερίου ἔτι, δύναμιν· διότι αὐτοὶ ἐστρατολόγουν, ἐμισθοδότουν καὶ ἐκόλαζον τοὺς στρατιώτας. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτῶν ἅπασαν τὴν ἐπὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ἐξουσίαν, καὶ κατέστησεν αὐτοὺς ἁπλῶς πολιτικούς, δικαστικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς ἄρχοντας, καί, ἵνα περιστείλῃ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ἔτι μᾶλλον, ὕψωσεν ὑπὲρ αὐτοὺς τοὺς Πατρικίους, ἀξίωμα ἁπλῶς τιμητικόν, οἵτινες ὑπεχώρουν αὖθις εἰς τοὺς Ὑπάτους, καὶ ἦσαν ἰσόβιοι καὶ εἰς ἀριθμὸν ἀπροσδιόριστον.

Ἑκάστη δὲ κοινότης εἶχε τοὺς Δεκαπρώτους ἢ Δεκάρχους ἢ Δεκαδάρχας τῆς (Decemprimos), ὁμάδα δημοτικῶν ἀρχόντων, συγκειμένην ἐκ δέκα ὀνομάτων, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο καὶ Δεκάνοι, ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἐν ΚΠ. ἔφερον καὶ οἱ Νεκροθάπται (1)· κατὰ τὸν Σιμοκάττην δέ, καὶ Πρωτοπολῖται. Ἐν τῇ ΚΠ. ἰδίως, καί τοι ἐκλειπούσης πρωΐμως τῆς τῶν Δήμων κατὰ χρώματα διαιρέσεως, διέμεινεν οὐχ ἧττον τὸ ὄνομα τῶν Δημάρχων, καὶ βλέπομεν αὐτοὺς παρευρισκομένους εἰς τὰς ἐν ταῖς ἐπισήμοις ἑορταῖς παραστάσεις καὶ προκύψεις τοῦ Αὐτοκράτορος, ἔχοντας καὶ τὰ φλάμμουλά των καὶ ἀνευφημοῦντας αὐτόν. Οἱ Δῆμοι οὗτοι, τοὺς ὁποίους πολλάκις ἤδη ἀνεφέρομεν καὶ θέλομεν καὶ κατόπιν ἀναφέρει, διακρινόμενοι ἀπὸ τῶν τεσσάρων χρωμάτων τῶν χλαμύδων τῶν ἡνιόχων τῶν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ἀγωνιζομένων ἁρμάτων, συνεκροτοῦντο ἐκ τῶν κυρίως ἀστῶν, τῶν ἐχόντων καὶ πολιτικὰ δικαιώματα, καὶ διὰ τοῦτο διαστελλομένων ἀπὸ τοῦ Λαοῦ, ὅς τις εἶχε μόνον τὰ ἀστυκά. Εἶχον δέ, οὐ μόνον δήμαρχον ἴδιον, ἀλλὰ καὶ Βάνδον ἴδιον. Ὅθεν καὶ βλέπομεν, ὅτι ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ τυράννου Φωκᾶ, ἑκάτη, κατὰ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικόν, » καὶ τὸ Βένετον Βάνδον. «

(1) Ἴδε Κεφ. Ι', τοῦ Α'. Τμήμ. ἐν τοῖς περὶ Ἀστυνομίας.

Η δὲ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, καθ' ὃν καιρὸν, ἐπὶ τῆς μεγίστης αὐτῆς ἀκμῆς, περιελάμβανε καὶ μέρος τῆς Περσίας καὶ Οὐγγαρίας, διήρητο εἰς τεσσαράκοντα τέσσαρα Β ι λ α έ τ ι α καὶ διακόσια εἴκοσι Σ α ν τ ζ ά κ ι α. Πρό τινων δὲ ἐτῶν περιεῖχε τριάκοντα πέντε Τοπαρχίας, μετὰ τῶν τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ὑποδιῃρημένας εἰς ἑκατὸν τριάντα δύο Ἐπαρχίας καὶ χιλίας τριακοσίας εἴκοσιν Ὑποδιοικήσεις. Τῷ 1855 ὁ ἀριθμὸς τῶν Βιλαετίων ἀνεβιβάσθη ἐκ νέου εἰς τριάκοντα ἕξ, διὰ τῆς συστάσεως ἑνὸς νέου ἐν Ἀσίᾳ, ὁ δὲ τῶν Σαντζακίων ἀπὸ 130 εἰς 153, μὴ συμπεριλαμβανομένης τῆς Ἀφρικῆς. Σήμερον δὲ (1) περιέχει τριάκοντα τρία μεγάλα Π α σ σ α λ ί κ ι α ἢ Ἐ ϊ α λ έ τ ι α ἢ Β ι λ α έ τ ι α (Τοπαρχίας ἢ Σατραπείας), ὧν ἕκαστον διοικεῖται ὑπὸ ἑνὸς Π α σ σ ᾶ ἢ Β α λ ῆ ἢ Μ ο υ σ σ ὶ ρ (Τοπάρχου ἢ Ἀντιβασιλέως) ἢ ἑνὸς Μ ο υ τ ε σ ε ρ ὶ φ (γενικοῦ διοικητοῦ), ἐξ ὧν δώδεκα μὲν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, ὑποδιαιρούμενα εἰς τεσσαράκοντα ἐννέα Ἐπαρχίας ἢ Ὑποδιοικήσεις (Λ ι β ᾶ (2)) καὶ τριακοσίας ἑβδομήκοντα ἕξ κοινότητας (Κ α ζ ᾶ), ὑποδιαιρουμένας εἰς δήμους (Ν α χ χ ι γ έ)· δεκαοκτὼ δὲ ἐπὶ τῆς Ἀσίας, ὑποδιαιρούμενα εἰς ἑκατὸν τρεῖς Ὑποδιοικήσεις ἢ Ἐπαρχίας· καὶ τρία ἐπὶ τῆς Ἀφρικῆς, ὧν αἱ μὲν Ἐπαρχίαι συμποσοῦνται εἰς δεκαοκτὼ, αἱ δὲ κοινότητες δὲν εἶν' ἀκριβῶς, ἡμῖν γοῦν, ἐγνωσμέναι. Ἰδοὺ δὲ τὰ ὀνόματα καὶ ἡ τάξις αὐτῶν ἑκάστου, κατὰ τὴν νεωτάτην διαίρεσιν:

Ἐν Εὐρώπῃ.

Α΄, ἡ Τοπαρχία Τ σ ι ρ μ ὲ ν, περιέχουσα τὴν ἀρχαίαν Θράκην, καὶ παρωνυμουμένη ἀπὸ τῆς ἐπὶ Μουρὰδ τοῦ Α΄ πρωτευούσης αὐτῆς Ἀδριανουπόλεως (Ἐδίρνέ), ὑποδιαιρουμένη δὲ εἰς ἕξ ἢ δέκα Ὑποδιοικήσεις: Νεβάχ-ὁ-ἐρμπαᾶ, Ῥαιδεστὸν καὶ Βύζαν, Καλλίπολιν, Ἀδριανούπολιν (3), Φιλιππούπολιν καὶ Σλῆμνον ἢ Ἐσκὶ-Ζαγαρᾶν· ἡ δὲ τῆς Σηλυμβρίας ὑπάγεται ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἀστυνομίας. Οἱ εἰς τὴν Τοπαρχίαν ταύτην ὑπαγόμενοι καζᾶδες ἀριθμοῦνται εἰς πεντήκοντα·

---

(1) Ἐπειδὴ ἀπό τινος καιροῦ ἡ Τουρκία, ἐγκολπωθεῖσα νέον οἰκονομικώτερον σύστημα, ἤρξατο τροποποιοῦσα καὶ τὰ κατὰ τὰς Διοικήσεις, καὶ περιστέλλουσα ἑπομένως δύο καὶ τρεῖς Τοπαρχίας καὶ Ἐπαρχίας εἰς μίαν, σήμερον λέγοντες, δὲν ἐννοοῦμεν τὴν κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἢ τὸ παρελθὸν ἔτος διαίρεσιν, ἀλλὰ τὴν πρὸ πέντε καὶ δέκα ἐτῶν. (2) Τὰ ἀρχήτερα Σ α ν τ ζ ὰ κ καὶ Σ ε ρ χ ἀ τ, διοικούμενα ὑπὸ Μ ο υ χ α φ ὺ ζ ἢ Μ ο υ χ α σ ύ λ. (3) Ἡ Ἀδριανούπολις, πρωτεύουσα τοῦ Ἐϊαλετίου τούτου, ἀποτελεῖ ἰδίαν κοινότητα (Κ α ζ ᾶ).

Β', ἡ τῆς Σηλόστρας (1), ὑποδιαιρουμένη εἰς τέσσαρας Ἐπαρχίας: Βάρναν, Σσούμλαν, Ῥουστσοὺκ καὶ Δούλτσαν, καὶ ἔχουσα καθέδραν τὴν Βάρναν·

Γ', ἡ τοῦ Βιδινίου, ὑποδιῃρημένη εἰς δύο Ἐπαρχίας, τὴν τοῦ Τουρνόβου καὶ τὴν τοῦ Βιδινίου·

Δ', ἡ τῆς Νύσσης, περιέχουσα τέσσαρας Ἐπαρχίας: Νύσσαν, Σόφιαν, Σαμακόβιον καὶ Κιοστεντίλ·

Ε', ἡ τοῦ Βελιγραδίου ἢ τῆς Σερβίας (Σὴρμπ), περιεχούσης δεκαεπτὰ κοινότητας, περιοριζομένη δὲ εἰς μίαν καὶ μόνην Ἐπαρχιακὴν περιφέρειαν, τὴν τοῦ φρουρίου Βελγκρὰδ (2)·

ς', ἡ τῆς Βόσνας, διῃρημένη εἰς ἑπτὰ Ἐπαρχίας: Μπόσνα-σαράϊ ἢ Σαράϊέβο, Ἐρτζεγοβίναν (3), Τούζλα, Μπανιαλούκαν, Μοστὰρ, Νόβιμπαζὰρ καὶ Τράβικ ἢ Τσβόρνικ, καὶ εἰς ἑξήκοντα τρεῖς καζάδες, ἀριθμὸν μεγαλήτερον παντὸς ἄλλου τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἐϊαλετίων·

Ζ', ἡ τῆς Ῥούμελης, ὑποδιαιρουμένη εἰς τέσσαρας Ἐπαρχίας: Σχόδραν, Ὄχριδα, Μοναστήριον (Μπιτόλια) καὶ Καστορίαν·

Η', ἡ τοῦ Οὐσκιοὺμπ, διῃρημένη εἰς δύο Ἐπαρχίας, τὴν τοῦ Οὐσκιοὺμπ (Σκοπιῶν) καὶ τὴν τοῦ Περεζιρὶν ἢ Πρίστινα (4)·

Θ', ἡ τῶν Ἰωαννίνων, διῃρημένη εἰς τέσσαρας Ἐπαρχίας: Τὴν τῶν Ἰωαννίνων, τὴν τοῦ Μπερατίου καὶ Αὐλῶνος, τὴν τοῦ Δελβίνου ἢ Ἐρχρὶ, καὶ τὴν τῆς Πρεβέζης·

Ι', ἡ τῆς Θεσσαλονίκης, περιέχουσα τέσσαρας Ἐπαρχίας: Τὴν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν τῶν Τρικάλων, τὴν τῶν Σερῶν καὶ τὴν τῆς Δράμας (5)·

ΙΑ', ἡ τῆς Κρήτης, περιέχουσα τρεῖς Ἐπαρχίας: Τὴν τοῦ Κάστρου, τὴν τῶν Χανίων καὶ τὴν τοῦ Ῥεθύμνου·

ΙΒ', ἡ Τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους (Τζεζαΐρι-μπάχρισεφὶδ), ὧν δικαιωματικῶς προΐσταται ὁ κατὰ καιρὸν Καπετὰν-πασσᾶς,

(1) Ἡ σατραπεία αὕτη μετωνομάσθη ἀπὸ τῶν 1865: Τοῦ Δουνάβεως, καθέδρα δὲ αὐτῆς ὡρίσθη τὸ Ῥουστσούκ. (2) Τὰ τελευταῖα ταῦτα τέσσαρα Ἐϊαλέτια ἀποτελοῦσι τὸ παλαιὸν βασίλειον τῆς Βουλγαρίας. (3) Ἡ Ἐρτζεγοβίνα ἦτον ἄχρι τοῦ 1483 δουκάτον (Herzog) τῆς Βοσθνίας, ὅταν ἡ Βοσθνία εἶχε βασιλέα καὶ ἦτον ἡνωμένη μετ' αὐτῆς. Ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ Φριδερῖκος ἀνεγνώρισε τῷ 1440 Δοῦκα τῆς Ἐρτζεγκοβίνης τὸν ἡγεμόνα Στέφανον. Σήμερον δὲ ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον πασσαλίκιον. (4) Τὰ δύο ταῦτα Ἐϊαλέτια περιέχουσι τὴν βόρειον καὶ μεσαίαν Ἀλβανίαν καὶ μέρος τῆς Μακεδονίας. (5) Τὰ δύο ταῦτα Ἐϊαλέτια περιέχουσι τὴν πάλαι Ἤπειρον ἢ Μεσημβρινὴν Ἀλβανίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν.

διῃρημένη εἰς ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ Ἐπαρχίας, Κύπρον, Ῥόδον, Σάμον, Λέσβον, Χίον, Κῶν, Τένεδον καὶ Λῆμνον.

Ἐν Ἀσίᾳ.

Α΄, ἡ Τοπαρχία τοῦ Χουδαβενδιγκιὰρ, περιέχουσα τὴν Βιθυνίαν, τὴν Μυσίαν καὶ μέρος τῆς Φρυγίας, καὶ διῃρημένη εἰς ὀκτὼ Ἐπαρχίας· Τὴν τοῦ Χουδαβενδγκιὰρ ἢ τῆς Προύσσης, τὴν τοῦ Καρὰ-χχισὰρ, τὴν τῆς Κιουτάχγιας καὶ Σουλτὰν-ἐωνοῦ, τὴν τοῦ Σσαχχὶμπ-καρὰ-χχισὰρ, τὴν τοῦ Ἐρδὲκ, τὴν τῆς Μπίγας, τὴν τοῦ Καρὰ-σοῦ καὶ τὴν τῶν Κυδωνιῶν (Ἀϊβαλύ). Οἱ δὲ περιεχόμενοι εἰς τὴν Τοπαρχίαν αὐτὴν καζάδες ἀριθμοῦνται εἰς ἑκατὸν εἰκοσιτέσσαρας, τὸ διπλάσιον δηλαδὴ τῆς μεγαλητέρας τῶν ἐν Εὐρώπῃ τοπαρχιῶν·

Β΄, ἡ τοῦ Ἀϊδινίου, περιέχουσα τὴν Ἰωνίαν, τὴν Λυδίαν, τὴν Καρίαν, τὴν Πισιδίαν καὶ μέρος τῆς Ἰσαυρίας, καὶ ὑποδιῃρημένη εἰς πέντε Ἐπαρχίας, τὴν τοῦ Ἀϊδινίου, τὴν τοῦ Μεντεσὲ (Λυκίας) ἢ τῆς Σμύρνης, τὴν τοῦ Σαρουχὰν, τὴν τῆς Σίγλας (Ἰωνίας) καὶ τὴν τοῦ Δεγνιζλὺ (Φρυγίας)·

Γ΄, ἡ τῆς Καραμανίας, περιέχουσα μέρος τῆς Ἰσαυρίας, τῆς Φρυγίας, τῆς Λυκίας, τῆς Παμφυλίας, τῆς Κιλικίας, τῆς Λυκαονίας καὶ τῆς Καππαδοκίας, καὶ ὑποδιαιρουμένη εἰς ἑπτὰ Ἐπαρχίας, τὴν τοῦ Ἰκονίου (Κόνια), τὴν τοῦ. Χαμμὶδ, τὴν τοῦ Τεκκὲ (Λυδίας), τὴν τοῦ Ἀλαϊὲ, τὴν τοῦ Μπουλδοὺρ, τὴν τοῦ Ἰτσὶλ (Κιλικίας) καὶ τὴν τοῦ Νίγδε ἢ Νέβσέχρ (Καππαδοκίας)·

Δ΄, ἡ τῶν Ἀδάνων, περιέχουσα τὴν Τραχεῖαν ἢ Πετραίαν Κιλικίαν, καὶ ὑποδιαιρουμένη εἰς πέντε ἢ ἓξ Ἐπαρχίας· Τὴν τῶν Ἀδάνων, τὴν τῆς Ταρσοῦ, τὴν τοῦ Μπιλὰν, τὴν τοῦ Καρὰ-Ἰσαλὺ, τὴν τοῦ Μαράσσ καὶ τὴν τοῦ Ἀζίρ·

Ε΄, ἡ τοῦ Μπουζοὺκ, περιέχουσα τέσσαρας ἢ ἓξ Ἐπαρχίας· Τὴν τῆς Καισαρείας, τὴν τοῦ Μπουζοὺκ, τὴν τῆς Ἀγκύρας, τὴν τῆς Γάγγρας (Τζάγγρα), τὴν τοῦ Σσὰχ-Τζιχὰν-μπεϊλὴ καὶ τὴν τοῦ Κοτζὰ-δάγ·

Ϛ΄, ἡ τοῦ Σιβὰζ, περιέχουσα τρεῖς ἢ πέντε Ἐπαρχίας· τὴν τοῦ Σιβὰζ, τὴν τῆς Ἀμασείας, τὴν τοῦ Τοχὰτ, τὴν τοῦ Διβρὶκ (Τεφρικῆς) καὶ τὴν τοῦ Γενὶ-Ἰλ·

Ζ΄, ἡ τῆς Κασταμονῆς, περιέχουσα τὴν Παφλαγονίαν, καὶ ὑποδιαιρουμένη εἰς τέσσαρας ἢ πέντε Ἐπαρχίας· τὴν τῆς Κασταμονῆς (Καστὰν-μπολοὺ), τὴν τῆς Μπολοῦ, τὴν τῆς Σινώπης, τὴν τῆς Νικομηδείας (Ἰσμὴδ) καὶ τὴν τοῦ Βιρὰν-σέχρ·

Η', ἡ τοῦ Ἐ ρ ζ ε ρ ο ὺ μ, περιέχουσα τέσσαρας ἢ πέντε Ἐπαρχίας: Τὴν τοῦ Ἐρζερούμ, τὴν τοῦ Τσιλδὶρ (Γεωργίας), τὴν τοῦ Κὰρς (Ἀρμενίας), τὴν τοῦ Μπαγεζὴδ καὶ τὴν τοῦ Μούσσ·

Θ', ἡ τοῦ Κ χ α ρ μ π ρ ο ὺ τ, περιέχουσα τὴν Μεσοποταμίαν, καὶ ὑποδιῃρημένη εἰς τέσσαρας ἢ πέντε Ἐπαρχίας: Τὴν τοῦ Κχάρμπρουτ, τὴν τοῦ Μεατδὶν, τὴν τοῦ Μπεχχισσὶ, τὴν τῆς Μαλάτιας, τὴν τοῦ Δερσὲμ καὶ τὴν τοῦ Ἀρὲμπ-γχὶρ·

Ι', ἡ τῆς Τ ρ α π ε ζ ο ῦ ν τ ο ς, περιέχουσα τὰς Ἐπαρχίας τοῦ Πόντου καὶ τῆς Κολχίδος, καὶ διῃρημένη εἰς ἓξ Ἐπαρχίας: τὴν τῆς Τραπεζοῦντος, τὴν τῆς Λαζικῆς, τὴν τοῦ Γκιουμοὺσ-χανὲ (Χαλδίας), τὴν τοῦ Τζαννὶκ, τὴν τοῦ Ὀρδοῦ καὶ τὴν τοῦ Καρὰ-χχισὰρ (Ἀπαμείας)·

ΙΑ', ἡ τοῦ Κ ι ο υ ρ δ ι σ τ ὰ ν, διῃρημένη εἰς τρεῖς Ἐπαρχίας: Τὴν τοῦ Μαρδὶν, τὴν τοῦ Σάρτσ (Σάρδεων) καὶ τὴν τοῦ Διγιὰρ-μπέκρ·

ΙΒ', ἡ τοῦ Β ὰ ν, περιέχουσα τὴν πάλαι Ἀσυρίαν, καὶ ὑποδιαιρουμένη εἰς τρεῖς Ἐπαρχίας: Τὴν τοῦ Βὰν, τὴν τοῦ Μοσοὺλ καὶ τὴν τοῦ Χακκιαρῆ.

ΙΓ', ἡ τοῦ Χ α λ ὲ μ π, περιέχουσα τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ τὴν Χοσροηνὴν, καὶ ὑποδιαιρουμένη εἰς πέντε Ἐπαρχίας: Τὴν τοῦ Χαλὲμπ, τὴν τοῦ Ἀντακιὲ, τὴν τοῦ Αἰντὰμπ, τὴν τοῦ Ῥακᾶ καὶ τὴν τοῦ Κχιλὶσ·

ΙΔ', ἡ τῆς Σ ι δ ῶ ν ο ς (Σαΐδ), περιέχουσα τὴν Φοινίκην καὶ Παλαιστίνην, καὶ ὑποδιαιρουμένη εἰς ἐννέα Ἐπαρχίας: Τὴν τῆς Σαΐδ, τὴν τοῦ Λαταχιὲ, τὴν τῆς Τριπόλεως, τὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ, τὴν τῆς Ναζαρὲτ, τὴν τῆς Πτολεμαΐδος (Ἄκκια), τὴν τοῦ Ναμπλοὺζ, τὴν τοῦ Λιβάνου (Δουρζῆ) καὶ τὴν τῆς Βηρυτοῦ (Μπαϊροὺτ) ἢ Μπηλάδι-Μπεχαρέ·

ΙΕ', ἡ τῆς Δ α μ α σ κ ο ῦ (Σσὰμ,) ἐκτεινομένη μέχρι Παλμύρας, καὶ περιέχουσα τὴν κυρίως Συρίαν, ὑποδιῃρημένη δὲ εἰς πέντε Ἐπαρχίας: Τὴν τοῦ Σσὰμ, τὴν τῆς Ἐμέσης (Ἕμς), τὴν τῆς Χαμὰ, τὴν τοῦ Χαουρὰν ἢ Μπεκὰ-οὐλ-ἀζὶζ καὶ τὴν τοῦ Ἀτζελοὺν (1)·

ΙϚ', ἡ τοῦ Μ π α γ δ ὰ δ καὶ τοῦ Σ σ έ χ ρ ζ ὸ ρ, μεθ' ἧς συνεχωνεύθησαν καὶ ἡ τῆς Μπάσρας καὶ τοῦ Ὀρφᾶ, περιέχουσα τὴν πάλαι Βαβυλωνίαν καὶ τὸ Τουρκμὲν, καὶ ὑποδιῃρημένη ἑπομένως εἰς δεκαπέντε ἢ δεκαὲξ Ἐπαρχίας: Τὴν τοῦ Μπαγδὰδ, τὴν τῆς Μπάσρας, τὴν τοῦ Σσέχρ-ζὸρ, τὴν τοῦ Σουλεϊμανιὲ, τὴν τοῦ Ῥεβεντοὺκ, τὴν τοῦ Κερκοὺκ, τὴν τοῦ Κχορασὰν, τὴν τοῦ Διβανιὲ, τὴν τοῦ Κεφρὶ, τὴν τοῦ Χανακὶν, τὴν τοῦ Μπα-

(1) Εἰς τὴν τῆς Δαμασκοῦ σατραπείαν περιελήφθησαν τῷ 1865 αἱ τῆς Σιδῶνος καὶ Ἱερουσαλὴμ ἐπαρχίαι, ἕδρα δὲ τοῦ πολιτικοῦ διοικητοῦ ὡρίσθη ἀντὶ τῆς Δαμασκοῦ ἡ Βηρυτὸς, ὡς καταλληλοτέρα διὰ τὰ μεταξὺ Συρίας καὶ Εὐρώπης ἐμπορικὰ συμφέροντα.

δραγιᾶ, τὴν τοῦ Σαμαρᾶ, τὴν τοῦ Διλέμ, τὴν τοῦ Κερμπελᾶ, τὴν τοῦ Σεμαβᾶ καὶ τὴν τοῦ Μεντεφάχ. Οἱ εἰς τὴν Τοπαρχίαν ταύτην ὑπαγόμενοι Καζάδες συμποσοῦνται εἰς ἑκατὸν εἰκοσιπέντε·

ΙΖ΄, ἡ τοῦ Χ α μ π ὲ ς, περιέχουσα τὴν δυτικὴν Πετραίαν Ἀραβίαν καὶ τὴν Αἰθιοπίαν, καὶ ὑποδιαιρουμένη εἰς τέσσαρας Ἐπαρχίας: Τὴν τῆς Μέκκας, τὴν τῆς Μεδίνης (συμπεριλαμβανομένας ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Χ α ρ ὲ μ-ὑ-Ν ε β ε μ π ὺ), τὴν τῆς Τζέδδας καὶ τὴν τοῦ Νέτζδ·

ΙΗ΄, ἡ τοῦ Ἰ ε μ ὲ ν, περιέχουσα τὴν Εὐδαίμονα Ἀραβίαν, καὶ ὑποδιαιρουμένη εἰς πέντε Ἐπαρχίας: τὴν τῆς Μοχχᾶ, τὴν τῆς Σὰν-ᾶ, τὴν τοῦ Ζεμπίδ, τὴν τοῦ Λοχχειᾶ καὶ τὴν τοῦ Ἀμπ-οὺ-ἀρίσσ.

Ἐν Ἀφρικῇ.

Α΄, ἡ τοῦ Μ ὶ σ ρ, ἡ ἀρχαία Αἴγυπτος, ὑποδιῃρημένη εἰς δώδεκα ἐπαρχίας, ὧν τὰ ὀνόματα παραλείπομεν, ὡς ὑποτελούσης ἤδη τῆς Αἰγύπτου εἰς αὐτόνομον, εἰ καὶ μὴ ἐντελῶς ἀνεξάρτητον, ἡγεμόνα·

Β΄, ἡ τοῦ Τ α ρ ά μ π ο λ ο ὺ ζ-Γ κ ὰ ρ μ π, διῃρημένη εἰς πέντε ἐπαρχίας: τὴν τῆς Τριπόλεως, τὴν τοῦ Μπενγχαζῆ, τὴν τοῦ Κὰμς, τὴν τοῦ Τζεμπέλι-γχαρμπιὲ καὶ τὴν τοῦ Φεττζάν·

Γ΄, ἡ τῆς Τ ύ ν ι δ ο ς (Τούνουζ), ἀποτελοῦσα μίαν μόνην Ἐπαρχίαν.

Αἱ τοπαρχίαι καὶ ἐπαρχίαι αὗται, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἀπό τινων ἐτῶν περιεστάλη, καθὼς εἴπομεν, καὶ περιστέλλεται ὁλονέν, διῳκοῦντο ὑπὸ Πασσάδων (1), οἱ ὁποῖοι διεκρίνοντο ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν ταῖς σημαίαις αὐτῶν ἀνηρτημένων ἱππουρίδων (τ ο ὺ γ (2)), εἰς πρώτης τάξεως (τριῶν ἱππουρίδων), δευτέρας τάξεως (δύο ἱππουρίδων) καὶ τρίτης τάξεως (μιᾶς ἱππουρίδος). Ἐξ αὐτῶν δὲ οἱ διοικηταὶ τῆς Σόφιας καὶ τῆς Κιουτάγγιας ἦσαν δικαιωματικῶς στρατάρχαι (Μπεϊλὲρ-μπεη), καὶ ἦρχον ὡς τοιοῦτοι, ὁ μὲν τοῦ τῆς Εὐρώπης στρατοῦ, ὁ δὲ τοῦ τῆς Ἀσίας. Σήμερον οἱ βαθμοὶ τῆς πολιτικῆς ἢ διοικητικῆς ἱεραρχίας, ἀναλογισθέντες πρὸς τοὺς στρατιωτικούς, εἶνε κυρίως τέσσαρες: ὁ τοῦ Μ ο υ σ σ ὶ ρ, ἀναλογῶν πρὸς τὸν Maréchal, ὁ τοῦ Φερὶκ, ὁ τοῦ Λ ι β ὰ καὶ ὁ τοῦ Μ ί ρ ι-Ἀ λ έ μ.

Ἕκαστος Πασσᾶς εἶνε ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του, ὅ,τι δι' ὅλον τὸ Κράτος ὁ Βεζίρης. Ἔχει ἑπομένως καὶ αὐτῶν ἕκαστος τὸν Κεαγιᾶν, τὸν Δεφθερδά-

(1) Ἡ λέξις Π α σ σ ᾶ εἶνε, κατά τινας, Περσικὴ, σύνθετος ἐκ τοῦ Π ᾶ (ποῦς) καὶ Σὰχ (βασιλεύς), καὶ σημαίνει κυρίως τὸν τοποτηρητὴν ἢ ἐπίτροπον τοῦ κρατοῦντος, τὸν διοικοῦντα ἀντ' αὐτοῦ, δηλαδὴ (καθὼς λέγουσι κοινῶς ἐν Ἑλλάδι) ε ἰ ς τ ὸ π ό δ ι 'τ ο υ. (2) Ἴδε Κεφ. Η΄.

ρην καὶ τὸν Διβάν-ἐφέντην ἴτου, καθὼς καὶ ἕνα Μουφτῆν διὰ τοὺς φετβάδες. Εἶχον δὲ μέχρι τινὸς καὶ ἀπόλυτον ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου· ἀλλά, μετὰ τὸ Τανζιμάτ, περιωρίσθη ἡ ἰσχὺς αὕτη, καὶ θανατικὴ ποινὴ δὲν ἐκτελεῖται χωρὶς ὑπογραφῆς τοῦ Σουλτάνου.

Ὁ Δεφθερδάρης ἢ Μουχασὶλ, εἰσπράκτωρ καὶ ἐλεγκτὴς (Κήνσωρ) τῶν προσόδων τῆς τοπαρχίας, ἑδρεύων ὅπου καὶ ὁ τοπάρχης, διορίζεται ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν, καὶ διαχειρίζεται, κατὰ τὰς διαταγὰς καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Πασσᾶ, πάσας τὰς προσόδους, δίδων λόγον τῆς διαχειρίσεως αὐτοῦ εἰς μόνον τὸ Διβάνι τῆς ΚΠ. Τὴν αὐτὴν δικαιοδοσίαν ἔχει καὶ ὁ Μάλ-μουδιρὶ ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ.

Ἕκαστος Βαλῆς ἔχει παρ' ἑαυτῷ καὶ ἓν μέγα ἢ Νομαρχιακὸν Συμβούλιον (Μετζλὶς), ἑδρεῦον ἐν τῇ Πρωτευούσῃ τοῦ Ἐϊαλετίου, καὶ συνερχόμενον καθ' ἑβδομάδα ἐν ἡμέρᾳ ὡρισμένῃ, συγκείμενον δὲ ἐκ τοῦ Καδῆ, τοῦ Δεφθερδάρη, τοῦ Μουφτῆ, τοῦ Ἐπισκόπου (Γραικοῦ ἢ Ἀρμενίου) ἢ τοῦ Ἀρχιραβίνου (τούτων ἐχόντων συμβουλευτικὴν μόνον ψῆφον), καὶ ἐκ τῶν προκρίτων ἢ δημογερόντων ἐξ ἑκάστης ἐθνικότητος, ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτῶν ὁμοεθνῶν καὶ ἐπικυρουμένων ὑπὸ τοῦ Πασσᾶ. Ἔχει δὲ καὶ δύο Γραμματεῖς, στελλομένους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐκ ΚΠ.

Ὑπάρχει δὲ ἐν ἑκάστῃ πρωτευούσῃ ἐπαρχίας καὶ ἓν ἀστυνομικὸν γραφεῖον, συγκείμενον ἐξ ἑνὸς ἀστυνόμου καὶ ἑνὸς ὑπαστυνόμου μετὰ τοῦ ἀναγκαίου προσωπικοῦ.

Ὡσαύτως δὲ καὶ ἕκαστος Καϊμακάμης, ἡ διοικητὴς ἐπαρχίας, τελῶν ὑπὸ τὸν Βαλῆν, ἔχει παρ' ἑαυτῷ ἓν ἐπαρχιακὸν Συμβούλιον συγκείμενον ἐκ τῶν αὐτῶν ἀναλόγως μελῶν.

Οἱ δὲ Καζάδες διέπονται ὑπὸ Μουδίριδων, ἐξαρτωμένων ἀπὸ τῶν Καϊμακὰμ, καὶ ἐχόντων παρ' ἑαυτοῖς Συμβούλιον ἐκ τῶν προκρίτων τοῦ τόπου (Βουτζούχ).

Οἱ δὲ δῆμοι διοικοῦνται ὑπὸ ἑνὸς Κοτζᾶ-μπαση (δημογέροντος) Ὀθωμανοῦ ἢ Χριστιανοῦ, ἐκλεγομένου ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καὶ ἐπικυρουμένου ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ, ἐκπληροῦντος δὲ συγχρόνως καὶ δημάρχου καὶ εἰσπράκτορος καθήκοντα.

Ὅσα δὲ κἂν εἴπωσιν οἱ κρίνοντες ἐκ προκαταλήψεως καὶ κακίζοντες πάντα τὰ κατὰ τὴν Τουρκίαν, μόνον διότι εἶνε Τουρκικά, εἶνε ὁμολογούμενον, ὅτι κατὰ τὰς ἐκλογὰς ταύτας προτιμῶνται συνήθως οἱ ἐμπειρότεροι, ἐὰν οὐχὶ πάντοτε καὶ οἱ τιμιώτεροι, ἐν γένει δὲ οἱ γεροντότεροι καὶ πλουσιώτεροι. Καὶ ἐπειδὴ ἡ Τουρκία εἶχεν ἀείποτε τὸ δημοτικώτερον ἀντιπροσωπικὸν σύστημα καὶ τὴν πλέον ἐκτεταμένην κοινωνικὴν ἐλευθερίαν,

ὁσάκις 'δὲν γίνεται ἢ γίνεται κακὴ χρῆσις τῆς ἐλευθερίας ταύτης, αἴτιοι εἶνε αὐτοὶ οἱ τῶν κοινοτήτων ἀντιπρόσωποι, εἴτε Ῥεαγιάδες εἶνε, εἴτε Τοῦρκοι. Τοῦτο εἶνε ἡ ἀλήθεια.

Ἄλλοτε αἱ κοινότητες ἐδημαρχοῦντο ὑπὸ τῶν λεγομένων Ἀγιὰν (1), οἱ ὁποῖοι ἀνεπλήρουν τοὺς ἐπὶ Ῥωμαίων Δεκάνους ἢ Δεκαπρώτους, ἢ μᾶλλον τοὺς λεγομένους Δεφένσωρας, διορισθέντας τὸ πρῶτον ἐπὶ Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος, πέντε καθ' ἑκάστην πόλιν ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων πολιτῶν, ἐκλεγομένους ἐπὶ πενταετίαν ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων, τῶν Κληρικῶν, τῶν κτηματιῶν καὶ τῶν δημοτικῶν ἀξιωματικῶν, καὶ ἐπικυρουμένων ὑπὸ τῶν Ἐπάρχων. Οὗτοι δὲ ἦσαν οἱ φυσικοὶ προστάται καὶ ὑπερασπισταὶ τῶν ἀπροστατεύτων, ἐδίκαζον τὰς μικρὰς ὑποθέσεις καὶ παρέπεμπον τὰς ἄλλας εἰς τοὺς τακτικοὺς δικαστάς. Καθῆκον δὲ αὐτῶν ἦτον 'να διαμαρτύρωνται κατὰ τῶν καταχρήσεων τῶν ὑπαλλήλων, κατὰ τῶν ἀνίσων φορολογιῶν καὶ ἄλλων καταπιέσεων, καὶ ἐν γένει 'να χάμνωσιν, ὡς πρὸς τὰ διοικητικὰ μέτρα, παρατηρήσεις μόνον, ὡς μηδεμίαν ἔχοντες ἐκτελεστικὴν δύναμιν. Κατὰ μίμησιν αὐτῶν ἐξελέχθησαν ἔπειτα καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ Δεφένσωρες, λαϊκοὶ ἐπιφορτισμένοι τὴν ἐνώπιον τῶν κοσμικῶν δικαστηρίων ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τῶν Ἐκκλησιῶν.

Τὰ δὲ χωρία, καθὼς καὶ αἱ ἐνορίαι ἢ συνοικίαι (μαχαλὲ) τῶν μεγαλοπόλεων, διέπονται ὑπὸ Κεαγιάδων ἢ Μουχτάριδων, τῶν ὁποίων προΐσταται διοικητικῶς ὁ Σούμπασης, ἀναλογῶν πρὸς τὸν Curator aquarum τῶν παλαιῶν Ῥωμαίων, ὅς τις ἦν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ Κράτους, διὰ τὴν περὶ τῶν ὑδάτων φροντίδα, ὧν εἶχε τόσην ἀνάγκην ἡ παλαιὰ καί, πολὺ πλειοτέραν, ἡ νέα Ῥώμη. Ὅθεν καὶ ὁ Σουλτὰν-Μεχμέδ, ἀμέσως μετὰ τὴν ἅλωσιν, διώρισε τὸν Σουλεϊμὰν-μπέην, κατὰ μὲν τὸν Δούκαν, Ἔπαρχον, κατὰ δὲ τὸν Λεῦγκλάβιον, Σούμπασιν τῆς ΚΠ.

Τῶν Τοπαρχῶν καὶ διοικητῶν τούτων οἱ μισθοὶ διαφέρουσι κατὰ τοὺς βαθμούς 'των. Ἐν γένει δέ, οἱ μὲν τῆς πρώτης τάξεως ἔχουσι κατὰ μῆνα **50—70,000** γρόσια, οἱ τῆς Δευτέρας **15—30,000**, οἱ τῆς Τρίτης **5—10,000**, οἱ Μὰλ-μουδιρὶ **5,000**, καὶ καθεξῆς.

(1) Ἀπὸ τοῦ Ἀραβικοῦ ἄϊν, ὁ ὀφθαλμός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Διοικητικὸς Ὀργανισμὸς, ἢ περὶ τοῦ εἴδους τῆς Κυβερνήσεως.

»Τὸ Τουρκικὸν πολίτευμα εἶνε οὐσιωδῶς θεοκρατικὸν καὶ στρατιωτικὸν, ὁ δὲ διοργανισμὸς τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ἐξ αὐτῆς αὐτοῦ τῆς φύσεως, δημοκρατικὸς, ἵνα μὴ εἴπωμεν ὀχλοκρατικὸς μᾶλλον. Τοῦτο φαίνεται, ἐκ πρώτης ὄψεως, εἰς τοὺς μὴ σπουδάσαντας κατὰ βάθος τὴν Τουρκικὴν κοινωνίαν, ἀκατάληπτον· ἀλλ' οὐχ ἧττον οὕτως ἔχει διότι ἡ φαινομένη ἀπόλυτος κυριαρχία ἑνὸς μόνου ἔχει ὅριον τὴν ἀνοχὴν τοῦ λαοῦ· ἐκεῖ ὅμως ἐκλείπει (1). Τοῦτο δὲ γενήσεται κατάδηλον ἐκ τῶν ἐφεξῆς ἐκτεθησομένων.

Καὶ πρῶτον, »σφάλλονται παραδόξως, λέγει ὁ Henri Mathieu, οἱ νομίζοντες τὸ Κ χ α λ ι φ ά τ συνέχειαν τῆς ἀποστολῆς τοῦ Προφήτου· διότι ὁ Μωάμεθ οὐδεμίαν παραδέχεται μονοκρατορίαν ἐν τῷ Ἰσλὰμ, ἐπαναλαμβάνει μάλιστα συχνότατα ὅτι ἡ ὑπερτάτη κυριαρχία ἀνήκει μόνῳ τῷ Θεῷ· ἑαυτὸν δὲ παρεισάγει ὡς ἁπλοῦν ὑποφήτην τοῦ θείου λόγου, καὶ ὡς ἄρχοντα, κρίνοντα κατὰ τὸν Νόμον τοῦ Κοὺρ-ἂν. Τὸ δὲ Κχαλιφὰτ, τὸ συστηθὲν ὑπὸ τοῦ Προφήτου ζῶντος, οὐδὲν ἦν ἄλλο, εἰμὴ εἶδος ἐπιτροπείας, συστηθείσης ὑπ' αὐτοῦ ἐν Μεδίνῃ, διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν ἐκδήμων στρατειῶν. Ἀποθνήσκων ὅμως, ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην τοῦ 'ν' ἀσφαλίσῃ τὸ ἔργον 'του, καὶ ὠνόμασε διάδοχόν 'του τὸν πενθερόν 'του Ἄμπ-οὐ-Μπέκρ· ἀλλ' εἰς τὸ Κχαλιφὰτ τοῦτο ὥρισε τριάκοντα μόνον ἐτῶν διάρκειαν, ἀναθεματίσας πᾶσαν ἀπόπειραν ἀρχιερατείας καὶ αὐτοκρατορίας. Ὀμὲρ δὲ, ὁ διάδοχος τοῦ Ἄμπ-οὐ-Μπέκρ, ἔλαβε τὸν τίτλον Ἀ ρ χ η γ ὸ ς τ ῶ ν π ι σ τ ῶ ν (Ἐμὶρ οὐλ-μουμινίν). Ἀλλὰ, δολοφονηθέντος τοῦ Ἀλῆ καὶ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν, ἡ ἁρπαγὴ, ἣν εἶχε προαισθανθῆ ὁ Μωάμεθ, ἐπραγματοποιήθη, καὶ τὸ προφητικὸν ἴνδαλμα ἐξεμηδενίσθη ἐπὶ τῆς αἱμοχαροῦς δυναστείας τῶν Ὀμνιαδῶν. Τὸ Κχαλιφὰτ ὅμως, καίτοι ἐξουθενισθὲν διὰ τὴν ὑπὸ τοὺς Ταττάρους ταπείνωσιν καὶ τὴν κατὰ τὸ 1258 πτῶσιν τοῦ Βαγδὰτ, ἐξηκολούθει οὐχ ἧττον 'να ὑφίσταται ἐν τοῖς τῶν Ἀβασιδῶν ἀπογόνοις, καταφυγόντων εἰς τὸ Κάϊρον. Σελὴμ δὲ ὁ Α', κυριεύσας τῷ 1517 τὴν Αἴγυπτον, ἠνάγκασε τὸν τελευταῖον τῶν ἡγεμόνων τούτων 'να παραιτήσῃ τὸν τίτλον 'του, ὡς πρώτου Ἰμὰμ, καὶ 'να 'τῷ παραδώσῃ τὴν

(1) Ἴδε καὶ τὸν Μοντέσκιον ἐν τῷ περὶ τοῦ Μεγαλείου καὶ τῆς παρακμῆς τῶν Ῥωμ. Κεφ. ΙΓ'.

σημαίαν τοῦ Προφήτου. Ὑποταγέντος δὲ συγχρόνως καὶ τοῦ Σσερίφου τῆς Μέκκας, καὶ πέμψαντος αὐτῷ τὰς κλεῖς τοῦ Κααμπᾶ, οὐδεὶς ἐτόλμησε πλέον ᾿ν᾿ ἀμφισβητήσῃ τῷ Ὀθωμανῷ ἡγεμόνι τοὺς τίτλους τοῦ Κχαλίφου καὶ τοῦ πρώτου Ἰμάμου.«

Ἐκτὸς δὲ τούτου, ἡ μεταξὺ τῶν Μουσουλμάνων ἰσότης εἶνε οὐχὶ φαντασιώδης, ἀλλὰ πραγματική, καὶ τόσον ἐντελής, ὥστε ὑπερτερεῖ οὐ μόνον τὴν τῶν συνταγματικωτέρων πολιτευμάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἀκραιφνῶς δημοκρατικῶν, μήτε τῆς Ἀμερικῆς ἐξαιρουμένης· διότι μεταξὺ τῶν ἀτόμων οὐδεμία ἄλλη διάκρισις ὑφίσταται παρὰ τὴν ἀπὸ τῆς δημοσίας θέσεως, τὴν ὁποίαν ἐπειδὴ καὶ ὁ ἐλάχιστος αὐτῶν δύναται ᾿να ἐλπίζῃ καὶ ᾿να ἐπιδιώκῃ, καί, ἐὰν ἐπιτύχῃ, ᾿να γένῃ καὶ βεζίρης καὶ γαμβρὸς τοῦ Σουλτάνου (1), ἡ πεποίθησις αὕτη δίδει εἰς ὅλους αὐτῶν ἐν γένει εἶδός τι μεγαλοφροσύνης καὶ ἀξιοπρεπείας. Ὁ δὲ ἀπὸ τῆς κατωτάτης τάξεως ὑψωθείς, ἔστω καὶ αἰφνιδίως, εἰς τὴν ἐξοχωτέραν θέσιν, λαμβάνει πάραυτα καὶ χωρὶς δυσκολίας τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὸ ὕφος, ὅπερ ἀπαιτεῖ τὸ νέον αὐτοῦ ἐπάγγελμα, χωρὶς διὰ τοῦτο ᾿να διεγείρῃ τὸν ἐλάχιστον θαυμασμόν.

Ἀφ᾿ ἑτέρου ἡ ἔλλειψις κληρονομικῆς εὐγενείας ᾿δὲν ἀφίνει χώραν πρὸς σύστασιν ἀριστοκρατίας. Ὅθεν ἄλλη κληρονομικὴ ἀριστοκρατία παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ᾿δὲν ὑπάρχει παρὰ τὴν τῶν Ἐμίρδων, τῶν ἀπογόνων δηλ. τοῦ Μωάμεθ ἀπὸ τῶν δύο υἱῶν τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Φατμᾶ. Οἱ Ἐμίραι τοῦ Χεττζᾶζ ἀξιοῦσι, καὶ φαίνεται πιθανόν, ὅτι εἶνε οἱ γνησιώτεροι, διαιροῦνται δὲ εἰς πατριὰς καὶ φυλὰς καὶ ᾿δὲν ἐπιγαμβρεύουσι μεθ᾿ ἑτεροφύλων. Οἱ δὲ πενόμενοι ἐξ αὐτῶν λαμβάνουσι παρὰ τῆς Κυβερνήσεως σύνταξιν, καὶ οὐ μόνον ᾿δὲν ἐντρέπονται, ἀλλὰ καὶ καυχῶνται διὰ τοῦτο. Ἰδίως δὲ οἱ Σσερίφαι τῆς Μέκκας διαιροῦνται εἰς δύω ἀνίσους τάξεις ἢ βαθμούς, ἐξ ὧν οἱ μὲν τῆς πρώτης τάξεως ᾿δὲν γίνονται εἰμὴ στρατιωτικοὶ μόνον καὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι· οἱ δὲ τῆς δευτέρας συγχέονται ὑπὸ τὸ ὄνομα Σείδ. Αἱ θυγατέρες τῶν πρώτων ᾿δὲν ὑπανδρεύονται. Ἀγνοεῖται δὲ ἡ αἰτία, λέγει ὁ συγγραφεὺς (2), παρ᾿ οὗ δανειζόμεθα τὰς λέξεις ταύτας.

Μετὰ δὲ τὸν τοῦ Σσερὶφ ὑπάρχει καί τις ἕτερος τίτλος κληρονομικῆς εὐγενείας, ὁ τοῦ Μπέη, διδόμενος εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν Βεζιρῶν καὶ Πασσάδων, χωρὶς οὐδενὸς ὅμως προνομίου. Ὀλίγαι δὲ οἰκογένειαι διετήρησαν ἐπί τινα ἔτη εἶδος εὐγενείας ἢ μᾶλλον ἰσχύος πολιτικῆς κληρονομικῶς. Μία ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Μιχάλογλου, τῆς ὁποίας,

(1) Ἴδε προσωτέρω, Κεφ. Γ΄. τοῦ Β΄. τμήματος. (2) Ch. Didier, Séjour chez le grand Chérif de la Mecque.

σωζομένης ἔτι μέχρι τέλους τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, πολλὰ μέλη διέπρεψαν ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τῆς Τουρκικῆς πολιτείας περιωπῇ. Κατήγετο δὲ ἀπὸ Μιχαὴλ τοῦ Σπανοῦ (Κιοσὲ), διοικητοῦ τοῦ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ φρουρίου Ἑρμὲν-Καγιᾶ (Ὁρμενίου), κειμένου μεταξὺ τῶν ποταμῶν Λύκου καὶ Σαγγαρίου, τοῦ ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ Σουλτὰν-Ὀσμὰν τοῦ Α', εἰς τὸν ὁποῖον προδοὺς τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ διοικητοῦ τοῦ Γενὶ-χισὰρ, καὶ ἐγκολπωθεὶς τὸν Ἰσλαμισμὸν, συνετέλεσε πολὺ διὰ τῶν συμβουλῶν καὶ τοῦ παραδείγματός του εἰς τὰ κατορθώματα τοῦ Ὀσμὰν(1).

Μετὰ τοὺς Μιχάλογλου διέπρεψαν οἱ Κιοπρουλύ. Ὁ τρίτος μάλιστα αὐτῶν, Μουσταφᾶ-Πασσᾶς, ὁ ἐπικληθεὶς Ἐνάρετος (Φαζλὺ), διότι ἦτον καθαυτὸ Τοῦρκος, θρῆσκος, ἀκριβοδίκαιος, ἀνυπόκριτος, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅστις, καί τοι ἐχθρὸς τῶν Χριστιανῶν (Εὐρωπαίων), ἠσφάλισε διὰ τῶν νέων διατάξεων (νιζάμι-τζεδὴδ) τὴν ὕπαρξιν τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων, θέσας αὐτοὺς, καθὸ ῥεαγιάδας, ὑπο τὴν αἰγίδα τοῦ Νόμου, καὶ προμηθεύσας αὐτοῖς ἀνεπηρέαστον τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀστυκῶν δικαιωμάτων (2).

Ἐφ' ἡμῶν δὲ οἱ Τσαπάνογλου καὶ Καραοσμάνογλου, ἡγεμονεύσαντες, εἰ καὶ ἀνευθύνως, ἀλλ' αὐτόχρημα πατρικῶς ὑπὸ τὸν παράδοξον τίτλον Δερέμπεη, ὁ μὲν τῆς Καραμανίας, ὁ δὲ τῆς Ἰωνίας, ἀφῆκαν τὸ ὄνομα αὐτῶν εὐλογούμενον εἰς τοὺς ἀπογόνους των.

Ὑπῆρξαν δὲ καὶ ἐν Σκόδρᾳ, Βοσθνίᾳ καὶ Ἀλβανίᾳ ἡγεμονικαί τινες κατὰ διαδοχὴν οἰκογένειαι, τῶν ὁποίων ὅμως τὴν ἐπιτόπιον ἐπιῤῥοὴν οὐδετέρωσεν ἐπ' ἐσχάτων ἡ κεντρικὴ ἐξουσία.

Μετὰ δὲ τὸν Σουλτάνον καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, ἔρχεται, λόγῳ κοινωνικῆς διακρίσεως, τὸ προνομιοῦχον σῶμα τῶν Οὐλεμᾶ, περὶ ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὑπάρχουσι τρεῖς παλαιαὶ οἰκογένειαι, διακριθεῖσαι κατὰ προνόμιον ἔκπαλαι, ἡ τῶν Ταρακτσῆ-ζαδὲ, Πιρὶζαδὲ καὶ Δαμὰτ-ζαδὲ, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐκλέγονται συνήθως οἱ κατὰ καιροὺς Σέϊχ-οὐλ-ἰσλάμαι καὶ ἄλλοι τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κλήρου.

Τοιαύτη δὲ ὑπάρχει, ὡς πρὸς τὴν ἰσότητα ταύτην, ἡ ἐλευθερία, ὥστε παρετηρήθη ὅτι οἱ πλειότεροι καὶ ἐπισημότεροι πασσάδες ὑπῆρξαν κατ' ἀρχὰς δοῦλοι. Ὅθεν καὶ τὸ ἀστειότατον ἐκεῖνο σκῶμμα τοῦ ἐπὶ Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Δ'. διακριθέντος Σαρῆ-κιατὴμπ, ὅς τις, ἐρωτηθεὶς ποτε ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν Γενιτσάρων, πρὸς τοὺς ὁποίους συνηγμένους εἶχεν

(1) Ἴδε σελ. 537 τοῦ Α'. Μέρους. (2) Ἴδε σελ. 438 τοῦ Β'. Μέρους.

ὑπάγει: «Πόθεν ἔρχεσαι, Σαρῆ-κιατίμπ;—Ἀπὸ τοῦ Σκλαβοπαζάρου (1), ἀπεκρίθη, ἐννοῶν τὸ Διβάνι, τοῦ ὁποίου οἱ πλειότεροι τῶν συνέδρων εἶχον χρηματίσῃ προτοῦ σκλάβοι.

Καὶ ἐν τοσούτῳ, ἂν καὶ εἰς τὸ κοινὸν δίκαιον οὐδεμία ὑπάρχῃ διάκρισις καὶ τὸ πολίτευμα εἶνε, καθὼς εἴπομεν, δημοκρατικόν, οἱ ὑπὸ τὸ πολίτευμα τοῦτο ζῶντες διαιροῦνται εἰς δύω τάξεις λαοῦ, τῶν ὁποίων οὔτε τὰ δικαιώματα οὔτε ἡ ἰσχὺς εἶνε ἴσα: τοὺς Μουσουλμάνους καὶ τοὺς Ῥεαγιάδας.

Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Μουσουλμάνοι ὑποδιαιροῦνται εἰς τοὺς κατακτήσαντας (τοὺς κυρίως Τούρκους) καὶ τοὺς κατακτηθέντας (τὸ πλεῖστον Ἄραβας)· ἡ δὲ συνήθεια ἐνομιμοποίησέ πως εἶδός τι ὑπεροχῆς καὶ μεταξὺ τοῦ κυρίως Τούρκου καὶ τοῦ Ὀ σ μ α ν λ ῦ, καὶ ὁ δεύτερος φρονεῖ ἑαυτὸν εὐγενέστερον οὐχὶ μόνον ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἄραβος καὶ τοῦ Αἰγυπτίου καὶ τοῦ Κιούρδου καὶ τοῦ Γιουρούκου κτλ., τῶν ὁποίων οὐδεὶς ἀπολαμβάνει ἀκριβῶς τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Καὶ διὰ τοῦτο οὐδέποτε σχεδὸν ἦρξεν ὡς σατράπης ἢ στρατηγὸς Αἰθίοψ. Τὴν διάκρισιν ταύτην θέλομεν ἀναπτύξῃ, προχωροῦντες, ἀκριβέστερον.

Ἂς ἐξετάσωμεν ἤδη τὰ κυριώτερα ἐλατήρια τοῦ πολιτικοῦ τούτου μηχανήματος, τὸ ὁποῖον διευθύνει τοσαῦτα ἑτερογενῆ στοιχεῖα ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας χωρὶς συγκρούσεως καὶ παρατηροῦμεν ἐν πρώτοις, ὅτι ἅμα τὸ Τουρκικὸν ἔθνος κατηρτίσθη, μετὰ τὴν κατάκτησιν, εἰς πολιτικὸν σῶμα, ἐσχηματίσθησαν ἐν αὐτῷ τρεῖς δυνάμεις: Ὁ Μονάρχης, οἱ Οὐλεμὰ καὶ ὁ στρατός. Καὶ ὁ μὲν μονάρχης ἔτεινεν εἰς τὸ 'να προσηλώσῃ εἰς ἑαυτὸν ἢ 'να οὐδετερώσῃ δι' ἀλλήλων τὴν ἐπιῤῥοὴν τῶν Οὐλεμὰ καὶ τοῦ στρατοῦ· οἱ δὲ Οὐλεμά, συνήθως πλέον πεπαιδευμένοι καὶ τοῦ μονάρχου καὶ τοῦ στρατοῦ, καὶ δυνάμενοι 'να κινῶσι τὸν λαὸν ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας, ἀπετέλουν τρόπον τινὰ τὴν ἀριστοκρατίαν· ὁ δὲ στρατός, ἰσχυρότερος τοῦ μονάρχου καὶ περιφρονῶν τοὺς Νομικοὺς (τοὺς κ α λ α μ α ρ ά δ ε ς), συνεπάθει μετὰ τοῦ ὄχλου, καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν Δερβίσων, οἵτινες, καίτοι μοναχοί, ἦσαν πάντοτε ἐναντίοι τῶν Οὐλεμᾶ, καθὼς θέλομεν ἀποδείξῃ κατόπιν, ἔμελλε φυσικῶς 'ν' ἀντιτάττηται εἰς τὰς θελήσεις τοῦ τε μονάρχου, ὅς τις 'τὸν ἤθελε πειθήνιον, καὶ τῶν Οὐλεμᾶ, οἵτινες 'τὸν ἤθελον ἄφωνον. Πᾶσα δὲ ἡ τῶν Ὀθωμανῶν ἱστορία 'δὲν εἶν' ἄλλο, εἰμὴ ἡ μακρὰ ἔρις, αἱ ῥᾳδιουργίαι, αἱ συμμαχίαι, οἱ ἀνταγωνισμοὶ τῶν τριῶν τούτων δυνάμεων. Καὶ οἱ μὲν Γενίτσαροι, πάντοτε σχεδὸν σύμμαχοι τῶν Οὐλεμᾶ κατὰ τοῦ μονάρχου, ἀνέτρεπον αὐτόν, ἵνα ἐκλέξωσιν ἄλλον καὶ λάβωσι

(1) Γεσὶρ μ π α ζ α ρ ῆ, ἴδε σελ. 110 τοῦ Α'. Μέρους.

τὸ τζουλοὺς ἄκτσεσὶ (1), καὶ μετ' ἐκεῖνον ἄλλον, ἵνα κερδήσωσι πάλιν· ὁ δὲ ὄχλος, συνήθως ὑπὲρ τῶν Γενιτσάρων, καθὼς οἱ ἀστοὶ (οἱ οἰκοκυραῖοι) ὑπὲρ τῶν Οὐλεμᾶ, συνεζήτουν περὶ τῶν κοινῶν ἐν τοῖς καφενείοις ἢ ταῖς πλατείαις, καὶ ὡπλίζοντο πρὸς ἀντικατάστασιν μιᾶς τυραννίας δι' ἄλλης, ὅ ἐστιν ἢ τῆς καταδυναστείας διὰ τῆς ἀναρχίας, ἢ τῆς ἀναρχίας διὰ τῆς καταδυναστείας. Τὸ θέατρον δὲ τούτων ὅλων τῶν διαπληκτισμῶν ἦτον μόνη ἡ πρωτεύουσα· ἡ δὲ λοιπὴ αὐτοκρατορία, μὴ δυναμένη 'να λάβῃ μέρος εἰς τὴν πάλην, ὑπέκυπτεν, ἑκοῦσ' ἀέκουσα, εἰς τὰς θελήσεις τῆς πρωτευούσης, καθὼς συνήθως γίνεται παντοῦ. Ἀλλ' οἱ Οὐλεμᾶ ἔβλεπον πάντοτε μετ' ἀγανακτήσεως τὰς ἑαυτῶν ἀποφάσεις παραγνωριζομένας, καὶ ἐνεκότουν κατὰ τῶν στρατιωτῶν. Τὴν ἀγανάκτησιν αὐτῶν ταύτην κατορθώσας ἐφ' ἡμῶν 'να ὑπεκκαύσῃ ὁ μεγαλοπράγμων Σουλτὰν-Μαχμούδ, καὶ προσλαβὼν αὐτοὺς συμμάχους, ἐθριάμβευσε τέλος κατὰ τῶν Γενιτσάρων. Ἔκτοτε δὲ 'δὲν ὑπάρχουσι πλέον ἐν τῷ Τουρκικῷ Κράτει, εἰμὴ δύω δυνάμεις, ἢ μᾶλλον μία καὶ μόνη· διότι ἡ σύστασις τακτικοῦ στρατοῦ, καταστήσασα τὸν μονάρχην κύριον τῆς πρωτευούσης, ὑπέβαλε τὸν Μουφτὴν εἰς τὰ νεύματά 'του. Οὐχ ἧττον ὅμως, ἐὰν σήμερον ὁ Σεΐχ-οὐλ-ἰσλάμης κηρύττῃ σύμφωνον πρός τε τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Νόμου μίαν ὁποίαν δήποτε διαταγὴν, αὔριον αὐτὸς οὗτος ἢ ἄλλος δύναται 'να 'τὴν ἀποκρούσῃ. Ὥστε μένει πάντοτε μία ἰσχυρὰ καὶ πολυάριθμος μερὶς, ἡ τῶν Οὐλεμᾶ, μετὰ τῶν ὁποίων συντίθενται οἱ κυρίως Μουσουλμάνοι καὶ μετ' αὐτῶν, ἐν καιρῷ ἀνάγκης, ἐπειδὴ 'δὲν ὑφίσταται πλέον ἡ ἐπιῤῥοὴ τοῦ στρατοῦ, οἱ φιλοτάραχοι καὶ λογοποιοὶ Δερβίσαι.

Ἐκ τῶν προεκτεθέντων ἐξηγεῖται εὐκόλως διατί τοσαῦται ἐπαναστάσεις ὠργανίσθησαν καὶ ἐπέτυχον μετὰ τοσαύτης ταχύτητος καὶ εὐκολίας. Ἡσυχωτέρα ἐπανάστασις παρὰ τὴν κατὰ τοῦ Σουλτὰν-Ἰβραὴμ 'δὲν ὑπῆρξε· διότι ἐτελείωσεν ἐντὸς 40 ὡρῶν, χωρὶς 'να φονευθῇ κἀνεὶς ἄλλος παρὰ τὸν Σουλτάνον, τὸν Βεζίρην καὶ Καδῆ-οὐλ-ἀσκέρην. Τοῦτο δὲ διότι τὸ ἱερατεῖον καὶ ὁ στρατὸς ἦσαν σύμφωνοι, πρωταίτιος δὲ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ Σεΐχ-οὐλ-ἰσλάμης, προσβληθεὶς εἰς τὰ καίρια διὰ τὴν τῆς θυγατρός 'του ἁρπαγήν. Καὶ οὕτως ὁ πρὸ μικροῦ ἀπόλυτος μονάρχης μιᾶς τῶν μεγαλητέρων ἐπικρατειῶν τοῦ κόσμου ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ δημίου ἐντὸς τῆς πρωτευούσης 'του καὶ τοῦ παλατίου 'του, βασιλεύοντος τοῦ υἱοῦ 'του, τῶν δὲ διαταγῶν τῆς παντοδυνάμου μητρός 'του ἐκτελουμένων πανταχόθι τοῦ Κράτους! Καὶ εἶχε δίκαιον ἐφ' ἡμῶν ὁ περίφημος Χουσεὶν (Ἀγᾶ)

(1) Ἴδε κατόπιν περὶ τούτου.

πασσᾶς· 'να εἴπῃ μετὰ τὴν τῶν Γενιτσάρων καταστροφὴν πρὸς τὸν διερμηνέα τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας Κ. Desgranges, ἀφ' οὗ τὸν ἠρώτησε, Πόσον διήρκεσεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις; καὶ ἤκουσε παρ' αὐτοῦ ὅτι, εἰκοσιπέντε-τριάντα ἔτη καὶ ἀκόμη 'δὲν ἐτελείωσε, »Γράψε λοιπὸν εἰς τοὺς Παρισίους ὅτι ἡμεῖς ἐτελειώσαμεν μίαν ἐντὸς εἰκοσιτριῶν λεπτῶν.

Ἀλλ' ὀφείλομεν 'να ὁμολογήσωμεν ὅτι τὸ κυριώτερον ὅπλον τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας 'δὲν εἶνε πάντοτε ἡ ἁπλότης καὶ ἡ ἀνδρία, καὶ ὅτι ὅπου οὐχ ἐφικνεῖται ἡ λεοντῆ, μεταχειρίζεται ἄσμενος τὴν ἀλωπεκῆν, καθὼς ὅλαι αἱ ἀσθενεῖς Κυβερνήσεις. Ἡ δὲ προδοσία καὶ ἡ ἀπάτη εἶνε τὸ προχειρότερον, κατὰ δυστυχίαν, μέσον. Ὑπόσχεται ἀμνηστίαν, τὴν ὁποίαν ἀθετεῖ· ἐνδίδει, ἵνα παγιδεύσῃ· προσποιεῖται φιλίαν, ἐν ᾧ μελετᾷ ἐκδίκησιν. Ὅλαι δὲ, χωρὶς ἐξαιρέσεως, αἱ ἐπιτυχίαι αὐτῆς πρὸς καταστολὴν τῶν στάσεων καὶ τιμωρίαν τῶν πρωταιτίων ὀφείλονται εἰς τὰ ἀγενῆ ταῦτα μέσα(1). Ἀξιώτερος δὲ ὑπάλληλος λογίζεται ὁ μεταχειριζόμενος τὸ ὅπλον τοῦτο ἐπιτηδειότερον (2). Τὸ δὲ δηλητήριον εἶνε τὸ προχειρότερον μέσον τῶν πολιτικῶν τούτων δολοφονιῶν· καὶ διὰ τοῦτο οἱ μεγιστᾶνες, φιλοξενούμενοι παρ' ἀλλήλοις, ἑτοιμάζονται ὡς πρὸς ἔξοδον πρὸ τῆς ἐπισκέψεως. Ὑπάρχουσι δὲ ἕτοιμοι πάντοτε Σεΐδαι, εἰς τοὺς ὁποίους πολλάκις ἐμπιστεύει ἡ ἐξουσία τὴν τῶν τοιούτων μυστηρίων ἐκτέλεσιν· καὶ ἐπειδὴ οἱ τοιοῦτοι διακινδυνεύουσι τὴν ζωὴν αὐτῶν λόγῳ κέρδους, ἡ ἐξουσία οὐδέποτε 'τοὺς διεκδικεῖ. Πολλοὺς δὲ τοιούτους ἐφόνευον οἱ παλαιοὶ ἰσχυροὶ σατράπαι, πρὶν καταπέσωσιν. Ἀλλ', ἂν καὶ λυπηρὸν, ὀφείλομεν ὅμως ἐπίσης 'να προσομολογήσωμεν ὅτι καὶ ἡ ἐλεεινὴ τῶν Βυζαντινῶν Αὐλὴ 'δὲν ἔμεινε κατὰ τοῦτο πολὺ ὀπίσω τῆς Τουρκικῆς. Παραδειγμάτων 'δὲν εἶν' ἀνάγκη· διότι, ἣν ἂν πρώτην σελίδα τῆς Τουρκικῆς Ἱστορίας ἀνοίξῃ τις 'δὲν ἔχει εἰμὴ 'ν' ἀντιγράψῃ.

Ἀλλ' οὐχ ἧττον δύο-τρία σύγχρονα παραδείγματα πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς ἀθλίας ταύτης πολιτικῆς, τῆς ὁποίας οὐδενὸς, κατὰ δυστυχίαν, ἔθνους ἡ ἱστορία εἶνε ἀπηλλαγμένη· διότι τὸ σατανικὸν ἀξίωμα: »Νεκρὸς οὐ δάκνει,« 'δὲν εἶνε χθεσινὸν καὶ προχθεσινὸν, 'δὲν θέλουσιν ἴσως λογισθῇ περιττά:

Ὁ περίφημος Βεζίρης Ῥεσσίδ-Μεχμέδ-πασσᾶς, ὁ γνωστότερος παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὸ ὄνομα Κιουταχγῆ, ἤθελε 'να ξεκάμῃ τὸν Ἰσμαὴλ-μπεην ἐξ Αὐλῶνος, ἰσχυρὸν ἄρχοντα Ἀλβανὸν, ὃν ὑπώπτευεν· ἀλλ' ὁ Ἰσμαὴλ ἦτον

(1) Τοῦτο δηλοῖ καὶ ἡ παρ' αὐτοῖς γνωστοτάτη παροιμία, ὅτι ὁ Ὀθωμανὸς συλλαμβάνει τὸν λαγωὸν διὰ τῆς ἁμάξης. (2) Ἴδε καὶ σελ. 419 τοῦ Β'. Μέρους.

καλῶς πεφρουρημένος, καὶ ἠμποροῦσε 'ν' ἀντισταθῇ. Προσποιεῖται λοιπὸν τὸν νοσοῦντα, καὶ 'τὸν προσκαλεῖ εἰς τὸ ἐν Ἰωαννίνοις σαράγιόν 'του, ὀμνύων κατὰ τοῦ πώγωνος τοῦ Προφήτου, ὅτι οὐδὲν ἤθελε 'τῷ συμβῇ κακόν. Ἐλθόντα δὲ αὐτὸν μεθ' ὅλων 'του τῶν παλληκαρίων, ὁ βεζίρης 'τὸν καθίζει εἰς τὸ πλάγιον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς στιβάδος, 'τὸν σφίγγει εἰς τὰς ἀγκάλας 'του ὀνομάζων αὐτὸν υἱόν 'του, ἐκβάλλει τὸ ἴδιον αὐτοῦ βαρύτιμον λαχούριον καὶ 'τοῦ 'τὸ ζώννει εἰς τὴν μέσην, καὶ 'τῷ χαρίζει ἓν θαυμάσιον ἀντίγραφον τοῦ Κοράν, ἐπικόμβια δὲ φλωρίων διανέμονται ὡς μπαχσίσιον εἰς τοὺς ὁπλοφόρους 'του ἀναχωροῦντος. Τῇ δ' ἐπαύριον ἐπιστρέφει ὁ μπέης εἰς τὸ σαράγιον, ὅπως ἀποχαιρετήσῃ. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἀναβαίνει τὴν μαρμαρίνην κλίμακα, τὴν φέρουσαν εἰς τὸν τρίκλινον τῆς ὑποδοχῆς, εἷς τῶν ὑποκρατούντων αὐτὸν πρὸς τιμὴν καβάσιδων, αἰθίοψ, 'τοῦ βυθίζει τὸ γιαταγάνιον εἰς τὸ στῆθος καὶ 'τὸν ἐξαπλόνει νεκρόν· οἱ ἄνθρωποί 'του θέλουν 'να 'τὸν ὑπερασπίσωσιν, ἀλλὰ φονεύονται σχεδὸν ὅλοι ἐν τῇ τοῦ Σαραγίου αὐλῇ.

Ὁ αἰθίοψ οὗτος μοὶ ἐνθυμίζει, ὄχι μόνον τὸν μελάγχρουν ἐκεῖνον μαγγλαβίτην Θεόδωρον, ὅν, διὰ τὸ τοῦ εἴδους μελάντερον, ἐκάλουν, κατὰ μὲν τὸν Ζωναρᾶν (1), Ἀτσυποθεόδωρον, κατὰ δὲ τὸν Γραμματικὸν Λέοντα, Μαυροθεόδωρον, σταλέντα ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ καὶ τοῦ Βασιλείου ἵνα φονεύσῃ τὸν ἔμπληκτον μοναχὸν ἐκεῖνον, τὸν ἐπιπλήξαντα αὐτοὺς διὰ τὸν τοῦ Καίσαρος Βάρδα φόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐφ' ἡμῶν μελάντερον ἐπίσης τὸ εἶδος Κουσστσήμπασην (πρωτοϊερακάριον), τὸν ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῶν Γενιτσάρων διακριθέντα κατόπιν Τοπτσήμπασην Τ ζ ε χ ε ν ν ὲ μ (καταχθόνιον), ὅς τις ἐπεφορτίσθη κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1822 'να φέρῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ περιφήμου Χαλὲδ-ἐφέντη, ἀπερχομένου ὑπερορίου εἰς Ἰκόνιον, τὸν ὁποῖον ἀπαντήσας οὗτος καθ' ὁδόν, ἱππηλατοῦντα ἀπὸ ῥυτῆρος, »Διὰ ποῦ, σὺν θεῷ, Ἰβραὴμ-ἀγᾶ;« 'τὸν ἐρωτᾷ· »Διὰ τὸ Μπαγδάτι, αὐθέντα,« ἀπεκρίθη τρέχων ἐκεῖνος. Ἀλλά, φθάσας εἰς τὸ Ἰκόνιον, καὶ κρυβεὶς εἰς τὸ κοινόβιον τῶν Μπεκδασῆ, ὅπου ἔμελλε 'να κατοικήσῃ ὁ ἐξόριστος, ἀνήκων εἰς τῶν Δερβίσων τούτων τὸ τάγμα, ἀφ' οὗ ἐγνωστοποίησε τῷ κοινοβιάρχῃ τὴν μυστικὴν αὐτοῦ ἐντολήν, ἐπέδειξεν αὐτῷ, ἅμα ἀφιχθέντι, τὸ τῆς καταδίκης ἔγγραφον, καί, εἰς τὴν ἔνστασιν αὐτοῦ ὅτι εἶχεν ἕτερον, ἰδιόγραφον τοῦ Σουλτὰν-Μαχμούδ, ὅς τις ἀπήλλαττεν αὐτὸν τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου, ἀποκριθεὶς ὅτι τὸ ἰδικόν 'του ἦτον πλέον πρόσφατον, 'τοῦ ἐπῆρε τὴν κεφαλὴν (2).

---

(1) Βιβλ. ΙΣΤ'. (2) Ἴδε σελ. 491 τοῦ Β'. Μέρους.

Ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ παραδείγματα, οὐ μόνον συγχωρήσεως, ἀλλὰ καὶ προαγωγῆς πολλάκις τῶν χειροτέρων στασιαστῶν καὶ κακούργων· διότι ὁ Τοῦρκος ἐκτιμᾷ τὴν ἀνδρίαν, καθὼς καὶ τὸ εὔμορφον ἐξωτερικὸν, ὅπου κἂν 'τὸ εὕρῃ. Καὶ ἔχομεν πρόχειρον παράδειγμα τὸν Ἀλβανὸν τοῦ Σχουταρίου διοικητὴν Ταφὶλ-μπούζην, ἀποθανόντα πρὸ τριῶν ἐτῶν, ὅς τις, ἀπὸ προγεγραμμένου τυχοδιώκτου, κατήντησε Πασσᾶς καὶ θαλαμηπόλος τοῦ Σουλτάνου. Καταγόμενος ἀπό τινος χωρίου τῆς Ἀλβανίας, καλουμένου Μπούζ, διακριθεὶς δι' ἀσημάντων τινῶν ἀνδραγαθημάτων περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου καὶ ἐπολέμησε· προδοὺς ἔπειτα τοὺς Ἕλληνας καὶ κυριεύσας καὶ διαρπάσας τὴν Ἄρταν, τῆς ὁποίας τὸν ἀρχιερέα ἀπέλυσε πολλῶν λύτρων, ἀφ' οὗ 'τὸν ἐκακοποίησεν, ἀντέστη πρὸς τὸν Ἐμὶν-πασσᾶν, υἱὸν τοῦ Ῥεσσὶδ-Μεχμὲδ-πασσᾶ καὶ διοικητὴν τῆς Ἠπείρου, κατέφυγε νικηθεὶς εἰς Μπεράτιον, καὶ ἐκηρύχθη φερμανλὺς (1)· ἐζήτησεν ἄσυλον εἰς τὴν Κρήτην παρὰ τῷ συμπατριώτῃ αὐτοῦ Μουσταφᾶ-πασσᾶ, καὶ, ἀμνηστευθεὶς διὰ μεσιτείας αὐτοῦ, ἐστάλη παρὰ τῆς Πύλης μετὰ 2500 Ἀλβανῶν κατὰ τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ Κιούρδων ἐπαναστάντων, καὶ, εὐδοκιμήσας, προήχθη, καθὰ προείπομεν, καὶ ἀφῆκεν ὑπόληψιν συνετοῦ καὶ ἀνδρείου ἀρχηγοῦ.

Ἄλλος τοιοῦτος λύκος ἡμερωμένος διέπρεψεν, ἐπὶ τῆς τῶν Γενιτσάρων καταστροφῆς, ὁ περίφημος Γενιτσὰρ-ἀγᾶς Χουσεὶν-Πασσᾶς. Συνεργήσαντα δραστικώτατα πρὸς ἐξόντωσιν τοῦ ἐπικινδύνου τούτου σώματος, τοῦ ὁποίου ἐγνώριζεν ἀκριβῶς καὶ τὴν ἀχρειότητα καὶ τὰ μέσα τῆς ἀντιστάσεως, »Πόσοι ἔμειναν ἐκ τῶν ἐδικῶν σου; ἠρώτησεν αὐτὸν μετὰ μερικὰς ἡμέρας τῆς τελευταίας πράξεως τοῦ δράματος ὁ Σουλτὰν-Μαχμούδ. — Εἷς μόνος, ἀπεκρίθη, Μεγαλειότατε. — Καὶ ποῦ εἶν' οὗτος; — Εἰς τοὺς πόδας Σου, αὐθέντα, καὶ προσεκύνησεν εἰς ἔδαφος.

Οὐδεὶς δύναται 'ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἡ Τουρκία τείνει ἀπό τινων ἐτῶν πρὸς μεταῤῥύθμισιν, ὅτι οἱ διέποντες σήμερον τὰς τύχας αὐτῆς, καὶ πρὸ πάντων οἱ καθήμενοι ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Ὀσμὰν, ἐπιθυμοῦσι καὶ ἐπισπεύδουσι τὴν τῶν καταχρήσεων ἐπανόρθωσιν, τὴν εὐημερίαν τοῦ λαοῦ· ἀλλ' αἱ καταχρήσεις αὗται 'δὲν εἶνε ἁπλαῖ, οὔτε χθεσιναί· εἶνε παντοδαπαὶ καὶ καθιερώθησαν ὑπὸ αἰώνων. Ἀπαιτεῖται λοιπὸν 'να καταβληθῶσιν αἱ προλήψεις, 'να ἐκπαιδευθῇ τὸ ἔθνος, 'να καλλιεργηθῶσιν αἱ γαῖαι, 'να πολλα-

(1) Ἀφωρισμένος, προγεγραμμένος, mis au ban de l' Empire, καθὼς ἔλεγον ἐν τῷ Μεσαίωνι, Ἴδε τὸ περὶ τῆς προγραφῆς αὐτοῦ ἔδικτον ἐν Κεφαλ. Η' τοῦ Α'. Τμήματος (περὶ τὸ τέλος).

πλασιασθῶσι τὰ τῆς συγκοινωνίας μέσα, 'να ἐκλίπωσιν αἱ μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνικοτήτων ἀντιπάθειαι, 'να στηριχθῇ ἡ δημοσία πίστις. Ὅλα ταῦτα φαίνονται τόσον δύσκολα, ὥστε καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐνθερμοτέρους τῶν Τούρκων φίλους ἀπελπίζουσι, καὶ πολλοὶ ἐξεφώνησαν ἤδη τὴν καταδίκην τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους. Οὔτε σκοπὸν, οὔτε πνεῦμα πολιτικὸν ἔχομεν, ὥστε 'να ἐγγίσωμεν τοιαῦτα ζητήματα, καὶ πρὸ πάντων ἀπαναινόμεθα πᾶσαν ἀξίωσιν προφητείας περὶ τῶν μελλόντων. Ἱστοροῦντες δὲ μόνον τὰ γινόμενα, ἐπικροτοῦμεν εἰς τὰς προσπαθείας τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἐλπίζομεν, εὐχόμεθα τοὐλάχιστον, 'να τελεσφορήσωσι· διότι τοῦτο ἀφορᾷ καὶ τοὺς ἐν τῇ Τουρκίᾳ ἀδελφοὺς 'μας. Ἀλλὰ φρονοῦμεν ὅτι βελτίωσις συστηματικὴ καὶ ταχεῖα 'δὲν εἶνε δυνατὸν 'να ἐπέλθῃ ἐν Τουρκίᾳ, χωρὶς τῆς εἰλικρινοῦς συμπράξεως καὶ τῆς ἀμέσου ἐπεμβάσεως τῆς Εὐρώπης ἁπάσης, καὶ ταύτην ὤφειλε, καθ' ἡμᾶς, 'να ἐπικαλεσθῇ καὶ ἐπιταχύνῃ ἀνενδοιάστως αὐτὴ ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, ἐὰν ἀληθῶς ἐπιθυμῇ τὴν πραγματικὴν αὐτῆς σωτηρίαν καὶ ἀνάπλασιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ὁ Μονάρχης.

Τὸ κέντρον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ ὕπαρξις τῆς Τουρκίας, εἶνε ἡ δυναστεία τοῦ Σουλτάνου· ἡ δὲ οἰκογένεια τοῦ Ὀσμὰν, ἐπὶ τῆς ὁποίας θεμελιοῦται τὸ Χαλιφᾶτον καὶ ἡ διαδοχὴ τοῦ Ἰμὰμ, μένει ἀναλλοίωτος, ἐν ᾧ τὰ πάντα ἀλλοιοῦνται περὶ αὐτήν. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ κυρίως καὶ καθαυτὸ ὅπλον τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ κατὰ τῶν Γενιτσάρων· τοῦτο ἐσταμάτησε τὴν κατακτητικὴν πορείαν τοῦ Ἠβραὴμ-πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸ Ἰκόνιον· τοῦτο εἶνε τὸ παλλάδιον τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας.

Ὁ Σουλτάνος εἶνε (τοὐλάχιστον ὑποτίθεται ἢ ἔπρεπεν εἶναι) συγχρόνως καὶ ὁ ἄκρος ἀρχιερεὺς (Ἰμὰμ) καὶ ὁ ἀνώτατος δικαστὴς (Χαλὶφ) τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας, ἑνόνων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἰσχὺν τοῦ τε Νόμου καὶ τῆς Σπάθης (κιτὰμπ δὲ χχιλίτσ)· ὡς κύριος δὲ καὶ προστάτης τῆς Μέκκας καὶ Μεδίνης, ἀντιπροσωπεῖ τὸ ἁπανταχοῦ Ἰσλὰμ, καὶ ἡ ΚΠ., ὡς καθέδρα αὐτοῦ, εἶνε τοῦ Ἰσλαμισμοῦ τὸ κέντρον. Ἀλλ' οἱ κατὰ καιροὺς Σουλτάνοι, παραμελήσαντες τὰ ἱερατικὰ καὶ δικαστικὰ αὐτῶν καθήκοντα, περιεῖδον περιελθοῦσαν ἀνεπαισθήτως τὴν ἱερατικὴν καὶ νομοερμηνευτικὴν αὐτῶν ἐξουσίαν εἰς τὸ σῶμα τῶν Οὐλεμᾶ, καὶ ἤθελον στερηθῆ ἐντελῶς καὶ τοῦ

Χγαλιφάτου, ἐὰν, φρονίμως ποιοῦντες, 'δὲν διετήρουν εἰς ἑαυτοὺς τὸ δικαίωμα τῆς κατ' ἀρέσκειαν ἀντικαταστάσεως τοῦ Ἀρχιερέως (Μουφτῆ ἢ Σσεῒχ-οὒλ-Ἰσλάμ).

Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος, καί τοι διάδοχος τῶν πρώτων Χγαλιφῶν καὶ Ἰμάμων, 'δὲν εἶνε οὔτε ἀρχηγὸς τῆς θρησκείας, οὔτε κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἰσλάμ, εἰ μὴ καθ' ὅσον εἶνε καὶ ἡ Βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας κεφαλὴ τῆς Ἀγγλικανῆς Ἐκκλησίας· διότι 'δὲν ἐπενεργεῖ παντάπασιν ἐπὶ τῶν συνειδήσεων.

Τὸ πρόσωπον ἑπομένως τοῦ Σουλτάνου εἶνε ἱερὸν, Ζ ἱ λ-ο ὑ λ-λ ἀ χ (ἀπαύγασμα ἢ σκιὰ τοῦ Θεοῦ). Ἵνα εἴπωσιν ὅτι ἀπέθανε, λέγουσιν : »Ἡ ψυχὴ τῆς Α. Μ. ἀφῆκεν ἰδίᾳ θελήσει καὶ ἐπιθυμίᾳ τὸν κόσμον τοῦτον, ὅς τις εἶνε κατοικητήριον τῆς ὑπερηφανίας, ἵνα εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἀνεξαντλήτων ἀγαθῶν κτλ.« Οἱ τάφοι τινῶν ἐξ αὐτῶν ὑποτίθενται θαυματουργοί, καὶ τὸ χῶμά 'των θεραπεύει ἀσθενείας. Τὸ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὑπογεγραμμένον ἔγγραφον ὀνομάζεται Χ ά τ τ ι σ σ ε ρ ἱ φ (Ὁρισμὸς ἱερὸς), καθὼς καὶ τὰ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων ἐνυπόγραφα ὠνομάζοντο Σ ά κ ρ α ι· διότι, κατὰ τὸν Λεϋγκλάβιον (1) «Non enim dubium est, Machemetem secundum, quem diximus, velum in ipso successore imperio, multa priscis in Augustis, quos pro decessoribus suis habebat, ex ambitione quadam aemulari voluisse, περὶ οὗ θέλομεν πεισθῆ καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων κατόπιν τύπων· εἰς τὰς διαταγὰς αὐτῶν οὐδέποτε ἀντιτάττεται τὸ ἀδύνατον, κἂν ἤθελον εἶναι ἀληθῶς ἀνεκτέλεστοι· τῶν δὲ ἐρωτήσεων αὐτῶν οὐδεὶς ἐτόλμησέ ποτε 'να ἐξιχνεύσῃ τὴν ἐπανάληψιν, κἂν ἤθελε κατὰ τύχην 'δὲν 'τὰς ἀκούσῃ ἢ 'δὲν 'τὰς ἐννοήσῃ. Καὶ διηγεῖται ὁ Καντεμίρης, ὅτι, ἡγεμονεύοντος τοῦ πατρός 'του ἐν Μολδαβίᾳ, Σουλτὰν-Μεχμὲδ ὁ Δ', διερχόμενος ἐκεῖθεν κατὰ τῆς Καμινίτσας, ἠρώτησε, μεταξὺ δειπνῶν, τὸν Βεζίρην, διατί 'δὲν παρετέθησαν εἰς τὴν τράπεζαν κεράσια (διότι ἦτον Μάϊος μὴν, καὶ ὁ καιρὸς ἑπομένως τῶν κερασίων ἐν ΚΠ.); Ὁ δὲ Βεζίρης ἐξεκίνησεν ἀμέσως Καπουτζήμπασην πρὸς τὸν ἡγεμόνα, ἵνα προμηθεύσῃ διὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν τράπεζαν κεράσια. Τοῦ δὲ ἡγεμόνος προτείναντος τὸ ἀδύνατον τοῦ πράγματος κατ' ἐκεῖνον τὸν μῆνα ἐν Μολδαβίᾳ, ὅπου τὰ ὀπωρικὰ ταῦτα μόλις ὡριμάζουσι τὸν Ἰούνιον, ὁ Καπουτζή-μπασης ἀπεκρίθη, ὅτι »ὅταν ὁ Σουλτάνος διατάττῃ, οὐδεὶς ἀπαντᾷ ὅτι τὸ πρᾶγμα 'δὲν εὑρίσκεται ἢ 'δὲν γίνεται.« Ὅθεν ὁ ἡγεμὼν διέταξε 'να κόψωσι τινὰς κλάδους κερασεῶν ἀνθισμένους καὶ 'να τοὺς θέσωσιν ὑπὸ τὰς ὄψεις τοῦ Σουλ-

(1) Pand Turc.

τάνου, ὅς τις, ἰδὼν αὐτούς, εἶπε· »Γκιαουροὺν βιλαετὶ σοοὺκ ἰμὶς (ψυχρὰ λοιπὸν εἶνε τῶν ἀπίστων ἡ χώρα).« (1).

Οἱ τίτλοι αὐτοῦ εἶνε πομπωδέστατοι, ὑποχωροῦντες τὰ πρωτεῖα, ὡς πρὸς τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὸν ὄγκον, εἰς μόνους τοὺς τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Οὐρανίου Κράτους. Ἐκ τούτων δὲ ὁ μὲν τοῦ Π α δ ι σ σ ά χ, σημαίνει περσιστὶ κατὰ λέξιν Προστάτης Βασιλέων (παδὶ σσάχ), καὶ ἀναλογεῖ πρὸς τὸ Αὐτοκράτωρ (2). Ὁ δὲ τοῦ Σ ο υ λ τ ά ν πρὸς τὸ Πρίγκηψ καταγωγῆς βασιλικῆς ἢ αὐτοκρατορικῆς, καὶ δίδεται εἴς τε τοὺς ἄῤῥενας καὶ τὰς θηλείας ἐκγόνους τοῦ κρατοῦντος, τοὺς γεννηθέντας ἐπὶ τοῦ θρόνου· καὶ ἐπὶ μὲν τῶν Σουλτάνων προηγεῖται τοῦ ὀνόματος: Σουλτὰν-Μαχμούδ, Σουλτὰν-Ἀζίζ· ἐπὶ δὲ τῶν γυναικῶν ἕπεται: Ἐσμὰ-Σουλτὰν, Βαλιδὲ-Σουλτάν· ὁ δὲ τίτλος Χ ά ν ἔχει καταγωγὴν Ταταρικὴν, καὶ δηλοῖ Ὑψηλὸς καὶ Κραταιὸς Κύριος, προσελήφθη δὲ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν Σουλτάνων μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Κριμαίας· ὁ δὲ κατ᾽ ἐξοχὴν πομπώδης τίτλος Σ σ ά χ-χ ι ν σ σ ά χ (Βασιλεὺς βασιλέων) ἦτον ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Πέρσαις πρὸ 1500 ἤδη ἐτῶν: »Persis, λέγει ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος (3) Saporem et S a a n s a a m appellantibus et Pyrosem (Φιρούζ, εὐτυχής), quod rex regibus imperans ut domini rerum et mundi. Ὁ δὲ Ἀγαθίας (4) λέγων ὅτι ὁ Β′ Οὐραράνης ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐπωνομάσθη Σ ε γ α ν σ α ά, δίδει ἄλλην ὅλως δι᾽ ὅλου ἄτοπον καὶ παράλογον σημασίαν εἰς τὴν λέξιν.

Ὁ δὲ κατὰ παρασκευὴν ἐν τῇ προσευχῇ καὶ ἐν τοῖς μεγάλοις τζαμίοις ἐκφωνούμενος αὐτῶν τίτλος (ὁ πολυχρονισμός, ἡ φήμη, Χ ο υ τ μ π έ), ὅς τις ἀποτελεῖ ἓν τῶν χαρακτηριστικωτέρων δικαιωμάτων τοῦ Σουλτανικοῦ θρόνου, ἐτροποποιήθη τρίς: Α′, ἐπὶ Βαγεζὴδ τοῦ Α′, ἀντικαταστήσαντος τὸ τέως ἐν χρήσει Ἐ μ ὶ ρ (Ἀμιρᾶς, κατὰ τοὺς Βυζαντινούς) διὰ τοῦ Σ ο υ λ τ ά ν (5)· Β′, ἐπὶ Μεχμὲδ τοῦ Β′, ὅς τις, μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς ΚΠ., προσέθηκε τό: »Σουλτὰν οὐλ μπεῤῥέϊν βὲ χακκὰν οὐλ μπαχρέϊν (»Κύριος δύω ἠπείρων καὶ βασιλεὺς δύω θαλασσῶν)· καὶ Γ′, ἐπὶ Σελὴμ τοῦ Α′, ὅς τις, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀραβίας, συνεπλήρωσε τὸν τύπον διὰ τοῦ »Χαδὺμ-οὺλ-Χαρεμέϊν Σσεριφέϊν (Θεράπων [Νεωκόρος] τῶν δύω ἱερῶν πόλεων [τῆς Μέκκας καὶ Μεδίνης]«).

(1) Ἴδε καὶ σελ. 48 τοῦ Β′. Μέρους. (2) Ὁ κοινὸς ὄχλος ἐν Τουρκίᾳ δὲν ἀναγνωρίζει ἄλλον Παδισσάχ, παρὰ τὸν Σουλτάνον· τοὺς δὲ λοιποὺς, εἴτε βασιλεῖς, εἴτε αὐτοκράτορας, ὀνομάζει κοινῶς Κχιράλ, καὶ δὲν γνωρίζει πλειοτέρους παρὰ ἑπτὰ τοιούτους (Γ ε δ ὶ Κ χ ι ρ ά λ), Φρανσίζ, Μοσκόβ, Ἰγγιλίζ. Νέμτσε, Μπρανδαμπούρ (Πρωσσίας), Ἰσπανιὸλ καὶ Φιλεμένγκ (Ὁλλάνδας.) (3) Libr. XIX, 2. (4) Βιβλ. Δ′. (5) Ὅθεν φαίνεται ἐσφαλμένη ἡ γνώμη τινῶν ὅτι τὸν τίτλον τοῦτον ἔλαβον οἱ Ὀθωμανοὶ αὐτοκράτορες μόνον μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Αἰγύπτου.

Ὁ Σουλτάνος τρώγει πάντοτε μόνος, ἢ σπανίως μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων 'του. Μόνος δὲ Σουλεϊμάνης ὁ Κανουνῆς, διηγοῦνται ὅτι, τελῶν τὴν ἑορτὴν τῆς περιτομῆς τῶν υἱῶν 'του τῷ 1530, παρεκάθισεν ἑαυτῷ εἰς τὴν τράπεζάν 'του, ἐκ δεξιῶν μὲν τὸν Μουφτῆν Κεμάλ-πασσᾶ-ζαδὲν καὶ τὸν Καδὴ-οὐλ-ἀσκέρην Καδρὶ-τσελεμπῆν· ἐξ ἀριστερῶν δὲ τὸν χότζαν 'του καὶ τὸν Μούχχυ-ἰλλὲδ-δὶν-τσελεμπῆν. Ἐφ' ἡμῶν δὲ πρώτην φορὰν ὁ Σουλτὰν-Ἀζὶζ συνεγευμάτισε τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1862 μετὰ τοῦ διαδόχου τῆς Ἀγγλίας Πρίγκηπος τῆς Οὐαλλίας, ἐπισκεψαμένου τὴν ΚΠ.

Πρὸς τὴν προθυμίαν δὲ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ παραβάλλεται τὸ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἀναφερόμενον περὶ τοῦ Φεραύλα, ἑνὸς τῶν αὐλικῶν Κύρου τοῦ νεωτέρου, ὅς τις »πληγεὶς ὑπὸ τοῦ Σάκα τῇ βώλῳ, ἐν ᾧ παρήλαυνε παραγγέλλων τι ταχτὸς παρὰ τοῦ Κύρου, οὐδὲ μετεστράφη βληθείς, καί τοι καὶ αἵματος αὐτῷ ῥυέντος ἐκ τῆς ῥινὸς βληθέντι, ἀλλ' ᾤχετο ἐφ' ὅπερ ἐτάχθη (1).« Ἀλλὰ πρὸς τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον περὶ ἑνὸς τῶν ὑπηρετῶν Σουλτὰν Ἀχμὲδ τοῦ Α'(;) ἡ προθυμία τοῦ Φεραύλα μένει πολὺ κατόπιν. Χαρτίον, ὅπερ ἐκράτει καὶ ἀνεγίνωσκε παρὰ τὸ παράθυρον ἀνοικτὸν ὁ Σουλτάνος, ἡρπάγη ὑπὸ τοῦ ἀνέμου καὶ ἔπεσεν εἰς τὴν αὐλήν· ἀμέσως οἱ περὶ τὴν εἴσοδον τοῦ θαλάμου ἱστάμενοι θεράποντες, ἕτοιμοι πρὸς πᾶν νεῦμα τοῦ μονάρχου, ἐξώρμησαν τοῦ θαλάμου πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἐγγράφου· ἀλλ' ἐξ αὐτῶν εἷς, ἀντὶ 'να 'τοὺς ἀκολουθήσῃ διὰ τῆς θύρας, ἐπήδησεν ἀπὸ τῆς θυρίδος εἰς τὴν Αὐλήν, καὶ ἐπῆρε μὲν τὸ χαρτίον, ἀλλ' ἔμεινε διὰ βίου χωλός, συντριβέντων ἀπὸ τῆς καταπτώσεως τῶν ποδῶν 'του.

Ὡραιότερον δὲ καὶ μεγαλοπρεπέστερον ἅμα θέαμα 'δὲν δύναταί τις 'να φαντασθῇ παρὰ τὴν διὰ θαλάσσης προέλευσιν (μ π ι ν ἱ σ ς) τοῦ Σουλτάνου πρὸ τριάκοντα ἐτῶν. Ἡ πολυτέλεια, ἡ εὐκινησία καὶ ἡ κομψότης τῶν πλοίων (2), τὸ μετ' ἀκριβείας ἔρρυθμον καὶ ἡ ταχύτης τῆς κωπηλασίας,

(1) Ἴδε Ξενοφῶντος Κύρου Παιδ. Η', γ', 28 κ. ε.

(2) Τὰ πλοῖα ταῦτα ἦσαν δύο: Τὸ μὲν ἔχον κυρτὸν τὸ ἐπὶ τῆς πρώρας ἄφλαστον, καὶ διὰ τοῦτο καλούμενον κ ά ν τ ζ α μ π ά σ ι· αὐτοῦ συνήθως ἐπέβαινεν ἀπερχόμενος ὁ Σουλτάνος· τὸ δέ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπανήρχετο, καλούμενον σ α ν τ ά λ, εἶχε πολὺ προέχουσαν καὶ ὀξεῖαν τὴν πρώραν· ἠλαύνοντο δὲ ἑκάτερον ὑπὸ δεκατριῶν ἤ, κατ' ἄλλους, δεκατεσσάρων ζευγῶν κωπῶν καὶ εἰκοσιὲξ ἢ εἰκοσιοκτὼ κωπηλατῶν, ἐπὶ δὲ τῆς πρύμνης ὑψοῦτο κουβούκλιον πορφυροσκεπές, ἔχον τρεῖς χρυσοῦς φανοὺς ἐπὶ τοῦ ὄπισθεν μέρους τῆς ὀροφῆς 'του, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐκάθητο ὁ Σουλτάνος, ἔχων ὄπισθεν αὐτοῦ τὸν Μποσταντζήμπασην, κρατοῦντα τὸ πηδάλιον τοῦ σκάφους, και προκεκυφότα, ὅπως ἀκούῃ καὶ ἀπαντᾷ ἐξ ἑτοίμου εἰς τὰς διαφόρους ἐρωτήσεις τοῦ Σουλτάνου· τὴν δυσχερῆ δὲ τοῦ ἀξιωματικοῦ τούτου θέσιν δύναταί τις ἴσως μόλις 'να φαντασθῇ, ὅταν ἐνθυμηθῇ, Α', ὅτι αἱ ἐρωτήσεις τῶν Σουλτάνων οὐδέποτε καθὼς εἴπομεν, ἐπαναλαμβάνονται· Β', ὅτι οἱ Σουλτάνοι συνήθως ὁμιλοῦσι σιγανά· καὶ Γ', ὅτι ὁ κρότος τῶν κανονίων, ὁ φλοῖσβος τοῦ ῥοθίου καὶ τῶν κωπῶν, καὶ

ἡ ὡραιότης καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἀνθηρῶν ἐνδυμάτων τῆς παρακολουθούσης πολυαρίθμου θεραπείας κτλ., ἐπαλήθευον τὴν συνήθη παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ῥῆσιν: »Μάλι Χινδιστὰν, ἀκχύλι Φιρεγκιστὰν, σαλτανάτι-Ἀλῆ-Ὀσμάν.«

Ἀλλ᾽ ὁποῖον ἄρά γε θέαμα εἶδεν ὁ Βόσπορος, ὅταν ὁ Σουλτάν-Σουλεϊμὰν διέπλευσέ ποτε αὐτὸν πομπικῶς ἐπὶ τριήρους ὁλοχρύσου, εἰς τὰ ἄρμενα τῆς ὁποίας ἐκυμάτιζον αἱ σημαῖαι τῶν διαφόρων ἐθνῶν, τὰς ὁποίας εἶχε κυριεύσῃ· ὁ δὲ θρόνος καὶ τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ ἦσαν ὅλα διάλιθα, ὥστε ἐθάμβονον τὰ ὄμματα· οἱ δὲ ἐρέται, ὅλοι ἀξιωματικοὶ καὶ πλοίαρχοι χριστιανοὶ αἰχμάλωτοι, τὸ πλεῖστον Ἱσπανοὶ, ἐνδυμένοι χρυσοῦφαντα, καὶ φέροντες εἰς τοὺς πόδας παχεῖς κλοιοὺς ἀργυροῦς ἐπιχρύσους· τὸ δὲ πηδάλιον τοῦ πλοίου ἐκράτει ὁ περίφημος Βαρβαρούσας (1), ἐν ᾧ τὰ καθήκοντα τοῦ πρωρέως ἐξετέλει ἄλλος θαλάσσιος ἥρως, ὁ Δραγούτ!! Ἀλλὰ τότε ἡ Τουρκία ἦτον εἰς τὸν μεσημβρινὸν τῆς ἀκμῆς της.

Ἄλλο εἶδος πολυτελείας καὶ μεγαλοπρεπείας ἐπεδείκνυντο οἱ Σουλτάνοι κατὰ τὰς ἐκστρατείας των: Αἱ σκηναὶ αὐτῶν πρὸ πάντων, αἱ ὁποῖαι εἶνε πάντοτε διπλαῖ, ὅπως, ἐν ᾧ διαιτῶνται ἐν τῇ μιᾷ, ἡ ἑτέρα στήνεται ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμέρας στελλομένων ἐπὶ τούτῳ ἐμπρὸς σκηνοπηγῶν καὶ ὑπηρετῶν (μ ε χ δ έ ρ), ἦσαν ἀξιοθέατοι. Ἡ σκηνὴ, π. χ., τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ Σουλτάν-Μουρὰδ εἰς τὴν κατὰ τῶν Πολωνῶν ἐκστρατείαν του, ἐτιμᾶτο **200, 000** σκούδων, ἐπεῖχε δὲ ἑνὸς τετάρτου γαλλικῆς λεύγας τόπον καὶ περιεῖχεν ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα κοιτῶνας, χωρὶς τῶν προθαλάμων καὶ τῶν διόδων· ὅλα δὲ τὰ δωμάτια τοῦ σουλτανικοῦ διαιτήματος εἶχον τὸ δάπεδον σκεπασμένον διὰ ταπήτων περσικῶν πολυτελεστάτων, τὰς δὲ στιβάδας ἐπεστρωμένας δι᾽ ἀργυροκεντήτου γαλαζίου ἐξαμίτου (καδυφέ)· τὰ δὲ μαγειρεῖα, τὰ ὀψοφυλακεῖα, τὰ ἱπποστάσια κτλ. ἠριθμοῦντο κατὰ δεκάδας.

Παρετηρήθη δὲ, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἵπποι τοῦ Σουλτάνου, ὅταν ἱππεύωνται

ἡ θέσις τοῦ Σουλτάνου, ὡς πρὸς τὸν δυστυχῆ Μποσταντζήμπασην, καθίστα δυσκολωτέραν τὴν ἀκρόασιν· ὅθεν καὶ πολλάκις ἀπεκρίνετο ἄλλ᾽ ἀντ᾽ ἄλλων πρὸς ἄκραν τέρψιν τοῦ Σουλτάνου. Τὸ σημερινὸν τοῦ Σουλτάνου πλοῖον, τοῦ ὁποίου τὸ σχῆμα βλέπει ὁ Ἀναγνώστης ἐν τῇ κατὰ τὴν σελ. ι᾽. τοῦ Α᾽ Μέρους παρακειμένῃ εἰκόνι, ἀτελῶς μὲν, ἀλλ᾽ οὐχ ἧττον ἑνόνει εἰς ἑαυτὸ ἀμφοτέρων τῶν πάλαι Σουλτανικῶν πλοίων τὸ σχῆμα. Οἱ βασιλόπαιδες (Σεάχ-ζαδὲ) εἶχον ἐπίσης δεκατρία ζεύγη κωπηλατῶν, ἀλλὰ τὸ σκέπασμα τοῦ κουβουκλίου αὐτῶν ἦτον γαλάζιον. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν μεγιστάνων μόνος ὁ Βεζίρης εἶχε τὸ τοῦ κουβουκλίου προνόμιον, ἀλλὰ τὸ χρῶμα τοῦ σκεπάσματος αὐτοῦ ἦτον πράσινον καὶ οἱ κωπηλάται εἰκοσιτέσσαρες. Εἰκοσιτέσσαρας ὡσαύτως κωπηλάτας εἶχον καὶ τὰ πλοῖα τοῦ Χαρεμίου, ἀλλὰ τὰ κουβούκλια αὐτῶν ἦσαν ὁλόγυρα κλεισμένα διὰ δικτυωτοῦ καὶ σκεπασμένα διὰ λευκῆς ἐρέας. (1) Ἴδε σελ. 95 τοῦ Β᾽. Μέρους.

ὑπ' αὐτοῦ, γοργοῦνται, κλασαυχενίζονται, καμαρόνουσιν, ὡς ἐὰν ἐγνώριζον ὁποῖον φέρουσι φορτίον. Καὶ ἐν ᾧ, καθ' ὅλον τὸν ἄλλον χρόνον, εἶνε ἵπποι ὡς ἅπας ἵππος, ἅμα περιχυθῇ ἐπ' αὐτῶν τὸ ὁλόρωτον ἐκεῖνο ἐφίππιον, τοῦ ὁποίου τὸ ἐξαμίτινον πορφυροῦν δάπεδον κρύπτεται σχεδὸν ὁλόκληρον ὑπὸ πλακὸς ἀδαμάντων καὶ ἄλλων βαρυτίμων λιθάκων, ἀναλαμβάνουσιν ἄλλο σχῆμα καὶ ἄλλο βάδισμα. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον οἱ ἱπποκόμοι μεταχειρίζονται ὅλα τῶν μαγγανειῶν τὰ εἴδη, ὧν μίαν μόνην, τὴν τοῦ ἱπποκόμου τοῦ Δαρείου, μᾶς διέσωσεν ὁ Ἡρόδοτος (1).

Ὅθεν καὶ οἱ ἐμφανιζόμενοι εἰς αὐτὸν ἐπετηδεύοντο 'να φανῶσι, κἂν 'δὲν ἦσαν, ἔκθαμβοι, τεθηπότες· ὁ Γραικὸς ἰδίως Δραγομάνος τῆς Πύλης, ἀμφιβάλλομεν ἐάν, ὁσάκις ἔμελλε 'να συνοδεύσῃ πρέσβυν εἰς ἀκρόασιν ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου, ἠδύνατο ὑπὸ τῆς μερίμνης 'να κλείσῃ ὄμμα δι' ὅλης τῆς προλαβούσης νυκτός. Τὸ δὲ βέβαιον εἶνε, ὅτι, κἂν 'δὲν ἦτον φύσει ἰσχνόφωνος, ὡμίλει ὑπὸ τοῦ δέους μετὰ χαμηλῆς καὶ τρεμούσης φωνῆς, ὥστε ἐφ' ἡμῶν ὁ Πρίγκηψ Ἰωάννης ὁ Καλλιμάχης, ὅταν πρώτην φορὰν ἐπαρουσιάσθη ὡς ἑρμηνεὺς ἐνώπιον τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ, τόσον σιγανὰ ἐλάλει, ὥστε ὁ Σουλτάνος 'τὸν ἐνεθάῤῥυνε, διατάξας αὐτῷ 'να προσέλθῃ πλησιέστερον: »Γιαχὺν γκέλ, μπεϊζαδέ!« πρᾶγμα σπάνιον καὶ μεγάλης ἀπόδειξις εὐνοίας κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν. Ὁ δὲ Ἀββᾶς Τοδερίνης διηγεῖται (2), ὅτι, εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀμπδ-οὺλ-Χαμμὶδ ἀκρόασιν τοῦ Βαΐλου τῆς Οὐενετίας Augustino Gorzoni, ὁ Δραγομάνος κατέπιε πρὸ ὀλίγου ὄπιον, ὅπως φανῇ ἐκπεπληγμένος.

Διὰ τοῦτο καὶ αἱ πρὸς αὐτὸν ἀναφοραὶ ἐδίδοντο συνήθως ὑπὸ γυναικῶν, ἐπὶ τούτῳ μισθουμένων, ὅταν 'δὲν ἐτόλμων οἱ ἄνδρες 'να τὰς δώσωσι μόνοι, καὶ μάλιστα ὅταν ἤθελον 'να καταγγείλωσι καταχρήσεις τῶν παραδυναστευόντων καὶ τῶν εὐνοουμένων. Ἐνίοτε δὲ ὁ αἰτῶν, μεταχειριζόμενος τὴν συμβολικὴν τῶν Ἀσιανῶν διάλεκτον καὶ θέλων 'να κάμῃ πλειοτέραν ἐντύπωσιν ἡ ἀναφορά 'του, ἐτύλισσε περὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ψίαθον, τὴν ὁποίαν ἄναπτε πλησιάζοντος τοῦ Σουλτάνου, ὑψόνων συγχρόνως καὶ τὴν ἀναφοράν 'του, ὅπερ ἐξηγεῖ ἀποχρώντως ἡ κοινὴ φράσις: »Πῦρ καίει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου (»Μπασσὺμ γιανίορ! »Μπασσυμδὰ ἀτέσσ γιανίορ!), πρὸς δήλωσιν τῆς ὑπερβολῆς τοῦ δεινοῦ (3). Διηγεῖται δὲ ὁ Ricaud, ὅτι ὁ Ἱππότης Θωμᾶς Bendysh, πρέσβυς τῶν Ἄγγλων ἐν ΚΠ., θέλων 'να διαβιβάσῃ πρὸς τὸν Σουλτάνον αὐτὸν ἀμέσως τὰ παράπονά τινων ἐμπόρων

(1) Ἡροδ. Γ', 85, κ. ε. (2) De la Litterature des Turcs, T. I, p. 79. (3) Ἰδε σελ. 429 τοῦ Β'. Μέρους.

Ἄγγλων, διὰ παραβιάσεις κατ' αὐτῶν τολμηθείσας, διέταξεν ὥστε ἕνδεκα ἐμπορικὰ Ἀγγλικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἠγκυροβολημένα καταντικρὺ τοῦ Σαραγίου, νὰ ἀνάψωσι πύραυνα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν ἱστῶν αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ Βεζίρης, φοβηθεὶς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης διαδηλώσεως, προέλαβε καὶ διώρθωσε τὸ πρᾶγμα.

Ἄς παρασταθῶμεν, ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τῆς μαγικῆς γραφίδος τοῦ Θεοφίλου Gautier, εἰς μίαν τῶν στερεοτύπως ἐπαναλαμβανομένων κατ' ἔτος παραστάσεων (Ῥεκιάμπ) εἰς τὰ πρόθυρα (Μπάμπ-ούσ-σελὰμ) τοῦ παλαιοῦ σαραγίου (1) κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Μπαϊραμίου, ὅπως ἴδωμεν ὁποῖον εἶδος λατρείας προσφέρουσιν οἱ Ὀθωμανοὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ὀσμάν. Ἅμα ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τοῦ τζαμίου ὁ Σουλτάνος, ἐξέρχεται τῶν ἀδύτων, παιανιζούσης τῆς μουσικῆς καὶ τῶν περισταμένων ἀνευφημούντων, καὶ ἀφ' οὗ περιφέρῃ ἐπ' αὐτῶν ἱλαρὸν τὸ βλέμμα του, ἱστάμενος ἐπὶ δύο-τρία λεπτὰ ἐπὶ τοῦ ὑποποδίου τοῦ χρυσοῦ θρόνου, ἐστημένου ἤδη πρὸ τοῦ πυλῶνος ἐπὶ τάπητος μελανοῦ (2), κάθηται ἐπ' αὐτοῦ, καὶ εὐθὺς ὁ Βεζίρης, κινῶν ἀπὸ τῆς περὶ τὰ δεξιὰ τοῦ θρόνου γωνίας, καὶ περιγράφων ταχεῖ βήματι ἡμικύκλιον παρὰ τοὺς σωματοφύλακας καὶ τοὺς μουσικούς, φθάνει μέχρις ἐνώπιον τοῦ θρόνου, καὶ προσκυνήσας ἄχρις ἐδάφους, προχωρεῖ μετὰ συστολῆς, καί, κλίνων γόνυ πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Σουλτάνου, ἀσπάζεται τὸ ἱερόν του ὑπόδημα μετὰ τῆς αὐτῆς εὐλαβείας, μεθ' ἧς καὶ ὁ ἐνθερμότερος τῶν Καθολικῶν τὸν κόθορνον τοῦ Πάππα. Ἀποχωρήσαντος δὲ αὐτοῦ ὀπισθοποδητί, ἔρχεται μετὰ τῶν αὐτῶν περιελιγμῶν, γονυκλισιῶν καὶ προσκυνήσεων ὁ μετ' αὐτὸν ἀμέσως τῇ τάξει, καὶ μετ' αὐτὸν τρίτος καὶ τέταρτος, ἄχρι τῶν ἑπτὰ ἢ ὀκτώ. Διότι ἡ ἔξοχος αὕτη τιμὴ ἀποτεταμίευται διὰ μόνους τοὺς ὑπερέχοντας καὶ εὐνοουμένους ὑπουργοὺς καὶ σατράπας τῆς Αὐτοκρατορίας (3). Μετ' αὐτοὺς ἔρχεται ὁ Σσέϊχ-ούλ-ἰσλάμ, ὅς τις, ἀφ' οὗ προσκυνήσῃ καθὼς οἱ ἄλλοι, καὶ πρὶν ἀκόμη κύψῃ πρὸς ἀσπασμὸν τοῦ ποδός, ἀνεγείρεται εὐμενῶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, διατηροῦντος τέως μαρμάρου ἀκινησίαν. Μετ' αὐτὸν παρεξέρχονται οἱ Οὐλεμά, οἵτινες ὅμως ἀσπάζονται ἀντὶ τοῦ ποδὸς τὸ κράσπεδον τοῦ ἐπενδύτου ἢ τῆς χλαμύδος τοῦ Σουλτάνου, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ ὑποδεέστεροι στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι, οἵτινες, μὴ καταξιούμενοι τῆς τιμῆς τοῦ ἀσπασμοῦ τοῦ κρασπέδου, ἀσπάζονται τὸν

---

(1) Ἴδε σελ. 161 τοῦ Α'. Μέρους. (2) Τὸ μέλαν χρῶμα διέκρινεν ἔκπαλαι τὴν βασιλεύουσαν δυναστείαν τῶν Χὰν τῆς Ταταρίας καὶ Μογγολίας. (3) Κατόπιν θέλομεν ἰδεῖν ὅτι ἐφ' ἡμῶν καὶ Γραικός τις ἠξίωται τῆς τοιαύτης ἐξαιρέτου τιμῆς, ἀλλ' ὑπὸ τὸ πάνυ ἐξευτελιστικοὺς ὅρους.

χρυσοῦν κροσσωτὸν θύσανον τῆς ἄκρας τοῦ τελαμῶνος ἢ τῆς ζώνης 'του, ὑποκρατούμενον ὑφ' ἑνὸς τῶν πασσάδων. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς προσκυνήσεως, ὁ Σουλτάνος δύει ἐντὸς τῆς αἰθούσης, ἀνευφημούμενος ἐνθουσιωδῶς ὑπὸ τῶν παρισταμένων.

Ὀκτὼ δέ, ἤ, κατ' ἄλλους, ἕνδεκα μόνοι ἐκ τῶν περὶ τὸν Σουλτάνον ἀρχόντων καὶ θεραπόντων εἶχον τὸ προνόμιον 'να ἅπτωνται καὶ ἐγγίζωσι τὸ ἱερὸν αὐτοῦ ἄτομον, οἱ ὁποῖοι καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο καὶ Ῥ ι κ ι ὰ μ π ἀ γ α λ ὰ ρ ἢ Κ ο υ λ τ ο ὺ κ Β ε ζ ί ρ α ι: ὁ Σιλιχδὰρ, ὁ Μπάστσοαδὰρ, ὁ Ῥικιαμπδὰρ, ὁ Μπερμπέρ-μπασης, ὁ Δουλμπενδδὰρ, ὁ Ἰμπρικδὰρ, ὁ Μποσταντζή-μπασης, ὁ Μαμπεϊντζήμπασης, οἱ δύω Ἐμίρ-ἀχόραι καὶ ὁ Γενιτσὰρ-ἀγᾶς, ὅς τις ἐκράτει καὶ τὸν ἀναβολέα τοῦ Σουλτανικοῦ ἐφιππίου, ἱππεύοντος ἢ ἀφιππεύοντος τοῦ Σουλτάνου. Πρὸς τοὺς Κουλτούκ-Βεζίρας τούτους, ἑκάστου τῶν ὁποίων τὰ καθήκοντα θέλομεν διαλάβῃ ἐν τοῖς ἑξῆς, παραβάλλεται ὁ ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος ἀναφερόμενος ὕπαρχος τῆς Ἀρμενίας Τηρίβαζος, »ὃς ὁπότε παρείη, οὐδεὶς ἄλλος βασιλέα ἐπὶ »τὸν ἵππον ἀνέβαλλε (1).«

Περὶ δὲ τῆς ἐνδυμασίας αὐτῶν, ἂν καὶ θέλομεν διαλάβει καὶ ἐν τῷ περὶ Ἱματισμῶν Κεφαλαίῳ τοῦ Γ' Τμήματος, σημειοῦμεν οὐχ ἧττον ἐνταῦθα μόνον ὅτι τὸ ἐπίσημον (τὸ τῶν τελετῶν) φόρεμα τῆς κεφαλῆς τῶν Ὀθωμανῶν αὐτοκρατόρων ἦτον, ἀπὸ τῶν χρόνων Σουλτὰν-Μπαγεζὴδ τοῦ Β', ὁ Μ ο υ σ ζ ε β ε ζ ὲ ς, ὑψηλὸν, σχήματος κυλινδροειδοῦς, περιτυλιγμένον διὰ τολυπανίου, ὁποῖον τὸ τῆς εἰκόνος Σουλτὰν-Ὀσμὰν τοῦ Β', τῆς παρατεθειμένης ἐν σελ. 315 τοῦ Α'. Μέρους, τὸ ὁποῖον διάφοροι τῶν Αὐτοκρατόρων, οἷον ὁ Σελὴμ Α', ὁ Σουλεϊμὰν Α' καὶ ὁ Μουρὰδ Δ', μετεσχημάτισαν (ὁ τελευταῖος οὗτος ἐπὶ τὸ Περσικώτερον)· ἀλλ' αἱ καινοτομίαι αὗται 'δὲν εὗρον μιμητὰς παρὰ τοῖς διαδόχοις αὐτῶν. Ὁ πρῶτος Σουλτὰν-Ὀσμὰν ἐφοροῦσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τὸ λεγόμενον Τ ά τ σ-κ ο ρ α σ α ν ί, τοῦ τουλμπεντίου τοῦ ὁποίου τὰς στολίδας ὁ μὲν υἱός αὐτοῦ Ὀρχὰν μετεποίησεν εἰς σχῆμα νηὸς (Δ ε σ τ ὰ ρ-Ἰ ο υ σ ο υ φ ῆ ἢ Μ π ο υ ρ μ ὰ δ ο υ λ-μ π έ ν τ), ἐπὶ δὲ Μεχμὲδ τοῦ Α' ἤρχισαν 'να ποικίλλωσι διαφοροτρόπως διὰ χρυσῶν κοσμημάτων. Μεχμὲδ ὁ Β' ἐφόρεσε τὸ λεγόμενον Ἐόρφ, καβούκιον κυρίως τῶν Οὐλεμάδων μετὰ πλουσίου χρυσοκεντήματος. Σελὴμ ὁ Α' ἐπενόησε τὸ Σ ε λ η μ ί. Μουσταφᾶς ὁ Γ' ἐπέθηκεν ἐπὶ τοῦ καβουκίου 'του μακρὸν ἀδαμαντοκόλλητον πτερόν· τοῦτο ὅμως διὰ τὰς

(1) Ξενοφ. Κ. Α. Δ', δ', 4.

ἐπισήμους τελετὰς μόνον· συνήθως δὲ ἐφόρει τὸ Π α σ σ α λ ῦ-κ α ϐ ο υ-ο ύ. Μουρὰδ δὲ ὁ Γ΄ ἐκανόνισε τῷ 1583 ἐπὶ τὸ μονιμώτερον τὰ καϐούκια ὅλων τῶν τάξεων τοῦ Κράτους, τὰ ὁποῖα καὶ διετηρήθησαν ἀμετάϐλητα μέχρι τοῦ 1826, ὅτε ὁ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ παρεδέχθη τὸ Αἰγυπτιακὸν φέσιον, κατὰ μέτωπον τοῦ ὁποίου ὑψοῦται τὸ χαρακτηριστικώτατον ἔμϐλημα τοῦ στέμματος, τὸ ὁποῖον εἶνε τὸ Σ ε ρ γ ο ύ τ σ ι ο ν (ὁ πτεροθύσανος) (1). Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ σεργούτσια τῶν Σουλτάνων, κατὰ τὴν ἀκριϐῆ τῆς Τουρκικῆς ἐθιμοταξίας ἀπαίτησιν, ᾽δὲν εἶν᾽ ὄρθια, εἰμὴ ὅταν κερδήσωσιν οὗτοι νίκην τινὰ κατα τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ· Ἐπωμίδας δὲ πρώτην φοράν, νομίζομεν, ἐφόρεσεν ὁ Σουλτὰν Μετζὴδ τῷ 1856, κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Μεϐλούδ.

Τηλικαύτην περιϐεϐλημένος ἰσχὺν ὁ ἀντιπρόσωπος οὗτος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ δυνάμενος διὰ τῆς ἀπονενεμημένης αὐτῷ προσωπικῆς δικαιοδοσίας (Ὀεὸρφ), περὶ ἧς ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ᾽να παραϐῇ κατ᾽ ἀρέσκειαν τοὺς καθεστῶτας Νόμους ἢ ᾽να ἀναστείλῃ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, ᾽δὲν δύναται ὅμως δημοσίᾳ ᾽να ἀσεϐήσῃ, οὔτε ᾽να τροποποιήσῃ τὴν θεμελιώδη νομοθεσίαν, βαίνουσαν ἐπὶ τῆς θρησκείας. Ἐνδέχεταιδὲ ᾽να ἔχῃ ὅλα τὰ ἐλαττώματα, ᾽να πράττῃ ὅλα τὰ ἐγκλήματα· ἀλλὰ ᾽δὲν δύναται ᾽να ἐγγίσῃ τὰ καθιερωμένα θέσμια, ἔστω καὶ λόγῳ βελτιώσεως καὶ κοινῆς ὠφελείας· διότι, ἂν καὶ ἡ φωνὴ τῶν τοῦ Νόμου ἑρμηνευτῶν παρακούεται πολλάκις, ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ, ἥτις πάντοτε ἀκούεται, ἐμποδίζει συνήθως πᾶσαν μεταῤῥύθμισιν, δοκοῦσαν, καί τοι ὠφέλιμον, ἀσεϐῆ. Ὥστε, ἰσχύων ὅπως πράξῃ, ἐὰν θέλῃ, τὸ κακόν, εἶν᾽ ἀνίσχυρος ᾽να ᾽τὸ ἐμποδίσῃ, ἐὰν τοῦτο προέρχηται ἐκ τῆς θρησκείας, ἢ τῆς μετ᾽ αὐτῆς συνδεδεμένης νομοθεσίας. Διότι ἠξεύρει ὅτι, κατὰ τὴν μουσουλμανικὴν θεσμοθεσίαν, νόμιμος κυριάρχης εἶν᾽ ὁ ἑκάστοτε βασιλεύων, ἐν ὅσῳ βασιλεύει· ὁ δὲ φονεύσας καὶ διαδεξάμενος αὐτὸν εἶνε νόμιμος ἐπίσης, δι᾽ αὐτὸ τοῦτο μόνον, διότι πράγματι κατέχει τὴν ἐξουσίαν· »Μουχοὺρ κιμδὲ ἰσά, Σουλεϊμὰν ὁ δουρ.«

Ὥστε ἡ κοσμικὴ ἐξουσία τῶν Σουλτάνων φαίνεται μέν, ἀλλὰ ᾽δὲν εἶνε ἀπόλυτος· διότι ἡ νομιμότης καὶ τὸ ἀπαραϐίαστον αὐτῆς ᾽δὲν εἶνε καθιερωμένα εἰς τρόπον ὥστε ᾽ν᾽ ἀποτελῶσι νόμον θεμελιώδη. Ἐὰν δὲ ἡ ἐξουσία αὕτη ἐφάνη ἐνίοτε ἡ μᾶλλον ἀπόλυτος τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον, τοῦτο εἶνε συμϐὰν μᾶλλον ἢ ἀρχή, καὶ ἐξήρτηται, τὸ μὲν ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς καὶ ἡμιϐαρϐάρου ἔτι καταστάσεως τῶν λαῶν κατὰ τοὺς πρώτους τῆς κατα-

(1) Ἴδε τὴν εἰκόνα ᾽του ἐν σελ. 238 τοῦ Β΄. Μέρους.

κτήσεως αἰῶνας, τὸ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ χαρακτῆρος τῶν κατὰ καιροὺς Σουλτάνων, οἵτινες, αἰσθανόμενοι τὴν ἑαυτῶν ἰσχὺν καὶ περίνοιαν, 'δὲν ἠδύναντο εὐκόλως 'ν' ἀναγνωρίσωσιν ὅτι ἡ ἐξουσία αὐτῶν εἶχεν ὅρια.

Καὶ διὰ τοῦτο ὁ νομιζόμενος οὗτος ἀπόλυτος δεσπότης εἶνε δοῦλος καὶ τοῦ ἐλαχίστου ἐθίμου. Καί, ἐν ᾧ ὁ ἔσχατος τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ δύναται, παραδ. χάριν, νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τῆς βροχῆς καὶ τοῦ καύσωνος τοῦ ἡλίου, κρατῶν θολίαν ἢ τυλιγμένος μὲ τὸ σάλιον, ὁ Σουλτάνος ὑπάγει εἰς τὸ τζαμίον βρεχόμενος καὶ χιονιζόμενος· διότι 'δὲν δύναται οὔτε 'ν' ἀποφύγῃ τὴν κατὰ παρασκευὴν πομπικὴν εἰς τὸ τζαμίον προέλευσιν, ὡς ἔχουσαν, παρεκτὸς τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτικὴν αἰτίαν. Ἀπροΐτος γὰρ ἐν τοῖς τοῦ Σαραγίου ἀδύτοις δι' ὅλης τῆς ἑβδομάδος ὁ τῶν Πιστῶν οὗτος ἀρχηγὸς (Ἐμίρ-οὐλ-μουμινίν), ὀφείλει κατὰ παρασκευὴν 'να πείσῃ διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ καὶ τοὺς ὑπηκόους 'του καὶ τοὺς ξένους πρέσβεις, ὅτι 'δὲν ἐγένετο παρανάλωμα ῥᾳδιουργίας τινὸς τῶν ἐν τῷ Χαρεμίῳ τόσον συνήθων. Τῆς ὑποχρεώσεως δὲ ταύτης 'δὲν 'τὸν ἀπαλλάττει οὔτε ἡ βαρυτάτη νόσος, καὶ εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ Σουλτάνος Μαχμοὺδ ὁ Α' ἐξέπνευσε μεταξὺ τῶν δύω τοῦ Σαραγίου θυρῶν (Ἰκὶ-καποῦ ἀρασιντά), ἐπιστρέφων ἀπὸ τοιαύτης τινὸς προελεύσεως, εἰς τὴν ὁποίαν, καί τοι κακῶς διακείμενος ὑπὸ νόσου χρονίας, ἠναγκάσθη, ἀπ' ἐναντίας τῆς γνώμης τῶν ἰατρῶν 'του, 'να ὑπάγῃ οὐχ ἧττον, μόλις δυνάμενος 'νὰ κρατηθῇ ἐπὶ τοῦ ἐφιππίου, καὶ ἐψιμυθιωμένος ἵνα συγκρύψῃ τὴν ὠχρότητα τοῦ προσώπου 'του· διότι εἶχεν ἔναυλον εἰς τὰς ἀκοὰς εἰσέτι, ὅτι, τοῦ πατρός 'του ἀναβαλόντος ποτὲ τὴν τοιαύτην προέλευσιν, διότι ἔκειτο πυρέσσων, παρ' ὀλίγον ἐξεῤῥήγνυτο στάσις.

Ἄλλη ὑποχρέωσις τοῦ Σουλτάνου εἶνε τὸ 'να ὑπάγῃ αὐτοπροσώπως ὅπου ἂν συμβῇ πυρκαϊά, καὶ εἰς ὁποιανδήποτε ὥραν τοῦ ἡμερονυκτίου, ὅπως ἐμψυχώσῃ διὰ τῆς παρουσίας 'του τοὺς προσπαθοῦντας πρὸς κατάσβεσιν αὐτῆς. Ἅμα λοιπὸν δοθῇ ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἐν τῷ Ἀρχιστρατηγείῳ πύργου καὶ τοῦ ἐν τῷ Γαλατᾷ τὸ σημεῖον πυρκαϊᾶς, καὶ ὁ Σουλτάνος εἶνε εἰς τὸ Χαρέμιον, μία τῶν ἀμφιπόλων τοῦ Σαραγίου, ἐνδεδυμένη ἐρυθρᾶ, καὶ τὴν κεφαλὴν περιδεδεμένη δι' ἐρυθροῦ ἐπίσης κεχρυφάλου, εἰσδύει εἰς τὸν κοιτῶνα, ὅπου εὑρίσκεται ὁ Σουλτάνος, ἔστω καὶ καθεύδων παρά τινι τῶν γυναικῶν 'του, καὶ ἵσταται ἀκίνητος καὶ σιγῶσα παρὰ τὴν θύραν. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ φλογοφοροῦντος τούτου φαντάσματος, ἥτις ἐπαναλαμβάνεται τρίς, ἀναγγέλλει τῷ Παδισσὰχ ὅτι τὸ πῦρ ἐπινέμεται τὴν πόλιν, καὶ ἑπομένως πρέπει 'να ἐκπληρώσῃ τὸ καθῆκόν του, τρέχων εἰς τὸν τόπον τῆς συμφορᾶς, ἐὰν αὕτη διαρκέσῃ ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν.

Πῶς ἀνετρέφοντο ἐν τοσούτῳ, μέχρις οὗ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, οἱ μέλλοντες 'να ἀναδεχθῶσι καὶ ἐξασκήσωσι τηλικαύτην ἐξουσίαν; Παῖδες μὲν ἔτι ὄντες, 'δὲν ἐγνώριζον ἄλλα ὄντα παρὰ τὴν μητέρα καὶ τὰς τροφοὺς καὶ τὸν Χότζαν αὐτῶν· ἡλικιούμενοι δέ, προσελάμβανον συντρόφους καὶ συμπαίκτορας νέους ἀργυρωνήτους συνομηλίκους 'των, ἑτοίμους 'να ὑπακούωσιν ὡς αὐτόματα εἰς πᾶν αὐτῶν νεῦμα, εἰς πᾶσαν θέλησιν. Παραλλάττοντες δὲ τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, εἶχον τὴν ἄδειαν 'να ἐκλέξωσιν, οὐχὶ σύζυγον, ἀλλὰ σύνευνον, γυναῖκα συνήθως προβεβηκυῖαν καὶ ἀποδεδειγμένως στεῖραν. Ἡ ὀρνιθοτροφία, ἡ ἀνθοκομία, ἡ ἱππασία ἦσαν αἱ συνήθεις αὐτῶν διασκεδάσεις· ὑπηρέται δέ τινες, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄλαλοι, ἠσχολοῦντο περὶ αὐτούς, κατασκοπεύοντες μᾶλλον τὰ κινήματά των ἢ ζωογονοῦντες τὴν μοναξίαν 'των. Κόσμον ἀκούοντες καὶ κόσμον μὴ βλέποντες, καθὼς οἱ τυφλοί, ἐγίνοντο ἢ μελαγχολικοὶ καὶ μισάνθρωποι, ἢ φανατικοὶ καὶ ἰδιότροποι, καὶ μάλιστα ὅταν ὁλόκληρον βίον διῆγον ἐν τῷ κλωβίῳ (1), καθὼς οἱ Σουλτάνοι Ἀχμὲδ ὁ Β' καὶ Ὀσμὰν ὁ Γ', ὧν ὁ μὲν ἐβασίλευσεν ὀκτωκαιτεσσαρακονταετής, ὁ δὲ πεντηκονταετής.

Ἐκ τούτου ἐξηγοῦνται καὶ οἱ ἀλλόκοτοι ἢ ἀφύσικοι χαρακτῆρες ἐκεῖνοι, οὓς ἀνέπτυσσον μεταβαίνοντες αἴφνης ἀπὸ τῆς εἱρκτῆς εἰς τὸν θρόνον, ἀπὸ τοῦ στενοτέρου περιορισμοῦ εἰς τὴν πλέον αὐθαίρετον παντοδυναμίαν. Ἐκ τούτου ἡ ἀχαλίνωτος ἐκείνη θηλυμανία τοῦ Σουλτὰν-Ἰβραὴμ, ἡ δίψα τοῦ αἵματος καὶ τὸ θηριῶδες Σουλτὰν-Μουρὰδ τοῦ Δ', ἡ μέχρι μυστικισμοῦ θεοβλάβεια τοῦ Σουλτὰν-Χαμμὶδ, κτλ.

Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν Σουλτάνων ὅλων ἀσημαντότερος καὶ μετὰ τοῦ ψυχρῶς αἱμοβόρου ἀπηνέστερος 'δὲν ὑπῆρξεν ἄλλος παρὰ τὸν Ἀχμὲδ Α'. Διότι καὶ ὁ Μεχμὲδ Β', καὶ ὁ Μουρὰδ Δ', ὁ Νέρων οὗτος τῆς Τουρκίας, κἂν ὑπῆρξαν ἀπάνθρωποι καὶ ὠμοί, διεκρίνοντο ὅμως καὶ διὰ τόλμης ἢ μεγαλοφυΐας· ἀλλ' ὁ Ἀχμὲδ ἐσκέπτετο μόνον περὶ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν ἱματίων 'του, περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς ὡραιότητος τῶν γυναικῶν καὶ τῶν ἵππων 'του· ἦτον δὲ σκληρός, οὐχὶ ὑπὸ παραφορᾶς θυμοῦ, καθὼς ὁ Μουρὰδ, οὐχὶ διὰ πολιτικὸν σκοπόν, ὡς ὁ Μεχμὲδ Β', ἀλλ' ἐξ ἰδιοτροπίας, καθ' ἕξιν. Ἀπόδειξις δὲ μία ἐκ τῶν πολλῶν ἡ ἑξῆς: Τὸν εὐνοούμενον αὐτῷ Βεζίρην Δερβίσσ-πασσᾶν διέταξε 'να πνίξωσιν ἐνώπιον αὐτοῦ οἱ Διλσίζ. Ἔτι δὲ ἀναπνέοντος αὐτοῦ, ἀπέκοψεν αὐτὸς ἰδίᾳ χειρὶ τὴν κεφαλήν. »Ἡ δὲ κεφαλή 'του, προστίθησιν ὁ διηγούμενος τὸ

(1) Ἰδε σελ. 171 τοῦ Α'. Μέρους.

» πρᾶγμα Τοῦρκος ἱστορικὸς, ἐκυλίσθη, ὡς ἡ κεφαλὴ τῆς Μεδούσης (1), » εἰς τοὺς πόδας τοῦ κατηστερισμένου οὐρανοῦ τῆς αὐτοκρατορικῆς Με» γαλειότητος!!« Ἀλλ' οἱ Ὀθωμανοὶ, οἵτινες 'δὲν γνωρίζουσι τοὺς Σουλτάνους 'των, εἰμὴ μόνον ἀπὸ τῶν κτιρίων, ἃ ἀνήγειραν, εὐλογοῦσι τὴν μνήμην τοῦ Ἀχμὲδ Α', καὶ ἐπικαλοῦνται τὴν μεσιτείαν 'του, ὡς ἁγίου, διαβαίνοντες παρὰ τὸ τζαμίον, ὅπερ φέρει τὸ ὄνομά 'του.

Τηλικαύτας προλήψεις καὶ δυσκολίας ἔπρεπε 'να ὑπερνικήσωσιν οἱ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἡλικίας Σουλτάνοι, καὶ πρῶτος τούτων ὁ ἀτυχὴς Σουλτὰν-Σελὴμ, ἵνα φθάσωσιν εἰς ἣν σήμερον βλέπομεν αὐτοὺς ἠπιότητα καὶ μετριοπάθειαν!

Οἱ διδάσκαλοι δὲ ἢ παιδαγωγοὶ τῶν Σουλτάνων (Χότζα ἢ Μουλαίμ-ὁ-Σουλτανὶ) εἶνε διαρκεῖς· διότι ἡ διδασκαλία αὐτῶν παρατείνεται καθ' ὅλον αὐτῶν τὸν βίον. Δώδεκα δὲ σοφοὶ διακεκριμένοι διεδέχθησαν τὴν θέσιν ταύτην παρὰ τῷ Σουλτὰν-Μεχμὲδ τῷ Φατὶχ, ἀπὸ τῆς νεότητός 'του μέχρι τῆς τελευτῆς 'του.

Παρεκτὸς δὲ τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἄλλων ἐλευθερίων ἐπιστημῶν, ἕκαστος τῶν Σουλτάνων ὀφείλει 'να διδαχθῇ παιδιόθεν καὶ 'να γνωρίζῃ καὶ μίαν τινὰ τέχνην, ὅπως ἐπαρκῇ διὰ τῶν κόπων τῶν χειρῶν αὐτοῦ πρὸς διατροφήν του, κατὰ μίμησιν (λέγουσιν οἱ Ὀθωμανοί) τοῦ Νῶε, ὅς τις ἦν τέκτων, τοῦ Ἀβραὰμ, ὅς τις ἦτον ὑφάντης, τοῦ Δαβὶδ, ὅς τις ἦν θωρακοποιὸς, καὶ τοῦ Σολομῶντος, ὅς τις ἦτον ψιαθοπλόκος. Ἑπομένως, οἱ μὲν αὐτῶν μανθάνουσι 'να κατασκευάζωσι τόξα καὶ βέλη, ἄλλοι κιβώτια, ἄλλοι κεντοῦσιν ἐπὶ δερμάτων διὰ χρυσοῦ σύρματος· Μουσταφᾶς ὁ Γ' ἦτον βιβλιοδέτης, ἐφ' ἡμῶν δὲ ὁ Σουλτὰν Μαχμοὺδ καλλιγράφος, μέγα παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς προτέρημα (2)· πρὸ αὐτοῦ δὲ ὁ Σουλτὰν-Σελὴμ ἐξυλούργει καὶ ἐτόρνευεν ἐξαισίως· διὰ μίαν δὲ ὀδοντογλυφίδα (χχιλὰλ), τὴν ὁποίαν εἶχε στείλη δῶρον τῷ ἡγεμονεύοντι τότε τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνῳ

(1) Ῥέσσ ούλ γκούλ, κεφαλὴ πιθήκου, καθὼς ὀνομάζεται παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἡ κεφαλὴ τῆς Μεδούσης. (2) Περὶ τῆς ὡραιότητος τῆς γραφῆς τοῦ Σουλτάνου τούτου, κατὰ τὸ ὁποῖον 'τὸν ἐμιμήθη καὶ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός 'του, ἰδοὺ πῶς ἐκφράζεται ὁ ἱστοριογράφος τῆς Αὐτοκρατορίας Ἐσσαδ ἐφέντης ἐν τῷ περὶ αὐτοῦ οἰδαίνοντι πανηγυρικῷ: »Αἱ στιγμαὶ (ν ο κ δ ὁ) τῆς » γραφῆς αὐτοῦ ὁμοιάζουσι τοὺς ἀπλανεῖς ἀστέρας· ἡ δὲ γραφὴ αὐτοῦ εἶνε ἀξία 'ν' ἀναρτηθῇ πρὸς » θέαν εἰς τὸν τοῦ οὐρανοῦ θόλον, παρὰ τὸν ἀστερισμὸν τῶν Διδύμων. Πρὸς τὸ λεκτικὸν δὲ ὕφος » αὐτοῦ συγκρινόμενον τὸ τοῦ περιφήμου Μὶρ Φεριδοὺν, εἶνε ἄχρι.» Σημειωτέον δὲ ἐν παρόδῳ ἐνταῦθα ὅτι καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ νεώτερος ἐσεμνύνετο ἐπονομαζόμενος Καλλιγράφος, κατὰ μίμησιν, φαίνεται, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀρκαδίου, ὃν ἐδίδαξε τὴν καλλιγραφίαν ὁ παιδαγωγὸς αὐτοῦ ἅγιος Ἀρσένιος, καὶ τοῦ ὁποίου ἓν τοῦτο καὶ μόνον ἦτον, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, τὸ πλεονέκτημα.

τῷ Ὑψηλάντῃ, ἔλαβε δῶρον ὁ κομιστὴς, ἀξιωματικὸς τοῦ Σεραγίου, 40,000 φράγκων. Διηγοῦνται δὲ περὶ Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Δ', ὅτι, ἀσχολούμενος ἀδιακόπως εἰς τὸ κυνήγιον, ἐπέσυρέ ποτε καθ' ἑαυτοῦ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Μουφτῆ, ὅς τις ἐνόμισε καθῆκόν 'του 'να ὑπομνήσῃ εὐσεβάστως τῷ Μονάρχῃ, ὅτι, κατὰ τὸν ἱερὸν Νόμον καὶ τὸ παράδειγμα τῶν ἐνδόξων προγόνων 'του καὶ αὐτοῦ τοῦ Προφήτου, ὤφειλε 'να ἐργάζηται, ὡς ὁ ἐλάχιστος τῶν ὑπηκόων 'του. Τῷ ἀνέφερε δὲ καὶ τοὺς Σουλτάνους Ἡβραὴμ καὶ Μουρὰδ, ὧν ὁ μὲν κατεσκεύαζεν ὀδοντογλυφίδας, ὁ δὲ ἑλκυστῆρας τόξων, καὶ 'τὰ ἔστελλον τοῖς Πασσάδαις, οἵτινες 'τὰ ἐπλήρωναν ἀκριβώτατα. Ὁ δὲ Σουλτάνος, τότε μὲν ἐσιώπησε· θηρεύσας δὲ αὐθήμερον λαγωὸν, 'τὸν ἔστειλε τῷ Μουφτῇ, καὶ ἐμήνυσεν αὐτῷ, ὅτι, κατὰ τὴν συμβουλήν 'του, ἔγεινε κυνηγός· 'να μετρήσῃ λοιπὸν ἀμέσως εἰς τὸν κομιστὴν τοῦ προϊόντος τούτου τῶν κόπων 'του εἴκοσι πουγγεῖα ὡς φιλοδώρημα, ἐκτὸς τῶν ἑξήκοντα, τὰ ὁποῖα ἄξιζεν ὁ λαγώς. Καὶ ἰδοὺ προϊὼν ὁ λόγος, ἔφερεν ἡμᾶς εἰς τὸ περὶ τῆς τοῦ θρόνου διαδοχῆς παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῆς τοῦ θρόνου διαδοχῆς.

Εἶνε τῷ ὄντι περίεργον ὅτι περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀπὸ προσώπου εἰς πρόσωπον μεταβιβάσεως τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας ὁ Μωάμεθ οὐδὲν ὡρισμένως ἀπεφήνατο· οἱ δὲ πρῶτοι αὐτοῦ διάδοχοι κατεστάθησαν δι' ἐκλογῆς. Πρῶτος δὲ ὁ τῶν Ὀμμιάδων γεννάρχης κατέστησε διαδοχικὸν τὸν θρόνον, καὶ μετ' ὀλίγον ὡρίσθη, ὥστε διάδοχος τοῦ Κρατοῦντος 'να ἦν' ὁ πρεσβύτερος τῶν ἐκ τῆς οἰκογενείας ἐπιζώντων, ἀποκλειομένων καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ προκατόχου τέκνων.

Ἐκ τούτου οἱ ἐμφύλιοι ἐκεῖνοι πόλεμοι καὶ αἱ ὑπὸ φιλοδοξίας ἀντιζηλίαι τῶν συγγενῶν πρὸς ἀλλήλους. Καὶ βλέπομεν ὅτι, ἐξ ἑβδομήκοντα δύω Χαλιφῶν, οἱ εἰκοσιτέσσαρες ἐτελεύτησαν δολοφονηθέντες, more regio, καθὼς ἔλεγον οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ γνωρίσαντες καλῶς καὶ περιφρονοῦντες ἰσχυρῶς τοὺς δυνάστας τῆς Ἀσίας.

Τὸ μέτρον τοῦτο τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς τοῦ θρόνου διαδοχῆς εἰς τὸν ἐπιζῶντα πρεσβύτερον τῆς βασιλευούσης οἰκογενείας ὑπηγόρευσαν, φαίνεται, εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς ἰδίως αἱ διὰ τὴν βασιλείαν ἀνηλίκου πρίγκηπος ἐπαπειλούμεναι ἀλληλομαχίαι καὶ ἀκαταστασίαι, ἢ καὶ τὸ ἀνίσχυρον

τῶν Ἀντιβασιλειῶν, τῶν ὁποίων πεῖραν ἔλαβον οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὸν θάνατον Βαγεζήτου τοῦ Γιλδιρίμ, ὑποστάντες ἐπὶ δεκαετίαν τὰ δεινὰ ἐμφυλίου πολέμου, καθὼς καὶ εἰς τὸν Γενσερῖχον, βασιλέα τῶν ἐν Ἀφρικῇ Γότθων, νομοθετήσαντα τῷ 477 μ. Χ. τὸ αὐτὸ διὰ τῆς διαθήκης 'του.

Ἀλλά, καθὼς εἰς τοὺς Γότθους, οὕτω καὶ εἰς τοὺς Τούρκους, τὸ μέτρον τοῦτο ἐπέφερε τὸν ὄλεθρον τῶν ἐπιζώντων ἀδελφῶν, ἐξαδέλφων καὶ ἀνεψιῶν τοῦ βασιλεύοντος Αὐτοκράτορος, ἐπιθυμοῦντος 'να ἀσφαλίσῃ τὸ στέμμα εἰς τοὺς υἱούς 'του. Ὅθεν, ὁ μὲν Οὐνερῖκος, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Γενσερίχου, ἐφόνευσεν ἐπὶ πλασταῖς αἰτίαις τὸν ἀδελφόν 'του Θευδέριχον μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων 'του καὶ πάντων τῶν εἰς αὐτοὺς ὁπωσδήποτε προσηκόντων κατὰ γένος· ὁ δὲ Μεχμὲδ ὁ Β', πρῶτος μεταξὺ τῶν Σουλτάνων (1), τὸν ἀδελφόν 'του Ἀχμέδ, ἔτι νήπιον, ὃν ὁ Σουλτὰν-Μουρὰδ εἶχεν ἐκ τῆς Ἑλένης, θυγατρὸς τοῦ Δεσπότου τῆς Σερβίας. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι προτιμότερον, φαίνεται, ἐνόμισαν μεταξὺ δύο κακῶν τὸ μικρότερον, καθόσον τοῦτο μὲν προσέβαλλε τὴν οἰκιακὴν ἀρετήν, ἐκεῖνο δὲ τὴν κοινὴν εὐημερίαν. Ἀφ' ἑτέρου τὸ τερατῶδες τοῦτο ἔθιμον ἢ δικαίωμα στηρίζεται καὶ εἰς τὸ ἑξῆς χωρίον τοῦ Κορανίου. »Ἡ ταραχὴ εἶνε χείρων » τῆς θανατώσεως, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει 'ν' ἀκολουθῆτε τὸ παράδειγμα » τοῦ Θεοῦ, ὅς τις θέλει 'να ἦνε μόνος καὶ χωρὶς ἀντιζήλου· παράδειγμα, » κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἀντιπροσωπῶν αὐτὸν ἐπὶ τῆς γῆς πρέπει ὡσαύτως » 'να ἦναι μόνος ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ χωρὶς ἄλλου ἀντιζήλου.« Τὴν ἰδέαν δὲ ταύτην ἐκφράζει παρ' αὐτοῖς εἰκονικώτερον καὶ ἡ παροιμία ὅτι δύω σπαθία 'δὲν χωροῦσιν ἐντὸς (ἑνὸς καὶ) τοῦ αὐτοῦ θηκαρίου.

Ὅλοι ἄρα οἱ Σουλτάνοι ἔχουσι συμφέρον 'να διατηρῆται τὸ ἀπάνθρωπον τοῦτο ἔθος, πρῶτον μὲν ὅπως ἀσφαλίσωσιν εἰς τοὺς ἑαυτῶν υἱούς, τοὐλάχιστον εἰς τὸν πρωτότοκον, τὴν ἐλπίδα τοῦ θρόνου· δεύτερον δέ, ἵνα προφυλάξωσι τὸ Κράτος ἀπὸ τῶν ἐνδεχομένων ταραχῶν μεταξὺ διαφόρων βασιλοπαίδων· καὶ τρίτον, ἵνα οἰκονομήσωσι καὶ τὰ ἔξοδα τόσων ἀῤῥένων τε καὶ θηλέων βασιλικῶν ἀπογόνων, οἵτινες ἄλλως, τεκνοποιοῦντες μετὰ τοσούτων γυναικῶν, ἤθελον γεμίσῃ τὸν κόσμον διὰ τῶν ἐκγόνων 'των. Διότι εἶνε γνωστὸν ὅτι τῷ 826 (201 τοῦ Χιτζρὲ) ἀριθμηθέντων, κατὰ διαταγὴν τοῦ Κγαλίφου Ἀμπὸ-οὐλλὰχ τοῦ Γ', τοῦ λεγομένου Μεεμοὺνν,

(1) Οὐχὶ πρῶτος αὐτός, ἀλλ' ὁ Βαγεζὴδ Α', ὁ Κεραυνός. Διότι ὁ Λαόνικος ῥητῶς λέγει, ὅτι » Ὁ Βαγεζήτης ἐχρήσατο τῷ ἀδελφῷ Ἰακούπῃ, ᾗ νομίζεται τοῖς τοῦ γένους τοῦδε βασιλεῦσιν εἰς » τοὺς ἀδελφοὺς ποιεῖν, ὡς ἀγχόνῃ δέοι τελευτᾷν τὸν βίον ὑπ' αὐτοῦ, καὶ οὐ σιδήρῳ νενόμισται.«

τῶν κατ' εὐθεῖαν καὶ ἐκ πλαγίου βασιλικῶν ἀπογόνων, εὑρέθησαν ὑπὲρ τὰς 33, 000, ἄρρενες καὶ θήλειαι.

Ὁ πρεσβύτερος λοιπὸν τῶν ἐπιζώντων βασιλοπαίδων εἶνε πάντοτε ὁ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ Ὀθωμανικοῦ θρόνου. Ἀλλ' ὁ νόμος οὗτος δὲν ἐφηρμόσθη, εἰ μὴ πρώτην φορὰν μετὰ θάνατον τοῦ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ Α'. Διότι οἱ πρὸ αὐτοῦ δεκατέσσαρες πρῶτοι Σουλτάνοι ἀπὸ τοῦ Ὀσμὰν Α'. ἐβασίλευσαν κατὰ διαδοχὴν ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν. Τοῦ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ ὅμως ἀποθανόντος ἐπὶ παισὶ νηπίοις, τὸ Διβάνι, κατά τινα φετβᾶν τοῦ περιφήμου Μουφτῆ Ἐσσαάδ-ἐφέντη, ἀνηγόρευσε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μουσταφᾶν τὸν Α', ὡς πρεσβύτερον τῶν ἐγκλείστων βασιλοπαίδων. Ὁμοίως, ἀποθανόντος καὶ τοῦ Σουλτάνου Ἀμπδ-οὐλ-Χαμὶδ, διεδέχθη αὐτὸν ὁ ἀνεψιός του Σουλτὰν-Σελὴμ, ἂν καὶ ὁ ἀποθανὼν εἶχε τρεῖς υἱοὺς πορφυρογεννήτους· καθὼς καὶ ἐφ' ἡμῶν τὸν Ἀμπδ-οὐλ-Μετζὴδ διεδέχθη ὁ ἀδελφός του Ἀμπδ-οὐλ-Ἀζίζ, καὶ οὐχὶ ὁ υἱός του Μουρὰδ-ἐφέντης, καί τοι ἐνῆλιξ, ὅς τις εἶνε σήμερον ὁ ἐπίδοξος τοῦ θρόνου διάδοχος.

Εἴπομεν πορφυρογεννήτους, καὶ τοιοῦτοι εἶνε ὅλοι οἱ ἀπὸ Μουσταφᾶ τοῦ Α' Αὐτοκράτορες τῶν Ὀθωμανῶν, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ ἐπίδοξοι αὐτῶν διάδοχοι. Ἡ ἀξίωσις ὅμως αὕτη τῶν δικαιωμάτων τῶν πορφυρογεννήτων βασιλοπαίδων ἐπὶ τοῦ θρόνου πρὸς βλάβην τῶν πρωτοτόκων, εἶχε δώσῃ ἕως τότε πολλάκις ἀφορμὴν, μετὰ θάνατον τῶν Σουλτάνων, εἰς ἐμφυλίους πολέμους. Τὸ τελευταῖον δὲ παράδειγμα τῆς τοιαύτης ἀνωμαλίας ἔδωκεν ὁ Τζὲμ, υἱὸς δευτερότοκος τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Φατὶχ, ἀξιῶν ὅτι, ὡς γεννηθεὶς βασιλεύοντος ἤδη τοῦ πατρός του, εἶχε πλειότερα δικαιώματα εἰς τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου παρὰ τὸν πρωτότοκον Βαγεζὴδ, γεννηθέντα πρὶν αὐτοκρατορήσῃ ὁ πατήρ των. Γνωστὰ δὲ εἶσι τὰ παθήματα καὶ τὸ τέλος τούτου τοῦ βασιλόπαιδος. Ἐκ τούτου ἴσως δὲν ἐπιτρέπεται πλέον εἰς τοὺς βασιλόπαιδας να τεκνοποιῶσι· φονεύονται δὲ καὶ τῶν Σουλτανίδων οἱ υἱοὶ, καὶ θεωροῦνται βιώσιμοι μόνοι οἱ ἔγγονοι αὐτῶν ἀπὸ θυγατέρων, καὶ τοιοῦτοι ἦσαν, μέχρι τινὸς τοὐλάχιστον, οἱ καλούμενοι Σουλτὰν-ζαδέ.

Ὥστε ἡ διαδοχὴ τοῦ θρόνου ὑπάρχει παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς διὰ τοῦ φρικτοῦ τούτου νόμου ἠσφαλισμένη εἰς τὸν πρεσβύτερον πάντοτε τῶν ἐπιζώντων, ὅς τις σπανίως συμπίπτει να ἦνε ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀποθιοῦντος Σουλτάνου, φροντίζοντος πάντοτε, ἅμα γεννηθῇ αὐτῷ δεύτερος υἱὸς, να φονεύῃ τοὺς ἀδελφούς του. Καὶ διὰ τοῦτο βλέπομεν ἐπαναληφθὲν πολλάκις εἰς τὴν Τουρκικὴν ἱστορίαν τὸ τερατῶδες τοῦτο ἔθιμον, καθ' ὃ Σελὴμ μὲν ὁ Α' ἐφόνευσε, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Βαγεζὴδ Α' καὶ τοῦ Μεχμὲδ

Β', τοὺς δύω 'του ἀδελφοὺς καὶ πέντε ἀνεψιούς 'του, ὧν ὁ μικρότερος μόλις ἦτον δεκατεσσάρων ἐτῶν· Μουρὰδ δὲ ὁ Γ', τοὺς πέντε ἀδελφούς 'του, ταφέντας τῇ ὑστεραίᾳ ἐν τῇ 'Αγίᾳ Σοφίᾳ παρὰ τὸν τάφον τοῦ πατρὸς αὐτῶν Σελήμ· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Μεχμὲδ ὁ Γ', δεκαεννέα ἀδελφούς 'του, πνιγέντας ἐπὶ παρουσίᾳ 'του καὶ ταφέντας τῇ ὑστεραίᾳ ἐν πομπῇ παρὰ τὸν πατέρα 'των ἐν τῷ μαυσωλείῳ τοῦ πάππου αὐτῶν Σελήμ: Εἷς ἐκ τῶν νεωτέρων ἐδοκίμασε 'να διαφύγῃ τὸν βρόχον διὰ τῆς φυγῆς· ὁ δὲ Σουλτάνος εἶχε, λέγουν, τὴν εὐχαρίστησιν 'να 'τὸν βλέπῃ τρέχοντα πέριξ τῆς αἰθούσης, ἧς ἦσαν ἀσφαλισμέναι πᾶσαι αἱ εἴσοδοι!! Δέκα δὲ τῶν γυναικῶν τοῦ πατρός 'του, εὑρεθεῖσαι ἔγκυοι, ἐπνίγησαν ἐν τῷ Βοσπόρῳ.

'Αλλ' ὅσῳ ταῦτα φέρουσι φρίκην καὶ ἀκουόμενα μόνον, τόσῳ ἀξιοθαύμαστος εἶνε ἡ ἀγαθότης τοῦ ἐφ' ἡμῶν Σουλτάνου 'Αμπδ-οὺλ-Μετζὴδ, ὅς τις, καί τοι ἔχων τέκνα καὶ πολλὰ καὶ καλὰ, ὄχι μόνον ἐσεβάσθη τὴν ὕπαρξιν τοῦ μόνου ἐπιζήσαντος τῷ πατρὶ αὐτῶν αὐταδέλφου 'του, τοῦ νῦν αὐτοκρατοροῦντος 'Αμπδ-οὺλ-'Αζὶζ, καί τοι ἀπ' ἄλλης μητρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐλεύθερον ἄφινεν αὐτὸν 'να περιέρχηται καθ' ἡμέραν ὅπου ἤθελε, καὶ τὸν υἱὸν, ὅς εἶχεν αὐτῷ γεννηθῇ ἔτι ἰδιωτεύοντι, 'να διατηρήσῃ. Τὴν αὐτὴν ἀγαθότητα ἐπιδείκνυται καὶ αὐτὸς ἤδη οὗτος, ἀφίνων ἐλευθέρους τοὺς ἀνεψιούς 'του, καὶ φροντίζων περὶ αὐτῶν ὡς πατὴρ, καί τοι ἔχων, ὡς προείρηται υἱὸν, ὃν καὶ ἀνεκήρυξεν ἐπισήμως γνήσιον αὐτοῦ γόνον, δοὺς πρῶτος μετὰ δύω-ἥμισυ αἰῶνας τὸ παράδειγμα τῆς ἀναγνωρίσεως μὴ πορφυρογεννήτου βασιλόπαιδος.

'Επειδὴ δὲ καὶ αἱ ἀνηλικιότητες τῶν διαδόχων καὶ αἱ δι' αὐτὰς καθιστάμεναι 'Αντιβασιλεῖαι ἔχουσιν ἐπίσης τὰ δεινά 'των, ὁ Σουλτάνος εἶνε, κατὰ τοὺς 'Οθωμανοὺς, ἐνῆλιξ δεκαπενταετὴς (δηλ., κατὰ τὸ Τουρκικὸν ἔτος, δεκατετραετὴς μόνον), καὶ ἐπομένως 'δὲν ἔχει ἀντιβασιλείας ἀνάγκην. Εἰς τοιαύτην ἡλικίαν ἐβασίλευσαν ὁ 'Αχμὲδ Α' καὶ ὁ 'Οσμὰν Β'· δύω δὲ μόνοι, ὁ Μουρὰδ Δ' καὶ ὁ Μεχμὲδ Δ', ἐβασίλευσαν ἀνήλικοι (ὁ μὲν ἑνδεκαετὴς, ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρός 'του, ὁ δὲ μόλις ἑπταετὴς, διορισθέντων ὡς συμβούλων τῆς μητρός 'του καὶ δώδεκα πασσάδων, ὧν προεξῆρχεν ὁ Βεζίρης), διότι, φονευθέντος τοῦ 'Ιβραὴμ, ἔμεινεν αὐτὸς πρεσβύτερος τῶν ἀδελφῶν 'του ἐκ τῆς δυναστείας τοῦ 'Οσμάν.

'Επὶ δὲ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ 'Ιβραὴμ συνέβη 'να καταντήσῃ πρόβλημα τὸ περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ 'Οθωμανικοῦ θρόνου, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ Σουλτάνος οὗτος, νομιζόμενος ἄλλως τε ἐξ αἰτίας τῶν καταχρήσεων νώθουρος, προσεβλήθη τὸν 'Ιούνιον τοῦ **1641** ὑπὸ ἀποπληξίας. 'Ελέγετο δὲ ὅτι, ἐὰν ἀπέθνησκεν ἄτεκνος, ὁ θρόνος ἀνῆκεν, ἢ εἰς τὸν Χάνην τῆς Κριμαίας,

ἢ εἰς τὰ τέκνα τῶν θυγατέρων τῶν ἀδελφῶν, θείων ἢ ἀνεψιῶν τοῦ Σουλτάνου, ὅς τις εἶχε μείνῃ μόνος ἀπὸ τῆς δυναστείας τοῦ Ὀσμάν. Ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης δὲ ἀμφιβολίας, ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἦτον ἐπικείμενος. Ἐγεννήθη τέλος πάντων τῇ 2 Ἰανουαρίου τοῦ 1642 υἱὸς τῷ Σουλτὰν Ἠβραήμ, ὁ Μεχμέδ, καὶ μετ' αὐτόν, τῇ 26 Φεβρουαρίου τοῦ 1643 ἕτερος, καὶ τῇ 22 Μαρτίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἄλλος, καὶ τῇ 19 Φεβρουαρίου 1645 τέταρτος.

Ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ἡ εἰς τὸν θρόνον διαδοχὴ οὐδεμίαν εἶχε μονιμότητα ἢ ἀσφάλειαν· διότι οὔτε νόμοι, οὔτε ὅρκοι, οὔτε συμβάσεις ἴσχυον ἀπέναντι τοῦ πρώτου εὐτυχοῦς τολμητίου. Καὶ μόλις ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν καὶ Παλαιολόγων εἰσήχθη περὶ τὴν διαδοχὴν εἶδος τάξεως. Ἐφρόντιζον δὲ οἱ γονεῖς 'να περιβάλλωσι διὰ τῆς πορφύρας καὶ τοῦ στέμματος τὰ νεογνὰ αὐτῶν τέκνα ἔτι ἐν σπαργάνοις, στέφοντες τὰ μὲν πρωτότοκα εἰς Βασιλεῖς καὶ Δεσπότας, ἢ καὶ Αὐτοκράτορας, τὰ δὲ ὑστερογενῆ Καίσαρας καὶ Νωβελλησίμους. Καὶ βλέπομεν τῷ 776, ὅτι «κινηθέντες οἱ τῶν Θεμάτων » ἄρχοντες εἰσῆλθον σὺν πολλῷ πλήθει λαοῦ αἰτούμενοι Κωνσταντῖνον τὸν » υἱὸν Λέοντος τοῦ Δ', μόλις πενταετῆ (ὁ πατήρ του εἶχε στεφθῆ Αὔγου- » στος μόλις διετὴς), εἰς βασιλέα· ὁ δέ, ὡς ἔθος τοῖς βασιλεῦσιν (1), ἀντε- » δήλου αὐτοῖς, ὅτι ὁ υἱός μου μονογενής ἐστι, καὶ φοβοῦμαι τοῦτο ποιῆ- » σαι, μή πως συμβῇ μοί τι ἀνθρώπινον, καί, αὐτοῦ νηπίου ὄντος, θανατώ- » σητε αὐτόν, καὶ ἄλλον προβάλησθε. Οἱ δὲ μεθ' ὅρκων ἤθελον πληροφο- » ρεῖν αὐτὸν μὴ βασιλευθῆναι ἐκτὸς τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰ καὶ θανεῖν αὐτὸν » θελήσῃ ὁ Θεός. Τοῦτο δὲ ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαίων ἕως τῆς Μεγά- » λης Πέμπτης τοῦ λαοῦ ἐνοχλοῦντος, καὶ ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ σωρευομέ- » νου καὶ αἰτοῦντος, τῇ ἁγίᾳ Παρασκευῇ ἐκέλευσεν ὀμόσαι αὐτούς· καὶ » ὤμοσε πᾶς ὁ λαὸς εἰς τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα, οἵ τε τῶν Θεμάτων » καὶ τῆς Συγκλήτου, καὶ οἱ τῶν ἔσω ταγμάτων καὶ τῶν πολιτῶν πάντων, » καὶ οἱ τῶν ἐργαστηριακῶν, τοῦ μὴ δέξασθαι βασιλέα, ἐκτὸς Λέοντος καὶ » Κωνσταντίνου καὶ τοῦ σπέρματος αὐτῶν. Καὶ τῇ ἐπαύριον, ἥτις ἦν τὸ » ἅγιον Σάββατον, ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ Τριβουνάλιον τῶν ΙΘ' Ἀκ- » κουβίτων, καὶ προεβάλετο Νωβελλήσιμον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Εὐδόκιμον. » Καὶ προελθὼν σὺν τοῖς Καίσαρσι καὶ Νωβελλησίμοις καὶ τῷ νέῳ Κων- » σταντίνῳ εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν, καὶ ὑπαλλάξας τὴν ἐνδυτὴν (2), ὡς » ἔθος ἐστὶ τοῖς βασιλεῦσιν, ἀνῆλθεν ἐν τῷ ἄμβωνι σὺν τῷ υἱῷ αὐτοῦ καὶ

(1) Διὰ μανδάτωρος δηλονότι.

(2) Τὸ σκέπασμα τῆς ἁγίας Τραπέζης.

» τῷ Πατριάρχῃ. Καὶ εἰσελθὼν πᾶς ὁ λαὸς, ἀπέθεντο τὰ ἔγγραφα αὐτῶν » ἐν τῇ ἁγίᾳ Τραπέζῃ. Ὁ δὲ βασιλεὺς διελάλησεν οὕτως: »Ἰδοὺ, ὦ ἀδελ- » φοὶ, τὴν αἴτησιν ὑμῶν πληρῶ, καὶ δωροῦμαι ὑμῖν τὸν υἱόν μου εἰς βα- » σιλέα. Ἰδοὺ ἐκ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς χειρὸς τοῦ Χριστοῦ αὐτὸν προσ- » λαμβάνετε.« Οἱ δὲ, μεγάλῃ τῇ φωνῇ ἐβόησαν, λέγοντες· »Ἀντιφώνησον » ἡμᾶς, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐκ τῆς χειρός σου παραλαμβάνομεν τὸν Κῦριν » Κωνσταντῖνον εἰς βασιλέα, τοῦ φυλάττειν αὐτὸν καὶ ὑπεραποθνήσκειν » αὐτοῦ. Καὶ τῇ ἐπαύριον, ἥτις ἦν ἡ μεγάλη Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, ὥρᾳ » αὐγῆς, ἐξελθὼν ὁ βασιλεὺς σὺν τῷ Πατριάρχῃ ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ, καὶ » ἐνεχθέντος ἀντιμηνσίου, παντὸς τοῦ λαοῦ ὁρῶντος, ἐποίησεν εὐχὴν ὁ » Πατριάρχης, καὶ ἔστεψεν ὁ βασιλεὺς τὸν υἱὸν αὐτοῦ. Καὶ οὕτω προῆλθον » ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ οἱ δύο βασιλεῖς σὺν τοῖς δυσὶ Καίσαρσι καὶ » τρισὶ Νωβελλησίμοις.«

Ὅθεν καὶ »Ἀλέξιος ὁ βασιλεὺς, ἐπειδὴ γονῆς ἄρρενος αὐτὸς οὐκ ηὐμοί- » ρει, τὴν θυγατέρα Εἰρήνην ἐρυθραῖς δεδέσθαι κρηπῖσι προσετετάχει, ἵν' εἴη, » αὐτή τε καὶ ὁ ταύτῃ συζευχθησόμενος, τῆς βασιλείας διάδοχος,« καθὼς λέγει ὁ Γρηγορᾶς.

Καὶ ἐπειδὴ περὶ διαδοχῆς τοῦ Γραικορωμαϊκοῦ θρόνου ὁ λόγος, ἂς ἀναφέρωμεν ἐπὶ τέλους ὅτι ὁ Ἀνδρέας, υἱὸς τοῦ Δεσπότου Θωμᾶ Παλαιολόγου, παρεχώρησε τῷ 1494, διὰ μεσολαβήσεως τοῦ Καρδιναλίου Raimond Peraud, Ἐπισκόπου τοῦ ἐν Γερμανίᾳ Gurk, εἰς τὸν Κάρολον Η' βασιλέα τῆς Γαλλίας, διὰ πράξεως καὶ τελετῆς ἐπισήμου, γενομένης ἐν Ῥώμῃ, τὰ ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ θρόνου τῆς ΚΠ. δικαιώματά του. Τὸ πρωτότυπον τῆς περιεργοτάτης ταύτης πράξεως ἐσώζετο ἐν πρωτοτύπῳ ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Ῥωμαϊκῆς Καγκελλαρίας, ὅπου καὶ ἀνεκάλυψεν αὐτὸ κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὁ Δοὺξ τοῦ Saint-Aignan, πρέσβυς τότε τῆς Γαλλίας παρὰ τῇ Ῥωμαϊκῇ Αὐλῇ. Τὰ δὲ καθέκαστα τοῦ ἀνεκδότου τούτου περιέχονται ἐν τοῖς Ὑπομνήμασι τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (Τόμ. 17, σελ. 539), ἐν διατριβῇ σπουδαιοτάτῃ τοῦ Κ. De Foncemagne. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ συμφοραὶ τῆς κατὰ τῆς Ἰταλίας ἐκστρατείας τοῦ Καρόλου δὲν ἐπέτρεψαν αὐτῷ 'να ἐξασκήσῃ ἐγκαίρως τὰ δικαιώματα ταῦτα, ὁ Ἀνδρέας Παλαιολόγος, νομίζων ἑαυτὸν ἀπηλλαγμένον πάσης ὑποχρεώσεως πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας, μετέφερε τῷ 1498 τὰ αὐτὰ δικαιώματα εἰς τὸν Φερδινάνδον, Βασιλέα τῆς Καστιλλίας καὶ εἰς τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἐλισάβετ, ἐν ᾧ, ἀφ' ἑτέρου, ὁ Ἰωάννης Β' ὁ Βασιλειάδης, Μέγας Δοὺξ τῆς Ῥωσσίας, ἐξαιτησάμενος δι' ἐπίτηδες πρεσβείας παρὰ τοῦ Πάππα Πίου τοῦ Γ', καὶ νυμφευθεὶς τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ἀνδρέου, Ζωὴν ἢ

Σοφίαν, προσέθηκεν εἰς τὰ βασιλικὰ σύμβολα τῆς Ῥωσσίας καὶ τὸν δικέφαλον ἀετὸν, τὸ ἔμβλημα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τῆς ΚΠ. θρόνου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἡ Αὐλὴ ἢ τὸ Σαράϊ.

» Ἐν ἀκριβεῖ μοναρχίᾳ, τὰ μὲν πλείω τῶν πραττομένων
» κρύφα καὶ δι' ἀπορρήτων γίγνεται· εἰ δέ που καὶ τινα
» δημοσιευθείη, ἀλλ' ἀνεξέλεγκτά γε ὄντα ἀπιστεῖται. καὶ
» γὰρ λέγεσθαι καὶ πράττεσθαι πάντα πρὸς τὰ τῶν ἀεὶ
» κρατούντων τῶν τε παραδυναστευόντων σφίσι βουλήμα-
» τα ὑποπτεύεται· καὶ κατὰ τοῦτο πολλὰ μὲν οὐ γιγνόμενα
» θρυλλεῖται, πολλὰ δὲ, καὶ πάνυ συμβαίνοντα, ἀγνοεῖται·
» πάντα δὲ, ὡς εἰπεῖν, ἄλλως πως ἢ ὡς πράττεται, δια-
» θροεῖται . . ὅθεν περ καὶ ἐγὼ πάντα, ὅσα γε καὶ ἀναγ-
» καῖον ἔσται εἰπεῖν, ὥς που καὶ δεδήλωται φράσω, εἴτ'
» ὄντως οὕτως, εἴτε καὶ ἑτέρως πως ἔχει.» Δ. Κάσσ.
ΝΓ΄.

Ἡ Αὐλὴ αὕτη οὐδὲν ἕτερον ἔχει κοινὸν πρὸς τὰς Αὐλὰς (Cours) τῆς Εὐρώπης, εἰμὴ μόνον ὅτι χρησιμεύει ὡς κατοικία τοῦ Κρατοῦντος καὶ τῶν γυναικῶν καὶ θεραπόντων του. Ἀλλ' ὡς τοιαύτη, σημαίνει τὸ πᾶν· διότι, παντὸς τοῦ πολιτικοῦ οἰκοδομήματος τῆς Τουρκίας βαίνοντος, καθὼς εἴπομεν, εἰς τὸ ἄτομον τοῦ Σουλτάνου, τὸ Σαράϊ εἶνε τὸ ἄδυτον, ὅπου ἵδρυται ἡ θεότης, καὶ ἀπ' αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ τοῦ θεσπεσίου Βηλοῦ, ἐξέρχονται τὰ θεσπίσματα, τὰ μεταβάλλοντα τὸ εἶδος τῆς διοικήσεως καὶ τὸ προσωπικὸν τῶν διοικούντων.

Τὸ προσωπικὸν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ παλατίου σύγκειται ἐκ τῶν Ἐσωτερικῶν (Ἰτσερλοῦ), καὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσιν ἔξω τοῦ Σαραγίου. Ἠριθμοῦντο δὲ, πρὶν τῆς μεταρρυθμίσεως, εἰς 9—10,000 ἄτομα, ὥστε ἀπετέλει, αὐτὸ καθ' αὐτὸ, πόλιν ἐντὸς τῆς πόλεως.

Κατὰ δὲ τὸν Κανοὺν-ναμὲν τοῦ Σουλτὰν-Σουλεϊμάνου, οἱ ὑπηρέται τοῦ Σαραγίου συμποσοῦνται εἰς 1350, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπάρχει ἀκριβεστάτη ἱεραρχία. Διαιροῦνται δὲ εἰς ἓξ τάξεις ἢ βαθμοὺς, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὀδᾶ ἢ Χανὲ (κοιτῶνας ἢ διαιτήματα, ὅθεν καὶ παραβάλλονται πρὸς τοὺς παρὰ τῇ Βυζαντινῇ Αὐλῇ Διαιταρίους), ὧν εἰς τοὺς κατωτάτους δύω, διῃρημένους εἰς μικρὸν καὶ μέγαν, μετέβαινον κατὰ πρῶτον ἀπὸ τῶν ἐν

Ἀδριανουπόλει, Κωνσταντινουπόλει (1) καὶ Γαλατᾷ σχολείων ἢ σαραγίων, ὧν ἕκαστον περιεῖχε 300 παῖδας, οἱ ἐκεῖ τέως ἐκπαιδευόμενοι προκαταρκτικῶς εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἢ διοικητικὴν ὑπηρεσίαν παιδόπουλοι (ἴτσ-ὀγλάνια, pages), ἐκλεγόμενοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μεταξὺ τῶν ἐν εἴδει φόρου συλλεγομένων (ἑνὸς ἐπὶ πέντε) παίδων χριστιανῶν, κυρίως ἐκ τῆς Βοσθνίας καὶ Ἀλβανίας, ὅσοι δὲν μετέβαινον ἐκεῖθεν ἀμέσως εἰς τὰ σώματα τῶν Σιπαχῆ. Ἀπὸ τῶν δύω τούτων κοιτώνων, ὧν ὁ μὲν περιεῖχε 200 ὁ δὲ 100 νέους, μετέβαινον βαθμηδὸν εἰς τοὺς ἄλλους τέσσαρας (Χάτ-ὀδᾶ), κειμένους ἐντὸς τῆς τρίτης τοῦ Σαραγίου αὐλῆς πρὸς ἀριστεράν, ὧν ἕκαστος περιεῖχε συνήθως 100 παῖδας, καὶ ἐκεῖ ἐτελειοποιοῦντο ἐπὶ ἑξαετίαν, συνδιαιτώμενοι καὶ διδασκόμενοι τὴν γλῶσσαν, τὴν ἱππασίαν, τὴν τοξείαν κτλ., ἢ τὴν μουσικὴν, τὸν χορὸν κτλ., ἢ τὴν πλυστικὴν, τὴν ῥαπτικὴν, τὸ κέντημα κτλ., ἢ τὴν ὀρνεοκομίαν καὶ κυνοκομίαν, ἢ τὴν ὀψαρτυτικὴν καὶ ζαχαροπλαστικὴν κτλ. Ἐκεῖ ἐγυμνάζοντο οἱ προσδιωρισμένοι διὰ τὴν ἀτομικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σουλτάνου, οἱ κουρεῖς, οἱ διονυχισταὶ, οἱ λοῦσται κλπ., 120 συνήθως τὸν ἀριθμὸν, ὀνομαζόμενοι Σ ε φ ε ρ λ ῦ, ἰδίως δὲ οἱ ἔχοντες τὴν ἐπιστασίαν τοῦ πλυσίματος (2) καὶ τυλίγματος τοῦ τολυπανίου τῶν καβουκίων του, τὸ ὁποῖον ἔπλυνε δὶς τῆς ἑβδομάδος ἐντὸς ἀργυρᾶς λεκάνης ἐν παρατάξει ὁ πρῶτος τῆς ἴλης (μπάς-μπουλουκτσῆς), τῶν λοιπῶν ᾀδόντων ἐν χορῷ διάφορα ᾄσματα· ἐκεῖ (ἐν τῷ τρίτῳ κυρίως κοιτῶνι, ὅς τις ἐκαλεῖτο διὰ τοῦτο Κ ι λ λ ὲ ρ, ὀψοθήκη, καὶ περιεῖχεν ὡσαύτως 120 νέους, καλουμένους Κ ι λ λ ε ρ λ ῦ) κατεσκευάζοντο καὶ ἐφυλάττοντο τὰ γλυκύσματα, τὰ ζαχαρωτὰ, τὰ σερμπέτια καὶ ἄλλα παντοίου εἴδους ἐμβάμματα καὶ νωγάλια, καθὼς καὶ τὰ ἐκ ξυλαλόης ἢ ἀμβάρεως χούρσια καὶ τενσούφια, χρησιμεύοντα ὡς ἀφροδισιακὰ ἢ τελέσματα· ἐκεῖ ἐχύνοντο καὶ τὰ πρὸς φωταγωγίαν τῶν δωματίων καὶ εὐκτηρίων τοῦ Σαραγίου κηρία, τῶν ὁποίων τὰ περισσεύματα ἐχρησίμευον πρὸς κατασκευὴν κηρωτοῦ διὰ τοὺς ἐνδεεῖς πληγωμένους, ὅπως εὔχωνται ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς καμάρας ταύτης εἶχε προσέτι καὶ τὴν ἐπιστασίαν τῆς περὶ τὸ μαγειρεῖον ὑπηρεσίας, διῃρημένης εἰς δώδεκα τάξεις, ὀψοποιοὺς, πλακουντοποιοὺς, γαλακτοπηγοὺς, ζαχαροπλάστας, παγωτοποιοὺς κτλ., ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ἐπὶ μὲν Σουλεϊμάνου δὲν ὑπερέβαινε τοὺς τεσσαράκοντα, ἐπὶ δὲ Ἰβραὴμ καὶ Μεχμὲδ τοῦ Δ'. ἀνέβη μέχρι τῶν ἑβδομήκοντα.

---

(1) Ἐν τῷ πρὸς τὸν Ἱππόδρομον παλατίῳ τοῦ Ἰβραὴμ πασσᾶ. Ἴδε σελ. 254 τοῦ Α'. Μέρους. (2) «Οἱ σ α π ω ν ι σ τ α ὶ βεστιαρῖται,» ἤθελεν εἰπεῖν ὁ Πορφυρογέννητος.

Οἱ νέοι τῶν τριῶν κατωτέρων κοιτώνων ἐξετέλουν καὶ καθήκοντα τσαούσων, μουτεφερικῶν καὶ τσεσνετζήδων (προγευστῶν).

Οἱ δὲ ἀρχηγοὶ τοῦ τρίτου καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ δευτέρου κοιτῶνος μετέβαινον εἰς τὸν πρῶτον, ὅς τις περιεῖχε μόνον τεσσαράκοντα τροφίμους, τοὺς ἐκλεκτοτέρους καὶ δοκιμασθέντας ἀρίστους, οἵ τινες ἦσαν προσηλωμένοι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἰδίως τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ Ἱεροφυλακείου (Χγιρκάϊ-σερὶφ-ὀδασῆ), καὶ ἐξ αὐτῶν μόνοι οἱ δεκαεπτὰ πρῶτοι ἐτιτλοφοροῦντο ἀπὸ τοῦ ἔργου, τοῦ ὁποίου εἶχεν ἕκαστος αὐτῶν τὴν ἐπιστασίαν: ἦσαν δὲ ὁ Σιληχδὰρ (ἀρχιϋπασπιστὴς ἢ πρωτοσπαθάριος), ὁ Μπὰσ-τσοαδὰρ (ἀρχιθαλαμηπόλος ἢ πρωτοβεστιάριος), ὁ Ῥικιὰμπ-δὰρ (ἐπὶ τοῦ ἀναβολέως), ὁ Δουλμπὲνδ-ἀγασῆ ἢ Σαρικτσῆ-μπασης (ἐπὶ τῆς κιδάρεως), ὁ Ἀνακτὰρ-ἀγᾶς (κλειδοῦχος), οἱ δύω Πεσκὶρ-ἀγαλὰρ (ἐπὶ τῶν προσοψίων), ὁ Ἰμπρὶκδὰρ-ἀγᾶς (ἐπὶ τοῦ προχόου), οἱ δύω ἐπόπται (Γκιοζέ-μπασῆ), ὁ Μουεζίνμπασης (εὐχοκλήτωρ), ὁ Σὶρ-κιατὶμπ (ἰδιαίτερος γραμματεύς), ὁ Καχβετζῆ-μπασης, ὁ Τουφεγκτζῆ-μπασης, ὁ Μπερμπέρμπασης κτλ. Οἱ ἑπτὰ ἐκ τῶν δεκαεπτὰ τούτων ἀξιωματικῶν, καὶ οἱ πέντε πρῶτοι ἐκ τῶν λοιπῶν εἰκοσιτριῶν, ὅλοι δώδεκα, ὠνομάζοντο Μαμπεϊντζῆδες (Διαγγελεῖς ἢ θαλαμηπόλοι) καὶ Μ ο υ σ α ϊ μ π, τὸ ὁποῖον ὁ Δοσίθεος ἑρμηνεύει διὰ τοῦ Συνόμιλοι, καὶ αὐτοὶ ὑπηρέτουν τὸν Σουλτάνον ἐν ταῖς ἐπισήμοις παραστάσεσι. Μετέβαινον δὲ καὶ εἰς τὰ πρώτιστα ἀξιώματα τοῦ Σαραγίου καὶ τῆς Πύλης.

Οἱ δὲ περὶ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ θησαυροφυλακίου, προσδιωρισμένοι ἐπὶ Σουλεϊμάνου εἰς ἑξήκοντα, ηὐξήθησαν κατόπιν εἰς ἑκατὸν εἴκοσι, καλουμένους Χ α ζ ν ε λ ῦ, ὧν οἱ σημαντικώτεροι, μετὰ τὸν ἀρχιθησαυροφύλακα (Χαζναδὰρ-ἀγᾶν) καὶ τὸν τοποτηρητήν του (Χαζνὲ-βεκιλῆ), πάντοτε σχεδὸν εὐνούχους, ἦσαν ὁ Γκιουγιουμδὰρ, φέρων ἐντὸς ἀργυροῦ σκεύους ὕδωρ θερμὸν ἢ ψυχρὸν διὰ τὸν Σουλτάνον, ὅταν ἐξέρχηται τοῦ Σαραγίου· ὁ Ἀνακτὰρ-ἀγᾶς (κλειδοφύλαξ), ὁ γραμματεὺς (Χαζνὲ-κιατιμπῆ), ὁ βαλαντιοῦχος (Τσάνδατζη), φέρων μαρσύππιον πλῆρες χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν νομισμάτων, διὰ τὰς καθ᾽ ὁδὸν ἐνδεχομένας φιλοδωρήσεις· ὁ Σεργουτστσήμπασης, φύλαξ τῶν ἀδαμαντοκολλήτων πτεροθυσάνων, ὁ Καπανίτσατζης, φύλαξ τῶν βαρυτίμων μηλωτῶν, τὰς ὁποίας προσέφερε τῷ Σουλτάνῳ, καπνισθείσας πρότερον δι᾽ ἀλόης, ᾀδόντων τῶν Παλατίνων· ὁ Ταμπακτσήμπασης, φύλαξ τῶν Σινικῶν πολυτίμων ἀγγείων· ὁ Μπουλμπουλτζῆς καὶ Δουδοὺ-κουσστσῆς, ἐπιμελητὴς τῶν ἀηδόνων καὶ ψιττακῶν· καὶ τέλος οἱ δύο Τουφεγκτζῆδες, ὁπλοφύλακες.

Τῶν δὲ λοιπῶν παιδοπούλων οὐδεὶς ἔμβαινεν εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον

φορῶν ἐνδύματα μετὰ θυλακίων. Εἶχον δὲ ἕκαστος αὐτῶν προσδιωρισμένον τὸν μισθόν 'του· δώδεκα δὲ, οἱ ἀρχαιότεροι τῶν κοιτωνιτῶν τούτων, ἐλάμβανον, παρεκτὸς τοῦ μισθοῦ, καὶ ἄλλας χρηματικὰς χορηγίας, ὑπὸ τὸ ὄνομα Κουσσὰκ-παρασὶ (εἰς ζώνην), Καφτὰν-παρασὶ (εἰς χιτῶνα), Κιοὺρκ-χαρτζὶ (εἰς γούνας), Καβοὺκ-παρασὶ (εἰς κίδαριν) κτλ. καθὼς καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν »οἱ βασιλικοὶ ἄγουροι καὶ οἱ ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ἑταιρείας » ἐλάμβανον, εἴ τε καθ' ἑβδομάδα ἅπαξ, εἴτε κατὰ δύω, ὅσην ἂν κελεύσοι » ὁ βασιλεὺς εὐσέβειαν,« κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον. Ἐφόρουν δὲ οἱ μὲν τῶν τριῶν παλατίων καὶ τῶν δύω κατωτέρων κοιτώνων καφτάνια ἐρεᾶ· οἱ δὲ τῶν τεσσάρων ἀνωτέρων κοιτώνων μεταξωτὰ χωρὶς καφτανίων. Ἀντὶ δὲ τοῦ ξυρίζειν ὅλην τὴν κεφαλὴν, καθὼς ἅπαντες σχεδὸν οἱ Ἀσιανοί, ἄφιναν μακρόν τινα πλόκαμον μαλλίων ἑκατέρωθεν τῶν ὠτίων, ὅθεν ἐκαλοῦντο καὶ Τ ζ ο υ λ ο υ φ λ ῦ (κικιννάτοι).

Ὅλων δὲ τούτων τῶν κοιτώνων ὁ ἀνώτατος ἐπιτηρητὴς καὶ ἄρχων ἦτον ὁ Κ α π ο ῦ-ἀγᾶς, ἀρχηγὸς τῶν λευκῶν εὐνούχων, ἔχων ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ τὸν τοῦ Παλατίου Ἔπαρχον (Σαράϊ-ἀγασῆ), περὶ ὧν ἀμφοτέρων λέγομεν ἐφεξῆς, καθὼς καὶ περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν τε προειρημένων καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ Σαραγίου ἀξιωματικῶν, καὶ πρῶτον περὶ τοῦ Κ ι ζ-λ ά ρ-ἀ γ ᾶ ἢ Ἀρχιευνούχου, τοῦ ἀνωτέρου πάντων.

Ἐπειδὴ ἡ διατήρησις τῆς γνησιότητος τοῦ αἵματος τοῦ Ὀσμὰν εἶνε συνδεδεμένη, καθὰ προείπομεν, πρὸς τὴν τύχην τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας, ὁ Κιζλὰρ-ἀγᾶς ἦτον καὶ εἶνε ἴσως ἀκόμη τὸ ἐπισημότερον τῶν τοῦ Σεραγίου πρόσωπον, καὶ πολλοὶ τῶν εἰδεχθῶν τούτων μαύρων ἐκτομιῶν ἴσχυσαν ὑπὲρ τοὺς Βεζίρας (1). Ἔχει δὲ τοσαύτην ἀπεριόριστον δύναμιν ἐντὸς τοῦ Σεραγίου, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Σουλτάνος, ὁσάκις ἤθελε 'να τὸν ἐξορίσῃ, ἐκαιροφυλάκτει πάντοτε 'να 'τὸ διατάξῃ, ὅταν ὁ μαῦρος οὗτος 'τὸν συνώδευεν εἰς τὰς ἐπισήμους προελεύσεις, καὶ διὰ τοῦτο κατόπιν αὐτοῦ ἠκολούθει πάντοτε κατ' ἔθος καὶ ἵππος ἢ ἡμίονος φορτηγὸς, νωτοφορῶν τὴν ἀποσκευήν 'του. Ἔρχεται δὲ, κατὰ τὴν ἱεραρχικὴν τάξιν, εὐθὺς μετὰ τὸν Σεΐχ-οὺλ-ἰσλάμην.

Εἶχε δὲ ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ, ἐκτὸς τῶν τετρακοσίων εὐνούχων ὅσους περιεῖχεν ἄλλοτε τὸ Σαράγιον, καὶ ἄλλους τόσους πελεκυφόρους (Μ π α λ τ α τ ζ ῆ), ὡπλισμένους διὰ πελέκεων, καὶ συγκροτοῦντας ἓν τῶν πρὸς σωματοφυλακὴν τοῦ Σουλτάνου ὠργανισμένων σωμάτων, προσ-

(1) Ἴδε σελ. 601 τοῦ Α'. καὶ 430 κ. ε. τοῦ Β' Μέρους.

κειμένους δὲ ἰδίως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ τε τοῦ μονάρχου καὶ τῶν βασιλίδων καὶ βασιλεοπαίδων, καθὼς καὶ τῶν Αὐλικῶν, ἔν τε τῇ πόλει καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ.

Παρεκτὸς δὲ τῶν μαύρων εὐνούχων ἦσαν καὶ οἱ λευκοὶ (Ἄ κ-ἀ γ α λ ἀ ρ), διαμένοντες συνήθως ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Σαραγίου αὐλῇ, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀρχιθυρωροῦ (Κ α π ο ῦ-ἀ γ ᾶ), καὶ ἐκτὸς τοῦ καθαυτὸ Χαρεμίου, οἵτινες κατηργήθησαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν.

Ἔχει δὲ καὶ Χαρέμιον ὁ Κιζλὰρ-ἀγᾶς, διὰ τὴν τάξιν, ἐννοεῖται, ἔκπαλαι εἰθισμένην εἰς τὰ Ἀσιανὰ ἔθνη· ὅθεν βλέπομεν, τὸν μὲν ἀρχιευνοῦχον τοῦ Φαραὼ Πετεφρῆν, ἔχοντα γυναῖκα· τὸν δὲ ἐπὶ Ἀρκαδίου περίφημον Εὐτρόπιον, νυμφευθέντα πατρικίου τινὸς θυγατέρα. Ἑπομένως, κατὰ παρασκευὴν, αὐτός τε καὶ ὁ Καποῦ-ἀγᾶς, διενυχτέρευον ἐκτὸς τοῦ Σαραγίου ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν καὶ παρὰ ταῖς γαμεταῖς ᾽των! Ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν Χαζούμογλους ἦτον τῷ ὄντι υἱὸς εὐνούχου, ἔχομεν καὶ τεκνοποιΐας εὐνούχων ἀπόδειξιν.

Ἀλλά, καί τοι τηλικαύτην ἔχων ἰσχὺν ὁ Κιζλὰρ-ἀγᾶς, ᾽δὲν εἶνε, οὔτε λέγεται, εἰμὴ δοῦλος ἀργυρώνητος, ἐν ὅσῳ διατελεῖ ἐν ὑπηρεσίᾳ. Ὅθεν καὶ ὅταν παρῃτεῖτο ἢ ἀπεπέμπετο, καὶ ἀνεχώρει συνήθως διὰ τὸ Κάϊρον ἢ τὴν Μέκκαν, ὅπου ἀνέκαθεν ἦτον τὸ καταφύγιον τῶν ἐκπιπτόντων ἀρχιευνούχων, διότι Χ α ρ έ μ ι α (ἄδυτα) ὁμοίως ὀνομάζονται καὶ αἱ δύω ἱεραὶ αὗται πόλεις τῆς Ἀραβίας, ἐλάμβανεν ἐν τάξει καὶ τὸ ἀπελευθερωτήριόν ᾽του. Τὴν δὲ περιουσίαν ᾽του, ἀποθνήσκοντος, ἐκληρονόμει πάντοτε ὁ Σουλτάνος.

Εὐνοῦχοι ἐπίσης ἦσαν, καὶ εἶνε, φαίνεται, ἀκόμη, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς Πέρσαις τὸ πάλαι (διότι, κατὰ τὰς τῶν Ἀσιανῶν ἰδέας, ὁ θησαυρὸς πρέπει ᾽νὰ ἦνε πλησίον τοῦ Χαρεμίου), καὶ ὁ θησαυροφύλαξ τοῦ Σαραγίου, καθὼς καὶ ὁ τοποτηρητής ᾽του (Χ α ζ ν ὲ-β ε κ ι λ ἠ), ἔχων τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Εἰδικοῦ ἢ ἐσωτερικοῦ θησαυροῦ, καὶ εἶνε, μετὰ τὸν Κιζλὰρ-ἀγᾶν, ὃν καὶ διαδέχεται συνήθως ἀποβληθέντα ἢ τελευτήσαντα, ὁ δεύτερος ἀξιωματικὸς ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ Παλατίου.

Περὶ τοῦ εἰδικοῦ τῶν Σουλτάνων Ταμείου καὶ τοῦ ἐν τῷ Σαραγίῳ θησαυροῦ εἴπομέν τινα ἐν τῷ Α΄ Μέρει· ἐνταῦθα δὲ σημειοῦμεν μόνον ὅτι οἱ θησαυροὶ τῶν προκατόχων Σουλτάνων ᾽δὲν ἀνοίγονται συνήθως ὑπὸ τοῦ διαδόχου, μὴ καταδεχομένου ᾽νὰ φανῇ ἔχων ἔνδειαν (1). Καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν Σουλτὰν-Σελὴμ ὁ Β΄ ἠθέλησε, μετὰ θάνατον τοῦ πατρός ᾽του, ᾽ν᾽ ἀ-

(1) Παράβαλε τούτοις τὰ περὶ τοῦ θησαυροῦ τῆς Νιτώκριδος παρ᾽ Ἡροδότῳ Α΄ 187.

νοίξῃ τὸν Χαζνὲν, ἵνα φιλοδωρήσῃ, κατὰ τὸ ἔθος, τοὺς Γενιτσάρους, ἐμποδίσθη ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς 'του Μίχρι-μὰχ, χήρας τοῦ Βεζίρη 'Ρουστὲμ-πασσᾶ, εἰπούσης ὅτι ἦτον ἐντροπὴ 'ν' ἀνοίξῃ τὸν Χαζνὲν τοῦ πατρός 'των διὰ τόσον μικρὸν πρᾶγμα, καὶ 'τῷ ἔδωκεν αὐτὴ **400,000** φλωρίων ἐξ ἰδίων.

Οἱ 'μαῦροι τοῦ Σαραγίου εὐνοῦχοι ἦσαν, πρὸ τῆς ἐν τῇ Τουρκίᾳ μεταρρυθμίσεως, ὁ τρόμος τῶν ἐν ΚΠ. 'Ρεαγιάδων. 'Αλήμων ὢ τοῦ ἀθλίου Γραικοῦ ἐκείνου ἢ 'Αρμενίου, ὅς τις, ὁδεύων ἔφιππος, συνέπιπτε 'ν' ἀπαντήσῃ κἀνὲν τῶν μελανῶν ἀνδραπόδων τούτων, καὶ 'δὲν προέφθανε 'να καταβῇ τοῦ ἵππου καὶ 'να πτήξῃ εἰς κἀμμίαν ἀγκωνήν! Εὐτυχῆ ἔπρεπε 'να νομίσῃ ἑαυτὸν, ἐὰν ἐγλύτονε μετά τινας διὰ τῆς μάστιγος κατακεφαλίας (διότι συνήθως ἐκράτουν καὶ μάστιγα, κ ο υ ρ μ π ᾶ τ σ, ἐπὶ τούτῳ), καὶ 'δὲν ἀφίνετο εἰς τὸν τόπον διὰ μιᾶς λ ο μ π ο υ τ ί ο υ πληγῆς! 'Αλλ' ἐὰν 'τῷ συνέβαινε 'να πταρῇ; "Ω! τότε δὴ τότε! διότι, ἀγνοῶ διατί, παρὰ τοῖς ἀνδρογύνοις τούτοις ὁ πταρμὸς λογίζεται ὕβρις. Καὶ 'δὲν κατεφέροντο μόνον κατὰ τῶν τυχόντων· ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν ὑπηρεσίᾳ ὑπήκοοι τὸν αὐτὸν διέτρεχον κίνδυνον, ἐὰν 'τοὺς ἀπήντων. 'Ανέβαινεν ἔφιππος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος ὁ μέγας Διερμηνεὺς τῆς Πύλης πρὸς τὸ Πασσᾶκαπουσοῦ, συνοδευόμενος, κατὰ τὴν τάξιν, ὑπὸ τῶν τεσσάρων αὐτοῦ τσοαδάριδων καὶ φορῶν τὸ σαμουροχάλπακόν 'του καὶ τὸν ἐξ ἔθους ἐπενδύτην, ὅ ἐστιν ἐν στολῇ· ἀπαντήσας δὲ καταβαίνοντά τινα τῶν ἐκτομιῶν τούτων, ἐσταμάτησε μὲν καὶ συνεστάλη παρὰ τὴν ὁδὸν, προσκυνήσας ὑποκλινέστατα, 'δὲν κατέβη ὅμως τοῦ ἵππου, νομίσας (καὶ εἶχε δίκαιον) ἀσυμβίβαστον τοῦτο πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς θέσεως, ἣν κατεῖχεν. 'Αλλ' ὁ εἰδεχθὴς αἰθίοψ ὁρμᾷ ἐναντίον 'του ἀφρίζων, 'τοῦ καταφέρει διὰ τῆς μάστιγος ἱκανὰς, καὶ ἤθελε 'τὸν ἀφήσῃ εἰς τὸν τόπον, ἐὰν 'δὲν ἔπιπτεν ἀπὸ τοῦ ἵππου ἡμιθανής! Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὸ ἀχρεῖον ἀνδράποδον ἐτιμωρήθη, ἀπεβλήθη, ἐξωρίσθη· πλὴν, τί τὸ ὄφελος;

Πόση διαφορὰ μεταξὺ τοῦ συμβάντος τούτου καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας; ἀλλὰ καὶ πόση διαφορὰ μεταξὺ τῆς τότε Τουρκίας καὶ τῆς σημερινῆς! "Οχημά τι τοῦ Σαραγίου διήρχετο τὴν ὁδὸν τοῦ Σταυροδρομίου, φέρον Κυρίας τῆς Αὐλῆς· ἐνώπιον δὲ αὐτῆς Γάλλος τις σκυτοτόμος, ὀνόματι Πιχάρδος, ἔκρινεν εὔλογον 'να μὴ παραμερίσῃ. 'Ο συνοδεύων δὲ τὴν ἅμαξαν εὐνοῦχος κατέφερε μίαν κατὰ πρόσωπον τοῦ ἀδιακρίτου Γκιαούρ. 'Αλλ' ὁ Πιχάρδος, παλαιὸς ἐπίλεκτος στρατιώτης ἐν 'Αλγερίᾳ, γνωστὸς καὶ δι' ἄλλας 'του τοιαύτας ἀνδραγαθίας ἐν ΚΠ., ἀποσπᾷ τὸ κουρμπᾶτσ ἀπὸ τῶν τοῦ 'μαύρου χειρῶν καὶ 'τοῦ καταιβάζει ὅσας ἐπρόφθασε. Συνδραμόντων δὲ πρὸς βοήθειαν τοῦ εὐνούχου τῶν Τούρκων στρατιωτῶν, ὁ

Γάλλος ἁρπάζει ἓν μολυβδοβόλον, φυγαδεύει καὶ καταδιώκει τοὺς στρατιώτας ἄχρι τῆς πλησίον φρουρᾶς, τῆς ὁποίας κατεσύντριψε τὴν θύραν, καὶ, μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τοῦτο, ὑπάγει καὶ εἰς τὸν στρατηγὸν Ὠπὶκ, ὅς τις ἀντεπροσώπει τότε τὴν Γαλλικὴν δημοκρατίαν ὡς πρέσβυς ἐν ΚΠ, καὶ ζητεῖ ἱκανοποίησιν!

Μετὰ τὸν Κιζλὰρ-ἀγᾶν ὁ σημαντικώτερος τῶν ἀρχόντων τοῦ Σεραγίου ἦτον ὁ Μ π ο σ τ α ν τ ζ ή μ π α σ η ς, ἀρχηγὸς τῆς Αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἢ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Σουλτάνου, κατὰ δὲ τὴν κατὰ γράμμα σημασίαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, Ἀρχικηπουρός. Διότι, ἀφ' οὗ οἱ πάλαι Σουλτάνοι, ἵν' ἀντιτάξωσιν ἔνοπλόν τινα δύναμιν κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τῶν Γενιτσάρων, οἱ ὁποῖοι, ἀντὶ φρουρῶν, κατήντησαν κύριοι αὐτῶν, ἠναγκάσθησαν 'να ὁπλίσωσι, πρὸ δύω σχεδὸν αἰώνων, τοὺς κηπουροὺς (μποσταντζῆ) καὶ τοὺς ξυλοσχίστας (μπαλτατζῆ) τῶν ἀνακτόρων, καὶ εἰς αὐτοὺς, συμποσουμένους εἰς 3—4000, 'να ἐμπιστευθῶσι τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ Σαραγίου φρουρὰν, ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἔλαβε μεγάλην ἰσχὺν, ἥτις ἐξετείνετο εἰς ὅλα τῆς ΚΠ. τὰ πέριξ, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν ἑκατέρωθεν τοῦ Βοσπόρου ἀκτῶν, ὅπου ὑπῆρχον Σουλτανικὰ ἀνάκτορα, τῶν ὁποίων αὐτὸς εἶχε τὴν ἐπιτήρησιν, καθὼς καὶ τῶν δασῶν καὶ ὑδάτων. Ἦτον δὲ ὁ ἀνώτατος ἐπόπτης τοῦ Σαραγίου καὶ ἐφρόντιζε καὶ περὶ τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν τροφοδοσίαν αὐτοῦ, ὅθεν ἐδεκάτιζε καὶ τὴν ἁλιείαν τοῦ Βοσπόρου, καὶ εἶχε καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν αὐτοκρατορικῶν κυνηγεσίων. Ἐθεωρεῖτο δὲ καὶ ὡς πρωτελάτης (χάμλατζη) τοῦ Σουλτάνου, διότι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ ἦτον προτοῦ τοιοῦτος· ὅθεν ἐκράτει, καθὰ προείπομεν, καὶ τὸ πηδάλιον τῆς Σουλτανικῆς ἀκάτου, ὅταν ἦτον ἐν αὐτῇ ὁ Σουλτάνος. Παρεκτὸς δὲ τούτων ὅλων ἦτον καὶ ὁ ἄμεσος ἐκτελεστὴς τῶν Σουλτανικῶν διαταγῶν, καὶ εἰς αὐτὸν ἀνετίθετο ἡ τιμωρία καὶ μάλιστα αἱ θανατικαὶ ποιναὶ, αἱ ὑπερορίαι καὶ αἱ δημεύσεις τῆς περιουσίας τῶν πολιτικῶν ἐνόχων (1), ὅθεν καὶ διωρίζετο διὰ σπαθίου. Διὰ δὲ τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, καὶ ἐπωγωνοφόρει, μόνος αὐτὸς καὶ ὁ Καπουτζή-μπασης ἐκ τῶν τοῦ Σαραγίου ἀξιωματικῶν, καὶ ἐκράτει καὶ ῥάβδον, σύμβολον ἐξουσίας· μπερέτταν ὅμως δὲν ἐφόρει ποτὲ, καθὼς οὔτε ὁ Γενιτσὰρ-ἀγᾶς οὐσκιούφ, ἀλλὰ πάντοτε ἀμφότεροι καβούκιον. Εἶχε δὲ καὶ ἡ Ἀδριανούπολις Μποσταντζήμπασην, ὡς αὐτοκρατορικὴ καὶ αὐτὴ καθέδρα (τ ά χ τ).

Οἱ ἀξιωματικοὶ δὲ τῶν Μποσταντζήδων ὠνομάζοντο Χ α σ ε κ ῆ, καὶ

(1) Ἴδε σελ. 1,5 τοῦ Β' Μέρους.

αὐτοὶ ἦσαν οἱ σωματοφύλακες τοῦ Σουλτάνου, φοροῦντες χαντζάρια καὶ προπορευόμενοι αὐτοῦ πεζοί.

Μετ' αὐτὸν ἦτον ὁ Σιλὴχ-δάρης, εἷς τῶν τεσσάρων μεγάλων τοῦ Σαραγίου ἀξιωματικῶν, φέρων τὴν σπάθην τοῦ Σουλτάνου, καὶ ἐκτελῶν ἐπομένως ὑπηρεσίαν ὑπασπιστοῦ. Ὑπ' αὐτὸν ἐτέλουν οἱ ὑπηρέται τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν καὶ ἀρχοντοπούλων (Χάσ-ὀδαλῆ) τοῦ Σαραγίου, οἵτινες ἐφόρουν τὴν αὐτὴν τῶν Μπαλτατζήδων στολὴν, ἐκτὸς μόνον ὅτι τὸ κιουλάφιον αὐτῶν 'δὲν ἦτον τόσῳ σουβλερὸν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐξήρτηντο ἐπὶ τῶν παρειῶν αὐτῶν δύο μάλλιναι πλεξίδες (τζουλούφ), ὅθεν καὶ ἐκαλοῦντο Τζουλουφλοῦ-μπαλτατζῆδες. Εἶχον δὲ δέκα ἀξιωματικοὺς, δηλ. ἕνα Κεαγιᾶν, τρεῖς Ἐσκίδες, καὶ ἓξ Κουστσίδες.

Καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Μπάσ-τσοαδάρης, πρῶτος τῶν θεραπόντων τοῦ Σουλτάνου, τοὺς ὁποίους εἶχεν ὑπὸ τὰς ὁδηγίας 'του, περὶ τοὺς τεσσαράκοντα τὸν ἀριθμὸν, οἵτινες συνώδευον ἐν ταῖς ἐπισήμοις προελεύσεσι τὸν Σουλτάνον, λαμπρότατα ἐνδυμένοι καὶ φέροντες ἐπὶ τῆς ζώνης χαντζάριον ἀργυροῦν καὶ μάστιγα ἔχουσαν ἐξηρτημένας μακρὰς ἀργυρᾶς ἁλύσους. Αὐτὸς δὲ, μετὰ χρυσῶν τούτων, παρεπορεύετο πεζὸς ἐκ δεξιῶν τοῦ Σουλτάνου, ἔχων τὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν ὀπισθίων τοῦ ἵππου, εἰς δὲ τὸν κόλπον 'του τὰ πέδιλα τοῦ Σουλτάνου ἐντὸς ὁλοσηρικοῦ περικαλύμματος. Ὁ δὲ τοποτηρητὴς ἢ δευτερεύων αὐτοῦ (ἰκιντζῆ-τσοαδὰρ) ἐξ ἀριστερῶν, καὶ ὁ τριτεύων (τσοαδαρλὰρ-ἀγασὺ) ὄπισθεν, σκορπίζων νομίσματα εἰς τὸ πλῆθος. Ἀναλογεῖ δὲ πρὸς τὸν Πρωτοβεστιάριον τῶν Γραικορωμαίων· διότι, κατὰ τὰς συνήθεις τοῦ Σουλτάνου ἐκδρομὰς, ἔφερεν ἐπὶ τοῦ ὤμου, ἐντὸς πορφυροῦ μαρσύππου, τὸν ἐπενδύτην τοῦ Σουλτάνου, καθὼς ἐκεῖνος τὸ αὐτοκρατορικὸν σκαραμάγγιον.

Μετ' αὐτὸν ἦτον ὁ Καποῦ-ἀγᾶς (ἀρχιθυρωρὸς), ἀρχηγὸς τῶν λευκῶν εὐνούχων, ἔχων δευτερεύοντα αὐτοῦ τὸν Χάσ-ὀδᾶ-μπασην, ὅστις ἐκράτει εἰς δακτυλίδιον μίαν τῶν τεσσάρων αὐτοκρατορικῶν σφραγίδων (1), δι' ἧς ἐσφράγιζε τὰς φιάλας, τὰς περιεχούσας τὸ διανεμόμενον ὕδωρ τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ Χχιρκάϊ-σσερίφ (2). Αὐτὸς ἐνέδυε προσέτι διὰ τῶν καφτανίων καὶ τοὺς ἀξιουμένους ταύτης τῆς διακρίσεως. Ὅταν δὲ ὁ Σουλ-

(1) Τῶν σφραγίδων τούτων, τὴν μὲν μίαν, ἥτις εἶνε τετράγωνος, κρατεῖ πάντοτε ὁ Σουλτάνος· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν τριῶν, αἱ ὁποῖαι εἶνε στρογγύλαι, ἡ μὲν ἐγχειρίζεται εἰς τὸν Βεζίρην, περὶ ἧς θέλομεν διαλάβει καὶ κατόπιν, ἡ δὲ εἰς τὴν Κεαγιᾶ χαδὺν τοῦ Χαρεμίου, ἀναλογοῦσαν πρὸς τὴν Grande Maitresse τῶν Εὐρωπαϊκῶν Αὐλῶν, καὶ ἡ τρίτη εἰς τὸν Χάσ-ὀδᾶ-μπασην. (2) Ἴδε σελ. 166 τοῦ Α' Μέρους.

τάνος ἐξυρίζετο, καὶ οἱ ἐν ὑπηρεσίᾳ ἀξιωματικοὶ ἵσταντο ἀντικρὺ αὐτοῦ παρατεταγμένοι μὲ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας, αὐτὸς, ἔχων τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ ῥάβδου τινὸς ἀργυροχρυσοῦλου, ἵστατο βήματά τινα μακρὰν τῆς αὐτοκρατορικῆς στιβάδος.

Οἱ θυρωροὶ τοῦ Σαραγίου ἠριθμοῦντο συνήθως περὶ τοὺς τετρακοσίους, διοικούμενοι ὑπὸ τεσσάρων ἀρχιθυρωρῶν. Οὐδὲν δὲ ἔχουσι κοινὸν οἱ Καπουτζῆ οὗτοι μετὰ τῶν Καπουτζῆ-μπασίδων, οἵτινες, εἶδος θαλαμηπόλων (Chambellans), ἦσαν σημαντικώτατα ὑποκείμενα, στελλόμενοι συνήθως εἰς τὰς ἐπαρχίας πρὸς ἐξέτασιν τῆς τῶν ὑπαλλήλων διαγωγῆς, τῶν ὁποίων πολλάκις ἐκόμιζον καὶ τὰς κεφαλὰς, ὅθεν ἐθεωροῦντο ὡς τόσοι δήμιοι. Ὁ ἀρχηγὸς δὲ αὐτῶν (Καπουτζηλάρ-Κεαγιασὺ) καὶ ὁ ἀρχαιότερος τῶν ἀξιωματικῶν των ἐλάμβανον τὸν τίτλον Μίρι-ἀλέμ.

Ἴσοι κατὰ τὸν βαθμὸν πρὸς αὐτοὺς ἦσαν οἱ λεγόμενοι Σαλαχὸρ (κυρίως Σιλὰχ-σὸρ), ἀναλογοῦντες πρὸς τοὺς παρὰ τοῖς Γάλλοις Ecuyers καὶ τοὺς παρ' ἡμῖν ὑπασπιστὰς, τίτλος τιμῆς μᾶλλον ἢ ὑπηρεσίας· Σιλὰχ-σὸρ ὠνομάσθησαν καὶ οἱ ἀρτίως διορισθέντες ἑκατὸν σωματοφύλακες τοῦ Σουλτάνου, στρατολογηθέντες κατ' ἐκλογὴν ἐκ τῶν σημαντικωτέρων οἰκογενειῶν ἁπάσης τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ φέροντες ἕκαστοι τὴν ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν τῆς πατρίδος των.

Μεταξὺ δὲ τῶν λοιπῶν ὑπηρετῶν καὶ δορυφόρων τοῦ Σουλτάνου διεκρίνοντο, διὰ τὴν γραφικωτάτην αὐτῶν ἐνδυμασίαν, ἀπομίμημα τὸ πλεῖστον τῶν ἐν τῇ Αὐλῇ τῶν Περσῶν καὶ Γραικορωμαίων, οἱ Σολάκαι καὶ οἱ Πεῖκαι, καθὼς καὶ οἱ Σατῆραι (δρομεῖς), οἵτινες προέτρεχον τοῦ Σουλτάνου πεζοὶ, φωνάζοντες: Σάγ ὅλουν (Σώθητε, Σώθητε) πρὸς απομάκρυνσιν τοῦ ὄχλου. Ἦσαν δὲ τόσον ὠκύποδες, ὥστε Θεόδωρος ὁ Καντακουζηνὸς διηγεῖται (1), ὅτι, αὐτοῦ παρόντος, Πεῖκης τις τοῦ Σουλτάνου ἐστοιχημάτισε νὰ ὑπάγῃ πεζὸς ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν ἀπὸ τῆς ΚΠ. εἰς Ἀδριανούπολιν (εἶνε τριῶν ἡμερῶν ἢ 32 ὡρῶν ὁδὸς δι' ἔφιππον), καὶ τὸ ἐξετέλεσεν.

Οἱ δὲ λεγόμενοι Διλσὶζ (βωβοὶ, ἄλαλοι), τοὺς ὁποίους οἱ Εὐρωπαῖοι φρονοῦσιν ἐκτελεστὰς τῶν μυστικῶν διαταγῶν τοῦ Σουλτάνου, καὶ τοὺς φαντάζονται πάντοτε ὡπλισμένους διὰ μιᾶς μεταξωτῆς θηλειᾶς, ἦσαν τὸ ζῶν ἔμβλημα τῆς ἐπικρατούσης ἐντὸς τοῦ Σαραγίου διαρκῶς ἀ-

(1) Narrations Turquesques.

παραβιάστου σιγῆς καὶ ἐχεμυθίας, ὅπου ὅλοι σχεδὸν εἶνε καὶ προσπαθοῦσιν ἢ ἐπιτηδεύονται 'να ἦνε ἄλαλοι, μεταχειριζόμενοι συνθήματα καὶ χειρονομίας ἀντὶ φωνῆς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Σαραγίου καὶ ἰδίως τοῦ Χαρεμίου γλῶσσα, εἶνε γλῶσσα ἰδιαιτέρα. Ἐκεῖ οὐδεμία συνήθης καὶ τετριμμένη, καὶ πολὺ ὀλιγώτερον ἀπρεπὴς ἢ ῥυπαρὰ λέξις ἐπιτρέπεται· ἐκεῖ τὰ τῆς καθημερινῆς ἀνάγκης ἐκφράζονται μεταφορικῶς, περιφραστικῶς καὶ κοσμίως· ἐκεῖ ὅλα, ὅσα πρέπει 'να λεχθῶσι, λέγονται, ἀλλὰ 'δὲν ὀνομάζονται, καὶ πολλάκις οὔτε ἐκστομίζονται· διότι ὑπάρχουσι παραδεδεγμέναι συνθηματικαὶ λέξεις· ἐκεῖ οἱ Διλσίζ 'δὲν αἰσθάνονται τὸ ἐλάττωμά 'των, οὔτε λυποῦνται δι' αὐτό: πολλοῦ γε καὶ δεῖ! ἀφ' οὗ ὅλοι καὶ ὅλαι εἶνε, φιλοτιμοῦνται δηλονότι 'να ἦνε, καθὼς εἴπομεν, Διλσίζ, ἄναυδοι. Καὶ λέγει ὁ Καντεμίρης ὅτι οὔτε αὐτὴ ἡ θρυλλουμένη τῶν Πυθαγορείων σιγὴ παραβάλλεται πρὸς τὴν ἐν τῷ Σαραγίῳ ἐπικρατοῦσαν, ὅπου ὄχι μόνον κἀνεὶς 'δὲν λαλεῖ πρὸς ἄλλον, ἀλλ' οὔτε βήχει, οὔτε πτάρνυται· ὁ δὲ τοῦ προπατήματος κρότος 'δὲν ἀκούεται, διότι πάντες, καὶ τρέχοντες ἀκόμη, βαδίζουσιν ἀκροποδητί· μόνη δὲ ἡ διὰ τῶν σημείων γλῶσσα τῶν ἐνεῶν, τὴν ὁποίαν μανθάνει καὶ μεταχειρίζεται καὶ αὐτὸς ὁ Σουλτάνος, χρησιμεύει πρὸς τὴν τῶν ἰδεῶν ἀνακοίνωσιν. Ἡ δὲ ἐλαχίστη παράβασις τῶν κανόνων τούτων τιμωρεῖται αὐστηρότατα. Διηγεῖται δὲ ὁ Beauvoisin ὅτι, Σελὴμ τοῦ Γ' ἑτοιμαζομένου ἵνα ἐξέλθῃ ποτὲ τῶν κήπων 'του διὰ σιδηρᾶς κιγκλιδωτῆς τινος θύρας, εἷς τῶν φρουρούντων παρ' αὐτὴν θυρωρῶν, σπεύσας 'να 'τὴν ἀνοίξῃ, ἐμαγγάνισε μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ τοίχου τὴν χεῖρά 'του. Ἡ συνοδία τοῦ Σουλτάνου εἶχεν ἤδη σχηματισθῇ, οἱ δὲ Μποσταντζῆδες παρετάχθησαν ἑκατέρωθεν τῆς εἰσόδου· ὁ δὲ δυστυχὴς ἐκεῖνος, καίτοι βασανιζόμενος ἀνυποίστως ὑπὸ τῶν πόνων, ἔμεινεν εἰς τὴν θέσιν 'του χωρὶς οὔτε 'να γογγύσῃ, μέχρις ὅτου διῆλθεν ὅλη ἡ συνοδία. Τότε δὲ 'τὸν ἐσήκωσαν λειποθυμημένον, καὶ τὰ τέσσαρα δάκτυλά 'του εἶχον ἀποκοπῆ!

Καὶ οὗτοι μὲν κατοικοῦσιν ἐντὸς τοῦ Σαραγίου· ἐκ δὲ τῶν ἐχόντων τὴν διαμονὴν αὐτῶν ἔξω, διακρίνονται, διὰ τὴν σημαντικότητα τοῦ βαθμοῦ καὶ τῶν καθηκόντων αὐτῶν, οἱ δύω Ἐ μ ὶ ρ-ἀ χ ό ρ α ι ἢ ἄρχοντες τῶν αὐτοκρατορικῶν ἱπποστασίων (Comites Stabuli), ὁ μέγας καὶ ὁ μικρός. »Ἀνὴρ » δέ τις, λέγει Γεώργιος ὁ Ἀκροπολίτης (1), τῶν ἐν Πέρσαις περιωνύμων, » τὴν ἀξίαν Ἀμυραχούρης (2), μέγα δὲ τοῦτο παρὰ Πέρσαις.« Ὁ δὲ Χαλκοκονδύλης (3) ἐσημείωσεν ὅτι » Ἐκτὸς σκηνοῦσιν οἱ λοιποὶ τῶν θυρῶν

---

(1) Χρον. ΣΤ'. (2) Ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ (Δ', α) γράφεται Μ ε λ α χ ο ύ ρ η ς.
(3) Βιβλ. Ε', 122.

» ἄνδρες, οἵ τε Ἀμουραχάριοι, καὶ οἰνοχόοι, οἱ παρ' αὐτῶν Σαραπτάριοι, » καὶ σημειοφόροι, οἱ λεγόμενοι Ἐμουραλάμιοι.« Εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ μικροῦ Ἐμὶρ-ἀχόρου ὑπάγονται οἱ Καμηλάριοι (Δεβετζῆ) καὶ οἱ ὀρεοκόμοι (Χαρμανδὰ) τοῦ Σαραγίου. Ὁ δὲ Μέγας Ἐμὶρ-ἀχόρης ἔχει καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἱερᾶς καμήλου, ἥτις μεταφέρει κατ' ἔτος τὰ στελλόμενα εἰς τὴν Μέκκαν δῶρα ἐν τῇ πομπῇ τοῦ Σουρὲ, περὶ ἧς ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Οἱ δὲ δύω Χουνκιάρ-Ἰμάμαι (Παρεκκλησιάρχαι ἢ ἐφημέριοι τῆς Αὐλῆς), καθὼς καὶ ὁ Παιδαγωγὸς (Χότζα ἢ Μουαλὶμ) τοῦ Σουλτάνου, ὁ Ἀρχίατρος (Χεκὶμ-μπασῆ) καὶ ὁ Πρῶτος τῶν Ἀστρολόγων (Μουνετζὴμ-πασης), ἀνήκουσιν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Οὐλεμᾶ.

Εἰς δὲ τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀξιωματικῶν (Officiers de la bouche) ἦτον καὶ ὁ Προγεύστης (Τσεσνετζὴμ-πασης, praegustator) τοῦ Σουλτάνου, θέσις ἐμπιστοσύνης καὶ ἄψευκτος παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς μονάρχαις, ὅς τις, παραλαμβάνων τὸ ὀψοφόριον μετὰ τῶν ἐδεσμάτων, φερόμενον ἀπὸ τοῦ μαγειρείου ἐνσφράγιστον διὰ τῆς τοῦ ἀρχιμαγείρου σφραγῖδος, ἀπεσφράγιζεν αὐτὸ μόνος, καὶ ἀπογευόμενος ἀφ' ἑκάστου τῶν ἐδεσμάτων, οὕτω παρετίθει αὐτὰ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς τραπέζης.

Εἰς δὲ τὰ αὐτοκρατορικὰ μαγειρεῖα, κατὰ τὸν Τουρνεφόρτιον, κυνήγιον δὲν ἐμαγειρεύετο· ἀλλ' ἐκτὸς, λέγει, τῶν 40, 000 βοῶν, τῶν ὁποίων τὸ κρέας ἐξωδεύετο κατ' ἔτος, πρόσφατον ἢ παστὸν, οἱ τροφοδόται ὤφειλον ἵνα προμηθεύωσι καθ' ἡμέραν εἰς τὸ Σαράϊ 200 πρόβατα, 100 ἀρνία ἢ ἐρίφια, κατὰ τὸν καιρὸν, 10 μοσχάρια, 200 ὄρνιθας, 200 ζεύγη ὀρνιθοπούλων, 100 ζεύγη περιστερῶν καὶ 50 χηνάρια (1).

Σήμερον οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Σαραγίου εἶνε ὁ Αὐλάρχης ἢ Κουροπαλάτης (Δάρ-ύ-σααδέτι-σσεριφὲ-ἀγασύ), ἔχων βαθμὸν Μουσσίρ· ὁ Ἀρχιθαλαμηπόλος (Σέρι-χουρενὰ), ἰσοβάθμιος τῷ Φερὶκ, καὶ συνήθως στρατηγός· ἓξ θαλαμηπόλοι, ὑποστράτηγοι καὶ συνταγματάρχαι· ὁ Πρωτοβεστιάριος (Ἐσμπαμπύ)· ὁ Διοικητὴς τοῦ Παλατίου· ὁ Ἀρχιθυρωρός· οἱ δύω Σταυλάρχαι (Ἰστάμπλι-ἀμιρὲ-μουδιρὺ) ἔχοντες βαθμὸν Λιβᾶ· ὁ ἀρχιγραμματεὺς (Μαμπεὶν-μπὰς-κιατιμπῆ) καὶ τρεῖς ἢ πέντε γραμματεῖς· οἱ Διαγγε-

(1) Καὶ περὶ μὲν τῶν λοιπῶν οὐδὲν ἔχω ἀντειπεῖν, ὡς πιθανῶν, ἀφ' οὗ 10—12, 000 ἄνθρωποι ἔπρεπε ἵνα τραφῶσι καθ' ἡμέραν· περὶ τῶν 40, 000 ὅμως βοῶν, ἐὰν ὁ ἀριθμὸς δὲν ἦνε κατὰ δυστυχίαν μηδενικὰ ἐσφαλμένος, ἐπέχω, οὐ μόνον διὰ τὸ ὑπέρμετρον τῆς ποσότητος, ἐκτὸς ἐὰν ὁ περιηγητὴς οὗτος ἐννοῇ τὴν τροφοδοσίαν ὁλοκλήρου τοῦ στρατοπέδου, ὅταν ὁ Σουλτάνος ἦτον εἰς ἐκστρατείαν, ἀλλὰ, καὶ πολὺ μᾶλλον, διότι οἱ Ὀθωμανοὶ δὲν τρώγουσι συνήθως βόειον κρέας, οὔτε σφάζουσι βοῦν, εἰμὴ ἐξ ἀνάγκης.

λεῖς (Τελχχυσσί), πολλοὶ ἢ ὀλίγοι, κατὰ βούλησιν τοῦ Κρατοῦντος· οἱ δύω Ἰμάμαι (συνήθως στρατοδίκαι καὶ ἀρχιδικασταί, Μολλᾶ), ὁ Ἀρχίατρος· ὁ Ἱστοριογράφος τῆς Αὐτοκρατορίας· οἱ ὑπασπισταί, δέκα-δώδεκα, ἀπὸ ταγματάρχου μέχρι λοχαγοῦ· οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐφίππου καὶ πεζῆς Αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Οἱ δὲ τοῦ Χαρεμίου, συνήθως αἰθίοπες, περιωρίσθησαν εἰς τοὺς ἑξῆς: Ὁ μέγας θησαυροφύλαξ (Χαζνὲ-Βεκιλὶ ἢ Χαζνὲ-κετχουδασί)· ὁ γραμματεὺς τοῦ θησαυροφυλακίου (Χαζνὲ-κιατιμπῆ)· ὁ φύλαξ τῶν ἱερῶν κειμηλίων καὶ ἰδίως τοῦ μανδύου τοῦ Προφήτου (Χχιρκάϊ-σσερὶφ ἢ σααδὲτ-σὲρ-χαδεμῆ), ὁ Αὐλάρχης τῆς Βασιλεομήτορος (Μέτχ-οὐλλυὰμπὰσ-ἀγασύ)· τέσσαρες θαλαμηπόλοι ὑπὸ ἕνα ἀρχηγόν· ὁ Αὐλάρχης τῶν Βυζαντινῶν ἢ παλαιῶν ἀνακτόρων (Μπάμπυ-σααδὲτ-ἀγασύ)· ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἰδιαιτέρων θεραπόντων καὶ ὑπηρετῶν τῆς Α. Α. Μ. (Χὰσ-ὀδᾶ-κετχουδασῆ), κτλ.

Καὶ νῦν «θύρας ἐπίθεσθε βέβηλοι:» Διότι.. μεταβαίνομεν εἰς

Τὸ Σουλτανικὸν Χαρέμι.

καὶ ἡ ἀραβικὴ λέξις αὕτη δηλοῖ ἱερόν, ἄδυτον, καὶ ἑπομένως ὑπεμφαίνει τι ἀθέατον, ἀνεξερεύνητον, ἄρρητον καὶ φαντασιῶδες, καὶ ἔχει δίκαιον ὁ Τουρνεφὸρτ ὅταν λέγῃ ὅτι περὶ τῶν γυναικῶν τοῦ Σουλτανικοῦ Χαρεμίου οὐδεὶς δύναται 'να λαλήσῃ ἐν γνώσει· καθότι εἶνε ἀόρατοι, ὡς τὰ ἄϋλα πνεύματα· καὶ ὁ ἰατρὸς δὲ αὐτός, ὅς τις συνήθως εἶνε ὑπέργηρως, οὔτε 'τὰς βλέπει, οὔτε βλέπεται ὑπ' αὐτῶν· πιάνει δὲ τὸν σφυγμὸν αὐτῶν ὑπεράνωθεν ὑφάσματος. Καὶ εἶνε γνωστὸν τὸ συμβὰν εἰς τὸν ἰατρὸν Λωρέντζον (1), ὅταν, πρώτην φορὰν προσκληθεὶς 'να φλεβοτομήσῃ κατὰ τὸν πόδα μίαν τῶν γυναικῶν τοῦ Σουλτὰν-Σελὴμ, ἐδοκιμάσθη δι' αἰφνιδίας τινὸς χειραψίας ὑπὸ τοῦ Κχιζλὰρ-ἀγᾶ.

Πρὸς περιγραφὴν ἑπομένως τοῦ μυστηριώδους τούτου χώρου, τοῦ ὁποίου καὶ τὸ ὄνομα μόνον διεγείρει παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις ἰδίως τηλικαύτην περιέργειαν, ἐπεθυμοῦμεν, ἐὰν ἦτον δυνατὸν 'να δανεισθῶμεν τοῦ Ζεύξιδος καὶ τοῦ Παῤῥασίου τὴν γραφίδα, καὶ τὰς φράσεις τῆς περιγραφῆς τοῦ ναοῦ τῆς Κνίδου, ἢ τῆς κυανῆς μᾶλλον βιβλιοθήκης τῶν χιλίων πρὸς τῇ μιᾷ Νυκτῶν, καί, ἐμβάψαντες τὸν κάλαμον ἡμῶν εἰς ἀνθέων ἢ ῥόδων στάγμα, 'να προσπαθήσωμεν 'να περιγράψωμεν... τί; ἃ ὀφθαλμὸς οὐχ

(1) Ἰδε σελ. 63 τοῦ Β'. Μέρους.

εἶδεν, ἃ οὐδεὶς ἄχρι τοῦδε περιέγραψεν, εἰμὴ μόνον ἐξ ἀκοῆς· ἀλλὰ τὸ ἔργον ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις ᾽μας· διότι, ἂν καὶ ἦνε ἀληθὲς ὅτι ἀπό τινων ἐτῶν τὸ μυστηριῶδες τοῦτο ἐνδιαίτημα ἔγινε προσιτώτερον, καὶ εἰς τὰς γυναῖκας αὐτοῦ ὁ Σουλτὰν-᾽Αμπδ-οὺλ Μετζὴδ πρῶτος ἔδωκε κάποιαν ἐλευθερίαν, οὐχ ἧττον ὅμως τὰ καθέκαστα τοῦ Σουλτανικοῦ γυναικωνίτου μένουσι πάντοτε μυστήρια, καὶ ἐπομένως ἡ φαντασία δύναται ᾽ν᾽ ἀναπλάσῃ ἐντὸς αὐτοῦ νέον κόσμον, ὁποῖον θέλει, διότι οὐδεὶς δύναται, κρατῶν μετὰ χεῖρας ἔγγραφα ἐνσφράγιστα καὶ κώδηκας, ᾽να ᾽τὸν ἐξελέγξῃ· ἀρκεῖ μόνον ᾽να ᾽τὸν ἀναπλάσῃ ὅσον ἐνδέχεται τρυφηλότερον, πολυτελέστερον καὶ . . . μονοτονώτερον.

Καὶ πρῶτον ἰστέον ὅτι αἱ πλέον περιωρισμέναι γυναῖκες εἶνε, ἦσαν τοὐλάχιστον ἄχρι τινός, αἱ τοῦ Σουλτανικοῦ Χαρεμίου: μίαν καὶ μόνην ἔχουσαι τοῦ βίου αὐτῶν σπουδήν, μίαν καὶ μόνην εὐχὴν καὶ ἐπιθυμίαν, ᾽να ἑλκύσωσιν εἰς αὐτὰς τὰ βλέμματα τοῦ Μονάρχου, ᾽να ᾽τὸν προσηλώσωσιν εἰς τὸ ἄτομον αὐτῶν ὅσον δυνηθῶσι περισσότερον χρόνον, καὶ μετὰ ταῦτα ᾽να καταστῶσι μητέρες, καὶ μάλιστα ἀῤῥένων τέκνων, ὅπως ἀξιωθῶσί ποτε ᾽να γένωσι καὶ Βασιλεομήτορες, ὅς τις εἶνε ὁ ὕπατος τῆς εὐδαιμονίας αὐτῶν βαθμός, ἄλλο ᾽δὲν σκέπτονται, καὶ εἰς ἄλλο ᾽δὲν ἀσχολοῦνται, εἰμὴ πῶς ᾽να γένωσι μᾶλλον ἀξιέραστοι.

Γνωστὸν εἶνε ἀφ᾽ ἑτέρου ὅτι οἱ Σουλτάνοι ᾽δὲν νυμφεύονται νομίμως γυναῖκας, ἀφ᾽ ὅτου, αἰχμαλωτισθέντος τοῦ Σουλτὰν-Βαγεζήτου ὑπὸ τοῦ Τιμοὺρ-λὲγκ, ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἠτιμάσθη, καθὰ λέγουσιν, ἐμπρὸς ᾽του (1). Αἱ δὲ πρὸς τὰς ἡδονὰς αὐτοῦ καὶ τὴν διαιώνισιν τοῦ γένους τοῦ ᾽Οσμὰν προσδιωρισμέναι κόραι εἶνε ὅλαι ἀργυρώνητοι (2), ἐκλεγόμεναι, παῖδες ἔτι, καὶ ἀνατρεφόμεναι ὑπὸ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν ᾽του, καὶ ζῶσιν ἐν κοινῷ, κατοικοῦσαι δύω μεγάλους κοιτῶνας (ὀδᾶ, ὅθεν καὶ ᾽Ο δ α λ ί κ ι σ σ α ι). ᾽Τὰς ἀπασχολοῦσι δὲ καθ᾽ ἑκάστην καὶ δι᾽ ὅλης σχεδὸν τῆς ἡμέρας εἰς ἀνάγνωσιν, γραφήν, μουσικήν, χορόν, κεντήματα κλπ. ῾Εκάστη δὲ ἔχει ἰδιαιτέραν κλίνην, καὶ μία ἐκ τῶν Καδῖνων ἔχει τὴν ἐπιτήρησιν πέντε ἐξ αὐτῶν, καὶ δίδει λόγον περὶ πάντων τῶν κατ᾽ αὐτὰς εἰς τὴν

(1) Πρᾶγμα πάντη ἀπίθανον· διότι οἱ ᾽Οθωμανοί, ὅσον ἀπάνθρωποι κἂν ὑποτεθῶσιν, ἔχουσι τὸ ᾽λεγόμενον ᾽Ι ρ ζ, τὴν κοινὴν αἰδῶ, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς αὐτῶν ἀτιμωρητὶ παραβαίνει. Τὸ μόνον δὲ ἱστορικῶς ἀποδεδειγμένον φαίνεται εἶναι, ὅτι ὁ Τιμοὺρ-λὲγκ διέταξε ᾽να οἰνοχοήσῃ αὐτῷ ἡ τοῦ Βαγεζὴδ γυνή, ἑστιωμένῳ μετὰ τοῦ Βαγεζήτου, καὶ ἴσως τοῦτο ἐννοοῦσιν ἀτιμίαν οἱ Τοῦρκοι ἱστορικοί. (2) «Νόθον δ᾽ οὐδένα τῶν γεννηθέντων νομίζουσιν, οὐδ᾽ ἂν ἐξ ἀργυρωνήτου μητρὸς γεννηθῇ· καθόλου γὰρ ὑπειλήφασι τὸν πατέρα μόνον αἴτιον εἶναι τῆς γενέσεως, τὴν δὲ μητέρα τροφὴν καὶ χώραν παρέχεσθαι τῷ βρέφει,» Διόδ. Α΄, 8).

Κχαδὶν-κεαγιᾶν. Εἶνε δὲ πᾶσαι μεγαλοπρεπέστατα ἐνδυμέναι, καὶ μηχανῶνται, ὡς προείπομεν, πάντα τρόπον, ὅπως ἀρέσωσι τῷ Σουλτάνῳ. Αἱ ὡραιότεραι δὲ αὐτῶν ἀμφιπολοῦσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, περὶ τὴν βασιλεομήτορα, καὶ ἐκεῖ συνήθως ὁ Σουλτάνος ἐκλέγει ὅποιαν ἀρέσῃ, ἐκτὸς ἐκείνων, τὰς ὁποίας προσφέρουσιν αὐτῷ, ἀνὰ μίαν κατ' ἔτος, πάντοτε ὅμως διὰ τῆς μητρός 'του, αἱ ἀδελφαί ἢ αἱ θεῖαί 'του, κατὰ τὴν ἱερὰν τοῦ 'Ραμαζανίου νύκτα. Ἅμα δέ τις αὐτῶν γεννήσῃ, καὶ ἰδίως υἱόν, λαμβάνει τὸν τίτλον Χ α σ σ ε κ ῆ - Σ ο υ λ τ ά ν, καὶ τῇ προσδιορίζονται διαιτήματα καὶ θεραπεία ἰδιαιτέρα, καὶ ἔχει ἄκραν ἐντὸς τοῦ Σαραγίου ἐλευθερίαν, μεταβαίνουσα, ὁσάκις θέλει, εἰς τὰ διαιτήματα τοῦ Σουλτάνου. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν, αἱ μὲν στεῖραι μετοικίζονται, μετὰ θάνατον τοῦ Σουλτάνου, εἰς τὸ Ἐσκὶ-σαράγιον· τινὲς δὲ ὑπανδρεύονται πασσάδας. Ὁ δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν καταντᾷ πολλάκις ἀπίστευτος, καὶ λέγουσιν ὅτι ἐπὶ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ Α´ τὸ Σαράϊ περιεῖχε τρισχιλίας τοιαύτας!

Φρουροῦνται δὲ ὑπὸ πλήθους 'μαύρων εὐνούχων, τῶν ὁποίων εἶνε τοσαύτη ἡ αὐστηρότης, ὥστε, κατὰ τὴν ἐκραγεῖσαν τῇ 5 Ὀκτωβρίου τοῦ 1816 ἐν τῷ Διπλοκιονίῳ πυρκαϊάν, καὶ διαδοθεῖσαν εἰς τὸν τοῦ Σαραγίου γυναικωνίτην, οἱ εὐνοῦχοι, ξιφήρεις, ἐμπόδισαν τοὺς συνδραμόντας πρὸς βοήθειαν αὐλικούς, ἄχρις ὅτου αἱ γυναῖκες τοῦ Σουλτανικοῦ Χαρεμίου ἠσφαλίσθησαν ἀπὸ τῶν ἀδιακρίτων βλεμμάτων. Ἀλλ' ἡ ἀγαπητὴ θυγάτηρ τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ ἔγεινεν ἐν τῷ μεταξὺ παρανάλωμα τοῦ πυρὸς μετὰ τῆς τροφοῦ 'της.

Τὰ περὶ τοῦ Σουλτανικοῦ Χαρεμίου ὑπομνήματα εἶνε τόσῳ σπάνια, ὥστε ἀπὸ τῶν 1718, ὅτε Σουλτὰν-Ἀχμὲδ ὁ Γ´ ἠθέλησε κατ' ἐξαίρεσιν 'να τιμήσῃ τὴν Κυρίαν Montagüe, καλέσας αὐτὴν εἰς τὸ Χαρέμιον, ἄχρι τῶν 1859, ὅτε παρεπιδημοῦντος ἐν ΚΠ. τοῦ Μ. Δουκὸς τῆς 'Ρωσσίας Κωνσταντίνου μετὰ τῆς συζύγου 'του, ὁ Σουλτάνος Ἀμπδ-οὺλ-Μετζὴδ ηὐδόκησε 'να φιλοξενήσῃ ἀμφοτέρους ἐντὸς τοῦ Σαραγίου 'του, οὐδεμία τοιαύτη ἐπίσκεψις ἔλαβε χώραν, οὐδὲν τοὐλάχιστον ἐδημοσιεύθη, ἀφορῶν τὸ αὐτοκρατορικὸν Χαρέμιον. Τὴν περιεργοτάτην περιγραφὴν τῆς ἐπισκέψεως ταύτης, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ τῆς Βιέννης Ἐφημερίδι ἔκ τινος ἀνεκδότου τέως συγγράμματος τοῦ Κ. Κ. Τίσσενδόρφ, καθηγητοῦ τῆς θεολογίας ἐν Λειψίᾳ, ἐνομίσαμεν ἁρμόδιον 'να παραθέσωμεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα ὁλόκληρον, καθὼς ἐδημοσιεύθη μεταφρασθεῖσα τῷ 1862 ἔν τινι τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐκδιδομένων Ἑλληνικῶν Ἐφημερίδων, καθόσον ἡ σημερινὴ τοῦ ἀνακτόρου τούτου διάταξις εἰκονίζεται ἐν αὐτῇ μετὰ τῆς ἐνδεχομένης ἀκριβείας.

» Τὴν παρασκευὴν τῆς 10 Ἰουνίου τοῦ 1859 ὁ Κιαμὶλ-μπεης προσεκά-

λεσεν ἐπισήμως τὴν Μ. Δούκισσαν Ἀλεξάνδραν εἰς γεῦμα διὰ τὴν ἐπιοῦσαν ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ Χαρεμίῳ, πρώτην ἴσως τοῦτο φορὰν ἀφ' ὅτου ὑπάρχει ἐν ΚΠ. Σουλτανικὸν Χαρέμιον... Τὸ σάββατον λοιπὸν, περὶ τὴν 6 μ. Μ. ὥραν, ἡ Α. Υ. ἡτοιμάσθη 'να ὑπάγῃ εἰς τὸ Χαρέμιον, ἐν ᾧ συγχρόνως ὁ Μ. Δοὺξ σύζυγός 'της ἤρχετο 'να δειπνήσῃ μετὰ τοῦ ἐπιτελείου 'του καὶ τοῦ διπλωματικοῦ σώματος παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, τὸν ὁποῖον ἀνεπλήρου, κατὰ τὸ σύνηθες, ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸς Φουάδ-πασσᾶς. Ἡ ἐξαιρετικὴ τιμὴ, τὴν ὁποίαν ὁ Σουλτάνος περιεποίησεν εἰς τὴν Μ. Δούκισσαν διὰ τῆς προσκλήσεώς 'του, ἠνάγκασε ταύτην 'να παρευρεθῇ κεκαλλωπισμένη ὅσον ἠδύνατο περισσότερον· διότι καὶ αἱ ἐν τῷ Χαρεμίῳ γυναῖκες, παρὰ ταῖς ὁποίαις ἡ μεγαλοπρέπεια καὶ λαμπρότης εἶνε τόσον ἀχώριστα καὶ συνήθη, πρώτην ἤδη φορὰν ἔμελλον 'να ἴδωσι Δούκισσαν τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδίως τῆς Ῥωσσίας. Ἐφόρεσε λοιπὸν ὅλους, ὅσους εἶχε, πολυτίμους ἀδάμαντας, μαργαρίτας, λυχνίτας κλπ., πρὸς δὲ καὶ τὴν μεγάλην ταινίαν τοῦ παρασήμου τῆς Ἁγίας Ἄννης. Ῥαγδαιοτάτη βροχὴ κατέπιπτε, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ ὑψηλοὶ ξένοι μετέβαινον ἐντὸς τοῦ παραχωρηθέντος αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἀκατίου ἀπὸ τῶν μεγάρων τοῦ Ἐμιργκιὰν εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν τοῦ Δολμᾶ-μπαγτσὲ παλάτιον, μεγαλοπρεπέστατα κεκοσμημένον. Ἡ Α. Α. Μ. περιέμενε κάτω ἐν τῇ τῶν ἀνακτόρων κλίμακι· ἅμα δὲ ἐφάνησαν οἱ ξένοι, ἡ μὲν μουσικὴ ἐπαιάνισε τὸν Ῥωσσικὸν ὕμνον, ὁ δὲ Φουάδ-πασσᾶς καὶ οἱ ἄλλοι ὑπουργοὶ ἐπορεύθησαν ἄχρι τοῦ ἀκατίου. Ἡ κλίμαξ, ἣν προανεφέρομεν, ἄγει ἐν πρώτοις εἰς περίστυλον αἴθουσαν, τῆς ὁποίας ὁ θόλος καλύπτεται ὑπὸ λίθου λυχναίου, (φεγγίτου)· τὸ δὲ φῶς, τὸ ὁποῖον κατέπιπτεν ἀπ' αὐτοῦ ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων βαθμίδων, ἀπετέλει θέαμα ὄντως γοητευτικώτατον. Τὸ διπλωματικὸν σῶμα ἐκάθητο ἤδη ἐν τῇ λαμπροτάτῃ τῆς ὑποδοχῆς αἰθούσῃ, ἀπὸ τοῦ θόλου τῆς ὁποίας κρέμαται ἡ τοσοῦτον ἄλλοτε θαυμασθεῖσα ἐν Παρισίοις πολύφωτος λυχνία, ἀπὸ τῆς ὁποίας φέγγουσι δεκακισχίλια φῶτα. Μετ' ὀλίγον ὁ Σουλτάνος ἔφερε τὴν Μ. Δούκισσαν, παρακολουθουμένην ὑπὸ τοῦ δεκαετοῦς υἱοῦ 'της Νικολάου, ὑπὸ τῆς Κομήσσης Καμαρόφσκη καὶ ἄλλων, εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ θρόνου, περὶ τὸν ὁποῖον ἦσαν συνειλεγμέναι αἱ αὐλικαὶ Ὀθωμανίδες. Ὁ Σουλτάνος ἐπαρουσίασε πρῶτον τὴν ἀδελφήν 'του καὶ τὰς Σουλτανίδας θυγατέρας 'του, εἶτα δὲ τὰς συζύγους 'του, ὅσαι ὀνομάζονται Κχαδῖναι, καὶ τοὺς τέσσαρας υἱούς 'του. Δακτυλοδεικτήσας δὲ μετὰ ταῦτα πρός τινα θύραν, καὶ εἰπών: »Ἰ δ ο ὺ, Κ υ ρ ί α, τ ὸ Χ α ρ έ μ ι ο ν, ἐγένετο ἄφαντος. Ἐξῆλθε δὲ, ἵνα γευματίσῃ μόνος, καθὼς 'τὸν

καταδικάζει ἡ ἐθιμοταξία τοῦ Σαραγίου (1). Ἅμα ὁ Σουλτάνος ἐπρόφερε τοὺς λόγους τούτους, ἤρθη ὁ κατακαλύπτων αἰωνίως τὰ μέρη ἐκεῖνα μυστηριώδης πέπλος, καὶ ἡ Μ. Δούκισσα εἰσῆλθεν εἰς τὸ Χαρέμιον. Ἡ ἀρχιθαλαμηπόλος, ἥτις ἐπιστατεῖ εἰς ὅλον τὸν ἱερὸν τοῦτον χῶρον, προεπορεύετο· ἠκολούθουν δὲ αὐτὴν ἡ ἀδελφὴ τοῦ Σουλτάνου καὶ ἡ Μ. Δούκισσα· δύω δὲ Ἀρμενίδες, εἰδήμονες τῆς Γαλλικῆς καὶ Τουρκικῆς, διηρμήνευον τὰ λεγόμενα. Περιῆλθον πολυαρίθμους κοιτῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους ἐπεχέετο διὰ τοῦ κυανοῦ τῶν παραθύρων ὑέλου πένθιμόν τι καὶ μυστηριῶδες φῶς· δισχίλιαι δὲ γυναῖκες, ἐξ ὧν αἱ πλεῖσται Ἑλληνίδες καὶ Ἀρμενίδες, κατῴκουν τὰ Ἀ ν α τ ο λ ι κ ὰ ταῦτα μέγαρα, φαινόμεναι ὡς μυθικά τινα φάσματα, ζῶντα βίον ἀπομεμονωμένον καὶ ὅλως ἔρημον. Ἡ περιέργειά των ὑπῆρξε τοσαύτη, ὅσος καὶ ὁ σεβασμὸς αὐτῶν πρὸς τὰς ξένας· ἐπὶ τέλους ὅμως θαῤῥήσασαι ἐπλησίασαν τὴν Μ. Δούκισσαν, καὶ ἅπασαι ἐξεπλάγησαν διὰ τὴν μεγάλην αὐτῆς καλλονήν. Τελευταῖον ἔφθασαν καὶ εἰς ἄλλην τινὰ περικαλλεστάτην αἴθουσαν, ἔνθα εἶδον ὅσα ἄλλως δὲν ἠδύναντο ἐξ ἀκοῆς 'να πιστεύσωσιν. Ἐνταῦθα ἐπαιάνιζον στρατιωτικοὶ μουσικοί, φοροῦντες ἅπαντες ἐρυθροὺς χρυσοκεντημένους ἐπενδύτας, καὶ λευκὰς ἀναξυρίδας, ἐπὶ κεφαλῆς δὲ τὸ ἐρυθροῦν φέσιον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἦτον ἀπηωρημένος χρυσοῦς θύσανος. Ἕκαστος ἔπρεπε βεβαίως 'ν' ἀπορήσῃ, ἀπαντῶν ἐν μέσῳ τοῦ ἱεροῦ τούτου γυναικείου διαιτήματος εὐρώστους καὶ φαιδροὺς στρατιώτας· ἀλλ' ἡ ἔκπληξις τῶν ξενιζομένων ὑπῆρξεν ἔτι μείζων, ἅμα κατεδείχθη ὅτι οἱ νεαροὶ οὗτοι στρατιῶται ἦσαν κόραι τοῦ Χαρεμίου, ἀσχολούμεναι εἰς τὴν μουσικὴν ἰδίως. Ἀπὸ τῆς αἰθούσης ταύτης μετέβησαν εἰς ἄλλην τινὰ μικροτέραν, ἔνθα ἦτον προητοιμασμένη ἡ τράπεζα τοῦ γεύματος ἐπὶ τὸ Εὐρωπαϊκώτερον. Ἡ Μ. Δούκισσα ἐκάθησεν ἐκ δεξιῶν τῆς ἀδελφῆς τοῦ Σουλτάνου, ὁ δὲ νεαρὸς Δοὺξ ἐξ ἀριστερῶν· δεξιόθεν τῆς Δουκίσσης ἐκάθησεν ἡ πρώτη Κχαδίνα, γυνὴ ὡραιοτάτη ἐκ Κιρκασίας, σχεδὸν τεσσαρακοντοῦτις. Πρὸς τὸ ἐξαίσιον δὲ αὐτῆς κάλλος οὐδεμία ἄλλη ἐκ τῶν παρεστηκυιῶν, παρεκτὸς τῆς μιᾶς ἐκ τῶν θυγατέρων τοῦ Σουλτάνου, ἠδύνατο 'να παραβληθῇ, καὶ πολὺ ὀλιγώτερον 'να ἐρίσῃ. Ἡ δευτέρα σύζυγος τοῦ Σουλτάνου, ἡ μήτηρ τοῦ Μουρὰδ-ἐφέντη, τοῦ πρωτοτόκου Βασιλόπαιδος, ἐκάθησε πλησίον τοῦ Μ. Δου-

(1) Ἡ περιγραφὴ λέγει, ὅτι παρὰ τῷ Σουλτάνῳ γευματίζοντι οὐδεμία οὐδὲ ἐκ τῶν γυναικῶν αὐτοῦ παρεκάθησέ ποτε, ἢ εἶδεν αὐτὸν γευματίζοντα. Τοῦτο παρελίπομεν, διότι ἔχομεν δεδόμενα 'να πιστεύωμεν ὅτι δὲν εἶνε κατὰ γράμμα ἀκριβές, καί τοι ἀπαιτούμενον ἄλλως ὑπὸ τῆς ἐθιμοταξίας.

χὸς Νικολάου. Παρεκάθησαν δὲ καὶ ἡ ἀρχιθαλαμηπόλος, τέσσαρες θυγατέρες τοῦ Σουλτάνου, καὶ αἱ δύω Κυρίαι, αἱ τὴν Μ. Δούκισσαν παρακολουθοῦσαι. Ἀπερίγραπτος δὲ εἶνε ἡ πληθὺς τῶν πολυτίμων λίθων, δι᾽ ὧν ἐκοσμοῦντο αἱ Ὀθωμανίδες, καὶ ἰδίως αἱ θυγατέρες τῆς Α. Α. Μ. Τῆς ἀρχιθαλαμηπόλου τὸ ἔργον εἶνε διπλοῦν· πρῶτον μὲν ἵνα κυβερνᾷ τὴν μικρὰν ταύτην τῶν γυναικῶν πολιτείαν· δεύτερον δὲ, ἵνα φροντίζῃ περὶ ἀναπληρώσεως τῶν ἐλλειπουσῶν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τῶν ἔργων τούτων, ὅσον κἂν 'δὲν ὑπάρχῃ ἐν τῷ Χαρεμίῳ δημοκρατία, 'δὲν εἶν' εὔκολον· καθότι, τρυφερὰ δένδρα, τόσῳ πλησίον ἀλλήλων πεφυτευμένα, βλάπτουσιν ἀλλήλων τοὺς τρυφερωτέρους κλάδους καὶ κλῶνας· τὸ δὲ δεύτερον συνεπάγεται ἀείποτε μεγάλην εὐθύνην· διότι τὰς γυναῖκας, ὅσας ἡ Ἀρχιθαλαμηπόλος ἐκλέγει διὰ τὸν Σουλτάνον, ὀφείλει καὶ 'ν' ἀντιπροσωπεύῃ παρ᾽ αὐτῷ. Καίτοι δὲ συναισθανομένη τὸ τῆς εὐθύνης βάρος, ἐτόλμησε 'να εἴπῃ διὰ τῆς διερμηνευτρίας πρὸς τὴν Μ. Δούκισσαν, ὅτι θεωρεῖ ἑαυτὴν λίαν δυστυχῆ, ἀκούουσα ὅτι ἡ Μ. Δούκισσα εἶνε ἔγγαμος· διότι ἄλλως ἤθελε 'τὴν προσδιορίσῃ διὰ τὸν Σουλτάνον, ὡς τὴν ὡραιοτέραν ὅσων ποτὲ εἶδε γυναικῶν. Ἡ Μ. Δούκισσα, μειδιάσασα, εἶπε πρὸς αὐτήν· »θεωρῶ ἐμαυτὴν εὐτυχεστάτην ὅτι εἶμαι ἔγγαμος· διότι ἔχω σύζυγον, τὸν ὁποῖον ἀγαπῶ ἀπὸ καρδίας.« Ἡ γείτων αὐτῆς, ἡ ἐκ Κιρκασίας γυνὴ, 'τὴν ἐκάλεσε μαργαρίτην τῶν ἡγεμονίδων, καὶ ὅτι ἐχάρη ὑπερβαλλόντως, διότι ὁ Σουλτάνος ἐπέτρεψεν αὐτῇ 'να ἐπισκεφθῇ τὸ Χαρέμιον. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ γεύματος, ἤρχοντο ἐκ διαλειμμάτων αἱ ἄλλαι γυναῖκες, αἱ ἰδίως ὀνομαζόμεναι σκλάβαι ἢ παλλακίδες (Χ α λ α ῖ κ ;), πλουσίως ἐστολισμέναι, λευχείμονες καὶ κρατοῦσαι ἐν ἀγκάλαις βρέφη. 'Δὲν ἠρκέσθησαν ὅμως εἰς μόνην τὴν ἀπὸ μακρόθεν θέαν, ἀλλὰ, προσερχόμεναι, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, πρὸς τὴν Μ. Δούκισσαν, 'τὴν ἠρώτων μετ' εὐλαβείας, ἐὰν ἐπέτρεπεν αὐταῖς 'να 'τὴν παρατηρήσωσιν ἐκ τοῦ πλησίον. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἐθάῤῥησαν 'να προσεγγίσωσι τὰς Κυρίας τῆς Μ. Δουκίσσης: ἠθέλησαν δηλαδὴ 'να πεισθῶσι καὶ διὰ τῆς ἀφῆς, ὅτι καὶ αὐταὶ εἶχον σάρκα καὶ αἷμα. Ἅπασαι αἱ παρακαθήμεναι Κυρίαι ἐνεπλήσθησαν βαθμηδὸν χαρᾶς καὶ εὐθυμίας· διότι τὸ γεῦμα ὑπῆρξε δι' αὐτὰς συγχρόνως καὶ εἶδός τι ἐξετάσεως· ἐπειδὴ, δύω ὁλοκλήρους ἑβδομάδας πρότερον, ἐδιδάσκοντο 'να τρώγωσι κρατοῦσαι πειρούνιον καὶ μαχαίριον, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε πρὸ τούτου εἶχον ἰδεῖ. Χαίρουσαι δὲ, ὡς τὰ μικρὰ παιδία, ἐδείκνυον τὰ στιλπνὰ ταῦτα ἐπιτραπέζια ὅπλα πρὸς τὰς ὄπισθεν τοῦ θαλάμου κεκρυμμένας θεραπαινίδας. Ἡ ἐξέτασις 'των ὅμως 'δὲν ἀπέβη κατ' εὐχήν· διότι ὅσα φαγητὰ ἐλάμβανον διὰ τοῦ πειρουνίου, ἔπιπτον ὅλα δυστυχῶς ὑπὸ τὴν τράπεζαν. Ἡ δὲ Μ. Δούκισσα παρεκάλει αὐτὰς

ἐπὶ ὥραν πολλὴν ἵν' ἀφήσωσι τὴν καινοτομίαν ταύτην καὶ δειπνήσωσι κατὰ τὴν ἐγχώριον συνήθειαν. Ἅμα δὲ, πεισθεῖσαι, ἔπραξαν τοῦτο, ἐπεδείξαντο τοσαύτην δεξιότητα, τρώγουσαι διὰ τῶν δακτύλων, ὅσῳ ἀδέξιοι ἐφάνησαν πρότερον κρατοῦσαι τὰ συνήθη τῆς τραπέζης ὅπλα. Ὁ δὲ γαστρονομικὸς τοῦ γεύματος χαρακτὴρ μετεῖχε τοῦ Ἀνατολικοῦ ἅμα καὶ Δυτικοῦ στοιχείου· μετὰ τὰ Εὐρωπαϊκὰ φαγητὰ παρετίθεντο τὰ Τουρκικὰ, τὰ ὁποῖα ἦσαν μὲν νοστιμώτατα, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ βαρύτατα, διὰ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀρτυμάτων. Περίεργος δὲ ἦτον καὶ ὁ τρόπος, καθ' ὃν αἱ σκλάβαι ὑπηρέτουν τὰς Ὀθωμανίδας Κυρίας· ἐξεῖλκυον μετὰ προσοχῆς τὰ χειρόκτια ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτῶν· τὰς ἀέριζον διὰ τοῦ ῥιπιδίου· ἔπλυνον τὰς χεῖρας αὐτῶν, καὶ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ὑπακούσωσι καὶ εἰς τὸ ἐλάχιστον αὐτῶν νεῦμα. Ἡ μουσικὴ δὲ, καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα, ἐπαιάνιζεν ἐναλλὰξ Τουρκικὰ καὶ Εὐρωπαϊκὰ ᾄσματα, συνοδευομένη ἐκ διαλειμμάτων ὑπὸ τῆς θελκτικωτάτης μελῳδίας τῶν στρατιωτικῶς μεταμφιεσμένων κορασίων. Μετὰ ταῦτα ἡ Ἀρχιθαλαμηπόλος ἠρώτησε τὴν Μ. Δούκισσαν, ἐὰν ἐπεθύμει νὰ φάγῃ ἄλλο τι. Αὕτη ὅμως, εὐχαριστήσασα, ἠγέρθη ἀπὸ τῆς τραπέζης, καὶ μετέβη εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς μουσικῆς, ὅπου λευχείμονες νεάνιδες ἤρχισαν νὰ χορεύωσιν εὐρύθμως ἐνώπιόν της. Μετὰ ἡμίσειαν δὲ ὥραν ἦλθεν ἄγγελος, λέγων, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἔρχεται ὁ Σουλτάνος ἵνα συνοδεύσῃ τὴν Ὑψηλὴν Αὐτοῦ ξένην. Καὶ τῷ ὄντι ἡ Α. Α. Μ. ἦλθε μέχρι τῆς αἰθούσης τοῦ θρόνου, καὶ, παραλαβὼν αὐτὴν, τὴν ὡδήγησεν εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ἀκροάσεως, ὅπου ἦσαν πάντες συνειλεγμένοι. Προπέμψας δὲ τὸν Μ. Δοῦκα καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ μέχρι τῆς κλίμακος καὶ ἀποχαιρετήσας αὐτοὺς, ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἑαυτοῦ μέγαρα.«

Μετὰ τὸν Σουλτάνον, τὸ πρῶτον πρόσωπον τῆς Αὐλῆς εἶνε

Ἡ Βαλιδὲ

(Βασιλεομήτωρ), ἡ κοινὴ μήτηρ τῶν πιστῶν, καθὼς τιτλοφορεῖται· ὅθεν καὶ δὲν φυλάττει πρὸς οὐδένα ναμιχράμ· ἀποτεινομένη δὲ πρὸς τὸν υἱόν της, τὸν ὀνομάζει Ἀ ρ σ λ α ν ὺ μ, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ Παδισσαχχύμ· ὑπὸ Σουλτάνους δὲ ἀνήλικας ἢ νωθροὺς, πολλαὶ Βαλιδὲ πραγματικῶς ἐβασίλευσαν. Ἡ ἐπιῤῥοὴ τῆς Βαλιδὲ, εἰς τῆς ὁποίας τὴν θέλησιν ὑποκύπτει καὶ αὐτὸς ὁ Βεζίρης, εἶνε εἷς τῶν ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ Κράτει μεγίστων διοικητικῶν μοχλῶν, καίτοι λανθάνων καὶ ἐπισήμως μὴ ἀνεγνωρισμένος· ὁ δὲ ὑπουργὸς (Κεαγιᾶς) αὐτῆς ἔχει βαθμὸν ὑπουργοῦ τοῦ Κράτους, καὶ ἐπειδὴ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αἱ Βασιλεομήτορες εἶναι ἄπειροι τῶν

πολιτικῶν πραγμάτων καὶ ἐν γένει τοῦ κόσμου, ἔχουσαι ἐν τοσούτῳ δέκα ἑκατομμυρίων γροσίων πρόσοδον ἐτησίως, διέπονται συνήθως ὑπὸ τοῦ Κεαγιᾶ 'των, καὶ μάλιστα ἐὰν τύχῃ νοήμων ἄνθρωπος, ἢ τοῦ ἀρχιευνούχου 'των.

Διότι οἱ Ὀθωμανοί, ἄπλαστοι καὶ ἀνεπιτήδευτοι καθ' ἕξιν, ἀκολουθοῦντες ἑπομένως ἐν ἁπάσαις ταῖς κοινωνικαῖς αὐτῶν σχέσεσι καὶ ἐν ἅπασι τοῖς αἰσθήμασι τὴν φύσιν, καθὼς θέλομεν λάβει πολλάκις καὶ ἄλλοθι τοῦ Μέρους τούτου τῆς πραγματείας ἡμῶν ἀφορμὴν 'να 'τὸ ἀναφέρωμεν, φρονοῦσιν ὅτι πᾶς ἄνθρωπος, τὸν μὲν γεννήτορα αὐτοῦ 'δὲν δύναται κατὰ πεποίθησιν ἀναντίῤῥητον 'να γνωρίζῃ· περὶ τῆς ταυτότητος τῆς μητρός 'του ὅμως οὐδεὶς δύναται 'ν' ἀμφιβάλλῃ, καὶ μάλιστα ἐὰν 'τὸν ἐθήλασεν αὐτή· ὅθεν καὶ πᾶσα μήτηρ παρ' αὐτοῖς φιλοτιμεῖται 'να γαλουχῇ, ἔστω καὶ μετὰ τῆς τροφοῦ, τὸ τέκνον 'της. Ἐκ τούτου τὸ ἀπεριόριστον ἐκεῖνο σέβας τῶν Τούρκων πρὸς τὰς μητέρας 'των, καὶ ἡ μέχρι πάθους στοργὴ τῶν Ὀθωμανίδων πρὸς τὰ τέκνα 'των, τὰ ὁποῖα καὶ διαφθείρουσι διὰ τοῦτο. Τὴν αὐτὴν ἀκολουθῶν τάξιν καὶ ὁ Σουλτάνος, ἂν καὶ αὐτὸς ἴσως μόνος μεταξὺ πάντων τῶν θνητῶν οὐδεμίαν δύναται φυσικῶς 'να ἔχῃ περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ πατρός 'του ἀμφιβολίαν, φέρεται μετὰ τῆς αὐτῆς στοργῆς, μετὰ τῆς αὐτῆς εὐσεβάστου ταπεινώσεως πρὸς τὴν ἰδίαν του μητέρα, καὶ φιλοτιμεῖται ὡς ὁ ἐλάχιστος τῶν ὑπηκόων 'του 'να ὑπακούῃ εἰς τὰς θελήσεις 'της καὶ εἰς τίποτε 'να μὴ 'τὴν λυπῇ. Τοῦ δὲ φίλτρου καὶ τοῦ σεβασμοῦ τούτου μέρος ἀπονέμει καὶ εἰς τὴν τροφόν 'του. Ὅθεν καὶ ἐφ' ἡμῶν ὁ Σουλτὰν-Μαχμούδ, μετὰ θάνατον τῆς μητρός 'του, προσεκάλεσε παρ' ἑαυτῷ τὴν τροφὸν αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὴν ἀνέθετο τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Χαρεμίου, φρονιμωτάτην ἄλλως τε, ὡς ἐλέγετο, γυναῖκα.

Μετ' αὐτὴν δέ, βασιλεύουσιν ἐν τῷ Χαρεμίῳ αἱ Σουλτανίδες, ἀδελφαὶ ἢ θυγατέρες ἢ ἀνεψιαὶ τοῦ Σουλτάνου, ἔχουσαι ἑκάστη ἰδιαιτέραν Αὐλὴν καὶ ἰδιαιτέραν ἐπιχορήγησιν. Ἐδίδοντο δὲ εἰς αὐτάς τε καὶ εἰς τὴν Βαλιδὲν διάφοροι πόλεις καὶ ἐπαρχίαι τῆς Αὐτοκρατορίας, ὡς apanages, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς πάλαι Πέρσαις, καὶ ἦσαν συνήθως αἱ καλλιώτερον διοικούμεναι, οἱ δὲ ἐν αὐταῖς ῥεαγιάδες διῆγον ἀνετώτερον καὶ εὕρισκον ὑπεράσπισιν παντοῦ. Ἡ Ζαγορὰ ἰδίως ἦτον πάντοτε apanage τῆς κατὰ καιρὸν Βαλιδέ· αἱ δὲ Ἀθῆναι διῳκοῦντο ὑπὸ Χασεκῆ, ὃν διώριζεν ὁ κατὰ καιρὸν Κιζλὰρ-ἀγᾶς, ἀφ' ὅτου Ἀθηναία τις, ὀνόματι Βασιλικὴ, 'παρθεῖσα ὡς φόρος εἰς τὸ Σαράϊ, καὶ καταντήσασα Καδῖν, ἐζήτησε τὴν χάριν ταύτην παρὰ τοῦ Σουλτάνου ὑπὲρ τῆς πατρίδος 'της, ὅπως ἀσφαλίσῃ αὐτῇ διοίκησιν ἀνεπαχθῆ, καθὼς διηγεῖται, ὡς ἐκ στόματος τῶν ἐντοπίων, ὁ Laguilletière, περιηγητὴς τοῦ ΙΖ' αἰῶνος.

Οἱ σύζυγοι τῶν Σουλτανίδων τούτων, ἐκλεγόμενοι συνήθως μεταξὺ, οὐ μόνον τῶν ἱκανωτέρων καὶ νοημονεστέρων, ἀλλὰ καὶ τῶν ὡραιοτέρων καὶ πλουσιωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ Κράτους, εἶνε, καθὼς καὶ ἀποκαλοῦσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς σεμνυνόμενοι, δοῦλοι τῶν γυναικῶν 'των τούτων. Ὑποχρεοῦνται δὲ, ἐὰν ἔχωσιν ἤδη γυναῖκας, 'να 'τὰς χωρίσωσι προτοῦ, καθὼς τὸ ἴδιον ἔκαμαν καὶ οἱ γαμβροὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ τοῦ Μαξιμιανοῦ, Κώνστας ὁ Χλωρὸς καὶ ὁ Γαλέριος Μαξιμιανὸς, ὅταν, τιμηθέντες ὑπ' αὐτῶν διὰ τοῦ τίτλου τοῦ Καίσαρος, ἐνυμφεύθησαν ὁ μὲν πρῶτος τὴν ἐκ τοῦ πρώτου γάμου θυγατέρα τοῦ Μαξιμιανοῦ, ὁ δὲ δεύτερος τὴν Οὐαλερίαν, θυγατέρα τοῦ Διοκλητιανοῦ.

Ὑπανδρεύοντο δὲ, οὐ μόνον ὅπως διατελῶσιν ὑπὸ γάμον (νιγκιάχ-ἀλτινδὰ), κατὰ τὴν θρησκευτικὴν ὑποχρέωσιν ἑκάστης Ὀθωμανίδος, περὶ ἧς θέλομεν διαλάβει καὶ κατόπιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς πολιτικοὺς πολλάκις σκοποὺς, ἢ καὶ λόγῳ οἰκονομίας. Ὅθεν καὶ ὑπανδρεύοντο καὶ νήπιαι καὶ παρήλικες, καὶ βλέπομεν ἑπομένως, ὅτι ἡ μὲν ἀδελφὴ Μουρὰδ τοῦ Δ' ἔλαβε τέσσαρας ἄνδρας ἐν διαστήματι ἑνὸς ἔτους, χωρὶς 'να ὑπανδρευθῇ κυρίως κἀνένα, διότι ὅλοι ἐφονεύθησαν προτοῦ, καὶ ἡ περιουσία 'των ἐδημεύθη πρὸς ὄφελος τῆς Σουλτάνας, δηλαδὴ τοῦ Σουλτάνου· ὁ δὲ Βεζίρης Μπαχχὺρ-Μουσταφᾶ-πασσᾶς, μνηστεύσας τῷ 1764 τὴν, τετραετῆ μόλις, θυγατέρα τοῦ Σουλτὰν-Μουσταφᾶ Γ', Σσὰχ-σουλτάναν, ἔπεμψεν εἰς τὴν μέλλουσαν σύζυγόν 'του 240,000 γρόσια (=δίστηλα τότε), ὡς ἐπιμείλια· ὁ δὲ Βεζίρης Ῥαγγὶμπ-πασσᾶς ἐνυμφεύθη τῷ 1758 τὴν ἀδελφὴν τοῦ Σουλτὰν Μουσταφᾶ τοῦ Γ', Ἀϊσσὲ-σουλτάναν, ἑξηκοντούτης ἤδη αὐτὸς, ἐκείνην πεντε-και-τεσσαρακοντοῦτιν· συνομήλικα δηλ. σχεδὸν τῆς ἐφ' ἡμῶν Ἐσμὰ-Σουλτάνης, τῆς ἀδελφῆς τοῦ Σουλτὰν Μαχμοὺδ, ἥτις, εἰς τὴν αὐτὴν ἡλικίαν ἐνυμφεύθη τῷ 1820 τὸν περίφημον Τεπεδελενλῆ-Ἀλῆ-πασσᾶν τῶν Ἰωαννίνων, ὅς τις, χωρὶς οὐδέποτε 'να 'τὴν ἴδῃ, ἔστελλεν ὅμως εἰς αὐτὴν κατὰ μῆνα τὰ τοῦ μαγειρείου 'της ἔξοδα (μουτπὰκ-χαρτζὶ), καθὼς καὶ εἰς τὴν Ἐμπὲδ-οὐλ-λὰχ (Δωροθέαν)-σουλτάναν, τὴν πρωτότοκον θυγατέρα τοῦ Σουλτὰν-Μουσταφᾶ καὶ ἀδελφὴν τοῦ Σουλτὰν-Σελὴμ, μνηστευθεῖσαν, εἰς ἡλικίαν ἓξ μηνῶν, μετά τινος τῶν μακρὰν τῆς πρωτευούσης πασσάδων, ὑπεχρεώθη οὗτος 'να στέλλῃ κατ' ἔτος 100,000 γρόσια, διὰ τὰ ἔξοδα τῆς βασιλικῆς 'του συζύγου μέχρις οὗ ἡλικιωθῇ.

Ὁ Πασσᾶς, σύζυγος Σουλτάνας, σπανίως κατοικεῖ τὰ αὐτὰ μετ' αὐτῆς διαιτήματα, ἔχων τὰ ἰδικά 'του ὅλως κεχωρισμένα· ὅταν δὲ θελήσῃ 'να παρουσιασθῇ εἰς τὴν βασιλικὴν αὐτοῦ σύζυγον, ἐξαιτεῖται τὴν χάριν ταύτην ἐγγράφως δι' ἱκετηρίου ἀναφορᾶς, καὶ, ἐπιτραπέντος αὐτῷ, παρουσιά-

ζεται ἐν στολῇ ταπεινὸς καὶ συνεσταλμένος, καὶ, λαβὼν τὴν ἄδειαν 'να καθήσῃ, γονατίζει εὐλαβῶς ἐπὶ τῆς παρὰ τὴν στοιβάδα χαμεύνης· τὴν δὲ πρώτην τοῦ γάμου ἑσπέραν εἰσέρχεται εἰς τὴν κλίνην ἀπὸ τοῦ κάτω μέρους τοῦ πρὸς τοὺς πόδας, ἀφ' οὗ προσκυνήσῃ ἐδαφιαίως. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι προσκαλεῖται καὶ ὑπὸ τῆς Σουλτάνας αὐτῆς εἰς δεῖπνον, ἐὰν ἠξεύρῃ 'να τὴν εὐαρεστήσῃ, καὶ, ὅταν λαλήσῃ μεταξὺ αὐτῶν ὁ ἔρως, ὅλαι αὗται τῆς ἐθιμοταξίας αἱ διατυπώσεις μένουσι κατὰ μέρος. Ἀλλ' ἐπίσης εἶνε βέβαιον ὅτι, φωράσασα ἢ καὶ ὑποπτεύσασα μόνον ἡ Σουλτάνα ἄπιστον πρὸς αὐτὴν τὸν σύζυγον, δύναται ἀτιμωρητὶ 'να διατάξῃ δύο εὐνούχους 'να τὸν πνίξωσιν ὑπ' ὄψιν της, καὶ οὔτε λόγος 'να γένῃ, πολὺ φυσικώτερον παρ' ὅσον ἡ Χριστίνα τῆς Σουηδίας τὸν ἀρχιϋπασπιστὴν αὐτῆς Μαρκίωνα **Monaldeschi**, ὅς τις τοὐλάχιστον 'δὲν ἦτον δοῦλός της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ἡ Αὐλὴ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων.

»**Multa renascentur quae jam cecidere ; cadentque quae nunc sunt in honore.**«

Πρὸς τὴν Αὐλὴν ταύτην τῶν Σουλτάνων παραβάλωμεν ἤδη τὴν Αὐλὴν τῶν Γραικορωμαίων, καθ' ὅσον τὰ πλεῖστα τῶν Ὀθωμανικῶν πρὸς τὸ παράδειγμα καὶ τὸν τύπον ἐκείνης διετάχθησαν, ὡς προείπομεν. Τοῦτο δὲ θέλομεν ἐξακολουθήσῃ πράττοντες καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἄχρι τέλους τοῦ ἔργου, παρατιθέντες τὰ νῦν τοῖς τότε καὶ τὰ παλαιὰ τοῖς καινοῖς, ἅμα μὲν ποικίλλοντες διὰ τῆς τοιαύτης παραθέσεως τὸ ἔργον καὶ ἀφαιροῦντες αὐτοῦ τὸ προσκορὲς καὶ μονότονον, ἅμα δὲ καὶ φωτίζοντες διὰ τῆς παρ' ἄλληλα συγκρίσεως πᾶν ὅ,τι ἐν ἑκατέροις ἐνυπάρχει δυσερμήνευτον καὶ λανθάνον. Διότι, καθὰ καὶ ἐπὶ κεφαλίδος τοῦ ἔργου ἀνεγραψάμεθα, ὁ κυρίως σκοπὸς τῆς μακρᾶς ταύτης καὶ πολυπόνου πραγματείας, ὅλως ἐθνικὸς καὶ Ἑλληνικὸς, εἶνε ἡ διασάφησις τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας.

Ἀλλὰ πρὸς τοιοῦτον ἀγῶνα ἀποδυόμενοι, ναρκοῦμεν καὶ ἀποδειλιῶμεν, καθὼς οἱ μέλλοντες 'να εἰσέλθωσιν εἰς τὰς ὑπογείους τῆς Ῥώμης κρύ-

πτας, ἢ εἰς τὴν ἐν Νουβίᾳ νεκρούπολιν ἢ τὰ ὑπόγεια τῆς μεγάλης πυραμίδος. Καὶ ἡμεῖς μέν, συνοικειωθέντες ὁπωσδήποτε διὰ πολυετοῦς συγχρωτίσεως πρὸς τὰ παράδοξα ἐκεῖνα τῶν Γραικορωμαίων ἔθιμα, ἴσως 'δὲν εἴμεθα τόσον ἄξιοι λύπης· διότι ἔχουσι καὶ ταῦτα τὰς ἡδονάς 'των, ἀκαταλήπτους τοῖς πλείστοις· γνωρίζουσι τοῦτο καλῶς οἱ ἀρχαιοδίφαι· ἀλλ' ὁ δυστυχὴς ἀναγνώστης ('δὲν τολμῶμεν οὔτε 'να φαντασθῶμεν ἀναγνώστριαν), ὅταν, μόλις ἀπαλλαγεὶς τῶν ὀνύχων τοῦ Κιζλὰρ-ἀγᾶ καὶ τοῦ Μποσταντζῆ-μπαση, καὶ ἀποχαιρετήσας ἄσμενος τὰ καβούκια καὶ κιουλάφια τῶν Μαμπεϊντζίδων καὶ 'Αχ-ἀγάδων καὶ Τζουλουφλοῦ-μπαλτατζήδων τοῦ Σαραγίου, ἀπαντήσῃ τοὺς 'Εξκουβίτωρας καὶ Κοιαίστωρας, καὶ τοὺς 'Ρεφερενδαρίους καὶ Δρουγγαρίους, καὶ τοὺς Βαράγκους καὶ Μυρταΐτας, καὶ ἐπὶ πᾶσι τὸν 'Αδνουμιαστήν, καὶ ὅλην ἐκείνην τὴν χορακιστικὴν γλῶσσαν τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων, ὁποίας 'δὲν θέλει κατασφενδονίσῃ ἡμῶν ἀράς; καὶ ποῦ ὑπομονή, καὶ μάλιστα ἐὰν τύχῃ νέος καὶ πρὸ ὀλίγου ἀφῆκε τὸν 'Ιππόλυτον καὶ τὴν Φαῖδραν καὶ τὴν 'Ηλέκτραν, ἢ καὶ τοὺς Τρεῖς σωματοφύλακας τοῦ μάγου ἐκείνου Δουμᾶ, ἢ τὴν Κλημεντίνην τῆς Γεωργίας Σάνδ, ὅπως ἐπεξέλθῃ τὴν περὶ 'Οφφικίων καὶ τελετῶν τῆς περιεργοτάτης Αὐλῆς ἐκείνης ἑωλοκρασίαν τοῦ Κουροπαλάτου καὶ τοῦ Φραντζῆ; 'Αλλὰ μία καὶ μόνη λέξις ἀρκεῖ, νομίζομεν, 'να 'τοῦ κατευνάσῃ τὴν ἀγανάκτησιν, ἐνθυμουμένου ὅτι ταῦτα πάντα, ὅσῳ παράξενα καὶ γελοῖα κἂν ὑποτεθῶσιν, εἶνε ἡ μ έ τ ε ρ α, ἐθνικά· καὶ τίς ἐξ ἡμῶν δύναται 'να δισχυρισθῇ καὶ 'να ἀποδείξῃ, ὅτι τῶν προγόνων αὐτοῦ εἷς 'δὲν ὑπῆρξε Βάραγκος ἢ Πραιπόσιτος ἢ Σιλεντιάριος; 'Αποῤῥίπτομεν λοιπὸν ἄρά γε τὰς εἰκόνας τῶν πατέρων ἡμῶν, διότι φοροῦσι βράκας τυχὸν ἢ καλπάκια; ἤ, ἐκ τοῦ ἐναντίου, τὰς περιέπομεν καὶ ἐπιδεικνύομεν ὡς κειμήλια, τοσούτῳ μᾶλλον γαυρούμενοι ὅσῳ παλαιότεραι εἶνε καὶ ἀμαυρότεραι;

Διὰ τῆς παρεκβάσεως ταύτης προδιαθέντες τὸν ἀναγνώστην, εἰσερχόμεθα λοιπὸν μετὰ θάῤῥους τὴν Χαλκῆν πύλην, καὶ ἀπαντῶμεν ἐντὸς τῆς πρώτης εὐθὺς αὐλῆς σμῆνος Διαιταρίων καὶ 'Εξκουβιτόρων καὶ Σχολαρίων καὶ Δομεστίκων καὶ Προτηκτώρων καὶ Πραιτωριανῶν, ὅσοι, ἀνήκοντες εἰς τὰ πολυάριθμα στίφη, οἷς ἦν ἐμπεπιστευμένη ἡ τοῦ Παλατίου φρουρά, ἀνεστρέφοντο συνήθως ἐν ταῖς αὐλαῖς καὶ τοῖς προαυλίοις καὶ ταῖς στοαῖς τοῦ ὑπερεκτεταμένου ἐκείνου περιβόλου, ὅθεν καὶ στρατιῶται τῆς Αὐλῆς (Atrienses) ἐκαλοῦντο, καὶ εἶχον καὶ ἀρχηγὸν τὸν Ἔπαρχον τῆς Αὐλῆς ἢ τῶν Πραιτωριανῶν, ἐδρεύοντα ἐν ταῖς στοαῖς τῶν βασιλείων, ἄλλον παρὰ τὸν Ἔπαρχον τοῦ Πραιτωρίου, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ συγχέεται· ἐν ᾧ οἱ Κουβικουλάριοι, οἵτινες ἦσαν, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, εὐνοῦχοι, διέτριβον καὶ

ὑπηρέτουν ἐν τοῖς κοιτῶσιν, ὅθεν καὶ Κοιτωνῖται ἢ Πρόκοιτοι καὶ Παρακοιμώμενοι μεταφράζονται, καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐαγρίου (1) Σωματοφύλακες ἰδίως ἀποκαλοῦνται, καὶ εἶχον καὶ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ γυναικωνίτου, καὶ διὰ τοῦτο παρηκολούθουν καὶ τὴν βασίλισσαν (2). Εἶχον δὲ ἄρχοντα τὸν Κουροπαλάτην ἢ Πρωτοκουροπαλάτην, ἄλλον παρὰ τοὺς Κουράτωρας τῶν διαφόρων παλατίων, λεγομένους κἀκείνους ἐνίοτε Κουροπαλάτας, τίτλον, ὅς τις ἐδίδετο πολλάκις καὶ τιμῆς χάριν, καθὼς καὶ ὁ τοῦ Ἐπάρχου, καὶ διηγεῖται ὁ Εὐνάπιος ὅτι οἱ Αὐτοκράτορες (3) προσέφεραν εἰς τὸν σοφιστὴν Λιβάνιον τὸ μέγιστον τῶν ἀξιωμάτων. »Τὸν γὰρ τῆς Αὐλῆς ἔπαρχον μέχρι προσηγορίας ἔχειν ἐκέλευον·« Ὁ δὲ φιλόσοφος οὐκ ἐδέξατο, φήσας » τὸν Σοφιστὴν εἶναι μείζονα.«

Ἀλλὰ περὶ τούτων θέλομεν διαλάβει καὶ κατόπιν, ὅταν διευκρινήσωμεν ἓν καθ' ἓν τὰ διάφορα ταῦτα τάγματα. Ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἂς προχωρήσωμεν, λαβόντες παρὰ τοῦ Κουροπαλάτου τὴν ἄδειαν, ἄχρι τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῆς περὶ αὐτὸν καὶ τὴν βασίλισσαν θεραπείας.

Ἡ περιβάλλουσα τὸν αὐτοκρατορικὸν τῆς ΚΠ. θρόνον μαγικὴ δόξα ἦτον τόσον μεγάλη, καὶ οἱ Κωνσταντῖνοι καὶ Θεοδόσιοι καὶ Ἰουστινιανοὶ εἰς τοσοῦτον ὕψος ὑπερῆραν τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου τούτου καθήμενον, ὥστε καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τῆς Αὐτοκρατορίας τὰ λοίσθια, ὅταν Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος ἐζήτησε τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κόμητος τῆς Σαβαυδίας, Ἰωάνναν (Ἄνναν, λέγει ὁ Κανταχουζηνός, Α', 42), θυγατέρα τοῦ Ὀνωρίου Ε', νύμφην διὰ τὸν ἔγγονον καὶ διάδοχόν του Ἀνδρόνικον τὸν νεώτερον, χηρεύσαντα ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ γυναικός, ζητουμένην συγχρόνως καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, ἐπροτιμήθη τὸ τοῦ Παλαιολόγου κῆδος. Ὅταν δὲ ὁ Δοὺξ τῆς Οὐενετίας Φραγκῖσκος Φούσκαρις ἔστειλε προξενήτην πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον, τὸν τελευταῖον τῆς ΚΠ. αὐτοκράτορα, δεσπότην ὄντα τότε ἀκόμη, ἐκδίδων αὐτῷ εἰς γάμον τὴν θυγατέρα του μετὰ προικὸς πολλῆς, ὁ μὲν Κωνσταντῖνος »συγκατέβαινε, λέγει ὁ Φραντζῆς (Δ', » 6'), τῇ τοιαύτῃ ἀγχιστείᾳ, οὐ δι' ἄλλο, εἰμὴ ἵνα γένηται οἱονεὶ καὶ αὐ» τὸς καὶ ὁ τόπος αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἑνετίας ἕν. . ὡς δὲ ἐγένετο βασιλεὺς » καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, τοῦτο ἀνοίκειον ἦν. Πῶς γὰρ ἐδύναντο οἱ τῆς » πόλεως ἄρχοντες καὶ ἀρχόντισσαι κυρίαν καὶ δέσποιναν αὐτῶν καταδεχθῆναι Ἑνετοῦ θυγατέρα, καὶ τοὺς γαμβροὺς αὐτοῦ τοὺς ἄλλους καὶ

(1) Βιβλ. Δ', κεφ. Α', 2. (2) »Παρέστη καὶ ἡ βασίλισσα πρὸ θυρῶν τῆς Ἐκκλησίας μετὰ πάσης αὐτῆς τῆς φαντασίας καὶ τῶν Κουβικουλαρίων καὶ τῆς τάξεως,« Γεώργ. Ἀλεξανδρ. ἐν βίῳ Χρυσοστ. (3) Ὁ Ἰουλιανὸς πιθανῶς ἢ καὶ ὁ Οὐάλης κλπ.

» υἱοὺς συγγάμβρους καὶ γυναικαδελφοὺς εἶναι τῷ Βασιλεῖ, ἐνδόξου μὲν » ἴσως καὶ Δουκὸς ὄντος, ἀλλὰ πρόσκαιρος ἦν· καὶ αὖθις μετὰ τὸ βασιλέα » γενέσθαι τὸν αὐθέντην μου τὸν κὺρ Κωνσταντῖνον, ὁ Δοὺξ ἐζήτει τὸ τοι- » οῦτο, ἀλλ' ἀπεπέμφθη. Ἕνεκεν τούτου λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο ἐχ- » θρὸς κτλ.«

Ὁ δὲ τίτλος τοῦ Βασιλέως ἦν περιμάχητος, καὶ 'δὲν ἐδίδετο εἰς κἀνένα. Ὅθεν καὶ Συμεὼν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Βουλγάρων, ἵνα ὑποστηρίξῃ καὶ τρόπον τινὰ καθιερώσῃ τὸν τίτλον τοῦτον, ἀνευφημίσθη ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν Βασιλεὺς ὑπ' αὐτὰ τῆς ΚΠ. τὰ τείχη, »οἵ τινες, μέσον αὐτὸν εἰληφότες, » λέγει ὁ Σχυλίτσης (1), ὡς βασιλέα εὐφήμουν ῥωμαϊκῇ τῇ φωνῇ«. »Ipse » enim vos, ἔγραφεν ὁ Λουϊτπράνδος περὶ τοῦ Λογοθέτου Λέοντος πρὸς » τὸν Αὐτοκράτορα Ὄθωνα, non Imperatorem, id est Β α σ ι λ έ α sua » lingua, sed ob indignationem Ῥ ῆ γ α, id est Regem vostra vocabat (2).« Κατὰ δὲ τὸν Ἱστορικὸν Δούκαν (3), ὁ τῶν Σέρβων ἡγεμὼν Στέφανος ἐτόλμησε πρῶτος ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων 'να ὀνομασθῇ Κ ρ ά λ η ς. »Τοῦτο » γὰρ τὸ βάρβαρον ὄνομα, ἐξελληνιζόμενον, Βασιλεὺς ἑρμηνεύεται.«

Καὶ διὰ τοῦτο ἓν τῶν πολιτικῶν μέσων, ὅσα μετεχειρίζετο μετὰ τὴν παραχμὴν αὐτῆς ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἐπαπειλούντων αὐτὴν πανταχόθεν κινδύνων, καὶ τὸ δραστηριώτερον μάλιστα, ἦτον ἡ νύμφευσις βασιλίδων μετὰ τῶν διαφόρων τῆς Εὐρώπης Πριγκήπων. Ὅθεν κἀμμία σχεδὸν τῶν σημερινῶν βασιλικῶν οἰκογενειῶν 'δὲν ὑπάρχει, ἥτις 'να μὴ μετρᾷ μίαν τοὐλάχιστον τοιαύτην συμπενθερίαν, τὸ δὲ αἷμα τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων κυκλοφορεῖ ἐν ταῖς φλέβαις ὅλων τῶν σήμερον βασιλευουσῶν δυναστειῶν. Ἀλλὰ καὶ τῶν διαφόρων βαρβάρων τότε ἐθνῶν πολλά, καὶ ἰδίως τῶν Σκυθικῶν, τῶν Τούρκων καὶ τῶν Τατάρων, προσεπάθουν 'να συγγενεύσωσι πρὸς τὰς αὐτοκρατορικὰς τῆς ΚΠ. οἰκογενείας. Πᾶσα δὲ μετ' αὐτῶν συνθήκη περιεῖχε καὶ ἄρθρον περὶ τοιαύτης ἐπιγαμίας. Ἀλλ' οἱ Βούλγαροι ἦσαν οἱ συχνότερον ἐπιγαμβρεύσαντες μετὰ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πολλαὶ ὅμως τῶν ἐκδιδομένων εἰς γάμον μετ' αὐτῶν βασιλίδων, καὶ μάλιστα αἱ πρὸς τοὺς εἰδωλολάτρας, ἦσαν οὐχὶ ἐκ βασιλικοῦ αἵματος, ἀλλὰ θαλαμηπόλοι ἀρχόντισσαι, βαπτιστικαὶ τῶν Αὐτοκρατόρων, ἤ, τὸ πολύ, νόθοι θυγατέρες 'των (4). » Inaudita res est (ἔλεγον πρὸς τὸν Λουϊτπράνδον οἱ περὶ Βασί- » λειον τὸν Παρακοιμώμενον Νικηφόρου τοῦ Β'), ut Porphyrogeniti,

(1) Σελ. 623. (2) Luitprand. Legat. (3) Βιβ. ΣΤ'. (4) Ἰδε Κωνσταντ. Α', 39.

» Porphyrogenita, hoc est, in purpura nati filia, in purpura nata, gentibus » miscetur . . . Quibus, Dominum meum, inquam, potentiores habere schla» vos Petro Bulgarorum rege, qui Christophori Imperatoris filiam in conju» gium duxit etiam ipsi non ignoratis. Sed, Christophorus, aiunt, non por» phyrogenitus fuit (1).« Ἀλλ' ὁποία ἀντίθεσις! ὅταν Ὀρχάνης ὁ δεύτερος τῶν Ὀθωμανῶν Σουλτάνος ἐνυμφεύθη τῷ 1346 Θεοδώραν, τὴν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ θυγατέρα, εἰς ἡλικίαν αὐτὸς 58 ἤδη ἐτῶν καὶ ἔχων προνενυμφευμένην τὴν τοῦ διοικητοῦ τῶν Βηλοκόμων (Μπιλετζίκ) μνηστήν! θέλομεν περιγράψῃ κατόπιν τὰ κατὰ τὸν παράδοξον τοῦτον γάμον.

Τὸ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ὑπογεγραμμένον ἔγγραφον ἐθεωρεῖτο καὶ ὠνομάζετο θεῖον καὶ ἱερὸν (S a c r a), ἀπαραλλάκτως ὅπως καὶ τὸ τοῦ Σουλτάνου Χάττι-σσερὶφ, ὡς προεἴπομεν. Οἱ δὲ πατέρες τῆς ΣΤ' Συνόδου λέγουσιν ὅτι »Οἱ δεσπόται ἡμῶν οἱ ἀγαθοὶ τιμίαν σάκραν καὶ προσκυνουμέ» νην ἐκέλευσαν ἀποστεῖλαι. «Καὶ εἰπόντος αὐτοῖς τινος ὅτι »Ἔστι καὶ » θεία ὑποσημείωσις τοῦ θειοτάτου καὶ εὐσεβεστάτου ἡμῶν βασιλέως ἐν » τῇ ἀναγνωσθείσῃ δεήσει, « εἷς ἐξ αὐτῶν ἀπαντᾷ: »μετὰ προσκυνήσεως » ἀναγινωσκέσθω (2).«

Ἀλλ' οἱ τίτλοι, καθὼς θέλομεν ἴδῃ κατόπιν ἐν τοῖς περὶ τῆς ἐθιμοταξίας ἀμφοτέρων τῶν Αὐλῶν, εἶχον καταντήσῃ, περὶ τὰ τῆς Γραικοβυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἔσχατα, εἰς τοιαύτην σπατάλην, ὥστε οὔτε αὐτὴ ἡ ἀκένωτος πηγὴ τῆς Ἑλληνικῆς συνθέσεως τῶν λέξεων ἐπήρκει πρὸς τὴν ἀνάγκην τῆς τοιαύτης κενοσπουδίας. Ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἐπειδὴ καὶ ἀνεφέρομεν τοὺς Συνοδικοὺς Πατέρας, προσσημειοῦμεν ὅτι οὐ μόνον ὁ Ἅγιος Σάββας ἔγραφε πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀναστάσιον, καὶ τοῦτον αἱρετικόν: »Ἦλθον εἰς τὸ προσκυνῆσαι τὰ ἴχνη τῆς Ὑμετέρας Εὐσεβείας·« ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς Ῥώμης Πάππαι, quod mirandum est, λέγει ὁ Ἀλλάτιος, τὰς αὐτὰς μετεχειρίζοντο φράσεις, ἀποτεινόμενοι πρὸς τοὺς Αὐτοκράτορας. Αὐτίκα ὁ Πάππας Ἀγαπητὸς, ἐπιστέλλων πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν, »Ὁ ἀρχιεπίσκοπος, λέγει περὶ ἑαυτοῦ, τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, ὁ » ἀξιωθεὶς τῶν εὐσεβῶν ὑμῶν ἰχνῶν·« καὶ, ἐμφαντικώτερον ἀκόμην ὁ Πάππας Ἀγάθων: »Tanquam praesentialiter prostratus, et vestris vestigiis » provolutus, quaeso.« Ὁ δὲ Ἱεροσολύμων Κύριλλος καὶ ὑπόνοιαν ἀρειανισμοῦ καθ' ἑαυτοῦ παρέσχε, διότι ἐν τῇ πρὸς τὸν Κωνστάντιον ἐπιστολῇ

(1) Luitprand. Legat. (2) Συνοδ. ΣΤ', Πράξ. ΙΒ'.

αὐτοῦ ἀποκαλεῖ αὐτὸν Εὐσεβέστατον, τὸ ὁποῖον ὅμως ὁ Θεοφάνης δικαιολογεῖ, ὡς ἔκφρασιν καθιερωμένην ὑπὸ τῆς ἐθιμοταξίας, καὶ »λόγῳ οἰκονομίας ἀπαρασιώπητον.«

Εἰς δὲ τοὺς διακομίζοντας τὰς τοιαύτας σάκρας (μουμπασσίριδας) ἐδίδοντο, καὶ τότε καθὼς καὶ τώρα, φιλοδωρήματα (ποδοκόπια, χχιζμὲτ), καὶ ὁ Ζ΄ Τίτλος τῶν Βασιλικῶν Ἐκλογῶν ἐπιγράφεται: »Περὶ συνηθειῶν διδομένων παρὰ τῶν Ἐπαρχιωτῶν τοῖς διακομίζουσι καὶ ἐμφανίζουσι τὰς » ἐκ Βασιλέων ἀποστελλομένας σάκρας, ἤτοι ἐπαναγνωστικά.«

Ὑπεγράφοντο δὲ συνήθως εἰς αὐτὰς διὰ μονογραφῆς (μονοκονδυλιᾶς, μονογράμματος), συμπλέκοντες πρὸς ἄλληλα τὰ γράμματα, καθὼς παρ' ἡμῖν σήμερον οἱ Ἀρχιερεῖς. Ὁ δὲ Προκόπιος λέγει ὅτι Ἰουστῖνος ὁ πρεσβύτερος, ἐντελῶς ἀναλφάβητος ὤν, εἶχε σφραγῖδα φέρουσαν τὰ τέσσαρα πρῶτα γράμματα τοῦ ὀνόματός του IUST, καὶ αὐτὴν ὑπήλειφε μὲν αὐτὸς διὰ κινναβάρεως καὶ γραφίδος, ἐπέβαλλε δὲ εἰς τὰ ἔγγραφα ὁ Κοιαίστωρ Πρόκλος, ὅς τις ἦτον τὸ πᾶν ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Ἰουστινιανὸς ὑπέγραφε συνήθως μόνον τὸ I, τὸ ἀρκτικὸν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ στοιχεῖον. Διηγεῖται δὲ ὁ Ἱστορικὸς Ἐγινάρδος ὅτι καὶ ὁ Μέγας Κάρολος ἐμονογράφει τὸ ὄνομά του, ἵνα συγκαλύψῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀμάθειαν, »Ut imperitiam hanc (scribendi) honesto ritu suppleret, » monogrammatis usum, loco proprii signi invexit« (1).

Ὑπέγραφον δὲ, ὡς γνωστὸν, διὰ κινναβάρεως, καὶ ἡ τοιαύτη αὐτῶν ὑπογραφὴ ὠνομάζετο Κανίκλωμα. Ἔξωθεν δὲ τοῦ ἐγγράφου ὑπέγραφεν ἑαυτὸν ὁ Ἐπὶ τοῦ Κανικλείου (Διβιτδάρης) · »Διὰ τοῦ » Ἐπικανικλείου (δεῖνα), μηνὸς (δεῖνα), ἡμέρα (δεῖνα)« , (2).

Μιχαὴλ δὲ ὁ Κομνηνὸς, στέψας τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀνδρόνικον Βασιλέα, » ἐπέτρεψεν αὐτῷ καὶ δι' ἐρυθρῶν ὑπογράφειν γραμμάτων προστάγματα, » οὐ μέν τοι μῆνα καὶ ἴνδικτον, ἀλλά: »Ἀνδρόνικος Χριστοῦ » χάριτι Βασιλεὺς Ῥωμαίων.« Αὐτὸν δὲ τοῦτον τὸν Ἀνδρόνικον, »κατασπασθέντα τοῦ θρόνου καὶ τὸ μοναχικὸν περιβληθέντα » σχῆμα, ἐμνημόνευον μὲν πρὸ τοῦ ἐγγόνου καὶ βασιλέως, ἐμνημόνευον » δὲ οὕτως: »Εὐσεβέστατον καὶ φιλόχριστον (Βασιλέα)

---

(1) Ἴδε Δουκαγγ. Glossarium med. et inf. Latinit. V. Monogramma. (2) Ἐν τῇ ἐν Παρισίοις βιβλιοθήκῃ σώζεται χειρόγραφός τις Νεαρὰ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἔχουσα τὸ ἔνθεν κανίκλωμα: »Μανουὴλ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς, Πορφυρογέννητος, » καὶ Αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Κομνηνὸς,« κάτω δὲ ἐπηωρημένην βοῦλλαν διὰ μετάξης ὀξείας, καὶ ἔξωθεν τό: »Διὰ τοῦ Ἐπικανικλείου κτλ.

» Ἀντώνιον μοναχόν. (Ὑποχρεωθεὶς δὲ μετ' οὐ πολὺ 'να ὑπο-
» γράψῃ παραίτησιν τοῦ θρόνου, ὑπέγραψε, καί τοι τυφλὸς τῷ γήρᾳ), ἄνω
» μὲν ἐρυθρὸν προθεὶς τὸν τοῦ θείου σταυροῦ τύπον, κάτω δὲ μέλανα (1).«

Ἦσαν δὲ ἐν χρήσει καὶ μολυβδίναι βοῦλλαι, διὰ τῶν ὁποίων ἐσφραγίζοντο ὅλα τὰ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ γραφείου, ὅσα 'δὲν ἦσαν Ἀργυρόβουλλα ἢ Χρυσόβουλλα, εἴτε πρὸς Δεσπότας, εἴτε πρὸς Πατριάρχας, εἴτε πρὸς Ἄρχοντας ἐστέλλοντο, παρεκτὸς μόνης τῆς βασιλίδος μητρός, τῆς βασιλίσσης συζύγου καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, τῶν ὁποίων αἱ ἐπιστολαὶ ἐσφραγίζοντο διὰ κηροῦ καὶ τῆς λεγομένης σφενδόνης (seing privé ou du Cabinet), καὶ ἐπὶ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης ἦτον ὁ Παρακοιμώμενος τῆς Σφενδόνης.

Τὰ δὲ Χρυσόβουλλα ὑπεγράφοντο καὶ διὰ χρυσῶν γραμμάτων· ἡ δὲ χρυσῆ αὐτῶν βοῦλλα ἀπῃώρητο κάτωθεν διὰ μετάξης ὀξείας (2). Καὶ ὁ Λουϊτπράνδος λέγει ὅτι ἡ μὲν δοθεῖσα αὐτῷ ἐπιστολὴ διὰ τὸν κυριάρχην 'του ἦτον τοιαύτη: »Χρυσοβούλλιον, id est epistolam auro signa-
» tam mihi dederunt, vobis deferendam·» τὰ δὲ πρὸς τὸν Πάππαν καὶ ἄλλους ἐκ μέρους τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, τοῦ Κουροπαλάτου, δοθέντα αὐτῷ γράμματα ἦσαν argento signata »Ἀργυρόβουλλα· τὰ δὲ ἐκ τοῦ λιμένος ἐξακτέα ἐμπορεύματα, plumbea Imperatoris bulla notata.«

Οἱ δὲ γραμματεῖς (Ἀσηκρῆται) αὐτῶν 'δὲν εἶχον ἰδιάζοντα τίτλον, οὔτε ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Κουροπαλάτου μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἀξιωματικῶν τῆς Αὐλῆς. Μόνον δὲ Γεννάδιος ὁ Σχολάριος, ὁ μετὰ ταῦτα πατριαρχεύσας, ὑπογράφεταί που »Καθολικὸς σεκρετάριος (δηλ. =Γενικὸς γραμ-
» ματεὺς) τοῦ βασιλέως Ἰωάννου, καὶ καθολικὸς κριτὴς τῶν Ῥωμαίων,
» καὶ διδάσκων ἐν τῷ Τρικλίνῳ τοῦ βασιλέως κατὰ παρασκευὴν ἑκάστην,
» παρούσης τῆς Συγκλήτου καὶ πλείστων τῆς πόλεως, τὸν λόγον τοῦ
» Θεοῦ.« Ὅθεν καὶ Μάρκος ὁ Ἐφέσου τιτλοδοτεῖ αὐτὸν ἔν τινι ἐπιστολῇ Ἄρχοντα. Καὶ Τριβοῦνος δέ τις, ὀνόματι Θεόδωρος, ἀναφέρεται ἐν τῇ Α' Πράξει τῆς ἐν ΚΠ. Ε' Συνόδου, ὡς »Νοτάριος (γραμματεὺς ἢ ὑπομνηματογράφος πάντως) καὶ Ῥεφερενδάριος τοῦ Εὐσεβεστάτου Δεσπότου ἡμῶν.« Εἷς ἐκ τῶν Γραμματέων τούτων ἐλέγετο Μυστικός, καθ' αὐτὸ Ἀσηκρήτης (Secretarius), ἢ Ἐξ ἀποῤῥήτων τοῦ

---

(1) Νικηφ. Γρηγ.

(2) Τὸ ὁποῖον ὁ Χωνειάτης οὕτω πως παραφράζει ἐπὶ τὸ μεγαληγορώτερον: »Γράμμα ἐρυθροσήμαντον, σφραγῖδί τε χρυσέᾳ καὶ σηρικῷ νήματι ἔμπεδον, κόγχης ἀνα-
» δεδευμένῳ αἵματι.«

Αὐτοκράτορος, ἀναλογῶν ἑπομένως πρὸς τὸν Σὶρ-Κιατίμπην τοῦ Σουλτάνου. Ὑπῆρχε δὲ καὶ Πρωτασηκρήτης.

Ἐθεωροῦντο δὲ, καθὼς καὶ ὠνομάζοντο, Ἅγιοι (1), θεῖοι (Divi). Ἱεροὶ, καὶ οὐ μόνον αὐτοὶ, ἀλλὰ καὶ τὰ πρὸς χρῆσιν αὐτῶν ἀντικείμενα: ὁ Σταῦλός των, π. χ., (Sacris Stabulus), τὸ θησαυροφυλάκιόν 'των (Sacra patrimonialia), τὸ ἱματιοφυλάκιόν 'των (Βεστιάριον, ὅθεν ἡ μονολεκτικῶς Βεστοσάκρα) κτλ. Ἡ ζωὴ καὶ κατὰ συνεκδοχὴν ἡ κεφαλὴ τοῦ αὐτοκράτορος ἦτον ὁ μεγαλήτερος ὅρκος. Ὅθεν Νικηφόρος ὁ Λογοθέτης ἡ ἀπὸ Γενικοῦ ὥρκισέ τινα πλούσιον κηροπώλην, ὑποχρεώσας αὐτὸν 'να ἐπιθέσῃ τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ (τοῦ Αὐτοκράτορος), ἵνα ὁμολογήσῃ ὅλην 'του τὴν περιουσίαν. Κατ' ἀρχὰς ὁ ἄνθρωπος ἐδίστασε: πῶς 'να ἐγγίσῃ τὴν θεόσσεπτον κεφαλὴν τοῦ χριστοῦ Κυρίου! Ἀλλὰ, διαταχθεὶς ἐκ δευτέρου, ἐμαρτύρησεν ὅτι εἶχεν ἑκατὸν λίτρας χρυσίου, τὰς ὁποίας ἀφαιρέσας αὐτοῦ ὁ Νικηφόρος, 'τοῦ ἄφηκε μόνον ἑκατὸν χρυσοῦς (2).

Ὑπετίθεντο δὲ καὶ θεόσοφοι, ὡς ἔχοντες τὴν χάριν τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ὅθεν καὶ ἐδίδασκον ὡς ἱεροκήρυκες ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐν τῷ Παλατίῳ, εἰς ἐπήκοον τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ λαοῦ, τῇ καθαρᾷ δευτέρᾳ. » Οἱ αὐτοκράτορες, λέγει ὁ Βαλσαμὼν, διὰ τὴν τοῦ ἁγίου χρίσματος δύ» ναμιν, καὶ διδασκαλικοῖς μεγεθύνονται ἀξιώμασιν. (Ὁ γὰρ Αὐτοκράτωρ » λαμπὰς ἐστὶ διδασκαλικοῦ ἀξιώματος). Ἐντεῦθεν καὶ κατηχητικῶς ὁ» μιλοῦσι τῷ χριστωνύμῳ λαῷ, καὶ θυμιῶσιν ὡς ἱερεῖς, καὶ μετὰ δικηρίου » σφραγίζουσιν.« Ὅθεν εἶχον, κατὰ τὸν Δημήτριον Χωματηνὸν (3), καὶ τὸν τίτλον τοῦ Ἐπιστημονάρχου. » Ὁ βασιλεὺς γὰρ, (λέγει), » οἷα κοινὸς τῶν Ἐκκλησιῶν Ἐπιστημονάρχης καὶ ὢν καὶ ὀνομαζόμενος, » καὶ συνοδικαῖς γνώμαις ἐπιστατεῖ, καὶ τὸ κῦρος ταύταις χαρίζεται, ἐκ» κλησιαστικὰς τάξεις ῥυθμίζει, καὶ νομοθετεῖ βίῳ καὶ πολιτείᾳ τῶν τοῦ » βήματος, καὶ μὲν καὶ δίκαις ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, καὶ πρός γε χη» ρευουσῶν ψήφοις ἐκκλησιῶν. Ἀνάγει δὲ καὶ ἀπὸ ἐλάττονος τιμῆς εἰς » μείζονα, δηλαδὴ ἀπὸ ἐπισκοπῶν εἰς μητρόπολιν, ἢ ἀνδρὸς ἀρετὴν, ἢ » πόλιν τιμῶν.« Τὸ διδάσκειν δὲ τοῦτο ἐκκλησιαστικῶς ἐπεκράτησε, φαίνεται, παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς Αὐτοκράτορσιν ἀπ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, τοῦ ὁποίου σώζεται μία διδαχὴ, συνταχθεῖσα πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἢ ἄλλου τινὸς τῶν περὶ τὴν Αὐλὴν κληρικῶν (διότι πολὺ ἀμφιβάλλομεν ἂν ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε τὴν ἱκανότητα καὶ τὴν ὄρεξιν καὶ

---

(1) » Ἡμεῖς νὰ σ' ἐγκαλέσωμεν 'στὸν Ἅγιον Βασιλέα.« (2) Περὶ τοῦ τοιούτου ὅρκου ἴδε ἐν Κεφ. Ζ' τοῦ Δ' Τμήμ. καὶ ἄλλο περιεργότερον. (3) Ἐν τῇ πρὸς τὸν Καβάσιλαν ἀπαντήσει.

τὴν εὐκαιρίαν 'νὰ συντάττῃ λόγους Ἐκκλησιαστικούς), καὶ ἐκφωνηθεῖσα κατὰ τὴν τῶν Παθῶν ἑβδομάδα, ἄδηλον ποίου ἔτους, ἐπιγραφομένη δὲ Πρὸς τοὺς Ἁγίους, δηλαδὴ πρὸς τὴν Σύνοδον, πρὸς τὸν Κλῆρον τῆς Ἐκκλησίας, κατ' οὐδὲν ἄλλο ἀξιοσημείωτος παρὰ τὸ σχοινοτενές 'της. Τοῦτο δέ, φαίνεται, κατὰ μίμησιν τῶν προκατόχων αὐτοῦ Αὐτοκρατόρων τῆς παλαιοτέρας Ῥώμης, τῶν ὁποίων ἓν τῶν σημαντικωτέρων προνομίων ἦτον καὶ τὸ δημηγορεῖν πρὸς τὰ στρατεύματα (adlocutio cohortium), καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν τόσον ἐσεμνύνοντο διὰ τοῦτο, ὥστε διαιώνιζον τὰς τοιαύτας προσλαλιὰς καὶ διὰ δημοσίων μνημείων, καὶ σώζονται νομίσματα τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ Καλλιγούλα, εἰκονίζοντα αὐτοὺς δημηγοροῦντας πρὸς τὸν στρατόν.

Ἑπομένως ὁ Αὐτοκράτωρ »τῇ καθαρᾷ δευτέρᾳ ἀνέρχεται ἐκ τῆς Μαγναύρας, καὶ στὰς ἄνωθεν τῶν γραδηλίων ἐν τῷ πρασίνῳ λίθῳ, διαλαλεῖ ἐκεῖθεν τῷ λαῷ τὸ ἐν ἁγνείᾳ καὶ φόβῳ Θεοῦ ἐκτελέσαι τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστήν. Καὶ εἶθ' οὕτως ἐπιτρέπει ἀσηκρήτῃ καὶ ἐπαναγινώσκει τὸ ἐπαναγνωστικόν. Τελεσθείσθης δὲ τῆς ἀναγνώσεως, εὐφημεῖ πᾶς ὁ λαὸς τὸν Βασιλέα (1).« Ἐνίοτε δὲ ἐξεφώνει αὐτὸν ὁλόκληρον αὐτὸς μόνος, καθὼς διηγεῖται περὶ τοῦ Κομνηνοῦ Μανουὴλ ὁ Ἰωάννης Κίναμος· »οὐχ, ὥςπερ » εἴθιστο, τοῦ ἀσηκρῆτις αὐτὸν ἐκ βασιλέως δῆθεν ὑπαγορεύσαντος.« Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, νοσῶν, διελάλησεν αὐτόν, γενικὴν σύναξιν παραγγείλας, ἀπὸ τῆς κιγκλιδωτῆς τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ θυρίδος, κατὰ τὸν Παχυμέρην. »Λέων δέ, ὁ τοῦ Βασιλείου, κατεργασθεὶς τῇ δυσεντερίᾳ, μόλις ἠδυνήθη ἐν τῷ τῆς ἐγκρατείας καιρῷ τὴν συνήθη ποιήσασθαι δημηγορίαν πρὸς τὴν Σύγκλητον κτλ.« »Ἄνω δὲ τῶν γραδηλίων μέχρι τοῦ τελευταίου ἐτίθετο ἐπεύχιον, ἐν ᾧ ἵσταντο οἱ Δεσπόται· ἔνθεν δὲ κἀκεῖσε, ἤγουν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἀπὸ τοῦ πρώτου γραδηλίου μέχρι τοῦ τελευταίου, ἵστανται στιχηδὸν οἵ τε ἀσηκρῆται καὶ νοτάριοι, οἱ μέλλοντες ἐκλαβέσθαι τὰ ὑπὸ τοῦ βασιλέως δημηγορούμενα· ἄνω δὲ εἰς τὸ πρῶτον γραδήλιον ἵσταται ὅτε Λογοθέτης καὶ ὁ πρῶτος ἀσηκρήτης καὶ ὁ πρωτονοτάριος.« Αἱ Ὁμιλίαι αὗται ἐλέγοντο καὶ Σιλέντια, βεβαίως ὅμως ὅταν ἀνεγινώσκοντο ἢ διελαλοῦντο οὐχὶ ἀπὸ τοῦ πρασίνου λίθου καὶ ἐν ὑπαίθρῳ. Περίεργοι ἐν τοσούτῳ ἤθελον εἶναι αἱ διδαχαὶ τοῦ Φωκᾶ, τοῦ Ῥινοτμήτου, τοῦ Κομνηνοῦ Ἀνδρονίκου (ὅς τις μάλιστα ἦτον καὶ Γραφικώτατος) κτλ., ἐὰν ἐσῴζοντο, καὶ φαντάζομαι μετὰ πόσης κατανύξεως 'τὰς ἤκουον οἱ περιεστῶτες!

(1) Πορφυρογ. Α', κζ'.

Τὸ ἀρχοντολόγιον.

Περιγράφομεν ἤδη τὰ καθήκοντα τῶν σημαντικωτέρων τοὐλάχιστον ἀξιωματικῶν καὶ ἀρχόντων τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς (1) δανειζόμενοι τὰς λέξεις καὶ τὰς φράσεις δὲ πολλάκις τοῦ Περὶ Ὀφφικίων τοῦ Παλατίου συγγράψαντος εἰδικῶς Πορφυρογεννήτου καὶ τοῦ ἐπεκτείναντος αὐτὸν ἔτι μᾶλλον Κουροπαλάτου. Ματαιοπονία πληκτικὴ, τίς 'τὸ ἀρνεῖται; ἀλλὰ διὰ τὸν σπουδάζοντα τὴν τοῦ Μεσαίωνος ἱστορίαν, ἄφευκτος· διότι ὁ Κωδινὸς καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀπομνημονευσάντων τὰ πράγματα, ἀφῆκαν ἀνεξήγητα τὰ ὀνόματα, τῶν ὁποίων ἐπειδὴ τὰ πλεῖστα ἦσαν βαρβαρικὰ, ὅπως καὶ τὰ ἀντικείμενα, μένουσιν ὕλη ἀνεξάντλητος εἰς τὰς ἐρεύνας καὶ τὴν πολυμάθειαν τῶν Σχολιαστῶν, οἵτινες, ἀγνοοῦντες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὴν δημώδη Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Τουρκικὴν, 'τὰ ἐτυμολογοῦσιν ὅπως ἂν ἤθελε τοῖς φανῇ προχειρότερον.

Καὶ τί παράδοξον, ἀφ' οὗ ἡ Αὐλὴ αὕτη, ἀπομίμησις ἐν πολλοῖς, καὶ μάλιστα περὶ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, τῶν Αὐλῶν τῆς Ἀσίας, εἶχεν ὄχι μόνον Βιγλάτωρας καὶ Τσαγγράτωρας καὶ Πιγκέρνας καὶ Μυρταΐτας καὶ Τσάκωνας, ἀλλὰ καὶ Μέγαν Τσαούσιον, καὶ Τατᾶν τῆς Αὐλῆς καὶ Βαρδαριώτας τῶν ὁποίων τὰ ἐρυθρᾶ ἀ γ γ ο υ ρ ω τ ὰ τῆς κεφαλῆς καλύμματα ὡμοίαζον τὰς μ π ε ρ έ τ τ α ς τῶν Μποσταντζήδων (2), καὶ, ὡς ἐὰν 'δὲν ἦσαν οὗτοι ἀρκετοὶ, μανθάνομεν ἐκ τοῦ Συροπούλου ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ εἶχεν ἐν Φλωρεντίᾳ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ . . . Γενιτσάρους ὑπὲρ τοὺς εἴκοσιν!! οἵτινες ἐν τοσούτῳ εἶχον καταντήσῃ ἐκεῖ εἰς τοσαύτην ἔνδειαν, ὥστε ὁ πνευματικὸς Γρηγόριος, ὁ προχειρισθεὶς ἔπειτα εἰς Μ. Πρωτοσύγκελλον, καὶ τέλος εἰς Πατριάρχην, 'τοῖς παρεχώρησε τὰ ἱερὰ αὐτοῦ ἐπιμάνικα, ἵνα, πωλήσαντες ταῦτα, διατραφῶσιν (3). Ἀρξώμεθα λοιπὸν, καθὼς λέγουσιν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς καὶ ἴδωμεν πρῶτον τί ἐστι

---

(1) Σημειωτέον ἐν τούτοις Α', ὅτι Ἀ ξ ί ω μ α Ὀ φ φ ι κ ί ο υ διέφερεν. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἄμισθον καὶ τιμητικὴν μόνον δηλοῖ θέσιν: Καῖσαρ, Σεβαστοκράτωρ, Πανυπερσέβαστος κτλ., τοῦτο δὲ καὶ ὑπηρεσίαν καὶ μισθὸν ἔχει· Β' ὅτι ἐσχάτως τῶν Ὀφφικίων πολλὰ εἶχον καταντήσῃ ἄεργα, ὥστε οὔτε ἡ θέσις 'των ἦτον γνωστὴ, καὶ ὁ Κουροπαλάτης 'δὲν ἤξευρε ποῦ 'να 'τὰ κατατάξῃ· ἀλλ' οὐχ ἧττον τὰ ὀνόματα ἐσώζοντο. καὶ Γ', ὅτι τὸ ἀρχοντολόγιον τῆς Γραικορωμαϊκῆς Αὐλῆς διῃρεῖτο εἰς στρατιωτικοὺς καὶ χαρτουλαρικοὺς (πολιτικοὺς ἢ καλαμαράδες, καθὼς λέγομεν τώρα), sagatos καὶ togatos, καθὼς ἔλεγον οἱ Ῥωμαῖοι. (2) Ὅθεν καὶ οἱ ὑπήκοοι Γραικοὶ, ὅταν ἤθελον 'να δηλώσωσι πρὸς ἀλλήλους ὅτι διέρχεται Μποσταντζῆς, ὡς ἂν εἴπομεν τώρα Ζαπτιὲς, ἔλεγον: Π ι π ε ρ ι ὰ περνᾷ. (3) Ἀλλὰ ποῦ μένει οὗτος, ἀφ' οὗ, κατὰ τὸν Ὀκτάβιον Βίστριον, τοιούτους εἶχε καὶ ὁ Πάππας αὐτός; Τοὐλάχιστον οὕτως ἐκαλοῦντο οἱ παρ' αὐτῷ Sollicitatores

Καῖσαρ.

Ὁ τίτλος οὗτος, τὸν ὁποῖον εἶχον οἰκειοποιηθῆ οἱ πρῶτοι τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος διάδοχοι Αὐτοκράτορες, ἐδίδετο εἰς τὸν ἐπίδοξον κληρονόμον τοῦ θρόνου. Μετὰ δὲ τὸν Λούκιον Βῆρον, ὅς τις, χωρὶς 'να ὀνομασθῇ πρῶτον Καῖσαρ, ἐκηρύχθη Αὔγουστος, δεύτερον τοιοῦτο παράδειγμα δίδει ὁ ἀδελφὸς τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ Οὐάλης, καὶ ἔπειτα ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γρατιανός. Πρῶτοι δὲ Καίσαρες ὑπῆρξαν ὁ Γαλέριος καὶ Κώνστας ὁ Χλωρός, οἵτινες, αὐτοκρατορήσαντες μετ' ὀλίγον, ἐξελέξαντο ὡς Καίσαρας τὸν Σεβῆρον καὶ Μαξιμῖνον. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος, καταβαλὼν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον ὅλους 'του τοὺς συνάρχοντας, ἀποκατέστησε τὸ ἑνιαῖον τῆς αὐτοκρατορίας.

» Τοῦτο δὲ τὸ ἀξίωμα ὁ λαβών, λέγει ὁ βιογράφος τῆς Ἁγίας Μελά-» νης τῆς Ῥωμαίας, ἕτερός ἐστιν, ὡς ἂν εἴποι τις, ὑποβασιλεύς· ἀλουρ-» γίς τε γὰρ αὐτῷ κατάχρυσος καὶ τἄλλα τῆς βασιλείας παράσημα, ὅτι » μὴ μόνον τῆς χρυσῆς στεφάνης, ἔχει τὰ τῆς βασιλείας σύμβολα.«

Ἡ ἀξία τοῦ Καίσαρος εἶχεν ἐκπέσῃ πολὺ τῆς ἀρχαίας αὐτῆς ἐπισημότητος, ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν μάλιστα καὶ Παλαιολόγων, προτιμηθέντων ἀντὶ τούτου τῶν Δεσποτῶν καὶ Σεβαστοκρατόρων. Ἦτον ὅμως πάλιν οὐχ ἧττον σημαντική, καὶ συνωδεύετο διὰ τοῦ τίτλου Μ ε γ α λ ε ι ό τ η ς καὶ πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἕνα αἰῶνα διὰ τοῦ N o b i l e, καθὼς παρὰ τοῖς Τούρκοις τὸ Τ σ ε λ ε μ π ῆ, διδόμενον εἰς τοὺς τῶν πρώτων Σουλτάνων ἐπιδόξους διαδόχους. Ὅθεν, ὅταν τῷ 1307 ἐδόθη εἰς τὸν περίφημον Ἱππότην Ῥογέριον De Flor, τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐπικούρων Καταλάνων, ἐθεωρήθη τοῦτο παρὰ τοῖς Γραικοῖς μέγα σκάνδαλον.

Τὸ φόρεμα δὲ τῆς κεφαλῆς τοῦ Καίσαρος ἦτον χρυσοπόρφυρον, διαφέρον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μόνον καθ' ὅσον δὲν εἶχεν ἀετοὺς ὡς ἐκεῖνο. Ἐν δὲ ταῖς ἐπισήμοις προελεύσεσιν ἵππευε παρὰ τὸν Αὐτοκράτορα καὶ κατῴκει δικαιωματικῶς ἐντὸς τοῦ Παλατίου. Ὁ Καῖσαρ Βάρδας ἐν ταῖς προελεύσεσιν ἐξήρχετο μετὰ σκαραμαγκίου ὀξέος· ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ Στρατηγόπουλος, οὐ μόνον τοῖς τοῦ Καίσαρος παρασήμοις κοσμούμενος ἐθριάμβευσεν, ἀλλὰ πρὸς τούτοις καὶ στεφάνῳ πολυτελεῖ καὶ μικροῦ δέω λέγειν βασιλικῷ. Προσετετάχει δ' ἐπὶ τούτοις ὁ Βασιλεὺς διὰ μνήμης καὶ τὸ τοῦ Καίσαρος ὄνομα ἄγεσθαι ὁμοῦ τοῖς τῶν Βασιλέων ἐν τοῖς ὑμνητηρίοις καὶ

---

expeditionum in Curia Romana, οἱ ὁποῖοι πιθανῶς ἦσαν, καθὼς καὶ οἱ περὶ τὸν αὐτοκράτορα, χριστιανοὶ ἐπὶ τὸ γενιτσαρικώτερον ὡπλισμένοι.

εὐφήμοις ᾄσμασιν ἅπασι πανταχῇ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἐπικρατείας, ἄχρις ἐνιαυτοῦ (1).«

Ὁ δὲ τίτλος τοῦ Δεσπότου ἐδίδετο εἰς τοὺς πλησιεστέρους τοῦ Αὐτοκράτορος συγγενεῖς, καὶ ἰδιαιτέρως τοὺς ἀδελφούς του. Τοὺς δὲ νεοπροβλήτους Δεσπότας, καθὼς καὶ τοὺς Σεβαστοκράτορας καὶ τοὺς Καίσαρας, συμπαρέπεμπον ἀπὸ τοῦ Παλατίου μέχρι τοῦ οἴκου 'των ἔφιπποι πάντες οἱ ἄρχοντες ἐν στολῇ· ἐδίδετο δὲ καὶ εἰς αὐτὸν, ὅταν ἦτον συγγενὴς τοῦ Αὐτοκράτορος, τὸ ἐπίθετον Ἅγιος, καθὼς φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βησσαρίωνος πρὸς τὸν παιδαγωγὸν τῶν τέκνων τοῦ Δεσπότου Θωμᾶ, ἀδελφοῦ τῶν τελευταίων Αὐτοκρατόρων Ἰωάννου καὶ Κωνσταντίνου.

Ἡ δὲ τοῦ Νωβελλησίμου ἀξία ἦτον τιμητικὴ μᾶλλον, καὶ, χρησιμεύουσα κατ' ἀρχὰς ὡς τίτλος τῆς τοῦ Καίσαρος ἀξίας, ἐδίδετο συνήθως εἰς τοὺς μικροτέρους υἱοὺς ἢ καὶ ἀδελφοὺς καὶ πλησιεστάτους τῶν Αὐτοκρατόρων συγγενεῖς, οὖσα μετοχή τις, τρόπον τινὰ, εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ Φιλοστόργιος (2) ἑρμηνεύει τὴν λέξιν διὰ τοῦ Ἐπιφανέστατος, τὸ ὁποῖον ὅμως ἁρμόζει μᾶλλον εἰς τὸ Clarissimus. Ἐφόρουν δὲ στέφανον (κορώναν) καὶ χλαῖναν χρυσῆν ἢ πορφυρᾶν, χρυσῷ λώρῳ (παρυφῇ) περικεκοσμημένην, καὶ προεκάθηντο τῶν Ἐπάρχων. Ὑπῆρχε δὲ καὶ Πρωτονωβελλήσιμος, καὶ κατωρθώθη καὶ Πρωτονωβελλησιμοϋπέρτατος, καθ' ὃν χρόνον αἱ λέξεις ἐχαλκεύοντο πρὸς ἀφορμὴν μισθοδοτήσεως ἀργῶν. Ἐδίδετο δὲ καὶ εἰς γυναῖκας (3). Ἔκ τινος δὲ παλαιᾶς ἐπιγραφῆς ἐξάγεται ὅτι πρῶτος τὴν ἀρχὴν ταύτην ἔλαβεν Οὐαλλεριανὸς ὁ νεώτερος περὶ τὰ 260 μ. Χ.

Τιμητικὸς παρομοίως εἶχε καταντήσῃ καὶ ὁ τίτλος τῶν Ὑπάτων, ἀφ' ὅτου συνεχωνεύθη ἐν τῷ τοῦ Αὐτοκράτορος (4). Ὁ δὲ διορισμὸς αὐτῶν, ἀνανεούμενος κατ' ἔτος, διαρκέσας 1049 ἔτη, ἔπαυσε τέλος τῷ 542, ὢν καὶ πρὸ τούτου ἐντελῶς ἀσήμαντος καὶ ὀνόματι μόνον. Διότι 'δὲν εἶχον ἄλλο καθῆκον, εἰμὴ 'να πομπεύωσιν ἑπτάκις τοῦ ἐνιαυτοῦ, ῥίπτοντες εἰς τὸν λαὸν τὴν λεγομένην ὑπατείαν, ἥτις συνεποσοῦτο εἰς δισχιλίας λίτρας χρυσίου. Καὶ ἐπειδὴ ὀλίγοι ἠδύναντο 'να ἐπαρκέσωσι πρὸς τοιαύτην δαπάνην, ἀνεπλήρουν ταύτην οἱ Αὐτοκράτορες ἀπὸ τοῦ εἰδικοῦ αὐτῶν τα-

(1) Νικηφόρ. Γρηγ. (2) Ἐκκλησ. Ἱστορ. Η', »Ἐπιφανέστατον τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐτίμησεν, » ὃ παρὰ Ῥωμαίοις τὸν Νωβελλήσιμον δύναται.« (3) Ἴδε κατόπιν. (4) Ἴδε τὴν ἐν ἔτει 536 Νεαρὰν τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

μείου. Ὁ Μαρκιανὸς εἶχε δοκιμάσῃ τῷ 452 'να καταργήσῃ τὸ μάταιον τοῦτο ἔξοδον, διατάξας 'να δαπανῶνται τὰ εἰς τὸν ὄχλον διανεμόμενα ταῦτα χρήματα πρὸς ἐπισκευὴν καὶ διατήρησιν τῶν Ὑδραγωγείων· ἀλλ' ἡ κενοδοξία ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ φιλοκέρδεια ἀφ' ἑτέρου 'τὸ διαιώνιζον. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐμετρίασεν αὐτὸ τῷ 536, τῷ δὲ 542 δὲν διώρισε πλέον ἄλλους ὑπάτους. Ὁ δὲ τελευταῖος διορισθεὶς τῷ 541 ἦτον ὁ Βασίλειος· ὅθεν καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος, καθὼς καὶ τὰ ἐφεξῆς ἄχρι τοῦ 587, σημειοῦνται: »Τῷ πρώτῳ » (δευτέρῳ κτλ.) ἔτει μετὰ Βασίλειον Ὕπατον.« Ἔκτοτε δὲ 'δὲν ἐσημειοῦντο πλέον, εἰμὴ τὸ ἔτος τῆς βασιλείας καὶ ἡ Ἰνδικτιὼν, ἄχρις ὅτου ἤρξατο τὸ ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως. Ἀλλ' οὐχ ἧττον, τινὲς τῶν κατόπιν Αὐτοκρατόρων, καθὼς ὁ Ἰουστῖνος Β', ὁ Τιβέριος, ὁ Μαυρίκιος καὶ ὁ Ἡράκλειος ἐλάμβανον ἐνίοτε καὶ τὸν τίτλον τοῦ Ὑπάτου, καθὼς ἀποδείκνυται ἔκ τινων ἐπιγραφῶν.

Ἐν ὅσῳ δὲ ἡ αὐτοκρατορία ἦτον διῃρημένη εἰς δύο, ἐξελέγοντο δύω Ὕπατοι, ὁ μὲν ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς, ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ τῆς Δύσεως. Συχνάκις δὲ ἀπαντῶνται ἔν τε ἐπισήμοις καὶ ἰδιωτικοῖς ἐγγράφοις Ὕπατοι δηλωθησόμενοι· διότι 'δὲν ἦτον ἀκόμην εἰς τὸν γράφοντα γνωστὴ ἡ ἐκλογή 'των. Ἐπειδὴ δὲ, κατὰ τὸν Προκόπιον (1), »Ὕ» πατοι Ῥωμαίων ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐγενέσθην δύω, ἅτερος μὲν ἐν Ῥώμῃ, ὁ » δὲ δὴ ἕτερος ἐν Βυζαντίῳ,« συνέβαινε πολλάκις, ὥστε, πολλοὺς μῆνας μετὰ τὸν Ἰανουάριον, γραφομένου τοῦ ἐγγράφου, 'να ἀγνοῆται ὁ ἕτερος αὐτῶν. Αὐτίκα ὁ μὲν Συνέσιος (2) »Χθὲς, γράφει, καὶ πρώην ἐπὶ τῶν » ἔναγχος ὑπάτων, ὧν ἅτερός ἐστιν Ἀρισταίνετος· τὸν γὰρ συνάρχοντα » ἀγνοῶ.« Ὁ δὲ Πολέμιος Σίλβιος, γράφων ἐν Ῥώμῃ τῷ 449 (3), ἀναφέρει ἕνα μόνον Ὕπατον, τὸν Ἀστέριον. »Ab urbis exordio mille et du» centis annis, Posthumiano et Zenone Consulibus, Asterio Consule tan» quam primus annus incipit,« διότι ὁ συνάρχων τοῦ Ἀστερίου, ἐκλεχθεὶς ἐν ΚΠ., 'δὲν ἦτον ἀκόμην ἐν Ῥώμῃ γνωστός. Ἐκ τοὐναντίου δὲ, ἡ κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔτος συγκροτηθεῖσα ἐν ΚΠ. Σύνοδος ἐπὶ Φλαβιανοῦ ἀναφέρει μὲν τὸν Πρωτογένην, παρασιωπᾷ δὲ, ὡς μήπω γνωστὸν, τὸ ὄνομα τοῦ συνάρχοντος αὐτοῦ: »Φλαβίου Πρωτογένους τοῦ λαμπροτάτου, καὶ » τοῦ δηλωθησομένου Ὑπάτου, πρὸ ἓξ εἰδῶν Ἀπριλίων, ἐν ΚΠ. (4)«. Τὸν Ἰούνιον ὅμως τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἦτον ἤδη καὶ ἐν Ῥώμῃ γνωστὸν τὸ ὄνομα

(1) Περὶ τοῦ Περσ. πολέμου Βιβλ. Α', κεφαλ. κε'. (2) Ἐπιστολ. 132. (3) Τῷ 1200 ἔτει ἀπὸ Κτ. Ῥώμης. (4) Πράξ. Ζ'.

τοῦ ἐν ΚΠ. Ὅθεν ἐν τῇ πρὸς τὸν Φλαβιανὸν ἐπιστολῇ τοῦ Πάππα Λέοντος σημειοῦνται τὰ ὀνόματα ἀμφοτέρων τῶν Ὑπάτων: »Ἐδόθη εἰδοῖς » Ἰουνίαις, Ὑπατείας Ἀστερίου καὶ Πρωτογένους, τῶν λαμπροτάτων Ὑ» πάτων.» Περίεργον δὲ εἶνε, ὅτι ἐν Θηράλλῳ (;), ὅπου ἦτον ὁ Αὐτοκράτωρ, δὲν ἦτον, οὔτε τὸν Μάϊον ἀκόμη τοῦ αὐτοῦ ἔτους, γνωστὸν τὸ ὄνομα τοῦ ἐν Ῥώμῃ Ὑπάτου· ὅθεν ἡ πρὸς Διόσκορον, τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, ἐπιστολὴ τοῦ Αὐτοκράτορος » ἐδόθη εἰδοῖς Μαΐαις, ἐν Θηράλλῳ, » Ὑπατείᾳ Πρωτογένους τοῦ λαμπροτάτου, καὶ τοῦ δηλωθησομένου (1)».

Ἐξελέγοντο δὲ καὶ ἐγκαθιδρύοντο τῇ ά. Ἰανουαρίου (ἐ. Νόννων Ἰανουαρίων, κατὰ τὸν προειρημένον Πολέμιον Σίλβιον) ἑκάστου ἔτους ἀπὸ πρωΐας (2). Ἀπήρχοντο δὲ ἐν πομπῇ ἀπὸ τοῦ Παλατίου εἰς τὸν φόρον, συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπισημοτέρων πολιτικῶν τε καὶ στρατιωτικῶν ἀξιωματικῶν, προηγουμένων τῶν ῥαβδούχων, ἐνδεδυμένοι στολὴν (τὴν καλουμένην Trabea) χρυσοπόρφυρον, καὶ ἐνίοτε λιθοκόλλητον, ὅπου ἐνθρονιζόμενοι ἐπὶ τοῦ Ὑπατικοῦ δίφρου (chaise curule), ἐξετέλουν τὴν μόνην διασωθεῖσαν πρᾶξιν τοῦ ἀξιώματός των, τὴν ἀπελευθέρωσιν (emancipatio) δούλου φερομένου ἐπίτηδες, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ Βρούτου ἀπελευθερώσεως τοῦ πιστοῦ Βινδηκος, τοῦ καταμηνύσαντος τὴν τῶν Ταρκυνίων συνωμοσίαν. Ἡ ἑορτή, αἱ δημοθοινίαι, τὰ θεάματα κλπ. ἐξηκολούθουν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας· ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ διέταττε ν᾽α χαραχθῇ τὸ ὄνομα τῶν νέων Ὑπάτων ἐπὶ ἐλεφαντίνων ἢ ξυλίνων διπτύχων (3), τὰ ὁποῖα διεπέμποντο εἰς ὅλας τὰς Ἐπαρχίας, καὶ ἐχαρίζοντο εἰς διαφόρους πόλεις, εἰς τὴν Γερουσίαν, εἰς διαφόρους ἄρχοντας καὶ εἰς τὸν λαόν, εἰς τὸν ὁποῖον διένειμον καὶ ἀργύρια, τὴν προειρημένην Ὑπατείαν· ὁ δὲ Ἰουστινιανός, μονοκρατορήσας, δέδωκε, λέγει τὸ Χρονικόν, »ὅσην οὐδεὶς βασιλέων«. Ὁ δὲ Μαρκιανός, ἀναγορευθεὶς Ὕπατος τῷ 573, »ἐσύρθη ὑπὸ ἀνθρώπων«.

(1) Ἴδε πλείονα καὶ περίεργα περὶ τούτου ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ τοῦ Δουκαγγίου ἐν Λέξ. Ὕπατος. (2) Ὅθεν τὸν Ἰανουάριον μῆνα ὁ μὲν Παῦλος ὁ Σιλεντιάριος καλεῖ (ἐν τῇ Ἐκφράσει τῆς Ἁγίας Σοφίας) Χουσοχίτωνα· ἡ δὲ Ἀνθολογία Μῆνα ὑπάτων. (3) Τὰ Δίπτυχα ταῦτα ἦσαν εἶδος διπλῶν δελτίων (πινακίδων), φερόντων ἐν ἀναγλύφῳ τὴν εἰκόνα καὶ τὸ ὄνομα καὶ ἐπίθετον τοῦ Ὑπάτου, καὶ τὰ σύμβολα προσέτι τῆς ἐξουσίας του, καθὼς καὶ τὰ θεάματα (ἀγῶνας μονομάχων τυχὸν ἢ θηρίων), ὅσα παρέσχε τῷ δήμῳ ἐκλεχθείς. Τινὰ τῶν Διπτύχων τούτων ἀπεικόνισεν ὁ Μοντεφαλκώνιος (Ἴδε Supplément à l' Antiquité expliquée, T. 3, p. 220). Ἐν δὲ τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ σώζεται ἓν τοιοῦτον, ὅπου ὁ Ὕπατος κάθηται ἐπὶ τοῦ ὑπατικοῦ δίφρου, φορῶν τὸν ἄνευ χειρίδων χιτῶνα (fascia consularis, colobium, subarmalis), ὑπὸ τὸν ὁποῖον διαφαίνεται ὁ κεντητὸς χιτὼν (toga picta), καὶ κρατῶν διὰ τῆς μιᾶς μὲν χειρὸς τὸ ἐλεφάντινον σκῆπτρον (scipio), ἔχων ἐπικείμενον τὸν ἀετόν, διὰ δὲ τῆς ἑτέρας τὸν ἐκ μεμβράνης κύλινδρον (mappa circensis), διὰ τοῦ ὁποίου ἀνηγγέλλετο ἡ ἔναρξις τῶν ἀγώνων.

Ἡ δὲ τελετὴ τῆς ἐγκαθιδρύσεως αὐτῶν ἐτελείονε συνήθως διὰ σχοινοτενοῦς ἐγκωμίου, ὅπερ προσεφώνει τῷ ὑπάτῳ ὁ τῶν Σχολαστικῶν (Δικηγόρων) ἱκανώτερος. Ὁ δὲ δῆμος τὸν ἀνευφήμει κατὰ τὸ σύνηθες αὐτῷ ὕφος· παραδ. χάριν: »Καλλίστρατος εὐτυχής! καὶ εἰς ἄλλο προκόψει! (καθὼς λέγομεν τώρα: »Καὶ εἰς ἀνώτερα!).

Ἡ τοῦ Ὑπάτου ἀξία, παρακμάσαντος τοῦ Γραικορωμαϊκοῦ Κράτους, »ἐκ τῆς πρὶν δόξης καὶ μεγαλειότητος πρὸς ταπεινὸν μεταστησαμένη σχῆ»μα«, κατὰ τὴν 94 Νεαρὰν τοῦ Αὐτοκράτορος Λέοντος, κατήντησε τέλος τίτλος ἁπλοῦς, διδόμενος εἰς τοὺς διοικητὰς κυρίως καὶ Ἐπάρχους, καὶ τέλος ὡς προσφώνησις ἁπλῆ πρὸς τοὺς μεγιστᾶνας καὶ προκρίτους τοῦ Κράτους.

Διωρίζοντο δὲ διὰ κωδικέλλου (πυττακίου, καθὼς καὶ οἱ ἄρχοντες τῆς Δακίας) καὶ ἐπίτιμοι (ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι, τιτουλάριοι, καλούμενοι μόνον, καθὼς λέγει ὁ Προκόπιος (1), καὶ ἡ Γ' τοῦ Ἰουστινιανοῦ Νεαρά), οὐ μόνον Ὕπατοι, τῶν ὁποίων ὅμως τὰ ὀνόματα οὔτε ἐν τοῖς Ὑπατικοῖς καταλόγοις ἐσημειοῦντο, οὔτε εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς ὑπηκόους ἐκοινοποιοῦντο, ἀλλὰ καὶ Ἔπαρχοι. Ἐκαλοῦντο δὲ Codicillarii, καὶ Honorarii, συχνότερον δὲ Ἀπὸ Ὑπάτων, Ἀπὸ Ὑπάρχων κτλ. Τοιούτου διορισμοῦ παράδειγμα ἀπαντῶμεν τὸ τοῦ Κλόδιος, βασιλέως τῶν Γάλλων, διορισθέντος Ὑπάτου ὑπὸ Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, πέμψαντος αὐτῷ τό τε δίπλωμα καὶ τὴν στολὴν τοῦ τιμητικοῦ τούτου ἀξιώματος. Ὁ δὲ Εὐάγριος, ὢν καὶ αὐτὸς Ἀπὸ Ὑπάρχων, λέγει (2) ὅτι ὁ Μαυρίκιος Τιβέριος ἔστειλε πρὸς αὐτὸν »δέλθους Ὑπάρχων«, τὸν ἐτίμησε δηλ. διὰ πυττακίου Ὕπαρχον, καθὼς ἤθελεν εἰπεῖ σήμερόν τις τῶν ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι ἀρχόντων τῆς Βλαχομολδαβίας. Ὁ δὲ Μιχαὴλ Παλαιολόγος »Τὸν Στρα» τηγόπουλον Ἀλέξιον, λέγει ὁ Ἀκροπολίτης, Μέγαν Δομέστιχον τετι» μηκὼς, δι' ἐπιστολῆς τετίμηκε Καίσαρα«.

Οἱ δὲ Ἀνθύπατοι δὲν ἦσαν πλέον οἱ ἐπὶ Ῥωμαίων Proconsules, τοποτηρηταὶ τῶν Ὑπάτων, ἀλλὰ προηγούμενοι αὐτῶν τε καὶ τῶν Πατρικίων, καὶ χωρὶς οὐδεμιᾶς ἐνεργητικῆς ἐπιστασίας.

Τὸ σημαντικώτερον δὲ ἀναντιῤῥήτως καὶ ἐνεργητικώτερον τῶν ἀξιωμάτων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἦτον κατὰ τοὺς πρώτους αὐτῆς χρόνους ὁ

Ἔπαρχος [Praefectus] τοῦ Πραιτωρίου.

Δικαιοσύνη, Οἰκονομικὰ, Ἀστυνομία, Ταχυδρομεῖα, Ὁδοὶ, Χειροτεχνία,

(1) Γοτθ. (2) Ἐν τῷ τέλει τῆς κατ' αὐτὸν Ἱστορίας.

Ζωοτροφίαι, πᾶν ὅ,τι ἀπέβλεπεν ἐν γένει τὴν ἀσφάλειαν καὶ εὐημερίαν τῶν κατοίκων, ὑπήγετο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν 'του. 'Ηδύνατο 'να ἑρμηνεύῃ καὶ 'να τροποποιῇ τὰς διατάξεις τῶν Νόμων καὶ 'να ἐκδίδῃ καὶ κανονισμοὺς προσωρινούς. 'Επετήρει τὴν διαγωγὴν τῶν 'Υπάρχων, καὶ ἔπαυεν ἢ μετετίθει τοὺς ἀνικάνους· ἐδίκαζε «πᾶσαν δίκην»· εἰς δὲ τὸ βῆμα αὐτοῦ ἐξεκαλοῦντο ὅλαι τῶν κατωτέρων δικαστηρίων αἱ ἀποφάσεις, καὶ ἡ ἀπόφασίς 'του ἦτον ἀνέκκλητος. «A Praefectis autem praetorio provocare non sinimus», λέγουν οἱ Κώδηκες τῶν Αὐτοκρατόρων (1). Διὰ τὸ μέγεθος δὲ τῆς ἐξουσίας 'του καὶ τὴν ἐπὶ τῶν μεγίστων δικαιοδοσίαν 'του ἐπεκράτησε καὶ ἡ παροιμία «De minimis non curat praetor. Ἦτον, ἐν ἑνὶ λόγῳ, κατὰ τὸν Σιμοκάττην, ὁ πρῶτος τῆς πολιτείας ἄρχων, μετὰ τὸν Αὐτοκράτορα, ὁ πρῶτος αὐτοῦ ὑπουργὸς ἢ ἐπίτροπος, καὶ, αὐτὸ τοῦτο, Σαδρεαζάμ. Ὅθεν ὁ μὲν Εὐάγριος ὀνομάζει (2) τὴν τοῦ 'Επάρχου ἀρχὴν κορυφαίαν, ὁ δὲ Εὐνάπιος Βασιλείαν ἀπόρφυρον. Ἡ ζώνη 'του, τὸ ἅρμα 'του, ἡ στολὴ τῶν δορυφόρων 'του ἦσαν ὁλόχρυσα, κῆρυξ προηγεῖτο τοῦ ὀχήματος αὐτοῦ ξιφήρης, κράζων 'να 'τῷ κάμωσι τόπον κτλ. κτλ. Νεωστὶ δὲ διοριζόμενος, ἐξήρχετο ἀπὸ τοῦ Παλατίου διὰ τῆς Χαλκῆς Πύλης καὶ ἀπήρχετο εἰς τὸ Πραιτώριον ἐπ' ὀχήματος.

Ἄλλος παρ' αὐτὸν ἦτον ὁ

Ἔπαρχος τῆς ΚΠ.

εἰς τοῦ ὁποίου τὴν δικαιοδοσίαν ὑπήγετο ἅπασα ἡ ΚΠ. μετὰ τῶν πέριξ αὐτῆς ἐντὸς ἑκατοστοῦ μιλίου· διότι τὰ ἐπέκεινα ἦσαν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ 'Επάρχου τοῦ Πραιτωρίου. Εἶχε δὲ ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτοῦ ἐπιμέλειαν τοὺς λεγομένους Δήμους, τὰ ἀφορῶντα τὰ ὤνια, καὶ ἰδίως τὸν σῖτον, τὰς συντεχνίας, τὰ λουτρὰ, τὰ θέατρα, τοὺς νυκτοφύλακας κτλ. Ὅθεν καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ, ἀναλογοῦν πρὸς τὸ τοῦ πρώην Σταμπὸλ-ἐφέντη, ὀνομάζεται ἐν τῇ ΙΓ' Νεαρᾷ τοῦ 'Ιουστινιανοῦ Πολιαρχία. Κατεστάθη δὲ πρώτην φορὰν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου, «ἀναστρέψαντος τῷ » 353 ἀπὸ τῶν ἑσπερίων μερῶν, καὶ παύσαντος τὴν ἀρχὴν τῶν 'Ανθυπάτων (3)«. 'Επὶ 'Ιουστινιανοῦ προσετέθησαν ἄλλοι δύω, ὁ μὲν, ἐπὶ τῶν κλεπτῶν δῆθεν, Πραίτωρ κληθείς· ὁ δὲ ἐπὶ τῶν μοιχῶν κλπ. καὶ...

---

(1) Νομ. Κωνσταντ. Κώδ. 'Ιουστινιαν. Βιβλ. Ζ', Τίτλ. 62, Νομ. ιθ'. (2) Βιβλ. Β', 32.
(3) Σωκρ. Β', μά.

ἐπὶ τῶν αἱρετικῶν!!, κληθεὶς Κυαισίτωρ (Inquisitor), ἄλλος παρὰ τὸν Κυαίστωρα (1).

Ὁ Διοκλητιανὸς, διαιρέσας εἰς τέσσαρα μέρη τὴν Ῥωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν, κατέστησε καὶ τέσσαρας ἐπάρχους, τοὺς ὁποίους διετήρησε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος μοναρχήσας. Ἐξ αὐτῶν, ὁ μὲν τῆς Ἀνατολῆς ἐξέτεινε τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ εἰς τὰ τρία μέρη τῆς ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους οἰκουμένης, ἀπὸ τῶν καταῤῥάκτων τοῦ Νείλου μέχρι τοῦ Φάσιδος, καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέων τῆς Θράκης ἄχρι τῆς Περσίας· ὁ δὲ τῆς Ἰλλυρίας ποτὲ διεῖπε τὰς σημαντικὰς Ἐπαρχίας τῆς Παννονίας, Δακίας, Μακεδονίας καὶ Ἑλλάδος· ὁ τῆς Ἰταλίας ἐξέτεινε τὴν ἑαυτοῦ δικαιοδοσίαν ἄχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Δουνάβεως, τῶν νήσων τῆς Μεσογείου καὶ ἐπὶ τοῦ βορειοτέρου μέρους τῆς Ἀφρικῆς· ὁ δὲ τῶν Γαλλιῶν περιελάμβανεν ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν του τὴν Ἱσπανίαν ἄχρι τοῦ Ἄτλαντος καὶ τὰς παρὰ τὴν Μεγάλην Βρεττανίαν Ἐπαρχίας. Μόνη δὲ ἡ Ῥώμη καὶ ἡ ΚΠ. ἐξῃροῦντο τῆς δικαιοδοσίας αὐτῶν, ἔχουσαι ἰδίους Ἐπάρχους. Οἱ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου κατασταθέντες τέσσαρες Ἔπαρχοι προηγοῦντο τῶν Πατρικίων. Ὁ δὲ Ζώσιμος, τοῦ ὁποίου ὅμως γνωστὴ ἡ κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου ἀντιπάθεια, λέγει (2) ὅτι, «βουλόμενος καὶ » τοῖς ἐν λαμπρᾷ τύχῃ περινοῆσαί τι λυπηρὸν, ἕκαστον εἰς τὴν τοῦ Πραί» τωρος ἀξίαν ἐκάλει, καὶ τῷ προκαλύμματι τῆς τιμῆς ἀργύρου σταθμὸν » ἀπῄτει πολύν».

Ἡ διαίρεσις αὕτη δὲν παρέμεινε πολύ· τὸ δὲ Κράτος διῃρέθη πολιτικῶς τὸ πρῶτον εἰς δεκατρεῖς Ἐπαρχίας, ὧν ἡ πρώτη διῳκεῖτο ὑπὸ τοῦ Κόμητος τῆς Ἀνατολῆς, περὶ οὗ μετ' ὀλίγον, ἀφ' οὗ προεξετάσωμεν τίς ἦτον ἐν γένει καὶ κατ' ἀρχὰς

ὁ Κόμης.

»Κόμης, κατὰ μὲν τὸν Πορφυρογέννητον, ἐλέγετο πᾶς ἀρχηγὸς (πρῶτος, ἡγεμὼν) στρατοῦ. »Κόμητας γὰρ ἔλεγον τοὺς νῦν Στρατηγούς«. Ἰδίως δὲ »Κόμης τὴν τάξιν, στρατιωτῶν ἡγούμενος ἑκατόν«. Κατὰ δὲ τὸ Γλωσσάριον τῶν Τακτικῶν τοῦ Λέοντος, »Κόμης, ἤτοι Τριβοῦνος, ὁ ἑνὸς » τάγματος ἢ Βάνδου ἀφηγούμενος, ὁ μιᾶς χοόρτης ἄρχων, ᾧ καὶ ἑκα« τοντάρχαι ὑποτάσσονται«. Κατ' ἄλλην δὲ διατύπωσιν. «Μετὰ τοὺς » Δρουγγαρίους οἱ Κόμητες. Ἀπὸ Τριβούνου γὰρ προεβιβάσθη τις εἰς Κό» μητα ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ«.

(1) Ἴδε τὴν Π' Νεαρὰν, καὶ Ι. Λυδοῦ τὸ περὶ ἀρχ. Ῥωμ. Πολ. Α', 25, κ. ε. (2) Βιβλ. Β'.

Τοὺς Κόμητας κατέστησε πρῶτος ὁ Καῖσαρ Αὔγουστος, διορίσας τινὰς τῶν Συγκλητικῶν (Γερουσιαστῶν) 'να 'τὸν σ υ ν ο δ ε ύ ω σ ι καὶ συμβουλεύωσιν, οἵτινες ὕστερον διῃρέθησαν εἰς τρεῖς τάξεις, καθ' ὅσον ἐπλησίαζον μᾶλλον ἢ ἧττον τὸν ἡγεμόνα, καὶ ἦσαν κατ' ἀρχὰς ἀνώτεροι τῶν Δουκῶν, ὅθεν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος προεβίβασέ τινας τῶν Δουκῶν εἰς Κόμητας. Ἐκαλοῦντο δὲ Comites Augusti, ὅπερ ἐσήμαινε κυρίως ὑπηρεσίαν, ὕστερον δὲ κατήντησεν ἀξίωμα, καὶ ἐδίδετο εἰς τοὺς πρώτους τοῦ Παλατίου ἀξιωματικούς, εἰς τὸν Διοικητὴν τῆς Ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ εἰς πολλοὺς τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις στρατιωτικῶν διοικητῶν· οἷον Κόμης τῆς Ἀρμενίας, Ἀντιοχείας, Ἀβύδου κτλ., οἱ ὁποῖοι ἐφόρουν, καθὼς καὶ οἱ Δοῦκες, ὡς διακριτικὸν σημεῖον τῆς ἀξίας αὐτῶν, χρυσοῦν τελαμῶνα (ἀορτῆρα), καὶ εἶχον ὑποχρεωτικῶς 190 ὑπηρέτας καὶ 158 ἵππους ἕκαστος. Ἐξ αὐτῶν ὁ Κόμης τῆς Ἀνατολῆς ἢ Ἑῴας ἦτον ὁ σημαντικώτερος, καὶ ἡ ἔκτασις τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ ἦτον τηλικαύτη, ὥστε εἶχεν ὑφ' ἑαυτὸν ἑξακοσίους apparitores, γραμματεῖς τρόπον τινὰ ἢ ἐπιστάτας· τὸ δὲ δικαστήριον τοῦ Ἐπάρχου τοῦ Πραιτωρίου τῆς Ἀνατολῆς ἀπησχόλει ἑκατὸν πεντήκοντα δικολόγους (Σχολαστικούς), ἐκ τῶν ὁποίων δύω ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ὅπως ὑπερασπίζωσι τὰς ὑποθέσεις τοῦ Ταμείου, καθὼς συνειθίζεται καὶ τώρα ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐλάμβανον μισθὸν ἑξήκοντα λίτρας χρυσοῦ.

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐχόντων ὑπηρεσίαν ἐν τῇ Αὐλῇ καὶ οὐχὶ στρατιωτικὴν ἢ Διοικητικὴν ἐξουσίαν Κομήτων, σημαντικώτεροι ἦσαν ὁ Κόμης τῆς Αὐλῆς ἢ τῆς Κόρτης (Αὐλάρχης) Major domus, ὅπερ μεταφράζει τις Π ρ ό ο ι κ ο ς· ὁ Κόμης τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν, ἢ τῶν θείων Λαργιτιόνων (δαψιλειῶν, παροχῶν, largesses), ἢ τῶν θείων ἰδικῶν ἢ σακρῶν, ἢ τῶν ἁπανταχοῦ θείων Πριβάτων, ὁ καὶ Π ρ ι β α τ ά ρ ι ο ς· ὁ Κόμης ἢ, κατὰ τὸν Φιλοστόργιον, προεστὼς τῶν βασιλικῶν ἵππων, ἢ τοῦ Σταύλου, ὁ ἄλλως Σ τ α υ λ ο κ ό μ η ς (1)· ὁ Κόμης τῆς βασιλικῆς οἰκίας (2) ἢ τοῦ βασιλικοῦ Ἐξκουβίτου, ἢ τῶν Ἐξκουβίτων (Ἐξκουβιτώρων), ἢ τῶν Σχολῶν, ἢ τῶν Φοιδεράτων κτλ.· ὁ Κόμης τοῦ Στόλου (ἀντιναύαρχος),

(1) Comes sacri stabuli, ὅθεν τῶν Γάλλων ὁ Connétable, τὸν ὁποῖον οἱ τῆς Βυζαντίδος ἱστορικοὶ γράφουσι Κονοσταῦλον ἢ Κοντοσταῦλον, ὁ δὲ Παχυμέρης λέγει (Βιβλ. Β', κεφ. ζ'.) ὅτι «Τὸ ἀξίωμα τοῦτο προνόμιον εἶχεν ἐκ παλαιοῦ εἰς χεῖρας ἄγειν τὸν ἔχοντα τοῦτο ἅπαν τὸ ἐξ Ἰταλῶν στρατιωτικὸν καὶ ὑπήκοον». Τούτου μόνου τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἐπιστασίαν καὶ τὸ ὄνομα διετήρησεν ἡ Αὐλὴ τῶν πρώην ἡγεμόνων τῆς Δακίας, ὑπὸ τὴν λέξιν Κ ό μ η σ ο ς. Ἐδίδετο δέ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τοὺς οἰκειοτάτους τοῦ Ἡγεμόνος συγγενεῖς, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν βλέπομεν ὅτι, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, Κόμης τῶν βασιλικῶν σταύλων ἦν Βαδούριος, ἀδελφὸς Ἰουστίνου τοῦ Β'. (2) Ἴδε κατωτέρω.

τελῶν ὑπὸ τὸν Δρουγγάριον τοῦ στόλου, καὶ ἄρχων πέντε ἢ τριῶν δρομώνων· ὁ Κόμης (ὁ ἄλλως Μάγιστρος) τῶν ὀφφικίων· ὁ κόμης τοῦ Ὀψικίου ἢ τῆς πομπῆς ἡ τοῦ Πραισέντου· ὁ Κόμης τῶν οἰκιῶν (ὁ ἐπὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν), κ.λ.π. Τούτων δὲ πάντων ὁ πρωτεύων τῇ τάξει, ἐλέγετο Πρωτοκόμης, ὅθεν ὁ παρὰ τοῖς Ἰταλίζουσι Σοπρακόμης.

Δοὺξ

δὲ σημαίνει κατὰ λέξιν Ὁδηγὸς, ἡγεμὼν στρατιωτῶν, στρατοπεδάρχης. Τὸν τίτλον δὲ τοῦτον ἔφερον ἀπὸ Πρόβου ἀκόμην (τῷ 276 π. Χ.) οἱ στρατηγοὶ τῆς Ῥώμης, καὶ μετὰ ταῦτα οἱ Πραίτωρες καὶ Ἀνθύπατοι. Κατὰ δὲ τὸν ϛ′ αἰῶνα οἱ Δοῦκες ἦσαν Διοικηταὶ στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ τῶν Ἐπαρχιῶν, δεκατρεῖς ἐν Εὐρώπῃ καὶ δώδεκα ἐν Ἀσίᾳ· ἐστρατήγουν δὲ κυρίως τῶν εἰς τὰ μεθόρια (φρούρια ἢ στρατόπεδα) διωρισμένων στρατευμάτων. Ἵνα τοὺς προσηλώσωσι δὲ εἰς τὰς ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας ἐφύλαττον, 'τοῖς παρεχώρουν εἰς ἰδιοκτησίαν (beneficia) καὶ γαίας τῶν μεθορίων μετὰ τῶν ἀναγκαίων κτηνῶν καὶ σωμάτων πρὸς καλλιέργειαν. Τὴν ἰδιοκτησίαν δὲ ταύτην ἠδύναντο καὶ εἰς τὰ τέκνα 'των 'να κληροδοτήσωσιν, ὑπὸ τὴν ὑποχρέωσιν ὅμως τοῦ 'να ὑπηρετήσωσι καὶ αὐτὰ στρατιωτικῶς, καὶ ἰδοὺ, κατά τινας, ἡ ἀρχὴ τῶν Τιμαρίων.

Ἡ εἰσβολὴ τῶν βαρβάρων ἔδωκε κατὰ καιροὺς εὐκαιρίαν εἰς πολλοὺς τῶν Δουκῶν τούτων 'να κηρυχθῶσιν ἀνεξάρτητοι καὶ 'να σχηματίσωσι τὰ πολλαχοῦ τῆς Εὐρώπης σωζόμενα καὶ μέχρι σήμερον Δουκάτα. Ἐπὶ τῶν τελευταίων δὲ τῆς αὐτοκρατορίας χρόνων ὁ τίτλος τοῦ Δουκὸς ἦτον ἁπλῶς τιμητικός· ὁ δὲ Μέγας λεγόμενος Δοὺξ ἦτον περὶ τὰ ἔσχατα τῆς Αὐτοκρατορίας ὁ πρωθυπουργὸς ἢ μεσάζων (Σαδρεαζὰμ) τοῦ Αὐτοκράτορος, περὶ οὗ καὶ κατόπιν. Κυρίως δὲ ἦτον ἀρχηγὸς τῶν κατὰ θάλασσαν δυνάμεων. »Ὥσπερ γὰρ ὁ Μ. Δομέστικος εὑρίσκεται εἰς τὸ φοσσάτον ἅπαν » κεφαλὴ, οὕτω καὶ κατὰ θάλασσαν οὗτος . . . ἔχει δὲ ὑπ' αὐτὸν τόν τε » μέγαν Δρουγγάριον τοῦ στόλου, τὸν Ἀμηράλιον, τὸν Πρωτοκόμητα, » τοὺς Δρουγγαρίους καὶ τοὺς Κόμητας«, λέγει ὁ Κωδινός.

Ὁ δὲ

Μάγιστρος τοῦ Παλατίου

ἀναλογῶν ἴσως πρὸς τὸν Maître (Magister) du Palais τῶν Γάλλων, »ὃν » ἡγεμόνα τῶν ἐν τῇ Αὐλῇ τάξεων οἱ πρόσθεν ἐκάλουν«, καθὼς λέγει ὁ Εὐάγριος, ἦτον κυρίως »Ἡγεμὼν τῶν φρουρούντων τὸν βασιλέα«, ἀρχη-

γὸς δηλαδὴ τῆς Αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς καὶ εἶχεν ὑφ' ἑαυτὸν τοὺς Σχο-λαρίους καὶ Παλατίνους, ὅθεν ἐλέγετο καὶ »Μάγιστρος τῶν θείων ἢ βα-» σιλικῶν ὀφφικίων ἢ τάξεων τοῦ Παλατίου (τῆς Αὐλῆς)«, καὶ εὑρίσκεται γραφόμενος καὶ Μαΐστρος καὶ Μαΐστωρ (1)· ἡ δὲ ἀξία αὐτοῦ Μαγιστερία καὶ Μαγιστέριον. Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ πολὺ πρό-τερον, ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, οἱ »Μάγιστροι τῆς πολι-» τείας« ἦσαν δύω, οἱ γεροντότεροι, φαίνεται, τῶν ἀρχόντων, »οἱ καὶ » χρόνῳ καὶ πείρᾳ καὶ ταῖς πολλαῖς ἐν τῷ μακρῷ βίῳ τῶν πολιτικῶν ἀρ-» χῶν διοικήσεσιν, ἐν αἷς ἐξητάσθησαν, ἀκίβδηλον καὶ καθαρὸν τῆς ἀρε-» τῆς ἐξενηνόχασι τὸ δοκίμιον,« καθὼς λέγει ὁ Κεδρηνός. Δύω Μαγί-στρους ἀναφέρουσι καὶ αἱ συνήθεις ἐρωτήσεις, τὰς ὁποίας, ἐν εἴδει προσαγορεύσεως, ὤφειλον 'ν' ἀπευθύνωσιν, ἐμφανιζόμενοι εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, οἱ ἀπὸ τῆς Βουλγαρίας πρέσβεις (2). Ὁ δὲ Λουϊτπράνδος ἀναφέρει εἰκοσιτέσσαρας Μαγίστρους, διότι ἕκαστον σῶμα, εἴτε πολιτικὸν, εἴτε στρατιωτικὸν, εἶχε, φαίνεται, καὶ τὸν Μάγιστρόν 'του (Οὐστά).

Μετ' αὐτοὺς ἤρχετο ὁ

Μέγας Δομέστικος,

ὅς τις ἦτον κυρίως ὁ ἀρχηγὸς τῆς Αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, τῶν Δομε-στίκων (de la maison de l'Empereur, καθὼς λέγουσιν οἱ Γάλλοι), τοὺς ὁ-ποίους ὁ Σουΐδας μεταφράζει »οἰκειακοὺς στρατιώτας«, καὶ λέγει ὅτι ἦσαν οἱ τῶν Ῥωμαίων ἱππεῖς. Περὶ τοὺς τελευταίους τῆς Αὐτοκρατο-ρίας χρόνους τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἦτον σημαντικώτατον· ὅθεν λέγει ὁ Χω-νειάτης (3) ὅτι ὁ Ἰωάννης Ἀξοῦχος, ὁ εὐνοούμενος Ἰωάννου τοῦ Κο-μνηνοῦ, »Πᾶσαν ὑπερέβη πρεσβυτέραν παραδυνάστευσιν, Μέγας τιμηθεὶς » Δομέστικος, ὡς καὶ πολλοὺς τῶν ἐριτίμων κατὰ γένος βασίλειον ἀπο-» βαίνειν τοῦ ἵππου καὶ τούτῳ ἀπονέμειν προσκύνησιν, κατὰ συγκυρίαν » ὑπαντιάζοντας«.

Ὁ δὲ

Μέγας Δρουγγάριος

ἦτον ὁ Ναύαρχος τοῦ Κράτους, ὅθεν ἐλέγετο καὶ Δρουγγάριος τοῦ Στόλου ἢ τῶν πλωΐμων ἢ τῶν Δωδεκαννήσων, καὶ εἶχε καὶ Σέκρετον (δικαστήριον), εἶδος ναυτοδικείου.

(1) Ὅθεν ἀναφέρεται καὶ Μαΐστωρ πλοίου. (2) Ἴδε προσωτέρω ἐν τῷ περὶ ὑποδοχῆς πρέ-σβεων, περὶ τὸ τέλος. (3) Βιβλ. Α'.

Παρεκτὸς αὐτοῦ ἦσαν καὶ ὁ Δρουγγάριος τῆς Βίγλας, ἀρχηγὸς τῶν νυκτερινῶν σωματοφυλάκων τοῦ Αὐτοκράτορος, λεγόμενος καὶ αὐτὸς Μέγας, διότι καὶ τῷ ὄντι εἶχε μεγάλην δικαιοδοσίαν (1), αναλογῶν πρὸς ταγματάρχην ἢ χιλίαρχον, καθὼς καὶ ὁ Δρουγγάριος τῶν Κιβυρραιωτῶν. Ἐπειδὴ Δροῦγγος (λέξις ξένη) ἐκαλεῖτο ἐν γένει σῶμα ἢ τάγμα ἢ μοῖρα (2) ἐκ χιλίων ἢ δισχιλίων στρατιωτῶν, κυρίως ἱππέων (ἴλη)· τρεῖς δὲ δροῦγγοι ἀπετέλουν μίαν Τοῦρμαν (3). Ὁ δὲ Φραντζῆς λέγει ὅτι Σουλτὰν Μουρὰδ ὁ Α΄ τὸν Γενίτσαρον Χαμουζᾶν, τὸν φονεύσαντα τὸν Ῥῆγα τῆς Οὐγγρίας ἐν τῇ Βάρνῃ » Δρουγγάριον τῆς αὐτοῦ βίγλας τετίμηκεν, ὃ λέγεται τῇ αὐτῶν διαλέ» κτῳ Γενιτσὰρ-ἀγᾶς (4).«

Λογοθέτης

δὲ σημαίνει ἐν γένει Λογιστὴς ἢ Ἐλεγκτὴς, »ὁ τοῖς δημοσίοις ἐφεστὼς » λογισμοῖς, Λογοθέτην ἑλληνίζοντες τὴν τιμὴν ταύτην καλοῦσι Ῥωμαῖοι«, λέγει ὁ Προκόπιος (5). Ταὐτὰ λέγει καὶ ὁ Γρηγορᾶς: »Τῶν δη» μοσίων λογιστὴν, ὃν τὸ δημῶδες Λογοθέτην καλοῦσιν. Ὁ δὲ Χωνειάτης, » Ὡς ἡ Λατίνων, λέγει, βούλεται φωνὴ, Καγγελάριον, ὡς δ᾽ Ἕλληνες » εἴποιεν, Λογοθέτην.« Ἦσαν δὲ διαφόρων βαθμῶν, καθόσον καὶ ἐπιστασιῶν, οἷον Λογοθέτης τῶν Ἀγελῶν, Praefectus Gregi Dominico (6)· Λογοθέτης τοῦ Δρόμου, τὸν ὁποῖον ὁ Δουκάγγιος μεταφράζει Contrôleur général des Postes· ὁ αὐτὸς μετὰ ταῦτα καὶ Ὁ τοῦ Κανικλείου· »Διεκόμιζε » δὲ οὗτος τῷ Αὐτοκράτορι τῶν δημοσίων πραγμάτων τὰς ὑπομνήσεις«, κατὰ τὸν Γρηγορᾶν, καὶ ἔδιδε τὰς ἀπαντήσεις τῶν ἀναφορῶν. Ὅθεν ὁ Πεταύϊος λέγει ὅτι ὠνομάσθη οὕτω, διότι πάντοτε ἔτρεχεν· ὁ τοῦ Στρατιωτικοῦ ἢ τῶν Στρατιωτικῶν, ἴσως ὁ αὐτὸς καὶ Στρατιωτικὸς » Ὁ τὰς στρατιωτικὰς δέλτους ἐπειλημμένος,« καθὼς λέγει ὁ ἐξακολουθ. τοῦ Πορφυρογεννήτου· ὁ τῶν Οἰκειακῶν, ὁ αὐτὸς ἴσως τῷ τῶν Σεκρέτων, τὸν ὁποῖον κυρίως ὁ Νικήτας ἐξηγεῖ Καγκελλάριον· ὁ δὲ Μιχ. Ἀτταλειώτης ἀναφέρει καὶ Λογοθέτην τῶν ὑδάτων· ὁ Γενικὸς Λογοθέτης, τοῦ ὁποίου ἡ

---

(1) Ἴδε τὴν Β΄ Νεαρὰν Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ. (2) »Μοίρας, τὰς λεγομένας Δρούγγους». » Δρούγγους μοναζόντων· οὕτω γὰρ δεῖ εἰπεῖν, καὶ τῇ λέξει τὴν μανίαν αὐτῶν ἐνδείξασθαι«, Χρυσοστ. Ἐπιστ. 14. Τινὲς παράγουσι τὴν λέξιν ἀπὸ τοῦ D r u n g u s, τὸ βάκτρον, ὅπερ ἐλάμβανε διοριζόμενος, ὡς σημεῖον τῆς ἀρχηγίας του· ἄλλοι δὲ ἀπὸ τοῦ Γερμαν. Drängen, πυκνοῦν, θλίβειν. (3) Ἀπὸ τοῦ Λατιν. Turma, ὅθεν τῶν Ἰταλῶν ἡ Ciurma, καὶ τῶν Γάλλων ἡ Chiourme, καὶ ἡ παρ᾽ ἡμῖν Τσοῦρμα. (4) Βιβλ. Β΄, κεφ. ιθ΄. (5) Γοτθ. Γ΄. (6) Ἴδε τὸν ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον Νόμον τοῦ Θεοδοσίου.

ἀξία εἶχεν ἐπὶ Κωδινοῦ ἐκλίπῃ, »Οὐ γινώσκεται,« λέγει· καθὼς καὶ ὁ Λογοθέτης τοῦ δρόμου »οὐδεμίαν εἶχεν ὑπηρεσίαν,« ἤ, κἂν εἶχεν, αὕτη »ἦν αὐτῷ ἀνεπίγνωστος.« Ὁμοίως καὶ ὁ τῶν Οἰκειακῶν, καὶ αὐτὸς »οὐκ ἔχων ὑπηρεσίαν τινά.«

Τούτων δὲ πάντων ὑπερεῖχε καὶ προεξῆρχεν ὁ Μέγας ἢ Γενικὸς Λογοθέτης, ὁ αὐτός, φαίνεται, τῷ τῶν Οἰκειακῶν ἢ Σεκρέτων, ὅς τις, κατὰ τοὺς τελευταίους τῆς Αὐτοκρατορίας χρόνους, ἦτον εἶδος Βεζίρου ἢ Πρωθυπουργοῦ (Μ ε σ ά ζ ω ν)· »Διατάττει, λέγει ὁ Κωδινός, τὰ παρὰ τοῦ βα- » σιλέως ἀποστελλόμενα προστάγματα καὶ χρυσόβουλλα, πρός τε Ῥή- » γας, Σουλτάνους καὶ Τοπάρχας.« Ὅθεν ὁ Ἀλλάτιος, »quemadmodum, » λέγει, etiam adnotavit Gretzerus apud Latinos ad amussim exprimere.« Κατὰ δὲ τὸν Γρηγορᾶν (1), ὁ ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου Μ. Λογοθέτης Μουζάλων, πρῶτος καὶ »μόνος τῶν πάλαι τὸ ὅμοιον αὐτῷ προει- » ληφότων ἀξίωμα, τιμήν τινα ταύτην ἔσχεν ἐξαίρετον, καλύπτραν φορεῖν » ἐπὶ κεφαλῆς, χρυσοκοκκίνῳ κεκαλυμμένην ἐνδύματι, ὅσον τὸ ἄνω καὶ » πρὸς τῇ πυραμίδι τῆς ἐπιφανείας σχῆμα, ἐν τούτῳ παραλλάττουσαν μό- » νῳ τοῦ παραπλησίαν εἶναι καθάπαξ τῇ τῶν τοῦ Βασιλέως ἐγγόνων, ὅτι » μὴ καὶ τὴν κάτω κοίλην ἐπιφάνειαν εἶχε κυκλίσκοις πεποικιλμένην χρυ- » σοειδέσιν, ἀλλὰ λείαν τελέως.« Κατὰ δὲ τὸν Ἀρμενόπουλον ἐλέγετο πρότερον καὶ Κ ο υ ρ ά τ ω ρ τοῦ βασιλέως.

Ἐξετέλει δὲ τῷ ὄντι Καγκελλαρίου καθήκοντα, ἐάν, καθὼς διηγεῖται ὁ Χωνειάτης, »ἐδόθη αὐτῷ δοχεῖον ἐρυθροβάνου χρύσεον διάλιθον, καὶ τοῖς » ὅρκοις αὐτὸς ἐπεστάτησε κατὰ τὸν ἐν Βλαχέρναις μέγαν ναόν, οἳ τὴν » τοῦ κράτους διαδοχὴν ἐνεπέδουν Ἀλεξίῳ τε τῷ ἐξ Οὐγγρίας καὶ τῇ θυ- » γατρὶ τοῦ βασιλέως, ἃ τῷ λογοθετικῷ δήπουθεν ὀφφικίῳ ἦσαν ἁρμόδια.«

Κ ο υ ρ ά τ ω ρ ε ς δὲ ἐκαλοῦντο ἐν γένει οἱ Ἐπιμεληταὶ (Ἐπιστάται) τῶν διαφόρων βασιλικῶν οἴκων, ὅθεν ἀναφέρει ὁ Θεοφάνης »Γεώργιον τὸν » Κουράτωρα τῶν Μαρίνης καὶ Αἰθέριον τὸν Κουράτωρα τῶν Ἀντιόχου, » κτλ.« Ἐν δὲ τῇ Α΄ Πράξει τῆς Ϛ΄ Συνόδου ἀναφέρεται »Κουράτωρ » τοῦ βασιλικοῦ τοῦ Ὁρμίσδου οἴκου.« Ἐπεστάτουν δὲ εἰς τὴν διατήρησιν καὶ εἶχον τὴν ὅλην φροντίδα τῶν διαφόρων τοῦ Παλατίου διαιτημάτων (Cura Palatii), καὶ δικαιοδοσίαν ἰδίαν, διότι, κατὰ τὴν διάταξιν τοῦ Αὐτοκράτορος Τιβερίου (»Περὶ τῶν θείων οἰκιῶν, ὅσαι εἶχον διάφορα προνόμια καὶ ἀτελείας), ἀνήρτων διὰ ταινίας πορφυρᾶς καὶ σανίδια ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων τῶν κατεσχημένων πιθανῶς ἢ καὶ δημευτέων ὑπὸ τοῦ δημο-

(1) Βιβλ. ΣΤ΄.

σίου. Τοιοῦτοι ἦσαν, κατὰ τὸν Κασσιόδωρον (Ζ΄.) καὶ Βάῤῥωνα (Ἐπιστ. 5), καὶ οἱ κρατοῦντες χρυσᾶ δικανίκια καὶ προπορευόμενοι τοῦ Θεοδωρίχου. Ὑπὸ τοὺς Κουράτωρας δὲ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Βεστιαρείου ἐτέλουν οἱ τεχνῖται τῶν γυναικείων κοσμημάτων.

Ὁ δὲ κατ᾽ ἐξοχὴν

Κουροπαλάτης

εἶδος Αὐλάρχου, κατ᾽ ἀρχὰς ἦτον ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μεγάλου Στρατοπεδάρχου· ὕστερον ὅμως ἀνέλαβε πᾶσαν τὴν ἐντὸς τοῦ Παλατίου ὑπεροχήν· ὅθεν ἐλέγετο κατ᾽ ἀρχὰς καὶ Ὕπαρχος τῆς Αὐλῆς καὶ Πραιπόσιτος αὐτῆς ἢ τοῦ Παλατίου, τοῦ ὁποίου ἀνάλογον ἦτον ὁ παρὰ τοῖς Πέρσαις Δαριγμεδοὺμ, καθὼς λέγει ὁ Σιμοκάττης (1). Ὅθεν καὶ Ἰουστῖνος, ὁ ἀνεψιὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐτιμήθη Κουροπαλάτης. Προηγεῖτο δὲ ἐν ταῖς ἐπισήμοις προελεύσεσι τοῦ Αὐτοκράτορος κρατῶν ῥάβδον χρυσῆν, καὶ φορῶν πράσινα, καθὼς πράσινον ἦτον καὶ τὸ ὄχημά 'του.

Πράσινα (βατράχεια) ἦσαν ὡσαύτως καὶ τὰ πέδιλα τοῦ Πρωτοβεστιαρίου ἢ Πρωτοβεστιαρίτου, ὅς τις, ἀναλογῶν πρὸς τὸν σήμερον Ἐσμπαμπῆ ἢ Μπάσσ-τσοαδάρην τοῦ Σουλτάνου καὶ λεγόμενος προσέτι καὶ Πριμηκήριος τοῦ βασιλικοῦ Βεστιαρείου, εἶχε μόνος τὸ δικαίωμα 'να ἐκτείνῃ χεῖρα ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἵνα ἐπάρῃ τι χάρφος ἢ ἔντομον ἀπὸ τῶν ἱματίων 'του. »Τοῦ δὲ βασιλέως κατὰ θάλασσαν στρατεύοντος, ὁ Βεστιάριος ἄρχει τοῦ τὸ βεστιάριον φέροντος κατέργου, ὃ ἀκολουθεῖ κατόπιν τοῦ βασιλικοῦ (2)«.

Ὁ δὲ Πιγκέρνης (»Οὕτω δὲ τὸν οἰνοχόον συνήθως οἱ τῆς βασιλικῆς Αὐλῆς ὀνομάζουσι,« κατὰ τὴν Ἄνναν τὴν Κομνηνὴν), »κατὰ μὲν τὸ παλαιὸν, ἐκτὸς τῆς πόλεως ἀκολουθῶν τῷ Βασιλεῖ, ἔφερε κωθώνιον μετὰ ἁλύσεως, ὡς ἄν, εἰ χρεία γένοιτο πιεῖν αὐτὸν ἀπὸ βρύσης ἢ ποταμοῦ, δῷ τούτῳ καὶ πίῃ.«

Ὁ δὲ σήμερον Μέγας Ἐμὶρ-ἀχόρης, ἐλέγετο παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, οὐ μόνον Κόμης τῶν βασιλικῶν ἵππων καὶ μονολεκτικῶς Σταυλοκόμης, ὡς εἴπομεν, ἀλλὰ καὶ

Πρωτοστράτωρ

» Τουτὶ δὲ τὸ ὀφφίκιον, λέγει ὁ Ν. Βρυέννιος, μέγα τε ἦν ἀεὶ παρὰ βασι-

(1) Βιβλ. Γ΄, περὶ τὸ τέλος. (2) Πορφυρογένν. ΝΑ΄.

» λεῦσι, καὶ μεγίστοις ἐδίδετο (1).« Κατά τι δὲ ὀνομαστικόν, »Στράτωρ » καλεῖται ὁ ἀναβολεὺς (ἱπποκόμος).« Ἦτον ἑπομένως ὁ πρῶτος τῶν στρατώρων, καὶ εἶχε δευτερεύοντα αὐτοῦ τὸν Χαρτουλάριον τῶν βασιλικῶν ἱπποστάθμων, τὸν καὶ Μέγαν Χαρτουλάριον (2). »Ὅτε δὲ μέλ- » λει ὁ βασιλεὺς ἵππου ἐπιβήσεσθαι, τοῦ Κόμητος τῶν βασιλικῶν ἵππων » κομίσαντος ἵππον καὶ κρατοῦντος αὐτόν, μετὰ τὸ τὸν βασιλέα ἐπιβῆναι, » ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ λαβών, σύρει τὸν ἵππον μέχρι τοῦ τετάρτου ἢ πέμπτου » τῆς τοῦ Παλατίου αὐλῆς μέρους· ἔπειτα διαδεξάμενος τοῦτον ὁ Μ. Χαρ- » τουλάριος, φέρει διὰ τοῦ χαλινοῦ ἕως τῆς πύλης. Ὡσαύτως ποιεῖ καὶ » ὁπότε μέλλει πεζεύειν ὁ βασιλεύς, φέρει δηλονότι ἀπὸ τῆς πύλης τὸν » ἵππον μέχρι καὶ τοῦ προῤῥηθέντος τόπου, ἀφ' οὗ διαδέχεται πάλιν αὐτὸν ὁ » Πρωτοστράτωρ, φέρων μέχρι καὶ τοῦ πεζεύματος. Εἰ δὲ ἴσως τύχοι τὸν » Πρωτοστράτορα ἀποδημεῖν, ποιεῖ τοῦτο ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους ὁ Μ. » Χαρτουλάριος. Ἐὰν δὲ καὶ οὗτος ἀποδημῇ, φέρει τὸν ἵππον ἀπὸ τῶν » παρευρεθέντων ἀρχόντων ὁ ἐντιμότερος.«

Διηγεῖται δὲ ὁ Κεδρηνὸς ὅτι »κυνηγεσίας ποτὲ γενομένης τῷ βα- » σιλεῖ (Μιχαὴλ τῷ Θεοφίλου) κατὰ τὸ Φιλοπάτιον, προεπορεύετο τούτου » ὁ Πρωτοστράτωρ ἔφιππος, ἐπιφερόμενος ἐπὶ ζώνης καὶ τὸ βασιλικὸν » βαρδούκιον (τοποῦζ;). Λύκου δὲ προθορόντος, ἔῤῥιψε κατ' αὐτοῦ τὸ » βαρδούκιον, καί, τυχὼν αὐτοῦ κατὰ τὸ μέσον τῆς κεφαλῆς, ταύτην ἐδι- » χοτόμησεν. Ὄπισθεν δὲ τοῦ βασιλέως, κατὰ τὸ σύνηθες, ἑπόμενος ὁ » Καῖσαρ κ. τ. λ.«

Ὁ δὲ πρωτεύων τῶν βασιλικῶν ἵππων, ὁ Τουρκιστὶ Ταβλάμπασης (3), συνήθως λευκός, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ παρῆλιξ ἢ ἐλαττωματικός, παρατρεχόμενος δὲ καὶ παρασυρόμενος πρὸς ἐπίδειξιν μόνον, ἐλέγετο Προμοσέλλα. Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἔτος ἀνενεοῦντο ὅλαι τῶν αὐτοκρατορικῶν ἵππων αἱ σκευαί, τὰς παλαιὰς ἐλάμβανεν ὁ Κόμης.

» Ὁ δὲ

Παρακοιμώμενος

» τοῦ κοιτῶνος εὑρίσκεται κεφαλὴ τῶν ἐν τῷ κοιτῶνι παιδοπούλων

(1) Ἴδε καὶ τὰ προσημειωθέντα ἐν σελ. 74 περὶ τοῦ Κόμητος τοῦ Σταύλου. (2) Οἱ Χαρτουλάριοι ἦσαν ἄπειροι· διότι ἑκάστη ὑπηρεσία εἶχε καὶ ἴδιον τοιοῦτον· ἦσαν δὲ γραμματεῖς ἢ καταστιχάριοι (Δεφθὲρ-ἐμινί). Εἷς ἐξ αὐτῶν ἦτον καὶ ὁ Χαρτουλάριος τοῦ Νεωρίου ἢ τῆς Ἐξαρτήσεως ἀναλογῶν πρὸς τὸν παρ' ἡμῖν Τερσχανὲ-ἐμινή. (3) Ἐξ οὗ καὶ ἡ παρὰ τοῖς ἀναγώγοις τῶν ἡμετέρων συνήθης λέξις Ταβλανμπᾶς, λεγομένη κατὰ τῶν ἐκ τοῦ Κλήρου, ὡς ...αίνων ἔξωθεν καὶ τούτων ἀργῶν.

» (pages) καὶ τῶν Κοιτωναρίων (1). Ἀναλογεῖ δὲ πρὸς τὸν τοῦ » Σουλτανικοῦ Σαραγίου Μαμπεϊντζήμπαστην, ἢ τῶν Γάλλων τὸν Grand Chambellan ἢ Premier gentilhomme de la chambre. Κατὰ δὲ τὸν Γραμματικὸν Λέοντα, »Τοῦ βασιλέως (Μιχαὴλ τοῦ μεθύσου) διερχομένου ἐν τῇ » προελεύσει, ὄπισθεν Βασίλειος περιεπάτει, φορῶν σκαραμάγγιον μετὰ » σπαθίου, ὡς ἔθος ἐστὶ Παρακοιμωμένοις.« Ἦτον δὲ ἀξίωμα μεγίστης ἐμπιστοσύνης, καὶ ἐδίδετο εἰς τοὺς κατ' ἐξοχὴν εὐνοουμένους τοῦ Αὐτοκράτορος. Κατὰ δὲ τὸν Πορφυρογέννητον, ὁ πάππος αὐτοῦ Βασίλειος, ὅς τις εἶχε χρηματίσῃ Παρακοιμώμενος τοῦ προκατόχου του, δὲν διώρισε δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς βασιλείας τοιοῦτον· διότι ἐγνώριζε, φαίνεται, ἐξ ἰδίας πείρας, τί δύναται νὰ κατορθώσῃ τολμηρὸς καὶ ἀγνώμων θεράπων, ὅταν λάβῃ τόσην ἐμπιστοσύνην. Ἐλέγετο δὲ Ῥωμαϊστὶ Accubitor, τὸ ὁποῖον ὁ Ἀντιοχηνὸς Ἰωάννης μεταφράζει Πρόκοιτος, καὶ τοιοῦτος ἦτον καὶ ὁ τοῦ Ἀρκαδίου εὐνοούμενος εὐνοῦχος, ὁ περίφημος καὶ παντοδύναμος Εὐτρόπιος.

» Ὁ δὲ ἐπὶ τῆς Φιάλης ἢ Πρωτοσπαθάριος τῆς Φιά» λης ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν βασιλικὸν ὀφφίκιον ἦν, λέγει ὁ Πορφυρο» γέννητος (2). Οὗτος δὲ ἐπεκράτει καὶ εἶχεν ὑφ' ἑαυτὸν πάντας τοὺς » ἐλάτας τῶν βασιλικῶν ἀγραρίων (3), ῥουσίων τε καὶ μαύρων, ἄνευ τῶν » ἀγραρίων τῆς Αὐγούστης, καθὼς καὶ τῶν ἐπὶ Λέοντος καινουργηθέντων » δρομωνίων. Καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ καθ' ἑκάστην δείλην, ἀπὸ πα» λαιοῦ τύπου, κατήρχετο καὶ ἐκαθέζετο ἐν τῇ Φιάλῃ (4), καὶ τὰς ἀνα» μεταξὺ δίκας τῶν ἐλατῶν τῶν τε ἀγραρίων καὶ τῶν δρομωνίων, τῶν παρ' » αὐτοῦ ἐξουσιαζομένων ἔκρινε, καὶ ἡνίκα εὕρισκέ τινα, ἢ (μὴ ;) ἐργαζό» μενον, ἤ τινα ἀδικοῦντα, ἢ εἰς τὴν ἰδίαν δουλείαν βαγεύοντα (ἀπόντα), » τοῦτον διὰ μαγγλαβίων σφοδρῶν ἐπεξήρχετο.« Τὰ δὲ ἀγράρια τῆς Αὐ» γούστης, τά τε ῥούσια καὶ μαῦρα, ἐπεκράτει καὶ ἐξουσίαζεν ὁ ἐπὶ τῆς » Τραπέζης τῆς Αὐγούστης, ἀλλὰ τὸν λόγον τῶν ἀγραρίων αὐτῆς » ἐποίει, οὐχὶ πρὸς αὐτὴν, ἀλλὰ πρὸς τὸν βασιλέα (5).« Ἐνίοτε ὁ πρωτοκάραβος τοῦ βασιλικοῦ δρομωνίου προεβάλλετο καὶ Πρωτοσπαθάριος τῆς

(1) Κωδιν. καὶ Πορφυρογένν. (2) Βιβλ. ΝΑ'. (3) Ἴδε περὶ αὐτῶν Κεφ. Θ', ἐν τῷ περὶ προελεύσεως τῶν Αὐτοκρατόρων. (4) Φιάλη καὶ Φιάλιν ἐλέγετο πᾶσα δεξαμενὴ ἄστεγος, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ἀνέβρυεν ἀπὸ κρουνῶν ἢ ἀπὸ σίφωνος τὸ ὕδωρ, καθὼς τὰ παρὰ τοῖς Τούρκοις καὶ Πέρσαις Σαχδιρβάνια, χρησιμεύοντα κυρίως πρὸς ἀρδείαν κήπων ἢ ἵππων πότισμα. Ἀλλ' ἡ Φιάλη, περὶ ἧς ἐνταῦθα ὁ λόγος, ἴσως ἦν ἡ αὐτὴ, ἐν ᾗ ἐγίνετο τὸ λεγόμενον Σαξιμοδέξιμον, τῶν ἵππων τῶν ἀρατέρων τῶν Μερῶν διερχομένων μετὰ χρυσῶν σαγισμάτων, κτλ. Ἴδε καὶ προαιωτέρω. (5) Πορφυρογένν. ΝΑ'.

Φιάλης, καθὼς εἴδομεν ὅτι καὶ ὁ Πρωτελάτης (χάμλατζης) τοῦ Σουλτανικοῦ δρομωνίου προήγετο εἰς Μποσταντζήμπασην, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔχει πολλὴν ὁμοιότητα ὁ ἡμέτερος Πρωτοσπαθάριος. Διότι καὶ »εἰσερχομένου » τοῦ Βασιλέως ἐν τῇ Φιάλῃ ἐν τῷ δρομωνίῳ, ὁ Πρωτοσπαθάριος τῆς » Φιάλης ἵστατο μέσον τοῦ δρομωνίου, προθυμοποιῶν καὶ προτρεπόμενος τοὺς ἐλάτας, καὶ τοῖς πρωτοχαράβοις (1) ὑποτιθέμενος, κατὰ τὴν δυσκρασίαν καὶ πνεῦσιν τῶν ἀνέμων, τὴν βασίλειον ναῦν πηδαλιουχεῖν τε καὶ κυβερνᾷν·« ἀπαράλλακτα δηλ. ὅπως καὶ τὴν Σουλτανικὴν ἄκατον ὁ Μποσταντζήμπασης. Διηγοῦνται μάλιστα ὅτι, κλύδωνός ποτε καταλαβόντος, καὶ τοῦ Σουλτάνου διατάττοντος ὑπὸ δέους καὶ ἀπειρίας τοῖς ἐλάταις ἄλλ' ἀντ' ἄλλων, ὁ Μποσταντζήμπασης, Ἀλβανὸς τὸ γένος, βλέπων τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου καὶ τῆς ἰδίας εὐθύνης, ἐφώνησε σκαιότερόν πως ἀλβανιστὶ πρὸς αὐτὸν μὴ λαλεῖν (» Μὸ σεγκᾶ !).

Φαίνεται δὲ ὅτι »τοῦ βασιλέως κατὰ θάλασσαν στρατεύοντος, ἐκυβέρνα » τὸ βασιλικὸν δρομώνιον ὁ Δρουγγάριος τοῦ πλωΐμου (ὁ Καπετὰν - πασ- » σᾶς)· καὶ τούτου ἀπόντος, ὁ πρῶτος καὶ συνετώτερος τῶν Πρωτελατῶν, ἢ Πρωτοχαράβων, τοὺς ὁποίους πρῶτος ὁ βασιλεὺς Λέων ὁ Βασιλείου, » ἡνίκα τὰ δρομώνια ἐποίησεν, ἐποίησε καὶ τοὺς Πρωτοχαράβους, » καί, περιστάσεως γενομένης, ἀπήεσαν μετὰ τοῦ βασιλικοῦ στόλου καὶ » κατὰ τῶν ἐναντίων . . . Προεβιβάζετο δὲ ὁ δευτερελάτης εἰς πρωτελάτην, καὶ ὁ πρωτελάτης τοῦ Δρουγγαρίου τοῦ πλωΐμου εἰς δευτερελάτην τοῦ ἀγραρίου τοῦ βασιλέως κτλ.«

Ὁ δὲ Τατᾶς τῆς Αὐλῆς ἦτον, φαίνεται (τοὐλάχιστον ἐπὶ Θεοδώρου τοῦ Λασκάρεως), ὁ καλούμενος ἀρχήτερα

Βασιλεοπάτωρ,

τίτλος τιμητικὸς μᾶλλον, καὶ διδόμενος σπανίως καὶ κατ' ἐξαίρεσιν. Διότι λέγουσι τὰ Πατερικὰ περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀρσενίου, ὅτι »Πατὴρ βασιλέων » ὑπῆρχεν ἐν τῷ Κόσμῳ, καὶ χίλιοι δοῦλοι χρυσόζωνοι καὶ ὁλοσηρικὰ » φοροῦντες παρειστήκεισαν αὐτῷ.« Ὁ δὲ διάκονος Λέων λέγει ὅτι »Ὁ » βασιλεὺς Λέων ὁ Βασιλείου, τῷ πρὸς Ζωὴν φίλτρῳ νικώμενος, τιμᾷ τὸν » ταύτης πατέρα, Στυλιανὸν τὸν Ζαουτσᾶν (2), Βασιλεοπάτορα, » αὐτὸς τὸ ἀξίωμα καινουργήσας, μὴ πρότερον ὄν.« Καὶ τοῦτο μὲν δὲν εἶνε παράξενον, ἀφ' οὗ κατόπιν θέλομεν ἰδεῖ δημιουργίας τίτλων καὶ ὀφ-

(1) Καραβοκυρίοις, ἴδε κατωτέρω. (2) Μέγαν Τσαούσιον, ἴδε προσωτέρω.

φικίων, πολὺ τραγελαφικωτέρων! Καὶ πιθανὸν ἡ λέξις 'να ἐκαινουργήθη τότε πρῶτον· τὸ ἀξίωμα ὅμως, ἢ μᾶλλον ὁ τίτλος οὗτος, συνώνυμος τοῦ Πατρίκιος, ἦτον πολὺ παλαιότερος, διότι ὁ ἐπὶ Ἀρκαδίου ἤδη περίφημος εὐνοῦχος Εὐτρόπιος » εἰς τοιοῦτον ἤρθη δόξης, λέγει ὁ Νικηφόρος Κάλ-» λιστος, ὡς καὶ πατὴρ τοῦ Κρατοῦντος ἀναγραφῆναι, ὁ μηδὲ τὸν τυχόν-» τα παῖδα φῦσαι δυνάμενος.« Ὁ δὲ Μαρκιανὸς τοὺς εἰσποιητοὺς αὐτῷ ἀδελφούς, Τατιανὸν καὶ Ἰούλιον, μετὰ τὸ βασιλεῦσαι μεταπεμψάμενος, **π α τ έ ρ α ς** αὐτοὺς ἀνεκήρυξε· παρὰ τῷ Μενάνδρῳ δὲ ἀναφέρονται Παμφόριός τις καὶ ἄλλος Τραϊανός, » ἐν τοῖς βασιλέως (βασιλείοις) πατράσι τελῶν.» Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἂς σημειώσωμεν μόνον ὅτι ἡ λέξις **Τ α τ ᾶ** εἶνε θωπευτική, διδομένη συνήθως ὑπὸ παιδὸς πρὸς πατέρα, καθὼς καὶ σήμερον ὁ Σουλτάνος ὀνομάζει, φιλοφρονούμενος τὸν Βεζίρην 'του καθὼς καὶ τὸν Κχιζλὰρ-ἀγᾶν **Λ α λ ᾶ ν** (παιδαγωγὸν) (1)· διότι καὶ τῷ ὄντι ὁ πρῶτος λαβὼν κυρίως τὸν τίτλον καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ Βεζίρη, ἦτον ὁ Λαλὰ-Σσαχχίν, παιδαγωγὸς τοῦ Σουλτάνου Μουρὰδ τοῦ Α'.

Καὶ ἂς σπεύσωμεν ἤδη, συμπληροῦντες τὸν πληκτικὸν καὶ σχοινοτενῆ κατάλογον τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς, 'να περιγράψωμεν ἔπειτα καθ' ὁμάδας τὰ σμήνη τῶν δορυφόρων καὶ σωματοφυλάκων, ὅσα, ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν φρουρῶν, ἐσιτοῦντο ἀμέριμνα ἐντὸς τοῦ ἀπεράντου ἐκείνου ὀκνηροτροφείου,

» ἠύτε μυιάων ἀδινάων ἔθνεα πολλά,
» αἵ τε κατὰ σταθμὸν ποιμνήϊον ἠλάσκουσιν,
» ὥρῃ ἐν εἰαρινῇ, ὅτε τε γλάγος ἄγγεα δεύῃ (2).«

Καὶ 'μᾶς ἀπασχολεῖ εὐθὺς

ὁ Π α π π ί α ς,

ὅς τις εἶνε, κατὰ λέξιν, πατὴρ, πάππας (3), καὶ εἶχε τὴν τῶν φυλάκων καὶ τῶν κλειδῶν τοῦ Παλατίου ἐπιστασίαν (»Πρὸς τὸν τῶν οἴκων φύλακα » τὸν ἐν τοῖς ἀνακτόροις, Παππίαν λέγομεν αὐτόν, κατὰ Ῥωμαίων γλῶσ-» σαν,« λέγει Κωνσταντῖνος ὁ Μανασσῆς ἐν τῷ κατ' αὐτὸν Χρονικῷ). Ἀναλογεῖ δὲ πρὸς τῶν Γάλλων τὸν Concierge du Palais, περὶ οὗ ἴδε τὸν

(1) » Λαλᾶ, ὡς εἴποι τις κατὰ τὴν ἡμετέραν κοινὴν γλῶσσαν Τατᾶ, ἤγουν παιδαγωγέ,« Δούκ. ΛΕ'. (2) Ἰλ. Β, 467, κ. ε. (3) Ὁ Ῥέϊσκιος ἐτυμολογεῖ οὐκ ἀπιθάνως τὴν λέξιν ἀπὸ τοῦ Ἀραβικοῦ Μ π ά μ π, θύρα.

Μεύρσιον, καὶ ἐτέλει πάντως ὑπὸ τὸν Κουροπαλάτην, ὡς ἐκ τῶν τῷ Μιχαὴλ τῷ Ῥαγκαβὲ συμβάντων καταφαίνεται. Ὅθεν ὅταν ὁ Βασίλειος, μετὰ τὸν φόνον τοῦ Μιχαὴλ, ἔφθασεν ἀπὸ τοῦ Ξυλοκίρκου εἰς τὸ Παλάτιον, καὶ εἷς τῶν περὶ αὐτὸν, ὁ Πέρσης Εὐλόγιος, ἐφώνησεν ἔξωθεν Περσιστὶ πρὸς τὸν Ἑταιρειάρχην Ἀρτάβασδον: »Ἄνοιξον τὸν βασιλέα, εἰσδραμὼν ἐκεῖνος πρὸς τὸν Παππίαν, καὶ ἄρας ἀπ' αὐτοῦ τὰς κλεῖς βιαίως, » ἤνοιξεν τὸν Βασίλειον. Γενόμενος δὲ οὗτος ἔνδοθεν, ἦρε τὰς κλεῖς τοῦ » Παλατίου ἐπὶ χεῖρας, καὶ τῇ ἕωθεν ἕτερον ἐποίησε Παππίαν.« Διότι, κατὰ τὸν Λουϊτπράνδον (1), »Moris itaque est, hoc post matutinum dilu» culum mox omnibus patere; post tertiam vero diei horam, emissis omni» bus, dato signo, quod est, Mis, usque in horam nonam, cunctis aditum » prohibere.«

Τὴν ἐπιστασίαν δὲ ταύτην εἶχε, φαίνεται, διὰ τὴν κατωτέρω ῥηθησομένην αἰτίαν,

ὁ Πρωτοπαππᾶς

(ἀρχιμανδρίτης) τοῦ Παλατίου, λεγόμενος καὶ αὐτὸς ὁμοίως Παππίας. Εἶχε δὲ δικαιοδοσίαν ἀνεξάρτητον, τρόπον τινὰ, τῆς τοῦ Πατριάρχου. Ὅθεν αὐτὸς ἐστεφάνωσε τὸν Λέοντα ϛ' μετὰ Ζωῆς τῆς Καρβονοψίνας εἰς τέταρτον γάμον, καὶ πάλιν Ζωὴν τὴν Πορφυρογέννητον μετὰ τοῦ Μονομάχου, ἀμφοτέρους ἤδη τριγάμους, ἀπ' ἐναντίας τοῦ ἔθους τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς γνώμης τοῦ Πατριάρχου.

Καὶ διὰ τοῦτο ἡ θέσις 'του ἦτον ζηλευτὴ καὶ παρ' αὐτῶν τῶν Ἀρχιερέων. Καὶ βλέπομεν ὅτι, ἐπὶ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, τῷ 1267, μὴ θέλοντος τοῦ νέου Πατριάρχου Ἰωσὴφ τοῦ ἀπὸ Γαλησίου 'να ἐνθρονισθῇ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείας, τοῦ ἐπιλεγομένου Πινακᾶ, ὡς χειροτονηθέντος ὑπὸ τοῦ ἐπιβάτου δῆθεν πρώην Πατριάρχου, Γερμανοῦ τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως, ὁ Αὐτοκράτωρ, ἵνα πείσῃ τὸν Ἡρακλείας 'να παραιτηθῇ, ὑπεσχέθη αὐτῷ τὴν θέσιν τοῦ Πρωτοπαππᾶ τοῦ Παλατίου, καὶ ὁ Ἡρακλείας 'τὴν ἐδέχθη, ὡς πολὺ πλέον ἐπισημοτέραν (2).

Ἀνεγινώσκετο δὲ καθ' ἡμέραν ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀκολουθία, καὶ ἐτελεῖτο, ὅταν ἔπρεπε, καὶ ἡ θεία λειτουργία ἐν τῷ Παλατίῳ. Προσεκαλοῦντο δὲ καὶ ἀρχιερεῖς, ἵνα λειτουργήσωσιν ἐν τοῖς διαφόροις τοῦ Παλατίου ναοῖς.

Αὐτίκα Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, θέλων 'να μὴ χειροτονηθῇ ὁ Πατριάρχης Ἰωσὴφ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείας, καθὰ προείπομεν, »προσκαλεῖται αὐτὸν

(1) Libr. V, Cap. IX. (2) Παχυμ. Δ', 23, 24.

» εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐν τῷ κατ' ἐκεῖνα ναῷ λειτουργήσοντα. Καὶ δὴ ἐκεῖνος » μὲν ὑπὸ πολλῷ μισθῷ τὴν λειτουργίαν ἐπλήρου κτλ. (1).«

Ἐπὶ Λέοντος δὲ τοῦ Ἀρμενίου »ἔθος ἐπεκράτει, μὴ, ὥσπερ νῦν, ἔκτοτε » λαβὸν τὴν ἀρχὴν, ἔνδον τῶν βασιλείων μένειν τοὺς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ » Παλατίου ψάλλοντας κληρικοὺς, ἀλλ' ἐν τοῖς ἰδίοις οἴκοις· περὶ δὲ τρί- » την φυλακὴν τῆς νυκτὸς, ἀγείρεσθαι κατὰ τὴν Ἐλεφαντίνην, κἀκεῖθεν » ἀπιέναι πρὸς τὴν ἐκκλησίαν (2). Ὡς οὖν ἡ τῶν Χριστοῦ γενεθλίων προσ- » ήλαυνεν ἑορτὴ, καὶ ἔδει μὲν, ὡς εἴθιστο, προελθεῖν τὸν βασιλέα, ἔδει δὲ » τὴν μυστικὴν ἐν ἀνακτόροις ἱερουργίαν τελεῖσθαι, τούτοις ἐγκαταμιχθέν- » τες οἱ συνωμόται κτλ. (3).«

Τόσον δὲ ἀναγκαῖον ἐθεωρεῖτο τὸ πρόσωπον τοῦ Τατᾶ ἐν τῇ Αὐλῇ, ὥστε Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, ἀναγορεύσας βασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀνδρόνικον τὸν πρεσβύτερον, »καὶ τὰ τῆς βασιλείας αὐτῷ πρὸς τὸ μεγαλειό- » τερον ἀποτάξας, ἔταξε τούτῳ καὶ τρία τῶν ὀφφικίων ἰδίως, ὡς ἀναγ- » καῖα, τὸν Πιγκέρνην, τὸν Ἐπὶ τῆς τραπέζης καὶ τὸν Τατᾶν τῆς Αὐλῆς » αὐτοῦ (4)·« ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος ἀναλογεῖ πως καὶ πρὸς τὸν νῦν Κεαγιὰν τῶν Σουλτανιδῶν.

Π ρ ι μ η κ ή ρ ι ο ς

δὲ ἐκαλεῖτο ἐν γένει ὁ ἐξάρχων, ὁ πρῶτος ἢ ἀρχαιότερος (ὁ Π ρ ω τ ο τ α ξ ε ώ τ η ς, καθὼς τὸν ὀνομάζει ἀνώνυμόν τι Λεξικὸν) ὁποιουδήποτε σώματος ἢ τάγματος. Ὅθεν ὁ μὲν Πρωτοβεστιάριος ἐλέγετο καὶ Πριμηκήριος τοῦ Βασιλικοῦ Βεστιαρείου· κατὰ δὲ τὸν Κωδινὸν, »τὸν τῶν βασιλι- » κῶν ἐξάρχοντα σαλπιστῶν Πριμηκήριον τῆς Αὐλῆς ἔθος ὀνομάζειν ἐστίν.« Καὶ ἴσως αὐτὸς οὗτος ἐλέγετο καὶ Μέγας Πριμηκήριος, τοῦ ὁποίου τὸ δικανίκιον, κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα, ἦτον »ξύλον κεχρυσωμένον, οἷον καὶ » τὸ τοῦ βασιλέως.« Ὁ δὲ Φραντζῆς τάττει αὐτὸν τρίτον μετὰ τὸν Μ. Λογοθέτην καὶ δεύτερον μετὰ τὸν Μ. Στρατοπεδάρχην.

Τὴν δὲ παράδοξον ἀξίωσιν τοῦ Ν. Γρηγορᾶ, λέγοντος ὅτι »τῆς Ῥω- » μαϊκῆς μοναρχίας οὐρανοῦ αὐτοῦ, ὡς εἰπεῖν, ψαυούσης, πάντες οἱ ἑκα- » σταχοῦ ἡγεμόνες συνέῤῥεον ἄλλος ἄλλοθεν πρὸς τὴν Ῥώμην, στάσιν » τινὰ καὶ κλῆρον ἐν τῇ Συγκλήτῳ ἢ παρὰ τοῖς Καίσαρσι φιλοτίμως θη- » ρώμενοι . . καὶ τῶν μὲν ἄλλων ἄλλοι ἄλλας κεκλήρωνται πρότερον

(1) Παχυμ. ἔνθα ἀνωτέρω. (2) Καὶ διὰ τοῦτο φαίνεται ὅτι αἱ κλεῖδες τῶν τοῦ Παλατίου θυρῶν ἔμενον παρὰ τῷ Πρωτοπαππᾷ. (3) Παχυμέρ. ἔνθα ἀνωτέρω. (4) Αὐτ.

» κλάσεις . . . ὁ δὲ τῆς Βοιωτίας καὶ τῶν Θηβῶν τὸ τοῦ Μεγάλου Πριμηκηρίου . . . Ἀλλὰ τῷ χρόνῳ τὰ μὲν τούτων καὶ πάντη ἐξίτηλα γέγονεν, ἔστι δ' ἃ καὶ παραφθοράν τινα παθόντα, ἀμυδρῶς πως ὑπεμφαίνουσι τὴν ἀλήθειαν. Τὸν γάρ τοι τῆς Βοιωτίας καὶ τῶν Θηβῶν ἀρχηγὸν, » ἀντὶ Μεγάλου Πριμηκηρίου, Μέγαν Κύριον ὀνομάζουσι νῦν«, ὁ Δουκάγγιος γραώδη νομίζει καὶ ὀνομάζει λῆρήματα· λέγει δὲ ὅτι τὸ Μέγας Κύριος δὲν εἶν' ἄλλο εἰμὴ μετάφρασις τοῦ Grand Sire, διὰ τοῦ ὁποίου συνείθιζον νὰ τιτλοδοτῶσι τοὺς ἀνεξαρτήτους ἡγεμόνας, ὅσοι μεγάλης τινὸς μοίρας γῆς ἦσαν ἄρχοντες.

»Ὁ δὲ ταῖς βασιλικαῖς ἐφεστηκὼς ἀποκρίσεσιν, ἀεὶ τῷ βασιλεῖ τὰς τῶν » ἱκετῶν δεήσεις ἀγγέλλων, σημαίνων τε αὖθις ὅσα ἂν αὐτῷ βουλομένῳ » εἴη,

»Ῥαιφερενδάριος

» ἐκαλεῖτο ὑπὸ Ῥωμαίων τῇ Λατίνων φωνῇ«· καὶ ἀναφέρεταί τις Θεόδωρος, περίβλεπτος Τριβοῦνος καὶ Νοτάριος τοῦ Εὐσεβεστάτου Δ. Η., ὅς τις ἐν τῇ ἐν ΚΠ. Ε΄ Συνόδῳ ἐλάλει πρὸς τοὺς συνελθόντας Πατέρας ἐκ μέρους τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐκτελῶν δηλονότι καθήκοντα εἰσηγητοῦ καὶ Διαγγελέως, καθὼς λέγομεν τώρα.

Ὁ δὲ

Κυαίστωρ

ἦτον, κατὰ μὲν τὸν Εὐάγριον, »Πάρεδρος τοῦ Βασιλέως,« κατὰ δὲ τὸν Ζώσιμον, »Ὁ τὰ βασιλεῖ δοκοῦντα τεταγμένος ὑπαγορεύειν«, κατὰ δὲ τὸν Σιμοκάττην (παρὰ Φωτίῳ), »ὃς πρὸς τῷ δήμῳ τὴν ἐν τῷ λόγῳ τάξιν ἐ» τάχθη πληροῦν τοῦ βασιλέως«. Ὥστε καὶ αὐτὸς ἦτον εἶδος εἰσηγητοῦ ἢ διαγγελέως (ἀποκρισάριος).

Καίστωρας εἶχον παρ' ἑαυτοῖς καὶ οἱ Διοικηταὶ τῶν Ἐπαρχιῶν καὶ οἱ στρατηγοὶ καὶ ἄλλοι τῶν ἀρχόντων, καθὼς ὁ Ἀνθύπατος τῆς Καππαδοκίας, ὁ Κόμης τῆς Ἰσαυρίας, ὁ Πραίτωρ τῆς Πισειδίας κ.λ.π. Ὁ δὲ Ἱστορικὸς Προκόπιος ἦτον Κοιαίστωρ παρὰ τῷ Βελισαρίῳ. Ἀλλ' οὗτοι ἦσαν ἐλεγκταὶ μᾶλλον παρὰ εἰσηγηταὶ παρ' αὐτοῖς, καὶ εἶχον διὰ τοῦτο πλειοτέραν ἀναλογίαν πρὸς τοὺς ἀρχαίους τῆς Ῥώμης Καίστωρας. Δὲν πρέπει δὲ νὰ συγχέωνται πρὸς τοὺς Κοιαισίτωρας, περὶ ὧν προείπομεν. Περὶ τοὺς τελευταίους δὲ χρόνους τῆς αὐτοκρατορίας ὑπῆρχε καὶ Μέγας Διερμηνευτής, διὰ τὰς μετὰ τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Τούρκων ἰδίως σχέσεις.

Καὶ ἤδη συμπληρώσαντες τὸ ἀρχοντολόγιον, τὸ ὁποῖον συνεκρότει τὴν συνοδίαν τοῦ Αὐτοκράτορος, πρὶν ἀπαριθμήσωμεν τὰ διάφορα εἴδη τῶν δορυφόρων καὶ θεραπόντων καὶ σωματοφυλάκων, οἵτινες, παρακολουθοῦντες καὶ περιέποντες τὸ ἱερὸν αὐτοῦ ἄτομον, ἀπετέλουν τὸ περὶ αὐτὸν ἀλλάγιον, καθὼς τουρκικώτερον τὸ ὠνόμαζον, ἂς τάξωμεν τελευταῖον τῶν ἄλλων ὅλων τὸν Πρωταλλαγάτορα, ὅς τις, λεγόμενος ἄλλως καὶ Ἄρχων τοῦ ἀλλαγίου, »ἀκολουθεῖ ὄπισθεν τῆς συντάξεως, » ἵνα, ἐὰν ἀπολιμπάνηταί τις, φέρῃ αὐτὸς καὶ ἀποκαθιστᾷ εἰς τὴν σύνταξιν καὶ εὐτακτῇ (1).« Τῶν ἀρχόντων δὲ τούτων ὅλων ὑπερεῖχεν, ὡς πρωθυπουργὸς ἢ μεσάζων τοῦ Αὐτοκράτορος, ἄλλοτε ἄλλος· Ἐπὶ Ἡρακλείου, π. χ., »Τὴν μετὰ βασιλέα πρώτην ἀρχὴν ἐκέκτητο, κατὰ τὸν ΚΙΙ. Νικηφόρον, ὁ Κουροπαλάτης, καθὼς καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ· ἐπὶ δὲ τοῦ Μιχαὴλ, ὁ θεῖος αὐτοῦ Καῖσαρ Βάρδας· ἐπὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου ὁ Μ. Δομέστικος· ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Α' ὁ Μ. Λογοθέτης· ἐπὶ τῶν Πορφυρογεννήτων ὁ Μάγιστρος· ἐπὶ δὲ τῶν τελευταίων Παλαιολόγων, ὁ Μ. Δοὺξ, καθὼς εἴπομεν, διότι, κατὰ τὸν Κωδινὸν, » τὸ τοῦ μεσαστικίου ἐνεργεῖ ᾧ ἂν ἐπιτάξοι ὁ Βασιλεύς«.

Ἀλλ' ἐδῶ ἀπαιτεῖται τῷ ὄντι πᾶσα τοῦ ἀναγνώστου ἡ ἀνοχὴ καὶ ὑπομονὴ, ὅπως μὴ ῥίψῃ ὑπὸ δυσφορίας τὸ βιβλίον, ἀναγινώσκων πράγματα καὶ ὀνόματα, τῶν ὁποίων τὸ πλῆθος καὶ ἡ κακοφωνία πρὸς τὴν ἀσημαντότητα μόνον καὶ τὸ ἄχρηστον αὐτῶν παραβάλλεται. Ἀλλὰ τοιαύτη τῶν πλείστων ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν ἡ τύχη! ἀρχόμεναι ἀπὸ ἐποποιΐας καὶ μύθου, καταστρέφουσι συνήθως εἰς κωμῳδίαν ἢ τραγῳδίαν!

Ἀπηντήσαμεν, ἅμα εἰσελθόντες τὴν τοῦ Παλατίου αὐλὴν, λόχους ὅλους στρατιωτῶν, τοὺς μὲν ὑπὸ τὰς στοὰς, τοὺς δὲ ἐν τῷ ὑπαίθρῳ (Atrio) ἢ ἐν τοῖς Ἡλιακοῖς, καὶ τὴν περιέργειαν ἡμῶν διήγειρεν ὄχι μόνον ἡ πληθὺς αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ παράδοξον καὶ ποικίλον τοῦ ὁπλισμοῦ καὶ τῶν ἐνδυμάτων. Τίς δύναται 'να περιγράψῃ καὶ διεξέλθῃ καθ' ἕκαστον τὰ πολυάριθμα ἐκεῖνα στίφη, ἀλλόθροα τὰ πλεῖστα καὶ βαρβαρόφωνα, Πέρσας, Νεμίτσους, Βαράγκους, Τσάκωνας, Ἀρμενίους, »Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμῖται«, καθὼς λέγει ἡ Γραφή; Ὅλοι οὗτοι ἀπετέλουν τὰς λεγομένας Σχολὰς (2), ὁμοίας κατά τι πρὸς τὰς χαμάρας (ὀδάδες) τῶν Γενιτσάρων, ἢ μᾶλλον πρὸς τὰ προειρημένα ἐκπαιδευτήρια τῶν τοῦ Σαραγίου παιδοπούλων (3). Ἐν αὐταῖς διέτριβον, ἀληθῶς σχολάζοντες καὶ ἀργοῦντες, οἱ ἀπ' αὐτῶν παρωνυμούμενοι οὗτοι Σχολάριοι. »Οὗτοι, λέγει ὁ

(1) Κωδιν. Ε', 74. (2) Προκόπ. Γοτθ. Δ'. (3) Ἴδε σελ. 33.

» Ἀγαθίας (1), στρατιῶται μὲν ὀνομάζονται καὶ ἐγγεγράφαται τοῖς τῶν » καταλόγων βιβλίοις· εἰσὶ δὲ οἱ πολλοὶ ἀστυκοί τε καὶ φαιδροείμονες, καὶ » μόνον, οἶμαι, ὄγκου τοῦ βασιλείου ἕνεκα καὶ τῆς ἐν ταῖς προόδοις με- » γαλαυχίας ἐξευρημένοι«.

Ἐξ αὐτῶν ἐξελέγοντο οἱ Δομέστικοι καὶ Προτήκτωρες (2) οἱ κυρίως σωματοφύλακες τοῦ Κρατοῦντος, οἵτινες συνεκρότουν τὴν Αὐτοκρατορικὴν φρουράν. Ἰδοὺ δὲ πῶς περιγράφει αὐτοὺς μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ γλαφυρότητος ὁ Συνέσιος (3): »Καὶ γάρ που τὸ τῶν δορυφόρων » τοιοῦτον· ἀπὸ τῆς στρατιᾶς στρατιά τις ἔκκριτος· νέοι πάντες, εὐμήκεις, » τὴν κόμην ξανθοί τε καὶ περιττοί· ἀεὶ δὲ λιπαροὶ κεφαλὰς καὶ τὰ πρό- » σωπα· χρυσάσπιδες καὶ χρυσεολόγχαι· οἷς, ἄν ποτε ὀφθῶσι, τὸν βασιλέα » σημαινόμεθα, καθάπερ, οἶμαι, ταῖς προανισχούσαις ἀκτῖσι τὸν ἥλιον,« (4).

Ἐλέγοντο δὲ, κατὰ τὸν Συμεὼν Λογοθέτην, καὶ Διαιτάριοι, καὶ Παραμοναὶ ἢ Πραισέντης »ἐκ τοῦ παραυσέντουῖν, ὃ » λέγεται τὸ παραμένειν», κατὰ τὰς τῶν Χρον. Ἐκλογ., διότι παρέμενον συνήθως ἐντὸς τοῦ Παλατίου καὶ τὴν νύκτα, ὁσάκις εἶχον ὑπηρεσίαν καὶ ἦσαν, καθὼς λέγομεν τώρα, τῆς ἑβδομάδος, ὅτε προσωνομάζοντο καὶ Ἑβδομάριοι (5) καὶ εἶχον καὶ Παρεβδομαρίους, δευτερεύοντας δηλ., οἵτινες τοὺς ἀνεπλήρουν. Ἐν γένει δὲ Ἐξκουβίτωρες, πρὸς διαστολὴν τῶν Κουβικουλαρίων καὶ Ἱκανάτων, οἵτινες ἐφρούρουν ἐν τῇ ἐσωτέρᾳ τοῦ Παλατίου Αὐλῇ, ἐν ᾧ οὗτοι διέτριβον, ὡς προείπομεν, ἐν ὑπαίθρῳ (ἐν τοῖς Ἐξκουβίτοις). Τὸ τάγμα δὲ τοῦτο τῶν Ἱκανάτων, περὶ τοῦ ὀνόματος τῶν ὁποίων λέγει δικαίως ὁ Βουλκάνιος: aqua mihi haeret, συνέστη πρώτην φορὰν, κατὰ τὸν Νικήταν, ὅταν ὁ μετὰ ταῦτα πατριάρχης Νικήτας, ὁ υἱὸς τοῦ Ῥαγγαβέ (;), διωρίσθη ὑπὸ τοῦ πάππου του Νικηφόρου, δεκαετὴς ἔτι ὤν, Δομέστικος τῶν Ἱκανάτων.

Οἱ δὲ Κούρσωρες, οἵτινες ὠνομάσθησαν ἀκολούθως Τσαοῦσαι, ἦσαν κυρίως δρομεῖς, καθὼς οἱ περὶ τὸν Σουλτάνον Πεῖκαι καὶ Οὐλάκαι (Laquais), καὶ εἶχον καὶ Πρωτοκούρσωρα, τὸν μετὰ ταῦτα Μέγαν Τσαούσιον (Τσαούσμπασην). Ἐλέγοντο δὲ καὶ Διατρέχοντες, ὅμοιοι πρὸς τοὺς Παρατρέχοντας τῆς Γραφῆς (6), ἀφ' ὧν ἔμειναν παρ' ἡμῖν οἱ Παρατρεχάμενοι, συνοδεύοντες συνήθως πεζοὶ τὸν ἄρχοντα

(1) Βιβλ. Ε'. (2) Ὁ λεγόμενος »Προτίκτωρ δηλοῖ παρὰ Ῥωμαίοις τὸν .. βασίλειον προσκεπαστὴν,« Μένανδρ. Προτίκτ. Ἱστορ. Η'. (3) Ἐν τῷ περὶ βασιλείας. (4) Ἴδε καὶ Κεφαλ. ΙΒ'. (5) »Ἐξέρχεται ὁ Πραιπόσιτος μετὰ καὶ Σιλεντιαρίων τῶν ὄντων ἑβδομαρίων,« Κ. Πορφυρογ. Α'. 157. (6) Παραλειπ. Β', ιϛ', 10, 11.

ἔφιππον. Ἐφόρουν δὲ, καθὼς καὶ σήμερον, ἐπὶ τῆς καλύπτρας αὐτῶν πτερὰ, ὅθεν καλοῦνται καὶ Πτεροφόροι (Σπεχουλάτωρες) καὶ Σκύθαι ὑπόπτεροι (Τατάροι), καὶ μάλιστα οἱ ἔφιπποι, οἱ καλούμενοι ἄλλως Β ε ρ ε δ ά ρ ε ι ο ι (περὶ ὧν καὶ κατόπιν), »εἰς τὰς βασιλικὰς ἀποκρίσεις ἀεὶ στελλόμενοι«, κατὰ τὸν Προκόπιον (1), καὶ ἐπὶ πᾶσι διὰ τοῦτο καὶ Μ α ν δ ά τ ω ρ ε ς, ὧν ὁ προέχων ἐλέγετο Π ρ ω τ ο μ α ν δ ά τ ω ρ.

Ἄλλοι ἐλέγοντο Μ α γ γ λ α β ί τ α ι, διότι ἔφερον ἐν μὲν ταῖς ζώναις αὐτῶν μαγγλάβια (manualis clava, maniclavia, λώρους, μάστιγας), ἀνὰ χεῖρας δὲ δικανίκια (ῥάβδους), δι' ὧν ἐκόλαζον τοὺς ἀτακτοῦντας, μαστιγοφόροι δηλ. καὶ ῥαβδοῦχοι, ὁποῖοι οἱ Σκύθαι παρὰ τοῖς παλαιοῖς Ἀθηναίοις, καὶ παρ' ἡμῖν οἱ τῶν Πασσάδων Κ α β β ά σ ι δ ε ς, καὶ ἐχρησίμευον ἐνίοτε, καθὼς καὶ αὐτοὶ σήμερον, καὶ ὡς δήμιοι· ὅθεν »θυμωθεὶς ὁ βασιλεὺς » (Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεοφίλου) καὶ ὁ Βασίλειος ἀποστέλλουσι μαγγλαβίτην » τὸν Μαυροθεόδωρον ξίφει ἀνελεῖν τὸν ἐλέγξαντα αὐτοὺς μοναχόν (2)«. Προηγούμενοι δὲ ἐφίππου τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐκράτουν ὄρθια τὰ δικανίκια αὐτῶν, εὐτακτοῦντες τὸν λαόν. Τῆς ἐκ τῆς ζώνης αὐτῶν ἀνηρτημένης μάστιγος ἰδέαν τινὰ δύναται νὰ δώσῃ ἡ τερατώδης καὶ αὐτὸ τοῦτο Κερκυραία μάστιξ, ἣν ἔφερεν ὡσαύτως ἐπὶ τῆς ζώνης ὁ ποτὲ Ἀστσήμπασης τῶν ἀποτροπαίου μνήμης Γενιτσάρων, οὗ τινος δημοσιεύομεν τὴν εἰκόνα.

Ἀλλ' ὡς δήμιοι ἐχρησίμευον κυρίως οἱ Ἀ τ ζ υ π ά δ ε ς, Γύφτοι ἢ Αἰθίοπες. Ὅθεν καὶ τὸν προειρημένον μαγγλαβίτην Μαυροθεόδωρον »ἐκά» λουν, λέγει ὁ Ζωναρᾶς (3), διὰ τὸ τοῦ εἴδους μελάντερον, Ἀτσυποθεό» δωρον«. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Γύφτοι ἦσαν, καθὼς καὶ τώρα, καὶ χαλκεῖς, καὶ ὡς τοιοῦτοι περιέτρεχον, ὡς καὶ σήμερον, τὰς κώμας, ὁ δήμιος ἐλέγετο καὶ Κ ω μ ο δ ρ ό μ ο ς (»Καὶ ὅτε φθάσωσιν εἰς τὸν τόπον, ἐλθὼν ὁ κωμο» δρόμος, ἂς σταυρώσῃ αὐτόν«).

Καὶ οὗτοι μὲν ἦσαν οἱ ἔνοπλοι τοῦ Αὐτοκράτορος φρουροὶ, καὶ ὑπήγοντο εἰς τὴν στρατιωτικὴν μᾶλλον τάξιν, ὅθεν θέλομεν τοὺς ἀνεύρει καὶ ἐν τῷ περὶ στρατοῦ Κεφαλαίῳ. Οἱ δὲ κυρίως Αὐλικοὶ, οἱ ὑπηρετοῦντες ἐντὸς τοῦ Παλατίου καὶ περὶ τὴν θεραπείαν ἰδίως τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν βασιλίδων ἀσχολούμενοι, ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εὐνοῦχοι, καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν καταντᾷ ἀπίστευτον. Διότι, ἐὰν δὲν ἦνε ὑπερβολαὶ τὰ τοῦ Λιβανίου, ἡ ὑπηρεσία τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίου ἀπησχόλει »μαγείρους μὲν χι» λίους, κουρέας δ' οὐκ ἐλάττους, οἰνοχόους δὲ πλείους, σμήνη τραπεζο» ποιῶν, εὐνούχους δ' ὑπὲρ τὰς μυίας παρὰ τοῖς ποιμέσιν ἐν ἦρι«. Ὁ δὲ

(1) Βανδαλ. Α'. (2) Ἴδε σελ. 17. (3) Βιβλ. ις'.

θεῖος πατὴρ Γρηγόριος ἀναφέρει καὶ Σ κ ι α σ τ ὰ ς ἐπίτηδες ὑπηρέτας :

» Στρῶται, θυρωροί, κλήτορες, κοιμήτορες,
» Ἀνθηφόροι, ῥαντῆρες, ἐκμαγεῖς κύκλων,
» Γεῦσται, σκιασταί, νευμάτων ἐπίσκοποι (1)«.

Γυναῖκας δὲ σ κ ι α σ τ ρ ί α ς ἑκατὸν ἀριθμεῖ ὁ Πορφυρογέννητος (2). Αὗται ὅμως ἴσως ἦσαν κεντήστριαι. Ὁ Ἰουλιανὸς περιέστειλε τοὺς ὑπηρέτας του εἰς μόνους δεκαεπτά. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν μετ' αὐτὸν Αὐτοκρατόρων, ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνέβη εἰς . . . μυρίους ! ! Ὁ δὲ Ζώσιμος λέγει ὅτι ὁ Θεοδόσιος » τοσαύτην ἐπεισήγαγε τῇ βασιλικῇ τραπέζῃ δαπάνην, ὥστε, διὰ πλῆθος » τῶν ἐδεσμάτων καὶ τῆς περὶ ταῦτα πολυτελείας, τάγματα πολυάνθρωπα καταστῆναι μαγείρων τε καὶ οἰνοχόων καὶ τῶν ἄλλων, οὓς εἴ τις ἐξαριθμήσασθαι βουληθείη, συγγραφῆς αὐτῷ πολυστίχου δεήσει«. »Πολυτελέστατος τὰ περὶ τὴν δίαιταν καὶ διαδοτικὸς βρωμάτων τοῖς παρεστῶσιν« ἦτον, κατὰ τὸν Χωνειάτην, καὶ Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος: »Εἶχεν » οὖν ἀτεχνῶς τράπεζαν Σολομώντειον, καὶ τὰς ἐσθῆτας, ὡς ἐκεῖνος, καινοβαφεῖς περιέκειτο, βουνίζων μὲν τοὺς ἄρτους, λόχμην δὲ κνωδάλων, » ἰχθύων τε διάπλευσιν καὶ πόντον οἴνοπα δεικνὺς τὴν ἑστίασιν.« Ὅθεν διὰ τὰ ἔξοδα τῆς τραπέζης του ἦσαν προσδιωρισμένοι αἱ πρόσοδοι τοῦ λιμένος τοῦ Βουκολέοντος, συμποσούμεναι εἰς τετρακισχιλίας λίτρας ἀργύρου τὴν ἡμέραν (;). Οἱ υἱοὶ τοῦ Θεοδοσίου, πέντε ἔτη μετὰ θάνατον τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ἐπεχείρισαν 'να μεταῤῥυθμίσωσι δῆθεν ἐπὶ τὸ οἰκονομικώτερον τὰ περὶ τὴν ἑαυτῶν Αὐλήν· καὶ ὁ μὲν Ἀρκάδιος ἐκράτησε 280 μόνον τακτικοὺς καὶ 610 ὑπεραρίθμους ὑπαλλήλους εἰς τὰ γραφεῖά του· ὁ δὲ Ὀνώριος ἐνόμισε κατόρθωμα ὅτι περιέστειλε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπαλλήλων τοῦ μὲν Γενικοῦ Ταμείου εἰς ἑξακοσίους τεσσαράκοντα ἕξ, τοῦ δὲ Ειδικοῦ εἰς τριακοσίους, χωρὶς τῶν ὑπεραρίθμων !

Τούτων οἱ μὲν ἐκαλοῦντο Κ ο υ β ι κ ο υ λ ά ρ ι ο ι, καὶ ἦσαν οἱ κυρίως θαλαμηπόλοι καὶ κ ο ι τ ω ν ῖ τ α ι τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῆς Αὐγούστης (3), εὐνοῦχοι σχεδὸν πάντες. Ὁ δὲ πρῶτος αὐτῶν ἐλέγετο Π ρ α ι π ό σ ι τ ο ς (préposé), ἀναλογῶν πρὸς τὸν Κιζλὰρ-ἀγᾶν ἢ Καποῦ-ἀγᾶν, ἢ μᾶλλον πρὸς τὸν Κεαγιὰν τῆς Βαλιδὲς καὶ τῶν Σουλτανίδων. Διότι μανθάνομεν ἐκ τοῦ Θεοφάνους, ὅτι ἡ βασιλὶς Εὐδοκία, ἡ σύζυγος Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου, διέβαλε παρ' αὐτῷ τὴν ἀνδραδέλφην της Πουλχερίαν, ὡς ἔχουσαν παρ' αὐτῇ Πραιπόσιτον, καὶ εἶχε τῷ ὄντι τοιοῦτον ἡ Πουλχερία,

(1) Τόμ. Β', σελ. 222. (2) Ἐν Βασιλ. τῷ Μακεδ. Κεφ. ΝΓ', σελ. 135, ἐκδ. Κολωνίας.
(3) Ἰδὲ τὴν ἐν σελ. 59 ὑποσημείωσιν.

» ἀναγκαίως, λέγει ὁ Ἱστορικὸς, διὰ τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων«. Ὁ » δὲ βασιλεὺς διαπέμπεται αὐτῇ λέγων· Πραιπόσιτον ἔχειν σε οὐκ ἔστι δυ- » νατόν . . . Ἡ δὲ Πουλχερία τὸν Πραιπόσιτον ἀπέστειλε τῇ Εὐδοκίᾳ.« Τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικὸν (1) τὸν ὀνομάζει Ἀρχιευνοῦχον, καὶ λέγει ὅτι αὐτὸς διώκει τὸ Παλάτιον.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ λέξις σημαίνει ἐν γένει Ἔφορον, Ἐπιστάτην, τὸν Ἐπὶ . . ., ἦσαν καὶ διάφοροι Πραιπόσιτοι, διότι ἕκαστον σῶμα ἢ ἔργον εἶχε τὸν ἰδικόν του, αἱ οἰκοδομαὶ π. χ., τὸ νομισματοκοπεῖον κτλ. Κατὰ δὲ τὸν Λουϊτπράνδον, Κουβικουλάριος ἔφερε καὶ τὸ γιαγμουρλοῦκι (pluvialem vestem) τοῦ Αὐτοκράτορος, καθὼς τὸ τοῦ Σουλτάνου ὁ Μπαστσοαδάρης.

Οἱ δὲ Σ ι λ ε ν τ ι ά ρ ι ο ι ἄδηλον ἐὰν ἦσαν πάντοτε εὐνοῦχοι, διότι εἰς τὸν Πορφυρογέννητον ἀναφέρονται καὶ Σ ι λ ε ν τ ι ά ρ ι σ σ α ι, αἱ γυναῖκές των, ἐὰν αὗται δὲν ἦσαν ἁπλῶς ἀρχόντισσαι, ἔχουσαι τὴν αὐτὴν ἐπιστασίαν παρὰ τῇ Αὐγούστῃ. Τὸ ὄνομα τῶν Σιλεντιαρίων ἀναφέρεται πρώτην φορὰν περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας Οὐαλεντιανοῦ τοῦ Β΄. Τὸ δὲ πρώτιστον καθῆκον αὐτῶν ἦτον τὸ νὰ διατηρῶσι σιγὴν περὶ τὸν Αὐτοκράτορα (»Ἐπιστάται τῆς ἀμφὶ τὸν βασιλέα σιγῆς«, λέγει ὁ Ἀγαθίας· ὁ δὲ Θεοφάνης: »Ἄνδρα τῶν βασιλεῖ ἀεὶ ἐν Παλατίῳ τὰ εἰς τὴν ἡσυχίαν ὑπηρε- » τοῦντα (Σιλεντιαρίους Ῥωμαῖοι καλοῦσιν οἷς ἡ τιμὴ αὕτη ἐπίκειται))«. Τοὺς μετεχειρίζοντο ὅμως, παρεκτὸς τούτου, καὶ εἰς ἄλλων σπουδαίων ὑπηρεσιῶν ἐκτέλεσιν, ὅσαι ἀπήτουν ἐχεμυθίαν (2). Ὁ δὲ βαθμὸς αὐτῶν ἦτον πολλὰ ἔντιμος, καὶ παρὰ τοῦ Δωροθέου (3) συναριθμοῦνται μετὰ τῶν Συγκλητικῶν, τῶν Πατρικίων, τῶν Στρατηλατῶν καὶ τῶν Ὑπάρχων. Εἶχον δὲ καὶ αὐτοὶ Πριμηκήριον. Τὸ μέρος δὲ τοῦ Παλατίου, ὅπου διέτριβον, ἐλέγετο, κατὰ τὸν Κύριλλον τὸν Σκυθοπολίτην, Σιλεντιαρίκιον (4) καὶ Δεύτερον Βῆλον. Διότι τὸ Πρῶτον Βῆλον ἦν ἐν τοῖς ἔξω καὶ πρώτοις θαλάμοις, ὃ καὶ Κονσιστώριον ἐλέγετο, διότι ἐκεῖ ἵσταντο συνερχόμενοι οἱ περιμένοντες ἀκρόασιν παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος (5).

Ἄλλη τάξις τῶν Κουβικουλαρίων ἦσαν οἱ Σ π α θ ά ρ ι ο ι, ὧν προεῖχεν ὁ Π ρ ω τ ο σ π α θ ά ρ ι ο ς, ἀναλογῶν πρὸς τὸν τοῦ Σουλτάνου Σιλῆχδάρ, καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ ῥήτορος Πρίσκου ἀποκαλούμενος ὑπασπιστὴς τοῦ

(1) Σελ. 700. (2) Παράβαλε τούτοις τὰ ἐν σελ. 46 περὶ τῆς ἐν τῷ Σουλτανικῷ Σαραγίῳ ἐπικρατούσης σιγῆς καὶ τῶν ἐκεῖ ὑπηρετούντων ἀλάλων εἰρημένα. (3) Διδασκαλ. ΚΓ΄.

(4) Ὅπερ διορθοῦσί τινες Σιλέντιον, ἀλλὰ χωρὶς ἀνάγκης, διότι ὑπῆρχε καὶ Σ π α θ α ρ ί κ ι ο ν, τὸ μέρος δηλ. ὅπου διέμενον οἱ Σπαθάριοι. (5) Τὸ μεταξὺ τοῦτο τῶν δύο Βήλων παρήγαγεν ἴσως τὸ Τουρκ. Μ α μ π ε ΐ ν.

Αὐτοκράτορος· ὑπ' ἄλλου δὲ συγγραφέως μεθερμηνευόμενος Ἰλλούστριος!!

Οἱ δὲ Κ α ν δ ι δ ά τ ο ι, δὲν εἶχον ἴσως ἄλλο τι κοινὸν πρὸς τοὺς Κανδιδάτους στρατιώτας ἐπιλέκτους, περὶ τῶν ὁποίων θέλομεν διαλάβει ἐν τοῖς περὶ στρατοῦ, εἰμὴ ὅτι ἐφόρουν λευκὴν τήβεννον (toga candida), καθὼς ἐν τῇ παλαιᾷ Ῥώμῃ οἱ δικηγόροι, οἱ νεόνυμφοι καὶ οἱ παραγγέλλοντες ἀρχήν, ὅθεν ἐλέγοντο, πρὸς διαστολήν, φαίνεται, καὶ Σ π α θ α ρ ο κ α ν δ ι δ ά τ ο ι.

Ἐκράτουν δέ, αὐτοί τε καὶ οἱ Σπαθάριοι, τὰ καλούμενα δ ι σ τ ρ ά λ ι α (Dextralia), ἡμιπελέκια ἢ ἑτεροπελέκια (1), ὁποῖα τὰ τῶν ἐφ' ἡμῖν Πελεκιδῶν καὶ Σολάκιδων τ ε μ π έ ρ ι α ἢ κ ι ο υ λ ο ύ γ κ ι α.

»Τὸ δὲ τῶν εὐνούχων ἑρμαφρόδιτον γένος τοσαύτην ἐν τῷ Παλατίῳ » ἔσχε τὴν ἰσχύν, ἐπὶ τῶν πρώτων μάλιστα βασιλέων«, ὥστε καὶ πολλοὶ τῶν γονέων εὐνούχιζον αὐτοὶ τὰ τέκνα των, ὅπως ἀσφαλίσωσιν αὐτοῖς μέλλον εὔδαιμον, καὶ ἐνίοτε οὐκ ἄδοξον. Μεταξὺ δὲ τῶν δούλων, τοὺς ὁποίους προσέφερε δῶρον ὁ Λουϊτπράνδος τῷ 948 εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ἦσαν καὶ τέσσαρες εὐνοῦχοι. »Ἀεὶ γάρ, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος, τυγχά- » νει χώρα τοῖς σπάδοσι τούτοις εἰς τὰ βασίλεια, καὶ ἐν τούτοις ὑπὲρ τὰς » μυίας ἐν ἔαρος ὥρᾳ κατὰ προβάτων σχεδὸν ἀναστρέφονται«. Ὁ δὲ Foucher, εἷς τῶν Ἱστοριογράφων τῆς πρώτης Σταυροφορίας, συνοδεύσας τὸν Στέφανον, Κόμητα τοῦ Chartres καὶ Blois, διηγούμενος ἐν ἐκστάσει τὸ μέγεθος καὶ τὸ κάλλος τῆς ΚΠ., προστίθησιν ὅτι μεταξὺ τοῦ πλήθους ἠριθμοῦντο καὶ εἴκοσι χιλιάδες εὐνοῦχοι ! !

Εὐνοῦχοι ἦσαν συνήθως καὶ οἱ παιδαγωγοὶ τῶν βασιλοπαίδων καὶ οἱ τῶν βασιλίδων διδάσκαλοι. Ὁ δὲ τοῦ Ἰουλιανοῦ, καθὼς ὁ ἴδιος διηγεῖται (2), ὠνομάζετο Μαρδόνιος, »ὑπὸ τῷ ἐμῷ, λέγει, τεθραμμένος πάππῳ, τὴν μη- » τέρα τὴν ἐμὴν ὅπως ἀγάγῃ διὰ τῶν Ὁμήρου καὶ Ἡσιόδου ποιημάτων«.

Ὁποῖα δὲ ἦσαν τὰ καθήκοντα αὐτῶν ἐντὸς τῆς γυναικωνίτιδος, ἐκτίθησιν ὁ Κλαυδιανὸς (3), σατυρίζων διὰ τῶν ἑξῆς στίχων τὸν περίφημον εὐνοῦχον Ὕπατον Εὐτρόπιον :

» Eous rector, consulque futurus
» Pectebat Dominae crines, et saepe lavanti
» Nudus in argento lympham gestabat alumnae.
» Et cum se rabido fessam projecebat aestu,
» Patricius roseis pavonum ventilat alis«.

---

(1) »Ἡμιπέλεκυς, τὸ ἥμισυ τοῦ πελέκεως, τὸ ἐκ τοῦ ἑνὸς μόνον μέρους ἔχον ἀκμήν, ὃ καὶ » Δεξτράλιον καλοῦσι«, Σχολ. Ὁμ. (2) Ἐν Μισοπώγ. (3) Βιβλ. Θ'.

Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν διέπρεψαν, καὶ ἐπὶ Γραικῶν καὶ ἐπὶ Τούρκων, οὐ μόνον ὡς πολιτικοὶ ἐπιτήδειοι, ἀλλὰ καὶ ὡς στρατηγοί, καὶ πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Ναρσῆ. Καὶ τοῦτο ἐννοεῖ ὁ Πισίδης, ὅταν λέγῃ (1):

» Καὖτις δὲ τοὺς τεμόντας, εὐνοίας λόγῳ,
» Τῶν τεκνοποιῶν ὀργάνων τὰ σπέρματα,
» Ἐς ταὐτὸ συντρέχοντας ἦν ὁρᾶν τότε,
» Τμηθέντας οὐδὲν τὴν φύσιν τὴν ἄῤῥενα«.

Μεταξὺ δὲ τῶν κατὰ καιροὺς ἰσχυσάντων ἐν τῷ Βυζαντινῷ Παλατίῳ εὐνούχων, διασημότεροι ὑπῆρξαν ὁ ἐπὶ Κωνσταντίου Εὐσέβιος, ὁ ἐπὶ Ἀρκαδίου Εὐτρόπιος, ὁ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ νέου Ἀντίοχος, ὃν Ἰσδιγέρδης ὁ Περσῶν βασιλεύς, κηδεμὼν αὐτοῦ καταλειφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀρκαδίου, εἶχε πέμψῃ πρὸς αὐτὸν ὡς β α ΐ ο υ λ ο ν (Λαλᾶν), καὶ ὁ Νικηφορίτσης, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἄπληστον φιλοχρηματίαν ὀφείλει Μιχαὴλ ὁ Ζ' τὸ ἐπίθετον τοῦ Παραπινάκη. Ἀλλὰ τὸν μὲν Εὐσέβιον ἐφόνευσεν αὐτοκρατορήσας ὁ Ἰουλιανός, διώξας καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους εὐνούχους ἀπὸ τοῦ Παλατίου, καθόσον δὲν εἶχεν οὔτε ἀνάγκην τοιούτων, προαποθανούσης ἤδη τῆς γυναικός του. Τὸν δὲ Ἀντίοχον, ἡλικιωθεὶς ὁ Θεοδόσιος, »ἐποίησε παππᾶν, » διὰ τὸ κατεπαίρεσθαι αὐτὸν τῶν βασιλέων καὶ καταφρονεῖν αὐτῶν, νόμον » συγχρόνως ἐκθέμενος μὴ εἰσέρχεσθαι εἰς Πατρικίου ἀξίαν εὐνοῦχον«, κατὰ τὸν Θεοφάνην. Ἀλλ' ὁ νόμος οὗτος φαίνεται κατόπιν καταργηθείς, ἢ μείνας ἐν ἀχρηστίᾳ· διότι βλέπομεν τὸν εὐνοῦχον Ναρσῆν, τὸν σωτῆρα τῆς Ἰταλίας καὶ διάδοχον ἐφάμιλλον τοῦ Βελισαρίου, ἐπιλεγόμενον ἐν τῇ τῆς Σαλαριανῆς γεφύρας ἐπιγραφῇ Cubiculi Patricius. Καὶ ὁ ἐπὶ Μιχαὴλ δὲ τοῦ Θεοφίλου Παρακοιμώμενος Δαμιανός, » εὐνοῦχός τε ὢν καὶ Σκύθης, » τῇ τῶν Πατρικίων ἀξίᾳ τετίμητο«, λέγει ὁ Κεδρηνός.

Μετὰ τοὺς εὐνούχους τὰ ἀναγκαιότερα πρόσωπα τοῦ Βυζαντινοῦ Παλατίου ἦσαν οἱ γελωτοποιοὶ καὶ οἱ νάννοι (τ ζ ο υ τ ζ έ), ὅπως φαιδρύνωσιν ὁπωσοῦν, καθὼς οἱ πίθηκοι καὶ οἱ ψιττακοί, τὴν πληκτικὴν τῶν ψυχρῶν καὶ σιωπηλῶν ἐκείνων διαιτημάτων μοναξίαν. Οἱ τελευταῖοι δὲ οὗτοι εἶχον καὶ γλῶσσαν, φαίνεται, ἰδίαν· διότι ὁ ἐπὶ Θεοφίλου Δένδερις, »ἀνθρώπιόν τι παρακοπὴν » πάσχον φρενῶν«, κατὰ τὸν Γλυκᾶν, τὴν μὲν αὐτοκράτειραν ἐκάλει Μ ά ν ν α ν, τὰς δὲ εἰκόνας ν ι ν ί α. Ἀλλ' ὁ ἐπὶ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου μῖμος » ᾧ τὸ ἐπώνυμον Χαλιβούρης, ἦτον, λέγει ὁ Χωνειάτης (2), τῶν τότε μί-

(1) Ἀκροάσ. Α', στίχ. 205—208. (2) Ἐν Ἰσαακίῳ τῷ Ἀγγέλῳ Γ', 6.

» μων ὁ χαριέστατος, καὶ ἀπόδειξις τούτου ὅτι, εἰρηκότος ποτὲ τοῦ Αὐ-» τοκράτορος ἐπὶ δείπνου »Ἐνέγκατε ἅλας«, περιβλεψάμενος οὗτος τὸν » τῶν γυναικῶν χορὸν, ἔκ τινων προσπόλων καὶ συγγενῶν τοῦ βασιλέως » κεχειροτημένον, » Γνωσώμεθα, εἶπε, πρῶτον ταύτας, ὦ βασιλεῦ, εἶθ' οὕτως » ἄλλας εἰσενεχθῆναι κέλευσον«. Καὶ πρὸς τὸ ῥῆμα τοῦτο π ἄ σ α ί τε » καὶ πάντες ἐξεκάγχασαν«. Τί σᾶς φαίνεται; Ἀληθῶς δὲν καὶ μόνον τοιοῦτον ἀνέκδοτον εἰκονίζει ὁλόκληρον μιᾶς ἐποχῆς τὸ πνεῦμα!

Ἀλλά τινες ἐξ αὐτῶν ἦσαν οὐχὶ χαρίεντες, ἀλλ' ἐπικίνδυνοι, καὶ γνωρίζομεν ὅτι ὁ ἐπὶ Μονομάχου Ῥωμανὸς Βόϊλας, ψευδὸς ἐκ φύσεως, καὶ ἐπιτηδεύων ἔτι μᾶλλον τὸ ἐλάττωμα τοῦτο πρὸς γελωτοποιΐαν, ἔχων δὲ πάντοτε καὶ πανταχοῦ τὴν εἰς τὸ παλάτιον εἴσοδον ἐλευθέραν καὶ ἀντικλείδια τῶν διαιτημάτων ὅλων, εἰς τοσοῦτον θράσος εἶχε φθάσῃ διὰ τὴν ἀδράνειαν τοῦ τρυφηλοῦ Μονομάχου, ὥστε ἐφαντάσθη καὶ νὰ ἐπαναστατήσῃ, δολοφονῶν τὸν Αὐτοκράτορα. Ἀνακοινώσας δὲ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἀδεῶς εἰς πολλοὺς, διότι προσεποιεῖτο ὅτι τοὺς ἐδοκίμαζε, διατεταγμένον αὐτῷ τοῦτο δῆθεν ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ συλληφθεὶς ἐπ' αὐτοφώρῳ, ἀφ' οὗ προὐδόθη, ὄχι μόνον ἔμεινεν ἀτιμώρητος, ἀλλὰ, τὸ παραδοξότερον, διετήρησε καὶ τὴν θέσιν του. Τόσον ἄφευκτον ἦτον διὰ τὸν Αὐτοκράτορα τὸ ἐπάγγελμά του!

Ἄλλο εἶδος κηφήνων παρετρέφετο περὶ τὴν Βυζαντινὴν Αὐλὴν, οἱ... Ἀ σ τ ρ ο λ ό γ ο ι, καθὼς πρό τινων ἐτῶν παρὰ τῷ Σουλτάνῳ καὶ τῷ βεζίρῃ οἱ Μουννετζῆμαι, καὶ χωρὶς τῆς γνωμοδοτήσεως αὐτῶν οὐδεμία σπουδαία πρᾶξις, πολλάκις δὲ οὔτε πρόελευσις, οὔτε κίνημα τοῦ Αὐτοκράτορος ἐπετρέπετο. Ἃς ἀκούσωμεν, πρὸς ἀπόδειξιν τούτου, τί διηγεῖται σύγχρονος μάρτυς ὁ Χωνειάτης: »Ὁ μὲν οὖν Βασιλεὺς ἀπελθεῖν εἰς Βλαχέρνας » αὐτίκα ἤθελεν, οἱ δὲ ἀστρολόγοι (οἱ γὰρ ἐς ἡμᾶς Αὐτοκράτορες καὶ μέ-» χρι τοῦ βηματίσαι τὴν τῶν ἄστρων θέσιν περιεργάζονται), τὴν καλὴν » ἐξετάζοντες ὥραν, καὶ ἄκοντα ἐπικατεῖχον αὐτὸν ὅλην τὴν πρώτην τῶν » Νηστειῶν ἑβδομάδα ἐν τῷ Μεγάλῳ Παλατίῳ. Ὡς γοῦν παρῆλθεν ἡ πα-» ρασκευὴ, ἔδοξεν αὐτοῖς περὶ ὄρθρον ἤδη τοῦ σαββάτου τὴν μετάβασιν » ποιῆσαι ἀπὸ τοῦ ἑνὸς παλατίου εἰς τὸ ἕτερον (1).« Καὶ τί λέγω ἀπὸ παλατίου εἰς παλάτιον; Οὔτε τὴν εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα εἴσοδον ἐπέτρεπον εἰς τὸν μέλλοντα νὰ στεφθῇ Αὐτοκράτορα, ἀλλ', » ἐγγίσαντα αὐτὸν ταῖς » Ὡραίαις λεγομέναις τοῦ νεὼ πύλαις, ἱκανὸν ἐκεῖσε χρόνον παρακατεῖ-» χον, τὸ τῆς ὥρας καίριον τῶν ἱερῶν Κατηχουμενείων ἄνωθεν ἀκριβοῦν-» τες (2).« Καὶ ὄχι μόνον τῶν στεφομένων Αὐτοκρατόρων, ἀλλὰ καὶ

(1) Βιβλ. Β', ζ', ἐν Μανουὴλ Κομνηνῷ. (2) Αὐτ. αὐτ.

τῶν γεννωμένων Βασιλοπαίδων, τῶν θεμελιουμένων δημοσίων οἰκοδομῶν κλπ. ὡρίζετο ὑπὸ τῶν Ἀστρολόγων ἡ κατάλληλος ὥρα, ἥ, κατὰ τὴν τεχνικὴν φράσιν, ἐτελεῖτο τὸ Θ έ μ α, καὶ σώζεται ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις »Θέ» μα γεγονὸς ἐπὶ τῇ ἀναγορεύσει κυρίου Μανουὴλ, τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως » Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἔτους ,ςωπϐ', μηνὶ Σεπτεμβρίου 25, ἐπ' αὐ» τῆς τῆς μεσημβρίας (1).« Τῶν ἀγυρτῶν τούτων ὑποπτεύω (ὁ Θεὸς 'να μοὶ συγχωρήσῃ!) ὅτι κορυφαῖος καὶ ἀρχηγὸς ἦτον ὁ λεγόμενος Ὕ π α τ ο ς τ ῶ ν φ ι λ ο σ ό φ ω ν, εἶδος τίτλου καὶ ἀξιώματος καὶ τοῦτο τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς, καθὼς τοῦ παρὰ τοῖς Τούρκοις Μουννετζήμπαση, καθόσον ὁ ἀστρολόγος καὶ ὁ φιλόσοφος ἦτον κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ταὐτοσήμαντα, ὡς καὶ ἄλλοτε προείπομεν. Τὸν τίτλον τοῦτον ἐλάμβανε μέχρι τινὸς, ὡς κληρικὸς τοῦ πατριαρχείου, καὶ ὁ ἐπισημότερος τῶν ἑκάστοτε λογίων.

Ἀθωότεροι αὐτῶν, ἂν καὶ ἀσυγκρίτως πολυπληθέστεροι, ἦσαν οἱ ἐπιμεληταὶ τῶν θηρευτικῶν ἢ μαχίμων κυνῶν καὶ ὀρνέων, οἱ καλούμενοι Σ κ υ λ ο μ ά γ κ ο ι (Τουρκ. Σαμσοντζοὺ ἢ Σεγμπὰν) καὶ Ἱ ε ρ α κ ά ρ ι ο ι, ἔχοντες καὶ Π ρ ω τ ο ϊ ε ρ α κ ά ρ ι ο ν, ἀνάλογον τῷ τῶν Γάλλων Grand Fauconnier καὶ τῷ τῶν Τούρκων Σαχχιντζήμπαση ἢ Κουσστσήμπαση, ὅς τις ἔφερε καὶ χειρόρτιον ἐπὶ τῆς ζώνης. Ὅλων δὲ τούτων ἐπεστάτει ὁ Π ρ ω τ ο κ υ ν η γ ό ς, ὅς τις, ἀναβαίνοντος ἵππον τοῦ βασιλέως, ἐκράτει τὴν σκάλαν τοῦ ἐφιππίου, μόνος αὐτός. Εἰ δέ ποτε, κυνηγετοῦντος τοῦ βασιλέως, αἱμαχθῆναι συμβῇ τι τῶν ἱματίων αὐτοῦ, ἐλάμβανε τοῦτο καθ' ὑπηρεσίαν οὗτος. Πόσα δὲ ἀργῶν στόματα ἔτρεφε τὸ Αὐτοκρατορικὸν κυνηγέσιον, δύναται 'να εἰκάσῃ τις, ἀφ' οὗ μάθῃ ὅτι Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὁ νεώτερος, καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ Βυζαντινὸν Κράτος, περισταλὲν εἰς μόνην τὴν Θράκην καί τινας νήσους, ἐσπαράττετο συγχρόνως καὶ ὑπὸ ἐμφυλίου πολέμου, » ἔτρεφε, κατὰ τὸν Φραντζῆν, ὑπὲρ τὰς χιλίας τετρακοσίας κύνας, ὄρνεις δὲ ὑπὲρ χιλίους, καὶ τοὺς αὐτοὺς ἐπιμελουμένους ἐγγὺς τοσούτους!! «

Ἀλλ' ἀπεχάμομεν διηγούμενοι τὴν μωρίαν καὶ ἀθλιότητα τῶν εὐλογημένων τούτων προγόνων 'μας, καὶ οὐχ ἧττον, ἔχομεν ἀκόμην 'να διηγηθῶμεν ἄλλα γελοιωδέστερα· διότι ἡ εἰκὼν, ἣν ἰχνογραφοῦμεν, εἰ καὶ ἀμυδρὰ, πρέπει 'να ἔχῃ ἀκριβεῖς ὅλας αὐτῆς τὰς διαστάσεις.

Καὶ πρῶτον, ὅλον τοῦτο τῶν ἀξιωματικῶν τὸ σμῆνος εἶχε καὶ τὴν ἱε-

(1) Παράβαλε τούτους τὰ περὶ τῆς ὡροσκοπίας τῆς ἐν Κάρλοβιτς εἰρήνης ῥηθησόμενα ἐν Τμήμ. Δ', Κεφ. Η'.

ραρχίαν 'του, τοὺς τίτλους 'του καὶ τὰ διακριτικὰ τῆς ἐνδυμασίας 'του σημεῖα, εἰς τὰ κενὰ δὲ καὶ μηδενός, ἢ γοῦν μικροῦ λόγου ἄξια ταῦτα περικοσμήματα ἦσαν τόσον λιπαρῶς προσκείμενοι, ὥστε Νικηφόρος ὁ Γρηγορᾶς, παραπονούμενος ἐν τῷ εἰς 'Ανδρόνικον τὸν Παλαιολόγον ἐπικηδείῳ αὐτοῦ λόγῳ, διότι ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος παρέβλεπε παρεισαγομένας τὰς ξένας στολὰς καὶ τὰ ξένα ἔθιμα, ἀντὶ τοῦ διατηρεῖν ἀπαρασάλευτον τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς 'Ρωμαϊκῆς ἐθιμοταξίας, προοιωνίζετο ἐκ τῶν καινοτομιῶν τούτων τὴν τῆς Αὐτοκρατορίας ἔκπτωσιν! Πρὶν εἰσαγάγωμεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐνδυμένα καταλλήλως τὰ κωμικὰ ταῦτα δορυφορήματα καὶ περιλάβωμεν ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ τὰ περὶ τῆς ἐθιμοταξίας ἐν γένει ἀμφοτέρων τῶν Αὐλῶν, ἂς ῥίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τῶν τίτλων, διὰ τοὺς ὁποίους ἐσεμνύνετο ἡ τῶν Βυζαντινῶν ματαιοφροσύνη.

Οἱ τίτλοι οὗτοι, τῶν ὁποίων ἡ θεωρία ἀφορᾷ καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτὴν, ὡς φιλολογίας ἀντικείμενον, εἶχον καταντήσῃ μανίας εἶδος περὶ τοὺς τελευταίους τῆς Αὐτοκρατορίας χρόνους, καὶ ἦτον ἔργον τὸ 'να 'τοὺς ἐνθυμῆταί τις, καὶ σφάλμα ἀσυγχώρητον τὸ 'να 'τοὺς συγχέῃ. 'Εννοεῖται δὲ, ὅτι, καθ' ὅσον ἐξωγκοῦντο οἱ τίτλοι, ἐταπεινοῦτο ἡ τῶν ἀτόμων ἀξία· ἡ δὲ γλῶσσα, συνεξογκουμένη μετὰ τῶν ἐπιθέτων, κατήντησε τραγέλαφος ἀκατάληπτος καὶ ἀκατονόμαστος. 'Δὲν ἤρκει ὁ Π ρ ό ε δ ρ ο ς, διὰ τοῦ ὁποίου » Βασίλειον τὸν Παρακοιμώμενον Νικηφόρος ὁ βασιλεὺς, οὐ μικρὰ » συμβαλόμενον αὐτῷ πρὸς τὴν τῆς βασιλείας κατάσχεσιν, τετίμηκε, μή » πω πρότερον ὄντος τοῦ ἀξιώματος, πρώτου δ' αὐτοῦ τοῦτο ἐφευρηκό» τος,« ἀλλ' ἐχρειάσθη καὶ Π ρ ω τ ο π ρ ό ε δ ρ ο ς. 'Ο τίτλος τοῦ N o b i l e ἐδίδετο, ἕνα ἤδη αἰῶνα πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τοὺς Καίσαρας, ὡς προείπομεν· ἀλλὰ, μικρὸν πρὸ αὐτοῦ, ἐσχηματίσθη ὁ τοῦ Nobilissimus, δοθεὶς μετὰ τῆς χρυσοπάστου πορφύρας εἰς τοὺς δύω 'του ἀδελφοὺς, 'Ιούλιον Κώνσταντα καὶ 'Αννιβαλιανὸν, μετὰ δὲ ταῦτα προσδιορισθεὶς διὰ τοὺς υἱοὺς τῶν Αὐτοκρατόρων, ὅσοι 'δὲν εἶχον εἰσέτι τὸν τοῦ Καίσαρος· κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν ἐσχηματίσθη καὶ ὁ 'Υ π ε ρ π ε ρ ί λ α μ π ρ ο ς (1). 'Η λέξις Σ ε β α σ τ ό ς, ἐξελληνισθεῖσα ἐκ τοῦ Λατινικοῦ Augustus, διὰ τοῦ ὁποίου εἶχε τιτλοφορηθῇ πρῶτος ὁ Καῖσαρ 'Οκταβιανὸς, »ὡς πλεῖόν τι » ἢ κατὰ ἀνθρώπους ὑπάρχων· πάντα γὰρ τὰ ἱερώτερα καὶ σεβάσμια Αὔ» γουστα προσαγορεύεται, « κατὰ τὸν Ζωναρᾶν· εἶχε καταντήσῃ, ἐπὶ 'Αλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, εἶδος ἀξιώματος, ὅθεν καὶ Βοεμοῦνδος, ὁ τῆς Σαλέρνου ἄρχων, » ἐτιμήθη τηνικαῦτα τῷ τῶν Σεβαστῶν ἀξιώματι, « κατὰ

(1) 'Αννα Κομν. ΣΤ'.

τὴν Ἄνναν· ἀλλά, πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ἀπαιτήσεων τῆς κενοδοξίας τῶν πολυαρίθμων τοῦ Αὐτοκράτορος συγγενῶν, καὶ ἰδίως τοῦ πρεσβυτέρου του ἀδελφοῦ, μόλις ὑποχωρήσαντος αὐτῷ τῆς βασιλείας καὶ τῶν πρωτείων, εἶχε κατὰ τοσούτους τρόπους παρασχηματισθῆ, ὥστε ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ὁ περὶ τὴν σύνθεσιν ἀκένωτος τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης πλοῦτος, ὅπως ἐπαρκέσῃ πρὸς τὴν τοιαύτην ἀπειρόκαλον ἀσωτίαν. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπενοήθη ὁ Σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ω ρ, καὶ τὴν νέαν ταύτην ὀνοματοποιΐαν » τἀδελφῷ ἐφηρμόσατο, οἱονεὶ δεύτερον βασιλέα πεποιηκώς, τὸν » Καίσαρα τούτου ὑποβιβάσας, καὶ τρίτον ἐν ταῖς εὐφημίαις ἀριθμησάμε- » νος μετὰ τὴν τοῦ Αὐτοκράτορος εὐφημίαν. « Ἀλλ', ἀνοιχθείσης ἅπαξ τῆς θύρας εἰς τὰς τοιαύτας καινοτομίας, τὸ γελοῖον ἔφθασεν εἰς τὸ Μὴ περαιτέρω· διότι, ἀφ' οὗ ὁ τίτλος τοῦ Π ρ ω τ ο σ ε β α σ τ ο ῦ, ἐπινοηθεὶς διὰ τὸν ἕτερον ἀδελφὸν τοῦ Αὐτοκράτορος, τὸν Ἀδριανόν, ἐδόθη οὐ μόνον εἰς τὸν Δοῦκα τῆς Οὐενετίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Πέρσην Ἀμπ-οὐλ-Χασὲμ, τότε ὁ μὲν Ἀδριανὸς ὠνομάσθη Π α ν σ έ β α σ τ ο ς, ὁ δὲ ἐπὶ τῇ πρώτῃ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἀλεξίου γαμβρός, Μιχαὴλ ὁ Ταρωνίτης, Π α ν υ π ε ρ- σ έ β α σ τ ο ς, » καὶ σύνθωκος τῷ Καίσαρι γίνεται. « Ἐπειδὴ ὅμως ἄλλος γαμβρὸς τοῦ Ἀλεξίου, Κωνσταντῖνος ὁ Ἄγγελος, ὀνομασθεὶς Σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο ς, προσεπεξετάθη κατόπιν εἰς Π α ν σ ε β α σ τ ο- ϋ π έ ρ τ α τ ο ν, ἐπετέθη, ὡς κολοφὼν τοῦ γελοίου, ὁ δωδεκασύλλαβος Π α ν υ π ε ρ π ρ ω τ ο σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο ς καὶ Ὑ π ε ρ π ρ ω- τ ο π α ν σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο ς ! ! O mores, o tempora !

Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὰς ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς πηγῆς ἀντλουμένας φληναφίας· ἀλλ' ἦτον καὶ ἡ Λατινική, ἥτις ἐχορήγει τοὺς Ἰλλουστρίους, τοὺς Κλαρισσίμους, τοὺς Spectabiles, τοὺς Egregios, τοὺς Πραιφεκτισσίμους της, ὧν οἱ μὲν ἦσαν τίτλοι μόνον, οἱ δὲ καὶ ἀξιώματα: Ὁ Ἰ λ λ ο ύ- σ τ ρ ι ο ς, λόγου χάριν, ὡς τίτλος μέν, σημαίνων ἁπλῶς τὸν Εὐγενῆ (vir illustris), ἐδίδετο εἰς τοὺς ὑπερέχοντας τοῦ Κράτους, εἰς τοὺς Συγκλητικούς, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Clarissimi καὶ Spectabiles, αἱ ἄλλαι δύω τάξεις ἐκ τῶν τριῶν, εἰς ἃς διῃροῦντο τὰ σημαντικώτερα πολιτικὰ ἀξιώματα, ὤφειλον ὑπόκλισιν, εἰς τοὺς Πατρικίους, τοὺς Ὑπάτους, τοὺς Ἐπάρχους τῶν δύω πόλεων καὶ τοῦ Πραιτωρίου, τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων, καὶ εἰς τοὺς ἑπτὰ μεγάλους ἀξιωματικοὺς τοῦ Παλατίου, τῶν ὁποίων καθῆκον ἦν τὸ ἀμφιπολεῖν τὸ ἱερὸν τοῦ Αὐτοκράτορος πρόσωπον, ὅθεν καὶ παραβάλλονται πρὸς τοὺς προῤῥηθέντας (σελ. 26) Κουλτοὺκ-Βεζίρας· ὡς ἀξίωμα δὲ περιεῖχεν εἰκοσιεπτὰ μόνον ἄρχοντας, οἱ ὁποῖοι, » τὴν τρίτην ἀπὸ τῶν Πατρικίων τάξιν ἐπέχοντες, «

ἐτιτλοφοροῦντο καὶ Μεγαλοπρεπέστατοι: εἷς ἐξ αὐτῶν, εἴπομεν ἤδη ὅτι, ἦτον καὶ ὁ Πρωτοσπαθάριος. Ὁ τίτλος τοῦ Respectabile ἐδίδετο οὐ μόνον εἰς τοὺς δεκατρεῖς ὑπάρχους τῶν μεγάλων Διοικήσεων τοῦ Κράτους, καὶ εἰς τοὺς τρεῖς Ἀνθυπάτους, ὡς προείπομεν (1), ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Δούκας καὶ εἰς τοὺς Κόμητας.

Μεταξὺ δὲ τῶν διαφόρων ὑπερθετικῶν, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευον ὡς τίτλοι, περίεργον εἶνε τὸ Ὑπερφυέστατος, διδόμενον συνήθως εἰς τοὺς Συγκλητικούς, καθὼς ἐλέγετο καὶ ἡ Σύγκλητος ἐν σώματι Ὑπερφυεστάτη. Κώνστας δέ, ὁ ἔγγονος καὶ διάδοχος τοῦ Ἡρακλείου, ἀποτεινόμενος τῷ 634 πρὸς τὴν Σύγκλητον, τιτλοδοτεῖ τοὺς συγγεγραμμένους Πατέρας διὰ τῆς προσφωνήσεως »Ἡ ὑμετέρα ὑπερφυὴς σεμνοπρέπεια« ἀντὶ τοῦ ὁποίου ὁ Κομνηνὸς Μανουὴλ, ὁμιλῶν πρὸς τὴν τῶν Οὐενετῶν Γερουσίαν, μετεχειρίσθη τὸ »τὴν ἀγχίνοιαν ὑμῶν.« Ὁ δὲ Οὐαλεντινιανός, γράφων πρὸς τὴν θυγατέρα αὑτοῦ Εὐδοξίαν, »Ταῦτα (λέγει) »τῇ σῇ γλυκύτητι (2) γνωρίσαι βούλομαι.« Ὁ δὲ ἱερὸς Χρυσόστομος, ἐπιστέλλων πρὸς τὸν Ὕπατον Ἀνθέμιον, »Ἄλλοι μέν σου τῇ θαυματιό»τητι (λέγει) τῆς ὑπατείας συνήδονται, ἐγὼ δὲ κτλ. (3).« Ἄλλο περίεργον ἐπίθετον εἶνε ἡ Στιβαρότης, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Μαξιμῖνος τιτλοδοτεῖ παρ' Εὐσεβίῳ τὸν τῆς πόλεως Ἔπαρχον, ἀνάλογον πρὸς τὸ Ἡ ὑμετέρα γενναιότης, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Ἀριάδνη προσφωνεῖ τὸν στρατὸν ἐν τῇ ἀναγορεύσει Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου.

Τίτλος εἶχε καταντήση καὶ ἡ ἀξία τοῦ Πατρικίου, ἀφ' οὗ οἱ Συγγεγραμμένοι οὗτοι Πατέρες, οἱ συγκροτοῦντες τὴν Γερουσίαν, οὐδεμίαν ἐλάμβανον, ὡς σῶμα, εἰς τὰ πολιτικὰ μετοχήν. Ἡ Γερουσία ἰδίως τῆς ΚΠ. ἠλαττοῦτο καὶ κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἐν Ῥώμῃ, ἐὰν εἰκάσωμεν ἀπὸ τῶν διδομένων εἰς τὰ μέλη ἑκατέρας αὐτῶν τίτλων· διότι αὐτῆς μὲν ἐλέγοντο ἁπλῶς Clari, ἐν ᾧ ἐκεῖνοι ἦσαν Clarissimi. Ἐδίδετο δὲ ὁ τίτλος οὗτος καὶ εἰς γυναῖκας, καὶ ἡ πενθερὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοφίλου Φλωρίνα ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ αὐτῆς Πατρικία, ἐν ᾧ συγχρόνως ἦτον καὶ Ζωστὴ (Dame d' honneur ἢ d' atour) τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Θεοδώρας· διότι εἶχον τοιαύτας ἀμφιπόλους αἱ βασιλίδες, ἐκλέγουσαι αὐτὰς μεταξὺ τῶν ἐπισημοτέρων συνήθως ἀρχοντισσῶν.

Ἀλλὰ φαντάζομαι τὴν ἀνυπομονησίαν τοῦ ἀναγνώστου, περιμένοντος τὴν περιγραφὴν τῶν διαφόρων ἐνδυμάτων, δι' ὧν διεκρίνοντο ἀπ' ἀλλήλων

(1) Ἴδε σελ. 2. (2) Suavitati tuae. (3) Ἴδε σελ. 233 τοῦ Β' Μέρους.

οἱ ἀναρίθμητοι οὗτοι ἀξιωματικοί, οἱ παριστάμενοι εἰς τὰς τελετάς. » Αἵ! Τίς εἶνε ὁ μεγαλόσωμος ἐκεῖνος ἀνήρ, ὁ φορῶν τὸ κατακόκκινον γιαγμουρλούκιον, κεκοσμημένον διὰ χρυσῶν πετάλων; » Ὅς τις ὅδ' ἐστὶν Ἀχαιὸς ἀνήρ, ἠΰς τε μέγας τε; Ὁ δὲ κυφὸς ἐκεῖνος γέρων, τοῦ ὁποίου τὸ ἔξωθεν χρυσοῦν ἐπανωφόριον, ὁμοιάζον σάκκον ἀρχιερατικόν, εἶναι φαίνεται τῆς αὐτῆς μετὰ τοῦ φοροῦντος ἡλικίας, ποίαν θέσιν κατέχει ἐν τῇ Αὐλῇ; Ὁ δὲ κομψὸς ἐκεῖνος νεανίας, ὁ πρὸς τὰ ἀριστερὰ αὐτοῦ, ὁ φορῶν τὸ καταχίτρινον καββάδιον καὶ τὰ κυανᾶ πέδιλα, εἶνε Βεστιάριος ἆρά γε ἢ Πρωτοσεβαστὸς ἢ Κουροπαλάτης; ἢ μή πως εἶνε ὁ τῆς Βίγλας Δρουγγάριος; — Ἔχετε δίκαιον, Κύριοι καὶ Κυρίαι μου· ἀλλὰ τί θὰ ὠφεληθῆτε, ἐὰν, ἀνοίξας τὸν Κουροπαλάτην ἢ τὸν Πορφυρογέννητον ἢ τὸν ἀγαθὸν καὶ πολυπαθῆ Φραντζῆν, ἀποκριθῶ ὅτι ὁ Μ. Λογοθέτης ἐφόρει » Ἱμάτιον διπλοῦν, χαμουχᾶν πράσινον ἀπὸ Λούκκας ἀξιότιμον, μετὰ πρασίνου ὑφάσματος καὶ καλοῦ ἐνδεδυμένον· σχούφιαν Θεσσαλονικεῖαν μετὰ χρυσοκοκκίνου χασδίου ἐνδεδυμένην· καβάδιον κερμεζῆν χαμουχᾶν μετὰ βαρέων καταρούχων ἢ μετὰ βαρεοχοιλίας ἐνδεδυμένον· κουρτζουβάκαν (ἴσ. » κουρτσοβράκαν) χαμουχᾶν χρυσοῦν πράσινον, καὶ φωᾶν πράσινον καὶ » σπάθην ἐγκοσμημένην; « Ἀρκεῖ 'να ἠξεύρωμεν ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἐνδυμάτων τούτων ἦσαν ὁλόχρυσα, βαρύτατα, κακοκομμένα, στενόμακρα, δύσχρηστα, καὶ ὅτι, ἐὰν ἐφαίνετό τις ἐνδεδυμένος αὐτὰ ἐν ὁδῷ τινος τῶν μεγαλοπόλεων, κατὰ τὰς ἀπόκρεως, τὰ παιδία ἤθελον ἀλαλάξῃ ἐνθουσιῶντα ὑπὸ χαρᾶς· ὁ δὲ Λουϊτπράνδος (1) διηγεῖται ὅτι τὰ ἐνδύματα τοῦ Αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ ἐπίσκοπος οὗτος εἶχε σταλῇ πρέσβυς τῷ 927 ὑπὸ Οὔγου τοῦ Μαρκίωνος τῆς Προ-

(1) Luitpr. Histor. libr. III cap. 5. Τὸν ἐπίσκοπον τοῦτον ἀνεφέρομεν καὶ θέλομεν ἀναφέρει καὶ τοῦ λοιποῦ πολλάκις· διότι αἱ ἐκθέσεις αὐτοῦ, αἱ μόναι σχεδὸν σωζόμεναι ὑπὸ Εὐρωπαίου περὶ τῶν Γραικορωμαϊκῶν ἐθίμων τῆς ἐν ΚΠ. Αὐλῆς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχήν, περιέχουσι περιεργοτάτας ἀφηγήσεις, εἰ καὶ γεγραμμένας μετὰ πολλῆς πικρίας καὶ χλεύης, διὰ τὴν πρὸς τοὺς Γραικοὺς ἀντιπάθειάν 'του, περὶ ἧς ἄλλοτε διελάβομεν. Ὑπὸ τῆς ἀντιπαθείας, νομίζω, ταύτης παρακινούμενος ὁ πικρόχολος οὗτος ἐπίσκοπος ἐσκευώρησεν ἴσως καὶ τὰ κατὰ τοὺς κύνας, περὶ ὧν ὁ λόγος, καθότι ἄλλως 'δὲν ἐξηγεῖται διατί τὰ ζῶα ταῦτα ἐξηγριώθησαν κατὰ τῆς ἐνδυμασίας μόνου τοῦ Αὐτοκράτορος. Γράφετσι δὲ καὶ Λιουτπράνδος, καὶ ἦτον υἱὸς πλουσίου πατρός, ἐστάλη δὲ εἰς ΚΠ. κυρίως ἵνα σπουδάσῃ, τῷ 948, ὡς πρέσβυς τοῦ Ῥηγὸς Λοθαίρου, υἱοῦ τοῦ Οὔγωνος, καὶ ἑπομένως γυναικαδέλφου Ῥωμανοῦ τοῦ νεωτέρου, ὑπὸ τοῦ ἐπιτροπεύοντος τὸν Λοθαῖρον Βερανζέρου, Μαρκίωνος τῆς Ἰβρέης, τοῦ ὁποίου ἦτον γραμματεύς, καὶ ἐπειδὴ ὁ Μαρκίων, διὰ τὴν φιλαργυρίαν 'του, 'δὲν εἶχε στείλῃ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα δῶρα, ὁ Λουϊτπράνδος προσέφερεν αὐτῷ ἐξ ἰδίων ἐννέα ὡραίους θώρακας, δύο χρυσᾶ ποτήρια, σπαθία, λόγχας, ἀκόντια, καὶ δούλους, ὧν τέσσαρες εὐνοῦχοι.

διγχίας, κηρυχθέντος βασιλέως τῆς Ἰταλίας καὶ Λομβαρδίας, ἦσαν τόσον παράξενα, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ δύω κυνηγετικοὶ σκύλοι, τοὺς ὁποίους μετ' ἄλλων ζώων εἶχε φέρει πρὸς αὐτὸν δῶρον ὁ πρέσβυς οὗτος, ξενοπαθήσαντες πρὸς τὴν θέαν, ἤθελον χυθῇ κατεπάνω 'του, ἐὰν 'δὲν ἐκρατοῦντο. » Puteo, λέγει, enim quod dum hunc Graecorum more terristro opertum, » habituque insolito viderunt indutum, non hominem, sed monstrorum » aliquod putaverint.«

Ἂς προσπαθήσωμεν ὅμως οὐχ ἧττον 'να περιγράψωμεν τὰ κυριώτερα τοῦ ἱματισμοῦ τῶν κυριωτέρων τοὐλάχιστον προσώπων, καὶ ἰδίως τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῆς βασιλίσσης, πρὸς τοὺς ὁποίους 'μᾶς ἐπαναφέρει πάλιν ἡ τοῦ λόγου σειρά. Καὶ ἐπειδὴ εἴμεθα ἐν τῷ Παλατίῳ, ἂς συμπεριλάβωμεν μετὰ τῶν Βυζαντινῶν καὶ τοὺς Ὀθωμανοὺς Αὐτοκράτορας, ὅπως μὴ ἐπανερχώμεθα εἰς ταὐτά, ἄλλως τε καὶ σχέσιν ἔχοντα πολλήν, καθὼς εἴδομεν, πρὸς ἄλληλα.

Πρῶτος ἐκ τῶν Αὐτοκρατόρων ὁ Ἰουλιανὸς ἀφῆκε πώγωνα, καί, καυχώμενος διὰ τοῦτο, ἔγραψε τὸν ἐπιγραφόμενον Μισοπώγωνα αὐτοῦ λόγον, πικρὰν κατὰ τῶν Ἀντιοχέων σάτυραν καὶ ἀπολογίαν συγχρόνως τῆς τοιαύτης καινοτομίας. Πάντες δὲ οἱ πρὸ αὐτοῦ Αὐτοκράτορες τῶν Ῥωμαίων ἐκείροντο τὸν πώγωνα, πλὴν ἑνὸς τοῦ Ἀδριανοῦ, ὃς πρῶτος πώγωνα ἔθρεψεν, ὥς φησιν ὁ Δίων. Μετά γε μὴν τὸν Ἰουστινιανόν, ἀδιαφόρως, οἱ μὲν ἐκείροντο, οἱ δὲ ἐπωγωνοφόρουν. Ὁ Φωκᾶς, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, εἶχε κουρεύσῃ κατ' ἀρχὰς τὸν πώγωνά 'του, ὅθεν καί τινα τῶν πρώτων 'του νομισμάτων παριστῶσιν αὐτὸν ἀγένειον· ἔπειτα ὅμως ἀφῆκε τὸν πώγωνα, δεύτερος οὗτος μετὰ τὸν Ἰουλιανόν. Ὁ δὲ Ἡράκλειος, » ἔχων τὸν πώ- » γωνα πλατὺν καὶ πρὸς μῆκος ἐκκρεμῆ, ὁπηνίκα πρὸς τὸ τῆς βασιλείας » ἦλθεν ἀξίωμα, εὐθέως ἐκείρατο τὴν κόμην καὶ τὸ γένειον, τῷ βασιλικῷ » χρήματι (ἴσως: σχήματι).« Περὶ τὸ εἰκοστὸν ὅμως ἔτος τῆς βασιλείας 'του ἤρξατο θεραπεύειν πάλιν τὸ γένειον, καὶ ἡ σωζομένη χρυσῆ αὐτοῦ μεταλλίων παριστᾷ αὐτὸν ἀμφιλαφῆ καθειμένον τὸν πώγωνα. Ἀλλ' ἡ μεταλλίων αὕτη, εἴπομεν ἤδη καὶ ἐν ἄλλοις ὅτι, εἶνε πολὺ μεταγενεστέρας χειρός τε καὶ φαντασίας ἔργον, καθὼς καὶ ἡ τοῦ Σουλτάνου Μεχμὲδ τοῦ Β', παριστῶσα αὐτὸν ἀγένειον, ἣν παρεθέμεθα ἐν σελ. 389 τοῦ Α' Μέρους. Ὁ δισέγγονος τοῦ Ἡρακλείου Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος »λειο- » πώγων ὤν, λέγει ὁ Ζωναρᾶς (1), ὅτ' ἀπεδήμησεν εἰς Σικελίαν . . καθειμένον εἶχεν ἐπανήκων τὸν πώγωνα, « ὅθεν αὐτῷ καὶ τὸ ἐπωνύμιον.

(1) Ζωναρ. Βιβλ. ΙΔ'.

Ὁ Μαρκιανὸς ἐκείρατο τὸ γένειον, »καθὰ Ῥωμαίοις ἔθος ἐστί, « λέγει ὁ Κεδρηνός. Ἐκ δὲ τῶν Σουλτάνων πρῶτος καὶ μόνος Σελὴμ ὁ Α' ἔκειρε τὸν πώγωνα, ὅθεν καὶ οἱ σύγχρονοι ποιηταὶ 'τὸν ἐχλεύαζον ἐν ταῖς ἑαυτῶν σατύραις.

Κόμην δὲ οὐδεὶς αὐτῶν ἔθρεψεν, ἂν καὶ ἔν τισι κακοζήλοις Βυζαντινοῖς νομίσμασιν εἰκονίζονταί τινες αὐτῶν κομῶντες. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς (ἐν Μισοπώγωνι) » Ἐμοί, λέγει, οὐχ ἀπέχρησε μόνον ἡ βαθύτης τοῦ γενείου, » ἀλλὰ καὶ τῇ κεφαλῇ πρόσεστιν αὐχμός, καὶ ὀλιγάκις κείρομαι. « Ἐκείροντο δὲ τὴν κόμην ὁμοίως καὶ οἱ περὶ αὐτούς, καθὼς καὶ τὸ ὑπήκοον σχεδὸν ὅλον. Ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ Θεόφιλος, φαλακρὸς ὢν αὐτός, εἶχε διατάξῃ μάλιστα 'να κόψωσιν ἅπαντες τὴν κόμην 'των, λόγῳ δῆθεν ὅτι ἀνεζωπύρει τὴν ἀρχαίαν Ῥωμαϊκὴν ἁπλότητα· ὁ δὲ παραβάτης τῆς διατάξεως ταύτης ἐτιμωρεῖτο δι' ὡρισμένου μαστιγώσεων ἀριθμοῦ. Ἀλλ' ὁ Ζωναρᾶς λέγει ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'του (1220) » πολλοὶ τῶν περὶ τὰ βα» σίλεια τὰς κόμας εἰς πλοκάμους ἀνῆκαν· ἐκεῖθεν δὲ τοῦ κακοῦ παρεισ» φθαρέντος εἰς τὸ πολίτευμα, ἁπανταχοῦ Κικιννάτους ἐστὶν ὁρᾶν. « Τοῦτο ἐνθυμίζει τοὺς προειρημένους (σελ. 44) Τζουλουφλοὺ - Μπαλτατζῆδας τοῦ Σουλτανικοῦ Σαραγίου.

Τὰ δὲ ἐνδύματα τῶν Αὐτοκρατόρων ἦσαν, ἀπὸ τῶν χρόνων ἀκόμη τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, λαμπρότατα καὶ πολυτελέστατα. Τὸ στέμμα ἢ διάδημα αὐτῶν ἦτον λιθοκόλλητον· ὑπὸ τὴν πορφυρᾶν χλαμύδα, τὸ χαρακτηριστικώτατον τοῦτο τῆς βασιλικῆς ἀξίας γνώρισμα, ἐφόρουν χιτῶνα χρυσοΰφαντον καὶ χρυσοκέντητον· τὰ ὀχήματά 'των, αἱ στολαὶ καὶ τὰ ὅπλα τῶν περὶ αὐτοὺς δορυφόρων καὶ θεραπόντων ἦσαν ὁλόχρυσα· αἱ ἡμίονοι, αἱ τὸ ὄχημα αὐτῶν σύρουσαι, χρυσοφάλαροι καὶ κατάλευκοι. Τόσον δὲ ἄφευκτος ἦτον δι' αὐτοὺς ἡ τοῦ χρυσοῦ φαντασία, ὥστε, κατὰ τὴν ἐν Βλαχέρναις στέψιν τοῦ Κανταχουζηνοῦ, ἐκλελοιπότων ἤδη ἐπὶ τοῦ ὀλεθρίου ἐκείνου ἐμφυλίου πολέμου πάντων τῶν χρυσῶν σκευῶν καὶ ὅπλων, ὅσα ἐκρίνοντο ἀναγκαῖα διὰ τὴν τελετήν, μετεχειρίσθησαν ἀντ' αὐτῶν ξύλινα χρυσωμένα! ἄχρις ὅτου, λέγει, 'δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον ποῖος, συγγραφεὺς ἐκ τῶν νεωτέρων, κατεκάησαν ἐν τῇ τοῦ χρυσοῦ λάμψει, ὡς αἱ νυκτεριναὶ ψυχαὶ εἰς τὴν φλόγα τοῦ λύχνου.

Ἡ δὲ περὶ τὰ πολυτελῆ ἐνδύματα ἐπίδειξις αὐτῶν καὶ μικροφιλοτιμία ἦτον τοσαύτη, ὥστε, ἁλούσης τῆς ΚΠ. ὑπὸ τῶν Λατίνων, καὶ τοῦ Ἰσαακίου ἀπὸ τῆς φυλακῆς, ὅπου ἐστέναζε τέως τετυφλωμένος ὑπὸ τοῦ ἰδίου 'του υἱοῦ, ἀναβιβασθέντος πάλιν εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν θρόνον, οἱ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἀπεσταλμένοι εὗρον αὐτόν, λέγει ὁ Βιλλαρδουΐνος » εἰ

» richement vestu, que por noiant demandast-on home plus richement » vestu . . . Des autres hauz homes et des haltes dames y avoit tant que » on n' y pooit son pié torner, si richement atornées que elles ne pooient » plus. «

Τὰ πλεῖστα τῶν ἐνδυμάτων τούτων ἦσαν, λέγει ῥητῶς ὁ Κωδινὸς, Μηδοπερσικοασσύρια, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὰ ὀνόματά των ἦσαν βαρβαρόφωνα καὶ ἀλλόθροα, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ μετ' ὀλίγον. Ἰδίως δὲ τὰ λεγόμενα ἐπιλούρικα καὶ αἱ ἐπὶ κεφαλῆς φακεωλίδες. » διότι οἱ τῶν Μήδων κριταὶ ἐ- » φόρουν τοιαῦτα. Ἐν οὖν φακεωλίῳ ἑκάστῳ κρέμαται, κατὰ τὸ ἀριστερὸν » μέρος, μαργέλλιον συρματεῖνον, τὸ ἕτερον τῶν ὤτων τοῦ φοροῦντος κα- » λύπτον (1).« Τὸ συρματεῖνον τοῦτο μαργέλλιον διετήρησαν καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰς τὰ σαρίκια καὶ καβούκιά των.

Τὸ ἐπίσημον κάλυμμα ἰδίως τῆς κεφαλῆς τοῦ Αὐτοκράτορος ἦτον ἢ στέμμα (κορώνα) ἢ διάδημα, καὶ τοῦτο πολυώνυμον καὶ πολυειδὲς, μετασχηματιζόμενον ἄλλως ἄλλοτε, κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ φοροῦντος. Ὁ Κωδινὸς ἀναφέρει Κρινωνίαν, Φιάλην, Τετράφυλλον, Ὑπέρτερον, Τροπαιουχίαν καὶ Ἰουστινιάνειον. Ἐν τούτων, τὸ συνηθέστερον, περιγράφει ὡς ἀκολούθως ἡ Ἄννα (2). » Τὸ μὲν γὰρ βασιλικὸν διάδημα, καθάπερ ἡμι- » σφαίριον εὔγυρον, τὴν κεφαλὴν διαδεῖ πανταχόθεν, μαργάροις κοσμούμε- » νον, τὰ μὲν ἐγκειμένοις, τὰ δὲ καὶ ἐξηρτημένοις. Ἑκατέρωθεν γὰρ τῶν » κροτάφων ὁρμαθοί τινες ἀπαιωροῦνται μαργάρων καὶ λίθων, καὶ τὰς πα- » ρειὰς ἐπιξέουσι. Καὶ ἔστι τοῦτο ἐξῃρτημένον τι χρῆμα τοῖς βασιλεῦσι » στολῆς.« Διάδημα δὲ τοιοῦτο διὰ μαργαριτῶν καὶ λίθων τιμίων ἐφόρεσε » κατὰ πρῶτον Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, ἐπιτελέσας ἱππικὸν εἰς τὰ γενέ- » θλια ΚΠ . . . Οὐδεὶς γὰρ τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων τοιοῦτόν τί ποτε ἐ- » φόρεσε«, λέγει τὸ Ἀλεξανδρ. Χρονικόν. Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ Κεδρηνός: » Φασὶ δὲ Κωνσταντῖνον τὸν μέγαν πρῶτον τῶν βασιλέων διαδήματι χρή- » σασθαι, καὶ μαργαρίταις καὶ ἄλλοις λίθοις περιεργότερον κοσμηθῆναι«. Ἀλλ' ὁ Ι. Λυδὸς (3) τὸν Διοκλητιανὸν λέγει πρῶτον » στέφανον ἐκ λίθου » τιμίας τῇ κεφαλῇ περιθεῖναι, ἐσθῆτά τε καὶ τοὺς πόδας ψηφῶσαι«.

Τὸ περιφερὲς τοῦτο σχῆμα τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ τῆς κεφαλῆς καλύμματος ὑπεχώρησε μετὰ ταῦτα εἰς τὸ πυραμιδοειδὲς, καὶ » ἡ περιμάργαρος » αὕτη πυραμὶς, εἰς ἣν, κατὰ τὸν Γ. Ἀκροπολίτην, καὶ λίθος ὑπερκάθη- » ται κόκκινος, οὖσα ἓν »τῶν καιριωτέρων βασιλικῶν παρασήμων«, ἐκα-

(1) Δηλοῦν ὅτι ταμιεύεται πρὸς ἀκρόασιν τῶν κατηγορουμένων καὶ ἀπόντων. (2) Βιβλ. Γ'.
(3) Ἐν τῷ Α'. Βιβλ. περὶ Ἀρχῶν τῆς Ῥωμ. Πολιτ.

λεῖτο κοινῶς, φαίνεται, καὶ Τ ο ῦ φ α (1)· ὁ δὲ Χωνειάτης (2) τὴν ὀνομάζει πῖλον βαρβαρικόν· ὁ δὲ Ζωναρᾶς (3) καὶ ἄλλοι Τιάραν ὀρθίαν. Τὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς δὲ αὐτῆς ἐπικαθήμενον λίθον, καλούμενον Ἐ π ι σ φ α ί ρ ω μ α, ἐννοεῖ, φαίνεται, καὶ ὁ Κανταχουζηνὸς, ὅταν διηγεῖται ὅτι » ἦλθέ » ποτε βασιλεὺς ὁ νέος, τὴν συνήθη προσκύνησιν ἀποδώσων τῷ πάππῳ » (Ἀνδρονίκῳ τῷ πρεσβυτέρῳ ὁ νέος Ἀνδρόνικος). Εἰσιόντι δὲ τοῦ οἰκί» σκου τὴν θύραν, ἐν ᾧ καθῆστο συνήθως ὁ Βασιλεὺς, ἐκ μαρμάρων οὖσαν » τὴν φλοιὰν ἡρμοσμένην, συμβέβηκε τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς λίθον τῷ μαρ» μάρῳ προσαραχθῆναι«. » Οἱ δὲ τῶν Σεβαστοκρατόρων καὶ τῶν Καισά» ρων στέφανοι, σποράδην ἔστιν ὅπου τῶν μαργάρων καὶ λίθων μετέχον» τες, ἦσαν, κατὰ τὴν Ἄνναν (4), ἄνευ τοῦ ἐπισφαιρώματος«. » Λιθίον » κόκκινον ὑπὲρ κεφαλῆς« εἶχεν ὡσαύτως καὶ ἡ καλύπτρα τοῦ τελευταίου τῶν ἐν ΚΠ. Λατίνων Αὐτοκρατόρων, Λατινικὴ τὸ σχῆμα, μαργάροις πεποικιλμένη, εὑρεθεῖσα μετὰ τὴν φυγὴν αὐτοῦ, κατὰ τὸν Ἀκροπολίτην, ὁμοῦ καὶ τὰ κοκκοβαφῆ αὐτοῦ πέδιλα καὶ ἡ σπάθη, σηρικὸν κοκκοβαφὲς ἐνδεδυμένη προκάλυμμα«.

Ἡ δὲ λεγομένη Τ ρ ο π α ι ο υ χ ί α, εἶδος πτερωτῆς ἢ λοφωτῆς περικεφαλαίας, προσῆκε μᾶλλον στρατιωτικῇ ἐνδυμασίᾳ. Κεκάλυπται δὲ αὐτῇ οὐ μόνον ὁ Ἰουστινιανὸς αὐτὸς (5), ἀλλὰ καὶ ὁ Θεοδόσιος, καὶ ὁ Μαρκιανὸς, καὶ ὁ Λέων, καὶ ὁ Ζήνων, καὶ ὁ Ἀναστάσιος, καὶ ὁ Ἰουστῖνος ἐν τοῖς νομίσμασιν αὐτῶν.

Ἐν γένει δὲ μεταξὺ τῶν διαφόρων λιθάκων, ὅσοι ἐκόσμουν τὰ αὐτοκρατορικὰ παράσημα καὶ ἐνδύματα, τὸν πρῶτον ἐπεῖχον τόπον οἱ μαργαρῖται· οἱ δὲ ἀδάμαντες, τῶν ὁποίων ἀκόμη δὲν ἐγνώριζον νὰ ἐκπυρσεύσωσι τὰς ἀκτῖνας διὰ τῆς ἐργασίας, ἦσαν σπάνιοι καὶ δευτερεύοντος λόγου ἄξιοι. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ σημερινὸς μέγας ἀδάμας τοῦ Σουλτανικοῦ πτεροθυσάνου δὲν εἶνε, καθὰ θρυλλεῖται, τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οὔτε κἀνενὸς ἄλλου τῶν Γραικορωμαίων Αὐτοκρατόρων, καθὼς εἴπομεν καὶ ἐν ἄλλοις (6)· ἐν ᾧ » ὁ πολυθρύλλητος μαργαρίτης τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ στέμματος«,

(1) Ἴδε σελ. 446 τοῦ Α' Μέρους. (2) Ἐν Ἀνδρονίκῳ τῷ Κομνηνῷ. (3) Βιβλ. ΙΖ' Θ.
(4) Βιβλ. Γ'. (5) Ἴδε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ, παρατεθεῖσαν ἐν σελ. 486 τοῦ Α' Μέρους· διότι τὸ διάδημα, ὅπερ φέρει ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τοῦ τῆς Ῥαβέννης Μουσείου, ὅπου εἰκόνισται δωροφορῶν ἐν τῇ εἰσόδῳ τῶν ἁγίων, ἔχει ἄλλο σχῆμα, καὶ εἶναι νομίζω τὸ λεγόμενον Κ α μ ε λ α ύ κ ι ο ν (» Τὰ στέμματα ἅπερ ὑμεῖς Καμελαύκια λέγετε,« λέγει ὁ Κωνσταντῖνος). »Καμελαύκιον, λίθοις πολυτίμοις κεκοσμημένον, ἐφόρει καὶ ὁ Τοτίλας, ὃ καὶ ἐστάλη, μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ, εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατὰ τὸν Ἀναστάσιον ἐν τῇ Ἐκκλησ. Ἱστορ. (6) Ἴδε σελ. 164 τοῦ Α' Μέρους.

» ὃν Ὀ ρ φ α ν ὸ ν κατωνόμαζονε, κατὰ τὸν Βρυέννιον (1), περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων, αἰχμαλωτισθέντος ὑπ' αὐτῶν τῷ 1070 Ῥωμανοῦ τοῦ Διογένους.

Τὸ στέμμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον καὶ οὐρανοκαταίβατον εἶναι ἔλεγον πρὸς τοὺς βαρβάρους ἐθνάρχας οἱ Γραικορωμαῖοι, ἐφόρει ὁ Αὐτοκράτωρ ἐν ταῖς ἐπισήμοις μόνον ἡμέραις καὶ τελεταῖς ἢ προκύψεσιν· ἰδίως δὲ ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων ἄχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ, καθὼς καὶ τὸν σάκκον, χωρὶς 'να μεταχειρίζηται, καθὼς τὰς λοιπὰς ἡμέρας, ἄλλο φόρεμα. Ὁσάκις δὲ ἐφόρει τὸ στέμμα, ἦτον συνήθεια 'να παρίστανται ἑκατέρωθεν αὐτοῦ δύω τῶν ἐντιμοτέρων ἀρχόντων, κρατοῦντες ἀσπίδα στρογγύλην, ἔχουσαν τὴν εἰκόνα τοῦ Αὐτοκράτορος ἔφιππον, καὶ κοντάριον, ἔχον κεχρυσωμένον τὸ ξύλον, ὅπερ ἐκαλεῖτο Ῥ ο μ φ α ί α, οἱ δὲ κρατοῦντες αὐτὰ Ῥ ο μ φ α ι ο κ ρ ά τ ο ρ ε ς (2). Ἐπειδὴ δέ, ἀπερχόμενος ἐπισήμως εἰς τὰς μεγάλας τῆς ΚΠ. Ἐκκλησίας μόνον κατὰ τὰς δώδεκα μεγάλας δεσποτικὰς ἢ θεομητορικὰς ἑορτὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἐφόρει, κατὰ τὴν ἐθιμοταξίαν, τὸ στέμμα, ὁ μὲν Σιλεντιάριος ὀνομάζει διὰ τοῦτο τὰς ἑορτὰς ταύτας Θ ε ο σ τ έ π τ ο υ ς· αἱ δὲ διατυπώσεις τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην Αὐλῶν τοῦ μεσαίωνος, Dies Coronae καὶ Curiae Coronatae. Ἀλλ' ἡ γνώμη τοῦ Δουκαγγίου, λαβόντος ἀφορμὴν ἐκ τῶν περὶ τοῦ στέμματος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου λεγομένων ὑπὸ τοῦ Πορφυρογεννήτου, ὅτι τὸ στέμμα τοῦτο ἐπετίθει ὁ Πατριάρχης τῇ τοῦ Αὐτοκράτορος κεφαλῇ, λαμβάνων αὐτὸ ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ Κιβωρίου τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἐξηρτημένων τοιούτων, ἅπερ ἀνέθετόν τινες τῶν Αὐτοκρατόρων καὶ Αὐτοκρατορισσῶν, τὸ ὁποῖον καὶ ἀπετίθετο πάλιν ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ μετὰ τὴν λειτουργίαν, φαίνεται εἶναι ἀνυποστήρικτος, πρῶτον μὲν διότι οἱ Αὐτοκράτορες Θεοδόσιος ὁ νεώτερος καὶ Οὐαλεντιανὸς ἐν τῷ ἑαυτῶν θεσπίσματι (3) αὐταῖς λέξεσι διαβεβαιοῦσιν ὅτι »Dei templum ingressum,foris arma relinquimus, et ipsum etiam dia» dema deponimus«· δεύτερον δὲ διότι Λέων ὁ Γραμματικὸς λέγει περὶ τοῦ Μιχαὴλ ὅτι, »μέχρι τῶν βασιλικῶν πυλῶν ἐλθών, οὐκ ἀπέθετο τὸ στέφος, » καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς βασιλεῦσιν, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ εἰσῆλθε μέχρι τῶν » Ἁγίων Θυρῶν«. Ἐνδέχεται ὅμως ὅτι, ἀποτιθέμενος τό, ὅπερ ἐφόρει καθ' ὁδόν, στέμμα, ὅ ἐστιν ἀ π ο σ τ ε φ ό μ ε ν ο ς, καθὼς λέγει ῥητῶς ὁ Πορφυρογέννητος, ἐφόρει ἄλλο ἐν τῷ ναῷ, λαμβάνων αὐτὸ τῷ ὄντι ἀπὸ τῶν τοῦ Πατριάρχου χειρῶν καὶ ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης· διότι

(1) Α', 17. (2) Ἀντ. Κομν. Βιβλ. Ι'. (3) Ἐκδεδομένῳ μετὰ τῶν Πρακτικῶν τῆς ἐν Ἐφέσῳ Συνόδου.

φαίνεται ἀπίθανον ὅτι ἔμενε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀκολουθίας ἀσκεπής.

Μετὰ τὸ στέμμα καὶ τὴν πορφύραν, τὸ χαρακτηριστικώτατον σύμβολον τῆς Αὐτοκρατορικῆς ἀξίας ἦσαν τὰ πορφυρᾶ ὑποδήματα, ἔχοντα κεντημένους « ἐκ πλαγίων, κατὰ τὰς κνήμας καὶ ἐπὶ τῶν ταρσῶν, ἀετοὺς διὰ λίθων καὶ μαργάρων», ἃ δὴ βασιλέα μόνον Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν ὑποδεῖσθαι θέμις», κατὰ τὸν Κωδινὸν καὶ Προκόπιον. Ἐκαλοῦντο δὲ Τ σ α γ γ ί α· ἀλλ' ὁ νευροῤῥάφος αὐτῶν δὲν ἐλέγετο Τσαγγάριος ἢ Σκυτεὺς ἁπλῶς, ὡς οἱ ἄλλοι, ἀλλὰ Τ σ α γ γ ᾶ ς, καὶ εἶχε («Ὁ δὲ λόγος ἀγνοεῖται», λέγει ὁ Κωδινὸς) καὶ ἄλλην, ὅλως ἄσχετον πρὸς τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ, ἐπιστασίαν: «Ἐν γὰρ ταῖς εἰς τὰς διαφόρους Μονὰς προελεύσεσι τοῦ Αὐτοκράτορος, φέρων τὸ Διβέλιον (1), χωρὶς τοῦ σκουταρίου, ἐπὶ τῶν ὤμων πλάγιον, ἀκολουθούντων καί τινων ἐκ τῶν τῆς Αὐλῆς, προαπήρχετο καὶ ἀνέμενεν αὐτόν, κατέχων ὁμοίως καὶ λαμπάδα βασιλικήν. Ἐρχομένου δὲ τοῦ βασιλέως, ἧπτεν αὐτὴν ἐπάνω τοῦ διβελίου, καὶ κατεῖχεν αὐτὸ ὀρθὸν ἄχρι τῆς ἀπολύσεως ἐκτὸς τῶν Ὡραίων λεγομένων πυλῶν». Ὑπέδεον δὲ τὰ ὑποδήματα ταῦτα εἰς τὸν νεωστὶ ἀναγορευθέντα Αὐτοκράτορα οἱ πλησιέστατοι συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ οἱ εὐγενέστατοι τῶν Ἀρχόντων. Γνωστὸν δὲ ὅτι ἀπὸ τῶν ὑποδημάτων τούτων ἐγνωρίσθη καὶ ὁ νεκρὸς τοῦ ἀειμνήστου Κωνσταντίνου Παλαιολόγου.

Τῶν δὲ λοιπῶν τοῦ Αὐτοκράτορος ἐνδυμάτων ἦσαν καὶ τὰ σχήματα καὶ τὰ ὀνόματα διάφορα, συμμεταβαλλόμενα ἑκάστοτε πρὸς τὸν ἐπικρατοῦντα συρμὸν καὶ τὰ παρεισαγόμενα ξένα τὸ πλεῖστον ἔθη. Ἐν γένει δὲ τὰ μεγαλοπρεπῆ καὶ εὐφόρητα Ἑλληνικὰ καὶ Ῥωμαϊκὰ ὑπεχώρουν εἰς τὰ στενὰ καὶ ἀ σ ή κ ω τ α Σκυθικὰ καὶ Ἀσιανά. Τὴν ζωγραφικὴν χλαμύδα καὶ τήβεννον διεδέχθησαν τὰ Καββάδια (2), τὰ Ταμπάρια, τὰ Σκαραμάγκια (3),

(1) Ἴδε κατόπιν. (2) Τὰ ὁποῖα εἶχον λάβει ἰδίως ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων. (3) Εἶδος ἐπανωφορίου, κυρίως διὰ τὴν βροχήν, καπότα ἢ γιαγμουρλοῦκι, διότι εἶχε καὶ κουκκοῦλαν. Ὅθεν ὁ Βυριγέριος Τένζας (Berangerius de Intensis) ὁ Καταλλάνος, τιμηθεὶς ὑπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου Μέγας Δοὺξ, δυσαρεστηθεὶς ὕστερον, «συχνὸν μυκτῆρα ἐμφαίνων, λέγει ὁ Παχυμέρης, ὡς καὶ οἷον κάδδῳ τῷ σκαραμαγγίῳ κατὰ θαλάσσης ἐπὶ γέλωτι χρᾶσθαι». Κατὰ τὸν Ἀχμὲτ (Ὀνειροκρ. ρλά καὶ ρνή), ἦτον συνώνυμον τοῦ Καββάδιν καὶ μεταξωτόν. Τὸ δὲ Γλωσσάριον τοῦ Κυρίλλου λέγει: «Τρίβωνες, περιβλήματά τινα, τῶν μὲν ῥητόρων ἐρυθροῖ τε καὶ φοινικοῖ, φαιοὶ δὲ τῶν φιλοσόφων. Παράσημον δὲ τοῦτο ἦν αὐτοῖς καθ' ἑκάστην φορούμενον, ὡς τοῖς πολιτευομένοις τὸ νυνὶ Σκαράμαγκον». Ὁ δὲ Μεύρσιος φρονεῖ ὅτι τὸ τοῦ Κωδινοῦ Σ κ α ρ ά ν ι κ ο ν εἶν' ἐσφαλμένον ἀντὶ Σκαραμάγγιον. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι Σκαραμαγγάδες ὠνομάζοντο οἱ κατασκευάζοντες αὐτά, καθὼς οἱ τὰ καλλίγια Καλλιγάδες καὶ οἱ τὰ τσαγγία Τσαγγάριοι ἢ Τσαγγάδες.

αἱ Γρανάτσαι (1), ὁ Λαπατσᾶς (2), τὰ Τσιτσάκια, τὰ ὁποῖα πρώτη ἡ Χαζάρα σύζυγος τοῦ Κοπρωνύμου εἰσήγαγεν εἰς τὸ Παλάτιον (3) κλπ., ὅλα κακοφωνότερα (καὶ 'δὲν ἠξεύρω, τῇ ἀληθείᾳ, διατὶ φρονῶ ὅτι) καὶ ἀσχημότερα ἓν τοῦ ἄλλου. Εἰς ταῦτα προσθετέον τὸ Τ ρ ι β λ ά τ ι ο ν, χρυσοσωληνοκέντητον διὰ λίθων καὶ μαργάρων κ ο λ ό β ι ο ν, καλούμενον ἄλλως καὶ Β ό τ ρ υ ς, τὸ ὁποῖον ἐφόρει κατ' ἔθος ὁ Αὐτοκράτωρ τῇ Δευτέρᾳ τῆς Διακαινησίμου. Ὁ δὲ Λ ῶ ρ ο ς, φόρεμα καὶ τοῦτο ἰδιαίτερον τῶν Αὐτοκρατόρων, ἀπ' αὐτῶν ἀκόμη' τῶν χρόνων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἔχει τὴν ἀρχήν 'του ἴσως ἀπὸ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν συνείθιζον 'να φέρωσι διπλωμένην τὴν χλαῖναν (τόγαν) αὐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι τὸ πάλαι. Συνίστατο δὲ εἴς τι πλατὺ καὶ μακρὸν λωρίον ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον, διερχόμενον ὑποκάτωθεν τοῦ δεξιοῦ βραχίονος καὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς εἰς τὸν ἀριστερὸν ὦμον, ἐσταυροῦτο πάλιν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς, καὶ ἔπιπτεν ἐπὶ τῶν ὤμων, καθὼς ἡ χλαῖνα. Ἀγνοῶ δ' ἐντελῶς τί εἴδους φόρεμα ἦτον τὸ Δ ε β η τ ί σ ι ο ν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐνέδυσαν οἱ Πραιπόσιτοι τὸν Βασίλειον, μέλλοντα στεφθῆναι βασιλέα ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ ἐν τῇ Μ. Ἐκκλησίᾳ. Ἀνδρόνικος δὲ ὁ Α' ὁ Κομνηνός, ἐξελθὼν εἰς ὑπάντησιν τοῦ Πατριάρχου, λέγει ὁ Χωνειάτης, » στολὴν ἠμφίεστο σχιστὴν ἰοβάφινον, ὑφῆς τῆς Ἰβηρικῆς, » εἰς γόνατα καὶ γλουτοὺς καταβαίνουσαν, καὶ πυκάζουσαν τὰ ἕως βρα» χίονος ». Τὰ δὲ Κ λ α π ω τ ὰ νομίζω εἶναι τὰ Τουρκιστὶ Κλαπουδάν.

Ἐπὶ πάντων δὲ τούτων ἐπεκράτει τὸ ἁλουργὸν τῆς πορφύρας χρῶμα, προσδιωρισμένον ἰδίως διὰ τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὴν οἰκογένειάν 'του· ὅθεν πορφυρᾶ (ἐρυθροβαφῆ) ἦσαν ὄχι μόνον τὰ φορέματα καὶ τὰ ὑποδήματα αὐτοῦ τε καὶ τῆς βασιλίδος καὶ τῶν βασιλοπαίδων, καὶ αἱ ἐφεστρίδες (Χάσαι) τῶν ἵππων 'του, καὶ τῶν ὀχημάτων 'του τὰ στεγάσματα, καὶ αἱ σκηναί 'του, καὶ τῶν διαιτημάτων 'του τὰ στρωσίδια καὶ παραπετάσματα κλπ. ἀλλὰ καὶ τὰ μάρμαρα καὶ οἱ κίονες τῶν κοιτώνων 'του, καὶ ἰδίως ἡ αἴθουσα ὅπου κατὰ πρῶτον ἔβλεπον οἱ Πορφυρογέννητοι ἐξ αὐτῶν τὸ φῶς, καὶ τέλος αἱ λάρνακες, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐθάπτοντο ἀποθανόντες. Ἡ πρὸς τὴν

---

(1) καὶ (2) Τὸ φόρεμα τοῦτο ἦν Ἀσιατικόν, καὶ τὰ μανίκιά 'του ἔφθανον ἄχρι τῶν ἀστραγάλων, καὶ τοῦ μὲν Αὐτοκράτορος ἐκρέμαντο, τῶν δὲ λοιπῶν ἦσαν ὄπισθεν ἐμπηγμένα ἐντὸς τῆς ζώνης. Μόνος ὁ Δομέστικος εἶχε κρεμάμενον τὸ ἓν μανίκιον. Κατὰ τὸν Boulanger, ἀμφότεραι αἱ λέξεις εἶναι Συριακαί: Χ α ρ α ν ὰ τ ζ ὰ χ (πλατεῖα χλαμύς), Λ ά π π α τ ζ ὰ χ (στενὴ χλαμύς). Ἴδε τὰς εἰκόνας παρὰ τῷ Gretzer. Κατὰ τὸν Goar, ἡ Γρανάτσα παρήχθη ἴσως ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ Granito, πολυτίμου ὑφάσματος, χρυσῷ ἐνυφασμένου. (3) Περὶ τῆς λέξεως ταύτης ἀπορεῖ ὁ τελευταῖος τοῦ Πορφυρογεννήτου σχολιαστής, καί τοι εἰδήμων τῆς Τουρκοπερσικοαραβικῆς, μὴ ἐνθυμηθεὶς ἴσως τὸ Τουρκικὸν Τ σ ι τ σ έ κ.

βαφὴν δὲ ταύτην προσδιωρισμένη πορφύρα ἦτον ἡ σπανιωτέρα καὶ λαμπροτέρα, καὶ τὸ γνήσιον (verum) αὐτῆς βάμμα ἐτιμᾶτο, κατὰ τὸν Προκόπιον (1), εἰκοσιτέσσαρας χρυσοῦς ἡ οὐγγία, ἐν ᾧ ἡ πρόστυχος καὶ κοινὴ εἶχε μόνον ἕξ. Οἱ ἁλιεῖς δὲ αὐτῆς (Κογχυλευταί) καθὼς καὶ οἱ βαφεῖς (Ὀξυβάφοι) ἦσαν ἀφορολόγητοι. Καὶ οἱ Αὐτοκράτορες ἦσαν τόσον ζηλότυποι δι' αὐτήν, ὥστε οὐ μόνον τὴν χρῆσιν αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν κατ' οἶκον ἁπλῶς διατήρησιν εἶχον ἀπηγορευμένην αὐστηρότατα διὰ νόμου, τοῦ ὁποίου ἡ παράβασις ἐλογίζετο ἔγκλημα καθοσιώσεως καὶ ἐτιμωρεῖτο ὡς τοιοῦτο.

Τὸ δὲ Βλαττίον (γραφόμενον καὶ Βλατὶν καὶ Βλαντὶν) ἦτον ὕφασμα ὁλομέταξον, ἑξάμιτον (ἀτλάζι, βύσσος). Τὰ Βυζαντινὰ ἦσαν τὰ περιφημότερα, καθὼς καὶ τὰ τῆς Συρίας. Τὸ δὲ χρυσοῦν Βλαττίον ἦτον τὸ πολυτελέστερον τῶν ὑφασμάτων. Ἱμάτιον δὲ, ἔχον παρυφὴν (οὐΐαν) ἐκ Βλαττίου, ἐλέγετο Βλαττόσημον, καθὼς ἦσαν καὶ βιβλία Βλαττένδυτα. Ὁ ὑφαίνων ἢ ἐμπορευόμενος Βλαττία ἐλέγετο Βλαττᾶς· ἡ δὲ ἀγορὰ ἢ τὸ ἐργαστήριον, ὅπου ἐπωλοῦντο, Βλαττοπωλεῖον.

Στενόμακρα παρομοίως εἶχον καταντήσῃ καὶ τῶν βασιλισσῶν τὰ ἐπίσημα φορέματα, καθὼς βλέπομεν εἰς τὰς εἰκόνας των· ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι, ὅταν δὲν ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ συμπαρευρεθῶσι μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τὰς τελετὰς καὶ τὰς ἐν πομπῇ ὑποδοχὰς καὶ προελεύσεις, ἐνεδύοντο ὅπως αὐταὶ ἠρέσκοντο καὶ ὅπως τὰς ὡδήγει ὁ συρμὸς καὶ ἡ εἰς τὸ φῦλον αὐτῶν ἔμφυτος φιλαρέσκεια καὶ φιλοκαλία (2). Ἐν δὲ ταῖς παραστάσεσιν, ὁσάκις παρῆσαν στεφηφοροῦσαι, ἐκράτουν, κατὰ τὸν Κωδινὸν (3), » βαΐον » χρυσοῦν, ἔχον τε ἀπὸ τῆς κορυφῆς καὶ κάτωθεν, ὅσον σπιθαμιαῖον μῆκος, » μαργαριτάρια καὶ λιθάρια ἐμπεπηγμένα κυκλόθεν«, ἐν ᾧ ὁ Αὐτοκράτωρ, ὅταν μὲν ἦτον ἐπισήμως ἐνδεδυμένος, ἐκράτει ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ τὸν Σταυρὸν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ τὴν λεγομένην Ἀκακίαν· ἐν δὲ ταῖς καθημέραν παραστάσεσι ῥάβδον (δικανίκιον) ἐπίχρυσον, »οὐ βαρεῖάν τινα καὶ σκληρὰν, » λέγει Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης, ἀλλ' ἐλαφρὰν καὶ μαλακὴν, διὰ τὸ παι» δευτικὸν ἐν πραότητι«. Περὶ τοῦ δικανικίου τούτου θέλομεν ἀναφέρει κατόπιν καὶ ἄλλο τι περίεργον.

Τῶν δὲ Αὐλικῶν καὶ ἀρχόντων οἱ βαθμοὶ διεκρίνοντο μᾶλλον ἀπὸ τοῦ χρώματος καὶ τῆς ὕλης ἢ ἀπὸ τοῦ σχήματος τῶν ἐνδυμάτων. Ὁ Πανυπερσέβαστος, λόγου χάριν, ἐφόρει κίτρινα (»Ἐνδύμασι γὰρ καὶ πεδίλοις

---

(1) Μυστ. Ἱστορ. (2) Ἴδε, π. χ. τὴν εἰκόνα τῆς βασιλίδος Ἄννης, τῆς συζύγου Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου, ἐν σελ. 512 τοῦ Α' Μέρους. (3) ΙΖ', 2.

» αὐτὸν [Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνὸν, τὸν ἑαυτοῦ ἀνεψιὸν, ὁ Παλαιολό-
» γος Ἀνδρόνικος ὁ πρεσβύτερος], καὶ ὅσα τὸν ἵππον τούτου κοσμεῖ, κιδ-
» ροῖς τοῖς ἅπασι χρῆσθαι κεχάρισται, ἵν' ᾖ διασημότατος ἐν τοῖς περὶ τὸν
» βασιλέα εὐγενέσι«, λέγει ὁ Γρηγορᾶς)· ὁ Πρωτοβεστιάριος πράσινα· ὁ
Μέγας Πριμικήριος βερυκοκκόχροα κλπ. Τοῦτο ὅμως ἀληθεύει διὰ τοὺς ἀνωτέρους μόνον· διότι οὗτοι μὲν »ἐφόρουν, ὅτε ἠβούλοντο, καββάδια, ὁτὲ δὲ ἐπιλούριχα, τὰ ἄλλως Ἐπανωκλίβανα («Ἐπιθωρακίους στο-
» λὰς«, κατὰ τὸν Νικήταν)· οἱ δὲ κατώτεροι οὐχ οὕτως«, ἀλλὰ πάντοτε ὁμοιόσχημα καὶ ὁμόχροα, καθὼς σήμερον οἱ στρατιωτικοί.

Ἀλλ' ἡ ποικιλία τῶν ἐνδυμάτων τούτων ἦτον τοσαύτη, καὶ ἡ περὶ αὐτὰ κενοσπουδία τινων Αὐτοκρατόρων τόσον ἐπινοητικὴ, ὥστε βιβλία ὁλόκληρα 'δὲν ἀρκοῦσι πρὸς ἁπλῆν μόνον ἀπαρίθμησιν αὐτῶν. Ἐὰν ὅμως ὑποτεθῇ τις ἔχων ὄρεξιν, ἴσως διὰ τὰς λέξεις μόνον καὶ ὑπὸ φιλολογικὴν μᾶλλον ἔποψιν, 'να 'τὰ ἐπεξέλθῃ, Ὢ! μετὰ πόσης χαρᾶς θέλουσι 'τῷ προσφέρει τὴν συνδρομὴν αὐτῶν ὁ Πορφυρογέννητος καὶ ὁ Κωδινὸς, εἰς 'τοὺς ὁποίους καὶ παραπέμπομεν διὰ τοῦτο τὸν βουλόμενον, ἀφ' οὗ πρῶτον, »γεύματος ἕνεκα«, ἐπάρωμεν ἀπὸ τοῦ Βεστιαρείου ἢ μᾶλλον Ῥουχαρείου μίαν στολὴν, καὶ ἐνδύσωμεν τὸν (ποῖον μᾶλλον; ἔστω τὸν) Δεσπότην, εἰς πόδας ἐκ κεφαλῆς: » Σκιάδιον ὁλομάργαρον, τοῦ ὁποίου ὁ ἀὴρ (1) ἔχει τὸ ὄνομα
» τοῦ Δεσπότου χρυσοκλαβαρικὸν, συρματέϊνον· τὰ δὲ σεῖα (2), οἷα καὶ τὰ
» βασιλικὰ, πλὴν τοῦ κόμπου τῶν φοινίκων· ἱμάτιον ἢ ῥοῦχον κόκκινον,
» ὥσπερ καὶ τὸ βασιλικὸν, μετὰ ῥιζῶν (3), ἄνευ τῶν στρατηλατικίων (4)·
» ταμπάριον (5) κόκκινον, μετὰ μαργελλίων (6)· κάλτζαι κόκκιναι· ὑπο-
» δήματα διβολέα, χρώματος ὀξέος καὶ λευκοῦ, ἔχοντα ἀετοὺς μαργαρι-
» ταρεΐνους ἐκ πλαγίων τε καὶ ἐπὶ τῶν ταρσῶν, ἤτοι ἐπάνω τῶν ὑποδημά-
» των τῶν μυζακίων (;!)· τὰ σίδηρα τῶν πτερνιστηρίων, οἷα καὶ τὰ βασι-
» λικά· τὰ δὲ πτερνιστηρόλουρα, διβολέα . . . Κατὰ δὲ τὰς ἑορτὰς, σκα-
» ράνικον χρυσοχοϊκὸν (7), λιθάρια καὶ μαργαριτάρια ἔχον, οὕτω λεγό-
» μενα, περίχυτα· τὸ δὲ καββάδιον ὀξὺ μαργαριταρέϊνον κλπ.«.

Ἀλλὰ πρόκειται 'να ἱππεύσῃ, καὶ ἰδοὺ δύω Στράτωρες προσάγουσι τὸν ἵππον αὐτοῦ ἀπὸ τῶν χαλινῶν παρὰ τὸν βατῆρα. » Ἡ σέλλα τοῦ ἵππου
» αὐτοῦ διβολέα, μετὰ ἀετῶν μαργαριταρεΐνων ἔμπροσθέν τε καὶ ὄπισθεν
» καὶ εἰς τὰ τέσσαρα μέρη τῶν ἱδρομαχίνων, ἔχουσα καὶ μαργέλλιον ἐμ-

(1) Ἡ ζώνη, τὸ σειρήτιον, ἅτε δὴ περιέχουσα αὐτὸ, ὥσπερ ὁ ἀὴρ τὴν γῆν! (2) Αἱ ἑκατέρωθεν ἀπῃωρημέναι μαργαριταρένιαι φοῦνται. (3) Κλαβίων. (4) Ἀετῶν. (5) Χλαμύδα. (6) Πορφυρῆς, οὐίας. (7) Ἴδε σελ. 105. Τὸ χρυσοχοϊκὸν εἶνε συνώνυμον τοῦ ἐν ἄλλοις

» προσθέν τε καὶ ὄπισθεν, ὡς καὶ ἡ βασιλική, οὐ μὴν καὶ μετὰ μαργάρων » τὸ κοπριτόριον (1)· αἱ σκάλαι, οἷαι καὶ αἱ βασιλικαί· ἐπὶ δὲ τοῦ μετώπου » τῆς κεφαλαρέας τοῦ χαλιναρίου, διβολέας καὶ αὐτῆς, ἀπῃώρηται τοῦφα » μετὰ φοινίκων, οἷα καὶ ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ, οὐ μὴν δὲ καὶ κόμπωσιν. Τὸ » δὲ τῆς σέλλας ἐπανωσκέπιον, λευκὸς κάμπος ἢ πεδίον, μετὰ ἀετῶν κοκ- » κίνων μικρῶν· ὡσαύτως καὶ ἡ τέντα αὐτοῦ λευκή, ἀετόπουλα γέμουσα » ἐρυθρᾶ«.

Πῶς σᾶς φαίνεται; ἔχετε ὄρεξιν 'να προχωρήσωμεν; ἢ φωνάζετε ἤδη: »Αἰδοῖ, τουτὶ καὶ δὴ χωρεῖ τὸ κακόν!« Τί λέγουσιν ἰδίως οἱ ζωγράφοι 'μας; Τῶν βαστᾷ ἡ καρδία 'να ἀναλάβωσι τὴν ἀπεικόνισιν τῶν προσώπων τῆς παραδόξου ταύτης Αὐλῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἔχομεν τόσην ὥραν, ἀφ' ὅτου περιφερόμεθα, καθὼς ἀπεικόνισεν ὁ φίλος ἡμῶν καλλιτέχνης Ι. Βρεντήσιος εἰς εἰκοσιδύω πλάκας, συναρμολογήσας αὐτὰς λαμπρότατα καὶ ἐκδοὺς κε-χρωματισμένας εἰς μεγαλοπρεπέστατον σχῆμα τῷ 1856, τὰ ἀνδρείκελα τῶν ποτὲ ὑπαλλήλων τῆς Πύλης καὶ τοῦ Στρατοῦ, ἀπὸ τῆς περιέργου συλλογῆς (ἐλμπιρεὲ ἀττικὰ) τῆς ἀπὸ τοῦ Ἱπποδρόμου εἰς τὴν πρώτην τοῦ Βυζαντινοῦ Σαραγίου αὐλὴν μετακομισθείσης πρό τινων ἐτῶν; Ἐὰν 'τὸ ὑπόσχωνται, ὑπόσχομαι καὶ ἐγὼ 'να ἐκδώσω σχολιασμένον, ἐὰν ζήσω, τὸν φίλον μου Κωδινόν.

Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐνεδύσαμεν ἤδη ὁπωσδήποτε τὰ κυριώτερα πρόσωπα τοῦ θεάματος, καὶ ὁ ἀναγνώστης εἶχε τὴν ὑπομονὴν 'να 'μᾶς παρακολουθήσῃ ὄπισθεν τῆς σκηνῆς, ἂς εἰσαγάγωμεν αὐτὰ ἤδη καὶ ἐπὶ τῆς θυμέλης, ὅπου πρόκειται 'να διδάξωμεν τὸ δρᾶμα τῶν τελετῶν καὶ τῆς ἐθιμοταξίας τῆς τε Βυζαντινῆς καὶ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐλῆς, ἀφ' οὗ πρῶτον μεταβῶμεν ἀπὸ τοῦ Παλατίου εἰς τὸ Πασσᾶ-καπουσοῦ καὶ ἱστορήσωμεν τὰ διάφορα Ὑ-πουργεῖα, τὰ συγκροτοῦντα τὴν λεγομένην Ὑψηλὴν Πύλην.

Χρυσοκλαβαρικοῦ (Καμπαραλὺ, λέγουσιν οἱ Τοῦρκοι). (1) Converture, Χάπας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἡ Πύλη.

Η Πύλη, ἢ ἄλλως καὶ Ὑψηλὴ Πύλη (Μπὰμπ-ὐ-ἀαλῆ) αὕτη ἀναλογεῖ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς πρὸς τὸ παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις Συμβούλιον τοῦ Στέμματος ἢ Ὑπουργεῖον, καὶ ἀποτελεῖ τὸ προσωπικὸν τῆς τοῦ Κράτους Κυβερνήσεως. Ὠνομάσθη δὲ οὕτω, διότι οἱ πρῶτοι Σουλτάνοι ἐδέχοντο τοὺς μεγιστᾶνας αὐτῶν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς σκηνῆς των, ὡς μὴ χωροῦντας ἐντὸς αὐτῆ, καθὼς καὶ κατὰ τὰ πρῶτα μετὰ τὴν ἅλωσιν ἔτη, μὴ πω ὑπάρχοντος ἰδιαιτέρου Ἀρχείου διὰ τὸν Πρωθυπουργὸν καὶ τοὺς Ὑπουργούς, ἐδέχετο οὗτος τοὺς ξένους Πρέσβεις ἔσωθεν τῶν προθύρων καὶ πλησίον τῆς Πύλης τῆς δευτέρας τοῦ Σαραγίου Αὐλῆς, ὅπου καὶ τὸ Κουτμπέϋ-Ἀλτὺ, εἰκονίζον τὰς τῶν πρώτων Σουλτάνων σκηνὰς, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐφιλεύοντο οἱ πρέσβεις, ἐδικάζοντο αἱ εἰς τὸν Σουλτάνον ἢ τὸν Ἐπίτροπόν του ἐκκαλούμεναι δίκαι καὶ ἐμοιράζετο τῶν Γενιτσάρων ὁ λουφές. Ὁμοίως δὲ καὶ παρὰ τοῖς πάλαι Πέρσαις, ἡ Αὐλὴ καὶ τὰ ὑπουργεῖα ἦσαν Ἐπὶ θύραις Βασιλέως, καὶ ἐκεῖ ἐθεωροῦντο ὅλαι αἱ ὑποθέσεις καὶ ἐνεφανίζοντο οἱ ζητοῦντες ἀκρόασιν παρὰ τοῦ Κρατοῦντος ἢ τῶν παραδυναστευόντων.

Λέγεται δὲ καὶ Διβάν, καὶ συνέκειτο, κυρίως μὲν καὶ κατ' εὐρυτέραν ἐκδοχὴν, ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων πολιτικῶν ὑπαλλήλων, διῃρημένων εἰς πέντε τάξεις ἢ βαθμοὺς, ἀναλογοῦντας πρὸς τοὺς στρατιωτικοὺς, ὡς καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ· συνήθως δὲ ὑπὸ τοῦ Βεζίρη, ὡς προέδρου, καὶ τῶν ἑξῆς κυριωτέρων Ὑπουργῶν:

τοῦ Κεαγιὰ-μπεη,
τοῦ Ῥεΐζ-ἐφέντη,
τοῦ Δεφθερδάρη,
τοῦ Μπεϊλικτσῆ,
τοῦ Νισσαντζῆ,
τοῦ Τσαοὺς-μπασῆ, καὶ
τοῦ Καπετὰν-πασσᾶ, ὅτε δὲν ἀπεδήμει τῆς πρωτευούσης· Περὶ ἑνὸς ἑκάστου αὐτῶν λέγομεν ἐφεξῆς, ἀφ' οὗ σημειώσωμεν ὅτι, κατὰ τὴν τότε τάξιν, ὁ Βεζίρης, ὡς ἔχων ἅπασαν τῶν πραγμάτων τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν καὶ εὐθύνην, ἦτον ὁ μόνος καὶ κυρίως Ὑπουργὸς, οἱ δὲ λοιποὶ ἦσαν

ὡς τόσοι αὐτοῦ ὑπάλληλοι καὶ ἐτέλουν ὑπὸ τὰς διαταγάς 'του. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ κυριώτερον μετὰ τὸν Σουλτάνον πρόσωπον, ὡς πρὸς τὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους, ἦτον

ὁ Βεζίρης,

(ἂς) ἱστορήσωμεν πρῶτον τὰ κατ' αὐτόν. Ἡ λέξις Βεζὶρ σημαίνει κατὰ γράμμα ἀχθοφόρον, Baiulum, Chargé des affairres. Αὐτὸς ἦτον ὁ ἀντιπρόσωπος (alter ego) τοῦ Σουλτάνου, ἑπομένως ἡ σκιὰ τῆς σκιᾶς τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν κοσμικὴν μόνον ἐξουσίαν· αὐτὸς κυρίως ἦτον ὁ Κυβερνῶν, ἀλλὰ κυβερνῶν ἐν ὀνόματι τοῦ Σουλτάνου, ὅς τις ἦτον ὁ Βασιλεύων. Ὡς ἑνόνων δὲ εἰς ἑαυτὸν, παρεκτὸς τῆς διοικητικῆς, καὶ τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν νομοτελεστικὴν ἐξουσίαν, ἦτον, καὶ εἶνε ἀκόμη', τὸ κέντρον τῆς κυβερνητικῆς ἐνεργείας, τὴν δὲ ἀπόφασιν αὐτοῦ (φερμὰν) μόνον Χάττι-σσερὶφ ἠδύνατο 'να ἀναιρέσῃ. Αὐτὸς ἦτον ὁ γενικὸς στρατάρχης, ἔχων ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου. Ἠδύνατο ἑπομένως 'να παύσῃ, 'να ἐξορίσῃ ἢ καὶ 'να φονεύσῃ πάντα ὑπάλληλον, καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχιευνοῦχον, τοῦτον ὅμως, ὡς προείπομεν, ἔξω τοῦ Σαραγίου· αὐτὸς διεύθυνε τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ Κράτους πολιτικὴν καὶ τὰς μετὰ τῶν λοιπῶν Δυνάμεων σχέσεις. Ἔχων δὲ ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγάς 'του, καθὰ προείρηται, τὸν Κεαγιᾶ-μπεην, τὸν Ῥεῒζ-ἐφέντην καὶ τὸν Δεφθερδάρην, αὐτὸς μόνος ἀνταπεκρίνετο μετὰ τοῦ Σουλτάνου ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας.

Ἡ ἐπίζηλος, ἀλλ' ἐπίμοχθος, ἐπικίνδυνος καὶ προσωρινὴ αὕτη θέσις ἐπενοήθη ὑπὸ τῶν πρώτων Σουλτάνων, ὅπως, ἀποφορτίζοντες ἐπὶ τοῦ ἀχθοφόρου τούτου τὸ βάρος τῆς διοικήσεως καὶ τὰ καθέκαστα τῆς ὑπηρεσίας, ἀσχολῶνται αὐτοὶ ἀπερισπάστως εἰς τὰς στρατείας καὶ κατακτήσεις. Πρῶτος δὲ Βεζίρης ὑπῆρξεν ὁ Ἀλλὰ-ἐδ-δὶν, ἀδελφὸς πρεσβύτερος τοῦ Ὀρχὰν, τὸν ὁποῖον, παραιτηθέντα τοῦ θρόνου, ἐπεφόρτισεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, ὡς ἐπίτροπόν 'του, διὰ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τοῦ Κράτους. Οἱ Βεζῖραι ἐχρησίμευον, ἐκτὸς τούτου, κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, καὶ ὡς πρόχειρα θύματα, προσφερόμενα εἰς τὴν λύσσαν τῶν Γενιτσάρων καὶ τοῦ στρατοῦ, καὶ αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν πίπτουσαι ἔσωζον τὸ ἄτομον τοῦ Κρατοῦντος, ὁσάκις ἡ ἀποτυχία ἐν ταῖς μάχαις, ἡ γογγυσμοὶ διὰ φορολογίας ἀδίκους καὶ ἄλλας καταπιέσεις, ἀπήτουν ἐξιλασμὸν τῆς κοινῆς καταχραυγῆς. Διότι ὁ Βεζίρης εἶχε, καθὼς καὶ ἔχει ἀκόμη', φυσικοὺς αὐτοῦ ἐχθροὺς τοὺς λεγομένους Ἰτσερλὺ (τοὺς ἐντὸς τοῦ Σαραγίου, τοὺς Αὐλικοὺς), οἱ ὁποῖοι 'δὲν ἔχαναν εὐκαιρίαν, ὁσάκις 'δὲν συνεννοοῦντο μετ' αὐτοῦ, ὅπως 'τὸν καταστρέψωσιν.

Ὁποία δὲ ἦτον ἡ ἰσχὺς αὕτη τοῦ Βεζίρη, καὶ μέχρι τίνος ἐχρῶντο καὶ κατεχρῶντο αὐτῆς πολλοὶ τῶν κατὰ καιροὺς ὑψωθέντων εἰς τὴν ὕπατον ταύτην θέσιν, ἀποδεικνύουσιν ἀρκούντως ὅσα περὶ τῆς ὕβρεως καὶ τοῦ πλούτου τινῶν ἐξ αὐτῶν ἀνεφέραμεν παραδείγματα ἔν τε τῷ λοιπῷ τοῦ πονήματος ἡμῶν σώματι σποράδην καὶ ἐν τῷ Χρονολογικῷ Καταλόγῳ τῶν Βεζιρῶν, ὃν προσηρτήσαμεν εἰς τὸ τέλος τοῦ Β'. Μέρους (1), οἷς προστεθείσθω καὶ τὸ ἑξῆς ὡς ἐπίμετρον. Ὁ ἐπὶ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ τοῦ Α' Μέγας Βεζίρης Δερβίσσ-πασσᾶς εἶχε μέγα συμφέρον 'να μὴ στρατεύσῃ αὐτοπροσώπως τῷ 1606 κατὰ τῶν Αὐστριακῶν· ἀλλ' ὁ Σσέϊχ-οὐλ-ἰσλάμης, ἀντὶ τοῦ ὁποίου ὁ Βεζίρης εἶχε διορίσῃ πρὸ μικροῦ ἄλλον, ἐγνωμοδότησεν ἐπὶ Διβανίου τὸ ἐναντίον. Ὅλον δὲ τὸ ἐπίλοιπον σῶμα τῶν Οὐλεμᾶ ὑπεστήριξαν τὴν ἔρεσιν τοῦ Βεζίρη· εἷς δὲ αὐτῶν ἡρμήνευσε τὰ αἰσθήματα τῶν λοιπῶν διὰ τοῦ ἑξῆς ἐπιχειρήματος: »Πολυχρόνιε Αὐθέντα, σὺ εἶς ὁ ἥλιος » τοῦ Κόσμου· μεῖνε λοιπὸν ἀκίνητος ἐν τῷ κέντρῳ σου, καὶ πέμψον μό- » νον τὰς ἀκτῖνάς σου πανταχόθεν, ἵνα διαλύσῃς τὸ σκότος. «

Καὶ ἀληθῶς ὁ Βεζίρης εἶνε τὸ κέντρον, πέριξ τοῦ ὁποίου στρέφεται πᾶσα ἡ Κυβερνητικὴ μηχανὴ, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἐνεργεῖται πᾶσα κυβερνητικὴ πρᾶξις, καὶ αὐτὴ ἡ κατ' εὐθεῖαν (proprio motu) ἀπὸ τοῦ Σουλτάνου ἐκπηγάζουσα. Ὅθεν καὶ εἶχεν ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους ἀξιωματικοὺς καὶ ὑπηρέτας ἐν τῇ Αὐλῇ 'του, ἐν οἷς καὶ 400 Δελῆδες καὶ 600 Τσαούσας, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Τσαούσ-μπασῆ, οἵ τινες ἐχρησίμευον ὡς γραμματοκομισταὶ, κλητῆρες καὶ εὐταξίαι, καὶ ἦσαν οἱ ἐκτελεσταὶ τῶν Βεζιρικῶν διαταγῶν, στελλόμενοι ἐνίοτε καὶ ὡς ἀπεσταλμένοι εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς Αὐλάς. Οἱ Τσαοῦσαι οὗτοι ἐπὶ Ὀσμὰν τοῦ Α' ἦσαν ὡπλισμένοι διὰ τόξου καὶ βελῶν, ξίφους καὶ σιδηρᾶς κορύννης (τοπούζ). Εἶχον δὲ τοιούτους καὶ οἱ Πασσάδες καὶ ἑπομένως καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς Δακίας· κατὰ μίμησιν δὲ τῶν Σελζουκιδῶν Σουλτάνων, καὶ οἱ Βυζαντινοὶ, καθὼς εἴπομεν, Αὐτοκράτορες. Διὰ δὲ τὰς ἐπαρχίας κυρίως ἦσαν προσκείμενοι εἰς τὴν Πύλην, ὡς γραμματοκομισταὶ ἢ ταχυδρόμοι, πρὶν ἔτι συστηθῶσι τακτικὰ ταχυδρομεῖα ἐν τῇ Τουρκίᾳ, διακόσιοι ἄγγελοι ἢ, κατὰ τοὺς παλαιοὺς Πέρσας, Ἄγγαροι, καλούμενοι κοινῶς, καθὼς προείπομεν, Τ ά τ α ρ ο ι, ὄχι διότι καὶ ἦσαν ἀληθῶς ἐκ τῆς Ταταρίας, ἀλλ' ἴσως διότι, τῶν Ταττάρων ἰδίως ἐχόντων ἔκπαλαι φήμην ἀκαταβλήτων ἱππέων, ἐφόρουν καὶ αὐτοὶ τὸ κυλινδροειδὲς ἐκεῖνο καὶ ὑπερύψηλον ταταρικὸν καλπάκιον, μικρὸν διαφέρον τοῦ τῶν Δελήδων, καθὼς καὶ παρὰ τῇ Βυζαντινῇ αὐλῇ » Σ κ ύ θ α ι ὑπόπτεροι «

(1) Ἴδε σελ. 120.

ἐχρησίμευον ὡς γραμματοχομισταὶ καὶ ἄγγελοι, κατὰ τὴν Ἄνναν τὴν Κομνηνὴν (1). Τοιοῦτοι ἦσαν παρὰ τοῖς Γραικορωμαίοις οἱ Βερεδάρεοι (2), » οἱ εἰς τὰς βασιλικὰς ἀποκρίσεις ἀεὶ στελλόμενοι,« κατὰ τὸν Προκόπιον (3). Περὶ τῆς ταχύτητος δὲ ἑνὸς ἐξ αὐτῶν, τοῦ Παλλαδίου, διηγεῖται ὁ Σωκράτης (4) ὅτι εἰς τρεῖς ἡμέρας ἔφθανεν εἰς τὰ μεθόρια τῆς Περσίας καὶ εἰς ἄλλας τόσας ἐπέστρεφεν εἰς ΚΠ., ὥστε ἔλεγέ τις τῶν ἐλλογίμων περὶ αὐτοῦ ὅτι » ὁ ἀνὴρ οὗτος μεγίστην οὖσαν τὴν Ῥωμαίων ἀρ» χὴν μικρὰν ἔδειξε τῇ ταχυτῆτι. «

Ὡς γενικὸν δὲ στρατάρχην παρηκολούθουν αὐτὸν, ὅταν ἐξεστράτευεν, ἅπαντες οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τῆς Πύλης· διωρίζετο δὲ ἀντ' αὐτοῦ μὲν Τοποτηρητὴς (Καϊμεκάμ), ἀντ' ἐκείνων δὲ ἀναπληρωταὶ (Βεκίλ) ἐν τῇ πρωτευούσῃ.

Ὡς ἑνόνων δὲ εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν δικαστικὴν, ὡς προείπομεν, ἐξουσίαν, συνεδρίαζε τρὶς τῆς ἑβδομάδος: Τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν μετὰ τῶν δύο Καζῆ-ἀσκέρων περὶ τῶν γενικῶν ὑποθέσεων· τὴν δὲ δευτέραν μετὰ τοῦ Ἰσταμπὸλ-καδησῆ περὶ τῶν ἀφορώντων τὴν πρωτεύουσαν· καὶ τὴν τρίτην μετὰ τῶν Μολλάδων τοῦ Εἰοὺμπ, τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Σκουταρίου, διὰ τὰς ὑποθέσεις τῶν τριῶν τούτων προαστείων. Ἀλλ' εἰς τὰς δίκας ταύτας ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ περιωρίζετο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς τὸ 'να ἐπικυρόνῃ μόνον τὰς προητοιμασμένας ἤδη ἀποφάσεις τῶν Μολλάδων, προσθέτων εἰς αὐτὰς τὴν λέξιν σ σ ά χ (ἔγχυρον). Τὰ δὲ ἔγγραφα (φερμάνια) αὐτοῦ, φέροντα τὸ αὐτοκρατορικὸν μονόγραμμα (τουγρᾶν), ὅταν ἐπικυρῶνται περὶ τὴν ἀρχὴν ἢ τὸ τέλος καὶ διὰ τῆς ἰδιοχείρου τοῦ Σουλτάνου ὑπογραφῆς, προσθέτοντος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καί τινας λέξεις, ὀνομάζονται, ὡς προείπομεν, Χάττι-σσερὶφ (διαταγὴ ἱερὰ), Χάττι-Χουμαϊοὺν δὲ, ὅταν ἦνε ἰδιόγραφα τοῦ Σουλτάνου. Αἱ προστιθέμεναι λέξεις ἦσαν συνήθως αἱ ἑξῆς· » Μουτζεμπίντζε ἀμὲλ ὀλουνὰ (ἐκτελεσθήτω κατὰ τὰ διατασσόμενα) ἢ Σσοϊλὲ μπιλέσιζ (οὕτω γινώσκετε) ἢ Ἀγβαλινιζὶ σίζ μπιλίρσιζ (τὰς συνεπείας ὑμεῖς οἴδατε), κτλ. Ὁ δὲ Σουλτὰν-Μουρὰδ ὁ Δ', καθὼς εἴπομεν ἀλλοῦ (5), 'δὲν ἐλησμόνει πάντοτε 'να προσθέτῃ καὶ τὸ » κχιλὰφ ἐδέρσαν, μπασινὶ κεσέριμ, « τὸ ὁποῖον, ὑπαγορευθὲν καὶ εἰς τὸν Σουλτὰν-Μεχμὲδ Δ' ὑπὸ τῆς μητρός 'του, ἀναβάντα εἰς τὸν θρόνον μόλις ἑπταετῆ, προσέγραψε καὶ αὐτὸς εἰς τὸ πρῶτον ἐκδοθὲν ὑπ' αὐ-

(1) Βιβλ. Θ'. (2) Ἐκ τοῦ Γερμαν. Pferd, καὶ ἀρχαιότερον Pered ὁ ἵππος, ἐλέγοντο δὲ κυρίως οἱ ταχυδρομικοὶ ἢ κέλητες ἵπποι: »Ποιήσας πρόκεσσον ἐν Χαλκηδόνι, ἐκεῖθεν ἔφυγεν βερέ» δοις, Fasti Siculi. (3) Βανδαλ. Α'. (4) Βιβλ. ΣΤ', ιθ'. (5) Σελ. 403 τοῦ Β' Μέρους.

τοῦ Χάττιον. Ἐπὶ μιᾶς δὲ ἀναφορᾶς τοῦ Πατριαρχείου, τὴν ὁποίαν ὁ Βεζίρης εἶχε καθυποβάλει μετ' ἐκθέσεως τῷ 1823 εἰς τὸν Σουλτὰν-Μαχμοὺδ, ἐξαιτουμένου 'να μὴ εἰσπραχθῶσιν ἀπαραιτήτως, ἐὰν 'δὲν ἦτον δυνατὸν 'να χαρισθῶσιν εἰς τὸ ἔθνος, τὰ 1200 πουγγεῖα, τὰ ὁποῖα, ἀνήκοντα εἰς τοὺς φυγάδας Γραικοὺς, καὶ περιελθόντα διὰ δημεύσεως εἰς τὴν κυριότητα τοῦ ἰδιαιτέρου θησαυροῦ τοῦ Σουλτάνου, εἶχε διαταχθῇ τὸ Πατριαρχεῖον 'να πληρώσῃ, ὁ Σουλτάνος ἐπέγραψεν ἰδίᾳ χειρί: » Ἵνα πολεμῶσι τοσοῦτον ἤδη χρόνον κατὰ τοῦ Δεβλετίου μου ἔχουσι χρήματα οἱ Ῥωμαῖοι, 'να πληρώσωσι δὲ εἰς τὸ ταμεῖόν μου ὅσα ὀφείλουσι 'δὲν ἔχουσι; 'Να εἰσπραχθῇ παραχρῆμα ἡ ποσότης ! «, συγχέων οὕτως ἐν τῇ ὀργῇ αὑτοῦ μετὰ τῶν ἐνόχων τοὺς ἀθῴους. Ἐπίσης προσέγραφον ἰδιοχείρως τινὰς λέξεις καὶ οἱ Βυζαντινοὶ Αὐτοκράτορες εἰς τὰς ὑπογραφομένας ὑπ' αὐτῶν σάκρας, καθὼς εἴπομεν περὶ τῆς εἰς τὴν Σύνοδον σταλείσης τοιαύτης ὑπὸ τοῦ Μαρκιανοῦ.

Τὸ σύμβολον δὲ τῆς ἰσχύος ταύτης, διὰ τῆς ὁποίας περιέβαλλεν ὁ Σουλτάνος τὸν Βεζίρην, ὡς ἐπίτροπον αὑτοῦ πληρεξούσιον (1), ἦτον ἡ σφραγὶς, συνήθως χρυσῆ· εἴς τινας ὅμως τῶν Βεζιρῶν, καθὼς εἰς τὸν Δαμὰτ-Ἰβραὴμ ὑπὸ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ τοῦ Γ', ἐδόθη αὐτὴ ἡ ἐπὶ σμαράγδου λίθου ἰδιαιτέρα τοῦ Σουλτάνου σφραγὶς (2), πρὸς ἀπόδειξιν ἐξαιρετικῆς εὐνοίας. Τὴν σφραγῖδα ταύτην ἔπεμπεν ὁ νεωστὶ ἀναγορευόμενος Σουλτάνος εἰς τὸν Βεζίρην, ὅταν ἤθελε 'να 'τὸν ἐπικυρώσῃ εἰς τὴν θέσιν 'του, συνωδευμένην μετ' ἰδιοχείρου αὑτοῦ ἐγγράφου. Ἅπαντες δὲ οἱ Ὑπουργοὶ, πλὴν τῶν Οὐλεμᾶ, περιέμενον, συνηγμένοι εἰς τὸ Διβὰν-ὀδασί, τὴν ἄφιξιν τοῦ ὑπερτάτου τούτου συμβόλου, ὅπερ ὁ κομιστὴς ἐκράτει ὑπεράνωθεν τοῦ μετώπου 'του, ἐνδεδεμένον εἰς τμῆμα μοσσυλινίου. Ἅμα δὲ ἀνηγγέλλετο ἡ ἄφιξις αὐτοῦ, ἡ ὁμήγυρις, προηγουμένου τοῦ Βεζίρη, προεχώρει πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ ἄχρι μέσου τοῦ προθαλάμου ἢ καὶ τῆς κλίμακος, καὶ ἐκεῖ ὁ Βεζίρης, προσκυνήσας ἐδαφιαίως, ἐλάμβανεν αὐτὸ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ κομίζοντος, καὶ ἀσπασάμενος, καὶ ἐγγίσας αὐτὸ ἐπὶ τοῦ μετώπου 'του ἐνεχείριζε τὸ ἔγγραφον τῷ Ῥεῒζ-ἐφέντῃ, ὅς τις 'τὸ ἀνεγίνωσκε μεγαλοφώνως. Ἐνεδύετο μετὰ ταῦτα ὁ κομιστὴς σαμουρόγουναν, ἀσπαζόμενος τὰ κράσπεδα τοῦ Βεζίρη, ὅς τις, ἀφ' οὗ ἐδέχετο τὰς συγχαρητηρίους προσρήσεις τῆς ὁμηγύρεως καὶ ἐπέστρεφον ἕκαστος εἰς τὰ ἴδια, εἰσερχόμενος

(1) Τὸν πληρεξούσιον ὀνομάζουσιν οἱ Ὀθωμανοὶ Δ ὲ σ τ - ο ὐ ρ - μ ο υ κ α ῤ ῥ ὲ μ, ὅπερ σημαίνει κατὰ λέξιν: Ὁ διὰ τῶν τῆς δεξιᾶς μαργαριτῶν (τῶν ἰδιοχείρων δηλ. γραμμάτων) τιμηθείς. (2) Ἰδε τὴν ἐν σελ. 44 ὑποσημείωσιν.

εἰς τὸ δωμάτιον αὐτοῦ, ἔγραφε πρὸς τὸν Σουλτάνον ὑποκλινέστατον εὐχαριστήριον, ὁ κομιστὴς τοῦ ὁποίου, καθὼς καὶ τῶν συνοδευόντων αὐτὸ συνήθως πεντήκοντα Σιννικῶν σκευῶν, γεμάτων ὀπωρικὰ καὶ ἄνθη, ἐφιλοδωρεῖτο διὰ φλωρίων καὶ καφτανίου.

Τὴν σφραγῖδα ταύτην ἀπέδιδε, παυόμενος ἢ παραιτούμενος ὁ Βεζίρης. Ἐν ὅσῳ ὅμως ἐκράτει ταύτην, πᾶν ὅ,τι ἤθελε διατάξῃ, εἶχε κῦρος καὶ ἐξετελεῖτο ἐν ἀχαρεῖ, κἂν ἤθελεν ἐν τῷ μεταξὺ ὀνομασθῇ ἕτερος Βεζίρης. Ὅθεν καὶ ἡ παροιμία: » Μουχοὺρ κιμδέ-ῖσα, Βεζὶρ ὄδουρ (παρ' ᾧ ἡ σφραγίς, οὗτος Βεζίρης). « Ἦτον δὲ τόσον συνδεδεμένη παρὰ τῷ λαῷ μετὰ τῆς ἀξίας τοῦ Βεζίρη, ὥστε καὶ αὐτὸν τοῦτον ὠνόμαζον συνεκδοχικῶς Βοῦλλαν: ὅθεν καὶ ἔλεγον: » Ἡ βοῦλλα περνᾷ, « ὅταν διέβαινεν οὗτος, καὶ μάλιστα μετημφιεσμένος, καὶ ἔχων συμπαρακολουθοῦντα καὶ τὸν . . . δήμιον!

Τὴν σφραγῖδα δὲ ταύτην, ὡς σύμβολον τῆς τοῦ Ἐπιτρόπου ἀξίας, ἀνευρίσκομεν ἐπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν Φαραὼ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου (» Εἶπε » δὲ Φαραὼ τῷ Ἰωσήφ· Ἰδοὺ καθίστημί σε σήμερον ἐπὶ πάσῃ γῇ Αἰγύ- » πτου. Καὶ περιελόμενος Φαραὼ τὸν δακτύλιον ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, » περιέθηκεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν χεῖρα Ἰωσὴφ κτλ. « (1)), καθὼς κατόπιν ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων, διαφέρουσαν μόνον, ὅτι ἐκείνων μὲν ἐπετρόπευον, ἀνηλίκων ἔτι, οἱ Ἐπίτροποι αὐτῶν, τῶν δὲ Σουλτάνων ἐπιτροπεύουσιν οἱ Βεζίραι καὶ ἐνηλίκων. Αὐτίκα περὶ τοῦ Σωσιβίου, ἐπιτρόπου ἑνὸς τῶν Πτολεμαίων, λέγει ὁ Πολύβιος (2) ὅτι » ἐπετρόπευσεν αὐτοῦ φρονιμώτερον ἢ » κατὰ τὴν ἡλικίαν. Τήν τε πρὸς τοὺς ἐκτὸς ἀπάντησιν ἀξίαν ἐποιεῖτο » τῆς ἐγκεχειρισμένης αὐτῷ πίστεως· αὕτη δ' ἦν ἡ σφραγὶς καὶ τὸ τοῦ » βασιλέως σῶμα, « ἐν ᾧ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, Πτολεμαῖος καὶ οὗτος, πλήρης τύφου καὶ κενοσπουδίας, κατέστησε τὴν ἐξουσίαν 'του ἀνυπόφορον. Ὅθεν καὶ ὁ Τληπόλεμος, στρατηγὸς τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἰσχύων τὰ μέγιστα, ἐρεθισθεὶς κατ' αὐτοῦ καὶ μαθὼν ὅτι 'τὸν ἐπεβουλεύετο, συγκαλέσας συμβούλιον καὶ κατηγορήσας τοῦ Σωσιβίου, » ἔλαβε καὶ τὴν σφραγῖδα παρ' » αὐτοῦ, καί, ταύτην παρειληφώς, λοιπὸν ἤδη πάντα τὰ πράγματα κατὰ » τὴν αὐτοῦ προαίρεσιν ἔπραττεν. « Τὴν σφραγῖδά 'του παραδοὺς καὶ ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκων εἰς τὸν Περδίκκαν, κατέστησεν αὐτὸν ἐκτελεστὴν τῶν διαταγῶν 'του καὶ ἐπίτροπον τῶν τέκνων 'του. Τὴν σφραγῖδα τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου περιελόμενος ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ καὶ ὁ υἱός 'του, ψυ-

(1) Γενεσ. ΜΑ', 41. (2) Βιβλ. ιε', 22.

χομαχοῦντος, ἀνεγνωρίσθη, δείξας αὐτὴν εἰς τὸ πλῆθος καὶ τὸν στρατὸν, ὡς διάδοχός 'του.

Ὁ Σουλτὰν Μαχμοὺδ κατήργησε περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας 'του (τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1838) τὴν τοῦ Βεζίρη ἀξίαν, σχηματίσας Ὑπουργεῖον, κατὰ μίμησιν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Αὐλῶν, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Πρωθυπουργοῦ, τὸν ὁποῖον ὅμως οὐχ ἧττον ὠνόμασε Βεκὶλ (ἐπίτροπον). Ἀλλ' ὁ διάδοχος αὐτοῦ ἐνέκρινε 'να συστήσῃ πάλιν τὴν θέσιν ταύτην, εἰ καὶ πολὺ μετηλλαγμένην, ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα τοῦ Σάδρηεζάμ. Περὶ τοῦ σημερινοῦ Διβανίου θέλομεν διαλάβει μετ' ὀλίγον, ἀφ' οὗ συμπληρώσωμεν τὴν περιγραφὴν τῶν συγκροτούντων τὸ παλαιόν.

Ὁ Κεαγιᾶ-μπεης

δὲν ἦτον, καθὼς πολλοὶ τῶν Εὐρωπαίων τέως ἐνόμιζον, ὑπουργὸς ἀνεξάρτητος, ἀλλ' ἐπίτροπος τοῦ Βεζίρη, καὶ ὡς τοιοῦτος διεξῆγεν ὅλας τὰς Ἐσωτερικὰς τοῦ Κράτους ὑποθέσεις· καὶ ἐπειδὴ τὸ Σαράϊ ἦτον συνήθως, καθὰ προείπομεν, εἰς ἀντίθεσιν ὡς πρὸς τὴν Πύλην, πολλάκις αἱ ἐσωτερικαὶ ῥᾳδιουργίαι, καθὼς ὀνομάζουσι τὰς τοῦ Σαραΐου, εἶχον κέντρον τὸν Κεαγιᾶ-μπεην. Καταργηθείσης δὲ πρό τινων ἐτῶν τῆς θέσεως ταύτης, τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ Κράτους διέπει αὐτὸς ἤδη ὁ Βεζίρης διὰ τοῦ παρ' αὐτῷ Μουστεσὰρ (Τμηματάρχου ἢ Συμβούλου), ὅς τις προηγεῖται ὅλων τῶν ἄλλων Μουστεσάριδων.

Ὁ Ῥεῒζ-ἐφένδης,

ὑπηρετῶν παρομοίως ὑπὸ τὸν Βεζίρην, καὶ παρ' αὐτοῦ μόνου λαμβάνων τὰς ὁδηγίας 'του, ἦτον κυρίως ὁ Ἀρχιγραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Βεζιρικοῦ γραφείου καὶ φύλαξ τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους, καὶ ὡς τοιοῦτος συνέταττε τὰς πρὸς τὸν Σουλτάνον ἐκθέσεις τοῦ Βεζίρη καὶ ὅλα τὰ ἐπίσημα τῆς πύλης ἔγγραφα. Ἐπὶ τῆς θύρας δὲ τοῦ γραφείου αὐτοῦ ἐπεγέγραπτο χρυσοῖς γράμμασι τὸ ἑξῆς τοῦ Κορανίου ῥητόν: «Ἡ »ἀπὸ τοῦ καλάμου (1) δόξα διαιωνισθήσεται τοῖς χρωμένοις αὐτῷ.» Καὶ ἐπειδὴ διὰ τῶν χειρῶν αὐτοῦ διήρχοντο πᾶσαι αἱ πρὸς τὴν Πύλην διακοινώσεις τῶν ξένων Πρεσβειῶν καὶ αἱ πρὸς αὐτὰς ἀπαντήσεις τῆς Πύ-

---

(1) Καλὲμ ὀνομάζουσιν οἱ Ὀθωμανοὶ, ὄχι μόνον τὸ κονδύλιον (καλάμιον), δι' οὗ γράφουσιν, ἀλλὰ, κατὰ συνεκδοχὴν, καὶ τὰ δημόσια γραφεῖα, καὶ τὴν ὑπαλληλίαν αὐτῶν ὅλην.

λης, οὗτος ἦν ὁ κυρίως στροφεὺς τῆς Ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καὶ διπλωματείας. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ἀκόμην οἱ Ὀθωμανοί, περιφρονοῦντες, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς αὐτῶν ἰσχύος, τοὺς Εὐρωπαίους, ᾽δὲν ἐφρόντιζον οὔτε ᾽να γνωρίζωσιν ἀκριβῶς, οὔτε ᾽να σπουδάζωσι τὰ κατὰ τὴν Εὐρώπην, ἦτον δύσκολον ᾽να εὑρεθῇ τις αὐτῶν ἱκανὸς διὰ τὴν θέσιν τοῦ Ῥεῒζ - ἐφέντη. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῶν λεγομένων Φαναριωτῶν, οἵ τινες, ἐκ τοὐναντίου, συγκροτούμενοι παιδιόθεν διὰ συστηματικῆς παιδείας καὶ διὰ τῆς σπουδῆς ἰδίως τῶν ξένων γλωσσῶν, κατέστησαν ἑαυτοὺς μὲν ἀναποφεύκτους διὰ τὰς ἐξωτερικὰς ἐξαιρέτως τῆς Πύλης σχέσεις, τὴν δὲ τοῦ Δραγομάνου (1) (διερμηνέως) παρ᾽ αὐτῇ θέσιν περιμάχητον καὶ ἐπίζηλον· διότι αὕτη συνήθως ἦτον ἡ βαθμίς, δι᾽ ἧς ὑψοῦντο εἰς τοὺς τῶν Ἡγεμονιῶν τῆς Δακίας θρόνους, ἐν ᾧ ἐπὶ Προκοπίου ἦτον τόσον περιφρονημένη, ὥστε, κατὰ τὸν Ἱστορικὸν τοῦτον, »Ἑρμηνέα οὐδὲ τῶν τινι καταδεεστέ» ρων ἀρχόντων, μή τι γε δὴ βασιλεῖ ὁμοτράπεζον γεγονότα οὐδείς ποτε » εἶδεν.« Εἰς τὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν κλάδον τῆς Πύλης ἦσαν προσκείμενοι καὶ οἱ Τελετάρχαι ἢ ἐπὶ τῶν τελετῶν ἀξιωματικοὶ (Τεσσριφαττσῆ). Παρὰ τὰ διαιτήματα δὲ τοῦ Ῥεῒζ-ἐφέντη ἦτον καὶ τὸ γραφεῖον τοῦ Μεγάλου Διερμηνέως τῆς Υ. Πύλης, πνιγηρόν τι καὶ πυριφλεγὲς δωμάτιον ὑπεράνωθεν τῶν Βεζιρικῶν μαγειρείων, διὰ τοῦ ὁποίου, ὡς διὰ καθαρτηρίου πυρὸς, διῆλθον οἱ ἐπιστημότεροι τῶν Φαναριωτῶν, ὅσοι διέπρεψαν ἐν τοῖς πράγμασι τῆς Τουρκίας καὶ ἐκόσμησαν τοὺς ἡγεμονικοὺς θρόνους τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας ἐπὶ ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἔτη κατὰ συνέχειαν, οἱ Μαυροκορδάτοι, οἱ Γκίκαι, οἱ Μουρούζαι, οἱ Καλλιμάχαι, οἱ Ὑψηλάνται, οἱ Χαντσερλίδαι, οἱ Σοῦτσοι, οἱ Καρατζάδες κλπ. Ἡ δὲ γλῶσσα, ἣν μετεχειρίζοντο, ἦτον κατ᾽ ἀρχὰς ἡ Λατινική, καὶ εἰς αὐτὴν ἡρμήνευεν ὁ Μαυροκορδάτος τῷ 1702. Τὴν Λατινικὴν ἀντικατέστησε μετὰ ταῦτα ἡ Ἰταλική, καὶ ταύτην, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἰδίως τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς αἰῶνος, ἡ Γαλλική. Τὸν Ῥεῒζ-ἐφέντην ἀναπληροῖ σήμερον, ὡς ὑπουργὸς ἀνεξάρτητος, εἰ καὶ ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην πάντοτε διεύθυνσιν καὶ τὰς ὁδηγίας τοῦ Βεζίρη, ὁ Χαριτζιὲ - Ναζιρί.

Ὁ Δεφθερδάρης.

ὑπάλληλος ἐπίσης τοῦ Βεζίρη, διεύθυνε τὸν κλάδον τῶν Οἰκονομικῶν, τοῦ

(1) Τερτζυμάν, ἐκ τοῦ Χαλδαϊκοῦ Τούργκεμαν καὶ Μεταργκὲν, μεταφραστής, ἑρμηνεὺς, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ Θαργοὺμ, μετάφρασις, ἑρμηνεία.

ὁποίου τὸ Γραφεῖον (Δεφθερδὰρ-χαλεμὶ) ἔχει εἰκοσιτέσσαρα τμήματα, ὧν τὰ κυριώτερα εἶνε δεκατρία· διότι τὰ ἄλλα εἶν' ὡς ὑποδιαίρεσις τρόπον τινὰ αὐτῶν. Διευθύνεται δὲ ἕκαστον αὐτῶν ὑφ' ἑνὸς Τμηματάρχου, ἐκ τοῦ σώματος τῶν Χοτζαγκιάν (1). Οἱ δὲ ἀρχαιότεροι τῶν ἄλλων ὑπαλλήλων διακρίνονται διὰ τοῦ τίτλου Κάλφα (2). Ἔχει δὲ ἕκαστον τμῆμα καὶ τὸν ἀρχειοφύλακά 'του (Κεσεδάρ).

Τὸ Α' τούτων τῶν τμημάτων εἶνε τὸ τοῦ Μπάσ-μουχασεμπὲ (3), ὅπου συγκεντροῦνται ὅλαι αἱ λογοδοσίαι·

Τὸ Β', τὸ τοῦ Μπουγιοὺχ-Ῥουζναμὲ (4), ἐπὶ τῶν καθυστερούντων·

Τὸ Γ', τοῦ Μαλιέ, τὸ κυρίως τῶν προσόδων (ἀπὸ τῶν φερμανίων τῶν Μαλικιανὲ, γιομποὺκ, Χαρὰτσ κτλ. ἴδε περὶ αὐτῶν κατόπιν)·

Τὸ Δ', τῶν καθαυτὸ Μαλικιανὲ, ὅπου ἐκμισθοῦνται αἱ πρόσοδοι (Μουκαττᾶ)·

Τὸ Ε', τὸ Μερκου φὰτ, διὰ τὴν σιτωνείαν καὶ τὰ ταχυδρομεῖα·

Τὸ Ϛ', τὸ Μπουγιοὺχ-ἐφκὰφ, τῶν Αὐτοκρατορικῶν Βακουφίων·

Ἔπειτα εἶνε τὸ τῶν Μεταλλείων (Μαδὲν), τὸ τῶν Μεταξίων, τὸ τῶν φρουρίων, τὸ τῆς Μέκκας καὶ Μεδίνης (Χαρεμέϊν), τὸ τοῦ Μουλχχαλιφὰτ, τῶν δημευομένων καὶ ἀκλήρων κτλ.

Ἐν γένει δὲ ἡ ἐπικρατοῦσα εἴς τε τὴν διαίρεσιν τῆς ἐργασίας καὶ τὴν κράτησιν τῶν ἐγγράφων τάξις εἶνε ἀξιομίμητος. Ἡ δὲ μεταβολὴ τοῦ ἀρχηγοῦ τίποτε 'δὲν μεταβάλλει εἰς τὸ ὅλον σύστημα τῆς Οἰκονομίας, καθ' ὅσον οἱ λοιποὶ ὑπάλληλοι μένουσιν οἱ αὐτοὶ, καὶ ἡ ὑπηρεσία ἀκολουθεῖ τὸν δρόμον 'της. Διὰ τὸ πολυσχιδὲς ὅμως τῶν λογιστικῶν διατυπώσεων, ὁ Δεφθερδάρης εὕρισκε πολλάκις τρόπον 'να διεκφεύγῃ τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ Βεζίρη, ἂν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἦτον ὑπόχρεως 'να στέλλῃ καθ' ἡμέραν εἰς αὐτὸν τὴν κατάστασιν τῶν εἰσελθόντων ἐντὸς τῶν εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν κιβωτίων, καὶ ἐν γένει τοῦ Ταμείου.

Σήμερον τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, διαιρούμενον εἰς δύω: Χαζ-

(1) Ἡ Περσικὴ λέξις Χοτζαγκιὰν εἶνε πληθυντικὴ, σημαίνουσα· Οἱ κύριοι, καὶ δίδεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ γραφείου τῶν Οἰκονομικῶν. Καταχρηστικῶς ὅμως καὶ εἰς ἓν μόνον ἄτομον, καθὼς καὶ αἱ λέξεις Ῥιτζὰλ καὶ Οὐλεμᾶ. (2) Συγγενοῦς τῷ Κχαλὶφ, Κχαλιφά. (3) La première Chambres des Comptes. (4) La Chancellerie des Registres.

νὲ-Χουμαϊοὺν καὶ Μουχαταΐ, διευθύνεται, ὑπὸ τὸ ὄνομα Μαλιὲ, ὑπὸ τοῦ Μαλιὲ-Ναζιρῆ.

Ὁ Μπεϊλικτσῆς

ἦτον ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς (Grand Chancelier), ἢ μᾶλλον ὁ ἐπὶ τῆς Διεκπεραιώσεως ὑπάλληλος, καθὼς λέγομεν τώρα, τοῦ Διβανίου, καὶ ἐξήρτητο διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ Ῥεΐζ-Ἐφέντη.

Ὁ δὲ

Νισσαντζῆς

ἦτον ὁ φύλαξ τῆς μεγάλης σφραγῖδος τοῦ Κράτους, καὶ ἐπέγραφε τὸν τουγρᾶν μόνον ἐπὶ τῶν φερμανίων. Ἀλλ' εἶχε τὸ δικαίωμα 'να κάμῃ πρῶτον, ἐὰν ἐνόμιζεν εὔλογον, παρατηρήσεις, καὶ ἐκόλουεν οὕτω τὴν ἐξουσίαν τῶν ἄλλων Ὑπουργῶν. Ὅθεν καὶ ὁ ἐφ' ἡμῶν διαβόητος Χαλὲδ-ἐφέντης, καί τοι διευθύνας τὸ Τουρκικὸν Κράτος ἐπὶ ὅλην ἑπταετίαν, οὐδέποτε ἠθέλησε 'να γένῃ οὔτε Βεζίρης, οὔτε Πασσᾶς, ἀλλὰ διέμεινεν ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους Νισσαντζῆς.

Ὁ δὲ

Τσαούσ-μπασης,

ἔχων ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς αὐτοῦ τοὺς Τσαούσας, ὡς προείπομεν, ἦν ὁ ἐκτελεστὴς τῶν τοῦ Βεζίρη διαταγῶν, προσέθετε τὴν ὑπογραφὴν του εἰς τὰ φερμάνια, εἰσῆγε τοὺς ξένους πρέσβεις, διότι ἦτον συγχρόνως καὶ Μέγας τελετάρχης, προσδιώριζε τὴν σειρὰν τῶν εἰσακτέων εἰς τὸ Ἀρζ-ὀδασὶ ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων, κτλ.

Παρὰ τούτους εἶχον τόπον εἰς τὸ Διβάνιον καὶ ὁ Μέγας καὶ Μικρὸς (Μπουγιοὺκ δὲ Κιουτσοὺκ, ἢ Ἐββὲλ δὲ Σσανὶ) Δεσκερετζῆς, οἵτινες ἀνεγίνωσκον μεγαλοφώνως, δικάζοντος τοῦ Βεζίρη, ἱστάμενοι ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν αὐτοῦ, τὰς ἀναφορὰς τῶν διαδίκων, ὅσας διεβίβαζε πρὸς αὐτοὺς ὁ Τσαούς-μπασης, καὶ συνέταττον τὴν δικογραφίαν, ἀναλογοῦντες πρὸς τοὺς παρ' ἡμῖν Γραμματεῖς τοῦ Ἀρείου Πάγου. Τὸ αὐτὸ ἐγίνετο καὶ ὅταν ὁ Σουλτάνος εἶχε Γαλιμπὲ-Διβάν· ὅ,τι ἤθελε διατάξῃ, 'τὸ ἔγραφον αὐτοί· ὁ δὲ Βεζίρης προσετίθει τὸ Σσάχ, καὶ τὸ ἔγγραφον εἶχε τὸν τίτλον Χάττι-σσερίφ. Ὁ Ἀμμεττσῆς, ὅς τις ἦτον ὁ εἰσηγητὴς (Référendaire) τοῦ Βεζιρικοῦ Διβανίου, καὶ ὁ Τελχχυζτζῆς, ὅς τις συνέταττε τὰς ἐκθέσεις (τελχύζ).

Σήμερον ἡ βάσις τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως εἶνε τὸ Μέγα ἢ Ἀνώτατον Συμβούλιον τοῦ Κράτους

(Μετζλίσι-Ἐχκιάμι-Ἀδλιέ),

ἐκτελοῦν συγχρόνως καὶ καθήκοντα ἀκυρωτικοῦ καὶ ἀνεκκλήτου ἀνωτάτου Δικαστηρίου, καὶ συγκείμενον ἐκ τῶν ἑξῆς ἐν ἐνεργείᾳ τε καὶ διαθεσίμων Ὑπουργῶν (Ῥιτζάλ) (1):

ὁ Βεζίρης, Πρόεδρος,
ὁ Σεΐχ-οὒλ-ἰσλάμης,
ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν,
ὁ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ἢ Σερασκέρης.
ὁ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν,
ὁ ἐπὶ τῶν ναυτικῶν (Καπετὰν-πασσᾶς),
ὁ ἐπὶ τοῦ πυροβολικοῦ, γενικὸς Διοικητὴς τῶν φρουρίων,
ὁ ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς γεωργίας,
ὁ Σύμβουλος (Μουστεσὰρ) τοῦ Βεζίρη, ἐκπληρῶν καθήκοντα Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν,
ὁ Ὑπουργὸς τῆς Ἀστυνομίας,
ὁ τῆς Δικαιοσύνης,
ὁ ἐπὶ τῆς δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως,
ὁ Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους,
ὁ Πρόεδρος τοῦ Τανζιμὰτ,
ὁ Διευθυντὴς τοῦ Νομισματοκοπείου καὶ τοῦ Ταμείου,
ὁ Γενικὸς Ἔφορος τῶν Βακουφίων,
οἱ Σύμβουλοι τῶν Ὑπουργείων τοῦ πολέμου, τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τῶν Ναυτικῶν, καὶ
ἑπτὰ πρώην Ὑπουργοὶ ἢ ἄνευ χαρτοφυλακίων.

Εἰς αὐτὸ, συνεδριάζον ἐν τῷ παρὰ τῷ Τὸπ-καπὺ Γκιοὺλ-χανὲ ἢ Γκιοὺλ-μπαγτσὲ, συγκαλοῦνται καὶ οἱ ἀνώτατοι τῶν Οὐλεμᾶ καὶ ὅλοι οἱ ἐν ΚΠ. παρεπιδημοῦντες Πασσάδες. Συγκαλεῖται δὲ σπανίως καὶ ἀπροσδιορίστως, καὶ σκέπτεται περὶ τῶν μεγίστων ἐν γένει συμφερόντων τοῦ Κράτους, περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου, περὶ γενικῶν καὶ ἐκτάκτων μέτρων κτλ.

(1) Ἡ Ἀραβικὴ λέξις Ῥιτζάλ, διδομένη συνήθως εἰς τοὺς ἐνεργείᾳ ὑπουργοὺς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, εἶνε περιληπτικὴ καὶ πληθυντικὴ, σημαίνουσα Οἱ (κατ' ἐξοχὴν) ἄνδρες, οἱ προὔχοντες. Δίδεται δὲ καταχρηστικῶς καὶ εἰς ἓν μόνον ἄτομον, καθὼς καὶ αἱ λέξεις Χοτζαγκιάν, Οὐλεμᾶ καὶ Βουκελά.

Ὡς ἐπιτομὴ δὲ, τρόπον τινὰ, αὐτοῦ, συνέστη συγχρόνως τὸ Συμβούλιον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης

(*Δάρι σουράϊ μπάμπι ἀλῆ*),

ἑδρεῦον ἐν τῷ Πασσᾶ-καπουσοῦ, καὶ συγκείμενον ἐκ τῶν ἑξῆς:
τοῦ Βεζίρη, ὡς προέδρου,
τοῦ Σεΐχ - οὔλ - ἰσλάμη,
τοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν (Χαρμπιὲ),
τοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν (Δεριὰ ἢ Τζεζαΐρ - βαλησοῦ),
τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν (Μαλιὲ - ναζιρῆ),
τοῦ Προέδρου (Ῥεΐζ) τοῦ Συμβουλίου τῆς Δικαιοσύνης,
τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Πυροβολικοῦ (Τοπχανὲ - ναζιρῆ),
τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν (Χαριτζιὲ - ναζιρῆ),
τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν (Σαδαρὲτ - μουστεσαρῆ),
τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἐμπορίου (Τυτζαρὲτ - ναζιρῆ),
τοῦ ἐπὶ τῆς Ἀστυνομίας (Ζαπτιὲ Μουσσιρῆ),
τοῦ ἐπὶ τοῦ Νομισματοκοπείου (Ζαρμπ - χανὲ - ναζιρῆ),
τοῦ ἐπὶ τῶν Βακουφίων (Ἐφκάφι - Χουμαϊοὺν - ναζιρῆ).

Μετ' αὐτῶν συνεδριάζουσι, κατὰ τὰς περιστάσεις,
ὁ ἀρχηγὸς τῆς Αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς (Ἀσακίρη - χασᾶ),
ὁ φρούραρχος τῶν πορθμῶν τοῦ Βοσπόρου καὶ Ἑλλησπόντου (Μπογαζλὰρ-μουχαφυζὶ),
ὁ ἐπὶ τῆς Γεωργίας (Ζιραὰτ - Ναζιρὶ),
ὁ ἐπίτροπος τῆς Βασιλεομήτορος (Κετχουδὰ - ὑ - μεχτ - οὐλυὰ) κλπ.

Συνέρχεται δὲ τακτικῶς δὶς τῆς ἑβδομάδος, καὶ ἐκτάκτως ὁσάκις ὁ Βεζίρης καὶ οἱ κυριώτεροι Ὑπουργοὶ ἐγκρίνωσι 'να συνέλθωσιν εἰς μυστικὴν συνδιάσκεψιν, πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς ἐνεργείας τῆς ἐξουσίας. Ἐν καιρῷ δὲ τοῦ Ῥαμαζανίου, ἡ συνήθης τῶν ὑποθέσεων σειρὰ, καθὼς καὶ ἡ τοῦ λοιποῦ τῶν Ὀθωμανῶν βίου, ἀνατρέπεται, καὶ αἱ συνεδριάσεις γίνονται τὴν νύκτα.

Σπανιώτατα δὲ καὶ ἐκτάκτως συγκαλεῖται καὶ γενικὴ Συνέλευσις τῶν πρώτων ἢ ἀρχηγῶν τοῦ ἔθνους, στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν, καθὼς ἐφ' ἡμῶν ἡ ἐπὶ Μουσταφᾶ Μπαϊρακδάρου καὶ ἡ ἐν τῷ Γκιοὺλ-χανὲ, καὶ γνωμοδοτεῖ περὶ τροποποιήσεως τοῦ διοικητικοῦ συστήματος, περὶ εἰσαγωγῆς νέων νόμων, περὶ διορθώσεως καταχρήσεων κτλ.

Παρ' ἑκάστῳ τῶν Ὑπουργείων τούτων, περὶ ὧν θέλομεν διαλάβει ἐφεξῆς, ὑπάρχει καὶ ἓν Συμβούλιον, συγκείμενον ὡς ἕπεται:

Τὸ Στρατιωτικὸν Συμβούλιον (Δὰρ - ῦ - σουρὰϊ - ἀσκερὶ) ἔχει ἕνα Πρόεδρον, δώδεκα μέλη καὶ ἕνα γραμματέα, ἐκλεγομένους ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἢ πρώτης τάξεως ὑπαλλήλων, στρατηγῶν, ἀντιστρατήγων, ὑποστρατήγων, μολλάδων κτλ. Προεδρεύει δὲ αὐτοῦ συνήθως ὁ ἐπὶ τῆς Ἐφεδρείας (Ρ ε δ ὶ φ - ν α ζ ι ρ ὶ), ὁ Ἔφορος τῶν στρατιωτικῶν σχολείων (Μ ε κ τ έ μ π ι - χ α ρ μ π ι έ - ν α ζ ι ρ ὶ ἢ μ ο υ δ ι ρ ὶ), ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἐπιτελῶν (Ἐ ρ κ ι ά ν ι - χ α ρ μ π ι έ - ν α ζ ι ρ ὶ) κτλ. Ὑπάρχει δὲ καὶ Συμβούλιον ἰδιαίτερον διὰ τὰ στρατιωτικὰ ἐργοστάσια, συγκείμενον ἐκ τεσσάρων μελῶν καὶ προεδρευόμενον ὑφ' ἑνὸς στρατηγοῦ.

Τὸ Συμβούλιον τῶν Ναυτικῶν (Μ ε τ ζ λ ῆ σ ι - μ π α χ ρ ι έ) σύγκειται ἐξ ἑνὸς Προέδρου (συνήθως τοῦ Ἀρχιναυάρχου), ἑπτὰ μελῶν (κυρίως ἀντιναυάρχων καὶ ὑποναυάρχων καὶ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς ναυτικῆς Σχολῆς) καὶ δύω γραμματέων. Παρεκτὸς δὲ τούτου ὑπάρχει καὶ Συμβούλιον τοῦ Ναυστάθμου, ἔχον τὴν ἐπιστασίαν τοῦ ὑλικοῦ, καὶ συγκείμενον ὡσαύτως ἐξ ἑνὸς Προέδρου καὶ τεσσάρων μελῶν.

Τὸ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Συμβούλιον περιέχει ἕνα Πρόεδρον, δέκα μέλη καὶ δύω γραμματεῖς.

Τὸ Συμβούλιον ἢ ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Δημοσίας ἐκπαιδεύσεως (Μ ε τ ζ λ ῆ σ ι - μ ε α ρ ί φ ι - ο ὑ μ ο υ μ ι έ) σύγκειται ἐκ δύω Γενικῶν Διευθυντῶν, ἑνὸς Προέδρου, δέκα μελῶν καὶ δύω γραμματέων. Ἐν αὐτῷ συνεδριάζουσιν, ἐκτὸς τῶν δύω Στρατοδικῶν, ὁ Γενικὸς Ἔφορος τῶν Σχολείων, ὁ Ἱστοριογράφος τοῦ Κράτους, ὁ Μέγας Εἰσηγητὴς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Διβανίου, ὁ Ἀρχίατρος, ἓν τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου τῆς Δικαιοσύνης καὶ ἓν τῶν Στρατιωτικῶν.

Τὸ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Συμβούλιον (Μ ε τ ζ λ ῆ σ ι - ἀ δ λ ι έ) σύγκειται ἐξ ἑνὸς Προέδρου, μέλους τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου, ἐννέα Συμβούλων καὶ δύω γραμματέων. Ὁ Πρόεδρος καὶ τὰ τέσσαρα πρῶτα μέλη ἔχουσι βαθμὸν Μουσσίρη· τὰ δὲ λοιπὰ πέντε μέλη καὶ οἱ γραμματεῖς εἶνε ὑπάλληλοι πρώτης τάξεως. Εἶνε δὲ ἐπιτετραμμένον τὰ τοῦ Τανζιματίου. Ὅθεν ἅπασα ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις καὶ ἡ νομοθεσία εἶνε τῆς ἁρμοδιότητός του· ὅλοι δὲ οἱ Διοικηταὶ τῶν Ἐπαρχιῶν καὶ οἱ Ἔκτακτοι Ἐπίτροποι παρ' αὐτοῦ λαμβάνουσι τὰ ἐκτελεστήρια φερμάνια καὶ τὰς ὁδηγίας των. Ὡς δικαστήριον δὲ, δικάζει ὅλα τὰ πολιτικὰ ἐγκλήματα καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων.

Τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἐμπορίου Συμβουλίου, συγκειμένου ἐκ μελῶν ἓξ καὶ ἑνὸς γραμματέως, προεδρεύει αὐτὸς ὁ ἐπὶ τοῦ Ἐμπορίου Ὑπουργὸς (Τυτζαρὲτ-μουσσιρῆ).

Τοῦ δὲ ἐπὶ τῆς Ἀστυνομίας (Ἰ χ τ ι σ ά μ π), συγκειμένου ἐκ δώδεκα μελῶν καὶ δύω γραμματέων, ὁ Ὑποδιευθυντὴς ἢ Σύμβουλος (Μουαβὶν) τῆς Ἀστυνομίας. Συνεδριάζουσι δὲ ἐν αὐτῷ ὁ ἐπὶ τῶν σιτηρῶν, ὁ ἐπὶ τῶν ταχυδρομείων, ὁ ἐπὶ τῶν ὑδάτων, ὁ Μέγας ἀρχιπποκόμος καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν Χοτζαγκιάν.

Τοῦ δὲ ἐπὶ τῶν μεταλλείων καὶ ἐν γένει τῶν ὀρυκτῶν (Μ ε τ ζ λ ῆ σ ι-μ ε α δ ὲ ν), συγκειμένου ἐκ πέντε μελῶν καὶ ἑνὸς γραμματέως, προεδρεύει ὁ ἐπὶ τοῦ Νομισματοκοπείου Ὑπουργὸς (Ζαρμπχανὲ - Μουσσιρῆ), καὶ ἐν αὐτῷ συνεδριάζουσιν ὁ Διευθυντὴς τῶν ἀργυρογνωμόνων (Σαχχύμπι-ἀγιάρ), ὁ τοῦ Εἰδικοῦ (Τζέμπι-Χουμαϊοὺν), ὁ ἐπὶ τῶν εἰσπράξεων καὶ οἱ ἐπισημότεροι τῶν τραπεζιτῶν.

Ἐκτὸς τῶν δέκα τούτων Συμβουλίων, ὑπάρχει καὶ ἡ Καγκελλαρία τῆς Ἐπικρατείας, περιέχουσα τὸ σύνολον τῶν ὑπαλλήλων, ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων, ἀπὸ τῶν Γενικῶν Διευθυντῶν τῶν Ὑπουργείων ἄχρι τῶν ἁπλῶν ἐπιστατῶν, καὶ ἀποτελοῦσα τὸ προσωπικὸν τοῦ Διβανίου (Μ ε ν α σ ί μ π ι-Δ ι β α ν ι έ). Ἰδοὺ οἱ κυριώτεροι αὐτῶν, κατ' ὀνομαστικὴν τάξιν :

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Ναυστάθμου (Τερσανὲϊ - ἀμιρὲ - ναζιρὶ),
ὁ ἐπὶ τῶν ἀρχείων τοῦ Κράτους (Δεφθὲρ - ἐμινῆ),
ὁ Σύμβουλος τοῦ Ἀρχιστρατηγείου (Σερασκὲρ - μουστεσαρῆ),
ὁ Γενικὸς ἐπιμελητὴς τοῦ στρατοῦ (Μασαριφὰτ - ναζιρῆ),
ὁ Ἔφορος τοῦ Πυροβολικοῦ (Τοπχανὲϊ - ἀμιρὲ - ναζιρῆ),
ὁ ἐπὶ τῶν μηνύσεων (Δααβῆ - ναζιρῆ),
ὁ Μέγας Εἰσηγητὴς (Ἀμεδδὶ - ὑ - διβάνι - χουμαγιοὺν),
ὁ ἐπὶ τοῦ τελωνείου τοῦ καπνοῦ (Δουχὰν - γκιομρουγοῦ - ἐμινὶ),
ὁ ἐπὶ τῶν Τυπογραφείων (Ταχβιμχανὲ - ναζιρῆ),
ὁ ἐπὶ τοῦ ἐπιτοπίου φόρου (Ἰχτισὰμπ - ναζιρὶ),
ὁ ἐπὶ τῶν τελετῶν (Τεσσριφαττὶϊ - διβάνι - χουμαγιοὺν),
ὁ ἐπὶ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Βεζίρη (Μεκτοὺμπ - ὑ - σάδρι - ἀλῆ),
ὁ Ἀρχικαγκελλάριος (Μπεϊλικτσῆ - ὑ - διβάνι - χουμαϊοὺν),
ὁ Ὑποκαγκελλάριος (Μπεϊλικτσῆ - κεσεδαρῆ),
ὁ ἐπὶ τῶν διπλωματικῶν ἀρχείων (Χαζνὲϊ - ἐφρὰκ - ναζιρῆ),
ὁ ἐπὶ τοῦ γραφείου τῶν Ἐσωτερικῶν (Δαχχιλιὲ - κιατιμπῆ),
ὁ ἐπὶ τοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν (Χαριτζιὲ - κιατιμπῆ),
ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων Α' καὶ Β' (Δααβῆ - μουαβινὶ, ἐββελῆ δὲ σανῆ),
ὁ Ἀρχίατρος (Σέρι - ἀτιμπὲ),
ὁ ἐπὶ τοῦ Γραφείου τῆς Αὐτοκρατορικῆς μονογραφῆς (Τεφκὶ - ὑ - Διβάνι - χουμαϊοὺν),

οἱ δύω Δεφθερδάραι (τῆς Ῥούμελης καὶ τῆς Ἀνατολῆς),
ὁ Διευθυντὴς τῶν Ταχυδρομείων (Πόστα - χανὲ - ναζιρῆ),
ὁ ἐπὶ τῶν ζωοτροφιῶν (Ζαχχιρὲ - ναζιρῆ),
ὁ ἐπὶ τῶν προσόδων τῆς Ῥούμελης (Ῥούμελη-βαριδάϊ-μουχασεμπετζησῆ),
ὁ ἐπὶ τῶν ἐξόδων τῆς Ῥούμελης (Ῥούμελη-μασαριφάϊ-μουχασεμπετζησῆ),
ὁ Α' Διερμηνεὺς (Τερτζημὰν - ῦ - Διβάνι-χουμαϊοὺν),
ὁ Σύμβουλος τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἐμπορίου Ὑπουργοῦ (Τυτζαρὲτ - μουαβινῆ),
ὁ ἐπὶ τῶν ἀρχείων τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας (Μετζλῆσι - βαλιὰ - ἑφρὰκ - μουσσιρῆ),
ὁ ἐπὶ τῆς Ἐξωτερικῆς ἀλληλογραφίας (Ταχριρὰτ - ῦ - χαριτζιὲ - μουδιρῆ),
ὁ ἐπὶ τῶν ὑδάτων (Σοῦ - ναζιρί),
ὁ ἐπὶ τοῦ γραφείου τῶν κλητήρων (Τσαουσλὰρ - κιατιμπῆ),
ὁ ἐπὶ τοῦ γραφείου τῶν κτημάτων τοῦ στέμματος (Μαλικιανὲ - μουχασεμπετζησῆ),
ὁ ἐπὶ τοῦ γραφείου τοῦ ἰσολογισμοῦ (Σεργκὶ - μουχασεμπετζησῆ),
ὁ ἐπὶ τοῦ γραφείου τῶν προσόδων (Ἐσσὰμ - μουχατεμπετζησῆ),
ὁ ἐπὶ τοῦ γραφείου τῆς πολιτειογραφίας καὶ ἀπογραφῆς (Τζεριδὲ - μουχασεμπετζησῆ),
ὁ ἐπὶ τοῦ γραφείου τῶν χρηματικῶν ἐνταλμάτων (Ἐβαμίρι-μαλιὲ-ναζιρῆ),
ὁ ἐπὶ τοῦ γραφείου τοῦ δημοσίου πλούτου (Μπέϊτ - οὺλ - μὰλ - μουδιρῆ),
ὁ ἐπὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν (Ἐμπνιέϊ - χασὰ - μουδιρῆ),
ὁ ἐπὶ τῶν ποτῶν (Τζιζριὲ - μουχασιλῆ),
ὁ Εἰσηγητὴς τῶν Πρέσβεων (Χαριτζιὲ - τεσσριφαττσησῆ),
ὁ ἐπὶ τῶν βοσκημάτων (Ἀγνὰμ - μουδιρῆ),
ὁ ἐπὶ τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν (Βεζνεδὰρ - μπασῆ).

Ἅπαντες οὗτοι οἱ Ὑπάλληλοι, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ ὁμοταγεῖς ἢ καὶ κατώτεροι αὐτῶν, διαιροῦνται, καθὼς εἴπομεν, εἰς πέντε τάξεις ἢ βαθμούς, ὧν ὁ ἀνώτερος ἐξισοῦται πρὸς τὸν τοῦ Φ ε ρ ί κ (Géneral de divission). Οἱ τῆς Α' καὶ Β' τάξεως περιέχουσιν ἑκάτερος δύω κλάσεις. Ἀλλ' οἱ μισθοὶ αὐτῶν οὐδεμίαν ἔχουσιν ἀναλογίαν· διότι, ἐν ᾧ

ὁ μὲν Βεζίρης λαμβάνει κατὰ μῆνα	γροσ.	100,000 (1)
ὁ δὲ Σεΐχ - οὺλ - Ἰσλάμης ὡσαύτως	»	100,000
Ὑπουργὸς δέ, ἔχων βαθμὸν Μουσσίρη,	»	70,000
καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ἀνωτέρου βαθμοῦ	»	50,000

(1) Ἐπὶ Τουρνεφόρτου ὁ τακτικὸς μισθὸς τοῦ Βεζίρη ἦτον 20,000 σκοῦδα.

Ἑξήκοντα δύω ὑπάλληλοι τοῦ Α' βαθμοῦ καὶ τῆς Α' κλάσεως τοῦ Β' βαθμοῦ, λαμβάνουσιν ἀπὸ 7,500, ἕως 15,000· ὁμοίως καὶ ἑξήκοντα τῆς Β' κλάσεως τοῦ Α' καὶ Γ' βαθμοῦ, ἀπὸ 5,000, ἕως 7,500· οἱ τῆς δ' τάξεως λαμβάνουσι 2,000, ἕως 5,000· ἀλλ' οἱ τῆς Ε' τάξεως, 2,000 καὶ κατωτέρω, δηλ. 500 μόλις δραχμὰς κατὰ μῆνα, καὶ ἐν τοσούτῳ ὅλοι, καὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι, συνειθίζουσι 'να κάμνωσι μέγιστα ἔξοδα, ὅπως διατηρήσωσι τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς θέσεώς 'των.

Ἀλλὰ πῶς ταῦτα συμβιβάζονται; ἤθελεν ἴσως ἐρωτήσῃ τις. Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπαντᾷ σαφῶς, νομίζομεν, τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον. Οὐδεὶς τῶν πώποτε Σουλτάνων ἐλεπτολόγει μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς τὰ περὶ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ Κράτους, ὡς ὁ Σουλτὰν - Μουσταφᾶς ὁ Γ', οὔτ' ἐδαπάνα φειδωλότερον, σκοπὸν ἔχων 'να κινήσῃ πόλεμον κατὰ τῇ Ῥωσσίας. Περιήρχετο δὲ πρὸς τοῦτο καθ' ἡμέραν σχεδὸν τὰ διάφορα γραφεῖα καὶ καταστήματα τῆς πρωτευούσης, ἐρευνῶν καὶ διασμιλεύων καὶ τὸ ἐλάχιστον. Ἐμφανίζεται λοιπὸν αἴφνης μίαν ἡμέραν εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας τοῦ Ζαρμπ-χανὲ ὁλομόναχος, ἀπόντος τοῦ Ἐφόρου, καὶ, εὑρὼν ἐκεῖ τὸν ἐπιστάτην, Ἀνατολίτην χριστιανὸν, ἀσχολούμενον περὶ τὰ κατάστιχά 'του, 'τὸν ἐρωτᾷ ἐὰν ἔχῃ τὰ κλειδία τοῦ θησαυροῦ, καὶ, ὁμολογήσαντος ἐκείνου, 'τῷ διατάττει 'να ἀνοίξῃ, καὶ εἰσελθὼν, καὶ ἰδὼν τὰ πάντα ἐν τάξει, καὶ πληροφορηθεὶς περὶ τοῦ ἐναποκειμένου ποσοῦ καὶ περὶ τοῦ εἴδους ἑκάστου τῶν νομισμάτων, καὶ πεισθεὶς ὅτι 'δὲν ἔλειπεν ὀβολὸς, ἀλλὰ τὰ κατάστιχα ἦσαν ἀκριβῶς σύμφωνα πρὸς τὰ πράγματα, ἀποτείνεται πρὸς τὸν ἐπιστάτην καὶ »πόσα λαμβάνεις τὸν μῆνα;» 'τῷ λέγει: — διακόσια γρόσια, Μεγαλειότατε. — Καὶ πῶς εἶνε δυνατὸν διὰ τόσον ὀλίγου μισθοῦ 'να μετοικῇς εἰς τὸν Βόσπορον τὸ θέρος, 'να ἔχῃς ἀκάτιον ἴδιον, 'να τρέφῃς ἵππον καὶ ὑπηρέτας; διότι γνωρίζω ὅλα τὰ κατὰ σέ. Ἀμφιβολία λοιπὸν 'δὲν μένει ὅτι κλέπτεις ἀπὸ τοῦ θησαυροῦ μου.« Συμπεραίνει ἕκαστος τὸν τρόμον τοῦ δυστυχοῦς, ὅς τις ὅμως, νοήμων καὶ ἑτοιμολόγος ἄνθρωπος, ἀπετόλμησεν οὐχ ἧττον 'να παρατηρήσῃ, ὅτι ἦτον ἕτοιμος 'να ὑποστῇ πάντα ἔλεγχον πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι 'δὲν 'λείπει οὔτε λεπτόν. »Γνωρίζω ἐπίσης καὶ τὴν τιμιότητά σου, ὑπέλαβεν ὁ Σουλτάνος, καὶ ἠξεύρω ὅτι πολλὰ ἔτη ὑπηρετεῖς πιστῶς τὸ Δεβλέτι μου, καὶ διὰ τοῦτο προστάζω 'να λάβῃς ἀπὸ τοῦ Χαζνὲ χίλια πουγγεῖα, τὰ ὁποῖα 'να ἐμπορευθῇς ὅπως γνωρίζεις πρὸς ὄφελός σου, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως, ὥστε, ἅμα σοῦ ζητηθῶσι, 'να εὑρεθῶσιν ἕτοιμα. « Προσεκύνησεν εἰς ἔδαφος ὁ ἄνθρωπος, καὶ, λαβὼν τὸ ποσὸν, καὶ ἐνεργασάμενος, καὶ προαχθεὶς καὶ πλούτῳ καὶ ἰσχύϊ καὶ δόξῃ, ἔφθασε 'να λαλῇ τῷ Σουλτάνῳ πρὸς τὸ οὖς, ἱππεύοντι ἀπὸ τοῦ Γενὴ - χα-

ποῦ, καθὼς εἴπομεν. Καὶ οὗτος ἦν ὁ περίφημος Πετράκης ὁ Ταραμπγανετζῆς (1).

Ἀλλ' ἡ πολυσχιδὴς αὕτη ὑπηρεσία εἶχε καὶ ἔχει τοὺς ἰδιαιτέρους αὐτῆς κανόνας, τοὺς ὁποίους, καθὼς καὶ τοὺς τοῦ συρμοῦ, οὐδεὶς ἀτιμωρητὶ παραβαίνει. Τοὺς κανόνας τούτους ὁρίζει ἡ ἐθιμοταξία, καὶ διὰ τοῦτο, πρὶν περιγράψωμεν τὰς διαφόρους πολιτικὰς τελετὰς ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν καὶ ἀμφοτέρων τῶν Αὐλῶν, ἀνάγκη 'να ἐπεξέλθωμεν τὰς κυριωτέρας διατάξεις, ὅσαι διατυποῦσι τὴν ἐξωτερικὴν μορφὴν τοῦ Πολιτικοῦ σώματος, τοῦ ὁποίου διαγράφομεν τὰς ποικίλας φάσεις, ἀφιεροῦντες εἰς αὐτὰς ἰδιαίτερον Κεφάλαιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ἐθιμοτυπία.

» Omnis sacrorum vis adfuit officiorum
» Ornata vario, cutuque, habituque, modoque.«
(Goripp L. III.)

Παρεβάλομεν τὴν ἐθιμοταξίαν πρὸς τὸν συρμὸν (l' Etiquette à la Mode), δύω θεότητας συγγενεῖς, ἐπίσης σεβαστάς, ἐπίσης ἰδιοτρόπους, αἵ τινες διοικοῦσιν ἀνευθύνως τὸν κοινωνικὸν κόσμον, ἀφ' ὅτου κόσμος κοινωνικὸς ὑπάρχει. Ἀλλ' ἐν ᾧ τοῦ συρμοῦ αἱ φάσεις διαδέχονται ἀϊδίως ἀλλήλας, ποικιλλόμεναι ἐπ' ἄπειρον, καθὼς καὶ αἱ τῆς σελήνης, ὅσῳ νεαρώτεραι, τόσῳ ποθεινότεραι· αἱ τῆς Ἐθιμοταξίας μένουσιν ἀμετάβλητοι, ἐπαναλαμβανόμεναι κατὰ τὸν αὐτὸν ἀείποτε τύπον καὶ ῥυθμόν, καθὼς τὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς τέχνης ἔργα, σεμνυνόμεναι διὰ τὸ γῆρας αὐτῶν, καὶ τοῦτο μόνον προϊσχόμεναι τῆς κυριαρχικῆς μονιμότητος αὐτῶν ἰσχυρότατον δικαίωμα. Ἀλλ' οὐχ ἧττον τῆς νομοθεσίας ἀμφοτέρων αὐτῶν αἱ παραγγελίαι ἐκτελοῦνται ἀπαραβάτως καὶ πολὺ ἀκριβέστερον παρὰ τὰς τῆς ἠθι-

(1) Ἴδε σελ. 581 τοῦ Α' Μέρους καὶ τὰ Προλεγόμενα τοῦ Β'.

χῆς καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς θρησκείας· διότι τοιοῦτοι εἴμεθα οἱ ἄνθρωποι, ἀκριβεῖς καὶ ζηλότυποι παρατηρηταὶ παντὸς, ὅ,τι ἀποβλέπει τὸν ἔξω ἄνθρωπον καὶ τὰ πρὸς ἐπίδειξιν, ὀλίγωροι δὲ καὶ ἀκηδεῖς, ἐκ τοῦ ἐναντίου, πρὸς τὴν συνείδησιν ἡμῶν καὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον.

Τῆς παγκοσμίου δὲ ταύτης ἐθελοδουλείας 'δὲν ἐξαιροῦνται οὔτε αὐτοὶ οἱ ἐπὶ τοῦ θρόνου θνητοὶ, ἐν ὅσῳ παριστάνουσιν ἐν ὑπαίθρῳ τὸ νενεμημένον αὐτοῖς ὑπὸ τῆς τύχης ἢ τοῦ δικαιώματος πρόσωπον: Καὶ εἴδομεν ἤδη τὸν Σουλτάνον, τὸν μᾶλλον ἀπόλυτον τοῦτον αὐτοκυρίαρχον, ὑπόχρεων 'να ὑπάγῃ κατὰ παρασκευὴν εἰς τὸν ναὸν, καὶ τοῦτο χωρὶς θολίας· διότι οὕτως ὁρίζει ἡ ἐθιμοταξία. 'Αλλ' ἦτον εἰς τὸ δωμάτιόν 'του, καὶ ἐκάθητο ἐπὶ τῆς στιβάδος· μεταστραφέντος δὲ αὐτοῦ πρὸς τὸ παραθύριον, ἀνεσύρετο τυχὸν τὸ τοῦ ἱματίου του κράσπεδον. 'Αμέσως εἷς τῶν ἑκατέρωθεν τῆς θύρας παρισταμένων ἐξ ὑπαμοιβῆς κοιτωνιτῶν ἢ διαιταρίων (Μαμπεϊντζῆ), μὴ περιμένων 'να 'τῷ δοθῇ, καθὼς εἰς τὸν τοῦ Φιλίππου αἰχμάλωτον ἐκεῖνον, ἡ ἄδεια, προσήρχετο τρέχων ἀκροποδητὶ, καὶ, μετὰ τὴν ἐξ ἔθους προσκύνησιν, λαμβάνων εὐλαβῶς τὴν αὐτοκρατορικὴν ποδίαν, ἐπανέφερεν αὐτὴν εἰς τὴν πρώτην θέσιν, καλύπτων οὐχὶ ἀσχήμονα τινα γύμνωσιν, ἀλλὰ τὴν ἀναξυρίδα τοῦ Σουλτάνου· διατί; διότι οὕτως ἀπήτει ἡ 'Εθιμοταξία. Ἢ μήπως τῆς Ἱσπανίας αἱ βασίλισσαι 'δὲν τρέχουσι κίνδυνον 'να γένωσι παρανάλωμα τοῦ ἵππου αὐτῶν, ἐὰν, ἀφηνιάσαντος αὐτοῦ, 'δὲν προφθάσωσι 'να σύρωσι τὸν πόδα αὐτῶν ἐκτὸς τοῦ ἀναβολέως; Καὶ τοῦτο διότι ἡ ἐθιμοταξία 'δὲν ἐπιτρέπει 'να ἐγγίσῃ κἀνεὶς τὸν πόδα τῆς Βασιλίσσης;

Ὁ Βεζίρης ὑπεδέχετο Πρέσβυν: ἀλλ' ὅπως μὴ ὑποτεθῇ ὅτι περιέμενεν αὐτὸν ἐντὸς τῆς αἰθούσης, ἢ, εὑρεθεὶς ἐντὸς αὐτῆς καθήμενος, βιασθῇ 'να 'τὸν προσηχωθῇ εἰσερχόμενον, εἰσήρχετο συγχρόνως αὐτὸς διὰ μιᾶς καὶ ἐκεῖνος δι' ἄλλης θύρας, καὶ συνυπηντῶντο οὕτως ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Τρικλίνου, ἀπαράλλακτα καθὼς καὶ ἐν τῇ εἰρήνῃ τοῦ Κάρλοβιτς, ἥτις παρ' ὀλίγον ἤθελεν ἄλλως ματαιωθῆ, ἐὰν ὁ 'Εξ ἀποῤῥήτων Μαυροκορδάτος 'δὲν ἐπενόει τὴν ὀκτάπυλον ἐκείνην σκηνὴν καὶ τὴν ἐν μέσῳ αὐτῆς στρογγύλην ἐκείνην τράπεζαν, περὶ τὴν ὁποίαν συνεκάθησαν εἰσελθόντες συγχρόνως οἱ ὀκτὼ ἀπεσταλμένοι. Καὶ τί πρῶτον, τί δ' ὕστερον 'ν' ἀπομνημονεύσῃ τις τῶν ποικίλων μηχανημάτων τῆς πολυδαιδάλου ταύτης ἐ π ι σ τ ή μ η ς τῆς ἐθιμοταξίας! Φρίκη ἤθελε καταλάβει καὶ τὴν τολμηροτέραν τῶν ἀναγνωστριῶν ἡμῶν (ἐὰν ἡ τύχη 'μᾶς ἀξιώσῃ καὶ ἀναγνωστριῶν), καὶ 'να ἴδῃ μόνον τὸ μέγεθος καὶ τὸν ὄγκον ἑνὸς τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις σηπομένων ἤδη, χάρις τῷ Θεῷ, οὐχὶ βιβλίων, ἀλλὰ κτιρίων, τῶν ἐπιγραφομένων

Cérémonial, τοῦ Winterfeld, τοῦ Lunig, τοῦ Stievens, τοῦ Moser κτλ. Καὶ ἐν τοσούτῳ αὕτη ἦν ἡ κυριωτέρα σπουδὴ, ἡ διηνεκὴς μελέτη τῶν πάλαι καὶ νῦν Μεγάλων Τελεταρχῶν, τῶν Maîtres des Cérémonies, τοῦ Τσαούσμπαση, τῶν Τεσσριφαττσήδων τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, καὶ . . . τοῦ αἰωνίας καὶ πληκτικωτάτης μνήμης Κουροπαλάτου! Διότι, ἀφ' οὗ οἱ Ῥωμαῖοι ἔχασαν ἄχρι καὶ τοῦ φλοιοῦ τῶν παλαιῶν αὐτῶν προγονικῶν ἀρετῶν, ἐφιλοτιμήθησαν 'να μιμηθῶσι τὸ μεγαλοφανὲς ἐξωτερικὸν τῶν Ἀσιανῶν. Τὰ δὲ ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς διακρίσεως τῶν κοινωνικῶν βαθμῶν ὡρίσθησαν μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας, ὥστε ἡ παράβασις καὶ τοῦ ἐλαχίστου ὅρου τῆς θείας ταύτης ἱεραρχίας (οὕτω 'τὴν ὠνόμαζον) ἐλογίσθη οὐδὲν ἔλαττον ἢ ἱεροσυλία· ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ Γρατιανὸς, ἐπικυρῶν Νόμον τινὰ τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ, πατρὸς τῆς Αὐτοῦ θειότητος, περὶ προεδρείας, λέγει: » Si quis igitur indebitum sibi locum usurpaverit, nulla se ignora» tione defendat, sitque plane sacrilegii reus, qui divina precepta negle» xerit (1). « Καὶ διὰ τοῦτο 'δὲν πρέπει 'να 'μᾶς φαίνηται παράδοξον, ἐὰν ὁ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ Ἀρχιτρίκλινος (2) καὶ Πρωτοσπαθάριος Φιλόθεος λέγῃ, ὅτι » Τοὺς ἐν τῇ τοιαύτῃ λαχόντας διακονίας προσοχῇ μελέ» της δεῖ καὶ ἐπιστήμης τὰς τῶν ἀξιωμάτων κυριοκλησίας ἐν τῷ οἰκείῳ νοΐ » περιγράφειν, καὶ εἶθ' οὕτω τὰς αὐτῶν διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις καὶ » ἀκριβεῖς συστάσεις, αὐξήσεις τε καὶ μειώσεις, προκλίσεις τε καὶ ὑπο» κλίσεις ἀκριβῶς ἐκφωνεῖν καὶ ἐκτίθεσθαι. Εἰ γάρ τις ἐκ τῆς ἡμῶν ἀ» προσεξίας ἐπισφαλὴς προσγένηται σύγχυσις τοῖς βασιλικοῖς κλητωρίοις, » οὐ μόνον τὰς τῶν βασιλικῶν ἀξιωμάτων ἀρετὰς καταριπτεῖ, ἀλλὰ καὶ » ἡμᾶς αὐτοὺς καταγελάστους καὶ ἀχρείους τῆς διακονίας παρίστησιν. «

Μετέβη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας εἰς τὴν Κίνναν, ὅπως διαπραγματευθῇ συνθήκην ἐμπορικήν· ἀλλά, μόλις φθάσας μετὰ πολύμηνον πλοῦν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Οὐρανίου Κράτους, ἐπέστρεψεν ἄπρακτος καὶ χωρὶς 'να ἐμφανισθῇ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα! διότι 'δὲν ἠθέλησε 'να κάμῃ δύω ἢ τρεῖς γονυκλισίας περισσότερον, ἢ 'να κύψῃ τὸ μέτωπον ἄχρι τοῦ ἐδάφους, χωρὶς 'να ἐνθυμηθῇ ὁ εὐλογημένος τὸν εὐφυῆ ἐκεῖνον Ἕλληνα πρεσβευτὴν, ὅς τις ἔρριψε κατὰ γῆς ἀπαρατηρήτως

(1) Κώδ. Θεοδοσ. Βιβλ. ΣΤ', Τίτλ. Ε', Ν. 2. (2) Εἰς τὰς ἄχρι τοῦδε ἐκδόσεις τοῦ Πορφυρογεννήτου τὸ ἀξίωμα τοῦτο φέρεται γεγραμμένον κατὰ τρεῖς τρόπους, Ἀρτοκλίνης, Ἀρτικλίνης καὶ Ἀτρικλίνης, καὶ ἐξηγεῖται ὑπὸ τοῦ Ῥεϊσκίου Panis tractor, παραβαλλόμενον πρὸς τῶν ἀρχαίων τὸν Ἐδέατρον, καὶ τοὺς Προτένθας καὶ Προγεύστας, ἐν ᾧ εἶνε ἁπλῶς καὶ μόνον Ἀρχιτρίκλινος, τοῦ ἀρκτικοῦ Α ἐκλαμβανομένου ἀντὶ Πρῶτος, καθὼς καὶ εἰς τὸ Ἀσπαθάριος=Πρωτοσπαθάριος.

τὸ δακτυλίδιόν του, καὶ κύψας ὅπως 'τὸ ἀναλάβῃ, ἔδοξε προσκυνῆσαι τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου βάρβαρον· ἢ τὸν ἄλλον ἐκεῖνον, ὅς τις, κατηγορούμενος διότι προσέπεσεν εἰς τοὺς πόδας ἄλλου τοιούτου ἀνδρεικέλου, » Τί πταίω ἐγώ, ἀπεκρίθη, ἐὰν αὐτὸς ἔχῃ τὰ ὠτία εἰς τοὺς πόδας; «

Πόσα τοιαῦτα ὑπέφερον οἱ δύστηνοι πρέσβεις τῶν Εὐρωπαίων ἐν ΚΠ., ὅταν ἀκόμη οἱ Τοῦρκοι ἦσαν αὐτὸ τοῦτο Τ ο ῦ ρ κ ο ι (1), ἐκ τῶν ὁποίων θέλομεν διεξέλθῃ ἐν τῷ κατόπιν Κεφαλαίῳ τινά; Ἀλλ' οἱ Βυζαντινοί, τῶν ὁποίων οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπεμιμήθησαν, καθὼς εἴπομεν, τὰ πλεῖστα, πόσα συμφέροντα τοῦ Κράτους 'δὲν διεκινδύνευσαν, πόσας διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Εὐρωπαίων καὶ τῶν ἄλλων ὁμόρων ἐθνῶν, ἐν ὅσῳ 'δὲν 'τὰ ἐφοβοῦντο, 'δὲν ἐματαίωσαν, μόνον ἵνα μὴ παραβῶσι τὴν ἐθιμοταξίαν; Ἡμεῖς βλέπομεν σήμερον τὸν Σουλτάνον εὐπρόσιτον, εὐπροσήγορον, ὑποδεχόμενον προσηνῶς καὶ συνδιαλεγόμενον φιλοφρόνως, οὐ μόνον μετὰ τῶν Εὐρωπαίων, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῶν Ἑλλήνων πρέσβεων, ἀπερχόμενον εἰς τοὺς γάμους Γραικοῦ, ἐπισκεπτόμενον κατ' οἶκον τοὺς ἐπιδημοῦντας ἐν ΚΠ. Εὐρωπαίους βασιλόπαιδας κτλ. Ἀλλ' ἵνα φθάσωσιν εἰς τὸ αἴσιον τοῦτο σημεῖον, πόσας προλήψεις 'δὲν ἔπρεπε 'να ὑπερνικήσωσι; πόσας μικρολογίας τῆς Ἐθιμοταξίας 'να περιίδωσι; πόσας ἀλόγους κρίσεις καὶ κατακρίσεις τῶν σφόδρα Τούρκων 'να περιφρονήσωσιν;

Ἀλλ' εἶν' ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἅπαξ ποτὲ Σουλτάνος, θελήσας 'να ἐπισκεφθῇ κατ' οἶκον πρέσβυν Εὐρωπαῖον, παρ' ὀλίγον ἐφονεύετο. Ὁ Σουλτάνος οὗτος εἶνε Μαχμοὺδ ὁ Α', ὁ δὲ πρέσβυς, ὁ Marquis de Villeneuve, τὸν ὁποῖον ὑπεραγαπῶν ὁ Σουλτάνος οὗτος, ὡς ἄριστον καὶ δόκιμον πολιτικόν, ἠθέλησεν, ἐπιστρέφων τῷ 1740 ἀπὸ τοῦ Τζαμίου, 'να ἐπισκεφθῇ κατ' οἶκον. Οἱ οἰκιακοὶ τοῦ πρέσβεως, ἵνα τιμήσωσι τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην ἐπίσκεψιν, παρετάχθησαν ἐξ ὑπογυίου περὶ τὴν θύραν, καὶ 'τῷ παρουσίασαν τὰ ὅπλα. Ἀλλά, κατὰ δυστυχίαν, ὅπλου τινὸς ἐκπυρσεύσαντος, χωρὶς οὐδεὶς 'να ἠξεύρῃ ὅτι ἦτον γεμισμένον, ἡ βολὶς διῆλθε τόσον πλησίον τοῦ Σουλτάνου, ὥστε περιέφλεξε τὰ ἄκρα τῶν τοῦ καβουκίου 'του πτερῶν! Εὐκόλως δύναταί τις 'να φαντασθῇ μετὰ πόσης ὁρμῆς ἐῤῥίφθησαν οἱ σωματοφύλακες τοῦ Σουλτάνου κατὰ τῶν Γάλλων. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος 'τοὺς ἐμπόδισε, καὶ διέταξε 'να φυλακισθῶσιν οἱ Γάλλοι, μέχρις οὗ ἐξακριβωθῇ τὸ πρᾶγμα. Ἀποδειχθέντος δὲ ὅτι ἦσαν ἀθῶοι, καὶ μεσιτευσάντων καὶ τῶν ἄλλων πρέσβεων, ὁ Σουλτάνος ἀπέδωκε πάλιν τὴν προτέραν αὐτοῦ εὔνοιαν εἰς τὸν Villeneuve.

(1) Ἴδε κατόπιν ἐν Κεφαλαίῳ Β' τοῦ Β' Τμήματος.

Ἂς ῥίψωμεν ἓν βλέμμα κατόπιν ἡμῶν, ἄς ἴδωμεν τὴν ἀπέραντον ἐκείνην τυπολογίαν, ἥτις ἐδέσμευεν ἐπὶ τόσους αἰῶνας τόσας γενναίας ὁρμὰς καὶ ἐστρέβλονε τόσας ὑγιεῖς καὶ εὖ φρονούσας κεφαλάς, ἵνα ἐννοήσωμεν, πόσον σκαιὸς καὶ αὐτόχρημα Τ σ ι τ ά κ (1) ἐφάνη ὁ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν Κιρτζαλῆς ἐκεῖνος Μουσταφᾶ - Μπαϊρακδάρης, ὅταν, εἰσελάσας μετὰ τῶν δισμυρίων 'του ὁπλιτῶν εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἥρπασε τὴν Βεζιρικὴν σφραγῖδα ἀπὸ τοῦ κόλπου τοῦ προκατόχου υ'του, καὶ ἐνεθρονίσθη αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ Βεζίρης! Βεβαίως οἱ περὶ τὴν Πύλην ἐφένται ἔμειναν ἐμβρόντητοι καὶ ὁ Τεσσριφαττσήμπασης θὰ ἀπελιθώθη!

Ἢ 'δὲν ἀκούετε πῶς ἐλεεινολογεῖ τὸν αἰῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον ἔζη, ὁ Γρηγορᾶς, διότι εἶχον ἀρχίση 'να ἐκλίπωσι τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα καὶ πρὸ πάντων ὁ παλαιὸς τύπος τῶν φορεμάτων τῆς κεφαλῆς; Ἂς ἀκούσωμεν: » Περί » γε μὴν τῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καλύπτρας, ἔθος ἦν, λέγει, ἐπὶ μὲν τῶν » πρότερον βασιλέων, τοὺς μὲν χρόνῳ προβεβηκότας ἐν τοῖς βασιλείοις » χρῆσθαι καλύπτραις, πυραμίδος μὲν ἐχούσαις σχῆμα, σηρικοῖς δ' ἐνδύ- » μασι κατὰ τὸ ἀνάλογον ἑκάστῳ ἀξίωμα καλυπτομέναις· ὅσοι δ' ἐν ἡλι- » κίᾳ, τούτους δὲ πάντας καθάπαξ ἀκάλυπτον ἔχειν τὴν κεφαλήν. Ἐπὶ δὲ » τῆς τοῦ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ νέου βασιλείας, ἐς τοσοῦτον ἔρ- » ρει τὸ ἔθος τουτί, ὡς καλύπτραις μὲν κεχρῆσθαι πάντας ὁμοῦ, καὶ νέους » καὶ ἀφήλικας, ὁμοίως ὥσπερ ἐν ἀγροῖς, οὕτω καὶ βασιλείων ἐντός, πο- » λυειδέσι δ' οὖν καὶ ταύταις καὶ ἀλλοκότοις, καὶ οἵαις ἑκάστῳ πρὸς βου- » λήσεως ἦν. Οἱ μὲν γὰρ Λατινικαῖς ἐκέχρηντο ταύταις· οἱ δὲ ταῖς ἐκ » Μυσῶν καὶ Τριβαλλῶν ὁμοίως· οἱ δὲ ταῖς ἐκ Συρίας καὶ Φοινίκης ἰού- » σαις, καὶ ἄλλοι ἄλλαις, ὡς ἑκάστῳ δεδογμένον ἦν . . Τῷ δ' αὐτῷ κἀπὶ » τῶν ἐνδυμάτων κατεχρήσαντο ἤθει . . . Παραπλησίως δ' αὖ κἀπὶ τῶν » πατριαρχικῶν ἐθῶν καὶ πραγμάτων . . πάντων ἐπίσης φθορὰ καὶ κατά- » λυσις κατωρχήσατο (2). «

Καὶ τῷ ὄντι, ἡ ἀποκάλυψις τῆς κεφαλῆς, καθὼς καὶ τὸ χεροφίλημα ἦτον ἔκπαλαι παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἐν χρήσει, πρὸς ἔνδειξιν σεβασμοῦ καὶ τιμῆς. » Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Δεσπότης, λέγει ὁ Κωδινός, νέος ἔτι ὤν, » φορεῖ ἐν τῷ Παλατίῳ οὐδέν, ἀλλ' ἔνι οὕτως ἀσκεπής. « Ὅθεν καὶ ὁ Καντακουζηνός, γενόμενος τῷ 1347 ἐγκρατὴς τῆς πόλεως, » καὶ εἰσελθὼν » ἐν τῷ Παλατίῳ, εὗρε τὴν Δέσποιναν σὺν τῷ υἱῷ αὐτῆς καθεζομένην . . .

(1) Οὕτως ὀνομάζονται οἱ κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας αἰῶνας μετοικισθέντες ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὰ πρὸς βοῤῥᾶν τοῦ Αἵμου μέρη πρὸς φυλακὴν αὐτῶν Τοῦρκοι. (2) Γ', 12.

» Προσεγγίσας δὲ ἀνακεκαλυμμένη τῇ κορυφῇ, κατεφίλει τὴν χεῖρα τοῦ » νέου βασιλέως κτλ. (1). « Ὁ δὲ Κωδινὸς λέγει περὶ τοῦ Πρωτοβεστιαρίου, ὅτι » ἔχει καὶ τοῦτο ἴδιον καὶ ἐξαίρετον, καὶ, ἐάν τι ζουφίδιον ἴδῃ, » ἢ πηλὸν, ἢ ἄλλο τι περὶ τοῦ ἱματίου τοῦ βασιλέως, τὸ σκιάδιον, ἤγουν » τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, αὐτοῦ ἐκβάλλων, τὴν χεῖρα ἐκτείνας, ἐπαίρει καὶ καθαίρει τοῦτο ἀνερωτήτως (2). « Ὁ δὲ Κανταχουζηνὸς (3) λέγει, ὅτι » ἔθος ἐπεκράτησεν ἀρχαῖον παρὰ τοῖς Ῥωμαίων βασιλεῦσιν, ὅταν » μέλλωσιν ἀλλήλοις συντυγχάνειν, τοὺς μὲν ἑπομένους ἑκατέροις, τῶν » ἵππων καταβάντας, ἕπεσθαι πεζῇ· αὐτοὺς δὲ συμμίξαντας ἐφίππους, τὸν » μὲν νεώτερον, κύψαντα, τοῦ πρεσβυτέρου βασιλέως περιπτύσσεσθαι τὴν » χεῖρα, τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς πρότερον περιελόμενον πῖλον· ἀνακύψαντα » δὲ ἐκεῖθεν, εἰς τὸ πρόσωπον αὐτὸν τὸν πατέρα ἀντιφιλεῖν. « Ὁμοίως καὶ ὁ Συρόπουλος διηγεῖται ὅτι ἐν Οὐενετίᾳ, ἀπελθὼν ὁ Πατριάρχης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, παρόντων καὶ τῶν κληρικῶν καὶ ἀρχόντων, » προσέταξε περιελεῖν τὰ σκιάδια ἐκ τῶν κεφαλῶν ἡμῶν, καὶ » περιείλαμεν. Τότε ἐλθόντων καὶ τῶν Δισυπάτων λαβεῖν εὐλογίαν ἐπὶ τὸ » ἀπελθεῖν εἰς τὸν Πάππαν, εἶπεν αὐτοῖς ὁ Πατριάρχης μετὰ δριμύτητος· » Ἐκβάλετε τὰς σκούφιας. «

Ἀλλ' οἱ ἰδιῶται, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ὑποδεεῖς τῶν ἀρχόντων καὶ θεραπόντων τῆς Αὐλῆς, ἔσπευδον, μακρόθεν ἔτι, 'να κλίνωσι γόνυ καὶ 'να προσκυνήσωσιν ἐγγίζοντες τὸ μέτωπον εἰς τὴν γῆν, ἐνώπιον τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ μετὰ τοῦτο 'να προσέλθωσι περιδεεῖς καὶ 'να ἀσπασθῶσι τὴν ἄκραν τοῦ ὑποδήματός του.

» Πίπτει εἰς γῆν (λέγει στιχούργημά τι περὶ τοῦ Βελισσαρίου) καὶ προσκυνᾷ τὸν μέγαν βασιλέα·
» Πρῶτα φιλεῖ τὰ χώματα, ἔπειτα τὸ τζαγγίν του. «

Ὁ δὲ ὑπόπτερος Σκύθης (Τάταρης), ὁ σταλεὶς πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξιον ἵνα γνωστοποιήσῃ αὐτῷ τὴν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν Ἤπειρον διάβασιν τοῦ Βαϊμούνδου, » ἐπανιόντα τὸν αὐτοκράτορα τοῦ κυνηγεσίου » καταλαβὼν (διηγεῖται ἡ Ἄννα), δρομαῖος εἰσελθὼν, καὶ προσουδίσας » τὴν κεφαλὴν, τὴν διαπεραίωσιν διετράνου τοῦ Βαϊμούνδου. «

Ἀλλ' » εἰς τοιαύτην δουλοπρέπειαν ἦλθεν ἡ πολιτεία ἐπὶ τῆς Θεοδώ» ρας κυρίως τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, δουλοδιδάσκαλον αὐτὴν ἔχουσα (ἵνα » μεταχειρισθῶμεν αὐτὰς τοῦ Ἱστορικοῦ Προκοπίου τὰς λέξεις). Πάλαι

(1) Δούκ. Κεφ. Ι'. (2) Περὶ Ὀφφικίων. (3) Α', λδ'.

» μὲν γὰρ ἡ Σύγκλητος βουλὴ, παρὰ βασιλεῖ ἰοῦσα, τρόπῳ τοιῷδε προσ-
» κυνεῖν ἠβούλοντο. Πατρίκιος μέν τις ἀνὴρ παρὰ μαζὸν αὐτοῦ προσεκύ-
» νει τὸν δεξιόν· βασιλεὺς δὲ, αὐτοῦ καταφιλήσας τὴν κεφαλὴν, ἐξῄει· οἱ
» δὲ λοιποὶ ἅπαντες, γόνυ κλίναντες βασιλεῖ τὸ δεξιὸν, ἀπηλλάσοντο· βα-
» σιλίδα μέν τοι προσκυνεῖν οὐδαμῶς εἴθιστο· παρὰ δὲ Ἰουστινιανόν τε καὶ
» Θεοδώραν τὰς εἰσόδους ποιούμενοι, οἵ τε ἄλλοι ἅπαντες καὶ ὅσοι τὸ Πα-
» τρικίων ἀξίωμα εἶχον, ἔπιπτον μὲν εἰς τὸ ἔδαφος εὐθὺς ἐπὶ στόμα, χει-
» ρῶν καὶ ποδῶν ἐς ἄγαν τετανυσμένων, τῷ δὲ χείλει ποδὸς ἑκατέρου ἁψά-
» μενοι, ἐξανίσταντο· οὐδὲ γὰρ ἡ Θεοδώρα τὴν ἀξίωσιν ἀνεδύετο ταύτην.«
» Καὶ πάλαι μὲν οἱ τῷ βασιλεῖ ξυγγινόμενοι, αὐτόν τε βασιλέα καὶ τὴν
» γυναῖκα βασιλίδα ἐκάλουν . . . νῦν δὲ Δεσπότην τε ἀποκαλοῦσι καὶ
» Δέσποιναν, καὶ ἑαυτοὺς δούλους βασιλέως κτλ. » Καὶ τὰ πρότερα μὲν,
» ὀλίγοι τε καὶ μόλις ἐν τοῖς βασιλείοις ἐγίνοντο· ἐξ ὅτου δὲ οὗτοι τὴν
» βασιλείαν παρέλαβον, ἄρχοντές τε ὁμοῦ καὶ λοιποὶ ξύμπαντες ἐν Πα-
» λατίῳ ἐνδελεχέστατα τὴν διατριβὴν εἶχον, διὰ τὸ τούτους πάντα ἐς ἑαυ-
» τοὺς ἀεὶ ἕλκειν. Ἦν δὲ ἰδεῖν, ἐς ἡμέραν σχεδόν τι ἑκάστην, τὰ μὲν δι-
» καστήρια πάντα ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον ἀνδρῶν ἔρημα· ἐν δὲ τῇ τοῦ βασι-
» λέως Αὐλῇ ὄχλον τε καὶ ὕβριν καὶ ὠθισμὸν μέγαν καὶ δουλοπρέπειαν
» ἐσαεὶ ξύμπασαν· οἵ τε αὐτοῖν ἐπιτήδειοι δοκοῦντες, τήν τε ἡμέραν διηνε-
» κῶς πᾶσαν καὶ τῆς νυκτὸς ἐσαεὶ πολλὴν μοῖραν ἐνταῦθα ἑστῶτες, ἄϋ-
» πνοι καὶ ἀπόσιτοι παρὰ καιροὺς τοὺς εἰωθότας γινόμενοι διεφθείροντο. «
» Προσήδρευον δὲ ἀεὶ ἅπαντες ἀνδραποδώδη τινὰ προσεδρίαν ἐν δωματίῳ
» στενῷ τε καὶ πνιγηρῷ τὸν ἅπαντα χρόνον (κίνδυνος γὰρ ἀπολελεῖφθαι
» τῶν ἀρχόντων τινὶ ἀνύποιστος ἦν). Ἵστατο δὲ διηνεκὲς ἐπ' ἄκρων δα-
» κτύλων, αὐτὸς καθυπέρτερον ἕκαστος τῶν πέλας διατεινόμενος τὸ πρό-
» σωπον ἔχειν, ὅπως αὐτὸν, ἔνδοθεν ἐξιόντες, οἱ εὐνοῦχοι ὁρῷεν. Ἐκα-
» λοῦντο δὲ αὐτῶν τινες μόλις τε καὶ ἡμέραις πολλαῖς ὕστερον κτλ.« Δὲν
νομίζει τις ὅτι ἀκούει τὸν Δοῦκα τοῦ S. Simon διηγούμενον τὴν ἐν τῷ ἀντι-
θαλάμῳ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄ ἢ τῆς Δουμπουᾶ προσεδρίαν τῶν Αὐλικῶν
τοῦ Κεραμικοῦ; Ἀληθῶς »Οὐδὲν καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον! «

Τοιαῦτα εὑρόντες ἐνδόσιμα οἱ Ὀθωμανοὶ, ᾽δὲν εἶχον ἄλλο ᾽να κάμωσι, παρὰ ᾽ν᾽ ἀπομιμηθῶσι τὰ ἔθιμα καὶ τὴν τάξιν τῆς Αὐλῆς τῶν Γραικορωμαίων, καθὼς ἐκεῖνοι τὴν τῶν Περσῶν καὶ τῶν πρώτων Κχαλίφων. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ σημαντικώτατοι Βεζίραι καὶ Πασσάδες θεωροῦσιν ὡς τὸ Μὴ περαιτέρω τῆς εὐνοίας τὸ ᾽ν᾽ ἀξιωθῶσι ᾽να φιλήσωσι τὸν πόδα τοῦ Σουλτάνου· συνήθως ὅμως ἀσπάζονται τὸ ἄκρον τοῦ ὑποποδίου τάπητος, ἢ τῆς ἐπὶ τούτῳ κρατουμένης ὑπὸ τοῦ Καποῦ ἢ Καπυτζηλὰρ-ἀγασῆ μα-

κρᾶς χειρίδος τοῦ ἐπενδύτου, ἢ τὸ κατώφλιον τῆς θύρας τοῦ Μπὰμπ - οὺ - σααδὲτ, ὅταν ἀναχωρῶσι δι' ἐπαρχίαν. Μόνον δὲ ὁ Σεΐχ-οὐλ-ἰσλάμης, οἱ δύω Κχαδῆ - οὐλ - ἀσκὲρ καὶ ὁ Ναχχὶμπ-οὐλ-ἐσρὰφ ἀσπάζονται αὐτὸ τὸ φόρεμα περὶ τὸν κόλπον. Ἐὰν δὲ τὸ βλέμμα τῆς Σκιᾶς ταύτης τοῦ Θεοῦ ἔπιπτέ ποτε ῥεμβόμενον καὶ ἐπὶ τοῦ χαμαιζήλου ὄντος, τοῦ λεγομένου Ῥαγιᾶ, τοῦτο δι' αὐτὸν ἦτον εὐδαιμονίας ἄβυσσος, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐμηδενίζετο, διότι ὑπερέβαινε πᾶσαν αὐτοῦ καὶ ὀνειρώττοντος ἐλπίδα. Ἐφ' ἡμῶν ὁ Ἡγεμὼν τῆς Σερβίας Μιλόσχης ἠξιώθη 'να ἀσπασθῇ τὸν πόδα τοῦ Σουλτάνου Ἀμπδ - οὐλ - Μετζὴδ, ὅς τις, φύσει εὐγενὴς καὶ ἤπιος, ὅταν ὁ γέρων Φιλιππέσκος, ἐμφανισθεὶς εἰς αὐτὸν μετὰ τῆς συνοδίας τοῦ Πρίγκηπος Βιβέσκου, φορῶν τὴν παλαιὰν τῶν Μποϊάρων ἐνδυμασίαν, ἠθέλησε 'να γονυπετήσῃ καὶ ἀσπασθῇ τὸν πόδα 'του, 'τὸν ἀπέτρεψε λέγων· » Ἔτμε, ἐχτιάρ ! « Ἀλλ' ὅταν ὁ αὐτὸς Σουλτάνος συγκατέβη 'να ἐπιτρέψῃ εἰς ἕνα τινὰ τῶν ἐφ' ἡμῶν ἰσχυσάντων Γραικῶν, μετὰ πολλὰς καὶ λιπαρὰς τῶν προστατούντων αὐτοῦ ἱκεσίας, 'να ψαύσῃ μόνον διὰ τῶν χειλέων ἀκροθιγῶς τὴν ἄκραν τοῦ ὑποδήματός 'του, τοῦτο ἐγένετο, ἐν ᾧ ὁ Σουλτάνος, ἐξηπλωμένος ἐπὶ τῆς στοιβάδος, ἐθεώρει ἔξωθεν τοῦ παραθυρίου, ὡς ἀγνοῶν δῆθεν τὸ γινόμενον. Καὶ ἐν τοσούτῳ ἄλλος Σουλτάνος, καθὼς εἴδομεν, συνελάλει πρὸς τὸ οὖς μετ' ἄλλου Γραικοῦ, ἱππεύων ἐν τῷ Γενὶ-καπῦ.

Ἄλλην ἀφορμὴν δυσχερειῶν ἐχορήγει τὸ κάθισμα καὶ προσκύνημα τῶν ἐμφανιζομένων ἢ ὑποδεχομένων, καὶ ἐννοεῖται ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ, καθὼς καὶ ὁ Σουλτάνος, 'δὲν προεσηκόνετο εἰς κἀνένα, καὶ ἑπομένως οὔτε ὁ τοῦ Σουλτάνου ἀντιπρόσωπος, ὁ Βεζίρης. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ Βαϊμοῦνδος, Δοὺξ τῆς Λοθαριγγίας, ἔμελλε τῷ 1089 'να ἐμφανισθῇ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξιον τὸν Κομνηνὸν, καὶ ἀπήτει παρὰ τῶν πρέσβεων, »εἰς τὸ παντελὲς μὴ ἀτίμως ὑποδεχθῆναι παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀλλὰ πρὸ ἓξ » σταδίων τοὺς γνησιωτάτους τῶν καθ' αἷμα προσωκειωμένων αὐτῷ τὴν » αὐτοῦ ποιήσασθαι προϋπάντησιν. Περὶ δὲ τὴν βασιλικὴν σκηνὴν πελά» σαντα, ἅμα τῷ τὰς πύλας εἰσιέναι, καὶ αὐτὸν, τῆς βασιλικῆς ἐξανα» στάντα περιωπῆς, ἐντίμως αὐτὸν ὑποδέξασθαι . . . , καὶ, τῆς χειρὸς κρα» τήσαντα, πρὸς τῇ κεφαλῇ τῆς κλίνης αὐτοῦ παραστῆσαι καὶ, μετὰ δύω » χλαμύδων τὴν εἴσοδον ποιησάμενον, μηδόλως εἰς προσκύνησιν κάμψαι » τράχηλον ἢ γόνυ τῷ Αὐτοκράτορι, οἱ πρέσβεις, τούτων ἀκούσαντες, τὸ » μὲν ἐξαναστῆναι τοῦ βασιλικοῦ θρόνου τὸν Αὐτοκράτορα οὐ προσεδέ» ξαντο . . καὶ τὸ μὴ κλίναι γόνυ μήτε τράχηλον εἰς προσκύνησιν τῷ βα» σιλεῖ . . τὰ δὲ λοιπὰ οὐκ ἀπεπέμψαντο . . . Ἐπεὶ δὲ ἀγχοῦ τῆς βασι-

» τῆς βασιλικῆς ἐγεγόνει σκηνῆς, καὶ τὰ τῆς αὐτοῦ ὑπαντῆς ἐγένετο καθὰ » οἱ πρέσβεις συνέθεντο, εἰσελθόντος αὐτοῦ, ἐκτείνας τὴν χεῖρα ὁ βασιλεὺς » καὶ τῆς ἐκείνου ἀψάμενος χειρὸς, καὶ τὴν συνήθη τοῖς βασιλεῦσι προσα- » γόρευσιν ποιησάμενος, ἐγγὺς τοῦ βασιλικοῦ παρεστήσατο θρόνου (1). « Ὅθεν, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν περὶ τούτου λογοτριβῶν, ἐκρίθη εὔλογον 'να γίνωνται αἱ ὑποδοχαὶ καὶ ἀκροάσεις ἐπὶ ποδός. Καὶ διὰ τοῦτο »Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὁ Πρεσβύτερος, ἀποκλεῖσαι σπεύδων τοῦ θρόνου τὸν ἔγγονον αὐτοῦ Ἀνδρόνικον τὸν νέον, τὸν τοῦ Μιχαὴλ, διεμήνυσεν αὐτῷ, ὅτι, ἰδιωτεύσαντι, » ὁ τὴν βασιλείαν διαδεξόμενος . . . οὐχ ὑπαναστήσεται μὲν, » σοῦ προσιόντος, τοῦ θρόνου· οὐδὲ γὰρ ἔθος βασιλεῦσιν ἐξανίστασθαι ἰδιώ- » ταις· εὑρήσεις μέν τοι προσιὼν, ὀρθὸν ἑστηκότα, ὡς ἂν καὶ σοὶ τὸ τῆς » τιμῆς, κἀκείνῳ τὸ τῆς βασιλείας δίκαιον περισώζοιτο (2). «

Ἐκ τοὐναντίου δὲ, ἐνώπιον αὐτῶν οὐδεὶς κάθηται, εἰμὴ ὅταν ἐπιτρέψη τοῦτο αὐτὸς ὁ Κρατῶν. Ὅθεν »Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου, »καὶ μετὰ τῆς » Συγκλήτου καὶ τῶν ἐν ἀξιώμασι τῷ πάππῳ παρισταμένου, οὐδέποτ' ἐπέ- » τρεψεν οὗτος αὐτῷ καθεσθῆναι. Πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους τῆς ἐπιτροπῆς γι- » νομένης, ἐξ ἀνάγκης ἐκαθέζετο καὶ αὐτὸς, πάντων πρὸς αὐτὸν ὁρών- » των, καὶ τοῖς νεύμασι δηλούντων, ὡς οὐδ' ἂν αὐτοὶ καθεσθεῖεν, ἑστηκό- » τος ἐκείνου (3).« Διηγοῦνται δὲ ὅτι Ἄγγλος τις, σταλεὶς πρέσβυς εἰς τὸν Σουλτάνον ὑπὸ τοῦ Κρόμβελ, καὶ μὴ καταδεχθεὶς 'να σταθῇ ἐνώπιον αὐτοῦ ὄρθιος, διέθεσεν εἰς σχῆμα σκαμνίου ἕνα τῶν ἀκολούθων 'του, στηρίξαντα τετραποδητὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ ἐκάθησεν ἐπάνω 'του. Ὁ δὲ Δοὺξ τῆς Νορμανδίας Ῥομπέρτος, διερχόμενος διὰ ΚΠ. καὶ ὑποδεχθεὶς εἰς ἀκρόασιν ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξίου, βλέπων ὅτι 'δὲν 'τῷ προσέφερον καθέδραν, ἔστρωσε κατὰ γῆς τὸ ἐπανωφόριόν 'του καὶ ἐκάθησεν ἐπ' αὐτοῦ: Son mantel jus, à terre mist, »Tout, defoublé desus s' asist,« καθὼς λέγει παλαιόν τι ποίημα περὶ τοῦ De Rou· ἐπειδὴ δὲ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἐμιμήθησαν καὶ οἱ περὶ αὐτὸν Νορμανδοὶ, ὁ Ἀλέξιος διέταξε 'να τίθωνται τοῦ λοιποῦ θρονία εἰς παρομοίας ἀκροάσεις. Καθὼς διηγεῖται καὶ ὁ Διόδωρος (ΙΖ', ιδ') » μόνους τῶν Ἑλλήνων Θη- » βαίους ὡς εὐεργέτας τιμᾶσθαι παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῶν Περσῶν, καὶ » πρὸ τῶν βασιλέων τοῖς πρεσβεύουσι τῶν Θηβαίων τίθεσθαι θρόνους. « Ἀλλὰ, καὶ καθήμενοι τυχὸν, ἠγείροντο πάντες, ὅταν ἤθελε 'να λαλήσῃ ὁ βασιλεύς. » Ἔπειτ' ἀνέστημεν πάντες, λέγει ὁ Συρόπουλος (4), ἵνα καὶ ὁ

(1) Ἀνν. Κομν. Θ'. (2) Ι. Καντακουζ. (3) Αὐτ. (4) Ἱστορ. περὶ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου.

» βασιλεὺς τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἐξείπῃ.« Περίεργον δὲ φαίνεται τὸ ὑπὸ τοῦ ἀνωνύμου βιογράφου τοῦ Ἁγίου Ἀμφιλοχίου ἀναφερόμενον, ὅτι » Ἀμφι-» λόχιος εἶπεν· ἐπειδή εστιν ἔθος ἐν τῷ εἰσιέναι ἡμᾶς εἰς τὸν βασιλέα εἰ-» πεῖν τὸ Ὀρθοὶ πάντες, σὺ οὖν, τέκνον μου, ἐν τῷ εἰσιέναι ἡμᾶς ἐν τῇ » εἰσόδῳ τοῦ Παλατίου, κράξον μεγάλῃ τῇ φωνῇ: Ὀρθοὶ πάντες, εἴτε ζωὴ, » εἴτε θάνατος. «

Κατ' ἄλλον δέ τινα ὅρον τῆς ἐθιμοταξίας ἀπαράβατον, τὴν Χαλκῆν πύλην τοῦ Παλατίου οὔτε εἰσήρχετό τις, οὔτ' ἐξήρχετο ἔφιππος, παρεκτὸς μόνου τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ ἐκείνων, εἰς τοὺς ὁποίους, κατὰ ῥητὴν αὐτοῦ διαταγὴν, ἐσυγχωρεῖτο ἡ τιμὴ αὕτη. » Δηριγευόμενος δὲ ὑπὸ τῶν προειρη-» μένων πάντων ὁ βασιλεὺς, ἀφικνεῖται διὰ τοῦ Ταύρου . . καὶ τοῦ Μιλίου » καὶ τοῦ Ζευξίππου εἰς τὴν Χαλκῆν· καὶ εὐθέως πεζεύουσιν ἅπαντες, καὶ » μένει ἔφιππος μόνος ὁ βασιλεύς· κἀκεῖθεν δηριγευόμενος ὑπὸ πάντων, » ὡς προείρηται, διέρχεται διὰ τῶν χορτίνων μέχρι τῆς ἔνδον μεγάλης » πύλης τῶν Ἐξκουβίτων, καὶ ἐκεῖ πεζεύει «. » Εἰ δὲ δεήσῃ, λέγει ὁ » Κωδινὸς (Κεφ. Ε', 8), ἄρχοντάς τινας καβαλλικεῦσαι ἐν τῇ Αὐλῇ, πεζῇ » μὲν εἰσέρχονται, εἶτα καβαλλικεύουσι. Πάλιν δὲ εἰς τὴν ἐκβολὴν αὐτῶν » πεζεύοντες, ἐξέρχονται πεζῇ. « Ἔφιπποι δὲ εἰσήρχοντο καὶ οἱ φέροντες τὰς πάρδεις καὶ τὰ χρυωτήρια (;). Ὁ δὲ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς, ἐν Ταρσῷ διατρίβων, » προσιέναι τὸν Ῥῆγα (τῆς Παλαιστίνης Βαλδουῖνον) μαθὼν, » ἄλλοτε ἄλλους τῶν ἐπὶ δόξῃ προσυπαντᾷν αὐτῷ ἔπεμπε, καὶ ἀεὶ τοὺς » ἐνδοξοτέρους κατόπιν, ἄχρι καὶ τῶν ἐπ' ἀδελφίδων αὐτῷ γαμβρῶν, προτ-» ερεύοντας αὐτὸν καὶ τὰ εἰκότα τιμήσοντας, ἕως παρ' αὐτὸν βασιλέα » ἦλθεν. Ὁ μὲν οὖν οὕτως ἀξίως τοῦ Δαβὶδ θρόνου καὶ ἐτίμα καὶ ἐδεξι-» οῦτο τὸν ἄνθρωπον· ὁ δὲ, τούτοις κατεπαρθεὶς, εἴτε καὶ σύμφυτόν τινα » τρέφων ἀλαζονείαν, ἐπειδή περ εἰς τὴν βασίλειον παρῆλθεν αὐλὴν, ὑπό » τε τῶν βασιλείων ῥαβδούχων καὶ Ῥωμαίων τῶν ἐπὶ δόξης παραπεμπό-» μενος, ἐνταῦθα τοῦ ἵππου ἀπέβη, ἔνθα καὶ βασιλεὺς αὐτὸ ποιεῖν εἴθιστο. » Ἐφ' οἷς ἀγερωχίαν αὐτοῦ καταγνοὺς ὁ βασιλεὺς, πολλὰ τῶν ἔτι μᾶλ-» λον εἰς τιμὴν ὁρώντων ἐνέλιπεν αὐτῷ. Εἶδε δὲ ὅμως αὐτὸν καὶ προσεῖ-» πεν· ἕδραν δέ τινα χθαμαλὴν καθιζῆσαι παρέθετο· συνωμίλησέ τε πολ-» λάκις αὐτῷ καὶ ἐν συσσιτίῳ παρέλαβεν. « Ἀλλ' ὁ Κγιλίτζ-Ἀρσλὰν, ὁ Σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου, »αὐτόμολος ἐλθὼν ἐς Βυζάντιον, περὶ τῶν αὐ-» τῷ συμφερόντων βασιλέως (αὐτοῦ τούτου τοῦ Μανουὴλ) δεησόμενος,« καὶ ὑποδεχθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, φιλοτιμηθέντος νὰ ἐπιδείξῃ πᾶσαν τῆς Γραικορωμαϊκῆς Αὐλῆς τὴν λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν, τὴν ὁποίαν μετὰ

τοσούτου στόμφου περιγράφει ὁ Ἰωάννης Κίναμος (1), «ἐπειδὴ ἐς μέσους » παρῆλθε, θάμβους ὅλος ἦν, καί, τοῦ βασιλέως καθίζῆσαι τοῦτον προ- » τρεπομένου, τὸ μὲν πρῶτον ἰσχυρότατα ἀπέλεγεν· ὡς δὲ ἔτι μᾶλλον » ἐγκείμενον ἑώρα τὸν βασιλέα, καθῆστο λοιπὸν ἐπὶ χαμαιζήλου τινὸς » καθέδρας.» Οὕτω διαφέρει ἀγερώχου ἱππότου τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης δυνάστης Ἀσιανός! Ἐκεῖνος μὲν νομίζει ἐξευτελιζόμενον ἑαυτὸν, ἐὰν κάμψῃ, ἔστω καὶ ἐνώπιον ὑπερέχοντος, τὸν αὐχένα· οὗτος δὲ, ἀπαιτῶν τὴν προσήκουσαν αὐτῷ παρὰ τῶν ὑποδεεστέρων τιμὴν, προσφέρει καὶ αὐτὸς εἰς τοὺς ἀνωτέρους 'του τὴν ὡρισμένην ὑπὸ τῆς ἐθιμοταξίας ὑπόκλισιν, καὶ οὔτε 'να συλλάβῃ δύναται τὴν ἰδέαν ὅτι ἐξευτελίζεται διὰ τοῦτο. Τοῦτο, σύνηθες ἤδη ἐν ταῖς Αὐλαῖς τῆς Ἀσίας ἀφ' ὅτου ἔγραφεν ὁ Ἰσοκράτης τὸν Πανηγυρικόν 'του, διετηρήθη μέχρις ἡμῶν ἀμετάβλητον. Καὶ βλέπομεν σήμερον ἐν Τουρκίᾳ ὅτι ἕκαστος γνωρίζει τὸ εἶναί 'του (χενδινὶ μπιλὶρ), καθὼς λέγουσιν ἐκεῖ, καὶ ἠξεύρει ποῦ, πότε καὶ πῶς πρέπει 'να καθήσῃ, ἐμφανιζόμενος εἰς τὸν ἀνώτερόν 'του, εἰς ποῖον πρέπει 'να προσηκωθῇ, ποῖον 'να ὑποδεχθῇ ὄρθιος ἢ προχωρῶν, καὶ πόσα βήματα, ἐὰν ἐντὸς ἢ καὶ πρὸ τῆς θύρας τῆς αἰθούσης, ἢ καὶ εἰς τὸ σκαλοκέφαλον κτλ.

Ἐν γένει δὲ ὁ κατώτερος χαιρετᾷ πρῶτος τὸν ἀνώτερον, ὁ διαβαίνων τὸν καθήμενον, ὁ πεζὸς τὸν ἔφιππον, ὁ ἐφ' ἵππου τὸν ἐπ' ὀχήματος, ὁ ἐπὶ ἡμιόνου τὸν ἐπὶ κέλητος, ὁ ἐπὶ ὄνου τὸν ἐπὶ ἡμιόνου. Ἀλλ' ὁ ὑπήκοος, ἀπαντῶν ἔφιππος τὸν Ὀθωμανὸν ἄρχοντα, ἔπρεπε 'να πεζεύσῃ, ἢ 'να λάβῃ ἄλλην ὁδὸν, ἢ τοὐλάχιστον 'να πτήξῃ παρὰ τὸν τοῖχον. Πολλάκις δὲ ὁ Ὀθωμανὸς τὸν ἀπέτρεπε τούτου, εἴτε ὑπὸ καλοκἀγαθίας, εἴτε ὡς γεροντότερον, εἴτε καὶ ἔχων τὴν ἀνάγκην 'του. Ἀλλὰ συνέπεσεν, ἐκ τοῦ ἐναντίου, καὶ 'να ξυλοκοπηθῇ, καθὼς εἴδομεν (2), δραγομάνος Γραικὸς τῆς Πύλης ἐν μέσῃ τῇ λεωφόρῳ ὑπὸ εὐνούχου τοῦ Σαραγίου, διότι, συναντήσας αὐτὸν, 'δὲν ἀφίππευσεν.

Ἐπίσης δὲ καὶ ἀπὸ τῆς βασιλικῆς ἀποβάθρας τοῦ Βουκολέοντος οὔτε ἐπέβαινεν εἰς πλοῖον οὔτε ἀπέβαινεν ἀπ' αὐτοῦ ἄλλος παρὰ τὸν Αὐτοκράτορα· καὶ ὅταν, ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ὁ Λατῖνος βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλὴμ Ἀμαυροί, ἐλθὼν τῷ 1170 (;) πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ εἰς ΚΠ., ἀνέβη, ἀποβὰς τοῦ πλοίου, τὴν ἀναβάθραν ταύτην, ἐθεωρήθη τοῦτο τιμὴ μεγάλη.

(1) Β.ϛλ. Ε', 6. (2) Ἴδε σελ. 42.

Ἐν γένει δὲ οἱ Ὀθωμανοὶ φαίνονται εὐφυέστεροι τῶν Βυζαντινῶν περὶ τὴν αὐλικὴν αὐτῶν ἐθιμοταξίαν. Ὁ Βεζίρης, παραδ. χάριν, εἶνε πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ Μουφτῆ, καὶ ἐν τοσούτῳ ἔχουσιν ἑκάτερος τὰ πρωτεῖα· διότι, κατὰ τὴν εὐφυᾶ τῆς ἐθιμοταξίας διάκρισιν, παρὰ μὲν τοῖς ἱερωμένοις εἶν' ἐντιμότερα τὰ δεξιὰ, παρὰ δὲ τοῖς στρατιωτικοῖς τὰ ἀριστερὰ, ὁπόθεν κρέμαται ἡ σπάθη. Ὅμοιόν τι παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὴν τοποθέτησιν τῶν κεκλημένων εἰς τὴν τοῦ αὐτοκράτορος τράπεζαν. « Δεῖ γὰρ τὸν καλέοντα « ἀτρικλίνην (1), λέγει τὸ τοῦ Φιλοθέου κλητωρολόγιον, τὰς καθέδρας « ἁπάσας ἀκριβῶς εἰδέναι, καὶ τῷ μὲν λόγῳ τὴν κλῆσιν τῆς ἑκάστου ἀ- « ξίας οἰκείως ἐκφέρειν, τῇ δὲ δεξιᾷ χειρὶ διὰ τοῦ σχήματος προσδεικνύειν « τὸν ἑκάστῃ ἁρμόζοντα τόπον, καὶ τὸν μὲν πρωτόκλητον φίλον πρὸς τὸ « εὐώνυμον προτρέπεσθαι μέρος, ὅπως ἡ τῆς βασιλικῆς ἀξίας ἐπίδοσις « εὐχερὴς τῷ πρωτοκλήτῳ γένηται φίλῳ, τὸν δὲ ἀπ' αὐτοῦ δεύτερον ἐν « τοῖς δεξιοῖς προσκαλεῖσθαι, καὶ λέγειν· « Ὁ πατριάρχης Κωνσταντι- « νουπόλεως, ὁ Καῖσαρ, ὁ Νωβελλήσιμος, ὁ Κουροπαλάτης, ὁ Βασιλεο- « πάτωρ, ἡ Ζωστὴ Πατρικία κτλ.

Ὡς πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν χρωμάτων δὲ τῆς στολῆς διάκρισιν τῶν διαφόρων τῶν ὑπαλλήλων βαθμῶν, ἐκανονίσθησαν τῷ 1720, ἐπὶ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ τοῦ Γ', τὰ ἀκόλουθα ἐννέα χρώματα διὰ τὰς διαφόρους τῶν ὑπαλλήλων τάξεις, ὅσοι ἔμελλον 'να πομπεύσωσιν ἐν ταῖς τελεταῖς τῆς περιτομῆς τῶν βασιλοπαίδων. Τὸ λευκὸν διὰ τὸν Σεΐχ-οὐλ-ἰσλάμην· τὸ ἀνοικτὸν πράσινον διὰ τοὺς Βεζίρας· τὸ ἁλουργὲς κόκκινον διὰ τοὺς Καπουτζῆμπασίδες· τὸ κυανοῦν διὰ τοὺς Καζασκέρας, τὸν Ἐμὶρ-οὐλ-ἐσσρὰφ, τοὺς τρεῖς μεγάλους Πρωτοδίκας (Μολλᾶ) τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Μέκκας καὶ τῆς Μεδίνης, τοὺς τρεῖς Δεφθερδάρ, τὸν Δεφθὲρ-ἐμίνην, τὸν Ῥεΐζ-ἐφέντην καὶ τὸν Νισσαντζῆν· τὸ κυανοπόρφυρον (ἰοβαφὲς) διὰ τοὺς μεγάλους Οὐλεμᾶ καὶ Χοτζαγκιάν· τὸ ἠεράνεον (οὐρανὶ) διὰ τοὺς Μουδεῤῥὶς καὶ Σεΐχας καὶ τοὺς κατωτέρους ὑπαλλήλους τοῦ γραφείου τῆς Δικαιοσύνης· τὸ γαλάζιον, διὰ τοὺς Τσαούσσας καὶ τοὺς Βεζὶρ-ἄγαλάρ· τὸ βαθὺ πράσινον διὰ τοὺς Ῥικιὰμπ-ἀγαλὰρ, τὸν Σιληχδάρην, τὸν Μὶρ-ἀλὲμ (σημαιοφόρον) τοῦ Σαντζὰκ-ὑσ-σερίφ· τὸ μελανοπράσινον (νεφτὺ) διὰ τοὺς ὑπαλλήλους τῶν Αὐτοκρατορικῶν σταύλων. Ἐν γένει δὲ, οἱ μὲν ἀξιωματικοὶ τῆς Πύλης ὑπεδύοντο κίτρινα, οἱ τοῦ στρατοῦ κόκκινα, καὶ οἱ Οὐλεμᾶ γαλάζια.

Τῶν δὲ ἀξιωματικῶν τῆς Αὐλῆς τῶν Γραικορωμαίων τὰ καθήκοντα καὶ

(1) Ἰδε σελ. 128.

οἱ βαθμοὶ διεκρίνοντο, οὐ μόνον ἀπὸ τῶν χρωμάτων καὶ τοῦ σχήματος τῆς ἐνδυμασίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν κόμβων (κονδύλων) ὧν ἐκράτουν δικανικίων· διότι τῶν μὲν ἦτον ὁ πρῶτος κόνδυλος χρυσοῦς, ὁ δεύτερος χρυσόλευκος (;), καὶ οἱ λοιποὶ καθεξῆς ἐναλλάξ· τῶν δὲ ὁ πρῶτος χρυσοῦς, ὁ δεύτερος χρυσοκόκκινος· ἄλλων ὁ πρῶτος χρυσοῦς, ὁ δεύτερος μέλας κτλ.

»Οὐδεὶς δὲ τῶν ἀρχόντων, λέγει ὁ Θεῖος Χρυσόστομος (1), χωρὶς ζώ-»νης καὶ χλανίδος τολμήσειεν ἂν φανῆναι τῷ τὸ διάδημα ἔχοντι· (καὶ κα-»τωτέρω) » Τὸν ἄρχοντα, τῷ βασιλεῖ προσιόντα, τὸ τῆς ἀρχῆς σύμβολον » ἔχειν δεῖ.«

Ἀλλ' ἐν τῶν περιεργοτέρων ἀξιωμάτων, ὅσα ὑπηγόρευσεν εἰς τὴν ἐθιμοταξίαν ἡ Ἀσιατικὴ ὑπεροψία, εἶνε ἀναντιῤῥήτως τὸ τοῦ Σελάμ-ἀγασῆ, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἦτον 'να ἀποδίδῃ, ὡς ἐκ μέρους τοῦ σώματος, τὸν ὁποῖον ἀντεπροσώπει, τὸν χαιρετισμὸν, ὃν ἀπηύθυνεν ὁ Σουλτάνος ἢ οἱ Βεζίραι, διαβαίνοντες, εἰς τὰ διάφορα στρατιωτικὰ ἢ πολιτικὰ σωματεῖα.

Διακριτικὸν τῆς ὑπεροχῆς τοῦ βαθμοῦ σημεῖον εἶνε καὶ τὰ γεδέκια, οἱ παράσειροι ἢ παρήωροι ἵπποι, ἀναλογοῦντες πρὸς τὸν τῶν ἱππουρίδων ἀριθμὸν, τοὺς ὁποίους ἔχει δικαίωμα 'να σύρῃ κατόπιν αὐτοῦ ἕκαστος μεγιστὰν ἢ σατράπης. Τοιούτους συρτοὺς, καθὼς 'τοὺς ὀνομάζει ὁ Κωδινὸς, ἵππους, ἐπεσύροντο καὶ οἱ Αὐτοκράτορες τῶν Γραικῶν, καὶ ἦσαν καθ' ἑκάστην ἑπτὰ τοιοῦτοι ἕτοιμοι ἐν τῷ Παλατίῳ, ὀνομαζόμενοι Στρώσια, ἐκ τῶν ὁποίων, ἀφ' οὗ ἐπέβαινεν ὁ Αὐτοκράτωρ τὸν ἕνα, οἱ λοιποὶ παρηκολούθουν. Ὁ δὲ Μαλαξὸς, διηγούμενος τὸ ἱστορικὸν τοῦ ἵππου, ὃν ἠμφισβήτησε πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Θεόφιλον ἡ τοῦ στρατιώτου χήρα ἐκείνη γυνὴ, προστίθησι: » Καὶ ἀφοντότε ἐπιάσθη συνήθεια καὶ σέρνουν » ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀφεντάδων τὰ Γεντέκια.«

Τῶν ἵππων τούτων μόνος ὁ Κόμης τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ σταύλου εἶχε τὴν ἄδειαν 'να ἐπιβῇ, παρόντος μὲν τοῦ βασιλέως, οὗ ἂν ἠβούλετο καὶ ἐστρωμένου ὅπως εἶχεν· ἀπόντος δὲ, ἔπρεπε 'να ἐπίκηται σάγισμα ἐπὶ τῶν καπουλίων τοῦ ἵππου, σκεπάζον καὶ τὸ ἥμισυ τῆς σέλλας.

Τὰ δὲ Τούϊα (αἱ ἱππουρίδες) εἶνε εἶδος σημαίας παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, καὶ ἀπὸ τῆς ποσότητος αὐτῶν διακρίνεται, καθὼς εἴπομεν, καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ὑπεροχῆς τοῦ Πασσᾶ. Ὁ Βεζίρης εἶχεν, ὡς ἐπίτροπος τοῦ Σουλτάνου, ἑπτὰ τοιαῦτα, οἱ δὲ Α' τάξεως πασσάδες τρία, καὶ οἱ Β' τά-

(1) Ὁμιλ. εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθ.

ξεως, ἐν οἷς καὶ οἱ ποτὲ ἡγεμόνες τῆς Δακίας Γραικοί, δύο, ἄλλοι δὲ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ ἕν, καί τινες ἥμισυ μόνον. Ἐλάμβανον δὲ τοιαῦτα καὶ οἱ ἱερωμένοι, ὅταν συνέπιπτε 'να στρατεύωσι· καὶ ὁ μὲν Σεΐχ-ούλ-ἰσλάμης εἶχε τρία, οἱ δὲ Καδῆ-ούλ-ἀσκὲρ, καθὼς καὶ οἱ Μίρι-ἀλὲμ, ἀνὰ δύο.

Εἰς τὴν Αὐλὴν τῶν Βυζαντινῶν 'δὲν ὑπῆρχον τούϊα· ἀλλ' εἰς τὴν τελετὴν τῆς στέψεως τῶν Αὐτοκρατόρων, περὶ ἧς θέλομεν διαλάβει ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ἀναφέρονται τ ο υ β ί α, καὶ ὠνομάζοντο οὕτως αἱ μικρὸν ἄνωθεν τῶν ἀστραγάλων τῶν ἵππων περιδεδεμέναι ἐρυθραὶ μέταξαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναφέρεται συγχρόνως ὅτι οἱ Δομέστικοι, ψάλλοντες, » ἐκράτουν ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν ἀνὰ τρία κοντάρια, ἔχοντα ἕκαστον γύρους ἐκ ξύλων, » ἐκκρεμαμένας ἐχόντων γύρωθεν μετάξας κοκκίνας καὶ λευκάς, ὅσον » δισπιθάμους, ἃ καὶ μετὰ τὴν λειτουργίαν προηγοῦνται τοῦ βασιλέως μέ» χρι τοῦ Παλατίου, ψαλλόντων τῶν κατεχόντων αὐτά,« νομίζω ὅτι αὐτὰ ἔδωκαν εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς τὴν τῶν ἱππουρίδων ἰδέαν, καὶ αὐτὰ κυρίως ἔπρεπε 'να λέγωνται Τουβία (Τούϊα).

Ἀλλὰ τῶν βασιλικῶν καὶ ἀρχοντικῶν ἵππων ἐστολίζοντο, οὐ μόνον οἱ πόδες καὶ αἱ οὐραί, ἀλλά, καὶ πολὺ μᾶλλον, ἡ χαίτη, ἥτις ἐπλέκετο καὶ ἐβάφετο καθὼς καὶ σήμερον, διὰ κνᾶς·

» Πρωῒ ξυπνῶ παιδόπουλον στρώνει μου τὸ φαρίν μου,
» Λαμπροσελλοχαλίνωτον μετὰ λαμπρῶν μαργάρων,
» Καὶ ἡ χαιωτή του ἦτονε μὲ τὴν χιννᾶν βαμμένη (1).«

Ὁ δὲ Λιβάνιος (2), περιγράφων κομψότατα τὴν ἐπὶ καταφράκτου ἵππου προέλευσιν τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, λέγει: »Τρίχες δὲ τῶν ἵππων οὐ» λαι διαπλέκονται, καθάπερ πλόκαμοι γυναικῶν, καὶ διαδοῦνται, καὶ πε» ρισφίγγονται πορφυραῖς τε καὶ ποικίλαις ζώναις· αἱ δὲ ἐν ταῖς ἱππολο» φίαις ἔνθεν καὶ ἔνθεν αἰωροῦνται, καὶ καθίενται κατὰ τῶν αὐχένων, αἱ » μὲν ἁπαλαί, αἱ δὲ ὀρθαί, αἱ δὲ οὖλαι, αἱ μὲν φύσει πεφυκυῖαι, αἱ δὲ διὰ » τέχνης ἠναγκασμέναι.« Τὰ κοσμήματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἦσαν λιθομαργαριτοκόλλητα, περιτιθέμενα εἰς τὸν λαιμὸν καὶ τὴν χαίτην τῶν ἵππων, ὁποῖα τὰ ἐν τῇ χρυσῇ σφραγῖδι τοῦ Βαλδουΐνου Β', αὐτοκράτορος τῆς **ΚΠ.**, τῆς ὁποίας ἀντίτυπον ἐδημοσίευσεν ὁ Δουκάγγιος (3), ἢ »ὄπισθεν » τῆς σέλλας, ἐπάνω τῶν σκαπουλίων,« καθὼς λέγει ὁ Κωδινός, ὠνομάζοντο Χ α ι ώ μ α τ α (4).

(1) Ἀνώνυμ. Τὰ κατὰ Λυσίστρ. καὶ Ῥοδάμν. (2) Ἐκφρ. Δ'. (3) Famill. Byzant.
(4) Ἡ Χ ε ι ώ μ α τ α καὶ Χ ι ώ μ α τ α καὶ Χ α ι ω τ ὴ (=Χαίτη).

Πρὸ ἑξήκοντα δὲ ἐτῶν συνεστήθησαν, κατὰ μίμησιν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Αὐλῶν, καὶ τιμητικὰ ἢ ἱπποτικὰ παράσημα (ordres), ἐσχάτως δὲ καὶ μεταλλίωνες, πρὸς ἀμοιβὴν τῶν στρατιωτικῶς ἢ πολιτικῶς διαπρεπόντων. Καὶ πρῶτον εἶνε τὸ τῆς Ἡμισελήνου, συστηθὲν ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Σελὴμ Γ' τῷ 1799, κυρίως διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς Τουρκίας μαχομένους τότε ξένους, διαιρούμενον εἰς τρεῖς τάξεις, αἷς προσετέθη ὕστερον καὶ τετάρτη· ἀπονέμεται δὲ σπανίως· Δεύτερον τὸ τῆς Τιμῆς (Ν ι σ σ ά ν Ἰ φ τ ι χ ά ρ), συστηθὲν τῷ 1831, ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ, καὶ διαιρούμενον ὡσαύτως εἰς τέσσαρας τάξεις· Τρίτον τὸ τῆς Ἀξίας, συστηθὲν τῷ 1851 ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Ἀμπδ-οὐλ-Μετζὴδ, πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ Νισσὰν-Ἰφτιχὰρ, καί· Τέταρτον τὸ τοῦ Ὀ σ μ α ν ι έ, συστηθὲν ὑπὸ τοῦ νῦν αὐτοκρατοροῦντος Σουλτάνου, ἅμα ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον.

Τὰς στρατιωτικὰς δὲ ἀνδραγαθίας ἀντήμειβον τέως τὰ λεγόμενα Τ σ ε λ έ γ γ ι α (1), ἀργυρᾶ τινα πτεροειδῶς συγκαμπτόμενα κοσμήματα, τὰ ὁποῖα ἐφόρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὁ ἀξιωθεὶς αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ χιλιάδας τοιούτων ὁ Βεζίρης στρατεύων, ὅπως ἔχῃ βραβεύειν ἐκ τοῦ παραχρῆμα τοὺς ἀριστεύοντας μαχητάς.

Ἔρχονται τέλος αἱ περὶ τὰς ἐπιστολιμαίας προσφωνήσεις καὶ τοὺς τίτλους τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων διατυπώσεις, καὶ ἐδῶ πλέον ὁ στόμφος καὶ ἡ μεγαλοῤῥημοσύνη καὶ τῶν κενῶν λέξεων ὁ πάταγος καὶ ἡ περὶ τὰς ἐκφράσεις ὑπερβολὴ δὲν ἔχει ὅρον· μόνος δὲ ὁ ἀκένωτος πλοῦτος τῆς Ἀραβοπερσικῆς γλώσσης καὶ ἡ Ἀσιατικὴ μεγαληγορία ἐπαρκεῖ μόλις πρὸς τὴν σπατάλην τῶν ὀγκωδῶν ἐπιθέτων. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὑπάρχει τις καὶ περὶ αὐτὰ τάξις, καὶ εἰς ἕκαστον ἀξιώματος βαθμὸν εἶνε προσδιωρισμένα καὶ ἀνάλογα ἐπίθετα. διότι οἱ Ὀθωμανοὶ γνωρίζουσι κάλλιστα καὶ διατηροῦσιν ἐν τῇ μεταξὺ αὐτῶν ἢ καὶ ἐν τῇ διπλωματικῇ ἀλληλογραφίᾳ τὸ τοῦ Ὁμήρου (Ἰλ. Κ', 68):

» Πατρόθεν ἐκ γενεῆς ὀνομάζειν ἄνδρα ἕκαστον,
» Πάντας κυδαίνειν . .

Ὅθεν αἱ προσφωνήσεις αὐτῶν καὶ αἱ ἐν ἀρχῇ καὶ τέλει τῶν ἐπιστολῶν εὐχαὶ καὶ προσαγορεύσεις ἔχουσι πάντοτέ τινα σχέσιν ἢ πρὸς τὴν κοινωνικὴν θέσιν, ἢ πρὸς τὴν ἀτομικὴν ἀξίαν, ἢ πρὸς τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν

(1) Τὴν λέξιν παρήγαγον ἐν τῷ κατ' ἐμὲ Λεξικῷ ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Σ τ λ ε γ γ ί ς, παραπέμψας εἰς τὸ τοῦ Ξενοφῶντος (Ἀναβ. Α', 6', 10) » Ξενίας ὁ Ἀρκὰς τὰ Λύκαια ἔθυσε, καὶ ».... ἀγῶνα ἔθηκε· τὰ δὲ ἆθλα ἦσαν στλεγγίδες χρυσαῖ.» Περὶ οὗ ὅμως ἂς κρίνωσιν οἱ σοφοί.

τοῦ προσαγορευομένου, ἣν ὑπαινίττονται διὰ γλαφυρῶν μεταφορῶν καὶ τροπικῶν λέξεων καὶ φράσεων. Ὁ διάδοχος π. χ. τοῦ θρόνου εἶνε »ὁ φέ-» ρων ἐπὶ τοῦ μετώπου τὴν δόξαν τῆς Αὐτοκρατορίας·« ἡ βασιλεομήτωρ εἶνε »ἡ μαργαριτοφόρος κόγχη τῆς Αὐτοκρατορίας·« ὁ Βεζίρης, »ἡ σφρα-» γὶς τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ εὐτυχίας·« ὁ Μουφτῆς καὶ οἱ Καδῆ-οὐλ-ἀσκέραι, » λαμπάδες φωτίζουσαι τὰ μυστήρια τῆς θεολογίας, κλεῖδες, » δι' ὧν ἀνοίγονται αἱ θύραι τοῦ θρησκευτικοῦ βίου κτλ. Οἱ Δ ι λ σ ὶ ζ εἶνε » ἔρεισμα τῶν εἰδότων τὰ ἀπόῤῥητα τοῦ ἑαυτῶν δεσπότου κτλ. Ἐὰν δὲ ἡ Βαλιδὲ ἦνε » ἄστρον τοῦ ἑβδόμου οὐρανοῦ,« αἱ Σουλτανίδες εἶνε »Πανσέ-» ληνοι τοῦ τετάρτου οὐρανοῦ, δηλαδὴ κατά τι μὲν ἐλαττούμεναι, κατά τι δὲ ὑπερέχουσαι κτλ. Ἂς ἀναφέρωμεν τῶν ἐπιστολικῶν τούτων τύπων τινάς, ὡς δείγματα τῶν εἰρημένων, ὅπως συμπληρώσωμεν δι' αὐτῶν τὰ περὶ τὴν ἐθιμοταξίαν, ἀφ' οὗ πρῶτον σημειώσωμεν ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ τερθρεία ἤρξατο εὐτυχῶς, κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἤδη τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ, 'να ἐκλίπῃ κατ' ὀλίγον, καὶ ἰδίως ἀπὸ τῶν διπλωματικῶν τοὐλάχιστον ἐγγράφων.

Καὶ ἰδοὺ κατὰ πρῶτον οἱ τίτλοι τῶν Σουλτάνων, ἐν ταῖς μετ' ἄλλων ἡγεμόνων συνθήκαις, κατὰ τὴν εἰς τὸ Γαλλικὸν μετάφρασιν τοῦ Pertusier: » Ἡμεῖς, ὁ Αὐτοκράτωρ τῶν κραταιῶν Αὐτοκρατόρων, τὸ στήριγμα τῶν » μεγάλων τοῦ αἰῶνος, ὁ διανομεὺς τῶν στεμμάτων, ὅσα στέφουσι τὸ » μέτωπον τῶν καθημένων ἐπὶ τῶν διαφόρων θρόνων τοῦ Κόσμου, ἡ σκιὰ » τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ θεράπων τῶν δύω εὐγενῶν καὶ περιδόξων πό-» λεων, τῆς Μέκκας καὶ Μεδίνης, χωρίων ἱερῶν, κοιτίδων τῆς πίστεως, » πρὸς τὰς ὁποίας πάντες οἱ Μουσουλμάνοι ἀπευθύνουσι τὰς εὐχάς των· » κύριος καὶ πρόμαχος τῆς ἁγίας Ἱερουσαλήμ· κυρίαρχος τῶν τριῶν με-» γαλοπόλεων, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀδριανουπόλεως καὶ Προύσης· κύ-» ριος τῆς Δαμασκοῦ, τοῦ ὀσφραδίου τοῦ Παραδείσου, τῆς ἐν Συρίᾳ Τρι-» πόλεως, τοῦ Καΐρου, μοναδικοῦ εἰς τὸ εἶδός του· πάσης Ἀραβίας, Ἀ-» φρικῆς, Μηδίας (Ἰράκ), Βάσρας, Δηλίμου, καὶ ἐπὶ πᾶσι τοῦ Βαγδατίου, » τῆς καθέδρας τοῦ Κχαλιφάτου, καὶ τοσούτων ἄλλων ἀναριθμήτων πό-» λεων καὶ φρουρίων, τὰ ὁποῖα κατακτησάμενοι, ἄρχομεν αὐτῶν διὰ τῆς » Αὐτοκρατορικῆς Ἡμῶν δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀκαταμαχήτου ἰσχύος, » Ἡμεῖς, Σουλτάνος ἐκ Σουλτάνων, Αὐτοκράτωρ Μαχμοὺδ, υἱὸς τοῦ » Αὐτοκράτορος Μουσταφᾶ καὶ ἔγγονος τοῦ Αὐτοκράτορος Μαχμοὺδ, ὁ » διὰ τῆς ἀῤῥήτου ἀγαθότητος καὶ τῆς ἀπείρου χάριτος τοῦ διανομέως » τῶν βασιλείων καὶ δεσπότου πάσης κτίσεως διατελῶν τὸ καταφύγιον » τῶν ἐνδοξοτέρων Ἡγεμόνων καὶ ὁ ὑπερασπιστὴς τῶν πεποιθότων εἰς

» τὴν Ἐμὴν Ὑψηλὴν Πύλην, ἥτις εἶνε τὸ κέντρον τῆς εὐτυχίας καὶ τὸ » ἀσφαλὲς ἄσυλον τῶν χρῃζόντων προστασίας κτλ. κτλ. κτλ. (1).

Ἐπιστολὴ τοῦ Σουλτάνου Ἡβραὴμ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβῖκον τὸν ΙΓ'.

» Μονάρχα ἐνδοξότατε ἐν τοῖς μεγαλοπρεπέσι μονάρχαις τῆς θρησκείας » τοῦ Ἰησοῦ, πρύτανι πάντων τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν, Αὐθέντα μεγα» λειότατε καὶ ἐντιμότατε, περιώνυμε καὶ περίδοξε, Λουδοβῖκε, Αὐτοκρά» τωρ τῆς Γαλλίας! ὁ Θεὸς 'να σοὶ ἐπιπέμψῃ τὰς χάριτάς του καὶ 'να » ἐκπληρώσῃ πᾶν ὅ,τι σοι ἐφετόν! Διὰ τοῦ παρόντος Αὐτοκρατορικοῦ γράμ» ματος θέλει πληροφορηθῇ ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης, ὅτι, τοῦ κραταιοτά» του Ἡμῶν πατρὸς, Σουλτὰν - Μουράτου (ἵλεως αὐτῷ εἴη ὁ Θεός!), » μεταβάντος θείᾳ βουλήσει ἐκ ταύτης εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, τῇ 17 τοῦ » μηνὸς Σεβάλ τοῦ παρόντος 1040 ἔτους, ἡ Ἡμετέρα Αὐτοκρατορικὴ » Μεγαλειότης ἀνέβη εἰς τὸν Ὑψηλὸν θρόνον τῶν Ὀθωμανῶν. Ἐπειδὴ λοι» πὸν εἶνε τῶν ὧν οὐκ ἄνευ 'να γνωστοποιηθῇ ἡ εὐάρεστος αὕτη ἀγγελία » εἰς τὸ Πᾶν, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ὑμετέραν εὐμενῆ Μεγαλειότητα, φίλον πι» στὸν τοῦ Ἡμετέρου ἀδιασείστου οἴκου, διωρίσαμεν τὸν Μουσταφᾶ-Τσα» ούσην ἵνα ἀναγγείλῃ αὐτὴν Ὑμῖν, ὥστε, κατὰ τὴν συνδέουσαν ἡμᾶς φι» λίαν, 'να δείξητε τὴν χαράν Σας διὰ τὴν ἔνδοξον Ἡμῶν εἰς τὸν θρόνον » ἀνάβασιν, διατάττοντες κανονοβολισμοὺς καὶ ἄλλας δημοτελεῖς εὐφρο» σύνας. Διατελοίητε ἐῤῥωμένος καὶ εὐσταθὴς ἐν τῇ εἰλικρινίᾳ. «

Ἐπιστολὴ Σουλτὰν - Βαγεζὴδ τοῦ Β'. πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σελὴμ.

» Σουλτὰν Σελὴμ, ὁ διὰ τῶν ἀναριθμήτων χαρίτων καὶ δωρεῶν τοῦ » Βασιλέως τοῦ Παντὸς γεννηθεὶς υἱὸς Ἡμῶν, ἐντιμότατε, συνετώτατε » καὶ ἐνδοξότατε ὑπήκοε, εἰκὼν τῆς μεγαλοπρεπείας, φῶς τῶν ὀφθαλμῶν » τῆς Μεγαλειότητος, δορικτῆτορ ὁλοκλήρων ἐπαρχιῶν καὶ ἐπικρατειῶν, » ὡραῖσμα τοῦ κήπου τοῦ ὑπερτάτου Κράτους, παραφυὰς τῆς ἀμπέλου » τῆς δόξης καὶ εὐτυχίας, καρπὲ ἐκλεκτὲ τοῦ δένδρου τῆς ἐν τῷ Κόσμῳ » τούτῳ εὐημερίας, ἐντολεῦ δραστήριε καὶ διάπυρε τοῦ Ὠκεανοῦ τῆς κυ» ριαρχίας, μαργαρῖτα ἐκλεκτὲ τοῦ ὑψηλοῦ στέμματος, κόρη τῶν ὀφθαλ» μῶν τῆς σεβαστῆς καὶ αἰωνίας Ἡμῶν Αὐλῆς, ὁ φέρων ἐπὶ τοῦ μετώπου » τὴν δόξαν τῆς Αὐτοκρατορίας, ἡρωϊκὲ πρόμαχε τῆς θρησκείας, οὗ τὰ » ἔτη μακρύναι ὁ Ὕψιστος! Γνωστὸν ἔστω σοι διὰ τῆς ἐγχειρισθησομέ» νης σοι ταύτης ἐπιστολῆς, ὅτι κτλ. «

(1) Παράβαλε πρὸς ταῦτα τὴν ἐν σελ. 512 Ἠδικτον Ἐμμανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ.

Ἐπιστολαὶ πρὸς τὰ διάφορα ἄλλα πρόσωπα τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ οἴκου ἢ τῶν διαφόρων ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαλλήλων τῆς Αὐλῆς ἢ τῆς Υ. Πύλης.

Πρὸς τὴν Βασιλεομήτορα (Βαλιδέ).

» Σαφιὲ Σουλτάνα, ἡ κατ' ἐξαίρετον χάριν τοῦ Ὑψίστου ἐκλελεγμένη » πρὸς τὸ εἶναι Ἐμὴ μήτηρ, Δέσποινα ἐκλαμπροτάτη καὶ σωφρονεστάτη, » στέμμα τῆς σωφροσύνης, αὐτοκρατόρισσα ἐν ἐνεργείᾳ, Κυρία εὐγενε- » στάτης καταγωγῆς, πεπροικισμένη διὰ καθαρωτάτων προτερημάτων καὶ » χαρακτῆρος οὐρανίου· στέμμα (ἀγλάϊσμα) τοῦ γυναικείου φύλου· Δέσποι- » να τῶν σεβασμίων τόπων, ἡ ὑψωθεῖσα εἰς τὴν ὑπερτάτην τῆς δόξης πε- » ριωπὴν, ἄστρον τοῦ ἑβδόμου Οὐρανοῦ καὶ πανσέληνε τῶν οὐρανίων σω- » μάτων, κόγχη μαργαροφόρε τῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ πρωτεύουσα τῶν πο- » λυτίμων λίθων τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ στέμματος, εἴθε ὁ Κύριος διατηρή- » σαι σου αἰωνίαν τὴν σωφροσύνην κτλ. «

Πρὸς τὰς Σουλτάνας θυγατέρας ἢ ἀδελφάς.

» (Ἡ δεῖνα), ἡ κατ' ἐξαίρετον χάριν τοῦ Ὑψίστου γεννηθεῖσα ὑπὸ τῆς » εὐγενεστέρας ἁπασῶν καὶ κυριαρχικῆς γενεᾶς, μαργαρῖτα ἐκλεκτὲ τοῦ » Αὐτοκρατορικοῦ στέμματος, θησαυρὲ τῆς σωφροσύνης, Ῥαμπιὲ τοῦ Ἡ- » μετέρου Κράτους καὶ Χαττιτζὲ τοῦ αἰῶνος, Σαβὰ κατὰ τὴν σωφροσύ- » νην καὶ Μαριὰμ κατὰ τὴν καθαρότητα καὶ αἰδημοσύνην· πανσέληνε τοῦ » τετάρτου οὐρανοῦ, ἡ ἀκτινοβολοῦσα διὰ τῆς σωφροσύνης κτλ. «

Πρὸς τὸν Βεζίρην.

» Ἀχμὲδ - πασσᾶ, πεπροικισμένε διὰ πολλῶν τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ » χαρίτων, Ἡμέτερε Βεζίρη καὶ λαμπρότατε τοποτηρητὰ τῆς Ὑψηλῆς » Ἡμῶν Αὐλῆς· σύμβουλε βαθυφρονέστατε, ἄστρον φωτεινὸν τοῦ ἔθνους, » ὄμμα ἄγρυπνον, τελειότατε δικαστὰ τοῦ Κόσμου καὶ διευθυντὰ κριτικώ- » τατε, σφραγὶς τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς εὐημερίας, βάσις τῆς δόξης, » ὁ εὐτυχῶν ἐν πάσῃ ἐπιχειρήσει σου, μεσῖτα τῶν συμφερόντων τοῦ ἀν- » θρωπίνου γένους, θεμέλιε λίθε τοῦ θεοστηρίκτου οἰκοδομήματος τῆς σε- » πτῆς Ἡμῶν Αὐλῆς, οὗ τὸ ἀξίωμα διαιωνίσαι ὁ Κύριος κτλ. «

Πρὸς τὸν Μουφτῆν, τὸν παιδαγωγὸν τοῦ Σουλτάνου, τοὺς Καζασκέρας κτλ.

» Ἱβραὴμ, οὗ προΐσταται ἡ χάρις τῆς αἰωνίας σοφίας, Πρωθιεράρχα

» τοῦ Μουσουλμανικοῦ Νόμου (ἡ Ἡμέτερε παιδαγωγέ, ἡ Μεγάλε Κριτὰ » τῆς Ῥούμελης), σοφώτατε ἐν Νομοδιδασκάλοις, ἐναρετώτατε ἐν τοῖς φο- » βουμένοις τὸν Κύριον, πηγὴ σοφίας καὶ πίστεως, ὁ ἑρμηνεύων καὶ αἴρων » τὰς δυσχερείας τῶν νομικῶν ζητημάτων, καὶ διευκρινῶν τὰ δυσνοητότε- » ρα τῶν χωρίων, λαμπὰς ἡ φωτίζουσα ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς πίστεως τὰ » μυστήρια τῆς ἀληθοῦς θεολογίας, ἡ ζῶσα θεσμοθεσία τῆς θρησκείας, » κληρονόμε τῆς γνώσεως τοῦ Προφήτου, ἡ κλεὶς ἡ ἀνοίγουσα τὰς θύρας » τοῦ θρησκευτικοῦ βίου, οὗ ἡ σοφία καὶ ἡ ἀρετὴ εἴησαν διαρκοῦσαι κτλ. «

Πρὸς Μπέϊδας.

» Ὀσμὰν, ὁ κατ' ἐξαίρετον χάριν τοῦ Ὑψίστου Μπέης τῆς Ἐπαρχίας » Κιοστεντηλίου, τὸ παράδειγμα τῶν ἐντιμοτέρων καὶ ἐκλαμπροτέρων τῆς « Αὐτοκρατορίας, ἄθροισμα δόξης, οὗ ἡ ὑπόληψις αὐξηθείη κτλ. «

Πρὸς τὸν Κχιζλὰρ - ἀγᾶν καὶ τὸν Καποῦ - ἀγᾶν.

» Ἰωσὴφ, ὁ κατ' ἐξαίρετον χάριν καὶ ἔλεος τοῦ Βασιλέως τῶν Βασιλευ- » όντων ἐκλεχθεὶς πρὸς τὸ εἶναι ἀγὸς (Ἀγᾶς) τοῦ Ἡμετέρου Αὐτο- » κρατορικοῦ Παλατίου, παράδειγμα τῶν εὐνοουμένων καὶ πεπιστευμένων, » ἔρεισμα τῆς ἰσχύος καὶ μεγαλοπρεπείας, δοῦλε τῆς ὑπερτάτης μεγα- » λειότητος, οἰκιακὲ τῆς σεπτῆς Ἡμῶν Αὐλῆς, ὑπήκοε πιστὲ τῶν μοναρ- » χῶν καὶ Σουλτάνων, οὗ τὸ μεγαλεῖον διατελοίη ἀμετάπτωτον κτλ. «

Πρὸς τοὺς κωφαλάλους τοῦ Σαραγίου.

» Λαλὰ - Μουχαμμέδ, ὁ κατὰ τὸ μέγα τοῦ Κυρίου ἔλεος γεννηθεὶς πρὸς » τὸ εἶναι πρωτότυπον τῶν μὴ γνωριζόντων ἄλλην γλῶσσαν παρὰ τὴν » διὰ σημείων, καὶ οἷς ἓν μόνον ἀρκεῖ νεῦμα πρὸς τὴν τῶν λογισμῶν κα- » τανόησιν, ἔρεισμα τῶν εἰδότων τὰ ἀπόῤῥητα τοῦ ἰδίου αὐτῶν δεσπότου, » ὁ γνωρίζων ἐκ μόνης ὄψεως τὰς διαθέσεις τῶν ἀνθρώπων, ὁ κεκτημένος » ἐξαίρετον εὐτυχίαν, οὗ ἡ δόξα διατελοίη ἀμετάπτωτος κτλ. «

Πρὸς δασμολόγους καὶ τελώνας.

» Μουχαμμέδ, ἡ δόξα τῶν ἐφόρων καὶ ἐπιστατῶν τῶν δημοσίων τελω- » νείων, πιστότατε πρὸς τὸν Μονάρχην καὶ τὴν Αὐτοκρατορίαν, οὗ ἡ ἰσχὺς » αὐξηθείη κτλ. «

Διαταγὴ τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ πρὸς τὸν Ταχχὴρ-Ἀμπὰζ-πασσᾶν.

» Διακεκριμένε μεταξὺ τῶν ὁμοίων σου, ὁ θεὸς αὐξῆσαι τὰς τιμάς σου,

» Ταχχὺρ-ἀγᾶ, διοικητὰ τῆς Αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς τῶν Ἰωαννίνων, διὰ
» τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας, σοὶ γνωστοποιῶ τὰ ἑπόμενα διὰ τῆς Αὐτοκρα-
» τορικῆς διαταγῆς μου: Ἰδοὺ τοσαῦτα ἔτη ἀφ' ὅτου οἱ ἀποστάται κατέ-
» χουσι τὸ ὀχύρωμα τοῦ Μεσολογγίου, ἀπ' ὅπου 'δὲν ἠδυνήθησαν 'να 'τοὺς
» ἐξώσωσι, μετὰ τοσαύτας προσπαθείας καὶ θυσίας, πρὸς αἶσχος τῆς Αὐ-
» τοκρατορίας καὶ ζημίαν τῆς πίστεως, κτλ. κτλ. «

Ἔγγραφον τοῦ Πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων πρὸς τὸν Μαχμοὺδ-πασσᾶν, διοικητὴν τοῦ Αὐλῶνος.

» Ὁ Μεχμὲδ-πασσᾶς ἐσυγχώρησεν ἤδη ἐν τῇ εὐσπλαγχνίᾳ αὐτοῦ τὸν
» Ταφὶλ (1)· ἀλλ' οὗτος, ὡς φύσει μοχθηρὸς, ἀντὶ 'να δοξάσῃ διὰ τοῦτο
» τὸν Θεὸν, ἐπανέστη ἐναντίον ἡμῶν· καταπολεμηθεὶς δὲ, συνεκεντρώθη
» μετὰ τῶν ὁμοίων 'του εἰς Βερὰτ, ὅπου πράττει τὰ πάνδεινα. Ἐδέησεν
» ἄρα, πρὸς περιορισμὸν αὐτῶν, 'να συλλέξωμεν νέα στρατεύματα· ἀλλὰ,
» πρὸς ἀποφυγὴν συγκρούσεων, αἵτινες ἤθελον ζημιώσῃ τοὺς εἰρηνικοὺς
» κατοίκους, ἐσκέφθημεν ἄλλως πως, καὶ ἀπεφασίσθη 'να χορηγήσωμεν
» ἀμνηστίαν πρὸς ἅπαντας, ὅσοι ἠκολούθησαν τὸν Ταφὶλ, τὸν ὁποῖον καὶ
» μόνον ἐξῃρέσαμεν ταύτης τῆς ἀμνηστίας, καταδικασθέντα. Σὺ λοιπὸν
» ὅς τις εἶσαι ὁ ἀρχαιότερος καὶ ἀξιώτερος ἀρχηγὸς τῆς Ἀλβανίας, τοπάρ-
» χα πιστὲ τῆς Ἡμετέρας Αὐτοκρατορίας, θέλεις προσπαθήσῃ μετὰ τῶν
» λοιπῶν Ἡμετέρων πιστῶν 'να λάβητε ὑποχείριον ἀνδρικῶς τὸν ἄνθρωπον
» τοῦτον, καθ' ὃν ἂν ὑμεῖς ἠθέλετε κρίνῃ καταλληλότερον τρόπον, μετα-
» χειριζόμενοι πρὸς τοῦτο πάντα τὰ ἐφ' ὑμῖν μέσα. Τὴν ὑπηρεσίαν ταύ-
» την ἀπεκδέχεται παρ' ἡμῶν ὁ σεβαστὸς ἡμῶν μονάρχης· αὐτοκρατορι-
» καὶ διαταγαὶ ἐστάλησαν ἐπίσης καὶ πρὸς τὸν Ῥούμιλη - βαλησὴ Μεχ-
» μὲδ - πασσᾶν, διὰ τὸν ἀφανισμὸν τοῦ Ταφὶλ, ὅς τις πρέπει 'να ἐκλίπῃ
» ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Ἐστὲ πάντες ἡνωμένοι, ὅπως μὴ ἀποτύχητε
» τοῦ σκοποῦ. Τοῦτο βούλεται τὸ αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, πρὸς τὸ ὁ-
» ποῖον θέλετε συμμορφωθῇ. «

(1) Ἴδε σελ. 18.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Τελεταὶ πολιτικαί

Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐν τῇ Αὐλῇ 'του.

Κύριος λοιπὸν ἁπάντων τῶν ἄλλων ὁ Αὐτοκράτωρ, ἦτον αὐτός τε, καθὼς εἴπομεν, καὶ ὁ Σουλτάνος, δοῦλος τῆς ἐθιμοταξίας, καὶ ὤφειλε 'να ἐνδύηται, 'να ἱππεύῃ, 'να ἐγείρηται καὶ 'να κάθηται ὅταν καὶ ὅπως διέταττεν ἐκείνη. Καὶ ἠδύνατο μὲν 'να κηρύξῃ πόλεμον, 'να κλείσῃ εἰρήνην, 'να ἐπιβάλῃ φόρον νέον, 'να καταργήσῃ τὸν παλαιὸν, 'να ἐξώσῃ τὸν Πατριάρχην, 'να περιορίσῃ τὸν Καίσαρα κτλ., ἀλλὰ 'δὲν ἠδύνατο 'να φορέσῃ τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων ἄλλο φόρεμα, παρὰ ἐπιλούρικον λευκὸν καὶ φακεώλιον, καὶ μετὰ τὸ λευκὸν κίτρινα, οὔτε 'να λάβῃ τὸ δικανίκιόν 'του εἰμὴ ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ Μεγάλου Πριμικηρίου. Ἄς παρακολουθήσωμεν αὐτὸν δι' ὅλης ταύτης τῆς πολυμόρφου σκηνογραφίας, καὶ ἂς ἴδωμεν αὐτὸν καὶ εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ ἐν τῷ ναῷ, καὶ ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ, καὶ στεφόμενον, καὶ πομπεύοντα, καὶ στρατεύοντα, καὶ ὑποδεχόμενον πρέσβεις, καὶ προσφωνοῦντα τὴν Σύνοδον, καὶ θεωροῦντα τοὺς ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ἀγῶνας, καὶ νὴ Δία παίζοντα τὸ ζατρίκιον καὶ ὑπολυόμενον τὸ ὑπόδημα: ὅλα ταῦτα ἔχουσί τι, ἐὰν οὐχὶ διδακτικὸν, πάντων ὅμως περίεργον καὶ διὰ τοὺς ποιητὰς καὶ ζωγράφους ἡμῶν οὐχὶ ἀδιάφορον.

Εἴδομεν λοιπὸν ὅτι αἱ θύραι τοῦ Παλατίου ἠνοίγοντο τὴν πρωΐαν ἑκάστης ἡμέρας, καὶ, κλειόμεναι τῇ τρίτῃ μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, ἠνοίγοντο πάλιν τῇ ἐννάτῃ· ἀνεγινώσκετο δὲ καθ' ἡμέραν καὶ ἡ ἱερὰ ἀκολουθία ἀκρωωμένου τοῦ Αὐτοκράτορος. Διαρκούσης δὲ ταύτης, ἐξήρχετο οὗτος ἀπὸ τοῦ κελλίου 'του εἰς τὸν Τρίκλινον, ἐν τῷ προθαλάμῳ τοῦ ὁποίου περιέμενε τὸ πλῆθος τῶν Αὐλικῶν καὶ ἄλλων, ὅσοι εἶχον ὑποθέσεις, καὶ ἐποίει τὴν λεγομένην Παράστασιν (διβάν), τῆς ὁποίας σημεῖον ἦτον ἡ ἐν σχήματι (en forme, en cérémonie) ἐξαγωγὴ τοῦ βασιλικοῦ δικανικίου ἐκ τοῦ Βεστιαρίου, ὅπερ παραλαμβάνων ὁ Μέγας Πριμικήριος, ἢ, ἐν ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, ὁ ἐντιμότερος τῶν παρευρισκομένων ἀρχόντων, ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἐκκομίζοντος παιδοπούλου, προχωροῦντος ἄχρι τοῦ διμοίρου τοῦ τρικλίνου, ἐνεχείριζε τῷ Αὐτοκράτορι, κατὰ κέλευσιν αὐτοῦ, λέγοντος· » Τὸ δικανίκιόν μου· « καὶ τοῦτο ἦτον σημεῖον 'να εἰσαχθῶσι καὶ οἱ κατώτεροι ἄρχοντες κ. λ. π. Καὶ διὰ τοῦτο τῶν Χριστουγέννων καὶ ἄλλας

ἐπισήμους ἡμέρας, ἐπειδὴ ἦσαν ἤδη συνηγμένοι ἐν τῷ Τρικλίνῳ μετὰ τοῦ Κλήρου καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀρχόντων, 'δὲν ἦτον ἀνάγκη 'νὰ 'τὸ ζητήσῃ ὁ Αὐτοκράτωρ. Χάριν δὲ τοῦ δικανικίου τούτου, ἐλάμβανε κατὰ Κυριακὴν ὁ Πριμικήριος ὑπέρπυρον ἕν, καὶ ἐν ταῖς ἐκστρατείαις εἶχε καὶ ἰδικόν αὐτοῦ φλάμουλον. Ἀφ' οὗ δὲ ἵστατο ὁ Αὐτοκράτωρ, προσεκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ Πρωτοβεστιαρίτου, τοῦ Μεγάλου Ἑταιρειάρχου καὶ τοῦ Πριμικηρίου, πρὶν μὲν λάβῃ τὸ δικανίκιόν 'του ὁ Αὐτοκράτωρ, οἱ ἀνώτεροι ἄρχοντες· μετὰ δὲ τὸ δικανίκιον οἱ κατώτεροι, καὶ ἐτοποθετοῦντο ἀνηκόντως. Συμπληρωθείσης δὲ τῆς ἀκολουθίας, ἐὰν 'δὲν ὑπῆρχέ τι προὔργου ἕτερον, διορισμὸς δηλονότι ἀξιωματικοῦ, προσλαλιὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, ὑποδοχὴ ξένων ἀπεσταλμένων κτλ., ἔδιδε τὸ σύνθημα ὁ Πρωτοβεστιαρίτης, καὶ ἐξήρχοντο κατὰ τάξιν, πρῶτοι οἱ μετὰ τὸ δικανίκιον, καὶ δεύτεροι οἱ πρὸ τοῦ δικανικίου εἰσελθόντες. Διαρκούσης δὲ τῆς παραστάσεως, ἐὰν προὔκειτο 'ν' ἀναφερθῇ τι εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, κἀνεὶς τῶν ἀρχόντων, ἐκτὸς τοῦ Πρωτοβεστιαρίτου καὶ τῶν προειρημένων δύω ἄλλων ἀξιωματικῶν, 'δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα 'νὰ 'τὸ ἀναφέρῃ, πρὶν διατάξῃ ὁ Αὐτοκράτωρ. Ἐν ᾧ δὲ ἐγίνοντο ταῦτα ἐν τῷ Τρικλίνῳ, ἐτοποθετεῖτο ἐν τάξει καὶ ὅλη ἡ ἐπίλοιπος Αὐλή, καὶ ἰδίως τὰ διάφορα τάγματα τῶν σωματοφυλάκων, καὶ κατελάμβανεν ἕκαστον τὸν ὡρισμένον αὐτῷ τόπον, ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Πριμικηρίου τῆς Αὐλῆς.

Ἀλλ' ἔμελλον 'νὰ ἐμφανισθῶσιν ἐπίσημοι ξένοι πρέσβεις ἢ ἡγεμόνες, ἢ 'νὰ προβληθῇ Δεσπότης, ἢ Καῖσαρ, ἢ Πατριάρχης, ἢ 'νὰ διορισθῇ ἀνώτερος ἀξιωματικὸς ἢ στρατιωτικὸς ἀρχηγός, τότε ἡ παράστασις ἐγίνετο ἐν αὐτῷ τῷ Χρυσοτρικλίνῳ καὶ μετὰ πλειοτέρας ἐπιδείξεως καὶ λαμπρότητος. Μίαν τοιαύτην παράστασιν Ἰουστίνου τοῦ Β' περιγράφει ὁ Κόριππος, σύγχρονος ποιητὴς Ἀφρικανός (1).

» **Acciti proceres omnes, Scholaque palati etc.** «

Ἄλλην περιγραφὴν παραστάσεως τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ὅταν ἔμελλε 'νὰ ὑποδεχθῇ τὸν Σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου Κχιλὶτζ-Ἀρσλάν, παρατιθέμεθα πολὺ στομφωδεστέραν, καθὼς ὅλα τὰ γραφόμενα τότε, τοῦ Ἰωάννου Κινάμου. »Ἦρτο μὲν οὖν βῆμα λαμπρόν, καὶ δίφρος ἐπὶ πλεῖστον » γῆθεν αἰρόμενος ἔκειτο, θέαμα λόγου πολλοῦ ἄξιον. Εἴργαστο μὲν γὰρ » ἅπας χρυσοῦ, λίθων δέ, ἀνθράκων καὶ ὑακίνθων, ἄφθονόν τι ἁπανταχό- » θεν τούτου διεστοίβαστο χρῆμα. Μαργάρους δέ, οἱ τῶν λίθων ἕκαστον

(1) Βιβλ. Γ', περὶ τῶν ἐγκωμίων Ἰουστίνου.

» περιέθεον, οὐδ' ἂν ἀριθμεῖν τις ἔσχε. Τό γε μὴν ἀνώτατον καὶ τὴν κε-
» φαλὴν ὑπερτεῖνον αὐτοῦ μέρος τοσούτῳ τῶν ἄλλων ἐκράτει λαμπρότη-
» σιν, ὅσῳ καὶ ἡ ἐκ γειτόνων αὐτῷ τῶν λοιπῶν μελῶν προὔφερε κεφαλή,
» ἐφ' οὗ καθῆστο βασιλεύς, μεγέθει σώματος ἀναλογωτάτου τὸν πάντα
» πληρῶν. Ἐσθὴς δὲ αὐτὸν περιέθεεν ἁλουργής, ἐξαίσιόν τι χρῆμα, ἄνθραξι
» καὶ μαργάροις, εἰς λειμῶνος διάθεσιν τῇ τέχνῃ διαγραφεῖσιν, ὡραϊζομένη
» ἄνωθεν ἄχρι καὶ εἰς τὰς βάσεις αὐτάς. Ἀπὸ μέν τοι τραχήλου ἄχρι καὶ
» στέρνων, ὑπερφυὴς μεγέθει καὶ χροιᾷ λίθος ἀπὸ χρυσέων καθεῖτο ἀμ-
» μάτων, πυρσίζων μὲν ἅτε ῥόδον, σχήματι δὲ μήλῳ παρεμφερὴς μάλιστα.
» Περὶ γάρ τοι τοῦ ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς κόσμου, περιττὸν καὶ φράζειν ἡγοῦ-
» μαι. Ἐφ' ἑκάτερα δὲ τοῦ δίφρου ἡ τάξις εἱστήκει, κατὰ τὸ εἰωθός, γέ-
» νους ἑκάστῳ καὶ τύχης πρυτανευόντων τὴν χώραν τῆς στάσεως (1).«

Ἀλλ' ἡ περιγραφὴ τῆς μεγαληγόρου Ἄννης τῆς Κομνηνῆς ἔχει τι μᾶλλον ὑπερηρμένον καὶ ἐμβριθές, καθ' ὅσον καὶ ἡ παράστασις γίνεται ἐπὶ στρατοπέδου καὶ ὑπὸ τὴν σκηνήν· ἀλλ' οὐχ ἧττον αἰσθάνεταί τις τὸ κεκαλλιεπημένον ὕφος τῆς Πορφυρογεννήτου σοφῆς καὶ χωρὶς ἵνα τὴν ὀνομάσωμεν. » Οἱ πάλαι τῶν βασιλικῶν σωμάτων τεταγμένοι φύλακες
» πρῶτοι πρὸς τὴν βασιλικὴν ἐχώρουν σκηνήν, οἱ μὲν ξίφη περιεζωσμένοι,
» οἱ δὲ δόρατα φέροντες, οἱ δὲ τὰς βαρυσιδήρους ῥομφαίας ἐπὶ τῶν ὤμων
» ἔχοντες, ἐκ διαστήματός τινος τοῦ βασιλικοῦ θρόνου εἰς μηνοειδὲς σχῆ-
» μα ἑαυτοὺς ἰλαδὸν καταστήσαντες, οἷον ἐνηγκαλίσαντο τὸν Αὐτοκρά-
» τορα. Ὅσον δὲ συγγενές, ἐξ αἵματός τε καὶ ἀγχιστείας τούτῳ προσῆκον,
» ἀγχοῦ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου ἐφ' ἑκάτερα ἵσταντο· δεξιόθεν δὲ καὶ ἐξ
» εὐωνύμων ἕτεροι καθίσταντο ὑπασπισταί. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπὶ θώκου προὐ-
» κάθητο, οὐ βασιλικῶς μᾶλλον ἐσταλμένος ἢ στρατιωτικῶς, οὐδὲ πολὺ
» μετέωρος, ὁποῖα τὰ ἐκείνου μὴ ἐπηρμένα· χρυσὸς δὲ ὅμως τὸν θρόνον
» ὑπήλοιφεν ὑπερανεστήκει τε τὴν κεφαλήν . . . . Ἀνὴρ δὲ τῇ πύλῃ τῆς
» σκηνῆς ἐφειστήκει. Τούτῳ ὁ βασιλεὺς ἐνατενίσας, δοῦναι τοῖς ἔξωθεν εἴσ-
» οδον διὰ τοῦ βλέμματος ἐνέφηνεν (2).«

Ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ ἐδέχετο ὁ Αὐτοκράτωρ, κατὰ τὰς ἐπισήμους τοῦ ἔτους ἑορτάς, κυρίως δὲ τῶν Χριστουγέννων, τῷ Πάσχα, τῶν Φώτων καὶ τῆς Πεντηκοστῆς, τὰς εὐχὰς (τὸν πολυχρονισμόν) τῶν περὶ αὐτὸν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς πολιτείας, καθὼς καὶ τῶν παρ' αὐτῷ πεπιστευμένων ξένων πρέσβεων· τὰς δὲ προσρήσεις τῶν Δεσποτῶν, Σεβαστοκρατόρων καὶ Καισάρων ἐν τῷ ἑαυτοῦ κελλίῳ, ὁμοίως καὶ τῶν

(1) Ι. Κίν. Βιβλ. Ε', 6. (2) Ἀνν. Βιβλ. Θ'.

κατὰ γένος προσηκόντων αὐτῷ Ἀρχοντοπούλων. Τῷ Πάσχα ἰδίως, μετὰ τὴν Ἀνάστασιν, ἀφ' οὗ, εἰσελθόντων ἁπάντων εἰς τὸν ναὸν, ἠσπάζετο ὁ Αὐτοκράτωρ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸν Πρωτοπαππᾶν καὶ Ἀρχιδιάκονον, ἱσταμένους εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ βήματος, ἀπήρχετο εἰς τὸ Τρίκλινον, καὶ, ἐν ᾧ ἐψάλλετο ἡ ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου ἐν τῷ παρεκκλησίῳ, αὐτὸς ἐδέχετο τὰς προσκυνήσεις τῶν Ἀρχόντων κλπ. ἄχρι καὶ τοῦ ἐσχάτου, ἀσπαζομένων, πρῶτον μὲν, τὸν δεξιὸν πόδα αὐτοῦ, εἶτα τὴν δεξιὰν χεῖρα, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν δεξιὰν αὐτοῦ παρειάν. Εἰσήγοντο δὲ πρῶτοι οἱ φοροῦντες τὰ χρυσοκόκκινα, καὶ ἔπειτα οἱ τὰ συρματεῖνα σκιάδια. Καὶ ἀφ' οὗ, εἰς μὲν τοὺς πρώτους ἔλεγεν αὐτὸς ὁ Αὐτοκράτωρ τὸ, Εἰς πολλὰ ἔτη, εἰς δὲ τοὺς δευτέρους εἷς τῶν προειρημένων τριῶν μεγάλων ἀξιωματικῶν τῆς Αὐλῆς: » Εἰς πολλὰ ἔτη ὁρίζει ὁ αὐθέντης ἡμῶν ὁ Βασιλεὺς, « προσεκύνουν καὶ ἀνεχώρουν. Ὅτε δὲ εἰσήγοντο οἱ τὰ κλαπωτὰ (1) φοροῦντες, ἔλεγον μὲν καὶ πρὸς αὐτοὺς τὴν αὐτὴν φράσιν οἱ διαληφθέντες, φέροντες ὅμως ἐτοποθέτουν αὐτοὺς μετὰ τοῦτο ἀνηκόντως, ὡς μέλλοντας ἵνα παραμείνωσιν εἰς τὴν παράστασιν. Τότε ἐδέχετο τὰς προσρήσεις τοῦ Ποδεστάτου τῶν ἐν Γαλατᾷ Γενουϊτῶν καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀρχόντων, ὅς τις, προσκαρτερῶν ἄχρι τῆς τραπέζης, καὶ μετὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν ἀρχόντων, πολυχρονίσας Λατινιστὶ τὸν Αὐτοκράτορα καὶ προσκυνήσας, καὶ λαβὼν παρ' αὐτοῦ ἰδιοχείρως καὶ κολλίκιον (κουλοῦραν πασχάλιον), προσφωνοῦντος αὐτὸν συγχρόνως καὶ διὰ τοῦ Εἰς πολλὰ ἔτη, ἀπήρχετο. Εἶτα ἤρχοντο ἄλλοι ἄρχοντες, καὶ μετ' αὐτοὺς ὁ Κόνσουλος τῶν Πισαίων μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ, καὶ, πολυχρονίσαντας καὶ προσκυνήσαντας καὶ αὐτοὺς, ὥριζεν ὁμοίως ὁ Αὐτοκράτωρ δι' ἑρμηνέως τὸ Εἰς πολλὰ ἔτη. Μετ' αὐτοὺς εἰσήγετο ὁ Κόνσουλος τῶν Ἀγκωνιατῶν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ. Οἱ δὲ Βενετικοὶ παρίσταντο μὲν εἰς τὴν πρόκυψιν, ἀλλ' οὐ παρέμενον, οὔτε παρευρίσκοντο ἐν γένει εἰς τὰς ἐν τῷ Παλατίῳ παραστάσεις, ὡς μὴ στέργοντες ἵνα συμμορφωθῶσι πρὸς τὰς ἐξ ἔθους γονυκλισίας καὶ τοὺς ποδασπασμούς. Εἰσήρχοντο ἔπειτα οἱ Βάραγγοι, καὶ ἐπολυχρόνιζον Ἰγγλιστὶ, συγκρούοντες τοὺς πελέκεις αὐτῶν, καὶ καθεξῆς οἱ λοιποὶ τοῦ Παλατίου μέχρι καὶ τῶν Βαρδαριωτῶν, οἵ τινες ἐπολυχρόνιζον Περσιστί.

Ἐπὶ προελεύσεως (2) καὶ ἐντὸς τοῦ Χρυσοτρικλίνου ἢ τοῦ Τριβουναλίου τῶν ιθ' Ἀκκουβίτων ἐγίνοντο καὶ αἱ προβλήσεις (οἱ διορισμοὶ) τῶν ἀρχόντων, καθὼς τοῦ »Κατεπάνω τῶν Μαρδαϊτῶν Ἀττα-

---

(1) Ἴδε σελ. 106. (2) Ἐπὶ διβανίου ἔλεγον παρομοίως καὶ οἱ πρώην ἡγεμόνες τῆς Δακίας Γραικοὶ, ὅτε προεβάλλοντο (ἐχειροτόνουν) ἄρχοντας.

λείας (1), « τοῦ μικροτέρου υἱοῦ τοῦ Κοπρωνύμου εἰς Ν ω β ε λ λ ή σ ι μ ο ν κτλ. τῶν δὲ μεγαλητέρων εἰς Καίσαρας, »τοῦ μὲν Πατριάρχου ποιή» σαντος τὴν εὐχὴν, τοῦ δὲ βασιλέως ἐπιθέντος αὐτοῖς τὰς χλαίνας καὶ » τὰ Καισαρίκεια περικεφάλαια, « καθὼς λέγει ὁ Θεοφάνης. Ἐδῶ περιεβάλλοντο πρὸς τιμὴν δι' ἐπενδυμάτων, καθὼς πρὸ ὀλίγου διὰ καββαδίων καὶ μηλωτῶν, οἱ ἀριστεύοντες ἢ ἄλλως κρινόμενοι τῆς τιμῆς ταύτης ἄξιοι. Ὅθεν »λαβὼν ἐν ἔτει 6741 τὸ Μελένικον ὁ Βατάτσης ἀπὸ τῶν Βουλ» γάρων, ἐφόρεσεν Ἰωάννην τὸν Δραγόταν χλαῖναν χρυσούφαντον,« καθὼς λέγει ὁ Δοσίθεος (2). Ἐπὶ δὲ προβλήσεως Δεσπότου, τὸ μεταξὺ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ θρόνου καὶ τῆς παραστάσεως διάστημα τοῦ Τρικλίνου ἐχωρίζετο διὰ διαφράγματος, ἵνα μὴ, ὁρῶντος τοῦ Αὐτοκράτορος, ὑποδύοιτο τὰ διβολέα πέδιλα καὶ τὸ καββάδιον ὁ Δεσπότης. Τοὺς δὲ ἄρχοντας, ὅσῳ κἂν ἦσαν ὑποδεεῖς, διώριζεν ὁ Αὐτοκράτωρ ἱστάμενος.

»Αἱ δὲ τοῦ ἐπιπέδου ἐκ διαμέτρου ἀκρότητες τῶν βασιλικῶν τρικλίνων » ἀμφότεραι, λέγει ὁ Γρηγορᾶς, ὑπέρκεινταί που τοῦ μεταξὺ ἐπιπέδου ἄχρι » καὶ ἐς τρίτον σπιθαμῆς, καὶ μάλιστα ὅπη καὶ ὁ βασιλικὸς ἕστηκε θρό» νος (3), ἵν' ἔχῃ τι κἂν τούτῳ πλέον τῶν ἄλλων ὁ Βασιλεὺς ἱστάμενος, » ἔν τε ταῖς θείαις ὑμνῳδίαις, καὶ ὅτε διαλέγοιτο, νῦν μὲν τοῖς ὑπηκόοις, » νῦν δὲ τοῖς ἐξ ἐθνῶν πρέσβεσιν. Ἐξεῖναί γε μὴν ἐπ' ἐκείνης τῆς στάσεως » οὐδενὶ τῶν ἁπάντων τῷ βασιλεῖ συνίστασθαι, πλὴν τῆς συζύγου καὶ τῶν » υἱέων καὶ ἀδελφῶν· προσθείην δ' ἂν καὶ τῶν πατραδέλφων.« Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλικὸς θρόνος ἦτον, κατὰ τὴν τοῦ Λουϊτπράνδου ἔκθεσιν, οὕτω πως διὰ τέχνης πεποιημένος, ὥστε νῦν μὲν χθαμαλὸς, ἐν ῥιπῇ δ' αὖ ὑψηλότερος ἑαυτοῦ ἐγίγνετο, καὶ διὰ τοῦτο, ἀφ' οὗ τὸν Αὐτοκράτορα τρὶς πρηνὴς προσκυνήσας, ἀνώρθωσα (λέγει) τὴν κεφαλὴν, ἐθεασάμην αὐτὸν, ὃν πρὸ μικροῦ ὀλίγον ὑπεράνωθεν τοῦ ἐδάφους εἶχον ἰδεῖν καθήμενον, αἴφνης παρὰ τὴν ὀροφὴν τοῦ δώματος ἑδρεύοντα καὶ ἕτερα φοροῦντα ἐνδύματα, ὃ πῶς ἐγένετο οὐκ ἔχω νοῆσαι, πλὴν εἰ μὴ τυχὸν τῇ αὐτῇ ἐκείνῃ μηχανῇ ἐπωχεῖτο, ᾗ κινοῦνται αἱ στρόφιγγες κτλ. Κατενώπιον δὲ τοῦ θρόνου ὑψοῦτο χαλκοῦν τι κεχρυσωμένον δένδρον, οὗ τοὺς κλάδους χαλκᾶ ἐπίσης κεχρυσωμένα ὄρνεα ἐπλήρουν, ἃ καὶ κατὰ τὰ εἴδη αὐτῶν φωνὰς παντοίας κινούμενα προΐεσαν. Τὴν δὲ ἐξέδραν, αὐτὴν καθ' αὐτὴν μεγαλοπρεπεστάτην, λέοντες, ἄδηλον πότερον, χαλκοῖ ἢ ξύλινοι, χρυσῷ μέν τοι κεκαλυμμένοι, ὥσπερ ἐφρούρουν, οἳ καὶ αὐτοὶ, ἐμφανισθέντων ἡμῶν, ἐβρυχήσαντο.« Τὰ

(1) Πορφυρογένν. περὶ Διοικήσ. (2) Δωδεκαβιβλ. Η', 18, 3. (3) Ἴδε περιγραφὴν ποιητικὴν τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ θρόνου παρὰ Κορίππῳ Βιβλ. Γ', »Atria praclargis etc.

καλὰ ταῦτα, καθὼς εἰρωνευόμενος τὰ ὀνομάζει ὁ Λουϊτπράνδος, παίγνια, τῶν ὁποίων οὔτε τὰ κελαδήματα (λέγει) ἐθαύμασεν, οὔτε τοὺς βρυχηθμοὺς ἐπτοήθη, ἦσαν, κατὰ τὸν Γραμματικὸν Λέοντα, ἔργα »τοῦ ἄρχοντος τοῦ χρυσοχοείου, λογιωτάτου πάνυ ὄντος καὶ συγγενοῦς Ἀντωνίου τοῦ Πατριάρχου, κατασκευάσαντος, διαταγῇ τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοφίλου, φιλοκόσμου ὄντος, τό τε Πενταπύργιον (1) καὶ τὰ δύο μέγιστα ὄργανα ὁλόχρυσα, διαφόροις λίθοις καὶ ὑελίοις καλλύνας αὐτά. Ἐκαινούργησε δὲ καὶ τὰς βασιλικὰς στολάς, ἀνανεώσας αὐτὰς καὶ χρυσοϋφάντους κατακοσμήσας.«

Παρεκτὸς τῆς συνήθους ταύτης παραστάσεως, ὁ Αὐτοκράτωρ ἐποίει, κατὰ τὰς ἐπισήμους ἡμέρας καὶ εἰς περιστάσεις ἐκτάκτους, γάμους, φερ' εἰπεῖν, στέψεις, δοξολογίας νικητηρίους καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ τὴν λεγομένην Π ρ ό κ υ ψ ι ν (2), ἐμφανιζόμενος (οἱ κόλακες ἔλεγον, προσφυέστερον ἴσως, Ἀ ν α τ έ λ λ ω ν) αἴφνης ἀφ' ὑψηλοῦ ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ λαμπρότητι εἰς τὸν ἀπεκδεχόμενον αὐτὸν κάτωθεν λαόν. Ἐφαίνετο δὲ ὁ μὲν Αὐτοκράτωρ ἀπὸ τῶν γονάτων καὶ ἄνω, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ στήθους καὶ ἄνω. Διηγεῖται δὲ ὁ Γρηγορᾶς ὅτι »ὁ Πατριάρχης (Ἰωάννης ὁ Καλέκας), κατὰ τὴν κδ' Δεκεμβρίου, περὶ δείλην ὀψίαν, ὁπότε τὰ γενέθλια τοῦ Χριστοῦ ἑορτάζομεν, τὸν νέον βασιλέα Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον κὰν τῷ τοῦ Παλατίου αἰθερίῳ οἰκίσκῳ, ὅθεν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ βασιλεῖς εἰώθεσαν τὴν τοιαύτην ἡμέραν προκύπτειν, ἀθροιζομένου τοῦ πλήθους τῶν Βυζαντίων καὶ παντὸς τοῦ στρατοῦ, καὶ ἀνυμνούντων αὐτοὺς εὐχαῖς τε καὶ εὐφημίαις παντοίαις κάτωθεν, κατ' εἰκόνα τοῦ πάλαι θριάμβου Ῥωμαίων, ἐπέδειξε τῷ λαῷ (3).« Ἅμα δὲ προέκυπτεν ὁ Αὐτοκράτωρ οἱ μὲν Βάραγγοι, κρατοῦντες τέως τοὺς πελέκεις αὐτῶν ἐπὶ τῶν καρποχείρων, ἐσήκονον αὐτοὺς πάντες ἐπὶ τῶν ὤμων (4), τὰ δὲ ὄργανα ἔκρουον, ἄχρις ὅτου ὁ Αὐτοκράτωρ, σείων ἠρέμα τὸ μανδήλιον αὐτοῦ, ἔδιδε σύνθημα νὰ παύσωσιν· οἱ δὲ ψάλται ἐπολυχρόνιζον. Ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ ηὐλόγει σταυροτύπως διὰ τῆς χειρὸς ἢ διὰ δικηρίου τὸν λαόν.

Αἱ δὲ ἀνευφημήσεις τῶν Αὐτοκρατόρων ἦσαν συνήθεις ἀπ' αὐτῶν ἀκόμη τῶν χρόνων τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου: αἱ φράσεις μόνον διέφερον. Ὁ Μαρκιανὸς καὶ ἡ Πουλχερία ἀνευφημήθησαν ἐπὶ Συνόδου ὑπὸ τῶν ἐν Χαλκη-

(1) Ἴδε περὶ τούτου προσωτέρω. (2) Πρόκυψις συνεκδοχικῶς ἐκαλεῖτο καὶ ἡ ἐξέδρα, ἀφ' ἧς προέκυπτον, καὶ πᾶν ἐν γένει προέχον τῆς οἰκίας ἐξώστεγον (balcon). (3) Ν. Γρηγορᾶς, ΙΒ', 13 ἴδε καὶ τὸν Χωνειάτην. (4) Δηλαδὴ σχεδὸν καθὼς καὶ τώρα π α ρ ο υ σ ι ά ζ ο υ σ ι ν οἱ στρατιῶται τὰ ὅπλα, παριόντος τοῦ βασιλέως ἢ ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ.

δόνι συνελθόντων Πατέρων· ἐν δὲ τῇ ἐπὶ Μηνᾷ Συνόδῳ, ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ἐφραδίου, ὡς διαδόχου τοῦ Αὐγουστίνου, ἐνεκρίθη δι' ἐπιβοημάτων τῶν Πατέρων, τῶν ἐπαναλήψεων τῶν ὁποίων τὸν ἀριθμὸν διέσωσαν ἀκριβῶς τὰ Πρακτικά. Τὰ ἐπιβοήματα δὲ ταῦτα ἦσαν συνήθη μάλιστα ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ, ἐκφράζοντα τὰς ἐπιδοκιμασίας, ἢ, συχνότερον, τὰς ἀποδοκιμασίας καὶ τὰ παράπονα (τὰς καταχραυγὰς) τοῦ ὄχλου. Παράδειγμα δὲ τούτων ἐπίσημον καὶ παμπάλαιον εὑρίσκομεν παρὰ τῷ Αἰλίῳ Λαμπριδίῳ ἐπὶ τῷ φόνῳ τοῦ Κομμόδου. Ἐπὶ τῶν Γραικορωμαίων ἦτον συνηθεστάτη ἡ φράσις: »Ἀνασκαφείη τὰ ὀστᾶ!« Καὶ τῷ ὄντι, ἐνίων και ἀνώρυττον πράγματι τὰ πτώματα, καὶ ἢ τὰ κατέκαιον, καθὼς τοῦ Κοπρωνύμου, ἢ τὰ κατεπόντιζον κτλ. Ἐν δὲ τῷ Ἀλεξανδρινῷ Χρονικῷ ἀπαντῶμεν καὶ τὴν ἀλλόκοτον φράσιν: »Θεοφάνους, τοῦ τῆς ἀνασκάφου μνήμης!« ὅμοιον τῷ Γαλλικῷ: D'exécrable mémoire! Ἀλλ' αἱ ἀνευφημήσεις ἦσαν συνήθως αἱ ἑξῆς: »Ἰουστινιανὲ Αὔγουστε, tu vincas!« Κύριε σῶσον Ἰουστινιανὸν τὸν Βασιλέα καὶ Θεοδώραν τὴν Αὐγοῦσταν! » Ἰουστίνου καὶ Σοφίας πολλὰ τὰ ἔτη! κτλ.

Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐγευμάτιζεν ἢ ἐδείπνει συνήθως μόνος, καθὼς καὶ ὁ Σουλτάνος, ὑποχρεωτικῶς καὶ κατὰ τὸν τύπον τῆς ἐθιμοταξίας· ἐνίοτε ὅμως προσεκάλει εἰς τὴν τράπεζαν αὐτοῦ καὶ ἄλλους, τὴν σύζυγόν του, τοὺς υἱούς του, τοὺς ἄρχοντας τῆς Αὐλῆς του, τοὺς πρέσβεις ξένων ἐθνῶν κλπ. Τῷ δὲ Πάσχα καὶ τὰ Χριστούγεννα ἐφίλευε καὶ τὸν Πατριάρχην καὶ ἀντεφιλεύετο ὑπ' αὐτοῦ. Καθ' ὅλον δὲ τὸ δωδεκαήμερον καὶ τὰς ἑβδομάδας τῶν Ἀποκρέω, ὅλον του τὸ ἀρχοντολόγιον μετὰ μεγίστης πολυτελείας. Τὰ ἐπίσημα ταῦτα δεῖπνα, γινόμενα κατὰ τύπους καὶ τάξιν ὡρισμένην, θέλομεν περιγράψῃ μετ' ὀλίγον· ἐπὶ τοῦ παρόντος σημειοῦμεν μόνον ὅτι, δειπνοῦντος τοῦ Αὐτοκράτορος, καθὼς καὶ ἐπὶ Ῥωμαίων τοῦ στρατηγοῦ (1), ἔπαιζε μουσική,

» Παίζουν τρουμπέτταις, ὄργανα, τουμπιὰ καὶ ἀνακαράδες (2)«,

λέγει χειρόγραφός τις Ἱστορία τοῦ Βελισαρίου διὰ στίχων. Συνήθως δὲ » ἐν ταῖς μεγάλαις ἡμέραις, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος, εἰ οὐκ ἔστιν ἐπεί» γουσα καὶ συνέχουσα δουλεία εἰς τὴν τῶν δημοσίων πραγμάτων ἀντί-

(1) Ἴδε τὸν Πολύβιον. (2) Παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς γράφονται Ἀ ν ά κ α ρ α, εἶνε δὲ εἶδος κυμβάλου (τουμπελεκίων), ἀπὸ τοῦ Ἀραβικοῦ ν α κ κ α ρ ά (λέβητες ἢ χύτραι ἠχητικαί), τὰς ὁποίας μετεχειρίζοντο μετὰ τῆς αὐτῆς λέξεως καὶ οἱ Τοῦρκοι μετὰ τῶν λοιπῶν ὀργάνων τῆς στρατιωτικῆς αὐτῶν μουσικῆς.

» λῆψιν, δίδονται μίνσαι (ἔβγαλλον φαγεῖ'), ὥρας τρίτης πληρουμένης. Τῆς » ὥρας δὲ καταλαβούσης, ὅτε μέλλουσιν γίνεσθαι μίνσαι, λέγει ὁ βασιλεὺς » πρὸς τὸν Παπίαν· » Ἄπελθε, ποίησον μίνσας· « καὶ εὐθέως, αἴρων ὁ » Παπίας ἀπὸ τοῦ σκάμνου τὰ κλειδία, ἐξερχόμενος, ταῦτα διασείει, ὥστε » τῇ τούτων διασείσει κτύπον ἀποτελεῖσθαι, ἵνα διὰ τοῦ κτύπου γνῶσι » πάντες ἐξέρχεσθαι τὸν Παπίαν ποιῆσαι μίνσας. «

Εἴδομεν δὲ ἤδη πόσου καθίστατο ἡ τράπεζα τοῦ αὐτοκράτορος Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ πῶς διεσκέδαζεν ἐπὶ δείπνου ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος. Ἂς ἀκούσωμεν τώρα τὸν Προκόπιον διηγούμενον τὴν καθημερινὴν δίαιταν τῆς περιφήμου Αὐγούστης Θεοδώρας τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ. » Τὸ μέν τοι σῶ- » μα ἐθεράπευε μειζόνως μὲν ἢ κατὰ τὴν χρείαν, ἐλασσόνως δὲ ἢ κατὰ τὴν » αὐτῆς ἐπιθυμίαν. Ταχύτατα μὲν ἐς τὸ βαλανεῖον εἰσῄει, ὀψιαίτατα δὲ » ἀπαλλαγεῖσα καὶ καταλουσαμένη, ἐς τὸ ἀκρατίζεσθαι ἐνθένδεν ἐχώρει· » ἀκρατισαμένη δέ, ἡσυχίαν ἦγεν. Ἀριστῶσα μέν τοι καὶ δεῖπνον αἱρου- » μένη, ἐς πᾶσαν ἰδέαν ἐδωδίμων τε καὶ ποτῶν ἤρχετο· ὕπνοι τε αὐτῆς ἀεὶ » μακρότατοι ἀντελαμβάνοντο, ἡμερινοὶ μὲν ἄχρι πρώτων νυκτῶν, νυκτε- » ρινοὶ δὲ ἄχρις ἡλίου ἀνίσχοντος. « Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἴσως εἶνε ὑπερβο- λαί· ὅτι ὅμως οἱ Αὐτοκράτορες μετὰ τὸ γεῦμα ἐμεσημβρίαζον, τὸ ἠξεύ- ρομεν ἐκ τῆς Ἄννης τῆς Κομνηνῆς, καθὼς καὶ ὅτι, ἀναπαυομένου » σὺν » τῇ βασιλίδι τοῦ Βασιλέως, παρειστήκει παιδίσκη, τὸν ἀέρα ἀναῤῥιπίζουσα » καὶ πόῤῥω ποι τοὺς κώνωπας ἀπωθουμένη τοῦ τῶν βασιλέων χρωτός,« καὶ προσέτι, ὅτι » ὁ Αὐτοκράτωρ, μετὰ τὸ διυπνισθῆναι κατὰ δείλην ἑώαν » . . . ἐνίοτε συμπαίστορας εἶχε τῶν συγγενέων τινάς, παίζων τὸ Ζατρί- » κιον. «

Καὶ οὗτος μὲν ἦν ὁ συνήθης καὶ καθημέραν βίος. » Τῇ δὲ Κυριακῇ τοῦ » Πάσχα, καταλαβούσης τῆς ὥρας, καθέζεται ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῆς τρα- » πέζης (ἡ δὲ τράπεζά ἐστιν ἀποκοπτὴ (1)), καὶ εἶθ' οὕτως εἰσέρχονται » οἱ τοῦ Κουβουκλείου, καὶ παρίστανται, καθὼς ἡ τάξις ἔχει, ἔνθεν κἀκεῖ- » σε τοῦ Κλητωρίου· εἰσέρχονται δὲ καὶ οἱ φίλοι ἐν τῷ Κλητωρίῳ . . . » Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι εἰ μὲν τύχωσι πρέσβεις μεγάλων ἐθνῶν, καὶ κελεύ- » σει ὁ βασιλεὺς τούτους καλέσαι, ἵσταται ἡ χρυσῆ μικρὰ τράπεζα ἄνω, » ἔνθα τὸ Πενταπύργιον (2) ἵσταται, καὶ καθέζεται ἐκεῖ ὁ Βασιλεύς, οἱ δὲ » πρέσβεις καθέζονται ἐν τῇ μεγάλῃ χρυσῇ τραπέζῃ. Ἀριστερὰ δὲ τοῦ » Πενταπυργίου ἵσταται σκάμνον, ἔχον βάθρα, καὶ ἀνέρχεται δι' αὐτοῦ ὁ

(1) Χωριστὴ ἀπὸ τῶν λοιπῶν. (2) Εἶδος Κυλικείου (Γαλλ. buffet), εἰς σχῆμα πέντε πύργων, κατὰ τὸν Σχολιαστήν.

» τῆς Τραπέζης, καὶ ἵσταται ἄνω καθυπουργῶν τῷ βασιλεῖ. Οἱ δὲ Ἐγγι-
» στιάριοι ἵστανται πάντες κάτω καὶ ἐξ ἀριστερῶν τοῦ αὐτοῦ Πενταπυρ-
» γίου, ἔχοντος καὶ αὐτοῦ βάθρα, καὶ ἀνέρχεται δι' αὐτοῦ ὁ Ἐπιγκέρνης.
» Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἵστανται ἐν τῇ χαμάρᾳ τοῦ Χρυσοτρικλίνου, τῇ
» ἐξαγούσῃ πρὸς τὸν Τριπέτωνα, παρατράπεζα δύο· εἰ δὲ κελεύει ὁ βασι-
» λεὺς γενέσθαι κατὰ προσθήκην ἕτερα δύο παρατράπεζα, ἵσταται τὸ ἓν ἐν
» τῇ ἀριστερᾷ χαμάρᾳ, τὸ δὲ ἕτερον ἐν τῇ δεξιᾷ (1). «

Παρεκτὸς δὲ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, ἐγευμάτιζεν ἐπισήμως καὶ δημοσίᾳ ἐν τῷ Τρικλινίῳ ὁ Αὐτοκράτωρ, παρισταμένων πάντων τῶν ἀρχόντων καὶ ἀξιωματικῶν ἐν στολῇ, τετράκις ἔτι τοῦ ἔτους: τῶν Χριστουγέννων, τῶν Φώτων, τῶν Βαΐων καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἂς παρασταθῶμεν, ὑπὸ ὁδηγὸν τὸν Κουροπαλάτην, εἰς ἓν ἐκ τῶν δείπνων τούτων. Καθίσαντος εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως, ἐτοποθετεῖτο πλησίον αὐτοῦ ὄρθιος ὁ Μέγας Δομέστικος, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ δευτερεύων αὐτοῦ, καὶ τρίτος μετὰ τοὺς δύω ὁ Ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὅς τις καὶ ἐλάμβανεν ἐρχόμενα τὰ ἐδέσματα ἀπὸ τοῦ Δομεστικείου, καὶ ἐδίδου τῷ μικρῷ Δομεστίκῳ, κἀκεῖνος τῷ Μεγάλῳ, ὅς τις παρετίθει αὐτὰ ἐνώπιον τοῦ Αὐτοκράτορος ἐπὶ τῆς τραπέζης. Ὅτε δὲ ἤθελε 'να πίῃ, ἐκίρνα αὐτῷ ὁ Πιγκέρνης, ἤ, τούτου ἀπόντος, ὁ ἐντιμότερος τῶν παρευρισκομένων ἀρχόντων. Αἰρόμενα δὲ τὰ ἐδέσματα ἀπὸ τῆς τραπέζης, ἐτοποθετοῦντο κατωτέρω ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καί, μικρᾶς παύσεως γενομένης, προσεκαλοῦντο οἱ ἄρχοντες κατὰ τάξιν, καί, τῶν τριῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀρχόντων ὑποχωρούντων πλαγίως ἄχρι τοῦ τοίχου, εἰσήρχοντο οἱ ψάλται μετὰ τῶν χαμισίων καὶ ἐπιῤῥιπταρίων αὐτῶν, καὶ ἔψαλλον τὰ ἁρμόδια εἰς τὴν ἑορτὴν ᾄσματα. Τότε ἤρχετο ἡ διανομὴ τῶν ἐδεσμάτων, καὶ προσκαλούμενος ὑπὸ τοῦ Μ. Δομεστίκου κατὰ τάξιν ὀνομαστὶ ἕκαστος τῶν ἀρχόντων, ἀπὸ τοῦ Πρωτοβεστιαρίτου μέχρι καὶ τοῦ Λογοθέτου τῶν Ἀγελῶν, καὶ λαμβάνων παρ' αὐτοῦ μ ί ν σ ο ν ἀπὸ τῆς τραπέζης, ἀνεχώρει μέχρι τοῦ τόπου, ὅπου τέως ἵστατο, καὶ ἐκεῖ ἐπαίροντα αὐτὸ ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὰ βασιλικὰ παιδόπουλα, ἐδίδον αὐτὸ εἰς τὸν παρὰ τὴν θύραν ἄνθρωπον ἑκάστου. Οἱ δὲ μετὰ τὸν Ἐπὶ τῶν Ἀγελῶν καὶ κατωτέρω ἔφερον τοὺς μίνσους ἄχρι τῆς θύρας, καὶ ἐκεῖ 'τοὺς ἐδίδον εἰς τοὺς ἀνθρώπους 'των· καὶ οὕτως ἀνεχώρουν ἅπαντες. Ἀρξαμένου δὲ πάλιν τοῦ Βασιλέως ἐσθίειν, ὁ Δομέστικος μετέβαινεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς τραπέζης, καί, προσκαλῶν ὀνομαστὶ καὶ τοὺς ψάλτας καὶ λοιπούς,

(1) Πορφυρογ. Α', ι'.

ἔδιδε καὶ αὐτοῖς παρομοίως μίνσους, οὓς ἐλάμβανον ἔπειτα ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτῶν οἱ χανονάρχαι· ὕστερον προσεκαλοῦντο οἱ ἀναγνῶσται καὶ χανονάρχαι, καὶ ἐλάμβανον μόνοι 'των μίνσους. Καὶ πάλιν πλησιάσας ὁ Δομέστικος εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, προσεχάλει τὸν Πανυπερσέβαστον, τὸν Πρωτοβεστιάριον καὶ τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς (ἀνεψιοὺς, θείους καὶ ἐξαδέλφους) τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ καθεξῆς πάντας τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας ὀνομαστὶ, καὶ ἔδιδεν αὐτοῖς μίνσους, οὓς ἀμέσως λάμβανον ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτῶν τὰ παιδόπουλα τοῦ Παλατίου καὶ ἔδιδον εἰς τοὺς ἀνθρώπους 'των· αὐτοὶ δὲ 'δὲν ἀνεχώρουν, ἀλλ' ἵσταντο πάλιν εἰς τοὺς τόπους 'των, » διὰ τὴν » τοῦ Μεγάλου Δομεστίχου τιμήν. « Τότε προσκαλούμενοι οἱ στρατιωτικοὶ σωματοφύλακες τοῦ Παλατίου μετὰ τῶν ἀρχηγῶν 'των, ἐλάμβανον καὶ οὗτοι ἅπαντες, ἀπὸ τοῦ μεγαλητέρου μέχρι καὶ τοῦ μικροτέρου, τοὺς μίνσους αὐτῶν διὰ τῆς τοῦ Μεγάλου Δομεστίχου χειρὸς, λαμβανομένους ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους (τότε μόνον ἐχόντων τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν) καὶ τιθεμένους βαθμηδὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης. Μετὰ δὲ ταῦτα, λαμβάνων καὶ ὁ βασιλεὺς μίνσον ἀπὸ τῆς τραπέζης, ἔδιδεν αὐτὸν τῷ Μεγάλῳ Δομεστίχῳ, λαμβάνοντι συγχρόνως καὶ τὸ σκεῦος, ἐν ᾧ περιείχετο, ὡς δῶρον· διότι τὰ τῶν ἄλλων ἐπεστρέφοντο εἰς τὸ Βεστιαρεῖον. Καὶ τότε ἐπαίρνετο τὸ μινσάλιον, καὶ, γινομένης τῆς συνήθους ὑψώσεως τῆς Παναγίας, ἱσταμένου ὀρθοῦ ἐπὶ τοῦ σουπεδίου τοῦ Αὐτοκράτορος, κρατουμένου ὑπό τινος τῶν κατὰ γένος προσηκόντων αὐτῷ νέων, καὶ πάντων βοησάντων τὸ Πολυχρόνιον, ὁ Πιγκέρνης φέρει ἐπὶ σκουτελίου τὸ 'Απὸ λεκάνης, κρατῶν καὶ μανδύλιον, ἐπεὶ προαπῆραν, ὡς εἴρηται, τὸ μινσάλιον. Εἶτα καθεσθεὶς ὁ Αὐτοκράτωρ, καὶ τῆς τραπέζης ἀπαρθείσης, καὶ προσκυνησάντων πάντων, λέγει μεγαλοφώνως τῷ Μεγάλῳ Δομεστίχῳ· » Εἰς πολλὰ ἔτη, » μέγα Δομέστιχε· ἄπελθε, « καὶ συνεξήρχοντο αὐτῷ πάντες.

Ὁσάκις ὁ Πατριάρχης προσεκαλεῖτο 'να γευματίσῃ εἰς τὸ Παλάτιον, ἡ πρόσκλησις ἐγίνετο πρὸ μιᾶς ἡμέρας δι' ἑνὸς Κουβικουλαρίου καὶ ἑνὸς Σιλεντιαρίου, στελλομένων πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Πραιποσίτου. Συνήθως δὲ ὁ Πατριάρχης ἀπήρχετο εἰς τὸ Παλάτιον τῇ Πέμπτῃ τῆς Διακαινησίμου, μετὰ τῶν λοιπῶν Πατριαρχῶν καὶ ἀρχιερέων, ὅσοι συνέπιπτεν ἑκάστοτε 'να ἐνδημῶσιν ἐν τῇ Βασιλευούσῃ, καὶ τοῦ Κλήρου παντὸς, ἵνα ποιήσῃ τὸν ἀσπασμὸν (τὴν ἀγάπην) μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ ἀριστήσῃ ἐκεῖ. Τὴν δοχὴν καὶ ἑστίασιν ταύτην περιγράφει λεπτομερῶς, κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ, ὁ περὶ τὰ μικρὰ ταῦτα μέγας Πορφυρογέννητος διὰ τῶν ἑξῆς: » Καταλαβόντα τὸ Παλάτιον τὸν Πατριάρχην, ὑπεδέχοντο οἱ τοῦ Κουβουκλείου » ἅπαντες, καὶ εἰσῆγον εἰς τὸ Κουβούκλιον τοῦ Τριπέτωνος, ὅπου ἦν προ-

» ἡτοιμασμένον σκάμνον, καὶ ἐπ' αὐτοῦ σχαμνάλιον, ἐφ' οὗ ἐκάθητο ὁ Πα-
» τριάρχης. Ὁ δὲ Πραιπόσιτος εἰσελθὼν ἐδήλου τῷ βασιλεῖ, καὶ ὁ Βασι-
» λεὺς, ἐνδυόμενος εὐθέως τὴν ὡρισμένην στολὴν, ἔνευε τῷ Πραιποσίτῳ,
» καὶ οὗτος ἐξερχόμενος προσεκαλεῖτο τὸν Πατριάρχην. Ὁ δὲ Πατριάρ-
» χης, ἐπακουμβίζων τῇ τοῦ Πραιποσίτου χειρὶ, εἰσέρχεται ἐν τῷ Χρυσο-
» τρικλίνῳ, καὶ δέχεται αὐτὸν ὁ Βασιλεὺς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αὐτοῦ Τρικλί-
» νου, καὶ προσκυνήσαντες ἀμφότεροι ἀλλήλους καὶ ἀσπασάμενοι, καθέ-
» ζονται ὁμοῦ ἐν τῷ αὐτῷ Τρικλίνῳ. Καταλαβούσης δὲ τῆς ὥρας πρὸς
» τὸ δοῦναι τὴν ἀγάπην, εἰσέρχονται οἱ τοῦ Κουβουκλείου ἀπὸ κελεύσεως·
» καὶ οἱ μὲν ἄρχοντες τοῦ Κουβουκλίου ἵστανται ἔνθεν κἀκεῖτε τῆς χρυσῆς
» τραπέζης πλησίον τῶν χρυσῶν σκευῶν· οἱ δὲ Σπαθαροκουβικουλάριοι καὶ
» Κουβικουλάριοι ἵστανται ὄπισθεν τῶν ἑστώτων ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ
» σκευῶν ἔνθεν κἀκεῖσε, διὰ τὸ χωρηθῆναι τοὺς μέλλοντας εἰσιέναι ἐν τῇ
» Ἀγάπῃ ἱερεῖς. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς καθέζεται ἐπὶ σελλίου χρυσοῦ ἔμπρο-
» σθεν τοῦ Πενταπυργίου, ὁ δὲ Πατριάρχης ὁμοίως καὶ αὐτὸς καθέζεται
» ἐπὶ σελλίου ἐξ ἀριστερᾶς τοῦ βασιλέως, οὐ μέν τοι ἐπίσης· οἱ δὲ εὐνοῦ-
» χοι Πρωτοσπαθάριοι ἵστανται ὄπισθεν τοῦ βασιλέως. Νεύσαντος δὲ τοῦ
» βασιλέως τῷ Πραιποσίτῳ, κἀκείνου τῷ Ὀστιαρίῳ, ἐξέρχεται οὗτος, κα-
» τέχων ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ βεργίον χρυσοῦν διάλιθον, καὶ εἰσάγει διὰ τοῦ
» ἀριστεροῦ μέρους, πρῶτον μὲν τοὺς Μητροπολίτας καὶ Ἐπισκόπους, αἰ-
» ρομένου τοῦ βήλου ὑπὸ δύο Σιλεντιαρίων· οὗτοι δὲ, εἰσερχόμενοι, πί-
» πτουσι (εἰς προσκύνησιν), καὶ, ἀναστάντες, διέρχονται μέχρι τῆς μέσης
» τοῦ τρικλίνου, προπορευομένου αὐτῶν τοῦ Ὀστιαρίου. Φθάνοντες δὲ εἰς
» τὸ μέσον τῆς χρυσῆς τραπέζης ὑπὸ τὸν πολυέλαιον, πίπτουσι πάλιν·
» καὶ πάλιν ἀνιστάμενοι καὶ προχωροῦντες, καὶ στάντος τοῦ πρώτου αὐ-
» τῶν ἔμπροσθεν τῆς χρυσῆς τραπέζης, πίπτουσι τρίτον. Λαβόντες δὲ ὅ,τε
» Ῥεφερενδάριος καὶ ὁ ἐπὶ τῆς Καταστάσεως (1) τὸν πρῶτον αὐτῶν, ἀπο-
» φέρουσιν αὐτὸν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ προσκυνήσας τὰ γόνατα καὶ τὰς
» χεῖρας τοῦ βασιλέως, ἀσπάζεται αὐτὸν, καὶ διελθὼν πρὸς δεξιὰ ἵσταται
» μετὰ τῶν ἀρχόντων τοῦ Κουβουκλείου. Ὁμοίως ἀσπάζονται καὶ πάν-
» τες οἱ ἄλλοι, καὶ ἀπερχόμενοι ἵστανται εἰς τὸ αὐτὸ μέρος. Καὶ αὖθις
» ἐξήρχετο ὁ Ὀστιάριος, καὶ εἰσῆγε τὸν Κλῆρον τῆς Μεγάλης Ἐκκλη-
» σίας διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους, καὶ προσεκύνουν καὶ αὐτοὶ ὁμοίως, καὶ πα-
» ρετάττοντο εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος. Τότε εἰσήγοντο οἱ Ἡγούμενοι διὰ
» τοῦ ἀριστεροῦ μέρους, καὶ προσκυνήσαντες ὁμοίως, ἐτάττοντο πρὸς τὰ

(1) Ὁ ἐπὶ τῶν τελετῶν, Γαλλ. Maître des Cérémonies.

» δεξιά, μακρύτερον τῶν Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων. Εἶθ' οὕτω, λαβὼν ὁ τῆς Καταστάσεως τὸν Ῥεφερενδάριον, ῥίπτει αὐτὸν εἰς τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως· ἀσπασάμενος δὲ τούς τε πόδας καὶ τὰ γόνατα αὐτοῦ, ἀναστὰς ἠσπάζετο τὸν βασιλέα καὶ ἀπελθὼν ἵστατο ἐν τῷ ἀριστερῷ μέρει μετὰ τοῦ Κλήρου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. » Εἶτα, εἰπόντος τοῦ Πραιποσίτου τὸ » Κελεύσατε, « μετέβαινον πάντες » οἱ εἰσελθόντες εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς χρυσῆς τραπέζης· ὁ δὲ βασιλεὺς » καὶ ὁ πατριάρχης, ἀναστάντες, ἵστανται ἐν τῷ ἀνωτέρῳ μέρει τῆς αὐτῆς » τραπέζης βλέποντες πρὸς ἀνατολάς, καὶ ποιεῖ ὁ Πατριάρχης εὐχὴν συναπτήν, καὶ, τελεσθείσης αὐτῆς, καὶ τοῦ Πραιποσίτου εἰπόντος τὸ »Κελεύσατε, « ἐξέρχονται οἱ ἱερεῖς καὶ ἡγούμενοι εὐχόμενοι ὑπὲρ τοῦ βασιλέως. Ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τοῦ Πατριάρχου εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν τῆς » Θεοτόκου τοῦ Φάρου, καὶ, τελεσθείσης ἐκεῖ τῆς θείας λειτουργίας, καὶ, » στοιχηθέντος τοῦ κλητωρίου, γίγνονται μίνσαι, καὶ ὅσοι μὲν τῶν ἱερέων » καὶ ἡγουμένων ἔμελλον ἀριστῆσαι ἐν τῷ Παλατίῳ, ἔμενον, οἱ δὲ λοιποί, » λαμβάνοντες χρήματα, ἀνεχώρουν ὑπερευχόμενοι τοῦ βασιλέως, ὅς τις, » ἐξελθὼν τῆς ἐκκλησίας εἰσήρχετο πάλιν μετὰ τοῦ Πατριάρχου εἰς τὸν » Χρυσοτρίκλινον, καὶ εἰσελθόντων τῶν κατὰ τὴν συνήθειαν ἱερέων καὶ » ποιησάντων τὸν στίχον, εὐλογεῖ τὴν τράπεζαν ὁ Πατριάρχης, καὶ ἀπελθὼν ἐκβάλλει τὸ ὠμόφορον αὐτοῦ ἔνδον τοῦ βήλου ἐν τῇ καμάρᾳ τῇ » οὔσῃ ἐκ δεξιῶν τῶν ἀργυρῶν πυλῶν τοῦ Χρυσοτρικλίνου, καὶ λαβόντες αὐτὸ οἱ ἱερεῖς (ἤ γοῦν οἱ Κουβουκλήσιοι) ἐξέρχονται. Ἐκβαλόντος » δὲ καὶ τοῦ βασιλέως τὸ σαγίον (1) αὐτοῦ, καθέζονται ἀμφότεροι ἐν τῇ » ἀποκοπτῇ τραπέζῃ. Εἰσαγαγόντων δὲ τῶν Κουβικουλαρίων τὰ κουκούμάρια, πίνουσι πρὸς ἅπαξ. Εἶθ' οὕτως εἰσέρχεται ὁ τῆς Τραπέζης, καὶ » νεύσαντος αὐτῷ τοῦ Πραιποσίτου κατὰ νεῦμα τοῦ βασιλέως, ἦρετο τὸ » βῆλον, καὶ εἰσήρχοντο οἱ φίλοι (πρέσβεις Βουλγάρων κλπ.), καὶ ἐκάθηντο ἐν τῇ χρυσῇ τραπέζῃ τοῦ βασιλέως, ὡσαύτως καὶ ἐν τοῖς παρατραπεζίοις. Εἰσήγοντο δὲ καὶ ἐξήγοντο τὰ μίνσα καὶ λοιπὰ χρειώδη. » Παρατιθεμένου δὲ ἑκάστου μίνσου ἐν τῇ τραπέζῃ, ἀξιοῖ ὁ βασιλεὺς τὸν » Πατριάρχην πρὸς τὸ εὐλογῆσαι· ὁ δὲ προτρέπεται κατὰ μίνσον ἑνὶ ἑκάστῳ Μητροπολίτῃ κατὰ τὴν αὐτοῦ πρωτοκαθεδρίαν καὶ εὐλογεῖ. Καὶ, » τελεσθείσης τῆς τοῦ τραπεζίου ἀκολουθίας, ἀνίστανται, καὶ ὑπερευξάμενοι τοῦ βασιλέως ἐξέρχονται, καὶ μένει ὁ βασιλεὺς μετὰ μόνου τοῦ Πατριάρχου ἐν τῇ τραπέζῃ. Πιόντες δὲ πάλιν πρὸς ἅπαξ, ἀνίστανται, καὶ

(1) Τὸ αὐτὸ καὶ Σάκκος, οἷος ὁ τῶν Ἀρχιερέων.

» περιβαλομένων πάλιν, τοῦ μὲν Πατριάρχου τὸ ὠμόφορον, τοῦ δὲ βασι-
» λέως τὸ σαγίον αὐτοῦ, εἰσέρχονται προσκληθέντες αὖθις οἱ ἱερεῖς, καὶ
» ποιοῦσι στίχον, καί, μετὰ τὸν στίχον, ἐπιδίδωσιν ὁ Πατριάρχης τῷ βασι-
» λεῖ εὐλογίας, καὶ ἐξέρχονται οἱ ἱερεῖς, καὶ προσκυνήσαντες ὁ βασιλεὺς
» καὶ ὁ Πατριάρχης ἀλλήλους, καὶ ἀσπασάμενοι, ἀπέρχονται, ὁ μὲν ἐν τῷ
» κοιτῶνι αὐτοῦ, ὁ δὲ Πατριάρχης, παραπεμπόμενος ὑπὸ τῶν τοῦ Κουβου-
» κλείου, διεσώζετο μέχρι τῆς πύλης τοῦ Σπαθαρικείου (1). «

Ἡ αὐτὴ ἀναλόγως τάξις ἐτηρεῖτο καὶ τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων, ὅτε προσεκαλεῖτο κατὰ τύπον ὁ Πατριάρχης εἰς τὴν Αὐτοκρατορικὴν τράπεζαν. Συνήθως δὲ αἱ παραθέσεις τῶν ἐδεσμάτων ἐν ταῖς ἐπισήμοις ἑστιάσεσι, διῃροῦντο εἰς τρεῖς σειράς· Α' τὴν τοῦ χράματος, ὅτε παρετίθεντο κυρίως τὰ προκαλοῦντα τὴν ὄρεξιν φαγητά, Β' τὴν τοῦ Ὀπτομένσου, διὰ τὰ ἑψητὰ καὶ τὰ τούτοις ἀνάλογα, καὶ Γ', τὸ Δούλκιον, διὰ τὰ γλυκύσματα καὶ ζυμαρικὰ μετὰ τῶν ὀπωρικῶν. Τὰ δὲ μεταξὺ διαλείμματα, ὡς ἂν εἴποι τις γαλλικώτερον les entr-actes, τοῦ δείπνου ἀνεπληροῦντο διὰ μουσικῶν ἢ θυμελικῶν ἀκροαμάτων. Ὅσους δὲ τῶν δαιτυμόνων ἤθελε 'να τιμήσῃ κατ' ἐξαίρεσιν ὁ αὐτοκράτωρ, ἔπεμπεν αὐτοῖς διὰ τοῦ Κανστρησίου ἐκλεκτόν τι βρώσιμον ἀπὸ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ τραπέζης (2). Τὸ ὁποῖον οὗτος ὑπεδέχετο ὄρθιος, προσκυνῶν καὶ ἀνευφημῶν τὸν Αὐτοκράτορα. Τὸ δὲ χρᾶμα ἐγίνετο κατὰ τὰς μακρὰς ἀκολουθίας ἢ ἀγρυπνίας, καὶ ἰδίως τῶν Χριστουγέννων, καὶ ἐν τῷ Μινσατορίῳ τῆς ἐκκλησίας, συγκραματιζόντων τῷ Αὐτοκράτορι καὶ δώδεκα τῶν ἐγκριτωτέρων ἀρχόντων.

Ὁ Αὐτοκράτωρ συνειστιᾶτο ἐνίοτε καὶ μετὰ ξένων πρέσβεων, ὡς προείπομεν, εἰς τοὺς ὁποίους προσέφερε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ νομίσματα (μιλλιαρήσια) » ἐν χρυσοῖς διαλίθοις σχουτελλίοις. « Τοιαύτην τινὰ δοχήν, γενομένην εἰς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Ἀμὲρ - Μουμνῆ καὶ τοῦ Ἄμπου-Χαμδάν, περιγράφει ὁ Πορφυρογέννητος (3), καθὼς καὶ ἄλλην ὁμοίαν, » ἐπὶ τῇ ἐφόδῳ Ἔλγας, τῆς ἀρχοντίσσης Ῥωσσίας (4), « τῆς ὁποίας ἡ

(1) Πορφυρογ. Α', ιβ'. (2) Ἴδε καὶ προσωτέρω. (3) Β', ιε'. (4) Ὄλγα ἢ Ὀλήγκα, γυνὴ τοῦ βασιλέως τῆς Ῥωσσίας Ἰγγὼρ τοῦ εἰδωλολάτρου, μείνασα, μετὰ θάνατον τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἐπίτροπος τοῦ νηπίου υἱοῦ της Σβατεσλάβου, ἐπόθησε 'να βαπτισθῇ, κατηχηθεῖσα εἰς τὰ δόγματα τῶν χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους πάντοτε ἠγάπα καὶ προεστάτευεν, οὖσα καὶ φύσει χρηστὴ καὶ φιλάνθρωπος. Πλεύσασα λοιπὸν ἐκ Χερσῶνος εἰς ΚΠ. μετὰ συνοδίας πολυαρίθμου, ἔτυχε φιλοφρονεστάτης δεξιώσεως ὑπὸ τοῦ βασιλεύοντος τότε, Κωνσταντίνου Ζ', τοῦ Πορφυρογεννήτου, καὶ κατηχηθεῖσα ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Πολυεύκτου, ἀναδεξαμένου αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ μετωνομάσθη Ἑλένη. Ζήσασα δὲ θεαρέστως καὶ χριστιανικῶς,

πολυάριθμος συνοδία συνεκροτεῖτο ἐξ εἰκοσιτεσσάρων ἰδίων αὐτῆς οἰκείων (ὀκτὼ ἀνδρῶν καὶ δεκαὲξ γυναικῶν), εἰκοσιδύω ἀποκρισαρίων, τεσσαράκοντα τεσσάρων πραγματευτῶν, ἑνὸς ἱερέως (τοῦ παππᾶ Γρηγορίου), ἑνὸς ἑρμηνευτοῦ, δεκαοκτὼ θεραπαινίδων κλπ. »Μετὰ δὲ τὸ ἀναστῆναι τὸν βα- » σιλέα ἀπὸ τοῦ κλητωρίου, ἐγένετο δούλκιον ἐν τῷ ἀριστητηρίῳ, καὶ ἔστη » ἡ χρυσῆ μικρὰ τράπεζα ἡ ἐν τῷ Μεταπυργίῳ ἱσταμένη, καὶ ἐτέθη ἐν αὐτῇ » δούλκιον διὰ χημευτῶν καὶ διαλίθων σκουτελλίων, καὶ ἐκαθέσθη ὁ βα- » σιλεὺς καὶ Ῥωμανὸς ὁ Πορφυρογέννητος βασιλεὺς καὶ τὰ πορφυρογέν- » νητα τούτων τέκνα, καὶ ἡ δέσποινα, καὶ ἡ νύμφη αὐτῆς, καὶ ἡ ἀρχόν- » τισσα, καὶ ἐδόθη τῇ ἀρχοντίσσῃ ἐν χρυσῷ διαλίθῳ σκουτελλίῳ μιλλ. φ', » καὶ τοῖς μετ' αὐτῆς πᾶσιν ἀναλόγως. « » Οἱ δὲ ἐξ ἐθνῶν εἰσερχόμενοι » πρέσβεις, λέγει τὸ τοῦ Φιλοθέου κλητωρολόγιον, καὶ τῆς τιμίας συν- » εστιάσεως τῶν βασιλέων ἡμῶν ἀξιούμενοι, . . ἐὰν μὲν εἰσιν ἐπίσκοποι, » προτιμῶνται τῶν ἐπισκόπων τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίας· εἰ δὲ πρεσβύτεροι » εἰσίν, ὡσαύτως προκρίνονται.«

Ἀλλ' ἡ λαμπροτέρα καὶ πολυτελεστέρα δοχὴ καὶ ἑστίασις ἐγίνετο κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος περὶ τὰς καλάνδας τοῦ Ἰανουαρίου, δηλαδὴ κατὰ τὸ δωδεκαήμερον τὸ μετὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἢ καὶ μετὰ τὰ Φῶτα. Ἡ δημοθοινία αὕτη ἐκαλεῖτο Β ρ ο υ μ ά λ ι α καὶ Β ό τ α καὶ Κ α λ ά ν δ α ι, καὶ διήρκει ἡμέρας, ἀναλογοῦσα πρὸς τὰ παρὰ τοῖς ἐθνικοῖς Κρόνια καὶ Σατουρνάλια καὶ τὰ παρ' ἡμῖν Κ α ρ ν α β ά λ ι α, ἐτελοῦντο δὲ ὑπὸ τοῦ ὄχλου ἐν κώμοις καὶ μέθαις καὶ ἀσελγείαις (1)· ὅθεν καὶ ὁ ΜΕ' κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου τὰ ἀπαγορεύει. » Τὰς οὕτω » λεγομένας Καλάνδας, καὶ τὰ λεγόμενα Βότα, καὶ τὰ λεγόμενα Βρου- » μάλια, καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου (2) μηνὸς ἐπιτελουμένην πα- » νήγυριν, καθάπαξ ἐκ τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας περιαιρεθῆναι βουλόμεθα.« Ὁ δὲ Τερτυλλιανὸς (3), »Nobis, λέγει, quibus Sabbata extranea sunt, et » Neumenia, et feria aliquando a Deo dilecta, Saturnalia et Januariae, » et Matronales frequentatur; numera commeant; strenae consonant; lu- » sus, convivia constrepunt.«

Καὶ τὰ μὲν Βρουμάλια ὁ μὲν Βαλσαμὼν καὶ ὁ Τζέτζης ἐξηγοῦσι Διονύσια, ὡς ἀπὸ τοῦ Βρομίου δῆθεν Διονύσου (»Βρόμος γὰρ αὐτοῖς ὁ Διό-

ἑορτάζεται ὑπὸ τῶν Ῥώσσων τῇ 10 Ἰουλίου. (1) Ἴδε Ἀγ. Μαξίμου Ὁμιλ. περὶ Καλανδῶν Ἰανουαρίων καὶ ἱεροῦ Αὐγουστίνου Ἐπιστολ. ΜΔ'. (2) Ἀναντιῤῥήτως φαίνεται ἐσφαλμένον ἀντὶ Μαΐου· ἴδε προσωτέρω. (3) De Idolatr. Cap. XIV.

νυσος,«)· ἀλλ' εἶνε μᾶλλον ἀπὸ τοῦ bruma, διότι ἐτελοῦντο τοῦ χειμῶνος (hyverno tempore).

» Sacra Corymbiferi celebrabat Graecie Bacchi
» Tertia, quae solito tempore bruma refert (1). «

Ὁ Πλίνιος (2) καὶ ὁ Σέρβιος (3) προσδιορίζουσιν αὐτὰ κατὰ τὴν 8 Καλανδῶν Ἰανουαρίων, δηλ. τῇ 25 Δεκεμβρίου, ὅτε ἑώρταζον τὴν χειμερινὴν τοῦ ἡλίου τροπήν, ἣν ἰδίως ἐκάλουν bruma, κατὰ τὴν ὁποίαν, ἀπὸ τῶν χρόνων ἀκόμη τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, ὡρίσθη καὶ τὸ πολιτικὸν ἢ ἀστυκὸν ἡλιοστάσιον, δηλ. ἡ ἀρχὴ τοῦ νέου ἔτους.

Τὰ δὲ Βότα, ἐκ τοῦ Λατινικοῦ Vota (εὐχή), ἦσαν δημοτελής τις εὐφρόσυνος πανήγυρις, τελουμένη τῇ γ' Νόννων Ἰανουαρίων, καὶ καλουμένη ἐν τῷ ΣΛΓ' Νόμῳ καὶ ἐν τῷ Κωνσταντινιανῷ Καλενδαρίῳ votorum nuncupatio. Ἄλλως δὲ ἐκλαμβάνονται καὶ ἁπλῶς ἀντὶ συμποσίων, καὶ μάλιστα γαμηλίων, συνεχδοχικῶς δὲ καὶ ἀντὶ τῶν γάμων αὐτῶν. »Solunt au» tem hominas sicut mos est, in votis suis, hoc est, nuptiis, praecipue » saltare, vel canere,« λέγει ὁ Ἅγιος Ἀμβρόσιος (4). Ὁ δὲ Βαλσαμών, κατὰ τὴν συνήθειάν του, τὰ ἐξηγεῖ ἑορτὴν εἰς τιμὴν τοῦ Πανός, ὡς ἀπὸ τῶν β ο τ ῶ ν (=βοσκημάτων) δῆθεν.

Κατὰ δὲ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικόν, » Ὁ Ῥωμύλος ἐπενόησε τὰ λε» γόμενα Βρουμάλια, εἰρηκὼς ἀναγκαῖον εἶναι τρέφειν τὸν κατὰ καιρὸν » βασιλέα τὴν ἑαυτοῦ Σύγκλητον πᾶσαν καὶ τοὺς ἐν ἀξίαις καὶ πάντας » τοὺς ἔνδον τοῦ Παλατίου ὄντας στρατιωτικοὺς ἐντίμους, ἐν τῷ καιρῷ » τοῦ χειμῶνος, ὅτε τὰ πολεμικὰ ἔνδοσιν ἔχει. Καὶ ἤρξατο πρώτους κα» λεῖν τοὺς ἀπὸ τοῦ Α ἔχοντας ὄνομα καὶ λοιπῶν ἀκολούθως ἄχρι τοῦ » Ω (5), κελεύσας καὶ τὴν ἑαυτοῦ Σύγκλητον θρέψαι τῷ αὐτῷ σχήματι, » καὶ ἔθρεψαν καὶ αὐτοὶ τὸν ὄχλον ἅπαντα, ἕκαστος οὓς ἐβούλετο. Οἱ οὖν » ἑκάστου ἀριθμοῦ πάνδουροι, ἀπὸ ἑσπέρας εἰς τοὺς οἴκους ἀπιόντες τῶν » καλούντων, οὓς ἤθελον ἐπ' ἀρίστῳ εἰς τὴν ἑξῆς, ηὔλουν πρὸς τὸ γνῶναι » ἐκεῖνον, ὅτι παρ' αὐτῷ τρέφονται αὔριον. Καὶ κατέσχε τὸ ἔθος τῶν Βρου» μαλίων παρὰ τῇ Ῥωμαίᾳ πολιτείᾳ ἕως τοῦ νῦν (6).«

Ὁ δὲ παρὰ τῷ Combefixiῳ ἀνώνυμος βιογράφος τοῦ Πορφυρογεννήτου

---

(1) Ovid. Fast. I, 4. (2) Φυσ. Ἱστορ. Βιβλ. ΙΗ', κεφ. 25. (3) Στίχ. 720 τοῦ Ζ', βιβλ. τῆς Ἀνιάδος. (4) Serm. XXV. (5) Ἀλλὰ τὸ Λατινικὸν Ἀλφάβητον δὲν ἔχει Ω· Τί μέλει ὅμως τῷ Χρονογράφῳ περὶ τούτου; (6) Τὸ ἔθιμον τοῦτο τῶν Βρουμαλίων διατηρεῖται μέχρι τοῦ νῦν παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς Τούρκοις ὑπὸ τὸ ὄνομα Γ κ ο υ γ κ ο ύ.

λέγει ὅτι, παρημελημένον τὸ παρὰ τοῖς πάλαι βασιλεῦσι τελούμενον τοῦτο ἔθος, ὁ Πορφυρογέννητος ἀνενεώσατο. »Τὴν γὰρ ἡμέραν, ἐν ᾗ τὸ τῆς κλή» σεως αὐτοῦ στοιχεῖον Κάππα ἀποκεκλήρωται, λαμπροτάτην ἑορτάζων » πανήγυριν, πολυάνθρωπον ταύτην δεικνύει. Ταῖς γὰρ πολυτελέσι καὶ » πολυόψοις ἐκείναις τραπέζαις τὴν Σύγκλητον ἅπασαν δεξιούμενος, χο» ρηγίαις εὐεργετικωτέραις τὸ φαιδρὸν τῆς ἑορτῆς ἐπολλαπλασίαζε, ση» ρικῶν ἐπιβολαίων ἐπιδίδων, ἀργυρίων πολλῶν, καὶ ἀπείρων ἐσθημάτων » ἁλουργῶν, ξύλων Ἰνδικῶν εὐωδίας, ἃ οὔτις ἀκήκοεν ἢ γεγονότα τε» θέαται.«

Εἰς ἓν τοιοῦτον ἐπίσημον δεῖπνον προσκληθεὶς καὶ ὁ, πολλάκις ἤδη μνημονευθεὶς, πρέσβυς Λουϊτπράνδος, 'τὸ περιγράφει ὡς ἐφεξῆς: » Πρὸς βορρᾶν, λέγει, τοῦ Ἱπποδρομίου ἔστιν οἰκία ὕψει καὶ κάλλει θαυμαστὴ, ἣν καλοῦσι Δεκαεννέα Ἀκκούβιτα (1), οὐχ ἐκ τοῦ πράγματος, ἀλλ' ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ διασκευῆς τοῦτο λαχοῦσα τὸ ὄνομα. Κατὰ γὰρ τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων, δεκαεννέα τραπέζας ἱστᾶσιν ἐντὸς αὐτῆς, ἐν αἷς ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ οἱ συνδαιτυμόνες αὐτοῦ, οὐχὶ καθήμενοι, ὡς τὰς ἄλλας ἡμέρας, ἀλλ' ἀνακείμενοι (2) ἑστιῶνται. Ὑπηρετοῦνται δὲ οὐκ ἀργυροῖς, ἀλλὰ χρυσοῖς σκεύεσι. Μετὰ δὲ τὸ φαγεῖν, φέρονται ἐν τρισὶν ἀγγείοις ὀπῶραι (μῆλα κτλ.). Ταῦτα δὲ τὰ ἀγγεῖα, διὰ τὸ ὑπέρογκον, εἰσκομίζονται οὐχ ἀνδρῶν χερσὶν, ἀλλ' ὀχήμασι πορφυροενδύτοις. Κατατίθενται δὲ ἐπὶ τῆς τραπέζης οὕτω πως· ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τοῦ φατνώματος ἀπῃώρηνται διὰ χρυσῶν κρίκων τρεῖς σχοῖνοι, χρυσοῖς δέρμασι περικεκαλυμμέναι. Ταύτας διείροντες ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς ταλάροις ἐκείνοις ἐξεχουσῶν ἐπὶ τούτῳ λαβῶν, συμπραττόντων κάτωθεν καὶ τεσσάρων ἢ καὶ πλειόνων ἀνδρῶν, ἐπαίρουσιν ἀνασύροντες διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ φατνώματος ἕλικος καὶ παραθέτουσιν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς βασιλικῆς τραπέζης, διὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ τρόπου καὶ 'τοὺς ἀποκομίζουσι.«

»Τὰ κατὰ τύπον ταῦτα κλητώρια μὴ δυνάμενος ἐκτελεῖν Λέων ὁ » βασιλεὺς, Αὐγούστης μὴ οὔσης, στέφει, λέγει ὁ Γραμματικὸς Λέων, » Ἄνναν τὴν γυναικαδέλφην αὐτοῦ·« διότι ἔπρεπε, φαίνεται, 'να συμπαραστατῇ εἰς τὰς ὑποδοχὰς καὶ τὰς ἑστιάσεις ταύτας καὶ ἡ βασίλισσα, ἴσως ἵνα ὑποδέχηται τὰς τῶν ἀρχόντων καὶ ἀξιωματικῶν Κυρίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ

---

(1) »Ἀκκούβιτα τὰ ἀνακλιντήρια, στρωμναὶ μαλακαί, εἰς ὕψος ἠρμέναι· ἀκκούμβω » γὰρ παρὰ Ῥωμαίοις τὸ ἀναπίπτω,« λέγουσι τὰ Γλωσσάρια. Ὁ δὲ Λαμπρίδιος ἐν Ἡλιογαβάλῳ » Nec cubuit in accubitis facile, λέγει, nisi iis quae pilum leporinum habebant, aut » plumas perdicum.« (2) » Οἱ παλαιοὶ ἐπὶ στιβάδων εὐωχοῦντο ἀνακείμενοι, ὃ ἐπὶ τῶν » ιθ' ἀκουβίτων διατηρεῖται μόνον.«

ἡ σειρὰ τοῦ λόγου ἔφερεν ἡμᾶς εἰς τὸ περὶ βασιλίσσης, ἃς παρεμβάλωμεν ἐνταῦθα τὰ κατ' αὐτὴν, ἀποτελοῦσαν πολλάκις σημαντικώτατον μέρος εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐλῆς, καὶ διέπουσαν ἐνίοτε τὰ πάντα εἴτε μετὰ εἴτε καὶ χωρὶς τοῦ Αὐτοκράτορος. Διότι εἰς Αὐλὴν, ὅπου ἡ τρυφὴ ἦτον ἓν τῶν σπουδαίων μελημάτων, ὅπου οἱ Εὐνοῦχοι ἦγον καὶ ἔφερον τὴν πολιτείαν, ἡ ἐπιῤῥοὴ τοῦ γυναικωνίτου οὐδετέρονε καὶ τὰ ἀνδρικώτερα ὁρμήματα καὶ ἐπενήργει, οὐχὶ ἐμμέσως, καθὼς αἱ τῶν ἐφ' ἡμῶν Βαλιδὲ καὶ Σουλτανίδων, ἀλλ' ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας, καὶ ἀνεφέρομεν ἤδη κατὰ τὰ δύω πρῶτα μέρη τοῦ πονήματος ἡμῶν οὐκ ὀλίγας Αὐγούστας, τὰς ὁποίας ἡ Βυζαντινὴ Ἱστορία 'δὲν δύναται, καὶ ἂν θέλῃ, 'να λησμονήσῃ. Ἀρκοῦσι δὲ μόνα τὰ ὀνόματα τῆς Θεοδώρας τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς Ζωῆς τῆς Πορφυρογεννήτου πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι τὸ ἀσθενὲς νομιζόμενον τοῦτο φῦλον ἔχει πολλάκις ἀνδρικὸν λῆμμα, καὶ ἐπὶ καλοῦ καὶ ἐπὶ κακοῦ. Καὶ ἂν ἡ ἀγέρωχος Εὐδοξία ἐμάνη κατὰ τοῦ Χρυσοστόμου ὡς ἄλλη Ἡρωδιὰς, ἡ ἔμφρων Πουλχερία ἐφάνη περὶ τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων ἱκανωτέρα τοῦ ἀδελφοῦ 'της. Ἐὰν τὸ ὄνομα τῆς Ἀθηναίας Εἰρήνης, τῆς μητρὸς τοῦ δυστυχοῦς Κωνσταντίνου τοῦ Ϛ', ἀναφέρῃ μετὰ φρίκης ἡ Ἱστορία, τὸ ὄνομα τῆς εὐσεβοῦς Θεοδώρας τῆς Θεοφίλου εὐλογεῖται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐὰν ἡ Ἄννα τῆς Σαβαυδίας ἐπετάχυνε τὸν ὄλεθρον τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους διὰ τοῦ πονηροῦ Ἀποκαύκου, ἡ Εὐσεβία τοῦ Κωνσταντίου παραβάλλεται ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ πρὸς τὰς παλαιὰς ἐκείνας ἐναρέτους ἡρωΐδας τῆς Ἑλλάδος καὶ Ῥώμης. Ἐπιλείψει δέ με ὁ χρόνος, ἀναφέροντα τὰ ὀνόματα τῆς Ἁγίας Ἑλένης, τῆς Δαλασσηνῆς Ἄννης, τῆς περιωνύμου Ἄννης τῆς Κομνηνῆς, τῆς Εὐδοκίας καὶ ὅσων ἄλλων αἱ ἀρεταὶ ἐπελάμπρυναν μᾶλλον τὴν πορφύραν ἢ ἐλαμπρύνθησαν ὑπ' αὐτῆς.

Ἐξ αὐτῶν αἱ Ἀθῆναι ἐχορήγησαν τρεῖς εἰς τὸν Αὐτοκρατορικὸν τῆς ΚΠ. θρόνον, Εὐδοκίαν τὴν τοῦ Θεοδοσίου, Εἰρήνην τὴν Λέοντος τοῦ Χαζάρου, καὶ Θεοφανὼ τὴν τοῦ Σταυρακίου. Ὁσάκις δὲ ἡ μελλόνυμφος Δέσποινα ἤρχετο εἰς τὴν ΚΠ. ἔξωθεν, εἰ μὲν διὰ ξηρᾶς, ἐπέζευεν εἰς τὸ Παλάτιον τῶν Πηγῶν (Μπαλυκλύ)· εἰ δὲ διὰ θαλάσσης, ἢ εἰς τὰς Βλαχέρνας ἔξω τῆς πόλεως, ἢ εἰς τὴν τοῦ Εὐγενίου πύλην, ὅπου, προλαμβάνουσαι, ὑπεδέχοντο αὐτὴν αἱ ἐπισημότεραι τῶν ἀρχοντισσῶν, προϋπήντα δὲ καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ ἔφιππος μετὰ τῶν ἀρχόντων, καὶ ἔπειτα ἐπέστρεφεν ἀφίνων αὐτὴν ἐκεῖ, ὅπου αἱ εὐγενέστεραι τῶν ἀρχοντισσῶν, ἐν ἐλλείψει βασιλίδων καὶ δεσποινῶν συγγενῶν, ὑπέδουν αὐτὴν τὰ ἐρυθρᾶ, καὶ οὕτως ἐσταλμένη βασιλικῶς, εἰσώδευεν εἰς τὸ Παλάτιον ἔφιππος. Ἀλλ' ἡ Λέοντος τοῦ Χαζάρου γυνὴ καὶ νύμφη τοῦ Κοπρωνύμου Εἰρήνη, » εἰσῆλθε τῇ

» ά Σεπτεμβρίου τοῦ 769, ἐξ Ἀθηνῶν ἐλθοῦσα, ἀπὸ τῆς Ἱερίας ἐν τῇ » βασιλίδι πόλει, δρομώνων καὶ χελανδίων πλείστων, ἐστολισμένων σηρι» κοῖς παλλίοις, μετὰ τῶν τῆς πόλεως προὐχόντων, σὺν ταῖς γυναιξὶ προ» υπαντώντων καὶ προαγόντων αὐτὴν,« κατὰ τὸν Θεοφάνην.

Ἐστέφοντο δὲ ὑπὸ τοῦ ἰδίου αὐτῶν συζύγου, ἤδη προεστεμμένου, συνήθως ἐν τῷ Τριβουναλίῳ τῶν ιθ' Ἀκκουβίτων, ὅπου καὶ ὁ Κοπρώνυμος ἔστεψεν Αὐγούσταν τὴν τρίτην αὐτοῦ σύζυγον, Εὐδοκίαν τὴν ἐκ Μελισσηνῶν. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἔστεψε τῷ 316 (1), κατὰ τὸν Θεοφάνην, καὶ Ἑλένην τὴν αὐτοῦ μητέρα »καὶ μονήταν αὐτῇ ὡς βασιλίδι ἀπένειμε,« δηλ. διένειμε νομίσματα, φέροντα ἐντετυπωμένην τὴν εἰκόνα τῆς.

Στεφόμεναι δὲ, μετωνομάζοντο ἐνίοτε ὑπὸ τοῦ λαοῦ δι' ἄλλων εὐφωνοτέρων ἢ ἐνδοξοτέρων ἢ αἰσιωτέρων ὀνομάτων. Οὕτω, π. χ., Λουπικίαν, τὴν σύζυγον Ἰουστίνου τοῦ Α', στεφανουμένην Αὐγούσταν, οἱ δῆμοι Εὐφημίαν ἐκάλεσαν· τὴν δὲ τοῦ Ἡρακλείου Φαβίαν μετωνόμασαν ἐν τῇ στέψει Εὐδοκίαν, καθὼς καὶ τὴν τοῦ νεωτέρου Θεοδοσίου, καλουμένην πρὸ τούτου Ἀθηναΐδα. Ἡ περιεργοτέρα τῶν ἀλλαξωνυμιῶν τούτων εἶν' ἡ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Χριστοφόρου καὶ ἐγγόνης Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, Μαρίας, ἥτις, νυμφευθεῖσα τῷ 927 τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Πέτρον, υἱὸν τοῦ Συμεὼν, μετωνομάσθη Εἰρήνη. ; Ἦτον ἄρά γε πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς συγχρόνως κλεισθείσης μεταξὺ τῶν δύω ἐθνῶν εἰρήνης ;

Τικτομένου δὲ παιδὸς ἄῤῥενος τῷ Αὐτοκράτορι, »κατὰ τὸ ἀφωρισμένον » πάλαι ταῖς τικτούσαις τῶν βασιλίδων οἴκημα (Π ο ρ φ ύ ρ α ν [2] δὲ » τοῦτο οἱ ἀνέκαθεν ὀνομάζουσιν, ἐξ οὗ καὶ τὸ τῶν Πορφυρογεννήτων ὄ» νομα εἰς τὴν οἰκουμένην διέδραμεν)«, προσεκαλεῖτο συνήθως εἰς τὸ παλάτιον πρῶτος ὁ Πατριάρχης μετὰ τοῦ σεκρέτου αὐτοῦ καὶ Μητροπολιτῶν καὶ Ἀρχιεπισκόπων, καὶ ἀνεγίνωσκεν ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ τὴν συνήθη εὐχὴν, συγχαίρων ἐπὶ τῷ πορφυρογεννήτῳ· ἔπειτα ἀπήρχοντο οἱ Συγκλητικοὶ καὶ ὅλον τὸ ἀρχοντολόγιον. Τῇ δὲ τρίτῃ ἐγίνετο δοχὴ τοῦ Αὐτοκράτορος ὑπὸ τῶν δήμων· τῇ δὲ τετάρτῃ ἐκροτεῖτο ἱπποδρόμιον· τῇ δὲ πέμπτῃ ἐτίθετο ὑπὸ τοῦ δήμου τὸ ὄνομα τοῦ νεογνοῦ, ἀνευφημουμένου μετὰ τῶν γονέων αὐτοῦ ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ. Τῇ δὲ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὸ ἐπιτεθῆναι διὰ τῆς συνήθους εὐχῆς τῆς τριχοκουρίας τῷ παιδὶ τὸ ὄνομα ὑπὸ τοῦ ἱερέως, εἰσήγοντο εἰς τὸν κοιτῶνα τῆς Αὐγούστης, στολιζόμενον μεγαλοπρεπῶς, οἱ εὐνοῦχοι τοῦ Παλατίου καὶ αἱ ἀρχόντισσαι, καὶ συνέ-

(1) Καθ' ὃ ἔτος συνεπληροῦτο καὶ ἡ εἰκοσαετηρὶς τῆς βασιλείας του. (2) Ἴδε σελ. 206 τοῦ Α' Μέρους.

χαιρον ἐπευχόμεναι τὴν Αὐγούσταν, »μία ἑκάστη εἰσάγουσα ξένιον, δ προ-
» ᾑρεῖτο· « ἔπειτα εἰσήγοντο οἱ Συγκλητικοὶ καὶ λοιποὶ ἄρχοντες. Εἰς δὲ τὴν πύλην τοῦ Παλατίου καὶ εἰς τὰ τριόδια τῆς λεωφόρου, ἀπὸ τῆς Χαλκῆς ἄχρι τοῦ Βοὸς, διενέμετο εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαὸν, ἰδίως δὲ εἰς τοὺς πτωχοὺς, τὸ κοινῶς καλούμενον λοχόζεμα, καὶ ἔπινον αὐτὸ δι' ὅλων τῶν ἑπτὰ πρώτων ἡμερῶν. Ἐφιλοδωροῦντο δὲ φιλοτίμως, κατὰ τὴν Ἄνναν (1), καὶ οἱ λογάδες τῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ στρατοῦ.

Σήμερον, ἅμα λάβωσιν αἱ ὠδῖνες τοῦ τοκετοῦ κάμμίαν τῶν ἐγκύων χαδίνων τοῦ Σουλτάνου, μεταβαίνουσι μετάπεμπτοι εἰς τὸ Σαράϊ ὁ Βεζίρης, ὁ Σεΐχ-οὐλ-Ἰσλάμης καὶ οἱ μεγάλοι ἀξιωματικοὶ τοῦ Κράτους, καὶ περιμένουσιν εἰς τὴν ἐπὶ τούτῳ αἴθουσαν τοῦ Μαμπεϊνίου (τοῦ μεταξὺ ἀνδρῶνος δηλ. καὶ γυναικῶνος). Ἅμα δὲ γεννηθῇ τὸ βρέφος, ὁ Κχιζλάρ-ἀγᾶς ἐξέρχεται τοῦ Χαρεμίου, κρατῶν αὐτὸ μετὰ χεῖρας, καὶ τὸ δεικνύει εἰς τοὺς μεγιστᾶνας· συντάττεται δὲ εὐθὺς πρᾶξις περὶ τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ φύλου του, ἥτις ἀφ' οὗ ὑπογραφῇ ὑπὸ τῶν παρευρεθέντων, ἀποτίθεται ἐν τοῖς ἀρχείοις. Ἀμέσως δὲ τὰ δώδεκα μικρὰ κανόνια, τὰ τεταγμένα κατέμπροσθεν τοῦ τρικλίνου (Σοφᾶ-ὀδᾶ ἢ διβὰν) τοῦ παλαιοῦ Βυζαντινοῦ Σαραγίου καὶ βλέποντα πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅθεν καὶ ἐκαλοῦντο Σοφᾶ-τὸπ, ἐκπυρσοκροτοῦσι· ταῦτα δὲ διαδέχεται ἄλλη κανονοστοιχία, ἐστημένη παρὰ τὴν τοῦ λόφου ὀφρῦν ἐν τῷ κυπαρισσῶνι τοῦ αὐτοῦ Σαραγίου, καὶ ταύτην ἡ τῶν ἐκτὸς τῆς πόλεως τοῦ Τὸπ-καποῦ, εἰς τὰ ὁποῖα ἀποκρίνονται τὰ ἀπὸ τοῦ Τὸπ-χανὲ, τοῦ Κχἰζ-κουλὲ, τοῦ Τέρσ-χανὲ κλπ. Κήρυκες δὲ, διερχόμενοι τὰς κυριωτέρας ὁδοὺς τῆς πόλεως, ἀναγγέλλουσι διὰ πομπωδῶν ἐπιθέτων εἰς τὸν λαὸν τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν, ἐν ᾧ πλῆθος ἄλλων ὑπηρετῶν τοῦ Σαραγίου καὶ τῆς Πύλης (μουζδετζῆ) περιτρέχουσι τὰ ὑπουργεῖα καὶ τὰς οἰκίας τῶν μεγιστάνων, ἵνα φιλοδωρηθῶσιν.

Ἡ διανομὴ τῆς Ῥόγας.

Παρεκτὸς τῆς προειρημένης ἑστιάσεως τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, ὁ Αὐτοκράτωρ ἦτον ὑπόχρεως νὰ φιλοδωρῇ κατ' ἔτος τόν τε στρατὸν καὶ τὴν Σύγκλητον καὶ διὰ χρυσῶν νομισμάτων καὶ πολυτελῶν ὑφασμάτων. Ἡ διανομὴ αὕτη, ἥτις καθίστατο πολλῶν μυριάδων εἰς τὸ ἰδιαίτερον αὐτοῦ ταμεῖον, ὠνομάζετο Ῥόγα (2) καὶ ἐγίνετο κατ' ἔτος

(1) Ἄνν. Βιβλ. ΣΤ'. (2) Ἐκ τοῦ Λατιν. Erogatio, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ Rogo ἢ Erogo, ἡ φιλοδωρία, ὁ μισθὸς, ὅθεν καὶ Rogatores, οἱ μισθοφόροι στρατιῶται, Soldati.

οὐχὶ κατὰ τὴν ά τοῦ Ἰανουαρίου, καθὼς συνειθίζεται σήμερον, ἀλλ' ἢ τῇ παραμονῇ τῆς Ὀρθοδοξίας, ἢ τῶν Βαΐων, ἢ τῇ Μεγάλῃ Πέμπτῃ. Συνήρχοντο δὲ πρὸς τοῦτο »πάντες οἱ τοῦ στρατοῦ ἡγούμενοι, γένει καὶ ἀνδρίᾳ » ὠνομασμένοι, καὶ οἱ λοιποὶ λογάδες τῶν ἀρχόντων.» Ὁ δὲ Λουϊτπράνδος, προσκληθεὶς εἰς τὴν τελετὴν ταύτην, ἥτις ἦτον σχεδὸν ὁμοία τῇ διανομῇ τοῦ τῶν Γενιτσάρων οὐλουφὲ, περὶ ἧς ἐν οἰκείῳ τόπῳ, οὕτω πως περιγράφει αὐτὴν, ὥσπερ μάρτυς αὐτόπτης : » Ἐπὶ τραπέζης, λέγει (1), δέκα πήχεων μήκους καὶ τεσσάρων πλάτους, ἔκειντο ἐστοιβασμένα σακχύλια περιέχοντα νομίσματα, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἐπεγέγραπτο ἐφ' ἑκάστου σακχυλίου. Εἰσήρχοντο ἔπειτα, οὐχ ἀθρόοι, ἀλλὰ κατὰ τάξιν καὶ ὀνομαστὶ προσκαλούμενοι ὑπό τινος, κρατοῦντος ἐπὶ τούτῳ ἔγγραφον, περιέχον τὸ ὄνομα καὶ τὸν βαθμὸν ἑκάστου. Καὶ πρῶτος προσεκλήθη ὁ Κουροπαλάτης ἢ Πρόοικος (Rector domus), ᾧ οὐχ ἐν ταῖς χερσὶν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὤμων ἐπετέθησαν ὁσαδήποτε σακχύλια μετὰ τεσσάρων σκαραμαγγίων· μετ' αὐτὸν ὁ Δομέστικος τῶν Σχολῶν καὶ ὁ Λογοθέτης τῶν πλωΐμων, ὧν ὁ μὲν τῶν κατὰ ξηρὰν, ὁ δὲ τῶν κατὰ θάλασσαν δυνάμεων ἦρχεν· οἵτινες, ὡς καὶ οἱ ὁμοιόβαθμοι αὐτῶν, λαμβάνοντες τὰ νομίσματα καὶ τὰ σκαραμάγγια, οὐχ ἐπὶ τῶν ὤμων, διὰ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ, συναντιλαμβανομένων καὶ ἄλλων, ὄπισθεν αὐτῶν μετὰ κόπου ἔσυρον. Μετ' αὐτοὺς προσεκλήθησαν εἰκοσιτέσσαρες Μάγιστροι, καὶ ἔλαβον ἕκαστος ἀνὰ μίαν λίτραν καὶ δύο σκαραμάγγια. Ἔπειτα ὁ ὄχλος τῶν Πρωτοσπαθαρίων, Σπαθαρίων, Κανδιδάτων καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς θεραπόντων.«

Ἡ διανομὴ τῶν ῥογῶν τούτων τῆς ὁποίας ὁμοίαν ἔκαμνεν ἄχρι τινὸς καὶ ὁ Πατριάρχης, διήρκεσεν ἄχρι τοῦ Μονομάχου· τότε δὲ κατηργήθη, διότι ἡ πηγὴ αὐτῶν εἶχεν ἤδη στειρεύσῃ.

Γάμοι Βασιλέων.

Οἱ γάμοι τῶν βασιλέων καὶ βασιλίδων ἐτελοῦντο συνήθως ἐν τῷ ναῷ (εὐκτηρίῳ) τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῷ ἐν τῇ καλουμένῃ Δάφνῃ τοῦ Παλατίου, ὅπως ἔχωσί τι καὶ τὰ ὀνόματα αἴσιον καὶ συνᾷδον τῷ πράγματι. Ἐκεῖ ἐστεφανώθη Μιχαὴλ ὁ Θεοφίλου τῷ 848 μετὰ Εὐδοκίας τῆς τοῦ Δεκαπολίτου, » γενομένου τοῦ παστοῦ εἰς τὴν Μαγναύραν, τῆς δὲ Συγκλήτου » ἀνακλιθείσης ἐν τοῖς ΙΘ' Ἀκκουβίτοις,« λέγει ὁ Γραμματεὺς Λέων· ἐκεῖ » ἔλαβε τὰ τοῦ γάμου στέφανα Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία σὺν τῷ κυρίῳ Λέ-

(1) Luitpr. Legat.

» οντι τῷ βασιλεῖ, « τῇ 10 ἢ 17 Δεκεμβρίου τοῦ 769, ἀφ' οὗ πρῶτον » τῇ » 3 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, ἐλθόντος τοῦ Πατριάρχου εἰς τὸ παλάτιον, ἐγένετο » ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Φάρου τὰ πρὸς τὴν αὐτὴν Εἰρήνην τοῦ βασιλέως » Λέοντος σπόνζα (1), καὶ τῇ 17 ἐστέφθη ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Αὐγου- » στέως ὡς βασίλισσα, « κατὰ τὸν Θεοφάνην.

Ἀκριβέστερον δὲ περιγράφει ὁ Σιμοκάττης τοὺς γάμους τοῦ Αὐτοκράτορος Μαυρικίου μετὰ τῆς Κωνσταντίας, θυγατρὸς τοῦ προκατόχου τοῦ Τιβερίου, τελεσθέντας τῇ 13 Αὐγούστου τοῦ 572. » Γενομένης γὰρ, λέγει, ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῆς τῶν γάμων εὐλογήσεως, ἐγένετο ἐν τοῖς προπυλαίοις τῶν βασιλείων ἡ ἐμφάνισις (πρόκυψις) τῶν νυμφίων καὶ ἡ διανομὴ τῶν δώρων εἰς τὰ στρατεύματα. Σκηνὴ γὰρ ἐστήθη ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ μεγάλου παλατίου, χρυσῷ καὶ λίθοις διάκοσμος καὶ περιπόρφυρος· ἡ δὲ νύμφη ἐκάθητο ἐπὶ θρόνου, παραπετασμάτων περὶ τὸν παστὸν περιηρτημένων. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἦλθε προπεμπόμενος ὑπὸ πολλῶν λευχειμόνων ἀνδρῶν (Κανδιδάτων;), καὶ, τῶν παραπετασμάτων ὑπὸ τοῦ ἀρχιευνούχου καὶ νυμφαγωγοῦ Μαργαρίτου ἀθρόως διασταλέντων ὡς ἐκ συνθήματος, καὶ τῆς βασιλίσσης ἐξαναστάσης τοῦ θρόνου, ἀναχραγόντων τε τῶν δήμων ὑμέναιον, χύλικι τοὺς νυμφίους ἐφιλοφρονήσατο. Οὐ θέμις γὰρ ἐπιθέσθαι στεφάνους· ἤδη γὰρ τοῦτο τῷ βασιλικῷ ἀξιώματι προκατείληπτο. Ταῦτα μὲν δῆτα τῇ προτεραίᾳ. Ἡ δὲ πόλις ἐπανηγύριζεν ἐν ἡμέραις ἑπτὰ, τῶν χρυσῶν τε καὶ ἀργυρῶν σκευῶν, τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πλούτου, τῶν οἴκοι μυστηρίων, διακεχυμένων εἰς θέαμα, ὀργάνων μουσικῶν λαλούντων, τῶν τε θαυματοποιῶν καὶ τῶν ἐπὶ σκηνῆς λοιδορουμένων ἀλλήλοις γελωτοποιῶν ἐπιδεικνυμένων, ἱππικοί τε ἐτελοῦντο ἀγῶνες, καὶ ὁ βασιλεὺς εἱστία τοὺς ἐν τέλει ἐν τῷ παλατίῳ κτλ. Ὁ Κ. Πορφυρογέννητος (Α', μγ') περιγράφει καὶ τὴν παράταξιν τοῦ λουτροῦ τῆς νεονύμφου Αὐγούστης, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἄρχοντες ὠ ψ ί κ ε υ ο ν ὄχι μόνον αὐτὴν μεταβαίνουσαν εἰς τὸ λουτρὸν ἀπὸ τοῦ παστοῦ, τὴν τρίτην μετὰ τὸν γάμον ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ τὰ σάβανα, καὶ τὴν μυροθήκην, καὶ τὰ σκρινία, καὶ τὰ σ ι κ λ ό τ ρ ο υ λ α, μεταφερόμενα πρὸ αὐτῆς ἀπὸ τοῦ παλατίου εἰς τὸ λουτρὸν ἐν πομπῇ, ἐφέροντο δὲ καὶ τρεῖς ῥ ο δ ε ῶ ν ε ς διάλιθοι πορφυροῖ, ὧν τὸν μὲν ἕνα ἐβάσταζεν ἡ π α ρ α κ α θ ί σ τ ρ α ὄπισθεν τῆς Αὐγούστης, τοὺς δὲ ἄλλους δύω ἔνθεν κἀκεῖθεν αὐτῆς ἄλλαι τῶν ἀρχοντισσῶν.

Περίεργον εἶνε καὶ τὸ ἐπιθαλάμιον ᾆσμα, τὸ ὁποῖον ἀ κ τ ο λ ό γ ο υ ν

(1) Οἱ ἀρραβῶνες.

οἱ δῆμοι κατὰ τὴν τοῦ νυμφαγωγίου ἑσπέραν, ὀψικεύοντες τὴν νύμφην εἰς τὸν παστόν: » Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος τοὺς νεονύμφους φύλαξον· Πνεῦμα τὸ » πανάγιον τοὺς συμπενθέρους φύλαξον· Ἅγιε, τρισάγιε, τοὺς παρανύμ- » φους φύλαξον· « Καὶ ἔπειτα ἡ φωνὴ ἦχ. ά. » Ἄνθη ἐσώρευσα τοῦ ἀγροῦ, καὶ εἰς τὴν παστάδα εἰσῆχα σπουδῇ· ζευγόνυμφον ἥλιον εἶδον εἰς χρυσέντιμον κλίνην· ἀλληληγκαλίζοντο ποθητὴν ἐπιθυμίαν· χαρὰ εἰς τὰ κάλλη αὐτῶν τὰ ἐγγλυκοθέατα, καὶ ῥόδα τὰ ῥοδοεύμορφα· χαρὰ εἰς τὸ ζεῦγος τὸ χρυσόν. « Καὶ τώρα ἂς παραβάλῃ ὅς τις θέλει τὸ ἐπιθαλάμιον τοῦτο πρὸς τὸ τοῦ Θεοκρίτου, ἵνα πεισθῇ πῶς ἔνδεκα αἰῶνες μεταποιοῦσι τὴν αὐτὴν γλῶσσαν εἰς ἄλλην φύσιν, τὴν μελιηδῆ ἄπιον εἰς ἀχράδα ἢ ἄχερδον. Τοὺς ἀθεμίτους δὲ γάμους ἐνίων Αὐτοκρατόρων ἐξετέλει, παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Πατριάρχου, ὁ τοῦ Παλατίου Πρωτοπαππᾶς, ἢ ὁ τυχὼν ἱερεὺς, τὸν ὁποῖον δὲν ἔλειπε μετὰ ταῦτα ᾽να καθαιρῇ ὁ Πατριάρχης, καὶ εἶνε περίεργα καὶ οἰκτρὰ ὅσα περὶ τῆς ἀθεμιτογαμίας Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου μετὰ Μαρίας τῆς ζωντοχήρας τοῦ προκατόχου ᾽του Μιχαὴλ τοῦ Παραπινάκη διηγεῖται ὁ Καῖσαρ Βρυέννιος. Εἶχον ἤδη ἑτοιμασθῇ πάντα τὰ πρὸς τὴν τελετὴν, οἱ δὲ μελλόνυμφοι ἵσταντο πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ τεμένους, ὅταν ὁ μέλλων ᾽να εὐλογήσῃ τὸν γάμον ἱερεὺς, » ἑαυτοῦ γεγονὼς » καὶ πτοηθεὶς τὴν καθαίρεσιν, « διότι καὶ ὁ ἀνὴρ τῆς βασιλίσσης καὶ ἡ δευτέρα σύζυγος τοῦ Βοτανειάτου ἔζων εἰσέτι, καὶ » συναγαγὼν ἑαυτὸν, » καὶ γνοὺς ὅπῃ κακοῦ φέρεται, μοιχείαν ἅμα καὶ τριγαμίαν εὐλογῶν, ἀ- » νεβάλλετο τέως τὴν ἐκ τοῦ βήματος πρόοδον. « Τοῦτο θεασάμενος ὁ Βοτανειάτης καὶ ἐννοήσας τοῦ ἱερέως τὸν λογισμὸν, νεύει πρὸς τὸν ἔγγονον αὐτοῦ Μιχαὴλ τὸν Δοῦκα, ὅς τις ἐνόησεν ἀμέσως περὶ τίνος προέκειτο καὶ, »ἑτοιμάσας εὐθὺς ἕτερον ἱερέα, τέως μὲν εἶχεν αὐτὸν ἀφανῆ· αὐτὸς » δὲ τῷ θυσιαστηρίῳ πλησιάσας, προσκαλεῖται τὸν παραιτούμενον ἱερέα· ὁ » δὲ ἐπυνθάνετο, Τί ἂν εἴη, δι᾽ ὃ προσκαλοῖτο; Καὶ ὃς, τῶν ἀμφίων αὐτοῦ » ἀψάμενος, μεθίστησι τοῦτον ἐκεῖθεν ἠρέμα, ἀντεισάγει δὲ τὸν ἕτερον, ὃς » καὶ τὴν ἱερολογίαν ἐτέλεσεν. «

᾽Αλλ᾽ ἰδοὺ καὶ ἓν ἄλλο εἶδος γάμων τοῦ δευτέρου Σουλτάνου τῶν Τούρκων Ὀρχὰν, νυμφευθέντος τῷ 1346 εἰς ἡλικίαν πεντήκοντα ὀκτὼ ἐτῶν, καὶ ἔχοντος ἤδη προνενυμφευμένην ἄλλην, τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Κανταχουζηνοῦ Θεοδώραν. Τί ἤθελεν εἴπῃ ἀρά γε βλέπων ἢ καὶ ἀκούων μόνον τοὺς γάμους τούτους Βασίλειος ὁ Παραχοιμώμενος Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, ὅς τις ἔλεγε πρὸ τριακοσίων ὀγδώντα ἐτῶν εἰς τὸν Λουϊτπράνδον ὅτι » inaudita res est ut Porphyrogeniti, Porphyrogenita, » hoc est, in purpura nati filia, in purpura nato, gentibus misceatur; «

Βεβαίως ἤθελεν ἀποστρέψῃ τὰς ὄψεις καὶ βύσῃ τὰς ἀκοὰς πρὸς τὸ ἀσύμφυλον τοῦτο συνοικέσιον! Ἀλλ' ὁ Κανταχουζηνὸς οὐ μόνον ἐνόμισεν εὐτύχημα ἑαυτοῦ τὸν γάμον, ἀλλὰ καὶ τὸν διηγεῖται αὐτὸς, ἐνδιατρίβων εἰς τὰ καθέκαστα· ἰδῷ φέρουσιν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι! ἄς ἀκούσωμεν: » Ἀπέστειλε τοίνυν Ὀρχὰν τοὺς παραληψομένους τὴν νύμφην. Βασιλεὺς δὲ μετὰ τῆς στρατιᾶς καὶ τῶν λοιπῶν εἰς Σηλυμβρίαν ἐλθὼν, ἐκέλευε πρὸ τῆς πόλεως ἐν τῷ πεδίῳ πρόκυψιν ποιεῖν ἐκ ξύλων, ἵν' ἐπ' αὐτὴν ἡ βασιλέως νυμφευομένη θυγάτηρ στᾶσα, πᾶσι γένοιτο καταφανής. Οὕτω γὰρ ἔθος εἶναι τοῖς βασιλεῦσι ποιεῖν ἐπὶ ταῖς θυγατράσι πρὸς γάμον ἀγομέναις. Ἔπειτα ἐκέλευε καὶ τὴν βασιλικὴν σκηνὴν ἐγγὺς ἱστᾷν. Ἐπεὶ δὲ ἦσαν παρεσκευασμένα, ἡ βασιλὶς μὲν μετὰ τῶν θυγατέρων ἐπὶ τῆς σκηνῆς ηὐλίσατο τὴν νύκτα, καὶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς στρατιᾶς. Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ, ἡ μὲν βασιλὶς ἔμεινεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς μετὰ τῶν ἐπιλοίπων δύω θυγατέρων, ἡ δὲ νυμφευομένη ἐπὶ τὴν πρόκυψιν ἀνῆλθε· βασιλεὺς δὲ εἱστήκει ἔφιππος μόνος, οἱ δὲ ἄλλοι ἅπαντες πεζοί. Οὕτω δὲ, τῶν παραπετασμάτων περιαιρεθέντων (περιεκεκάλυπτο γὰρ ἡ πρόκυψις πανταχόθεν ὑφάσμασι σηρικοῖς καὶ διαχρύσοις), ἀνεφαίνετο ἡ νύμφη, καὶ λαμπάδες ἦσαν περὶ αὐτὴν ἡμμέναι ἑκατέρωθεν, ἃς εὐνοῦχοι κατέχοντες ἐπὶ γόνυ κεκλιμένοι οὐκ ἐφαίνοντο. Σάλπιγγες δὲ ἤχησαν ἐπὶ πλεῖστον, καὶ αὐλοὶ καὶ σύριγγες, καὶ ὅσα πρὸς τέρψιν ἐξεύρηται ἀνθρώποις. Παυσαμένων δὲ ἐκείνων, ἐγκώμια ᾖδον οἱ μελῳδοὶ, ὑπό τινων λογίων πρὸς τὴν νύμφην πεποιημένα. Ἔπειτα πάντα ἐτελεῖτο τὰ βασιλέων προσήκοντα θυγατράσι νυμφευομέναις. «

Ὁ Φραντζῆς μᾶς διέσωσε καὶ τὸν τύπον τοῦ προικοσυμφώνου τοῦ συνοικεσίου, τὸ ὁποῖον σταλεὶς αὐτὸς διεπραγματεύθη μεταξὺ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου καὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἰβήρων. » Ὑπόσχομαι δοῦναι τῇ θυγατρί μου, ἄνευ τῶν πολυτίμων σκευῶν ἀργυρίου καὶ χρυσίου καὶ λίθων πολυτίμων καὶ μαναχίων διαμαργάρων, χωρὶς τῶν ἐνδυμάτων καὶ ὑφασμάτων πολυειδῶν εἰς ὑπηρεσίαν αὐτῆς, πάρεξ τούτων καὶ χρυσᾶ νούμια χιλιάδας πεντήκοντα καὶ ἕξ. Ἔτι δὲ καὶ κατ' ἔτος ἔχῃ ἑτέρας χιλιάδας τρεῖς τοῦ ποιεῖν ἐλεημοσύνας εἰς πτωχοὺς, καὶ ὅπου δ' ἂν δόξῃ αὐτῇ.« Συγκατατεθέντος δὲ καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, »ἐγένετο χρυσόβουλλον καὶ ὑπεγράφη· περιεῖχε δὲ οὕτως, ὅτι ἐκείνου μὲν ἡ θυγάτηρ ἔστω γυνὴ τοῦ βασιλέως καὶ δέσποινα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ αὐτὸς δὴ ὁ βασιλεὺς ἔστω ἀνὴρ αὐτῆς, κατὰ πάσας τὰς συμφωνίας, ἃς μετ' ἐμοῦ ἔστησεν ὁ ῥηθεὶς Ῥὴξ τῆς Ἰβηρίας. Καὶ κληθεὶς προσῆλθε κατενώπιον τοῦ Βασιλέως ὁ ἐκ τῆς Ἰβηρίας μετ' ἐμοῦ ἐληλυθὼς πρέσβυς· καὶ ὁ Βασιλεὺς ἰδιο-

χείρως ἔμπροσθεν τούτου ἐποίησε σταυροὺς τρεῖς μετὰ κιναβάρεως εἰς τὸ ἀνώτερον τοῦ χρυσοβούλλου μέτωπον εἰς βεβαίωσιν, κατὰ τὴν ἐκείνων συνήθειαν, καὶ ἔδωκε τὸ χρυσόβουλλον ἐπὶ τὰς χεῖρας τοῦ πρέσβεως, καὶ φησὶν αὐτῷ· » Ἰδοὺ οὗτος, ἐμὲ δεικνύων, σὺν Θεῷ τῷ ἐρχομένῳ ἔαρι ἐλεύσεται μετὰ τριήρεων παραλαβεῖν τὴν ἐμὴν σύνευνον τὴν νεόνυμφον.« Προσκυνήσας οὖν ὁ πρέσβυς ἀνεχώρησε (1). «

Ὑποδοχὴ πρέσβεων κλπ.

Εἴδομεν πῶς ἐδέχθη Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς τὸν Σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου Κχιλὶτζ - Ἀρσλάν, ἐλθόντα πρὸς ἐπίσκεψιν αὐτοῦ εἰς ΚΠ. Παρομοίαν μεγαλοπρέπειαν ἐπεδείκνυντο ἐν γένει οἱ Αὐτοκράτορες τῶν Γραικορωμαίων, ὁσάκις ἔμελλον 'να φανῶσιν εἰς τὰ ὄμματα τῶν ξένων ἀπεσταλμένων, φιλοτιμούμενοι 'να θαμβώσωσιν αὐτοὺς διὰ τῆς ἐξωτερικῆς φαντασίας καὶ 'να 'τοῖς ἐμποιήσωσιν ὅσον οἷόν τε μείζονα ἐντύπωσιν περὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς ἰσχύος τοῦ παρηκμακότος ἤδη Ῥωμαϊκοῦ Κράτους. Τὴν αὐτὴν ἐπίδειξιν παρηγγέλλοντο 'να κάμνωσι καὶ οἱ στελλόμενοι παρ' αὐτῶν εἰς τὰς ξένας Αὐλάς, καὶ εἶνε γνωστὸν τὸ ἀνέκδοτον τῆς ἀπολεσθείσης ἐν τῇ Αὐλῇ τοῦ Χοσρόου χρυσῆς καὶ λιθοκολλήτου λεκάνης τοῦ γόητος ἐκείνου Ἰωάννου ἢ Ἰανῆ, τοῦ μετὰ ταῦτα πατριαρχεύσαντος, διὰ τὴν ὁποίαν, ἀμφιβάλλω πολὺ ἐάν, ἐξιππάσθη ὁ Χοσρόης, ὁ πλέων ἐντὸς μαργαριταρίων καὶ ἀδαμάντων· Ὅπως ὅμως κἂν ἔχῃ, ὁ Λουϊτπράνδρος οὔτ' ἐθαύμασε, λέγει, οὔτ' ἐθροήθη πρὸς τὴν ἀκοὴν καὶ τὴν ὄψιν, οὔτε τῶν κελαδούντων πτηνῶν, οὔτε τῶν βρυχωμένων λεόντων, οὔτε τῆς ἐπιχρύσου πλατάνου, ἀπομιμήματος πάντως τῆς ἐν τῇ Αὐλῇ τῶν πάλαι Περσῶν (τὴν ὁποίαν περιγελῶν παρομοίως καὶ ὁ παγκρατιαστὴς Ἀντίοχος, ὁ πρεσβεύσας μετὰ τοῦ Πελοπίδου καὶ Τιμαγόρα πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν [2], ἔλεγεν ὅτι οὔτε τέττιγα ἤθελε σκεπάσῃ ἡ σκιά 'της), ὅταν ἐνεφανίσθη μετ' ἄλλου συναπεσταλμένου, τοῦ Λουϊτφρέδου καὶ μετὰ τῶν Ἱσπανῶν πρέσβεων εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον ἐν τῇ Μαγναύρᾳ, προευτρεπισθείσῃ πρὸς τοῦτο. » Ἐν ταύτῃ, λέγει, τῇ αἰθούσῃ, ἐπερειδόμενοι τοῖς βραχίοσι δύω εὐνούχων, ὑποκρατούντων ἡμᾶς ἑκατέρωθεν, ἐνεφανίσθημεν πρὸ τοῦ Αὐτοκράτορος κτλ.« Ἀπαράλλακτα δηλαδὴ ὅπως εἰσήγοντο μέχρις οὗ πρὸ πολλοῦ καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι πρέσβεις ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου, καθὼς θέλομεν μετ' ὀλίγον ἰδεῖ.

---

(1) Φραντζ. Χρον. Βιβλ. Γ', 6. (2) Ἴδε Ξενοφ. Ἑλλ. Ζ', ά, 38.

Ἀλλ' αὐτὸς μὲν, ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὴν αἴθουσαν, προσεκύνησε τρὶς, πρηνὴς πεσὼν, τὸν Αὐτοκράτορα· ὁ δὲ τῶν ἐν Γαλατᾷ Γενουησίων Ποτεστάτος, ὅταν, πρώτην φορὰν ἐρχόμενος εἰς ΚΠ., ἐπαρουσιάζετο εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ἅμα τῷ εἰσελθεῖν τὴν θύραν τοῦ τρικλίνου, ἐγονάτιζε μόνον, καὶ πάλιν δεύτερον, ἀφ' οὗ προεχώρει εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦτο προσερχόμενος ἠσπάζετο, πρῶτον μὲν τὸν πόδα, καὶ ἔπειτα τὴν χεῖρα τοῦ Αὐτοκράτορος, καθημένου ἐπὶ θρόνου. Κατὰ δὲ τὰς λοιπὰς συνεντεύξεις, ἐγονάτιζε μόνον δὶς, αὐτός τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἄρχοντες, ἀφαιροῦντες καὶ τὰ ἑαυτῶν καπούτζια. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αἱ τριήρεις αὐτῶν, ὅσαι διέπλεον τὸν Βόσπορον, ὤφειλον, διερχόμεναι ὑπὸ τὸ παλάτιον, 'να ἀνευφημῶσι τὸν Αὐτοκράτορα· καὶ, τὸ παραδοξότερον, ἐπειδὴ οἱ Αὐτοκράτορες κατῴκουν, περὶ τοὺς τελευταίους τῆς αὐτοκρατορίας χρόνους, ἐν ταῖς Βλαχέρναις, ἦσαν ὑπόχρεοι 'να προχωρῶσιν ἕως ἐκεῖ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ὅρου τούτου. Καί ποτε δύω Γενουητικαὶ τριήρεις, ἐκπλεύσασαι πρὸς τὸν Εὔξεινον, χωρὶς 'ν' ἀποδώσωσιν εἰς τὸν Μιχαὴλ (;) τὴν συνήθη ταύτην εὐφημίαν, ἐτιμωρήθησαν, καταναυμαχηθεῖσαι ἐν τῇ ἐπιστροφῇ.

Ἀλλ' οἱ Οὐενετοὶ οὐδέποτε συγκατετέθησαν 'να ὑποκύψωσιν εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην· ὁ δὲ Βαΐουλος αὐτῶν, τὴν μὲν πρώτην φορὰν παρουσιαζόμενος εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ἐγονάτιζε μὲν, οὗτός τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, οὐχ ἠσπάζοντο δὲ τὸν πόδα τοῦ Αὐτοκράτορος· εἰς δὲ τὰς λοιπὰς ἐντεύξεις, τὰ μὲν καπούτζια αὐτῶν ἐξέβαλλον, οὐχ ἐγονάτιζον δέ. Ὅθεν οὔτε εἰς τὸν Πολυχρονισμὸν προσεκαρτέρουν, οὔτε εἰς τὸν ἀσπασμὸν τοῦ Πάσχα προσεκαλοῦντο.

Πλὴν ταῦτα πάντα ἦσαν μικρὰ, παραβαλλόμενα πρὸς τὰς ὑποχρεώσεις, ὅσας ὤφειλον 'να ἐκπληρώσωσιν ἄχρις οὗ πρὸ πολλῶν ἐτῶν οἱ εἰς τὸν Σουλτάνον ἐμφανιζόμενοι Εὐρωπαῖοι πρέσβεις. Ὅθεν καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, καὶ ἐφ' ἡμῶν ἰδίως ὁ Βαρῶνος Στρογκονὼφ, πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας ἐν ΚΠ., μὴ καταδεχόμενοι 'να συμμορφωθῶσι πρὸς τὰς ἐξευτελιστικὰς ἀπαιτήσεις τῆς Τουρκικῆς ἐθιμοταξίας, ἢ ἀνεχώρουν ἄπρακτοι, ἢ παρέμενον ἔτη πολλὰ χωρὶς 'να ἐμφανισθῶσι. Καὶ πρῶτον, ἀφ' ὅτου ὁ Σουλτὰν Βαγεζὴδ ὁ Β' προσεβλήθη καθ' ὁδὸν τῷ 1490 ὑπό τινος Δερβίση, τοῦ ὁποίου ὁ Ἰσκενδὲρ - πασσᾶς, παρακολουθῶν, κατέθραυσεν εὐθὺς τὸ κρανίον διὰ τοῦ μποζδογανίου 'του, ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια τοῦ 'να μὴ πλησιάζῃ κἀνεὶς τὸν Σουλτάνον, εἰμὴ κρατούμενος ἑκατέρωθεν ὑπὸ τὰς μασχάλας. Ὅθεν ὁ μὲν πρέσβυς τῆς Γαλλίας Κάρολος De Noailles, Ἐπίσκοπος τοῦ Acqs, ἐμφανισθεὶς εἰς Σελὴμ τὸν Β', δὲν ἔστερξε κατ' οὐδένα τρόπον 'να τὸν κρατήσωσιν οἱ Καπουτζῆδες τοιουτοτρόπως, λέγων ὅτι δὲν ἦτον ἀξιοπρεπὲς

εἰς ἐπίσκοπον 'ν' ἀπάγηται ὡς κατάδικος, καί, χωρὶς 'να 'τοῖς δώσῃ πλέον καιρὸν ὅπως 'τὸν ἐξαναπιάσωσι, προεχώρησε μόνος ἄχρι τοῦ θρόνου, καί, ἀσπασθεὶς τὴν χεῖρα καὶ τὸ κράσπεδον τοῦ Σουλτάνου, ἀνεχώρησε, χωρὶς 'να προσφέρῃ μάλιστα καὶ δῶρα, διότι οἱ Τοῦρκοι 'τὰ ὠνόμαζον φόρον, καὶ 'τὰ ἐλάμβανον ὡς τοιαῦτα· τὸν δὲ Μαρκίωνα De Feriol, ἄλλον πρέσβυν τῆς Γαλλίας ἐν ΚΠ. τῷ 1699, ὠνόμασαν οἱ Τοῦρκοι, διὰ τὴν γνωστὴν ἰσχυρογνωμίαν 'του καὶ τὰς παραδόξους 'του ἀξιώσεις, Δελῆ-ἐλτσῆ· διότι ὄχι μόνον ἐπέμεινε 'να μὴ 'τὸν πιάσωσιν, οὔτε 'να τοῦ ἐπάρωσι τὸ ξίφος, ἀλλ' ἠξίου 'να ἔχῃ καὶ πλοῖον μετὰ πορφυροῦ κουβουκλίου· καὶ ἐπειδὴ 'δὲν 'τῷ ἐδόθη, προέκρινεν, ὁσάκις ἤθελε 'να ἔλθῃ εἰς τὴν Πύλην, 'να κάμνῃ τὸν γῦρον ὅλου τοῦ κόλπου, ἐρχόμενος ἔφιππος. Ὁ δὲ Aubert Dubayet, ἀπεσταλμένος τῷ 1797 εἰς ΚΠ. ἐκ μέρους τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, ἐμήνυσεν εἰς τὴν Πύλην, τῆς ὁποίας διερμηνεὺς ἦτον ὁ Ὑψηλάντης, ὅτι 'δὲν παρουσιάζεται, Α΄, ἐὰν 'τὸν δεχθῶσιν εἰς τὸν περιστερεῶνα, ὀνομάζων οὕτω τὸ καλούμενον Ἐλτσῆ-κιοσκιοῦ· Β΄, ἐὰν ὁ Τσαούς-μπασης βαδίζῃ εἰς τὸ πλάγι 'του, καὶ οὐχὶ ἔμπροσθεν ἢ ὄπισθεν, καὶ Γ΄, ἐὰν 'τὸν κρατήσωσιν ὑπὸ τὰς μασχάλας. Μετά τινας δὲ συζητήσεις, καὶ τὰ τρία ζητήματα 'τῷ ἐσυγχωρήθησαν. Ἔπειτα ὅμως ἄλλοι πρέσβεις, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰς ἀσημάντους ταύτας διατυπώσεις, ἠκολούθησαν τὴν ὑφεστῶσαν ἐθιμοταξίαν.

Ὁ πρέσβυς τῆς Γαλλίας De Harlay-Sancy (Achilles Baron de Mole), διαδεχθεὶς τῷ 1611 τὸν Baron de Salignac, ἀποθανόντα ἐν ΚΠ., ἦτον μόλις εἰκοσιπενταετής. Παρουσιάσθη δὲ εἰς τὸν Σουλτάνον, Ἀχμὲδ τὸν Α΄, ἐνδυθεὶς Τουρκικά, αὐτός τε καὶ οἱ περὶ αὐτόν, φοροῦντες ὅμως εἰς τὴν κεφαλὴν σκιάδια ἐκ βελούδου 'μαύρου, καί, προσφωνήσας αὐτόν, θεωροῦντα ἐν τοσούτῳ ἀπὸ τοῦ παραθύρου τὰ παρακομιζόμενα ἔξωθεν ὑπὸ τεσσαράκοντα Καπουτζήδων δῶρα τοῦ πρέσβεως, καὶ ἰδίως δώδεκα Μολοσσοὺς κύνας (σαμψώνια, Dogues) καὶ ἄλλα μεγάλα λαγωνικά, ἐπλησίασεν, ἠσπάσθη τὸ κράσπεδόν 'του, καὶ 'τῷ ἔδωκε τὰς ἐπιστολάς 'του.

Ἐπὶ Τουρνεφόρτου καὶ μετὰ θάνατον τοῦ Σουλτὰν-Μουρὰδ, οἱ ξένοι πρέσβεις 'δὲν ἠσπάζοντο πλέον, εἰμὴ τὸ ἄκρον τῆς μακρᾶς χειρίδος τῆς μηλωτῆς τοῦ Σουλτάνου. Πρὸς τὸ ἔθος τοῦτο συνεμορφώθησαν ἰδίως οἱ πρέσβεις τῆς Γαλλίας De Cecy καὶ Marcheville. Ἔπειτα ὅμως ἔπαυσε καὶ τοῦτο τὸ εἶδος τῆς προσκυνήσεως, καὶ οἱ πρέσβεις, προσκυνοῦντες μόνον, ἀναχωροῦσιν ὀπισθοποδητί.

Ὁ Βάϊλος τῆς Οὐενετίας ἦτον ὑπόχρεως 'να ἐμφανίζηται εἰς τὸν Σουλτάνον, φέρων πώγωνα βαθύν, καθὼς καὶ ὁ τῆς Ῥαγούζης. Ὅθεν ὅτε, με-

τὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κρήτης (1) καὶ τοῦ Μωρέως, ὁ ἀπεσταλμένος τῆς Ἀριστοχρατίας ἐνεφανίσθη εἰς τὸν Σουλτάνον, Ἀχμὲδ τὸν Γ', πρώτην φορὰν ἀγένειος, προέτεινεν εὐφυῶς, ὡς δικαιολόγημα, ὅτι ὁ Σουλτάνος εἶχεν ἀποκείρῃ ἐν χρῷ τὸν πώγωνα τῶν Οὐενετῶν.

Εἰς τὸν Σουλτάνον Σελὴμ τὸν Γ' ἐπαρουσιάσθη τῇ 2 (14) Ὀκτωβρίου τοῦ 1807 καὶ ἡ Κυρία Σεβαστιάνη μετὰ τοῦ συζύγου της ἀγνώριστος καὶ ἐνδυμένη ἀνδρίκεια. Τῷ δὲ 1612, ὁ πρέσβυς τῆς Περσίας ἐδωροφόρησε 400 δέματα (βάλας) μετάξης, ἐννέα σακχούλια γεμάτα χονδρῶν μαργαριταρίων, πλῆθος ὡραιοτάτων ταπήτων κτλ. Διαβαίνοντος δὲ τοῦ Σουλτάνου ἔμπροσθεν τῆς οἰκίας του, ἔστρωσε τὴν ὁδὸν δι' ἑκατὸν τοπίων μεταξωτῶν ἐκ τῶν βαρυτιμοτέρων. Ὁ δὲ Χάμμερ ἐν τῇ κατ' αὐτὸν Ἱστορίᾳ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοχρατορίας ἔχει σελίδας ὁλοκλήρους, ἐν αἷς ἀπαριθμοῦνται τὰ δῶρα, ὅσα ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας προσέφερον τῷ Σουλτάνῳ οἱ στελλόμενοι ἀπὸ τῆς Εὐρώπης πρέσβεις· συνήθεια ἀρχαιοτάτη· διότι, καὶ ὅτε, κατὰ τὸν Κανταχουζηνὸν (;), » συνέβησαν ὁ Σουλτάνος Ὀρχὰν καὶ » Ἀνδρόνικος ὁ νεώτερος τῷ 1330, » καὶ δώροις ἀλλήλους ἠμείβοντο, » Ὀρχάνης μὲν ἵππους πέμψας καὶ κύνας θηρευτικούς, τάπητάς τε καὶ » παρδάλεων δορὰς· βασιλεὺς δὲ, ἐκπώματά τε ἀργυρᾶ, καὶ ὑφάσματα, οὐκ » ἐξ ἐρίων μόνον, ἀλλὰ καὶ σηρικά, καὶ τῶν βασιλικῶν ἐπιβλημάτων ἕν, » ὃ περὶ πλείστου παρὰ τοῖς βαρβάρων σατράπαις ἄγεται ἀεὶ, καὶ τιμῆς » εἶναι δοκεῖ τεκμήριον καὶ εὐμενείας· ἐφ' ᾧ τότε καὶ αὐτὸς ὑπερήσθη τε » τῶν ἄλλων μᾶλλον, καὶ χάριτας ὡμολόγει βασιλεῖ. « Ὅλα ταῦτα ἤδη ἐξέλιπον, καὶ ὁ Σουλτάνος δέχεται ὄρθιος καὶ μετὰ πολλῆς εὐγενείας τοὺς ξένους πρέσβεις, καθὼς ὅλοι τῆς Εὐρώπης οἱ Βασιλεῖς. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐμποδίζει τὸ νὰ διηγηθῶμεν πῶς ἐπαρουσιάζοντο εἰς αὐτόν τε καὶ τὸν Βεζίρην οἱ πρέσβεις οὗτοι ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη, καὶ πρὸς πόσας διατυπώσεις, ταπεινωτικὰς ἐν ταὐτῷ καὶ ὀχληρὰς, ὤφειλον νὰ συμμορφωθῶσι.

Καὶ πρῶτον, ἅμα ἠγγέλλετο εἰς τὴν Πύλην ὅτι ἔρχεται πρέσβυς, ἐστέλλετο πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ εἰς τὰ σύνορα Καπουτζήμπασης, ὅπως τὸν συνοδεύσῃ ὡς Μεϊχμὰν-δὰρ (σταθμοδότης ἢ Διασώστης, καθὼς τὸν ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί), ὅς τις, ἅμα ἔφθανεν εἰς τὸ Μικρὸν-Ζεῦγμα (Κιουτσοὺκτσεκμετζὲν), δηλ. ἓξ λεύγας μακρὰν τῆς πρωτευούσης, ἐγνωστοποίει εἰς τὴν Πύλην τὴν τοῦ πρέσβεως ἄφιξιν, καὶ ἐστέλλετο ἡ ἀνήκουσα παράτα-

---

(1) Ὁ Dallaway, Constantinople ancienne et moderne, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐρανιζόμεθα τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο, ἔχει ἀντὶ Κρήτης Κύπρον· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Κύπρος ἑάλω ἐπὶ Σελὴμ τοῦ Β' εἶναι νομίζομεν λάθος.

ξις, ἵνα τὸν συνοδεύσῃ. Διὰ τοὺς ἐκτάκτους ἀπεσταλμένους ἡ συνοδία συνέκειτο ἐξ ἑνὸς λόχου (ὀρτᾶ) Γενιτσάρων, ἀριθμοῦ τινος Τσαούσων, ἑνὸς δευτέρου Μεϊχμὰν - δὰρ, τοῦ Δραγομάνου τῆς Πύλης, τοῦ Σιληχδάρη, τοῦ Σιπαχχυλὲρ - ἀγασῆ καὶ τοῦ Τσαούσ - μπαση. Εἰσήρχετο δὲ συνήθως διὰ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ, καταβαίνων ἐκεῖθεν εἰς τὸ Ἐϊούμπ, διέβαινεν εἰς τὸ Πέραν.

Συνήθως ὁ πρέσβυς, μίαν τοὐλάχιστον ἑβδομάδα πρὸ τῆς ἐμφανίσεώς του εἰς τὸν Σουλτάνον, ἐπεσκέπτετο τὸν Βεζίρην. Πρὸς τοῦτο δὲ, ἐστέλλετο, κατὰ τὴν ὁρισθεῖσαν ἡμέραν, εἷς Καπουτζήμπασης μετὰ συνοδίας πολυαρίθμου, ἵνα συνοδεύσῃ τὸν πρέσβυν ὡς μεϊχμαν - δάρ. Ὁ δὲ λόχος τῶν Γενιτσάρων, ὅς τις ἐφρούρει ἐν τῇ Πρεσβείᾳ, συμπαρέπεμπε τὸν πρέσβυν ἄχρι τοῦ Τὸπ - χανὲ, παριππεύοντος τοῦ λοχαγοῦ (Τσορμπατζῆ) αὐτῶν, καὶ παρακολουθούντων ὅλων τῶν ἐν ΚΠ. κατοικούντων ἢ παρεπιδημούντων ὁμοεθνῶν αὐτοῦ, καὶ σὺν αὐτοῖς πλήθους Γραικῶν τε καὶ Ἀρμενίων, τῶν μὲν κατὰ καθῆκον καὶ πρὸς τιμὴν, τῶν δὲ ὑπὸ περιεργείας. Διαβάντων δὲ αὐτῶν εἰς Μπαγτσὲ - καπού, ὅπου τοὺς περιέμενον ἵπποι, προητοιμασμένοι δαπάνῃ τῆς Κυβερνήσεως, ὁ Τσαούσ-μπασης μετὰ συνοδίας πολυαρίθμου ὑπεδέχετο, ἐξερχόμενον τοῦ πλοίου, τὸν πρέσβυν, καὶ ὡδήγει αὐτὸν εἰς τὸ πλησίον κιόσκιον (Ἐ λ τ σ ῆ - κ ι ο σ κ ι ο ῦ), ὅπου προσεφέρετο ὁ χαχβές. Ἔπειτα προηγούμενος τὸν ὡδήγει, ὀχούμενον ἐφ' ἵππου λαμπρῶς ἐστρωμένου, ἐκ τῶν ἱπποστασίων τοῦ Βεζίρη, εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην. Ὁ δὲ Α' Γραμματεὺς τῆς Πρεσβείας προηγεῖτο ἀμέσως τοῦ πρέσβεως, κρατῶν ἐντὸς σάκκου χρυσοϋφάντου καὶ κροσσωτοῦ τὰ διαπιστευτήρια αὐτοῦ ἔγγραφα· οἱ δὲ Διερμηνεῖς, Πρόξενοι, Ὑποπρόξενοι, Πράκτορες κλπ. τῆς Πρεσβείας ὑπάλληλοι, παρηκολούθουν αὐτὸν, περιστοιχούμενον ὑπὸ λαμπρᾶς θεραπείας.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ πρέσβυς εἰσήρχετο εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ἀκροάσεως ἀπὸ τῆς μιᾶς θύρας, ὁ Βεζίρης εἰσήρχετο εἰς αὐτὴν δι' ἑτέρας, μήπως, εὑρεθεὶς ἐντὸς αὐτῆς, ὑπονοηθῇ ὅτι τὸν περιέμενεν, ἢ εὑρεθῇ βιασμένος νὰ ὑπαναστῇ πρὸς ὑποδοχήν του. Ἐνίοτε δὲ ὁ πρέσβυς περιέμενε καὶ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας, ἱστάμενος παρὰ τὸ θρανίον του, ὅπως μὴ βιασθῇ καὶ αὐτὸς νὰ ὑπανασττῇ εἰσερχομένου τοῦ Βεζίρη, ὅς τις, εἰσερχόμενος, ὑπεκρατεῖτο ὑπὸ τοῦ Ῥεΐζ-ἐφέντη καὶ τοῦ Τσαούσ-μπαση, καὶ, ἀφ' οὗ ἐχαιρέτα, καὶ ὁ ἐπὶ τῶν τελετῶν (Τεσριφατσῆ-μπασης) ἀνευφήμει τὸ »Ἀ λ λ ὰ χ Ἐ φ έ ν τ η μ ι ζ ὲ μ π α χ γ ι σ λ α σ ί ν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀντήχει τὸ Ἀ μ ή ν, ἐπιφωνούμενον ὑφ' ὅλου τοῦ ἀκροατηρίου, ἐκάθητο, αὐτὸς μὲν εἰς τὴν κόγχην τοῦ σοφᾶ, ἔχων ἐκ δεξιῶν μὲν τὸν Ῥεΐζ-ἐφέντην καὶ τὸν Τσα-

ούσ-μπαστην καὶ τοὺς δύω Τεσκερετζῆδες (ἐπὶ τῶν ἀναφορῶν), ἐξ ἀριστερῶν δὲ τὸν Κεαγιά-μπεην, καθὸ τοποτηρητήν 'του, ἱσταμένους ὀρθίους· ὁ δὲ πρέσβυς ἀπέναντι αὐτοῦ, χωρὶς 'να 'τὸν χαιρετήσῃ, διότι ὁ χαιρετισμός 'του 'δὲν ἤθελε 'τῷ ἀποδοθῇ, ἐπὶ καθέδρας, τὴν ὁποίαν ἐνίοτε μετεκόμιζον προτοῦ ἀπὸ τῆς Πρεσβείας. Ἐν Χ ὀ σ σ γ χ ε λ δ ὶ ν, Ἐ λ τ σ ῆ-μ π ε η, ἤρχιζε τὴν ἐκ μέρους τοῦ Βεζίρη πρόσκλησιν, ἔπειτα ἐνεχειρίζοντο αὐτῷ καὶ παρ' αὐτοῦ τῷ Ῥεῒζ-ἐφέντῃ τὰ γράμματα, ἐφέρετο ὁ χαχβὲς, πρῶτον εἰς τὸν Βεζίρην, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἀσιανῶν· τὸν χαχβὲν διεδέχοντο τὰ γλυκύσματα καὶ σερμπέτια, καὶ ταῦτα τὸ ῥοδόσταγμα καὶ τὸ κάπνισμα· τὸ δὲ πλῆθος, ἐπισεσωρευμένον ἐντὸς τῆς αἰθούσης, μόλις ἄφινεν εἰς αὐτοὺς τόπον ἵνα σταθοῦν. Ὁ πρέσβυς προσηγόρευε διὰ τοῦ Διερμηνέως τῆς Πύλης τὸν Βεζίρην, καὶ ἐκεῖνος ἀνταπέδιδεν αὐτῷ τὰς φιλοφρονήσεις 'του. Συνήθως δὲ, μετὰ τὴν προσφώνησιν καὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐπιστολῶν, ὁ Βεζίρης 'δὲν ἀπεκρίνετο ἄλλο, εἰμὴ ἀ λ ὰ, ἀ λ ὰ (εὖ ἔχει, καλῶς), ἢ Ὀ λ σ ο ὺ ν (γενέσθω). Ἔπειτα ἐνέδυον τὸν μὲν πρέσβυν γοῦναν, τοὺς δὲ περὶ αὐτὸν χ ε ρ α κ χ έ δ ε ς καὶ χ α φ τ ά ν ι α (χχιλάτ), κατὰ τὴν τάξιν τῆς θέσεως αὐτοῦ ἕκαστον. Μετά τινας δὲ ἔτι λέξεις ἀδιαφόρους, ὁ πρέσβυς ἐγειρόμενος ἀνεχώρει, χωρὶς 'να χαιρετήσῃ τὸν Βεζίρην, ὅς τις ὅμως ἐλάμβανε προηγουμένως τὰ μέτρα 'του, ὥστε 'να ἐξέλθῃ συγχρόνως δι' ἄλλης θύρας. Κατερχόμενος δὲ, εὕρισκε παρὰ τὸν βατῆρα ἑτοιμο⟩ ἵππον, προσφερόμενον αὐτῷ δῶρον ὑπὸ τοῦ Βεζίρη, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἱππεύων κατέβαινεν εἰς Μπαγτσὲ-καπού· μέχρις οὗ διαπλεύσῃ δὲ εἰς τὸ Πέραν, ὁ ἵππος διεβιβάζετο εἰς τὸν Τὸπ-χανὲν, ὅπου 'τὸν εὕρισκεν ἐξερχόμενος τοῦ πλοίου.

Τοὺς κατωτέρας τάξεως ἀπεσταλμένους ὁ Βεζίρης ἐδέχετο καθήμενος, καὶ ἐκ τῶν προσφερομένων γλυκυσμάτων καὶ τοῦ χαχβὲ 'δὲν ἐλάμβανεν αὐτός.

Κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν τρόπον προσεκαλεῖτο καὶ συνωδεύετο ὁ πρέσβυς ἄχρι τῆς Πύλης καὶ ὅταν ἔμελλε 'να παρουσιασθῇ εἰς τὸν Σουλτάνον. Φθάσας δὲ εἰς τὸ Πασσᾶ-καπουσοῦ, περιέμενε λεπτά τινα, παρατεινόμενα ἐπίτηδες, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, ὅ ἐστι κατὰ τὰ ἄτομα καὶ τὰς περιστάσεις, τὸν Βεζίρην, βραδύνοντα ἐνίοτε καὶ ἓν τέταρτον, συλλαλῶν ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ μετὰ τοῦ Μ. Διερμηνέως καὶ τοῦ Τεσσρηφαττσῆ-ἐφέντη. Φθάσας δὲ τέλος ὁ Βεζίρης, προέβαινε μετὰ τῆς συνοδίας 'του ἐμπρὸς, καὶ κατόπιν αὐτοῦ ὁ πρέσβυς. Εἰσερχόμενος δὲ διὰ τοῦ Μπὰμπ-ὑχουμαγιοὺν εἰς τὴν πρώτην Αὐλὴν, ἀνοικτὴν δι' ἅπαντας, καὶ, διερχόμενοι αὐτὴν, ἐπέζευον πρὸ τῆς δευτέρας πύλης, τὴν ὁποίαν μόνος ὁ Σουλτάνος

ἐμβαίνει ἔφιππος (1), καὶ εἰσήρχοντο εἰς τὴν δευτέραν Αὐλὴν, ὅπου εἶνε τὸ Κουτμπὲ-ἀλτὺ, ἐν ᾧ ἐδίκαζεν ὁ Βεζίρης (2). Εἰς τὰς ἔνδοθεν δὲ τῆς εἰσόδου ταύτης στοὰς ἵστατο πρὸς ὀλίγον ὁ πρέσβυς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν, ἐν ᾧ ἑκατοστύες τινὲς Γενιτσάρων, παρατεταγμένοι ἀντικρὺ πολλῶν χαλκίνων παροψίδων π ι λ α φ ί ο υ, περιέμενον τὸ σύνθημα, καὶ, τούτου δοθέντος, ἐπέπιπτον εἰς αὐτὰς καὶ ἐν ῥιπῇ σχεδὸν ὀφθαλμοῦ 'τὰ ἐπάστρευον διὰ τῶν ἐπὶ τῶν πίλων αὐτῶν ἐμπηγμένων πάντοτε ξυλίνων χοχλιαρίων. Ἐκ τῆς προθυμίας δὲ ταύτης οἰωνίζετο ἡ Κυβέρνησις τὰς ἀγαθὰς τοῦ φιλοταράχου τούτου σώματος διαθέσεις, καθὼς ἀπὸ τῆς ὀρέξεως, μεθ' ἧς ἤσθιον τὴν τροφὴν αὐτῶν οἱ ἐν τῇ παλαιᾷ Ῥώμῃ σιτευόμενοι ἱεροὶ χῆνες, ἐμάντευον οἱ οἰωνοσκόποι τὴν καλὴν ἢ κακὴν ἔκβασιν τῶν πολιτικῶν τῆς δημοκρατίας πραγμάτων. Διότι, ὅταν ἦσαν δυσαρεστημένοι, οὔτε ἤγγιζον τὸ προσφερόμενον αὐτοῖς τοῦτο μείλιγμα. Διερχόμενος δὲ μετὰ ταῦτα ὁ πρέσβυς διὰ μέσου τῶν ὁμοεθνῶν αὐτοῦ, στοιχηδὸν ἀραδιασμένων ἄχρι τοῦ Κουτμπὲ-ἀλτὺ, εἰσήγετο εἰς αὐτὸ μετὰ τῆς συνοδίας 'του, καὶ εὕρισκε τὸν Βεζίρην, καθήμενον ἐπὶ τῆς καταντικρὺ τῆς εἰσόδου στοιβάδος, ἐν μέσῳ τοῦ Διβανιοῦ 'του, συγκειμένου ὑπὸ τοῦ Καπετὰν-πασσᾶ, τοῦ Δεφθερδάρη, τῶν δύω Καδῆ-ελ-ἀσκὲρ, τοῦ Νισσαντζῆ καὶ τοῦ Μεγάλου Τεσσρηφαττσῆ, καθημένων, τούτων μὲν γύρωθεν τοῦ σοφᾶ ἐπὶ τῆς προσδιωρισμένης ἑκάστῳ θέσεως, τοῦ δὲ Ῥεῒζ-ἐφένδη εἰς παρακείμενόν τι δωμάτιον, καὶ ἐκάθητο καὶ αὐτὸς ἐξ ἀριστερῶν ἐπὶ μεμονωμένης τινὸς καθέδρας, παρισταμένων ὀρθῶν τῶν περὶ αὐτόν. Ἐγίνετο ἔπειτα ἡ διανομὴ τοῦ λουφὲ τῶν Γενιτσάρων, ἀφ' οὗ, ἀνοιχθέντων πρῶτον, διὰ τὸν τύπον, τεσσάρων πέντε σάκκων ἐκ τῶν παρὰ τὴν θύραν τῆς αἰθούσης ἐπισεσωρευμένων, ἐμετροῦντο μετὰ πολλοῦ κρότου καί τινος εὐχειρίας καὶ ἐμφάσεως τὰ ἐν αὐτοῖς νομίσματα. Ὁρμῶντες δὲ ἐπ' αὐτῶν μετὰ τῆς ῥύμης, μεθ' ἧς καὶ ἐπὶ τοῦ πιλαφίου, οἱ ῥωμαλεώτεροι τῶν Γενιτσάρων, 'τοὺς ἀπέφερον, φιλοτιμούμενοι τίς 'να σηκώσῃ περισσοτέρους (Παρβλ. τὰ ἐν τῇ διανομῇ τῆς ἐπὶ Γραικορωμαίων ῥ ό γ α ς προειρημένα ἐν σελ. 164, 165). Εἰσήρχοντο ἔπειτα εἰς δύω σειρὰς οἱ Τσαοῦσαι (κλητῆρες), κρατοῦντες ἕκαστος διπλωμένην μίαν ἀναφορὰν, καὶ 'τὰς ἐπέδιδον γονατίζοντες καὶ ἀσπαζόμενοι τὰ κράσπεδα τοῦ Βεζίρη, ὅς τις ἐπεξεργόμενος καὶ μονογραφῶν αὐτὰς, τὰς ἔδιδεν εἰς τὸν Κεαγιά-μπεην. Μετὰ ταῦτα, εἰσαγομένων δύω διαδίχων, ὁ Βεζίρης,

(1) « Ἐν δὲ τῷ περιέναι μεθ' ἵππου Ἀραβος ἐριχύκενος τὰ ἀνάκτορα καὶ μέλλειν εἰσιέναι » διὰ τῆς πύλης, μεθ' ἣν ἡ ἐκ τῆς ἕδρας ἀπόβασις ἐφεῖται μόνοις τοῖς Αὐτοκράτορσιν, » Νικ. Χων. (2) Ἴδε σελ. 159 τοῦ Α' Μέρους.

ἀφ' οὗ ἠκροᾶτο αὐτῶν, ἀγορευόντων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μόνων, καὶ συνεβουλεύετο τοὺς Καζασκέρας, ἐξέδιδεν ἀνέκκλητον τὴν ἀπόφασίν 'του. Μετὰ δὲ τὴν τυπικὴν ταύτην ἐκπλήρωσιν τῶν στρατηγικῶν καὶ δικαστικῶν 'του καθηκόντων, συνέταττεν ἔκθεσιν πρὸς τὸν Σουλτάνον περὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ πρέσβεως, τὴν ἐσφράγιζε καὶ τὴν ἔστελλεν (1), ἐν ᾧ ὁ Νισσαντζῆς ἐκαλλιγράφει μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἐπὶ τῶν φερμανίων τὸν Τουγρᾶν (τὸ μονόγραμμα) τοῦ Σουλτάνου. Μετὰ παρέλευσιν δὲ τοῦ ἀπαιτουμένου χρόνου, ἀναγγελθείσης διά τινος ἰδιαιτέρου περὶ τὴν θύραν τοῦ Κουτμπὲ-ἀλτὺ κρότου τῆς ἀπαντήσεως τοῦ Σουλτάνου, ὁ Βεζίρης, ἐγειρόμενος μετὰ σπουδῆς, ἀπήρχετο καὶ ὑπεδέχετο αὐτὴν μετὰ σεβασμοῦ καὶ ὑποκλίσεως ἔξωθεν τῆς αἰθούσης, καὶ ἐπανήρχετο κρατῶν αὐτὴν ἐπὶ τοῦ μετώπου 'του, προπορευομένου τοῦ ἀρχαιοτέρου τῶν Καπουτζῆ-μπασίδων (Μίρι ἀλέμ) καὶ τοῦ Μεγάλου Τεσσρηφαττσῆ, κρατούντων ῥάβδους ἀργυροκεφάλους, ὁμοίας ταῖς τῶν ἀρχιμουσικῶν τοῦ στρατοῦ. Ὁ δὲ Ῥεῒζ-ἐφέντης, ἐκβαλὼν τὴν ἀπάντησιν ἀπὸ τῆς μεταξωτῆς αὐτῆς θήκης, 'τὴν ἔδιδε τῷ Βεζίρῃ, ὅς τις, ἀφ' οὗ 'τὴν ἠσπάζετο καὶ 'τὴν ἤγγιζεν εἰς τὸ μέτωπόν 'του, 'τὴν ἀνεγίνωσκε καὶ 'τὴν ἀπέθετεν εἰς τὸν κόλπον 'του, ὅπου

(1) Ἡ ἔννοια τῆς ἐκθέσεως ταύτης, ἐὰν πιστεύσωμεν τοὺς Εὐρωπαίους, ἦτον ὡς ἔγγιστα τοιαύτη: « Ἄπιστός τις, πεινῶν καὶ γυμνός, ζητεῖ 'να ἐγγίσῃ διὰ τοῦ μετώπου 'του τὴν κόνιν τοῦ κατωφλίου τοῦ ἐνδόξου διαιτήματος τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων. » Εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Σουλτάνος ἀπήντα· « Δός 'του 'να φάγῃ καὶ 'να ἐνδυθῇ, καὶ εἰσάγαγέ 'τον. » Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀκριβείας τῶν ἐκφράσεων τούτων, ἔστω καὶ ἐπὶ τῶν χρόνων ἀκόμη τῶν Σουλεϊμάνων καὶ Μουράτων, ἀμφιβάλλω πολύ. Ὅτι ὅμως ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας τὸ ὕφος τῆς Ὑψηλῆς Πύλης οὔτε ἴχνος ἔσωζε πλέον τῆς τοιαύτης σκαιότητος, μαρτυροῦσιν αὐτοὶ οἱ ζῶντες εἰσέτι Ἕλληνες, οἱ χρηματίσαντες ἑρμηνεῖς καὶ ὑπάλληλοι τῆς Πύλης· ἂν καὶ ἦνε ἀληθὲς ἀφ' ἑτέρου ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ Ἱστορικοί, ἀκολουθοῦντες καὶ θεραπεύοντες τὰς ἐθνικὰς αὐτῶν προλήψεις, ὁσάκις ἀναφέρουσιν ἢ ἀναγορεύσεις, ἢ γάμους, ἢ θανάτους τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης, ἢ ἐμφανίσεις πρέσβεων, ἐκφράζονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, διὰ χλευαστικῶν ἢ ἐξευτελιστικῶν καὶ περιφρονητικῶν λέξεων καὶ φράσεων. Ἰδού, παρ. χάρ., πῶς διηγεῖται ὁ Ἱστορικὸς Σουμπχῆ (φύλλ. 39) τὴν εἰς τὸν Σουλτὰν-Μαχμοὺδ τὸν Α', ἐμφάνισιν τοῦ Ἰντερνουντσίου Τάλμαν τῇ 19 Φεβρουαρίου τοῦ 1732. « Ὁ κατάρατος ἤχθη » εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν Διβάνι, καί, ἀφ' οὗ ἤγγισε διὰ τοῦ μετώπου 'του, εἰς σημεῖον ὑποταγῆς, » τὴν κόνιν τῆς θύρας τῆς αἰθούσης τοῦ θρόνου καὶ ἔπειτα ἀπέθεσε τὰ διαπιστευτήρια αὐτοῦ ἔγγρα» φα καὶ τὰ δῶρα, περιεβλήθη, κατὰ τὴν ἔκπαλαι συνήθειαν, διὰ πομπικοῦ ἐπενδύτου, πάντη δυ» σαναλόγου πρὸς τὸ εὐτελές 'του ἀνάστημα. Κατακλυσθεὶς δὲ ὑπὸ εὐδαιμονίας, ἐξῆλθε τοῦ πα» λατίου τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων, καὶ οὕτω, μακρυνθέντος τοῦ ἐλεεινοῦ τούτου καὶ ῥυπαρωτά» του ὄντος, τὸ ἀπαστράπτον ἔδαφος τοῦ παλατίου, τὸ αὖξανον καὶ διατηροῦν τὰ αἰσθήματα τοῦ » φίλτρου, ἀπηλλάγη τέλος καὶ εἰρήνευσε. »

φυλάττει καὶ τὰς σφραγῖδας τοῦ Κράτους. Ἐστήνοντο μετὰ ταῦτα διάφορα τραπέζια (1), ὁ δὲ πρέσβυς ἐκάθησε μετὰ τοῦ Βεζίρη εἰς τὸ κατὰ μέσης τῆς αἰθούσης· ὁ Γραμματεὺς τῆς πρεσβείας εἰς τὸ ἐξ ἀριστερῶν μετὰ τοῦ Καπετὰν-πασσᾶ· οἱ δὲ λοιποὶ τῆς συνοδίας εἰς τὰ ἄλλα τρία, ὧν ἑστιάτορες ἦσαν ὁ Δεφτερδάρης, ὁ Νισσαντζῆς κλπ. Ὁ δὲ Γενιτσὰρ-ἀγᾶς καὶ οἱ Καπουτζῆ-μπασίδες εἱστιῶντο εἰς τὴν θύραν τοῦ Κουτμπὲ, ὅς τις ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἐγεμίσθη μαγείρων, φερόντων ἀνὰ ἓν εἶδος τῶν φαγητῶν, ἀριθμουμένων συνήθως εἰς τεσσαράκοντα, τῶν ὁποίων ἕκαστον ἅμα παρατιθέμενον ἀπεφέρετο, ὥστε τὸ ὅλον γεῦμα μόλις διήρκει δέκα--δεκαπέντε λεπτά. Ἀπεγεύετο δὲ αὐτῶν, κατὰ τὸ Ἀσιατικὸν ἔθος, πρῶτος ὁ ἑστιάτωρ. Περὶ δὲ τὸ τέλος τῆς ἑστιάσεως εἰσήγετο ἐν εἴδει πομπῆς ἐντὸς ἀργυροῦ σκεύους (διότι ὑπετίθετο λείψανον τῆς τραπέζης αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου) τὸ Χόσσ-ἄμπ (2), καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἀπεῤῥόφουν διὰ τῶν ἐπὶ τούτῳ κοχλιαρίων πάντες κατὰ σειράν. Συγχρόνως δὲ ἐφιλεύοντο ἀναλόγως καὶ οἱ ἔξω ἐν τῇ Αὐλῇ περιμένοντες συνοδῖται τοῦ πρέσβεως, διανεμομένου ἀφθόνως εἰς αὐτοὺς πιλαφίου. Ἐνίοτε δὲ ὁ Σουλτάνος ἐθεᾶτο, ἀόρατος ὑπὲρ τὸ παράθυρον τοῦ Ἀρζ-ὀδασῆ, ἐσθίοντα τὸν πρέσβυν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι, διὰ τοὺς Εὐρωπαίους, τὸ γεῦμα τοῦτο, δι' ἔλλειψιν πειρουνίων, ὡμοίαζε τὸ γεῦμα τῆς ἀλώπεκος καὶ τοῦ πελαργοῦ τοῦ μύθου· ἀλλὰ τοῦτο δι' αὐτοὺς, ἀπαρεσκομένους ἄλλως τε εἰς τὴν Τουρκικὴν μαγειρικὴν, ἦν τὸ ὀλιγώτερον δυσάρεστον· καθότι τοὺς περιέμενον κατόπιν ἄλλαι δοκιμασίαι πολὺ πληκτικώτεραι. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπαρθῶσιν αἱ τράπεζαι, καὶ καπνισθῇ δι' ἀγαλόχου καὶ ἀμβάρεως ἡ αἴθουσα, ἐξήρχετο ὁ Βεζίρης, παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ πρέσβεως, καὶ ἔξωθεν τῆς Πύλης τῆς Εὐτυχίας, ὑπὸ τὰς στοὰς τὰς δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν αὐτῆς παρεκτεινομένας, αὐτὸν μὲν ἐνέδυον γοῦναν, τοὺς δὲ περὶ αὐτὸν καββάδια, καὶ ἀφ' οὗ προσεφέρετο ὁ καχβὲς, καὶ ἀφωπλίζοντο πάντες (3), ὁ μὲν Βεζίρης προεχώρει πεζὸς, ὑποκρατούμενος ὑπὸ τὰς μασχάλας, προπορευομένων τῶν προῤῥηθέντων δύω ῥαβδοφόρων ἀξιωματικῶν καὶ ἑπομένου τοῦ Καπετὰν-πασσᾶ· μετ' ὀλίγον δὲ εἰσήγετο καὶ ὁ πρέσβυς μετὰ μόνων τῶν προσδιωρισμένων ἵνα ἐμφανισθῶσι μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν Σουλτάνον. Εἰς δὲ τὰ πρόθυρα τοῦ ἀδύτου τούτου λό-

(1) Εἰς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας Marquis de Feriol, τὴν ὁποίαν περιγράφει λεπτομερῶς ὁ Τουρνεφόρτιος ἐν τῷ Α΄ Τόμῳ τῆς Περιηγήσεώς του, σελ. 331 κ. ε., ἐστήθησαν πέντε τοιαῦται τράπεζαι. Ἴδε τὴν παρατιθεμένην εἰκόνα. (2) Παραβλ. τούτοις τὴν ἐν σελ. 158. (3) Ἴδε περὶ τοῦ ἀφοπλισμοῦ τούτου περιεργοτάτην σκηνὴν, λαβοῦσαν χώραν ἐν τῇ κατὰ τὰ 1699 παρουσιάσει τοῦ Μαρκίωνος De Feriol, ἐν τῷ Β΄ Τόμῳ τῆς Περιηγήσεως τοῦ Τουρνεφόρτου περὶ τὸ τέλος.

χος τις Καπουτζήδων καὶ Ἀχ-ἀγάδων (λευκῶν εὐνούχων) προπορεύοντο ἀνὰ δύω ἑκατέρωθεν τοῦ πρέσβεως καὶ τῶν περὶ αὐτὸν, καὶ τοὺς ἔφερον κρατοῦντες αὐτοὺς ὡς καταδίκους σφιγκτότατα ὑπὸ τὰς μασχάλας. Τὰ δὲ δῶρα προηγοῦντο κρατούμενα ὑπὸ τῶν εὐνούχων. Οἱ δὲ ὑπηρέται τοῦ Σαραγίου ἐν στολῇ ἦσαν παρατεταγμένοι στοιχηδὸν ἑκατέρωθεν ἀπὸ τῆς εἰσόδου μέχρι τῆς πύλης τῆς αἰθούσης τοῦ θρόνου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου, ἔχοντος σχῆμα στοιβάδος (σοφᾶ) λαμπρότατα ἐστρωμένης καὶ στεγαζομένης ὑπὸ μεγαλοπρεπεστάτου ὀρόφου κτλ. (1), ἐκάθητο ὁ Σουλτάνος. Ἑκατέρωθεν δὲ ἔκειντο, ἔνθεν μὲν, ἀντὶ σκήπτρου, ἡ σπάθη του· ἑτέρωθεν δὲ, ἀντὶ διαδημάτων, δύο καβούκια, εἰκονίζοντα τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν. Ὁ δὲ Βεζίρης ἵστατο ἐκ δεξιῶν συνεσταλμένος μετ' ἄκρου σέβας, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Καπετὰν-πασσᾶς, καὶ κατόπιν ὁ ἀρχαιότερος (Μίρι-ἀλὲμ) τῶν Καπουτζημπασήδων, καὶ ὁ ἀρχηγὸς (Καποῦ-ἀγᾶς) τῶν λευκῶν εὐνούχων. Σωρὸς δὲ πολυτελῶν ἐπίπλων, ἐστοιβασμένων ἀπειροκάλως, διεκόσμουν τὸ ἐντὸς τῆς αἰθούσης, ἀμυδρῶς φωτιζομένης δι' ὑελίων χρωματισμένων. Πλησίον δὲ τοῦ θρόνου διεκρίνετο ὁλόχρυσός τις ἑστία (θερμάστρα), καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἀνεπήδα ἐντὸς μεγάλης μαρμαρίνης φιάλης κελαρύζον ἀπὸ σίφωνος τὸ ὕδωρ. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ πρέσβυς παρουσίαζε τὰ ἔγγραφά του, καταντῶντα ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα ἀπὸ τοῦ Καποῦ-ἀγᾶ μέχρι τοῦ Βεζίρη, προσεφώνει, κατὰ τὴν αὐτοῦ διάλεκτον, τὸν Σουλτάνον, τὴν δὲ προσφώνησιν μεταφράζων ἐπανελάμβανε μετὰ τρομώδους φωνῆς ὁ Μ. Διερμηνεὺς (2). Ὁ δὲ Σουλτάνος διέμενε συνήθως ἀκίνητος καὶ ἄφωνος, διότι οἱ θεοὶ οὔτε κινοῦνται οὔτε λαλοῦσιν, ἀρκεῖ ὅτι φαίνονται μόνον εἰς τοὺς θνητούς· ἑρμηνεὺς ὅμως τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν βουλῶν τοῦ κυρίου του ὁ Βεζίρης, ἀπεκρίνετο ἀντ' αὐτοῦ, ἀπαράλλακτα καθὼς συνείθιζον καὶ οἱ Βυζαντινοὶ Αὐτοκράτορες. «Δι' αὐτοῦ δὲ οὐδέν μοι ἐλάλησε, λέγει ὁ Λουϊτπράνδος (3)· διότι, κἂν ἤθελεν, οὐκ ἦν εὐπρεπὲς διὰ τὴν απόστασιν, ἀλλὰ διὰ τοῦ Λογοθέτου ἠρώτησε περὶ τῆς ζωῆς καὶ ὑγείας τοῦ Βεραγγέρου κτλ.» Εἰς ἐκτάκτους ὅμως περιστάσεις, ἢ ὅταν ὁ πρέσβυς διεκρίνετο ἀτομικῶς, ὁ Σουλτάνος ἀπετείνετο λαλῶν ὀλίγας τινὰς λέξεις καὶ πρὸς αὐτὸν ἀμέσως, καὶ διηγεῖται ὁ Βουσβὲκ, πρέσβυς τοῦ Βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Φερδινάνδου τοῦ Α΄ πρὸς Σουλεϊμὰν τὸν Μέγαν, ὅτι, ὅτε παρουσιάσθη εἰς αὐτὸν κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1554, διατρίβοντα ἐν Ἀμασείᾳ, καὶ τοῦ ἐφίλησε τὴν χεῖρα, ὁ Σουλτάνος, ἀποπέμπων αὐτὸν, ἀφ'

(1) Ἴδε σελ. 162 τοῦ Α΄ Μέρους. (2) Ἴδε σελ. 24. (3) Histor. VI, 2, p. 470.

οὗ ἠκροάσθη τὰ τῆς ἀποστολῆς 'του, εἶπε: »Γκιουζὲλ, Γκιουζέλ!« 'Από σημείου δέ τινος προσυντεθειμένου εἰδοποιούμενος ὁ πρέσβυς, προσεκύνει ἐδαφιαίως, καὶ ἐξήρχετο ὀπισθοδρομῶν ἄχρι τῆς εἰσόδου, ἀπ' ἐναντίας δηλαδὴ τοῦ παρουσιασθέντος εἰς Βασίλειον τὸν Β' πρέσβεως τοῦ Κχαλίφου (Ἐμίρη) τοῦ Βαγδατίου, τὸν ὁποῖον ἵνα ὑποχρεώσῃ οὗτος 'να κύψῃ ἐμβαίνων, εἶχε διατάξῃ 'να χαμηλώσωσι τὸ ἀνώφλιον τῆς εἰσόδου. 'Αλλ' αἱ ἁμαρτίαι τοῦ Πρέσβεως 'δὲν ἐτελείωνον τόσον εὔκολα· διότι, φθάσας εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πρώτης αὐλῆς, ἤτον ὑπόχρεως, πρὶν ἀναβῇ τὸν ἵππον 'του, 'να σταθῇ οὐκ ὀλίγην ὥραν, ἀδιάφορον ἐὰν ἦτον ἥλιος ἢ βροχὴ, μέχρις οὗ διέλθωσιν ἔμπροσθέν 'του ὁ Βεζίρης μεθ' ὅλων τῶν Ὑπουργῶν.

'Απαράλλακτα περιγράφει καὶ ὁ Πορφυρογέννητος τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Μαγίστρου καὶ ἄρχοντος τοῦ Ταρῶ (Δάρας). »Καὶ δὴ, τούτου εἰσελθόν-» τος, ὑπὸ τοῦ Κατεπάνω τῶν βασιλικῶν κρατουμένου καὶ τοῦ Λογοθέ-» του τοῦ Δρόμου, καὶ πεσόντος καὶ προσκυνήσαντος τὸν Αὐτοκράτορα, » φέρουσιν αὐτὸν ὡς ἀπὸ ὀλίγου διαστήματος τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, καὶ » ὑπὸ τοῦ Λογοθέτου ἐρωτώμενος τὰς συνήθεις ἐρωτήσεις, εἰσάγει ὁ Πρω-» τονοτάριος τοῦ Δρόμου τὸ τούτου χανίσκιον. Καὶ δὴ, μετὰ τὴν συμπλή-» ρωσιν τοῦ χανισκίου, πάλιν ἐπὶ γῆν πεσὼν καὶ προσκυνήσας ἐξέρχεται.« Τὰς συνήθεις δὲ ταύτας ἐρωτήσεις ἐφρόντισε 'να διασώσῃ ὁ ἀγαθὸς οὗτος αὐτοκράτωρ, διηγούμενος τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἀπὸ Βουλγαρίας στελλομένων πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα πρέσβεων. » Πῶς ἔχει ὁ θεο-» στεφὴς βασιλεὺς, ὁ πνευματικὸς πάππος τοῦ ἐκ Θεοῦ ἄρχοντος Βουλ-» γαρίας; Πῶς ἔχει ἡ Αὐγούστα καὶ δέσποινα; Πῶς ἔχουσιν οἱ βασιλεῖς » οἱ υἱοὶ τοῦ μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ βασιλέως καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ τέκνα; » Πῶς ἔχει ὁ ἁγιώτατος καὶ οἰκουμενικὸς Πατριάρχης; Πῶς ἔχουσιν οἱ » δύω Μάγιστροι; Πῶς ἔχει ἡ Σύγκλητος σύμπασα; Πῶς ἔχουσιν οἱ δ' » Λογοθέται;« Τότε ἠρώτα αὐτοὺς ὁ Λογοθέτης: »Πῶς ἔχει ὁ πνευματι-» κὸς ἔγγονος τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ Ἁγίου, ὁ ἐκ Θεοῦ ἄρχων Βουλ-» γαρίας; Πῶς ἔχει ἡ ἐκ Θεοῦ ἀρχόντισσα; Πῶς ἔχουσιν ὁ Κ. καὶ Β., οἱ » υἱοὶ τοῦ ἐκ Θεοῦ ἄρχοντος καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ τέκνα; Πῶς ἔχουσιν οἱ » ἓξ Βολιάδες οἱ μεγάλοι; Πῶς ἔχουσι καὶ οἱ λοιποὶ οἱ ἔσω καὶ ἔξω Βο-» λιάδες; Πῶς ἔχουσι τὸ κοινὸν τοῦ λαοῦ;» (Κωνστ. Πορφ. β', 47).

Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐν προελεύσει.

Εἴδομεν τὸν Αὐτοκράτορα ἐντὸς τοῦ Παλατίου 'του διορίζοντα ἄρχοντας, ὑποδεχόμενον πρέσβεις, ποιοῦντα Σιλέντιον, ἑστιώμενον δημο-

σία, ἀνευφημούμενον, θεοποιούμενον, θωπευόμενον. Ἴδωμεν νῦν αὐτὸν καὶ προερχόμενον, ποτὲ μὲν ἄνευ πομπῆς, ἢ χάριν κυνηγεσίου, ἢ πρὸς μετοικεσίαν, ἢ πρὸς περιδιάβασιν· ποτὲ δὲ μετὰ παρατάξεως καὶ ἐν πάσῃ αὐτοῦ τῇ λαμπρότητι καὶ μεγαλειότητι, εἴτε ὅπως ἀπέλθῃ εἰς τὸν ναόν, εἴτε ὅπως ποιήσῃ ἱππικὸν (ἱπποδρόμιον), εἴτε καὶ ὅπως ἐκστρατεύσῃ.

Εἶνε ἡ δευτέρα τῆς Διακαινησίμου, καθ᾽ ἣν ὁ Αὐτοκράτωρ ὑπάγει, κατὰ τὸν τύπον, ᾽να ἐκκλησιασθῇ ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ οἱ Πραιπόσιτοι, λαβόντες, ὡς ἔθος, ἀπὸ τῆς προτεραίας τὰς περὶ τούτου διαταγὰς τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐμήνυσαν ἤδη τοῖς δύω δημάρχοις καὶ τῷ Ὑπάρχῳ, ἵνα καθαρίσωσιν ἐγκαίρως καὶ σαρώσωσι τὰς ὁδούς, καὶ κατακοσμήσωσιν αὐτὰς »διὰ τοῦ πυξίνου πρίσματος καὶ τοῖς ἐκ κισσοῦ καὶ δάφνης, » μυῤῥίνης τε καὶ δενδρολιβάνου κλάδοις καὶ ἄλλοις εὐώδεσι καὶ ποικίλοις » ἄνθεσιν, ὅσα ἔφερεν ὁ καιρός (1)·« ἑτέρωθεν δὲ τῆς ὁδοῦ, ἀπὸ τῶν οἰκιῶν καὶ ἐργαστηρίων » πολυτελῆ ὑφάσματα περιπετάννυνται καὶ σκεύη » χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ὑπεραιωροῦνται.«

Καὶ ἰδοὺ ἡτοιμάσθη τὸ ὀ ψ ί κ ι ο ν (2), παρετάχθησαν τὰ διάφορα στρατιωτικὰ σώματα, τὰ π ι λ α τ ί κ ι α (3) καὶ τὰ β ά ν δ α (4) αὐτῶν κυματίζουσιν ὑψωμένα. Ὁ δὲ Κ ό μ η ς τ ο ῦ ὀ ψ ι κ ί ο υ περιτρέχει τὰς τάξεις, ὅπως πληροφορηθῇ ὅτι τὰ πάντα ἔχουσιν ὡς δεῖ. Ἅμα δὲ ἀκουσθῇ ἡ φωνὴ I n a n s f e r, καὶ μετ᾽ ὀλίγον P a r a t u s, τὰς ὁποίας διεβίβαζον ἔσωθεν οἱ Σιλεντιάριοι, προσάγεται παρὰ τὸν βατῆρα ὁ ἵππος, » παρὰ τοῦ

(1) Κωνστ. Πορφυρογέν.   (2) Obsecium. ἡ παρακολουθοῦσα τιμῆς χάριν συνοδία (θεραπεία, ὑπηρεσία), ἐν γένει προπομπὴ (ἀλάϊ), ὅθεν ὁ «Κόμης τοῦ βασιλικοῦ ὀψικίου,» τὸν ὁποῖον ἀναφέρουσι τὰ Συνοδικὰ πρακτικά, ὀνομάζεται ἐν τῇ Ἐπιστολῇ Γρηγορίου τοῦ Α' «Κόμης τῆς Πομπῆς.» Ὑπῆρχε δὲ καὶ ῥῆμα ὀ ψ ι κ ε ύ ε ι ν, ὅθεν ὁ Πατριάρχης, ἀναχωρῶν ἐκ τοῦ Παλατίου, «ὡς » ὑπατικὸς ὠψικεύετο,» κατὰ τὸν Θεοφάνην. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οἱ πρὸς τὰς πομπὰς χρησιμεύοντες στρατιῶται ἦσαν συνήθως τετοποθετημένοι, πρὸς εὐκολίαν τῆς μεταβάσεως, ἐν τῇ Βιθυνίᾳ, ὠνομάζετο καὶ ἡ ἐπαρχία αὕτη Ὀ ψ ί κ ι ο ν· ὅθεν αἱ παρὰ τῷ Θεοφάνει φράσεις: « Ἠγάγετο κόρην » ἐκ τοῦ Ὀψικίου· » Περιενόστει τὸ Ὀψίκιον· « Ἐν τοῖς τοῦ Ὀψικίου κτήμασιν αὐτοῦ κτλ.

(3) Τὰ ἄλλως λεγόμενα σ κ ῆ π τ ρ α, ἦσαν δὲ κυρίως τὰ δόρατα τῶν στρατιωτικῶν σημαιῶν (βάνδων), τὰ ὁποῖα ἐκλίνοντο (ἔπιπτον), καθὼς συνεθίζεται καὶ τώρᾳ, οὐ μόνον διερχομένου ἢ προκύπτοντος τοῦ Αὐτοκράτορος ἢ τῆς Αὐτοκρατορίσσης, ἀλλὰ καὶ εἰσοδευομένων τῶν ἁγίων δώρων κτλ. γράφονται δὲ καὶ ἀ π ε λ α τ ί κ ι α· ἐν δὲ Βασιλείῳ τῷ νεωτέρῳ καὶ ἱ π π η λ α τ ι κ ά, ὁπόθεν ὁ Δουκάγγιος πιθανολογεῖ καὶ τὴν ἐτυμολογίαν αὐτῶν. Τὰ Γλωσσάρια 'τὰ ἐξηγοῦσι Κορύνας.

(4) Οὐ μόνον αἱ σημαῖαι, ἀλλὰ συνεκδοχικῶς καὶ τὸ παρακολουθοῦν τὴν σημαίαν σῶμα ὁλόκληρον, καὶ ὅλη αὐτοῦ ἡ ἀποσκευή, καὶ τὸ μέρος ἀκόμη ὅπου αὕτη ἀπετίθετο, ὅθεν, πυρποληθέντος ποτὲ τοῦ Ἱπποδρόμου, »ἐκάη καὶ τὸ βάνδον τῶν Βενέτων.«

» Πρωτοστράτωρος ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ ἑλκυσθείς,« Ἄραψ τὸ γένος, λευκὸς τὴν χροιὰν, γοργούμενος, ἐριαύχην, ἐστρωμένος ἁλουργῷ μαργαροκεντήτῳ ἐφεστρίδι καὶ χρυσοῖς διαλίθοις φαλάροις, » ἐν δὲ τῇ οὐρᾷ αὐτοῦ ἀπο» κρέμανται πέτασοι πράνδιοι·» ὁ λαλῶν εἶνε ὁ Κωδινὸς, τοῦ ὁποίου, ὑποτίθεται ὅτι, ἐννοεῖ πλέον τὴν γλῶσσαν ὁ ἀναγνώστης.

Ἀλλ' ἰδοὺ προβαίνει ὁ Αὐτοκράτωρ, » περιβεβλημένος κολόβιον τρι» βλάτιον χρυσοσωληνοκέντητον, διὰ λίθων καὶ μαργάρων ἠμφιεσμένον, ὃ » καὶ β ό τ ρ υ ς καλεῖται, καὶ σπαθίον ὁμοίως χρυσοῦν, διὰ λίθων καὶ μαρ» γάρων ἠμφιεσμένον, ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς προτίθεται τὴν τ ό γ α, ἤγουν » τὴν τιάραν,« καὶ εὐθὺς πίπτουσι τὰ σκῆπτρα, οἱ ἀναχαρισταὶ κρούουσι τὰ ἀ ν ά κ α ρ α (1), οἱ β ο υ κ ι ν ά τ ο ρ ε ς τὰς σάλπιγγας αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἄλλο σχῆμα παρὰ τὰς συνήθεις (2), οἱ δὲ Βάραγγοι ἀνυψοῦσι μετὰ κρότου ἐπὶ τῶν ὤμων τοὺς πελέκεις αὐτῶν, καθὼς καὶ οἱ Τσάκωνες τὰ ἀπελατίκιά των. » Τοῦ δὲ βασιλέως τὸν ἵππον ἀναβαίνοντος, οὐδεὶς » ἕτερος τὴν σκάλαν κατέχει, εἰμὴ μόνος ὁ Πρωτοκυνηγός. « Προπορεύονται δὲ αὐτοῦ ὁ τῶν Σ κ ο υ τ α ρ ί ω ν ἀρχηγὸς φέρων τὸν αὐτοκρατορικὸν θυρεὸν (3), καὶ ὁ Τσαγγᾶς κρατῶν τὸ Δ ι β έ λ ι ο ν (4), τὰ ὁποῖα πάντοτε προηγοῦντο τοῦ Αὐτοκράτορος, περὶ αὐτὸν δὲ οἱ Ῥ ο μ φ α ι ο κ ρ ά τ ο ρ ε ς, » κατέχοντες τὰς ἐξ ἔθους παρεπομένας τοῖς βασιλεῦσι καὶ » παρ' ἑκάτερα τοῦ βασιλικοῦ σώματος στρεφομένας ῥομφαίας (5). « Παρακολουθοῦσι δὲ, οἵτε ἄρχοντες τοῦ Κουβουκλείου, μάγιστροι, πατρίκιοι, » καὶ πᾶσα ἡ Σύγκλητος ἐφ' ἵππων ἐστολισμένων ὑπὸ καταφράκτων, ἁ-

(1) Ἴδε σελ. 152. (2) Ἡ κροῦσις αὕτη, λέγει ὁ Κωδινὸς, ἐγίνετο ἵνα, ἀκούοντες τὴν ἔξοδον τοῦ βασιλέως, ὅσοι ἐκ τοῦ λαοῦ εἶχον 'να δώσωσιν ἀναφορὰς εἰς αὐτὸν, τρέξωσι περὶ τὴν πύλην· ἀλλὰ διατί μόνον τὸ πρωῒ, καὶ οὐχὶ καὶ μετὰ τὸ γεῦμα καὶ τὸ ἀπόγευμα, εἰκάζει, λέγει, ἀγνοῶν τὴν αἰτίαν, ὅτι ἦτον πρὸς ἀποφυγὴν τῆς συῤῥοῆς τῶν, μεθυσμένων τότε, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, δημοτῶν. (3) Οἱ Σκουτάριοι ἦσαν οἱ Γαλλιστὶ Ecuyers. Τὸ δὲ σκουτάριον τοῦ Αὐτοκράτορος, τὸ ὁποῖον, καθὼς καὶ ἡ σπάθη καὶ ἡ λαμπὸς, προηγεῖτο πάντοτε αὐτοῦ, ἦτον κόκκινον ἔχον ἐξέχοντα ἐν τῷ μέσῳ σταυρὸν χρυσοῦν· τὰ δὲ μεταξὺ τῶν τεσσάρων τοῦ σταυροῦ γωνιῶν κενὰ ἐπλήρουν τέσσαρα Β, χρυσᾶ ἐπίσης, ἐξ ὧν τὰ δύο, τὰ πρὸς τὸ ἀριστερὸν μέρος, εἶχον τὰς καμπὰς αὐτῶν νευούσας πρὸς τὰ ἔξω, ὥστε ἐφαίνοντο παλίνστροφα. Ἐλέγοντο δὲ καὶ Π υ ρ έ κ β ο λ α («Τὸ βασιλικὸν φλάμπουρον, τὸν σταυρὸν μετὰ πυρεκβόλων» Νικ. Χων.), διότι εἶχον τὸ σχῆμα τοῦ χάλυβος τῶν πυροβόλων. Ἐδήλουν δὲ Βασιλεὺς Βασιλέων Βασιλεύων Βασιλεύουσι. (4) Ἐν τῇ εἰκόνι τῆς εἰς Ἰταλίαν ἀποβάσεως τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου Παλαιολόγου, δημοσιευθείσῃ ἐν κεφαλίδι τινῶν Τόμων τῆς Βυζαντίδος, φαίνεται ἐντὸς τῆς τριήρους, ἧς ἀποβαίνει ὁ Αὐτοκράτωρ, σημαία τις σταυροφόρος, ἧς προεξέχει ἐπὶ τοῦ δόρατος φανάριον. Ταύτην φρονεῖ ὁ Γκοὰρ εἶναι τὸ διβέλιον, τοῦ ὁποίου τὴν ἐτυμολογίαν ἴδε ἐν τῷ ΙΒ' κεφαλαίῳ. (5 Ἀνν. Κομν. Βιβλ. Ι'.

» πάντες δὲ αὐτῶν ἀπὸ σαγίων ἀληθινῶν. Ἱππεύουσι δὲ ὡσαύτως καὶ οἱ
» σπαθαροκανδιδάτοι ἅμα τοῖς σπαθαρίοις, ἐφ᾽ ἵππων ἐστολισμένων, ὡς
» προείρηται, περιβεβλημένοι σπαθία, κρατοῦντες σκουτάριά τε καὶ διστρά-
» λια, οἱ δὲ σπαθαροκανδιδάτοι φοροῦσι καὶ μανιάκια. Διέρχονται δὲ ἀμφό-
» τεροι αὐτῶν ἐν τοῖς πλαγίοις τῶν πατρικίων ἔνθεν κἀκεῖσε. Οἱ δὲ σπα-
» θαροκουβικουλάριοι ἀπὸ χαμισίου φοροῦντες τὰ σπαθία, κατέχουσιν ἐν
» ταῖς χερσὶ διστράλια, καὶ διέρχονται καὶ αὐτοὶ ἔφιπποι πλησίον τῶν ἀρ-
» χόντων τοῦ Κουβουκλείου ἔνθεν κἀκεῖσε. Ὁ δὲ τῆς Καταστάσεως ἀπὸ
» σαγίου ἀληθινοῦ διέρχεται ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως πεζὸς μετὰ καὶ σι-
» λεντιαρίων πεζῶν, ὁμοίως καὶ αὐτοὶ ἀπὸ σαγίων ἀληθινῶν, βαστάζοντες
» καὶ βεργία χρυσᾶ διάλιθα. Ὁ Πρωτοστράτωρ καὶ ὁ Κόμης τοῦ σταύλου
» ἔνθεν κἀκεῖσε τοῦ βασιλέως, ἀμφότεροι πεζοί, οἱ δὲ στράτωρες πέριξ.
» Κανδιδάτοι δὲ καὶ Σκρίβωνες καὶ Μανδάτορες βασιλικοὶ δηριγεύουσιν ἔμ-
» προσθεν τοῦ βασιλέως ἠλλαγμένοι πεζοί, κατὰ τὴν αὐτῶν τάξιν, ὁμοί-
» ως καὶ οἱ Κούρσωρες καὶ Δεκανοί. Δηριγεύουσι δὲ καὶ στράτωρες πεζοὶ
» μετὰ σκουταρίων, κατέχοντες ἐν ταῖς χερσὶ κλάδους δαφνῶν. Καὶ οὗτοι
» μὲν δηριγεύουσιν ἔμπροσθεν· ὄπισθεν δὲ διέρχονται ἔφιπποι πρωτοσπα-
» θάριοι εὐνοῦχοι, περιβεβλημένοι σπέκια ἀληθινὰ χρυσόκλαβα καὶ σπαθία,
» κατέχουσι δὲ καὶ τὰ σπαθοκλάβια αὐτῶν, ἐπικείμενα τοῖς αὐτῶν ὤμοις.
» Οἱ δὲ ἵπποι αὐτῶν ἐστολισμένοι ἀπὸ καταφράκτων. Πλησίον δὲ τῶν αὐ-
» τῶν πρωτοσπαθαρίων εὐνούχων ὁ Λογοθέτης τοῦ Δρόμου, περιβεβλημέ-
» νος σαγίον ἀληθινὸν, ἐφ᾽ ἵππου ἐστολισμένου. Ἀπὸ δὲ αὐτῶν πρωτο-
» σπαθάριοι βαρβάτοι, περιβεβλημένοι σπέκια, κατέχοντες σπαθοκλάβια ἐ-
» πικείμενα τοῖς ὤμοις αὐτῶν, ὁμοίως καὶ αὐτοὶ ἐφ᾽ ἵππων ἐστολισμένων.
» Εἶθ᾽ οὕτω Κουβικουλάριοι ἔφιπποι. Ὁ δὲ Δρουγγάριος τῆς Βίγλας καὶ
» οἱ Μαγγλαβῖται μετὰ τῶν λοιπῶν οἰκειακῶν, τῶν μὴ πεζευόντων, τοπο-
» τηρητῶν τῶν ταγμάτων καὶ Κομήτων, διέρχονται ἀπὸ διαστήματος, κρα-
» τοῦντες τὴν τῶν ὄπισθεν προέλευσιν, κατὰ τὴν αὐτῶν τάξιν. Ὄπισθεν
» δὲ αὐτοῦ ὁ τοποτηρητὴς τοῦ ἀριθμοῦ, κρατῶν τὰ πλήθη τῶν λαῶν, πρὸς
» τὸ μὴ συγχυθῆναι αὐτοὺς ἐν τῇ προελεύσει. Δηριγευόμενος ὑπὸ τῶν
» προειρημένων πάντων ὁ βασιλεὺς ἐξέρχεται διὰ τῆς Χαλκῆς, καὶ, διερχό-
» μενος διὰ τοῦ Ζευξίππου καὶ τοῦ πλακωτοῦ Μιλίου καὶ τοῦ Φόρου καὶ
» τῶν Ἀρτοπωλείων καὶ τοῦ Ταύρου καὶ τοῦ Φιλαδελφίου καὶ τῶν Ὀλυμ-
» βρίου καὶ τοῦ Ἁγίου Χριστοφόρου καὶ τῶν μαρμαρίνων Λεόντων (1), «
φθάνει τέλος εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους.

---

(1) Περίεργον ὅτι εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο μέρος ἡ διατμηθεῖσα πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὀκτάγωνος πλατεῖα

Ἂς ἀφήσωμεν ἐν τούτοις τὴν Α. Α. Μ. ἐντὸς τοῦ ναοῦ, καὶ ἄς ἴδωμεν τί σημειόνει εἰς τὸ σημειωματάριον αὐτοῦ, ἱστάμενος κατὰ μέρος, ἰσχνός τις καὶ κάτωχρος πρεσβύτης, εὐρωπαϊκὰ ἐνδυμένος, καὶ ἐν σχήματι ἱερέως, ὑπομειδιῶν μεταξὺ καὶ σείων τὴν κεφαλὴν, ὡς ἐὰν μυκτηρίζῃ τὰ βλεπόμενα; Ἂς προσέλθωμεν, ἴσως παρακούσωμέν τι τῶν λεγομένων· διότι φαίνεται προσλαλῶν συγχρόνως τῶν περιϊσταμένων τισὶ, καὶ λαμβάνων πληροφορίας. Ὤ! ὁ γέρων εἶνε γνώριμος ἡμῖν ἤδη, διότι καὶ ἄλλοτε πολλάκις 'τὸν ἠκούσαμεν ἐπικρίνοντα τὰ ἡμέτερα καὶ μετὰ πολλῆς μάλιστα τῆς ἐλευθεροστομίας. Καὶ τῶρα δὲ φαίνεται πρόθυμος 'να δανείσῃ ἡμῖν τὸ χειρόγραφόν 'του. Ἰδοὺ τί ἀναγινώσκομεν· » Συναγαγόντες ὄχλον ἀγοραίων » καὶ ἀγενῶν ἀνδραρίων, ἐτοποθέτησαν αὐτοὺς δίκην τοίχου, ἀνυποδήτους » τοὺς πλείστους, ἑκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἄχρι τοῦ » παλατίου, κράνεσι λεπτοῖς τισι καὶ δορατίοις ἀδρανέσι κεκοσμημένους. » Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, οἱ διὰ τοῦ γυμνόποδος τούτου συρ» φετοῦ διερχόμενοι, χιτῶνάς τινας παμπαλαίους καὶ διεῤῥωγότας περιε» βέβληντο, ὧν πολὺ εὐπρεπέστερα ἦσαν πάντως τὰ καθημερινὰ αὐτῶν » ἐνδύματα. Οὐδεὶς γὰρ ἦν αὐτῶν, οὗ ὁ πρόπαππος καινούργῆ τὴν στο« λὴν ταύτην ἔσχε. Χρυσῷ δὲ ἢ λίθοις οὐδεὶς ἐκεκόσμητο, εἰμὴ μόνος » αὐτός (1)· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ στολὴ αὐτοῦ αὕτη ἀνῆκεν εἰς προγενεστέρους » Αὐτοκράτορας, ὑψηλοτέρους ἑαυτοῦ τὸ ἀνάστημα, ἀσχημότερος ἑαυτοῦ » ἐφαίνετο. Νὴ τὴν σωτηρίαν σου, πολυτιμοτέραν ἐμοὶ τῆς ἐμῆς, μία μό» νη στολὴ τῶν Ὑμετέρων ἀρχόντων βαρυτιμοτέρα ἐστὶν ἑκατὸν καὶ ἐπέ» κεινα τῶν στολῶν αὐτῶν. Εἰς τὴν προέλευσιν ταύτην προσκληθεὶς κἀ» γὼ, ἐτοποθετήθην ἐν τῷ μετεωροτέρῳ τοῦ ναοῦ παρὰ τοὺς ψάλτας κτλ.«

Τὴν εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους ταύτην πρόοδον, ἥτις ἐγίνετο ἐνίοτε τῇ Κυριακῇ τοῦ Θωμᾶ, τῇ ἄλλως λεγομένῃ Νέᾳ Κυριακῇ, αἱ Αὐτοκρα-

---

διὰ μαρμαρίνων ὡσαύτως κεκόσμηται λεόντων. ; Ἔγινεν ἆρά γε κατὰ σύμπτωσιν, ἢ ἐσώζετο παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἡ μνήμη τῶν πάλαι ποτὲ ἱστημένων αὐτοῦ λεόντων ; ἄξιον ἐρεύνης καὶ γόνιμον σκέψεων ἀντικείμενον

(1) Ὁ Λουϊτπράνδος (διότι ὁ ἀναγνώστης ἐνόησε πάντως ὅτι αὐτοῦ τὴν ἔκθεσιν μεταφράζομεν), ἐκδικούμενος τὸν Αὐτοκράτορα Νικηφόρον τὸν Φωκᾶν, διότι εἰς τὴν δευτέραν αὐτοῦ εἰς ΚΠ. πρεσβείαν 'δὲν ἔτυχε τῆς ὑποδοχῆς, ἣν αὐτὸς ἠξίου, περιγράφει τὰ κατὰ τὴν Αὐλὴν τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἀτομικῶς τὰ κατ' αὐτὸν τὸν Φωκᾶν ἐπὶ τὸ φορτικώτερον καὶ γελοιωδέστερον, θέλων προσέτι τὸ μὲν 'να τέρψῃ τὸ δὲ καὶ 'να ἐρεθίσῃ τὸν Αὐτοκράτορα Ὄθωνα πρὸς ὃν ἐπέστελλεν. Ἀλλά, καί τοι πολλὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ὑπηγορεύθησαν ὑπὸ πάθους, φαίνονται ἀφ' ἑτέρου καὶ πιθανὰ οὐκ ὀλίγα, »διὰ τὸ πρὸς πάντας αὐτοῦ (τοῦ Φωκᾶ) μικρολόγον » καὶ ἀφιλότιμον,« καθὼς λέγει ὁ Γλυκᾶς. Ἴδε καὶ τὰ Προλεγόμενα τοῦ Α' Μέρους.

τόρισσαι ἐξετέλουν ἀπερχόμεναι ἐπ' ὀχήματος, καθὼς καὶ πᾶσαν ἄλλην τοιαύτην πομπικὴν προέλευσιν. Ὅθεν Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, μείνασα, μετὰ θάνατον τοῦ Λέοντος, ἐπίτροπος τοῦ δυστυχοῦς υἱοῦ της, » δείλης προῆλ-» θε, λέγει ὁ Θεοφάνης, ἐν ὀχήματι χρυσῷ, ἐποχουμένη τέσσαρσιν ἵπ-» ποις λευκοῖς, κρατουμένω ὑπὸ τεσσάρων Πατρικίων, ῥίψασα ὑπατείαν » ἐν τῇ Μέσῃ πολλήν. « Τὰ σκορπιζόμενα ταῦτα χρήματα ἐνεδέοντο ἐντὸς τμημάτων ὀθόνης, καὶ τὰ δέματα ταῦτα, οἱ ἀπόδεσμοι, καθὼς τοὺς ὀνομάζει ὁ Κανταχουζηνός, ὠνομάζοντο ἐπικόμβια (τσεκίν, ἴσως ἐκ τοῦ sequin, τὰ ὀνομάζουσιν οἱ Ὀθωμανοί, οἱ ὁποῖοι ἐπίσης ἐσκόρπιζον οὐχ ὀλίγα). Περιεῖχον δὲ συνήθως τρεῖς χρυσοῦς, τρεῖς δραχμὰς καὶ τρεῖς ὀβολοὺς (40—50 περί που Γαλλικὰ φράγκα). Ἐν ταῖς στέψεσιν ἰδίως τῶν Αὐτοκρατόρων ἐσκορπίζοντο, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ, δεκακισχίλια τοιαῦτα. Τοῦτο ὅμως ἐξήρτητο ἀπὸ τῆς θελήσεως καὶ μεγαλοδωρίας τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἐσκόρπιζε δὲ καὶ ὁ Πατριάρχης εἰς τὸν λαὸν ἐπικόμβια, ὅταν ἡ σακέλλη αὐτοῦ ἐπήρκει πρὸς τοιαύτην δαπάνην. Ἐφ' ἅρματος εἰσήλαυνον ἔποχοι καὶ οἱ Αὐτοκράτορες, ἀλλὰ μόνον ὁσάκις κατῆγον θρίαμβον, καὶ τοιαύτης πομπῆς θέλομεν ἐκθέσει μετ' ὀλίγον περιγραφήν, ἀφ' οὗ σημειώσωμεν ἤδη ὅτι, τῇ μὲν ιε' Αὐγούστου καὶ τῇ ιγ' Νοεμβρίου ὁ αὐτοκράτωρ ἀπήρχετο εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ ἤκουε τοῦ ἑσπερινοῦ, μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν ἀνήρχετο εἰς τὸ κελλίον τοῦ Πατριάρχου, καὶ διενυκτέρευεν ἀναπαυόμενος ἐκεῖ· τῇ δὲ ἐπαύριον, κατὰ τὸν τῆς θείας λειτουργίας καιρόν, κατήρχετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν ἀπήρχετο.

Τῇ δὲ Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀπήρχετο μὲν ἐπίσης εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ ἠκροᾶτο ὄρθιος τοῦ Συνοδικοῦ· ἀλλά, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν, ἀνήρχετο εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, καὶ εἱστιᾶτο ἐκεῖ » Ἐν τῷ λαμπροτάτῳ καὶ » μεγάλῳ Πατριαρχικῷ σεκρέτῳ, « κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον (1), τὸ ὁποῖον ἀλλοῦ ὀνομάζεται Μητατώριον, διορθωθὲν παρὰ τοῦ Ἀετίου (2) εἰς Μηνσατώριον. Ὁμοίως δὲ προσεκαλεῖτο » εἰς τὸ πατριαρχικὸν κλητώ-» ριον « καὶ τῇ δ' τῆς Τυροφάγου, ὅτε ἀνεγινώσκετο ἐπὶ τραπέζης ὑπὸ τοῦ Πρωτονοταρίου τοῦ Πατριάρχου καὶ λόγος ἁρμόζων περὶ νηστείας. Μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ λόγου καὶ τὴν εἴσοδον τῶν πυρεφητῶν ζωμῶν, εἰσερχόμενοι οἱ ψάλται, προσῆδον ἱερὸν ὕμνον κατὰ τύπον. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ἄρχοντες ἐκηροδοτοῦντο ἐκ τοῦ Οἰκονομείου τοῦ Πατριαρχείου. » Ἐπὶ » δὲ τοῦ Κυρίου Θεοφυλάκτου καὶ θυμιάματα εὔοσμα ἐλάμβανον. Ἀλλ' » οὖν καὶ δούλκιον ἐποίει ὁ Κύριος Θεοφύλακτος ὁ Πατριάρχης ἐπὶ τὸ μέ-

(1) Βιβλ. Α', 18. (2) Ἰδε σελ. 493, 494 τοῦ Α' Μέρους.

» ρος τοῦ εὐκτηρίου τοῦ Ἁγίου Θεοφυλάκτου (1)· « ὅ ἐστι προσέφερε γλυκύσματα (» ἔβγαλλε γλυκόν, « καθὼς λέγομεν τώρα). Καὶ σημειωτέον ὅτι ὁ φιλόκαλος Πατριάρχης οὗτος ἦτον βασιλόπαις. Ἀλλὰ καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν ἀπελείπετο κατὰ τὴν μεγαλοδωρίαν· διότι, εἰς τὸν ἑσπερινὸν τῆς Ἀναστάσεως (ὅτε καὶ μόνον ἐθυμία ὁ Πατριάρχης τὸν λαόν), ἀπερχόμενος ὡσαύτως εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, εἰσήρχετο εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, καί, θυμιῶν τὴν Ἁγίαν τράπεζαν, ἀπέθετεν ἐπ' αὐτῆς καὶ ἑκατὸν λίτρας χρυσίου, δωρεὰν διὰ τὸν Κλῆρον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Τὸ ἔθιμον ὅμως τοῦτο ἐξέλιπε μετὰ ταῦτα, προεκλιπόντων, ἐννοεῖται, τῶν τοῦ ταμείου πόρων.

Ἐκτὸς δὲ τῶν πομπικῶν καὶ μετὰ παρατάξεως τούτων προελεύσεων τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τὰς διαφόρους τῆς πόλεως Ἐκκλησίας καὶ τὰ μοναστήρια κατὰ διαφόρους τοῦ ἐνιαυτοῦ ἑορτάς, παρηκολούθει ἔστιν ὅτε ὁ Αὐτοκράτωρ, ἀλλὰ τότε πεζὸς καὶ χωρὶς ἐπιδείξεως, καὶ τὰς γινομένας εἴτε πρὸς ἐξιλασμὸν θεομηνίας, εἴτε καὶ χαριστηρίους, λιτανείας· » Ἐν ταῖς συνάξεσι δὲ καὶ ἐν ταῖς λιταῖς ταύταις παρείπετο καὶ ὁ Ἔπαρχος τῆς πόλεως. Τοῦτο δὲ τὸ ἔθος ἐπεκράτησε, λέγει ὁ Θεοφάνης, ἀπὸ τῶν 499, ὅτε, διὰ τὴν γενομένην ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων στάσιν, ὁ βασιλεὺς Ἀναστάσιος, φοβηθείς, διέταξε ἵνα παρακολουθῇ τὰς λιτανείας καὶ ὁ Ἔπαρχος.

Μία τοιαύτη λιτανεία ἐτελεῖτο κατ' ἔτος, ἐντὸς ὅμως τοῦ Παλατίου, τῇ Κυριακῇ τῶν Βαΐων, καθ' ἣν ὁ ἀπὸ τοῦ κελλίου τοῦ βασιλέως ἄχρι τῆς ἐκκλησίας περίπατος ἐδαφνομυρτοστολίζετο. Ἀφ' οὗ ἐψάλλετο δὲ ὁ ὄρθρος ἐν τῷ κελλίῳ τοῦ βασιλέως, ἀπήρχετο οὗτος λαμπαδηφορῶν τε καὶ λαμπαδηφορούμενος ἐν παρατάξει διὰ τοῦ περιπάτου τούτου εἰς τὴν ἐκκλησίαν (2), τοῦ Λαμπαδαρίου ψάλλοντος τὸ » Ἐξέλθετε ἔθνη, ἐξέλθετε καὶ λαοὶ κτλ. Προηγεῖτο δὲ ὁ Αὐτοκράτωρ, εἵπετο ὁ υἱὸς αὐτοῦ, εἶτα οἱ Δεσπόται, εἶτα ὁ ἀρχιδιάκονος μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου, εἶτα ὁ Πατριάρχης ἢ οἱ Πατριάρχαι ἐνδεδυμένοι, εἶτα πέντε ἱερεῖς κρατοῦντες εἰκόνας, καὶ πάλιν ὑπέστρεφον παρομοίως μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ὄρθρου. Διότι λειτουργία δὲν ἐγίνετο ἐν τῷ Παλατίῳ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἀφ' οὗ δὲ ἔμβαινον ὅλοι εἰς τὸ Παλάτιον, ἐξήρχετο παιδόπουλον καὶ ἥρπαζε κλάδον, καὶ τοῦτο ἦτον σύνθημα τῆς διαρπαγῆς τῶν κλάδων ὅλου τοῦ περιπάτου

(1) Κ. Πορφυρογ. Α', 23. (2) Τοῦ Φόρου πάντως, ἢ τῆς Νικοποιοῦ ἢ Ὁδηγητρίας, » ἣν οἱ βασιλεῖς Ῥωμαίων ποιοῦνται συστράτηγον, « κατὰ τὸν Χωνειάτην, ὅπου καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου θαυματουργὸς ἐκείνη εἰκὼν (ἴδε τὸν Γρηγορᾶν Βιβλ. Η' καὶ τὸν Παχυμέρ. Βιβλ. Ζ') ἐζωγράφιστο.

ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Αὐλῇ στρατιωτῶν, τῶν ὁποίων (λέγει ἀπιθάνως πάνυ ὁ Κορέσιος) ἴσως διὰ τοῦτο ἐκαλοῦντό τινες καὶ Μυρταῖται.

Ἄλλη τελετὴ κατανυκτικωτέρα ἐτελεῖτο τῇ Μεγάλῃ Πέμπτῃ ἐν τῷ Παλατίῳ, ἡ τοῦ Νιπτῆρος, προετοιμαζομένων δώδεκα πτωχῶν, οὓς ἐνέδυον ὑποκάμισα, χουρτζουβράκια καὶ παπούτσια. Εἶτα, τοῦ Εὐαγγελίου ἀναγινωσκομένου, ὁ Αὐτοκράτωρ ἐνέχεεν ὕδωρ εἰς τὴν λεκάνην, ἔνιπτεν ἑκάστου αὐτῶν, προσερχομένου λαμπαδηφόρου, τὸν δεξιὸν πόδα, καὶ, ἀποσπογγίσας διὰ τῆς κρεμαμένης ἔμπροσθεν αὐτοῦ σινδόνος, ἠσπάζετο αὐτόν. Ἐδίδοντο δὲ ἑκάστῳ αὐτῶν καὶ ἀνὰ τρία χρυσᾶ νομίσματα.

Ταπεινοὶ ὡσαύτως καὶ πενθηφοροῦντες ἐνεφανίζοντο εἰς τὸ δημόσιον οἱ Αὐτοκράτορες καὶ συμφορᾶς τινος κοινῆς συμβάσης, ἢ πένθους ὄντος ἐν τῇ Αὐλῇ, ἢ θέλοντες καὶ ἵνα ἐξιλεώσωσιν ἐνίοτε τὸν δῆμον ἐρεθισμένον. Καὶ τοῦτο φέρει ἡμᾶς φυσικῶς εἰς τὸ ἵνα λαλήσωμεν ἐν γένει περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐπενθηφόρουν ἐν τῇ Αὐλῇ τῶν Γραικορωμαίων.

Τὸ πένθιμον χρῶμα, διὰ μὲν τὸν Αὐτοκράτορα, ἦτον τὸ λευκὸν, διὰ δὲ τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας τὸ μέλαν. Ἐπίσης ἐμελανειμόνουν καὶ οἱ Δεσπόται, καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν, πλὴν ὑποδημάτων ὅμως καὶ ἐφιππίων. Ἰουστῖνος ἐν τούτοις ὁ Α', καταχωσθείσης τῷ 519 σεισμῷ τῆς Ἀντιοχείας, ὅτε ἀπώλοντο 250,000 ἄνθρωποι, » οὕτως ἤλγησε τὴν ψυχὴν, λέγει ὁ Θεοφά» νης, ὥστε ἐπῆρε τὸ διάδημα τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ τὴν πορφύραν, καὶ » ἐπένθησεν ἐν σάκκῳ ἐπὶ ἡμέρας πολλάς. Τῇ δὲ ἑορτῇ προελθὼν ἐν τῇ » ἐκκλησίᾳ, οὐ κατεδέξατο φορέσαι τὸ στέμμα ἢ τὴν χλαμύδα, ἀλλ' οὕ» τως λιτῶς προῆλθε, μαντίον πορφυροῦν φορέσας· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ πάν» τες οἱ Συγκλητικοὶ, κλαίοντες καὶ πορφυρᾶ φοροῦντες.« Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς » σεισμοῦ γεγονότος μεγάλου ἐπὶ ἡμέρας δέκα τῷ λα' ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ, λυπούμενος, προῆλθε χωρὶς στέμματος, εἴς τε τὰ Γενέθλια καὶ Θεοφάνεια, καὶ τὰ ἐξ ἔθους κλητόρια τοῦ Δωδεκαημέρου οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ τὰς ἐξόδους αὐτῶν δέδωκε τοῖς πτωχοῖς.« Ὁμοίως καὶ ὁ Ἰουλιανὸς »κομιζομένου πρὸς ταφὴν τοῦ Κωνσταντίου, προεπόμπευε » τῆς πομπῆς, τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος τὸ διάδημα, « κατὰ τὸν Φιλοστόργιον (1). Ὁ δὲ Ἀναστάσιος, »στάσεως τοῦ δήμου γενομένης ἐν ΚΠ., διὰ τὴν εἰς τὸν Τρισάγιον ὕμνον προσθήκην, » ἄνευ στεφάνου πρὸς τὴν ἱπ» ποδρομίαν ἀφίκετο, « λέγων ἕτοιμος εἶναι καὶ τὴν βασιλείαν ἀποθέσθαι κ. λ. π. » Ἅπερ θεασάμενος ὁ δῆμος, μετέθετο, καὶ παρεκάλει τὸν Ἀνα» στάσιον τὸν στέφανον περιθέσθαι (2). « Ὁ δὲ Ἡράκλειος, στρατεύων

(1) Ἐκκλησ. Ἱστορ. Βιβλ. Ζ', ς'. (2) Εὐάγρ.

κατὰ Περσῶν, προῆλθεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν, μέλανα ὑποδεδεμένος πέδιλα. Ἐν γένει δὲ, πένθους ὄντος ἐν τῇ Αὐλῇ, οὔτε πρόκυψις ἐγίνετο, οὔτε τὰ ὄργανα ἔπαιζον.

Ἀλλ' ἄς φαιδρύνωμεν τὴν εἰκόνα, καὶ ἀπὸ τῶν πενθίμων καὶ σκυθρωπῶν, ἄς μεταβῶμεν διὰ τοῦ νοὸς εἰς τὰς λαμπρὰς ἐκείνας ἡμέρας τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας, καθ' ἃς ἡ ΚΠ. ἐλαμπροστολίζετο ἅπασα, διότι ἔμελλε 'να ὑποδεχθῇ ἢ τὸν Θεοδόσιον εἰσελαύνοντα τροπαιοῦχον διὰ τῆς χρυσῆς πύλης ἀπὸ τῆς κατὰ τῶν Γότθων νίκης 'του, ἢ τὸν Βελισάριον θριαμβεύοντα ἀπὸ τῶν Βανδάλων καὶ τῶν Περσῶν, ἢ τὸν Ναρσῆν » πέμποντα εἰς » ΚΠ. ἡμαγμένα τὰ ἱμάτια τοῦ Τώτιλα, ῥηγὸς τῶν Γότθων, νικηθέντος » ὑπ' αὐτοῦ κατὰ κράτος, σὺν τῷ διαλίθῳ καμηλαυκίῳ, ἃ καὶ ἐῤῥίφθησαν » εἰς τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως ἐπὶ σεκρέτου (1), « ἢ τὸν Ἡράκλειον ἐπιστρέφοντα νικητὴν μετὰ ἑπτὰ ἐτῶν ἀπουσίαν ἐκ τῆς Περσίας καὶ διαβαίνοντα τὸν Βόσπορον ἐζευγμένον σχεδίαις, διότι ἄλλως 'δὲν διεβιβάζοντο οἱ συρόμενοι ὡς τρόπαια κατόπιν αὐτοῦ ἐλέφαντες, ἢ τὸν Τζιμισκῆν καὶ Βασίλειον κατάγοντας τὸ Βουλγαροκτόνον τρόπαιον. » Οἱ δὲ τῆς ἀγορᾶς » προεξάρχοντες, πέπλα σηρικὰ, πολυτελῶς ἐξυφασμένα, τῇ γῇ κατα- » στρώσαντες, ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀνακτόρων μέχρι τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σο- » φίας, ἐπὶ τούτοις τὸν βασιλέα μετὰ τῆς δορυφορούσης αὐτὸν εὐταξίας » διελθεῖν φιλοτίμως παρεσκευάκασιν (2). « » Ὃς καὶ προήει, βάδην προ- » βαίνων καὶ ἔστιν οὗ ἐμβραδύνων, ὡς ἔθος τοῖς θριαμβεύουσιν Αὐτοκρά- » τορσιν. « Ἀλλ' οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι εἶχον παρέλθῃ, καὶ εἰς τὸ καταπίπτον Ῥωμαϊκὸν κράτος 'δὲν εἶχον μείνῃ, εἰμὴ τὰ ὀνόματα καὶ αἱ ἀναμνήσεις· εἰς αὐτὰ ὅμως προσέκειντο ἀναπόσπαστοι καὶ ἐνδιέτριβον μεθ' ἡδυπαθείας, καθὼς οἱ γεγηρακότες εἰς τὰ τερπνὰ τῆς νεότητος αὐτῶν συμβάντα. Ὅθεν καὶ ὁσάκις νίκη τις, ἔστω καὶ μικρὰ, ἤρχετο 'να παρηγορήσῃ τὸ λειποψυχοῦν Κράτος, καὶ ὡς σταγὼν ἐλαίου 'να ἀναζωπυρήσῃ τὸ σβεννύμενον λυχνάριον τῆς ἀρχαίας δόξης, ἡ Κωνσταντινούπολις ἐνθυμεῖτο τὰς ἀρχαίας αὐτῆς ἡμέρας, καὶ οἱ μὲν Αὐτοκράτορες προσεπάθουν, ἀνανεοῦντες τὰς ἀρχαίας εἰκόνας, 'να ἐμφυσήσωσι ζωὴν εἰς τὸ κεχμηκὸς καὶ ἀπηυδηκὸς σῶμα. Οἱ δὲ λογιώτατοι τοῦ καιροῦ, ἐξογκοῦντες διὰ βαρυφθόγγων λέξεων τὰ πράγματα, 'να δώσωσιν εἰς αὐτὰ πλειοτέραν ἀξίαν παρ' ὅσην εἶχον, φιλοτιμούμενοί τίς 'να μορφώσῃ στρογγυλωτέραν καὶ ὀγκωδεστέραν τὴν φράσιν. Τοιαύτην τινὰ νίκην κερδήσας ὁ Κομνηνὸς Ἰωάννης ἐν Καστα-

---

(1) Θεοφάν. (2) Μιχ. Ἀτταλειώτ.

μῶνι κατὰ τῶν Περσαρμενίων, » καὶ κηρύξας ἐπὶ τῷ τροπαίῳ τουτῳ » θρίαμβον, ἅρμα διειλημμένον ἀργύρῳ παγῆναι προσετετάχει· καὶ ἦν τὸ » ἅρμα θαυμάσιον οἷον γενόμενον, καὶ λίθοι τῶν μὴ πάνυ τιμαλφῶν ἐνια- » χοῦ αὐτὸ ἤγαλλον. Ἐνστάσης δὲ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν, ἡ πρόοδος ὥριστο, » ἅπας πέπλος τὰς ἀγυιὰς κατηγλάιζε χρυσοῦφής τε καὶ περιπόρφυρος » (1). Οὐδὲ τὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἁγίων ἀπῆν ἐκεῖθεν εἰκάσματα, ὁπό- » σα ἱστουργικὴ χεὶρ ἐπίπλοις ἐνετυπώσατο, ἃ καὶ εἰρήκειν ἄν τις ἔμψυχα, » οὐκ ἐνυφαντά. Ἦν δὲ τοῦ ἄγασθαι ἄξια καὶ τὰ περὶ τὴν πάροδον ἑκατέ- » ρωθεν πρὸς ὑποδοχὴν τῶν θεωμένων διὰ ξύλων πήγματα καὶ ἴκρια, εἰς » διώροφά τε καὶ τριώροφα παρυψούμενα. Χῶρος δὲ τῆς πόλεως ἦν, ὃς » οὑτωσὶ διεσκεύαστο, ὁ διήκων ἐκ τῶν ἑῴων πυλῶν τῆς πόλεως εἰς αὐτὸ » τὸ μέγα Παλάτιον. Καὶ δὴ τὸ μὲν τέτρωρον εὐτρεπές, καὶ εἷλκον τοῦτο » πίσυρες ἵπποι καλλίτριχες, χιόνος λευκότεροι. Ὁ δὲ βασιλεύς, τὴν τοῦ » ἅρματος ἐπίβασιν παρεικώς (2), τὴν τῆς Θεομήτορος εἰκόνα τούτῳ ἐπα- » νεβίβασεν, ἐφ' ᾗ καὶ ἦν γεγηθὼς καὶ τὰς νίκας ἐπιγραφόμενος (3), καὶ » δοὺς ἄγειν τὰ χαλινὰ τοῖς παρ' αὐτῷ δυναμένοις τὰ μέγιστα, καὶ τοῖς ἐκ » γένους ἐγγίζουσιν ἀμφιπονεῖσθαι τὸ ἅρμα ἐνδούς, προῆγεν αὐτός, σταυ- » ρικὸν σημεῖον χειριζόμενος καὶ ποσὶ τὴν πορείαν ποιούμενος (4), καὶ τὸν » ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας παρωνυμούμενον νεὼν εἰσιών, καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς » κατωρθωμένοις ἀνθομολόγησιν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἀπονείμας τοῦ λεὼ παν- » τὸς ἐνώπιον, τῷ ἀρχείῳ οὕτω παρέβαλε. Θαῦμά τε ἦν Βυζαντίοις ὁρᾶν, » ὅπερ, οἶμαι, οὔπω μέχρι καὶ τότε κατεῖδον, ἐξ ὅτου Ἡράκλειοι καὶ Ἰου- » στινιανοὶ τὴν Ῥωμαίων διεῖπον ἀρχήν (5). Θριαμβευτικὴ ὑπῆρξε καὶ ἡ εἴσοδος Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ εἰς τὴν πόλιν, ὅτε τὸ πρῶτον δημόκλητος ἦλθε τῇ 16 Αὐγούστου τοῦ 963 ἵνα ἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον τῆς ΚΠ. » Οἱ » γὰρ περὶ τὸν Παρακοιμώμενον, τριήρεις παρασκευάσαντες, καὶ τὸν βασι- » λικὸν εἰληφότες δρόμωνα, μετὰ παντὸς τοῦ στόλου, περαιοῦνται ἐν Χρυ- » σοπόλει, καὶ τὸν Νικηφόρον ἐκεῖθεν ἀναλαβόμενοι, ἄγουσιν εἰς τὸ Ἕβδο- » μον, αὐτόθεν τε αὐτοὶ καὶ πᾶς ὁ δῆμος τῆς πόλεως μετ' εὐφημιῶν καὶ » κρότων καὶ σαλπίγγων καὶ κυμβάλων, δημοσίας γενομένης προόδου, διὰ » τῆς Χρυσῆς Πόρτης εἰσάγουσιν εἰς τὴν βασιλίδα κτλ. «

(1) » Πανία χρυσοῦφαντα ἐκρέμασαν στοὺς τοίχους,
» Ὑπεύχια κατέστρωσαν πολλὰ ἐν τῷ ἐδάφει. «
λέγει ἡ χειρόγραφος Ἱστορία τοῦ Βελισαρίου. (2) » Δι' ὑποψίας ἴσως παραίτησιν, λέγει ὁ Κίν- ναμος, τὰ αὐτὰ συντομώτερον διηγούμενος. (3) Τῆς Ὁδηγητρίας, ἥτις διὰ τοῦτο καὶ Νικοποιὸς ἐπελέγετο. Ἴδε σελ. 185. (4) Ἐν τῷ κατόπιν καταχθέντι θριάμβῳ ἀπὸ τῶν Παιόνων, ὁ Αὐτοκράτωρ προῄει μετὰ τὸ εἰκονοφόρον τέθριππον ἔφιππος. (5) Νικήτ. Χων.

Ἡ πόλις ἐστολίζετο καὶ ἐφωταγωγεῖτο καὶ ὁσάκις ἦτον ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ παλατίῳ χαρὰ, εἴτε διὰ γέννησιν βασιλόπαιδος, εἴτε διὰ γάμους βασιλίδων, εἴτε καὶ διὰ τὴν ἀπὸ νόσου ἀνάῤῥωσιν τοῦ Κρατοῦντος. Εἰς τοιαύτας δὲ χαρμοσύνους περιστάσεις ἐξέθετον καὶ οἱ χρυσοχόοι τὰ σκεύη 'των. Ὅθεν, λέγει ὁ Μαλαλᾶς, ὅτι » τὸν αὔγουστον ἢ Σεπτέμβριον τοῦ » 554, κατὰ κέλευσιν Ἰουστινιανοῦ, πρόβλησις ἐκ τῶν ἀργυροπρατῶν καὶ » φῶτα πάμπολλα ἐγένετο καθ' ὅλην τὴν πόλιν, ὅτι ὑγίανεν ὁ βασιλεύς. «

Οἱ πρῶτοι αὐτοκράτορες ἑώρταζον καὶ τὰς δεκαετηρίδας τῆς Αὐτοκρατορίας 'των. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἰδίως ἑώρτασε τῷ μὲν 316 τὴν πρώτην αὐτοῦ δεκαετηρίδα, τῷ δὲ 326 τὴν δευτέραν ἐν Νικομηδείᾳ, » πάνυ φιλοτίμως, « λέγει ὁ Θεοφάνης, ὅτε καὶ ἡ Α' Οἰκουμενικὴ συνεκροτήθη Σύνοδος· τῷ δὲ 337, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου 'του, τὴν τρίτην (1). Οἱ Σουλτάνοι 'δὲν ἑώρταζον ἄχρι τοῦδε τὰ γενέθλια αὐτῶν, οὔτε τὰ ἔτη τῆς αὐτοκρατορίας 'των· ἀλλὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1862 ἀπεφασίσθη ἐν συμβουλίῳ 'να ἑορτάζηται κατ' ἔτος ἥ τε ἡμέρα τῶν γενεθλίων καὶ ἡ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Σουλτάνου, κατὰ τὸ ἡλιακὸν καλανδάριον.

Χαριεστάτη τελετὴ ἦτον καὶ ἡ κατὰ τὴν 23 Ἀπριλίου ἑκάστου ἔτους ἐξαγωγὴ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἵππων ἀπὸ τῶν σταύλων εἰς τὰ λιβάδια· ἐπειδὴ, κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι ὀνομάζουσι κοινῶς Χ χ ί δ ρ - Ἐ λ ὲ ζ (τοῦ προφήτου Χχίδρ καὶ τοῦ προφήτου Ἠλία), ἐξέπλεε συνήθως καὶ ὁ στόλος αὐτῶν διὰ τὸ Αἰγαῖον, ἐξήρχοντο τὰ στρατεύματα ἀπὸ τῶν στρατώνων εἰς τὰς σκηνὰς, ἐλευχοφόρουν οἱ τοῦ Σαραγίου καὶ τῆς Πύλης ἀξιωματικοὶ, κτλ., διότι ἐλογίζετο ὡς ἀρχὴ τοῦ ἔαρος, καθὼς ἡ 26 Ὀκτωβρίου, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι Κ α σ ί μ, ὡς ἀρχὴ τοῦ χειμῶνος. Ἐν τῇ τελετῇ ταύτῃ ὁ μὲν Σουλτάνος ἐθεώρει ἀπὸ τοῦ Ἀλαϊκιοσκιοῦ, ὁ δὲ Βεζίρης ἐκ τῶν ἀπέναντι τοῦ κιοσκίου τούτου κειμένων διαιτημάτων τοῦ γραφείου τοῦ Κεαγιᾶ-μπεη, ὅς τις ἐδωροφόρει αὐτὸν μεγαλοπρεπέστατα διὰ τὴν τιμὴν, ἣν 'τῷ ἔκαμνε. Συνώδευον δὲ τοὺς ἵππους τούτους οἱ ἱπποκόμοι, οἱ λεγόμενοι Β ο ϊ ν ῦ κ ο ι (2), ἐρχόμενοι κατ' ἔτος ἀπὸ τῆς πατρίδος αὐτῶν Βουλγαρίας ἐπὶ τούτῳ εἰς τὴν ΚΠ., τῆς ὁποίας περιεφέροντο πρὸ ἡμερῶν τὰς ὁδοὺς, αὐλοῦντες τοὺς ἀσκοὺς αὐτῶν καὶ χορεύοντες, ὅπως ἀποσπάσωσι κερματιά τινα παρὰ τῶν διαβατῶν. Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔπεμπε καὶ ὁ Χχεκκίμ-μπασης (Ἀρχίατρος τοῦ Παλατίου) δῶρον εἰς ὅλους τοὺς μεγιστᾶνας τὸν καλούμενον Ν ε β ρ ο υ -

(1) Περὶ τῶν ἑορτῶν τῆς δεκαετηρίδος ἴδε Δίωνα Κάσσιον Βιβλ. ΝΓ', 16. (2) Ἡ λέξις σημαίνει Στρατιώτας.

ζ ι ὲ ν (1), εἶδος ἐκλεικτοῦ, ἐσκευασμένου διὰ πλήθους ἀρωμάτων καὶ μέλιτος ἢ σαχχάρεως καὶ ὑποτιθεμένου προφυλακτικοῦ ἀφ' ὅλων σχεδὸν τῶν ἀσθενειῶν, πρὸ πάντων ὅμως δυναμωτικοῦ (τονικοῦ).

Ἑορτὴ πολιτικὴ εἶν' ἐπίσης καὶ ἡ τῆς ά ἑκάστου Τουρκικοῦ ἔτους, καθ' ἣν σχολάζουσι τὰ Γραφεῖα τῆς Υ. Πύλης, οἱ δὲ ὑπάλληλοι συναλλάσσουσι μεταξύ 'των νομίσματα, τὰ ὁποῖα ὀνομάζουσι Μ ο υ χ α ῤ ῥ ε μ ι έ (2).

Ἀλλά, καὶ χωρὶς 'να ὑπάρχη δημοτελὴς ἑορτή, ὁ Αὐτοκράτωρ ἐποίει π ρ ό κ ε ν σ ο ν (3), ἐξήρχετο δηλαδὴ ἐν πομπῇ καὶ μετὰ πολυπληθοῦς καὶ λαμπρᾶς συνοδίας, ἢ πρὸς διασκέδασιν εἰς τὰς πέριξ τῆς πόλεως ἐξοχάς, ἢ » πρὸς θέαν ἁμιλλητηρίων ἀγώνων, « καθὼς καὶ οἱ ἐφ' ἡμῶν Σουλτάνοι τὰ λεγόμενα μ π ι ν ί ς. Ἰδίως αἱ τοιαῦται προελεύσεις ἐγίνοντο τὸν Μάϊον, καὶ ἐκαλοῦντο διὰ τοῦτο Μ α ϊ ο υ μ ά δ ε ς, ἂν καὶ οὐδὲν ἔχῃ ἡ λέξις Μαϊουμᾶς πρὸς τὸν Μάϊον κοινόν, καθὼς θέλομεν μετ' ὀλίγον ἰδεῖ. Κατήντησε μάλιστα 'να σημαίνῃ ἁπλῶς προέλευσιν καὶ 'να ἦνε συνώνυμος τοῦ προκένσου· ὅθεν, λέγει ὁ Θεοφάνης ὅτι » ὁ βασιλεὺς (Λέων ὁ » τῆς Χαζάρας), ποιήσας Μαϊουμᾶν ἐν Σοφιαναῖς, ἐκάθισεν ἐπὶ σένζου μετὰ » τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἐθριάμβευσαν οἱ στρατηγοὶ τὰ ἐπινίκια·» καὶ ἀλλοῦ πάλιν, ὅτι οἱ βασιλεῖς »ἐξῆλθον ἕως τ' Ἀκιδούχτου, ποιοῦντες μαΐ» ουμάδας, καὶ δίδοντες χαρίσματα τοὺς ἄρχοντας τοῦ στρατοῦ.« Τὰ τοιαῦτα πρόκενσα ἐγίνοντο συνήθως εἰς τὰ περὶ τὴν ΚΠ. Αὐτοκρατορικὰ παλάτια, ἐν οἷς διέτριβον καὶ ἡμέρας, ἢ καὶ μῆνας, πρὸς ἀλλαγὴν ἀέρος, ἢ πρὸς κυνηγεσίαν καὶ διασκέδασιν. Διὰ τὸν Ἰσαάκιον Ἄγγελον μάλιστα ἰδίως, λέγει ὁ Χωνειάτης (4) ὅτι »Μεταδιώκων τὰ τῶν χωρίων εὖ ἔχοντα, » καὶ ὥρας καὶ θέσεως, ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὴν μεγαλόπολιν ἐπανήρχετο,

---

(1) Ν ε ϐ ρ ο ύ ζ ὀνομάζεται ἡ πρώτη τοῦ ἔαρος ἡμέρα. (2) Μ ο υ χ α ῤ ῥ έ μ εἶνε ὁ πρῶτος μὴν τοῦ Τουρκικοῦ ἔτους. (3) Ἐκ τοῦ Λατιν. processum, κυρίως ἐπὶ τῶν πομπικῶν προελεύσεων τῶν Ὑπάτων, ἃς ἐποίουν, καθήμενοι ἐπὶ δίφρου, ὡς δῆλον καὶ ἐκ τῆς Χ Σατύρας τοῦ Ἰουβεναλίου, καὶ ὧν γίνεται μνεία καὶ ἐν διαφόροις νομίσμασι: FELIX PROCFSS. CONSULAT. AUG. N. (processus ἢ processio Consulatus Augusti Nostri). Ὅθεν τὸ processus κατήντησε 'να σημαίνῃ καὶ ἁπλῶς πομπήν, ἐπίδειξιν, πολυτέλειαν, καθὼς ἐκλαμβάνεται καὶ ἐν τῇ ΝΑ' Νεαρᾷ, Περὶ δωρεῶν μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ γυναικός: Ut ad processus viri uxor ei donnare possit. Καὶ ἐπειδὴ τὰ τοιαῦτα τῶν Αὐτοκρατόρων Πρόκενσα ἐγίνοντο συνήθως ὅτε μετῴκουν ἀπὸ Παλατίου εἰς Παλάτιον, τὸ π ο ι ε ῖ ν π ρ ό κ ε ν σ α ἐσήμαινε τὸ ἁπλῶς διατρίβειν, τὸ δὲ Πρόκενσον διατριβήν, καὶ τέλος, κατ' ἐπέκτασιν τῆς συνεκδοχῆς, ἐν γένει Κατοικίαν ἢ Παλάτιον ἐξοχῆς, ὅθεν αἱ φράσεις· » Ἐτέχθη (ὁ νέος Ἡράκλειος) εἰς τὸ πρόκενσον Σοφιανῶν. » Ἐτελεύτησεν Εὐδοκία ἡ Αὐγούστη εἰς τὸ πρόκενσον Βλαχερνῶν, « κτλ. (4) Βιβλ. Γ', έ.

» καὶ κατὰ περιόδους ὡς φοῖνιξ ἐπωπτεύετο «. » Αἱ γὰρ τῆς Προποντίδος » χάριτες, καὶ τὰ ἐπιτερπῆ κατ' αὐτὴν σκηνώματα, τά τε κυνηγέσια καὶ » ἱππάσια, ἀλυσιδοῦντα οἷον τοὺς ἐς ἡμᾶς αὐτοκράτορας, οὐκ εἴων ἐπὶ μα» κρὸν θυραυλεῖν, ἀλλ', ὡς ῥιψάσπιδας γινομένους, ἔπειθον αὐτομολεῖν εἰς » αὐτά. «

Αἱ τοιαῦται πολυήμεροι διαμοναὶ τῶν Αὐτοκρατόρων ἐν ταῖς ἐξοχαῖς ἐλέγοντο Μ ε τ α σ τ ά σ ι μ α, ἢ, Βυζαντινώτερον, Μ ε τ α σ τ α σ ί μ α τ α, καὶ ἐγίνοντο συνήθως περὶ τὸ φθινόπωρον, παρατεινόμεναι καθ' ὅλον τὸν καιρὸν τοῦ τρυγητοῦ. Ὅθεν περὶ τοῦ Τιβερίου γράφει Γρηγόριος ὁ Τουρωνν. (1). »Procedente autem eo ad villam, ut juxta ritum imperialem » XXX diebus ad vindemiam jocundaretur etc.« Ἐπροτιμῶντο δὲ συνήθως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὰ ἐν τῷ Ἀθύρᾳ, ἢ τῷ Βρύαντι, ἢ καὶ μακρότερον, ἐν Νικομηδείᾳ, ἢ ἐν τοῖς λουτροῖς τῶν Πυθίων, ἢ τοῦ Ὀλύμπου ᾠκοδομημένα βασιλικὰ διαιτήματα ἢ ἐνδιαιτήρια (2).

Πρὸς τὰς τοιαύτας δὲ διὰ θαλάσσης μεταβάσεις ἦσαν ἐπιτήδεια τὰ πλοῖα, τὰ καλούμενα Ἀ γ ρ ά ρ ι α (3), περιπόρφυρα (ῥούσια), κεκαλυμμένα διὰ παραπετασμάτων καὶ αὐλαιῶν, ἐν οἷς, ἐκτὸς τῶν οἰκειοτέρων καὶ ἐπισημοτέρων τοῦ Αὐτοκράτορος Αὐλικῶν, μόνος εἶχε τόπον ὁ Δρουγγάριος τῶν πλωΐμων. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ πλοῖα ταῦτα δὲν ἐχώρουν ὅλην ταύτην τὴν συνοδίαν, καὶ μάλιστα ε ἰ ς μ α κ ρ ό τ ε ρ ο ν π ρ ό κ ε ν σ ο ν, τὸ ὁποῖον καὶ μονολεκτικῶς μ α κ ρ ό κ ε ν σ ο ν ὀνομάζει ὁ Πορφυρογέννητος, πρῶτος Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, ὅτε ἀπῆλθεν εἰς τὰ Θερμὰ τῆς Προύσης, καὶ πάλιν ὅτε ἀπῆλθε θεάσασθαι κτιζόμενον, τῇ κελεύσει καὶ προνοίᾳ αὐτοῦ, τὸ γεφύριον τοῦ Ῥηγίου, μετεχειρίσθη τοὺς λεγομένους Δ ρ ό μ ω ν α ς, πλοῖα μακρότερα καὶ χωρητικώτερα, ὧν τὸ μὲν εἶχε τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τοὺς ἀμέσως περὶ αὐτὸν, τουτέστι, παρεκτὸς τοῦ Δρουγγαρίου τῶν πλωΐμων, τὸν Δρουγγάριον τῆς Βίγλης, τὸν Λογοθέτην τοῦ Δρόμου, τὸν Ἑταιρειάρχην, τὸν Μυστικὸν, τὸν ἐπὶ τῶν Δεήσεων, τὸν Δομέστικον τῶν Σχολῶν, ὅτε παρῆν ἐν τῇ πόλει, τὸν Παρακοιμώμενον, τὸν Πρωτοβεστιάριον, καὶ ἐκ τῶν Κοιτωνιτῶν οὓς ἂν ἐκέλευσεν ὁ βασιλεύς· τὸ δὲ παρηκολούθει μετὰ τῆς λοιπῆς συνοδίας. »Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Λέων ὁ βασιλεὺς, φιλοτιμότερόν πως πρὸς τοὺς Μαγίστρους καὶ Πατρικίους καὶ οἰκείους Συγκλητικοὺς διακείμενος καὶ θέλων ἀεὶ τούτοις συγχαίρεσθαι, λογισάμε-

---

(1) Ε', λά. (2) Ἴδε τοιαύτην τινὰ προέλευσιν τῆς Αὐγούστης Θεοδώρας τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὰ ἐν Βιθυνίᾳ λουτρὰ, τὰ καλούμενα Πηλοπύθια, ὅπου τὸ νῦν Κουρὶ, ἐν σελ. 374 τοῦ Α'. Μέρους. (3) Ἴσως ἀπὸ τῆς ἄ γ ρ α ς ἢ τῶν ἀ γ ρ ῶ ν.

νος μὴ ἐπαρκεῖν εἰς ὑποδοχὴν πλειόνων ἀρχόντων τὸ Ἀγράριον, ἐποίησε Δρομώνιον, καὶ δὴ ἀπαύστως εἰσήρχετο ἐν αὐτῷ, ὁπουδὰν ἐβούλετο ἀπελθεῖν,« ὃ καὶ Δεύτερον καὶ Ἀκόλουθος προσηγορεύθη (1).

Ἂς ἴδωμεν τῶρα τί ἐσήμαινεν ὁ Μαϊουμᾶς, καὶ πῶς κατήντησε 'να λάβῃ τὸν τόπον τῆς, καὶ σήμερον ἀκόμη τελουμένης παρ' ἡμῖν, φαιδροτάτης ἑορτῆς τῆς Πρωτομαΐας. Καὶ πρῶτον ἰστέον ὅτι ἡ λέξις, παράγωγος τοῦ φοινικικοῦ μαΐμ (ὕδατα), σημαίνει, κατὰ τὴν τῶν Φοινίκων διάλεκτον, ἑορτὰς ἐν γένει ἢ παίγνια, καὶ ἰδιαιτέρως τὰς τελουμένας ἐν τοῖς παραλίοις εὐθυμίας ὑπὸ τῶν ἁλιέων, ἀγωνιζομένων ἐπιδεξίως 'να πίπτωσιν ἀλλεπάλληλοι ἐν τῷ ὕδατι πρὸς παιδιὰν καὶ τέρψιν τῶν θεατῶν (2). Τῷ δὲ χρόνῳ κατέστη κανονικὴ ἑορτή, τεταγμένη ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐν ἡμέραις ῥηταῖς πρὸς διάχυσιν τοῦ λαοῦ. Οἱ Αἰγύπτιοι κατέβαινον ὅπως ἀπολαύσωσιν αὐτῆς εἰς τὸ Κάνωβον, ὅπου ἐτελοῦντο τὰ σκανδαλωδέστερα ὄργια (3). Ἐν δὲ τῇ παλαιᾷ Ῥώμῃ ἐτελεῖτο κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα, εἰς τιμὴν τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Διονύσου, »ὅτε, τὴν παράλιον καταλαβόντες » πόλιν, τὴν λεγομένην Ὀστίαν, οἱ τὰ πρῶτα τῆς πόλεως τελοῦντες, » ἡδυπαθεῖν ἠνείχοντο, ἐν τοῖς θαλασσίοις ὕδασιν ἀλλήλους ἐμβάλλοντες, » ὅθεν καὶ Μαϊουμᾶς ὁ τῆς τοιαύτης ἑορτῆς καιρὸς ὠνομάζετο (4).« Διήρκει δὲ τριάκοντα ἡμέρας καὶ ἐδαπάνων πάμπολλα εἰς τὴν θέαν ταύτην. Ὅθεν ὁ Ἰουλιανὸς (5) κατακρίνει τοὺς Ἀντιοχεῖς, οἵτινες ἦσαν κατ' ἐξοχὴν ἐπτοημένοι πρὸς τὴν ἑορτὴν ταύτην, »ὑμῶν δ' ἕκαστος, λέγων, εἰς τὰ » δεῖπνα καὶ τὰς ἑορτὰς τοῦ Μαϊουμᾶ χρήματα ἀπολέσαντες, ὑπὲρ δ' ὑ» μῶν αὐτῶν καὶ τῆς σωτηρίας τῆς πόλεως οὐδεὶς θύει, οὔτε ἰδίᾳ τῶν » πολιτῶν, οὔτε ἡ πόλις κοινῇ.« Καὶ φαίνεται ὅτι τῷ ὄντι αἱ ἐν Κανώβῳ ἀκολασίαι ἀνενεοῦντο κατὰ τὴν πανήγυριν ταύτην, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ πολιτεία καὶ ἡ Ἐκκλησία 'τὴν ἀπηγόρευσαν· ἡ ἐν Τρούλλῳ μάλιστα σύνοδος ἐν τῷ ΜΒ' αὐτῆς κανόνι περιαιρεῖ αὐτὴν παντελῶς ἐκ τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας, καθὰ προείπομεν (6). Ἐπειδὴ ὅμως πᾶσα κακὴ συνήθεια, ἀρκεῖ 'να θεραπεύῃ τὰς ὀρέξεις τοῦ ὄχλου, εἶνε δυσέκριπτος, καὶ ἀπόδειξις τούτου πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑπτάννησον, κἀκεῖθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα παρεισφρήσασα δυστυχῶς κακόῤῥεκτος ἑορτὴ

---

(1) Ἴδε καὶ παράβαλε τὰ ἐν σελ. 22 ὑποσημειωθέντα περὶ τῶν Σουλτανικῶν πλοίων.
(2) Τοιοῦτό τι παράξενον ἔθιμον διετηρήθη καὶ παρὰ τοῖς χωρικοῖς τῶν ἡμετέρων, προσπαθούντων 'να ῥίψωσιν εἰς τὸ ὕδωρ ἀλλήλους κατὰ τὴν 7 τοῦ Ἰανουαρίου, καὶ μετ' αὐτοῦ ἴσως ἔχει τινὰ σχέσιν καὶ τὸ ῥίψιμον τοῦ Σταυροῦ εἰς τὴν θάλασσαν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων. (3) Ἴδε Στράβ. Βιβλ. ΙΖ', ἀ. (4) Σουίδ. (5) Ἐν Μισοπώγ. σελ. 362. (6) Ἴδε σελ. 159.

τῆς πρώτης τῶν νηστειῶν ἡμέρας, οἱ Αὐτοκράτορες Ἀρκάδιος καὶ Ὀνώριος τὴν ἐπανήγαγον, κατὰ τὸ πρῶτον τῆς αὐτοκρατορίας αὐτῶν ἔτος, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅμως τῆς εὐσχημοσύνης καὶ τοῦ πρὸς τὴν δημοσίαν ἠθικὴν σεβασμοῦ. »Clementiae Nostrae placuit, λέγει τὸ ΙΑ' Βιβλ. τοῦ Κώδηκος, » ud Maïumae provincialibus laetitia reddatur. Ita tamen, ut servatur » honestas, et verecundia castis moribus perseveret.« Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδύνατον ἦτον 'να τηρηθῇ ἡ παραγγελλομένη εὐταξία, ἀπηγορεύθη πάλιν μετὰ τέσσαρα ἔτη διὰ τοῦ πρὸς Αὐρηλιανὸν τὸν Ἔπαρχον τοῦ Πραιτωρίου ἐγγράφου τῶν αὐτῶν Αὐτοκρατόρων: » Ludrigas artes concedimus » agitari, ne ex nimia harum restrictione tristitia gereretur. Illud vero » quod sibi nomen procax licentia vindicavit, Maïumam, foedum adque » indecorum spectaculum, denegamus (1).«

Σημειωτέον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἐνταῦθα ὅτι Μαϊουμᾶς ἰδίως ἐκαλεῖτο καὶ παράλιός τις πόλις τῆς Παλαιστίνης, ἐπίνειον τῆς Γάζης, ἔχουσα καὶ Ἐπίσκοπον ἴδιον, ἥτις, μετονομασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίου Κωνσταντία καὶ ἀποσπασθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ τῆς ἰδίας μητροπόλεως, ἀποκατεστάθη πάλιν ὑπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς δικαιοδοσίαν. Καὶ τέλος ὅτι ἡ λέξις κατήντησε 'να σημαίνῃ καὶ ἁπλῶς εὐωχίαν ἢ φιλοδώρημα πρὸς τοιαύτην, »Καὶ ἐδίδου (ὁ Αὐτοκράτωρ) τοῖς ἄρχουσιν ἐπι» κόμβιον, καὶ μαϊουμᾶν τοῖς στρατιώταις«· » τὰ δὲ σφακτὰ καὶ τὸ » ψωμίον καὶ τὸν λοιπὸν μαϊουμᾶν τῆς βασιλικῆς ὑπηρεσίας ἐχορήγει ὁ » πρωτονοτάριος τοῦ θέματος ἐκ τῶν συνωνῶν κτλ. (2)«.

Ἀλλὰ συνέπιπτε καὶ 'να ἐκστρατεύσῃ ὁ Αὐτοκράτωρ, καὶ τότε »ἡ βασιλικὴ ἐρυθροβαφὴς σκηνὴ ἐστήνετο, ἐὰν ἡ ἐκστρατεία ἐγίνετο ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, κατὰ τὸ ἔξω Γεράνιον, καθὼς ἐπὶ τῶν Σουλτάνων εἰς τὸ Δαοὺδ-πασσᾶ. Ἐκρεμᾶτο δὲ συγχρόνως » ἐν τῇ Χαλκῇ ἔξωθεν τῶν πυλῶν λωρί» κιον καὶ σπαθίον καὶ σκουτάριον, ἐξ ὧν τοῖς πᾶσι γίνεται δήλη ἡ τοῦ » βασιλικοῦ φοσσάτου εὐτρέπισις, καὶ ἐκ τοτε ἕκαστος ἄρχων καὶ ἀρχόμε» νος τὰ ἑαυτῶν ὅπλα καὶ ὅσα ἐπιτήδεια καὶ ἁρμόζοντα στρατιώτῃ πα» ρασκευάζειν ἀπάρχεται (3)«. Ὁμοίως ἐκρεμῶντο καὶ πρὸ τῆς πύλης τοῦ Πασσᾶ-καπουσοῦ τὰ Βεζιρικὰ τούϊα, ὅταν ἐκηρύττετο πόλεμος καὶ ἔμελλεν ὁ Βεζίρης 'να ἐκστρατεύσῃ. »Ἐξερχομένου δὲ τοῦ βασιλέως ἐπὶ » φοσσάτου, τὸ παλαιὸν ἐκράτει ἔθος, τὸν μὲν Πραιπόσιτον παρεᾶν τὴν τῆς

(1) Κώδ. Θεοδοσ. Βιβλ. ΙΕ'. Τίτλ. ΣΤ'. Ἀλλὰ περὶ τῆς πανηγύρεώς ταύτης ἴδε πλείονα εἰς Λειψ. ἐν Ταχίτῳ, καθὼς καὶ τὴν περὶ αὐτῆς διατριβὴν τοῦ Ἀνδρέου Ῥιβίνου, καταχωρηθεῖσαν ἐν τῷ πονήματι τοῦ Γραιβίου, σελ. 537. (2) Κ. Πορφυρογ. περὶ Ἀπλήκτ. (3) αὐτ.

» ἑαυτοῦ ἀρχῆς ἐπικράτειαν, τῷ δὲ Μαγίστρῳ καὶ τῷ Ἐπάρχῳ τὴν τῆς » πολιτείας καὶ τοῦ κοινοῦ διοίκησιν (1)«. Διερχόμενος δὲ διὰ τῶν διαφόρων Θεμάτων (2), ὑπαντᾶτο παρ' ἑκάστου Θέματος, παρατεταγμένου. »Καὶ δὴ, ὡς ἀπὸ διαστήματος ἱκανοῦ πρὸ τοῦ τὸν βασιλέα καταλαβεῖν, ἀποβαίνουσι τῶν ἵππων ὅ,τε στρατηγὸς καὶ ὁ πρωτονοτάριος τοῦ Θέματος, καὶ οἱ Τουρμάρχαι, καὶ οἱ Δρουγγαροκόμητες καὶ λοιποὶ ἀξιωματικοὶ, καὶ ποιοῦσι δέξιμον. Καὶ τοῦ βασιλέως διερχομένου, πίπτουσι πάντες οἱ προειρημένοι ἐπὶ γῆς, προσκυνοῦντες αὐτόν. Οἱ δὲ στρατιῶται πάντες ἵστανται καββαλάριοι. Καὶ μετὰ τὸ προσκυνῆσαι τοὺς στρατηγοὺς σὺν τοῖς προλεχθεῖσιν ἄρχουσιν, ἐκνεύει ὁ βασιλεὺς ὀλίγον τῆς ὁδοῦ, λέγων πρὸς αὐτούς: » Πῶς ἔχετε, παιδία μου; πῶς ἔχουσιν αἱ γυναῖκες ὑμῶν, αἱ νύμ» φαι μου, καὶ τὰ παιδία;« Κἀκεῖνοι λέγουσιν, ὅτι »ἐν τῇ ζωῇ τῆς βασι» λείας σου καὶ ἡμεῖς οἱ δοῦλοί σου ὑγιαίνομεν. « Καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς ἀποκρίνεται: »Χάρις τῷ ἁγίῳ Θεῷ, τῷ ἐν ὑγείᾳ διατηροῦντι ὑμᾶς (ἡμᾶς;).« Καὶ πάντων τῷ βασιλεῖ ἐπευχομένων, ὁρίζει ὁ βασιλεὺς τὸν στρατηγὸν καὶ πάντας τοὺς προειρημένους ἄρχοντας καββαλικεῦσαι καὶ ἀπελθεῖν ὅπου ὁρίσῃ.«

Διαβαίνοντος δὲ αὐτοῦ τὰς Ἐπαρχίας, τῷ παρουσιάζετο εἰς ἑκάστην πόλιν δεῖγμα τοῦ ἐναποτεθειμένου σίτου πρὸς διατροφὴν τῶν στρατιωτῶν, καθὼς καὶ τὰ ζῶα τὰ πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ταχυδρομείων καὶ τῶν δημοσίων ὀχημάτων. Αἱ αὐταὶ δὲ τιμαὶ ἀπεδίδοντο καὶ εἰς τοὺς νεκροὺς τῶν Αὐτοκρατόρων, καθὼς τοῦ Κωνσταντίου, ὅτε μετεκομίζετο ἀπὸ τῆς ἐν Κιλικίᾳ Μόψου Κρήνης εἰς ΚΠ.

Ὅτε δὲ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς ἀπῆλθεν εἰς Ἀντιόχειαν πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ σταυροφόρου ἡγεμόνος αὐτῆς Ῥενάλδου, διττοὺς περιβεβλημένος θώρακας (ὑπώπτευε γὰρ δολοφονίαν) » καὶ χάνδυν πρὸς τούτοις κατάλιθόν τινα, ἄχθος τῶν ἔνδον οὐκ ἔλαττον, καὶ στέφος, καὶ τἆλλα τὰ τῷ βασιλεῖ ἐξ ἔθους, καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Πέτρου τοῦ Ἀποστόλου ναὸν, ὁ τῆς πόλεως ἀρχιερεὺς ὑπήντα τούτῳ τὴν ἱερατικὴν ἀμπεχόμενος στολὴν, σὺν τῶν ἱεροπόλων τῷ τέλει παντὶ, ἐχειρίζοντο δὲ τύπους σταυρικοὺς καὶ τὰ ἱερὰ προὔφερον λόγια. Ῥενάλδος δὲ ὁ πρίγκηψ Ἀντιοχείας καὶ οἱ ἐπὶ δόξης αὐτῆς, ποσὶν ἀμφὶ τὸν βασίλειον παρέθεον ἵππον καὶ ἄνευ ὅπλου παντός. Βαλδουῖνος δὲ ὁ Ῥὴξ, μακρὰν ἄπωθεν, ἔφιππος μὲν, παντάπασι δὲ ἀσήμαντος ἐπορεύετο.«

Δὶς ἔτι θέλομεν ἀπαντήσῃ τὸν Αὐτοκράτορα προϊόντα εἰς τὸ δημόσιον,

(1) Πορφυρογ. περὶ Ἀπλήκτ. (2) Ἴδε σελ. 2.

ἀλλ' εἰς δύω πάντη διεστώσας θέσεις, τὸ μὲν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ, τοὺς τῶν ἁμιλλωμένων ἵππων θεασόμενον ἀγῶνας, ὅπου πολλάκις διεδραματίζοντο ὅλως διάφοροι τῶν θεατρικῶν σκηναὶ καὶ ἐλύοντο διοικητικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα· τὸ δὲ, καθιερούμενον, ὡς Χριστὸν Κυρίου ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπιδεικνύμενον πᾶν ὅ,τι ὁ Αὐτοκρατορικὸς τῆς ΚΠ. θρόνος εἶχε λαμπρὸν καὶ μέγα καὶ θαμβόνον τὰ πλήθη. Ἂς ἀφήσωμεν λοιπὸν ἤδη τὸ Παλάτιον καὶ τὴν ἀπέραντον αὐτοῦ τύρβην, ἥτις ὑπὲρ τὸ δέον ἴσως ἡμᾶς ἀπησχόλησε, καὶ ἂς θεωρήσωμεν τὰ λοιπὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐλατήρια, ἀρχόμενοι πρῶτον, ὡς θέμις, ἀπὸ τῶν δικαστικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Δικαστικά.

Πῶς ἦσαν ὠργανισμένα ἐπὶ Γραικορωμαίων τὰ Δικαστήρια, καὶ ὁποίαν εἶχεν ἕκαστον αὐτῶν δικαιοδοσίαν, ποῦ ἐστηρίζετο ἡ νομοθεσία, καὶ κατὰ ποῖον τρόπον ἐξετελεῖτο ἡ ποινικὴ δικονομία καὶ τὸ ἀστυχὸν λεγόμενον δίκαιον, ὅλα ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα εἶνε σήμερον πάγκοινα καὶ γνωστὰ εἰς τοὺς μύστας τῆς περὶ τὴν Θέμιδα ἐπιστήμης, καὶ οὔτ' ἐμβαίνουσιν εἰς τὸ σχέδιον, ὅπερ ἡμεῖς προεθέμεθα, γράφοντες διὰ τοὺς πολλοὺς καὶ γράφοντες οὐχὶ ὅπως προξενήσωμεν ἄχθος καὶ δυσφορίαν, ἀλλ' ὅπως κινήσωμεν ἁπλῶς τὴν τοῦ ἀναγνώστου περιέργειαν καὶ τῷ χορηγήσωμεν ἀφορμὴν ἀναψυχῆς μᾶλλον ἢ ἀχθηδόνος, διὰ τῆς πρὸς ἄλληλα παραθέσεως τῶν παλαιῶν πρὸς τὰ νῦν καὶ τῆς ἐξηγήσεως τῶν ἀγνοουμένων τοῖς πλείστοις.

Καὶ δὴ σημειοῦμεν ἐν πρώτοις ὅτι τὰ δικαστήρια ἐλέγοντο Τριβουνάλια καὶ Σέκρετα (1), ἐπὶ τὸ Λατινικώτερον, καθ' ὅσον καὶ ἡ νομοθεσία πᾶσα ἦτον Ῥωμαϊκὴ, καὶ οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος Νομικοὶ πάντες ἐλατίνιζον. Ἦσαν δὲ διαφόρων εἰδῶν· διότι οὐ μόνον τὰ Ἐκκλησιαστικὰ ἦσαν ἀπὸ τῶν πολιτικῶν ἀνεξάρτητα, »ὡς ἂν ἕκαστον τῶν τοιούτων δι»καστηρίων ἀνεμπόδιστον τὴν οἰκείαν ἔχῃ ἐνέργειαν,« κατὰ τὴν Α' Νεαρὰν Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἀλλὰ διότι καὶ ἕκαστος τῶν ἀρχόντων εἶχε

(1) Κυρίως τὰ γραφεῖα τῶν δικαστηρίων (»Ἐπί τινος σεκρετικῆς ἑστῶτα καθέδρας, ἢ μᾶλλον »δικαστικῆς καταστάσεως,« Συναξαρ. 23 Νοεμβρίου).

καὶ δικαιοδοσίαν ἰδιαιτέραν, καὶ ἑπομένως ἴδιον Σέκρετον, παραδ. χάριν, ὁ Μέγας Δρουγγάριος τῶν πλωΐμων, εἶδος ναυτοδικείου (1), ὁ Ἔπαρχος τῆς πόλεως ἢ τῶν Πραιτωρίων, ὅς τις ἐδίκαζε συνήθως ἐν τῇ ἀγορᾷ, καθὼς ἐφ' ἡμῶν ὁ Σταμπὸλ-ἐφέντης καὶ ὁ Γκαλάτᾶ-βοϊδοδασῆ, ὅθεν τὸ ὄνομα ἐξετείνετο ἐνίοτε καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀγορὰς (»Οἴκους τῶν προόδων [ἴσ. » προσόδων], ἃς Ῥωμαῖοι σέκρετα καλοῦσιν»), ὁ Κοιαίστωρ, ὁ Μέγας Λογοθέτης τῶν Οἰκειακῶν, ὅς τις καὶ προεκάθητο τῶν δημοσιακῶν δικαστηρίων κτλ.

Κυρίως ὅμως τέσσαρα ἦσαν, κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν Νεαρὰν Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, τὰ μεγάλα Σέκρετα. Ἓν ἐξ αὐτῶν ἦτον τὸ Σέκρετον τῶν δημοσιακῶν, ὅπου ἐθεωροῦντο αἱ περὶ φόρων, ἀτελειῶν κλπ. ὑποθέσεις. Ὁ προεδρεύων αὐτοῦ ἐκαλεῖτο ἁπλῶς καὶ Λογοθέτης τῶν Σεκρέτων.

» Τὸ τοῦ Θείου Παλατίου, τὸ οὕτω λεγόμενον Τροῦλλον (2)« , ἦτον, φαίνεται, ἡ Αὐτοκρατορικὴ Καγκελλαρία, καὶ ἴσως ἄλλο παρὰ

Τὸ τοῦ Πρωτασηκρήτου ἢ Ἀσηκρητεῖον, ὅπου ἐθεωροῦντο αἱ μεγάλαι ὑποθέσεις, αἱ ἀναγόμεναι εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅς τις ἐνίοτε καὶ προεκάθητο αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸ παρεπέμποντο αἱ εἰς αὐτὸν διδόμεναι δεήσεις (ἀναφοραί), ἢ αἱ ἐνώπιον αὐτοῦ ἐκκαλούμεναι δίκαι (3). Ἔκειτο δὲ πλησίον τοῦ Ἱπποδρόμου, ὅθεν καὶ Δικαστήριον τοῦ Ἱπποδρόμου ὠνομάζετο. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Κριτὴς τοῦ Βήλου, ἐλέγετο, κατὰ τὸν Θεόδωρον Ἑρμουπολίτην (4), καὶ Κριτὴς τοῦ Ἱπποδρόμου, ἕπεται ὅτι τὸ αὐτὸ δικαστήριον ἐλέγετο καὶ τοῦ Βήλου, οὐχὶ διότι οἱ δικασταὶ συνεδρίαζον ὄπισθεν παραπετάσματος, τὸ ὁποῖον τοὺς ἐχώριζεν ἀπὸ τοῦ ἀκροατηρίου, τῶν διαδίκων καὶ τῶν μαρτύρων, ἀλλὰ διότι ὁσάκις παρευρίσκετο ἐν αὐτῷ ὁ Αὐτοκράτωρ, ἠκροᾶτο ἀθέατος ὄπισθεν παραπετάσματος, καὶ ἴσως ἐκεῖ ἐγίνετο συγχρόνως ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ ἡ διάσκεψις μεταξὺ τῶν δικαστῶν, καθὼς ἐφ' ἡμῶν ὁ Σουλτάνος ἠκροᾶτο ἐν τῷ Κουτμπὲ-ἀλτὺ ἀπὸ τῆς ὑπὲρ τὴν στιβάδα τοῦ Βεζίρη θυρίδος, σκεπασμένης διὰ μελανοῦ β ή λ ο υ. Ἀγνοῶ δὲ ἐὰν ὁ Πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου τούτου ἐλέγετο καὶ »Καθολικὸς κριτὴς τῶν Ῥωμαίων», καθὼς ὑπογράφεταί που Γεννάδιος ὁ Σχολάριος.

Τὸ δὲ τῶν Οἰκειακῶν, περὶ οὗ εἴπομεν ἀνωτέρω, λεγόμενον προσέτι καὶ τοῦ Δικαιοδότου, ἄδηλον ἐὰν ἦτον εἶδος στρατοδικείου, καθόσον Οἰκειακοὺς ἐκάλουν τοὺς Domesticos τῶν Λατίνων στρατιώτας, ἢ μᾶλλον, καθὼς ἐγὼ νομίζω, διότι ἐθεώρει τὰ ἀφορῶντα τὰς ἰδιαιτέρας τοῦ στέμμα-

(1) Ἴδε σελ. 76. (2) Συνόδ. ΣΤ', Πράξ. Α'. (3) »Ἡμεῖς 'να σ' ἐγκαλέσωμεν σ' τὸν βασιλέαν», Πτωχοπρόδρ. κατὰ Ἡγουμ. στίχ. 504. (4) Ζ', 51.

τος κτήσεις καὶ ληψοδοσίας, τὰ Οἰκειακὰ τοῦ αὐτοκράτορος πράγματα.

Περὶ «τοῦ εὐαγοῦς πατριαρχικοῦ σεκρέτου», τοῦ ὁποίου ἀναφέρεταί τις ἀναγνώστης καὶ Νοτάριος ἐν τῇ Α' Πράξει τῆς ἐν Νικαίᾳ Β' Συνόδου, θέλομεν διαλάβῃ ἐν τοῖς περὶ Πατριάρχου. Ἐνταῦθα δὲ σημειοῦμεν μόνον ὅτι ἐν τοῖς δικαστηρίοις τούτοις τὴν αὐτὴν εἶχον δύναμιν οἱ Συγκλητικοί, οἱ Κριταὶ καὶ οἱ Πάρεδροι αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνήθως δικολόγοι, καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλοῦντο ἄλλως καὶ Σεκρετικοί, καθὼς καὶ Σεκρετικὸν ἀξίωμα τὸ τοῦ Συγκλητικοῦ ἢ Δικαστοῦ (1). Σεκρετάριοι δὲ οἱ ὑπηρετοῦντες ἐν αὐτοῖς γραφεῖς, καὶ Σεκρετάριον τὸ μέρος, ὅπου συνεδρίαζεν ἡ Σύγκλητος (2).

Φαίνεται δὲ ὅτι ὑπῆρχον καὶ στενογράφοι· διότι ὁ Ἀγαθίας λέγει ὅτι «παρῆσαν αὐτῷ ἄνδρες γράφειν τε ἐς τάχος πεπαιδευμένοι, καὶ ἐπιτροχάδην ἀναλέγεσθαι τὰ γεγραμμένα».

Παρεκτὸς δὲ τῶν προειρημένων μεγάλων δικαστηρίων, ἦσαν, κατὰ τὸν αὐτὸν Θ. Ἑρμουπολίτην, καὶ οἱ λεγόμενοι judices pedanei (χαμαίζηλοι δικασταί), εἶδος εἰρηνοδικῶν ἢ ἀνακριτῶν, ἀναλογοῦντες πρὸς τοὺς παρὰ τοῖς Τούρκοις Ἀγιὰκ-Ναχχυμπῆ, περὶ ὧν μετ' ὀλίγον, ὁποίους ἀναφέρει τις τὸν Αὐτωρειανόν, τὸν Ἀλωπὸν ἢ Ἀλωπᾶν, τὸν Σερβίλιον καὶ τὸν Τιμωνίτην», οἵτινες οὐκ ἦσαν ἄρχοντες, τουτέστι προκαθήμενοι δικαστηρίου καὶ ὀφφικιάλιοι, οὔτε ἔχουσι δικαιοδοσίαν καὶ κράτος, ὥσπερ οἱ ἀνωτέρω, ἀλλ' ἦσαν ἁπλῶς κριταί, ἢ ἐλάττονες καὶ μικροὶ δικασταί. « Ἤδρευον δέ, αὐτοί τε καὶ οἱ Ῥεφερενδάριοι καὶ οἱ δικηγόροι, περὶ ὧν λέγομεν εὐθύς, ἐν ταῖς στοαῖς τῶν βασιλείων, ὅπου ἦσαν καὶ τὰ ἀρχεῖα τῶν ὑπομνηματογράφων ἢ συμβολαιογράφων (Ταβελλιώνων).

Οἱ δὲ δικολάβοι ἢ δικηγόροι ἐκαλοῦντο Σχολαστικοί, διότι ἔπρεπε 'να διέλθωσι πρότερον τὰς διαφόρους Σχολάς, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς Τούρκοις σήμερον οἱ Οὐλεμᾶ. Ἰδοὺ πῶς ἐξηγεῖ τὸν ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν προβιβασμὸν αὐτῶν ὁ Ἅγιος Μακάριος (3): Ὁ θέλων μαθεῖν πράγματα, » ἀπέρχεται καὶ μανθάνει τὰ σημεῖα· καὶ ὅταν γένηται ἐκεῖ πρῶτος, ἀπέρχεται εἰς τὴν Σχολὴν τῶν Ῥωμαϊκῶν, καὶ ἔστιν ὅλων ἔσχατος· πάλιν » ὅταν γένηται ἐκεῖ πρῶτος, ἀπέρχεται πρὸς τὴν σχολὴν τῶν πραγματικῶν, καὶ ἔστιν πάλιν ἐκεῖ ὅλων ἔσχατος, ἀρχάριος· εἶτα, ὅταν γένηται » Σχολαστικός, ὅλων τῶν δικολόγων ἀρχάριος καὶ ἔσχατος ἐστί. Πάλιν

(1) Νεαρὰ Β' Κωνστ. τοῦ Πορφυρογενν. (2) «Secretarium. amplissimi. Senatus. » reparatum», Παλ. Ἐπιγρφ. παρὰ Gruter κλπ. (3) Ὁμιλ. ΙΕ'. Ἴδε καὶ τὰς 74 καὶ 76 Νεαρὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

» ὅταν ἐκεῖ γένηται πρῶτος, τότε γίνεται ἡγεμὼν, καὶ ὅταν γένηται ἄρ-» χων, λαμβάνει ἑαυτῷ βοηθὸν, τὸν συγκάθεδρον. «

Δὲν εἶν' ἔργον μου 'να κρίνω περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς νομοθεσίας, ἥτις, ἀπεικόνισμα τῶν Ἑλληνικῶν θεσμῶν, ἀφ' οὗ ἐπεκράτησε τόσους αἰῶνας ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, χρησιμεύει καὶ σήμερον ἀκόμην ὡς βάσις τῶν νεωτέρων θεσμοθεσιῶν. Ἓν μόνον 'δὲν εἶν' ἐκτὸς τῆς ἐπιβολῆς μου ἴσως 'να παρατηρήσω, ὅτι, ἐὰν τὸ δυσανάλογον τῶν ποινῶν δικαιολογῇ κατά τι τὰ ἐπικρατοῦντα εἰς ἕκαστον αἰῶνα ἐγκλήματα, ἡ ἐποχὴ τῶν Γραικορωμαίων φέρει ἰδίως τὸν χαρακτῆρα τῶν πολιτικῶν ἢ καθοσιώσεως λεγομένων ἐγκλημάτων. Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου θνητὸς ἐθεοποιεῖτο, τὰ ἐναντίον αὐτοῦ τολμήματα, ὁσάκις 'δὲν ἐπετύγχανον, ἐτιμωροῦντο μετὰ τῆς αὐτῆς ἢ καὶ πλείονος πολλάκις ἀπανθρωπίας, μεθ' ἧς καὶ τὰ κατὰ τῆς ἐπικρατούσης θρησκείας. Εἴδομεν πῶς ἐκάη ὁλόσωμος ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ὁ αἱρεσιάρχης τῶν Βογομίλων Βασίλειος ψήφῳ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου, οἷς σύμψηφος ἐγεγόνει καὶ ὁ τὸ σκῆπτρον κρατῶν (1). Ἄς ἴδωμεν ἤδη μετὰ πόσης ψυχρᾶς ὠμότητος » ἐκρατήθησαν καὶ ἐπομπεύθησαν » ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, καὶ ἔκοψαν τοὺς ἀντίχειρας αὐτῶν, ὅσοι μετὰ ξιφῶν » ἐμαχήσαντο, « ἐν τῇ κατὰ τοῦ Ὑπάρχου Ἀνδρέου τῷ 555 στάσει, κατὰ τὸν Θεοφάνην. Ὁ δὲ Κομνηνὸς Ἀλέξιος τὸν Μιχαὴλ Ἀνεμᾶν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ὡς πρωταιτίους τῆς ἐναντίον 'του συνωμοσίας, » καὶ τὴν ἐν » χρῷ κουρὰν τῆς κεφαλῆς, καὶ τοῦ πώγωνος ψιλώσας, διὰ μέσης πομ-» πεῦσαι τῆς ἀγορᾶς παρεκελεύσατο, εἶτα ἐξορυχθῆναι τοὺς ὀφθαλμούς. » Παραλαβόντες οὖν τούτους οἱ σκηνικοὶ, καὶ σάκχους περιβαλόντες, τὰς » δὲ κεφαλὰς ἐντοσθίοις βοῶν καὶ προβάτων ταινίας δίκην κοσμήσαντες, » ἐν βουσὶν ἀναγαγόντες καὶ ἐγκαθίσαντες, οὐ περιβάδην, ἀλλὰ κατὰ θα-» τέραν πλευρὰν, τούτους διὰ τῆς βασιλικῆς ἦγον αὐλίδος, ῥαβδοῦχοι ἔμ-» προσθεν τούτων ἐφαλλόμενοι καὶ ᾀσμάτιόν τι γελοῖον καὶ κατάλληλον » τῇ πομπῇ προσᾴδοντες ἀνεβόων, λέξει μὲν ἰδιώτιδι ἡρμοσμένον, νοῦν δὲ » ἔχον τοιοῦτον. Ἐβούλετο γὰρ τὸ ᾆσμα πάνδημον πᾶσι παρακελεύεσθαι » (ἐξελθεῖν) τε καὶ ἰδεῖν τοὺς τετυραννευκότας τούτους κερασφόρους ἄν-» δρας, οἵ τινες τὰ ξίφη κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος ἔθηξαν. Πᾶσα μὲν οὖν » ἡλικία εἰς τὴν τοιαύτην θέαν συνέτρεχεν . . . Ἡ δὲ βασιλὶς ἐξῃτήσατο » χαρισθῆναι τῷ καταχρίτῳ τοὺς ὀφθαλμούς. Καὶ παραχρῆμα πέμπεται » ὁ τοὺς δημίους ἀπείρξων. Καὶ δὴ σπεύσας προφθάνει τούτους ἔνδοθεν

---

(1) Ἴδε σελ. 250, 251 τοῦ Α' Μέρους.

» τῶν λεγομένων Χειρῶν, ἃς ὁ διαβὰς οὐκέτι ῥύεται τοῦ δεινοῦ (1). « Ἀλλ' εἴθε τοὐλάχιστον 'να περιωρίζοντο πάντοτε εἰς τὸ 'να 'τοὺς πομπεύωσι μόνον καὶ 'να 'τοὺς θεατρίζωσι. Τοῦτο ὅμως ἦτον σπάνιον· διότι πάντοτε 'δὲν παρενέβαινον ἢ 'δὲν εἰσηκούοντο αἱ ἀγαθαὶ βασιλίδες· τὸ συχνότερον ἦτον τὸ 'να 'τοὺς τυφλόνωσι, καὶ συγχρόνως 'να 'τοὺς κουρεύωσι μοναχούς, ἀφ' οὗ 'τοὺς ἐγαϊδουροκάθιζον (» Καὶ ἐπόμπευσαν αὐτὸν μετὰ ῥά- » σου καὶ ὄνου, « λέγει ὁ Θεοφάνης ἐν Πορφυρογεννήτῳ, κατὰ τὴν γλῶσσαν τοῦ καιροῦ 'του).

Πρὶν μεταβῶμεν ἀπ' αὐτῶν εἰς τοὺς Τούρκους, ἂς σημειώσωμεν πρῶτον ὅτι τὰ σπόρτουλα (2) ἦσαν καὶ τότε συνήθη πρὸς δεκασμὸν τῶν δικαστῶν· καὶ δεύτερον, ὅπερ ἀρκετὰ περίεργον, ὅτι ἐν τῷ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου δημοσιευθέντι κανονισμῷ τῶν ἑορτασίμων διὰ τὰ δικαστήρια ἡμερῶν 'δὲν ἀναφέρονται οὔτε ἡ τῶν Χριστουγέννων, οὔτε ἡ τῶν Θεοφανείων, οὔτε ἡ τῆς Πεντηκοστῆς, καί τοι συναριθμούμεναι ἔκτοτε ἐν ταῖς ἐπισημοτέραις τῶν ἑορτῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ.

Τουρκικὴ Δικονομία.

Γνωστὸν ὅτι ἡ Νομοθεσία τῶν Μουσουλμάνων ἔχει βάσιν τὸ Κοράνιον καὶ εἶνε συνδεδεμένη μετὰ τῆς θρησκείας. Καὶ διὰ τοῦτο θέλομεν διαλάβη περὶ αὐτῆς ἐν τῷ Δ' ἰδίως Τμήματι, ἐν ᾧ περιελάβομεν τὰ κατὰ τὴν θρησκείαν ἐν γένει. Ἐπὶ τοῦ παρόντος προεκτιθέμεθα γενικούς τινας ὅρους ὡς πρὸς τὴν ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ Κράτει διανομὴν τῆς δικαιοσύνης.

Καὶ πρῶτον παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἁρμοδιότης τῶν δικαστηρίων 'δὲν εἶν' ἀκριβῶς ὡρισμένη· διότι οὔτε ἡ ἔκτασις τῆς δικαιοδοσίας τοῦ δικαστηρίου, οὔτε ἡ σημαντικότης τῶν ὑποθέσεων κανονίζει τὸν βαθμὸν τῆς ἁρμοδιότητος. Ἕκαστον δὲ δικαστήριον δικάζει πᾶσαν πολιτικὴν ὑπόθεσιν τελειωτικῶς καὶ ἡ ὁριστικὴ ἀπόφασις αὐτοῦ (Ἰλὰμ) εἶνε ἀνέκκλητος, ἐπιτρέπεται ὅμως ἡ ἔφεσις, ὡς θέλομεν ἀκολούθως ἰδεῖ.

Σημειωτέον ὅμως ὅτι αἱ ὑποθέσεις 'δὲν ἐκδικάζονται κυρίως κατ' οὐσίαν, εἰμὴ ἀφ' οὗ ἐκδοθῶσι (προφορικῶς, κρατουμένης ἁπλῆς σημειώσεως, Μαζμπατᾶ, ἐν τοῖς Πρακτικοῖς) πολλαὶ περὶ ἀποδείξεων ἀποφάσεις.

Δεύτερον ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ Νομοθεσία πηγάζει ἐκ τεσσάρων πηγῶν, Α',

---

(1) Ἀνν. Κομν. ΙΒ'. (2) »Τὰ ἐν σπυρίδι (sporta, sportella) διδόμενα ξένια, δῶρα, κυρίως πρὸς ἀμοιβὴν τῶν δικηγόρων, συνήθως δὲ πρὸς δεκασμὸν τῶν δικαστῶν, ὅθεν ὁ Γ' κανὼν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου, λέγει: »Σπόρτουλα λαμβάνων ἐπίσκοπος κτλ.

τοῦ Κοράν, Β', τῆς Σουννά, Γ', τῶν διαφόρων γνωμῶν τῶν τεσσάρων μεγάλων Ἰμάμιδων, τῶν Πατέρων τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, καὶ Δ'. τῶν Σουλτανικῶν θεσπισμάτων (Ὀεώρφ). Ὁ δὲ Κ α ν ο υ ν ν α μ ὲ ς εἶνε ἡ συλλογὴ τῶν νόμων τούτων, ἢ τὸ Κανονικὸν τοῦ Ἰσλαμισμοῦ δίκαιον.

Τρίτον, ὅτι εἰς τὰς Τουρκικὰς δίκας οἱ μάρτυρες εἶνε τὸ πᾶν, διότι ἡ κατάθεσις δύω μαρτύρων ἀρκεῖ πρὸς ἀπόδειξιν. Ἐν ᾧ δὲ ἀφ' ἑνὸς ἡ ἐπιορκία τιμωρεῖται αὐστηρότατα, ἡ πρὸς τὴν ψευδομαρτυρίαν θύρα εἶν' ἀφ' ἑτέρου πάντοτε ἀνοικτή, ἡ δὲ κατὰ τῶν ψευδομαρτύρων τιμωρία (τὸ γαειδουροκάθισμα) σπανιώτατα πραγματοποιεῖται (1), καὶ 'δὲν ὠφελεῖ· διότι ὁ Καδῆς, ὡς λαμβάνων τὸ ἀνῆκον αὐτῷ δικαίωμα (ρ ὲ σ μ), εἴτε τὸ ἓν μέρος εἴτε τὸ ἕτερον κερδήσῃ, ἔχει συμφέρον 'να τελειόνῃ τὸ ὀγλιγωρότερον τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἑπομένως παραβλέπει τὴν ἐξέλεγξιν τῆς εἰλικρινείας τῶν μαρτύρων.

Τέταρτον, ὅτι δικηγόροι 'δὲν ἐπιτρέπονται· ὁ Μωάμεθ μάλιστα λέγει ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἀνθρώπων ἔπρεπε 'να ἐξωθῆται πάσης κοινωνίας, ὡς σοφιστικὸν καὶ μοχθηρόν. Δύναται ὅμως ὁ διάδικος 'να διορίσῃ ἐπίτροπον αὐτοῦ, καὶ ὑπάρχουσιν ἐπίτηδες δικολάβοι, (σ ε ρ ι ὲ τ) ἐργολαβοῦντες τὰς ὑποθέσεις.

Πέμπτον, ὅτι τὰ ἔξοδα εἶνε πάντοτε εἰς βάρος τοῦ κερδαίνοντος τὴν δίκην, λογιζόμενα εἰς 2 $\frac{1}{2}$ τοῖς 100 ἐπὶ τοῦ ἐπιδικασθέντος ποσοῦ καὶ 1 ἐπὶ τοῖς 100 διὰ τὸν δικαστικὸν κλητῆρα (μ ο υ μ π α σ ί ρ η ν)· ὅθεν ἐκ τούτου πλῆθος δικῶν καὶ δικῶν ἀδίκων, διότι ὁ ἐνάγων 'δὲν ἔχει τί 'να ζημιωθῇ, ἐὰν χάσῃ.

Ἕκτον, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ καὶ Ἑβραῖοι δικάζονται παρὰ τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς αὐτῶν ἀρχηγοῖς· δύνανται ὅμως 'να ἐκκαλέσωσιν εἰς τὰ Τουρκικὰ δικαστήρια, εἰς τὴν ἐ ξ ω τ έ ρ α ν, καθὼς λέγουσιν οἱ Ἀνατολῖταί 'μας. Τὰ ἐγκληματικὰ ὅμως, καὶ ἰδίως τὰ πολιτικὰ καὶ τὰ τῆς καθοσιώσεως, εἶνε ἀποκλειστικῶς τῆς Τουρκικῆς ἁρμοδιότητος.

Ἕβδομον, ὅτι πάσης δίκης προαπαιτεῖται Φ ε τ β ᾶ ς, ὅς τις εἶνε ἁπλῆ γνωμοδότησις ἢ συμβουλὴ περὶ τῆς ἐπιδίκου ὑποθέσεως, ἐκτεθειμένη ἐν εἴδει ἐρωταποκρίσεως, περιεχούσης τὸ ζήτημα καὶ τὴν λύσιν αὐτοῦ, ἐνίοτε καὶ ἠτιολογημένην, εἰς τρόπον ὥστε ὁ Μουφτῆς 'δὲν ἔχει 'να προσθέσῃ παρὰ μόνον τὸ Γίνεται ἢ Δὲν γίνεται (Ὀλοὺρ γιὰ Ὀλμάζ), καὶ 'να ὑπογραφῇ ὡς ἀκολούθως: » Βαλλάχου ἀαλὲμ μπὶς σαβάμπ (» Ὁ θεὸς ἠξεύ-

(1) Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ὁ περίφημος βεζίρης Μουσταφὰ-Μπαϊρακδάρης ἐπόμπευσεν ἐπὶ ὄνου δύω ψευδομάρτυρας.

ρει τὸ ἀληθὲς), ἢ » Ἀλλὰχ ἀαλὲμ κετὲμπ ἐχοῦ (» Ὁ Θεὸς ἠξεύρει τὸ καλλιώτερον, ἢ 'τὸ ἠξεύρει καλλιώτερον) παρὰ τὸν πτωχὸν Μουφτῆν ἢ Ἐμίρην (ὑπογέγραπται) δεῖνα, ᾧ δοθήτω συγγνώμη (ἀλ φακχὺρ ἀφρὰν χοῦ). Λαμβάνει δὲ 20 παράδες (12 λεπτά). Ἄρχονται δὲ συνήθως ἀπὸ τῆς φράσεως: Μὶν χοῦ τενφὶκ (» Ἐκ Θεοῦ ἡ διεύθυνσις).

Ὄγδοον, ὅτι ἀπό τινων ἐτῶν ἡ δήμευσις κατηργήθη, καὶ θανατικὴ ποινὴ 'δὲν ἐκτελεῖται χωρὶς τῆς ἐπικυρώσεως τοῦ Σουλτάνου ἢ τοῦ Βεζίρη. Ἀλλ' ὑπάρχει φυλάκισις, εἱρκτή, ἐξορία. Συνετάχθη δὲ καὶ Ποινικὸς Κώδηξ, τοῦ ὁποίου ἀσχολεῖται ἡ Κυβέρνησις 'να ὁρίσῃ καὶ τὴν δικονομίαν.

Ἔννατον, ὅτι ἡ προσωπικὴ κράτησις τοῦ ἀπόρου ὀφειλέτου 'δὲν παρατείνεται ὑπὲρ τὰς 91 ἡμέρας.

Δέκατον, ὅτι ἡ κατ' ἐρήμην δίκη εἶνε ἄγνωστος, καὶ οἱ διάδικοι κρίνονται πάντοτε κατ' ἀντιμωλίαν, προσαγομένου διὰ τῆς βίας τοῦ ἀπειθοῦντος.

Τούτων προεκτεθέντων, ὁ βουλόμενος 'να κινήσῃ δίκην πρέπει 'να ἐφοδιασθῇ προηγουμένως διὰ φετβᾶ, δυνάμει τοῦ ὁποίου εἰσάγει τὴν ὑπόθεσίν του· κατὰ δὲ τὴν ὁρισθεῖσαν δικάσιμον ἡμέραν, ὁ γραμματεὺς ἀναγινώσκει τὴν ἀγωγήν, ἀκούονται ἀμφότεροι οἱ διάδικοι καὶ οἱ μάρτυρες ἐνόρκως, ἐκδίδεται ἡ ἀπόφασις (ἰ λ ἀ μ), γραφομένη κάτωθεν τῆς ἀγωγῆς, καὶ ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ, ἡ δὲ ἐκτέλεσις αὐτῆς ἀνατίθεται εἰς τὰς διοικητικὰς ἀρχάς, ἐπιμελείᾳ τοῦ εἰσαγαγόντος τὴν ὑπόθεσιν κλητῆρος.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἕπεται, ὅτι, τῶν δικαστηρίων ὄντων ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων, καὶ τῆς διὰ μαρτύρων ἀποδείξεως εὐκόλου, αἱ ὑποθέσεις τελειόνουσι μὲν ταχέως, διὰ τὴν ἔλλειψιν μάλιστα τῶν δικηγόρων, ἀλλ' αἱ καταχρήσεις εἶν' εὔκολοι ἐπίσης, καὶ αἱ ἀδικίαι ὄχι ὀλίγαι. Ἐν γένει ὅμως αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις τῶν Τούρκων χαρακτηρίζονται διὰ φυσικῆς εὐθύτητος, συντομίας καὶ ὑγιοῦς νοός. Περὶ τούτου, ἀφίνοντες ἐπὶ τοῦ παρόντος ἄπειρα παραδείγματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρουσιν οἱ Εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ καὶ ἱστορικοί, ἐξ ὧν θέλομεν ἀναφέρει κατόπιν τρία - τέσσαρα, ἀρκούμεθα εἰς δύο μόνα, καθόσον ἀφορῶσι κυρίως ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἔχουσιν ὑπόθεσιν ἐθνικήν: Κρινομένων ποτὲ τῶν Γραικῶν πρὸς τοὺς Ἀρμενίους περὶ τοῦ Ἁγίου Τάφου (τοῦτο ἐγίνετο, ὡς γνωστόν, πολλάκις), ὁ Καδῆ-οὐλ-ἀσκὲρ, ἀφ' οὗ ἤκουσεν ἐπὶ πολλὴν ὥραν τὰς ἀξιώσεις ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἠρώτησε τοὺς Ἀρμενίους· » Ὅταν ὁ Ὀμὰρ ἐκυρίευσε τὰ Ἱεροσόλυμα, ποῖοι 'τὰ ἐξουσίαζον; Ἀπεκρίθησαν· » Οἱ Γραικοί. — Λοιπὸν τώρα σεῖς τί ζητεῖτε; Ἄλλο: Ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Κυρίλλου τοῦ Ε' (1752, 1757), ἀνακινηθέντος διὰ τοῦ διαβοήτου γόητος Αὐξεντίου τοῦ περὶ ἀναβαπτισμοῦ ζητήματος, καὶ τοῦ μὲν πατριάρχου ὑποστηρίζοντος τὴν

γνώμην τῶν Ἀναβαπτιστῶν, τῶν δὲ ἀρχιερέων τὴν ἐναντίαν, καὶ πολλοῦ σκανδάλου ἐγερθέντος, ὁ Σουλτάνος, Ὀσμὰν ὁ Γ', ἐζήτησε 'να μάθῃ περὶ τίνος πρόκειται, καὶ πληροφορηθείς, ἀπεφάσισεν ἐν ὀλίγοις: Ἐν ταῖς περὶ τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας διαφοραῖς, ὁ Μουφτῆς ἀποφασίζει κατα τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κορανίου. Οἱ χριστιανοὶ ἔχουσι Πατριάρχην: ἂς ἀποφασίσῃ λοιπὸν καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ ἂς ὑποταχθῶσιν οἱ λοιποὶ Μητροπολῖται· οἱ δὲ μὴ θέλοντες, ἂς ἀναχωρήσωσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας 'των, καὶ ἂς μὴ ταράττωσι διὰ τῶν λογοτριβῶν αὐτῶν τὸ Κράτος μου (1).

Ὁ Καδῆς λοιπὸν εἶν' ἐλεύθερος 'να δικάσῃ πᾶσαν ὑπόθεσιν, κατὰ τὴν συνείδησίν 'του, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἔχει ἕξιν καὶ ἐμπειρίαν· ἡ δὲ ἐπιδεξιότης 'του συνίσταται εἰς τὸ 'να εἰκάσῃ τὴν ἀλήθειαν, καὶ μάλιστα εἰς τὰς δυσδιακρίτους καὶ δυσαποδείκτους ὑποθέσεις· δικάζει λοιπὸν καὶ ἀποφασίζει ὅπως 'τὸν φωτίσῃ ὁ Θεός, καὶ πολλάκις (ἐννοεῖται) ὅπως 'τὸν ὁδηγήσῃ τὸ συμφέρον 'του. Ἀλλ' εἶνε βέβαιον ἀφ' ἑτέρου, ὅτι, ἀκολουθῶν συνήθως τὴν φύσιν καὶ τὸν ὀρθὸν λόγον, σπανίως ἀποτυγχάνει εἰς τὰς κρίσεις 'του, ἐνίοτε μάλιστα δεικνύει καὶ θαυμαστὴν εὐφυΐαν καὶ εὐθύτητα.

Παραδείγματος χάριν: Τοῦρκός τις ἠθέλησε 'ν' ἀποστερήσῃ κτῆμα τοῦ γείτονός 'του, μὴ θέλοντος 'να 'τοῦ 'τὸ πωλήσῃ, καὶ ἐπὶ τούτῳ 'τὸν ἐνήγαγεν εἰς τὸ δικαστήριον, λέγων ὅτι εἶχεν ἀγοράσῃ δῆθεν παρ' αὐτοῦ τὸ κτῆμα, ἀφ' οὗ ἐφρόντισε 'να προσφέρῃ προηγουμένως εἰς τὸν Καδῆν πεντακόσια γρόσια, ὅπως 'τοῦ εὐκολύνῃ τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Καδῆς προσώχθησε μέν, ἀλλά, λαβὼν τὰ πεντακόσια γρόσια, ὑπεκρίθη. Ἀκούσας δὲ ἀμφοτέρων τὰ δίκαια, καὶ βλέπων ὅτι ὁ ἀδικούμενος 'δὲν εἶχεν ἄλλας ἀποδείξεις παρὰ τὴν κατοχήν 'του, ἥτις ὅμως 'δὲν ἐξήρκει, » Δὲν ἔχεις λοιπόν, τῷ λέγει, μάρτυρας; Ὄχι, ἀποκρίνεται ἐκεῖνος. — Τότε λοιπὸν ἔχω ἐγὼ ὑπὲρ σοῦ, ὄχι ἕνα καὶ δύω, ἀλλὰ πεντακοσίους. « Καὶ ἐξαγαγὼν τὴν σακκοῦλαν μετὰ τῶν πεντακοσίων γροσίων, 'τῷ 'τὰ ἔδειξε, καὶ ἐδίωξε τὸν δωροδότην, κρατήσας (ἐννοεῖται) τὸ ἀργύριον.

Τῆς τοιαύτης εὐθυδικίας καὶ ἀγχινοίας (présence d' esprit) παραδείγματα παρέχουσιν ἡμῖν καὶ πολλοὶ Βεζίραι, καθ' ὅσον καὶ αὐτοί, ὡς προείπομεν, εἶνε δικασταί. Ἐπὶ τοῦ Βεζίρη, φέρ' εἰπεῖν, Τσόρλουλου-Ἀαλῆ-πασσᾶ, τοῦ ἐπὶ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ τοῦ Γ', Τοῦρκός τις, ἀπολέσας διακόσια φλωρία ἐκ τῶν καλουμένων τότε τουγραλῦ, ἐκήρυξεν ὅτι χαρίζει εἰς τὸν

(1) Δοσιθ. Δωδεκαβίβλ.

εὑρέτην τὰ ἡμίση. Ναυτικὸς δέ τις, εὑρὼν αὐτὰ, 'τὰ ἀπέδωκεν. 'Αλλ' ὁ Τοῦρκος εἶπεν ὅτι εἶχεν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ βαλαντίου καὶ ἓν ζεῦγος σμαραγδίνων σχολαρικίων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀγοράσῃ ἑπτακοσίων φλωρίων, καὶ ἐνήγαγε τὸν εὑρέτην, ὁρκιζόμενον εἰς μάτην περὶ τοῦ ἐναντίου. Ὁ δὲ Κχαδῆς, εἴτε ἐξ ἀπειρίας, εἴτε καὶ δωροδοκηθεὶς, ἐξέδοτο ἀπόφασιν, ἀπολύουσαν μὲν τῆς κλοπῆς, ὡς ἀναποδείκτου, τὸν εὑρόντα, ἀποστεροῦσαν ὅμως αὐτὸν καὶ τῆς ἀμοιβῆς. Οὗτος προσέδραμεν εἰς τὸν Βεζίρην, ὅς τις, ἀκούσας ἀμφοτέρων καὶ τοῦ κήρυκος, ἠρώτησε τὸν ἀπολέσαντα, διατί 'δὲν εἶχε κηρύξῃ ὅτι τὸ βαλάντιόν 'του περιεῖχε καὶ σχολαρίκια; Ἐκεῖνος δὲ ἀπεκρίθη, ὅτι διὰ φόβον, μήπως ὁ εὑρὼν, ἀφ' οὗ μάθῃ τὴν ἀξίαν 'των, 'δὲν θελήσῃ 'να 'τὰ δώσῃ. Τότε ὁ Βεζίρης ἐξέδωκε τὴν ἑξῆς ἀπόφασιν: Ἐπειδὴ ὁ ἀπολέσας λέγει ὅτι ἔχασε βαλάντιον, περιέχον διακόσια φλωρία καὶ μίαν ζυγὴν ἐνωτίων, ὁ δὲ εὑρὼν ὁρκίζεται ὅτι 'δὲν εὗρεν εἰμὴ βαλάντιον περιέχον διακόσια φλωρία μόνον, ἕπεται ὅτι τὸ βαλάντιον τοῦτο 'δὲν εἶνε τὸ ζητούμενον. Λοιπὸν οὗτος μὲν ἂς κηρύξῃ ζητῶν τὸ βαλάντιον μετὰ τῶν ἐνωτίων, ὁ δὲ ἄλλος ἂς κρατήσῃ τὸ βαλάντιον μετὰ τῶν διακοσίων φλωρίων, καὶ, ἐὰν, ἐν διαστήματι τεσσαράκοντα ἡμερῶν, 'δὲν εὑρεθῇ κἀνεὶς 'να 'τοῦ 'τὸ ζητήσῃ, 'να μένῃ εἰς ἰδιοκτησίαν 'του.

Ἄλλην, ὁμοίας φύσεως, δίκην ἐδίκασε μετὰ τῆς αὐτῆς εὐθυδικίας ὁ Βεζίρης Ἰουσούφ-πασσᾶς, ὁ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ναπολέοντος Α' κατὰ τῆς Αἰγύπτου. Τοῦρκός τις εἶχε δανείσῃ εἰς ἄλλον εἰκοσιπέντε χιλιάδας γρόσια ἐπὶ τόκῳ ὑπερόγκῳ. Μετὰ δέκα δὲ ἔτη ὁ δανεισάμενος ἐπιστρέφει τὴν ποσότητα εἰς τὸν δανειστὴν, ἀλλ' ἀρνεῖται τοὺς τόκους, τοὺς ὁποίους ἄλλως τε 'δὲν ἀναγνωρίζει τὸ Κοράνιον. Ὁ Βεζίρης, ἀφ' οὗ ἤκουσεν ἀμφοτέρων, ἀπεφάσισεν ὥστε ὁ δανεισθεὶς 'να δανείσῃ εἰς τὸν ἄλλον διὰ δέκα ὡσαύτως ἔτη εἰκοσιπέντε χιλιάδας γρόσια ἀτόκως.

Ἄλλο μέσον μετεχειρίσθη πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθείας ἀρχαιότερός τις Κχαδῆς τοῦ Βαγδάτ. Ἔμπορός τις, μέλλων 'ν' ἀποδημήσῃ, ἐνεπιστεύθη εἰς Δερβίσην ποσότητά τινα ὡς παρακαταθήκην. Ἀλλ' ἐπιστρέψαντι αὐτῷ, ὁ Δερβίσης 'τῷ 'τὴν ἠρνήθη. Ὁ δὲ ἔμπορος ἀνέφερε τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Κχαδῆν. ; Ἔχεις μάρτυρας; 'τὸν ἠρώτησε, κατὰ τὴν συνήθειαν, οὗτος· » Ὄχι, ἀπεκρίθη ὁ ἔμπορος. — Ὕπαγε λοιπὸν, καὶ ἐπάνελθε αὔριον, χωρὶς 'να γνωρίζῃ κἀνεὶς ὅτι μὲ εἶδες. Ἀναχωρήσαντος δὲ αὐτοῦ, ὁ Κχαδῆς μηνύει ἀμέσως τῷ Δερβίσῃ 'να ἔλθῃ, καὶ 'τὸν ὑποδέχεται φιλικώτατα. Μετὰ δὲ τὰς πρώτας περιποιήσεις, » Ὑπόθεσίς τις, 'τῷ λέγει, λίαν κατεπείγουσα, μὲ ἀναγκάζει 'ν' ἀποδημήσω πρὸς καιρὸν, καὶ, ἐπειδὴ ἔχω ποσότητά τινα χρημάτων, τὴν ὁποίαν οὔτε 'να συμπαραλάβω μοὶ συμφέρει,

ούτε 'ν' ἀφήσω εἰς τὸν οἶκόν μου, ἀπεφάσισα 'να 'τὴν παρακαταθέσω, μηδενὸς εἰδότος, εἰς χεῖράς σου, ἐπειδὴ σὲ ἐγνώρισα ὡς τὸν τιμιώτερον τῆς πόλεως. Σὲ προσεκάλεσα λοιπὸν ἵνα σ' ἐρωτήσω ἐὰν δέχησαι τοῦτο τὸ βάρος. Ὁ Δερβίσης ἐφάνη πρόθυμος, καὶ εὐχαρίστησε τὸν Κχαδῆν διὰ τὴν τιμὴν, ἣν 'τῷ ἔκαμνεν, ἀποφασίσας ἤδη ἐνδομύχως 'να μὴ ἀποδώσῃ τίποτε, καὶ ἀνεχώρησεν, εἰπόντος αὐτῷ τοῦ Κχαδῆ 'να ἐπανέλθῃ αὔριον. Ἅμα δὲ, ἀναχωρήσαντος αὐτοῦ, ἦλθε μετάπεμπτος ὑπὸ τοῦ Κχαδῆ ὁ παρακαταθέμενος· » Ὕπαγε, 'τῷ λέγει, καὶ ζήτησον τὴν παρακαταθήκην σου παρὰ τοῦ Δερβίση, καὶ, ἐὰν ἀπαντήσῃς δυσκολίας, φοβέρισέ 'τον ὅτι θὰ ἀναφέρῃς τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Κχαδῆν. « Πορευθεὶς δὲ οὗτος εἰς τοῦ Δερβίση, προοιμίασεν οὕτω: » Πρὶν ὑπάγω εἰς τὸν Κχαδῆν, ἀπεφάσισα 'να ἔλθω ἔτι ἅπαξ καὶ σοῦ ζητήσω τὴν παρακαταθήκην μου. « Ὁ Δερβίσης ἀπέδωκεν αὐτὴν ἀμέσως, καὶ 'τὸν παρεκάλεσε 'να μὴ εἴπῃ τίποτε εἰς κανένα. Φαντάζεται δὲ πᾶς τις τὴν ἀπορίαν 'του, ὅταν, ἐπιστρέψας εἰς τοῦ Κχαδῆ τῇ ἐπαύριον, ὑβρίσθη καὶ ἐδιώχθη παρ' αὐτοῦ ὡς ὑποκριτὴς καὶ ἄπιστος.

Τὴν εὐθυδικίαν ταύτην καὶ πρὸ πάντων τὴν ταχυδικίαν τῶν Τούρκων θαυμάζουσιν ἰδίως οἱ εἰθισμένοι εἰς τὰς ἀτελευτήτους δίκας τῶν Εὐρωπαϊκῶν δικαστηρίων. Ὁ De Loir μάλιστα λέγει ἀστεϊζόμενος, ὅτι, ἐὰν ἐπετρέπετο ἔκκλησις ἀπὸ τῶν Γαλλικῶν δικαστηρίων εἰς τὰ Τουρκικὰ, πολλοὶ τῶν διαδίκων ἤθελον προτιμήσῃ εὐχαρίστως τὸ ταξείδιον τῆς ΚΠ., καὶ βεβαίως ἤθελον ἀπαλλαγῆν' εὐθηνότερα καὶ ταχύτερα. Ἀλλ' ἐνθυμοῦμαι γελῶν τί συνέβη εἰς φίλον μου τινὰ καὶ συμπατριώτην ἰατρὸν πρὸ τεσσαράκοντα περί που ἐτῶν: Ἐδικάζετο πρὸς τὸν ἀδελφόν 'του περὶ κληρονομικοῦ τινος κτήματος, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε μερίδιον, ἐκτὸς αὐτῶν, καὶ τρίτος ἄλλος ἀδελφὸς, ἡλιθιώτερός πως τὸ ἦθος: Ἐν ᾧ δὲ αὐτὸς εἶχεν, ὡς ἐνόμιζεν, ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐκεῖνον, οἱ ἐναντίοι 'τὸν παρέπεισαν διὰ μικρᾶς δόσεως χρημάτων, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἰατροῦ, 'να παραιτηθῇ ἐγγράφως πρὸς χάριν αὐτῶν καὶ ὡς λαβὼν τὸ ἀντίτιμον τοῦ μεριδίου 'του, παντὸς δικαιώματος, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο 'να ἔχῃ ἐπὶ τοῦ ἀμφισβητουμένου κτήματος. Ἡ ὑπόθεσις εἶχεν ἐκκαλεσθῇ ἐνώπιον τοῦ Βεζίρη, εὗρον δὲ τὸν φίλον μου ἰατρὸν ἔξωθεν τοῦ Ἀρζ-οδασῆ, περιμένοντα 'να ἔλθῃ τῆς ὑποθέσεως αὐτοῦ ἡ σειρὰ, καὶ διαμετροῦντα καταχαρούμενον τὴν ἀπέραντον αἴθουσαν ἐκείνην: » Τί θαυμάσιον σύστημα διαδικασίας, φίλε, τὸ Τουρκικόν! ἔχεις 'να 'πάρῃς, 'παίρνεις· ἔχεις 'να δώσῃς, δίδεις· 'δὲν βασανίζεσαι μῆνας, χρόνους πολλάκις, καθὼς εἰς τὴν Εὐρώπην κτλ. Αἴρεται ἐν τοσούτῳ τὸ παραπέτασμα τῆς θύρας, καὶ ὁ κλητὴρ ἐκφωνεῖ τὸ ὄνομα τοῦ λαλοῦντος· εἰ-

σάγεται εἰς τὸ ἀκροατήριον, καὶ ἐρωτᾶται ἐὰν ὁ τρίτος ἀδελφὸς ἦνε μετ' αὐτοῦ σύμφωνος: — Μάλιστα, Αὐθέντα: καὶ ὑπάρχει ἀμφιβολία, ἀφ' οὗ κατοικοῦμεν ὁμοῦ καὶ 'τὸν τρέφω τόσα ἔτη; — 'Αλλ' ὁ ἀντίδικος ἐμφανίζει τὸ ἀναθεματισμένον ἔγγραφον τῆς παραχωρήσεως τοῦ τρίτου μεριδίου εἰς αὐτὸν, καὶ ἐκδίδεται παραχρῆμα τὸ ἰλάμι, ἀποκλεῖον πάσης περαιτέρω ἀπαιτήσεως τὸν φίλον μου, τὸν ὁποῖον ἐξερχόμενον σκυθρωπὸν καὶ κατατεθορυβημένον, εἶχα τὴν νεανικὴν κακοήθειαν 'να ἐρωτήσω, ἐν ᾧ ὁ Τσαούσης 'τοῦ ἐζήτει τὸ ποδοκόπιόν 'του: Ποίαν ἰδέαν ἔχετε, ἐξοχώτατε, περὶ τῆς Τουρκικῆς Νομολογίας;

Ἐκτὸς τῆς γραπτῆς νομοθεσίας, τῶν κειμένων θεσμῶν, τοῦ Κανοὺν, ὑπάρχει, καθὰ προείπομεν (1), καὶ ἡ κατ' ἀρέσκειαν, motu proprio, τοῦ Σουλτάνου, τὸ αὐθαίρετον, τὸ Ὀ ὲ ὼ ρ φ, ὡς συμπλήρωμα, τρόπον τινὰ, ἡ ἐπεξήγησις τῶν τριῶν ἄλλων μερῶν τοῦ πολιτικοῦ τῶν Ὀθωμανῶν δικαίου. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Σουλτάνος, ὡς διάδοχος τοῦ Προφήτου καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, 'δὲν εἶνε δυνατὸν 'να πράξῃ τι, εἰμὴ κατὰ θείαν ἔμπνευσιν, ἡ παρ' αὐτοῦ ἐκπηγάζουσα καὶ ἀπονεμομένη δικαιοσύνη εἶνε ἀνεκτὴ, ὡς καὶ ἡ παρ' αὐτοῦ ἀμέσως τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου τὰς βουλὰς οὐδεὶς γινώσκει. Δυνάμει τοῦ δικαιώματος τούτου ἐξεδόθη τὸ Τανζιμὰτ, συνεστήθησαν λοιμοκαθαρτήρια, θὰ δημευθῶσιν ἴσως μετ' οὐ πολὺ τὰ βακούφια κτλ. κτλ. Τὴν αὐτὴν ὡς ἔγγιστα ἐξουσίαν εἶχον καὶ οἱ Χριστιανοὶ αὐτοκράτορες, καὶ ταύτην ἀνεγνώριζεν ἀφιλονεικήτως εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ Ἐκκλησία. » Ὡς βασιλεῦσιν ἔξεστι, λέγει πρᾶξίς τις συνοδικὴ, ἐκ» δεδομένη τῷ 1329 (2), ὑ π ε ρ τ έ ρ ω ς ἢ κ α τ ὰ ν ό μ ο υ ς οἰκονο» μεῖν τὰ πράγματα. Ὁ γὰρ κράτιστος καὶ ἅγιός μου Αὐτοκράτωρ ἐξου» σίαν ἔχει ἐκ Θεοῦ τοῦ προστιθέναι καὶ ἀφαιρεῖν, ἔνθα τοῦτο λυσιτελεῖν » οἶδε«.

Τῆς Σουλτανικῆς ταύτης δικαιοδοσίας, τῆς ὁποίας τ' ἀποτελέσματα 'δὲν ἦσαν πάντοτε σωτήρια διὰ τὸ κοινὸν, ἐγίνοντο πολλάκις θύματα οἱ πρῶτοι παρατυχόντες καὶ . . . διὰ ψύλλου πήδημα, καθὼς λέγουσιν οἱ παροιμιαζόμενοι. 'Αλλ' ὁ λαὸς, ὅς τις προτιμᾷ τῶν ἀδρανῶν ἀρχόντων τοὺς δραστικοὺς, κἂν τύχωσιν εἶναί πως βιαιότεροι καὶ σκληρότεροι, ὅσῳ ταχυτέρα καὶ ἀπροσδόκητος ἦτον ἡ τιμωρία, τόσῳ καλλιωτέραν ἰδέαν ἐλάμβανε περὶ τῆς εὐθυδικίας τοῦ μονάρχου. Εἷς τῶν ἀγαθωτέρων Σουλτάνων ὑπῆρξεν ἀναντιρρήτως ὁ ἀτυχὴς Σουλτὰν-Σελὴμ· ἀλλ' ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν

(1) Ἴδε σελ. 20Ɔ. (2) Ἴδε Acta Patriarchatus Constantinopolitani, ὑπὸ Miklosich καὶ Muller, Τόμ. Α', σελ. 148.

εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασίν 'του, περιερχόμενος ἀγνώριστος (τεπτίλ) τὰ πέριξ τῆς πρωτευούσης, ἀπαντᾷ ἐπὶ τῆς γεφύρας τοῦ Ὀρτὰ-κιοϊοῦ Ἰουδαῖον φοροῦντα κίτρινα ἐμβάδια (ἦτον σάββατον), καὶ, χωρὶς περαιτέρω ἐξετάσεως, νεύει τῷ παρακολουθοῦντι αὐτὸν δημίῳ, καὶ ὁ Ἰουδαῖος πίπτει ἀποκεφαλισθεὶς ἐπὶ τῆς γεφύρας. Τόσον δὲ τρόμον ἐνεποίησεν ὁ φόνος οὗτος, ὥστε ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ ἐν ΚΠ. Γραικοὶ ἐφόρεσαν διὰ πολὺν καιρὸν καλογερικοὺς σκούφους.

Τῶν ἀποφάσεων δὲ τούτων, ὁσάκις ἦσαν γραπταί, τὸ μὲν αἰτιολογικὸν καὶ διασκεπτικὸν μέρος, ὡς περιττὸν, παρελείπετο, τὸ δὲ διατακτικὸν περιωρίζετο πολλάκις εἰς δύο λέξεις. Τὸ Χαττι-χουμαγιοὺν, παραδ. χάριν, τὸ ὁποῖον διέταττε τῇ 17 Ὀκτωβρίου τοῦ 1614 τὸν θάνατον τοῦ περιφήμου Νασοὺφ-πασσᾶ, τοῦ ἐπὶ Σουλτὰν-Μουράτου, περιεῖχε τὰς ἑξῆς μόνον λέξεις: »Σὺ, ὅς τις εἶς ἐμὸς Μποσταντζῆ-μπασης (1), ὕπαγε καὶ πνίξον » Ναζοὺφ τὸν ἐμὸν Λαλᾶν«.

Τῆς Δρακοντείου ταύτης δικαιοδοσίας τὴν ἐξάσκησιν εἶχον καὶ οἱ Βεζίραι, καὶ οἱ Πασσάδες, καὶ αὐτοὶ τῆς Δακίας οἱ Ἡγεμόνες, ὡς ἀντιπρόσωποι τοῦ Σουλτάνου. Καὶ ἐνθυμοῦνται ἀκόμη οἱ συνηλικιῶταί μου ὁποίαν φρίκην ἐνεποίησεν εἰς τὴν πόλιν ὁ θάνατος τοῦ δυστυχοῦς Ἀλεξάνδρου (;) Βλαχούτση τῷ 1813. Ὁ εὐπατρίδης οὗτος, ἐν ἁπάσῃ αὐτοῦ τῆς νεότητος τῇ ἀκμῇ, ἡτοιμάζετο 'να ἀπέλθῃ εἰς Βλαχίαν, προσκεκλημένος ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος· περιήρχετο δὲ δι' ἀκατίου τὸν Βόσπορον ἀποχαιρετῶν τοὺς φίλους 'του, καὶ φορῶν, καθὼς συνείθιζον τότε οἱ ἐν ταξειδίῳ Μπογιάραι, ἐρυθρὸν ἐπενδύτην (»Ὀξὺ σκαραμάγκιον«, ἤθελεν εἴπῃ ὁ Γραμματικὸς Λέων) καὶ λαγούριον εἰς τὴν κεφαλήν. Βλέπει αὐτὸν διαβαίνοντα ὁ Ναύαρχος Χουσεῒν-πασσᾶς, διαβόητος διὰ τὸ αἱμοβόρον 'του ἦθος, ἀπὸ τῆς ναυαρχίδος 'του, ἀραγμένης, ὡς πρὸς ἔκπλουν, ἐν τῷ ὅρμῳ τοῦ Βαθυκόλπου, καὶ διατάττει 'να πλησιάσῃ τὸ ἀκάτιον· παραστάντα δὲ αὐτὸν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, λοιδορήσας, νεύει τοῖς περὶ αὐτὸν Γκαλειοντζήδαις, καὶ 'τὸν κατεκρεούργησαν.

Τοιαύτην δικαιοδοσίαν εἶχον καὶ οἱ χριστιανοὶ Αὐτοκράτορες, καὶ εἰς αὐτὴν πολλάκις κατέφευγον οἱ ἀδικούμενοι καὶ καταδυναστευόμενοι, καὶ δῆμοι καὶ ἰδιῶται, καὶ ὑπάρχουσι παραδείγματα ἐν τῇ Βυζαντινῇ ἱστορίᾳ, καθ' ἃ ἡ χρῆσις τοῦ δικαιώματος τούτου τοῦ Αὐτοκράτορος ἱκανοποίει τὴν κοινὴν γνώμην, περιεποίει δημοτικότητα καὶ ὑπόληψιν εὐθυδικίας εἰς τὸν

(1) Τρόπος τοῦ γράφειν παρὰ τοῖς Τούρκοις, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς Πέρσαις: »Σέν σεν κί» Σὶν, κὶ μποσταντζῆ-μπασὴ λαλὰμ ὀλὰν, κτλ.

κρατοῦντα, καὶ προελάμβανε τὰς στάσεις καὶ τὰς αὐτοδικίας. Οἱ δὲ κυβερνώμενοι, οὐ μόνον ἀπεδέχοντο καὶ περιέμενον, ἀλλὰ καὶ προεκάλουν, ἐν τοῖς θεάτροις ἰδίως καὶ ταῖς ἱπποδρομίαις, καθὼς καὶ εἴδομεν ἤδη (1) καὶ θέλομεν καὶ κατόπιν ἰδεῖ, τὴν αὐθαίρετον ταύτην τοῦ μονάρχου παρέμβασιν εἰς τὴν συνήθη τῆς δικαιοσύνης ὁδόν.

Τῷ 1840 ἐξεδόθη Ποινικὸς Κώδηξ. Ἀλλὰ πρὸ τούτου ἡ ποινικὴ τῶν Τούρκων δικονομία ἐστηρίζετο εἰς τὸ αὐθαίρετον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Τὸ αὐτὸ ἐπομένως ἔγκλημα ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου ἢ ῥαβδισμῶν ἢ εἱρκτῆς ἢ ὑπερορίας, ὅπως ἐφαίνετο δηλονότι εὐλογώτερον τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς τὸν διατάττοντα Βεζίρην ἢ Πασσᾶν ἢ καὶ αὐτὸν τὸν Σταμπὸλ-ἐφέντην· ὁ δὲ πωλῶν διὰ λειψῶν μέτρων καὶ σταθμῶν παντοπώλης ἄλλοτε μὲν κατεδικάζετο εἰς δήμευσιν τοῦ πωλουμένου, ἄλλοτε εἰς πρόστιμον, ἄλλοτε εἰς πλειοτέρους ἢ ὀλιγωτέρους ῥαβδισμοὺς κατὰ τῶν πελμάτων τῶν ποδῶν, ἄλλοτε ἐκαρφόνετο ἀπὸ τοῦ ὠτὸς ὄρθιος εἰς τὴν θύραν τοῦ ἐργαστηρίου 'του, καὶ ἄλλοτε ἐκρεμᾶτο χωρὶς πολλῶν διατυπώσεων ἀπὸ τοῦ ἀνωφλίου 'της. Ἐπενοοῦντο δὲ καὶ ποιναί, τῶν ὁποίων 'δὲν προϋπῆρχε παράδειγμα. Τοῦτο ὅμως ἐξήρτητο ἀπὸ τῆς εὐφυΐας καὶ φιλοκαλίας τοῦ Πασσᾶ! Δύο ἔτη πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνεγερσίας, ὁ Βεζίρης Μώραλη-Δερβὶς-Μεχμὲδ-πασσᾶς, περιερχόμενος, κατὰ τὸ σύνηθες, ἀγνώριστος, ἀπαντᾷ ἐν τῷ Διπλοκιονίῳ Βούλγαρόν τινα γαλακτοπώλην, πωλοῦντα καϊμάκιον. »Πόσου τὸ καϊμάκιόν σου; 'τὸν ἐρωτᾷ·—Πέντε γρόσια, Ἀγᾶ.— Πῶς εἶνε δυνατὸν τόσον ἀκριβά (τὸ γρόσιον εἶχεν ἓν Γαλλικὸν σχεδὸν φράγκον); — Ἀλλὰ τὰ ὑποδήματά μου φθείρονται διατρέχοντος τὰς ὁδούς. Πόθεν θὰ 'τὰ οἰκονομήσω; — Ὤ! ὅσον διὰ τοῦτο, ἀποκρίνεται ὁ εὐφυὴς Μωραΐτης, ἐγὼ 'να σοὶ χαρίσω ὑποδήματα, τὰ ὁποῖα 'να μὴ φθείρωνταί ποτε· καὶ διατάττει πάραυτα τὸν πλησίον ἐκεῖ ἐργαζόμενον νὰλμπάνδην (καλυβωτὴν) 'να 'τοῦ καρφώσῃ ἓν ζεῦγος καλῶν πετάλων εἰς τὰ ποδάρια.

Βαθμοὶ καὶ τύποι δικαιοδοσίας.

Εἴδομεν ὅτι, κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν κατάκτησιν αἰῶνας, ὁ Βεζίρης ἐδίκαζε μετὰ τῶν λοιπῶν Βεζιρῶν εἰς τὸ Κουτμπὲ-ἀλτὺ, οἵ τινες διὰ τοῦτο καὶ Κουτμπὲ-Βεζίραι ἐλέγοντο. Ἡ συνεδρίασις αὕτη, καλουμένη Γκαλυμπὲ-διβάν, ἐγίνετο κάθε κυριακὴν καὶ τρίτην, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν

(1) Ἴδε σελ. 249 τοῦ Α'. Μέρους.

δευτέραν καὶ τὸ σάββατον. Ἐθεωροῦντο δὲ ἐν αὐτῇ αἱ γενικαὶ ὑποθέσεις τοῦ Κράτους, τὰ οἰκονομικά, τὰ περὶ τῶν ἱερῶν καταστημάτων, τὰ στρατιωτικά, τὰ δικαστικά, τὰ ἀστυνομικά· συνεζητοῦντο τὰ ἐξωτερικά, αἱ προτάσεις τῶν ξένων πρέσβεων, ἐὰν ὑπῆρχον τοιαῦται, ὑπεγράφοντο αἱ πρὸς τὰς Ἐπαρχίας διαταγαί, τὰ διαβατήρια, τὰ μπεράτια κλπ· εἰσήγοντο αἱ εἰς τὸ Διβάνι ἐκκαλούμεναι ἰδιωτικαὶ δίκαι καὶ ἐδικάζοντο ἀκριβῶς, διότι ὑπετίθετο παρευρισκόμενος ἢ καὶ παρευρίσκετο τῷ ὄντι ἀκροώμενος ἀθέατος ἀπὸ τῆς προειρημένης θυρίδος ὁ Σουλτάνος.

Ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὸ Διβάνι τοῦτο ὁ Deloir. Μίαν ὥραν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, τρεῖς ἀξιωματικοὶ τοῦ Σαραγίου, ἀφ' οὗ προσευχηθῶσι, περιμένουσιν ἔφιπποι τοὺς Πασσάδες καὶ λοιποὺς μεγιστᾶνας. Ἅμα δὲ φανῶσι, τοὺς χαιρετοῦσι μεγαλοφώνως καὶ ἐξ ὀνόματος. Ἐκεῖνοι δέ, ταχύνοντες τοὺς ἵππους των, ἅμα φθάσωσι τριάκοντα-τεσσαράκοντα βήματα ἐντεῦθεν τῆς πύλης, τοποθετοῦνται κατὰ τάξιν καὶ στοιχηδὸν ἔφιπποι πρὸς τὰ δεξιά, περιμένοντες τὸν Μ. Βεζίρην· ἅμα δὲ φανῇ οὗτος, ἀνοίγεται ἡ θύρα, καὶ ἐμβαίνουσι σωρηδὸν οἱ Σιπαχῆδες καὶ Γενίτσαροι, καὶ παρατάττονται, οὗτοι μὲν πρὸς τὰ δεξιά, ἐκεῖνοι δὲ πρὸς ἀριστερὰν ὑπὸ τὰς ὀλόγυρα τῆς αὐλῆς στοάς. Πεζεύσαντος δὲ καὶ εἰσελθόντος εἰς τὸν Τρίκλινον τοῦ Βεζίρη, τρέχουσι πάλιν πεζοί, καὶ παρατάττονται περὶ τὴν τοῦ Διβανίου θύραν. Οἱ δὲ θυρωροὶ φωνάζουν πρὸς τοὺς ἀργοπατοῦντας: Σ ε γ ὺ ρ τ, Σ ε γ ὺ ρ τ (σπεῦσον, τάχυνον).

Ἀφ' οὗ δὲ καθήσῃ ὁ Βεζίρης καὶ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ οἱ ἄλλοι Βεζίραι, κατὰ τὴν τάξιν των, ὁ Νισαντζῆς (σφραγιδοφύλαξ) ἐκ δεξιῶν, οἱ Καζασκέραι ἐξ ἀριστερῶν, οἱ Δεφτερδάραι καὶ Γραμματεῖς μετὰ τοῦ Ῥεῖζ-ἐφέντη ἑκατέρωθεν ὄρθιοι, οἱ δὲ δύω ἀρχιθυρωροὶ (Καπουτζῆ-μπασῆδες) καὶ ὁ Τσαούς-μπασης περὶ τὴν εἴσοδον, ἔξωθεν τῆς ὁποίας ἵσταντο ὁ Γενιτσὰρ-ἀγᾶς, ὁ Σιπαχχυλὲρ-ἀγασῆ καὶ οἱ λοιποὶ Ὀτζὰκ-ἀγάδες, φυλάττοντες, εἰσάγονται οἱ ἔχοντες ὑποθέσεις, τῶν ὁποίων ἀφ' οὗ ἀνεγινώσκοντο ὑπὸ τῶν δύω τεσκερετζῆδων αἱ ἀναφοραί, καὶ τὸ δικαστήριον ἀπεφάσιζε περὶ αὐτῶν, ἐγίνετο ἔκθεσις, ἐὰν ἦτον ἀνάγκη, περὶ αὐτῶν εἰς τὸν Σουλτάνον, εἰσερχομένου τοῦ Βεζίρη εἰς τὸ πλησίον Ἀρζ-ὀδασῆ (τὸ δωμάτιον τῶν διασκέψεων, καθὼς λέγουσι τώρα ἐν Ἑλλάδι) καὶ ἰδιάζοντος (κάμνοντος Χ α λ β ὲ τ, ἤ, κατὰ τοὺς Βυζαντινούς, Σ ι λ έ ν τ ι ο ν) μετὰ τοῦ Ῥεῖζ-ἐφέντη.

Εἶχον δὲ ὅλοι οἱ Ὑπουργοὶ καὶ ἰδιαίτερά τινα φορέματα διὰ τὸ Διβάνι τοῦτο. Καὶ οἱ μὲν Βεζίραι ἐφόρουν τὸ λεγόμενον Καλεβὶ, καβοῦκι τρίγωνον, ἑνὸς καὶ ἡμίσους πήχεως ὕψους, περιτριγυρισμένον διὰ τολυπανίου καὶ

ἔχον ἔμπροσθεν οὖϊαν χρυσοΰφαντον τριῶν δακτύλων πλάτους ἐν εἴδει κύκλου. Τὸ δὲ ἐπανωφόριον (οὐστ-καφτὰν) τοῦ Μ. Βεζίρου ἦτον λευκὸν ἀτλάζι ἐνδυμένον διὰ χακουμίων, μετὰ μακρῶν χειρίδων, ἀνεστρωμένων ὄπισθεν. Τῶν δὲ λοιπῶν Κουτμπὲ-Βεζιρῶν ὅμοια, πλὴν χρωματισμένα. Τὰ καβούκια τῶν Καζασκέρων, πλατύτατα καὶ διπλάσια τὸ μέγεθος τῶν συνήθων, ὠνομάζοντο δὲ Κ α λ α β ὲ τ, τὰ δὲ ἐπανωφόριά των ἐκ κιλικίου (σ ὸ φ) σκούρου. Ὁ Δεφθερδάρης καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ ἐφόρουν κυλινδροειδῆ καβούκια, τὰ λεγόμενα Μ ο υ ζ ε β ε ζ έ· τὰ δὲ ἐπανωφόριά των ἦσαν ὅμοια τῶν συνήθων καφτανίων, ἐνδυμένα ὅμως διὰ χακουμίων. Οἱ Καπουτζὴ-μπασῆδες ἐφόρουν χρυσοΰφαντα ἐπανωφόρια, αἱ δὲ χακουμόγουναι τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Βεζίρη διεκρίνοντο διὰ τὰ πλατύτατα αὐτῶν μανίκια. Ὁ ἐπενδύτης τοῦ Κοὺλ-κεαγιᾶ ἦτον ἐνδυμένος δέρμα ῥήσσου· ὁ δὲ μαῦρος τῆς περικεφαλαίας (κούκκας) αὐτοῦ λόφος ὑψοῦτο πρὸς τὸ ἀριστερὸν μέρος, ἐν ᾧ οἱ τῶν ἄλλων Ὀτζὰκ-ἀγάδων ἔνευον πρὸς τὰ δεξιά.

Ἀναλόγως δὲ τῶν θεωρουμένων ὑποθέσεων παρευρίσκοντο εἰς τὸ συνέδριον τοῦτο καὶ ὁ Σεῒχ-οὐλ-ἰσλάμης, καὶ ὁ Καπετὰν πασσᾶς, καὶ ὁ Γενιτσὰρ-ἀγᾶς, καὶ διάφοροι ἄλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ κατώτεροι Βεζίραι.

Ἐκλιπόντων δὲ μετὰ χρόνον τῶν Κουτμπὲ-Βεζιρῶν, συνεξέλιπε καὶ τὸ Γκαλυμπὲ-Διβάν, συγκροτούμενον μόνον, καὶ τοῦτο διὰ τὸν τύπον, ὁσάκις ἔμελλε 'να ἐμφανισθῇ ξένος πρέσβυς εἰς τὸν Σουλτάνον. Ὁ δὲ Βεζίρης συνεδρίαζε (εἶχε Διβάνι) τετράκις τῆς ἑβδομάδος, παρασκευήν, σάββατον, δευτέραν καὶ τετράδην ἐν τῷ Ἀ ρ ζ - Ὀ δ α σ ῆ, ἐκτὸς ἐὰν κατεπείγουσά τις ὑπόθεσις ἤθελε 'τὸν ἐμποδίσῃ, καὶ τότε 'τὸν ἀνεπλήρου ὁ Τσαούσμπασης. Αἱ κυριακαὶ καὶ τρίται ἦσαν προσδιωρισμέναι διὰ τὰς ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου συνεδριάσεις. Ἡ δὲ πέμπτη εἶνε πάντοτε τ α α τ ὶ λ (ἄνετος). Τὸ δὲ ῥαμαζάνιον ὅλη αὐτὴ ἡ σειρὰ τῆς ὑπηρεσίας, καθὼς καὶ αἱ πρὸς ἐργασίαν ὧραι, ἀνατρέπονται, καὶ ἡ ἡμέρα γίνεται νὺξ καὶ τἀνάπαλιν, ὡς προείπομεν.

Τὸ δὲ λεγόμενον τοῦτο Ἀρζ-ὀδασὴ, τὸ ἀνώτατον ὅλων τῶν δικαστηρίων, ἦτον αἴθουσά τις ὑπερεκτεταμένη ἐν τῷ πρώτῳ ἢ μεσαίῳ πατώματι τοῦ Πασσᾶ-καπουσοῦ, φωτιζομένη ἐντέχνως, καὶ ἐκ μὲν τῶν τριῶν μερῶν κλεισμένη διὰ τοίχων, ἐκ δὲ τοῦ τετάρτου, φέροντος πρὸς τὴν κλίμακα καὶ ὑποστηριζομένου διὰ κιόνων, ἀνοικτή. Ἐδῶ στέκουν οἱ δικαζόμενοι, τοποθετημένοι εἰς τρόπον, ὥστε 'ν' ἀκούωνται εὐκόλως, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν δικαστῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἔξωθεν πρὸς τὴν κλίμακα ἱσταμένων ἀκροατῶν. Καταντικρὺ δὲ τῆς εἰσόδου φαίνεται ἐπὶ τοῦ τοίχου κόσμημά τι ἐν σχήματι κόγχης, ὑπὲρ τὸ ὁποῖον ἀναγέγραπται χρυσοῖς γράμμασιν, ἡ

ὁμολογία τῆς πίστεως τῶν Ὀθωμανῶν, ὁ Τουγρᾶς τοῦ Σουλτάνου, καὶ ἡ ἑπομένη ὡραία ἐπιγραφὴ, τὴν ὁποίαν εἴθε 'να εἶχον πάντοτε ἔναυλον οἱ διέποντες τὰς τύχας τῶν ἐθνῶν: »Μία ὥρα δικαιοσύνης εἶνε πλέον εὐπρόσ-» δεκτος εἰς τὸν Θεὸν παρὰ ἑβδομήκοντα ἔτη προσευχῆς«. Ὑποκάτωθεν δὲ ἦτον ἡ καθέδρα τοῦ Βεζίρη, στοιβὰς μεγαλοπρεπὴς, ὅπου ἐκάθητο εὐρωπαϊστὶ, ἔχων δηλαδὴ τοὺς πόδας βαίνοντας ἐπὶ τοῦ ὑποποδίου. Ἐπὶ τῆς πρὸς μεσημβρίαν δὲ τοῦ τοίχου πλευρᾶς ἐζωγράφισται λυχνία, ἐπέχουσα τόπον τοῦ ἐν τοῖς τζαμίοις Μιχράμπ, πρὸς τὸ ὁποῖον στρέφονται προσευχόμενοι οἱ Ὀθωμανοί. διότι, μὴ δυναμένων τῶν διαδίκων 'ν' ἀφίνωσι τὴν ὑπόθεσίν 'των, ἵνα ὑπάγωσιν εἰς τὸ τζεαμίον κατὰ τὴν προσδιωρισμένην ὥραν τῆς προσευχῆς, ἐπενόησαν τὸ σημεῖον τοῦτο, πρὸς τὸ ὁποῖον στρεφόμενος ἕκαστος, ἅμα ἀκούσῃ κράζοντα τὸν μουεζίνην, κάμνει τὸ ναμάζι 'του ἐν μέσῳ τοῦ θορύβου πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου.

Μετὰ τοῦ Βεζίρη συνεδρίαζον, δικάζοντες ὡς συμπάρεδροι, διάφοροι τῶν ἐν τέλει· συνήθως δὲ, τὴν μὲν παρασκευὴν οἱ δύω Καζασκέραι, ὁ μὲν τῆς Ἀνατολῆς ἐξ ἀριστερῶν, ὡς ἀκροατὴς μόνον, ὁ δὲ τῆς Ῥούμελης, ἐκ δεξιῶν, ὡς συνδικαστής· τὸ δὲ σάββατον, ὁ Γαλάτα-Μολλασῆ· τὴν δευτέραν, ὁ τοῦ Ἐϊοὺμπ καὶ ὁ Οὐσκιουδὰρ-Μολλασῆ· τὴν δὲ τετράδην, ὁ Ἰσταμπὸλ-ἐφέντης.

Πρὶν ἐμφανισθῇ ὁ Βεζίρης, οἱ διάδικοι ἐτοποθετοῦντο ὑπὸ τοῦ Τσαούσμπαση εἰς δύω σειρὰς, κρατοῦντες ἕκαστος ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ ἀρζ-οὺ-χάλε 'του (1), καὶ παρ' ἕκαστον εἷς τσαούσης. Εἰσελθόντος δὲ τοῦ Βεζίρη, καὶ τοῦ χρυσοῦ τάπητος (ἐϊσσκιρὰμπ), ἐπὶ τοῦ ὁποίου γράφει, ἀναπτυχθέντος, κατ' ἐπιταγὴν αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὁ πρῶτος ἐνάγων, ὁ ἱστάμενος ἐξ ἀριστερῶν, ἔδιδε τὴν ἀναφοράν 'του εἰς τὸν τσαούσην 'του, οὗτος δὲ 'τὴν ἐνεχείριζεν εἰς τὸν Τσαούσ-μπασην ἢ τὸν Τσαουσλὰρ-κιατιμπῆ ἢ τὸν Τσαουσλὰρ-ἐμινῆ, καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸν Μέγαν Τεσκερετζῆν, ἱστάμενον ὄρθιον ἐξ ἀριστερῶν τοῦ Βεζίρη. Οὗτος δὲ ἀνεγίνωσκεν αὐτὴν μεγαλοφώνως, καὶ ἀφ' οὗ ἠκούοντο ἀμφότεροι οἱ διάδικοι κατ' ἀντιμωλίαν, καὶ οἱ λόγοι 'τῶν συνεζητοῦντο ἑκατέρωθεν, οἱ πάρεδροι, ἀνιστάμενοι, ἐπανελάμβανον ἐν συνόψει τὰ κεφάλαια τῆς δίκης, ἐξέφραζον ἐπ' αὐτῆς τὴν γνώμην 'των, καὶ συνεπέραινον τὴν ἀπόφασιν κατὰ τὰ φῶτα αὐτῶν καὶ τὸ θεῖον δίκαιον·

(1) Τὰ ἀρζυ-χάλεα πρέπει 'να ἦνε γραμμένα, ὅσον οἷόν τε, συντόμως καὶ σαφῶς, καὶ συνήθως 'δὲν ὑπερβαίνουσι μίαν σελίδα χάρτου, εἰς τὸ ὄπισθεν τῆς ὁποίας θὰ γραφῇ ἡ γνωμοδότησις· ὅθεν καὶ ἡ σύνταξις αὐτῶν, ὡς ἀπαιτοῦσα πολλὴν ἕξιν, 'δὲν εἶν' ἑκάστου ἔργον, καὶ διὰ τοῦτο ὑπάρχουσιν ἀναφορογράφοι (ἀρζυχαλτζῆδες) ἐξ ἐπαγγέλματος, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἱκανότητα ὑποχωρεῖ πολλάκις καὶ αὐτὸς ὁ Ῥεΐζ-ἐφέντης.

ἐγκριθείσης δὲ ταύτης καὶ παρὰ τοῦ Βεζίρη, ὁ μὲν Τεσκερετζῆς ἐσημείονεν αὐτὴν ἐπὶ τῆς κεφαλίδος τῆς ἀναφορᾶς, ἥτις μένει ἐπὶ τούτῳ ἄγραφος, ὁ δὲ Βεζίρης ἐπεκύρονεν αὐτὴν, ὑπογράφων τὴν λέξιν Σ ὰ χ (ἔγκυρον)· εἰ δέ κε 'δὲν ἤθελεν εὐχαριστηθῆ, ἀνεθεώρει τὴν δίκην, καὶ, ἐὰν εὕρισκεν ὅτι ἐδικάσθη ἀδίκως ἢ ἐσφαλμένως, ἀπεφάσιζεν αὐτὸς, κατὰ τὴν ἰδίαν 'του γνώμην, καὶ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἐξεδίδετο ἀντίγραφον (Χ ο τ ζ ὲ τ) εἰς τοὺς διαδίκους. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει, οἱ γνωμοδοτήσαντες ἐναντίως σύνεδροι ὑπεστήριζον ἐπιμόνως τὴν ἑαυτῶν γνώμην, διότι προὔκειτο δι' αὐτοὺς περὶ τῶν ὅλων. Ἐν ᾧ δὲ ἐπράττοντο ταῦτα πρὸς τὸ ἀριστερὸν μέρος, ὁ ἐκ τοῦ δεξιοῦ διάδικος διεβίβαζε τὴν ἀναφορὰν 'του εἰς τὸν Κιουτσοὺκ-Τεσκερετζῆν, ὅς τις διεξήρχετο αὐτὴν κατ' ἰδίαν, ὅπως, ἅμα τελειώσῃ ἡ πρώτη δίκη, ἀναγνώσῃ αὐτὴν ἐπιτροχώτερον. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον ἐξηκολούθει τὸ Διβάνι πολλάκις ἄχρι νυκτός.

Παρεκτὸς δὲ τοῦ συνήθους τούτου αὐτοκρατορικοῦ Διβανίου, ὁ Σουλτάνος συνεκρότει ἐνίοτε ἰδιαίτερον συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο Ἀ γ ι ὰ χ δ ι β ὰ ν, διότι ὅλοι συνεσκέπτοντο ὄρθιοι. Ἐπειδὴ δὲ συνεζητοῦντο ἐν ταῖς τοιαύταις συνελεύσεσι γενικὰ, καὶ ἰδίως πολεμικὰ ζητήματα, ἐζητοῦντο αἱ γνῶμαι ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν συγκεκλημένων, ἰδίως δὲ τῶν πρεσβυτῶν στρατιωτῶν, τὰς ὁποίας ἀνέφερεν εἰς τὸν Σουλτάνον ὁ Βεζίρης.

Σήμερον ὑπάρχουσι δι' ἑκάστην πρωτεύουσαν ἐπαρχίας πέντε βαθμοὶ δικαιοδοσίας:

Α', διὰ τὰς μικρὰς δίκας, ὁ συμβιβασμὸς, κατορθούμενος διὰ τῶν Συμβούλων ἑκάστης ἐθνικότητος τῶν διαφερομένων·

Β', ἡ Ἀστυνομία·

Γ', τὸ πολιτικὸν δικαστήριον (Μ ε τ ζ λ ί ς)·

Δ', ἡ ἔφεσις εἰς τὸ δικαστήριον τῆς ἕδρας τοῦ Πασσᾶ·

Ε', ἡ ἔκκλησις εἰς τὸ μέγα διβάνι τῆς ΚΠ.

Ἑπομένως ἡ διανομὴ τῆς δικαιοσύνης εἶνε διαπεπιστευμένη

Α', εἰς ἓν ἀνώτατον δικαστικὸν Συμβούλιον ἢ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας (Μ ε τ ζ λ ῆ σ ι-Β α λ ά ϊ-Ἀ χ κ ι ά μ ι-ὰ δ λ ι ὲ), συστηθὲν τῷ 1840, τὸ ὁποῖον, ἐπέχον τόπον Ἀρείου Πάγου, δικάζει ἀνεκκλήτως ὅλα τὰ κατὰ τοῦ Κράτους ἐγκλήματα, καθὼς καὶ τὰς καταχρήσεις τῶν ὑπαλλήλων καὶ τὰς εἰς αὐτὸ εἴτε κατὰ πρῶτον εἰσαγομένας, εἴτε ἀπὸ τῶν κατὰ τόπους δικαστηρίων ἐκκαλουμένας ἢ παραπεμπομένας ὑποθέσεις, ἀναθεωροῦν καὶ τὰς ἀποφάσεις τῶν κατωτέρων ποινικῶν δικαστηρίων. Οὐδεμία δὲ θανατικὴ ποινὴ ἐκτελεῖται, πρὶν καθυποβληθῇ εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦτο καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ Σουλτάνου·

Β΄, εἰς ἓν Ἐφετεῖον, τὸ Ἄρζ - όδασί, προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ Σεΐχ-ούσ-ἰσλάμη καὶ διῃρημένον εἰς δύο Προεδρίας, ὧν τῆς μὲν προΐσταται ὁ τῆς Ἀνατολῆς Καζασκέρης, δικάζων ἐν Χρυσοπόλει, τῆς δὲ ὁ τῆς Ῥούμελης ἐν Κωνσταντινουπόλει· δικάζει δέ, κατὰ τὸν Ἱερὸν Νόμον, τὰς ὑποθέσεις, ὅσαι δι' ὑπουργικῆς διαταγῆς παραπέμπονται (μ π ο υ γ ι ο υ ρ-δ ί ζ ο ν τ α ι) ῥητῶς εἰς αὐτό, ἢ εἰς τὰ τμήματα αὐτοῦ, εἴτε ὡς ἀφαιρεθεῖσαι ἀπὸ ἄλλων κατωτέρων δικαστηρίων, εἴτε καὶ ὡς κατὰ πρῶτον εἰσαγόμεναι. Ἑδρεύουσι δὲ ἐν αὐτῷ, παρεκτὸς τοῦ Σεΐχ - ούλ - ἰσλάμη καὶ τῶν δύο Καζασκέρων, ἑπτὰ ἄλλοι ἀνώτεροι Ὀθωμανοὶ ὑπάλληλοι, καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς δικαιοσύνης (Δαβιὲ Ναζιρή), ἐν εἴδει εἰσαγγελέως. Ἀπὸ τοῦ Ἄρζ - όδασῆ δύναται 'ν' ἀφαιρεθῇ δι' ὑπουργικῆς διαταγῆς ὑπόθεσις καὶ 'να παραπεμφθῇ εἰς τὸ Ἀχκιάμι-Ἀδλιέ, μόνον δι' ἀναρμοδιότητα λόγῳ ὕλης·

Γ΄, εἰς εἰκοσιτέσσαρα (εἰκοσιέν, εἰκοσιδύο ἢ εἰκοσιπέντε, κατ' ἄλλους), ἀνώτερα ἢ Νομαρχιακὰ δικαστήρια (Πρωτοδικεῖα, Μ ε β λ ε β ι έ τ), ἀνήκοντα εἰς ἓν ἢ καὶ πλειότερα ἐγιαλέτια ἕκαστον καὶ προεδρευόμενα ὑπὸ ἑνὸς ἀρχιδικαστοῦ (Μολλᾶ)·

Δ΄, εἰς ἐννενήκοντα πέντε Ἐπαρχιακὰ δικαστήρια, ἀνήκοντα εἰς τοὺς Καζάδες, καὶ προεδρευόμενα ὑπὸ ἑνὸς Κχαδῆ, καὶ

Ε΄, εἰς 350 (;) εἰρηνοδικεῖα ἢ συνήθη δικαστήρια (Μ ε χ κ ε μ έ), ἀνήκοντα εἰς τοὺς Ναχχυγέ, καὶ προεδρευόμενα ὑφ' ἑνὸς Ναχχὶμπ (εἴδους εἰρηνοδίκου, κυρίως δὲ ἀναπληρωτοῦ τοῦ Κχαδῆ ἢ τοῦ Μολλᾶ).

Ἰδοὺ δὲ ὁ πίναξ τῶν ἑκατὸν εἴκοσι τούτων Νομαρχιακῶν καὶ Ἐπαρχιακῶν πρωτοδικείων, διῃρημένων εἰς πέντε κλάσεις:

		Κ α ζ ά δ ε ς
Α΄ κλάσις	Κωνσταντινούπολις (1)	4
Β΄ κλάσις	Μέκκα καὶ Μεδίνη	4
Γ΄ κλάσις	Ἀδριανούπολις	7
	Προῦσα	15
	Βηρυτὸς	2
	Κάϊρον	
Δ΄ κλάσις	Γαλατᾶς (2)	4
	Σκούταρι	
	Ἐϊούμπ (3)	2
	μεταφέρονται	38

(1) Ἡ ΚΠ καὶ τὰ προάστειά της ἀποτελοῦσι τρία Μεβλεβιέτια, ἐξ ὧν τὸ κυρίως τῆς ΚΠ. περιλαμβάνει ἀντὶ καζάδων τέσσαρας συνοικίας: Δαοὺδ-πασσᾶ, Μαχμοὺδ-πασσᾶ, Ἀλῆ-πασσᾶ καὶ Ἀτὶφ-τσελεπῆ. (2) Τὸ τοῦ Γαλατᾶ Μεβλεβιὲτ περιέχει ὡσαύτως τέσσαρας καζάδες: Κασὶμ-πασσᾶ, Τὸπ-χανέ, Μπεσσὶκ-δάσσ καὶ Γενὶ κιοῦ (3) Τὸ τοῦ Ἐϊούμπ Μεβλεβιὲτ περιέχει δύω Καζάδες ἐκ τῶν περιχώρων τῆς ΚΠ., τὸν τῆς Σηλυβρίας καὶ τὸν τῆς Τσατάλτζε.

	ἐκ μεταφ.	38
Δ΄ κλάσις	Λάρισσα	6
	Θεσσαλονίκη	11
	Σμύρνη	8
	Χαλέπι	1
Ε΄ κλάσις	Φιλιππούπολις	5
	Σόφια	8
	Βόσνα	5
	Μεράσσ	11
	Τραπεζοῦς	4
	Ἐρζερούμ	3
	Κιουρδιστὰν	8
	Ἀϊντὰμπ	2
	Ἱερουσαλήμ	2
	Δαμασκὸς	2
	Βαγδὰτ	3
	Τρίπολις	3
		120

Ἐκτὸς τῶν δικαστηρίων τούτων, καθεστώτων διὰ τοὺς ὑπηκόους τῆς Αὐτοκρατορίας, ὑπάρχουσι καὶ μικτὰ δικαστήρια, οἱονεὶ πρωτοδικεῖα, συγκείμενα ἐξ Ὀθωμανῶν καὶ Εὐρωπαίων, ἐκλεγομένων εἰς ἴσον ἑκατέρωθεν ἀριθμὸν, καὶ δικάζοντα, κατὰ τὰ ἔθιμα καὶ τὰς Εὐρωπαϊκὰς, ἰδίως δὲ τὰς Γαλλικὰς, νομοθεσίας, τὰς ἀστυκὰς καὶ ἐμπορικὰς διαφορὰς, τὰς μεταξὺ ἐντοπίων καὶ ξένων· καὶ ἄλλα διὰ τὴν ἐπανορθωτικὴν ἀστυνομίαν. Οἱ σύνεδροι ἑκάστου τῶν ἐπιτοπίων, καθὼς καὶ τῶν μικτῶν, Συμβουλίων (Μετζλὶσ) εἶνε ἄμισθοι. Ἐν δὲ ταῖς συνεδριάσεσι, πρῶτος γνωμοδοτεῖ ὁ Πασσᾶς ἢ ὁ Μουσελίμης, δεύτερος ὁ Δεφθερδάρης, τρίτος ὁ Καδῆς. Οἱ λοιποὶ συμπάρεδροι θεωροῦνται ἴσοι μεταξύ 'των· ἕκαστος δὲ αὐτῶν φέρει καὶ ἐν παράσημον (νισσὰν) τῆς ὑπηρεσίας 'του, τὸ ὁποῖον παραδίδει εἰς τὸν διάδοχόν 'του.

Οἱ δικασταὶ (Μολλάδες, Καδῆδες καὶ Ναχγίμπαι) δικάζουσι καὶ τὰ κατὰ τὸ δόγμα, ἐκπληροῦσι δὲ καὶ καθήκοντα συμβολαιογράφων.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ Κράτει ὑφίστανται ἀπό τινος δύο εἴδη δικαιοδοσίας, διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων· τὸ μὲν καθαρῶς Τουρκικὸν, ὁδηγὸν ἔχον τὸν ἱερὸν Νόμον, τὸ δὲ μικτὸν, ἐφαρμόζον τὰ ἔθιμα, τὰς Κυβερνητικὰς διατάξεις, καὶ, ἐξ ἀναλογίας, τὰς Εὐρωπαϊκὰς νομοθεσίας· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀποτελεῖ ἕνα βαθμὸν δικαιοδοσίας, εἰ καὶ οἱ δικασταὶ διαφόρους φέρουσι βαθμοὺς, δικάζοντες πᾶσαν κτηματικὴν καὶ

προσωπικὴν διαφοράν, ἐκτὸς τῶν ἀναγομένων εἰς τὰ βακούφια, τὰς ὁποίας δικάζουσιν ἀποκλειστικῶς ἰδιαίτερα δικαστήρια, ὧν προεδρεύει εἷς Μουφετῆς, καί, ἐπὶ σπουδαίων ἀντικειμένων, ὁ Πασσᾶς ὁ διευθύνων τὸ Ἐφκάφ, καὶ πασῶν τῶν ἄλλων, ὅσαι, μὴ ἀναγόμεναι εἰς τὰς περὶ κυριότητος ἀκινήτων, παρεπέμφθησαν, μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Χάττι-χουμαγιοὺν τοῦ Γκιουλχανέ, εἰς τὰ μικτὰ δικαστήρια. Ὥστε οἱ Μεκχεμέδες σήμερον, πλὴν τῶν περὶ κυριότητος ἀκινήτων, δὲν ἔχουσιν ἀναγκαστικὴν δικαιοδοσίαν· δικάζουσι δὲ κυρίως μόνους τοὺς ἐκ συμφώνου καθυποβάλλοντας αὐτοῖς τὰς διαφοράς των, ὁποῖοι ὅμως εἰσὶν οἱ πολλοὶ Ὀθωμανοί, μὴ προαιρούμενοι ᾽να δικάζωνται ἄλλως ἢ διὰ τοῦ Ἱεροῦ Νόμου, ὅς τις συνίσταται, καθὼς εἴδομεν, εἰς πολλὰς καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀντιφατικὰς γνωμοδοτήσεις (Φετβᾶ), αἵ τινες, ἀπαγγελθεῖσαι ὑπὸ παλαιοτέρων τινῶν Νομοδιδασκάλων, ὧν περιφημότεροι ὁ Ἀλῆ-ἐφέντης, ὁ Ἀμπδουῤῥαχὶμ ἐφέντης, καί, ἐπὶ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου, ὁ Μουλτεκᾶς, καὶ ἀποῤῥέουσαι ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ Κορανίου καὶ τῶν πηγῶν τοῦ ἀρχαίου ἀραβικοῦ δικαίου, περιέχονται ἐν παντοίαις ἐπὶ τούτῳ συλλογαῖς. Τὸ δὲ δεύτερον ἢ μικτὸν εἶδος τῆς δικαιοδοσίας ἀποτελοῦσι, Α′ τὰ κατ᾽ ἐπαρχίας Μετζλίσια, οἱονεὶ Πρωτοδικεῖα· Β′, τὰ ἐμποροδικεῖα (Τυτζαρέτ)· Γ′, τὰ τῶν συντεχνιῶν (Λόντζα-ὀδασί)· καί, Δ′ τὸ ἐν ΚΠ. Ἀνώτατον Συμβούλιον τῆς ἐπικρατείας (Μετζλῆσι βαλάϊ Ἀχκιάμι Ἀδλιέ) ὡς ἀκυρωτικόν. Παρεκτὸς τῶν δικαστηρίων τούτων, ὑπάρχουσιν, ἐν ΚΠ. καὶ Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ τὰ ἑξῆς εἰδικὰ Δικαστήρια· Α′, τὸ Λιμεναρχεῖον, δικάζον ἀνεκκλήτως τὰς μεταξὺ πλοιάρχων καὶ ἐμπόρων ἢ ναυτῶν διαφοράς· Β′, ἡ Ἀστυνομία (Ζαπτιέ), διαιρούμενον εἰς δύο Τμήματα, τὸ μὲν διὰ τὰ πταίσματα καὶ τὰς ἀστυνομικὰς παραβάσεις, τὸ δὲ διὰ τὰ κακουργήματα, προεδρευόμενον ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς ἀστυνομίας, αἱ ἀποφάσεις τοῦ ὁποίου προσβάλλονται δι᾽ ἀναιρέσεως εἰς τὸ Ἀχκιάμι Ἀδλιέ· Γ′, ἡ ἀγορανομία (Ἰχτισάμπ), δικάζον ἐκ τοῦ προχείρου τὰς παραβάσεις τῶν ἀγορανομικῶν διατάξεων· Δ′, τὸ ἐπὶ τῶν οἰκοδομῶν (Ἐμπνιὲ Μετζλησί), διὰ τὰς μεταξὺ ἰδιοκτητῶν καὶ ἀρχιτεκτόνων διενέξεις, ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ ἐμπορίου, ἔχον ἐπίσης ἔκκλησιν διὰ παρατυπίας· Ε′, τὸ ἐν Σταυροδρομίῳ καὶ Γαλατᾷ δημοτικὸν Συμβούλιον, διὰ τὰς μεταξὺ οἰκοκυρίων καὶ ἐνοικιαστῶν διαφορὰς καὶ τὰς ἀγορανομικὰς παραβάσεις· ϛ′, τὸ Οἰκονομικὸν (Μαλιὲ μετζλησί), διὰ τὰς μεταξὺ τοῦ δημοσίου καὶ τῶν ἐκμισθωτῶν τῶν δημοσίων προσόδων διαφοράς, ἀποκειμένης τῆς ὁριστικῆς ἀποφάσεως εἰς τὸ Ἀχκιάμι Ἀδλιέ· Ζ′, τὸ τοῦ Τανζιμάτ, οἱονεὶ Νομοθετικὸν σῶμα, δυνάμενον, διαταγῇ τοῦ Σουλτάνου, ᾽να δικάσῃ τοὺς ὑπουργοὺς τοῦ Κράτους, διὰ παραμέλησιν τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὀργανικῶν

καὶ ἰδίως τῶν περὶ μεταῤῥυθμίσεως καὶ βελτιώσεως τοῦ διοικητικοῦ συστήματος νόμων· Η', τὸ νεωστὶ συστηθὲν, οἱονεὶ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον ἐπὶ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Κράτους· Θ', τὰ τῶν διαφόρων θρησκευμάτων πνευματικὰ δικαστήρια, τῶν ὁποίων ὅμως αἱ ἀποφάσεις δὲν εἶν' ὑποχρεωτικαὶ διὰ τὰ Τουρκικὰ δικαστήρια. Ὅλων ὅμως τούτων τῶν δικαστηρίων ἡ ἰσχὺς ματαιοῦται, πρῶτον, διότι πᾶς τις δύναται δι' ἀρζιχαλίου 'να ζητήσῃ, ὅπως διὰ διαταγῆς τοῦ ἁρμοδίου Ὑπουργοῦ, καὶ μάλιστα τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης, οὐ μόνον παραπεμφθῇ ἡ κατὰ πρῶτον κινουμένη ἀγωγὴ του εἰς ῥητόν τι καὶ λόγῳ ὕλης ἁρμόδιον δικαστήριον, ἀλλὰ καὶ 'ν' ἀφαιρεθῇ ὑπόθεσίς τις ἀπὸ τοῦ δικαστηρίου, εἰς ὃ ὑπάρχει ἤδη εἰσηγμένη, καὶ 'να παραπεμφθῇ εἰς ἄλλο ὁμοιόβαθμον ἢ ἀνώτερον (οὐδέποτε κατώτερον) δικαστήριον, καὶ ἀπὸ τούτου εἰς ἄλλο, ὑπὸ τὸ πρόσχημα, εἴτε ὅτι τὸ ἐπειλημμένον τῆς ὑποθέσεως δικαστήριον εἶνε λόγῳ ὕλης ἀναρμόδιον, εἴτε ὅτι ὁ δικαστὴς δὲν φαίνεται ἀμερόληπτος· καὶ δεύτερον διὰ τοῦ δικαιώματος τοῦ Σουλτάνου, ἐπιτρέποντος δι' ἰδιαιτέρας αὐτοῦ διαταγῆς (Ἰ ρ α δ έ) ἐν παντὶ καιρῷ τὴν ἐκδίκασιν ἢ ἀναθεώρησιν παραγεγραμμένης ἢ δεδικασμένης ἤδη ὑποθέσεως. Προσσημειωτέον δὲ εἰς ταῦτα, ὅτι ὡρισμένη διαδικασία οὐδεμία ὑπάρχει, καὶ ὅτι, ἐν ᾧ ἐνώπιον τῶν ἀκραιφνῶς Τουρκικῶν δικαστηρίων ἡ διὰ μαρτύρων ἀπόδειξις εἶνε πάντοτε καὶ ἀπεριορίστως δεκτὴ, κατισχύουσα καὶ αὐτῶν τῶν δημοσίων ἐγγράφων, εἰς τὰ τοπικὰ Μετζλίσια καὶ τὰ ἐμποροδικεῖα ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπικρατοῦσι τὰ ἔγγραφα, σπανίως ἐξεταζομένων μαρτύρων.

Προσωπικὸν τῶν δικαστηρίων καὶ ἡ μεταξὺ αὐτοῦ Ἱεραρχία.

Ἡ λέξις Ἱ ε ρ α ρ χ ί α, προκειμένου λόγου περὶ τῶν ἐμπεπιστευμένων τὴν διανομὴν τῆς δικαιοσύνης ἐν Τουρκίᾳ, ἐκλαμβάνεται εἰς τὴν κυρίαν τῆς σημασίαν, διότι ὁ δικαστὴς εἶν' ἐνταυτῷ καὶ ἱερεὺς, καὶ, χρείας καλούσης, ἠμπορεῖ αὐτοδικαίως 'να ἐκτελέσῃ καὶ καθήκοντα λειτουργοῦ τῆς θρησκείας. Ἵνα διορισθῇ τις ἐπομένως δικαστὴς, πρέπει 'να ἀνήκῃ εἰς τὸν Κλῆρον, δηλαδὴ 'να ἦνε Ο ὐ λ ε μ ᾶ, καὶ 'να διῆλθεν ἤδη τὰς ἀπαιτουμένας ἱεραρχικὰς καὶ σχολαστικὰς βαθμίδας.

Ἐπειδὴ δὲ περὶ τοῦ σώματος τῶν Οὐλεμᾶ καὶ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ἐν γένει Κλήρου θέλομεν διαλάβῃ ἐν ἐκτάσει εἰς τὸ Δ' Τμῆμα τοῦ παρόντος Μέρους, ἐνταῦθα σημειοῦμεν μόνον τὰ ἀφορῶντα τὸν δικαστικὸν σύλλογον,

τὸν συγκροτοῦντα τὸ προσωπικὸν τῶν δικαστηρίων, τὸ ὁποῖον διαιρεῖται, καθὼς εἴδομεν, εἰς πέντε τάξεις, ἐξ ὧν ἡ πρώτη καὶ δευτέρα περιέχουσι τοὺς πρώτους ἀξιωματικοὺς τοῦ Νόμου, τοὺς ὁποίους προτείνει διὰ τοῦ Βεζίρη εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ Σουλτάνου αὐτὸς ὁ Σεΐχ - οὐλ - ἰσλάμης, ὅς τις, λεγόμενος καὶ Μουφτῆς, εἶνε ὁ ἀρχηγὸς τῶν Οὐλεμᾶ καὶ ὑπέρτατος ἑρμηνεὺς τοῦ Νόμου, χωρὶς ᾽να ἦν᾽ ἐν τοσούτῳ αὐτὸς οὔτε ἱερεὺς οὔτε δικαστὴς ἐνεργείᾳ.

Μετὰ τὸν Σεΐχ - οὐλ - ἰσλάμην ἔρχονται οἱ δύω Καζασκέραι (1), ὧν ὁ τῆς Εὐρώπης, δικάζων τὰς ὑποθέσεις τοῦ δημοσίου, προηγεῖται, χάριν τῆς ΚΠ., τοῦ τῆς Ἀνατολῆς. Διορίζουσι δὲ ἑκάτερος αὐτῶν ὑπὸ τὴν ἐπικύρωσιν τοῦ Σεΐχ-οὐλ-ἰσλάμη, τοὺς εἰς τὸ τμῆμά ᾽του ἀνήκοντας δικαστὰς (Κχαδῆ), καὶ ἐπειδὴ οὗτοι ἀλλάσσονται κατὰ δεκαοκτὼ σεληνιακοὺς μῆνας, ἵνα μὴ λάβωσι ὅθεν ἐπιῤῥοὴν ἐν τῷ τόπῳ, τὰ εἰσοδήματα καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν Καζασκὲρ εἶνε σημαντικά. Ἀνάλογόν τι ὑπῆρχε καὶ ἐπὶ τῶν Γραικορωμαίων ὁ Κ ρ ι τ ὴ ς τ ο ῦ φ ο σ σ ά τ ο υ. Ὅλαι δὲ αἱ περὶ κληρονομιῶν δίκαι εἶνε τῆς δικαιοδοσίας ᾽των.

Μετ᾽ αὐτοὺς ἕπονται οἱ Μολλάδες ἢ ἀρχιδικασταὶ (Σ ο υ δ ο ὺ ρ) τῶν διαφόρων Μεβλεβιετίων, ἐξ ὧν οἱ δεκαπέντε πρῶτοι ὑπερέχουσι τῶν λοιπῶν δέκα, ὧν αἱ θέσεις εἶνε μεταχινηταὶ καὶ ἐνιαύσιοι καὶ ᾽δὲν ἔχουσι κἀμμίαν ἔποψιν προαγωγῆς, εἶνε δὲ οἱ ἑξῆς:

Α΄ τ ά ξ ι ς

ὁ τῆς Κωνστ/πόλεως (Ἰσταμπὸλ-καδησῆ),
ὁ τῆς Μέκκας,
ὁ τῆς Μεδίνης,
ὁ τῆς Ἀδριανουπόλεως,
ὁ τῆς Προύσης,
ὁ τῆς Δαμασκοῦ,
ὁ τοῦ Καΐρου,
ὁ τοῦ Γαλατᾶ,
ὁ τοῦ Σκουταρίου,
ὁ τοῦ Ἐϊοὺμπ,
ὁ τῆς Ἱερουσαλὴμ,
ὁ τῆς Σμύρνης,
ὁ τοῦ Χαλὲμπ,
ὁ τῆς Λαρίσσης καὶ
ὁ τῆς Θεσσαλονίκης.

Β΄ τ ά ξ ι ς

ὁ τοῦ Βαγδὰτ,
ὁ τῆς Βόσνας,
ὁ τοῦ Μαρὰστ,
ὁ τῆς Σόφιας,
ὁ τοῦ Βελγρὰδ,
ὁ τοῦ Ἀϊντὰμπ,
ὁ τῆς Κιουτάχγιας,
ὁ τοῦ Ἰκονίου,
ὁ τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ
ὁ τοῦ Διγιὰρ - Μπέκρ.

(1) Κατ᾽ ἀρχὰς ἦτον εἷς μόνος Στρατοδίκης, διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Μουρὰδ Α΄, καὶ προηγεῖτο τοῦ Μουφτῆ.

Μετὰ τοὺς Μολλάδες τάττονται ἱεραρχικῶς οἱ Μουφτῆδες, ἀποτελοῦντες σῶμα ἐκ διακοσίων σχεδὸν μελῶν, ἰσοβάθμων καὶ ἀμετακινήτων, ὧν τὸ μόνον καθῆκον εἶνε 'να ἐκδίδωσι φετβάδες, οἵτινες, χωρὶς οὐδὲν 'να προδικάζωσιν ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἀποκρίνονται μόνον κατὰ τὸ γράμμα τοῦ Νόμου καὶ κατά τινα τύπον ἀμετάβλητον εἰς τὴν τεθεῖσαν ἐρώτησιν (1).

Ἡ τετάρτη τάξις περιέχει τοὺς Κχαδῆδες ἢ δικαστὰς τῶν ἄλλων πόλεων, ὑποδιαιρουμένους εἰς τρεῖς ἄλλας κλάσεις, καὶ διοριζομένους ἢ ἐπικυρουμένους κατὰ δεκαοκτὼ μῆνας, ὡς προείπομεν, ὑπὸ τῶν δύω Καζασκέρων. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν διαφέρει κατὰ τόπους, εἶνε δὲ 350 περίπου, ἐξ ὧν 187 ἐν τῇ Εὐρώπῃ, 123 ἐν τῇ Ἀσίᾳ, καὶ 36 ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ Ἀφρικῇ.

Ἡ δὲ πέμπτη καὶ τελευταία περιλαμβάνει τοὺς Ναχχὺμπ ἢ Ναΐμπ, τοποτηρητὰς τῶν Μολλάδων καὶ Κχαδήδων, διοριζομένους ὑπ' αὐτῶν τούτων, καὶ ὑποδιαιρουμένους εἰς πέντε ἄλλας διακεκριμένας τάξεις, δηλαδή: Καζὰ-ναΐμπί, δικαστὰς χωρίων· Μπὰσ-ναΐμπ, τοποτηρητὰς τῶν τῆς Α' καὶ Β' τάξεως μολλάδων· Μολλᾶ-βεκιλί, ἀντικαταστάτας τῶν ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι Μολλάδων, οἱ ὁποῖοι δὲν δικάζουσί ποτε· Κχαδῆ-βεκιλί, ἀναπληρωτὰς Κχαδήδων, καὶ· Ἀρπαλὺκ-ναΐμπί, εἰσπράκτορας τῶν ἐπιτοπίων φόρων. Ἐκτελοῦσι δὲ, καθὼς εἴπομεν, καθήκοντα εἰρηνοδικῶν ἢ ἀνακριτικῶν δικαστῶν, καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶνε ἀπροσδιόριστος· ἐπειδὴ ὅμως τὸ σύνολον τῶν Κχαδήδων συμποσοῦται εἰς 1250, οἱ δὲ πλεῖστοι αὐτῶν διορίζουσι τοποτηρητάς των, ὁ ἀριθμὸς τῶν Ναχχὺμπ ἠμπορεῖ 'να ἀναβῇ εἰς 700—750.

Περὶ τοῦ Συμβουλίου τῆς Δικαιοσύνης διελάβομεν ἤδη (2). Μέλη τούτου εἶνε αὐτοδικαίως οἱ δύω Καζασκέραι, ὁ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐργοστασίων καὶ ὑποστατικῶν, ὁ ἀρχιτελώνης καὶ ὁ ἀρχειοφύλαξ.

Τὸ παρὰ τῷ Σεΐχ-οὺλ-ἰσλάμῃ Συμβούλιον συγκροτοῦσιν ὁ Σεΐχ-οὺλ-ἰσλὰμ-κεαγιασῆ, εἰσηγητὴς ὅλων τῶν πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν ὑποθέσεων· ὁ Τελχιστζῆς, διαγγελεὺς ἢ πράκτωρ τοῦ Μουφτῆ παρὰ τῇ Πύλῃ· ὁ Μεκτουπτσῆς, Καγκελλάριος, καὶ ὁ Φετβᾶ-ἐμινῆ, διευθυντὴς τοῦ γραφείου τῶν φετβάδων.

Τῶν δύω μεγάλων Προεδρείων ἢ Ἐφετείων προΐστανται, καθὼς εἴπομεν, οἱ δύω Καζασκέραι, οἱ μετὰ τὸν Σεΐχ-οὺλ-ἰσλάμην ἀνώτατοι δικαιοδόται καὶ ἀρχηγοὶ τοῦ σώματος τῶν δικαστῶν, ἔχοντες συνέδρους παρ' ἑαυτῷ ἑκάτερος δέκα μεγάλους δικαστάς.

(1) Ἴδε σελ. 200, 201. (2) Ἴδε σελ. 211.

Εἰς τὸ Α΄ Ἐφετεῖον συνεδριάζουσιν αὐτοδικαίως ὁ Ναχχὺμπ-οὐλ-ἐσσράφ, ὁ Γενικὸς Ἔφορος τῶν Σχολείων (Μεκιατίμπι-οὐμουμιὲ-ναζιρῆ), ὁ Ἱστοριογράφος τοῦ Κράτους (Βακχάϊ-νουβὶς), καὶ ὁ ἔφορος τοῦ Διπλωματικοῦ Σχολείου (Μεκτέμπι-μεαρὶφ-ναζιρῆ)· εἰς δὲ τὸ Β΄, ὁ Α΄ Ἰμάμης τοῦ Σουλτάνου.

Τὰ συνήθη δικαστήρια σύγκεινται ἐξ ἑνὸς Μολλᾶ ἢ Κχαδῆ, ἐκ τοῦ Μουφτῆ, εἴδους γενικοῦ δικηγόρου, ἐκλεγομένου ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας μεταξὺ διαφόρων ὑποψηφίων, ἑνὸς Ναχχὺμπ, παρέδρου ἢ ἀναπληρωτοῦ, ἑνὸς Ἀγιὰκ-ναϊμπῆ (πολιτικοῦ τοποτηρητοῦ), ἑνὸς Α΄ γραμματέως (μπὰσ-κιατίμπ) κτλ.

Τὰ Ἐπαρχιακὰ δικαστήρια ἔχουσι, παρεκτὸς τοῦ Ναχχὺμπ, καὶ ἕνα γραφέα (κιατίμπ).

Τὸ Δικαστήριον τῆς πρωτευούσης σύγκειται ἐκ τοῦ Σταμπὸλ-κχαδησῆ, τοῦ Συμβούλου τοῦ Καζασκέρη, τοῦ Συμβούλου τοῦ Ἰσταμπὸλ-καδησῆ, τοῦ Ἐλεγκτοῦ (Μουφετὶς) τῶν Ἐφχαφίων, καὶ τῶν δύω Ἀρχιδικαστῶν τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Εἰούμπ.

Ὅλαι δὲ αὗται αἱ δικαστικαὶ θέσεις εἶνε ἐνιαύσιοι καὶ μετακινηταί· προβιβάσιμοι δὲ μόνοι οἱ τῆς πρώτης τάξεως δικασταί, οἱ φέροντες τὸν τίτλον Μ α κ ρ ε τ ζ ῆ. Οἱ δὲ μὴ φέροντες δίπλωμα Μ ο υ δ ε ρ ρ ὶ ς δὲν περιμένουσι τίποτε περισσότερον, ἀλλὰ πρέπει 'να εὐχαριστηθῶσιν εἰς ἣν ἔλαχον ἅπαξ θέσιν.

Ἐκτὸς δὲ τοῦ Σεῖχ-οὐλ-ἰσλάμη, τῶν Καζασκέρων καὶ τοῦ Ἰσταμπὸλ-κχαδησῆ, ὅλοι οἱ ἄλλοι δικαστικοὶ ζῶσιν ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων τῆς θέσεώς 'των, τὰ ὁποῖα ὅμως εἶνε ὅλα τυχηρά, συνιστάμενα εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν τοῦ δικασθέντος ποσοῦ (ῥ ὲ σ μ), ἀπὸ τῶν ὁποίων μισθοδοτοῦσι καὶ τὸ προσωπικὸν τοῦ δικαστηρίου καὶ τοῦ γραφείου 'των. Μόνον οἱ δύω Καζασκέραι λαμβάνουσιν, ἐκτὸς τοῦ τεσσαρακοστοῦ τούτου, καὶ ἄλλο ἓν ἐκ τῶν κληρονομιῶν, ὥστε τὰ εἰσοδήματά 'των ἀναβαίνουσι, κατὰ μέσον ὅρον, εἰς **1000—1200** πουγγεῖα (**115—138, 000** Γαλλ. φράγκα) κατ' ἔτος.

Ὁ μισθὸς τῶν παρέδρων τοῦ Ῥούμελη-χαζασκερὶ εἶνε **12, 500 — 15,000** γρόσια (**2875—3450** φρ.) κατὰ μῆνα· τῶν δὲ τοῦ Ἀναδὸλ-χαζασκερί, **9, 000** (**2, 070** φρ.)· καὶ τῶν τοῦ Ἰσταμπὸλ-κχαδησῆ (**6,000** (**1380** φρ.)

Ἀστυνομία καὶ Ἀγορανομία.

Πολλάκις ἐθαύμασα πῶς ἐν τῇ Βαβυλῶνι ταύτῃ, ὅπου συῤῥέουσιν,

φὸς εἰς ὀχετὸν, ὅλα τῶν ἄλλων πόλεων τὰ καθάρματα, ὅπου σπανίως γνωρίζει τις, ὄχι τοὺς γείτονάς 'του, ἀλλὰ τοὺς συνοίκους 'του, ὅπου λαλοῦνται, καθὼς ἐν τῷ τῆς Χαλάνης πύργῳ, ὅλαι τῆς οἰκουμένης αἱ γλῶσσαι, εἶνε δυνατὸν 'να ἐνεργῆται, ἔστω καὶ πλημμελῶς, ἀστυνομία. Καὶ οὐχ ἧττον εἶνε βέβαιον, ὅτι, σχετικῶς, αἱ ἀστυνομικαὶ παραβάσεις εἶνε ὀλιγώτεραι παρ' ὅ,τι ἔπρεπε 'να ἦνε, καὶ οἱ Ὀθωμανοὶ, πιάνοντες, καθὼς παροιμιαζόμενοι λέγουσιν αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν, διὰ τῆς ἀμάξης τὸν λαγὼν, δεικνύουσιν ἀρκετὴν δεξιότητα, ἐὰν οὐχὶ πρὸς τὸ προλαμβάνειν, τοὐλάχιστον πρὸς τὸ φωρᾷν καὶ κολάζειν τὰ κακουργήματα. Ἡ δὲ ἀστυνομία ἐνεργεῖται ἐν ΚΠ, καθὼς καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς μεγαλοπόλεσι τῆς Τουρκίας, μετὰ πολλῆς εὐκολίας καὶ ἀδαπάνως· διότι ἕκαστος οἰκοχύριος εἶν' ὑπεύθυνος διὰ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ Ῥ ε γ ε ω ν ά ρ χ ο υ (Μουχδὰρ ἢ Μαχαλὲκεαγιασῆ), καὶ αὐτὸς εἰς τὸν Γενικὸν Ἀστυνόμον· ἅμα δὲ φανῇ νέος ἐνοικάτωρ, τοῦ ὁποίου τὰ ἤθη καὶ ἡ διαγωγὴ 'δὲν συμβιβάζονται πρὸς τὰ τῶν λοιπῶν συνοίκων, ἐξωθεῖται ἀστυνομικῶς, κατ' αἴτησιν τοῦ Ῥεγεωνάρχου καὶ τῶν κατοίκων. Τὴν τάξιν ὅμως ταύτην συγχέει ἡ παρέμβασις τῶν ξένων Πρεσβειῶν καὶ ἡ ἑτεροδιχία. Καὶ ἀπεδείχθη ὅτι εἰς τὴν πρὸ δέκα ἐτῶν μεγάλην πυρκαϊὰν τῆς Θεσσαλονίκης, παραδ. χάριν, ἡ πυρῖτις, τῆς ὁποίας ἡ ἔκρηξις ἀνέτρεψεν ὁλοκλήρους συνοικίας, ἀνῆκεν εἰς ὑπήκοον Ἄγγλον, καὶ εἶχεν εἰσαχθῆν' εἰς τὴν πόλιν δυνάμει τῶν ἐν ἰσχύϊ συνθηκῶν καὶ ἐναντίον ῥητῆς ἀστυνομικῆς διατάξεως τῆς ἐπιτοπίου ἐξουσίας. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς ἄλλην ἔκρηξιν παρομοίαν, συμβᾶσαν τῷ 1864 ἐν Γαλατᾷ.

Κατὰ τὸ αὐτὸ σύστημα εἶν' ἐπιφορτισμέναι καὶ αἱ κοινότητες τὴν ἀσφάλειαν τῆς περιφερείας 'των, τῆς ὁποίας εἶχον ἄχρι τινὸς καὶ τὴν εὐθύνην ἀπέναντι τῆς ἐξουσίας. Ἀγρονομικὴ καὶ δασονομικὴ ἀστυνομία εἰσέτι 'δὲν ὠργανίσθη· παρημελημένον δὲ φαίνεται καὶ τὸ περὶ καθαριότητος τῶν ὁδῶν καὶ ἐν γένει τὸ περὶ ὑγιεινῆς τῶν πόλεων· οὐδεμία φροντὶς περὶ ἀναιρέσεως τῶν πτωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπιπλέουσιν εἰς τὸν Βόσπορον, ἕλωρ καὶ κύρμα τῶν ἀδηφάγων λάρων· οὐδεμία πρόνοια περὶ καθαρισμοῦ τοῦ λιμένος, ὅς τις ἤθελεν εἶναι πρὸ χρόνων ἴσως συγκεχωσμένος, ἐὰν 'δὲν ὑπῆρχον τὰ ῥεύματα. » Εἶδα πρό τινων χρόνων, λέγει ὁ φιλάνθρωπος ἰα-» τρὸς Κύριος Α. Πασπάτης (1), πλησίον τῶν Ἓξ Μαρμάρων, ὁδὸν, λί-» μνην γινομένην διὰ μῆνας, ἀπὸ πολλῶν ἐνοριῶν ὀχετοὺς, ἐκεῖ συνάμα » ἀναῤῥέοντας. Διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης διερχόμενος ἔφιππος, ἔπεσα ἐντὸς

(1) Ὑπόμνημα περὶ τοῦ Γραικικοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἑπτὰ Πύργων ἐν ΚΠ. 1861.

» ὀχετοῦ ἀφανοῦς μετὰ τοῦ ἵππου μου. Μετὰ κόπου ἐξῆλθα. Εἶδα ἐν τῷ » μέσῳ τοῦ θέρους εἰς τὴν πλατεῖαν ὁδὸν πλησίον τῆς πύλης Σηλυμβρίας, » ὀχετὸν ῥέοντα διὰ πολλοὺς μῆνας εἰς τὴν δημόσιον ὁδὸν καὶ καλύψαντα » ἅπασαν τὴν ὁδὸν ταύτην μὲ μέλαιναν καὶ δυσώδη λάσπην. Οἱ πλησίον » σταθμεύοντες χωροφύλακες ἠσθένησαν οἱ πλειότεροι. « Ἐκ τούτου καὶ αἱ ἐπιδημίαι καταντῶσι θανατηφόροι, καὶ ἡ ἐπιζωοτία ἐπινέμεται τὰ θρέμματα, καὶ πολλὰ μέρη τοῦ Καταστένου καταντῶσιν ἀκατοίκητα τὸ θέρος. Πρὸς σύλληψιν μόνον τῶν κακούργων καὶ τῶν λωποδυτῶν συγκεντροῦται πᾶσα τῆς ἀστυνομίας ἡ ἐνέργεια, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἔχει ποῦ 'να ἀσχοληθῇ. διότι αἱ παραθαλάσσιοι πόλεις τῆς Τουρκίας εἶνε τὸ προχειρότερον κρησφύγετον τῶν κατεργαρίων ὅλων τῶν ἐθνῶν. Πρὸς σύλληψιν τῶν ληστῶν ἐπικηρύττει τὴν κεφαλήν 'των, τοὺς δὲ νυκτοκλέπτας θηρεύει δι' ἀλλήλων, καὶ σπανίως ἀποτυγχάνει.

Ἐν γένει εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν ἀστυνομικῶν καθηκόντων ὁ Τοῦρκος δὲν καταβαίνει, καταλείπων τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν εἰς τὴν φροντίδα τῶν ἰδιωτῶν καὶ τῶν δημάρχων, de minimus non curat Praetor. Πᾶν δὲ ὅ,τι ἀποβλέπει τὸ κοινὸν καὶ τὴν γενικὴν τῶν ἰδιωτῶν εὐκολίαν παραβλέπεται· καὶ ἐκ τοὐναντίου, πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ ἄτομον, καὶ μάλιστα ὅταν τοῦτο περιβέβληται ἐξουσίαν, σπαταλᾶται. Βλέπεις παλάτια μεγαλοπρεπῆ, καὶ (χάρις εἰς τὸ φιλελεῆμον πνεῦμα τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας) Τζαμία, κρήνας, γεφύρας, νοσοκομεῖα κτλ.· ἀλλ' οὐδεὶς δημόσιος περίπατος, οὐδεμία ἀποβάθρα· κἂν δὲ τοιαύτη τις μετὰ βίας κατορθωθῇ, ἐρειποῦται μετ' ὀλίγον ἀνεπισκεύαστος. Θαυμάζεται, καὶ δικαίως, ἡ ἀποβάθρα τοῦ Τὸπ - χανέ· ἀλλ' ἐκεῖ ἀποβαίνει ὁ Σουλτάνος καὶ οἱ Πρέσβεις καὶ μεγιστᾶνες. Ὕπαγε ὅμως εἰς τὴν σκάλαν τοῦ Καρὰ-κιοϊοῦ, τοῦ Φαναρίου, τοῦ Παλατᾶ κλπ., καὶ δοκίμασον 'ν' ἀποβῇς, καὶ μάλιστα τὸν χειμῶνα, ἐν καιρῷ βροχῆς ἢ κακοκαιρίας.

Ὑποτεθείσθω νῦν ὅτι ὁ ἀναγνώστης ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἑπόμενον φωτογράφημα, καὶ περιμένει 'να 'τοῦ 'τὸ ἐξηγήσωμεν: Λεωφόρον εὐθύγραμμον καὶ εὐρεῖαν παρατείνουσιν ἑκατέρωθεν ἑκατοντάδες ἐργαστηρίων, ἀναστομοῦνται δὲ πρὸς αὐτὴν ἐκ πλαγίων τρεῖς — τέσσαρες ἀγυιαί, πληθὺς δὲ διαβατῶν παντὸς γένους καὶ παντοδαπῶν ἱματισμῶν, ἐρχομένων τε καὶ ἀπερχομένων, καλύπτει πᾶσαν αὐτήν. Ἀλλ' αἴφνης τὸ κινούμενον τοῦτο σμῆνος ἵσταται; ὡς 'να εἶδε τῆς Γοργόνος τὴν κεφαλήν. Τί συνέβη; ὀκτὼ ἀχθοφόροι, μεταφέροντες βίκον οἴνου δισχιλίων τοὐλάχιστον λιτρῶν, ἀπέθεσαν αὐτὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ, ἵν' ἐξανασάνωσιν, ἐν ᾧ τέσσαρες ἄλλοι μετακομίζουσιν ἐπινώτιον εἰκοσιπεντάπη-

χυν δοκὸν, καὶ κατόπιν αὐτῶν φορεῖον, καὶ μετ' αὐτὸ τρία-τέσσαρα χ χ ι ν τ ό β ι α, ἐν ᾧ ἀπὸ τοῦ ἀπέναντι μέρους δέκα-δώδεκα ὀνάρια νωτοφοροῦσι κατασυρομένας ἐπὶ τοῦ δαπέδου μακρὰς σανίδας, παρακολουθούμενα ὑπὸ λόχου χωροφυλάκων, καὶ ὁ κυκεὼν οὗτος ἅπας κατήντησεν ἐπὶ τέλους ἀκίνητος, ἀδυνατῶν 'να προχωρήσῃ. Αὕτη εἶν' ἡ κατάλληλος διὰ τὸν φωτογράφον στιγμή. 'Αλλ' ὑπόθες ὅτι εὑρέθης ἐν μέσῳ τοῦ σμήνους τούτου, καὶ ὁδηγεῖς μητέρα ἢ σύζυγον καὶ θυγατέρα καὶ ἀδελφὰς, καὶ 'δὲν ἔχεις ἄλλο καταφύγιον, παρὰ τὸ πρῶτον τυχὸν ἀνοικτὸν ἐργαστήριον, ὅπου 'να περιμένῃς ὅπως κινηθῇ ἐκ νέου ὁ χείμαῤῥος ἵνα 'τὸν ἀκολουθήσῃς. Εὐτυχὴς ἐὰν 'δὲν ἦνε χειμὼν καὶ βροχὴ καὶ λάσπη, καὶ δυνηθῇς 'να σωθῇς ἔστω καὶ λασπωμένος εἰς πόδας ἐκ κεφαλῆς μετὰ δύω ὥρας! Διότι ἐδῶ ἕκαστος σπεύδει 'να φθάσῃ εἰς τὸ τέρμα τοῦ δρόμου 'του, πατῶν καὶ πατούμενος, βλασφημῶν καὶ βλασφημούμενος, καὶ ἀλήμων ὢ εἰς ἐκεῖνον, ὅς τις περιμένει 'να περάσῃ ὁ ἄλλος, καὶ προσέχει 'να μὴ πατήσῃ αὐτὸν καὶ 'να μὴ πατηθῇ! Διότι εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἐφαρμόζεται τὸ παραμῦθι τοῦ Νάσρ-ἐδ-δίν: » Ποῦ ὑπάγεις Χότζα; — 'Δὲν ἠξεύρω. — Πῶς; Μὲ περιπαίζεις λοιπόν; ὑπάγετέ 'τον εἰς τὴν φυλακὴν (ἦτον ὁ διοικητὴς τοῦ τόπου). — Βλέπεις λοιπὸν ὅτι εἶχα δίκαιον ὅταν σοὶ εἶπον ὅτι 'δὲν ἠξεύρω ποῦ ὑπάγω; « Καταβαίνεις, λ. χ., ἀπὸ τοῦ Σταυροδρομίου ἵνα διέλθῃς εἰς τὸ ἄστυ, καὶ κατὰ τύχην εὑρίσκεσαι εἰς τὸν δρόμον ἱππέως τρέχοντος μ ὲ τ ὰ τ έ σ σ α ρ α, διότι κρατεῖ πλαγγόνα, τὴν ὁποίαν συνέπεσε 'να ἐπιθυμήσῃ τις τῶν βασιλοπαίδων, καὶ ἀνατρέπεσαι ἐπὶ στόμα, καὶ, ἀντὶ 'να ὑπάγῃς εἰς τὸ Γενὶ-χανὶ ἢ τὸ Βαλιδὲ-χανὶ, ὅπου ἦτον ὁ σκοπός σου, μετακομίζεσαι φοράδην, ἐὰν 'δὲν ἔχῃς οἶκον ἴδιον, εἰς . . . τὸ νοσοκομεῖον!! 'Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἀστυνομία; ἔχει δίκαιον πᾶς τις 'να ἐρωτήσῃ: Ὑπάρχει, μάλιστα, καὶ ἔχει καὶ θέλησιν καλὴν καὶ δραστηριότητα πολλήν· ἀλλὰ τί δύναται 'ν' ἀντιτάξῃ πρὸς ἀπηρχαιωμένας ἕξεις ἢ πρὸς τὴν φύσιν αὐτὴν τοῦ τόπου; Πῶς 'να κρημνίσῃ σειρὰν λιθοκτίστων οἰκιῶν πρὸς εὐθυγραμμίαν τῆς ὁδοῦ, εἰς μέρος, ὅπου ὁ πῆχυς τῆς ἐποικοδομησίμου γῆς τιμᾶται χιλιάδων γροσίων; 'Αρκεῖ ὅτι κατώρθωσε 'να μὴ σοῦ ἁρπάζωσιν ἡμέρας μέσης τὸ ὡρολόγιον, καὶ 'να μὴ σὲ μαχαιρόνωσι κ α τ ὰ λ ά θ ο ς.

Εἴπομεν ὅτι τοὺς μικροκλέπτας ἡ ἀστυνομία φωρᾷ δι' ἀλλήλων, καὶ τὸ ὁμοιοπαθητικὸν τοῦτο σύστημα τῆς θεραπείας τοῦ δεινοῦ 'δὲν δύναταί τις σκεπτόμενος ἀπαθῶς 'ν' ἀποδοκιμάσῃ. 'Αλλ' ὀλίγοι ἴσως γνωρίζουσιν ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τοῦ 'να κάμνῃ δηλ. ἡ ἐξουσία » τὸν κλέπτην οἰκοκύρην,« ἦτον ἄλλοτε συστηματικῶς διωργανισμένος, καὶ ὁ λεγόμενος Μ π ο-

τζὲκ, συγκαταργηθεὶς μετὰ τῶν Γενιτσάρων, καθὸ Γενίτσαρος καὶ αὐτός, ἦτον ὁ ἀρχηγὸς τῶν λωποδυτῶν, ἀνεγνωρισμένος ὑπὸ τοῦ Σταμπόλ-ἐμινῆ καὶ ὑπαγόμενος εἰς τὴν δικαιοδοσίαν 'του. Σοῦ ὑπεξῃρεῖτο, περιπατοῦντος ἀπροφυλάκτως ἐν τῷ τσαρσίῳ, τὸ βαλάντιον ἢ τὸ ὡρολόγιον, καὶ κατέφευγες εἰς τὸν ἀστυνόμον, καὶ ἐκεῖνος εἰς τὸν Μποτζέκην 'του, καὶ ἦσουν βέβαιος ὅτι, ἐὰν ὁ ὑπεξελὼν αὐτὸ ἦτον ἐγγεγραμμένος εἰς τὸ κατάστιχόν 'του (καὶ τίς ἄλλος ἐτόλμα 'να μετέλθῃ τὸ ἔντιμον τοῦτο ἐπιτήδευμα;), τῇ ὑστεραίᾳ σοὶ ἀπεδίδετο ἐπὶ ὡρισμένῃ ἀμοιβῇ. 'Αλλ' ὁ Μποτζέκης αὐτὸς εἶχεν ἀφ' ἑτέρου τὸ προνόμιον, ἅμα συνελαμβάνετό τις ἐπ' αὐτοφώρῳ ἐκ τῶν τῆς συμμορίας 'του, 'να 'τὸν ἐλευθερόνῃ ἀπὸ τῶν τῆς ἀστυνομίας χειρῶν, ἐπιφυλαττόμενος 'να 'τὸν τιμωρήσῃ αὐτὸς διὰ τὴν.... ἀνεπιτηδειότητά 'του! Τὴν θέσιν ταύτην τοῦ Μποτζὲκ, σωζομένην εἰσέτι ἐν Καΐρῳ, ἀναφέρει καὶ ὁ Διόδωρος (1), ὡς συνήθη καὶ τὸ πάλαι ἐν Αἰγύπτῳ.

Οἱ Αὐτοκράτορες τῶν Γραικορωμαίων ἐφρόντιζον τὰ μέγιστα περὶ τῆς ἀσφαλείας τῶν δημοσίων ὁδῶν. Κατὰ διαστήματα ὑπῆρχον δύο εἴδη καταγωγίων, αἱ λεγόμεναι **Mutationes**, ὅπου ἠλλάσσοντο οἱ ταχυδρομικοὶ ἵπποι, καὶ αἱ **Mansiones**, ὅπου κατέλυον (ἐστάθμευον) οἱ ὁδοιπόροι. Τὰ καταστήματα δὲ ταῦτα διετηροῦντο δι' ἐξόδων τῆς ἐπαρχίας, καθὼς καὶ τὰ δημόσια ὀχήματα. Κατὰ χίλια δὲ βήματα ἐστάθμευε φρουρά, ἐπαγρυπνοῦσα ἡμέραν καὶ νύκτα εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῆς συγκοινωνίας.

Πρὸς φρούρησιν δὲ ἰδίως τῆς ΚΠ ἦσαν οἱ καλούμενοι **Κολλεγιάτοι**, εἶδος πολιτοφυλάκων, πεντακόσιοι ἑξῆντα τρεῖς τὸν ἀριθμόν, λαμβανόμενοι ἐκ τῶν τριάκοντα πέντε συντεχνιῶν οἱ εὐπορώτεροι, καθὼς ἀναφέρει ὁ Κωνσταντῖνος ἐν τῇ πρὸς Μάξιμον ἐπιστολῇ, καὶ ἐφύλαττον τὴν νύκτα, κυρίως διὰ τὰς πυρκαϊάς· ὁ δὲ ἀριθμὸς αὐτῶν, κατὰ τὴν C. τοῦ Θεοδοσίου Νεαράν, οὔτε ηὔξανεν οὔτε ἠλαττοῦτο. Ἦσαν δὲ ἀτελεῖς, καὶ ὑπηρέτουν, ἐνίοτε μέν, ἀντὶ τῶν Δεκάνων εἰς τὰς κοινὰς ταφάς, ἄλλοτε δὲ ἀντὶ τῶν κοινοδημοτῶν (municipibus) (2) καὶ εἶχον, φαίνεται, καὶ ἀρχηγόν, τὸν λεγόμενον **Νυκτέπαρχον**, τοῦ ὁποίου τὴν ἀρχὴν καταργήσας ὁ 'Ιουστινιανός, ἀνέθηκεν αὐτὴν εἰς τὸν Πραίτωρα. Οἱ δὲ **Δεκάνοι**, ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ νεκροθάπται (Lectiarii, Copiatae) ἦσαν ἐννεακόσιοι πεντήκοντα τὸν ἀριθμόν, αὐξηθέντες ἐπὶ 'Αναστασίου εἰς χιλίους ἑκατὸν καὶ διατηρούμενοι ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων τῆς Μεγάλης 'Εκκλησίας, ὅθεν ἐθεωροῦντο καὶ ὡς Κληρικοί.

'Αλλ' αἱ πυρκαϊαὶ εἶνε κληροδότημα αἰώνιον τῆς ἀγαπητῆς μου πα-

(1) Βιβλ. Α', 80. (2) Ἰδε καὶ σελ. 63 τοῦ Α' Μέρους.

τρίδος, καὶ ὅταν διήρχουν ὥρας καὶ ἡμερονύκτια συχνάκις, ἄφιναν ἐποχὴν, καθὼς εἴδομεν εἰς τὸ Α' Μέρος (1). Π υ ρ κ α ϊ ὰ δὲ ἐν ΚΠ εἶνε συμβὰν καὶ θέαμα ἄξιον ἀφηγήσεως, καὶ πολλοὶ τῶν Ἱστορικῶν, παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων, ἀπησχόλησαν πρὸς τοῦτο τὸν κάλαμόν 'των. Ἰδίως δὲ ὁ διδάσκαλος τῶν Μαυροκορδάτων Ἰάκωβος ὁ Ἀργεῖος περιγράφει μίαν τοιαύτην, διαρκέσασαν εἴκοσιν ὥρας, ἐπιστέλλων τῷ μαθητῇ αὐτοῦ Νικολάῳ τῷ Μαυροκορδάτῳ, ἡγεμονεύοντι τῆς Βλαχίας τῷ 1728. Ἂς ἐνδιατρίψωμεν εἰς τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, διότι πολλάκις, κατὰ δυστυχίαν, τὸ ἐσπουδάσαμεν ἐπὶ τόπου :

Εἶνε μεσονύκτιον Δεκεμβρίου μηνός· αἱ τῆς χιόνος νιφάδες στοιβάζονται ἀλλεπάλληλοι ἐπὶ τῶν στενωπῶν τοῦ Τ σ ο υ κ ο ὺ ρ καὶ τοῦ Σ α ρ μ α σ ί κ. Ἐπιστρέψας δὲ πρὸ μιᾶς ὥρας ἀπὸ τῆς Λέσχης ἢ τοῦ θεάτρου, ἔκλεισας ἤδη τὸ βιβλίον σου, ἢ ἀπέθεσας ἐπὶ τῆς παρακλινιδίου τραπέζης τὸ Journal, καὶ, σβέσας τὸν λύχνον σου, ἐχώθης ὅλος ὑπὸ τὸ παχὺ σκέπασμα τοῦ ἐγωϊσμοῦ σου (τῆς κλίνης σου ἤθελα 'να εἴπω), καὶ, βαυκαλισθεὶς πρὸς ὀλίγον ὑπὸ τῶν ἀριθμητικῶν ὑπολογισμῶν τῶν ἐν τῷ κιβωτίῳ σου χιλιάδων, ἢ τῶν πολιτικῶν σου συνδυασμῶν, ἢ τῶν κερδοσκοπιῶν τῶν consolidés καὶ τῆς Bourse, παρεδόθης ὅλος εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως, ἄφθονον καταχέοντος ἐπὶ τῶν βλεφάρων σου τὴν ναρκωτικὴν αὐτοῦ μήκωνα. Ἴσως ἤδη καὶ οἱ ὄνειροι ἐτοποθέτησαν πρὸ τῆς ἀκοιμήτου φαντασίας σου τὸ πολυποίκιλον αὐτῶν κ α λ ε ι δ ο σ κ ό π ι ο ν, φιλοτιμούμενοι πρὸς ἀλλήλους τίς 'να σὲ τέρψῃ ἀπατηλότερον, ὅταν αἴφνης φωνὴ τραχεῖα, φωνὴ Στέντορος, ἀποσοβεῖ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ τὸν δειλὸν αὐτῶν ὅμιλον, καὶ τὸ τρομερὸν γ ι α ν γ κ ὶ ν β ά ρ σὲ ἀνατινάζει ἐπὶ τῆς κλίνης· βλέπεις ὅτι τὸ δωμάτιόν 'σου 'δὲν φέγγει, καὶ ἀκροᾶσαι τοῦ φύλακος, προσαναγγέλλοντος τὸ ποῦ, κ' ἐξαναπίπτεις ἐπὶ τῆς κλίνης σου, στρέφων ἀπὸ τοῦ ἄλλου μέρους, ἔχασας ἡμιώριον ὕπνου καὶ . . . τίποτε περισσότερον. Ἀλλὰ πολλάκις συμβαίνει τὸ ἐναντίον, καὶ, διυπνισθεὶς ἔντρομος, ἐὰν καὶ διϋπνισθῇς ὅλως, βλέπεις φεγγοβολοῦντα τὸν κοιτῶνά σου, ἢ πυρκαϊὰ ἐξεῤῥάγη . . . τρεῖς οἰκίας παρέκει· ἂς μὴ εἴπω ἐντὸς αὐτῆς (Ὦ, δύστηνε Γαλάτη ! 2). Οἱ ὑπηρέται ἀναιβοκαταιβαίνουσι τρέχοντες καὶ φωνάζοντες καὶ συμπατοῦντες ἀλλήλους, χωρὶς κἀνεὶς 'να ἠξεύρῃ τί λέγει· (σημειωτέον ὅτι ἕκαστος αὐτῶν ἡτοίμασεν ἤδη τὸ κιβώτιον καὶ τὸν στρωματόδεσμόν 'του). Ἡ γειτονία, ὅλη ἐπὶ ποδὸς, μεταφέρει τὰ ἔπιπλά

(1) Σελ. 437 κ. ε. (2) Ἴδε περὶ τῆς πολυδακρύτου καταστροφῆς τοῦ πολίτου τούτου τὰς ἐφημερίδας τοῦ 1861.

'της· ὁ μὲν, ἀνυπόδητος ἢ ἑτεροσάνδαλος, φορῶν ἐξανάστροφα τὴν γοῦναν ἢ τὸν κειτώνιον χιτῶνά 'του, σύρει ἀσθμαίνων τὸ σ ε π έ τ ι ο ν μετὰ τῶν ἀξιοτιμοτέρων 'του πραγμάτων· ὁ δὲ, κρατῶν ἐν θριάμβῳ τὸν σκουπιδολόγον τῆς οἰκίας, ἢ σφίγγων ὑπὸ μάλης τὴν ἐσχάραν τοῦ μαγειρείου, ὅ,τι 'τοῦ ἔτυχε δηλαδὴ ἐμπρὸς, νομίζων ὅτι σώζει τὸ κειμηλιούχιόν 'του, τρέχει παραζαλισμένος, χωρὶς 'να ἠξεύρῃ ποῦ· ἄλλος, φορτώσας ἤδη τρεῖς ἢ τέσσαρας ἀχθοφόρους, τοὺς ἀκολουθεῖ δεδεμένους πρός τε ἀλλήλους καὶ ἑαυτὸν, μήπως παρεκφύγωσι, κ α τ ὰ λ ά θ ο ς, μετὰ τῶν πραγμάτων 'του· οὗτος εἶνε ὁ φρονιμώτερος. Ἀλλ' αἱ γυναῖκες; ἀλλὰ τὰ παιδία; ἀλλ' οἱ ἀσθενεῖς; ἀλλ' οἱ γέροντες; . . . Ἡ χιὼν ἐν τοσούτῳ ἐξακολουθεῖ· ὁ βοῤῥᾶς μαίνεται συρίζων· ὁ φρικώδης αὐτοῦ βρόμος κατασιγάζει τὰς ὀλολυγὰς τῶν γυναικῶν καὶ τὰς οἰμωγὰς τῶν συζύγων. Οὗτος ἐδῶ ἐρωτᾷ διὰ τὴν γυναῖκά 'του, ἥτις ἐν τούτοις, ἡμίγυμνος, μετὰ τοῦ βρέφους ἐν ταῖς ἀγκάλαις καὶ δύο ἄλλων παρακολουθούντων καὶ κρατούντων αὐτὴν ἀπὸ τοῦ κρασπέδου, ἔλαβε τὴν ἐναντίαν ὁδὸν καὶ εὗρεν ἄσυλον ἐν οἰκίᾳ φίλης· ἐκεῖνος ἐκεῖ λογοπραγεῖ μετὰ τῶν πυροσβεστῶν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς οἰκίας 'του, ἀπὸ τῆς ὁποίας μόλις ἐξῆλθον πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος οἱ βαφεῖς. Δ έ κ α χ ι λ ι ά δ α ς γ ρ ό σ ι α ! Σᾶς δίδω τρεῖς, τέσσαρας, ἕξ· συμφωνοῦσιν εἰς τὰς ἕξ, καὶ αἱ ἀντλίαι παρατάττονται περὶ τὴν οἰκίαν· ἀλλὰ ποῦ νερόν; ἂς χαίρουν οἱ ὑδροφόροι! Τρίτος ἄλλος, μεταφέρει, νέος Αἰνείας, τὸν ποδαγρὸν πατέρα 'του ἐπωμάδιον· ἄλλος, βοηθούμενος ὑπὸ τριάκοντα-τεσσαράκοντα λεπτουργῶν, διέσωσεν ὄχι μόνον ὅλα 'του τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ τὰ θυρώματα καὶ τὰ κάγκελλα καὶ τὰς κλίμακας καὶ τὰ ὑαλία καὶ τοὺς κεράμους πολλάκις τῆς οἰκίας 'του, καὶ ἀφῆκε θυσίαν εἰς τὸ πῦρ μόνον τὸν σκελετόν 'της· οὗτος εἶνε συνήθως . . . Κ ά λ φ α ς. Ἀλλ' ἡ σύζυγος τοῦ μακαρίτου ἀρχιτέκτονος Κομνηνοῦ (1) εἶχε μείνῃ εἰς τὸ ἐπάνω πάτωμα τῆς οἰκίας μόνη, ἐν ᾧ τὸ κάτω ἐκαίετο· τρέχει ἀπηλπισμένη καὶ ἐκτὸς ἑαυτῆς ἀπὸ τούτου πρὸς ἐκεῖνο τὸ παράθυρον· οἱ ἐργάται, ὑπὲρ τοὺς διακοσίους ὑποκάτωθεν, 'τὴν φωνάζουν: Πέσε, κερά! ἡμεῖς σὲ πιάνομεν εἰς τὰ χέρια! Προκύπτει, ἀλλ' ἰλιγγιᾷ πρὸς τὸ ὕψος· ἡ οἰκία ἦτον τρίστεγος! ἡ φλὸξ ἐν τοσούτῳ ἀναλάμπει πρὸς τὸν ὄροφον, τὸ δάπεδον τρίζει, ὁ καπνὸς 'τὴν συμπνίγει· κλείει τοὺς ὀφθαλμοὺς, κράζει σταυροκοπουμένη: «Μνήσθητί μου, Κύριε!» καὶ ἀφίνει ἑαυτὴν ἀπὸ τοῦ παραθύρου εἰς τὸ κενόν· πεντακόσιαι χεῖρες, συγκρατοῦσαι στρώματα καὶ παπλώματα, 'τὴν

(1) Οὗτος συνέδεσεν ἐπιζήλως τὸ ὄνομά 'του μετὰ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, τοῦ ὁποίου τὴν ἀνοικοδόμησιν, πυρποληθέντος τῇ 30 Σεπτ. τοῦ 1808, εἶχεν ἐργολαβήσῃ.

ὑποδέχονται κάτωθεν, ἀναισθητοῦσαν, πλὴν ἀσινῆ. Δὲν εἶχες τὴν αὐτὴν τύχην, ἀξιοθρήνητε Ῥαλοῦ Μάνου! ἀρχηγέτις οἰκογενείας πολυαρίθμου, σεβαστὴ καὶ ὀνομαστὴ καὶ διὰ τὸ γένος (Ὑψηλαντὶς πατρόθεν), καὶ διὰ τὸν πλοῦτον, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὴν φρόνησιν, καὶ διὰ τὰς ἀρετάς 'της, ὧν προεξῆρχεν ἡ πρὸς τὰ θεῖα εὐλάβεια, ἔγεινε πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν παρανάλωμα τοῦ πυρὸς μετὰ δύω υἱῶν, μιᾶς θυγατρὸς, ὀκτὼ ἐγγόνων, μιᾶς νύμφης καὶ τεσσάρων οἰκογενῶν! καὶ τὰ Θεραπεῖα φρίττοντα εἶδον τὴν ἐπιοῦσαν δεκαεπτὰ ἀπηνθρακωμένα λείψανα, ἀνορυχθέντα ἐκ τοῦ καπνίζοντος ἀκόμη πελωρίου μεγάρου! Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὸ θέατρον τοῦ δεινοῦ· ἡ ὑστεραία πυρκαϊᾶς ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶνε διὰ τὸν παρατηρητὴν, διὰ τὸν φιλόσοφον, θέρος σκέψεων. Ὑποκάτωθεν σκηνῶν, ἢ ἐν τῷ ὑπαίθρῳ, μεταξὺ τοῦ κυπαρισσῶνος καὶ . . . τῶν μνημάτων, μυρολογοῦσιν οἰκογένειαι ὁλόκληροι! εὐδαίμων καὶ τρισευδαίμων, ὅς τις, ἐν τοιαύταις συμφοραῖς, ἔχει καρδίαν χριστιανοῦ καὶ τὸ βαλάντιον πλῆρες! ἀλλ' ὁ ἐνδεής; αὐτὸς βλέπει καὶ . . . κλαίει· κλαίει οἰκτείρων, κλαίει θαυμάζων. Ἄς ἔμβωμεν ἐντὸς τῆς πλησιεστέρας σκηνῆς· σπαραξικάρδιον θέαμα! ἡ γραῖα προμήτωρ, ὑπερεννενηκοντοῦτις, παραληρεῖ καὶ ζητεῖ 'να φάγῃ· τρία-τέσσαρα κοράσια τρέμουσι περὶ τὴν μητέρα ὑποκάτωθεν παντοδαπῶν σκεπασμάτων, ἥτις ἐν τούτοις θηλάζει τὸ νεογνόν· κάτωχρος, ἡμιθνὴς, 'δὲν ἔχει δύναμιν οὔτε τὰ δάκρυά 'της 'ν' ἀπομάξῃ, καὶ ἐρωτᾷ ἐκ διαλειμμάτων μετὰ φωνῆς διακοπτομένης ὑπὸ λυγμῶν περὶ τοῦ συζύγου 'της, ὅστις ὅμως, φιλονεικῶν πρὸς τὸ πῦρ καὶ τὸ τελευταῖόν 'του σκεῦος . . . ἔμεινεν ἐντὸς τῆς οἰκίας! τίς τολμᾷ 'να 'τὸ εἴπῃ εἰς τὴν σύζυγον; Ἄς ἐξέλθωμεν. Περὶ τὴν ῥίζαν μιᾶς κυπαρίσσου κεῖνται σεσωρευμένα τραπέζια πολυτελῆ, μεταβληθέντα εἰς τρίποδας, θρονία, τῶν ὁποίων ἐλλείπει τὸ ἐρεισίνωτον· σκεύη, τὰ ὁποῖα, μηδέποτε πρότερον γειτονεύσαντα, ἀποροῦσι πῶς εὑρέθησαν νῦν παρ' ἄλληλα· ὁ καθρέπτης παρὰ τὸ τήγανον, τὰ βιβλία ἐντὸς σκάφης, ὁ λέβης ὑπὸ τὸ κλειδοκύμβαλον. Τὰ βοηθήματα ἐν τοσούτῳ καταφθάνουσι πανταχόθεν· ἡ φιλανθρωπία μεγεθύνεται πρὸς τὸ ὕψος τοῦ δεινοῦ. Τὰ θρησκευτικὰ μίση σιωπῶσιν· ἐκεῖ 'δὲν ὑπάρχει διάκρισις φρονήματος· ἐγὼ σήμερον δι' ἄλλον, καὶ ἄλλος αὔριον δι' ἐμέ· μήπως τὸ πῦρ διακρίνει τὴν Ὀθωμανικὴν τῆς Ἰουδαϊκῆς οἰκίας; Οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ Μουτεβελῆδες τῶν τζαμίων, τρέχουσιν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὁμίλου πρὸς τὸν ἄλλον· οἱ πρωτομαγίστορες τῶν συντεχνιῶν, οἱ ἔφοροι τῶν Ἀδελφοτήτων, οἱ ἀρτοπῶλαι, οἱ κρεωπῶλαι, οἱ παντοπῶλαι, κἀνεὶς 'δὲν μένει ἀσυντελής· αἱ οἰκίαι ἀνοίγουσι πρόθυμοι τὰς θύρας 'των εἰς τὰ θύματα τοῦ δεινοῦ· αἱ γυναῖκες, αἱ γυναῖκες πρὸ πάντων, τὸ ἥμισυ τοῦτο

εὐγενέστερον μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀνοίγουσι πρὸ τῶν ἑρμαρίων καὶ κιβωτίων τὰς καρδίας 'των, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἀρύονται τὰς παρηγόρους ἐκείνας φράσεις, τὰς ὁποίας αὐταὶ μόναι γνωρίζουσι πῶς 'να καταστήσωσι μειλιχιωτέρας· χιτώνια καθάρια, τροφὴ εὔχυμος, γλυκύσματα διὰ τὰ παιδία, τίποτε 'δὲν λησμονεῖ ἡ προμηθὴς γυναικεία συμπάθεια. Παρήγορον θέαμα, τὸ ὁποῖον ἂς μὴ σκοτίσωμεν, ἀναφέροντες τοὺς τρισαθλίους ἐκείνους, ὅσοι, ἕρμαιον ἡγούμενοι τὴν κοινὴν συμφοράν, τρέχουσιν, ὡς οἱ λύκοι ἐν καιρῷ καταιγίδος, ὅπως ὠφεληθῶσιν ἐκ τοῦ θορύβου, ὑφαιρούμενοι ὅ,τι εὕρωσι. Βεβαίως ὁ Βεελζεβοὺλ μειδιᾷ σεσηρὼς εἰς τὴν θέαν ταύτην, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου τὰ φωτεινὰ τῶν Ἀγγέλων πνεύματα ἀναφέρουσιν εἰς τὸν οὐρανὸν ὡς θυμίαμα τὰς παντοίας τῶν φιλανθρώπων ἀγαθουργίας. Τίς ἄρα ἔσται ἡ πανολβία ἐκείνη γενεά, εἰς ἣν ἀπόκειται 'να ἴδῃ πεπληρωμένον τὸ εὐτυχῶς ἀπό τινων χρόνων ἀρχὴν λαβὸν ἔργον τῆς Κυβερνήσεως, καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπηλλαγμένην τοῦ ἐγγενοῦς εἰς αὐτὴν δεινοῦ τῶν πυρκαϊῶν, δι' ἀναπεπταμένων ὁδῶν, διὰ λιθοκτίστων συνοικιῶν, διὰ περιοχῶν καὶ πλατειῶν εὐρυχώρων, διὰ μεγάλων πρὸ πάντων δεξαμενῶν καὶ . . . ἀ φ θ ό ν ο υ ὕ δ α τ ο ς ;!

Ἓν ἄλλο ἀντικείμενον πρέπει 'να προσηλώσῃ σπουδαίως εἰς ἑαυτὸ τὴν φροντίδα τῆς Κυβερνήσεως, τοῦτο δὲ εἶνε τὸ τῆς ἐπισκέψεως τῶν νοσούντων. Οὐδείς, γνωρίζων, ἔστω καὶ ὁπωσοῦν τὴν ΚΠ, δύναται 'ν' ἀμφιβάλλῃ, ὅτι τὰ ἑπτὰ τοὐλάχιστον δέκατα ἐν αὐτῇ ζῶσιν ἢ ἀποθνήσκουσιν ἀνεπίσκεπτοι ὑπὸ ἰατροῦ· καὶ 'δὲν εἶνε μόνον ἡ πενία, ἀλλ' εἶνε, καὶ πολὺ μᾶλλον, ἡ δυσκολία τῆς προσκλήσεως ἰατροῦ εἰς τ' ἀπόκεντρα μάλιστα καὶ κακῶς συνῳκισμένα μέρη, ὅπου φυσικῶς κατοικοῦσιν οἱ πτωχοί, ὃ ἐστὶν οἱ ἔχοντες πλειοτέραν ἐπισκέψεως ἀνάγκην. Καὶ τούτου ἄλλη κακὴ ἀλλ' ἀναγκαία συνέπεια, ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν αὐτοχειροτονήτων ἐκείνων ἰατρῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἰατρισσῶν. Πᾶς κουρεύς, πᾶς ἀκόλουθος ἰατροῦ ἢ φαρμακοπώλου, εἶν' αὐτοδικαίως ἰατρός, καθὼς καὶ πᾶσα γραῖα, καὶ μάλιστα ἐὰν ἐπαγγέλλεται τὴν μαῖαν. Ἀλλ' ὅταν ἴδῃ ἕκαστος αὐτῶν ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει ὁποῖον ὁρμαθὸν ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων φέρει κρεμάμενον ἀπὸ τοῦ τραχήλου 'του, ἴσως καὶ ὁ ἴδιος ἀπορήσῃ· διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐνεργοῦντες ἀγαθῇ πίστει καὶ κατὰ πεποίθησιν, οὔτε τύψιν συνειδήσεως αἰσθάνονται διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς θεραπείας 'των, τῆς ὁποίας αἰτίαν φρονοῦσιν ἢ τὴν κρᾶσιν τοῦ νοσοῦντος, ἢ τὴν ἀμέλειαν τῶν περὶ αὐτόν, ἢ τὴν ἐπικρατοῦσαν ὥραν, ἢ τὸν Θεόν, πάντα ἄλλον ἑνὶ λόγῳ παρὰ τὰ βότανά 'των. Προσκαλεῖται τέλος ὁ ἰατρός, ἂν καὶ προσκαλεῖται, κατὰ δυστυχίαν, συνήθως, ὅταν πρέπῃ ἴσως πλέον 'να προσκληθῇ ὁ ἱερεύς. Ἀ-

πελθὼν δὲ καὶ παραγγείλας τί πρέπει 'να γένῃ καὶ γράψας τὴν συνταγήν 'του, ἀναχωρεῖ: Τί ἄλλο νὰ κάμῃ. : Τί ἄλλο 'να κάμῃ; ἔχει 'να κάμῃ πολὺ, ἔχει 'να κάμῃ τὸ πᾶν· διότι, περιττὸν 'να 'τὸ εἴπω ἐγὼ, ἐκ τῆς ἀκριβοῦς καὶ ἐ γ κ α ί ρ ο υ ἐκτελέσεως τῶν διαταγῶν 'του ἐξήρτηται πολλάκις (τί λέγω;), πάντοτε σχεδὸν ἡ ἐπιτυχία τῆς θεραπείας: ἀνάγκη λοιπὸν καὶ 'να φλεβοτομήσῃ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτὸς καὶ τὰς βδέλλας 'να ἐπιθέσῃ καὶ 'να ἐγκλύσῃ, καὶ τὸ λουτρὸν 'να θερμοσκοπήσῃ, καὶ 'να διανυκτερεύσῃ ἴσως, ἐπὶ μιᾶς πολλάκις καθέδρας, καὶ ταῦτα οὐχὶ γογγύζων καὶ ἀδημονῶν καὶ συνωφρυωμένος, ἀλλ' ἱλαρὸς καὶ χαρίεις καὶ γελῶντι τῷ προσώπῳ, διότι 'δὲν περιμένει βέβαια παρ' ἐμοῦ 'να μάθῃ, πόσην ἐπιῤῥοὴν ἐξασκοῦσι ταῦτα πάντα ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ ἑπομένως ἐπὶ τῆς θεραπείας τοῦ ἀσθενοῦς. Ἔπειτα διατί ἄλλο ὠνομάσθη ἡ ἐπιστήμη 'του θεία; Ταῦτα πάντα, εἶμαι πεπεισμένος ὅτι, καὶ πολλάκις ἐσκέφθησαν, καὶ πραγματοποιοῦσι κατὰ μέγα μέρος οἱ φιλάνθρωποι τῆς πατρίδος μου ἰατροὶ, ἔχοντες συνέριθον καὶ τῶν κατὰ μέρος δημογεροντιῶν τὸν ζῆλον, καὶ τὴν φιλόπτωχον τῶν ἀδελφοτήτων προθυμίαν· ἀλλὰ ποῦ 'να ἐπαρκέσωσι πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἀνάγκης; ἔπειτα εἶνε ἄνθρωποι καὶ αὐτοὶ, ἔχουσι κοινωνικὰς ὑποχρεώσεις, πολλοὶ αὐτῶν ἐδαπάνησαν καὶ τὸν ἔσχατον αὐτῶν κοδράντην ἵνα γένωσιν ὅ,τι ἔγειναν· τὸ πρᾶγμα πρέπει ἄρα 'να ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΠΟΙΗΘΗ, πρέπει 'να ἀναλάβῃ κἂν τούτῳ ἡ Κυβέρνησις τὴν πρωτοβουλίαν, πρέπει 'να προσδιορισθῶσι ποσότητες ἁδραὶ, 'να διορισθῶσιν εἴκοσι, τριάκοντα, τεσσαράκοντα νέοι καὶ ἀξιοσύστατοι ἰατροὶ, καὶ ἄλλοι τόσοι παρ' αὐτοῖς δόκιμοι, μισθοδοτούμενοι ἕκαστος ἀναλόγως, καθῆκον ἔχοντες 'να τρέχωσιν ἀπαρατηρήτως ἐν παντὶ καιρῷ καὶ πάσῃ ὥρᾳ ὅπου προσκληθῶσι, παρακολουθούμενοι ὑπὸ τοῦ δοκίμου ἢ τοῦ ὑπηρέτου 'των, φέροντος ἐν κίστει τὰ προχειρότερα φάρμακα, βδέλλας, κλυστῆρα κτλ. Ὑπηρετοῦντες οὕτως ἐπὶ χρόνῳ τακτῷ, 'να προάγωνται καὶ βαθμῷ καὶ μισθῷ· χιλίων δὲ ἀσθενῶν ὑπογραφαὶ σωθέντων διὰ τῆς ἐπιμελείας 'των, 'να τοῖς δίδωσι δικαίωμα πρὸς παρασημοφορίαν, πρὸς ἐγγραφὴν τοῦ ὀνόματός 'των ἐν Χ ρ υ σ ῇ Β ί β λ ῳ, πρὸς συνεδρίασιν ἐν τῷ ἰατρικῷ Συμβουλίῳ, κτλ. κτλ. Τί 'δὲν δύναται 'να ἐπινοηθῇ καὶ ἐνεργηθῇ, ὅ τ α ν λ α λ ῇ ἡ κ α ρ δ ί α!

Αἱ φυλακαὶ ἢ τὰ δεσμωτήρια τοῦ παλαιοῦ Βυζαντίου ἦσαν ἐν τῷ Στρατηγίῳ ἢ Πραιτωρίῳ, καὶ ἐκεῖ ἀφῆκεν αὐτὰ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος· ὁ δὲ Φωκᾶς μετέφερεν ὕστερον αὐτὰ εἰς τὸν ἅγιον Διομήδην ἢ τὸ Μικρὸν Στρατήγιον. Παρεκτὸς τῶν δεσμωτηρίων τούτων ἦσαν καὶ ἄλλα εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως καὶ αὐτοῦ τοῦ Παλατίου, οἷον ἐν ταῖς καμάραις τοῦ Βου-

χολέοντος, ἐν τῇ Χαλκῇ ἢ τοῖς Ἐξκουβίτοις, ἐν τοῖς Νουμέροις τοῦ Ζευξίππου, ἐν τῇ Ἐλεφαντίνῃ (πύλῃ τοῦ Παλατίου), ἐν τῇ Πρανδιαρέᾳ, ἐν τοῖς Σχύλαις κτλ. Ἐχρησίμευον δὲ πρὸς εἱρκτὴν καὶ διάφοροι πύργοι τῆς πόλεως, καὶ πρὸ πάντων ὁ τοῦ Ἀνεμᾶ παρὰ τὰς Βλαχέρνας, καθὼς ἐφ' ἡμῶν τὸ Ἑπταπύργιον καὶ τὰ δύο Χισάρια.

Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν ἀγορανομίαν, » ἀεὶ δὴ αὕτη ἡ πόλις, καθὼς λέ» γει ὁ Σωκράτης, καὶ ἄπειρα τρέφουσα πλήθη, τὰ πολλὰ εὐθηνεῖται, τῷ» τε διὰ θαλάσσης ἔχειν τῶν πανταχόθεν ἐπιτηδείων τὴν προσκομιδὴν, καὶ » ὅτι ὁ Εὔξεινος Πόντος παρακείμενος, ἄφθονον αὐτῇ, ἡνίκα προσδεηθῇ, » παρέχει τὸν σῖτον. « Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ὤνια ἐν γένει, καὶ ἰδίως ὁ σῖτος, ὑπήγοντο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἐπάρχου τῆς πόλεως, πολλοὶ τῶν ἀσυνειδήτων ἀρχόντων τούτων ἐνεπορεύοντο τὴν κοινὴν ἀνάγκην, τιμιουλκοῦντες τὸν ἀγοραῖον ἄρτον. Εἷς ἐξ αὐτῶν, » ὁ Ἰωάννης, ὁ ἐπικληθεὶς » Σεισμὸς, τριῶν φόλλεων πιπρασκομένου τοῦ ψωμίου, αὐτὸς ὀκτὼ φόλ» λεων ἠβουλήθη ποιῆσαι αὐτὸ, « τῷ 626, κατὰ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικόν· ἀλλὰ, στάσεως γενομένης, ἐμποδίσθη. Καὶ παρατηρητέον ὅτι ἡ τιμὴ αὕτη, ἥτις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἦτον ἡ συνήθης καὶ ἐφαίνετο ἀνεκτὴ, πρὸ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τότε ἐτῶν ἐθεωρεῖτο ὑπερβάλλουσα· διότι » τῷ 463, » ἐπὶ Λέοντος τοῦ Μ., λεῖψις γέγονε τοῦ ἄρτου, ὥστε πραθῆναι τὸν ἕνα » ἄρτον φόλλεων τριῶν, « κατὰ τὸ αὐτὸ Χρονικόν.

Ἀλλὰ, παρεκτὸς της ἀχρειότητος τῶν δημοκαταράτων τούτων Ἐπάρχων, ἡ ΚΠ ἔπασχε συχνότατα ὑπὸ σιτοδείας καὶ ἐξ αἰτίας τῆς θέσεώς της καὶ τῶν τοῦ πολέμου περιστάσεων· διότι, τρέφουσα τόσον πλῆθος καὶ χρωμένη ἐπεισάκτῳ σίτῳ, ὑπέκειτο, ποτὲ μὲν διὰ τοὺς τῶν ἐχθρῶν ἀποκλεισμοὺς, ποτὲ δὲ διὰ τὰς ἀντιπνοίας τῶν ἀνέμων, εἰς παντελῆ στέρησιν ἢ καὶ σπάνιν τῶν τροφίμων. Συνήθως ὅμως τοῦ μεδίμνου τοῦ σίτου πωλουμένου ἑνὸς τετάρτου χρυσοῦ νομίσματος (1), ὁ μὲν Βασίλειος κατεβίβασεν αὐτὸν εἰς δώδεκα μεδίμνους τὸ νόμισμα, ὁ δὲ Νικηφόρος Φωκᾶς, λιμοῦ ἐπ' αὐτοῦ γενομένου, διέταξε 'ν' ἀναβιβασθῇ ὁ μέδιμνος εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ χρυσοῦ νομίσματος, ὅτε καὶ γέρων τις ὑπέκρουσεν εἰς αὐτὸν τὸ ἀστεῖον ἐκεῖνο. Προσελθὼν γὰρ ἵνα καταγραφῇ στρατιώτης, καὶ ἐρωτηθεὶς διατί τόσον ὑπερῆλιξ; » Τώρα, ἐκ τοὐναντίου, εἶπεν, εἶμαι πολὺ ῥωμαλεώτερος, διότι σηκόνω μόνος φορτίον σίτου, ὅπερ ἐφόρτονα πρότερον εἰς δύω ἡμιό-

(1) » Ὅταν δὲ πωλῆται ὁ σῖτος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει τὸ κεντηνάριον ἐπέκεινα τῶν πεντή» κοντα ὑπερπύρων, (λέγει ἡ μεταξὺ Μ. Παλαιολόγου καὶ Οὐενετῶν συνθήκη), οὐ μὴν ἐξωνῶνται » (οἱ Βενέτικοι) αὐτόν.

νους «. Ἐπὶ Μιχαὴλ δὲ τοῦ Παραπινάκη, » σιτοδείας γενομένης, ὥστε μὴ » ὅλον μέδιμνον εἰς νόμισμα ἀποδίδοσθαι, ἀλλὰ παρὰ πινάκιον, ὅ ἐστι με- » δίμνου τὸ τέταρτον, εἰς ἐπώνυμον τῷ Βασιλεῖ τὸ κοινὸν δυστύχημα ἐχρη- » μάτισεν (1) «. Οἱ Ὀθωμανοί, φροντίζοντες ἐπίσης περὶ τροφοδοσίας τῆς πρωτευούσης, ἀποταμιεύουσιν ἀπὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἐγκαίρως τὸν ἀπαιτούμενον πρὸς τοῦτο σῖτον, καθὼς θέλομιν εἰπεῖ κατόπιν. Ὅσον δὲ περὶ τῶν λοιπῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν βίον, προσδιορίζουσι τὴν τιμὴν αὐτῶν διὰ τιμολογίου (ν ά ρ κ)· ἀλλ᾽ ὁ Κιοπρουλὺ-Μουσταφᾶ-πασσᾶς, ὁ ἐπικληθεὶς Φαζλῆ, εἶχεν ὡς ἀξίωμα τῶν οἰκονομικῶν αὐτοῦ μέτρων τὴν κατάργησιν πάσης διατιμήσεως, καὶ ἄφηκε τὰς δοσοληψίας ἐλευθέρας μεταξὺ πωλητοῦ καὶ ἀγοραστοῦ. Ὅτε δέ τινες ᾽τῷ παρετήρουν ὅτι πρέπει ᾽να κανονίσῃ διὰ τιμολογίου τὰ πωλούμενα, » Τὸ Κορᾶν (ἀπεκρίνετο) ᾽δὲν ὁρίζει διατίμησιν· ἡ δὲ ἀγορὰ καὶ πώλησις πρέπει ᾽να μένῃ ἐλευθέρα εἰς τὴν θέλησιν τῶν συμβαλλομένων (Νὰρκ κιταπτὰ γιόκδουρ: μπεῖ οὐσσιρὰ ῥιζάϊ ταραφέϊν ἰλὲ ὀλμαλύ διρ) ».

Τὸν δὲ φωτισμὸν τῶν ὁδῶν πρῶτος ἐπενόησε, λέγει τὸ αὐτὸ Χρονικόν, Κῦρος ὁ Ἔπαρχος τῆς πόλεως καὶ τῶν Πραιτωρίων, ὁ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, διατάξας » ἅπτεσθαι τὰ ἑσπερινὰ καὶ νυκτερινὰ φῶτα εἰς τὰ ἐργαστήρια «.

Μέτρα καὶ σταθμά.

Ἐνταῦθα κρίνομεν πρόσφορον ᾽να διαλάβωμεν καὶ περὶ τῶν ἐν χρήσει μέτρων καὶ σταθμῶν, ὡς ὑπαγομένων εἰς τὴν ἀστυνομίαν καὶ ἀγορανομίαν, καὶ πρῶτον ἰστέον ὅτι οἱ Τοῦρκοι, ὀπαδοί, καθὼς εἴπομεν, τῆς φύσεως, ὡς ἀρχικὴν μονάδα τοῦ μὲν βάρους ἢ τῆς ὁλκῆς ἔχουσι τὸ σιταρόσπειρον, τῆς δὲ ἐκτάσεως τὸν δάκτυλον, καὶ τῆς χωρητικότητος τὸν Χοχᾶν=Φοχᾶν, ὅθεν παρήχθη ἡ Ὀκκᾶ. Καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ τὸ μὲν Δ ὲ ν γ κ ζυγίζει τέσσαρα Κεράτια (Τ σ ε κ ι ρ δ ὲ κ) ἢ δεκαὲξ σιταρόσπειρα, χρήσιμον διὰ τὸ βάρος τοῦ χρυσοῦ.

Τὸ δὲ Δράμιον (Δ ι ρ ὲ μ, Δ ι ρ χ ὲ μ, ἐκ τοῦ Δραχμή), δεκαοκτὼ κεράτια ἢ ἑβδομήκοντα δύο σιταρόσπειρα (3 $\frac{184}{1000}$ Γαλλ. γραμμάρια).

Τὸ Μ ι τ κ ὰ λ χρήσιμον διὰ τὸν χρυσόν, τοὺς μαργαρίτας, τὸν μόσχον, τὸ ῥοδέλαιον κτλ., ἓν καὶ ἥμισυ δράμιον ἢ 108 σιταρόσπειρα.

Ἡ Ὀ κ κ ᾶ, τετρακόσια δράμια (ἓν Γαλλ. χιλιόγραμμον καὶ διακόσια

(1) Ζωναρ. ΙΖ΄.

πεντήκοντα ἢ διακόσια ὀγδοήκοντα δύο γραμμάρια, ἢ δύω περί που Γαλλικὰς λίτρας) (1).

Ὁ Τ ε φ ὲ ς, ἰδίως διὰ τὴν μέταξαν, 610 ἢ 710 δράμια.

Τὸ Κ α ν τ ά ρ ι ο ν (ἐκ τοῦ Κεντηνάριον [2]), ἐν μὲν τῇ ΚΠ κλπ., τεσσαράκοντα τέσσαρες ὀκκάδες (55 ἢ 56 $\frac{120}{1000}$ ἢ 57 $\frac{40}{1000}$ Γαλλ. χιλιόγραμμα)· ἐν Αἰγύπτῳ δὲ, τριάκοντα ἓξ ὀκκάδες·

Τὸ Τ σ ε κ ὶ (κατὰ λέξιν Ὁλκὴ), διὰ μὲν τὰς πέτρας, δύο Καντάρια, ἢ ὀγδοήκοντα ὀκτὼ ὀκκάδας· διὰ δὲ τὰ ξύλα, τέσσαρα Καντάρια, ἢ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ὀκκάδας.

Τὸ Μ π α τ μ ὰ ν, ἓξ ὀκκάδας.

Ὁ Τ ό ν ο ς, ἑκατὸν τριάκοντα ἓξ μπατμάνια.

Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἰδιαίτερά τινα βάρη διὰ μερικὰ εἴδη ἐμπορευμάτων, οἷον τὸ Τ σ ε κ ὶ (δύω ὀκκάδες) διὰ τὸ 'γιδόμαλλον· διὰ τὸ ὄπιον διακόσια πεντήκοντα δράμια· διὰ τὸ κοράλλιον, τοὺς πολυτίμους λίθους καὶ τὰ πολύτιμα μέταλλα, ἑκατὸν δράμια (3) κτλ.

Διὰ τὰ νομίσματα, περὶ τῶν ὁποίων θέλομεν πραγματευθῆν ἐν τῷ ἑπομένῳ Κεφαλαίῳ, ὑπάρχει τὸ π ο υ γ γ ί ο ν (σακκούλα, κ ε σ ὲ), ἄλλοτε μὲν περιέχον πραγματικῶς, νῦν δὲ εἰκονίζον μόνον, πεντακόσια γρόσια. Τὸ δὲ Γ ι ο ὺ κ (φορτίον) περιεῖχεν ἑκατὸν χιλιάδας ἄσπρων.

Τὸ κοινότερον μέτρον ἐκτάσεως εἶνε ὁ πῆχυς, διαιρούμενος εἰς μέγαν ἢ τεκτονικὸν, Ἀ ρ σ σ ὶ ν, ἴσον πρὸς 76 $\frac{1}{2}$ ἢ 67 (;) ἑκατοστὰ τοῦ Γαλλικοῦ μέτρου καὶ ὑποδιαιρούμενον εἰς ὀκτὼ κ α ρ ὺ ς ἢ δεκαὲξ ῥ ο ύ μ π· καὶ μικρὸν ἢ ἐμπορικὸν, Ἐ ν τ α ζ ὲ, ἴσον πρὸς δύο πόδας καὶ δύω δακτύλους ἢ $\frac{52}{66}$ (;) ἑκατοστὰ τοῦ Γαλλικοῦ μέτρου, ὑποδιαιούμενον εἰς ὀκτὼ ῥ ο ὺ μπ καὶ δεκαὲξ γ κ ι ρ ά χ.

Διὰ τοὺς ἀγροὺς εἶν' ἐνχρήσει τὸ Δ ω ε ο ν ε ο ὺ μ (στρέμμα), περιέχον 45 τετραγωνικῶν ποδῶν ἐμβαδὸν, καὶ τὸ Χ α λ ε μ π ί· διὰ δὲ τὰς ὁδομετρικὰς ἀποστάσεις, τὸ μίλιον (Μ π ε ῤ ῥ ὺ), τοῦ ὁποίου τὸ μὲν τῆς ξηρᾶς περιέχει 1667—70 Γαλλικὰ μέτρα, τὸ δὲ θαλάσσιον 1480. Τρία δὲ μπεῤῥὺ ἀποτελοῦσιν ἕνα παρασάγγην (φ ε ρ σ ὲ ν γ κ), τοῦ ὁποίου ἀμφιβάλλω ἐὰν

---

(1) Ἐν τῇ Μολδοβλαχίᾳ ἡ ὀκᾶ διῃρέθη εἰς τέσσαρας λίτρας ἀνὰ ἑκατὸν δράμια. (2) «Ἔλκει λίτρας τὸ Κεντηνάριον ἑκατὸν, ἀφ' οὗ δὴ καὶ ὠνόμασται. Centum γὰρ τὰ ἑκατὸν καλοῦσι Ῥωμαῖοι». (3) Ὅθεν καὶ τὸ ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἄθωνα Μονῇ τοῦ Ξηροποτάμου σωζόμενον Χρυσόβουλλον Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ, σημειοῦν τὸ βάρος τοῦ παρ' αὐτοῦ ἀφιερωθέντος εἰς τὴν Μονὴν ταύτην τιμίου ξύλου, ὁρίζει αὐτὸ «ὡσεὶ μνᾶς μιᾶς, ἤγουν δραχμὰς ἑκατόν.»

ἦνε συνώνυμον τὸ ἀ γ ά τ σ, ἀναλογοῦν μᾶλλον πρὸς τὴν σχοῖνον ἢ τὸν κάλαμον.

Τῶν δὲ ὑδρονομικῶν μέτρων, τέσσαρες μὲν σακχοράφαι (τ σ ο υ β ά λ-δ ι ζ) ἀποτελοῦσιν ἓν μ α σ ο ὺ ρ, ὀκτὼ δὲ μασούρια ἕνα λ ο υ λ έ ν.

Ἐκ δὲ τῶν τῆς χωρητικότητος μέτρων, τὸ μὲν σύνηθες κοιλὸν (κ ι λ έ), διὰ τὸν σῖτον καὶ τὴν κριθὴν καὶ τὰ ἄλλα γεννήματα, ζυγίζει εἰκοσιδύο ὀκάδας (33—35 Γαλλικὰς λίτρας καὶ 148 μ.)· τοῦ δὲ ὀρυζίου δέκα ὀκάδας, καὶ τῶν ὀσπρίων εἴκοσι.

Τὸ δὲ Αἰγυπτιακὸν Ἀ ρ δ έ μ π (ἴσως ἡ Ἀρτάβη τῶν παλαιῶν Περσῶν), διαιρεῖται εἰς ἓξ Ο ὐ ε ῦ μ π έ χ, ὧν ἕκαστον εἰς τέσσαρα ῥοὺμπ, καθὼς καὶ ὁ τῶν Βυζαντινῶν μέδιμνος εἰς τέσσαρα πινάκια, ἰσοβαρεῖ δὲ πρὸς 184 Γαλλικὰς λίτρας.

Ἡ ἀπαρίθμησις διαφόρων ἄλλων, κατὰ τόπους ἐν χρήσει, μέτρων, καθὼς καὶ αὐτῶν τούτων ἡ κατὰ τόπους διαφορά, καὶ ἡ ἐξακρίβωσις τῆς πρὸς ἄλληλα αὐτῶν ἀναλογίας, ὡς ὑπερβαίνουσα τὰ ὅρια τῆς παρούσης πραγματείας, παραλείπεται εἰς τοὺς ἰδίους πραγματευσαμένους τὸ μέρος τοῦτο τῆς Στατικῆς, πρὸς εὐκολίαν τῶν ἐχόντων ἔργον τὰς συναλλαγὰς καὶ τὴν ἐμπορίαν. Ἡμᾶς δὲ καλοῦσιν ἤδη πρὸς ἐξέτασιν αὐτῶν τὰ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Οἰκονομικά.

ΤΑ Ταμεῖα ἢ Θησαυροφυλάκια (Fiscalia, Χαζνὲ (1)) ἦσαν καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντικῶν, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν Σουλτάνων ἄχρις οὐ πρὸ πολλοῦ, δύο· τὸ μὲν Γ ε ν ι κ ὸ ν (Aerarium generale) ἢ τοῦ Φ ί σ κ ο υ, ὅπου εἰσήρχοντο οἱ παρὰ τοῦ δημοσίου εἰσπραττόμενοι φόροι· τὸ δέ, Ε ἰ δ ι κ ὸ ν ἢ Π ρ ι-β ά τ ο ν (Privatae ἢ Patrimonialia), ὅπου ἀπεταμιεύοντο τὰ ἰδιαίτερα τοῦ Αὐτοκράτορος εἰσοδήματα («Τὰ θεῖα εἰσόδια», καθὼς λέγει ὁ Γραμματι-

(1) Ἡ λέξις Χ α ζ ν έ ς, ἐκτὸς τῆς κοινῆς σημασίας τοῦ θησαυροφυλακίου (Γ ά ζ η ς, Κ ά σ-σ α ς), σημαίνει καὶ ποσότητα νομισματικήν, δεκακισχιλίων πουγγίων. Ἅμα λοιπὸν ἡ ποσότης αὕτη συμπληρωθῇ, σφραγίζεται τὸ περιέχον αὐτὴν κιβώτιον, καθὼς παρὰ τοῖς Γάλλοις κλείεται ὁ σάκκος 1200 φράγκων.

κὸς Λέων καὶ ὁ Πορφυρογέννητος, τὸ ὁποῖον χωρὶς ἀνάγκης διώρθωσαν εἰς Εἰδικὰ), λεγόμενα καὶ Σάκρα καὶ Λαργιτίονες (Largesses). Ἦσαν δὲ ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, καὶ εἶχον καὶ ἰδιαίτερα ἑκάτερον οἰκήματα, καὶ ἰδιαιτέραν δικαιοδοσίαν, καὶ ἰδιαιτέρους ἑπομένως προεστῶτας ἢ ἐφόρους. Καὶ τοῦ μὲν Γενικοῦ προΐστατο ὁ, ἀπ' αὐτοῦ καλούμενος, Λογοθέτης τοῦ Γενικοῦ ἢ τῶν Γενικῶν (Σεκρέτων), ἢ ἁπλῶς Γενικὸς, θεωρῶν »τὰ τοῦ Γενικοῦ Λογοθεσίου πράγματα«, κατὰ τὸν Θεοφάνην· τοῦ δὲ Εἰδικοῦ, ὅπου ἐκόπτοντο καὶ τὰ νομίσματα, ὁ ἐνδοξότατος Κόμης ἢ Λογοθέτης τῶν Πριβάτων ἢ Οἰκειακῶν Λαργιτιόνων, ἢ, κατὰ τὸν Εὐάγριον, »τῶν Εἰδικῶν Σκρινίων«.

Τοῦ Γενικοῦ Λογοθεσίου ἢ Ταμείου οἱ ὑπάλληλοι ἀναφέρονται ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς τοῦ χειρογράφου Ὑπομνηστικοῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἐν τῷ Ἐλέγχῳ τῶν Ἐξισωτῶν ἢ Παλαιᾷ Λογαρικῇ, κατὰ τὴν ἑξῆς τάξιν:

» Αἱ ὑπογραφαὶ τῶν Σεκρετικῶν.

» Ὁ ἀνάξιος τοῦ Κραταιοῦ καὶ Ἁγίου Βασιλέως καὶ Γενικὸς (δεῖνα)·
» Ὁ Λογαριαστὴς τοῦ Γενικοῦ (δεῖνα)·
» Ὁ τοῦ αὐτοῦ Σεκρέτου Βασιλικὸς Νοτάριος (δεῖνα)·
» Ὁ Κριτὴς τοῦ Βήλου καὶ ἐπὶ τοῦ Ἱπποδρόμου (δεῖνα) (1).

Εἰς τὸν Φίσκον ἦσαν προσκείμενοι μέχρι τινὸς οὐ μόνον οἱ Φισκοσυνήγοροι (2), ἀλλὰ καὶ οἱ λεγόμενοι Δηλήτορες (Délateurs), μίμησις τῶν ἐν Ἀθήναις συκοφαντῶν, καταγγέλλοντες (προδίδοντες) εἰς τὸ δημόσιον τοὺς ὀφείλοντας φόρους, εναγεῖς καὶ ἀποτρόπαιοι, οὓς ἐξέκοψεν ὁ Ἀναστάσιος.

Εἴπομεν δὲ ἤδη (3) ὅτι τὸ Εἰδικὸν τοῦτο Θησαυροφυλάκιον, τὸ ὁποῖον εἶχον καὶ οἱ Σουλτάνοι, πρὶν ὁρισθῇ ἡ ἀπὸ τοῦ δημοσίου ἐπιχορήγησις αὐτῶν, ἦτον πάντοτε ὑπερχειλὲς, ἐν ᾧ τὸ δημόσιον πάντοτε σχεδὸν ἐν ἐλλείψει, καὶ τοῦτο 'δὲν δύναται 'να ἦν' ἄλλως, ἀφ' οὗ ἕκαστος ἐπιμελεῖται κάλλιον τὸ ἴδιον παρὰ τὸ κοινὸν, καὶ ἐν ὅσῳ ὁ Σουλτάνος εἶνε ὁ μόνος κληρονόμος τῶν συγγενῶν 'του, τὰς ὁποίας ὑπερπλουτίζει· ὅπως εἰκάσῃ δέ τις ὁποῖον πλοῦτον ἐπισωρεύουσι συνήθως αἱ θυγατέρες καὶ ἀδελφαὶ τῶν Σουλτάνων, ἐν ὅσῳ ζῶσιν, ἀρκεῖ 'να ἠξεύρῃ ὅτι τὰ εἰσοδήματα τῆς περιφήμου Μίχρι-μὰχ, τῆς θυγατρὸς τοῦ Μεγάλου Σουλεϊμάνου, ἦσαν δισχίλια δουκάτα (φλωρία) τὴν ἡμέραν (4)!

(1) Ducang. Constantinop. Christ. (2) Ἰδε σελ. 74. (3) Ἰδε σελ. 163 τοῦ Α' Μέρους. (4) Ἰδε καὶ σελ. 41, 42.

Παραπονούμεθα σήμερον διὰ τοὺς φόρους, καὶ, ἐὰν διισχυρισθῇ τις ὅτι, σχετικῶς πρὸς τὴν φορολογίαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἐπικρατειῶν, ἡ ἐν Τουρκίᾳ τέως ὑφισταμένη ἦτον ἡ ἀνεπαχθεστέρα, καὶ 'τὸ ἀποδείξῃ διὰ παραθέσεως καὶ στρογγύλων ἀριθμῶν, χαλᾷ ὁ Κόσμος, καὶ τὸ »Παῖε, παῖε τὸν κατάρατον, τὸν φιλότουρχον κτλ. Βάλλε πυκνοῖς τοῖς λίθοις κτλ., ἀντηχεῖ ἀπὸ τῆς μιᾶς ἄκρας εἰς τὴν ἄλλην τῆς λέσχης. Ἀλλὰ τίς σύγκρισις μεταξὺ τῶν ἐν Τουρκίᾳ φόρων, μήτε αὐτοῦ ἀχόμη τοῦ ἐκκοπέντος ἐπονειδίστου Χαρατσίου ἐξαιρουμένου, καὶ τῶν ἐπὶ τῶν Γραικορωμαίων; Διηγούμεθα.

Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος ἐπέβαλε τὸ λεγόμενον Κεφαλιατικὸν, φόρου εἶδος, ὅς τις ἐλέγετο καὶ τοῦ Ἀλληλεγγύου, διότι οἱ πλούσιοι ὑπεχρεώθησαν 'να ἐγγυηθῶσι διὰ τόσους ἕκαστος πτωχούς. Καί τοι δὲ ὑποσχεθεὶς, ἐπὶ τῇ παραστάσει Σεργίου τοῦ Πατριάρχου, 'να 'τὸ καταργήσῃ μετὰ τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμον, ἠθέτησε τὴν ὑπόσχεσίν 'του. Ἀποθανὼν δὲ, ἀφῆκε, λέγουσι, διακοσίας χιλιάδας ταλάντων χρυσοῦ εἰς νομίσματα, χωρὶς τοῦ ἀμετρήτου πλήθους τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν καὶ λιθοκολλήτων σκευῶν. Ὥστε, ἀφ' οὗ ἐγέμισεν ὅλας τοῦ θησαυροφυλακίου τὰς ἀποθήκας, ἔθαψε καὶ ὑπὸ τὴν γῆν ἐν λαβυρίνθοις, ἐπίτηδες σκαφεῖσι, πλῆθος χρημάτων, τῶν ὁποίων ὅμως τὰ πλεῖστα ἦσαν ἐκ τῶν ἐν Λυχνιδῷ (Ὄχριδι) κυριευθέντων ὑπ' αὐτοῦ θησαυρῶν τῶν βασιλέων τῆς Βουλγαρίας.

» Πεσόντων δὲ τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς πόλεως ἐπὶ τοῦ μεγάλου σεισμοῦ, διελάλησεν ὁ βασιλεὺς (Λέων ὁ Ἴσαυρος) λέγων ὅτι· ὑμεῖς οἱ τῆς πόλεως ἀδυνατεῖτε τὰ τείχη κτίζειν, ἀλλὰ προσετάξαμεν τοῖς διοικηταῖς τῶν Θεμάτων ἀπαιτεῖν εἰς τὸν κανόνα, κατὰ νόμισμα μιλιαρίσιον ἓν (1), καὶ λαμβάνει αὐτὸ ἡ βασιλεία, καὶ κτίζει αὐτά. Ἐντεῦθεν ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια, παρέχειν τὰ δικέρατα«. Εἰς τὸ δόσιμον τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἦτον ἓξ φόλλεις, προσέθηκεν ὕστερον Νικηφόρος ὁ ἀπὸ Γενικῶν ἄλλας ἓξ, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη Δικερατοεξάφολλον.

Ἀλλ' ὁ αὐτὸς Νικηφόρος, χρηματιστὴς πάντων δεινότατος, διότι ὑπῆρξε Δεφθερδάρης, » συναγαγὼν, λέγει ὁ Θεοφάνης, τοὺς ἐν Κωνσταντινου-» πόλει ἐπισήμους ναυκλήρους, δέδωκεν ἐπὶ τόκῳ τετρακεράτου τὸ νόμι-» σμα ἀνὰ χρυσίου λίτρας δώδεκα, τελοῦντας καὶ τὰ συνήθη κομμέρκια!» Τοῦτο θὰ εἴπῃ μίαν φορὰν τόκος! εἰκοσιτέσσαρα τοῖς ἑκατόν!!

Αὐτὸς οὗτος εἶχεν ἐπιβάλει καὶ τὸ λεγόμενον Καπνικὸν ἢ Κα-

(1) Ἴδε τὸν Θεοφάν.

π ν ι α τ ι κ ὸ ν, φόρον συνιστάμενον εἰς τεσσαράκοντα πέντε σχεδὸν σολδία, πληρονόμενα κατ' ἔτος δι' ἑκάστην καπνοδόχον, τοῦ ὁποίου δὲν ἐξηροῦντο οὔτε τῶν ἐκκλησιαστικῶν οἰκιῶν οἱ ἐνοικάτορες. » Τοὺς τῶν εὐαγῶν οἴκων παροίκους τὰ κ α π ν ι κ ὰ ἀπαιτεῖσθαι«, ὁρίζει μία του Νεαρά. Ὁ φόρος οὗτος κατηργήθη μετὰ ἑκατὸν πεντήκοντα ἔτη ὑπὸ τοῦ Τζιμισκῆ, νικήσαντος τὴν ἐν Δορυστόλῳ λαμπρὰν ἐκείνην νίκην κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ Ῥώσσων.

Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐπενοήθη καὶ τὸ Ἀ ε ρ ι κ ὸ ν, φόρος οὐχὶ ἐπὶ τοῦ ἀναπνεομένου ἀέρος, καθὼς ἐνόμισαν τῶν Εὐρωπαίων τινὲς, ἀλλ' ἐπὶ τῶν θυρίδων ἑκάστης οἰκίας τῶν ἐπὶ τῆς λεωφόρου. Ἦτον δὲ καὶ Ὕπατος τοῦ Ἀερικοῦ, καὶ σώζεται πρὸς ἕνα τοιοῦτον ἐπιστολὴ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου, τὸ δεινὸν τῆς φορολογίας εἶχε φθάση εἰς τοιαύτην ὑπερβολὴν, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς διοικήσεως τοῦ ἀλιτηρίου ἐκείνου Ἰωάννου τοῦ Καππαδόκου, ὥστε ὁ Λυδὸς Ἰωάννης (1), ἀφ' οὗ ἀναφέρῃ μυρία εἴδη δασμῶν, » ὥσπερ ἐξ ὕδρας ἀνιστάμενα τοῖς ὑποτελέσιν«, εἰς τὴν ἀπελπισίαν τῶν φορολογουμένων ἀποδίδει καὶ τὴν τρομερὰν ἐκείνην πυρκαϊὰν, ἥτις, »ἀπὸ τῶν τῆς αὐλῆς ἀρξαμένη εἰσόδων«, ἀπετέφρωσε τὰ τρία πέμπτα σχεδὸν τῆς πόλεως.

Ὁ δὲ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἐπέβαλε καὶ τὸ Ἀ λ ε μ α ν ι κ ὸ ν, ὅταν ὑπεχρεώθη 'να πληρώσῃ ἱκανὰ χρυσοῦ τάλαντα, ὡς ἀποζημίωσιν (subside) εἰς τοὺς Ἀλαμανούς.

Ἀναφέρεται δὲ καὶ Χ α ρ τ ι α τ ι κ ὸ ν, ἀνὰ κεράτια δύο (εἰς ἕκαστον νόμισμα), ὁποῖον δέ τι εἶδος φορολογίας ἦν, ἀγνοῶ, καὶ δὲν πιστεύω 'να ἦτον τὸ ἐπὶ τοῦ χαρτοσήμου.

Ἀλλ' ὁ ἐπαχθέστατος τῶν φόρων ἦτον ὁ κληθεὶς τοῦ Χ ρ υ σ α ρ γ ύ ρ ο υ, διότι ἐπληρόνετο καὶ εἰς χρυσὸν καὶ εἰς ἄργυρον, ἐν ᾧ οἱ λοιποὶ φόροι ἐπληρόνοντο μόνον εἰς χρυσόν· ἦτον δὲ εἶδος φόρου ἐπὶ τῶν ζώων καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, τοῦ ὁποίου δὲν ἦσαν ἐλεύθεροι οὔτε οἱ ἐπαῖται, οὔτε αἱ ἑταῖραι, εἰσεπράττετο δὲ καὶ διὰ βασάνων. Τοῦ φόρου τούτου πρῶτον εἰσηγητὴν ἱστορεῖ γενέσθαι ὁ Ζώσιμος (2) τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον. » Ἀπεγράψατο δὲ, λέγει, καὶ τὰς τῶν λαμπροτάτων οὐσίας, τέλος ἐπιθεὶς, ᾧ τινι Φ ό λ λ ι ν αὐτὸς ἐπέθηκεν ὄνομα, καὶ ταῖς τοιαύταις εἰσφοραῖς τὰς πόλεις ἐξεδαπάνησεν. Ἐπιμεινάσης δὲ καὶ μετὰ Κωνσταντῖνον » τῆς ἀπαιτήσεως ἐπὶ συχνὸν χρόνον, καὶ ἐξαντλουμένου κατὰ βραχὺ τοῦ

---

(1) Ἐν τῷ περὶ Ἀρχ. τῆς Ῥωμ. Πολιτ. Γ', 70. (2) Βιβλ. Β'.

» πλούτου τῶν πόλεων, ἔρημοι τῶν οἰκούντων αἱ πλεῖσται γεγόνασιν.« Ἀλλ' ὁ Εὐάγριος καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὁ Βαρώνιος ἀπέλυσαν τὸν Κωνσταντῖνον ταύτης τῆς κατηγορίας, ἀποδείξαντες ὅτι, κατὰ τὸν Κωδινὸν, »ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἡ πόλις τοῦτον μετέλαβεν, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος βουληθεὶς ἐκκόψαι αὐτὸν, προαπέθανε τοῦ σκοποῦ. Ἦτον δὲ τοιοῦτό τι· »Κατὰ τετραετίαν πᾶς πενόμενος καὶ προσαιτῶν, καὶ πᾶσα » πόρνη καὶ ἀπολελυμένη, καὶ πᾶς δοῦλος καὶ ἀπελεύθερος, συνεισφορὰν » ἐποιοῦντο κοινὴν πρὸς τὸ δημόσιον, ὑπὲρ οὔρου καὶ κοπρίας, κτηνῶν τε » καὶ κυνῶν τῶν ἐν ἀγροῖς καὶ πόλεσι διατριβόντων. Καὶ ὁ μὲν ἄνθρωπος » νόμισμα ἀργυροῦν συνεισέφερεν, ὁμοίως καὶ γυνή· ἵππος δὲ καὶ ἡμίονος » καὶ βοῦς τὸ αὐτὸ συνεισέφερον· ὄνος δὲ καὶ κύων φόλλεις ἕξ«. Ἀλλ' ὁ Ζώσιμος, δυσφημῶν παντοῦ τὸν Κωνσταντῖνον, δεινοποιεῖ τὸ πρᾶγμα, » Οὐδὲ τὰς δυστυχεῖς ἑταίρας, λέγων, ἔξω ταύτης ἐάσαντα τῆς φθορᾶς. » Ἤδη δὲ καὶ μητέρες ἀπέδοντο τοὺς παῖδας, καὶ πατέρες ἐπὶ πορνείων » θυγατέρας ἐστήσαντο, ἐκ τῆς τούτων ἐργασίας ἀργύριον τοῖς τοῦ χρυ- » σαργύρου πράκτορσιν εἰσενεγκεῖν ἐπειγόμενοι «. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἐπὶ τῶν ἑταιρῶν φόρος ἦτον πολὺ ἀρχαιότερος, εἰσαχθεὶς πρῶτον ἐπὶ τοῦ Καλιγούλα καὶ διαρκῶν ἔτι καὶ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Σεβήρου, μόλις δὲ καταργηθεὶς ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου, φαίνονται πάντα ταῦτα εἶναι ὑπερβολαί. Ἀλλ' ὅπως κεν ἔχῃ, τὸ πρᾶγμα ἔδωκεν ἀφορμὴν τραγῳδίας εἰς Τιμόθεον τὸν Γαζαῖον, ἄνδρα σοφὸν τὰ πάντα, οἱ δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις μοναχοὶ ἔστειλαν πρεσβείαν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀναστάσιον τὸν Σιλεντιάριον, ὅς τις καὶ τὸν κατήργησε τῷ 493 καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ κατάγραφα κατέκαυσεν ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ἐναντίον πάντων.

Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ κυριώτερον εἰσόδημα τῶν Αὐτοκρατόρων ἦτον ἀπὸ τῶν τελωνείων καὶ ἀπ' αὐτῆς ἰδίως τῆς ΚΠ, εἰς τῆς ὁποίας ἑκάστην σκάλαν ἐξελέγοντο τὰ Σ κ α λ ι α τ ι κ ὰ, ὡς τὰ ὀνομάζει τὸ παρὰ τῷ Φραντζῇ δίπλωμα Ἀνδρονίκου τοῦ Νεωτέρου, τὰ ὁποῖα καὶ ἐξωδεύοντο εἰς διατήρησιν καὶ ἐπισκευὴν τῶν ὑδραγωγείων. Ἀλλὰ τὸ αὐτὸ τοῦτο Χρυσόβουλλον ἀναφέρει τόσα ἄλλα φόρων ὀνόματα, ὥστε τῇ ἀληθείᾳ ἀπορίας ἄξιον εἶνε πῶς ἐπήρχουν εἰς τόσας ἀπαιτήσεις οἱ ἐμπορευόμενοι, »ἀπαιτή- » σεις καμπανιστικοῦ, μεσιτικοῦ, ζυγιαστικοῦ, μετρητικοῦ, παχιατικοῦ (1), » γομαριατικοῦ, ὀψωνίου, σκαλιατικοῦ, βιγλιατικοῦ, δεκατίας, ἁλιευτικῆς » τεταρμοιρίας, ξυλαχύρου . . ἀλλὰ δὴ καστροκτισίας, κατεργοκτισίας, » μαγειρίας, ἀντιναύλου, ἐξωπρασίας, κοσμιατικοῦ (;), **καπηλιατικοῦ**, μη-

(1) Ἴσως π α χ ν ι α τ ι κ ο ῦ.

» νιατικοῦ, ἐργαστηριακοῦ, μεταξιατικοῦ, τῆς ἀπαιτήσεως τοῦ πανίου τοῦ » ἐν τῷ φόρῳ πωλουμένου, ἔτι δὲ καὶ τοῦ κεφαλαίου τοῦ σιταρίου τοῦ » εἰσαποταχθέντος ἀπαιτεῖσθαι ἀπὸ τῶν καραβίων, ἢ ἑτέρου τινὸς κεφα-» λαίου τῶν νῦν ἐνεργουμένων, ἢ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς μελλόντων ἐπινοηθήσε-» σθαι!!« δηλαδὴ ἔχει ὁ Θεὸς καὶ διὰ τὸ μέλλον!!!

Ὁ λιμὴν ἰδίως τοῦ Βουκολέοντος ἀπέφερε καθ' ἑκάστην τετρακισχιλίας λίτρας ἀργύρου, τὰς ὁποίας ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰσαὰκ ὁ Ἄγγελος εἶχε, καθὼς εἴπομεν, προσδιωρισμένας διὰ τὰ ἔξοδα τῆς τραπέζης του.

Ἐπὶ Ἰωάννου δὲ τοῦ Α' Παλαιολόγου τὸ τελωνεῖον τῆς ΚΠ εἰσέπραττε τρισμυρίους χρυσοῦς κατ' ἔτος, ἐν ᾧ τὸ τοῦ Γαλατᾶ, ὅπου ἦρχον οἱ Γενουήνσιοι, ἀνέβαινεν εἰς εἴκοσι μυριάδας. Μυρίους δὲ χρυσοῦς ἀπέφερε κατ' ἔτος ἡ λεγομένη τ ο π ι κ ή, ὁ ἐπιτόπιος, νομίζω, φόρος τῆς ΚΠ.

Ὁσάκις δὲ συνέπιπτε 'να βασιλεύωσιν Αὐτοκράτορες οἰκονόμοι καὶ φιλοδίκαιοι, αἱ πρόσοδοι τοῦ Κράτους, διὰ τὴν τοῦ ἐμπορίου· ἰδίως ἀκμὴν, τοῦ ὁποίου ἡ ΚΠ ἦν τὸ κέντρον, οὐ μόνον ἐπήρκουν εἰς τὰς πολυειδεῖς τῆς Κυβερνήσεως ἀνάγκας καὶ εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς Αὐλῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπεταμιεύοντο· καὶ βλέπομεν ὅτι, ὅτε Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεοφίλου παρέλαβε τὴν ἀρχὴν, περιορίσας τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, ὑπὸ τῆς ὁποίας τέως ἐπετροπεύετο, εὑρέθηταν ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ θησαυροφυλακίῳ 1090 (;) κεντηνάρια χρυσοῦ καὶ περί που 3000 ἀργύρου. Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ, δαπανήσας ἐντὸς ὀλίγου εἰς ἡνιόχους καὶ γελοιαστὰς καὶ μίμους τὸν τηλικοῦτον πλοῦτον, ἠναγκάσθη, ἀπορῶν χρημάτων πρὸς τὴν τοῦ στρατοῦ μισθοδοσίαν, 'να συγχωνεύσῃ τήν τε θρυλλουμένην ἐκείνην χρυσῆν πλάτανον καὶ τοὺς δύω χρυσοῦς λέοντας καὶ τοὺς χρυσοῦς σφυρηλάτους γῦπας καὶ τὰ ὁλόχρυσα ὄργανα, ἔργα τοῦ σοφοῦ Λέοντος, »πρὸς ἔκπληξιν τῶν ἐθνῶν » μεμηχανημένα«, καὶ τὰ ἄλλα τοῦ στέμματος κοσμήματα, ὁλκὴν ἔχοντα οὐχ ἔλαττον διακοσίων κεντηναρίων (1). Καὶ οὐχ ἧττον, εὑρέθησαν πάλιν, μετὰ θάνατον αὐτοῦ, ἐν τῷ βασιλικῷ Βεστιαρείῳ, παρεκτὸς τῶν Αὐτοκρατορικῶν καὶ Αὐγουστείων στολῶν, » καὶ τῆς Συγκλήτου βουλῆς, αἱ μὲν ὁλόχρυσοι, αἱ δὲ χρυσοΰφαντοι« , καὶ ἐξ αὐτῶν διένειμεν ὁ Βασίλειος εἰς τοὺς Συγκλητικοὺς ἐν τοῖς Βρουμαλίοις.

Ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐλεεινῆς ἐκείνης δεσποτείας τῶν Λατίνων, ἡ πλουσιωτάτη ΚΠ εἶχε καταντήσῃ εἰς τοιαύτην ἀχρηματίαν, ὥστε Βαλδουῖνος ὁ Γ', ὁ

---

(1) Ὥστε φαίνεται ὅτι τὰ θαυμαζόμενα ταῦτα παίγνια, τὰ ὁποῖα εἶδεν ὁ Λουϊτπράνδος, σωζόμενα ἔτι καὶ ἐπὶ Πορφυρογεννήτου, ἦσαν οὐχὶ ὁλόχρυσα, ὡς τὰ πρῶτα, ἀλλ' ἐπίχρυσα, καθὼς εἴκασε καὶ ὁ Δουκάγγιος.

τελευταῖος ὀνομασθεὶς αὐτῆς Αὐτοκράτωρ, ἔδωκεν ἐνέχυρον τοῖς Οὐενετοῖς, διὰ μικράν τινα ποσότητα, τὸν ἀκάνθινον στέφανον, τὸν σπόγγον, τὰ σπάργανα καὶ τὸν χιτῶνα τοῦ Χριστοῦ, τὸ Ἅγιον Μανδύλιον (1) καὶ ἱκανὰ τεμάχια τοῦ τιμίου ξύλου, τὰ ὁποῖα ἐξηγόρασεν ἔπειτα παρὰ τῶν Οὐενετῶν ὁ Ἅγιος Λουδοβῖκος τῆς Γαλλίας καὶ τὰ ἐναπέθεσεν ἐν τῷ Παρεκκλησίῳ τῶν Παρισίων μετ' ἄλλων ἁγίων λειψάνων καὶ κειμηλίων (2).

Πῶς ᾠκονομοῦντο δ' ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ οἱ ἐν Νικαίᾳ ἑδρεύοντες Αὐτοκράτορες; Ὅπως ὅλοι οἱ φρόνιμοι οἰκοκύριοι, ὅσους ἐδίδαξεν ἡ δυστυχία· ἐπεδόθησαν δηλονότι εἰς τὴν γεωπονίαν καὶ κτηνοτροφίαν· καὶ διηγεῖται ὁ Γρηγορᾶς, ὅτι Ἰωάννης πρῶτος ὁ Δούκας, ὁ δεύτερος τῶν ἐν Νικαίᾳ Αὐτοκρατόρων, εἰρηνεύσας τῷ 1234 μετὰ τῶν Τούρκων, περισπωμένων τότε εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τατάρων πολέμους, ἐπεδόθη εἰς οἰκονομικὰς βελτιώσεις, φυτευσάμενος πλῆθος κτημάτων καὶ κτησάμενος μυριάδας βοσκημάτων, ἐξ ὧν οὐ μόνον αὐτός τε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν εἶχον τὰ πάντα ἐν ἀφθόνοις, καθὼς καὶ τὰ ἱερὰ καὶ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, ἀλλ' ἐπώλουν καὶ εἰς τοὺς Τούρκους, σιτοδείᾳ τότε πιεζομένους διὰ τὸν πόλεμον, ὥστε καὶ χρήμασιν ἐπεῤῥώσθησαν οἱ Ῥωμαῖοι, » καί, ἵν' ἐν βραχεῖ παραστήσω » τὸ πᾶν, ἐξακολουθεῖ λέγων ὁ αὐτὸς ἱστορικός, οἱ ταῖς τῶν ὀρνίθων ἀγέ» λαις ἐπιστατοῦντες, ὁπόσα τίκτοιεν αὗται ᾠά, ἀνὰ πᾶν συναθροίζοντες » ἔτος, ἐπίπρασκον· ὡς, ὀλίγου χρόνου, πρὸς τῶν συναχθέντων ἐντεῦθεν » χρημάτων στέφανον κατασκευασθῆναι τῇ βασιλίδι, λίθοις καὶ μαργάροις » λίαν πολυτελέσι διηνθισμένον, ὃν καὶ ὠ ά τ ο ν ὁ βασιλεὺς ἐπωνόμασε, » διὰ τὸ ἐκ τῆς τῶν ᾠῶν πράσεως κατεσκευάσθαι αὐτόν«.

Ἐπῆλθεν ὅμως, μετὰ ἑκατὸν ἔτη, ὁ καταστρεπτικὸς ἐκεῖνος ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ ἐπὶ τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου, καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Κράτους κατήντησαν εἰς τοσαύτην ἀθλιότητα, κυρίως ἐξ αἰτίας τῆς Βασιλεομήτορος Ἄννης καὶ τοῦ συμβούλου αὐτῆς Ἀποκαύκου, διαφορησάσης ἐπίτηδες τὸν δημόσιον πλοῦτον, ὥστε, κατὰ τὴν στέψιν τῶν βασιλέων, αὐτοῦ τε τούτου τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ πενθεροῦ του τοῦ Κανταχουζηνοῦ (τῷ 1347), δὲν ὑπῆρχεν οὔτε ἓν σκεῦος χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἐν τῷ Παλατίῳ, ἀλλ' ἦσαν ἢ κασσιτέρινα ἢ πήλινα· τὰ δὲ πλεῖστα τῶν βασιλικῶν ἐνδυμάτων ἦσαν ἐπίχρυσα καὶ κεκοσμημένα διὰ λίθων πλαστῶν. Καὶ ἐν τοσούτῳ, περὶ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς αὐτοκρατορίας Ἀνδρο-

(1) Ἀλλὰ ποῦ εὑρέθη τὸ Ἅγιον Μανδύλιον; ἀφ' οὗ «ἔν τινι προλαβούσῃ στάσει καὶ τὸ ἁγιώτατον ἐκλωποφορήθη σκεῦος, ἐν ᾧ κτλ. (2) Ἴδε τὴν ἐν σελ. 561 τοῦ Α' Μέρους ὑποσημείωσιν.

νίκου τοῦ Πρεσβυτέρου, »καί τοι βραχυτέρας ἀεὶ γιγνομένης τῆς τῶν Ῥω-
» μαίων ἐπικρατείας, ὅμως εἰς χιλίας ηὔξηται χιλιάδας τὰ πρὸς τῶν ἀρ-
» γυρολόγων καὶ φορολόγων κατ' ἔτος εἰς τὸ βασιλικὸν εἰσαγόμενα τα-
» μεῖον νομίσματα«, λέγει ὁ Γρηγορᾶς (1).

Πολλαὶ δὲ πόλεις, καθὼς καὶ σωματεῖα καὶ ἰδιῶται, καὶ πρὸ πάντων τὰ μοναστήρια καὶ αἱ ἐκκλησίαι, εἶχον προνόμια ἀτελείας, εἴτε κατὰ φιλοτιμίας αὐτοκρατορικάς, εἴτε καὶ δι' ἐξόχους πρὸς τὸ Κράτος ὑπηρεσίας. Τοιαύτην δὲ ἀσυδοσίαν, ἀπὸ τῶν ἐκτάκτων μάλιστα φόρων καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀγγαρειῶν, καὶ ἠγόραζον πολλάκις, καὶ ἄτομα καὶ κοινότητες. Αὐτίκα »ἐπὶ Ῥωμανοῦ, βουληθέντος ταξειδεῦσαι τοὺς Πελοποννησίους ἐν
» Λογγοβαρδίᾳ, ἠρετίσαντο οἱ αὐτοὶ Πελοποννήσιοι μὴ ταξειδεῦσαι, ἀλλὰ
» δοῦναι ἱππάρια χίλια ἐστρωμένα καὶ χαλινωμένα, καὶ λογάριον κεντη-
» νάριον ἓν (2). Παρέσχον δὲ ὁ μητροπολίτης Κορίνθου ἱππάρια τέσσαρα·
» ὁ Πατρῶν τέσσαρα· οἱ ἐπίσκοποι πάντες τοῦ Θέματος ἀνὰ δύο· οἱ πρω-
» τοσπαθάριοι ἀνὰ τρία· τὰ μοναστήρια ἀνὰ δύο· τὰ δὲ ἄπορα σύνδυο ἕν.
» Οἱ δὲ ἔχοντες βασιλικὰ ἀξιώματα, πλώϊμοι, χογχυλευταί, χαρτοποιοί,
» οὐ δεδώκασιν (3).

Ἐνίοτε, καὶ μάλιστα ὅταν τὸ δημόσιον ηὐπόρει, ἢ ἡ εἴσπραξις τῶν καθυστερούντων ἦτον ἀδύνατος, ἢ οἱ αὐτοκράτορες εἶχον ἀνάγκην δημοτικότητος, ἐχαρίζοντο τὰ ὀφειλόμενα ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν ἢ εἰς τὸ δημόσιον ἢ εἰς τοὺς τραπεζίτας. Μίαν τοιαύτην Λαργιτίωνα (δωρεὰν) τῆς περιφήμου Σοφίας, τῆς γυναικὸς Ἰουστίνου τοῦ Β', ἀναφέρει ὁ Θεοφάνης, »ἥτις,
» τῷ 558, μεταστειλαμένη τούς τε ἀργυροπράτας καὶ σημαδαρίους, ἐκέ-
» λευσεν ἐνεχθῆναι τὰς ὁμολογίας τῶν χρεωστούντων καὶ τὰ σημάδια, καὶ,
» ἐντυχοῦσα αὐτοῖς, ἔλαβε τὰ σημάδια, παρασχομένη αὐτὰ τοῖς ἰδίοις δε-
» σπόταις, καὶ ἐφημίσθη μεγάλως«.

Ἀλλὰ τὸ ἐπαχθέστερον βάρος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Φίσκου ἦτον ἄχρι τινὸς οἱ ἐν ΚΠ διανεμόμενοι ἐκ τοῦ δημοσίου ἄρτοι (4) εἰς τὰς οἰκογενείας ἐκείνας, ὅσαι εἶχον λάβῃ τὴν δωρεὰν ταύτην ἀπ' αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Κωνσταντίνου, ῥίψαντος εἰς τὸν λαόν, ἵνα ἑλκύσῃ πολλοὺς πρὸς συνοικισμὸν τῆς πόλεως, πιθανῶς καθ' ἣν ἡμέραν ἐτέλεσε τὰ γενέθλιά της, καλάμους (tesseras, τεσκερέδες, τσέδουλας), φέροντας ἐπ' αὐτῶν ἐγκεχαραγμένον τὸ ποσὸν τῆς διανομῆς. Οἱ ἄρτοι οὗτοι ἐκαλοῦντο Γραδίλλιοι καὶ Πολιτικοὶ ἢ Παλατῖνοι, τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ Λατινικοῦ, διότι διενέμον-

(1) Ν. Γρηγ. Η', 6. (2) Διὰ χαράγματος κεντηνάριον, valeur intrensèque. (3) Πορφυρογένν. (4) Ὁ Κωδινὸς καὶ ὁ Σουΐδας προσθέτουσι καὶ κρέας (λαρδίον) καὶ οἶνον καὶ ἔλαιον.

το καθ' ἑβδομάδα ἀπὸ τῶν λεγομένων Ἀ ν α ϐ α θ μ ῶ ν (1), τὸ δὲ διότι ἦσαν ἄλλοι παρὰ τοὺς Στρατιωτικούς. Ἐμοιράζοντο δὲ, κατὰ τὸν Μεταφραστὴν, 800, 000 καθ' ἡμέραν, ἢ 80, 000 μόδιοι, κατὰ τὸν Σωκράτην, ὅπερ ὅμως φαίνεται ἀπίθανον. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἤρχοντο κατ' ἔτος ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου κυρίως ὀκτακόσιαι μυριάδες ἀρτάϐαι ἢ μέδιμνοι Ἀττικοὶ, ἀνθ' ὧν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐπληρόνετο ναῦλος 90, 000 χρυσῶν, συναγομένων ἀπό τε τοῦ βασιλέως καὶ τῶν πλουσιωτέρων, συντελούντων εἰς 611 λίτρας χρυσοῦ, καὶ ἀπετίθετο εἰς τὰ Ἀλεξανδρινὰ Ὡρεῖα· πρὸς μεταχομιδὴν δὲ αὐτῶν ἦτον προσδιωρισμένος ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας στόλος, ὅς τις ἐφωδίαζε πρότερον παρομοίως καὶ τὴν παλαιὰν Ῥώμην, ὅπου, δυνάμει τοῦ περὶ Γεννημάτων Νόμου (Lex frumentaria), διενέμοντο δωρεὰν ἢ ἐπὶ εὐστελεστάτῃ τιμῇ κατ' ἔτος εἰς τὸν πτωχὸν ὄχλον μυριάδες μεδίμνων σίτου. Διὰ δὲ τὴν ἔγκαιρον (πρὸ τοῦ Αὐγούστου) ἀποστολὴν τοῦ σίτου τούτου ἦτον ἀτομικῶς καὶ κτηματικῶς ὑπεύθυνος ὁ Ἔπαρχος τῆς Αἰγύπτου, καὶ πρὸς προσωρινὴν ἐναπόθεσιν αὐτοῦ, ὅταν οἱ ἐναντίοι ἄνεμοι δὲν ἐπέτρεπον τὸν διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἴσπλουν, ἦσαν ᾠκοδομημέναι ἐν τῇ Τενέδῳ εὐρυχωρόταται ἀποθῆκαι.

Τὴν διανομὴν ταύτην ἠλάττωσε κατὰ τὸ ἥμισυ ὁ Κωνστάντιος, » ὑπο-» λαϐὼν ἴσως, ὑπὸ τρυφῆς καὶ ῥαστώνης τοὺς πολλοὺς ἀργοῦντας, ἑτοί-» μους εἰς στάσεις εἶναι «, λέγει ὁ Σωκράτης, καὶ τοῦτο διὰ Παῦλον τὸν Πατριάρχην, δι' ὃν στάσιν ἐποίησαν οἱ τῆς πόλεως, καὶ τὸν ἵππαρχον Ἑρμογένην ἀνελόντες ἔσυραν κτλ. « Ὁ Θεοδόσιος ὁ Μέγας τὴν ηὔξησεν. Ὁ δὲ Ἡράκλειος, ἔχων ἀνάγκην χρημάτων, ἀπήτησε τῷ 618 ἀνὰ τρεῖς χρυσοῦς (40 Γαλλ. φράγκα σχεδὸν) παρ' ἑκάστου συνταξιούχου, ἀλλὰ » μετὰ τὸ παρασχεῖν πάντας, εὐθέως τῷ Αὐγούστῳ μηνὶ ἀ ν η ρ τ ή θ η » τελείως ἡ χορηγία τῶν αὐτῶν πολιτικῶν ἄρτων «, κατὰ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικόν. Τοῦτο δὲ ἦτον, ἐννοεῖται, εἶδος πολιτικῆς χρεωκοπίας.

Μεταϐῶμεν ἤδη εἰς τὸ φορολογικὸν σύστημα τῆς Τουρκίας, καὶ, χωρὶς ἐνδοιασμοῦ, ἂς κηρύξωμεν, ὅτι, φύσει καὶ καθ' ἑαυτὸ εἶνε ἀνεπαχθέστατον· διότι, κατὰ τὸ Κουρᾶν, πᾶς γεωργὸς, τοῦ ὁποίου ἡ περιουσία δὲν ὑπερϐαίνει τὰ διακόσια δηνάρια, εἶνε ἀφορολόγητος. Τὸ κακὸν ὅμως εἶνε, ὅτι τὰ δέκατα (Ἰ λ τ ι ζ ά μ) ἐνοικιάζονται, καὶ ἐπειδὴ οἱ καθαυτὸ ἐνοικιασταὶ εἶν', ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οἱ ἰσχύοντες ἔν τε τῇ πρωτευούσῃ καὶ ταῖς ἐπαρχίαις, ἂν καὶ δὲν φαίνωνται αὐτοὶ, ἐννοεῖται ὁποία πηγὴ καταχρήσεων ἠνέῳκται εἰς τοὺς φαινομένους ἐνοικιαστὰς (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον

(1) Ἴδε σελ. 73, 74 τοῦ Α' Μέρους.

Ἀρμενίους) καὶ τοὺς ὑπενοικιαστάς. Ζημιοῦται ἑπομένως τὸ δημόσιον, διότι τὰ διακόσια εἴκοσιν ἑκατομμύρια, τὰ ὁποῖα εἰσπράττει κατ' ἔτος, μόλις εἶνε τὰ δύο τρίτα τῶν πραγματικῶς εἰσπραττομένων, χωρὶς 'να ὠφελῆται ὁ γεωργός. Ἀλλά, καί τοι πλημμελὲς τὸ σύστημα τοῦτο, ἐμφαίνει οὐχ ἧττον πρόοδον, ὅταν παραβληθῇ πρὸς τὴν ἐποχήν, καθ' ἣν οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν ἐνταυτῷ καὶ εἰσπράκτορες τῶν προσόδων!

Ὁ φόρος, ὁ λεγόμενος Βεργκί, πρότερον δὲ Σαλιανέ, ἀναλογεῖ τῷ income tax τῶν Ἄγγλων, καὶ διαφέρει, κατὰ τοὺς τόπους, μεταξὺ δέκα καὶ εἰκοσιπέντε τοῖς ἑκατόν. Εἰσπράττεται δὲ ἐπὶ τῆς ὑποτιθεμένης περιουσίας, εἴτε ἀκινήτου, εἴτε κινητῆς, εἴτε ἐμπορικῆς τοῦ φορολογουμένου, Μουσουλμάνου τε καὶ Ῥεαγιᾶ. Εἰσπράττεται δὲ ἐμμέσως διὰ τῶν ἀντιπροσωπούντων τὰς κοινότητας, καταλογιζόντων ἑκάστου τῶν φορολογητέων, μετὰ συζήτησιν καὶ ἐξ ἀναλογίας ἐκ τῶν προτέρων, 20, 30, 50, 80, 120 γρόσια κατ' οἰκογένειαν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ περιουσία ἑκάστου εἶνε γνωστή, ὀλίγαι εἰσχωροῦσι καταχρήσεις, ὅπου διατηρεῖται ἀκόμη ἡ ἀρχαία πατριαρχικὴ ὑπεροχὴ τῶν δημογερόντων, καὶ ἀφ' οὗ κατηργήθησαν αἱ ἐπισταθμίαι (τὰ κωνάκια), αἱ ἀγγαρεῖαι καὶ ἄλλα τοιαῦτα βάρη, τὰ ὁποῖα κατέθλιβον τοὺς ὑπηκόους πρὶν τοῦ Τανζιματίου. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου, ἐπειδὴ ἡ περιουσία τῆς οἰκογενείας σύγκειται πολλάκις ἐκ προϊόντων τῆς γῆς ἢ ἐκ ζώων, ταῦτα δὲ ἐπλήρωσαν ἤδη δέκατον, συμβαίνει ὥστε οἱ τοιοῦτοι 'να πληρόνωσι διπλοῦν φόρον, καὶ βεργκὺ δηλ. καὶ δέκατον.

Τὰ δέκατα (Ἰλτιζάμ) εἶνε, μετὰ τὸ βεργκύ, ὁ παραγωγικώτερος κλάδος τῶν δημοσίων προσόδων τῆς Τουρκίας, εἰσπράττεται δὲ συνήθως εἰς εἴδη, ὅπου, κατ' ἰδιαιτέραν σύμβασιν, 'δὲν συμψηφίζεται μετὰ τοῦ βεργκύ, ἀπὸ τῶν προϊόντων τῆς γῆς καὶ τῶν ζώων, ἐξαιρουμένων τῶν ἵππων (1) καὶ τῶν βοῶν. Ὅπου 'δὲν εἰσπράττεται φόρος ἐπὶ τῶν ζώων, τὸ βεργκὺ εἶνε κατ' ἀναλογίαν βαρύτερον.

Τὸ τελώνιον (γιομρούχ) ἐν Τουρκίᾳ παριστᾷ κατὰ πρώτην ὄψιν τὴν παραδοξοτέραν ἀνωμαλίαν· διότι, ἐν ᾧ οἱ ὑπήκοοι τῆς Αὐτοκρατορίας πληρόνουσι τέλος δώδεκα τοῖς ἑκατόν, οἱ ὑπήκοοι τῶν ξένων Δυνάμεων πληρόνουσι, δυνάμει τῶν ὑφισταμένων ἀρχαίων συνθηκῶν, πέντε (κυρίως τρία) τοῖς ἑκατόν. Ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι, ἐν ὅσῳ ἡ Τουρκία ἔχει τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως τῆς Εὐρώπης, οὐδεμίαν δύναται 'να ἐπιφέρῃ τροποποίησιν εἰς τὴν ἄδικον προτίμησιν ταύτην, ἥτις εἶνε, τρόπον τινά, ὁ φόρος, τὸν ὁποῖον πληρόνει εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὲρ τῆς ἰδίας αὐτῆς ὑπάρξεως. Ἄλλη

(1) Τῷ 1862 ἐτεθη καὶ ἐπὶ τῶν ἵππων φόρος.

πληγὴ διὰ τὴν Κυβέρνησιν εἶνε τὸ λαθρεμπόριον, τὸ ὁποῖον ἐνεργεῖται ἀνερυθριάστως. Καὶ οὐχ ἧττον τὰ μέσα τοῦ Κράτους τούτου εἶνε τόσον πολλὰ καὶ μεγάλα, ὥστε ὀλίγων ἐτῶν ἡσυχία καὶ ὅσον οἷόν τε πλειοτέρα ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου θέλουν καταστήσῃ τὴν Τουρκίαν ἓν τῶν πλουσιωτέρων βασιλείων τοῦ Κόσμου. Ἡ ΚΠ ἰδίως, διὰ τὴν μοναδικὴν ἐν τῇ Οἰκουμένῃ θέσιν της, θέλει κατασταθῇ, καθὼς καὶ ἄλλοθι εἴπομεν, ἡ ἐμπορικωτέρα, καὶ ἐπομένως πλουσιωτέρα πόλις τῆς ὑφηλίου, καὶ ἀπόδειξις ἀναντίῤῥητος τούτου εἶνε οἱ ἑξῆς παραθετικοὶ κατάλογοι τῶν εἰσπλευσάντων καὶ ἐκπλευσάντων πλοίων τὸν Βόσπορον κατὰ δύω μόνον ἐποχάς, ἀπεχούσας ἀλλήλων μίαν μόλις εἰκοσαετίαν.

Τῷ 1843 διέπλευσαν τὸν Βόσπορον 5986 ἐμπορικὰ πλοῖα. Ἐξ ὧν τὰ 2478 ἦσαν Ἑλληνικά.

Τῷ δὲ 1862 κατέπλευσαν καὶ ἀπέπλευσαν 39,199 πλοῖα, χωρητικότητος ὁμοῦ 6, 484, 659 τόνων, ἐξ ὧν ἡ Ὀθωμανικὴ σημαία περιλαμβάνει 18, 345, ἤγουν σχεδὸν τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου ποσοῦ. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν ἡ μὲν Ἑλλὰς ἀριθμεῖ 6583, ἡ δὲ Ἰταλία 4047, ἡ Ἀγγλία 2766, καὶ ἡ Αὐστρία 2426. Ἡ αὔξησις αὕτη τῆς ναυτιλίας ἀνεπτύχθη πρὸ πάντων κατὰ τὰ τρία τελευταῖα ἔτη· διότι ἐν ᾧ τῷ 1859 ὁ ἀριθμὸς τῶν τόνων τῆς χωρητικότητος ἦτον μόνον 5, 000, 000 τόνων, τῷ 1862 ἀνέβη, ὡς εἴδομεν εἰς 6, 500, 000.

Τὸ Κεφαλιατικὸν (Χαράτζ ἢ Τζιζιέ), ἡ ἐπονείδιστος αὕτη φορολογία, δὲν ἐπιβάλλεται, εἰμὴ εἰς τοὺς Ῥεαγιάδες μόνους. Διαιρεῖται δὲ εἰς τρεῖς κλάσεις, τὴν τῶν ἑξήκοντα (Ἀαλὰ), τριάκοντα (Ἐφσάτ) καὶ δεκαπέντε γροσίων (Ἐδνὰ) κατ᾽ ἔτος, εἰσπραττομένων ἀπὸ παντὸς ἄρρενος, παραλλάξαντος ἤδη τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, ἐξαιρουμένων τῶν ὑπὲρ τὰ ἑξήκοντα ἔτη, τῶν ἱερωμένων, τῶν τυφλῶν καὶ παραλύτων, καὶ ἐν γένει τῶν ἀναπήρων καὶ πτωχῶν. Θεωρεῖται δὲ κυρίως ὡς ἐξαγορὰ ἀπὸ τῆς στρατολογίας, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ῥεαγιάδες δὲν ὑπάγονται, καὶ εἰσπράττεται διὰ τῶν θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν ἑκάστου ἔθνους. Συνεποσοῦτο δὲ πρό τινων ἐτῶν εἰς ἐννέα ἑκατομμύρια καὶ διακοσίας χιλιάδας φράγκων, τὰ ὁποῖα ἐπὶ δεκατεσσάρων ἑκατομμυρίων ῥεαγιάδων ἀναλογοῦσιν εἰς ἑξήκοντα πέντε ἑκατοστὰ κατὰ κεφαλήν· ὥστε αὐτὸ καθ᾽ αὐτὸ δὲν ἦτον βαρύ. Ἀλλ᾽ ὁ τρόπος, δι᾽ οὗ ἐσυνάζετο, ἦτον ἐπαχθὴς καὶ ἐξευτελεστικός, τὰ δὲ ἄτομα, τὰ ἐργολαβοῦντα κατ᾽ ἔτος τὴν εἴσπραξιν αὐτοῦ, τὸ καθίστων ἐπαχθέστερον· ὅθεν καὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1840 κατηργήθη μὲν γράμματι καὶ λόγῳ, πράγματι ὅμως ἐξακολουθεῖ, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐκτελεῖται τοὐλάχιστον ἀκριβῶς, δηλαδὴ ἀπὸ τῶν δεκατεσσάρων ἄχρι τῶν

ἑξήκοντα ἐτῶν, ἀλλ' ἄρχεται ἀπὸ τῶν ἑπτὰ καὶ διαρκεῖ σχεδὸν ἰσοβίως, εἶνε τὸ χειρότερον βάσανον παντὸς Ῥεαγιᾶ, καὶ μάλιστα εἰς τὰς ἀπωκισμένας ἐπαρχίας, ὅπου, διὰ τὸ εὔκρατον τοῦ κλίματος καὶ τὴν ῥωμαλεότητα τῶν κατοίκων, εἶνε καὶ αἱ οἰκογένειαι ἀῤῥενογόνοι καὶ πολύτεκνοι.

Ἐπειδὴ δέ, δι' ἔλλειψιν ληξιαρχικῶν βιβλίων, ἡ ἡλικία δὲν εἶν' εὔκολον 'να ὁρισθῇ, μεταχειρίζονται πρὸς εὕρεσιν αὐτῆς εἶδος κύκλου ἢ στεφάνης ἐκ σχοινίου, διὰ τοῦ ὁποίου περιβάλλουσι τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν λαιμὸν τῶν παιδίων, μεταφέροντες αὐτὰ ἴλαδὸν ἐν ἡμέραις ὡρισμέναις ἀπὸ τῶν χωρίων εἰς τὰς κωμοπόλεις, συνοδευόμενα ὑπὸ τῶν γονέων 'των, πρὸς ζημίαν τῆς γεωργίας καὶ κοινὸν γογγυσμόν, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἐὰν ἐγνώριζον οἱ ἐφ' ἡμῶν ἀγαθοὶ Σουλτάνοι, εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ἤθελον παραχρῆμα 'τὸ ἐμποδίσῃ.

Καὶ τῷ ὄντι ἠθέλησε πρό τινων ἐτῶν ἡ Κυβέρνησις, παρατηρήσασα ὅτι ὁ φόρος οὗτος ἐτάχθη ἀπ' ἀρχῆς, καθὼς εἴπομεν, πρὸς ἐξαγορὰν τῶν ῥαγιάδων ἀπὸ τῆς στρατολογίας, 'να καταργήσῃ μὲν αὐτόν, 'να ἐφαρμόσῃ δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τὸν περὶ στρατολογίας νόμον. Καὶ τί συνέβη; Ἐπειδὴ οἱ μὲν ῥεαγιάδες δὲν ἤθελον 'να ὑπηρετήσωσιν ὡς στρατιῶται, εἰμὴ ὑπὸ ἰδίους ἀξιωματικοὺς καὶ ἔχοντες καὶ ἴδιον ἱερέα, οἱ δὲ Τοῦρκοι τοὺς ὑπωπτεύοντο, εὑρέθη μέσος τις ὅρος, καὶ ἀντὶ 30,000 ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ὤφειλον 'να συνεισφέρωσιν εἰς τὸν στρατὸν οἱ ῥεαγιάδες, ἡ Κυβέρνησις ἐζήτησε μόνον πεντακισχιλίους, ἀντὶ δὲ τῶν ἄλλων 25,000 ἔταξε φόρον χιλίων διακοσίων φράγκων κατ' ἄνδρα, τὸν ὁποῖον ὠνόμασαν Ἰανὲῖ ἀσκεριέ, καὶ ἑπομένως εἰσπράττει, ἀντὶ τῶν ἐννέα ἑκατομμυρίων, τριάκοντα ἑκατομμύρια, εὑρίσκεται δὲ ἕκαστος ὑπήκοος 'να πληρόνῃ ἀντὶ ἑξήκοντα πέντε ἑκατοστῶν δύο φράγκα κατὰ κεφαλήν! Μέχρι τοῦ Κιοπρουλῆ-Μουσταφᾶ-πασσᾶ τὸ χαράτσι, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο Γιοβάς, ἦτον διὰ μὲν τοὺς ἐγγάμους 4 $\frac{1}{2}$ γρόσια, διὰ δὲ τοὺς ἀγάμους 3 $\frac{1}{2}$, ἐξῃροῦντο δὲ αὐτοῦ οἱ ἱερωμένοι καὶ οἱ ναυτικοὶ (γκεμιτζῆ)· οἱ δὲ Ἑβραῖοι εἶχον ἴδιον φόρον, καθὼς καὶ οἱ Ἀθίγγανοι· τότε δὲ ἔγεινεν ὁμοιόμορφον καὶ γενικὸν δι' ὅλους, διαιρεθὲν εἰς τὰς προειρημένας τρεῖς τάξεις, γροσίων 9, 4 $\frac{1}{2}$ καὶ 2 $\frac{1}{4}$.

Ἀνάλογον πρὸς τὸν φόρον τοῦτον κατέστησε Σουλτὰν-Μουρὰδ ὁ Α' τὸν ἐπὶ τῶν αἰχμαλώτων, τὸ πέμπτον (πὲντζ Περσ.) τῆς τιμῆς ἑκάστου αὐτῶν, κατὰ τὸ Κοραν, ὑπολογισθείσης εἰς ἑκατὸν εἰκοσιπέντε ἄσπρα. Καὶ αὐτὴ ἦτον ἡ Σπέντζα, τὴν ὁποίαν ἐπλήρονον πρὸ τοῦ Τανζιματίου οἱ κατοικοῦντες τὸν Γαλατᾶν καὶ τὰ ἄλλα τοῦ Βοσπόρου χωρία ῥεαγιάδες, ἐν καιρῷ πολέμου ἰδίως.

Ὁ ἀπὸ τῶν μεταλλείων πλοῦτος τῆς Τουρκίας εἶνε ἄπειρος, καὶ ὀλίγα μέρη τῆς ὑδρογείου σφαίρας ἐπροικίσθησαν κατὰ τοῦτο εὐνοϊκώτερον ὑπὸ τῆς φύσεως. Ἀλλ' ἡ μεταλλουργία, ἐνεργουμένη καθ' ἕξιν καὶ κατὰ τὰς ἐκ παραδόσεως μεθόδους, χωρὶς τῶν τελειοποιήσεων καὶ μηχανῶν τῆς Εὐρώπης, ἀποφέρει μόλις τὰ δύο τρίτα τῶν ὅσων ἔπρεπε. Κατὰ δὲ τὸν Μουσουλμανικὸν νόμον, πᾶν μεταλλεῖον ἀνήκει εἰς τὸν ἰδιοκτήτην τῆς γῆς, ἤ, ἐὰν ἡ γῆ ἦνε ἐθνικὴ, εἰς τὸν ἀνακαλύψαντα, ὑπὸ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς παραχωρήσεως τοῦ ἑνὸς πέμπτου τοῦ προϊόντος εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Οὐδεὶς ὅμως δύναται 'να χωνεύσῃ μέταλλον, ἀλλ' εἶν' ὑπόχρεως 'να 'τὸ παραχωρήσῃ ἀκατέργαστον ἐπὶ τιμῇ ὡρισμένῃ εἰς αὐτήν. Ὅλα δὲ τὰ ἐθνικὰ μεταλλεῖα ὑπάγονται εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ Νομισματοκοπείου καὶ διέπονται ὑπὸ συμβουλίου, παραχωρούμενα συνήθως εἰς ἐργολάβους, ἀλλ' οὐδέποτε ὑπὲρ τὰ εἴκοσιν ἔτη.

Ἐκτὸς τῶν ἀμέσων τούτων φόρων, εἶνε καὶ οἱ ἔμμεσοι, οἷον ὁ ἀπὸ τῆς σημάνσεως (δ α μ γ κ ά, timbre), ὁ ἀπὸ τοῦ στατῆρος, ὁ ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν κτημάτων, ἁλικῶν, ἰχθυοτροφείων κλπ., ὁ ἀπὸ τινῶν μονοπωλουμένων εἰδῶν, ἐν οἷς πρῶτος ὁ καχβὲς, τὸν ὁποῖον πωλεῖ μόνον τὸ Ταχμίζι (1), ἕκαστος δὲ δύναται μὲν 'ν' ἀγοράζῃ καὶ ἀλλαχόθεν πρὸς ἰδίαν 'του χρῆσιν, ἀλλ' ὄχι καὶ 'να πωλῇ. Μετ' αὐτὸν εἶνε ὁ καπνὸς, τὸ 'ρύζι (εἰς μερικὰ μέρη), τὸ ἅλας, ἡ πυρῖτις κτλ. Ἔπειτα ὁ ἀπὸ τῶν καπηλείων, ὁ ἀπὸ τῶν μπερατίων κτλ., ὁ ἀπὸ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, προσδιορισθεὶς ἐσχάτως εἰς ἕνα παρᾶν ἐπὶ τριῶν δραμίων βάρους καὶ μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν, διὰ δὲ τὰς ἐφημερίδας καὶ τὰ βιβλία (χειρόγραφα), εἰς ἕνα παρᾶν ἐπὶ πέντε δραμίων βάρους καὶ τεσσάρων ὡρῶν ἀπόστασιν.

Ὁ ἐπιτόπιος φόρος (octroi), καθὼς καὶ τὰ λιμενικὰ δικαιώματα συνάζονται πρὸς ὄφελος τοῦ δημοσίου καὶ οὐχὶ τῶν κοινοτήτων.

Παρεκτὸς τῶν φόρων, διάφοροι πόλεις καὶ ἐπαρχίαι ἐπρομήθευον καὶ εἴδη τινα ζωοτροφιῶν διὰ τὸ Σουλτανικὸν σαράϊ, παραδ. χάριν,

Ἡ Αἴγυπτος ἔστελλε κατ' ἔτος 36,000 κοιλὰ ὀρύζης, 42,643 ὀκκάδας ζαχχάρεως, 25,000 κοιλὰ φασηόλων καὶ ἄλλα τόσα φακῆς, 324 ὀκκάδ. πεπέρεως καὶ ἄλλα τόσα κανέλλας, 180 ὀκκάδ. γιγγιβέρεως (πιπεροῤῥίζης), 252 ὀκκάδ. κασσίας, 900 ὀκκάδ. ἀμμωνιακοῦ ἅλατος (νισσαδὶρ) διὰ γάνωμα τῶν χαλκωμάτων, 72 ὀκκάδ. σινναμικῆς, 900 ὀκκάδ. μακαρονίων τοῦ Καΐρου (φιδὲ), 247 ὀκκάδ. διαφόρων ἄλλων ἡδυσμάτων (ἀρωμάτων).

---

(1) Ἴδε σελ. 534 τοῦ Α' Μέρους.

Ἡ Βλαχία 900 ὀκκάδ. κηροῦ καὶ 15,000 ὀκκάδ. μέλιτος·
Ἡ Προῦσα 2320 ὀκκάδ. πληγουρίου, 1500 ὀκκάδ. τραχανᾶ καὶ 780 ἁμαξοφόρτια χιόνος (πάγου) τοῦ Ὀλύμπου·
Ἡ Προῦσα καὶ ἡ Ῥαιδεστὸς 199,000 ὄρνιθας,
Ἡ Σμύρνη, 13 βαρέλια βαλσάμου (;) καὶ 2000 ῥώδια τῶν βουρλῶν, ἑπτὰ βαρέλια ὄξους καὶ εἴκοσι βαρέλια ζωμοῦ ἀγουρίδος,
Ἡ Κῶς εἴκοσι βαρέλια λειμωνόζωμον,
Ἡ Χίος μαστίχην,
Ὁ Βῶλος 184 ὀκκάδ. κρόκου,
Τὸ Ὀσμαντζῆκι, 88 βαρέλλαις πέστροφαις,
Ἡ Ἰάνμπολου τριάκοντα ἀγγεῖα ἀμπὲρ-μπαρασὺ (;) καὶ πέντε ἀγγεῖα χυλοῦ δαμασκηνῶν (ναρδὲγκ) διὰ σερμπέτια,
Τὸ Κιζανλῆκι ῥοδέλαιον,
Ἡ Καλλίπολις 3000 χειμωνικά,
Ἡ Βύζα 600 καντάρια κρομμύων,
Ἐκ διαφόρων δὲ ἄλλων μερῶν ἤρχοντο ξύλα, κάρβουνα, ἄχυρα, κριθὴ κτλ. κτλ. χιλιάδες κοιλῶν καὶ κανταρίων. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῶν ἐχρησίμευε πρὸς πλήρωσιν ἰδιαιτέρων βαλαντίων καὶ ἦτον πηγὴ πλούτου διὰ τοὺς ὑπαλλήλους.

Πρὸς ἐφοδιασμὸν δὲ τῆς πρωτευούσης ἡ Κυβέρνησις συνωνεῖται ἐπὶ τιμῇ ὡρισμένῃ (μ ο υ μ π α γ ι ά) καὶ ἀποταμιεύει ἐν ταῖς δημοσίαις ἀποθήκαις μυριάδας τινὰς μοδίων σίτου καὶ ἄλλων γεννημάτων κατ' ἔτος· ἕκαστος δὲ τῶν ἀρτοποιῶν εἶν' ὑπόχρεως 'να ἦν' ἐφωδιασμένος ἀπὸ τῶν ἀποθηκῶν τούτων δι' ἕνα μῆνα τοὐλάχιστον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐγίνετο καταχρήσεων ἀφορμή· διότι οἱ πλεῖστοι τῶν διοικητῶν καὶ δημάρχων, λόγῳ δῆθεν ὅτι συνεωνοῦντο τὰ γεννήματα τῆς ἐπαρχίας αὐτῶν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πρωτευούσης, συνῆγον ὅσον ἠδύναντο πλειότερον σῖτον εἰς τὴν ὡρισμένην τιμὴν, καὶ τὸν ἐπώλουν ἔπειτα ὑπερτετιμημένον εἰς αὐτοὺς πολλάκις τοὺς ἰδίους γεωργούς.

Τόσον δὲ δυσχερὴς εἶνε ἡ τῶν καταχρήσεων τούτων ἐκκοπὴ εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη διὰ τὴν πρὸς τὰ παραδεδεγμένα ἅπαξ καὶ καθιερωμένα ὑπὸ τοῦ χρόνου ἔθιμα καὶ προνόμια εὐλάβειαν τῶν Ὀθωμανῶν, ὥστε, διατάξαντός ποτε τοῦ Σουλτὰν-Μουρὰδ, νομίζω, 'να διαβιβασθῇ διὰ τῆς Καλλιουπόλεως ἅπας ὁ σῖτος τῆς Θράκης εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου ἦν ἐξεστρατευμένος κατὰ τῶν Περσῶν, καὶ τάξαντος τὴν τιμὴν αὐτοῦ εἰς δύο-ἥμισυ γρόσια τὸ κοιλὸν, ὀλιγώτερον τότε τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ τιμῆς, ἐξηκολούθουν ἄχρις οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν οἱ χωρικοὶ τῆς Θράκης μετακομίζοντες ἰδίαις δαπάναις πρὸς

ἐφοδίασιν τῆς Πρωτευούσης τὰ δέκατα αὐτῶν εἰς Καλλίπολιν πρὸς δύο-ἥμισυ γρόσια, κατὰ τὴν ἀρχικὴν τοῦ νομίσματος ἀξίαν, ὥστε ἐλάμβανον πλειότερον τῆς ἐν τῇ ἀγορᾷ τιμῆς.

Καὶ μὴ νομίσῃ τις ὅτι τὰς τοιαύτας περὶ τὴν ὑπηρεσίαν καταχρήσεις γνωρίζουσι καὶ ἀποδέχονται ἢ 'δὲν τιμωροῦσι παραδειγματικῶς, ὅταν 'τὰς ἀνακαλύψωσιν, οἱ Σουλτάνοι· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. 'Αλλὰ δυστυχῶς τὸ δεινὸν εἶνε δυσδιόρθωτον, διότι ἔχει τὴν ἀρχικὴν αὑτοῦ ῥίζαν ἐν αὐτῷ τῷ πλημμελεῖ τῆς ὑπηρεσίας ὀργανισμῷ, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου, τιμωρουμένων τῶν μικρῶν καὶ ἀδυνάτων ὑπαλλήλων, μένουσιν ἀτιμώρητοι οἱ ἰσχύοντες δι' ἕνα ἢ δι' ἄλλον λόγον· δημευομένης δὲ, ἄχρις οὗ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, τῆς περιουσίας τῶν ἐνόχων πρὸς ὄφελος τοῦ ἰδιαιτέρου θησαυροῦ τοῦ Σουλτάνου, οἱ ἀδικηθέντες ἔμενον ἀναποζημίωτοι, κτλ. κτλ. Παράδειγμα τῆς κατὰ τῶν καταχρήσεων αὐστηρότητος ἀναφέρομεν τὸ τοῦ ἀπηνεστέρου τῶν πώποτε Σουλτάνων, Σελὴμ τοῦ Α', εἰς τὸν ὁποῖον μεγαλέμπορός τις εἶχε δανείσῃ ἑξήκοντα χιλιάδας φλωρίων, ἐζήτησε δὲ ἀντ' αὐτῶν διὰ τὸν υἱόν του τὴν θέσιν Τζεμπετζῆ (ὁπλοφύλακος) παρὰ τῷ στρατῷ, φέρουσαν μισθὸν δύο ἄσπρα τὴν ἡμέραν, καὶ τὴν αἴτησίν του ταύτην ὑπεστήριξε δι' ἐκθέσεώς 'του ὁ Βεζίρης. 'Ο δὲ Σουλτάνος ἔγραψεν εἰς τὸ περιθώριον: »'Ορκίζομαι τοὺς προγόνους μου, ὅτι ἤθελον σᾶς φονεύσῃ ὅλους, ἐὰν 'δὲν » ἐφοβούμην μήπως ἡ κακοβουλία διαδώσῃ ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἠθέλησα 'να σφετερισθῶ τὸ ἀργύριον, ὅπερ μοὶ ἐδάνεισεν ὁ ἄνθρωπος οὗτος· » 'Νὰ πληρωθῇ ἐν τῷ ἅμα, καὶ προσέχετε καλῶς μὴ τύχῃ καὶ μοὶ καθυποβάλητε ἄλλοτε τοιαύτας αἰτήσεις «.

'Αφ' ἑτέρου ὅμως ἡ περὶ τὸ λογιστικὸν ἐπιτηδειότης καὶ ἀκρίβεια τῶν Τούρκων εἶνε γνωστὴ, καὶ πολλοὶ τῶν Εὐρωπαίων ἠδύναντο 'να λάβωσι περὶ τούτου μαθήματα παρὰ τῷ Λογιστηρίῳ τοῦ Δεφδερδάρη. 'Ο δὲ Κόμης Marsigly, εἷς τῶν ἐξακριβωσάντων μετὰ πολλῆς εὐσυνειδησίας τὰ κατὰ τὴν Τουρκίαν, γράφων τῷ 1680, λέγει ὅτι 'δὲν ὑπάρχει Κυβέρνησις ἐν τῷ Κόσμῳ, ἔχουσα ἀκριβέστερα τὰ κατάστιχά 'της παρὰ τὴν Τουρκίαν, οὐ μόνον ὡς πρὸς πᾶν, ὅ,τι ἀφορᾷ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Κράτους, ἀλλὰ καὶ τὰς μετὰ τῶν ξένων Δυνάμεων συνθήκας, τὴν διοίκησιν τῶν 'Επαρχιῶν, τὰς περὶ τὰς τελετὰς διατυπώσεις, τὴν διεκπεραίωσιν τῶν ἐγγράφων, τὴν σειρὰν καὶ τὰ προηγούμενα τῶν ὑπαλλήλων, καὶ ἰδίως τῶν στρατιωτικῶν κτλ. 'Αλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μοὶ ἐφάνη ἀξιομίμητον (καὶ μὴ πρὸς βάρος τῶν σφόδρα π α τ ρ ι ω τ ῶ ν !), εἶνε ἡ περὶ τὴν γραφικὴν ἐργασίαν ἁπλότης, καὶ πρὸ πάντων ἡ ὀλιγότης τοῦ χαρτίου, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζονται πρὸς τοῦτο· διότι καὶ ὁ ἔσχατος τῶν γραφέων καταστρώνει ἐπὶ ἑνὸς τε-

τραγώνου τμήματος χάρτου καὶ ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν λογαριασμὸν, διὰ τὸν ὁποῖον ἐν τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς γραφείοις ἀπαιτοῦνται τέσσαρα φύλλα χάρτου καὶ δύω ὧραι τοὐλάχιστον. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τοῦτο, παρεκτὸς τῶν ἄλλων πλεονεκτημάτων, ἔχει τὸ μέγιστον πάντων, τὴν εὐκολίαν τῆς τε ἐν τοῖς ἀρχείοις τοποθετήσεως καὶ τῆς ἀνευρέσεως τοῦ ἐγγράφου.

Αἱ πρόσοδοι τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους, τῶν ὁποίων εἰσέτι ἀκριβὴς ὑπολογισμὸς, καθὼς οὔτε τῶν ἐξόδων, δὲν κατηρτίσθη, ἂν καὶ ἀπό τινων ἐτῶν ἐξεδόθησαν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων διάφοροι ἰσολογισμοὶ τῶν εσόδων καὶ ἐξόδων, βάσιν ἔχοντες τὸν ἐκδιδόμενον κατ' ἔτος ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐν τῷ ἐπισήμῳ αὐτῆς ἡμερολογίῳ, ἦσαν ἐπὶ Σουλτὰν - Μεχμὲδ τοῦ Β' τέσσαρα ἑκατομμύρια φλωρίων (δουκάτων) (1). Ἐπὶ δὲ Σουλεϊμὰν τοῦ Α', δηλαδὴ ἐπὶ τῆς μεγαλητέρας τῆς Τουρκίας ἀκμῆς, ἑξήκοντα δύο ἑκατομμύρια καὶ τετρακόσιαι χιλιάδες, ἐξ ὧν ὀκτακόσιαι χιλιάδες φλωρίων ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου μόνης. Ἀλλ' εἰς τὰ 1605, δηλαδὴ μετὰ τεσσαράκοντα μόλις ἔτη, ἠλαττώθησαν εἰς τρία ἑκατομμύρια δουκάτων· καὶ ἐπειδὴ τὰ ἔξοδα ἦσαν διπλάσια τούτων, ἠναγκάσθησαν 'να μεταχειρισθῶσι πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ τούτου ἄλλο κακὸν χειρότερον, τὴν νόθευσιν τοῦ νομίσματος, εἰς τὴν ὁποίαν θέλομεν ἔλθει μετ' ὀλίγον. Ἐπὶ Καντεμίρη (τῷ 1700) αἱ πρόσοδοι τῆς Τουρκίας συνεποσοῦντο εἰς 27,000 πουγγεῖα κατ' ἔτος.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1855, ὁ ἀγαθῆς μνήμης Σουλτὰν-Ἀμπδ-οὒλ-Μετζὴδ διέταξε 'να καταστρώνηται καὶ δημοσιεύηται κατ' ἔτος ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Κράτους, ἀλλ' ἡ διάταξις αὕτη δὲν ἐκτελεῖται κατ' ἀκρίβειαν, καὶ τὰ κονδύλια εἶνε σχεδὸν ὅλα ὑποθετικά. Κατὰ τὸν δημοσιευθέντα δὲ τῷ 1856 κατὰ πρῶτον ἰσολογισμὸν, αἱ μὲν πρόσοδοι ἦσαν 176,860,000 φρ., τὰ δὲ ἔξοδα φρ. 170,462,000. Μόλις δὲ τῷ 1862 ἐδημοσιεύθη κατὰ πρῶτον, τῇ συμπράξει λογιστῶν Εὐρωπαίων, ταχτικὸς ὁπωσοῦν ἰσολογισμὸς τῶν προσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Τουρκίας. Κατ' αὐτὸν, αἱ μὲν πρόσοδοι εἶνε σχεδὸν τετρακόσια τεσσαράκοντα πέντε ἑκατομμύρια φράγκων, τὰ δὲ ἔξοδα τετρακόσια εἴκοσιν ἑκατομμύρια, ὅ ἐστιν εἰκοσιπέντε ἑκατομμύρια περίσσευμα. Ἀλλ' εἶνε ἆρά γε θετικόν; Καὶ διατί ὄχι, ἐὰν αἱ εἰσαχθεῖσαι καὶ ὁλονὲν εἰσαγόμεναι ὑπὸ τοῦ νῦν Σουλτάνου οἰκονομίαι καὶ βελτιώσεις τελεσφορήσωσι; Παραδ. χάριν: ἀπὸ τῶν τελωνείων μόνον τῆς ΚΠ εἰσεπράχθησαν, κατά τινα παραθετικὸν ἰσολογισμὸν τῶν εἰσπράξεων

(1) Ἴδε λεπτομερῆ κατάλογον τῶν ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου τούτου προσόδων παρὰ τῷ Λ. Χαλκοκονδύλῃ Βιβλ. Η'.

τοῦ Μαρτίου, τὸν μὲν Μάρτιον τοῦ 1861 21,000,000 γροσίων, τὸν δὲ Μάρτιον τοῦ 1862, ὑπὲρ τὰ 60,000,000.

Κατ' ἄλλους ὅμως προγενεστέρους ὑπολογισμούς, ἂν καὶ τούτους ἐπίσης ὑποθετικούς, τοῦ μὲν 1850 ἔτους τὸ ἔλλειμμα ἦτον ἑκατὸν δέκα ἑκατομμύρια γροσίων· τοῦ δὲ 1859—60, τὰ μὲν ἔξοδα ἀνέβησαν εἰς 277,200,000 φράγκων, αἱ δὲ πρόσοδοι εἰς 242,775,000, ὥστε τὸ ἔλλειμμα ἦτον 34,425,000 φρ., τὸ ὁποῖον τῷ μὲν 1860—61, κατέβη εἰς 30,050,000, τῷ δὲ 1861—62, διὰ τὸν πόλεμον τοῦ Μαυροβουνίου, ἀνέβη εἰς 42,425,000.

Ἰδοὺ γενικός τις Πίναξ τῶν προσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους καθ' ὑπολογισμόν :

Ἔξοδα	γρόσια
διὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐπιχορήγησιν	75,000,000 (1)
διὰ τὴν Βασιλεομήτορα καὶ τὴν λοιπὴν Αὐτοκρ. οἰκογ.	8,000,000
διὰ τὸν στρατὸν (ἐν καιρῷ εἰρήνης)	300,000,000
διὰ τὸ Πυροβολικόν, Μηχαν. Ὑλικόν, Φρούρ. κλπ.	30,000,000
διὰ τὸ Ναυτικὸν	37,000,000
πρὸς διατήρησιν τῶν Ἱερ. Καταστημάτων (Βακφ)	17,500,000
ἰδίως τῶν δύω Ἱερῶν Πόλεων	12,500,000
διὰ μισθοδοσίαν ὅλων τῶν ὑπαλλήλων	195,000,000
διὰ τὰς εἰς τὸ ἐξωτερικ. σχέσεις, Πρεσβείας, Προξ. κλ.	10,000,000
εἰς τόκους καὶ χρεώλυτρα τῶν Σεχχιμίων, Σεργκίων κλ.	6,000,000
εἰς τόκους τῶν Καιμέδων (Ταμιακῶν Γραμματίων)	9,000,000
μεταφέρονται	700,000,000

(1) Ἢ Γαλλ. φράγκα 17,000,000, κυρίως δὲ εἰς 13,000 πουγγεῖα, ἢ 1,437,500 φράγκα κατὰ μῆνα, ἀπὸ τῶν ὁποίων διατηρεῖ τὰς δαπάνας τῆς Αὐλῆς 'του, τὰς ὁποίας ὁ νῦν Σουλτάνος ἠλάττωσε πολύ. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προκατόχου 'του εἶχε καταντήση 'να χρεωστῇ μόνον τὸ Σουλτανικὸν Χαρέμιον 200,000,000 γροσίων εἰς διαφόρους ἐμπόρους, τῶν ὁποίων ἐπειδὴ πολλοὶ ἦσαν ὑπήκοοι ξένων δυνάμεων, καὶ πρὸς πληρωμὴν αὐτῶν εἶχον μεσολαβήση οἱ πρέσβεις, ὁ Βεζίρης ἐζήτησε τὰς διαταγὰς τοῦ Σουλτάνου, καὶ οὗτος διέταξε 'να πληρωθῶσι μὲν τὰ χρήματα ταῦτα μὲ διοσίας, εἰς τὸ ἑξῆς δὲ 'να μὴ δίδῃ κἀνεὶς ἐπὶ πιστώσει εἰς τὸ χαρέμιον, χωρὶς ἰδιαιτέρας τοῦ θησαυροφύλακος ἀδείας. Ἀλλὰ τὴν διαταγὴν ταύτην, κοινοποιηθεῖσαν ἐν τάξει εἰς τὰς Κχαδίνας, ἅμα ἔμαθεν ἡ ἐξ αὐτῶν μᾶλλον εὐνοουμένη ἐξῆλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἠγόρασεν ἐπὶ πιστώσει 500,000 γροσίων ἐμπορεύματα· ἐμήνυσε δὲ τῷ Βεζίρῃ 'να τὰ πληρώσῃ ἀμέσως, προσθεῖσα ὅτι, ἐκ τοὐναντίου, τῇ ὑστεραίᾳ εἶχε σκοπὸν 'ν' ἀγοράσῃ ἄλλα τόσα. Ὁ δυστυχὴς Βεζίρης τρέχει εἰς τὸν Σουλτάνον καὶ διηγεῖται τὸ πρᾶγμα. « Τοιαύτη εἶνε, ἀπεκρίθη οὗτος, ἡ γυνὴ αὕτη. Κύτταξε 'να διορθώσῃς τὸ πρᾶγμα, καὶ μὴ τὴν ἐρεθίζετε· πρὸ πάντων δέ, ἀφήσατε ἐμὲ ἥσυχον ».

	γρόσια
ἐκ μεταφ.	700,000,000
εἰς ἀποζημίωσιν τῶν δικαιούχων τῶν παλαιῶν τιμαρίων, ζιαμετίων καὶ μουκατάδων . . .	40,000,000
διὰ δημόσια ἔργα, ὁδοὺς, ἐμψύχωσιν τῆς γεωργ. κλ.	10,000,000
ζημία συναλλάγματος (1)	22,000,000
ἀποθεματικὸν	(;)
	772,000,000

Πρόσοδοι

Βεργκὺ ἢ Σαλιανὲ	220,090,000
Δέκατα	220,000,000
Χαράτσ (Κεφαλιατικὸν)	40,000,000
Τελωνεῖα	86,000,000
Μεταλλεῖα	16,000,000
Ἐθνικὰ κτήματα	220,000,000
	802,090,000
Ἔμμεσοι φόροι, ταχυδρομεῖα, χαρτόσημον, βακούφια ἐνοικιαζόμενα, φόρος ἐπιτηδευμάτων, διπλώματα, διόδια κλπ.	134,000,000
Φόρος ὑποτελείας ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου . . .	30,000,000
— — — — Βλαχίας καὶ Μολδαβ.	4,000,000
— — — — Σερβίας	2,000,000
	972,090,000 (2)

Περίσσευμα τριακοσίων ἑκατομμυρίων γροσίων κατ' ἔτος, ἤθελεν εἴπη τις ἀμέσως, παραβάλλων τὰς δύω ποσότητας, καὶ ἤθελεν εἶναι εὐκταῖον, καὶ οὐδόλως ἀπίθανον, διότι ποῖον ἄλλο τῆς Οἰκουμένης Κράτος ἔχει τοσούτους πόρους; Ἀλλὰ δυστυχῶς ὑπάρχει Ἐθνικὸν χρέος, καὶ πρὸς ἀπόσβεσιν τούτου καὶ πληρωμὴν τῶν τόκων μόλις ἐπαρκοῦσι τὰ τριακόσια ταῦτα ἑκατομμύρια.

(1) Ἡ ζημία αὕτη προκύπτει ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Κυβέρνησις, λαμβάνουσα ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τὰς προσόδους αὐτῆς εἰς χαρτονομίσματα, εἶν' ὑπόχρεως 'να πληρόνη εἰς χρυσίον μέρος τῶν χρεῶν αὐτῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν. (2) Τὸ ἓν δέκατον πέμπτον σχεδὸν τῶν προσόδων τούτων, ἢ 75,000,000, ἐπλήρωνε τῷ 1858 μόνη ἡ Βουλγαρία.

Χρέος δημόσιον.

Ἐπεθύμουν 'να εὑρισκόμην ἀπαρατήρητος εἰς συναναστροφὴν γερόντων Ὀθωμανῶν, ὅταν πρώτην φορὰν ἠκούσθη ὅτι τὸ Δεβλέτι δανείζεται!! Βεβαίως οἱ ἀφελεῖς οὗτοι ἄνθρωποι οὐδὲν ἐκ πρώτης ἀκοῆς ἐνόησαν, καὶ ἐπειδὴ ἐξηγοῦσι συνήθως κατὰ τὸν ἴδιον αὐτῶν τοῦ σκέπτεσθαι τρόπον ὅσα 'δὲν δύνανται 'να ἐννοήσωσι, θὰ εἶπον μεταξύ 'των παρηγορούμενοι ἐπὶ τέλους καὶ μετὰ πολλὰς σκέψεις (μουλαχαζέ): »Τοῦτο εἶνε ἀδύνατον· ἀλλ' οἱ ἄπιστοι οὗτοι Φράγκοι, ἐντρεπόμενοι 'να πληρόνωσι φόρον εἰς τὸ Δεβλέτι, ὠνόμασαν αὐτὸν κατ' εὐφημισμὸν δάνειον. Ὦ τῶν Κιαφύριδων! Ἀλλὰ τὸ δάνειον ἔγεινεν οὐχ ἧττον, καὶ σήμερον ὑπολογίζεται, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ ἀκολούθως, εἰς ἓν δισεκατομμύριον, τριάκοντα ἑπτὰ ἑκατομμ. καὶ 500,000 φράγκων! Ὑπέρογκον ἤθελεν εἴπῃ τις, καὶ ἀληθῶς φαίνεται τοιοῦτον εἰς Κράτος ἔχον διακοσίων πεντήκοντα ἑκατομμυρίων πρόσοδον ἐτησίαν. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ χρέος τοῦτο, παραβαλλόμενον πρὸς ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, εἶν' ἐλάχιστον, ἡ Τουρκία ἔχει τριπλασίαν τῆς Γαλλίας ἔκτασιν γῆς ἐθνικῆς διαθέσιμον, τῆς ὁποίας πολλοστημόριον μόνον ἐὰν ἐκποιήσῃ, καὶ τὸ προϊὸν διαθέσῃ πρὸς ὁδοποιΐαν, διωρυγοποιΐαν κτλ., δύναται 'να ἐξοφλήσῃ ὁλόκληρον αὐτῆς τὸ χρέος ἐν διαστήματι οὐδ' ὅλης δεκαετίας. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται 'να πραγματοποιήσῃ τὰ πρὸς μεταῤῥύθμισιν τῶν Οἰκονομικῶν αὐτῆς σχέδια καὶ 'να παύσῃ πρὸ πάντων δανειζομένη. Διότι, καθὼς ἄριστα παρετήρησέ τις τῶν κατὰ τὴν Εὐρώπην Οἰκονομολόγων, κρίνων ἐσχάτως τὸ περὶ γενικῆς στατιστικῆς τῆς Γαλλίας δίτομον πόνημα τοῦ Κ. Μαυρικίου Βλεὼκ, »Ὁ πλοῦτος τῶν ἐθνῶν 'δὲν πρέπει 'να μετρῆται κατὰ τὰ χρέη αὐτῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν πίστιν, ἣν ἔχουσι τὰ λοιπὰ ἔθνη καὶ αὐτοὶ προσέτι οἱ πολῖται ἑκάστου Κράτους πρὸς αὐτό, ὅ ἐστιν, ἐπὶ πόσῳ τόκῳ εὑρίσκουσι 'να δανεισθῶσιν. Ἐπὶ τῇ βάσει ταύτῃ, ἐν ᾧ ἡ Ἀγγλία, π. χ., ἔχουσα 20,127,000,000 φράγκων χρέος, εὑρίσκει 'να δανεισθῇ πρὸς 3 τοῖς 100, ἡ Τουρκία, ἔχουσα μόλις 1,260,000,000 φρ. χρέος, 'δὲν εὑρίσκει ὀλιγώτερον τῶν 10 τοῖς 100.

Τοῦ χρέους δὲ τούτου προηγήθη καὶ 'τὸ ἐπέφερε κυρίως ἄλλο κακὸν χειρότερον καὶ πολὺ παλαιότερον, ἡ νόθευσις τοῦ νομίσματος. Κατὰ τὸν Προκόπιον (1), πρῶτος ἐνόθευσε τὸ νόμισμα ὁ Ἰουστινιανὸς, »καὶ τὸ χρυ-

(1) Ἀνεκδ. ΚΒ' καὶ ΚΕ'.

» σοῦν οὐχ ἥπερ εἰώθει ἐκφέρειν ἠξίου, ἀλλ' ἔλασσον αὐτὸ καταστησάμε-» νος, πρᾶγμα οὐδεπώποτε γεγονὸς πρότερον «. Ἰδοὺ δὲ πῶς ἐξηγεῖ ἀλλαχοῦ τοῦτο: Ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου ὁ ὀβολὸς ἐτιμᾶτο ἑπτὰ Γαλλικὰ λεπτὰ (centimes), ὁ δὲ χρυσοῦς στατὴρ ἀντηλλάσσετο ὑπὸ τῶν ἀργυραμοιβῶν διακοσίους δέκα ὀβολούς, »οὓς φ ό λ λ ε ι ς καλοῦσι«, δηλαδὴ δεκατέσσαρα φράγκα Γαλλικά. Τότε δὲ ὑπετιμήθη εἰς ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ὀβολούς, δηλαδὴ δώδεκα φράγκα καὶ ἑξήκοντα λεπτά, ἀπολέσας ἓν ἑκτημόριον τῆς ἀξίας 'του. Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι τῶν Αὐτοκρατόρων κατόπιν. Καὶ βλέπομεν πρῶτον ὅτι »Ἰωάννης ὁ Παφλα-» γών, ὁ λεγόμενος Καϊάφας, προχειρισθεὶς ὑπὸ Ἀναστασίου Κόμης Λαρ-» γιτιόνων, »ἅπαν τὸ προχωροῦν κέρμα τὸ λεπτὸν ἐποίησε φολλερὰ προ-» χωρεῖν εἰς πᾶσαν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐπικράτειαν ἔκτοτε (1)«. Ἔπειτα τῷ 615, ἐπὶ Ἡρακλείου »γέγονεν ἀπὸ νόμου νόμισμα ἑξάγραμμον ἀργυροῦν, » καὶ αἱ βασιλικαὶ ῥόγαι δι' αὐτοῦ γεγόνασι, καὶ κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς ἀρ-» χαιότητος (2)«.

Ἀλλ' ἐκεῖνος, ὅς τις κυρίως ἐκιβδήλευσε τὴν οὐσίαν τοῦ νομίσματος, ἦτον Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης (1078—1081), ἵνα ἐπαρκέσῃ πρὸς τὴν σπατάλην τῶν δωρεῶν, δι' ὧν ἐφιλοτιμεῖτο 'ν' ἀμαυρώσῃ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ ἀντιζήλου 'του Βρυεννίου. Εἰς τοιαύτην ὀλισθηρὰν ὁδὸν 'δὲν ἦτον δυνατὸν 'να σταματήσῃ ὁ ἐξώσας αὐτὸν Ἀλέξιος ὁ Κομνηνός, ἠναγκασμένος 'να ἐπαρκέσῃ πρὸς τὰς δαπάνας τοσούτων πολέμων· ὅθεν καὶ κατακιβδηλεύσας τὸ νόμισμα, ἔδωκεν εἰς τὸν ὀβολόν, ὅς τις ἦτον κυρίως τὸ ἕκτον τῆς δραχμῆς, τὴν ἀξίαν καὶ τὸν τύπον μιᾶς δραχμῆς. Τὸν ἴδιον δρόμον ἠκολούθησε καὶ Ἰσαάκιος ὁ Ἄγγελος, »καὶ τὸ ἀργύριον κιβδηλεύσας, » ἀδόκιμον τὸ νόμισμα κέκοφεν «. Ἐπὶ Ἰωάννου Δούκα τοῦ Βατάτση, τὰ χρυσᾶ νομίσματα περιεῖχον, ὅσον χρυσόν, τόσον μίγμα. » Τὸ γὰρ δί-» μοιρον (τὰ δύο τρίτα δηλ. τοῦ βάρους) τοῦ ταλάντου τῶν νομισμάτων » χρυσὸς ἦν ἄπεφθος«, λέγει ὁ Παχυμέρης (3). Ἀλλ' ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ἀνανεώσας τὸ νόμισμα, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι, ἀνακτηθείσης ἀπὸ τῶν Λατίνων τῆς ΚΠ, ἔπρεπε 'να ἐγχαραχθῇ ἡ εἰκὼν αὐτῆς ὄπισθεν τῶν νομισμάτων, ἀφήρεσε πάλιν μέρος χρυσοῦ, καὶ ἐπομένως τὸ χρυσοῦν νόμισμα 'δὲν περιεῖχεν ἐπ' αὐτοῦ, εἰμὴ ἐννέα εἰκοστὰ τέταρτα χρυσίου καθαροῦ, »ὡς πεντεκαίδεκα πρὸς ἐννέα τὰ εἰκοσιτέσσαρα γίνεσθαι (4)«. Μετὰ

(1) Χρονικ. Ἀλεξάνδρ. (2) Αὐτ. (3) Ἐν Ἀνδρον. Παλαιολόγ. ΣΤ' 8. (4) Αὐτ. ΣΤ', η'.

θάνατον αὐτοῦ προσετέθη ἓν δεκατημόριον χρυσοῦ ἀκόμην, ἀλλ' ἡ βελτίωσις αὕτη 'δὲν διήρκεσε πολύ· διότι Ἀνδρόνικος ὁ πρεσβύτερος ἀφήρεσε διὰ μιᾶς τὸ ἥμισυ τοῦ χρυσοῦ, ὥστε ἐπ' αὐτοῦ τὰ χρυσᾶ νομίσματα 'δὲν περιεῖχον, εἰμὴ πέντε μόνον μόρια χρυσίου καθαροῦ ἐπὶ δεκαεννέα μίγματος. Ἐκ τούτου δὲ προῆλθον ἄπειρα δυστυχήματα, στάσις τοῦ ἐμπορίου, σιτοδεία, ἐπαναστάσεις (τῶν Καταλάνων ἰδίως) κτλ. Προετιμῶντο δὲ διὰ τοῦτο καὶ ἐζητοῦντο τὰ ἐπὶ Μιχαὴλ τυπωθέντα νομίσματα, «τὰ τῆς Μιχαηλάτου χαραγῆς», κατὰ τὴν φράσιν τῶν συγχρόνων.

Βλέπομεν λοιπὸν ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι δύω ἦσαν οἱ τρόποι τῆς τοῦ νομίσματος νοθεύσεως, ὁ μὲν διὰ τῆς κιβδηλεύσεως τοῦ ἐμπεριεχομένου εἰς αὐτὰ ἀργύρου ἢ χρυσοῦ, ὁ δὲ διὰ τῆς ὑπερτιμήσεως τῆς συνήθους αὐτῶν ἀξίας. Ἀμφοτέρους τοὺς τρόπους τούτους ἠναγκάσθησαν 'να μεταχειρισθῶσι καὶ οἱ Ὀθωμανοί, κυρίως ἵνα προφθάσωσι τοὺς μισθοὺς τῶν στρατιωτῶν, ἐν καιρῷ μάλιστα ἐπαναστάσεως ἢ πολέμου, καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Γενιτσάρων καὶ Σιπαχίδων. Πρὶν διεξέλθωμεν ὁλόκληρον τῆς ἐκπτώσεως ταύτης τὴν κλίμακα, ἂς παρατηρήσωμεν τὰς κατὰ διαφόρους καιροὺς τιμὰς τῶν νομισμάτων.

Ἐπὶ Κωνσταντίνου μὲν τοῦ τελευταίου Αὐτοκράτορος τῆς ΚΠ τὸ ἱσπανικὸν τάλληρον εἶχεν ἑκατὸν εἴκοσι τουρκικὰ ἄσπρα· ἐπὶ Σουλτὰν-Μουρὰδ δὲ τοῦ Β', τῷ 1422, τριάκοντα ἄσπρα ἀπετέλουν ἓν νόμισμα· ὅθεν «ἔστησαν κατ' ἔτος διδόναι αὐτῷ ἀργυρίων λεπτῶν ἀριθμὸν χιλιάδων δεκαπέντε, εἰς ποσότητα ἰσουμένην νομισμάτων πεντακοσίων», λέγει ὁ Δούκας. Ἀλλ' ἐπὶ Μεχμὲδ τοῦ Δ', τῷ 1679, ὁ τότε Βεζίρης Καρὰ-Μουσταφᾶπασσᾶς προσδιώρισε τὴν τιμὴν τοῦ ταλλήρου (Rixdal) εἰς 80 μόνον ἄσπρα. Πλὴν, ἐν ᾧ τὸ δημόσιον 'τὸ ἐλάμβανεν εἰς αὐτὴν τὴν τιμὴν, 'τὸ ἔδιδε δι' 120, εἰς δὲ τὰς μεθορίους ἐπαρχίας δι' 160, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔγεινε στάσις ἐν ΚΠ.

Τῷ 1522, ἐπὶ Βαγεζὴδ τοῦ Β', τὸ Γερμανικὸν δουκάτον ἐτιμᾶτο πεντήκοντα ἄσπρα, ὅ ἐστιν, ἓν ἄσπρον εἶχεν ὡς ἔγγιστα τὴν ἀξίαν ἑνὸς σημερινοῦ γροσίου· ἐπὶ τῆς ἀρχῆς δὲ τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτὰν-Σελὴμ Α', ἑξήκοντα ἄσπρα· τῷ δὲ 1680, τὸ μὲν Γερμανικὸν δουκάτον εἶχε διακόσια ἑβδομήκοντα ἄσπρα, τὸ δὲ Βενετικὸν 300, δηλαδὴ δύο ἥμισυ γρόσια· ὅθεν ἐπὶ Δοσιθέου (τῷ 1684), δεκαὲξ χιλιάδες φλωρία ἔφερον τεσσαράκοντα χιλιάδας γρόσια, καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κρήτης διὰ τὴν κεφαλὴν ἑκάστου χριστιανοῦ ἐπληρόνετο ἓν φλωρίον, δηλ. δύο-ἥμισυ σκοῦδα = γρόσια.

Τῷ 1710, ἓν τάλληρον τῆς Ῥηγίνης ἐτιμᾶτο ἑκατὸν εἴκοσι λεπτὰ Τουρ-

κικὰ, δηλαδὴ ἓν γρόσιον. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀντιβασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ΄, τὸ Τουρκικὸν γρόσιον ἐτιμήθη πέντε (κυρίως $4\frac{20}{100}$) φράγκα, εἰς δὲ τὰ 1775 ἐξέπεσεν εἰς τρεῖς λίτρας καὶ δύο σολδία ($2\frac{60}{100}$ φράγκα), διότι, μετὰ τὴν ἐν Καϊναρτζικίῳ εἰρήνην, ἡ Τουρκία, βιασμένη 'να πληρώσῃ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου, κατέφυγεν εἰς τὸ ὀλέθριον τοῦτο σύστημα τῆς νοθεύσεως τοῦ νομίσματος· ἔκτοτε ὅμως ἡ ἔκπτωσις αὐτοῦ προεχώρησε πολὺ ταχύτερον. Ὅθεν εἰς μὲν τὰ 1788 (τῷ Α΄ ἔτει τοῦ Σουλτὰν-Σελὴμ) κατέβη εἰς πεντήκοντα σολδία (2 φράγκα)· τῷ 1803 εἰς ἓν φράγκον καὶ ἑξήκοντα ἑκατοστά· τῷ 1811 εἰς ἓν φράγκον· τῷ 1821 εἰς ὀγδοήκοντα ἑκατοστὰ τοῦ φράγκου· τῷ 1824 εἰς 60· τῷ 1829 εἰς 29—30· τῷ 1836 εἰς 25, μέχρις ὅτου τῷ 1840 κατήντησεν εἰς 20 μόνον ἑκατοστά ! ! Τότε ἔπαυσεν ἡ νόθευσις, καὶ εἰσήχθη τὸ ἔντοκον χαρτονόμισμα (Καϊμὲ) καὶ τὰ δημόσια χρεώγραφα (Σεχχὺμ), ἤρξατο δηλαδὴ ἡ Κυβέρνησις 'να δανείζηται παρὰ τῶν ὑπηκόων 'της. Τὸ δὲ πρῶτον Τουρκικὸν χαρτονόμισμα ἐξεδόθη τῷ 1840, καὶ ἔφερε τόκον ἓξ τοῖς ἑκατὸν τὸν χρόνον, ἐκυκλοφόρει δὲ ἐν μόνῃ τῇ πρωτευούσῃ.

Ἀλλ' ἀνοιχθείσης ἅπαξ τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἡ Κυβέρνησις, πρὸς εὐκολίαν δῆθεν τοῦ ἐμπορίου, ἐξέδοτο μετὰ ταῦτα νέους Καϊμέδες, δέκα καὶ εἴκοσι γροσίων, μὴ φέροντας τόκον, τοὺς ὁποίους αἱ ἀνάγκαι τοῦ πολέμου ἀνεβίβασαν βαθμηδὸν εἰς τετρακόσια πενῆντα περίπου ἑκατομμύρια, οἷς προστιθεμένων καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα ἑκατομμυρίων τῶν δημοσίων χρεωγράφων, τὸ χαρτονόμισμα τῆς Τουρκίας, συνεποσοῦτο τῷ 1856, μετὰ τὸ τέλος δηλαδὴ τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, εἰς ἑξακόσια ἑκατομμύρια χάρτινα καὶ πεντακόσια ἑκατομμύρια Μπεσλίκια.

Τὸ Τουρκικὸν τοῦτο μπεσλίκι (πεντάρι), οὗ τινος ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία εἶναι $\frac{78}{100}$ τοῦ Γαλλικοῦ φράγκου ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος ὅρος τῆς τοῦ Τουρκικοῦ νομίσματος νοθεύσεως· ἐνομισματοκοπήθησαν δὲ πρὸς εὐκολίαν τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν καϊμέδων, καὶ προετιμῶντο εἰς τὸ ἐμπόριον ὑπὲρ πᾶν ἄλλο νόμισμα διὰ τὴν εὐκολίαν τῶν ἐντοπίων συναλλαγῶν. Λογίζονται δὲ τυπωθέντα ἐν διαστήματι δέκα ἐτῶν (1844—1854) διακοσίων ἑκατομμυρίων φράγκων, ὀλίγιστα ὡς πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς κυκλοφορίας καὶ τὴν ἀνυπολόγιστον ποσότητα τῶν χαρτονομισμάτων, τὰ ὁποῖα εἰς τὸ διάστημα τοῦτο, συνεργούσης καὶ τῆς παρατυπώσεως, εἶχον κατακλύσῃ τὴν πρωτεύουσαν.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ κερδοσκοπία ἀπέσυρε βαθμηδὸν καὶ ταῦτα, παρεισάγουσα ξένα, τὰ ὁποῖα ἀπῄτουν αἱ μετὰ τῶν Εὐρωπαίων συναλλαγαί, ἡ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε 'να ἐκδώσῃ νέα ἀναλλοίωτα νομίσματα, ἔχοντα τὸ ἀπαι-

τούμενον βάρος καὶ ἀξίαν ἀναλογοῦσαν πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν λίραν, ἐκτιμηθεῖσαν ἑκατὸν δέκα γρόσια, καὶ πρὸς τὸ Οὐενετικὸν ἢ Ὁλλανδικὸν δουκάτον, ἐκτιμηθὲν πεντήκοντα γρόσια, καὶ οὕτως ἐξεδόθησαν τῷ 1843,

χρυσᾶ μέν,	ἀργυρᾶ δέ,
Μετζηδιὲ ἢ Γιουζλοὺκ (ἑκατοστάρια),	Μετζηδιὲ ἢ Γιρμιλὶκ (εἰκοσάρια),
Ἐλλιλὶκ (πενηντάρια),	Μπεγιὰζ ὀνλοὺκ (δεκάρια),
Ὀνλοὺκ (δεκάρια),	Μπεσλὶκ (πεντάρια),
Μπεσλὶκ (πεντάρια)·	Ἰκιλὶκ (διάρια),
καὶ Χάλκινα	Μπιρλὶκ ἢ Γκροὺσ (τεσσαράκοντα παράδ.),
Μπὲσ-παρᾶ (πεντάλεπτα),	
Μπὶρ-παρᾶ (μονόλεπτα),	Γιρμιλὶκ (ἥμισυ γρόσιον ἢ εἴκοσι παράδ.).

Ἀλλ' ἐξέλιπον καὶ ταῦτα μετ' οὐ πολύ, ἀντεισαγομένων ξένων, ὀλιγωτέρας ἀξίας, καθὼς ἐγένετο καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου τὰ κοπέντα τῷ 1833 νέα νομίσματα, ἐξέλιπον μόλις κυκλοφορήσαντα καὶ ἰδίως τὰ χρυσᾶ, διότι ἡ ἀναχώνευσις αὐτῶν ἄφινε κέρδος εἰς τοὺς ἐπιχειρηματίας, καὶ ἰδίως εἰς τοὺς νομισματοκοποῦντας τὰ Τουρκικά.

Ἵνα ἐννοήσῃ δέ τις ὁποία διαφορὰ ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Τουρκικῶν νομισμάτων καὶ τῶν τῆς νέας χαραγῆς, ἀρκεῖ 'να σημειώσωμεν ὅτι ἓν παλαιὸν ἀργυροῦν δίγροσον (ἰκιλὶκ) εἶχε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1853 ἐν ΚΠ ἕνδεκα γρόσια εἰς μπεσλίκια· ἓν δὲ μπεσλίκι παλαιόν, δεκαοκτὼ (ἀντὶ πέντε) γρόσια τῶν νέων. Διὰ τὴν ἀδιάκοπον δὲ ταύτην ἀστασίαν καὶ τὸν κυματισμὸν τοῦ νομίσματος, καθὼς καὶ διὰ τὸ ἐκ τῆς ἐπικαταλλαγῆς πολὺ ἢ ὀλίγον κέρδος, ἕκαστος ἐν Τουρκίᾳ, καὶ ἰδίως ἐν ΚΠ, ὅπου χωροῦσιν ὅλα τῆς οἰκουμένης τὰ νομίσματα, ἀναγκάζεται 'να ἦνε σαῤῥάφης (ἀργυρογνώμων), ὑπὸ τὴν γενικωτέραν ἔποψιν τῆς λέξεως. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδύνατον 'να ὑπάρξῃ ἐμπόριον εἰς τόπον, ὅπου συναλλαγή, πληρωτέα ἐντὸς προθεσμίας, δύναται, ἐκπίπτοντος αἴφνης τοῦ συμφωνηθέντος νομίσματος ἐν τῷ μεταξὺ (καὶ τὰ παραδείγματα δὲν εἶνε σπάνια), 'να προξενήσῃ εἰς τὸν πωλητὴν ζημίαν 50 τοῖς 100, ἡ Κυβέρνησις, ἵνα καταστήσῃ μόνιμον τὸ νέον αὐτῆς νόμισμα, ἀποκλείουσα τῆς κυκλοφορίας τὰ ξένα, καὶ ἀποσύρουσα βαθμηδὸν τὰ χαρτονομίσματα καὶ μπεσλίκια, εἶχε συλλάβῃ ἀπὸ τῶν 1834 ἀκόμη τὴν ἰδέαν συστάσεως Τραπέζης ἐν ΚΠ, μεταχειριζομένη, ὡς πρώτην τῆς τραπέζης ταύτης ἐνθήκην, τὰ δεκαοκτὼ ἑκατομμύρια φράγκων (;), τὰ ὁποῖα εἶχε λάβῃ τότε παρὰ τῆς Ἑλλάδος, πρὸς ἐξαγορὰν τῶν παραχωρηθεισῶν εἰς τὸ νέον βασίλειον χω-

ρῶν. Ἡ τράπεζα αὕτη, συστηθεῖσα, διετήρησεν, ἐπὶ δύο σχεδὸν ἔτη, τὴν Ἀγγλικὴν λίραν εἰς 98 $\frac{1}{4}$ ἐπικαταλλαγῆς· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ὑψώθη εἰς 129 $\frac{1}{2}$. Τῷ δὲ 1843 τὸ Διβάνι ἐπανέφερε τὸ σύστημα τῆς κατ' ἔτος ἐκτυπώσεως ἑπτὰ καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίων δοκίμου νομίσματος, ἀποδοκιμαζομένων ἄλλων τοσούτων εἰς μπεσλίκια· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ τὸ μέτρον τοῦτο τῆς ἀποδοκιμασίας ἐγκατελείφθη. Αἱ δὲ μετὰ ταῦτα δυσχέρειαι, καὶ πρὸ πάντων ὁ μετὰ τῆς Ῥωσσίας πόλεμος, ἐσταμάτησαν τὴν Κυβέρνησιν, μόλις ἀρξαμένην νὰ βαδίζῃ τὴν σωτηριώδη ταύτην ὁδόν.

Κατέφυγον τέλος εἰς τὸ δάνειον, ἐπὶ τῇ αὐτῇ ὅμως πάντοτε βάσει τῆς συστάσεως ἐξοφλητικῆς τραπέζης καὶ τῆς βαθμηδὸν ἀποσύρσεως τοῦ χαρτονομίσματος, καὶ πρώτην φορὰν ἐδανείσθη ἡ Τουρκία παρὰ τῆς Εὐρώπης τῷ 1854 καὶ πάλιν τῷ 1855 διακόσια ἑκατομμύρια φράγκων. Ἀλλὰ τὰ χρήματα ταῦτα ἀπερρόφησαν ἐντὸς οὐ πολλοῦ χρόνου αἱ καθ' ἡμέραν πολλαπλασιαζόμεναι ἀνάγκαι τῆς ὑπηρεσίας (1), καὶ πρὸ πάντων ἡ τοῦ Σουλτανικοῦ Σαραγίου πολυτέλεια καὶ αἱ ὑπέρογκοι μισθοδοσίαι τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων. Τὴν κατάστασιν ταύτην εἶχεν ἐννοήσῃ καλῶς, πρὶν ἀκόμη αὐτοκρατορήσῃ, ὁ νῦν Σουλτάνος, καὶ διὰ τοῦτο ἡ πρώτη αὐτοῦ φροντίς, ἅμα ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἦτον ὁ περιορισμὸς τῶν ματαίων ἐξόδων, καὶ ἡ οἰκονομία· καὶ ἐπειδὴ τὸ κυριώτερον πρόσκομμα πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου καὶ βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν παντὸς Κράτους, εἶνε ἀναντιρρήτως ἡ περὶ τὴν τιμὴν τοῦ νομίσματος ἀστασία, ἥτις εἶχε καταντήσῃ πρὸ διετίας 'να ταλαντεύῃ τὴν τύχην τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ τοῦ Χαβιαροχανίου, ἀπεφάσισε καὶ κατώρθωσεν εὐτυχῶς 'να καταστείλῃ τὸν κωμικοτραγικὸν ἐκεῖνον κυματισμὸν τῆς τῶν νομισμάτων τιμῆς, καταντήσαντα τελευταῖον εἰς τὸ μὴ περαιτέρω τῆς ἀτοπίας. Ἡ δὲ πρᾶξις αὕτη, τὴν ὁποίαν δικαίως δύναταί τις 'να ὀνομάσῃ πραξικόπημα (coup d'état), συνέδεσεν ἐνδόξως τὸ ὄνομα τοῦ Φουάδ-πασσᾶ πρὸς πᾶν, ὅ,τι πρόκειται 'να ἐκτελεσθῇ λαοσωτήριον καὶ μέγα ὑπὸ τὴν τοῦ νῦν Σουλτάνου ἰσχυρὰν θέλησιν.

Ἀλλὰ τὸ χρέος μένει πάντοτε χρέος, καὶ οἱ τόκοι ἀπορροφοῦσι κατ' ἔτος μέγα μέρος τῶν πόρων, ὅσοι πρόκειται 'να χρησιμεύωσι σκοπιμώτερον πρὸς ἐσωτερικὰς βελτιώσεις. Τὴν πληγὴν λοιπὸν ταύτην ὀφείλει καὶ σπεύδει ὁ νῦν Σουλτάνος 'να θεραπεύσῃ, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξεδόθη ἀρτίως διάταγμα, ἐπιτρέπον τὰς πρὸς σύστασιν ἐξοφλητικῆς Τραπέ-

(1) Πρὸ 15—20 ἐτῶν τὰ ἔξοδα τῆς Τουρκίας ἦσαν πεντήκοντα χιλιάδες πουγγίων (25,000,000 γρόσια) κατὰ μῆνα· ἀλλὰ κατήντησαν ἐσχάτως 'να ἐξοδεύωνται ὑπὲρ τὰ διπλάσια.

ζης διαπραγματεύσεις. Τοιαύτη χρεωλυτικὴ Τράπεζα εἶχε συστηθῆ καὶ τῷ 1860 ἐπὶ τῇ βάσει τῶν 8,000,000 λιρῶν τοῦ συμφωνηθέντος τῷ 1858 ἐν Λονδίνῳ νέου δανείου, ἥτις ἐξέδοτο χρεώγραφα ἔντοκα (ἐ σ α μ ι τ ζ ε-δ ι δ έ), πρὸς τὴν βαθμηδὸν ἐξόφλησιν τοῦ ὅλου ἐθνικοῦ χρέους. Ἂς ἐμβάλωμεν τῆς ἐρεύνης τὴν μήλην εἰς τὸ βάθος τῆς πληγῆς ταύτης, τῆς ὁποίας ἡ συνούλωσις θέλει ἐπιφέρει τὴν εὐτυχίαν μυριάδων λαῶν, ὧν τὰ δύο πέμπτα εἶνε ἀδελφοί 'μας.

'Αλλ' ἐπειδὴ παρεκτὸς τοῦ γνωστοῦ καὶ παγίου Τουρκικοῦ χρέους, ὑπάρχει καὶ ἄλλο χρέος κυμαινόμενον καὶ ἄγνωστον, τὸ ὅλον Τουρκικὸν χρέος 'δὲν εἶνε δυνατὸν 'να λογισθῇ, εἰμὴ ὡς ἔγγιστα καὶ κατ' εἰκασίαν.

Ἰδοὺ δὲ τοῦτο:	Γαλλ. Φράγκα
Τὰ δύο δάνεια τοῦ 1854 καὶ 1855	200,000,000
Καϊμέδες ἔντοκοι, σχεδὸν	40,000,000
Σεχχίμια παλαιά, ἄτοκα	16,000,000
Σεχχίμια νέα ἔντοκα	20,000,000
Χρέη τοῦ ναυστάθμου, παλαιὰ καὶ νέα, σχεδὸν .	4,000,000
Χρέη τοῦ Τὸπ-χανὲ	3,500,000
Χρέη τοῦ Σερασκερείου	15,000,000
Χρέη τοῦ Σαραγίου σχεδὸν	80,000,000
Χρέη διάφορα, κανονισμένα καὶ ἀκανόνιστα σχεδὸν	100,000,000
Τούτοις προστιθεμένων	478,500,000
Μερικῶν χρεῶν ἑκάστου ὑπουργείου πρὸς τὴν Τράπεζαν καὶ διαφόρους τραπεζίτας	60,000,000
Πρὸς ἀπόσυρσιν τῶν νενοθευμένων νομισμάτων, συμποσουμένων εἰς 180,000,000	100,000,000
Πρὸς ἀπόσβεσιν τοῦ χρέους τῶν ὀκτὼ ἑκατομμυρίων λιρῶν, τοῦ γενομένου τὸν Αὔγουστον τοῦ 1858 ἐν Λονδίνῳ	201,500,000
	840,000,000

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ πρὸ ὀκτὼ ἐτῶν· τῷ δὲ 1862, γενομένης νέας ἐκκαθαρίσεως, προέκυψαν οἱ ἑξῆς ἀριθμοί:

Χρέος ἐξωτερικόν, φράγκ. Γαλλικὰ	362,500,000
Χρέος ἐσωτερικόν, ...	225,000,000
Πρὸς ἐμπόρους	112,500,000
Πρὸς διαφόρους ἄλλους ἀπαιτητὰς	212,500,000
μεταφέρονται	912,500,000

		Γαλλ. φράγκα
	ἐκ μεταφ.	912,500,000
Τούτοις ἐὰν προστεθῶσι		
Διὰ τὸ μήπω ἐξαργυρωθὲν χαρτονόμισμα . .		125,000,000
Διὰ τοὺς τόκους καὶ τὰ χρεώλυτρα τοῦ 1862 . .		43,000,000
Τὸ ὅλον χρέος τῆς Τουρκίας ἦτον τῷ 1863	φρ.	1080,500,000 (1)

Ἀλλὰ τὸ κακὸν δὲν ἐσταμάτησεν ἔκτοτε, καὶ τὰ συμβάντα τῆς Κρήτης ἰδίως ἐπεφόρτισαν τὸ Κράτος διὰ προσθέτου βάρους, ὥστε σήμερον τὸ ὁλικὸν τῆς Τουρκίας χρέος συμποσοῦται κατ' εἰκασίαν (διότι ἐπίσημοι πληροφορίαι δὲν ὑπάρχουσιν) εἰς 70,000,000 λίρας.

Μέγα, τίς τὸ ἀρνεῖται; Ἀλλ' εἴπομεν ἤδη, ὅτι, καλῆς θελήσεως ὑπαρχούσης (καὶ ὑπάρχει, τὸ βλέπομεν), τὰ μέσα τοῦ Κράτους εἶν' ἐπίσης μεγάλα καὶ πολλά. Ἔπειτα τὰ Οἰκονομικὰ του καθημέραν βελτιοῦνται, καὶ ὅπου τὰ εἰσοδήματα εἰσπράττονται εἰς λογαριασμὸν τῆς Κυβερνήσεως, ηὔξησαν ταῦτα κατὰ τὸ ἓν τρίτον, καθὼς καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἐπὶ τοῦ ἅλατος, τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ χαρτοσήμου δασμῶν. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ διατήρησις ἐργοστασίων εἰς λογαριασμὸν τῆς Κυβερνήσεως ἀπεδείχθη, μετὰ πολλὰς δοκιμάς, ἐπιζήμιος· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ Κυβέρνησις δὲν πρέπει, νομίζομεν, ν' ἀποδειλιάσῃ ἐνώπιον τῶν πρώτων ἀποτυχιῶν, καὶ νὰ τὰ ἐγκαταλίπῃ, γνωρίζουσα ὅτι καὶ τῆς Εὐρώπης ἁπανταχοῦ, ὅπου ταῦτα σήμερον ἀκμάζουσιν, αἱ πρῶται δοκιμαὶ ἦσαν ἐπιζήμιοι. Τὴν ζημίαν ὅμως ταύτην τὸ δημόσιον πρέπει νὰ ὑποφέρῃ ὡς παραγωγὸν πολλαπλασίας ὠφελείας εἰς τὸ μέλλον. Τοιαῦτα δημόσια ἐργοστάσια (Φ α β ρ ί κ α ς) εἶχον καὶ οἱ Βυζαντινοί, ἰδίως διὰ τὴν ὁπλοποιΐαν. Ὑπῆρχε δὲ καὶ γραφεῖον τῶν τοιούτων καταστημάτων, καλούμενον Σ κ ρ ι ν ί ο ν τ ῶ ν Φ α β ρ ί κ ω ν.

Τὸ ἀκμαιότερον τῶν ἐργοστασίων τούτων εἶνε ὁ ἐν τῷ Ἐϊούμπ Φ ε σ χ α ν ὲ ς, κατάστημα λαμπρότατον, ὅπου κατασκευάζονται παρεκτὸς τῶν φεσίων, καὶ ἐρέα, καὶ τάπητες, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Jacquard. Τὸ κατάστημα τοῦτο, ἀνῆκον ὡς ἰδιοκτησία εἰς τὸν Σουλτάνον, συνέστη τῷ 1832, καὶ εὐδοκιμεῖ, διευθυνόμενον ὑπὸ Βέλγων, διότι ἐκεῖθεν μετεφέρθησαν τῷ

(1) Κατ' ἄλλας πληροφορίας, ἡ Τουρκία ὤφειλε τῷ 1861, 32,000,000 λιρ., ἐξ ὧν αἱ 18 εἰς ἐξωτερικούς, αἱ δὲ 14 εἰς ἐσωτερικούς. Τῷ 1862 συνωμολογήθη ἕτερον δάνειον ἐξωτερικὸν ἐξ ὀκτὼ ἑκατομμυρίων, καὶ ἐσωτερικὸν ἐξ ἓξ ἑκατομμ. καὶ διακοσίων ἑξήντα δύο χιλιάδων, καὶ ἑξακοσίων εἰκοσιτριῶν λιρ. Τὸν δὲ Ὀκτώβρ. τοῦ 1863 τὸ ὅλον Τουρκικὸν χρέος συνεποσοῦτο εἰς 39,997,832 λίρ.

1844 αἱ χυριώτεραι μηχαναί. Ἀπασχολεῖ δὲ 200—250 ἐργάτας, καὶ παράγει 1300—1500 φέσια καθ' ἡμέραν, τῶν ὁποίων ὅμως ὁ ἀριθμὸς ἠδύνατο, κατὰ τὴν γνώμην εἰδημόνων Εὐρωπαίων, 'να ἀναβῇ καὶ εἰς 2500.

Εἰς δὲ τὸ ἐν Νικομηδείᾳ ἐρεουργεῖον, συστηθὲν τῷ 1849, καὶ ὠργανισμένον κατὰ τὸν Ἀγγλικὸν τρόπον, διευθυνόμενον δὲ ὑπὸ Ἄγγλων μηχανικῶν, ὑπὸ τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργείου, κατασκευάζεται χονδρὴ ἐρέα διὰ τὸν στρατὸν, ἀρκετὰ καλῆς ποιότητος, ἕως ἑκατὸν χιλιάδες πήχεις κατ' ἔτος· ἀλλ' ἡ τιμή 'της εἶνε μεγαλητέρα ὑπὲρ τὸ ἥμισυ τῆς ἀπὸ τῆς Εὐρώπης εἰσαγομένης. Οἱ ἀξιωματικοὶ ὅμως εἶν' ὑπόχρεοι 'να προμηθεύωνται ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς ταύτης φ α β ρ ί κ ας τὴν ἀπαιτουμένην διὰ τὴν στολὴν αὐτῶν ἐρέαν.

Ἀκριβώτερα ἐπίσης τῶν ἐξ Εὐρώπης κατὰ 50—56 τοῖς 100 καθίστανται καὶ τὰ ἐν τῷ ἐν Νικομηδείᾳ ὑφαντηρίῳ τῶν μεταξωτῶν ὑφαινόμενα, κυρίως διὰ τὸ Σαραΐ, μεταξωτὰ, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τεχνιτῶν Βιενναίων· Παρεκτὸς δὲ τοῦ ἐν τῷ Ἰντζίρ-κιοϊ ὑελουργείου, συστηθέντος ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μετζὴδ, καὶ τοῦ ἐν Τσιμπουκλῇ πλαστουργείου Σιννικῶν σκευῶν, τὸ ὁποῖον διετήρει μέχρι τινὸς, νομίζομεν, ὁ Μεχμὲδ-Ἀλῆ-πασσᾶς, ὑπάρχει ἐν Μπέϊ-κοζοῦ καὶ βυρσοδεψεῖον, ὅπου κατασκευάζονται ὅλα τὰ δέρματα καὶ κηρωτὰ ὑφάσματα, τὰ διὰ τὸν στρατὸν ἀναγκαῖα, ὑπαγόμενον εἰς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ Σερασκερείου.

Ὑπὸ τὸ κεφάλαιον τοῦτο εἶνε κατάλληλον 'να συμπεριλάβωμεν καὶ τὴν περὶ τῶν νομισμάτων ἐν γένει, Βυζαντινῶν τε καὶ Ὀθωμανικῶν, θεωρίαν, καὶ 'να παρατηρήσωμεν αὐτὰ, οὐ μόνον ὑπὸ τὴν ἀργυρογνωμονικὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρχαιολογικὴν καὶ ἱστορικὴν αὐτῶν ὄψιν. Πρὶν ὅμως ἀνοίξωμεν τὸ νομισματολογικὸν ἡμῶν σκρινίον, ὀφείλομεν 'να παρακαλέσωμεν τοὺς βαρυνομένους τὰ τοιαῦτα, 'να παραδοθῶσι πρὸς ὥραν, κατὰ τὴν τυποδεμένην τῶν ποιητῶν 'μας φράσιν, εἰς τοῦ Μορφέως τὰς ἀγκάλας· διότι τὸ μέρος τοῦτο εἶνε, 'δὲν 'τὸ ἀρνούμεθα, δι' αὐτοὺς τὸ πληκτικώτερον.

Νομισματολογία.

Οἱ παλαιοὶ Βυζάντιοι, καθὸ Δωριέων ἄποικοι, μετεχειρίζοντο σιδηρᾶ νομίσματα, ὅθεν ὁ ποιητὴς Πλάτων ἐν Πεισάνδρῳ, » Χαλεπῶς ἂν οἰκήσαιμεν (λέγει) ἐν Βυζαντίῳ, ὅπου σιδαρέοισι νομίσμασι χρῶνται. « Ὁ δὲ Κωμικὸς, παίζων (ἐν ταῖς Νεφέλαις) πρὸς τὰς λέξεις, ἐρωτᾷ, » Ποίους » θεοὺς ὀμεῖ σύ; (καὶ ἀποκρίνεται:)—Πρῶτον γὰρ θεοὶ »ἡμῖν νόμισμ' οὐκ » ἔστι. — Τῷ γὰρ ὄμνυτ'; ἢ σιδαρέοισιν, ὥσπερ ἐν Βυζαντίῳ«; Καὶ φαί-

νεται ὅτι οἱ φρόνιμοι συμπολῖταί μου οὗτοι, ὄχι τόσον διὰ τὸ πρὸς τὸν νόμον τῆς μητροπόλεως αὐτῶν σέβας, ὅσον ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν ἐξαγωγὴν τοῦ νομίσματος, περιωρίσθησαν εἰς τὴν διὰ συναλλαγῆς ἐμπορίαν, ἀνταλλάσσοντες τὰ θυνναῖα αὐτῶν πρὸς σῖτον, τοῦ ὁποίου εἶχον κυρίως ἀνάγκην. Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι τοῦτο 'δὲν διήρκεσε πολὺ, ἐὰν ἐπὶ Σεβήρου καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου ἦσαν εἰς τόσην ἀκμήν.

Εἴπομεν Κωνσταντῖνον, καὶ τοῦτο 'μᾶς ἐνθυμίζει φυσικῶς τὰ Κωνσταντινάτα, τὰ περιζήτητα ταῦτα παρὰ τοῖς κοινοῖς φλωρία, εἰς τὰ ὁποῖα, ὡς θαυματουργὰ, τοσαύτη ἀπεδόθη φήμη, πρὸς ἄκραν τῶν χρυσοχόων χαρὰν, οἱ ὁποῖοι κατασκευάζουσιν ἐξ αὐτῶν ὅσα πλειότερα δυνηθῶσι, καὶ 'τα πωλοῦσιν εἰς τοὺς εὐκολοπίστους τριπλασίας τιμῆς. Περὶ αὐτῶν οὐδεὶς ἐνταῦθα ὁ λόγος, εἰμὴ καθ' ὅσον εἶνε ὅλα σχεδὸν πολὺ μεταγενέστερα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, εἰς τὸν ὁποῖον 'τα ἀποδίδει ἡ κοινὴ φήμη (1).

Τὴν ἀναχώνευσιν καὶ τὴν μετὰ τῶν ξένων νομισμάτων ἀνταλλαγὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ νομίσματος ἀπηγόρευσεν ἐπὶ ποινῇ θανάτου καὶ ὁ Κωνστάντιος. » Τὸ νόμισμα 'δὲν πρέπει, λέγει, 'να ἦν' ἐμπόρευμα, ἀλλ' ἀντίτιμον τῶν ἐμπορευμάτων «. Ἵνα ἐμποδίσῃ δὲ πᾶσαν ἐνδεχομένην ἀφορμὴν εἰς τὰς περὶ τοῦτο δολιότητας, προσδιώρισε τὴν ποσότητα, ὅσην ἕκαστος τῶν ἐμπόρων ὤφειλε 'να φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ, ὡς ἐφόδιον. Ἅπαν δὲ τὸ μετὰ τῶν ξένων ἐμπόριον ἔπρεπε 'να γίνηται δι' ἀνταλλαγῆς, ὥστε τὸ ἐντόπιον νόμισμα 'να μὴ ἐξέρχηται τοῦ Κράτους.

Κἀνὲν δὲ νόμισμα ξένον, μὴ φέρον τὴν εἰκόνα τοῦ Αὐτοκράτορος, 'δὲν ἦτον δεκτὸν εἰς τὸ ἐμπόριον ἐντὸς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους. Καὶ ὅταν ὁ Ἰουστινιανὸς, θεραπεύων τὸν Ῥῆγα τῆς Γαλλίας Θεοδεβέρτον, διέταξε 'να χωρῇ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ αὐτοκρατορίᾳ τὸ νόμισμα τοῦ Ῥηγὸς τούτου, ἡ ἐξαίρεσις αὕτη ἐθεωρήθη ὡς τιμὴ ἀπαραδειγμάτιστος καὶ προνόμιον ἰδιαιτάτης εὐνοίας.

Παρεκτὸς δὲ τῆς ΚΠ, εἶχον καί τινες ἄλλαι πόλεις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους τὸ προνόμιον τοῦ 'να ἔχωσιν ὡσαύτως νομισματοκοπεῖον, ἐπὶ δὲ τῶν ἐν αὐτοῖς τυπουμένων νομισμάτων 'να χαράσσηται τὸ τῆς πόλεως ἐκείνης ὄνομα. Μία ἐξ αὐτῶν, ἡ Κύζικος, πρωτεύουσα τότε τοῦ Ἑλλησπόντου, ἦτον, ἀπὸ τῶν χρόνων ἀκόμη τοῦ Μιθριδάτου, διὰ τὴν ὀχυρότητά 'της, ὄχι μόνον νομισματοκοπεῖον, ἀλλὰ καὶ τὸ πλουσιώτερον στρατιωτικὸν θη-

(1) Ἴδε περὶ αὐτῶν καὶ μικρὸν προσωτέρω ἐν ὑποσημειώσει.

σαυροφυλάκιον. Οἱ δὲ κάτοικοί της ἠσχολοῦντο, οἱ μὲν εἰς τὴν νομισματοκοπίαν, οἱ δὲ εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν φορεμάτων τοῦ στρατοῦ. Τὰ ἐν Ἀντιοχείᾳ (Θ ε ο υ π ό λ ε ι) τυπωμένα Βυζαντινὰ νομίσματα διακρίνονται ἐν γένει διὰ τὸ κακόζηλον τῆς γραφῆς. Μερικὰ δὲ τῶν ἐν Χερσῶνι τῆς Κριμαίας (Τ α υ ρ ι κ ῇ Χ ε ρ σ ο ν ή σ ῳ) κομμένων νομισμάτων τῶν Αὐτοκρατόρων Μαυρικίου, Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου, Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, φέρουσιν ἑτέρωθεν τὴν εἰκόνα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Εὐγενίου, ἐπισκόπου Χερσῶνος, μαρτυρήσαντος καὶ ἑορταζομένου τῇ 3 Μαρτίου μετὰ τῶν Ἁγίων Καπίτωνος, Ἐλπιδίου, Ἀγαθοδώρου κλπ. Τῆς ἀξίας τῶν διαφόρων τούτων νομισματοκοπείων οἱ ἀριθμοὶ εἶνε πέντε: Α, Β, Γ, Δ, Ε.

Πέντε ὡσαύτως εἶνε καὶ οἱ βαθμοὶ τῆς ἀξίας τῶν Βυζαντινῶν νομισμάτων, σημειούμενοι ἐπ' αὐτῶν διὰ τῶν ἑξῆς ἀριθμῶν: V ἢ Ε, X ἢ Ι, XX ἢ Κ, XXX ἢ Λ, καὶ Ι ἢ Α. » Τὰ δὲ ἐν τοῖς Νικαρείοις (1) αὐτῶν ὑποκείμενα Ῥωμαϊκὰ γράμματα C. O. N. V. O. δηλοῦσι ταῦτα: Civitates Omnes Nostrae Venerationi Obediunt, τουτέστιν· Αἱ πόλεις πᾶσαι τῇ ἡμετέρᾳ προσκυνήσει πειθαρχήτωσαν (2)«. Ὁ δὲ Mionnet λέγει ὅτι τὰ Λατινικὰ στοιχεῖα εἰσήχθησαν κατὰ πρῶτον εἰς τὰ τῶν Γραικορωμαίων νομίσματα ἐπὶ Μαυρικίου. Καὶ περὶ τούτου μὲν ἐπέχω· ὅτι ὅμως ἡ χρῆσις τῆς Ἰνδικτιῶνος (IND) δὲν ἐκτείνεται περαιτέρω τῶν χρόνων τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου, φαίνεται βέβαιον. Τὸ δὲ ἔτος σημειοῦται ἐπ' αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ΙΒ' μόνον ἔτους τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρις Ἰουστινιανοῦ ἢ Ἰουστίνου (;) τοῦ Β'. Τὸ δὲ per annos multos, ἐν χρήσει ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἐπὶ Λέοντος μάλιστα τοῦ Ἰσαύρου, ἔπαυσεν ἀμέσως μετὰ Λέοντα τὸν Χαζάρον.

Ἐπὶ Ἀναστασίου τὸ νομισματικὸν σύστημα τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀνενεώθη ἐξ ὁλοκλήρου. Ὅθεν καὶ ὁ Saulcy (3) ἀπ' αὐτοῦ ἀρχε-

---

(1) Victoriatis. (2) Κεῦρην. (3) Πρῶτος ὁ ἀκάματος Δουκάγγιος ἔκρινεν ἄξιον ἑαυτοῦ ν' ἀσχοληθῇ περὶ τὴν Βυζαντινὴν νομισματολογίαν, καὶ δεύτερος μετ' αὐτὸν ὁ Βανδούριος, ἐπαναλαβὼν καὶ ἐπανορθώσας τὸ ἔργον τοῦ Δουκαγγίου. Μετ' αὐτοὺς τρίτος ὁ Tanini ἐκαλλιεργήσατο ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λιβίου, ἐκδοὺς πλουσίαν συλλογὴν Βυζαντινῶν νομισμάτων, ἀνεκδότων πρὸ αὐτοῦ. Δύο κατόπιν σύγχρονοι νομισματολόγοι, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα μόνον ἀρκεῖ πρὸς εὐφημίαν, ὁ Eckkel καὶ ὁ Sestini, ἔδωκαν νέαν λάμψιν εἰς τὴν περὶ Βυζαντινῶν νομισμάτων σπουδήν· ἔκτοτε δὲ ἤρχισεν ἀναπτυσσομένη ἡ περὶ αὐτὰ μελέτη. Τὰ προγενέστερα ταῦτα ἔργα κατέταξεν εἰς σειρὰν ὁ Mionnet. Κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ πεντήκοντα ἔτη, τρεῖς ἄνδρες, ὁ Cousinery, ὁ Βαρῶν Marchand καὶ ὁ De Saulcy διέχυσαν νέον φῶς ἐπὶ τῆς τῶν Βυζαντινῶν νομισματολογίας, κατατάξαντες ταῦτα κατ' ἐποχάς, σαφηνίσαντες πολλὰ πρὸ αὐτῶν ἀνεξήγητα καὶ δείξαντες νέαν ὁδὸν περὶ τὴν σπουδὴν ταύτην. Οἱ δὲ τελευταῖοι δύο συνεκρότησαν ἐξ αὐτῶν καὶ πλουσιωτάτην συλλογήν.

ται τῆς Βυζαντινῆς 'του Νομισματολογίας. Ἐξ αὐτῆς σημειοῦμεν ἐνταῦθα τὰ χαρακτηριστικώτερα: καὶ Α' ὅτι τῶν Βυζαντινῶν νομισμάτων πολλὰ εἶνε ἐπιτύπωτα ἢ δευτεροτύπωτα (surfrappés)· Β', ὅτι, ὅταν δύω εἰκόνες κρατῶσιν ἐν μέσῳ τὸ Λάβαρον, ἡ τοῦ ὑπερέχοντος ἔχει τὴν χεῖρα ὑπὲρ τὴν τοῦ κατωτέρου. Ὅπου δὲ φαίνονται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ νομίσματος εἰκονισμέναι μετὰ τῶν Αὐτοκρατόρων καὶ αἱ Αὐτοκρατόρισσαι, τὰ ὀνόματα τούτων 'δὲν σημειοῦνται. Ἐξαιροῦνται Σοφία ἡ Ἰουστίνου τοῦ Β' καὶ αἱ μετὰ τὴν Εἰρήνην τὴν Ἀθηναίαν· Γ', ὅτι ἐκ τῶν διαφόρων τοῦ Ἰουστινιανοῦ νομισμάτων ἐξάγεται, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος πρῶτος διέταξε τῷ ιϐ' ἔτει τῆς αὐτοκρατορίας 'του, ά, ὥστε τὰ νομίσματα 'να φέρωσι τὸ πρόσωπον τοῦ Αὐτοκράτορος εἰκονισμένον κατὰ μέτωπον, καὶ οὐχὶ ἐκ πλαγίου· καὶ ϐ', 'να προστιθῆται καὶ τὸ ἔτος τῆς βασιλείας· Δ', ὅτι ἐπὶ Λέοντος τοῦ Χαζάρου, Θεοφίλου, Μιχαὴλ καὶ ἄλλων Αὐτοκρατόρων εἰκονομάχων, εἶχεν εἰσαχθῆ ἡ συνήθεια 'να τυπόνηται ἑκατέρωθεν τοῦ νομίσματος ἡ αὐτὴ ἀπαράλλακτος εἰκών· παρητήθη δὲ ἡ συνήθεια αὕτη, ἅμα καταργηθείσης τῆς εἰκονομαχίας· Ε', ὅτι τὰ νομίσματα Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β' ἢ Ῥινοτμήτου διακρίνονται ἀπό τε τῶν στολισμάτων τῆς κεφαλῆς, διαφόρων ὅλως τῶν πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς διευθετήσεως τῆς κόμης, κρεμαμένης ἑκατέρωθεν τῶν κροτάφων εἰς μακροὺς κυματίζοντας κικίννους· φέρει δὲ καὶ ἐνδυμασίαν ὄχι στρατιωτικὴν, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ· Ϛ', ὅτι ὁ τύπος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἤρξατο εἰσάγεσθαι εἰς τὰ Βυζαντινὰ νομίσματα ἐπὶ τῶν Σταυροφόρων, τῶν ὁποίων αἱ ἱπποτικαὶ ἰδέαι ἔδωκαν φήμην εἰς τὸν ἱππηλάτην Ἅγιον Γεώργιον· Ζ', ὅτι τοῦ Κοπρωνύμου χαλκοῦν νόμισμα οὐδὲν γνωρίζει ὁ Saulcy· Η', ὅτι τοῦ τυράννου Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ τὰ νομίσματα διακρίνονται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ διὰ τοῦ διχαλωτοῦ γενείου 'του· διότι, κατὰ τὸν Χωνειάτην (1), ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος » καθειμένον εἶχε τὸ » γένειον, διχῇ διῃρημένον, καὶ μυουρίζον περὶ τὰ τοῦ πώγωνος «.

Ὡς πρὸς τοὺς τύπους δὲ, οὓς ἔφερον ἐπ' αὐτῶν ἐγκεχαραγμένους τὰ Γραικορωμαϊκὰ νομίσματα, οὗτοι, ἐξήρτηντο ἐκ τῆς θελήσεως τῶν ἑκάστοτε Αὐτοκρατόρων· παραδ. χάριν, ὁ μὲν Ἰουλιανὸς, » ὢν πολὺ δεισιδαί» μων, ταύρους τε συνεχῶς θύων πρὸς τοῖς βωμοῖς τῶν εἰδώλων, βωμὸν » καὶ ταῦρον ἐντυπωθῆναι κεκελεύκει τῷ ἑαυτοῦ νομίσματι «, καθὼς λέγει ὁ Σωκράτης· ὁ δὲ Τζιμισκῆς » προσέταξε καὶ ἐν τῷ νομίσματι καὶ ἐν τῷ » ὀϐολῷ εἰκόνα ἐγγράφεσθαι τοῦ Σωτῆρος, μὴ πρότερον τούτου γινομέ-

(1) Ἐν Ἀνδρον. τῷ Κομν. Β', 2.

» νου (1). Ἐγράφοντο δὲ καὶ γράμματα Ῥωμαϊστὶ ἐν θατέρῳ μέρει, ὧδε » πη διεξιόντα: » Ἰησοῦς Χριστὸς βασιλεὺς βασιλέων«. Τοῦτο δὲ καὶ οἱ » καθεξῆς ἐτήρησαν βασιλεῖς «, κατὰ τὸν Γλυκᾶν. Ὁ δὲ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος » τούτῳ τῷ τρόπῳ τὴν βασιλείαν ἀναζωσάμενος, αὐτίκα τῷ βασιλικῷ » νομίσματι ξιφηφόρος διαχαράττεται (» Τῷ στατῆρι ἑαυτὸν ἀνεστήλω» σεν, ἀνατεταμένον τὴν χεῖρα, φέρουσαν τὸ ξίφος γυμνὸν [2]), οἷα μὴ τῷ » θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράφων, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ ἰσχύϊ, καὶ τῇ περὶ πολέμους ἐμπει» ρίᾳ «, κατὰ τὸν Ἰώηλον ἐν τῷ Χρονικῷ. Ὁ δὲ Ἰουστινιανός, πρὸς τιμὴν τοῦ Βελισαρίου, ἐν μὲν τῷ ἑνὶ μέρει τοῦ νομίσματος ἑαυτὸν ἐνεχάραξεν, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ Βελισάριον ἔνοπλον, ἐπιγράψας Belisarius Romanorum Decus (Βελισάριος τὸ τῶν Ῥωμαίων κλέος). Τὰ τοιαῦτα ὅμως ἦσαν, φαίνεται, μᾶλλον νομισματόσημα (ἀριστεῖα, médaillons) παρὰ νομίσματα.

Ἀλλ' ὅσον περὶ νομισματικῶν τύπων, παραδοξότεροι τῶν ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν παλαιῶν Χαλίφων καὶ Σουλτάνων, οὐ μόνον τῶν Σελτζουκιδῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν Ὀσμανιδῶν, δὲν δίδονται, καὶ διὰ τοῦτο μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὴν τῶν Μωαμεθανῶν νομισματολογίαν, οἱ ὁποῖοι, ἀποτροπιαζόμενοι, καθὼς εἶνε γνωστόν, πάντα τύπον ἐμψύχου ὄντος καὶ πᾶν ὁμοίωμα, εὑρέθησαν βιασμένοι, ἅμα συνεστήθησαν εἰς Κράτος μέγα καὶ ἐγειτόνευσαν μετὰ τῶν Περσῶν καὶ Γραικορωμαίων, ἢ 'να παραδεχθῶσι τὰ Ῥωμαϊκὰ καὶ Περσικὰ νομίσματα, ἢ 'να χαράξωσιν ἴδια· ἀλλ' εἰς μὲν τὸ πρῶτον, ἀντέβαινε τὸ θρήσκευμά 'των, εἰς δὲ τὸ δεύτερον, τὰ πράγματα· διότι παρεκτὸς τοῦ ὅτι τὸ νόμισμά 'των 'δὲν ἤθελεν ἔχει πέρασιν ἐντὸς τοῦ Γραικορωμαϊκοῦ Κράτους, ἦτον καὶ ἡ δυσκολία τῆς τυπώσεως, διὰ τὴν σπάνιν τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν μηχανῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους. Προετίμησαν λοιπὸν τὴν παραδοχὴν οὐ μόνον τῶν ἐν χρήσει Ῥωμαϊκῶν νομισμάτων, διαφθείραντες, ὅσον ἐνεδέχετο, δι' ἐκκολάψεως ἢ ἐπιτυπώσεως τοὺς ἀρχικοὺς αὐτῶν τύπους, καὶ ἰδίως τοὺς ἐπὶ τῶν σφαιρῶν καὶ στεμ-

---

(1) Ἀλλὰ τοῦτο ἀντιβαίνει πρὸς τὰ τοῦ Δαμασκηνοῦ, λέγοντος (ἐν τῇ πρὸς Θεόφιλον Συνοδικῇ) ὅτι ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἔκοψε νομίσματα, τὰ καλούμενα Σωτηρίκια, » φέροντα χάραγ» μα τὸν Σταυρὸν καὶ τὸν Θεανδρικὸν τοῦ Χριστοῦ χαρακτῆρα μετὰ τοῦ ἰδίου «. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ θεῖος πατὴρ ἠκολούθησε τὴν ἔκτοτε κοινὴν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἰδέαν περὶ τῶν λεγομένων Κωνσταντινάτων· διότι ὁ Εὐσέβιος, σύγχρονος καὶ συνόμιλος τοῦ Κωνσταντίνου, λέγει ὅτι » ἐν τοῖς » χρυσοῖς νομίσμασι τὴν αὐτοῦ αὐτὸς εἰκόνα ὧδε γράφεσθαι διετύπου, ὡς ἄνω βλέπειν δοκεῖν ἀνα» τεταμένος πρὸς θεὸν τρόπον εὐχομένου «. Καθὼς καὶ τῷ ὄντι τὰ πλεῖστα τῶν νομισμάτων, ὅσα εἶδον, τούτου τοῦ Αὐτοκράτορος ἐν τῷ ἐν Παρισίοις Μουσείῳ, ἐν τοιούτῳ σχήματι ἔχουσιν αὐτὸν ἐπ' αὐτῶν ἐντετυπωμένον, καὶ ἀφ' ἑνὸς ἐξ αὐτῶν ἀπετυπωσάμην καὶ αὐτὸς τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐν τῷ Α' Μέρει, σελ. 409, ὅπου ἴδε. (2) Ζωναρ.

μάτων σταυρούς· διότι φρονοῦσιν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἐσταυρώθη· ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Συρίας βασιλέων, Σελεύκου, Ἀντιόχου καὶ λοιπῶν, καὶ ἐκ τούτου προέκυψαν τὰ τραγελαφικὰ ἐκεῖνα νομίσματα, τῶν ὁποίων τινὰ θέλομεν περιγράψῃ εὐθὺς ἤδη.

Τὰ περιεργότερα τούτων εἶνε τὰ φέροντα ἐντετυπωμένας τὰς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου, καὶ ὁλοτρόγυρα τὴν ὁμολογίαν τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας· μεταλλίων δέ τις φέρει ἐκ μὲν τοῦ ἑνὸς μέρους διὰ Τουρκικῶν χαρακτήρων τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν: »Ὁ Βασιλεὺς τοῦ Κόσμου » (ἢ) »Ὁ σοφὸς καὶ δίκαιος βασιλεὺς Φὰχρ-ἐδ-δὶν-Καρὰ-Ἀρσλὰν, υἱὸς » τοῦ Ὀρτὸκ (1)«, ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου Νίκην, κρατοῦσαν τετράγωνόν τι ἀβ-βάκιον (ἢ σημαίαν;), ἐντὸς τοῦ ὁποίου εἶνε γραμμένα VOTA XXX (2), πέριξ δὲ, Λατινιστὶ ἐπίσης, VICTORIA CONSTANTINI AUG, καὶ ἐν τῷ ἐξέργῳ SIS, τὸ ὄνομα τῆς ἐν Πανονίᾳ πόλεως Siscia, τύπον τῶν νομισμάτων Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου· διότι εἰς οὐδενὸς ἄλλου Κωνσταντίνου ὑπάρχει τὸ Tricennalia. Ἑτέρα δέ τις μεταλλίων τοῦ αὐτοῦ Καρὰ-Ἀρσλὰν, φέρει ἐκ μὲν τοῦ ἑνὸς μέρους: »Ἡ δραχμὴ αὕτη ἐτυπώθη ἐπὶ τῆς » βασιλείας τοῦ Φὰχρ-ἐδ-δὶν Καρὰ-Ἀρσλὰν, υἱοῦ τοῦ Δαβίδ, υἱοῦ τοῦ » Σοκμαν ....«, ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου τὸν Ἰησοῦν, ἀπαράλλακτον καθὼς εἰς πολλὰ Βυζαντινὰ νομίσματα, μετὰ τῶν στοιχείων IC. XC. Περιεργότερα ἔτι τούτων εἶνε τὰ νομίσματα τὰ φέροντα, ἐξ ἑνὸς μὲν, τὴν προτομὴν τῶν Κυριαρχῶν—Ἐπισκόπων τῆς Μαγελλόνης, ἐπισκοπικῆς πόλεως καὶ λιμένος ἄλλοτε τοῦ ἐν Γαλλίᾳ Languedoc, μικρὸν ἀπεχούσης τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ῥοδανοῦ, καὶ ὁλόγυρα αὐτῆς ἐπιγεγραμμένον D. G. EPISCOP. MAGUEL., ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου, διὰ χαρακτήρων Κουφικῶν, τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως τῶν Μωαμεθανῶν. »Λὰ ἰλ-λαχχὺ ἰλ-ἀλλὰχ, βὲ Μουχαμμὲδ ῥεσοὺλ οὐλ-λάχ«. Ἐπί τινος δὲ ἀργυροῦ νομίσματος, σωζομένου ἐν τῷ μουσείῳ Borgia καὶ ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Δουκαγγίου, ἐκ μὲν τοῦ ἑνὸς μέρους εἶν' ἐγκεχαραγμένος ἱππότης μετὰ μικροῦ σταυροῦ, καὶ ἐπάνωθεν δι' Ἀρμενικῶν χαρακτήρων ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή: » Χ χ ε τ ὁ μ τ α κ-» χ α β ὢ ρ Χ α ϊ ὁ ς (Ἄτων βασιλεὺς Ἀρμενίας), ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου, διὰ παλαιῶν Τουρκικῶν χαρακτήρων, τὰ ἑξῆς: »Ἐς Σουλτὰν οὐλ-ἀζὶμ τζιὰζ » οὐδ-δουνιὰ βὲ δὶν Χάϊ Κχοσρὲβ ὑ ἔμπνι Χάϊ Κουμπὰδ (»Ὁ μέγας Σουλτάνος, ἡ λάμψις τοῦ κόσμου καὶ τῆς πίστεως, Χάϊ Χοσρόης, υἱὸς τοῦ Χάϊ-Κουμπὰδ)«, ἑνὸς τῶν Σελτζουκιδῶν· καὶ ἐν τῷ ἐξέργῳ τὸ ὄνομα τῆς

(1) Ἑνὸς τῶν Ὀρτοκιδῶν Σουλτάνων, βασιλεύοντος ἤδη τῆς Κέφας καὶ τῆς Ἀμίδης καὶ ἀποθανόντος τῷ 1166—1167. (2) Vota Tricennalia.

πόλεως Σίς, καθέδρας τῶν βασιλέων τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας, ὅπου ἐχαράχθη τὸ νόμισμα, καὶ τὸ 637 ἔτος τοῦ Χχιτζρέ. Ἐν δὲ τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων σώζεται σπάνιόν τι νόμισμα Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Β', φέρον, ἔνθεν μὲν, ΟΜΜΕ|ΛΗΚΙΣ Π|ΑΣΗΣ ΡΟ|ΜΑ|, ἑτέρωθεν δέ: ΚΑΙ ΑΝ|ΑΤΟΛΗΣ| ΜΑΧΑΜ|ΑΤΗΣ, τοῦ ὁποίου ἄλλο ὅμοιον, πλὴν ὀλίγον μικρότερον, σωζόμενον ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Κ. Thompson ἐκ Κοπενάγης, φέρει τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν, ὀλίγον τετροποποιημένην: ΟΜΜΕΛΕΚΙΣ Π-ΑΣΗΣ ΡΩ-ΜΑΝΙΑ . . . . -ΑΤΟΛΗΣ-ΜΑΧΑΜ-ΑΤ†C.·

Αἰτίαν τούτων ὅλων ὁ μὲν Ἀββᾶς Barthelemy νομίζει τὴν περὶ τὰς τέχνας, καὶ ἰδίως τὴν γλυπτικὴν, ἄγνοιαν τῶν πρώτων τούτων, βαρβάρων τότε ἀκόμη, κατακτητῶν, παραδεχομένων διὰ τοῦτο ἐξ ἑτοίμου τὰς προϋπαρχούσας εἰκόνας τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, τῶν ὁποίων ἐφιλοτιμήθησαν 'να μιμηθῶσι καὶ κατὰ τοῦτο τὴν ὑπεροχήν. Ἀλλ' ὁ Ἀββᾶς Τοδερίνης, ἔν τινι κριτικῇ διατριβῇ, ἣν ἀπηύθυνεν ἐν εἴδει ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Κόμητα Potocki, ἀπέδειξε τὸ ἀπίθανον τῆς τοιαύτης αἰτιολογίας, καὶ, ἀναφέρων πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸ χρυσοῦν νόμισμα, τὸ χαραχθὲν ὑπὸ τοῦ πρώτου τῶν Ὀμμιαδῶν Κχαλίφων, Μουαββιὲ - ἔμπ - οὐ - Ἰσσεφιὰν, φέρον τὸν τύπον αὐτοῦ τοῦ ἰδίου μετὰ τῆς σπάθης εἰς τὸ πλευρὸν, περὶ οὗ μετ' ὀλίγον, λέγει ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν νομισμάτων τούτων ἐτυπώθησαν ἵνα χωρῶσιν εὐκολώτερον παρὰ τοῖς γείτοσιν αὐτῶν χριστιανοῖς. Καθὼς διὰ παρόμοιον πολιτικὸν σκοπὸν, τὴν εὐκολίαν δηλαδὴ τῆς παρὰ τοῖς Τούρκοις κυκλοφορίας, ἐτύπωσε καὶ ὁ Ῥογῆρος ἐπὶ τῶν ἑαυτοῦ νομισμάτων τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως τῶν Μωαμεθανῶν, ὅπερ φαίνεται πολὺ παραδοξότερον· διότι οἱ Τοῦρκοι, τοὐλάχιστον, καὶ τὸν Ἰησοῦν τιμῶσιν, ὡς μέγαν Προφήτην, καὶ τὴν Θεοτόκον φρονοῦσιν ὑπερέχουσαν τῶν γυναικῶν κατὰ τὴν ἀξίαν κτλ. Πιθανώτερον δύναται 'να αἰτιολογήσῃ τὸ πρᾶγμα καὶ ἡ μεταξὺ τῶν Σουλτάνων τούτων καὶ τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς ΚΠ συγγένεια. Ἴσως μάλιστα εἰς μερικὰ ἐξ αὐτῶν ἦτον καὶ κατ' ἄδειαν τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ πιθανῶς καὶ καθ' ὑποχρέωσιν, ὡς λαμβανόντων καὶ φόρον παρά τινων τῶν πρώτων Σουλτάνων, καθὼς, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, καὶ εἰς τὸ προμνημονευθὲν νόμισμα τοῦ Ἄτωνος βασιλέως τῆς Ἀρμενίας ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Χοσρόου, εἰς τὸν ὁποῖον οὗτος ἦτον ὑποτελής. Ἡ αἰτία τῆς πρὸς τὰ ἀπεικονίσματα τῶν ἐμψύχων ὄντων ἀποστροφῆς τῶν Μουσουλμάνων ἠδύνατο ἴσως 'να προσαιτιολογήσῃ τὴν ἐξ ἑτοίμου παραδοχὴν τῶν ἐκτετυπωμένων ἤδη τοιούτων παρ' ἄλλοις ἔθνεσιν, ἐὰν, παρεκτὸς τοῦ προειρημένου νομίσματος τοῦ Μουαββιὲ, ὅπου εἰκόνισται αὐτὸς οὗτος σπαθηφόρος, πολλὰ νομίσματα καὶ αὐτῶν τῶν Ὀσμανιδῶν Σουλτάνων δὲν

έφερον έγκεχαραγμένα, ἀπ' ἐναντίας τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ Κούρ-ᾶν, διάφορα ἔμψυχα ὄντα, καθὼς λέοντας, ὄφεις κτλ. Καθότι, ὅσον διὰ τὰ ἐντετυπωμένα ἐπί τινων Τουρκικῶν νομισμάτων σταυροειδῆ σχήματα, ὁ Ἀβδᾶς οὗτος δὲν τὰ φρονεῖ σταυρούς, ἀλλὰ κοσμήματα ἀραβουργῆ, ἀστέρας, π. χ., ἢ κρίνα, ἢ ἀμφιπελέκεις (κιουλούγκ) εἰς σχῆμα σταυρῶν, ὁποῖα παρετήρησε καὶ ὁ Νιεμπούχρ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν δύω μιναρέδων τῆς Μέκκας, καὶ ἐπί τινων ὑπευχίων (σετστζαδὲ). Καθὼς βλέπομεν καὶ ἐπί τινων ἀρχαίων Αἰγυπτιακῶν νομισμάτων εἰκονισμένον ἐν σχήματι σταυροῦ, πολὺ ὁμοιοτέρου τοῦ ἐπὶ τῶν εἰρημένων Τουρκικῶν νομισμάτων, τὸ Νειλομέτριον, διακρινόμενον ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν πυραμίδων (1).

Πρῶτος δὲ ἐκ τῶν Καλιφῶν, ὅστις ἔκοψε νόμισμα ἴδιον τῷ 691, ὑπῆρξεν ὁ Καλίφης Ἀμπδ-οὺλ-Μελὲκ-μπὲν-Μερβάν. Τὴν δὲ αἰτίαν οὕτω πως διηγοῦνται οἱ σύγχρονοι Ἱστορικοί. Συνειθιζόντων τῶν Καλιφῶν 'ν' ἀρχίζωσι τὰς ἐπιστολὰς αὐτῶν διὰ τοῦ ἑξῆς τύπου: » Εἰπὲ (Ὁμολόγησον) ὅτι ἐστὶν (οὐκ ἔστιν εἰμὴ) εἷς μόνος Θεὸς, καὶ ὁ Μωάμεθ προφήτης αὐτοῦ«, Ἰουστινιανὸς ὁ Ῥινότμητος, ὅς τις ἐβασίλευε τότε ἐν ΚΠ, ἐρεθισθεὶς ἐκ μιᾶς τοιαύτης ἐπιστολῆς, ἐμήνυσε τῷ Καλίφῃ 'να καταργήσῃ τὸν τύπον τοῦτον· εἰ δὲ μὴ, ὅτι ἤθελε 'τῷ στείλῃ νόμισμα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ Προφήτης τῶν Μουσουλμάνων ἤθελε χαρακτηρισθῆ διὰ τοῦ ἁρμόζοντος αὐτῷ ἐπιθέτου. Ὁ Ἀμπδ-οὺλ-Μελὲκ, ὀργισθεὶς, συνήγαγε τὸν λαὸν εἰς τὸ ἐν Δαμασκῷ τζαμίον, καὶ γνωστοποιήσας τὴν αὐθάδειαν τοῦ Ῥωμαίου μονάρχου, κατηράσθη τὸ Ῥωμαϊκὸν νόμισμα, καὶ ἐπεφόρτισεν Ἑβραῖόν τινα, ὀνόματι Σομαῒρ-Ταϊμὰ, νὰ φροντίσῃ 'να ἐκτυπωθῇ ἄλλο, καθαρῶς μουσουλμανικόν. Ἐτυπώθησαν λοιπὸν, τῷ 76 ἔτει τοῦ Χιτζρὲ, χρυσοῖ στατῆρες (δηνάρια καὶ δραχμαὶ), ἀπὸ μιᾶς δραχμῆς βάρους καὶ κατωτέρω, κατ' ἀρχὰς μὲν χονδροκομμένοι καὶ φέροντες ἔτι ἐπ' αὐτῶν τὸ ὁμοίωμα τοῦ Ἀμπδ-οὺλ-Μελὲκ, τοὺς ὁποίους ὅμως, ὅτε ἔφθασαν εἰς Μεδίνην, καὶ αὐτοὶ οἱ συνόμιλοι τοῦ Προφήτου, ὅσοι ἔζων εἰσέτι, ἔστερξαν 'να μεταχειρισθῶσι, καί τοι σκανδαλιζόμενοι διὰ τὸ ὁμοίωμα τοῦτο, βαθμηδὸν δὲ τελειοποιηθέντες καὶ ἐκτυπούμενοι (ἀπὸ τοῦ 78 ἔτους καὶ ἐντεῦθεν) χωρὶς ὁμοιώματος, φέροντες δὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν: » Ὁ Θεός ἐστιν ὁ Κύριος«,

(1) Ἰδὲ Dissertation sur les medailles Arabes par l' Abbé Barthelemy, Tom. 26 des Memoires de l' Academie des inscriptions, p. 539. Toderini περὶ τῆς Τουρκικῆς Φιλολογίας Τόμ. 3, σελ. 47, κ. ε. Nebuchr description de l'Arabie, planche 10, 4, καὶ planche 22, p. 32, καὶ Musée Borgia, Nummi Cuf. 46 et suiv. p. 71.

καὶ ἄλλας τοιαύτας. Ὠνομάσθησαν δὲ Σομαΐριέ, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰουδαίου ἀρχινομισματοποιοῦ (1).

Κατά τινα ὅμως περιεργοτάτην πραγματείαν τοῦ Σουμπχῆ-μπεη, υἱοῦ τοῦ ἄλλοτε ἐπὶ τῆς παιδείας Ὑπουργοῦ Σαμῆ-πασσᾶ, περὶ τῶν πρώτων Ἰσλαμικῶν νομισμάτων, τῆς ὁποίας ἀποσπάσματα μετεφράσθησαν κατὰ καιροὺς ἐν ταῖς ἐφημερίσι, τὸ 76 ἔτος τοῦ Χιτζρὲ ᾽δὲν εἶνε, καθὼς τέως ἐνομίζετο, τὸ πρῶτον, καθ᾽ ὃ ἐξεδόθησαν νομίσματα ἀκραιφνῶς Μουσουλμανικά, ἀλλ᾽ ὅτι ἡ ἐκτύπωσις αὐτῶν, διακοπεῖσα πρὸς καιρὸν διὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ἐπανελήφθη ἐπὶ τοῦ Ἄμπδ-οὐλ-Μελὲκ, μοναρχήσαντος ἀδιαφιλονεικήτως· διότι ἐσχάτως ἀνευρέθη ἐν Ἀραβίᾳ νόμισμα, ἐκτυπωθὲν ἐν Βασσόρᾳ τῷ 40 ἔτει τοῦ Χιτζρὲ, ἄνευ ὀνόματος τοῦ ἡγεμόνος καὶ μετ᾽ ἐπιγραφῶν καθαρῶς Ἀραβικῶν (2). Διότι οἱ Ἄραβες, καὶ πρὸ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, μετεχειρίζοντο πρὸς τὰς ἐμπορικὰς αὐτῶν συναλλαγὰς νομίσματα Περσικὰ καὶ Βυζαντινὰ, τὰ ὁποῖα ὠνόμαζον δραχμὰς (δ ι ρ χ ὲ μ) καὶ δηνάρια (δ η ν ὰ ρ), εἴτε χρυσᾶ ἦσαν, εἴτε ἀργυρᾶ· ἐζύγιζον δὲ διπλάσια τῶν μετὰ ταῦτα τυπωθέντων Ἰσλαμικῶν. Ὁ Μωάμεθ ἀφῆκε τὴν κατάστασιν τῶν νομισμάτων, οἵα ὑπῆρχε πρὸ αὐτοῦ, περιορισθεὶς εἰς τὸ ᾽να προσδιορίσῃ ἓν εἰς τὰ τεσσαράκοντα, ὡς φόρον εὐγνωμοσύνης εὐάρεστον τῷ Θεῷ· ὁμοίως καὶ ὁ Ἄμπ-οὐ-μπέκρ οὐδεμίαν εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην ἐπέφερε μεταβολήν. Πρῶτος δὲ ὁ Ὀμὰρ, τῷ 18 ἔτει τοῦ Χιτζρὲ, ἐχάραξε νόμισμα κατὰ τὸν Χοσροϊκὸν τύπον καὶ κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ προσδιορισθέντα ὄγκον τοῦ προειρημένου φόρου τῆς ἐλεημοσύνης, ἐπιγράψας Κουφικοῖς γράμμασιν ὁλόγυρα τὰ ῥητά: »Μέγιστος ὁ Θεός. »Αἶ» νος τῷ Θεῷ. »Οὐκ ἔστιν ἄλλος Θεὸς πλὴν τοῦ μόνου Θεοῦ. »Μωάμεθ ἐστὶν ὁ ἀπόστολος τοῦ Θεοῦ«, ἢ καὶ τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα: »Ὀμάρ«. Ἀλλὰ συγχρόνως, ἐπειδὴ ἐπὶ τοῦ Κχαλίφου τούτου ὁ Ἰσλαμισμὸς εἶχεν ἐκταθῇ ἀπὸ τῆς Ἀλεξανδρείας ἄχρι τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Ὤξου μέχρι τῶν Κασπίων πυλῶν, ἐσυγχωρήθη καὶ ἡ κυκλοφορία τῶν ἀρχαίων νομισμάτων, ὅπως καὶ πρότερον, τὰ δὲ ἀρχαῖα νομισματοκοπεῖα, ἐν οἷς καὶ τὰ τῆς Συρίας, ἐξηκολούθουν ἄχρι τοῦ 78 ἔτους τοῦ Χιτζρὲ ᾽να ἐκδίδωσι τοιαῦτα, κατὰ τὸν Χοσροϊκὸν ἢ Βυζαντινὸν τύπον, προστιθεμένων

(1) Ἴδε Θεοφαν. Χρονολογ. Ἔτ. 681. (2) Ὁ συντάκτης τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος πραγματείας, διακρινόμενος διὰ τὴν παιδείαν καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ πολιτισμοῦ ζῆλόν ᾽του, εἶνε εἰδήμων, παρεκτὸς τῆς Γαλλικῆς καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὡς ἕλκων καὶ τὸ γένος ἐκ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Τριπόλεως. Διατηρεῖ δὲ καὶ πλουσιωτάτην νομισματικὴν συλλογὴν τῶν πρώτων Ἰσλαμικῶν νομισμάτων.

Ἀραβιστὶ ἢ Πεχλεβιστὶ φράσεων τινῶν, ἢ περὶ ἑνότητος τοῦ Θεοῦ (Τ ο χ λ ὶ δ), ἢ περὶ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ (Τ α χ λ ὶ λ), ἢ περὶ τῆς ἐπικλήσεως αὐτοῦ (Μ π ὶ σ μ - ὶ λ - λ ὰ χ) κτλ., πρὸς δήλωσιν τοῦ ὅτι ἐξεδόθησαν ἐν ἐποχῇ Ἰσλαμικῇ· ἐνίοτε δὲ καὶ τὸ ὄνομα τῆς ἐπαρχίας, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἡγεμονεύοντος Κχαλίφου. Ὅθεν καὶ πάντα τὰ ὑπὸ Χοσροϊκὸν ἢ Βυζαντινὸν τύπον μουσουλμανικὰ νομίσματα ἀνεξαιρέτως φέρουσιν, ἐκεῖνα μὲν τὸ ὄνομα τοῦ Χοσρόου Περβίς, ταῦτα δὲ τὸ τοῦ Ἡρακλείου καὶ τῶν διαδόχων του. Ὁ Μοαβιὲ, ἐξεικονίσας, ὡς προείπομεν, ἐπὶ τῶν νομισμάτων ἑαυτὸν περιεζωσμένον ξίφος, πρᾶγμα, ὅπερ διήγειρε μομφὴν, ἠλάττωσε συγχρόνως καὶ καθ' ἕνα ἢ δύω κόκκους τὸ βάρος τῶν νομισμάτων. Ὁ δὲ Ἀμπδοὺλ-λὰχ, υἱὸς τοῦ Ζοβεὶρ, μετεποίησεν ἐπὶ τὸ κομψότερον τὸν τύπον αὐτῶν, ἐπιγράψας, ἐπὶ μὲν τοῦ ἑνὸς μέρους: « Ὁ Μωάμεθ ἐστὶν ὁ ἀπόστολος τοῦ Θεοῦ », ἐπὶ δὲ τοῦ ἑτέρου: « Ὁ Θεὸς ἐπιτάσσει τὴν εὐθύτητα καὶ δικαιοσύνην». Ἐν γένει δὲ φαίνεται ὅτι, κατὰ τὰ πρῶτα τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ἔτη, ἡ ἐκτύπωσις νομισμάτων τοιούτων, καίτοι ἐναντία τῶν διατάξεων τοῦ ἱεροῦ Νόμου, ἐσυγχωρεῖτο». Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Σουμπχῆ-μπεης.

Ἐκ δὲ τῶν Ὀθωμανῶν Σουλτάνων πρῶτος ἔκοψε νόμισμα ὁ Ὀρχὰν τῷ 1328 (τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας του), φέρον ἀφ' ἑνὸς τὸν Τουγράν, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἕνα στίχον τοῦ Κορανίου. Μετὰ δὲ τὴν τῆς ΚΠ ἅλωσιν, Σουλτὰν-Μεχμὲδ ὁ Φατὶχ προσέθηκε τοὺς ἐμφαντικοὺς τίτλους: «Σουλτὰν οὐλ μπεῤῥέϊν, βὲ χακκὰν οὐλ μπαχρέϊν, Σουλτὰν ἴμπνι Σουλτάν». Ὁ δὲ τόπος τῆς ἐκτυπώσεως προσσημειοῦται διὰ τῆς προθέσεως Φ ὶ, τέσσαρες δὲ πόλεις μόναι ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦτο: ἡ ΚΠ, ἡ Ἀδριανοῦ, τὸ Κάϊρον καὶ ἡ Σμύρνη· ἐκτυποῦνται δὲ καὶ ἐπὶ στρατοπέδου νομίσματα, ὅταν ἦν' ἐξεστρατευμένος ὁ Σουλτάνος· ὅθεν σώζονται τοιαῦτα, φέροντα ἀντὶ τόπου τὸ «Φ ὶ ὀ ρ δ ο ὺ ϊ χ ο υ μ α ϊ ο ύ ν». Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τὰ Τουρκικὰ νομίσματα τὴν αὐτὴν, ὡς ἔγγιστα, εἶχον καὶ ὁλκὴν καὶ ἀξίαν τῶν Γραικορωμαϊκῶν, καὶ διὰ τοῦτο πρὶν θεωρήσωμεν αὐτὰ, ἀνάγκη ἵνα προτάξωμεν, δοκιμάζοντες καὶ ζυγίζοντες, ἐκεῖνα, καθὸ προγενέστερα.

Τὸ μεγαλήτερον καὶ βαρυτιμότερον τῶν Ῥωμαϊκῶν νομισμάτων ἦτον ὁ Χ ρ υ σ ο ῦ ς (στατὴρ ἢ νοῦμμος), τὸ δὲ λεπτότερον ὁ χαλκοῦς (νοῦμμος ἢ ὀβολὸς), ὁ ἄλλως λεγόμενος Φ ό λ ι ς, τοῦ ὁποίου διετήρησεν ἡ κοινὴ διάλεκτος τὸ ὄνομα (συγγενὲς ἴσως τοῦ Φολὶς ἢ καὶ τοῦ Ὀβολὸς) Φόλα. Πρὸς ταῦτα δὲ ἀντιπαραβάλλονται καὶ τιμῶνται τὰ διάφορα ἄλλα τούτων εἴδη. Καὶ ὁ μὲν Χρυσοῦς (aureus) τῶν παλαιῶν Ῥωμαίων δὲν ἐζύγιζε κατ' ἀρχὰς, εἰμὴ ἓν γραμμάριον, ἢ τὸ κδ' τῆς οὐγκίας, καὶ ἤξιζεν εἴκοσι στατῆρας ἀργυροῦς ἢ πέντε δηνάρια (4 $\frac{8}{100}$ Γαλλ. φράγκα)· μετὰ

καιρὸν δὲ ηὐξήθη εἰς δύο καὶ τρία γραμμάρια ($8\frac{18}{100}$ καὶ $12\frac{23}{100}$ Γαλλ. φρ.)· ἐπὶ δὲ τῶν Αὐτοκρατόρων, πληθυνθέντος τοῦ χρυσίου, ηὔξησε καὶ τὸ βάρος τοῦ χρυσοῦ νομίσματος, ἄχρι τοῦ Κωνσταντίου, ὅς τις προσδιώρισε τὸ βάρος αὐτοῦ εἰς τέσσαρα γραμμάρια· ἀλλ' ἡ τιμή του ἦτον πάντοτε οὐχ ἧττον ἑκατὸν στατήρων ἀργυρῶν ἢ εἰκοσιπέντε δηναρίων ($20\frac{49}{100}$ Γαλλ. φράγκων) (1).

Τὸ χρυσοῦν νόμισμα ἐζύγιζεν εἰκοσιτέσσαρα κεράτια, τὸ δὲ κεράτιον τέσσαρα σιταρόσπυρα. Ἐτιμᾶτο δὲ δώδεκα μιλιαρίσια. «Χρὴ δὲ γινώσκειν, » λέγει ὁ Θεοφάνης, ὅτι τὸ ἓν κεράτιον φόλλεις εἰσὶ δώδεκα, ἤτοι Μιλια- » ρησίου τὸ ἥμισυ· τὰ οὖν δώδεκα κεράτιά εἰσι νομίσματος ἥμισυ· τὸ οὖν » ἀκέραιον νόμισμα ἔχει μιλλιαρήσια δώδεκα, κεράτια κδ'». Κατὰ δὲ τὸν Ἥρωνα (ἐν τῷ περὶ σταθμῶν), » Μ ι λ ι α ρ ί σ ι ο ν, εἶδος λεπτοῦ νομίσματος, τὸ δωδέκατον τοῦ σολδίου. »Μιλιαρήσιον δὲ τὸ ἀργυροῦν, ὅ ἐστι καὶ πρῶτον στρατιωτικὸν δόμα· μ ι λ ί τ ι α γὰρ ἡ στρατεία«. Κατ' ἄλλους δὲ (καὶ τοῦτο εἶνε τὸ ἀκριβέστερον), εἶνε »τὸ χιλιοστὸν τῆς τοῦ χρυ- » σοῦ λίτρας . . ὥστε κατὰ νόμισμα λαγχάνει μιλιαρίσια ιδ'· ἔχει δὲ ἕκα- » στον τῶν τοιούτων λεπτῶν ἀργυρίων κεράτιον ἓν (καί;) ἥμισυ τέταρτον«. Ἑκατὸν δὲ λίτραι χρυσοῦ (ἢ μναῖ, καθὼς τὰς λέγει ὁ Γρηγορᾶς,) ἀπετέλουν ἓν Κ ε ν τ η ν ά ρ ι ο ν ἢ τάλαντον, ἀντιστοιχοῦν πρὸς 103,828 Γαλλικὰ φράγκα.

Ἓν εἶδος, τὸ καθαρώτατον πάντως, τῶν νομισμάτων τούτων, ἐκαλεῖτο Ὑ π έ ρ π υ ρ ο ν, ὡς ὑ π έ ρ τ ε ρ ο ν δηλαδὴ τοῦ π υ ρ ό ς, ὄβρυζον, καθὼς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἀπὸ τῶν χημικῶν Αἰγυπτίων παραλαβόντες τὴν λέξιν. Τὸ αὐτὸ νομίζω εἶναι καὶ τὸ Ὁ λ ο κ ό τ ι ν ο ν (2) τὸ ἄλλως Ὁλόβρυζον, παραφθαρὲν ἴσως ἐκ τοῦ Ὁλοκόκκινον, καθόσον, κατὰ τὸ Ἰατροσόφιον τοῦ Θεοφίλου (ἐν τῷ περὶ Οὔρ.), » Χρυσός, ὁ ἀπὸ τῆς » Κελτικῆς ἐρχόμενος, ὑπόπυῤῥος· ὁ δὲ κατὰ ἀλήθειαν ὄβρυζος, πυῤῥός«.

(1) Γνωστὸν ὅτι τὸ Δ η ν ά ρ ι ο ν ἀπετέλουν δέκα ἀσσάρια, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Πλούταρχος τὸ μεταφράζει Δεκάχαλκον· τὸ δὲ Ἀ σ σ ά ρ ι ο ν (As, Assis) ὑποδιῃρεῖτο εἰς τρία Τ ρ ι μ ή σ ι α (Tremissium ἢ Tremissis), τὰ ὁποῖα ἦσαν τὰ λεπτότερα τῶν Ῥωμαϊκῶν νομισμάτων· ἀναφέρονται δὲ παρὰ τῷ Θεοφάνει (ἐὰν δὲν ἦν ἐσφαλμένον) καὶ Σ ι μ ή σ ι α, τὰ ὁποῖα πλέον τι ἦσαν, ὡς εἴπη καὶ ἄλλος. Περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Χρυσοῦ ἴδε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ Gronovii Lib. II, de pecunia veteri, cap. VIII. (2) Τὸ κοινολαϊκώτερον Ὁ λ ο κ ο τ ί ν ι ν καὶ Λ ο κ ο τ ί ν ι ν, περὶ τοῦ ὁποίου ἀπόρησιν ὁ Δουκάγγιος. Τὸν δὲ ἑπόμενον στίχον τοῦ Πτωχοπροδρόμου (ἐν τῷ κατὰ Ἡγουμ.) » Πάτερ, δώδεκα στάμενα κρατοῦν με λοκοτίνιν«, ἐξηγοῦσι, νομίζομεν, ἀποχρώντως τὰ ἑξῆς: » Διετάξαμεν τοῖς διοικηταῖς καὶ ἀπαιτοῦσιν εἰς κανόνα κατὰ ὁλοκοτίνιν τὸ μιλιαρίσιον«, δηλαδὴ καθ' ἕκαστον χρυσοῦν νόμισμα εἰσοδήματος ἓν ἀργυροῦν. Ὁ δὲ Σουίδας λέγει, παραδόξως πως, »Δηνάριον, εἶδος ἀργυρίου, ὁλοκοτίνου ἴσην ἔχον ἰσχύν!«

Διεκρίνοντο δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Αὐτοκράτορος, οὗ τινος ἔφερον τὴν εἰκόνα· ὅθεν ὁ Πτωχοπρόδρομος ἀναφέρει » ὑπέρπυρα Μανολάτα «, τὰ τοῦ Μανουὴλ, καὶ ὁ Πορφυρογέννητος Ῥωμανάτα, τὰ τοῦ Α' Ῥωμανοῦ, καθὼς λέγομεν τώρα Μετζηδιέδες, Ναπολεόνεια, Λουδοβίκεια, Πώλεια κτλ.

Ἐλέγοντο δέ τινα καὶ Τ ρ ι κ έ φ α λ α, ὅσα εἶχον ἐντετυπωμένας τὰς κεφαλὰς τριῶν βασιλευόντων, διακρινόμενα, φαίνεται, ὡς δοκιμώτερα τῶν ἄλλων. Διένεμον δὲ τοιαῦτα κατὰ τὸ ἅγιον Πάσχα, μετὰ τῶν ἀσπασμῶν, καὶ οἱ ἁγιώτατοι Πατριάρχαι, κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα. Ἴσως δὲ αὐτὰ ταῦτα ἐλέγοντο καὶ Τ ρ ι μ ί σ ι α, καθὼς ὑπῆρχον καὶ ἄλλα Δ ι μ ί σ ι α, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει, ὡς εἴπομεν, ὁ Θεοφάνης..

Αἱ δὲ Φ ό λ ε ι ς, τῶν ὁποίων δώδεκα ἀπετέλουν ἓν κεράτιον, ὡς εἴπομεν, ἐλέγοντο καὶ Φ ο λ ε ρ ά τ α καὶ Φ ο λ ε ρ ὰ καὶ Λατινικώτερον Ν ο ῦ μ μ ο ι, ἴσως (λέγει τις τῶν Βυζαντινῶν) ἀπὸ τοῦ Νουμᾶ. Ὁ δὲ Μαρκελλῖνος » Nummis, λέγει, quos Romani T e r e n t i a n o s (ἄλλ. » Terantianos), Greci P h o l e r a t e s vocant, Anastasius princeps suo » nomine figuratis, placabilem plebi commutationem distraxit «.

Ἐὰν δὲ τὸ Τ α ρ τ ε ρ ὸ ν ἦνε ἐκ τοῦ Τεταρτηρὸν καὶ ἀναλογῇ ἑπομένως πρὸς τὸ quatrino τῶν Ἰταλῶν, καθὼς καὶ ἐὰν αὐτὸ τοῦτο ἐλέγετο καὶ Τ ο ρ ν έ σ ι ο ν (ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ Tournois), τὸ ὁποῖον ἦτον ὡσαύτως εἶδος λεπτοῦ νομίσματος, ἀγνοῶ.

Ὅτι ὅμως ἡ Φόλα εἶνε τὸ Τουρκικὸν Μ α ν γ κ ὶ ρ, τὸ ἄλλως Γ ε δ ὺ κ, τὸ λεπτότατον τῶν Τουρκικῶν νομισμάτων, εἶνε βέβαιον, καὶ διὰ τοῦτο μεταβαίνω ἀμέσως ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὰ παλαιὰ Τουρκικὰ νομίσματα: διότι περὶ τῶν σημερινῶν προδιέλαβον ἤδη. Τέσσαρα (δεκαέξ τῷ 1569—1612, δεκαεπτὰ τῷ 1650) μανγκὶρ ἀπετέλουν ἓν ἀ κ τ σ ὲ (κατὰ λέξιν ἄσπρον, ἢ μᾶλλον ἀσπρειδερὸν, διότι ἦτον ἀργυροῦν, καθὼς καὶ ὅλα τὰ κατόπιν)· πέντε δὲ μανγκίρια ἓν Σ σ α χ ί ν. Ὁ δὲ Π α ρ ᾶ ς (1), τοῦ ὁποίου ἔμεινε καὶ σήμερον τὸ ὄνομα, ὡς ἰδανικὴ μονὰς, διῃρεῖτο εἰς τρία ἀκτσέ· πέντε παράδες ἀπετέλουν ἓν μ π ε σ λ ὶ κ, καὶ δέκα ἓν ὀ ν λ ο ύ κ· τριάκοντα μίαν Ζ ο λ ό τ α ν (2) καὶ τεσσαράκοντα ἓν Γ κ ρ ο ὺ ς (γρόσιον), τὸ ὁποῖον, σωζόμενον καὶ σήμερον, εἶνε παραφθορὰ τοῦ Κρούτσ, Κράϊτσ, Groschen, νομίσματος Γερμανικοῦ φέροντος χάραγμα Σταυρὸν·

(1) Κατὰ λέξιν κ ά ρ μ α, μέρος, κομμάτι, ὅθεν ὁ Π α ρ τ σ ᾶ ς, τὸ Φάρσος τοῦ Ἡροδότου, καὶ τὸ Pars τῶν Λατ. (2) Ὁ Κοραῆς 'τὸ παράγει οὐκ ἀπιθάνως ἀπὸ τοῦ Πολωνικοῦ Zloto, τὸ χρυσίον.

(Croce, Croix)· τὸ πρόσδαρον γρόσι ἐλέγετο Κ α ρ ά - γ κ ρ ο ὺ ς, καὶ ἦτον τῷ 1688, κατὰ τὸν Κόμητα Marsigly, ἰσότιμον τῷ Γερμανικῷ Rixdal· δύο γρόσια ἀπετέλουν ἐν ἰ κ ι λ ί κ· τρία γρόσια (360 ἄσπρα) εἶχε τὸ Οὐγγρικὸν ἀργυροῦν Σ σ ε ρ ί φ· 120 δὲ ἄσπρα τῷ 1614 τὸ λεγόμενον Τ σ ε κ ὶ ν (sequin) καὶ ἑκατὸν τῷ 1650 ἐν Ἱσπανικὸν ῥ η γ ι ὰ λ (Regal). Ἑκατὸν χιλιάδες ἄσπρα ἀπετέλουν ἐν Γ ι ο ὺ κ, καὶ πεντακόσια γρόσια ἐν πουγγίον (Κ ε σ έ).

Τὸ δὲ Ἀ ρ σ λ α ν ί, κληθὲν οὕτω διὰ τὸν ἐπ' αὐτοῦ ἐγκεχαραγμένον τύπον λέοντος (Ἀρσλὰν), ἦτον νόμισμα Πολωνικὸν, ἰσότιμον ἡμίσεως Rixdal τῆς Ὀλλάνδας. Ἔπαυσε δὲ πρὸ πολλοῦ 'να κυκλοφορῇ, ἀφ' οὗ κατήντησε 'να κιδδηλευθῇ εἰς τὸ ἔσχατον, ὥστε, ἀκόμην ἀπὸ Ἀχμὲδ τοῦ Α' τῷ 1609, βλέπομεν ἐν τῇ ἀνανεώσει τῆς ἀπὸ τῶν 1598 προϋπαρχούσης μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν συνθήκης, ἀπαγορευομένην δι' ἰδιαιτέρου ἄρθρου τὴν κυκλοφορίαν αὐτοῦ ἐν τῷ τουρκικῷ Κράτει. Ἀλλ' οὐχ ἧττον μεταχειρίζονται ἀκόμη τὴν λέξιν, ὡς ταυτόσημον τοῦ Γκρούς.

Τὸ δὲ Δ ο υ κ ά τ ο ν, τὸ ὁποῖον τῷ 1688 εἶχε, τὸ μὲν Γερμανικὸν 270 ἄσπρα, τὸ δὲ Βενετικὸν 300, ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπὸ τοῦ Δουκάτου (δηλ. τῆς ἡγεμονίας) τῆς Ἀπουλίας, ὅπου ὁ Ῥογῆρος, βασιλεὺς τῆς Σικελίας ἐτύπωσε πρώτην φορὰν τοιαῦτα κατὰ τὸ 1240 ἔτος. Μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη ἐτυπώθησαν καὶ ἐν Βενετίᾳ τοιαῦτα, ἔπειτα δὲ ἔκοψαν ὅμοια καὶ ἄλλοι βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες.

Ἀλλ' ἱκανῶς ἐκοιμήθησαν οἱ ἀναγνῶσταί μας ἐν τῷ μεταξὺ, ὥστε 'να μὴ διυπνισθῶσι μήτε ὑπὸ τοῦ κρότου τῶν μετρουμένων καὶ ζυγιζομένων Δουκάτων καὶ Ἀρσλανίων. Ἤδη ὅμως θέλει τοὺς ἐξυπνίση, καὶ ἀκόντων ἡμῶν, ὁ δοῦπος τῶν ἀκοντίων καὶ σκουταρίων, καὶ τὰ κύμβαλα καὶ οἱ νακκαράδες τῶν Τουφεγκλίδων καὶ Δὰλ-χιλίτσων, διότι μεταβαίνομεν εἰς τὰ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Σ τ ρ α τ ι ω τ ι κ ά.

ἝΝ τῶν εὐεργετημάτων, δι' ὧν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐπροίκισε τὴν Ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν, ἦτον, μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν Πραιτωριανῶν, τῶν τρομερῶν ἐκείνων Γενιτσάρων τῆς Παλαιᾶς Ῥώμης, ὁ χωρισμὸς τῆς

στρατιωτικῆς ἀπὸ τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας, ἥτις ἦτον πρὸ αὐτοῦ, καθὼς εἴπομεν, ἡνωμένη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀνθυπάτων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀφεὶς τὴν πολιτικὴν, δικαστικὴν καὶ οἰκονομικὴν διεύθυνσιν τοῦ Κράτους, ἀφεῖλεν ἀπ' αὐτῶν πᾶσαν στρατιωτικὴν ἐξουσίαν. Τὸ δὲ στρατιωτικὸν ὑπεῖχεν εἰς Δούκας (κυρ. Ὁδηγούς) καὶ Κόμητας (συντρόφους, Γιολδάς) τοῦ Αὐτοκράτορος, οὗτοι δὲ εἰς Μαγίστρους (Maîtres). Ἡ δὲ Ῥώμη καὶ ἡ ΚΠ εἶχον μόναι ἰδίους στρατιωτικοὺς διοικητὰς ἢ Προεστῶτας (Praefectos), ἰσοβαθμίους τοῖς Ἐπάρχοις τοῦ Πραιτωρίου.

Ὁ στρατὸς τοῦ Γραικορωμαϊκοῦ Κράτους συνεποσοῦτο πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κατὰ τὸν Προκόπιον καὶ τὸν Ἰωάννην Ἀντιοχέα, εἰς ἑξακοσίας τεσσαράκοντα πέντε χιλιάδας ἄνδρας. Ἀλλὰ, περὶ τὰ τέλη τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ μονάρχου τούτου, μόλις ἔμενον ἑκατὸν πεντήκοντα χιλιάδες, καὶ οὗτοι διεσπαρμένοι εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Λαζικὴν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν, » ὥστε μηδὲ δύνασθαι ἐξαρκεῖν «. Ἐκπίπτοντος δὲ βαθμηδὸν καὶ μηδενιζομένου τοῦ ἐντοπίου στοιχείου διὰ τῆς παρεισαγωγῆς ξενικοῦ ἐπικουρικοῦ, καθὼς θέλομεν ἰδεῖν μετ' ὀλίγον, ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς κατήντησεν ἐπὶ τῶν ἐσχάτων τῆς αὐτοκρατορίας χρόνων ὄνομα μόνον, καὶ ἀντὶ στηρίγματος βάρος τῶν ἀτυχῶν ὑπηκόων. Ἰδοὺ πῶς ζωγραφίζει αὐτὸν ὁ Σκυλίτσης, ἱστορῶν τὴν δυστυχῆ ἐκστρατείαν ἐκείνην τοῦ Ῥωμανοῦ Διογένους κατὰ τῶν Τούρκων, τῆς ὁποίας ἀξιοθρήνητον ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ αἰχμαλώτισις αὐτοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος: » Ὁ δὲ βασιλεὺς, στρατὸν ἐπαγόμενος, οὐχ οἷον εἰκὸς τὸν » βασιλέα Ῥωμαίων, ἀλλ' οἷον παρεῖχεν ὁ καιρὸς, ἔκ τε Μακεδόνων καὶ » Βουλγάρων καὶ Οὔζων, καὶ ἄλλων ἐθνικῶν τῶν παρατυχόντων, πρὸς » δὲ καὶ Φράγκων καὶ Βαράγκων, τῆς ὁδοῦ σπουδαίως ἐφήψατο· ἔνθα καὶ » ἦν ἰδεῖν τὸ παράδοξον, τοὺς διαβοήτους προμάχους τῶν Ῥωμαίων, τῶν » πᾶσαν τὴν ἑῴαν καὶ τὴν ἑσπέραν καταδουλωσαμένων, ἐξ ὀλίγων συγ» κειμένους ἀνδρῶν, καὶ τούτων συγκεκυφότων τῇ πενίᾳ καὶ κακουχίᾳ, καὶ » πανοπλίας ἐστερημένων, ἀντὶ μαχαιρῶν καὶ ἄλλων ὀργάνων πολεμικῶν, » τὸ τῆς Γραφῆς εἰπεῖν, ζιβύνας καὶ δρέπανα οὐκ ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐπα» γομένους· ἅτε μὴ στρατευσαμένου βασιλέως ἐκ πολλοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, » ὡς ἀσυντελῶν καὶ ἀχρήστων, καὶ τὸν ὀψωνισμὸν αὐτῶν παρῃρημένων » καὶ τὸ ἀνέκαθεν σιτηρέσιον . . Καὶ αὐτὰς δὲ τὰς σημαίας σιωπηρῶς ἀ» ποφθέγγεσθαι, πιναρὰς ὁρωμένας, ὥσπερ ἀπὸ λιγνύος ἐζοφωμένου κα» πνοῦ, καὶ ὀπαδοὺς ἐχούσας εὐαριθμήτους καὶ πενιχρούς. Ταῦτα τοῖς πα» ροῦσιν ὁρώμενα πολλὴν ἐνεποίουν τὴν ἀθυμίαν, ἀναλογιζομένοις ἐξ οἵων » εἰς οἷα κατηντήκασι τὰ τῶν Ῥωμαίων στρατόπεδα «.

Τῶν στρατιωτῶν τούτων οἱ ἐκλεκτότεροι ἔμενον πρὸς φρουρὰν τῆς Πρωτευούσης καὶ ἰδίως τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ ἐσχημάτιζον τὴν αὐτοκρατορικὴν φρουράν. Ἀλλά, διάγοντες τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου ἐν ἀργίᾳ, καὶ διαφθειρόμενοι ὑπὸ τῆς ἐπιπολαζούσης συνήθως ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι τρυφῆς, κατήντησαν μετ' ὀλίγον οἱ χειρότεροι, παρατρεφόμενοι πρὸς ἐπίδειξιν μᾶλλον, καὶ ὡς κωμικὰ δορυφορήματα ἐν ταῖς τελεταῖς καὶ ταῖς προελεύσεσι τῶν αὐτοκρατόρων, καθὰ προείπομεν.

Διῃροῦντο δὲ εἰς διάφορα τάγματα, τῶν ὁποίων αἱ ἐπικλήσεις ἦσαν τὸ πλεῖστον Λατινικαὶ ἢ Μιξοβάρβαροι, καθὼς τοιοῦτοι ἦσαν καὶ οἱ συγκροτοῦντες αὐτὰ ἄνδρες, σύγκλυδες ἐκ παντοίων ἐθνῶν, Ἀλανοί, Νεμίτσοι, Γότθοι, Πέρσαι, Βαράγκοι, καὶ πρὸ πάντων Ἀρμένιοι, τῶν ὁποίων τινὲς ἀνέβησαν καὶ εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον, καθὼς θέλομεν ἰδεῖν.

Τὸ πρῶτον τῶν ταγμάτων τούτων συνεκρότησεν ὁ Ἀρκάδιος, ἐπιλεξάμενος ἐκ τῶν πολιτῶν ἑξακισχιλίους ἄνδρας, » εἰς ὀψίκιον εἰς τὰ πρόκεν-» σα αὐτοῦ ἢ τὰ μεταστάσιμα· πάνυ γὰρ ἐφίλει αὐτὰ καὶ εὐηργέτει «, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, τοὺς λεγομένους Ἀρκαδιανοὺς ἢ Ἀ ρ κ α δ ι κ ο ὺ ς Felices Arcadiani seniores), τῶν ὁποίων τὰ παράσημα περιγράφει ὁ Pancirolus (1). Μετ' αὐτοὺς ἐσχημάτισε καὶ δεύτερον σῶμα, τοὺς ὀνομασθέντας, πρὸς διαστολήν, Felices Arcadianos juniores.

Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς συνεκρότησεν ἔπειτα ἐκ τῶν παραδοθέντων εἰς τὸν (Βελισάριον Γότθων ἢ Ἀλανῶν τοὺς καλουμένους Φ ο ι δ ε ρ ά τ ο υ ς ἢ Φ α ι δ ε ρ ά τ ο υ ς. » Οὕτω γὰρ αὐτοὺς τότε Λατίνων φωνῇ ἐκάλεσαν » Ῥωμαῖοι, ἐκεῖνο, οἶμαι, παραδηλοῦντες, ὅτι δὴ οὐχ ἡσσημένοι αὐτῶν τῷ » πολέμῳ, ἀλλ' ἐπὶ συνθήκαις τισὶν ἔνσπονδοι ἐγένοντο σφίσι. Φ ο ί δ ε-» ρα γὰρ Λατῖνοι τὰς ἐν πολέμῳ καλοῦσι συνθήκας (2) «. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ὠνομάζετο Ἐ ξ ο υ σ ι ά ζ ω ν ἢ Ἐ ξ ο υ σ ι ο κ ρ ά τ ω ρ, κατὰ μετάφρασιν ἴσως τοῦ Λατινικοῦ Potestatus.

Ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν Ῥοδογαῖσον στρατευομένων Γότθων εἶχε σχηματίσει πρὸ αὐτῶν καὶ ὁ Στιλίχων, νικήσας αὐτόν, τοὺς κληθέντας Ὀ π τ ι μ ά-τ ο υ ς, καὶ ἄλλως Κ ε φ α λ α ι ώ τ α ς, δωδεκακισχιλίους τὸν ἀριθμόν, ἐκλέξας, ὡς καὶ τοὔνομα αὐτῶν ἐμφαίνει, τοὺς ἀρίστους, οἵτινες, διανεμηθέντων ἔπειτα τῶν ταγμάτων εἰς τὰ διάφορα Θέματα, ἔλαχον τὴν Βιθυνίαν. Ἐστρατεύοντο δέ, αὐτοί τε καὶ οἱ Φοιδεράτοι, σὺν τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, καὶ ἐτάττοντο ἐν τῇ δευτέρᾳ γραμμῇ, ἵνα οἱ ἐν τῇ πρώτῃ, οἵτινες

---

(1) Commentaria Cap. 47. (2) Προκόπ. Γοτθ..

ῆσαν οἱ ἀδυνατώτεροι, φυλάττωνται (1). Οἱ δὲ παραστάται ἢ παρασπισταὶ αὐτῶν, ὠνομάζοντο Ἀ ρ μ ά τ ο ι.

Ἐπὶ Ὀνωρίου συνεκροτήθησαν κατὰ πρῶτον εἰς στρατιωτικὸν τάγμα καὶ οἱ καλούμενοι Β ο υ κ ε λ λ ά ρ ι ο ι, » στρατιῶται παραμένοντες, ἐκ » τοῦ β ο ῦ κ α, ὅ ἐστιν ἄρτος, οἱ τὸν ἄρτον τινὸς ἐσθίοντες ἐπ' αὐτῷ τού- » τῳ τῷ παραμένειν αὐτῷ (2) «. Ἦσαν δὲ καὶ αὐτοὶ συμμιγεῖς, ὡς καὶ οἱ Φαιδεράτοι, καὶ ἐχρησίμευον ὡς σωματοφύλακες, ἁρματωλοί, δορυφόροι τῶν ἀρχόντων καὶ αὐτοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος, βαδίζοντες ἐν ταῖς στρατείαις ὄπισθεν αὐτοῦ, εὐθὺς μετὰ τοὺς Σπαθαρίους. Ἔλαχον δὲ τηρεῖν τὴν Γαλατῶν καὶ Μαρυανδηνῶν χώραν, τὴν ἄλλως Γαλλογραικίαν, ἢ Ἑλληνογαλατίαν καὶ ἀπ' αὐτῶν Βουκελλαρίαν κληθεῖσαν χώραν.

Ἡ παρεισαγωγὴ αὕτη τῶν ξένων στρατιωτικῶν εἰς τὰς Ῥωμαϊκὰς λεγεῶνας ὑπῆρξε μία τῶν ὀλεθριωτέρων συνεπειῶν τῆς ἀδυναμίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ Κράτους. Γνωστὸν δὲ εἶνε πόσων κακῶν ἐγένετο πρόξενον τὸ ὑπὸ πρώτου τοῦ Θεοδοσίου σχηματισθὲν ἐκ Γότθων ἐπικουρικὸν σῶμα.

Ἀλλ' ἡ αὐτοκρατορικὴ φρουρὰ ἦτον, τοὐλάχιστον ἄχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸ ἄνθος τοῦ στρατοῦ, διότι εἰς αὐτὴν κατετάττοντο μόνοι οἱ διαπρέψαντες ἐν τοῖς ἄλλοις τάγμασιν. » Ἕτεροι δὲ στρατιῶται, λέγει ὁ Προ- » κόπιος (3), οὐχ ἧσσους ἢ πεντακόσιοι καὶ τρισχίλιοι, ταξεαρχῆς ἐπὶ » φυλακῇ τοῦ Παλατίου κατέστησαν, οὓς περ Σ χ ο λ α ρ ί ο υ ς (4) κα- » λοῦσι, καὶ αὐτοῖς συντάξεις ἀνέκαθεν, πλείους ἢ τοῖς ἄλλοις ἅπασι, τὸ » δημόσιον ἀεὶ χορηγεῖν εἴωθε. Τούτους οἱ πρότερον μέν, ἀριστίνδην ἀπο- » λέξαντες ἐξ Ἀρμενίων, εἰς ταύτην δὴ τὴν τιμὴν ἦγον «. Εἰς τούτους προσετέθησαν ἔπειτα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ βασιλεύσαντος ἄλλοι δισχίλιοι, » οὓς περ ὑπεραρίθμους ἐκάλουν «. Ἀλλ' ὁ Ζήνων πρῶτος εἰσήγαγε κατὰ χάριν τοὺς τυχόντας· ἔπειτα ἤρχισαν 'να ἐμβαίνωσι καὶ διὰ χρημάτων, καὶ μάλιστα δι' αὐτῶν μόνον· ἐπὶ δὲ Ἰουστίνου τοῦ Α΄ κατήντησαν 'να ἐγγράφωνται εἰς τὸ σῶμα τοῦτο καὶ ἀνδράποδα. Ὥστε, ἐπὶ τῶν τελευταίων τοῦ Ἰουστινιανοῦ χρόνων, 'δὲν συνίστατο, εἰμὴ ἐκ τῶν πλουσιωτέρων ἀστῶν, ὅσοι, πρὸς ἀπαλλαγὴν ἑαυτῶν ἀπὸ τῶν ἀγγαρειῶν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν κεχορηγημένων εἰς τὸ σῶμα τοῦτο προνομίων, εἶχον ἀγοράσῃ τὴν θέσιν. Ἦσαν δὲ στρατιῶται κατὰ τὴν σκευὴν καὶ τὸ ὄνομα μόνον καὶ πρὸς ἐπίδειξιν, » τάξεως καὶ προσώπου ἕνεκεν «, ἁρμόδιοι 'να στολίζωσι τὰς πομπὰς τῶν καταγομένων θριάμβων, ἀλλ' ἀνίκανοι 'να 'τοὺς κατορθόνω-

(1) Ἴδε Μαυρικ. Στρατηγ. (2) Ἐκλογ. Χρον. Παραβλητέα τούτοις τὰ περὶ ὀργανισμοῦ τῶν Γεντεάρων ῥηθησόμενα μετ' ὀλίγον. (3) Ἀνέκδ. (4) Ἴδε καὶ σελ. 87, κ. ε.

στιν, » ἅτε δὴ ἀνέκαθεν ἀμελέτητοι πολεμίων ἔργων «, ἢ σχολάζοντες πλέον ἀπ' αὐτῶν (ἀπόστρατοι). Ἐλέγοντο δὲ, καθὼς εἴπομεν, καὶ Παραμοναὶ (Milites stationnarios, Gardes permanentes) καὶ Πρεσέντης, διότι οὗτοι μὲν παρέμενον ἐν τῇ πρωτευούσῃ καὶ ἐν τῷ Παλατίῳ, ἕτοιμοι πάντοτε, οἱ μὲν πεζοὶ, οἱ δὲ ἱππεῖς, κρατοῦντες, ὁσάκις ἦσαν τῆς ὑπηρεσίας (Ἑβδομάριοι), τὰς σπάθας ἢ τὰ πιλατίκια ἢ τὰ τόξα αὐτῶν, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διδομένων ἔσωθεν τοῦ Παλατίου διαταγῶν· ἐφόρουν δὲ σκιάδια καὶ ἱεράνεα ἐπανωκλίβανα, ἔχοντα ἐπί τε τοῦ στήθους καὶ κατὰ νώτων ἐνυφασμένους λέοντας λευκοὺς ἀντιπροσώπους ἀλλήλοις· οἱ δὲ ἦσαν διεσπαρμένοι εἰς τὰ διάφορα Θέματα, οἵτινες ἐλέγοντο διὰ τοῦτο Θεματικοὶ, ὅμοιοι πρὸς τοὺς ἐφ' ἡμῶν Γενιτσάρους, ὅσοι ἐφρούρουν οὐχὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ, ἀλλ' ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο Σερχάτ-κουλοῦ. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ὠνομάζετο Δομέστικος τῶν Σχολῶν, ἀναλογῶν πρὸς τὸν παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις Feld-Marechal, » οἷα δὴ τῆς συμπάσης ἡγούμενος στρατιᾶς «, ὅς τις ἐλάμβανε καὶ ἓν πεμπτημόριον ἐκ τῆς λείας (μίαν πενταμοιρίαν· διότι ἄλλη μία ἐξῃρεῖτο διὰ τὸν Αὐτοκράτορα), καθὼς καὶ τοὺς ἵππους τῶν ἀποθνησκόντων ἀκλήρων στρατιωτῶν, καὶ εἶχε καὶ φλάμουλον ἴδιον, ὅπερ καὶ μόνον ὑψοῦτο ὅταν ἤθελεν αὐτὸς, ἐν ᾧ τὰ τῶν ἄλλων ἀρχόντων οὐδέποτε πρὶν ἁπλωθῇ τὸ τοῦ Αὐτοκράτορος, τοῦ ὁποίου ἦτον ὁ ἀντιπρόσωπος ἐν γένει παρὰ τῷ στρατῷ. Βαρβαρικὸν ἦτον καὶ τὸ στρατιωτικὸν σῶμα τῶν Ἐρούλων ἢ Αἰρούλων, ἐκ τῶν ὁποίων, προσελθόντων ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὴν εὐσέβειαν, εἶχε σχηματίσει ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος σῶμα ἑπτακισχιλίων ἀνδρῶν, οἵτινες ἔκαμον μεγάλην κατὰ τῶν στασιαστῶν τοῦ Νίκα θραῦσιν (1).

Ἐκ ξένων συνεκροτεῖτο καὶ τὸ λεγόμενον τάγμα τῶν Βαράγγων, τοὺς ὁποίους εἴδομεν ἤδη δορυφοροῦντας τὸν Αὐτοκράτορα. » Τοὺς ἐκ τῆς » Θούλης Βαράγγους, τούτους δὴ λέγω τοὺς πελεκυφόρους βαρβάρους, » τοὺς ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ ξίφη κραδαίνοντας, οἱ πάτριον παράδοσιν καὶ οἷον » παρακαταθήκην τινὰ καὶ κλῆρον τὴν εἰς τοὺς Αὐτοκράτορας πίστιν καὶ » τὴν τῶν σωμάτων αὐτῶν φυλακὴν, ἄλλος ἐξ ἄλλου διαδεχόμενοι, ἀκρά» βαντον διατηροῦσιν (2) «. Εἰς τούτους, κατοικοῦντας, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν, εἰς τὰ λεγόμενα Ἐξκούβιτα, ἦτον διαπεπιστευμένη, ἀκόμη ἀπὸ τῶν 1070, κατὰ τὴν μαρτυρίαν Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου (3), ἡ φυλακὴ τοῦ αὐτο-

(1) Ἴδε πλείω περὶ αὐτῶν Προκοπ. Γοτθ. Βιβλ. Β'. (2) Ἄννα Κομν. Β'. (3) Βιβλ. Α' 20.

κρατορικοῦ παλατίου, καὶ εἰς τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν, ὅς τις ὠνομάζετο Μέγας Κοντοσταῦλος ἢ Κοννοσταῦλος (Connetable) ἢ Ἀκόλουθος, ἐνεπίστευον οἱ Αὐτοκράτορες τὰς κλεῖς τῆς πόλεως, ἐν ᾗ ἂν ἤθελον ἐνδημεῖ, κατὰ τὸν Κανταχουζηνόν. Κατήγοντο δὲ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν ὅλων σχεδὸν τῶν ἱστορικῶν, ἐκ τῶν Βρεττανικῶν νήσων· ὅθεν καὶ τὸν Αὐτοκράτορα ἐν ταῖς ἐπισήμοις ἑορταῖς »Ἰγγλινιστὶ προσεφώνουν«, καθὼς λέγει ὁ Κουροπαλάτης. Ἀλλ' ὁ Δουκάγγιος φρονεῖ ὅτι προήρχοντο ἀμέσως ἀπὸ τῆς μεταξὺ τοῦ Juttland καὶ τοῦ Holstein χώρας τῆς Δανιμαρκίας, ὅπου κατῴκουν κατ' ἀρχὰς οἱ Ἄγγλοι (les Angles), πρὶν στρατεύσωσι κατὰ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ὅτι, ἀποτυχόντες εἰς μίαν αὐτῶν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς χώρας ταύτης, προσεφέρθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς ΚΠ. Καὶ τῷ ὄντι, ὅλοι οἱ μετὰ ταῦτα μισθοφοροῦντες παρὰ τοῖς Αὐτοκράτορσιν ἦσαν Δανοὶ καὶ Ἄγγλοι· ὁ δὲ Βιλλαρδουΐνος λέγει ὅτι, ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων πολιορκίας τῆς ΚΠ., li murs fut mult garni d' Anglois et de Danois. Ὁ δὲ ἐκδότης τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Βιλλαρδουΐνου Buchon, ἴσως, λέγει, τὸ ὄνομα Βάραγγοι ἐδόθη αὐτοῖς ἀπὸ τῆς Δανικῆς λέξεως War, συνωνύμου τοῦ ἀρχαίου Γαλλικοῦ Werre = Guerre, ὅθεν Warior καὶ Waring. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ Gaufredus Mallaterras, ἐν τῇ περὶ τοῦ Ῥομπέρτου Γκυϊσκάρδου, Δουκὸς τῆς Καλαβρίας, καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ Ἱστορίᾳ (1), τοὺς ὀνομάζει Waringos, τοῦ ὁποίου ταὐτοπαράγωγον εἶνε καὶ τὸ Gravoringus (Graf Waring. ἀρχηγὸς πολεμιστῶν), ὄνομα, ὅπερ ἔφερον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ οἱ λαοὶ τῆς Ἄρκτου.

Ξένοι ἦσαν ὡσαύτως καὶ οἱ » Β α ρ δ α ρ ι ῶ τ α ι, οἱ τὰ ὑσγινοβαφῆ φοροῦντες ῥαβδοῦχοι «, κατὰ τὸν Χωνειάτην, τοὺς ὁποίους, καταφυγόντας μετὰ τοῦ Θεοκτίστου ἐκ τῆς πατρίδος αὐτῶν Περσίας εἰς τὴν Ῥωμαίων χώραν καὶ συμποσουμένους εἰς δεκατέσσαρας χιλιάδας, συνοικισθέντας δὲ περὶ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν (Βαρδάρι), καὶ ἰδίως περὶ τὴν Ἄχριδα, πόλιν τῆς Βουλγαρικῆς Μακεδονίας, ὁ Αὐτοκράτωρ εἶχεν ὀργανίσῃ εἰς σῶμα στρατιωτικὸν ἐκ τῶν περὶ τὴν φρουρὰν τοῦ Παλατίου. Ἐφόρουν δὲ Περσικὰ ἐνδύματα ἐρυθρὰ, καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν τὸ λεγόμενον ἀγγουρωτὸν, ἔχον ἀντὶ μαργελλίων πανίον κίτρινον, καὶ ὁμοιάζον πάντως τὴν ἐρυθρὰν μπερέτταν τῶν Ποτὲ Μποσταντζήδων καὶ προσεφώνουν τὸν Αὐτοκράτορα Περσιστί. Ὁ δὲ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἐκαλεῖτο Πριμικήριος.

Ἄλλο τάγμα, ξένον ἐπίσης, ἦσαν οἱ λεγόμενοι Μ ά ρ δ ο ι ἢ Μ α ρ-

(1) Βιβλ. Γ', Κεφαλ. 27.

δαῖται ἢ Μουρτάται ἢ Μυρταῖται (διότι καὶ γράφονται καὶ ἐτυμολογοῦνται διαφόρως), πρόγονοι τῶν σημερινῶν Δρούζων, λαὸς ὀρεινὸς καὶ ἀρειμάνιος, κατοικῶν κατ' ἀρχὰς πρὸς βορρᾶν τῆς Κασπίας, μετοικισθεὶς δὲ ἐκεῖθεν ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινοτμήτου εἰς τὰ ὄρη τῆς Συρίας, Κιλικίας καὶ Μεσοποταμίας, ὅπου τὸ ὄνομά των διαιωνίζεται εἰς τὴν πόλιν Μαρδίν (1). Κατ' ἄλλους ὅμως οἱ Μαρδαῖται ἦσαν ἴσως οἱ σημερινοὶ Μυρδῖται, οἱ ἀπαθανατίσαντες τὸν Σκενδέρ-μπεην Ἀλβανοί, εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ὁποίων ἡ λέξις σημαίνει ἀνδρεῖος· περὶ δὲ τῆς καταγωγῆς, τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν ἐπραγματεύθη ὁ Pouqueville. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἐλέγοντο Καπετάνοι, τὸ ὁποῖον παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς μετεβλήθη εἰς Κατεπάνω, καὶ ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει (2) Κατεπάνω Μαρδαϊτῶν Ἀτταλείας. Ὁ δὲ Μιχ. Ἀτταλειώτης καὶ Κατεπανίκιον τῆς Ἐδέσσης. Εἶχον δὲ, αὐτοί τε καὶ οἱ Τσάκωνες (οἵτινες ἐφόρουν εἰς τὴν κεφαλὴν καπάσια, καὶ οὐχὶ σκιάδια, καὶ ἐκράτουν ἀππελατίκια), καὶ Στρατοπεδάρχην, καὶ ἐχρησίμευον ὡς Καστροφύλακες.

Παρὰ τούτους ἦσαν καὶ οἱ Νεμίτζοι, « ἔθνος καὶ τοῦτο βαρβαρικὸν καὶ τῇ βασιλείᾳ Ῥωμαίων δουλεῦον ἀνέκαθεν (3) », καὶ οἱ Πατσινάκαι (Βοσνάκοι), τῶν ὁποίων τὰς πεντεκαίδεκα χιλιάδας εἶχεν ὀργανίσῃ εἰς τάγματα ὁ Μονομάχος· ὕστερον δὲ ὁ Ἀλέξιος, μετὰ τὴν τελείαν αὐτῶν καταστροφὴν ἐν τῇ ἐν Λεβήνῳ μάχῃ, τῇ συγκροτηθείσῃ τῇ 29 Ἀπριλίου τοῦ 1091, συνῴκισε, συναθροίσας τοὺς αἰχμαλωτισθέντας, περὶ τὰ Μογλενά, πόλιν τῆς Βουλγαρίας, ὅθεν ἐκαλοῦντο καὶ Μογλενῖται (καὶ οὐχὶ Μογελῖται), καὶ ἐπὶ πᾶσιν οἱ Τουρκόπωλοι, χίλιοι τὸν ἀριθμὸν Τοῦρκοι, προσελθόντες εἰς τὸν χριστιανισμόν, μετὰ θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Ἀζὲδ-δὶν-Κεϊκαβοὺς, ἀδελφοῦ τοῦ Ῥοκνὲδ-δὶν-Κχιλίτσ-Ἀρσλάν, ὅς τις, φεύγων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀναγορευθέντα Σουλτάνον τοῦ Ἰκονίου, προσέφυγεν εἰς ΚΠ πρὸς Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον, εὑρόντα ἤδη ἄλλοτε ἄσυλον εἰς τὴν Αὐλὴν τῶν Σελτζουκιδῶν. Πρὸς τοὺς χιλίους τούτους ἡνώθησαν ἔπειτα καὶ ἄλλοι, ὥστε ἐσχηματίσθη ἓν σῶμα τρισχιλίων στρατιωτῶν, τοὺς ὁποίους ὡδήγει ὁ Χαλίλ. Φωραθεὶς δὲ ὁ Ἀζὲδ-δὶν ἐπιβουλεύων, αὐτὸς μὲν ἐῤῥίφθη παγγενεὶ εἰς τὴν φυλακήν, οἱ δὲ σημαντικώτεροι τῶν συνενόχων του, οἱ μὲν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ἐτυφλώθησαν (4). Τὸ σῶμα τοῦτο, καθὼς καὶ τὸ τῶν Ἀλανῶν, ἄλλων προση-

(1) Ἴδε Θεοφάν. Χρονολογ. Ἔτ. 678, καὶ τὴν ἐν σελ. 64 τοῦ Β' Μέρους ὑποσημείωσιν.
(2) Ἐν τῷ περὶ διοικήσ. (3) Ἄννα Κομν. Β'. (4) Ἴδε καὶ τὴν ἐν σελ. 121 ὑποσημείωσιν τοῦ Β' Μέρους.

λύτων, ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον τῶν παρὰ τοῖς Τούρκοις σχηματισθέντων ἔκ τοτε ἤδη Γενί-τσάρ (τσέρ).

Ἅπαντες οὗτοι οἱ ὑπηρετοῦντες παρὰ τοῖς Γραικορωμαίοις στρατιωτικῶς ἐθνικοί, ὠνομάζοντο Γ ε ν τ ή λ ι ο ι (Gentilis), γραφόμενοι καὶ Κ ε ν τ ή λ ι ο ι, ὅθεν ὑπῆρχε καὶ Σχολὴ καὶ Πριμηκήριος τῶν Γεντηλίων.

» Τὸ δὲ τῶν Ἀ ρ χ ο ν τ ο π ώ λ ω ν τάγμα παρὰ Ἀλεξίου πρώτως ἐφεύρητο. Συλλεξάμενος γὰρ ἁπανταχόθεν τοὺς τῶν ἀποπεπτωκότων » στρατιωτῶν υἱούς, νέους, ἀρτιφυεῖς πάντας τὸ γένειον, τὴν ὁρμὴν ἀνυ» ποστάτους, ἐγύμνασέ τε πρὸς ὅπλα καὶ πόλεμον, καὶ Ἀρχοντοπώλους » ὠνόμασεν, ὡσανεὶ ἀρχόντων υἱοὺς γεγονότας, ἵνα διὰ τοῦ ὀνόματος εἰς » τὴν τῶν γονέων εὐγένειάν τε καὶ ἀνδρίαν ἀναφερόμενοι, θούριδος ἀλκῆς » μνήσαιντό τε καὶ ἀνδρειότεροι γένοιντο«. Τοῦτο τὸ τάγμα, εἰς δύο χιλιάδας συμποσούμενον, ἐκαλοῦντο καὶ Ἄ γ ο υ ρ ο ι καὶ Ἀ ν δ ρ ε ι ω μ έ ν ο ι, καὶ πιθανῶς οἱ αὐτοὶ καὶ Ἀ θ ά ν α τ ο ι, ὡς διὰ τῆς ἑκάστοτε ἀναπληρώσεως μηδέποτε κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἐλαττούμενοι, καθὼς καὶ οἱ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Πέρσαις Ἀθάνατοι ὁμοίως καλούμενοι. Ἀπετέλουν δὲ τὴν κυρίως αὐτοκρατορικὴν φρουράν, ὡς εὐνούστεροι τῶν ἄλλων καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος νηπιόθεν τρόφιμοι (1).

Τὰ δὲ στρατιωτικὰ τάγματα ἐκαλοῦντο, ὡς ἀπὸ τῆς σκευῆς μὲν καὶ τοῦ ὁπλισμοῦ, οἱ μὲν Λ ω ρ ι κ ά τ ο ι, δηλονότι θωρακοφόροι· Λωρίκιον γὰρ ὁ θώραξ ἢ σιδηροῦς χιτών· οἱ δέ, Σ κ ο υ τ ά τ ο ι ἢ Σ κ ο υ τ α ρ ά τ ο ι, θυρεοφόροι, ἀσπιδιῶται, οἱ κυρίως ὁπλῖται, » οἳ περιμήκεσιν ἀσπίσι καὶ πέλυξιν ἑτεροστόμοις φράγνυνται «, κατὰ τὸν Χωνειάτην· οἱ δέ, Κ α ν δ ι δ ά τ ο ι, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ ἐπίλεκτοι, καὶ ἐχρησίμευον συνήθως ὡς δορυφόροι ἢ σωματοφύλακες τοῦ αὐτοκράτορος, συστηθέντες τὸ πρῶτον, κατὰ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικόν, ὑπὸ τοῦ Γορδιανοῦ τῷ 243. » Ἐπάρας » γὰρ αὐτοὺς κατ' ἐπιλογήν, ὡς τελείους καὶ εὐσθενεῖς καὶ μεγάλης ὄν» τας θέας, ἀπὸ τοῦ τάγματος τῶν λεγομένων Σχολαρίων, ἐποίησεν αὐ» τῶν ἀριθμόν, καλέσας αὐτὸν εἰς τὸ ἴδιον ἐπώνυμον Σ ε ν ι ώ ρ ω ν· οὗ» τοί εἰσιν οἱ τῆς ἕκτης Σχολῆς. Ὁ δὲ βασιλεὺς Φίλιππος ἅμα τῷ υἱῷ » αὐτοῦ Φιλίππῳ ἀριθμὸν συνεστήσαντο τῶν λεγομένων Κανδιδάτων, ἐπά» ραντες κατ' ἐπιλογὴν νεανίσκους ἄνδρας ἀπὸ τῶν Σχολαρίων, καλέσαν» τες τὴν Σχολὴν αὐτῶν εἰς τὸ ἐπώνυμον Φιλίππου τοῦ πατρὸς Ἰ ο υ» ν ι ώ ρ ω ν. Οὗτοί εἰσιν οἱ τῆς ἑβδόμης Σχολῆς (2) «.

(1) Ἀνν. Κομν. Ζ', ΙΑ'. (2) Ἴδε καὶ σελ. 271.

Ὡς ἀπὸ τῶν διαφόρων δὲ παρὰ τῷ στρατῷ ὑπηρεσιῶν, οἱ μὲν, Δ ε π ο υ τ ά τ ο ι (1), ἀποτελοῦντες σῶμα ἰδιαίτερον, συγκείμενον ἐκ τῶν ῥωμαλεωτέρων καὶ γοργοτέρων ἀνδρῶν, ἐφίππων τε καὶ πεζῶν, οἵ τινες, παρακολουθοῦντες ἄοπλοι τὸ στράτευμα, ἐφρόντιζον 'ν' ἀνακαλῶσιν εἰς τὴν ζωὴν τοὺς λειποψυχοῦντας, 'να ποτίζωσι (despotare) τοὺς διψῶντας, 'να πλύνωσι (θεραπεύωσι) τὰς πληγὰς τῶν τετρωμένων, 'να συνάζωσι (desportare) τὰ λάφυρα καὶ παραδίδωσιν αὐτὰ τοῖς δεκάρχοις· ὥστε ἦσαν, πρὸς τοῖς ἄλλοις, καὶ εἶδος χειρουργῶν ἢ ἰατρῶν στρατιωτικῶν. Ὠνομάσθησαν δὲ, κατὰ τὸν Λέοντα, μεταγενεστέρως καὶ Σ κ ρ ί β ω ν ε ς, εἰ καὶ, κατὰ τὸν Σουΐδαν, »Σκρίβων ἐστὶν, ὁ τῶν σωματοφυλάκων ὑπερφερόμενος«. Οἱ δὲ, Μ α γ γ α ν ά ρ ι ο ι, οἱ διευθύνοντες τὰς πολεμικὰς μηχανὰς (τὰ μάγγανα ἢ μαγγανικὰ), οἱ Μηχανικοὶ, καθὼς λέγομεν τώρα. Οἱ δὲ Ὁπλοποιοί. Γνωστὸν δὲ ὅτι ἡ ὁπλοποιία ἦτον ἀπηγορευμένη εἰς ἰδιώτας, καὶ τὰ ὅπλα κατεσκευάζοντο μόνον ἐν τοῖς βασιλικοῖς ἐργοστασίοις. »Συν» είδομεν, λέγει μία Νεαρὰ, 'τὸ τῆς ὁπλοποιίας ἔργον μηδένα μὲν ἰδιώτην » ἐργάζεσθαι, μόνους δὲ ἐκείνους τὰ ὅπλα κατασκευάζειν, τοὺς ἐν ταῖς » δημοσίαις καταλεγομένους φάβριξιν«. Οἱ δὲ, Β ι γ λ ά τ ω ρ ε ς, σταθμεύοντες ἐν ταῖς Βίγλαις καὶ ταῖς Κλεισούραις (στενοπορίαις), οἵ τινες εἶχον καὶ ἀρχηγὸν τὸν Κλεισουριάρχην (Δαρμπενδ-ἀγᾶν). Οἱ δὲ Κ ο ρ τ ε λ ῖ ν ο ι (Cohortales, Cohortalini) ἦσαν εὐτελεῖς τινες καὶ ἀδύνατοι στρατιῶται, χρησιμεύοντες συνήθως ὡς θυρωροὶ ἢ κλητῆρες ἀστυνομικοὶ τοῦ Πραιτωρίου.

Ὡς ἐκ τοῦ χρόνου δὲ τῆς ὑπηρεσίας, ἐλέγοντο, οἱ μὲν Π ρ ο μ ό τ α ι, οἱονεὶ προκόπτοντες (Promoti), ἱππεῖς ἔχοντες δικαιώματα πρὸς προαγωγὴν (émérites)· οἱ δὲ Π ρ ό ξ ι μ ο ι, οἱ ἄλλως, νομίζω, κατὰ μετάφρασιν τῆς Λατινικῆς λέξεως, Ἐ γ γ ι σ τ ι ά ρ ι ο ι· οἱ δὲ Μ ε λ λ ο π ρ ό ξ ι μ ο ι, ἴσως ἀναλογοῦντες πρὸς τοὺς σημερινοὺς Ἀκολούθους ἢ Δοκίμους (aspirants).

Ὅλα δὲ ταῦτα τὰ τάγματα εἶχον, καθὼς καὶ σήμερον, ἴδιον ἀριθμὸν, Ν ο ύ μ ε ρ ο ν, ὅθεν »Στρατιώτου, ἀδιαθέτου τελευτῶντος, καὶ ὄντος ἀδιαδόχου, τὰ πράγματα αὐτοῦ δίδοται τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ Νουμέρῳ«, λέγει ὁ Νομοκάνων, διότι ἡ λέξις Νούμερον εἶχε καταντήση συνώνυμος τῷ σώματι (τάγματι). »Σπεῖρα, λέγει ὁ Θεοφύλακτος (2), ὃ καλοῦμεν νῦν Νούμερον«. Διῃροῦντο δὲ εἰς Ἑ τ α ι ρ ί α ς, τὰς Λατινικώτερον Κ ο ό ρ τ η ς (3),

---

(1) Γραφόμενοι καὶ Δ ε π ο τ ά τ ο ι καὶ Δ ι (Δ η) π ο τ ά τ ο ι. (2) Ἐν ταῖς Πράξ. τῶν Ἀποστόλ. (3) Συγχεομένας πρὸς τὸ Κ ό ρ τ η, ἡ Αὐλή.

ὅθεν ὁ Κόμης κοόρτης μεταφράζεται Ἑταιρειάρχης, ἂν καὶ ὁ ἐν τῇ Αὐλῇ Ἑταιρειάρχης ἦτον, κατὰ τὸν Λουϊτπράνδον (1) καὶ Παχυμέρην (2), εἶδος διαγγελέως, ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ξένων πρέσβεων (Introducteur). Τὴν ἀπογραφὴν δὲ καὶ τὰ κατάστιχα τούτων ὅλων ἐκράτει ὁ Μέγας Ἀδνουμιαστής, ὅθεν « ἀδνουμιαζομένου τοῦ φοσσάτου παρὰ » τοῦ μεγάλου Δομεστίκου, πάρεστι καὶ αὐτὸς, καὶ . . ἀπογραφόμενος τὰ » λείποντα, ἐπιμελεῖται ἀναπληροῦσθαι ταῦτα », κατὰ τὸν Κωδινόν.

Ἕκαστον τῶν ταγμάτων τούτων εἶχε φυσικῶς τὴν σημαίαν του, τὸ ἴδιον αὐτοῦ Βάνδον ἢ Φλάμουλον, διαφέρον καὶ κατὰ τὸ χρῶμα, καὶ κατὰ τὸ σχῆμα, καὶ κατὰ τὰ ἐπ' αὐτοῦ εἰκονισμένα πρόσωπα ἢ ἐμβλήματα. Τῶν ἑξακισχιλίων, παραδ. χάριν, Ἀρκαδιανῶν, τὸ μὲν πρῶτον φλάμουλον εἶχεν εἰκονισμένον ἐπ' αὐτοῦ τὸν Ἀρχιστράτηγον· τὸ δὲ δεύτερον, τὸ ὁποῖον ἦτον ὀκτωσχιδὲς, ὅθεν ἐλέγετο κοινῶς καὶ Ὀκταπόδιον, τοὺς ὀκτὼ ἐπισημοτέρους ἁγίους Ἱεράρχας· τὸ τρίτον ἦτον σταυροειδὲς, ἔχον εἰς τὰς τέσσαρας αὐτοῦ ἄκρας τὰς εἰκόνας τῶν Ἁγίων Δημητρίου, Προκοπίου καὶ τῶν δύω Θεοδώρων· ἐπὶ τοῦ τετάρτου ἦτον εἰκονισμένος ὁ Ἅγιος Γεώργιος· τὸ πέμπτον ἦτον δρακοντόσχημον, κατὰ μίμησιν τῶν Περσικῶν (« Ὅσα τῶν συνθημάτων, δρακόντων φοβεροῖς χάσμασιν ἐμπνεόμενα, ἐπ' ἄκρων δοράτων αἰωρουμένοις, καὶ διὰ τῶν ὁλκῶν ῥιπιζόμενα φολίσιν ὑφανταῖς καταστίκτων, ἥδιστόν τε ὁμοῦ καὶ φρικτὸν θέαμα προσπίπτει ταῖς ὄψεσι », Γρηγ. Ναζ. Στηλιτ. Α', ξς')· τὸ δὲ ἕκτον εἰκόνιζεν ἔφιππον τὸν Αὐτοκράτορα. Τὰ φλάμουλα ταῦτα ἐτοποθετοῦντο κάτωθεν τῆς αὐτοκρατορικῆς προκύψεως, ἀνὰ δύο ὅμοια ἑκατέρωθεν, ἀντιπροσωποῦν ἑκάτερον πεντακοσίους ἄνδρας· προηγεῖτο δὲ αὐτῶν τὸ Διβέλλιον, καὶ ὄπισθεν ἵσταντο τὰ φλάμουλα τῶν Δεσποτῶν, τῶν Ἀρχόντων καὶ τῶν Δημάρχων.

Ἀλλὰ τὸ ἱερώτατον ὅλων τῶν στρατιωτικῶν σημείων, τὸ παλλάδιον τῆς Ῥωμαϊκῆς δόξης ἐν τοῖς πολέμοις, ἦτον τὸ Ῥωμαϊκὸν Λάβαρον, τὸ ὁποῖον ἐλατρεύετο σχεδὸν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν, καὶ κατ' αὐτοῦ καὶ ὤμνυον, ὅθεν τὸ ὠνόμαζον καὶ Divum velum (ἐξ οὗ καὶ τὸ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς Διβέλλιον). Διὸ καὶ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ἵνα συνειθίσῃ αὐτοὺς βαθμηδὸν εἰς προσκύνησιν τοῦ Σταυροῦ, ὕψωσεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς σημαίας ταύτης. Τὸ δὲ Σύπαρον τοῦ Λαβάρου, δηλ. τὸ κρεμάμενον ἀπὸ τῶν δύω κεραιῶν τοῦ σταυροῦ ὕφασμα, ἦν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς

(1) Legat. I, 3. (2) Βιβλ. Δ', κθ'.

Ῥωμαίοις καὶ πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου, ὅθεν φαίνεται ἐγκεχαραγμένον καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Τραϊανοῦ στήλης, ὡς ἱστίον νεώς. Καὶ πάντα δὲ τὰ νικητικὰ σημεῖα καὶ τρόπαια τῆς Ῥώμης τοιούτου σταυροῦ σχῆμα ἔχουσιν. Ὁ δὲ Σενέκας λέγει ὅτι τὸ Σύπαρον ἦν παιδικὸν ἔνδυμα, καὶ ἀρχήτερα βῆλον ἢ παραπέτασμα τοῦ θεάτρου, καὶ εἶχε σχῆμα ὑ π ε ρ τ ε ρ ί α ς. Μόνα δὲ τὰ Ἀλεξανδρινὰ πλοῖα εἶχον, ἴσως διὰ τὴν σιτοπομπείαν (1), τὴν ἄδειαν νὰ ὑψόνωσιν ἐπὶ τῶν ἱστῶν αὐτῶν Σύπαρα.

Τὸ δὲ σχῆμα καὶ τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ οὕτω πως περιγράφει μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ μεγαληγορίας ὁ Εὐσέβιος (2): « Τὸ δὲ σταυροειδὲς σημεῖον, ὅπερ νῦν Ῥωμαῖοι Λάβαρον καλοῦσιν, ἦν τοιῷδε σχήματι κατεσκευασμένον. Ὑψηλὸν δόρυ, χρυσῷ κατημφιεσμένον, κέρας εἶχεν ἐγκάρσιον, σταυροῦ σχήματι πεποιημένον· ἄνω δὲ, πρὸς ἄκρῳ τοῦ παντὸς, στέφανος ἐκ λίθων πολυτελῶν καὶ χρυσοῦ συμπεπλεγμένος κατεστήρικτο, καθ' ὃ τῆς σωτηρίου ἐπηγορίας τὸ σύμβολον, δύο στοιχεῖα, τὸ Χριστοῦ παραδηλοῦντα ὄνομα, διὰ τῶν πρώτων ὑπεσήμαινον χαρακτήρων, χιαζομένου τοῦ Ρ κατὰ τὸ μεσαίτατον· ἃ δὴ κατὰ τοῦ κράνους φέρειν εἴωθε κἀν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ὁ βασιλεύς. Τοῦ δὲ πλαγίου κέρως, τοῦ κατὰ τὸ δόρυ πεπαρμένου, ὀθόνη τις ἐκκρεμὴς ἀπῃώρητο, βασιλικὸν ὕφασμα, ποικιλίᾳ συνημμένων πολυτελῶν λίθων, φωτὸς αὐγαῖς ἐξαστραπτόντων, καλυπτόμενον, σὺν πολλῷ τε καθυφασμένῳ χρυσῷ, ἀδιήγητόν τι χρῆμα τοῖς ὁρῶσι παρέχον τοῦ κάλλους. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ φᾶρος, τοῦ κέρως ἐξημμένον, σύμμετρον μήκους τε καὶ πλάτους περιγραφὴν ἀπελάμβανε· τὸ δ' ὄρθιον δόρυ, τῆς κάτω ἀρχῆς ἐπὶ πολὺ μηκυνόμενον, ἄνω μετέωρον ὑπὸ τῷ τοῦ Σταυροῦ τροπαίῳ πρὸς αὐτοῖς ἄκροις τοῦ διαγράφοντος ὑφάσματος, τὴν τοῦ θεοφιλοῦς βασιλέως εἰκόνα χρυσῆν μέχρι στέρνων, τῶν τ' αὐτοῦ παίδων ὁμοίως, ἔφερε . . . . Διὸ δὴ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ὑπασπιστῶν τοῖς καὶ σώματος ἰσχύϊ καὶ ψυχῆς ἀρετῇ καὶ θεοσεβείας τρόποις ἐγκρίτοις, μόνῃ τῇ τοῦ σημείου διακονίᾳ προσκαρτερεῖν ἐκέλευσεν· ἦσαν δ' ἄνδρες τὸν ἀριθμὸν οὐχ ἧττους πεντήκοντα, οἷς οὐδὲν ἕτερον ἦν ἔργον, ἢ μόνον κυκλοῦν καὶ περιέπειν δορυφορίᾳ τὸ σημεῖον, ἀμοιβαίως ἑκάστου αὐτὸ ἐπὶ τῶν ὤμων φέροντος».

Ἡ δὲ ἐτυμολογία τῆς λέξεως Λάβαρον ἀνεζητήθη, λέγει ὁ Gibbon (3), εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς διαλέκτους τῆς οἰκουμένης, ἄχρι καὶ αὐτῆς τῆς Ἀρμενικῆς καὶ Ἰλλυρικῆς (Ἀλβανικῆς;). Γράφεται δὲ, οὐ μόνον Λάβαρον,

(1) Ἴδε σελ. 219. (2) Ἐν βίῳ Κωνσταντίνου τοῦ Βασιλέως, (3) Κεφ. Κ'.

ἀλλὰ καὶ Λάβουρον καὶ Λάβωρον, καὶ εἶχε καὶ ἴδιον σημαιοφύλακα, τὸν λεγόμενον Praepositus laborum, ὅθεν τινὲς ἐτυμολογοῦσι τὴν λέξιν ἐκ τοῦ κάμνοντι (laboranti) τῷ ςρατῷ πρὸς σωτηρίαν δεδόσθαι ὑπὸ Χριστοῦ (»Καμάτων λυτήριον ὄν τε καὶ κατὰ Ῥωμαίους ὀνομαζόμενον«, Γργ. Ναζ. Στηλιτ. Α', ξς')· ἄλλοι δὲ ἐκ τοῦ elaboratum, ὡς περιττῶς εἰργασμένον καὶ χρυσῷ καὶ λίθοις κεκοσμημένον· ἄλλοι δὲ διὰ τὸν ἐκ δάφνης (laura) περικοσμοῦντα αὐτὸ στέφανον, καθὼς καὶ πάντα τὰ δαφνοστεφῆ σημεῖα Λαουράτα ἐκαλοῦντο. Πιθανωτέρα δὲ τούτων ὅλων μοὶ φαίνεται ἡ γνώμη τῶν νομιζόντων τὴν λέξιν Χαλδαϊκὴν, ἐκ τοῦ Λαμπάρ (νίκη), εἰσαχθεῖσαν δὲ κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ῥώμην μετὰ τῶν Χαλδαίων ἀστρολόγων.

Ἐκτὸς δὲ τῆς ὡρισμένης μισθοφορᾶς, » Νόμος ἦν ἀνὰ πενταετηρίδα » ἑκάστην τὸν βασιλέα τῶν στρατιωτῶν ἕκαστον δωρεῖσθαι χρυσίῳ τακτῷ. » Πέμποντες δὲ ἀνὰ πεντάετες πανταχόσε τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, παρείχοντο στατῆρας χρυσοῦ στρατιώτῃ ἑκάστῳ πέντε· καὶ τοῦτο οὐχ οἷόν τε » ἦν μὴ πράσσεσθαι ἀεὶ μηχανῇ πάσῃ (1)«. »Γίνεται δὲ τοῦτο ὡς ἐπίπαν » ἐν ταῖς Ῥωμαίων ἱερομηνίαις, καὶ βασιλέων ἢ βασιλίδων πόλεων ἐν γε» νεθλίοις ἡμέραις (2)«. Κατήργησε δὲ τὸ ἔθος τοῦτο εὐτυχῶς ὁ Ἰουστινιανός· διότι ἂς φαντασθῇ τις ὁπόσων ἑκατομμυρίων ἦτον ἀνάγκη κατὰ πενταετίαν πρὸς φιλοδώρησιν ἑξακοσίων χιλιάδων στρατοῦ!

Περὶ τὴν στρατολογίαν πρῶτος ἐκαινοτόμησεν ὁ Οὐάλης, προτιμήσας τῶν ἐντοπίων τοὺς ξένους. »Ἤλπιζε γάρ, λέγει ὁ Σωκράτης (3), βαρβάρους » Ῥωμαίων φοβερωτέρους ἔσεσθαι φύλακας«. Ὅθεν, » τὸν συντελούμενον » ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν κατὰ κώμας στρατιώτην ἐξηργύρισεν, ὀγδοήκοντα χρυ» σίνους ὑπὲρ ἑκάστου στρατιώτου τοὺς συντελεστὰς ἀπαιτεῖσθαι κελεύ» σας (4)«.

Ἐγίνοντο δὲ κατὰ καιροὺς καὶ γενικαὶ ἐπιθεωρήσεις τῶν στρατευμάτων, τὰς ὁποίας ὠνόμαζον, ἐπὶ τὸ Ῥωμαϊκώτερον, Lustrationes (καθαρμοὺς) καὶ Ἀρμαστατίωνας.

Ἂς ἐπιθεωρήσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἤδη ἐκ παραθέσεως τὸν Τουρκικὸν τοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμὸν, ἀπομίμησιν τῶν Ῥωμαϊκῶν κατὰ τὰ πλεῖστα. Καὶ ἐπειδὴ γνωρίζομεν ἤδη ὅτι τὸ Τουρκικὸν πολίτευμα εἶνε, ὡς ἐξ αὐτῆς αὐτοῦ τῆς φύσεως καὶ καταγωγῆς, στρατιωτικὸν, δὲν θέλει φανῇ

---

(1) Προκοπ. Ἀνέκδ. (2) Σωκρ. καὶ Σωζομ. (3) Βιβλ. Δ', λδ'. (4) Περίεργον ὅτι τὴν αὐτὴν σχεδὸν ποσότητα ἀπῄτητε καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας ἡ Πύλη δι' ἕκαστον ῥαγιὰν μὴ θέλοντα 'να ὑπηρετήσῃ ὡς στρατιώτης. Ἴδε σελ. 260.

πρωτήκουστον, ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι πᾶς Τοῦρκος εἶν' ἐκ γενετῆς στρατιώτης, καὶ ὡς ἐκ τῆς κλήσεως αὐτοῦ κατακτητής. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ Τοῦρκοι ἀποκαλοῦσιν ὅλα τὰ μὴ Ὀθωμανικὰ Κράτη χ ώ ρ α ς π ο λ έ μ ο υ (Χάρμπ), τὸν δὲ κατ' αὐτῶν πόλεμον Τ ζ ι χ ὰ δ (ἱερόν). Ἅμα δὲ κατέκτων τινὰ χώραν, διένεμον αὐτὴν ὡς Ζ ι α μ έ τ ι ο ν ἢ Τ ι μ ά ρ ι ο ν μεταξὺ τῶν μαχητῶν. Ἕκαστος δὲ Ζαΐμης ἢ Τιμαριώτης ὤφειλε 'να φέρῃ μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν πόλεμον δύο, τρεῖς, τέσσαρας ἢ καὶ περισσοτέρους ἀνθρώπους, τοὺς λεγομένους Τ ζ ε μ π ε λ ῆ· ὥστε, ἐπειδὴ ἐν μὲν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ ὑπῆρχον 914 Ζιαμέτια καὶ 8356 Τιμάρια, ἐν δὲ τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ σχεδὸν ἄλλα τόσα, τὸ τακτικὸν Τουρκικὸν στράτευμα συνεποσοῦτο ὑπὲρ τὰς ἑξήκοντα χιλιάδας, διατηρούμενον ἐξ ἰδίων καὶ πάντοτε ἕτοιμον.

Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων, ὑπῆρχον καὶ οἱ ἐθελονταὶ (Γ κ ι ο ῖ ν ο υ λ ο ῦ), οἱ ὁποῖοι μετρημὸν 'δὲν εἶχον· διότι ἕκαστος ἔτρεχεν, ἅμα ἐκηρύττετο πόλεμος καὶ ἀνεπετάννυτο ἡ τῆς νίκης καὶ τῶν λαφύρων ἢ τοῦ μαρτυρίου σημαία. Ἰδοὺ τί ἔκαμνε τοὺς πολεμιστὰς τούτους, ὑπὸ τοὺς πρώτους αὐτῶν Σουλτάνους, ἀνυποστάτους! Ἰδοὺ τί ἐξέτεινε τὰς κατακτήσεις αὐτῶν ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ κόλπου εἰς τὸν Ἀδρίαν, καὶ ἀπὸ τῆς Μαιώτιδος λίμνης εἰς τὴν Μαυριτανίαν!

Ἡ βάσις ὅμως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, καὶ ὁ πυρὴν, περὶ τὸν ὁποῖον συνεκεντροῦντο καὶ ἀνεπτύσσοντο αἱ λοιπαὶ ἔνοπλοι δυνάμεις, ἡ σιδηρᾶ ἐκείνη κορύνη, ἥτις ἀνεβίβασε τὸν Σουλτὰν-Μεχμέτην εἰς τὸν θρόνον τῆς ΚΠ καὶ τὸν κατέστησε Κύριον δύω ἠπείρων καὶ δύω θαλασσῶν, εἶνε ἀναντιῤῥήτως

Οἱ Γ ε ν ί τ σ α ρ ο ι.

ΤΟ τρομερὸν τοῦτο σῶμα, τοῦ ὁποίου οἱ μὲν νέοι θεωροῦσι τὰς εἰκόνας μόνον καὶ ἀκούουσι τὸ ὄνομα, οἱ δὲ γέροντες ἡμεῖς ἐνθυμούμεθα, ὡς αὐτόπται καὶ αὐτήκοοι, καὶ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ὕβριν, συνεστήθη τὸ πρῶτον κατὰ μίμησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου συγκροτηθέντων, καθὼς εἴπομεν, εἰς σῶμα στρατιωτικὸν Ἀ ν δ ρ ε ι ω μ έ ν ω ν ἀ γ ο ύ ρ ω ν. Συνεκροτήθη δὲ, οὐχὶ ἐκ τῶν πολιτῶν, ὡς ἐκεῖνο, ἀλλ' ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἢ καὶ ἁρπαζομένων ἢ καὶ στρατολογουμένων ἐν εἴδει φόρου παιδίων χριστιανῶν· καὶ ἐπειδὴ 'δὲν ἐγνώριζον οὔτε πατέρα οὔτε μητέρα ἄλλον, παρὰ τὸν τροφοδοτοῦντα αὐτοὺς δεσπότην, τοῦ ὁποίου ὠνομάζοντο καὶ ἐσεμνύνοντο ὅτι ἦσαν αὐτὸ τοῦτο δοῦλοι (κ ο ὺ λ), καὶ πατρίδα ἄλλην παρὰ τὴν τράπεζαν, περὶ ἣν συνήρχοντο, καὶ τὸν κοιτῶνα (ὀ δ ᾶ), ἐν ᾧ συνδιῃτῶντο,

πάντα τὰ ἱεραρχικὰ αὐτῶν σύμβολα καὶ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν τὰ ὀνόματα, τὸν κοιτῶνα καὶ τὴν τράπεζαν καὶ τὸ μαγειρεῖον εἶχον βάσιν, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐλαμβάνοντο. Ὁ δ ά - μ π α σ η ς (κοιτωνάρχης) ἦτον ὁ ὑπολοχαγός 'των, Τ σ ο ρ μ π α τ ζ ῆ ς (ζωμοδότης) ὁ λοχαγός 'των (1), Ἀ σ τ σ ῆ- μ π α σ η ς (ἀρχιμάγειρος) ὁ ἀνθυπολοχαγός 'των, Ἀ σ σ τ σ ῆ (μάγειρος) ὁ λοχίας 'των· οἱ λέβητες (τὰ κ α ζ ά ν ι α) τῆς ἑταιρίας ἢ συντροφίας 'των (ὀ ρ τ ᾶ) ἦσαν ἱερά, καὶ ἡ ἀνατροπή 'των ἐν καιρῷ στάσεως ἐδήλου τὴν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων· ἡ δὲ ἑστία τοῦ μαγειρείου 'των (Ὀ τ ζ ά κ), ἄσυλον ἀπαραβίαστον, καὶ ἐξελαμβάνετο ἀντὶ τοῦ σώματος ὁλοκλήρου. Ὀργανισμὸς τερατώδης, ἀποδεικνύων ἄχρι τίνος δύναται 'να φθάσῃ ἡ βία καὶ ὁ δεσποτισμός.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν Γενιτσάρων 'δὲν ἦτον ἀπ' ἀρχῆς ὁ αὐτός. Ἐπὶ Σουλεϊμάνου, κατὰ τὸν ἐν Βελιγραδίῳ, μετὰ τὴν ἅλωσιν τοῦ Γκούλα, γενόμενον ἀκριβῆ ὑπολογισμὸν, εὑρέθησαν μόνον δώδεκα χιλιάδες, διῃρημένοι εἰς 161 ὀδάδες· ἀλλὰ τῷ 1680 ηὐξήθησαν εἰς 54,222, διῃρημένοι εἰς 196 ὀδάδες ἢ ὀρτάδες, ἐξ ὧν 101 τῶν Γιαγιά-μπασῆ, 61 τοῦ Μπουλουκτσῆ καὶ 34 τῶν Σειμέν. Οἱ δὲ Ὀτουράκ (ἀπόστρατοι ἢ πρεσβύται) ἦσαν δέκα χιλιάδες ὑπὸ 34 ἀξιωματικούς.

Ἕκαστος τῶν Ὀρτάδων τούτων εἶχε τὸ σύμβολόν 'του, ὁ μὲν δελφῖνα, ὁ δὲ κυπάρισσον (ὁ 44), ὁ δὲ πέλεκυν, ἄλλος ξίφος, ἄλλος πέταλον ἵππου (ὁ 27), ἄλλος λέοντα κτλ. Τὸ σύμβολον τοῦ 31 Ὀρτᾶ ἦτον ἄγκυρα, διότι ὑπηρέτουν συνήθως εἰς τὸ ναυτικὸν, καὶ ἦσαν οἱ περιφημότεροι καὶ ἀχρειέστεροι τῶν Γενιτσάρων, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ὀρτᾶς αὐτῶν ἦτον ὁ πολυπληθέστερος καὶ ἐπομένως ἰσχυρότερος· διότι ὅλοι οἱ ὀρτάδες οὗτοι 'δὲν ἦσαν ἴσοι τὸν ἀριθμόν.

Ἀπετέλουν δὲ τὸ πεζικὸν κυρίως τοῦ στρατοῦ μέρος, καὶ ἦσαν (ἠξίουν δηλαδὴ ὅτι εἶνε καὶ ἀπῄτουν 'να ἦνε) δικαιωματικῶς οἱ φρουροὶ τῆς πρωτευούσης καὶ σωματοφύλακες ἄμεσοι τοῦ Αὐτοκράτορος, ὅθεν καὶ οἱ λοχαγοὶ ἢ Ταγματάρχαι αὐτῶν περιεστοίχουν αὐτὸν πεζοὶ, πορευόμενον εἰς τὸ Τζεαμίον, περισκιάζοντες αὐτὸν διὰ τῶν πτεροειδῶς ἀμφικυρτουμένων λόφων τῆς περικεφαλαίας 'των.

Οἱ δὲ ἱππεῖς ἐλέγοντο Σ ι π α χ χ ῆ, καὶ ἦσαν εἰς αἰωνίαν διάστασιν πρὸς τοὺς Γενιτσάρους, οἵτινες τοὺς περιεφρόνουν, ὡς προτιμῶντας δι' ἀνανδρίαν τὴν ἱππικήν. Πολλάκις δὲ στασιάσαντες πρὸς ἀλλήλους, ἐφε-

(1) Ἡ λέξις Τ σ ο ρ μ π α τ ζ ῆ ς ἦτον καὶ εἶνε ἀκόμη ἐν χρήσει, ὡς τιμητικὴ προσφώνησις, καὶ πρὸς τοὺς Γραικοὺς, καὶ σημαίνει ἀρχηγὸν, προεστῶτα, πρόκριτον.

ρον τὴν Αὐτοκρατορίαν εἰς δεινὴν θέσιν. Οἱ ἐκλεκτότεροι τῶν ἱππέων τούτων ἐλέγοντο Μουτεφερίκαι, τὸν ἀριθμὸν πεντακόσιοι, ἔχοντες ἄμεσον αὐτῶν ἀρχηγὸν τὸν Σουλτάνον. Ἐμαστιγοῦντο δὲ τιμωρούμενοι, αὐτοὶ μὲν εἰς τοὺς πόδας, ὅπως μὴ πληγωθῶσι τὰ ὀπίσθιά των· οἱ δὲ Γενίτσαροι κατὰ νώτου, διότι, καθὸ πεζῶν, τὰ πόδιά 'των 'τοῖς ἐχρησίμευον.

Οἱ δὲ Ἀζάπιδες, καί τοι ἀρχαιότεροι τῶν Γενιτσάρων, εἶχον καταντήση οἱ κατώτεροι τοῦ στρατοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπησχολοῦντο εἰς κατασκευὴν τῶν χαρακωμάτων, εἰς ἄνοιγμα ἢ γέμισμα τῶν τάφρων, τὰς ὁποίας ἐπλήρουν πολλάκις διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν σωμάτων, ῥιπτόμενοι ἐντὸς αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων.

Οἱ δὲ Τζεμπετζῆδες (ὁπλοποιοὶ ἢ ὁπλοφύλακες), 600 (;) τὸν ἀριθμόν, ἦσαν διηρημένοι εἰς ἑξήκοντα κοιτῶνας, καὶ εἶχον τὰ καταγώγια αὐτῶν παρὰ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν.

Κατὰ τὸν κανονισμὸν τοῦ Σουλτὰν-Μουρὰδ, εἰς τοὺς δωδεκακισχιλίους Γενιτσάρους, τοὺς ὁποίους ἔταξε πρὸς φρουρὰν τῆς πρωτευούσης, προσδιωρίσθη μισθὸς 72,000 ἄσπρα καθ' ἡμέραν, τὰ ὁποῖα ἀναλογοῦσι πρὸς ἓξ ἄσπρα ἢ δύω παράδες δι' ἕκαστον αὐτῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ, παρεκτὸς τοῦ τακτικοῦ αὐτῶν μισθοῦ, εἶχον καὶ πολλὰς ἄλλας ὠφελείας ἐν ΚΠ, ὅπου ἐφορολόγουν ἀδιακρίτως καὶ ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι τοὺς ῥεαγιάδας, τῶν ὁποίων ἕκαστος διὰ τοῦτο ἦτον βιασμένος 'να ἔχῃ ἕνα τοὐλάχιστον προστάτην ἐξ αὐτῶν, ἐκλέγων φυσικῶς τὸν ἰσχυρότερον, ὁ ἀριθμὸς τῶν λεγομένων τούτων φρουρῶν τῆς πρωτευούσης ἀνέβαινε, κατά τινας, εἰς τεσσαράκοντα καὶ ἐπέκεινα χιλιάδας· διότι, οὐ μόνον οἱ ἐν ἐνεργείᾳ στρατιωτικοὶ, ἀλλ' ἕκαστος Τοῦρκος ἦτον δυνάμει Γενίτσαρος, κἂν 'δὲν ἦτον ἐγγεγραμμένος εἰς ἕνα τινὰ Ὀρτᾶν. Τηλικαύτην δύναμιν εἶχε τὸ λησμονηθὲν ἤδη τοῦτο σῶμα! Καὶ ὁ Σουλτάνος δὲ αὐτὸς ἀνῆκεν εἰς τὸν Α' Ὀρτᾶν τῶν Γενιτσάρων, καὶ ἐλάμβανεν, ὡς ἀπόμαχος (Ὀτουρὰκ), τὸν οὐλουφέν 'του, τεσσαράκοντα ἄσπρα τὴν ἡμέραν, ἐμφανιζόμενος ἀγνώριστος εἰς τὸν στρατῶνα τὴν ἡμέραν τῆς διανομῆς τοῦ μισθοῦ. Ὁ δὲ Μπάσ-τσοαδάρης 'του, λαμβάνων παρὰ τοῦ Οὐστᾶ τὴν ποσότητα, καὶ προσθέτων μίαν δράχα φλωρίων, διένεμε τὸ ὅλον εἰς τὴν φρουράν. Ἐν δὲ ταῖς ἐπισήμοις προπομπαῖς, οἷον τὴν τῆς περιζώσεως τῆς σπάθης, ὁ Γενιτσάρ-ἀγᾶς, ἢ ὁ Οὐστᾶς τοῦ 61 Ὀρτᾶ, προσέφερε τῷ Σουλτάνῳ, διερχομένῳ τοὺς στρατῶνας, ποτήριον σερμπετίου, τὸ ὁποῖον ἐγγίζων εἰς τὰ χείλη 'του ὁ Σουλτάνος, ἔδιδεν εἰς τὸν Σιληχδάρην 'του, καὶ ἐκεῖνος, γεμίζων αὐτὸ φλωρίων, 'τὸ ἐπέδιδε τῷ Οὐστᾷ. Ὅταν δὲ ὁ προσφέρων ἦτον ὁ Γενιτσάρ-ἀγᾶς, ὁ Σουλτάνος, ἀποδίδων αὐτῷ τὸ ποτήριον, 'τῷ ἔλεγε: » Κιζὶλ ἐλμαδᾶ

» γκιορουσούρουζ (Εἰς τὴν κοκκίνην Μηλέαν ἐξαναβλεπόμεθα)«. Οὕτω δὲ ὀνομάζουσιν οἱ Ὀθωμανοὶ τὴν Ῥώμην (;). Τῆς αὐτῆς τιμῆς ἠξιοῦτο, διαβαίνων τοὺς στρατῶνας, καὶ ὁ Βεζίρης.

Οὐ μόνον δὲ Τοῦρκοι, ἀλλὰ καὶ Χριστιανοὶ ὑπήκοοι κατεγράφοντο, ὡς ἐθελονταί, εἰς τὸ σῶμα τῶν Γενιτσάρων, καὶ ἐγνώρισα τὸν, λυπηρῶς κατὰ δυστυχίαν διακριθέντα περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ὁπλαρχηγὸν Σάββαν τὸν Πάτμιον, Καμινάρην τῆς Μολδαβίας, ἄνδρα λόγιον ἄλλως καὶ νοημονέστατον, ὅς τις ἦτον ἐγγεγραμμένος Γενίτσαρος τοῦ 75, νομίζω, Ὀρτᾶ. Εἰς τὸ σῶμα τοῦτο ἀνῆκε καὶ ὁ ἡγεμὼν Μαυρογένης, καὶ ὅταν, ἀποκεφαλισθέντος αὐτοῦ, ἡ χήρα μετὰ τῶν ὀρφανῶν 'του ἔδωκεν ἀρζυ-χάλι εἰς τὸν Σουλτάνον, ἐπικαλουμένη ὑπὲρ αὐτῶν τε καὶ ἑαυτῆς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἔλεος, τὸ μικρότερον τῶν τέκνων, κρατοῦν τὴν ἀναφορὰν, ὕψωσαν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν οἱ Γενίτσαροι. Γενίτσαρος, ἐγγεγραμμένος εἰς τὸν 65 ὀρτᾶν, ἦτον καὶ ὁ περιβόητος Σταυρὰκ-ὀγλοῦς, καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ Μποσταντζῆ-μπασης διετάχθη 'να 'τὸν κρεμάσῃ, 'δὲν ἐτόλμησε 'να ἐκτελέσῃ τὴν διαταγὴν κατὰ γράμμα, φοβούμενος μήπως οἱ Γιολδάσιδες ἐξαρπάσωσιν αὐτὸν ἀπαγόμενον, ἀλλὰ, πνίξας πρῶτον αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ, ἐκρέμασεν ἔπειτα τὸ πτῶμά 'του ἀπὸ τῆς θύρας τῆς οἰκίας 'του.

Παρεκτὸς τῶν τεσσαράκοντα χιλιάδων τούτων, οἱ ὁποῖοι, λόγῳ δῆθεν φρουρᾶς τῆς πρωτευούσης καὶ τοῦ Σουλτάνου, οὐδέποτε ἐξεστράτευον, τὸ ἐπίλοιπον Τουρκικὸν ἄτακτον στράτευμα συνεποσοῦτο εἰς ἑκατὸν τεσσαράκοντα πέντε χιλιάδας, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο, ἐν καιρῷ κινδύνου καὶ ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ, καὶ 'να διπλασιασθῶσι. Τούτων οἱ μὲν ἐκαλοῦντο Τ ο π ρ α κ λ ὺ (ἰθαγενεῖς, Landverr ;). οἱ δὲ Σ ε ρ χ ὰ τ-κ ο υ λ ὺ, οἱ δὲ Σ ε ϊ μ ὲ ν (κυρίως Σ ε γ μ π ὰ ν, λέξις Κιουρδικὴ ἢ Περσικὴ σημαίνουσα κυνοφύλακα καὶ κατ' ἔκτασιν ἁρματωλὸν τοῦ ὄρους), οἱ δὲ Δ ε λ ῆ (παράφρονες), εἶδος ἐθελοντῶν, εἰς τοὺς ὁποίους, ὡς ἀ φ ω σ ι ω μ έ ν ο υ ς δῆθεν, ἐπετρέπετο, ἐν καιρῷ πολέμου, πᾶσα ἀκολασία, πᾶν κακούργημα. Ὅμοιοι τούτοις ἦσαν οἱ λεγόμενοι Σ ε ρ δ ὲ ν - γ κ ε τ σ τ ῆ (les enfants perdus) τῶν Γενιτσάρων. Τούτων δὲ τὴν θέσιν, καὶ τὴν διακριτικὴν κατά τι ἐπωνυμίαν, ἐκληρονόμησαν οἱ σημερινοὶ Μ π α σ ῆ - μ π ο ζ ο ὺ κ (διεφθορότες τὴν κεφαλήν).

Τὸ σύνηθες δὲ πολεμικὸν αὐτῶν ἐπιφώνημα ἢ σύνθημα ἦτον τὸ Γ έ κ δ ι ρ Ἀ λ λ ὰ χ (εἷς ἐστιν ὁ Θεός). Προηγεῖτο δὲ αὐτῶν πάντοτε, ὁδοιπορούντων, ὁ γελοιαστὴς (σ ο ϊ τ α ρ ῆ), ἐνδυμένος ὅσον οἷόν τε ποικιλώτερον καὶ γελοιωδέστερον, κυρίως δὲ φορῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σουβλερόν τινα πῖλον, κεκοσμημένον διὰ τεμαχίων κατόπτρων, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκρέμαντο

ἀλωπέκων οὐραί, ἱππεύων παρδαλὸν ἢ Ἀρτανιάνειόν τινα ἵππον, καὶ κρούων τὸ κλασικὸν ἐκεῖνο κύμβαλον, τοῦ ὁποίου ἡ μονότονος κλαγγὴ ἀνήγγελλεν εἰς τοὺς κατοίκους τρέμοντας τὴν παρακολουθοῦσαν τὸν λεγόμενον τοῦτον στρατὸν ἀκολασίαν. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία κατεδύοντο εἰς τὰ μυχαίτατα τῶν οἰκιῶν, τὰ ἐργαστήρια ἐκλείοντο, ἐὰν 'δὲν 'τὰ ἐκράτει διὰ τῆς βίας ἀνοικτὰ ἡ ἐξουσία, καὶ ὅ,τι εἶχεν ἕκαστος πολύτιμον, ἔσπευδε 'να 'τὸ ἀσφαλίσῃ. Ὁ Σεϊταρῆς δὲ οὗτος, τὸν ὁποῖον εἶχον παρακολουθοῦντα τοὺς στρατιώτας καὶ οἱ Ῥωμαῖοι (1), ἐχρησίμευε πρὸς ἀποτροπὴν τῆς βασκανίας, καὶ ἐπεῖχε τὸν τόπον τῶν ἐπὶ τοῦ τραχήλου τῶν ἵππων ἀναρτωμένων βασκανίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν πρῶτον ἐπέχει τόπον ἡ δι' αὐτὸ τοῦτο καλουμένη Ἀλογόπετρα (Γκιὸζ-δασί) κτλ., καθὼς θέλομεν διεξέλθῃ λεπτομερέστερον ἐν τῷ Η' Κεφαλαίῳ τοῦ Δ' Τμήματος.

Παρὰ τὴν τακτικὴν δὲ αὐτῶν μισθοδοσίαν, ἥτις ἐγίνετο, καθὼς εἴδομεν, ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Σαραγίου αὐλῇ, τελουμένου Γκαλυμπὲ-διβανῆ, ἐφιλοδωροῦντο οἱ Πραιτωριανοὶ οὗτοι καὶ ὑφ' ἑκάστου νέου Σουλτάνου, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ ἀναβιβασμὸς αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον ἐγίνετο κατὰ συνέπειαν στάσεως, ἧς ἀποτέλεσμα ἦτον ὁ ἐκθρονισμός, ὃν παρηκολούθει ἐνίοτε καὶ ὁ φόνος, τοῦ προκατόχου 'του. Τὴν δὲ δωρεὰν ταύτην ὠνόμαζον, μηδὲν δυσωπούμενοι, ἐνθρονισμοῦ ἀργύριον (Τ ζ ο υ λ ο ὺ ς-ἀ κ τ σ ε σ ί), καὶ τὴν ἀπήτουν χρεωστικῶς καὶ ἀνυπερθέτως, ἄχρις ὅτου ἐξέκοψεν αὐτὴν ὁ αἱμοχαρὴς πλὴν ἀνδρεῖος Σουλτὰν-Μουράδ.

Σύμφωνος δὲ πρὸς τὰ ἤθη καὶ τὸν ὀργανισμὸν αὐτῶν ἦτον καὶ ἡ σκευὴ 'των. Τὸ φόρεμα ἰδίως τῆς κεφαλῆς τῶν μυρίων Γενιτσάρων, τῶν συγκροτούντων τὴν Αὐτοκρατορικὴν φρουρὰν ἐπὶ τῶν πρώτων Σουλτάνων, ἦτον τὸ Σ ὲ ρ - κ ι ο υ λ ὰ χ (φ), λέξις Περσική, σημαίνουσα χρυσοῦν πῖλον, ἐξ οὗ ὁ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι Ζερχουλᾶς. Ἰδοὺ τί λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Ἱστορικὸς Δούκας ἐν τῷ κατ' αὐτὸν Χρονικῷ: »Τὸ γνω-
» ριστικὸν δὲ σημείωμα τούτων, τὸ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα, ὅ, κατὰ τὴν
» κοινὴν γλῶτταν Ῥωμαίων (γραφόμενον δηλαδή), Ζ α ρ χ ο λ ᾶ ν λέγου-
» σι. Καὶ γὰρ κοινῇ πάντες Τοῦρκοι τῷ αὐτῷ χρῶνται ὡς κεφαλῆς περι-
» βολαίῳ· οἱ μὲν πάντες, ὅσοι ἐξ ἰδιωτῶν καὶ ἐξ εὐγενῶν τυγχάνουσι,
» κοκκινοβαφὲς τοῦτο χρῶνται· ὅσοι δὲ τῶν ἀλλογενῶν τῷ τῆς δουλείας
» ὑπέπεσον ζυγῷ, γραφέντες δοῦλοι (κ ο ὺ λ) τοῦ ἀρχηγοῦ, οὗτοι λευκό-
» χροα φοροῦσι τὰ τῆς κεφαλῆς περιβόλαια ἐκ πίλου λευκοτάτου· ἡμισφαι-

(1) »Τῶν γελοιαστῶν βαρβάρων τινά, οἳ τοῖς στρατιώταις ἕπονται, λύπης τε ψυχαγωγία καὶ πότοις ἥδυσμα«, Γρηγ. Ναζ. Στηλιτ. Β', ιγ'.

» ρὲς, ὅσον χωρεῖν κεφαλῇ, ἔχον περιττεῦον ἄνωθεν τῆς κορυφῆς, ὅσον » καὶ σπιθαμῆς, εἰς ὀξὺ καταλῆγον«. Ὥστε διέφερε, καθὼς βλέπομεν, τοῦ Οὐσκιούφ τῶν ἐφ' ἡμῶν Γενιτσάρων, τὸ ὁποῖον ὡμοίαζεν ἀπαράλλακτα τὸ τῶν παλαιῶν Αἰγυπτίων, καὶ ἴσως καὶ κατήγετο ἐκεῖθεν. Ἐπ' αὐτοῦ ἐνέπηγον τὸ κοχλιάριόν 'των· διότι τὰ ὄργανα τοῦ μαγειρείου καὶ τῆς τραπέζης 'δὲν ἔπρεπε 'να λείπωσιν οὐδαμόθεν.

Τὸ φόρεμα ἰδίως τοῦ ἀρχιμαγείρου (Ἀστσήμπαση) αὐτῶν, ὅς τις εἶχε καθὰ προείπομεν, βαθμὸν Ταγματάρχου ἢ Ὑπολοχαγοῦ, ἦτον τῷ ὄντι ἀξιοθέατον. Δερμάτινός τις μέλας χιτὼν, εἰς εἶδος ἀρχιερατικοῦ σάκκου, ἀνοικτὸς ἐμπρὸς, ἔχων καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐπιφάνειαν ἐμπεπηγμένους ἀργυροῦς ἥλους, ἐσκέπαζεν εἶδος ἐσωκαρδίου, ἐκ μέλανος ὡσαύτως καὶ ἀργυροήλου δέρματος· πλατυτάτη δὲ δερματίνη ζώνη, κεκαλυμμένη δι' ὠριχαλκίνων πλακῶν καὶ συνεχομένη διὰ παχυτάτων ἐμπορπημάτων, ὑποκρατοῦσα τὸ ἐσωκάρδιον τοῦτο, ἐστήριζε συγχρόνως καὶ δύω ὑπερμεγέθεις μαχαίρας ἐν αὐτῇ διεμβεβλημένας, τῶν ὁποίων αἱ λαβαὶ 'τοῦ ἐσκέπαζον σχεδὸν καθ' ὁλοκληρίαν τὸ πρόσωπον. Ἐκ δὲ τῶν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ προσηρμοσμένων πελωρίων ὀγκίνων (τσενγκέλ) ἐξήρτηντο κοχλιάρια, καυκία καὶ ἄλλα μαγειρικὰ καὶ ἐπιτραπέζια σκεύη, ὅλα ἀργυρᾶ, καθὼς καὶ αἱ ἀνέχουσαι αὐτὰ ἀλύσεις. Ὥστε, καί τοι συνήθως ἀθλητικοῦ ἀναστήματος ἀνὴρ, μόλις ἠδύνατο 'να σαλεύσῃ· καὶ διὰ τοῦτο δύω ἄλλοι Γενίτσαροι 'τὸν ὑπεκράτουν ἑκατέρωθεν, ἀνακουφίζοντες τὸν παράδοξόν 'του χιτῶνα.

Ὁμοία, εἰ καὶ πολὺ βαρυτέρα, ἦτον καὶ ἡ σκευὴ τοῦ τῶν ὑδροφόρων ἀρχηγοῦ (Σακᾶ-μπαση), φέροντος, ἀντὶ μαχαιρῶν καὶ κοχλιαρίων, δερματίνας πυτίνας (κουρμπᾶ).

Ἐν γένει δὲ, οἱ ἀχρεῖοι Στρελίτσαι οὗτοι ἐφιλοτιμοῦντο 'να φανῶσι, καὶ διὰ τῆς μορφῆς καὶ διὰ τῆς ἐνδυμασίας καὶ διὰ τοῦ ὁπλισμοῦ αὐτῶν, ὅσον οἷόν τε ἀπειλητικώτεροι. Διεκρίνοντο ἑπομένως καὶ προήγοντο οἱ ῥωμαλεώτεροι μεταξὺ αὐτῶν καὶ πλέον μεγαλόσωμοι· μύστακες ὑπερμήκεις, τὸ στῆθος λάσιον καὶ γυμνὸν, ὁμοίως καὶ οἱ βραχίονες, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦτον ἐνεστιγμένον τὸ σημεῖον τοῦ Ὀρτᾶ, εἰς ὃν ἕκαστος αὐτῶν ἀνῆκεν· ὁ αὐχὴν ἐκφανὴς καὶ τὸ σαρίκιον κλῖνον πρὸς τὸ ἓν μέρος καὶ κρατοῦν μόλις ἐπὶ τῆς κορυφῆς· ἡ χεὶρ ἐπὶ τῆς λαβῆς πάντοτε τοῦ γιαταγανίου, τὸ ὁποῖον ἐκρατεῖτο μετὰ ζεύγους πιστολίων ἐντὸς τῆς ζώνης· ἰδοὺ τοῦ καθαυτὸ Γενιτσάρου τὸ πρωτότυπον. » Τί ζῶα εἶν' ἐκεῖνα, ἠρώτα τὸν Γεντσὰρ-ἀγᾶν ὁ πονηρὸς Βεζίρης Γαλὶμπ-πασσᾶς, τὰ ὁποῖα ἀπήντησα καθ' ὁδὸν, ἔχοντα ἕνα ὀφθαλμὸν καὶ τέσσαρας χεῖρας «; Καὶ ἐνοοῦσε τοὺς

Γκαλειοντζήδαις, οἱ ὁποῖοι, πρὸς ἐπίδειξιν ὕβρεως καὶ ἀψηφησίας, ἐφόρουν τὸ σαρίκιον αὐτῶν τόσον πλαγίως, τετυλιγμένον ἐπὶ τοῦ ἑτέρου μέρους τῆς κεφαλῆς, ὥστε ἐσκέπαζε σχεδὸν τὸν ἕνα 'των ὀφθαλμὸν, ἐν ᾧ τὰς χειρίδας τοῦ ἐπενδύτου αὐτῶν εἶχον κρεμαμένας ὄπισθεν τῶν ὤμων.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος στρατιωτικῶν ἦσαν ὠργανισμένοι, καθὰ προείπομεν, εἰς σώματα στρατιωτικὰ καὶ οἱ εἰς τὰς διαφόρους τῆς Αὐλῆς καὶ τῶν στρατοπέδων λειτουργίας ὑπηρετοῦντες. Καὶ εἴδομεν ἤδη τοὺς κηπουροὺς (Μποσταντζῆ) καὶ τοὺς ξυλοσχίστας (Μπαλτατζῆ), φρουροῦντας τὰ Σουλτανικὰ ἀνάκτορα. Τούτοις προσετεθείσθωσαν οἱ Ὀρνεοκόμοι (Κ ο υ σ σ τ σ ῆ), οἱ Κυνοφύλακες (Σ α μ σ ο ν τ ζ ῆ ἢ Σ ε γ μ π ά ν), οἱ Ἱερακάριοι (Σ τ α χ χ υ ν τ ζ ῆ) κλπ. Ὥστε ὅταν ὁ Χαλκοκονδύλης λέγῃ (1) ὅτι Βαγεζήτης ὁ Κεραυνὸς εἶχεν ἑπταχισχιλίους ἱερακοτρόφους καὶ ἑξακισχιλίους κυνῶν ἐπιμελητὰς, 'δὲν πρέπει 'να 'μᾶς φαίνηται παράδοξον, ἐνθυμουμένους μάλιστα, ὅτι ὄχι μόνον ὁ Κωνστάντιος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀνδρόνικος, ὅταν τὸ Κράτος ἔπνεε τὰ λοίσθια, εἶχον χιλιάδας σ κ υ λ ο μ α γ κ ῶ ν καὶ ὀρνεοκόμων (2).

Ὅλα ταῦτα ἐξέλιπον, χάρις τῷ Θεῷ, καὶ μένει μόνον ἡ φρικώδης μνήμη καὶ τὰ ἀνδρείκελα τῶν πρωταγωνιστῶν τοῦ μεγάλου ἐκείνου δράματος, τοῦ ὁποίου ἡ παράστασις διαρκέσασα τετρακόσια ἑβδομήκοντα ἔτη, κατέστρεψεν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τῇ 27 Ἰουνίου τοῦ 1826, δοξάσασα τὸν Σουλτὰν-Μαχμοὺδ, καὶ ἀνοίξασα νέον δρόμον εἰς τὰ στρατιωτικὰ τῆς Τουρκίας, ὀργανισθέντα ἐπὶ τὸ Εὐρωπαϊκώτερον.

Νιζάμι-τζεδίτ.

Ὁ Εὐρωπαϊκὸς ὀργανισμὸς εἰσήχθη ἐν ὅλῳ τῷ Τουρκικῷ στρατῷ κυρίως ἀπὸ τῶν 1843, καὶ τὸ μὲν πεζικὸν, τὸ ἱππικὸν καὶ τὸ μηχανικὸν ἀκολουθοῦσι τὸν Γαλλικὸν τρόπον, τὸ δὲ πυροβολικὸν τὸν Προυσιακόν. Ἡ δὲ ὑπηρεσία διαιρεῖται εἰς τὴν ἐν ἐνεργείᾳ (Μ ο υ α ζ ά φ) καὶ εἰς τὴν ἐφεδρίαν (Ῥ ε δ ί φ), καὶ ἐκείνης μὲν ἡ διάρκεια εἶνε πενταετὴς, ταύτης δὲ ἑπταετής. Ἡ δὲ στρατιωτικὴ διοίκησις τῆς ὅλης Αὐτοκρατορίας, ἐξαιρουμένων τινῶν ἐπαρχιῶν, ὑπάγεται εἰς ἓξ στρατοπεδαρχίας (Ὀ ρ δ ο ῦ), ἑκάστη δὲ τούτων, ἔχουσα μίαν κεντρικὴν ἕδραν, ὑποδιαιρεῖται εἰς ἕνδεκα λεγεῶνας (Régiments), ὧν ἓξ πεζικοῦ, τέσσαρες ἱππικοῦ καὶ μία πυροβο-

(1) Βιβλ. Γ', 50, ἐκδ Βασιλ. (2) Ἰδε σελ. 90 καὶ 95.

λικοῦ, καὶ περιέχει δύω μοίρας (division), ὑπὸ τὰς διαταγὰς ἑνὸς Φερὶκ, καὶ ἓξ Συντάγματα, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἀντιστρατήγων (λιβᾶ), ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐμπεριέχει δύο τάγματα κτλ. Ἡ στρατοπεδαρχία τῆς Αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ὑποδιαιρεῖται εἰς πέντε τμήματα. Ἕκαστον δὲ Ὀρδὼ ἔχει ἓν ἑξαμελὲς διοικητικὸν Συμβούλιον καὶ ἕκαστον τάγμα ἓν τετραμελές. Κατὰ τὸν ἐν ἔτει 1863 στρατιωτικὸν διοργανισμὸν, τὸ Α΄ ἐκ τῶν ἓξ στρατοπέδων εἶνε ἡ Αὐτοκρατορικὴ φρουρὰ (Ἀ α σ ά)· τὸ Β΄, ἡ φρουρὰ τῆς ΚΠ (Ἀ σ ι τ α ν έ), ἥ τις ἐπίσης φέρει τὸ ὄνομα Αὐτοκρατορική· τὸ Γ΄, ὁ στρατὸς τῆς Ῥούμελης· τὸ Δ΄, ὁ τῆς Ἀνατολῆς· τὸ Ε΄, ὁ τῆς Ἀραβίας καὶ τὸ Ϛ΄, τὸ τοῦ Ἰράκ.

Οἱ δὲ στρατιωτικοὶ βαθμοὶ, πρὸς τοὺς ὁποίους, καθὼς καὶ ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ, ῥυθμίζονται καὶ οἱ τῶν ἄλλων τάξεων τῆς ὑπαλληλίας, εἶνε οἱ ἑξῆς:

Μ ο υ σ σ ί ρ, Στρατάρχης,

Σ ε ρ α σ κ έ ρ, Ἀρχιστράτηγος (ἐν καιρῷ πολέμου),

Φ ε ρ ί κ, Στρατηγὸς (général en chef ou commandant), ἀντιστοιχῶν πρὸς Πασσᾶν τριῶν Ἱππουρίδων,

Λ ι β ᾶ ἢ Μ ί ρ ι - μ ι ρ ᾶ ν, Ἀντιστράτηγος (Général de division), ἀντιστοιχῶν πρὸς τὸν Πασσᾶν δύο Ἱππουρίδων,

Μ ί ρ-ἀ λ ά ϊ ἢ Μ ί ρ ι - λ ι β ᾶ, Ὑποστράτηγος (Général de brigade), ἀντιστοιχῶν πρὸς Πασσᾶν μιᾶς Ἱππουρίδος,

Κ α ϊ μ α κ ά μ, Συνταγματάρχης, ἢ Ἀντισυνταγματάρχης,

Μ π ί ν - μ π α σ ῆ, Ταγματάρχης ἢ Χιλίαρχος,

Κ ο υ λ α σ ί, Λοχαγὸς ἢ Ἑκατόνταρχος,

Γ ι ο ύ ζ - μ π α σ ῆ ς, Ὑπολοχαγὸς κτλ.

Κατὰ τὰς ἀκριβεστέρας δὲ πληροφορίας, ὁ Τουρκικὸς τακτικὸς στρατὸς ἦτον, τῷ μὲν 1844, ἑκατὸν πεντήκοντα ὀκτὼ χιλιάδες, διῃρημένος ὡς ἀκολούθως:

ἡ Αὐτοκρατορικὴ φρουρὰ	10,000
τὸ πεζικὸν τῆς γραμμῆς	92,000
τὸ Ἱππικὸν	25,000
τὸ Πυροβολικὸν	26,000
τὸ Μηχανικὸν	4,000
ὁπλοποιοὶ καὶ ὑπονομοποιοὶ	1,800

Τῷ δὲ 1850, ἠριθμεῖτο εἰς 277,360, ἐξ ὧν οἱ ἡμίσεις ἐν ἐνεργείᾳ, καὶ οἱ ἡμίσεις ἐν ἐφεδρίᾳ.

Τούτοις προσθετέον 117,000 ἐπικούρους (Σέρβους, Αἰγυπτίους, Δάκας κτλ.), εἰς τοὺς ὁποίους ὅμως πολλὰς ἐλπίδας δὲν δύναται να ἔχῃ

οὐδέποτε ἡ Πύλη· 30,000 Χωροφύλακας (Καβὰς καὶ Σεϊμὲν) καὶ ἀγροφύλακας (Κουρουτζῆ)· 5,000 Τατάρους· 2,000 ξένους ἐθελοντὰς καὶ 50,000 ἐντοπίους τοιούτους· ὥστε τὸ σύνολον τῶν κατὰ ξηρὰν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Αὐτοκρατορίας συμποσοῦται εἰς 480—500,000 ἀνδρῶν, πρὸς μισθοδοσίαν, διατροφὴν, ἐνδυμασίαν καὶ διατήρησιν τῶν ὁποίων δαπανῶνται 70,000,000 φράγκα κατ' ἔτος.

Κατὰ τὸν ὀργανισμὸν δὲ τῶν 1849, ὁ ἐν ἐνεργείᾳ στρατὸς συνεκροτεῖτο ἐξ ὀγδοήκοντα ταγμάτων ἢ λεγεώνων (régiments), ἀποτελούντων 148,680 ἄνδρας καὶ διῃρημένων εἰς ἓξ συντάγματα, ἑκάστου τῶν ὁποίων τὸ πραγματικὸν ὑπολογίζεται εἰς 20,980 ἄνδρας, κατὰ τὴν ἑξῆς ἀναλογίαν:

Πεζικὸν	16,000
Ἱππικὸν	2,870
Πυροβολικὸν	1,300

Ἕκαστος στρατιώτης λαμβάνει, ἐκτὸς τῶν πρὸς ἐνδυμασίαν καὶ διατήρησιν αὐτοῦ, καὶ ταγήνιον, 900 γραμμάρ. ἄρτου, 270 γρ. κρέατος, 49 γρ. βουτύρου, 75 γρ. ὀρυζίου, 18 γρ. ἅλατος, 27 γρ. ὀσπρίων ἢ λαχανικῶν, ἐκτὸς σαπωνίου, ἐλαίου καὶ ξυγγοχηρίων. Ὁ Δεκανεὺς (Ὀν-μπαστης) λαμβάνει 30 γρόσια τὸν μῆνα, ὁ ἑκατόνταρχος (Γιούζ-μπασης) 150, ὁ Χιλίαρχος (Μπίν-μπαστης) 1200. Λαμβάνουσι δὲ καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ, ἄχρις ἀνθυπολοχαγοῦ (Lieutenant) συμπεριλαμβανομένου, ταγήνιον, διπλασιαζομένου, τετραπλασιαζομένου καὶ καθεξῆς τοῦ ποσοῦ, ἀναλόγως τῆς ὑπεροχῆς τοῦ βαθμοῦ, μέχρι τοῦ Μουσσίρ, ὅς τις λαμβάνει 128 ταγήνια τὴν ἡμέραν εἰς χρήματα, λογιζομένης ἑκάστης μονάδος πρὸς τριάκοντα λεπτά.

Τὸ δὲ ὑλικὸν τοῦ στρατοῦ, ὡς πρὸς τὸ πυροβολικὸν μὲν, συνίσταται εἰς 1600 κανόνια διαφόρου μεγέθους, ἐκτὸς τῶν πρὸς πολιορκίαν· εἰς τὸ χυτήριον δὲ τοῦ Τὸπ-χανὲ ἦσαν τῷ 1848 ἀποτεταμιευμένα 1200 κανόνια· ὡς πρὸς τὰ ὅπλα δὲ τοῦ πεζικοῦ, ἐν τῷ κατὰ τὸν Δολμὰ-μπαγτσὲ Τυφένγκ-χανὲ κατεσκευάζοντο 30,000 μολυβδοβόλα κατ' ἔτος, ἐκτὸς τῶν ἐπιδιορθουμένων.

Ἵδρυνται δὲ περὶ τὴν ΚΠ καὶ ἓξ στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα, ὧν δύο μὲν ἐν τῷ Τὸπ-καποῦ, ἓν δὲ ἐν τῷ Τὸπ-δασῆ τοῦ Σκουταρίου διὰ τὴν Αὐτοκρατορικὴν φρουρὰν (τὸ ὡραιότερον τῶν ἐν πάσῃ τῇ Εὐρώπῃ), ἓν ἐν τῷ Μὰλ-τεπὲ, ἓν ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ διὰ τοὺς ναυτικοὺς, καὶ ἓν διὰ τοὺς ἐργάτας τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐργοστασίων.

Ἡ στρατολογία ἐνεργεῖται κατὰ κλῆρον μεταξὺ τῶν ἐχόντων εἴκοσιν

ἐτῶν ἡλικίαν νέων, λογιζομένη συνήθως εἰς 25,000 ἀνθρώπους κατ' ἔτος καὶ οὐχὶ πλέον τοῦ ἑνὸς κατ' οἰκογένειαν, ἐξαιρουμένων τῶν μονογενῶν καὶ τῶν Ῥεαγιάδων, οἱ ὁποῖοι ὅμως, ἐὰν 'δὲν θέλωσι 'να πληρώσωσιν ἀντικαταστάτας, στρατολογοῦνται διὰ τὸ ναυτικόν.

Ναυτικόν.

; Εἶχον οἱ Γραικορωμαῖοι ναυτικόν; Εἶχον ἐξ ἅπαντος, καὶ πολύ, καὶ ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἀκμάσαν, καὶ δι' αὐτοῦ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος κατεναυμάχησε τὸν Λικίνιον, καὶ ὁ Ἡράκλειος καὶ Πωγωνάτος τοὺς Σαρακηνούς, καὶ ὁ Ἀναστάσιος τὸν ἀποστάτην Βιταλιανὸν ἐν τοῖς λεγομένοις Βυθαρίοις τοῦ Βοσπόρου. Ὁ δὲ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἔλεγεν ὅτι » οὐκ ἔστιν » ἀσφαλῶς κατέχειν τὴν πόλιν τοὺς Ῥωμαίους, μὴ τὸ πᾶν θαλασσοκρα» τοῦντας «. Νικήτας δὲ ὁ Ὠορύφας ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος κατεπόντισεν ἐν τῇ Προποντίδι τὸν Ἀραβικὸν στόλον, καὶ μετὰ ἓν ἔτος, τῷ 883, ὑπερνεωλκήσας διὰ νυκτὸς τὰς τριήρεις αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Σαρωνικοῦ εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ἐπέπεσε κατὰ τῶν Ἀράβων αἴφνης, καὶ τοὺς ἐξηφάνισεν. Ὁ δὲ Νικηφόρος Φωκᾶς, στρατηγὸς ἔτι τότε Ῥωμανοῦ τοῦ Β', συνεκρότησεν ἐντὸς ἑπτὰ μηνῶν στόλον ἐκ χιλίων δρομώνων, διακοσίων παμφυλίδων καὶ χιλίων τριακοσίων ἑπτὰ φορτηγῶν, παρέλαβεν ἐπ' αὐτῶν ἑκατὸν χιλιάδας ἀνδρῶν, πλὴν τῶν ναυτῶν, καὶ στρατεύσας κατὰ τῆς Κρήτης, κατεχομένης πρὸ ἑκατὸν τριάκοντα ἐτῶν ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, ἀπεδίωξεν αὐτοὺς καὶ ἀνεκτήσατο τὴν δούλην νῆσον. Ἀλλ' ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου, τὸ ναυτικὸν κατελύθη, λόγῳ δῆθεν οἰκονομίας, καὶ τὴν κατάλυσιν ταύτην ὁ Γρηγορᾶς 'δὲν διστάζει 'να ὀνομάσῃ αἰτιωτάτην τῶν ἐπιβρισάντων κατόπιν κατὰ τῆς Αὐτοκρατορίας δεινῶν (1). » Οἱ δὲ στρατηγοὶ τοῦ πλωΐμου Δρουγγά» ριοι ἐκαλοῦντό ποτε τοῖς ἄνω χρόνοις «, λέγει ὁ Λέων ἐν τοῖς αὐτοῦ Ναυμαχικοῖς. Παντὸς δὲ τοῦ στόλου ἡγεῖτο ὁ Ἀμηράλιος (Μιραλάϊ), ὑπαγόμενος αὐτός τε καὶ ὁ Δρουγγάριος τοῦ πλωΐμου εἰς τὸν Μέγαν Δοῦκα, ὅς τις ἦτον ὁ ἀρχηγὸς τῶν κατὰ θάλασσαν δυνάμεων τοῦ Κράτους, καθὰ προείπομεν.

Τὰ δὲ πλοῖα αὐτῶν εἶχον καὶ σχήματα καὶ ὀνόματα διάφορα: Γαλέαι

(1) Γρηγορ. ΣΤ', 3.

(galères), Κουμπαρέαι (gabares), Σακτοῦραι (φορτηγά), Πάμφυλοι, Κάραβοι κτλ., Δρόμωνες, » ἔχοντες ἀνὰ ἀνδρῶν κωπηλατῶν σλ', καὶ ἀνὰ πο» λεμιστῶν ο' ». Τὰ δὲ λεγόμενα Χελάνδια (Chalans) ἦσαν κυρίως ναῦς ἱππαγωγοί, καὶ εἶχον ἑπομένως στικωτὴν γέφυραν καὶ εἶδος θύρας διὰ τοὺς ἐπιβιβαζομένους καὶ ἀποβιβαζομένους ἵππους, καὶ τὰ καλούμενα Huissiers, Wissiers, ἐκ τοῦ Huis ἡ θύρα, καὶ τὰ Estoires καὶ τὰ Nisers. Ἀλλὰ παρημέλησαν τὴν θάλασσαν, τὴν ὁποίαν βαθμηδὸν κατέκτησαν οἱ Γενουῖται καὶ Οὐενετοί, καὶ ἠρκέσθησαν 'να κλείωσι μόνον τὸν κόλπον 'των καὶ 'να ὀχυρῶνται δι' ἁλύσων, ἄχρις ὅτου καὶ ταύτην διέκοψαν οἱ Οὐενετοί· ὁ δὲ Μεχμὲδ, πλεύσας διὰ τῆς ἠπείρου, ἀπέδειξεν ὅτι τὰ ἰσχυρότερα προπύργια εἶνε τὰ στήθη τῶν ἀνδρείων.

Τὸ κυριώτερον ὅμως ὅπλον τοῦ πλωΐμου 'των, δι' οὗ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἔκαιον τοὺς στόλους τῶν βαρβάρων ὁλοκλήρους, ἦτον τὸ καλούμενον Ὑγρὸν ἢ Θαλάσσιον ἢ Ῥωμαϊκὸν ἢ Ἑλληνικὸν πῦρ (feu Grégeois), τὸ ὁποῖον ἐφευρέθη ἐπὶ Πωγωνάτου ὑπὸ τοῦ Σύρου Καλλινίκου, ἐξ Ἡλιουπόλεως, ὑποκειμένης ἤδη εἰς τοὺς Σαρακηνούς, οἵ τινες ὅμως 'δὲν 'τὸ ἐγνώριζον καὶ διὰ πολὺν καιρὸν ἦσαν θύματα αὐτοῦ. Ὅθεν ἀπατᾶται ὁ Vossius, λέγων ὅτι ὁ Καλλίνικος 'τὸ εἶχε μάθη παρ' αὐτῶν. Φυγὼν δὲ οὗτος εἰς ΚΠ, ἐγνωστοποίησε τῷ Αὐτοκράτορι τὴν κατασκευήν 'του, περὶ τῆς ὁποίας τίποτε 'δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστὸν, καὶ ἡ περιγραφὴ τῆς Ἄννης τίποτε 'δὲν σαφηνίζει. Διότι οἱ Αὐτοκράτορες εἶχον αὐτὴν ἀπόῤῥητον καὶ ἐμπεπιστευμένην εἰς μηχανικὸν, ὅς τις διέμενε πάντοτε παρ' αὐτοῖς. Εἰς δὲ τοὺς συμμάχους βασιλεῖς ἔστελλον κατεσκευασμένον, προφασιζόμενοι ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, μαθὼν δι' ἀγγελικῆς ἀποκαλύψεως τὸν τρόπον τῆς σκευασίας 'του, ἀφῆκεν ἀρὰν καθ' οὗ τινος ἤθελε κοινοποιήσῃ αὐτὸν, ἣν τολμήσας τις ποτὲ 'να παραβῇ, ἐγένετο ἐμβρόντητος κτλ. Γνωρίζομεν δὲ μόνον ὅτι τὸ πῦρ τοῦτο ἔκαιε καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ἡ δὲ φλὸξ αὐτοῦ, ἀπεναντίας τοῦ κοινοῦ πυρὸς, ἔῤῥεπε πρὸς τὰ κάτω καὶ διευθύνετο ὅπου ἤθελεν ὁ ἀκοντίζων. Κατέτρωγε δὲ, ὄχι μόνον τοὺς λίθους, ἀλλὰ καὶ τὸν σίδηρον, καὶ 'δὲν ἐσβύνετο, εἰμὴ δι' ὄξους, οὔρου καὶ ἄμμου. Τὸ μετεχειρίζοντο δὲ, ἢ φυσῶντες αὐτὸ διὰ σιφώνων, ἢ ἀκοντίζοντες αὐτὸ διὰ βελῶν περιτυλιγμένων διὰ στυππείου ἀλειμμένου δι' αὐτοῦ, ἢ ἐντὸς φιαλῶν, τὰς ὁποίας ἐσφενδόνιζον ὡς Γρενάτας. Ἀλλ' ἀκοντιζόμενον διὰ τῶν βαλιστρῶν, ἦτον τρομερώτατον· διότι ἐῤῥίπτετο συγχρόνως εἰς πολλὴν ποσότητα καὶ εἰς μακρὰς ἀποστάσεις. Εἰς κόνιν δὲ διαῤῥιπτόμενον, εἶχε τὰς αὐτὰς σχεδὸν ἰδιότητας τῆς σημερινῆς πυρίτιδος, ἐκτὸς μόνον ὅτι 'δὲν 'τὸ μετεχειρίζοντο πρὸς τίναγμα σφαιρῶν. Τοιαύτην

τινὰ σκευασίαν, ἐκ θείου καὶ νάφθας (1), ἐγνώριζον ἤδη πρὸ πολλοῦ, καὶ τὴν μετεχειρίζοντο ἐν ταῖς πολιορκίαις πρὸς πυρπόλησιν τῶν μηχανῶν, καὶ δι' αὐτοῦ ὁ Γενσερῖχος ἐπυρπόλησε τὸν Ῥωμαϊκὸν στόλον, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Βασιλίσκου. Ἰούλιος δὲ ὁ Ἀφρικανὸς, ζῶν ἐπὶ Ἐλεγαβάλου καὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Σεβήρου, ἀναφέρει τεχνητόν τι πῦρ ἐκ θείου ἀπύρου, νίτρου, ἅλατος ὀρυκτοῦ καὶ κεραυνίτου λίθου. Τοιαύτην δέ τινα σχεδὸν σκευασίαν εὑρίσκομεν καὶ ἐν τῷ Περὶ θαυμασίων συγγράμματι, τῷ ἀποδιδομένῳ ψευδῶς εἰς Ἀλβέρτον τὸν Μέγαν. Ὁ δὲ Ἰούλιος Σκαλίγηρος, ἐν τῷ κατὰ τοῦ Καρδάνου πονήματι αὐτοῦ, ἐκτίθησι δύω τρόπους σκευασίας, ἀναφέρων, χωρὶς 'να 'τοὺς ὀνομάζῃ, δύω συγγραφεῖς, τὸν μὲν Ἄραβα, τὸν δὲ Καταλάνον· κατὰ δὲ τοὺς χημικοὺς, ἀμφότεροι οἱ τρόποι οὗτοι παράγουσι τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ὑγροῦ πυρός· ἡ δὲ πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι καὶ τὸ πετρέλαιον μόνον ἔχει τρομερὰ τοιαῦτα. Περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀνευρέθη ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ, μεῖναν ἀνέκδοτον ὑπὸ φιλανθρωπίας, ἀπωλέσθη πάλιν (2).

Τὸ δὲ ναυτικὸν τῆς Τουρκίας συνίστατο τῷ μὲν 1838 εἰς δεκαοκτὼ πλοῖα τῆς γραμμῆς, εἰκοσιπέντε φρεγάτας, ἓξ κορβέτας καὶ εἰκοσιπέντε πλοῖα μικρότερα. Τῷ δὲ 1850 τὸ σύνολον τῶν πολεμικῶν σκαφῶν ἠριθμοῦντο εἰς ἑβδομήκοντα τέσσαρα, τὰ δὲ ἐν ἐνεργείᾳ πληρώματα εἰς δεκαπέντε χιλιάδας, αἱ ὁποῖαι, ἐν καιρῷ ἀνάγκης, συμπληροῦνται εἰς τριάκοντα δύω χιλιάδας. Τῷ δὲ 1867 εἰς 130 σκάφη, μικρὰ-μεγάλα, φέροντα περὶ τὰ 1600 τηλεβόλα διαφόρου ὁλκῆς. Παρεκτὸς δὲ τοῦ ἐν ΚΠ ναυστάθμου (Τερσ-χανὲ), ἑνὸς τῶν ὡραιοτέρων τῆς οἰκουμένης, ὑπάρχουσι ναυπηγεῖα καὶ ἐν Σινώπῃ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ τῇ ἐν Πόντῳ καὶ ἐν Κίῳ καὶ ἐν Μιτυλίνῃ καὶ ἐν Ῥόδῳ· σχολεῖον δὲ ναυτικὸν ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἑνὸς ἀντιναυάρχου.

Τὴν δὲ ἰσχὺν ἅπασαν καὶ τὴν εὐθύνην τοῦ Ὑπουργείου τῶν ναυτικῶν ἔχει ὁ Καπετὰν-πασσᾶς (ναύαρχος), ἔχων ὑπὸ τὰς ὁδηγίας 'του τὸν Διευθυντὴν τοῦ Ναυστάθμου (Τερσχανὲ-ἐμινῆ). Τὸ δὲ προσωπικὸν τοῦ ναυτικοῦ ἐπιτελείου σύγκειται ἐκ πέντε ναυάρχων, τριῶν ἀντιναυάρχων καὶ πέντε ὑποναυάρχων, ἐξ ὧν οἱ μὲν πρῶτοι ἔχουσι βαθμὸν καὶ μισθὸν Φερίκ, οἱ δὲ δεύτεροι Λιβᾶ, καὶ οἱ τρίτοι Μπίν-μπαση ἢ Μίρι-Λιβᾶ, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐξισοῦται καὶ ὁ Σαντζάκ-μπεης ἢ σημαιοφόρος.

Ἕκαστον δὲ πλοῖον τῆς γραμμῆς ἔχει ἕνα πλοίαρχον, ἔχοντα τίτλον

(1) Καλουμένης καὶ Ἔλαιον Μηδικὸν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐλέγετο καίουσα ἡ φαρμακὶς Μήδεια τὴν ἀντίζηλόν 'της. (2) Περὶ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς ἴδε Histoire de l' Artillerie, première partie, par MM. Renaud, de l' Institut, et Favé, capitaine d' artillerie, 1845.

Μπέη καὶ βαθμὸν Ἀντισυνταγματάρχου (Lieutenant colonel), ἕνα ὑποπλοίαρχον καὶ ἕνα Χότζαν, ἀντιστοιχοῦντας πρὸς τὸν βαθμὸν Ταγματάρχου (Major), δεκαὲξ ἀξιωματικούς, ἕνα ἰατρόν, δύω χειρουργούς, ἕνα Ἰμάμην, καὶ 800-900 ἀνδρῶν πλήρωμα, διῃρημένων κατ' ἴλας ἢ οὐλαμοὺς καὶ ἐχόντων τὸν αὐτὸν μισθὸν καὶ τὰ αὐτὰ ταγήνια τῶν ὑπηρετούντων κατὰ ξηράν.

Ἡ δὲ σημαία τοῦ Τουρκικοῦ ναυτικοῦ εἶνε ἐρυθρά, ἔχουσα ἐν τῷ μέσῳ ἀργυροκέντητον τὴν ἡμισέληνον μετὰ τοῦ ἀστέρος (ἑωσφόρου). Τὰ δὲ ἰδιαίτερα φλάμουλα ἑκάστης τῶν τριῶν ναυαρχίδων, ἐρυθρᾶ ἐπίσης, ὑψούμενα ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἱστοῦ, ἔχουσιν ἐπ' αὐτῶν ἀργυροκέντητα, τῆς μὲν πρώτης, τῆς κυρίως ναυαρχίδος (Καπιτάνας), τὴν διπλῆν σπάθην (ζουλφικάρ)· τῆς δὲ δευτέρας, τῆς ἀντιναυαρχίδος (Πατρώνας), ἓν κανόνιον· τῆς δὲ τρίτης, τῆς ὑποναυαρχίδος (Ῥηάλας), τρεῖς κανονίων σφαίρας. Τὸ δὲ δικαίωμα τοῦ ὑψόνειν κατὰ τὰς ἐπισήμους περιστάσεις τὸ φλάμουλον, τὸ φέρον τὸν Αὐτοκρατορικὸν Τουγρᾶν, χαιρετώμενον ἑκάστοτε διὰ μιᾶς καὶ εἴκοσι κανονοβολῶν, ἔχει μόνος ὁ ναύαρχος.

Τοιαύτη εἶνε ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, ἁπλῆ τὴν σύστασιν, ὁμοιόμορφος τὴν πορείαν, ταχεῖα τὴν ἐνέργειαν, καὶ δεικνύουσα οὕτω τὴν στρατιωτικὴν αὐτῆς καταγωγήν. Εἶνε δὲ πάντοτε σχεδόν, ὁσάκις δὲν μεσολαβοῦσι καταχρήσεις (αἱ ὁποῖαι ὅμως εἶν' ἀποτέλεσμα οὐχὶ τοῦ διοικητικοῦ μηχανισμοῦ, ἀλλὰ τῆς διαφθορᾶς τῶν ἀτόμων), καὶ δικαία καὶ πραεῖα. Τὸ δὲ ἄξιον μιμήσεως εἶνε ὅτι ἕκαστος δημόσιος ὑπάλληλος ἀκροᾶται παντοῦ καὶ πάντοτε τοὺς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ προθύμως καὶ ἀνεκτικῶς, ὁποιασδήποτε κοινωνικῆς τάξεως κἂν ὦσιν, ὡς ὁ πατὴρ τὰ τέκνα του.

Χαίρομεν, βλέποντες τὴν Τουρκίαν ῥυθμιζομένην ἐπὶ τὸ Εὐρωπαϊκώτερον, ἀποβάλλουσαν τὰς παλαιάς αὐτῆς ἕξεις, ὡς ἀσυμβιβάστους τοὐντεῦθεν πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν νεωτέρων ἰδεῶν καὶ τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ· ἀλλὰ νομίζομεν εὐκταῖον νὰ μὴ συναποβάλῃ μετὰ τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ τὰ εὖ κείμενα, καθὼς συμβαίνει συνήθως, ὁσάκις ἡ ῥύμη τῆς πρὸς τοὺς νεωτερισμοὺς τάσεως κατισχύει τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ τῆς κρίσεως τῶν νομοθετούντων.

ΤΜΗΜΑ Β΄.

Κάτοικοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Πληθυσμός.

Ἡ ἀκριβὴς τῶν κατοίκων καταμέτρησις εἶν' ἀδύνατος εἰσέτι ἐν τῇ Τουρκίᾳ διὰ πολλὰς αἰτίας. Διότι πῶς ν' ἀπαριθμήσῃ τις λαὸν εἰς τόπον, ὅπου καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ τῆς Στατιστικῆς εἶνε ἄγνωστον, ὅπου βιβλία γεννήσεων καὶ ἀποβιώσεων 'δὲν διατηροῦνται, ὅπου αἱ λεωφόροι εἶνε χωρὶς ὀνόματος, ὅπου τὰ ἄτομα 'δὲν παρονομάζονται ἀπὸ τῆς οἰκογενείας, ἀλλ' ἢ ἀπὸ σωματικοῦ ἐλαττώματος, ἢ ἀπὸ τοῦ ἐπαγγέλματος, ὃ μετέρχονται, ἤ, τὸ πολύ, ἀπὸ τῆς πατρίδος, ὅπου τὸ Χαρέμιον εἶν' ἀπρόσιτον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν, ὅπου ὁ κάτοικος ἔχει συμφέρον 'να μένῃ ἄγνωστος; Ἐκτὸς δὲ τούτων, ὁ Μωαμεθανικὸς νόμος ἀποδιοπομπεῖται τὴν καταμέτρησιν τῶν κατοίκων, καὶ τὸ ἱστορικὸν τοῦ Δαβὶδ εἶναι φαίνεται παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς ἰδέα διαιωνιζομένη. Ἀφ' ἑτέρου ὁ νομοθέτης τῶν Μουσουλμάνων ἐγνώριζεν ἴσως, ὅτι παρ' ἔθνει ἀμαθεῖ ἡ ἐθνικὴ περιφιλαυτία διατηρεῖται ἀκμαία διὰ τῆς ἀγνοίας τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων.

Ὁ πληθυσμὸς ἰδίως τῆς ΚΠ εἶνε, παρὰ πάσας τὰς ἄλλας μεγαλοπόλεις, ὁ μᾶλλον δυσυπολόγιστος· διότι, ἐκτὸς τῶν μονίμων κατοίκων, ὑπάρχουσι καὶ οἱ παρεπίδημοι, τῶν ὁποίων τὸ πλεῖστον μέρος, ὅλοι σχεδόν, εἶνε ἄγαμοι (μ π ε κ ι ά ρ), ὑπολογιζόμενοι κατὰ μέσον ὅρον, εἰς ἑβδομήκοντα πέντε χιλιάδας.

Ἐπὶ τῶν Γραικορωμαίων, καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῶν Τούρκων ἐν τῇ Ἀσίᾳ, πολλοὶ τῶν κατοίκων τῶν μερῶν ἐκείνων μετῴκουν πανοικεσίᾳ, πολλοὶ δὲ μετῳκίζοντο καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν Αὐτοκρατόρων, εἰς τὴν ΚΠ.

Ὅθεν, καὶ μεθ' ὅλην τὴν ἀθλιότητα τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Γραικορωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ πόλις αὕτη περιεῖχε πλῆθος κατοίκων, οἱ ὁποῖοι, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἤδη τῆς ἁλώσεως, ἠριθμοῦντο, καθὰ λέγεται, εἰς διακοσίας χιλιάδας. » Ἀεὶ γὰρ δὴ αὕτη ἡ πόλις, λέγει ὁ Σωκράτης, καὶ » ἄπειρα τρέφουσα πλήθη, τὰ πολλὰ εὐθηνεῖται, τῷ τε διὰ θαλάσσης ἔχειν » τῶν πανταχόθεν ἐπιτηδείων τὴν προσκομιδὴν, καὶ ὅτι ὁ Εὔξεινος Πόν- » τος, παρακείμενος, ἄφθονον αὐτῇ, ἡνίκα προσδεηθῇ, παρέχει τὸν σῖτον«.

Κατὰ τὴν γενομένην τῷ 1844 ἀκριβῆ, ὅσον ἐνεδέχετο, καταμέτρησιν τῶν κατοίκων, ὁ πληθυσμὸς τῆς Τουρκίας ἀναβαίνει εἰς 35,350,000 ψυχὰς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐὰν ἀφαιρεθῶσι 3,800,000 διὰ τὰς σατραπείας τῆς Αἰγύπτου καὶ Τύννιδος, μένουσι 31,550,000, ὧν οἱ Ὀθωμανοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἀποτελοῦσιν ὑπὲρ τὸ ἥμισυ.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἰδίως Τουρκία τῷ 1845 περιεῖχε 16,440,000 κατοίκων, ἐξ ὧν 6,004,941 Μωαμεθανοὶ, καὶ 10,435,079 Χριστιανοὶ, κατὰ τὴν ἐφεξῆς ἀναλογίαν :

	Μουσουλμάνοι	Χριστιανοί	τὸ συναμφότερον
Κωνσταντινούπολις	629,520	330,480	960,000
Ἀδριανούπολις	453,000	996,268	1,450,000
Θεσσαλονίκη	474,464	483,536	958,000
Ῥούμελη (1)	747,004	761,996	1,409,000
Ἰωάννινα	253,328	674,672	928,000
Βόσνα	953,676	896,324	1,850,000
Βιδίνι	503,645	596,355	1,100,000
Σιλίστρα	1,018,680	181,320	1,200,000
Νύσσα	477,172	676,828	1,154,000
Σκόπια	356,228	342,772	699,000
Σερβία			1,000,000
Βλαχία	30,000		1,800,000
Μολδαβία			1,200,000
Κρήτη	93,112	118,888	212,000
Ἀρχιπέλαγος	114,360	305,640	420,000
	5,994,189	6,365,499	16,340,000
Κατὰ τὸν Κ. Οὐβικίνην ὅμως, ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία περιέχει			13,790,000
Ῥουμούνους (Βλάχους καὶ Μολδαβούς)			4,500,000

(1) Μοναστηρίου κλπ.

Σέρβους	1,000,000
Βουλγάρους	3,200,000
Βοσθνιάκους (1), Ἐρζεγοβινίους, Καθολικοὺς Ῥωμ.	180,000
(Κουτσο)βλάχους, Μακεδόν., Ἠπειρώτ., Θρακοβουλγάρ.	800,000
Ἀλβανοὺς Καθολικούς,	150,000
Γραικοὺς τῆς Στερεᾶς,	1,000,000
Γραικοὺς τῶν νήσων	560,000
Αἰγαιοπελαγίτας (συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ἀσιατικῶν νήσων)	400,000

Ἐν γένει δὲ, περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, οἱ συγγραφεῖς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀντιγράφουσιν ἀλλήλους, διότι τὸ στάδιον τῶν εἰκασιῶν εἶν' ἐλεύθερον. Ἑπομένως αἱ ἀπάται καὶ ἀντιφάσεις, ἀντὶ 'να ἐκλίπωσιν ἐνώπιον σπουδαίας ἐρεύνης καὶ τῆς πραγματικότητος, ἐπολλαπλασιάσθησαν. Μερικὰς ὅμως Ἐπαρχίας ἐξηκρίβωσαν ἰδιαιτέρως ἔνιοι συγγραφεῖς. Ὁ Κ. Εὐγένιος Poujade, π. χ., ἔχει, περὶ μὲν τῆς Ἠπείρου,

Μουσουλμάνους	110,000
Χριστιανοὺς	221,000
Τὸ συναμφότερον	331,000

Περὶ δὲ τῆς Βοσθνίας,

Μουσουλμάνους	200,000
Χριστιανοὺς	265,000 (2)
Γύφτους	16,000
Ἑβραίους	11,000
τὸ σύνολον	492,000

Εἷς δέ τις τῶν ἡμετέρων, περιηγηθεὶς ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ πρό τινων ἐτῶν τὴν Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, δίδει τοὺς ἑξῆς ἀριθμοὺς τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας:

Γραικοὶ	896,000
Τοῦρκοι καὶ Ἑβραῖοι	428,000
Ἀθίγγανοι	54,000
τὸ ὅλον	1,378,000

(1) Οἱ Βοσθνιάκαι ὀνομάζουσιν ἑαυτοὺς Μ π ο τ σ ε ν ά κ, δηλαδὴ Πατσινάνας. (2) Ἐξ ὧν 150,000 Καθολικοί.

Ἄλλος συγγραφεὺς, ἐπίσης σπουδαῖος καὶ εὐσυνείδητος, ἐξηκρίβωσε τὸν πληθυσμὸν τῶν κατοίκων τῆς Συρίας, διελὼν αὐτοὺς κατὰ τὰ διάφορα φῦλα ἢ θρησκεύματα, ὡς ἑξῆς:

Ναζωραῖοι (Ἀνσαριέ)	20,000
Μαρωνῖται	260,000
Δρούζοι	230,000
Μετουαλίδαι	85,000
Κιοῦρδοι καὶ Ἄραβες	160,000
Τοῦρκοι	80,000
Τουρκομάνοι	30,000
Γραικοὶ	100,000
Ἀρμένιοι	40,000
Χαλδαῖοι	25,000
Ἑβραῖοι	70,000
Σαμαρεῖται	30,000
τὸ ὅλον	1,130,000

Ἐπίσης δυνάμεθα ἵνα βάλωμεν βάσιν καὶ ἐπὶ τῶν ἑπομένων πληροφοριῶν, ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸν τῶν κατοίκων τῆς κυρίως Βουλγαρίας, ἐπὶ 2900 τετραγωνικῶν λευγῶν ἐκτάσεως γῆς:

Βούλγαροι ὀρθόδοξοι	2,500,000
» Καθολικοὶ	10,000
Μουσουλμάνοι	400,000
Τάταροι	50,000
Καζάκοι Ζαπορότοι	50,000
Ἑβραῖοι	50,000
Ἀρνησίθρησκοι (1)	50,000
	3,110,000

Ὑπάρχουσιν ὅμως ἄλλα δύο ἑκατομμύρια Βουλγάρων Χριστιανῶν, διεσπαρμένων ἐν Μακεδονίᾳ, Θράκῃ, Ἀλβανίᾳ καὶ Σερβίᾳ.

Κατὰ τὸν Χάσπελ, οἱ ἐν Εὐρώπῃ Ὀθωμανοὶ συνεποσοῦντο τῷ 1823 εἰς 2,700,000. Ὁ Οὐβικίνης ὑπελόγισεν αὐτοὺς εἰς 1,400,000. Ἔκ τινος δὲ

(1) Γνωστοὶ ἄλλως ὑπὸ τὸ ὄνομα Πομάτσοι, προσελθόντες εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν διὰ καταχρήσεις δῆθεν τοῦ Κλήρου. Λαλοῦσι δὲ τὴν Βουλγαρικήν, καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκτελοῦσιν ἐν τῷ κρυπτῷ τὰς τελετὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Κατοικοῦσι δὲ περὶ τὴν Σόφιαν.

ἀξιοσημειώτου ἐκθέσεως, ἀπευθυνθείσης εἰς τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν, προκύπτει ὅτι οἱ Τοῦρκοι 'δὲν ὑπερβαίνουσι τὸ 1,150,000. Ὥστε, ἐάν τις λάβῃ ὡς μέτρον τὴν διαδοχικὴν ταύτην ἔκπτωσιν, 'δὲν εἶνε οὐδόλως παράδοξον ἡ ἐνεστῶσα γενεὰ 'να ἴδῃ ἐντελῶς ἐκλιποῦσαν τὴν ἐν Εὐρώπῃ Τουρκικὴν φυλήν.

Ἂς παραθέσωμεν ἤδη καὶ ἄλλον Πίνακα τῶν ἀμέσως εἰς τὴν Κεντρικὴν Κυβέρνησιν ὑπαγομένων κατοίκων τῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπως ἐκ πολλῶν διδομένων δυνηθῇ ὁ ἀπροκατάληπτος ἀναγνώστης 'να σχηματίσῃ, ὅσον ἐνδέχεται πλησιάζούσας εἰς τὴν ἀλήθειαν, τὰς εἰκασίας 'του.

Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία.

Θεσσαλία	350,000
Μακεδονία	1,460,000
Ἀλβανία	980,000
Θρήκη	1,900,000
Βουλγαρία	3,000,000
Βοσθνία	960,000
Νῆσοι	250,000
τὸ ὅλον	8,900,000

Ἀσιατικὴ Τουρκία.

Μικρὰ Ἀσία	6,000,000
Ἀρμενία	1,500,000
Κιουρδιστὰν	1,300,000
Μεσοποταμία	1,400,000
Συρία	1,200,000
Δυτικὴ Ἀραβία	600,000
Νῆσοι	300,000
Ἀντιβασιλεία τῆς Τριπόλεως	500,000
τὸ ὅλον	12,800,000

Κατὰ θρησκείας δὲ διαιρούμενοι οἱ κάτοικοι τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, εὑρίσκονται, ἐν μὲν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ,

Ὀθωμανοὶ	1,000,000
Γραικοὶ	2,540,000
Βούλγαροι	2,800,000
Ἀλβανοὶ	850,000
Βοσθνιάκαι	840,000
Ἀρμένιοι	400,000
Ἑβραῖοι	300,000
Τάταροι	30,000
Ἀθίγγανοι	80,000
Λεβαντινοὶ (Εὐρωπαῖοι ἀποκαταστημένοι)	60,000
τὸ ὅλον	8,900,000

Ἐν δὲ τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ,

Μωαμεθανοὶ	5,000,000
Γραικοὶ	1,600,000
Ἀρμένιοι	1,950,000
Γεωργιανοὶ	50,000
Πέρσαι	150,000
Κιοῦρδαι	1,500,000
Ἄραβες	900,000
Τουρκομάνοι	150,000
Χαλδαῖοι	130,000
Μαρωνῖται	260,000
Ναζωραῖοι καὶ Μετουαλίδαι	175,000
Ἑβραῖοι	350,000
Ἀθίγγανοι	60,000
Λεβαντινοὶ	25,000
τὸ ὅλον	12,300,000

Ἐν δὲ τῇ Ἀφρικανικῇ Τουρκίᾳ,

Ὀθωμανοὶ	120,000
Ἄραβες	350,000
Ἑβραῖοι (ἐν τῇ Τριπόλει μόνον)	30,000
τὸ ὅλον	500,000

Ἀνακεφαλαίωσις

Ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ	8,900,000
» » Ἀσιατικῇ »	12,300,000
» » Ἀφρικανικῇ »	500,000
τὸ σύνολον	21,800,000

Κατὰ δὲ τὸν Γερμανὸν Göhlert, ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία περιεῖχε τῷ 1867 δέκα ἑκατομμύρια κατοίκων, χωρὶς τῆς Ῥουμουνίας καὶ Σερβίας. Ἐκ τούτων 6,000,000 εἶνε Χριστιανοὶ καὶ 3,000,000 Τοῦρκοι.

Συνήθως μετροῦσι τοὺς κατοίκους κατ' οἰκίας, ὑπολογίζοντες δι' ἑκάστην οἰκίαν πέντε ἄτομα. Ἀλλὰ πολλαχοῦ, καὶ μάλιστα ἐν τῇ Βοσθνίᾳ, Ἀλβανίᾳ, Σερβίᾳ κ. λ. π., δύο, τρεῖς καὶ ἐνίοτε πέντε οἰκογένειαι, ἀποτελοῦσαι πατριάν, κατοικοῦσιν ἐντὸς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ περιβόλου. Ὁ δὲ Ami Boué ἀναφέρει καὶ παράδειγμα δεκαπέντε οἰκογενειῶν, συνῳκισμένων, πρὸς ἀμοιβαίαν ὑπεράσπισιν, ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ.

Γνωστὸν δὲ εἶνε ἐν τούτοις ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ τῆς Εὐρώπης καθ' ἡμέραν ὀλιγοστεύουσιν, εἰς τρόπον ὥστε, ἐὰν τὸ κενὸν 'δὲν ἀνεπληροῦτο ἀδιακόπως ὑπὸ τῶν μεταναστευόντων ἐκ τῆς Ἀσίας, τὸ Ὀθωμανικὸν Κράτος ἤθελε καταντήσῃ 'να μὴ ἔχῃ εἰμὴ ἐν τῇ Βοσθνίᾳ μόνῃ κατοίκους Ὀθωμανούς· ὁ δὲ Κ. Βαραχῖνος 'δὲν εἶν' ἴσως τόσον παραδοξολόγος, διατεινόμενος, ὅτι, ἐὰν ὑπῆρχον ἐν Τουρκίᾳ βιβλία τῶν γεννήσεων καὶ ἀποβιώσεων, καὶ ἐὰν 'δὲν μετηγγίζοντο ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην νέοι κάτοικοι, ἠδύνατό τις 'να ὁρίσῃ ἐπ' ἀκριβὲς τὸν χρόνον τῆς ἐξαλείψεως τοῦ Τουρκικοῦ Ἔθνους ἐκ τῆς Εὐρώπης. Τὸ ἴδιον. λέγει καὶ ὁ Goehlert, οὗ τινος ἡ περὶ Τουρκίας στατιστικὴ εἶνε ἡ νεωτέρα τῶν ἄχρι τοῦδε. Πρὸς τὴν λειψανδρίαν ταύτην τοῦ Ὀθωμανικοῦ φύλου συντελοῦσι πολλὰ αἴτια· ἡ στρατολογία, ἡ ἐκ τῆς πολυγαμίας ὀλιγοτεκνία, ἡ περὶ τὰ συνοικέσια δυσκολία διὰ τὸ τῶν δύο φύλων ἀνεπίμικτον, αἱ ἐκούσιαι ἐξαμβλώσεις, δυστυχῶς τόσον συνήθεις παρὰ ταῖς γυναιξὶ τῶν Τούρκων, ἡ ἐκ τῶν ἐπιδημικῶν νόσων καὶ ἰδίως τῆς πανώλους, διὰ τὸ ἀπροφύλακτον, θραῦσις κτλ.

Ἐν ΚΠ ἰδίως παρετηρήθη, κατὰ τὸν Δόκτωρα Ῥίγκλερ, ὅτι οἱ Γραικοὶ εἶνε βραχυβιώτεροι τῶν Ἀρμενίων, καὶ γηράσκουσι ταχύτερον, οἱ δὲ ἄνδρες ἐν γένει βραχυβιώτεροι τῶν γυναικῶν, εἴτε διότι στεροῦνται προώρως τῆς πατρικῆς προστασίας, ὥστε εἰκοσαετὴς νέος σπανίως ἀπολαμβάνει οἰκιακῆς περιποιήσεως, εἴτε διὰ τὰς μακρὰς ἀποστάσεις καὶ τὰς διὰ θαλάσσης μεταβάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑποχρεοῦνται οἱ ἔχοντες ὑποθέσεις, ἐκτιθέμενοι ἑπομένως πρωϊαίτερον καὶ βραδύτερον τοῦ δέοντος εἰς τὴν ἐπιῤῥοὴν τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τὰς ἐκ τῶν μεταβολῶν αὐτῆς νόσους, εἴτε καὶ δι' ἄλλας αἰτίας, τὰς ὁποίας ἀνέπτυξεν ὁ σοφὸς παρατηρητὴς οὗτος. Ἀφ' ὅτου δὲ αἱ γυναῖκες ἤρχισαν 'να ζῶσιν ἐλευθερώτεραι καὶ ἀπηλλάγησαν τοῦ βάρους τοῦ φερετζὲ καὶ τῶν γιασμακίων, παρετηρήθη ἐπίσης, ὅτι, καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν Τουρκισσῶν ἐξέλιπον αἱ προτοῦ συνήθεις παρ' αὐ-

ταῖς δυσκρασίαι, καὶ αἱ νόσοι τῶν ὑστερικῶν, τῆς χλωρώσεως, τῶν ποδαλγιῶν, τῆς ὑπερσαρκίας κτλ.

Αἱ χίλιαι πεντήκοντα πέντε χιλιάδες Τούρκων, τῶν κατοικούντων σήμερον τὴν Εὐρωπαϊκὴν, ὡς εἴρηται, Τουρκίαν, εἶνε διεσπαρμένοι ἐν αὐτῇ κατὰ τὴν ἑξῆς ἀναλογίαν:

Ἐν ΚΠ, ὡς ἔγγιστα	250,000
Ἐν τῇ λοιπῇ Θράκῃ	210,000
Ἐν ταῖς σατραπείαις Σιλίστρας, Βιδινίου, Νύσσης καὶ Σόφιας	375,000
Ἐν ταῖς σατραπείαις τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Ἰωαννίνων	150,000
Ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ	50,000

Εἰς τὸν ἀριθμὸν δὲ τοῦτον δὲν συμπεριλαμβάνονται οἱ ἀρνησίθρησκοι καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν, οὔτε οἱ στρατιῶται τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Διαίρεσις τῶν κατοίκων κατὰ γένη, θρησκείας καὶ γλώσσας.

» Τὸ γὰρ Ἑλληνικὸν οὐκ ὀνόματι διαφέρειν τῶν βαρ-
» βάρων, οὐδὲ διαλέκτου χάριτι, ἀλλὰ συνέσει καὶ χρη-
» στῶν ἐπιτηδευμάτων προαιρέσει . . Ὅσοις μὲν οὖν
» ταῦτα ἐπὶ πλεῖον ὑπῆρξεν ἐν τῇ φύσει, τούτους οἶμαι
» δεῖν λέγειν Ἕλληνας· ὅσοις δὲ τἀναντία, βαρβάρους ».

Διον. Ἁλικαρν. Ἐκλογ.

Ἡ Τουρκικὴ Αὐτοκρατορία περιέχει τρεῖς διακεκριμένας κλάσεις κατοίκων· Α', τοὺς Μουσουλμάνους ἢ Τούρκους κατακτητάς· Β', τοὺς Μουσουλμάνους κατακτηθέντας, τὸ πλεῖστον Ἄραβας· καὶ Γ', τοὺς Χριστιανοὺς (Ἰσεβὶ ἢ Νασρανὶ) καὶ Ἑβραίους (Ἰμπρανὶ) ὑπηκόους (Ῥεαγιᾶ).

Κατ' ἄλλην δὲ φυλετικὴν διαίρεσιν, δεκατρία ἢ δεκατέσσαρα μεγάλα γένη λαῶν κατοικοῦσι τὴν Τουρκίαν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πολυαριθμότερον

εἶνε τὸ τῶν Ὀθωμανῶν, ὡς περιέχον ἕνδεκα ἑκατομμύρια, ἐξ ὧν τὸ ἓν μόνον ἐν Εὐρώπῃ, τὰ δὲ λοιπὰ δέκα ἐν τῇ Ἀσίᾳ.

Μετ' αὐτὸ ἔρχεται τὸ τῶν Σλάβων, ὑπολογιζόμενον εἰς ἑπτὰ ἑκατομμύρια καὶ διακοσίας χιλιάδας, ὧν τινες ἐξαιροῦσι τοὺς Βουλγάρους, ὡς μὴ Σλάβους, συμποσουμένους εἰς δύο καὶ ἥμισυ ἑκατομμύρια,

Τὸ τῶν Ῥωμούνων ἢ Μολδοβλάχων, εἰς τέσσαρα ἑκατομμύρια,

Τὸ τῶν Ἀρμενίων, εἰς δύο ἑκατομμύρια καὶ τετρακοσίας χιλιάδας, ἐξ ὧν τετρακόσιαι χιλιάδες μόνον ἐν Εὐρώπῃ,

Τὸ τῶν Γραικῶν, εἰς δύο ἑκατομμύρια, ἐξ ὧν οἱ ἡμίσεις ἐν τῇ Εὐρώπῃ,

Τὸ τῶν Ἀλβανῶν ἢ Σκηπετάρων (ἀρχαίων Θρακῶν ἢ Ἰλλυριῶν κατά τινας), εἰς ἓν ἑκατομμύριον καὶ πεντακοσίας χιλιάδας περίπου,

Τὸ τῶν Κιούρδων, εἰς ἓν ἑκατομμύριον,

Τὸ τῶν Τατάρων, εἰς διακοσίας τριάκοντα χιλιάδας,

Τὸ τῶν Σύρων, Μαρωνιτῶν καὶ Ἰακωβιτῶν, εἰς διακοσίας δέκα χιλιάδας,

Τὸ τῶν Ἰουδαίων, εἰς ἑκατὸν ἑβδομήκοντα χιλιάδας,

Τὸ τῶν Τουρκομάνων, εἰς ἐννενήκοντα χιλιάδας,

Τὸ τῶν Δρούζων, εἰς εἰκοσιπέντε χιλιάδας,

Τὸ τῶν Χαλδαίων εἰς εἰκοσιπέντε χιλιάδας,

καὶ τελευταῖον τὸ τῶν μεταναστευσάντων ἐσχάτως ἐκ τοῦ Καυκάσου Τατάρων καὶ Καυκασίων, εἰς **300,000.**

Ὥστε ὅλος ὁ πληθυσμὸς τῆς Τουρκίας ἀναβαίνει εἰς **30,150,000.**

Κατὰ θρησκείαν δὲ διαιρουμένων τῶν κατοίκων, ἡ Αὐτοκρατορία ἅπασα περιέχει εἴκοσιν ἑκατομμύρια καὶ πεντακοσίας πεντήκοντα χιλιάδας Ὀθωμανούς, καὶ δεκατέσσαρα ἑκατομμύρια ἑξακοσίας τριάκοντα χιλιάδας Χριστιανούς, ἐξ ὧν ἐννεακόσιαι χιλιάδες μόνον Δυτικοὶ ἢ Καθολικοί. Ἐκτὸς δὲ τῶν Μωαμεθανῶν, ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀνεγνώρισεν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἀνέχεται πέντε ἄλλας θρησκευτικὰς κοινότητας, τοὺς Γραικούς, τοὺς Ἀρμενίους, τοὺς Ἀρμενοκαθολικοὺς (1), τοὺς Λατίνους (2) καὶ τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς μὲν τέσσαρας πρώτους ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν καὶ ἐγγύησιν τῶν ἰδίων ἑκάστης Πατριαρχῶν, τοὺς δὲ Ἰσραηλίτας ὑπὸ τὴν τοῦ Ἀρχιραβίνου. Ὑπάρχουσι δὲ ἐκτὸς αὐτῶν, καὶ εἶνε ἀνεκτοί, εἰ καὶ μὴ ἔχοντες ἀρχηγοὺς ἐπισήμως ἀνεγνωρισμένους, καὶ οἱ Νεστοριανοὶ ἢ Χαλδαῖοι, οἱ Σῦροι ἢ Ἰακωβῖται, οἱ Κόπται καὶ οἱ Ἀβυσσηνοί, παραφυάδες τῆς αἱρέσεως τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ Διοσκούρου.

(1) Τούτους ἀπὸ τοῦ 1829. (2) Δηλαδὴ τοὺς ἐν Ἀλβανίᾳ, Βουλγαρίᾳ, Κροατίᾳ καὶ Βοσνίᾳ Καθολικούς, καὶ τοὺς λεγομένους Ἐθνίτας (Γραικούς, Κόπτας, Σύρους, Μαρωνίτας κλπ.).

Παρὰ τὰς γενικὰς ταύτας διακρίσεις, ὑπάρχουσι καὶ Μηγάδες, ἤτοι χριστιανοὶ μὲν ἐν τῷ κρυπτῷ, Μωαμεθανοὶ δὲ ἐν τῷ φανερῷ. Καί, χωρὶς 'να ἀναφέρωμεν τοὺς Κρῆτας (Μ π ο υ ρ μ ᾶ), καὶ τοὺς λεγομένους ὑφίστασθαι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ΚΠ τοιούτους, γνωστὸν εἶνε ὅτι ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπάρχουσι Μουσουλμάνοι Ἰουδαΐζοντες· ἐν δὲ τῇ Χαλδίᾳ οἱ πλεῖστοι, ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐργαζόμενοι ἐν τοῖς μεταλλείοις, ἔχουσι δύο ἕκαστος ὀνόματα, ἵν' ἀπολαμβάνωσιν εὐκολώτερον τῆς ἀνέκαθεν αὐτοῖς κεχορηγημένης ἐλευθερίας (σερμπεστιέτ), Κωσταντῆ-Χασάν, Βασίλη-Ὀσμάν, Κυριάκος-Μουσταφᾶ κτλ., καὶ ἐπειδὴ λαλοῦσι καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, καὶ φοροῦσι, κατὰ προνόμιον, καὶ λευκὰ σαρίκια, δυσκόλως δύναταί τις 'να διακρίνῃ τὸ θρήσκευμά 'των, ἂν καὶ ἦνε ζηλωταὶ διάπυροι τοῦ πατρῴου δόγματος καὶ χριστιανοὶ παραδειγματικῆς εὐλαβείας· καὶ ἐχρειάσθην ἱκανὴν ὥραν 'να διακρίνω ὅτι ὁ Λαζὸς χαλκοπράτης, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐλογοπράγουν ἐν τοῖς Χαλκοπρατείοις καὶ μοὶ ὡρκίζετο συχνάκις Σ τ α υ ρ ὸ ζ χ α κ χ ῦ ἱ τ σ ἱ ν, ἦτον Χριστιανός.

Δι' ἄλλην αἰτίαν ἀπαντᾷ τις συχνότατα ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ, καὶ ἰδίως τῇ Τσαμουρίᾳ καὶ Λιαπουρίᾳ, ἔγγραφα ἰδιοκτησίας, ἀναφέροντα Μεχμὲδ υἱὸν τοῦ Κωνσταντῆ καὶ Ἀμπὸ-οὐλ-λὰχ υἱὸν τοῦ Δημήτρη. Διότι ἡ ἀλλαξοπίστησις αὐτῶν μόλις χρονολογεῖται ἀπὸ ἑνὸς αἰῶνος. Καὶ ἐπειδὴ εἴμεθα εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο, 'δὲν εἶν' ἄκαιρον 'να παρατηρήσωμεν ὅτι οἱ χειρότεροι Μωαμεθανοὶ εἶνε οἱ ἀρνησίθρησκοι (Δ ε ω ν μ έ), τοὺς ὁποίους περιφρονοῦσιν ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἀποστρέφονται οἱ Τοῦρκοι, ἔχοντες ὡς ἀξίωμα ὅτι κακὸς Χριστιανός, ἀδύνατον 'να ἦνε καλὸς Τοῦρκος. Ὅθεν καὶ 'τοὺς ὀνομάζουσι Μ ο υ ρ τ ά τ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου μοὶ ἐφάνη ποτὲ 'να ἐτυμολογήσω τοὺς ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν Μυρταΐτας (1).

Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ὅταν ἔχωσι παιδείαν ἢ ἱκανότητα, προάγονται καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀνωτάτας πολιτικὰς βαθμίδας. Καί, ἀφίνοντες τοὺς παλαιοὺς Βεζίρας Μιχάλογλουν, Φιρὲγχ-Ἰβραὴμ, Μεχμὲδ-Σοκολλῆν καὶ Τσιγκάλα-ζαδέν, ἔχομεν ζῶν παράδειγμα τοιαύτης προαγωγῆς τὸν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας διάσημον Σερδὰρ-ἐκρὲμ Ὀμὲρ-πασσᾶν. Γεννηθεὶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος ἐν χωρίῳ τινὶ τῆς Κροατίας ὁ στρατιώτης Μιχαὴλ Λάττας (τοῦτο ἦτον τότε τὸ ὄνομά 'του), υἱὸς ἀσήμων γονέων, ἐδραπέτευσε διὰ πειθαρχικὰς παραβάσεις, καὶ ἐνστερνισθεὶς τὸν Ἰσλαμισμόν, ὡς μόνον προοδοποιήσεως εἰς προαγωγὴν μέσον, ὑπηρέτησεν ἔτη πολλὰ ὑπὸ τὰς σημαίας τῆς νέας 'του θρησκείας, καὶ ὑπέστη σκλη-

(1) Ἴδε σελ. 64 τοῦ Β' Μέρους.

ρὰς δοκιμασίας καὶ περιέργους περιπετείας, παλαίων πρὸς τὰς ποικίλας ἐναντιότητας τῆς τύχης, ἥτις δὲν τὸν ἐγέννησε Κόμητα, ὡς τὸν Βοννεβάλ (1), τοῦ ὁποίου ἐπομένως οὔτε τῆς ἀνατροφῆς ηὐμοίρησεν, οὔτε ἠδύνατο 'να λέγῃ, καθὼς ἐκεῖνος, ὅτι » ἡ μόνη αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἔγεινε Μουσουλμάνος, ἦτον διότι ἤθελε 'να φορῇ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας κοιτώνειον χιτῶνα καὶ συρτὰ πέδιλα «. Προαχθεὶς δὲ διὰ μόνης τῆς ἱκανότητός 'του ἀπὸ βαθμοῦ εἰς βαθμὸν, διεκρίθη κατὰ πρῶτον τῷ 1842 ἐν τῷ Λιβάνῳ, ὅπου ἔδειξε σπανίαν, εἰ καὶ σκληρὰν ἐνίοτε, εὐστάθειαν, καὶ ἀπέκτησε τόσην δημοτικότητα, ὥστε οἱ Μαρωνῖται 'τὸν ἐζήτησάν ποτε καὶ ὡς ἀρχηγὸν τοῦ Ὄρους. Ἔκτοτε ὁ Ἀσιανὸς ἐξενίκησε παρ' αὐτῷ τοῦ Εὐρωπαίου καὶ κατὰ μικρὸν 'τὸν ἀντικατέστησεν, ἐκτὸς μόνον ὅτι ὁ Τοῦρκος οὗτος διατηρήσας ἅπασαν τὴν εὐκρίνειαν τῆς Εὐρωπαϊκῆς νοημοσύνης, συνεζήτει Γερμανιστὶ καὶ Ἰταλιστὶ μετὰ τῶν Προξένων ἐν Βηρυτῷ, ἐν ᾧ ἐνέπνεε τρόμον εἰς τοὺς ἐντοπίους διὰ τῆς μετὰ πανουργίας σκληρότητος, ἥτις εἶνε τὸ χαρακτηριστικὸν τῶν Ἀσιανῶν. Ὀνομασθεὶς μετὰ ταῦτα Πασσᾶς, καὶ καταστείλας τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἀλβανίας καὶ τοῦ Κιουρδιστὰν καὶ μετὰ ταῦτα τὴν τῆς Ἐρζεγοβίνης καὶ Βόσθνας, σταλεὶς τῷ 1848 εἰς Δακίαν, ὡς ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς, ἐσπούδασεν ἐκεῖ ἐκ τοῦ πλησίον τοὺς Ῥώσσους, τοὺς ὁποίους ἔμελλε μετὰ πέντε ἔτη 'να πολεμήσῃ μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας ἐν τῇ Ὀλτενίτσῃ καὶ τῷ Καλαφὰτ, ὅπου ἠνδραγάθησε καὶ προήχθη ἕτερος ἀρνησίθρησκος Πολωνὸς, ὁ Ἰσκενδὲρ-πασσᾶς, πρώην Κόμης Ἰλίνσκι, ἐξ εὐγενοῦς τινος οἰκογενείας τῆς Οὐκραΐνης, ὅς τις, φυγὼν ἀπὸ τῆς πατρίδος 'του, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1831, καὶ περιελθὼν τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἀλγερίαν (ὅπου ἐσπούδασε τὴν Ἀραβικὴν), τὴν Ἱσπανίαν, τὴν Ἀμερικὴν, καὶ καταντήσας εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ ἀσπασάμενος τὸν Ἰσλαμισμὸν, κατώρθωσε 'ν' ἀποσπάσῃ τοὺς περὶ τὴν Βάρναν Καζάκους ἀπὸ τῶν Ῥώσσων, καὶ 'να διοργανίσῃ τοὺς τέως ἀτιθάσσους Μπασῆ-μποζούκας. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλοι συγχρόνως τῶν προσφύγων τούτων ἐμιμήθησαν τὸ παράδειγμα τοῦ Ὀμὲρ-πασσᾶ ὅς τις, σχηματίσας ἐξ αὐτῶν καὶ μόνον σχεδὸν τὸ ἐπιτελεῖόν 'του, συνείθιζεν, ἐνθαρρύνων αὐτοὺς πρὸς τὴν ἐξόμωσιν, 'να τοὺς ἐρωτᾷ: » Θέλεις 'να » γένῃς Τοῦρκος; — Μάλιστα, Ὑψηλότατε. — Πολὺ καλά. Μὴ νομίσῃς » ὅμως ὅτι εἶς ὑπόχρεως διὰ τοῦτο καὶ 'ν' ἀλλάξῃς θρησκείαν. — Δὲν » 'τὸ ἐγνώριζα, καὶ εὐχαριστῶ τὴν ὑψηλότητά Σας. — Ἠξεύρεις ὅμως ἀφ'

(1) Ἴδε σελ. 64 τοῦ Β' Μέρους.

» ἑτέρου, ὅτι ἐν τῇ Τουρκίᾳ, ὅπου ἄλλος νόμος παρὰ τὴν σπάθην 'δὲν ὑ-
» πάρχει, ἀπαιτεῖται ὑπακοὴ παθητική «. Οἱ δὲ τοιουτοτρόπως καταγραφόμενοι στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι κατήντησαν 'να σχηματίσωσι σῶμα ἑξακισχιλίων ἀνδρῶν, φοροῦντες εὐθὺς τὸ φέσιον καὶ μεταβάλλοντες τὄνομά 'των, ἐγίνοντο Μουσουλμάνοι, χωρὶς 'να διέλθωσι διὰ τῆς ἄλλοτε ἀπαιτουμένης δοκιμασίας, ὅπερ ἐγνώριζεν ὁ Ὀμὲρ-πασσᾶς ἐξ ἰδίας πείρας. Τοιοῦτοί τινες νομίζομεν ὅτι ἦσαν καὶ οἱ ἐπὶ Βυζαντινῶν Τουρκόπουλοι καὶ Βαρδαριῶται, περὶ ὧν προείπομεν.

Ἄλλος τοιοῦτος, διαπρέπων ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας, ἀρνησίθρησκος, εἶνε ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ὀθωμανῶν Καζάκων Σαδὺκ-πασσᾶς, πρώην Μιχαὴλ Chaïkoskis, εὐγενὴς Πολωνός, ἱππότης τῆς Μελίτης καὶ μεγαλοκτηματίας ἐν Οὐκραΐνῃ. Μεταναστεύσας τῷ 1831, κατὰ συνέπειαν τῆς ἐν Πολωνίᾳ ἐπαναστάσεως, μετέβη εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ἐπεχείρησε 'να γράψῃ Πολωνιστὶ μυθιστορήματα, διὰ τὰ ὁποῖα, ἔχοντα ἀντικείμενον ἱστορικὰ συμβάντα, ἐπωνομάσθη ἐν τῇ πατρίδι 'του Οὐάλτερ-Σκῶττος τῆς Οὐκραΐνης. Σταλεὶς ἀργότερα εἰς ΚΠ, ὡς πράκτωρ τῶν μεταναστῶν Πολωνῶν, διεκρίθη οὐ μόνον παρὰ τοῖς παραδυναστεύουσι τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ξένοις διπλωμάταις διὰ τὴν σύνεσίν 'του καὶ τὴν πολιτικὴν δεξιότητά 'του. Ἐγκαταλειφθεὶς τῷ 1850 ὑπὸ τῆς Γαλλίας, καὶ ὑποπτεύων τὴν καταδρομὴν τῆς Ῥωσσίας, ἀλλαξοπίστησε, καί, ἐπὶ τοῦ τελευταίου πολέμου, ὠργάνισε, κατὰ συναίνεσιν τῆς Πύλης, τὴν λεγεῶνα τῶν παλαιῶν Μουσουλμάνων Καζάκων, μετὰ τῶν ὁποίων ἡνώθησαν καὶ ὅσοι ἐκ τῶν Πολωνῶν ἤθελον 'να ὑπηρετήσωσιν ὑπὲρ τῆς Τουρκικῆς ὑποθέσεως. Σχηματίσας δὲ ἐξ αὐτῶν τε καὶ τινων Βουλγάρων ἑξακοσίους ἱππεῖς, ἐπὶ τῆς σκευῆς τῶν ὁποίων διαπρέπει ὁ Σταυρὸς μετὰ τῆς Ἡμισελήνου, ὠνομάσθη ἀρχηγὸς αὐτῶν.

Ὥστε ἐκ τῶν προειρημένων δύναταί τις 'να εἰκάσῃ ὅτι τῶν Μωαμεθανῶν κατοίκων τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας μόλις τὸ ἥμισυ εἶνε γνήσιοι καὶ ὀρθόδοξοι Μουσουλμάνοι, διότι, παρεκτὸς τούτων ὅλων, καὶ αἱ δι' ἐπιγαμίας ἐπιμιξίαι εἶνε συνηθέσταται ἐν Τουρκίᾳ, καθὼς θέλομεν ἀναφέρῃ ἐν δέοντι, καὶ διὰ τοῦτο ἐν γένει αἱ ἐθνικότητες 'δὲν εἶν' εὐδιάκριτοι, οὔτε ἀρκοῦσιν ἡ θρησκεία μόνη καὶ ἡ γλῶσσα, καθὼς παρετήρησε κάλλιστα ὁ Ami Boué, ὅπως τεθῶσιν ὡς χαρακτηριστικὰ τοιᾶςδε ἢ τοιᾶςδε ἐθνικότητος· διότι πολλαχοῦ οἱ μὲν Ὀθωμανοὶ λαλοῦσιν Ἑλληνιστὶ ἢ Ἀλβανιστὶ ἢ Βουλγαριστί, οἱ δὲ Γραικοὶ Τουρκιστὶ κτλ. Ἔπειτα οἱ Ὀθωμανοὶ τῆς Εὐρώπης, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ μετ' ὀλίγον, διακρίνουσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς τῶν Ἀσιανῶν αὐτῶν ὁμοθρήσκων, τοὺς ὁποίους φρονοῦσιν ἐλαττουμένους.

αὐτῶν κατὰ τὴν δραστηριότητα καὶ νοημοσύνην. Ἐπεξέλθωμεν ὅμως οὐχ ἧττον ἑκάστην τῶν ἐν Τουρκίᾳ ἐθνικοτήτων, ὅπως ἔχουσι σήμερον.

Τοῦρκοι.

ΟΙ Τοῦρκοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν μεγάλην οἰκογένειαν ἐκείνην τῶν ἰθαγενῶν τῆς κεντρικῆς Ἀσίας σκαιῶν καὶ ἀθλίων λαῶν, τοὺς ὁποίους ἢ ἀνάπτυξις ταχεῖα ἐπὶ ἐδάφους ἀγόνου, ἢ ἐπιθυμία βίου κρείττονος, ἢ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἠνάγκασαν ν̓α χυθῶσι συγχρόνως, ἢ πρὸς Ἄρκτον, ὅπου ἀπαντῶμεν τοὺς Φινλανδούς, ἢ πρὸς Ἀνατολάς, ὅπου οἱ Μαντζοῦ κατακυριεύουσιν ἄχρι σήμερον τῆς Κίνας, ἢ πρὸς Μεσημβρίαν, ὅπου οἱ ἀπόγονοι τοῦ Τιμοὺρ ζωφυτοῦσιν ἐν Ἰνδίᾳ, ἢ πρὸς Δύσιν, ὅπου τὰ μὲν λείψανα τῆς τοῦ Ἀττίλα στρατιᾶς κατοικοῦσι τὴν Οὐγγρίαν, τῆς ὁποίας οὐ μόνον οἱ κάτοικοι ἐκαλοῦντο μέχρι τινὸς Τοῦρκοι, ὡς διατηροῦντες εἰσέτι πολλὰ τῆς συγγενείας καὶ καταγωγῆς αὐτῶν ταύτης δείγματα καὶ περὶ τὰ ἤθη καὶ περὶ τὸν ἱματισμὸν καὶ περὶ τὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐπὶ Πατριάρχου Θεοφυλάκτου σταλεὶς τῷ 933—956 ἐκ ΚΠ εἰς Οὐγγρίαν, τότε πρῶτον χριστιανίσασαν, ἀρχιερεὺς ὠνομάσθη Ἐπίσκοπος Τουρκίας· τὰ δὲ τοῦ Μογγολικοῦ στρατοῦ, Ῥωσσικάς τινας στέππας· οἱ δὲ σύντροφοι τοῦ Ἐρτογροὺλ κρατοῦσιν ὑποχείριον τὴν ἀρχαίαν Ῥωμαϊκὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Αὐτοκρατορίαν καὶ τὸ βασίλειον τῆς Περσίας. Ὅλα ταῦτα τὰ φῦλα, τὰ ὁποῖα δύναταί τις συλλήβδην ν̓α ὀνομάσῃ Σκυθικά, ὁμοιάζουσιν οὐ μόνον κατὰ τὰς διαλέκτους, ὧν ὁ κυριώτατος χαρακτὴρ εἶνε ὁ λαρυγγισμός, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ κατὰ τὰς ἕξεις.

Οἱ πρῶτοι Τοῦρκοι ἦσαν, καθὼς καὶ οἱ Ἄραβες, ποιμένες καὶ δὲν διέφερον, φαίνεται, πολὺ τῶν σημερινῶν Κιργκίζων. Καί τοι δὲ τῆς κεντρικῆς Ἀσίας ἐχούσης πολλὰς μεσογείους θαλάσσας (λίμνας), δὲν ἐγνώριζον τὴν ναυτικήν, καὶ τὸ περιεργότερον, οὔτε τὴν ἁμαξοπηγίαν. Τὴν δὲ πενίαν τῆς γλώσσης αὐτῶν μαρτυρεῖ τὸ πλῆθος τῶν Περσικῶν καὶ Ἀραβικῶν λέξεων, τὰς ὁποίας ἠναγκάσθησαν ν̓α δανεισθῶσι πρὸς δήλωσιν παντὸς μὴ κοινοτάτου ἀντικειμένου. Ὡς ὑποκείμενοι δὲ εἰς κληρονομικοὺς φυλάρχους ἢ στρατηγούς, ἐλάμβανον ὅλοι ἄμεσον μέρος εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν συνοπτικὴν διανομὴν τῆς δικαιοσύνης ἐν γενικαῖς συνελεύσεσι, τὰς ὁποίας, διὰ τὸ κατεπεῖγον καὶ σύντομον, συνεκρότουν ἐπὶ ποδός, ἀνανεουμένας ἔτι καὶ νῦν ἐν κρισιμωτάταις περιστάσεσιν ἐν τοῖς προειρημένοις (1)

(1) Ἴδε σελ. 211.

Ἀ ϊ ὰ κ — δ ι ϐ α ν ί. Ἱππεῖς ἢ κυνηγοί, ἀνδρεῖοι καὶ ἄγριοι, ἦσαν, καὶ ὡς ἐχθροὶ καὶ ὡς σύμμαχοι, πάντοτε τρομεροί. Ὁ δὲ Ἰσλαμισμὸς εὗρεν ἐν αὐτοῖς, ὡς ἀπλάστοις ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ εἰσέτι καὶ ῥέπουσιν ἐκ φύσεως εἰς τὰς κατακτήσεις, πιστοτέρους καὶ αὐτῶν τῶν Ἀράϐων ὀπαδούς.

Οἱ μετὰ τοῦ Ἐρτογροὺλ συνοικισθέντες κατ' ἀρχὰς (τῷ 1231) περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Εὐφράτου Τοῦρκοι ἦσαν μόλις τετρακόσιαι οἰκογένειαι· ἀλλὰ πρὸς τὸν μικρὸν τοῦτον πυρῆνα ἡνώθησαν ἔπειτα κατ' ὀλίγον ἄλλα Σκυθικὰ φῦλα, κατοικοῦντα πρὸ αὐτῶν τὴν Ἀνατολήν, οἷς προσετέθησαν ἀκολούθως ἀρνησίθρησκοι Ἕλληνες καὶ Ἀρμένιοι, Κιρκάσσιοι, Κοῦρδοι κ.λ.π. Ὥστε οἱ κατακτήσαντες τὸ Βυζαντινὸν Κράτος, καὶ ἰδίως τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ, ἦσαν τόσον ὀλίγον γνήσιοι Τοῦρκοι (τῶν ὁποίων μόλις σήμερον δύναταί τις 'ν' ἀνεύρῃ τὸν τύπον ἐν ἐσχατιαῖς τισι τῆς Ἀσίας), ὅσον ἦσαν Νορμανδοὶ καὶ οἱ κατακτήσαντες τὴν Ἀγγλίαν. Πλήν, κἂν τὸ Τουρκικὸν αἷμα κατήντησε σπάνιον, τὸ Τουρκικὸν πνεῦμα ἔμεινε κυριεῦον, καὶ ἐπενεργεῖ μέχρι σήμερον ἐπὶ τοῦ μεγίστου μέρους τῶν κατοίκων τῆς Τουρκίας. Συγγραφεύς δέ τις Γάλλος (1) φρονεῖ ὅτι οἱ Τοῦρκοι, βάρϐαροι μὲν τέως, ἀλλ' ἀπλοϊκοί, ἀπέριττοι, φιλοδίκαιοι, 'δὲν ἀπέϐαλον τὰς ἀρχαϊκὰς καὶ στρατιωτικὰς αὐτῶν ἀρετάς, εἰμὴ μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς ΚΠ, ἐν τοῖς παλατίοις καὶ καπηλείοις τῆς ὁποίας ἀπεῤῥόφησαν τὸ δηλητήριον τῆς ὀκνηρίας καὶ μαλθακότητος καὶ τῶν μετ' αὐτῶν συνηνωμένων ἐλαττωμάτων. Ὅπως ὅμως κἂν ἔχῃ τὸ περὶ τούτου, εἶνε αὐταπόδεικτον ὅτι οἱ Τοῦρκοι, καί τοι ἀνήκοντες, ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς γλώσσης, εἰς τὴν Φιννο-Μογγολικὴν οἰκογένειαν, 'δὲν εἶνε δυνατὸν, ὕστερον ἀπὸ τοσούτων αἰώνων ἐπιμιξίαν μετὰ τῶν Ἰνδο-Εὐρωπαϊκῶν λαῶν, 'νὰ καταταχθῶσι σήμερον μετὰ τῶν βαρϐάρων φύλων.

Εἴπομεν δὲ ἤδη ὅτι οἱ Ὀ σ μ α ν λ ὺ διακρίνουσιν ἑαυτοὺς τῶν λοιπῶν Μωαμεθανῶν, καὶ εἶνε τρόπον τινὰ οἱ εὐγενεῖς, ἐν ᾧ οἱ ἄλλοι, Ἄραϐες δηλ. Τουρκομάνοι, Κιοῦρδαι, Δροῦζοι, Φελλάχαι κ. λ. π., εἶνε ὁ ὄχλος, εἶνε οἱ παλαιοὶ Γαλάται ὡς πρὸς τοὺς Φράγκους, τὴν ἄρχουσαν τοῦ ἔθνους μερίδα, καὶ εἰς αὐτοὺς ἀνήκουσι τὰ κυριώτερα ἀξιώματα. Τὸ δὲ προνόμιον τοῦτο ἀφ' ἑνός, καί τοι μὴ καθιερωμένον, καὶ αἱ ἀναμνήσεις τῆς προτέρας αὐτῶν ἀξίας ἀφ' ἑτέρου, ἐμπνέουσιν εἰς αὐτοὺς τὸ εὔτολμον ἐκεῖνο καὶ ἀγέρωχον, ὅπερ 'τοὺς διακρίνει. Τὸ δὲ Τ ο ὺ ρ κ, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν ϛ' αἰῶνα τοῦ Χχιτζρὲ, ἐσήμαινεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ τοὺς μετὰ τοῦ Τζενγκὶς-Χὰν

(1) Ὁ Κόμης D' Escayrac de l' Anture, ἐν τῷ κατ' αὐτὸν συγγράμματι De la Turquie et des Etats Musulmans en général, Paris, 1838.

Τατάρους ἢ Σκύθας καὶ ὅλα ἐκεῖνα τὰ λῃστρικὰ ἢ κατακτητικὰ στίφη, ὅσα κατὰ καιροὺς διέβησαν τὸν Ὦξον κατὰ τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (1), οἱ Ὀσμανλὺ θεωροῦσιν ὕβριν: » Μ π ι ρ έ, ἐ Τ ο ύ ρ κ ! « λέγει τις αὐτῶν ἀγανακτῶν πρὸς ἄλλον ὁμόθρησκόν του, δηλαδὴ Βάρβαρε, χονδροκέφαλε! Οἱ δὲ Ἀλβανοὶ καὶ ἀπ' αὐτῶν λαβόντες καὶ οἱ Γραικοί, ὀνομάζουσι τοὺς Ἀσιανοὺς ἰδίως Τούρκους Χ α λ δ ο ύ π.

Γραικοί.

Παράδοξος ἦτον ἄχρις οὗ πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἡ θέσις τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν Γραικῶν. Ξένοι ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πατρίδι, δοῦλοι οἱ πρὸ μικροῦ κύριοι, μισούμενοι καὶ ὑποβλεπόμενοι οὐ μόνον ὑπὸ τοῦ δυναστεύοντος φύλου, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῶν αὐτῶν τῶν συνδούλων· διαβαλλόμενοι εἰς τὴν ἐξουσίαν οὐ μόνον ὑπ' αὐτῶν, ἀλλά, πολὺ μᾶλλον, ὑπὸ τῶν ξένων, οἱ ὁποῖοι τοὺς κατέτρεχον, νῦν μὲν χάριν τοῦ Παππισμοῦ, νῦν δὲ χάριν τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ἄλλοτε δὲ χάριν ἀντιρωσσισμοῦ, εἶχον 'να παλαίσωσιν οὐ μόνον πρὸς τοὺς Ἀρμενίους διὰ τὸν Ἅγιον Τάφον, οὐ μόνον πρὸς τοὺς θεοβλαβεῖς Μουσουλμάνους διὰ τὰς ἐκκλησίας των, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς Ἰησουΐτας διὰ τὸν Πατριάρχην των, καὶ πρὸς τὸν δεῖνα ἢ δεῖνα πρέσβυν, μεταφράζοντα καὶ προδίδοντα εἰς τὴν Πύλην τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτῶν ᾄσματα, ὡς δεομένων ὑπὲρ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας. Πάλη διηνεκής, πόλεμος ἄσπονδος· ἀφ' ἑνὸς ἔθνος πτωχόν, ἀμαθές, ἄοπλον, ἀφ' ἑτέρου ἰσχὺς καὶ βία πολιτική, χρήματα ἄφθονα, καὶ πρόχειρος ἡ ἀγχόνη. Ἀλλ' ὑπῆρχέ τι ἀνώτερον ὅλων τούτων, ἀόρατον, ἀνίκητον, ἀκατάβλητον· ὑπῆρχεν ἡ ἀδρανὴς τοῦ ἱερέως φωνή, ἐπαναλαμβάνοντος ἀπὸ τῆς τοῦ ἱεροῦ θύρας τὰ αἰώνια ἐκεῖνα ῥήματα: » Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα » τὸν Κόσμον! « ὑπῆρχεν ἡ πενιχρὰ ἐκείνη Ἐκκλησία τοῦ Φαναρίου, ὅπου οἱ διάδοχοι τῶν Χρυσοστόμων καὶ Γενναδίων περιέμενον ἀπτόητοι τὸν θάνατον. Ὑπῆρχε τὸ Πατριαρχεῖον, καὶ αὐτὸ συνεκέντρονε περὶ ἑαυτὸ τὸν Ἑλληνικὸν ἐθνισμόν, καὶ εἰς αὐτὸ ἀτενίζοντες, ὡς πρὸς πολικὸν ἀστέρα, οἱ χειμαζόμενοι δοῦλοι, διέπλεον ἀκαταπόντιστοι τὸ κυμαινόμενον πέλαγος, ἄχρις ὅτου ἀνέτειλαν αἰθριώτεραι ἡμέραι. Ἡ ἐν Τουρκίᾳ Γραικικὴ λοιπὸν ἐθνικότης μίαν καὶ μόνην εἶχεν ὕπαρξιν, τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ

(1) Ἴδε τὸ Γκιουλιστάν. Ὁ Νικηφόρος ὀνομάζει Τούρκους τοὺς στρατιώτας τοῦ Ἀλαΐνου, Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου.

Πατριαρχεῖον, καὶ ὑπ' αὐτὴν καὶ μόνην τὴν ἔποψιν ἀνεγνώριζε καὶ ἀνείχετο αὐτὴν ἡ ἐξουσία. Περὶ τοῦ Πατριάρχου λοιπὸν θέλομεν διαλάβῃ καὶ ἡμεῖς ἐν ἐκτάσει εἰς τὸ Δ' Τμῆμα, παρατηροῦντες ἐνταῦθα μόνον ὅτι, καθὼς λέγει ὁ Κ. Villemain (1), » τὸ ῥηθὲν περὶ τῶν ἐν Γαλλίᾳ Διαμαρτυρομένων κατὰ τὸν ΙϚ' αἰῶνα, ὅτι ἀπετέλουν Κράτος ἐν Κράτει, αὐτὸ τοῦτο ἔλαβε χώραν πραγματικῶς καὶ ἐν τῇ ὑπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς Χριστιανωσύνῃ. Ἐκεῖνο δὲ, ὅπερ συνέβαινεν ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν Η' αἰῶνα, ὅτε τὸ Κράτος ἐνυπῆρχεν ὁλόκληρον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ οὔτε βίος δημόσιος οὔτε ἱστορία δημοσία ὑπῆρχεν ἄλλη παρὰ τὴν τοῦ Κλήρου, συνέβαινεν εἰς τοὺς ἐν Τουρκίᾳ Χριστιανούς· ἡ δὲ τοιαύτη πραγμάτων τάξις, καταθλιπτικὴ καὶ παράξενος διὰ πᾶν ἄλλο ἔθνος, κύριον ἑαυτοῦ καὶ τῆς γῆς, ἣν κατῴκει, ἦτον, διὰ τὴν ὑπόδουλον Ἑλλάδα, σωτηρία καὶ ὑπεράσπισις, καὶ μόνη διετήρει λαὸν, πρὸς ἐξόντωσιν τοῦ ὁποίου συνετέλουν τἄλλα πάντα (2)«.

Ἀρμένιοι.

Διὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Πατριαρχείου 'των ὑπάρχουσιν ἐθνικῶς καὶ οἱ ἐν τῇ Τουρκίᾳ Ἀρμένιοι, μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅμως ὅτι ὁ ἐν ΚΠ Πατριάρχης αὐτῶν 'δὲν εἶν' αὐτοκέφαλος, ἀλλ' ὑπάγεται Ἱεραρχικῶς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἐν τῷ Ἐσμιατζὶν τῆς Ῥωσσικῆς Ἀρμενίας ἑδρεύοντος Πατριάρχου 'των. Ἔχει ὅμως οὐχ ἧττον καὶ αὐτὸς, καθὼς καὶ ὁ τῶν Γραικῶν, τοὺς Κληρικούς 'του καὶ τὸ Συμβούλιόν 'του, καὶ θεωρεῖται ἐπίσης ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀρχηγὸς τοῦ ἔθνους 'του (Μιλλέτ-μπασης), προϊστάμενος τῆς ἐν ΚΠ ἑδρευούσης κεντρικῆς ἀρχῆς, ἥτις διέπει τὰς ἐθνικὰς αὐτῶν ὑποθέσεις. Πρῶτος δὲ αὐτῶν Πατριάρχης ὠνομάσθη ὁ Ἐπίσκοπος Προύσης Ἰωακεὶμ, ἔχων τὰ αὐτὰ δικαιώματα καὶ προνόμια τοῦ τῶν Γραικῶν Πατριάρχου, ὅτε τὸ πρῶτον μετῳκίσθησαν ὑπὸ Μεχμὲτ τοῦ Β' ἐκ Προύσης, ὅπου ἔζων τέως ἥσυχοι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὀσμάν.

Περὶ τῶν Ἀρμενοκαθολικῶν, ὡς ἐχόντων μόλις τριακοντατεσσάρων ἐτῶν ἐθνικὸν βίον, οὐδένα ποιούμεθα ἐνταῦθα λόγον, καθὼς οὔτε περὶ τῶν Διαμαρτυρομένων. Σεβόμεθα παντὸς λαοῦ καὶ παντὸς ἀτόμου τὰς πεποιθήσεις, ὅταν αὗται ἐκπορεύωνται ἀπὸ »συνειδήσεως ἀγαθῆς«. Ἀλλὰ, περιοριζόμενοι εἰς τὰς γενικὰς διαιρέσεις καὶ τὰ πρῶτα στελέχη, θεωροῦμεν τὰς ἐκφύσεις ταύτας ὡς συμπτώματα μᾶλλον ἢ ἀποτελέσματα, καὶ ἀρκούμεθα μόνον 'να 'τὰς ἀναφέρωμεν.

(1) Etudes d' Histoire Moderne, p. 162. (2) Ἴδε καὶ τὰ Προλεγόμενα τοῦ Α' Μέρους.

Ἑβραῖοι.

ΟΙ ἐν ΚΠ Ἰσραηλῖται, ἀνταλλάξαντες τὸν ἐν Τουρκίᾳ ἐξευτελισμὸν, ἀντὶ τῶν πυρῶν τοῦ ἐν Πορτογαλλίᾳ καὶ Ἱσπανίᾳ Ἱεροδικείου, καὶ ἀντὶ συντόμου θανάτου διαρκῆ ἀγωνίαν, ἥρωες ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς Ἱερουσαλὴμ, νοήμονες καὶ συνετοὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀλγερίᾳ, φανατικοὶ καὶ δεισιδαίμονες, χαμερπεῖς καὶ αἰσχροκερδεῖς, ἄνανδροι καὶ δόλιοι ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Τουρκίᾳ, ἀποδεικνύουσιν ὅτι αἰτία τῆς ἀθλιότητος αὐτῶν 'δὲν εἶν' ἡ θρησκεία 'των. Μετοικήσαντες ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς Ἰβηρικῆς Χερσονήσου ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Β', τοῦ ἐπιλεγομένου Κατακτητοῦ, ἀπολαμβάνουσι, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη, πλήρη ἐλευθερίαν συνειδήσεως, καὶ ἔχουσι πλῆθος Συναγωγίων. Ἀποτελοῦσι δὲ εἶδος δημοκρατίας, διοικουμένης κατ' ἰδίαν αὐτῆς θεσμοθεσίαν καὶ ὑπὸ ἰδίων ἀρχόντων, οἵτινες εἶνε συνήθως τρεῖς Ἀρχιῤῥαβῖνοι, ἀντικαθιστῶντες ἀείποτε ἀλλήλους (ὧν τὸν ἕνα μόνον ὑπὸ τὸ ὄνομα Χαλχάμ-μπασην, ἀναγνωρίζει ἡ ἐξουσία, κατοικοῦντα συνήθως ἐν τῷ χωρίῳ Κοῦσσ-κουντζοὺκ), καὶ μία ἑπταμελὴς ἢ Τῶν Ἑπτὰ λεγομένη Βουλὴ, ἐκλεγομένη ὡσαύτως διὰ βίου, καὶ ἀποτελοῦσα τὸ ἀντίῤῥοπον τῆς τριανδρίας τῶν μεγάλων Ῥαββίνων. Οἱ δὲ ἑπτὰ οὗτοι καὶ οἱ τρεῖς, συνεργόμενοι, συγκροτοῦσι τὴν Νομοθετικὴν Βουλὴν τῶν Δέκα, ἥτις ἀποφασίζει περὶ πάντων τῶν γενικῶν συμφερόντων τοῦ ἔθνους καὶ ἐκλέγει καὶ τὸν Ἀρχιῤῥαβῖνον, ὅς τις ἀπολαύει ἐνώπιον τῆς τοπικῆς ἐξουσίας τῶν αὐτῶν προνομίων, ὧν καὶ οἱ Χριστιανοὶ Πατριάρχαι. Ἡ δὲ δικαιοσύνη διανέμεται ὑπὸ δύο δικαστηρίων, ὧν τὸ μὲν ἑδρεύει ἐν τῷ Γαλατᾷ, τὸ δὲ ἐν τῷ Χάσ-κιοϊ. Τὰ ἔξοδα τῆς δημοκρατίας ταύτης εἶνε, παρεκτὸς τοῦ μισθοῦ τῶν Ἀρχιῤῥαβίνων, τῶν δικαστῶν καὶ τῶν διδασκάλων, τὰ βοηθήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς τῆς κοινότητος, ὁ φόρος, τὸν ὁποῖον πληρόνουσι κατ' ἔτος εἰς τὸ Ναυαρχεῖον, ὅπως ῥύσωνται ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν τοῦ Ναυστάθμου ἀγγαρειῶν, συμποσούμενος πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν εἰς δεκαεπτὰ χιλιάδας γρόσια, καὶ τὰ ἔκτακτα ἢ ἀπρόοπτα ἔξοδα. Τὸ οἰκονομικὸν μέρος διαχειρίζεται ὑπὸ πέντε αἱρετῶν διευθυντῶν, ἐκλεγομένων κατὰ διετίαν· ἑτέρα δέ τις αἱρετὴ ἀρχὴ, συγκειμένη ἐκ τεσσάρων, διατηρεῖ τὰς μεταξὺ τῶν ἐν ΚΠ Ἰουδαίων καὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ σχέσεις. Ἡ δὲ ἀστυνομία, ἔχουσα κυρίως ἔργον τὴν ἐπιτήρησιν τῶν ἀρχαίων ἐθίμων, ἐνεργεῖται ὑπὸ ἑνὸς εἴδους Κήνσωρος ἢ Τιμητοῦ, καλουμένου Ῥεγκίδωρος, καὶ ἑνὸς ἀστυνόμου, ὅς τις προΐσταται ἑκάστης συνοικίας, καὶ ἔχει τὴν ἐξουσίαν 'να τιμωρῇ διὰ φυλακισμοῦ καὶ ῥαβδισμῶν (μαστιγώσεως) τοὺς παραβάτας τῶν κειμένων κανονισμῶν.

Ὅτι δὲ ὑπῆρχε Συναγωγὴ Ἰουδαίων ἐν ΚΠ, ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοὐλάχιστον τοῦ πρεσβυτέρου (1), ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τῶν τριῶν περὶ τούτου Ἐπιστολῶν τοῦ τότε Πατριάρχου Ἀθανασίου, τῶν μὲν δύω πρὸς τοῦτον τὸν Αὐτοκράτορα, τῆς δὲ τρίτης πρὸς τοὺς ἐν ΚΠ ἐνδημοῦντας Ἀρχιερεῖς. Ἐκ τῶν πρώτων ἀναφέρομέν τινα χωρία, πρὸς ἀπόδειξιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ τε προκειμένου καὶ ἄλλων τότε συμβαινόντων, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ τοῦ κατὰ τῶν Ἰουδαίων πυρίνου ἄντικρυς μίσους τοῦ ζηλωτοῦ Πατριάρχου τούτου. » (Ἐζεκίαν μὲν κτλ.) Ἡμᾶς δέ, Ἅγιε Βασιλεῦ, πῶς ἀντιλήψεται ὁ Θεὸς » Σαβαώθ, ὅτι τὴν θεοκτόνον Συναγωγήν, μὴ μόνον μέσον καθέζεσθαι πα» ραχωροῦμεν τῶν ὀρθοδόξων, μυκτηρίζοντας τὰ ἡμέτερα . . . ἀλλ' ὅτι » καὶ διὰ δώρων πολλὴν αὐτοῖς τὴν ἰσχὺν παρεῖχεν ὁ Βωκαλᾶς, ὅτι, εἰ » τολμήσειέ τις τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ ζήλου λαλῆσαι, τίς ὁ τῆς φυλακῆς » ἐκεῖνον λυτρώσων; Περὶ δὲ τῶν Ἀρμενίων ὅσα ποιοῦσι τοὺς πλησιάζον» τας ὀρθοδόξους, αἰσχύνομαι διηγήσασθαι, οἶδε Θεός. Πλὴν ὅτι καὶ συ» ναγωγὴν ἔχειν εἰς προσευχὴν οὐ κωλύονται. Εἰ δέ τις τῶν κωλυόντων » ὀρθοδόξων κἀκεῖ τολμήσει λαλῆσαι, δι' ὀλίγων βασιλικῶν πολλὰ δυνή» σονται οἱ Ἀρμένιοι. Ὅτι δὲ καί, διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας, τῶν χριστια» νικῶν ἄρξαντες πόλεων Ἰσμαηλῖται, οὐδὲ σημαντῆρος ἦχον παραχω» ροῦσι χριστιανοῖς, οὐδεὶς ἀγνοεῖ. Ἡμεῖς δὲ καὶ ταῦτα, χάριτι Χριστοῦ » τοῦ Θεοῦ τὴν ἐν Χριστῷ βασιλείαν πλουτοῦντες, κατεφρονήσαμεν, οὐ » μόνον ποιεῖν ὅσα ἐποίησαν οἱ τῶν Ἰσμαηλιτῶν πρέσβεις, καὶ ταῦτα οὐ» δαμινοὶ καὶ παρὰ τοιούτων ἀπεσταλμένοι, ἀλλὰ καὶ φανερῶς ἐφ' ὑψηλοῦ » ἀναβαίνοντες, ὡς ἔθος ἔχουσιν ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῶν, τὰ μυσαρὰ αὐτῶν » ἐκφωνοῦσι μυστήρια (2) . . . . Πῶς εἰσακούσεται ὁ Θεὸς τῶν εὐχῶν » ἡμῶν, εἰ καὶ ὅλως εὐχόμεθα; Πῶς . . λαλήσει εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν » αὐτοῦ; Διὰ ταῦτα, ἵνα τοῖς σοῖς λόγοις χρήσωμαι, παρακαλῶ, παρα» καλῶ, παρακαλῶ τὴν Βασιλείαν σου, διανάστηθι, . . . » Περίζωσαι τὴν » ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ, καὶ ἔντεινε . . . « Γενοῦ Φι» νεές, ἐξίλασαι ὑπὲρ τῶν κακῶς γινομένων, ἵνα ἡ θραῦσις κοπάσῃ . . . . » Ὅτι ἐβεβηλώθη καὶ κατεβλήθη ἡ Ἐκκλησία, ὡς μὴ μόνον οὓς ἀγνοοῦ» σιν, ἀλλὰ καὶ οὓς οἴδασιν ἀναξίους εἰσάγειν τῷ βήματι· ὅτι οὐ μόνον » ἀδίδακτος κατελείφθη ὁ κεινὸς λαός, ἀλλὰ καὶ τῇ εἰσαγωγῇ (3), ὡς » οὐκ ὤφειλεν, Ἰουδαίων καὶ Ἀρμενίων καταμιαίνεται«.

(1) Διότι τὸ ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου δρᾶμα περὶ τῆς ἐν ΚΠ τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆς, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Ζωναρᾶς, ἀπίθανον ἀπέδειξεν ὁ Δουκάγγιος. (2) Ἴδε καὶ σελ. 529 τοῦ Α' Μέρους. (3) Ἴσ. διορθ. Συναγωγῇ.

Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι ζῶσι καὶ ἐμπορεύονται καὶ πληθύνονται ἐν ΚΠ ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς ἀνεξιθρήσκου Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, ἀποβάλλοντες καὶ αὐτοὶ καθημέραν τὰς παλαιάς 'των ἀντικοινωνικὰς ἕξεις, καὶ πρὸ πάντων τὰ παροιμιώδη ἐκεῖνα ῥάκια, ὑπὸ τὰ ὁποῖα ἔκρυπτον ἐνίοτε τόσον χρυσὸν, ὅσον καὶ μῖσος κατὰ τῶν ἀλλοφύλων. Διότι ἡ δουλεία τόσων αἰώνων καὶ ἡ δυστυχία 'τοὺς ἀπεθηρίωσεν. Οἱ Ὀθωμανοὶ 'τοὺς ἀποστρέφονται, ἀλλὰ 'δὲν 'τοὺς κακοποιοῦσιν· οἱ θανάσιμοι αὐτῶν ἐχθροὶ ἦσαν οἱ Γραικοί. Γνωστὸν δὲ ὅτι τὸ πατροπαράδοτον τοῦτο μῖσος ἀνεῤῥιπίζετο μέχρι τινὸς κατ' ἔτος, τὴν νύκτα τῆς μεγάλης Παρασκευῆς πρὸς τὸ Σάββατον, καθ' ἣν ἐκαίετο ἐν ἀνδρεικέλῳ ὁ Ἑ β ρ α ῖ ο ς ἐν ταῖς πλατείαις τῶν πολυανθρωποτέρων χριστιανικῶν χωρίων τοῦ Καταστένου ὑπὸ τῶν παίδων, μετὰ τῶν ὁποίων ἐλάμβανον μέρος καὶ ἄνδρες καὶ . . . αὐτοὶ πολλάκις, γελῶντες, οἱ τῆς φρουρᾶς στρατιῶται Ὀθωμανοὶ, οἵτινες ἐθεώρουν ὡς παιδιὰν τὸ γινόμενον. Αἱ δὲ γυναῖκες οὐδέποτε συνεισέφερον ἀπὸ τῶν οἰκιῶν προθυμότερον, παρ' ὅταν διήρχοντο τὰ παιδία, τραγῳδοῦντα τὸ ἐπὶ τοῦτο τραγῴδιον καὶ ζητοῦντα ξ ύ λ α δ ι ὰ τ ὸ ν Ὠ β ρ η ό ν. Συνεσωρεύοντο δὲ τοσαῦτα, ὅσα ἤθελον ἀρκέσῃ πρὸς κατανάλωσιν, οὐχὶ τῶν ῥακίων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα εἰκόνιζον τὸν Ἑβραῖον, ἀλλὰ δέκα ἴσως ὁλοσώμων Ἰουδαίων.

Καὶ αὐτοὶ ὅμως 'δὲν ἔμενον κατὰ τὸν φανητισμὸν ὀπίσω, καὶ ἠμποροῦσέ τις 'να ἴδῃ εἰς τὸ χωρίον Ὀρτά-κιοῦ (1), μετὰ μεσημβρίαν τῆς μεγάλης Παρασκευῆς, τὰ παιδία τῶν Ἰουδαίων περιάγοντα μετ' ἀλαλαγμῶν τὸ ὁμοίωμα τοῦ ἐσταυρωμένου, ἢ προσηλοῦντα νύκτωρ, καθὰ ἐλέγετο, κύνα ἐπὶ σταυροῦ, πρὸς ἀντεκδίκησιν καὶ ἀπόδοσιν τῶν ἴσων. Κατ' εὐτυχίαν, τὰ καννιβαλικὰ ταῦτα ὄργια ἐκλείπουσι κατ' ὀλίγον, ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος καὶ τὸ πανταχοῦ διαχεόμενον τῆς παιδείας φῶς, καὶ ἡ σύνεσις τῶν προκρίτων ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν προσπαθεῖ 'να ἐμπνεύσῃ ἀνθρωπινώτερα αἰσθήματα εἰς τοὺς ὁμοθρήσκους 'των. Ἀλλ' εἰς τοὺς Ἰουδαίους μένει πάντοτε 'να ἐκπλύνωσιν ἀπὸ τοῦ μετώπου 'των τὸ στίγμα, 'δὲν λέγω τῶν κατὰ τοῦ νεκροῦ τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου καὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων τῶν Ἐκκλησιῶν ὕβρεων· διότι τοῦτο ἦτον στιγμιαῖον καὶ τοπικὸν, καὶ 'τοῖς ἐπληρώθη, ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἰδίως, μετὰ τόκου· ἀλλὰ τὸ βαρῦνον τὸ ἔθνος αὐτῶν ὁλόκληρον, τὸ τῆς κατεγνωσμένης αὐτῶν ὑπὸ τῆς δημώδους φήμης παιδοκτονίας, ἥτις, μεθ' ὅλας αὐτῶν τὰς διαμαρτυρήσεις καὶ τοὺς ἀποτροπιασμοὺς, μένει εἰσέτι ἐν ἀμφιβόλῳ (2).

---

(1) Καθὼς ἐδημοσίευσαν ἀρτίως αἱ ἐφημερίδες ὅτι συνέβη καὶ ἐν Βεγγάζῃ τῆς Ἀφρικῆς.

(2) Ἀναγνώτω περὶ τούτου ὁ βουλόμενος ὅσα ἐδημοσίευσα πρὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν ὁ ἐξ Ἰουδαίων

Λοιποὶ κάτοικοι.

ΟΙ Σλάβοι καὶ οἱ Ῥωμοῦνοι εἶνε, μετὰ τοὺς Βουλγάρους, οἱ πολυπληθέστεροι κάτοικοι τῆς Τουρκίας. Εἶνε δὲ παρατηρήσεως ἄξιον, ὅτι, καίτοι ἀνεξάρτητοι καὶ τὸ πλεῖστον ὀρεσίβιοι, ἐλαττοῦνται κατὰ τὴν νοημοσύνην τῶν Γραικῶν, καί, ἐν ᾧ εἶν' ἐπίσης ἀνδρεῖοι καὶ μᾶλλον φιλοπόλεμοι, δὲν ἔχουσιν οὔτε τὴν μεγαλοφροσύνην οὔτε τὸ ῥιψοκίνδυνον ἐκείνων. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ὡς πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς κατοίκους τοῦ Λιβάνου.

Οἱ Τοῦρκοι Ἀλβανοί, νεόφυτοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἶνε οἱ ὀλιγώτερον πιστοὶ μεταξὺ τῶν Μουσουλμάνων. Οἱ πλεῖστοι αὐτῶν εἶνε ἀπερίτμητοι, καί, ἐπειδὴ θρησκείαν αὐτῶν ἔχουσι τὸ κέρδος καὶ τὸ συμφέρον, εἶνε σχεδὸν βέβαιον, ὅτι μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας ἤθελον στρατευσῆ καὶ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ, μεθ' ἧς πολεμοῦσιν ὑπὲρ τῆς Ἡμισελήνου· ἀρκεῖ 'να ἔχωσι πλουσιοπάροχον χορηγὸν τοῦ λούφε.

Οἱ Καζάκοι διαιροῦνται εἰς Ζαποροβ(γχ)άνους (1) καὶ Νεκραζόφσκι (2), καὶ μετηνάστευσαν περὶ τὰς εἴκοσι χιλιάδας εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐκεῖνοι μὲν ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Δνιέπερ, ὅπου ἦσαν τέως συνῳκισμένοι, τῷ 1772, μετὰ τὸν πρῶτον διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας, κατοικισθέντες περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δουνάβεως, εἰς τὴν λεγομένην Δόμπρουτζαν, χώραν τελματώδη καὶ ἑπομένως νοσώδη διὰ τὰ λιμνάζοντα καὶ τὸ θέρος ξηραινόμενα ὕδατα, καὶ λαβόντες τὸ δικαίωμα τοῦ 'να διοικῶνται κατὰ τὰ αὐτῶν ἔθιμα, καὶ ὑποχρεούμενοι 'να στέλλωσιν ἐν καιρῷ πολέμου ἓν σῶμα στρατιωτῶν ἐξ αὐτῶν, ἐκλεγόντων δὲ κατ' ἔτος μεταξὺ αὐτῶν ἕνα Χάτμανον (3), ἔχοντα ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου· οἱ δὲ δεύτεροι τῷ 1736 ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Τανάϊδος διὰ τοὺς ἐπὶ τῆς Αὐτοκράτορος Ἄννης κινηθέντας κατὰ τῶν παλαιῶν πιστῶν διωγμούς, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἰγνατίου Νεκράσα, ὅς τις ἀπέθανεν ἐν Κριμαίᾳ, ὅπου κατέφυγον κατὰ πρῶτον, κἀκεῖθεν, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ῥώσσων κατοχὴν τῆς Χερσοννήσου, μέρος μὲν περὶ τὸν Δούναβιν, πέντε δὲ ἕως ἓξ χιλιάδες

Νεόφυτος (;), ἐν τῷ πονήματι τῷ καλουμένῳ Θρησκεία τῶν Ἑβραίων, τὸ ὁποῖον, ὡς ἀγοραζόμενον εὐθὺς καὶ καιόμενον (καθ' ἃ λέγεται) ὑπὸ τῶν Ἑβραίων, καταντᾷ δυσεύρετον, καίτοι πολλάκις ἐκδοθέν. (1) Ἡ λέξις πορόγκ σημαίνει καταῤῥάκτην, τὸ δὲ ζὰ δηλοῖ ἐκεῖθεν, διότι κατῴκουν ἐπέκεινα τῶν μεγάλων καταῤῥακτῶν τοῦ Ἴστρου (Δνιέπερ). (2) Οἱ λεγόμενοι καὶ Ἰγνάτ-Καζάκοι ἀπὸ τοῦ πρώτου αὐτῶν ἀρχηγοῦ. (3) Hauptman, Ἀταμάν, Κάπον, Ἀρχηγόν, Καπιτάνιον.

παρὰ τὴν Προῦσαν. Τὸ πλεῖστον αὐτῶν εἶνε Ὠριγενισταὶ (Λ ι π ο β ά ν ο ι), καταδιωκόμενοι ἐν Ῥωσσίᾳ, καὶ λαλοῦσι καθαυτὸ Ῥωσσικὰ, ἐν ᾧ οἱ Ζαποροβάνοι λαλοῦσι τὴν Ῥουτενικὴν γλῶσσαν, ὁποία λαλεῖται ἐν Βολυνία, Ποδολίᾳ καὶ Οὐκραΐνῃ.

Πούποτε ἀλλοῦ τῆς Εὐρώπης δὲν ὑπάρχουσι τόσοι Γύφτοι ἢ Ἀθίγγανοι (Τ σ ι ν γ κ ι α ν έ), ὅσοι ἐν τῇ Τουρκίᾳ. Ὁ Grellmann ἀπέδειξεν, ἀπὸ τῆς γλώσσης καὶ τῶν ἠθῶν τῆς παραδόξου ταύτης φυλῆς, ὅτι εἶνε Παρίαι τῆς Ἰνδίας, μεταναστεύσαντες ἐκεῖθεν διὰ τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὰ 1408—1409, ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Τ υ μ ο ύ ρ (1). Τὸ πλεῖστον δὲ αὐτῶν κατοικεῖ τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαβίαν, καὶ κατὰ μέρος τὴν Θράκην καὶ Βουλγαρίαν. Ὑπολογίζονται δὲ εἰς διακοσίας χιλιάδας, τὸ ὁποῖον ὅμως ὁ Ami Boué νομίζει ὑπερβολήν. Τοῦ ἀριθμοῦ δὲ τούτου τὸ ἥμισυ, ἢ μᾶλλον τὰ δύο τρίτα, κατέλιπον τὸν πλανητικὸν βίον, ἑνωθέντες πρὸς τἄλλα φῦλα, καὶ μάλιστα πρὸς τὸ δυναστεῦον, οἵτινες ὅμως τοὺς ἀποστρέφονται, καθὼς καὶ οἱ Χριστιανοί. Καλοῦσι δὲ αὐτοὶ ἑαυτοὺς Ῥόμνυτσελ, ἀνθρώπους γεννηθέντας ἐκ γυναικός· διότι Ῥ ό μ ν η ὀνομάζεται, κατὰ τὴν διάλεκτον αὐτῶν, ἡ γυνή.

Τούτοις συγκαταλεκτέοι καὶ οἱ μετανάσται Κιρκάσιοι, τοὺς ὁποίους ἐγκατῴκισε πρό τινων ἐτῶν ἡ Κυβέρνησις περὶ τὰς μεσημβρινὰς τοῦ Δουνάβεως ὄχθας, συμποσουμένους περὶ τὰς 200, ὡς λέγεται, χιλιάδας, ἔθνος σκαιὸν, ἀπολίτευτον, ὑπ' οὐδενὸς αἰσθήματος ἄλλου μυωπιζόμενον, παρὰ τὸν φανητισμὸν τῆς θρησκείας. Τοιοῦτοι πάντως πρέπει 'να ἦσαν οἱ στρατιῶται τοῦ Τιμοὺρ, ἐὰν οὐχὶ καὶ οἱ περὶ τὸν Ἄττιλαν Οὖννοι.

Ἑ τ ε ρ ο ε θ ν ε ῖ ς κ α ὶ π α ρ ε π ί δ η μ ο ι.

Ὑπὸ τὸ ὄνομα Φ ρ ά γ κ ο ι περιλαμβάνονται πάντες οἱ ἐν Τουρκίᾳ παρεπιδημοῦντες Εὐρωπαῖοι, ἢ μᾶλλον πάντες οἱ σκιαδιοφόροι. Εἶνε δὲ διεσπαρμένοι εἰς τὰς κυριωτέρας μεγαλοπόλεις, καὶ ἰδίως τὰς παραθαλασσίας, καὶ ὑπολογίζονται εἰς ἑξήκοντα χιλιάδας. Οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ πάντα Φράγκον ἢ Φραγκοφορεμένον νομίζουσι καὶ ἑπομένως καὶ 'τὸν ὀνομάζουσι (κράζουσιν), ἢ Χ χ ε κ κ ὶ μ (ἰατρὸν), ἢ Κ α π ε τ ά ν (πλοίαρχον), ἢ Μ π α ζ ι ρ γ κ ι ά ν (ἔμπορον). Ὅλοι δὲ οὗτοι κατοικοῦσιν, ὡς εἴπομεν ἄλλοτε, εἰς τὸ Πέραν τῆς ΚΠ, ὅπου ἀπὸ τῶν 1639—1640, παρεκτὸς

(1) Ἴδε περὶ τῶν Ἀθιγγάνων τὴν ὑπὸ τοῦ ἰατροῦ Α. Πα-πάτη δημοσιευθεῖσαν πραγματείαν ἐν τῇ Φιλολογικῇ Ἐφημερίδι Πανδώρᾳ, Τόμ. Η', 217.

τῶν πρέσβεων τῆς Αὐστρίας, Πολωνίας καὶ Ῥαγούζης, οἵτινες κατῴκουν ἐντὸς τοῦ ἄστεος, κατῴκουν καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι πρέσβεις, καὶ ἰδίως ὁ τῆς Γαλλίας, τοῦ ὁποίου οἱ ὁμοεθνεῖς ἦσαν οἱ πολυαριθμότεροι τῶν λοιπῶν Εὐρωπαίων ἐν τῇ Τουρκίᾳ. Ἀλλ' ἡ ἐγκατάστασις τῶν Εὐρωπαίων ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὑπῆρξεν ἐν γένει πάνυ βραδεῖα· διότι, καίτοι διανοιχθεῖσα εἰς αὐτοὺς ἀπὸ Φραγκίσκου ἔτι τοῦ Α', δὲν ἔγεινεν ὅμως καὶ προσιτὴ, εἰμὴ κατ' ὀλίγον, καὶ ἀφ' οὗ τὸ ἐμπόριον, διαῤῥῆξαν τὰ ἐμπόδια, ὅσα παρενέβαλλον ἐπὶ πολὺν χρόνον εἰς τὴν ἐγκατάστασιν αὐτῶν ἐν Τουρκίᾳ αἱ διατάξεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', διευκόλυνε τὰς μεταναστεύσεις, καὶ οἱ ἔποικοι ἔκ τε τῆς Γαλλίας καὶ τῆς ἄλλης Εὐρώπης ηὔξησαν διὰ τάχους. Πλῆθος ἰατρῶν εὗρεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ εὐπορίαν καὶ τιμάς· αἱ δὲ πολιτικαὶ ταραχαὶ καὶ οἱ θρησκευτικοὶ πόλεμοι τῆς Εὐρώπης μετήγγισαν εἰς τὴν Ἀσίαν πλῆθος ἄλλων ἀνθρώπων, ἐπικινδύνων μὲν παρ' αὐτοῖς, χρησίμων δὲ εἰς τὰς νέας χώρας, ὅπου κατέφευγον. Ἡ πενία ἢ ἡ περιέργεια ἔφερον ἐν τῷ μεταξὺ ἄλλους, οἱ ὁποῖοι, εὑρόντες ἐνταῦθα ὅ,τι ἐζήτουν, ἐγκατεστάθησαν. Ὁ ζῆλος ὁ ὑπὲρ τῆς θρησκείας διήγειρεν ἱερεῖς τῆς Καθολικῆς ἰδίως Ἐκκλησίας 'να μετοικήσωσιν εἰς τὰ μέρη ταῦτα, ὅπου ἤλπιζον πολὺν τὸν θερισμόν. Καὶ τοὺς μὲν Ὀθωμανοὺς δὲν κατώρθωσαν 'να ἐπιστρέψωσιν· ἐσχημάτισαν ὅμως τόσας κυψέλας, περὶ τὰς ὁποίας τὰ νέα ταῦτα σμήνη συνεκεντρώθησαν, καὶ οὕτως ἐσχηματίσθη τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῶν διγενῶν, τῶν ὀνομασθέντων Λεβαντίνων (1), οὔτε ἀκραιφνῶς Φράγκων, οὔτε παντελῶς Ἀσιανῶν, ἀλλ' ἀποτελούντων ἰδίαν τινὰ τάξιν, μετέχουσαν καὶ τῶν προτερημάτων καὶ τῶν ἐλαττωμάτων ἑκατέρων.

Τῶν Λεβαντινῶν τούτων τὴν ἐντελῆ ἐν τῷ τόπῳ ἐγκατάστασιν ἐνεπόδισε κατ' ἀρχὰς ἡ δυσκολία τῆς ἰδιοκτησίας· διότι κτῆμα δὲν δύναται 'να ἔχῃ ἐν τῇ Τουρκίᾳ μὴ ὑπήκοος· ἀλλὰ ταύτην κατεσοφίσθησαν, ἀγοράζοντες κτήματα εἰς ὄνομα τρίτων, ἢ καὶ τῶν γυναικῶν 'των αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ὑπετίθεντο ἢ καὶ ἦσαν ἐντόπιοι, μέχρις οὗ ἐξέλιπεν ἐσχάτως καὶ τοῦτο τὸ ἐμποδὼν, καὶ σήμερον αἱ ἐν ΚΠ μόνον καὶ τοῖς πέριξ αὐτῆς ἰδιοκτησίαι τῶν Εὐρωπαίων ἐκτιμῶνται, κατά τινα πρὸ τεσσάρων ἐτῶν γενόμενον ὑπολογισμὸν, εἰς τριακόσια ἑξήκοντα ἑκατομμύρια φράγκων.

Παρεκτὸς δὲ τῶν Εὐρωπαίων τούτων ἐποίκων, ἠναγκάσθησαν καὶ πολλοὶ ὑπήκοοι 'να τεθῶσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν μιᾶς τινος ἑκάστος Εὐρωπαϊκῆς Δυνάμεως, ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦ Προστατευομένου, παράδειγ-

(1) Παράβαλε τούτοις τὰ ἐν σελ. 76 τοῦ Α' Μέρους εἰρημένα περὶ τῶν Βασμούλων.

μα τοῦ ὁποίου 'δὲν ὑπάρχει εἰς κἀνὲν ἄλλο Κράτος. Κατὰ τῶν προστασιῶν τούτων, τῶν ὁποίων εἶνε ὡρισμένος ὁ ἀριθμὸς, διότι ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς μεγάλας καταχρήσεις, ἀείποτε διεμαρτυρήθη ἡ Τουρκία, καὶ τέλος ἄλλο μέσον 'δὲν εὗρε, παρὰ 'να δώσῃ καὶ αὐτὴ ἐπὶ πληρωμῇ εἰς τοὺς βουλομένους καὶ δυναμένους ἐκ τῶν ὑπηκόων 'της 'ν' ἀγοράσωσι τὰ αὐτὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ἀπελάμβανον καὶ οἱ ὑπὸ ξένην προστασίαν, καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ λεγόμενοι Μπερατλῆ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Σωματικὸς καὶ ἠθικὸς χαρακτήρ.

« Les hommes en général ne sont point ceci
» ou cela, ils sont ce qu' on les fait être »,
J. J. Rousseau.

Οἱ 'Οθωμανοὶ γενικῶς εἶνε μεγαλόσωμοι, καλῶς ἐσχηματισμένοι, εὔρωστοι· ἡ φυσιογνωμία 'των τραχεῖα, ἀλλὰ, τὸ πλεῖστον, εὐγενής· τὴν ὄψιν μελαγχρινοὶ καὶ τὰς τρίχας μέλανες, τὰς ὁποίας βάφουσιν οἱ πλεῖστοι, διότι εἰς τὴν βαθεῖαν μελάγχρουν ὄψιν, τὴν ὁποίαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ συνοδεύουσι μέλανες ὀφθαλμοὶ, λάμποντες ὑπὸ μελαίναις ὀφρύσιν, οἱ Τοῦρκοι ἀποδίδουσι χαρακτῆρα νοήμονα καὶ ἀνδρεῖον, καὶ τὸ ἐπίθετον Καρὰ εἶνε σημαντικώτατον παρ' αὐτοῖς. Τοιοῦτος δὲ τὴν μορφὴν ἦτον ὁ πρῶτος Σουλτὰν-'Οσμάν. 'Επὶ κακοῦ δὲ ἐκλαμβανόμενον σημαίνει τὸν ἀφωρισμένον, τὸν ἀλιτήριον (1). Τὴν φυσικὴν ἢ καὶ ἐπιτηδευτὴν αὐτῶν ἐμβρίθειαν αὐξάνει τὸ μέγεθος τοῦ μύστακος, τὸν ὁποῖον σέβονται, καθὼς καὶ τὸ γένειον, ὡς στολισμὸν ἱερόν. Παρετηρήθη δὲ ὅτι ὁ 'Ασιανὸς Τοῦρκος, γεννηθεὶς ἐν Εὐρώπῃ ὑπὸ Σερβίδος, λαμβάνει κολοσσαίας διαστάσεις, ἐν ᾧ οἱ γεννηθέντες ὑπὸ Βουλγάρας ἔχουσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μορφὴν ἀγενεστέραν καὶ κρεωπωλικήν. 'Εν γένει δὲ οἱ 'Οθωμανοὶ, ἔκδοτοι εἰς τὰς σαρκικὰς ἀπολαύσεις, τὰς ὁποίας ὁ νομοθέτης αὐτῶν 'τοῖς ὑπεσχέθη καὶ ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ, ἐσχηματίσθησαν καὶ ἐξωτερικῶς ἐπὶ τὸ ταυρωδέστερον,

(1) "Ιδε σελ. 489 τοῦ Β' Μέρους

καὶ τὰ ἰνία αὐτῶν εἶνε ὀγκωδέστερα τοῦ βρέγματος (1). Σπάνιοι εἶνε μεταξὺ αὐτῶν οἱ μύωπες, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ᾽δὲν φοροῦσι καθ᾽ ὁδὸν ὀμματοϋάλια, χρήσιμα μόνον εἰς τοὺς γραφεῖς, τοὺς ὡρολογοποιοὺς κλπ. Ὅθεν καὶ βλέποντες ὑελοφοροῦντας τοὺς Γραικοὺς καὶ τοὺς Εὐρωπαίους, σκανδαλίζονται, καὶ ᾽τοὺς χλευάζουσι διὰ τοῦ ἐπιθέτου Σισέ-γκιοζλού. Ἐν γένει δὲ τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἰδίως τὸ μετ᾽ ἀναλογίας ὑψηλὸν ἀνάστημα, εἶνε παρὰ τοῖς Τούρκοις τὸ πᾶν. Ὅτε τῷ 1765 ὁ τότε Κεαγιά-μπεης ἐπρότεινεν εἰς τὸν περίφημον βεζίρην Ῥαγὺμπ-πασσᾶν, διὰ τὴν θέσιν τοῦ Ἐπὶ τῶν δεήσεων, τὸν Ἀμπδ-οὺλ-Ῥιζὰκ-ἐφέντην, υἱὸν τοῦ διασήμου Ῥεΐζ-ἐφέντη Μουσταφᾶ, φίλου καὶ συνεργάτου ποτὲ τοῦ Ῥαγὺμπ, » Εἶνε πολὺ κοντὸς, ἀπεκρίθη οὗτος. Ἡ δὲ ἐξουσία καὶ ἡ ἐπιτυχία ἐξήρτηται, κατὰ τὸ ἥμισυ τοὐλάχιστον, ἐκ τοῦ ἀναστήματος (» Ἀντζακ ἰνσανὲ νύσφι δεβλεττὲν μααδοὺτ ὀλὰν τζεσαμέττι βουτζουτδὲν μαχρούμ)«. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ ᾽δὲν εἶχεν ἄδικον· ἀρκεῖ ᾽να παρατηρήσῃ τις ὅτι τῶν πλειοτέρων γαμβρῶν τῶν Σουλτάνων τὸ κυριώτερον πλεονέκτημα ἦτον καὶ εἶνε ἡ ὡραιότης καὶ τὸ λαμπρὸν ἐξωτερικόν (2).

᾽Δὲν ἠξεύρω κατὰ πόσον εἶνε βέβαιον ὅτι οἱ Ἐμίραι, μετὰ τοὺς τεσσαράκοντα χρόνους τῆς ἡλικίας ᾽των, γίνονται βλακωδέστεροι, καὶ καταντῶσιν ἠλίθιοι. Γνωρίζω δὲ μόνον ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ, οἵτινες φρονοῦσιν αὐτοὺς ἐμπνευσμένους, ἀφῃρημένους (ἐν Θεῷ), ὅταν θέλωσι ᾽να εἴπωσιν αἰνιγματωδέστερον περί τινος, ὅτι εἶν᾽ εὐήθης, λέγουσιν: Ἐμὶρ-ζαδὲ διρ.

Τὰ ἐν ΚΠ ἐπιπολάζοντα μεταξὺ αὐτῶν ἰδίως νοσήματα, ὡς ἐκ τῆς διαίτης, εἶν᾽ ὁ ἴκτερος, ὁ ὕδρωψ, ἡ ἑλμινθίασις, ἡ στομαχάκη, τὸ ἀνεμοπύρωμα, ἡ ἀποπληξία, αἱ αἱμοῤῥοΐδες, αἱ ὑδροκῆλαι, διὰ δὲ τὰς γυναῖκας οἱ ὑστερισμοὶ, καὶ ἐπὶ πᾶσιν οἱ διαλείποντες πυρετοί. Αἰτίαι, δὲ, ὁ καθιστικὸς βίος, τὰ συχνὰ θερμὰ λουτρὰ, ἡ κατάχρησις τοῦ καχβὲ, τοῦ ὁποίου καὶ τῶν ἀφροδισίων, τὰ στάσιμα ὕδατα, αἱ ἐντὸς τῶν πόλεων ἐνταφιάσεις, ἡ ἀλλόκοτος νηστεία τοῦ Ῥαμαζανίου κτλ. Ἡ κακὴ τῶν παίδων ἀνατροφὴ ᾽τα κάμνει καχεκτικὰ ἢ ἀτροφικὰ, καὶ ἰδίως τὰ τῶν πλουσίων καὶ μεγιστάνων. Καὶ ἀπόδειξις ἡ Αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ, τοῦ ὁποίου ἐκ τῶν τριάκοντα τέκνων, μόλις ἐπέζησαν πέντε-ἕξ, ἐν ᾧ τοῦ Σουλτὰν-Μετζὴδ δεκαὲξ, διὰ τὴν μεταβολὴν πάντως τῆς διαίτης.

Ὡς πρὸς τὸ ἦθος, ὁ κοινὸς καὶ κυρίως Τοῦρκος, τοῦ ὁποίου τὸν χαρα-

(1) « Ὁ γὰρ παχὺς αὐχὴν ἅμα καὶ εὐμήκης θυμικὸν ἄνδρα καὶ μεγάλαυχον καὶ αὐθάδη σημαίνει », (Φυσιογν. Πολέμων. καὶ Ἀδαμαντ.). Ἴδε τὴν εἰκόνα Σουλτὰν-Μεχμὲδ τοῦ Β΄, ἐν σελ. 388 τοῦ Α΄ Μέρους. (2) Ἴδε σελ. 476 καὶ 498 τοῦ Β΄ Μέρους.

κτῆρα καὶ τὰς φυλετικὰς ἕξεις 'δὲν ἐτροποποίησαν αἱ καινοτομίαι καὶ ὁ συρμὸς, εἶνε φύσει βραχυλόγος καὶ σκεπτικὸς, οὔτε ἡδύνεται ἐν γένει εἰς τὴν συνομιλίαν. 'Αλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν Εὐρωπαίων (καὶ 'δὲν εἶνε παράξενον δι' αὐτοὺς τόσον, ὅσον δι' ἡμᾶς) φρονοῦσιν ὅτι ὁ Τοῦρκος, ἅμα ἀνοίξῃ τὸ στόμα 'του, 'δὲν εἶνε δυνατὸν 'να εἴπῃ τίποτε ἄλλο παρὰ ἀνοησίας, διότι, κατ' αὐτοὺς, νοῦς καὶ Τοῦρκος εἶνε ἀσυμβίβαστα. Ὅς τις ὅμως συνανεστράφη μετ' αὐτῶν, ὅς τις γνωρίζει πῶς 'να 'τοὺς συναναστραφῇ, γνωρίζει δηλονότι, τὸ κυριώτερον, τὴν γλῶσσάν 'των, ἐκεῖνος ἔχει δίκαιον 'ν' ἀπορῇ, πῶς, ὑπὸ τὸν τραχὺν φλοιὸν τῆς σκαιότητος καὶ ἀμαθείας, εὑρίσκεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τόσον ὑγιὴς νοῦς. Χωρὶς βιβλίων, χωρὶς ἐφημερίδων, εἰμὴ μόνον ὅ,τι μάθωσιν ἀπὸ τῶν διαβατῶν καὶ τῶν ταχυδρόμων, ἢ ἐν τῷ καφενείῳ, κρίνουσι περὶ τῶν κοινῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων, τοὐλάχιστον, ὅπως καὶ οἱ χωρικοὶ τῆς Εὐρώπης. 'Αλλ' αἴφνης, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁμιλίας, ἀναφαίνεται πολλάκις διὰ μιᾶς λέξεως ἢ φράσεως ὁ ἰδιάζων 'Ασιατικὸς χαρακτὴρ καὶ αἱ πατροπαράδοτοι ἐθνικαὶ προλήψεις.

Παρετήρησαν βέβαια πολλοὶ (καὶ ἐννοῶ πάντοτε τοὺς παρατηροῦντας ἄνευ προκαταλήψεως) μετὰ πόσης εὐκολίας καὶ ὀρθονοίας ὁ ἐν ἐξουσίᾳ διοικητικῇ 'Οθωμανὸς διεκπεραιοῖ τὰς ὑποθέσεις 'του. Τίς ἡ αἰτία τούτου; Τὸ ἀνεπιτήδευτον πάντως καὶ ἡ φυσικὴ ἀφέλεια καὶ ἁπλότης· καὶ τοῦτο, διότι ἡ φύσις εἶνε παντοῦ καὶ πάντοτε εὔκολος. Ὑπάγεις πρὸς ἐπίσκεψίν 'του, καὶ σὲ δέχεται προσηνέστατα· ἀλλ' ἐὰν ἔχῃ ἐργασίαν, 'δὲν 'τὴν διακόπτει· ἀλλ', ἀφ' οὗ σοὶ δείξῃ διὰ τῆς χειρὸς τὸν σοφᾶν, σὺ μὲν κάθησαι, καὶ, ἐὰν γνωρίζῃς τὸν παρακαθήμενον, ἀνοίγεις μετ' αὐτοῦ σιγαλεωτέρᾳ τῇ φωνῇ ὁμιλίαν, ὁ δὲ ἐξακολουθεῖ πράττων τὰ ἑαυτοῦ· τελειώσας δὲ, σὲ χαιρετᾷ καὶ σὲ ἀκούει. Πόσον φυσικωτέρα καὶ ὑποχρεωτικωτέρα ἡ ἀστενοχώρητος αὕτη εἰλικρίνεια τῆς ἡμετέρας ἐπιπλάστου καὶ διαμεμετρημένης π ο λ ι τ ι κ ῆ ς!

Αἱ ἀποκρίσεις 'των εἶνε ἐσκεμμέναι, καὶ πολλάκις εὔστοχοι καὶ μετὰ πολλῆς εὐφυΐας, ἐν γένει δὲ οὐδέποτε βεβιασμέναι καὶ tirées par les cheveux. 'Ερωτηθείς τις τῶν ὑπαλλήλων τῆς Υ. Π. ὑπὸ τοῦ Michaud, διατί ἄλλοτε ἦσαν τόσον δραστήριοι, καὶ τώρα τόσον ἀδρανεῖς; Διότι τότε, εἶπεν, ἠρχόμεθα, καὶ τώρα ἀπερχόμεθα. Ὁ δὲ Μολλᾶς τοῦ 'Εϊούμπ, τὸν ὁποῖον ὁ εὐφυέστατος συγγραφεὺς οὗτος ἀναφέρει ὡς τύπον ἀνθρώπου comme il faut, προσκληθεὶς εἰς τὸ τζεαμίον, ἐν ᾧ συνωμίλει μετ' αὐτοῦ, εἶπε πρὸς αὐτὸν, σηκωθέντα 'ν' ἀναχωρήσῃ· « Καὶ μήπως τὸ διδάσκεσθαι 'δὲν εἶνε προσευχή (1) »; Μετὰ τὴν ἐν Σαλανκεμὲν φονικωτάτην ἐκείνην μάχην, καθ' ἣν

(1) Παράβαλε τοῦτο πρὸς τὸ ἐν σελ. 210 ῥητὸν τοῦ Κουρ-ἀν.

τῷ 1691 ἐφονεύθησαν 28,000 Τοῦρκοι καὶ 3000 Αὐστριακοί, διηγεῖται ὁ Καντεμίρης ὅτι εἶδεν ἐν ΚΠ στρατιώτην Αὐστριακόν, ὅς τις σηκώσας μετὰ προθυμίας τὸ σαρίκιον Γενιτσάρου, τὸ ὁποῖον εἶχε πέσῃ κατὰ γῆς, τοῦ 'τὸ ἔδωκε προσθεὶς καὶ τὰς ἑπομένας λέξεις· »Εἶσε στρατιώτης, καθὼς κ' ἐγώ, πρέπει ἄρα 'να φερώμεθα πρὸς ἀλλήλους ὡς ἀδελφοί«. Ὁ Γενίτσαρος, καθυποχρεωθείς, ἔλαβε διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸ σαρίκιόν 'του, καὶ προσφέρων διὰ τῆς ἑτέρας τὸ πυροβόλον 'του εἰς τὸν Γερμανόν, »Ἀφ' οὗ εἴμεθα, τῷ λέγει, ἀδελφοί, 'δὲν ἔχω πυροβόλου χρείαν«.

Ὁ διακριτικὸς χαρακτὴρ τοῦ Τούρκου εἶνε ἡ βαρύτης, ἡ στασιμότης, ἡ ἠρεμία, ἡ ἀκηδία, ἡ ἀπάθεια, ἥτις 'δὲν εἶν' ἀποτέλεσμα εὐηθείας ἢ αναισθησίας, καθὼς ἤθελεν ἐκ πρώτης ὄψεως ὑποθέσῃ τις, ἀλλ' ἐμβριθείας καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὴν θείαν πρόνοιαν, ἥτις, καὶ σπεύδοντος καὶ μὴ σπεύδοντος τοῦ ἀνθρώπου, ἐκτελεῖ ἐπίσης τὰς ἑαυτῆς βουλάς· ὅθεν καὶ οὐδέποτε σπεύδουσιν, εἰμὴ μόνον ὅταν ἐκφέρωσι νεκρόν. Πρὸς ἓν δὲ καὶ μόνον φαίνονται ἀνυπόμονοι, τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ οὗτος εἶνε ὁ κυριώτατος αὐτῶν χαρακτήρ. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὁ καθαυτὸ Ὀθωμανός, καί τοι ἀπολαυστικώτατος καὶ φιληδονώτατος, προαιρεῖται μᾶλλον 'να στερηθῇ ἐνίων ἀναπαύσεων καὶ ἡδονῶν τοῦ βίου, παρὰ 'να πολυπραγμονήσῃ καὶ μοχθήσῃ πρὸς προμήθευσιν αὐτῶν. Ὅταν ἑπομένως βλέπῃς ἐπὶ τῆς χλοαζούσης τοῦ Βοσπόρου ἀκτῆς ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρου ῥακενδύτην καὶ γυμνόποδα Τοῦρκον καπνίζοντα μεθ' ἡδυπαθείας τὴν πίπαν 'του καὶ στρέφοντα ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους τὸ κομβολόγιόν 'του, μὴ 'τοῦ ταράττῃς τὴν ἡδονήν, ἀλλὰ καὶ μὴ 'τὸν ταλανίζῃς· κ ά μ ν ε ι κ έ ϊ φ ι· εἶν' εὐδαίμων! ἂν δὲ καὶ φαίνηται βυθισμένος εἰς σκέψεις, μὴ νομίσῃς ὅτι ἀναπολεῖ τὸ παρελθὸν ἢ προσχεδιάζει τὸ μέλλον· Τίποτε ἀπὸ τούτων ὅλων. Ἀπολαμβάνει τὴν ὕπαρξίν 'του, μετρᾷ τὰς παρερχομένας στιγμάς, πλάττει διὰ τῆς φαντασίας 'του ὄνειρα, συνδιαλυόμενα μετὰ τοῦ καπνοῦ τῆς πίπας 'του, ἢ, τὸ πολὺ-πολύ, μεταβιβάζεται διὰ τοῦ νοὸς εἰς τὰς ἐκστάσεις τοῦ παραδείσου 'του καὶ προαισθάνεται ὥσπερ γεύματος τῶν ἐκεῖ ἡδονῶν. Ὁ Τοῦρκος κ ά μ ν ε ι κ έ ϊ φ ι, καθήμενος πολλάκις ἐπὶ τῆς πλακὸς τάφου, πᾶν ἄλλο συλλογιζόμενος παρὰ τὸν θάνατον, ἢ μᾶλλον μηδὲν ὅλως συλλογιζόμενος. Τὸ εἶδος ὅμως τοῦτο τῆς . . . φιλοσοφίας ἀδύνατον 'να ἐννοήσῃ ὁ Εὐρωπαῖος· ἐπίσης ὅμως καὶ ὁ Ὀθωμανὸς 'δὲν δύναται 'να ἐξηγήσῃ τί σημαίνει ὁ περίπατος ἐκεῖνος. Ὅτι δὲ ἡ ἀναλγησία αὕτη 'δὲν εἶν' ἀποτέλεσμα τοῦ κλίματος, ἀπόδειξις οἱ Γραικοί, τῶν ὁποίων τὴν ζωηρότητα 'δὲν μετέβαλεν οὔτ' αὐτὴ ἡ βαρυτέρα δουλεία. Παρατήρησον εὐθυμοῦντας τὸν Τοῦρκον καὶ τὸν Γραικόν· ὁ Τοῦρκος κάθηται 'ξαπλωμένος καὶ θεωρεῖ τοὺς χορεύοντας, ἢ ἀ-

κροᾶται τῶν ᾀδόντων, οὐδέποτε δὲ χορεύει αὐτὸς, κἂν τύχῃ μεθύων, μόλις δὲ ὑπανοίγει τὰ χείλη πρὸς μειδίαμα, βλέπων τὸν Ἰουδαῖον κυβιστοῦντα ἢ γελοιάζοντα, ἐν ᾧ ὁ Γραικὸς, κἂν 'δὲν χορεύσῃ ὁ ἴδιος, πρᾶγμα σπάνιον, θὰ διαταράξῃ ὅμως τὴν σιωπὴν τῆς ἠχοῦς διὰ τῶν παραφώνων τερετισμάτων 'του, ὅσον κακόφωνος κἂν ἦνε, καὶ τέλος, ἐὰν 'δὲν κάμῃ καβγᾶν, θὰ παίξῃ ὅμως τὸ χλωτσοσκοῦφι, ἢ ταῖς καλουπακιαῖς, καθὼς ἔλεγον οἱ Χῖοι, ὅταν ἐφόρουν καλουπάκια. ; Εἶδες Ὀθωμανὸν 'να προσωπιδοφορήσῃ ; Ἀλλ' οἱ παρ' ἡμῖν εὐφυεῖς ἀρέσκονται ἀπαντῶντες ὅτι οἱ Τοῦρκοι 'δὲν ἔχουσι προσωπίδων ἀνάγκην, ἵνα γένωσι καταγέλαστοι. Καὶ τοῦτο μὲν ἴσως εἶνε, ὡς σκῶμμα, χαρίεν καὶ θὰ κάμῃ τὴν τύχην 'του ἐν πληθούσῃ ὁμηγύρει· λογικῶς ὅμως, δὲν εἶνε ἄλλο εἰμὴ, μία ἐκ τῶν μυρίων, ἀπόδειξις πῶς συλλογιζόμεθα, προκειμένου περὶ Τούρκων.

Εἶπον, καὶ 'τὸ ἐπαναλαμβάνω, ὅτι ὅλα τὰ χαρακτηρίζοντα τὸν Ὀθωμανὸν ἔχουσι πρώτην καὶ ἀρχικὴν αἰτίαν τὴν θρησκείαν 'του, εἰς αὐτὴν ἀνάγονται, πόῤῥωθεν ἢ ἐγγύθεν, καὶ δι' αὐτῆς ἐξηγοῦνται. Ὁ δὲ καθαυτὸ Μουσουλμάνος εἶνε, αὐτὸ τοῦτο, θρῆσκος καὶ θεοφοβούμενος (gottesfürchtig λέγει ὁ Γερμανός). Κἂν ὑποτεθῇ δὲ ὅτι ἔχει τὴν κατ' ἐπίδειξιν μᾶλλον ἢ τὴν κατὰ συνείδησιν θρησκείαν, οὐδέποτε ὅμως, ὅσῳ κἂν ἐξαχρειωθῇ, 'δὲν περιφρονεῖ δημοσίᾳ οὔτε μυκτηρίζει τὴν περὶ Θεοῦ ἰδέαν. Καὶ δύναταί τις 'να διισχυρισθῇ, ὅτι ὑλόφρονες μὲν καὶ πανθεϊσταὶ εἶνε ἐξ αὐτῶν τινες, καὶ πιθανῶς, καθὰ λέγεται, οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ καταργηθὲν τάγμα τῶν Δερβίσων Μπεκδασῆ· ἄθεος ὅμως, κατὰ τὴν αὐστηρὰν τῆς λέξεως σημασίαν, 'δὲν εἶν' ἐξ αὐτῶν οὐδείς. Ἐν γένει δὲ, ὁ Θεὸς, ἢ, καθὼς λέγουσιν αὐτοὶ, παραλαβόντες πάντως τὴν ἰδέαν ἐκ τῶν Ἑβραίων, Ἐκεῖνος, Ὁ Ὤν, ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι Γραπτὸν, Εἱμαρμένον (χισμὲτ), Πεπρωμένον (μουκατδὲρ), ἑνὶ λόγῳ ἀμετάτρεπτον, ἐπενεργεῖ εἰς πᾶν αὐτῶν ἔργον, εἰς πᾶσαν ἀπολύτως) ἐπιχείρησιν· ἐπαναλαμβάνεται εἰς πᾶσαν ὁμιλίαν: Πρῶτα ὁ Θεός· Ἔχει ὁ Θεός· Ἐὰν θέλῃ ὁ Θεός· Μὴ 'τὸ δώσῃ (Μὴ 'τὸ δείξῃ ὁ Θεός. Τὸν δὲ φόβον τοῦ Θεοῦ καὶ φρονοῦσι καὶ ὁμολογοῦσιν ἀρχὴν σοφίας· ὅθεν καὶ τὸν δίκαιον καὶ ἐνάρετον ἄνθρωπον 'δὲν δύνανται 'να ἐννοήσωσιν ἄλλως, εἰμὴ ὀνομάζοντές 'τον Θεοφοβούμενον, καθὼς καὶ τὸν ἐξώλη καὶ ἀλιτήριον Ἀθεόφοβον (Ἀλλαχτὰν κορκμάζ).

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς προγινώσκει τὰ πάντα, πᾶν ἄρα ὅ,τι προεῖδεν αὐτὸς, τοῦτο καὶ προώρισται, καὶ ἀδύνατον 'να μὴ γένῃ, ἐκ τούτου τὸ Πεπρωμένον (fatum). Ὥστε ὁ Μουσουλμάνος εἶνε, λόγῳ θρησκείας, αὐτὸ τοῦτο Fataliste, καὶ καθὸ τοιοῦτος, ἀπρονόητος τοῦ μέλλοντος. »Ταχ-

δίρ τεδπιρὶ μποζάρ « λέγει (τὸ χρεὼν ἀνατρέπει τὸ κριθέν)· ἑπομένως μεριμνᾷ μὲν, ὡς ἄνθρωπος, περὶ ἑαυτοῦ, ἐμπορεύεται, οἰκονομεῖ, θησαυρίζει, ἀλλ' εἰς οὐδεμίαν ἑαυτοῦ πρόνοιαν στηρίζεται, ἐκτὸς ἐ ὰ ν θ έ λ ῃ ὁ θ ε ό ς, ὅπερ ὅμως εἶνε ἄδηλον εἰς αὐτὸν, ὅθεν οὐδεμίαν ἔχει περὶ τοῦ μέλλοντος ἀραρυῖαν ἐλπίδα ἢ προσπάθειαν. » Θὰ φθάσωμεν τὸ ἑσπέρας εἰς τὸν σταθμόν; (ἐρωτᾷς τὸν ὁδηγοῦντά σε σ ο υ ρ ο υ τ ζ ῆ ν, ὅς τις ἔχει πολλάκις μετρημένα καὶ τὰ βήματα τῆς μεταξὺ ἀποστάσεως) — Ἀ λ λ ὰ χ μ π ι λ ί ρ, εἶνε ἡ ἀπόκρισίς 'του.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον οὔτε προφυλάττεται ἐν καιρῷ πανώλους, τὴν ὁποίαν νομίζει καὶ ὀνομάζει, κατ' εὐφημισμὸν, Ε ὐ λ ο γ ί α ν θ ε ο ῦ (μουμπαρέκ) (1). Καὶ διὰ τοῦτο, ὅτε πρώτην φορὰν ὁ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ ἀπεφάσισε 'να συστήσῃ λοιμοκαθαρτήρια, κυρίως δηλαδὴ καὶ κατ' ἀρχὰς 'να χωρίσῃ τοὺς ὑγιεῖς ἀπὸ τῶν νοσούντων, ἐδέησε 'να ἐκδώσῃ φετβᾶν ὁ Σεΐχ-οὒλ-ἰσλάμης, στηριζόμενον εἰς τὴν ἑπομένην λογικὴν πρότασιν: » Ἡ πανώλης εἶνε βεβαίως εὐλογία θεοῦ· ἀλλ' ἐπίσης εὐλογία θεοῦ εἶνε καὶ ἡ βροχή. Καθ' ὃν ἄρα λόγον προφυλαττόμενος ἕκαστος ἀπὸ τῆς βροχῆς, οὐδὲν ἁμαρτάνει, κατὰ τὸν αὐτὸν δύναται καὶ ὀφείλει 'να προφυλάττηται κἀπὸ τῆς πανώλης ἀκατακρίτως καὶ μηδὲν ὑποστελλόμενος «.

Τὴν πρὸς τὸν θεὸν εὐλάβειαν αὐτοῦ ὁ Μουσουλμάνος ἐπιδείκνυται κἂν τοῖς ἐλαχίστοις. Καὶ διὰ τοῦτο, βλέπων τοὺς Φ ρ ά γ κ ο υ ς 'να μεταχειρίζωνται τὸ χαρτίον, τὸ ὁποῖον αὐτὸς σέβεται, ὡς δεχόμενον ἐφ' ἑαυτοῦ γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, εἰς τόσον εὐτελεῖς χρήσεις, σκανδαλίζεται· καὶ βλέπεις αὐτὸν ἐπαίροντα προσεκτικῶς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τὰ τμήματα τῶν χαρτίων καὶ ἐμβύοντα αὐτὰ εἰς τὰς ὀπὰς τῶν πλησίον τοίχων, ἵνα μὴ καταπατῶνται. Πιστεύουσι δὲ, λέγει ὁ Βουσβέκ, ὅτι τὰ κομμάτια ταῦτα θέλουσιν εὑρεθῆ στρωμένα ὑπὸ τοὺς πόδας 'των ἐπὶ τῆς τριχοειδοῦς γεφύρας (Κχὶλ-κιοπρού), ἥτις καίει καὶ κόπτει. Δι' ἄλλον λόγον, ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ τῆς αὐτῆς εὐλαβοῦς διαθέσεως, σέβεται καὶ τὸ ψωμίον, καὶ ἐπ' οὐδεμιᾷ περιστάσει 'τὸ πατεῖ.

Ἄλλο εἶδος εὐλαβείας ἀναφέρεται περὶ τοῦ Σουλτὰν-Βαγεζὴδ τοῦ Β', τὸν ὁποῖον διὰ τοῦτο οἱ Τοῦρκοι ἐπονομάζουσι καὶ τιμῶσιν ὡς Β ε λ ῆ ν: Διατάξας 'να 'τοῦ συνάζωσιν ἐπιμελῶς ὅλον τὸν ἀπὸ τῶν ἐκστρατειῶν αὐτοῦ προσκολλώμενον εἰς τὰ φορέματα καὶ τὰ ὑποδήματά 'του πηλὸν καὶ

(1) » Ε ὐ σ π λ α γ χ ν ί α ν καὶ Φ ι λ α ν θ ρ ω π ί α ν θεοῦ ἀποκαλοῦσι καὶ οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς (Μαλαλᾶς, Κεδρηνὸς κλπ.), οὐ μόνον τὸ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ μ έ γ α θ α ν α τ ι κ ὸ ν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Αὐτοκράτορος δεκαήμερον σεισμόν.

κονιορτὸν, ἐπλάσατο ἀπ' αὐτοῦ περὶ τὸ γῆράς 'του πλίνθον, ἣν παρήγγειλε 'να 'τοῦ θέσωσιν εἰς τὸν τάφον ὑπὸ τὴν κεφαλὴν, ἐπειπὼν τὸ ῥητόν: » Ἰγουρὲτ οὐ καδδὲμ ἄχου σεμπὶλ οὐλ λὰχ, χαρὰμ ἀλ ἔϊχχι ἐνναρὲ « (οὗ τινος οἱ πόδες ἐσκονίσθησαν ἐν ταῖς ὁδοῖς τοῦ Κυρίου, οὗτος σωθήσεται ἐκ τοῦ πυρὸς τῆς κολάσεως).

Οὐδέποτε ὁμιλεῖ περὶ μετεώρων (pour la pluie et le beau temps, καθὼς λέγουσιν οἱ Γάλλοι), ἰδίως δὲ ἀποφεύγει τὸ μεμψιμοιρεῖν καὶ γογγύζειν καὶ ἀδημονεῖν (καθὼς κάμνομεν ἡμεῖς) κατὰ τῆς κακοκαιρίας. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, εἶνε καὶ τοῦτο ἓν ἐξ ἐκείνων, ἅπερ ἠγάσθην παρ' αὐτοῖς, καὶ 'τὸ φρονῶ ἀξιομίμητον. Ἐρωτᾷς τὸν Ὀθωμανὸν ἂν θὰ βρέξῃ· καί τοι δὲ βλέπων συσσωρευόμενα τὰ νέφη, καί τοι γνωρίζων ἐκ τῶν προηγουμένων ἐπιτοπίων παρατηρήσεων τὴν φύσιν τοῦ περιέχοντος, θὰ σοὶ ἀποκριθῇ κοντοσύλλαβα: » Κ ὶ μ μ π ι λ ί ρ; Ἀ λ λ ὰ χ μ π ι λ ί ρ! Τὸ δ' Ἀλλὰχ μπιλὶρ τοῦτο, ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς ἐμφαίνει τὴν θρησκευτικὴν τοῦ Ὀθωμανοῦ πεποίθησιν, χρησιμεύει πολλάκις, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι, πρὸς ἀποφυγὴν ὡρισμένης ἀπαντήσεως, καθὼς καὶ τὸ Ἀλλὰχ κερὶμ, καὶ τὸ Ἰνσαλλὰχ, καὶ τὸ Μπακαλοὺμ κτλ.

Εἶνε οὐσιωδῶς ἀνεξίθρησκος. » Ἀφ' οὗ ὁ θεὸς ἀνέχεται τὰς ἀνοησίας καὶ βλασφημίας τῶν ἀπίστων, 'δὲν εἶν' ἐμὸν ἔργον, λέγει, 'να ἐκδικήσω τὰς πρὸς αὐτὸν ὕβρεις, προερχομένας ἐξ ἀγνοίας ἢ πωρώσεως «. » Δινιμὶζ αἰρὶ ἰσὰ, ἀλλαχχιμὶζ μπὶρ διρ «, λέγει πρὸς τὸν ἑτερόθρησκον φίλον 'του. Καὶ διὰ τοῦτο φρουρεῖ ἀπαθὴς εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς· συνοδεύει ὁπλοφορῶν πομπεύοντα διὰ τῆς ἀγορᾶς μέσης τὸν Σταυρὸν τῶν Θεοφανείων ἢ τὸν Ἐπιτάφιον· παρουσιάζει τὰ ὅπλα λιτανεύοντος τοῦ Λατινικοῦ Κλήρου μετὰ τῆς Ἁγίας Δωρεᾶς· ὁ δὲ πάλαι ποτὲ Ἰ μ π ί σ η ς τοῦ Πατριαρχείου ἔψαλλε καὶ τὸ Ἄ ξ ι ό ν ἐ σ τ ι ν, ὅταν ἦτον ε ἰ ς τ ὸ κ έ ϊ φ ι.

Σέβεται δὲ ἀνεξαιρέτως ὅλας τὰς θρησκείας, καθόσον ὅλαι ἔχουσιν ἀντικείμενον τῆς λατρείας αὐτῶν τὸν θεόν· καὶ αὐτὸς εἶνε, καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως, Θεϊστής. Ἑπομένως ἀνάπτει κανδήλαν ὑπὲρ τὸ ἐν τῷ οἴκῳ 'του ἁγίασμα· φιλοδωρεῖ τὸν ἱερέα, ἁγιάζοντα τῶν Φώτων τὸ ἐργαστήριόν 'του (1)· προσκαλεῖ αὐτὸν 'να 'τοῦ διαβάσῃ τὸ παιδίον νοσοῦν, καὶ

(1) Ἰδοὺ τί ἀνέγνων ἐν ἐπιστολῇ ἐκ Σοφίας τῆς Βουλγαρίας, δημοσιευθείσῃ ἔν τινι τῶν ἐν ΚΠ ἐφημερίδων: » Κατὰ τὰ Θεοφάνεια, ὅτε ὁ Σταυρὸς ῥίπτεται ἐντὸς τοῦ ὕδατος, οἱ Χριστιανοὶ Βούλγαροι λαμβάνουσιν ἁγιασμὸν καὶ ῥαντίζουσι τοὺς φίλους 'των Ὀθωμανούς· οἱ δ' ἐν τοῖς τσιφτλικίοις ὑποχρεώνουσι τὸν ἰδιοκτήτην 'να σταθῇ ὅπως 'τὸν βρέξωσι μὲ ἁγίασμα, ἀδιάφορον ἂν ὁ ἰδιο-

καλύπτει διὰ πρασίνου ὑφάσματος τὸν τάφον τοῦ Ἁγίου Ἑρμολάου ἐν Νικομηδείᾳ καὶ τὸν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου ἐν τῷ Γκιοὺλ-τζεαμίῳ. Νομίζω ὅτι βλέπω ἀκόμη τὴν γείτονά μου Ὀθωμανίδα Βαϊδὲν, μετὰ τοῦ πρασίνου αὐτῆς ἐπενδύτου (ἦτον Ἐμίρισσα), εἰσερχομένην εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τὸν ἐν τῇ Ξηρᾷ Κρήνῃ, συνηγμένου τοῦ πλήθους ὅλου εἰς τὸν ἑσπερινὸν, καὶ κρατοῦσαν δέσμην κηρίων, τὰ ὁποῖα ἀνῆπτε πρὸ τῆς εἰκόνος τοῦ Ἁγίου, εἰς τὸ ἁγίασμα τοῦ ὁποίου εἶχε προσφύγῃ ποτὲ νοσοῦσα, καὶ ἔτυχε τῆς ἰάσεως!

Τῆς ἀνεξιθρησκείας ταύτης αἰτία εἶνε καὶ ἡ ἔλλειψις κυρίως Κλήρου παρὰ τοῖς Τούρκοις, ὡς θέλομεν ἀκολούθως ἰδεῖν· ἀποτέλεσμα δὲ ὅτι δύναται 'να νυμφευθῇ καὶ Χριστιανὴν, χωρὶς αὐτὴ 'να ἀλλάξῃ τὴν θρησκείαν 'της. Καὶ 'δὲν εἶνε παράδοξον 'να ἴδῃ τις ἐν τῷ κοιτῶνι χαδίνης ἀνηρτημένην τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας ἢ τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι τὰ τέκνα ἀνατρέφονται πάντοτε εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ πατρός. Ἔζη δὲ πρό τινων ἐτῶν ἐν Ἰωαννίνοις ἡ χήρα τοῦ Τεπεδελενλῆ Μουχτὰρ-πασσᾶ, ὑπανδρευθεῖσα, μετὰ θάνατον αὐτοῦ, τὸν Δερβὶς-Χασὰν-ἐφένδην, ἀπαγχονισθέντα, κατὰ διαταγὴν καὶ ὑπ' ὄψιν τοῦ Βεζίρη Ῥεσσὶδ-Μεχμὲδ-πασσᾶ, ἥτις εἶχε κατηχήσῃ τὸν ἐκ τοῦ δευτέρου τούτου συζύγου υἱὸν αὑτῆς τὰ δόγματα τῶν Χριστιανῶν, καὶ διὰ τοῦτο λαλῶν πολλάκις μετ' αὐτῶν, ὡρκίζετο εἰς τὸ Εὐαγγέλιον. Ἐν δὲ τῇ Λιαπουρίᾳ καὶ Τσαμουρίᾳ ἰδίως δύναταί τις 'να ἴδῃ τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα τρώγοντας ἐν καιρῷ νηστείας ἀπὸ τῆς αὐτῆς πήττας, τῆς ὁποίας ὅμως τὸ μὲν ἥμισυ εἶνε ζυμωμένον μετ' ἐλαίου διὰ τὴν γυναῖκα, τὸ δὲ ἄλλο ἥμισυ μετὰ βουτύρου διὰ τὸν ἄνδρα. Ἐν γένει δὲ οἱ Ἀλβανοὶ εἶνε ἄθρησκοι, Φ ρ ά ν-μ α σ ό ν ο ι, καθὼς ἄσμενοι ὀνομάζουσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς, ἐν ᾧ οἱ Βόσθνοι, νεήλυδες καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν Μωαμεθανισμὸν, ὡς οἱ Ἀλβανοὶ, προσκαλοῦσιν ὅμως ἐνίοτε, πνέοντες τὰ λοίσθια, τὸν ὀρθόδοξον ἢ Καθολικὸν ἱερέα, ἵνα 'τοὺς προετοιμάσῃ διὰ τὸν θάνατον κατὰ τὰ ἔθιμα τῆς θρησκείας τῶν πατέρων 'των.

Παρέβαλάν τινες τοὺς Τούρκους πρὸς τοὺς Λαζαρόνους τῆς Νεαπόλεως, καὶ πρὸς τὸ κ έ ῖ φ τούτων τὸ far niente ἐκείνων. Ἀγνοῶ τί κοινὸν ἀνεῦραν μεταξὺ ἀμφοτέρων, ἐκτὸς τῆς φαινομένης ἀναλγησίας καὶ ἀδρανείας αὐτῶν, περὶ ἧς προείπομεν. Ἴσως ὅμως ἄχρι τινὸς ἔχουσί τινα λόγον διότι καὶ ὁ Τοῦρκος κ ά μ ν ε ι κ έ ῖ φ ι, βλέπων τοὺς πηγαινοερχομένους, καθὼς ὁ Λαζαρόνος 'π α ί ρ ν ε ι ἥ λ ι ο ν, ἐξαπλωμένος κατὰ γῆς. Ἀλλ'

κτήτης οὗτος ἦνε Μπέης, Μουφτῆς, Χότζας κτλ. Ἡ ἡμέρα αὕτη ὀνομάζεται παρὰ τῶν ἐνταῦθα Ὀθωμανῶν Ἰ σ λ ὰ κ-γ κ ι ο υ ν ο ῦ, τουτέστιν ἡμέρα τοῦ βρεξίματος.

ἡ ἀπάθεια τοῦ Λαζαρόνου εἶν' ἀποτέλεσμα ὀκνηρίας, φυγοπονίας, μισανθρωπίας. Ὁ Λαζαρόνος, ὅταν πεινάσῃ, κλέπτει, δολοφονεῖ, κατασκοπεύει ἐπὶ μισθῷ, καὶ ὅταν κῆται ἐκτάδην ἀκινητῶν εἰς τὸν ἥλιον, 'δὲν σκέπτεται περὶ οὐδενὸς ἄλλου, ἐὰν καὶ σκέπτηται ὅλως, εἰμὴ περὶ τοῦ παρόντος, λησμονῶν ἐντελῶς τὸ παρελθὸν καὶ ἀμεριμνῶν πρὸς τὸ μέλλον, ἐν ᾧ ὁ Τοῦρκος (καὶ μηδεὶς λησμονήσῃ, παρακαλῶ, καὶ 'τὸ ἐπαναλαμβάνω πολλάκις, ὅτι, Τοῦρκον λέγων, ἐννοῶ τὸν καθαυτὸ, τὸν μὴ ἐκφυλήσαντα, τὸν μὴ ἐξηχρειωμένον), ὁ Τοῦρκος λοιπὸν αὐτὸς, ἀπολαμβάνων τὸ παρὸν, ἠδύνεται ἀναπολῶν ἔστιν ὅτε τὸ παρελθὸν καὶ ἀναπλάττων τὸ μέλλον. Οὐδέποτε ὅμως κλέπτει, προτιμῶν 'να ψωμοζητήσῃ μᾶλλον, καὶ ἐπ' οὐδεμιᾷ περιστάσει 'δὲν δολοφονεῖ, ἐκτὸς μόνον διὰ πολιτικὸν καθῆκον.

Ὁ ἀνεξήγητος οὗτος διὰ τοὺς Εὐρωπαίους ἄνθρωπος σύγκειται ἐκ δύω, οὕτως εἰπεῖν, οὐσιῶν: ἀπολαυστικὸς καὶ φιλήδονος παντὸς μᾶλλον Ἐπικουρείου, εἶνε συγχρόνως καὶ τοῦ Ἐπικτήτου Στωϊκώτερος. Δαπανᾷ τὸν χρυσὸν ὅλῳ τῷ θυλάκῳ πρὸς κατασκευὴν καὶ διακόσμησιν κομψοτάτης οἰκίας· ἀλλ' ἐὰν τὸ αὐτὸ ἑσπέρας, καθ' ὃ κατῴκησε πρῶτον τὴν οἰκίαν αὐτὴν, γένῃ αὕτη παρανάλωμα πυρὸς, καθὼς συχνάκις συμβαίνει, κοιμᾶται ἐπίσης ἀτάραχος ἐπὶ τῆς σποδοῦ τῆς οἰκίας 'του, καθὼς καὶ παρὰ τοὺς τάφους τῶν συγγενῶν 'του. Παράθες ἔπειτα τὴν ἔκφρασιν τῆς θλίψεως αὐτοῦ πρὸς τὴν τοῦ Χριστιανοῦ ἢ τοῦ Ἰουδαίου. Ὁ Χριστιανὸς θεοκλυτεῖ, σχετλιάζει, ἀπελπίζεται, . . . βλασφημεῖ! ὁ Ἰουδαῖος γογγύζει, κόπτεται, ἐλεεινολογεῖ ἑαυτὸν, χαλᾷ τὸν κόσμον, ἐν ᾧ ὁ Ὀθωμανὸς, ἀναβλέψας σιωπηλὸς πρὸς τὸν οὐρανὸν, κύπτει τὴν κεφαλὴν, καὶ, ἐκστομίσας ἐν Σούκιουρ Ἀλλάχ, ἐξακολουθεῖ μετρῶν τὰ τοῦ κομβολογίου 'του κοκκία. Ὕπῆγα τῷ 1827 'να συλλυπηθῶ τὸν Χότζαν Νουρῆ-ἐφένδην, μαθὼν ὅτι ἐκάη τὴν νύκτα ἡ οἰκία 'του, καὶ εὗρον αὐτὸν εἰς τὸν τόπον τῆς συμφορᾶς, ἔχοντα συσσωρευμένα μερικὰ ἡμίκαυστα κάρβουνα ἀπ' αὐτῆς καὶ . . . ἔψοντα ἡσύχως τὸν καχβέν 'του. » Τρίτη φορὰ εἶν' αὐτὴ, μοὶ εἶπεν, ἀφ' οὗ καίομαι· ἀλλ' ὁ Θεὸς 'δὲν με ἐγκατέλιπε· Σούκιουρ Ἀλλάχ! ; Ἤξευρεν ἆρά γε ὁ ἄνθρωπος τὸ » Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο τοῦ Ἰώβ; Ἀγνοῶ, ἀλλὰ βεβαίως ἐσκέπτετο καὶ ἐξεφράζετο καθὼς ἐκεῖνος.

Ὁ Μουσουλμάνος, πιστεύων ἀνενδοιάστως, καθὼς εἴπομεν, εἰς τὸ Πεπρωμένον, καὶ ὑποφέρων διὰ τοῦτο ἀγογγύστως τὰ συμβαίνοντα εἰς τὸν βίον δεινὰ, καὶ αὐτὰ τὰ παρ' ἡμῖν νομιζόμενα ἀνυπόφορα, ὡς ἔργα τῆς θείας βουλήσεως καὶ προνοίας, μεταβαίνει ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην κατάστασιν χειροτέραν, χωρὶς 'να ἀλλάξῃ τρόπον, χωρὶς 'να μεμψιμοιρήσῃ, καὶ βλέ-

πει τις υἱοὺς πασσάδων καὶ μολλάδων ὑπηρετοῦντας προθύμως ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν ποτὲ Κεαγιάδων τῆς οἰκίας 'των. Γνωρίζων δὲ ὅτι «τὸ τέρ-» μα τοῦ βίου, ὄχι μόνον τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν, καθὼς λέγει » τὸ Κοὺρ-ἄν, εἶνε προωρισμένον, καὶ οὐδεὶς δύναται, οὔτε 'να 'τὸ ἐπιταχύ-» νῃ, οὔτε 'να 'τὸ ἀναβάλῃ (» Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ » ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν οὐρα-» νοῖς. Ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ἠρίθμηνται κτλ.)», οὐ μόνον οὐδέποτε αὐτοχειριάζεται, ἀλλ' οὔτε λυπεῖται καιρίως, βλέπων πλησιάζουσαν τὴν ὑστερινὴν 'του ὥραν· αἱ δὲ διαρκεῖς ἐκεῖναι θλίψεις, αἱ καταστρέφουσαι τὴν ὑγείαν, εἶνε παρὰ τοῖς Τούρκοις ἄγνωστοι· καὶ ἡ παραφροσύνη ἔχει παρ' αὐτοῖς συνήθως αἰτίαν ἢ νόσους ὀξείας, ἢ θρησκευτικὴν θεοβλάβειαν (Melanconia religiosa).

Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται καὶ ἡ εὐπείθεια ἐκείνη, μεθ' ἧς ὅλοι σχεδὸν οἱ εἰς θάνατον καταδικαζόμενοι σατράπαι καὶ ἄλλοι δυνάσται καὶ ἐξουσιοκράτορες τῶν ἐπαρχιῶν ὑπέκυπτον τὸν αὐχένα εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου ἢ τοῦ Βεζίρη, καὶ παρέδιδον ἑαυτοὺς εἰς τὸν βρόχον, ὃν προέτεινεν εἰς αὐτοὺς ὁ στελλόμενος Μουμπασσίρης ἢ Καπουτζῆ-μπασης. Καὶ παρετηρήθη εὐλόγως, ὅτι ὅλοι σχεδὸν οἱ Τοπάρχαι, ὅσοι διὰ βίας ἢ πανουργίας ἀπέφυγον τὴν θηλειάν, ἦσαν ἢ Κιοῦρδαι ἢ Ἀλβανοί, καταγωγῆς δηλαδὴ καὶ ἠθῶν καὶ γλώσσης ὅλως διαφόρων παρὰ τοὺς καθαυτὸ Ὀ σ μ α ν λ ύ.

Παρὰ τῷ Μουσουλμάνῳ τὰ πάντα εἶνε προσωρινὰ καὶ ἤθελεν εἴπῃ τις ὅτι φοβεῖται μήπως ἀποκατασταθῇ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶνε ὡς διαβάτης. Τοῦτο θέλει γείνῃ καταφανέστερον, ὅταν ἐν τῷ Γ' Τμήματι ἴδωμεν αὐτὸν ἐν τῷ οἰκιακῷ αὐτοῦ βίῳ καὶ τῇ καθημέραν διαίτῃ, καὶ 'τὸν παρακολουθήσωμεν οἰκοδομοῦντα, ἐμπορευόμενον, ναυτιλλόμενον κτλ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἂς 'τὸν παρατηρήσωμεν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς μαθήσεως, καὶ ἂς ὑπομνήσωμεν ταπεινῶς εἰς τοὺς ἀποδίδοντας τὴν ἀμάθειαν τῶν Τούρκων εἰς τὴν θρησκείαν 'των, ὅτι οἱ Ἄραβες, καί τοι πρεσβεύοντες τὴν αὐτὴν θρησκείαν, καὶ πρῶτοι μάλιστα διαδόντες ταύτην, ἐκαλλιέργουν μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Χριστιανικὴ ἅπασα Εὐρώπη ἐκυλίετο εἰς τὴν αἰσχροτέραν ἀμάθειαν.

Ἡ αἰτία τῆς ἀμαθείας τοῦ Τουρκικοῦ ἔθνους, ἀπὸ τῆς ὁποίας προσπαθεῖ σήμερον ἡ Κυβέρνησις αὐτοῦ 'να 'τὸ ἀπαλλάξῃ, πρέπει 'ν' ἀποδοθῇ, καθὼς 'τὸ παρετήρησεν ἄριστα ὁ ἀκριβὴς Ἱστορικὸς Jussieu De Saint Denys, εἰς τοὺς Οὐλεμᾶ καὶ τοὺς Γενιτσάρους, ὧν οἱ μὲν πρῶτοι, ἔχοντες συμφέρον 'να μένωσι μόνοι ταμίαι τῆς τῶν Νόμων ἑρμηνείας, ἀφ' οὗ 'τοὺς ἐσκότισαν δι' ἀναριθμήτων σχολίων καὶ σημειώσεων ἀντιφατικῶν, ἔπρεπε

φυσικῶς 'να παρεμποδίζωσι τὴν διάδοσιν τῶν φώτων, ἥτις ἔμελλε 'ν' ἀποδείξῃ τὸ σαθρὸν τῶν ὑπομνημάτων 'των, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ὅλον ἐν γένει τὸ οἰκοδόμημα τῆς θεολογικῆς 'των πολυμαθείας· οἱ δὲ Γενίτσαροι, παραμελήσαντες τοὺς ἀρχαίους καὶ θεμελιώδεις κανονισμοὺς τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας, ἠξίουν ὅτι ἡ ἀνίκητος αὐτῶν ῥομφαία ἤρκει 'να 'τοὺς ὑπερασπίσῃ, καὶ ἀπέῤῥιπτον ἀγερώχως τὰς περὶ τὴν ὁπλασκίαν καὶ τακτικὴν Εὐρωπαϊκὰς ἐφευρέσεις καὶ τελειοποιήσεις.

'Αλλ' οὐχ ἧττον, ὅταν ἐπιδοθῶσιν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν ἐπιστημῶν, ἢ μακρυνθῶσι τῶν συγγενῶν καὶ σύγχωρίων αὐτῶν κρίσεων, ἐπιδίδουσι θαυμασίως, καὶ μάλιστα περὶ τὰς πρακτικὰς καὶ θετικὰς ἐπιστήμας, τὴν φυσικὴν, τὴν ἰατρικὴν, τὰ μαθηματικὰ, τὴν μηχανικήν. Καὶ ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη' πόσον παράδοξον 'μᾶς ἐφάνη, ὅταν ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς τῆς 'Ασίας, ὅπου ἤμεθα ἐξόριστοι, βραχύσωμός τις καὶ πενιχρὸς 'Ιμάμης, τοῦ ὁποίου αἱ χεῖρες, τύλων ἀνάπλεοι, πᾶν ἄλλο ἢ ὡρολογοποιὸν ἀνήγγελλον, ἀνέλαβε 'να ἐπανορθώσῃ πολύτιμόν τι ὡρολόγιον, παῖζον καὶ μουσικὴν, τὸ ὁποῖον, παραλυθὲν πρὸ καιροῦ, εἶχεν ἀποφασίσῃ ὁ κεκτημένος 'να ἐκποιήσῃ, καὶ 'τὸ διώρθωσεν ἐντελέστατα. 'Ερωτηθεὶς δὲ ποῦ ἐδιδάχθη, ἀπήντησεν ἀφελῶς ὅτι ἦτον αὐτοδίδακτος.

'Επίσης εὐδοκιμοῦσι καὶ περὶ τὴν ἐκμάθησιν τῶν ξένων γλωσσῶν, ὅταν νομίσωσιν ὅτι 'τοῖς χρησιμεύουσιν. 'Η δὲ Κυβέρνησις αὐτῶν κάμνει πᾶν εἴτι δύναται ὅπως ἀναῤῥιπίσῃ τὴν πρὸς τὴν παιδείαν ῥοπὴν καὶ τὴν φιλομάθειαν τοῦ ἔθνους, καὶ μέλημα αὐτῆς ὑπῆρξε πάντοτε ἡ ἐκπαίδευσις ἰδίως τοῦ γυναικείου φύλου. Ἴσως δὲ οἱ συκοφαντοῦντες ἐκ συστήματος καὶ χωρὶς 'να κρίνωσι καὶ σπουδάσωσι τοὺς Τούρκους, ἀπορήσωσιν ὅταν μάθωσιν, ὅτι, ἐκ τῶν ἑπτακοσίων ὀγδοήκοντα σχολείων, τὰ ὁποῖα ἀριθμοῦνται σήμερον ἐν ΚΠ, τὰ τριακόσια ὀγδοήκοντα εἶνε προσδιωρισμένα διὰ τὰ κοράσια. Ὅλοι δὲ οἱ κατὰ καιροὺς Σουλτάνοι καὶ Βεζίραι, ἐφιλοτιμήθησαν ἀείποτε, τιμῶντες καὶ προάγοντες τοὺς πεπαιδευμένους, ἀνεγείροντες, κατὰ θρησκευτικὸν καθῆκον, ἐκπαιδευτήρια, καὶ περιθάλποντες τοὺς ἐπιστήμονας Εὐρωπαίους, 'ν' ἀφήσωσι φήμην Προστατῶν τῆς Παιδείας καὶ τῆς δημοσίας ἀνατροφῆς.

'Εν γένει ὁ Τοῦρκος δεικνύει παράδοξον εὐπιστίαν καὶ ἀντιληπτικότητα πρὸς πᾶν ὅ,τι ἀσυνείθιστον, ἔκτακτον, μυστηριῶδες καὶ θαυμαστόν. Ὅθεν καὶ δι' αὐτοῦ μόνου ἐξηγεῖται ἡ, παράδοξος ἀληθῶς, εὐμάθειά 'του πρὸς τὰς ἰατρικὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν ἀστρολογίαν. 'Ολίγον αἰσθάνεται τὴν συμμετρίαν καὶ τὸ ἐν τῇ ἀναλογίᾳ καλόν. Προκρίνει τὰ ἀνοικτὰ καὶ φανταχτερὰ χρώματα, τὰ ὑαλιστερὰ σκευάρια, τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ. 'Αγαπᾷ

τὴν μουσικὴν, τὰ ἄνθη, τὰς εὐωδίας, καὶ ἀπολαμβάνει αὐτῶν μετὰ τῆς αὐτῆς ἡδυπαθείας, μεθ' ἧς καὶ τὰ γλυκὰ φαγητὰ καὶ ποτά, ὑπὲρ πάντα δὲ ταῦτα τὴν πίπαν καὶ τὸν χαχβὲν καί, οἱ διεφθαρμένοι αὐτῶν, τὰ σίκερα.

Ἀρχαιολογίας δὲ ὁ κυρίως Τοῦρκος 'δὲν δύναται 'να συλλάβῃ τὴν ἰδέαν. Ἐπειδὴ δι' αὐτὸν οὐδὲν ἀρχαιότερον τοῦ Κόσμου, ἐπομένως πᾶς λίθος εἶν' ἐπίσης δι' αὐτὸν ἀρχαῖος, ὅσον καὶ οἱ τῶν Πυραμίδων. Καταστρέφει ἐπομένως ἐν πάσῃ ἀφελείᾳ τὸ πολυτιμότερον μνημεῖον, ὅταν 'δὲν χρησιμεύῃ πρὸς δημοσίαν χρῆσιν, καὶ λαμβάνει τοὺς λίθους δι' ἑαυτόν. Χρησιμώτερον δὲ δι' αὐτὸν εἶνε τὸ ἴγδίον ἢ ὁ χειρόμυλος παρὰ τὸ ἀρχαιότερον ἐπιστύλιον, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ Ἀσίᾳ συναντῶμεν πολλὰ κορινθιουργῆ ἀριστουργήματα λελαξευμένα εἰς φρεώχειλα ἢ ὅλμους στημένους παρὰ τὰς θύρας τῶν τζαμίων, ἐν οἷς οἱ χωρικοὶ ἐκοπάνιζον ἐν καιρῷ τοῦ Ῥαμαζανίου τὸν σῖτον αὐτῶν διὰ κεσκέκιον. Ἡ πρὸς τὰ εἴδωλα δὲ καὶ πρὸς πᾶν ὁμοίωμα ἐμψύχου ὄντος θρησκευτικὴ αὐτῶν ἀποστροφή, 'τῷ ἐμπνέει ἀντιπάθειαν πρὸς τὰ τῆς γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς ἀριστουργήματα. Αἱ ἐπιγραφαὶ ἰδίως διεγείρουσι τὴν ὑποψίαν 'του, διότι 'τὰς νομίζει προδιδούσας εἰς τοὺς Φράγκους τὰ ἀπόρρητα τῶν ὀχυρωμάτων ἢ κεχρυμμένων θησαυρῶν, ἢ ἀναζωπυρούσας διὰ τῆς ἀναμνήσεως τὰς ἐλπίδας τῶν δυναστευομένων. Ὅθεν καὶ 'τὰς ἐξαλείφει χωρὶς τύψεως συνειδότος, ἤ, τὸ ἀθῳότερον, 'τὰς ἀντιστρέφει, καλύπτων δι' αὐτῶν τὸ ἔδαφος τοῦ λουτροῦ 'του ἢ τοῦ τζαμίου 'του, ἢ τὰς ἐπαλείφει δι' ἀσβεστώματος. Τὰ μόνα δὲ μνημεῖα, ἅπερ διατηρεῖ, ἀδιαφορῶν ὅμως διὰ τὴν ἀρχαιολογικὴν αὐτῶν ἀξίαν, εἶν' αἱ γέφυραι, τὰ λουτρά, αἱ κρῆναι, τὰ χρήσιμα, ἑνὶ λόγῳ, πρὸς τὸν βίον. 'Δὲν ἀναδιφᾷ ὅμως τὰ νεκροταφεῖα, πλὴν οὔτε φροντίζει 'να 'τὰ διατηρῇ, ἀφίνων τὴν φύσιν 'να τελειώνῃ τὸ ἔργον 'της. Καὶ κατὰ τοῦτο δὲ ὑπερεῖχε τοῦ ἔθνους 'του ὁ μεγαλοφυὴς Σουλτὰν Μεχμὲδ ὁ Φατίχ· διότι, εἰσελθὼν νικητής, ἑπτὰ ἔτη μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς ΚΠ, εἰς τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας ὠνόμαζε Πόλιν τῶν Σοφῶν, ἠγάσθη καὶ ἐσεβάσθη τὰς ἀρχαιότητας (1).

Ὁ Τοῦρκος, ἀρκούμενος εἰς τὴν οἰκιακὴν εὐδαιμονίαν, καὶ ἀμεριμνῶν διὰ τὰς πολιτικὰς ταραχὰς καὶ τὴν τύρβην τοῦ λοιποῦ Κόσμου, καὶ μάλιστα τῶν ἀπῳκισμένων Ἐπικρατειῶν, οὐδέποτε ἀποδημεῖ ἑκών, εἰμὴ μόνον κατ' ἀνάγκην ἐμπορικῶν ἢ πολιτικῶν σχέσεων, καὶ κατὰ θρησκευτικὴν ὑποχρέωσιν, ἵνα προσκυνήσῃ, ἅπαξ τοὐλάχιστον ἐν τῷ βίῳ, εἰς τὴν

(1) Ἴδε καὶ σελ. 516, 517 τοῦ Α' Μέρους.

Μέκκαν. Αἱ δὲ μεταναστεύσεις εἶνε ὅλως ἄγνωστοι ἐν τῇ εὐδαίμονι αὐτοῦ χώρᾳ. Ἄπειρος λοιπὸν Γεωγραφίας καὶ Ἱστορίας, κινεῖ πολλάκις τὸν Εὐρωπαῖον εἰς γέλωτα διὰ τῶν περὶ τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ Κόσμου παιδαριωδῶν αὐτόχρημα ἐρωτήσεών 'του (1). Ὁ ὄχλος μάλιστα εἶνε κατάπλεως τῶν γελοιωδεστέρων καὶ ἀντιφατικωτέρων δεισιδαιμονιῶν, τῶν ὁποίων κατ' οὐδὲν ἀπολείπονται καὶ οἱ μετ' αὐτῶν ζῶντες Τουρκομερῖται, καθὼς θέλομεν διεξέλθη ἐν τῷ περὶ τούτου Τμήματι. Ὡς πρὸς τὰς αἰσχρολογίας δὲ, τὰς ὁποίας καθιστᾷ ἐμφαντικωτέρας διὰ τῶν χειρονομιῶν, ὡς πρὸς τὰ ὑβριστικὰ ἐπίθετα καὶ τὰς ἀναιδεῖς λοιδορίας, δι' ὧν χαλλωπίζει τὴν ὁμιλίαν 'του, δύναται 'να φιλονεικήσῃ τὰ δευτερεῖα πάντως, ἐὰν οὐχὶ τὰ πρωτεῖα, πρὸς πάντα ἄλλον Εὐρωπαϊκὸν ὄχλον. Αἱ δὲ λέξεις μ π ὸ χ, σ ὶ χ, π ε ζ ε β ὲ ν γ χ κτλ. εἶνε τόσον συνήθεις, ὥστε οὔτ' ἐντύπωσιν πλέον κάμνουσι κἀμμίαν. Τὸ δὲ Κ ε ρ α τ ᾶ, τὸ ὁποῖον ἐδανείσθησαν ἀπὸ τῶν Γραικῶν, ἀντηχεῖ ἠχωδέστατον ἐν ταῖς παραστάσεσι τῶν Χγιγιαλίων. Μόνον κατὰ τὰς βλασφημίας, καὶ μάλιστα τὰς κλασικὰς ἐκείνας τοῦ μεγάλου Λεξικοῦ τῶν Sacrements τῆς Εὐρώπης, μένουσιν ὀπίσω· διότι οὔτε 'τὰς γνωρίζουσιν, οὔτε 'τὰς προφέρουσιν. Ἔχουσι δὲ καὶ ὑβριστικά τινα ἐπίθετα, κατηγορούμενα ἐν γένει τῶν ὑποτελῶν ἐθνῶν, οἷον τὸ κατὰ πάντων τῶν Ἀρμενίων μ π ο χ τ σ ῆ, τὸ κατὰ πάντων τῶν Ἰουδαίων τ σ ι φ ο ὺ δ κτλ.

Εἴπομεν δὲ ἤδη ἐν ἄλλοις, ὅτι ἡ εὐσχημοσύνη ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὰς ὁμιλίας καὶ εἰς τὰ κινήματα τῶν Τούρκων, καὶ προσεθέσαμεν: τ ῶ ν κ α λ ῶ ς ἀ ν α τ ε θ ρ α μ μ έ ν ω ν. Καὶ ἀληθῶς, ὄχι μόνον αὐτοὶ, ἀλλὰ καὶ ὁ χυδαιότερος τῶν Τούρκων (ἀρκεῖ 'να μὴ ἦνε ἔκφυλος καὶ μιγὰς ἢ ἀπὸ ἀρνησιθρήσκων, μ ο υ ρ τ ὰ δ), ἔχει τι ἀξιοπρεπὲς, ἄγνωστον εἰς τὸν ὄχλον τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ἡ αἰδημοσύνη αὐτῶν 'δὲν εἶνε συνεπής· διότι, ἐν ᾧ, λαλοῦντες περὶ τῶν γυναικῶν ἢ τῶν θυγατέρων αὐτῶν, οὐδέποτε ἐκφράζονται ἄλλως, εἰμὴ διὰ περιφράσεων: Τ ὸ Χ α ρ έ μ ι ο ν, Α ἰ π α ρ' ἐ μ ο ὶ κτλ., ἐν ᾧ οὐδέποτε λούονται γυμνοὶ, οὔτε ἀφοδεύουσιν ἐνώπιον ἄλλων, καὶ διὰ τοῦτο τὰ Τουρκικὰ πλοῖα ἔχουσιν ἔξωθεν αὐτῶν ἑκατέρωθεν τῆς πρώρας περιφράγματα πρὸς ἀπόπατον, οὐδεμίαν ἀπ' ἑτέρου ἐνδείκνυνται συστολὴν, ἔχοντες, ἐν ᾧ ἐξέρχονται τοῦ ἀναγκαίου, τὴν χεῖρα ἐντὸς τῆς ἀναξυρίδος 'των, καὶ ὀνομάζοντες κυριολεκτικώτατα, ὅσα παρ' ἡμῖν ἡ κοινοτάτη εὐσχημοσύνη ἔχει ἀκατονόμαστα καὶ ἐξωρισμένα τῆς ὁμιλίας.

---

(1) Ἰδε σελ. 478 τοῦ Β' Μέρους

» Μ π ο χ ο ύ γ ε δ ί κ α , εἶπε, πλησιάσας, ὁ Ἀλβανὸς Ἀρσλὰν-μπεης τὸν Βελῆ-μπεην, ἕτερον Ἀλβανὸν ἐκ τῶν ἐκεῖ ἰσχυόντων, ὅταν, φθάσαντες ἔφιπποι ἀμφότεροι εἰς τὸ ἐκτὸς τῆς πόλεως τοῦ Μοναστηρίου κιόσκιον, ὅπου 'τοὺς εἶχε προσκαλέση, ὡς πρὸς εὐθυμίαν δῆθεν, ὁ Βεζίρης Ῥεσσίδ-Μεχμὲδ-πασσᾶς, σκοπὸν ἔχων 'να 'τοὺς φονεύσῃ, εἶδον αἴφνης ἕως χιλίους τακτικοὺς στρατιώτας, παρατεταγμένους γύρωθεν αὐτῶν εἰς τετράγωνον. Τὴν δὲ φράσιν ταύτην, τῆς ὁποίας τὴν μεταφορικὴν σημασίαν ἕκαστος Τουρκομερίτης ἐννοεῖ παρευθὺς, ἀδύνατον 'να μεταφράσῃ κἀνεὶς μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκδοχῆς εἰς χἀμμίαν ἄλλην γλῶσσαν. » Κ ι ο π ό ο υ λ ο υ, » Κ α χ π ό ο υ λ ο υ, εἶνε λέξεις θωπευτικαὶ, λεγόμεναι συχνότατα περ ἀνθρώπου εὐφυοῦς ἢ εὐτυχοῦς, καθὼς τὸ Γαλλικὸν coquin, ἀλλὰ κατὰ λέξιν . . . ἀμετάφραστοι.

Μοὶ ἐφάνη δὲ παράξενον 'ν' ἀναγνώσω εἰς σύγγραμμα σπουδαῖον, γεγραμμένον, τὸ περίεργον, ὑπὸ τὰς δυσμενεστέρας ἐμπνεύσεις κατὰ Τουρκίας, ὅτι » οἱ Τ ο ῦ ρ κ ο ι ε ἶ ν ε ἐ γ κ ρ α τ ε ῖ ς (sobres), ὡ ς ἦ σ α ν, κατὰ τὸν Πλούταρχον, ο ἱ Σ π α ρ τ ι ά τ α ι ! « τόσον ὥστε 'τὸ ἐξέλαβον ὡς εἰρωνείαν. Ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς 'δὲν εἶχε πρόθεσιν 'να εἰρωνευθῇ· ἴσως δὲ ἤθελε 'να εἴπῃ, ὅτι, ἐκνενευρισμένοι ὑπὸ τῶν παντοδαπῶν καταχρήσεων, καταντῶσι σχεδὸν νώθουροι, καὶ τοῦτο εἶνε τὸ ἀληθὲς, ἐὰν ἐγκράτειαν ἐννοῇ τὴν ἀπὸ τῶν σαρκικῶν ἀπολαύσεων· καθότι, ὅσον διὰ τὴν τροφὴν, ὀλιγαρκέστερος ἄνθρωπος τοῦ Ὀθωμανοῦ 'δὲν ὑπάρχει. Τεμάχιον ξηροῦ ἄρτου καὶ ὕδωρ καθαρὸν ἀπὸ τῆς παραῤῥεούσης κρήνης ἀρκοῦσι πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν 'του· φθάνει μόνον 'να μὴ 'τοῦ λείψῃ ἡ πίππα, τὴν ὁποίαν ἐνίοτε προτιμᾷ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἄρτου. Ὅπως ὅμως κἂν ἔχῃ, ἡ ἐγκράτεια αὐτῶν 'δὲν ἀποκλείει τὸν Σωκρατικὸν ἔρωτα, περὶ τοῦ ὁποίου πλέον οὔτε παρατήρησις γίνεται μεταξύ 'των. Τόσον συνεφύη ἡ ἀποτρόπαιος ἀκρασία αὕτη πρὸς τὰ ἤθη, οὐ μόνον αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν μετ' αὐτῶν συνδιαιτωμένων ὑπηκόων.

Ἐπίσης ἀσυνεπὴς εἶνε καὶ ἡ φιλανθρωπία των, περὶ τῆς ὁποίας, ἐπεκτεινομένης ἄχρι καὶ τῶν ἀλόγων ζώων καὶ αὐτῶν τῶν ἐντόμων, οὐ μόνον τῶν ἀβλαβῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἐνοχλητικωτάτων καὶ ἀκαθαρτοτάτων, διελάβομεν καὶ ἐν ἄλλοις. Διότι ἐν ᾧ τὸ Κοράνιον παραγγέλλει ῥητῶς 'να φείδωνται τῶν μελισσῶν, τῶν μυρμήκων, τῶν χορωνῶν, τῶν χελιδόνων καὶ τῶν βατράχων· 'να φονεύωσι δὲ τοὺς κόρακας, τοὺς ὄφεις, τοὺς σκορπίους, τοὺς λυσσῶντας κύνας καὶ τοὺς ὀνάγρους, οἱ θρῆσκοι μεταξὺ αὐτῶν ἐπεκτείνουσι τὴν εὐλάβειαν ταύτην ἐπὶ τὸ Βραχμανικώτερον ἄχρι καὶ αὐτῶν τῶν παρασιτικῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ἐντόμων, οὐ-

δέποτε φονεύοντες ἑκοντὶ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν, ἀρκούμενοι δὲ μόνον 'νὰ 'τὰ μακρύνωσιν ἀφ' ἑαυτῶν διὰ τῆς χειρός. Καὶ ἐνθυμοῦμαι μετὰ πόσης ἐμβριθείας ὁ φρουρὸς τῆς ἐν τῇ ὑπερορίᾳ φυλακῆς μου μὲ ἠρώτησεν, ὅταν, κινδυνεύων 'νὰ φαγωθῶ ὑπὸ σμήνους ἀμυθήτου μυιῶν, συνῆγον αὐτὰς τὸ ἑσπέρας ἐντὸς σάκκων, ἀπὸ τῶν ἐπὶ τούτῳ ἀναρτηθέντων κλάδων: »Μποΐ» λὲ μπὶρ τζὰν γιαρατὰ μπιλίρμησιν ;« (ὁμοίαν ταύτης ψυχὴν δύνασαι 'νὰ δημιουργήσῃς ;).

'Αλλ' ὁ αὐτὸς οὗτος Τοῦρκος, ὅς τις φείδεται τοῦ ψύλλου καὶ τοῦ χοιροῦ, καὶ διανέμει ἄρτον εἰς τοὺς σκύλους τῆς γειτονίας, φονεύει μετὰ συνειδήσεως ἠρεμούσης τὸν φίλον αὐτοῦ Γραικὸν, εἴτε ἐκδικούμενος, εἴτε διαταττόμενος, καὶ πολλάκις ἵνα 'τοῦ 'πάρῃ τὸν ἀγρὸν, ἢ καὶ . . διὰ ψύλλου πήδημα. Ὁ δὲ τρομερὸς Σουλτὰν - Σελὴμ ὁ Α', ὁ ἐπικληθεὶς, διὰ τὴν σκληρότητα αὐτοῦ, Γιαβοὺζ, ὁ φαρμακώσας, καθὼς λέγεται, τὸν πατέρα 'του, ὁ φονεύσας τοὺς δύω 'του ἀδελφοὺς, πέντε ἀνεψιοὺς 'του, ἑπτὰ βεζίρας 'του καὶ πλῆθος ἄλλων μεγιστάνων, ἐποίει στίχους πλήρεις γλυκύτητος καὶ φιλοσοφίας, καὶ ὑπεγράφετο » Ὑπηρέτης τῶν πτωχῶν, » Κχαδὲμ οὐλ φουκαρᾶ ! ! « Ὅταν δὲ τῶν ἐκδικήσεων αὐτοῦ ἐλατήριον ἦνε ἡ θρησκεία ἢ ἡ φιλοδοξία, τότε γίνεται τίγρις, καὶ μάλιστα ὅταν νομίσῃ ὅτι ἠπατήθη, προσενεχθεὶς αὐτὸς ἐν εἰλικρινείᾳ. Τὸ δὲ χειρότερον εἶνε, ὅτι τὰς μιαιφονίας ταύτας 'δὲν ἐκτελεῖ παραφερόμενος ὑπὸ θυμοῦ, ἀλλὰ ψυχρῶς, ἀπαθῶς, ἄνευ συγκινήσεως. Καπνίζει τὴν πίπαν 'του καὶ ῥοφᾷ ἠρεμαίως τὸν καχβέν 'του, θεωρῶν ἀπὸ τοῦ παραθυρίου εἰς τὴν αὐλήν 'του δερομένους ἢ ἀνασκολοπιζομένους καταδίκους. Εἶδον πάντως πολλοὶ τῶν ἀναγνωστῶν μου ἐν τῷ Μουσείῳ τῶν Παρισίων εἰκονισμένον τὸν Μεχμὲδ-'Αλῆν τῆς Αἰγύπτου μετὰ πόσης ἀταραξίας καπνίζει τὸν ναργκιλέν 'του, καθήμενος ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ φρουρίου 'του, ἐν ᾧ ἐντὸς τῆς περιοχῆς αὐτοῦ δολοφονοῦνται μανδρισθέντες ἑξακόσιοι Μαμελοῦκοι. Μετὰ τῆς αὐτῆς ἀπαθείας ἐκάπνιζεν, ἐνθυμοῦμαι, καὶ ὁ ἐν τῇ Μπολοῦ Μουσελίμης (1), ἐξαπλωμένος εἰς τὴν κόγχην τοῦ παραθύρου 'του, ἐν ᾧ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς δώδεκα ῥαβδοῦχοι, διαδεχόμενοι ἐξ ὑπαμοιβῆς ἀλλήλους, ἐμέτρησαν ἐπὶ τῶν πελμάτων, πρὸ πολλοῦ ἤδη νενεκρωμένων, ἑνὸς τῶν συνεξορίστων μου, δ ύ ω χ ι λ ι ά δ α ς ῥαβδισμούς ! !

Ἔκειτο ἤδη ἐν Καισαρείᾳ πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ 'Αρχείου τὸ πτῶμα τοῦ Πρίγκηπος Ἰωάννου τοῦ Καλλιμάχη, ἀπαγχονισθέντος πρό τινων λεπτῶν καὶ ἀποκεφαλισθέντος· ὁ δὲ τοπάρχης, Νουρῆ-πασσᾶς, εἷς τῶν εὐγενεστέ-

(1) Ἴδε σελ. 111 τοῦ Β' Μέρους.

ρων τῆς ΚΠ, φ ί λ ο ς τοῦ φονευθέντος, συνεζήτει ἐν συμβουλίῳ τίνες οἱ ἄλλοι δύω, ὁ μὲν χαρακτηριζόμενος ἐν τῷ φερμανίῳ τῆς καταδίκης ὡς γραμματεύς, ὁ δὲ ὡς ταμίας (χαζναδὰρ) τοῦ πρίγκηπος, ὧν τὰς κεφαλὰς διετάττετο 'να συναποστείλῃ εἰς ΚΠ (1)· διότι ἐκ τῶν μετ' αὐτοῦ τριῶν ὑπηρετῶν οὐδεὶς οὔτ' ἐγνώριζεν ἁπλῶς 'να γράφῃ. Προσκληθέντων δὲ καὶ τῶν τριῶν καὶ ἐπανειλημμένως ἐξετασθέντων, ὁ Πασσᾶς, βλέπων ὅτι ὁ μὲν ἔφερεν ἐν τῇ ζώνῃ, κατὰ τὴν τότε συνήθειαν, τὸ καλαμάριον τοῦ Πρίγκηπος, ὁ δὲ ἐκράτει τὸ κατάστιχον τῶν ἐξόδων, ἔκρινεν ὅτι πάντως ὁ πρῶτος ἦτον γραμματεὺς (εἴπομεν ὅτι ἦσαν καὶ οἱ τρεῖς ἀγράμματοι) καὶ ὁ δεύτερος ταμίας, καὶ διέταξε 'να 'τοὺς ἀποκεφαλίσωσιν, ἐπειπὼν, ὡς πειστικώτατον ἐπιχείρημα: »Μπανὰ οὔτς κελλὲ ἶλαζίμ (τρεῖς » κεφαλαὶ χρειάζονται εἰς ἐμέ) «.

Πῶς συμβιβάζονται τώρα ταῦτα πρὸς τὴν συμπάθειαν αὐτῶν πρὸς τοὺς δούλους, τῆς ὁποίας ἀπαράμιλλον δεῖγμα εἶν' ἐπὶ πᾶσιν ὅτι ἀγοράζουσιν ἔνιοι αὐτῶν, διὰ φιλανθρωπίαν, γέροντας καὶ γραίας ἀργυρωνήτους, καὶ 'τοὺς γηροκομοῦσι; διὰ τὸ ὁποῖον ἔχει δίκαιον 'ν' ἀναχράζῃ ὁ Λαμαρτῖνος ὅτι » L' esprit de Dieu n' abandonne jamais tout à fait les hommes «. Ὁ σκλάβος παρὰ τοῖς Τούρκοις, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τὸ πάλαι, εἶν' αὐτοδικαίως ἐλεύθερος, ἀφ' οὗ ὑπηρετήσῃ ἑπτὰ ἔτη. Ἀλλὰ πολλοὶ τῶν σκλάβων τούτων τόσον οἰκειοῦνται πρὸς τὸν δεσπότην αὐτῶν, ὥστε θεωροῦσι τὴν οἰκίαν αὐτοῦ προτιμοτέραν τῆς πατρικῆς 'των, καὶ ἀτιμίαν ἑαυτῶν τὸ 'να 'τὴν ἀφήσωσι. Τοῦτο ἐνθυμίζει τὸ θελκτικὸν ἐκεῖνο ἐπιτύμβιον τοῦ Εὐδάμονος εἰς τὸν ἀπελεύθερον αὐτοῦ Διονύσιον:

» Vivum donavi te libertate, sed illa
et prius utebaris, neque servus eras.

Ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ Τοῦρκος εἶνε ἄνθρωπος τῆς φύσεως, μορφωθεὶς ὑπὸ μόνης τῆς θρησκείας 'του, ἄξεστος ἀκόμη ὑπὸ τοῦ πολιτισμοῦ τὴν σμίλην. Ἔχει ἐπομένως καὶ τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα τῆς ἀρχαίας θρησκευτικῆς αὐτοῦ ἀγωγῆς. Εἶνε ἀγαθὸς, εὐγνώμων, εἰλικρινὴς, φιλαλήθης, συμπαθητικὸς, γενναῖος καὶ στωϊκῶς ἀνεκτικός·

(1) Τούτων ὁ μὲν ἦτον ὁ Γεώργιος Βογορίδης, ἀδελφὸς τοῦ ἐφ' ἡμῶν διαπρέψαντος Στεφάνου τοῦ Βογορίδου, τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σάμου· ὁ δὲ, ὁ Ἄγας Εὐστάθιος ἐκ τῆς ἐν Θεσσαλίᾳ Μαγνησίας, θεῖος τοῦ φίλου μου καὶ συμμαθητοῦ Ἰωάννου Τασαίου τοῦ ἰατροῦ, ἀποθανὼν ἐν Εὐβοίᾳ, ὅπου κατέφυγε μετὰ ταῦτα, μόλις διασωθείς. Ἀλλ' ἦσαν ἀμφότεροι ἐξόριστοι εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἀσίας, καὶ οὐχὶ εἰς Καισάρειαν. Τότε ὅμως τίς ἐνθυμεῖτο καὶ ἐξέταζε τὰ τοιαῦτα;

ἀλλ' εἶν' ἐπίσης φιλήδονος, φιλέκδικος, ἀγέρωχος, περιφρονεῖ πάντα ξένον, διότι 'τὸν φρονεῖ, λόγῳ τῆς θρησκείας, χειρότερον ἑαυτοῦ, πτωχοῦ καὶ ἀμαθοῦς, πλούσιον καὶ ἐπιστήμονα ἐκεῖνον. »Οἱ Μουσουλμάνοι μόνοι εἰσὶν » ἄνθρωποι, λέγει αὐτοῖς ὁ Προφήτης, ὡς ἐκλεχθέντες ὑπὸ Θεοῦ πρὸς » γνῶσιν τῆς ἀληθείας, καὶ ἀπόδειξις τούτου ὅτι ἐγώ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. » Περιφρονεῖτε τὰ ἄλλα ἔθνη, καὶ θεωρεῖτε αὐτὰ μετὰ φρίκης καὶ βδελυγ- « μοῦ. Τί σημαίνει ἐὰν τὰ ἐνδύματά σας ἦνε σχονισμένα, καὶ αἱ οἰκίαι σας » ἅπαντι ἀνέμῳ ἀναπεπταμέναι; Τί σημαίνει ὅτι οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἐπι- » μελοῦνται τῆς ἐνδυμασίας αὐτῶν καὶ στολίζουσι τὰς οἰκίας 'των; Εἰσὶν » οὐχ ἧττον ἀκάθαρτοι· ἐν ὑμῖν δὲ μόνοις ἐνυπάρχει πᾶσα καθαρότης «. Ἐννοεῖται λοιπὸν ὁποίαν ἐπιῤῥοὴν πρέπει 'να ἔχωσιν ἐπὶ λαοῦ ἀμαθοῦς τοιαῦται ὑποθῆκαι.

Καὶ διὰ τοῦτο, καὶ ὁ χειρότερος αὐτῶν 'δὲν χάνει εὐκαιρίαν ἵνα ἐξευτελίσῃ τὸν ῥεαγιᾶν, καὶ μάλιστα τὸν Γραικὸν, καὶ ἐπιδείξῃ τὴν ὑπεροχήν 'του, ἐν τῷ λουτρῷ, ἐν τῷ καφενείῳ, ἐν τῷ χουρείῳ, ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ, πάντοτε καὶ παντοῦ, λαμβάνων αὐτόκλητος καὶ ἀπαιτῶν τὴν πρωτοκλισίαν, καί τοι ῥακενδυτῶν, καί τοι πληρόνων ὅσα κ' ἐκεῖνος, καὶ ἐνίοτε ὀλιγώτερα. Καὶ ἡ ἐλαχίστη δὲ παρατήρησις ἐκ μέρους τοῦ ὑπηκόου ἐπισύρει πολλάκις δυσάρεστα παρεπόμενα, καὶ, τὸ προχειρότερον, πληγὰς διὰ τῆς μάστιγος ἢ τῆς ῥάβδου.

Ἡ συνήθης δὲ πρὸς συγχώρησιν τοῦ Ὀθωμανοῦ πρόφασις εἶνε τὸ Δ ε λ ῆ δ ι ρ (εἶνε παράφρων), καθὼς παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς τὸ Ε ἶ ν ε μ ε θ υ σ μ έ ν ο ς. Ὅθεν καὶ τὸ Δ ε λ ῆ εἶνε παρὰ τοῖς ἀχρειεστέροις αὐτῶν εἶδος τίτλου, διὰ τὸν ὁποῖον αὐτοὶ μὲν κομπάζουσιν, οἱ δὲ σύντροφοι αὐτῶν 'τοὺς ζηλεύουσι· » Δελῆ - Ἀχμέδ, Δελῆ-Ἀμπδ-ούλ-λὰχ κτλ. Ἰδοὺ δὲ τί ἀπήντησεν ὁ ἔφορος τοῦ Μπιμὰρ - χανὲ εἰς περιηγητήν τινα Εὐρωπαῖον, ἐρωτήσαντα αὐτὸν, διατί οἱ Ὀθωμανοὶ σέβονται τοὺς φρενοβλαβεῖς καὶ νομίζουσιν αὐτοὺς θεοφορουμένους: »Τὸ λογικὸν ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν » ἄνθρωπον, ἵνα 'τὸν ὁδηγῇ ἐν τῷ παρόντι βίῳ· ἅμα λοιπὸν τοῦτο λείψῃ, » ἑπόμενον εἶν' ὅτι λαμβάνει τὴν θέσιν αὐτοῦ ἡ τοῦ Θεοῦ ἀγαθότης «. Εἶχεν ἀπαγορευθῆ αὐστηρότατα περὶ τὰ 1814 τὸ καπνίζειν, καὶ πολλοὶ ἐκινδύνευσαν παραβάντες τὸ γ ι α σ ά κ ι ο ν. Ἀλλ' ὁ Μάρκος, εἷς τῶν προνομιούχων ἐκείνων ἀθώων φρενοβλαβῶν (δ ι β α ν ὲ), οἵτινες περιφέρονται ἀνενόχλητοι τὰς ὁδοὺς ἐν τῇ Τουρκίᾳ, περιήρχετο τὰς αἰθούσας τοῦ Βεζιρείου, ὅπου εἶχε καὶ τὴν διαμονὴν 'του πρὸ ἐτῶν, κρατῶν μακρὰν τινα πίπαν καὶ καπνίζων πρὸ τοῦ πώγωνος τῶν Ὑπουργῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Βεζίρη, καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα οὔτε 'να 'τὸν λαλήσῃ. Τόσον 'τὸν ἠγάπων καὶ 'τὸν

ἐσέβοντο οἱ Τοῦρκοι! Ἡ 'δὲν ἐβλέπομεν ἕως χθὲς ἀκόμη' τὸν πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἀποθανόντα Μαχμοὺδ-μπεην, ἔγγονον τοῦ διαβοήτου Τεπεδελενλῆ Ἀλῆ-πασσᾶ τῶν Ἰωαννίνων, περιφερόμενον ἡμίγυμνον τῆς ΚΠ τὰς ὁδούς; Τίς 'δὲν 'τὸν ἀπήντησε πολλάκις καθήμενον εἰς τὸ πλάγιον (γ ι ά ν γ ι α ν ά) τῶν ὑπαλλήλων τῆς Υ. Π., παρὰ τῆς ὁποίας ἐλάμβανε σύνταξιν, ἣν ἀπεθησαύριζε, στερούμενος ἑκουσίως τῶν ἀναγκαίων;

Τὸ Ῥαμαζάνιον ἰδίως εἶνε ἀγριώτεροι ἑαυτῶν, μικρολυπότεροι, μισαλλοθρησκότεροι. Κἂν 'δὲν ἦνε δὲ τοιοῦτοι, ἐπιτηδεύονται 'νὰ φανῶσιν, ἵν' ἀποδείξωσιν ὅτι νηστεύουσι. Τὸ δὲ περίεργον εἶνε ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἴσα-ἴσα 'δὲν νηστεύουσι, καὶ ἑπομένως εἶνε οἱ ἀχρειέστεροι, καθὸ ἀδιάφοροι καὶ ὑποκριταί, ὅπερ παρατηρεῖται καὶ εἰς ὅλας τὰς θρησκείας.

Ἡ δὲ δυσπιστία, ἡ ἀπέχθεια μάλιστα, εἰ καὶ ὑποκεκρυμμένη, τὴν ὁποίαν οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν Εὐρώπῃ διατριψάντων Τούρκων ἀποκτῶσι πρὸς τοὺς Φ ρ ά γ κ ο υ ς, δικαιολογεῖται ἴσως καὶ ὑπὸ τοῦ τρόπου, δι' οὗ προσπαθοῦσιν οὗτοι 'νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τῆς ἀμαθείας 'των.

; Θέλεις 'νὰ παρατηρήσῃς τὸν Τοῦρκον; ὕπαγε εἰς τὴν ἀγοράν. Καθήμενος (ὡς ζῶσα εἰκὼν) σταυροποδητὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ἐργαστηρίου 'του ἐξέδρας, τὸ ὁποῖον 'δὲν εἶνε συνήθως, εἰμὴ ἓν εὐρύχωρον ἑρμάριον, καὶ καπνίζων τὴν πίπαν 'του ἢ στρέφων τὸ κομβολόγιόν 'του, οὐδέποτε προσκαλεῖ τὸν ἀγοραστήν, ἐν ᾧ ὁ γείτων αὐτοῦ Γραικὸς ἢ Ἀρμένιος ξελαρυγγίζεται φωνάζων καὶ ἐκθειάζων πολυλόγως τὰς πραγματείας 'του. Ἐὰν δὲ 'τὸν προτιμήσῃς, εἶνε περιποιητικώτατος, καὶ οὐδέποτε ἐκ προθέσεως σὲ ἀπατᾷ, ἀρκούμενος εἰς μετριώτατον κέρδος (1). Λυπεῖται δὲ καιρίως καὶ σκυθρωπάζει, ὅταν 'δὲν 'τὸν πιστεύῃς, καὶ μάλιστα ὅταν, διὰ τῆς δυσπιστίας σου, 'τὸν ἀναγκάσῃς 'νὰ ὀμόσῃ· διότι, σεβόμενος ἑαυτόν, νομίζει ὅτι 'τὸν ἀδικεῖς, ἐκλαμβάνων αὐτὸν Μ ο υ σ ο υ λ μ ά ν ο ν ἄνδρα (καθὼς αὐτὸς ὀνομάζει μετ' ἐμφάσεως ἑαυτόν), ἀπατεῶνα.

Καὶ τῷ ὄντι, ἡ λεγομένη κ α λ ὴ π ί σ τ ι ς, 'δὲν εἶν' ὑπερβολὴ ἐὰν εἴπῃ τις ὅτι, εὑρίσκεται μόνον παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, ὅσοι ἀκόμη' 'δὲν διεφθάρησαν. Καὶ εἶν' ἀδύνατον ὁ Εὐρωπαῖος 'νὰ φαντασθῇ μετὰ πόσης εὐχερείας καὶ ἁπλότητος ἐνεργοῦνται ἐν Τουρκίᾳ τὰ συναλλάγματα· ἁπλῆ χειραψία, μικρὸν τεμάχιον χαρτίου, χωρὶς ὅρκων, χωρὶς μαρτύρων, ἀρκεῖ συνήθως πρὸς συναλλαγὴν μυριάδων γροσίων. Ὅθεν καὶ εἶνε δυσκολώτα-

(1) Καὶ διὰ τοῦτο εἶνε γνωστὴ μεταξὺ τῶν ὀψωνούντων ἡ παροιμιώδης παραγγελία, ὅτι, συμφωνῶν μετὰ Τούρκου, δός 'του τὰ δύο τρίτα τῶν ὅσων ἤθελε σοῦ ζητήσῃ, μετὰ Γραικοῦ τὰ ἥμισυ, μετὰ Ἀρμενίου τὸ ἓν τρίτον, καὶ μετὰ Ἰουδαίου τὸ ἓν δέκατον.

τον 'να εὕρῃ τις διὰ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Τουρκίας συναλλαγματικὴν μεγάλου ἐμπορικοῦ οἴκου τῆς Εὐρώπης· κἂν δὲ 'τὸ κατορθώσῃ, αὕτη πρέπει 'να ἦνε γραμμένη εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ τόπου, ὅπου πρόκειται 'να ἐξαργυρωθῇ.

Εἶδες τὸ Τσεαρσίον τῆς ΚΠ καὶ ἤκουσας ἴσως ὅτι τὴν νύκτα τὸ ἀχανὲς τοῦτο οἰκοδόμημα μένει ἀνοικτὸν, πολλάκις δὲ καὶ τὴν ἡμέραν, καὶ ἰδίως τὴν μεσημβρίαν ἑκάστης παρασκευῆς, ὅτε οἱ εὐλαβεῖς Μουσουλμάνοι ἀπέρχονται 'να προσευχηθῶσιν εἰς τὸ τζαμίον. Ἀλλὰ τίς φυλάττει τὴν πληθὺν τῶν ἐργαστηρίων ἢ ἑρμαρίων τούτων, τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα καὶ συνέχονται μετ' ἀλλήλων; Διατί ὁ ἰδιοκτήτης, ἀφίνων τὸ ἐργαστήριόν 'του, οὐ μόνον τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ καὶ τὴν νύκτα πολλάκις ὀρθάνοικτον, εὑρίσκει, ἐπανερχόμενος, τὰ πάντα εἰς τὴν θέσιν αὐτῶν, χωρὶς οὐδεὶς 'να 'τὰ ἐγγίσῃ; Πεντήκοντα πτωχοὶ καὶ ἀγροῖκοι Κιοῦρδαι, κρατοῦντες ἓν μόνον ῥόπαλον, τὸ ὁποῖον κρούουσι κατὰ τοῦ ἐδάφους, ὡς σύνθημα μεταξὺ 'των ὅτι γρηγοροῦσιν. Ἀλλ' εἰς τοὺς σκαιοὺς τούτους νυκτοφύλακας ἐνυπάρχει ἀρετὴ, ἐνυπάρχει ἡ καλὴ τοῦ Ὀθωμανοῦ πίστις, ἐνυπάρχει φόβος θεοῦ· καὶ διὰ τοῦτο οὐδέποτε τὸ Τσαρσίον ἐσυλήθη.

Εἴπομεν ὅτι ὁ Τοῦρκος εἶνε γενναῖος: Ναὶ, γ ε ν ν α ῖ ο ς· ἔχει αἰσθήματα ἱπποτικά· διατηρεῖ εὐγνωμοσύνην· τὸ δὲ παροιμιαζόμενον ὅτι τ ρ ώ γ ε ι τ ὸ ν ἄ ρ τ ο ν ἐ π ὶ τ ο ῦ γ ό ν α τ ο ς, ἀληθεύει ἴσως μόνον περὶ τῶν Ἀλβανῶν. Μὴ σχετλιάσωσιν οἱ παρ' ἡμῖν π α τ ρ ι ῶ τ α ι πρὶν ἀκούσωσιν, ἓν μεταξὺ ἀπείρων παραδειγμάτων. Ὑπῆρχεν ἐν Φαναρίῳ πρὸ ἑξήκοντα ἐτῶν εὐγενὴς καὶ ὀλβία οἰκογένεια, εἰς τὴν ὁποίαν Γενίτσαρός τις ἐπρομήθευε πρὸ ἐτῶν τὰ ζαχαρικὰ, ὧν αὐτοὶ κατεσκεύαζον καὶ ἐπώλουν τότε τὰ ἐκλεκτότερα, καὶ ἦτον οἰκεῖος, τρόπον τινὰ, τοῦ οἴκου, φιλοδωρούμενος πάντοτε κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Μπαϊραμίου. Ἐξεῤῥάγη ἐν τοσούτῳ τῷ 1809 ἡ κατὰ τοῦ Μουσταφᾶ-Μπαϊρακδάρου στάσις, καὶ ἐν ᾧ οἱ μὲν Γενίτσαροι ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Σεϊμένιδες τοῦ Μπαϊρακδάρου, ὁ δὲ στόλος ἐπυροβόλει ἀπὸ τοῦ Κόλπου τὴν πόλιν, οἱ δὲ Γραικοὶ καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ὑπήκοοι, ἔγκλειστοι εἰς τὰς οἰκίας 'των, ἐκαραδόκουν ἔντρομοι τὸ μέλλον, ὁ Χασὰν (οὕτως ἐκαλεῖτο, εἴτι μέμνημαι, ὁ ζαχαροπώλης), ἐνδυμένος τὴν στολὴν τοῦ βαθμοῦ 'του καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ πεντήκοντα συντρόφων, κρούει μίαν ἡμέραν τὴν θύραν τοῦ Λογοθέτου. Φαντάζεται ἕκαστος τὴν ταραχὴν καὶ τὸν τρόμον τῶν ἐν τῷ οἴκῳ! Ἀλλ' ὁ Χασὰν, » Μὴ φοβῆσθε, κράζει ἔξωθεν, ἀνοίξατε, εἶμ' ἐγὼ «· καὶ, ἀνοιχθείσης τῆς θύρας, στὰς ἔμπροσθεν αὐτῆς καὶ, στραφεὶς πρὸς τοὺς συντρόφους 'του, » Ἡ οἰκία αὕτη, 'τοῖς λέγει, εἶν' ἐδική μου· ἑπομένως, πρὶν ῥαγήσῃ αὐτῆς

καὶ μία μόνη ὕαλος, ὀφείλομεν 'να πέσωμεν ὅλοι ἔμπροσθεν τῆς θύρας ταύτης! » Χάϊ, χάϊ, Γιολδασὺμ «, ἀνέκραξε τὸ στῖφος ὅλον τῶν παρακολουθούντων. Ὁ δὲ Χασὰν, ἐπιγράψας διὰ κρητίδος ἐπὶ τῆς θύρας τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸ ἔμβλημα τοῦ Ὀρτᾶ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνῆκεν (1), ἀνεχώρησε, παραγγείλας τοῖς ὑπηρέταις 'να προσφέρωσι τοῖς οἰκοδεσπόταις τὰς προσρήσεις 'του.

Ἀλλ' εἶνε καὶ ἀνδρεῖος: Μὴ πρὸς βάρος τῶν παλληκαρίων 'μας· διότι τόσῳ ἐνδοξότερον δι' αὐτοὺς ἐὰν οἱ πολέμιοί 'των ἦν' ἀξιόμαχοι. Ὁ Τοῦρκος λοιπὸν εἶνε ἀνδρεῖος καὶ περιφρονεῖ τὸν θάνατον, καὶ ἡ πρώτη αὐτοῦ εἰς τὸν πόλεμον ὁρμὴ ἦτον πάντοτε ἀνυπόστατος. Ἴσως δὲ πρὸς τοῦτο συντελεῖ καὶ ἡ σωματικὴ αὐτοῦ ῥώμη. Εἶδα δὲ Γενίτσαρον, κρατοῦντα τὴν σπάθην γυμνὴν διὰ τῶν ὀδόντων, καὶ δύο πιστόλια εἰς τὰς χεῖρας, διωκόμενον ἡμέρας μέσης διὰ τῆς ἀγορᾶς ὑπὸ λόχου ῥοπαλοφόρων φρουρῶν ὁλοκλήρου, 'να διασωθῇ, ἂν καὶ ἠκοντίζοντο κατ' αὐτοῦ, ὅπως 'τὸν συμποδίσωσιν, ἀλλεπάλληλα τὰ ῥόπαλα· διότι οὐδεὶς ἐτόλμα 'να 'τὸν πλησιάσῃ. Ἕτερος δέ τις, Λαζὸς, νομίζω, φονεύσας ὅλους τοὺς συντρόφους τοῦ πλοίου, ἐν ᾧ κατέπλεεν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὴν ΚΠ, καὶ κλεισθεὶς ἐντὸς τῆς γαστρὸς τοῦ πλοίου μετὰ πεντήκοντα ὠκκάδων πυρίτιδος, ὑπέστη διήμερον πολιορκίαν ἐντὸς τοῦ λιμένος αὐτῆς ὑπὸ τῶν λέμβων τοῦ Τερσχανὲ, μὴ καταδεχθεὶς 'να παραδοθῇ, ἂν καὶ τῷ ἐδόθη ἀμνηστία. Ἐμάχοντό ποτε οἱ Τοπτσῆδες καὶ Γαληοντζῆδες ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κατὰ τῶν Γενιτσάρων ἐν τῷ Πέραν τῆς ΚΠ (τοῦτο ἐγίνετο συχνάκις), καὶ εἰς μίαν συμπλοκὴν οἱ πρῶτοι ἔτρεψαν εἰς φυγὴν ἓν ἀπόσπασμα τῶν ἄλλων, καὶ 'τοὺς κατεδίωξαν, τραυματίας τοὺς πλείστους, ἄχρι τοῦ αἰγιαλοῦ· ὅπου καί τινες αὐτῶν κατέπεσον· ἀλλὰ, συνασπίσαντες ὡς ἀπηλπισμένοι, ἀνεκάλεσαν τὴν νίκην πρὸς τὸ μέρος 'των, καὶ ἐφυγάδευσαν τοὺς διώκοντας· καὶ τότε στραφέντες, ἐφρόντισαν 'να διασώσωσιν ἀπὸ τοῦ πνιγμοῦ τοὺς ἐπιζήσαντας συντρόφους 'των, ὧν εἷς, βαρέως πληγωμένος, ἐν ᾧ ἐσύρετο ὑπό τινος τῶν γιολδάσιδων ἐκτὸς τοῦ ὕδατος, ἠρώτησε, μόλις ἀκουόμενος· τίνες ἐνίκησαν; καὶ ἀκούσας ὅτι οἱ τοῦ μέρους 'του, » Ἄφες με λοιπὸν, ἀπεκρίθη, 'να ὑπάγω (Κὸ γκιδεὶμ), καὶ ἐπανέπεσεν εἰς τὸ ὕδωρ.

Μάχονται δὲ, καθὼς καὶ οἱ Ἱσπανοὶ, πεισματωδῶς καὶ μέχρις ἐσχάτων,

(1) Τοῦτο ἐποίουν, ὡς προείπομεν, οἱ Γενίτσαροι, ὁσάκις ἤθελον 'να λάβωσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν, εἴτε οἰκίαν, εἴτε ἐργαστήριον, εἴτε πλοῖον· καὶ ἀλλίμων ὦ εἰς ἐκεῖνον, ὅς τις ἐτόλμα 'να 'τὸ ἐγγίσῃ, κἂν ἦτον ἀκόμη καὶ τῆς ἐξουσίας ἄνθρωπος! ὁλόκληρος ὁ Ὀρτᾶς ἐξηγείρετο κατὰ τοῦ τολμητίου.

ἀρκεῖ 'να ἦν' ἐντὸς, ἔστω καὶ ἀθλιωτάτου, χαρακώματος. Ὁ δὲ Ὀθωμανὸς Ἱστοριογράφος Βασζὶφ λέγει ὅτι ὁ Μουσουλμάνος, ὅταν 'δὲν ἦν' ἀσφαλισμένος ἐντὸς ἕρκους, σπανίως μάχεται μεθ' ὅσης εἶν' ἐπιδεκτικὸς ἀνδρίας, καὶ τρέπεται εἰς φυγὴν, ὁσάκις βλέπει ἀνοικτὰς περὶ ἑαυτὸν τὰς τῆς σωτηρίας ὁδούς. Ἡ δὲ πεῖρα ἀπέδειξεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶπεν ὁ Ναπολέων, ὅτι δέκα χιλιάδες στρατοῦ, καλῶς γεγυμνασμένου, ἤρκει ἵνα νικήσῃ ἐν πεδιάδι ἑκατὸν χιλιάδας στρατοῦ Ὀθωμανικοῦ· καὶ ἑκατὸν χιλιάδες 'δὲν εἶν' ἱκαναὶ 'να ἐκβιάσωσι δέκα χιλιάδας Μουσουλμάνους, κλεισμένους ἐντὸς φρουρίου (1).

'Δὲν πρέπει ἐν τούτοις 'να κρίνῃ τις περὶ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ περὶ τῆς Τουρκίας ἐν γένει ἐκ τῶν περιηγουμένων ἢ παρεπιδημούντων ἐν τῇ Εὐρώπῃ, οὔτε περὶ τῶν ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις καὶ τοῖς χωρίοις ἐκ τῶν ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι καὶ ἰδίως ἐκ τῶν τῆς πρωτευούσης, ἐκ τῶν ἀστῶν (Σ σ ὲ χ ρ ὁ γ λ ἀ ν), καθὼς οὔτε περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀσιατικῇ ἐκ τῶν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ κτλ. Διότι ἡ κυρίως Τουρκία εἶν' ἐκεῖ, καὶ ἡ Τουρκία αὕτη, ἐκτὸς τῆς περὶ τὸν ἱματισμὸν καινοτομίας καί τινων ἄλλων ἐπιπολαίων μεταρρυθμίσεων, εἶνε ὁποία ἦτον, οὐχὶ πρὸ πεντήκοντα, ἀλλὰ πρὸ πενταχοσίων ἐτῶν, καὶ ἂς λέγωσιν ὅ,τι θέλουσιν οἱ λογοποιοὶ καὶ ἐφημεριδογράφοι. Τὸ δὲ βέβαιον εἶνε μόνον ὅτι ἡ βιαία προσέγγισις αὕτη τῆς Ἀσίας πρὸς τὴν Εὐρώπην παρειστήγαγεν εἰς τὴν πρώτην τὰ κακὰ μᾶλλον τῆς δευτέρας. Καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ἀπὸ τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Λονδίνου ἐπιστρεφόντων φιλοκαίνων τοῦ νέου πολιτισμοῦ προσηλύτων, ἅμα τις περιξέσῃ τὸ ἐπιπόλαιον τοῦ πολιτισμοῦ τούτου περίπλασμα, ἀνευρίσκει ὑπ' αὐτὸ ὁλόκληρον τὸν ἀρχαῖον Μουσουλμάνον· δυστυχῶς ὅμως, κατὰ τὸ ἐπίμεμπτον μόνον μέρος, τὴν φιληδονίαν, τὸ ἀγέρωχον κτλ. Ἐὰν δὲ ἀπέβαλόν τι, ἀπέβαλον μετὰ τῶν ζωγραφικῶν ἐκείνων ἐνδυμάτων καὶ τὰ ἀρχαϊκὰ αὐτῶν ἤθη, τὸ ἀνυπόκριτον, τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν θεοσέβειαν, τὴν ἁπλότητα, κτλ. Καὶ διὰ τοῦτο βλέπει τις ἀπό τινος χρόνου παρημελημένας τὰς ὁδοὺς, τὰς γεφύρας, τὰς κρήνας· διότι ὁ Μουσουλμάνος, γενόμενος ψυχρότερος περὶ τὴν θρησκείαν, 'δὲν κληροδοτεῖ πλέον πρὸς ἵδρυσιν ἀγαθοεργῶν καὶ κοινωφελῶν καταστημάτων μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας, ὅσης πρότερον.

Ὁ Γραικὸς εἶνε πάντοτε νοήμων, δραστήριος, ἐπιχειρηματικώτατος, λαλίστατος, θωπευτικὸς, ὑπερβολικὸς, » **ingenium velox, audatia perdita;**

(1) Χάμμερ Ἱστορ. Βιβλ. ΟΓ'.

» sermo promptus κτλ. «, καθὼς τὸν ἐζωγράφισεν ὁ Ἰουβενάλιος (1)· φιλόπονος, οἰκονόμος, ὀλιγαρκὴς ἄχρι φειδωλίας, φιλότιμος ἄχρι κενοδοξίας, φιλόνεικος, φιλόδικος, φίλαρχος, ἔχει ὅλας τὰς ἀρετὰς καὶ ὅλα τὰ ἐλαττώματα τῶν προγόνων του, προσθέσας δυστυχῶς εἰς αὐτὰ καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἐθνῶν, μεθ' ὧν συνεμίγη, καὶ ἰδίως τοῦ δυναστεύοντος ἐπ' αὐτοῦ τε καὶ ἐπ' αὐτῶν. Κατηγορεῖται ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων ὡς ὕπουλος καὶ δόλιος, ἀναμασσώντων à tout propos τὸ ἕωλον ἤδη Greca fides. Ἀλλ' ἐνώπιον τῆς κτηνώδους βίας, ἥτις κατέθλιψεν αὐτὸν ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας, εἶνε τόσον παράδοξον ἆρά γε ὅτι ἀντέταξεν ὑπόκρισιν καὶ κρυψίνοιαν, ὅσον εἶνε θαυμαστὸν ὅτι διετήρησεν ἐλπίδα μέλλοντος αἰσιωτέρου καὶ προέκρινε τῆς ἐξομόσεως καρτερίαν ἰσοβίου μαρτυρίου; Δὲν βλάπτει ὅμως· διότι εἰς τὰς κατηγορίας ταύτας ὁ Ἕλλην ἀπήντησεν ἤδη πρὸ πολλοῦ, ἀποδείξας διὰ πραγμάτων ὅτι ἦτον πάντοτε ἄξιος τῆς τύχης, ἣν αὐτὸς ἑαυτῷ ἀπεταμίευσε.

Οἱ Ἀρμένιοι, λέγει ὁ Λαμαρτῖνος, ἔχουσι φυσιογνωμίαν νοήμονα, ἀλλὰ πρόστυχον, καὶ ἐν γένει τὸ δουλοπρεπὲς μὲν ἐκεῖνο ὡς πρὸς τοὺς ὑπερέχοντας, ἀγέρωχον δὲ πρὸς τοὺς ὑποδεεστέρους, ὅπερ χαρακτηρίζει ἐν γένει τὰ Ἀσιατικὰ ἔθνη. Ταῦτα ὅμως ἴσως ἁρμόζουσι διὰ μόνους τοὺς ἐν ΚΠ Ἀρμενίους· διότι οἱ ὀρεσίβιοι ὁμογενεῖς αὐτῶν, οἱ μὴ ἐξελθόντες τοῦ πατρίου αὐτῶν ἐδάφους, διετήρησαν, ἐν μέσῳ τῆς δουλείας, οὐ μόνον τὴν ἀρχαϊκὴν αὐτῶν ἁπλότητα καὶ χρηστότητα, ἀλλὰ καὶ αἴσθημά τι μεγαλοφροσύνης, εὐτολμίας καὶ ἐθνισμοῦ, τοὐλάχιστον καθόσον δύναταί τις 'να κρίνῃ ἐκ τῶν εὑρισκομένων εἰς Ῥωσσικὴν ὑπηρεσίαν. Ὡς ἀγαπῶντας δὲ τὴν τάξιν, τὴν οἰκονομίαν, τὴν ἐργασίαν, ὡς καὶ δι' ἄλλας αὐτῶν οἰκιακὰς ἀρετάς, ὁ συγγραφεὺς οὗτος τοὺς ὀνομάζει Ἐλβετοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Προσφυέστερον ὅμως ἤθελέ τις τοὺς ὀνομάσῃ Τουρκοχριστιανούς· διότι ἐκ πάντων τῶν ἐν Τουρκίᾳ φύλων εἶνε οἱ μόνοι, οἵ τινες καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν Τούρκων μανθάνουσιν εὐκολώτερον, καὶ τὰ ἤθη μιμοῦνται φυσικώτερον, καὶ εἰς σχέσιν ἔρχονται προθυμότερον. » Πάντοτε ἐθαύμασα, μοὶ ἔλεγε πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ὁ ἀρχιερεὺς αὐτῶν ἐν Προύσῃ, κατώδυνος διὰ μίαν Ἀρμενίδα τουρκίσασαν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, πῶς ὑμεῖς εἶσθε τόσον ἐστηριγμένοι εἰς τὴν πίστιν, καὶ οἱ ἐδικοί 'μας τόσον ἀστήρικτοι » ! καὶ προσετίθει: » Ἤμην ἐν ΚΠ κατὰ τὰ 1821, ὅτε ἔφερον ἀνὰ δέκα καὶ εἴκοσι

(1) Sat. III, L. I.

γεωπόνους καὶ κτηνοτρόφους χυδαιοτάτους ἀπὸ τῆς Βουλγαρίας καὶ τοὺς ἀπεκεφάλιζον ἐν ταῖς λεωφόροις· οὐδεὶς αὐτῶν ἐξώμοσεν, ἂν καί, κατὰ τὸ σύνηθες, οἱ δήμιοι, πρὶν καταφέρωσι κατ' αὐτῶν τὸν πέλεκυν, τοῖς ἐπρότειναν τὴν ἐξόμωσιν ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ζωῆς, ἐν ᾧ οἱ ἐδικοί μας, μηδεμίαν ἔχοντες ἀνάγκην, μηδένα φόβον, ἀποσκιρτῶσι».

Τῶν ἐν ΚΠ δὲ εὐφυῶν Γραικῶν τις ἠστεΐζετο, συμπαίζων μετ' Ἀρμενίων, καὶ κατηγόρει αὐτῶν φυσικὴν σκαιότητα καὶ ἀγένειαν, συμπεραίνων τοῦτο ἐκ τοῦ ὅτι τὸ ἐπίθετον τ σ ε λ ε μ π ῆ ς τῶν μὲν Γραικικῶν κυρίων ὀνομάτων προηγεῖται: Τ σ ε λ ε μ π ῆ Ἰάνκος, Τ σ ε λ ε μ π ῆ Γεωργάκης, τῶν δὲ Ἀρμενικῶν ἐπιφέρεται κατόπιν: Ἀγκὼπ - τσελεμπῆ, Σερκὶζ - τσελεμπῆ· ἀπόδειξις (ἔλεγεν) ὅτι τὴν εὐγένειαν (τὸ τσελεμπηλῆκι) ἡμεῖς μὲν ἔχομεν ἀνέκαθεν, ὑμεῖς δὲ ἀπεκτήσατε ὕστερον.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἶν' ἀστεϊσμός· τὸ δὲ ἀληθὲς εἶνε ὅτι ἐνώπιον τοῦ κέρδους ὁ Ἀρμένιος, οὐδεμίαν παραιτεῖται ποταπότητα ἢ χαμέρπειαν, πρὸς οὐδένα ἐξιππάζεται ἐξευτελισμὸν, καί, διωκόμενος, καθὼς λέγουσιν οἱ Τοῦρκοι, διὰ τῆς θύρας, εἰσέρχεται διὰ τοῦ παραθυρίου. Ἀλλ' ἔχουσι καὶ προτερήματα πολλά, ζῆλον ὑπὲρ πίστεως, φιλαδελφίαν, φιλοπονίαν πρὸ πάντων ἀνένδοτον, αὐτάρκειαν καὶ ἐγκράτειαν κοχλίου. Ὡς πρὸς τὸν οἰκογενειακὸν δὲ βίον, δὲν εἶνε κατώτεροι οὐδενὸς ἄλλου ἔθνους. Ὁ δὲ Βύρων λέγει ὅτι δυσκόλως ἤθελέ τις ἀνεύρει λαόν, τοῦ ὁποίου τὰ Χρονικὰ 'να ἦν' ἐστιγματισμένα δι' ὀλιγωτέρων ἐγκλημάτων. Ἡ φιλοχρηματία εἶνε τὸ ἐξέχον αὐτῶν πάθος, καὶ διὰ τοῦτο ἔχουσι τὸ κερδοσκοπικὸν πνεῦμα εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμόν. Βλέπεις τὸν μελάγχρουν ἐκεῖνον καὶ βοὸφθαλμον ἐργαστηριάριον, κρύπτοντα ὑπὸ τὸν κατάμαυρον αὐτοῦ μύστακα ἴσως ἓξ δεκάδας ἐνιαυτῶν; Ἐὰν οὐχὶ αὐτός, ὁ πατὴρ ὅμως αὐτοῦ πάντως μετέβη πρώτην φορὰν π ε ζ ὸ ς εἰς ΚΠ ἀπὸ τοῦ Βὰν, ἢ τῆς Μαλατείας, ἢ τοῦ Μοσοὺλ, ἢ τοῦ Ἐρζεροὺμ, μηδὲν ἄλλο φέρων ἐφόδιον ἢ μίαν ῥάβδον σεσιδηρωμένην περὶ τὸ ἄκρον καὶ μίαν πήραν ἐπὶ τῶν ὤμων· ἀντὶ παντὸς δὲ συστατικοῦ, καρτερίαν ἀνένδοτον καὶ φιλοπονίαν ἄκραν. Οὐδεμία κακοπάθεια, οὐδεμία δυσκολία ἀποτρέπει αὐτὸν τοῦ σκοποῦ, ὅταν ὡς σκοπὸς πρόκηται ἀργύριον. Ὅμοιος δὲ πρὸς τὸ ἀνεκτικώτατον ἐκεῖνο ζῶον, πρὸς τὸ ὁποῖον παραβάλλει τὸν Αἴαντα ὁ Ὅμηρος (1), δὲν ψηφᾷ οὔτε κόπον, οὔτε χλεύην, οὔτε ὕβρεις, οὔτε καὶ πληγάς, ἄχρις ὅτου σχηματίσῃ στρογγύλην τινὰ ποσότητα περὶ τὸ κ ε μ έ ρ ι ό ν του. Εἶδον τὰς συνοδίας ταύτας ἐν τῇ Ἀσίᾳ, αἱ ὁποῖαι κινοῦσιν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περὶ τὸ θέρος ἀπὸ

(1) Ἰλ.

τῆς πατρίδος των, ἵνα τρέφωνται δωρεὰν καθ' ὁδὸν ἀπὸ τῶν ὀπωρικῶν καὶ κοιμῶνται ἐν ὑπαίθρῳ. Ποία εἰς τὸ ἑξῆς δυσκολία, ποῖον βάρος, ποία ἀπόστασις δύναται 'ν' ἀποκρούσῃ τῆς προθέσεως αὐτοῦ ἄνθρωπον, ὁδοιπορήσαντα πεζὸν καὶ χωρὶς ἐφοδίων δύω μῆνας;

Ἡ σωματικὴ αὐτῶν ῥώμη εἶνε ἀπίστευτος, καὶ ὑπερβαίνει, λέγει ὁ Dallaway, πᾶν ὅ,τι εἶπεν ὁ Βυφφὼν περὶ τῆς ῥώμης τοῦ ἀνθρώπου, θεωρουμένου ὡς ζώου. Δεκαὲξ ἀχθοφόροι Ἀρμένιοι, συγκρατούμενοι διὰ τῶν χειρῶν μετ' ἀλλήλων, μεταφέρουσιν, ἀναβιβάζοντες τὸν φρικτὸν ἀνήφορον ἐκεῖνον τοῦ Γαλατᾶ πρὸς τὸ Σταυροδρόμιον, βίκκον οἴνου, τοῦ ὁποίου τὸ βάρος ἀναλογεῖ πρὸς ἕκαστον αὐτῶν ἀνὰ τριακοσίας λίτρας (ἑκατὸν εἴκοσι ὀκκάδας).

Ὀλίγα ἔχομεν 'νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν Ἑβραίων. Μεμονωμένοι ἐν μέσῳ τῆς κοινωνίας, τηροῦντες ἄχρι κεραίας τὰ προαιώνια αὐτῶν ἤθη, ὁμοιάζουσι τὰ ἀκατανόμαστα ἐκεῖνα ἔντομα, τὰ ὁποῖα, τρεφόμενα ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου αἵματος, ἀρέσκονται καὶ αὐξάνουσιν ἐν τῷ ῥύπῳ καὶ τῷ σκότει καὶ τῇ ἀποστροφῇ, ἣν ἐμπνέει καὶ ἡ θέα, καὶ τὸ ὄνομα καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν μόνη. Ἀλλὰ δι' ἐκεῖνα μὲν ὁ μὴ σπουδάζων τὴν φύσιν δύναται ἴσως 'νὰ ἐρωτήσῃ: διατί ἐπλάσθησαν; ἐν ᾧ δι' αὐτοὺς ὁ Χριστιανὸς γνωρίζει ὅτι » οὐ μὴ παρέλθῃ ἡ γενεὰ αὕτη, ἕως ἂν ταῦτα γένηται «. Ἀλλ' ἡ φύσις εἶνε πάντοτε μία καὶ ἡ αὐτή· ὁ δὲ παραβαίνων τοὺς αἰωνίους αὐτῆς νόμους ἔχει παρὰ πόδας τὰ ἐπίχειρα. Τοῦτο ἔπαθον καὶ οἱ δυστυχεῖς Ἰουδαῖοι.

» Coupables en naissant des forfaits de leurs pères,
» Errants dans leur patrie, en tout lieu repandus,
» En tout lieux transplantés, et jamais confondus,
» Par leur seule industrie ils nous sont necessaires (1).

Ὁ Ἰουδαῖος γεννᾶται ἔμπορος, ἢ, κυριολεκτικώτερον, μεταπράτης· καὶ τοῦτο ἐξηγεῖται εὐκόλως, ἀφ' οὗ οὔτε γεωργεῖ, οὔτε στρατεύεται, οὔτε ναυτίλλεται. » Καὶ ἥξουσιν ἀλλογενεῖς ποιμαίνοντες τὰ πρόβατά σου, καὶ » ἀλλόφυλοι ἀροτῆρες καὶ ἀμπελουργοὶ ὑμῶν. Ὑμεῖς δὲ ἱερεῖς Κυρίου κλη- » θήσεσθε, λειτουργοὶ Θεοῦ (2) «. Ἀλλ' ἐμπορευόμενος, 'δὲν ἐπιχειρεῖ κερδοσκοπίας ἐπικινδύνους· βλέπει μακρόθεν τὰ χουσολιδέ, καὶ τρέχουν τὰ σαλιά 'του, ἀλλὰ 'δὲν τολμᾷ 'νὰ προσέλθῃ· διότι τὸ Δευτερονό-

(1) Vie de Julien par M. l'abbé de la Bletterie. (2) Ἡσ. ΞΑ', 5, 6.

μιον (1) λέγει: » Οὐκ ἐπιθυμήσεις ἀργύριον οὐδὲ χρυσίον ἀπ' αὐτῶν λα» βεῖν σεαυτῷ, μήποτε πταίσῃς δι' αὐτό, ὅτι βδέλυγμα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου » ἐστί «. Οὐδέποτε ἀναλαμβάνει τὸ τόσον ἐπικερδὲς ἐμπόριον τῶν σιτηρῶν, διότι ὁ Νόμος 'του 'τῷ λέγει: »Ὁ τιμιουλχῶν σῖτον, δημοκατάρατος«. Ῥινίζει καὶ κουρεύει μετ' ἀπαραμίλλου ὑπομονῆς τὰ νομίσματα, ἀλλ' οὐδέποτε 'τὰ παραχαράττει, καὶ οὐδέποτε Ἰουδαῖος ἐκρεμάσθη ὡς κιβδηλοποιός. Ὅλην λοιπὸν αὐτοῦ τὴν νοημοσύνην, καὶ τοιαύτην ἔχει, φύσει τε καὶ ἐξ ἀνάγκης, διὰ τὴν πενίαν 'του, πολλήν, στρέφει πρὸς τὸ μικρὸν καὶ ὅσον οἷόν τε ἀκίνδυνον ἐμπόριον· ἀγοράζει καὶ μεταπωλεῖ βαμβακερινὰ ὑφάσματα, χαρτίον, μετάξια, βελόνας, κομβία, ὑαλικά, μαχαιρίδια, κάτοπτρα, λευκοσιδηρᾶ σκεύη, πράγματα δηλονότι μὴ ὑποκείμενα εὐκόλως εἰς φθορὰν, καὶ εὐμετακόμιστα, ἄφευκτα δὲ διὰ καθημερινὴν χρῆσιν· πωλεῖ ἰατρικὰ, ἀρώματα, βότανα, καὶ πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἡ φαρμακοποιΐα ἐν ΚΠ ἦτον εἰς χεῖρας τῶν Ἰουδαίων (2)· γίνεται ἀργυραμοιβὸς, τοκιστής, τραπεζίτης, ἀχθοφόρος· τρομάζει τὴν θάλασσαν, καὶ ἐν τοσούτῳ ἀναβαίνει ἀπτόητος εἰς τὴν ἄκραν τῆς στέγης, ἵνα καρφώσῃ τὴν ὑδροῤῥόην· ὅλως ἕνα καὶ μόνον ἔχων σκοπὸν, πῶς 'να κερδήσῃ δι' ὀλίγων πολλά, συμβουλεύεται τὸ Καλανδάριον, καὶ ἠξεύρει τὰς ἑορτάς, τὰς παραμονάς, τὰς νηστείας ὅλων τῶν ἐθνῶν· εἶνε ἄριστος μετεωροσκόπος· τὸν χειμῶνα πωλεῖ χάρτινα φανάρια, τὸ θέρος ἀνεμιστήρια· ὅταν ὁ καιρὸς κλίνῃ πρὸς τὴν βροχὴν, περιέρχεται τὰς ὁδοὺς ὡς φθειανομπρέλλας· τὰς παραμονὰς τῶν μεγάλων ἑορτῶν ἐμπορεύεται ἀρένναν· περὶ τὸ τέλος τῆς τεσσαρακοστῆς ξεκωφαίνει τὴν γειτονίαν ἀγοράζων παληὰ ῥοῦχα! Τίποτε 'δὲν 'τὸν ἀποτρέπει ἀπὸ τοῦ κέρδους, καὶ εὑρίσκεις εἰς τὸ καλάθιόν 'του μετὰ τοῦ Καζαμία καὶ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἢ τὴν Παναγίαν εὐχὴν, τὴν πεσοῦσαν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ!! ἀλλ' ἠξεύρει αὐτὸς ὁποίαν σημασίαν δίδει εἰς τὰς τοιαύτας εὐχάς. Ἄρχεται, μόλις δεκαετὴς, ἀπὸ τῶν θειαφοκηρίων καὶ τῶν τσιγαροχάρτων, ἀλλ' ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν Καμόνδον καὶ τὸν Ῥοτσίλδ.

Μὴ γένοιτο 'να ἀναῤῥιπίσωμεν κατ' αὐτῶν τὴν παρακολουθοῦσαν αὐτοὺς παντοῦ καὶ πάντοτε ἀπέχθειαν! Ἐκ τοῦ ἐναντίου χαίρομεν, βλέποντες ἀγωνιζομένους αὐτοὺς 'ν' ἀποῤῥίψωσιν ἀπὸ τοῦ τραχήλου 'των τὸν ἀφόρητον κλοιὸν τῶν προλήψεων, ὅς τις βαρύνει ἐπ' αὐτῶν τόσα ἔτη. Ἀλλ' ἔχουσι καὶ αὐτοὶ τὰ οἰκεῖα κακά, καὶ, διεστῶτες ἀπό τινος χρόνου πρὸς

(1) Ζ', 25, 26. (2) Ἴδε σελ. 510 τοῦ Α', Μέρους.

ἀλλήλους, 'δὲν φαίνεται ὅτι θέλουσι συνεννοηθῇ ποτέ, διότι αἱ ὑπερβολαὶ τοῦτο ἔχουσιν ἐν παντὶ τὸ κακόν, ὅτι ὅσῳ μακρύνονται τοῦ σημείου τῆς ὁμονοίας, τόσῳ δυσήκοοι καταντῶσιν εἰς τῆς φρονήσεως τὴν φωνήν. Ἂς ἀφήσωμεν λοιπὸν τοὺς Παρίας τούτους τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν εἰς τὴν τύχην 'των, ἵνα 'τοὺς ἀπαντήσωμεν κατόπιν εἰς τὸ κεφάλαιον τῶν θρησκευτικῶν τύπων καὶ τῶν δεισιδαιμονιῶν, τῶν ὁποίων εἶνε οἱ αἰώνιοι Ταμίαι, καὶ ἂς ῥίψωμεν μόνον ἓν βλέμμα ἐπὶ τῶν λοιπῶν φύλων, ὅσα νέμονται τὸ μέγα ἔδαφος τῆς Τουρκίας.

ΟΙ Σέρβοι εἶνε μεγαλόσωμοι καὶ ὑψηλοί, ἀλλὰ 'δὲν ἔχουσι τὸ χαρίεν ἐκεῖνο καὶ ῥαδινὸν ἀνάστημα οὔτε τὴν εὐκινησίαν τῶν Γραικῶν· τὸ δὲ προεξέχον τετραγωνικὸν μέτωπον αὐτῶν τε καὶ τῶν Βοσθνίων ἐμφαίνει ἀγαθότητα ἡνωμένην μετὰ φρονήσεως, ἀνδρίας καὶ εὐσταθείας.

Οἱ Βούλγαροι εἶνε μεσαίου, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀναστήματος, καὶ ἡ κεφαλή 'των μεγαλητέρα τῆς τῶν Σέρβων, τὸ πρόσωπον ἐπιμηκέστερον καὶ ἡ ῥὶς ἐπίγρυπος· ὁ δὲ χαρακτὴρ αὐτῶν φιλόπονος, φιλήσυχος καὶ φιλόξενος· ἐλαττοῦνται ὅμως τῶν Σέρβων κατὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ εὐστάθειαν.

Οἱ Ἀλβανοὶ ὀφείλουσι τὸ χαρακτηρίζον αὐτοὺς ἀρειμάνιον εἰς τὸ τραχὺ τῆς χώρας 'των· εἶνε δὲ κατὰ καθῆκον φιλέκδικοι, δι' ἔλλειψιν ποινικῆς δικονομίας ἐν τῇ πατρίδι 'των, καὶ ἄθρησκοι, καθὼς ὅλοι οἱ ἐξ ἀνάγκης προσήλυτοι. Ὁ δὲ περίφημος Τεπεδελενλῆ-Ἀλῆ-πασσᾶς ἠμπορεῖ 'να χρησιμεύσῃ ὡς τύπος τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος τῶν Ἀλβανῶν (1).

Οἱ Βλάχοι εἶνε εὔμορφοι, καὶ ἔχουσιν, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, μέλαιναν τὴν κόμην. Ὀλιγώτερον ζωηροὶ τῶν Γραικῶν, καὶ ὀλιγώτερον φιλόπονοι καὶ καθάριοι τῶν Βουλγάρων, εἶνε καὶ τῶν δύω πονηρότεροι καὶ πρὸς πᾶν, ὅ,τι ἂν θελήσωσιν, εὐμαθέστεροι. Ὁ χειρότερος αὐτῶν χαρακτὴρ εἶνε τὸ μέχρις ἀνανδρίας φιλέκδικον, ἂν καὶ 'δὲν στέρονται ἀνδρίας.

Οἱ Ζιντζάροι ἢ Κουτσόβλαχοι εἶνε βραχύτεροι τῶν Βλάχων τὸ ἀνάστημα, πλὴν εὐρωστότεροι καὶ ἡ μορφὴ αὐτῶν νοήμων, ἐγκρατέστατοι, συνειθισμένοι εἰς τὸν κόπον, οἰκονόμοι, ἀπέριττοι καὶ φιλόξενοι. Ἐν γένει δέ, ὅπως διακρίνῃ τις ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἰδιαιτέρως ἐν ΚΠ, τὸ γένος καὶ τὴν καταγωγὴν τοῦ ἀτόμου, 'δὲν ἔχει πολλάκις ἀνάγκην τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλλὰ τῆς ἀκοῆς μόνης· ἀρκεῖ 'να ἔχῃ μικράν τινα περὶ τοῦτο ἕξιν. Τίς 'δὲν δια-

---

(1) Ἰδε Insurrection et Régénération de la Grèce par G. G. Gervinus, Introduction.

γινώσκει εὐθὺς ἀπὸ τῆς λεπτῆς καὶ ὀξείας φωνῆς ὅτι ὁ κράζων ὑπὸ τὰ παράθυρά του, »Κ χ ι ρ ὶ κ τ ε κ ν ὲ γ ι α π α λ ὺ μ, ἤ· »Τ σ α λ ὺ σ ο υ π ο υ ρ γ ὲ μ β ά ρ «, εἶναι Τύφτος; ἢ τὸν πωλοῦντα γαειτάνια, ἱμπρισίμια κλπ. μεταξᾶν ὅτι εἶν' Ἑβραῖος (» Οὐχὶ σὺ Γαλιλαῖος εἶ, καὶ ἡ λα» λιά σου δῆλόν σε ποιεῖ;«) Ἀλλὰ μετ' αὐτὸν διαβαίνει ὁ χαλκεόφωνος τυροπώλης ἢ σταφυλοπώλης Ὀθωμανὸς, καὶ ἡ ῥωμαλέα αὐτοῦ φωνὴ, ἀναφωνοῦντος τὸ κλασικὸν ἐκεῖνο: Τ α ζ ὲ δ ὶ λ - π ε ῖ ν ι ρ ὶ, τ σ α ΐ ρ - π ε ῖ ν ι ρ ὶ, προδίδει εὐθὺς τὸν ἀγέρωχον καὶ ἀθλητικὸν Ἐμίρην τοῦ Σχουταρίου· καθὼς, ἐκ τοῦ ἐναντίου, τὸ σεσυρμένον ἐκεῖνο: Τ ζ ε λ ὲ ρ τοῦ Ἀλβανοῦ ἐντοσθιοπώλου, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνταποκρίνονται τὰ κλαυθμηρὰ μιαουρίσματα τῶν χάττων ὅλης τῆς γειτονίας, ἀναγγέλλει τὸν ἀκροκεραύνιον κάτοικον τῆς Χειμάρρας καὶ τοῦ Περεμετίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Αἱ γυναῖκες.

; Ἠδυνάμεθα νὰ μὴ ἀφιερώσωμεν ἰδιαίτερον κεφάλαιον διὰ τὰς γυναῖκας, ἀφ' οὗ μάλιστα μία τις αὐτῶν, ἧς τὸ ὄνομα ἐνέγραψεν ἤδη ἐν τῇ βίβλῳ αὐτῆς ἡ ἀθανασία παρὰ τὰ ὀνόματα τῆς Lady Montagüe καὶ τῆς Bremer, καὶ πραγματείαν ὁλόκληρον ἐδημοσίευσε περὶ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁμοφύλων της; Ἠδυνάμεθα ν' ἀφήσωμεν αὐτὰς, τόσον εὐαισθήτους, τόσον εὐερεθίστους, ἐντὸς τῆς τύρβης καὶ σκαιότητος τῆς ἀνδρωνίτιδος; αὐτὰς, αἵτινες οὐδένα ἄλλον θόρυβον ἀνέχονται παρὰ τὸν τῶν νηπίων, τῶν ὁποίων εἶνε οἱ φρουροὶ ἄγγελοι; Ἔπειτα, ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἡ γυνὴ εἶνε τὸ ἥμισυ ὡραιότερον μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, συμμερίζεται τὸν βίον μετὰ τῶν ἀνδρῶν, ἀγοράζει καὶ πωλεῖ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ, συναλλάττει ἐν τῷ χρηματιστηρίῳ, ἀκροᾶται ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ ἐν τῷ Βουλευτηρίῳ, συμφιλολογεῖ καὶ συμπολιτικολογεῖ ἐν ὁμηγύρεσιν Ἀκαδημαϊκῶν καὶ Διπλωματῶν, ἀναγινώσκεται ὡς συγγραφεὺς ἢ ὡς ποιητὴς ἢ καὶ ὡς δημοσιογράφος, ἀμφισβητεῖ τέλος τὸ μέρος της εἰς πᾶσαν δόξαν, εἰς πᾶσαν περιπέτειαν τῆς κοινωνίας, ἐκτὸς τῆς τῶν μαχῶν, τὴν ὁποίαν εὖ ποιοῦσα ἀποστρέφεται, ἂν καὶ προτιμᾷ τὰς ἐπωμίδας καὶ τὴν σπάθην τοῦ καλάμου καὶ τοῦ λογιστικοῦ ἄβακος. Ἀλλ' ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅπου τὰ ἤθη τὴν»

ἔχουσιν ἀποκλεισμένην καὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ φιλολογικῶν ἀγώνων, χωρὶς 'να ἀναφέρω τοὺς 'Οθωμανοὺς, οἱ ὁποῖοι ἔκλεισαν αὐταῖς ὄχι μόνον τοῦ τζαμίου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Παραδείσου 'των τὰς θύρας, οἱ ἀπειρόκαλοι, ἐν ᾧ, ἀφ' ἑτέρου, ἐν ἅπασιν ἀσυνεπεῖς, ἐγκατῴκισαν ἐν αὐτῷ τὰς Ὥ ρ α ς (Χουρῆ), ὡς τὸ θελκτικώτερον τῶν κοσμημάτων 'του, τί ἄλλο ἀξιώτερον σπουδῆς παρὰ τὰς γυναῖκας; καὶ ἰδίως τὰς 'Οθωμανίδας;

Διανοίγομεν λοιπὸν συνεσταλμένῃ τῇ χειρὶ τὸ παραπέτασμα τοῦ Χαρεμίου, καὶ εἰσερχόμεθα ἀθορύβως ἐν αὐτῷ, προασπιζόμενοι ὑπὸ λευκοῦ πώγωνος καὶ ὑπὸ τὸ διαβατήριον τοῦ . . . ἰατροῦ, τὸ μόνον, ὅπερ ἔχει χώραν ἐν τῷ Χαρεμίῳ. Ἐὰν δὲ οὐδὲν κοινὸν ἡμῖν καὶ τοῖς 'Ασκληπιάδαις, τοῦτο 'δὲν ἐμποδίζει καὶ ἐρωτήσεις 'ν' ἀπευθύνωμεν ἰατρικὰς, καὶ τὸν σφυγμὸν 'να συμβουλευθῶμεν, καὶ πτισάνας ἀθῴας 'να διορίσωμεν· ἀρκεῖ 'να ἦνε ζαχαρώδεις καὶ 'να μοσχομυρίζωσι. Τίς γυνὴ ἐν τῇ Τουρκίᾳ πάντα Φράγκον 'δὲν νομίζει ἰατρόν; Καὶ ποσάκις, διαβαίνοντας ἐν τῇ 'Ασίᾳ τὰς ὁδοὺς, 'δὲν ἐσταμάτων ἡμᾶς αἱ Τούρκισσαι καὶ, ἀποστρέφουσαι τὸ πρόσωπον, 'δὲν προέτεινον ἡμῖν ὀπισθοφανῶς τὴν χεῖρα, μετὰ τῆς διαταγῆς ἢ παρακλήσεως »Χεκκὴμ, νεδζιμὲ μπαχσάνα;« 'Αρξώμεθα λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ὡς λέγουσι, καὶ ἀπὸ τοῦ κυριωτέρου, καὶ αὐτὸ εἶν' ἡ μορφή: »Πρῶτον γὰρ εἶδος«· καὶ εἴπομεν ἤδη ὅτι τὸ κάλλος οἱ 'Οθωμανοὶ ἀναζητοῦσιν ἐν τῇ εὐχροίᾳ καὶ τῇ εὐσαρκίᾳ μᾶλλον ἢ ἐν τῇ εὐρυθμίᾳ καὶ λεπτότητι. Ἡ δὲ τρυφερότης τῆς ὄψεως καὶ τῶν σαρκῶν λογίζεται παρ' αὐτοῖς τὸ ἰδανικὸν τῆς ὡραιότητος. Γνωστὸν δὲ ὅτι ὁ φιληδονώτερος τῶν Σουλτάνων Ἡβραὴμ, ὁρίσας τὸ ἄκρον τοῦ καλοῦ εἰς τὸν ὄγκον, εἰσήγαγεν, ἀναζητήσας, εἰς τὸ χαρέμιόν 'του τὴν πολυσαρκοτέραν ἀνευρεθεῖσαν ἐν ΚΠ 'Αρμενίαν, ἥτις καὶ ἴσχυσεν ἐπὶ χρόνον τινὰ τὰ μέγιστα, ὥστε καὶ Βεζίρην ὁμοπάτριον αὐτῆς 'να προαγάγῃ, μέχρις ὅτου, προσκληθεῖσα ὑπὸ τῶν ἄλλων Χασεκῆ-Σουλτάνων εἰς δεῖπνον, ἀπεπνίγη, ἐφ' ᾧ καὶ ὑπερήλγησεν ὁ Σουλτάνος οὗτος, εἰς τὸν ὁποῖον εἶπον ὅτι ἀπέθανεν ἀπόπληκτος ἐξ ὑπερσαρκίας, καθότι ἄλλως ἦτον ἱκανὸς 'να ἐξολοθρεύσῃ μέχρι τῆς τελευταίας γυναικὸς τὸ Χαρέμιον.

Ἡ ἀργοκινησία τῶν Τουρκισσῶν, τὸ σύρσιμον τῶν πεδίλων, ἡ χαυνότης καὶ μαλθακότης ὅλων τῶν κινημάτων, τὸ σεσυρμένον τῆς φωνῆς, ὁ κιχλισμὸς τοῦ γέλωτος, τὸ περικεκλασμένον τῶν ὀμμάτων, ἡ θρύψις ἐν γένει καὶ οἱ ἀκκισμοὶ (τ ζ ι λ ϐ έ), τοὺς ὁποίους ἐπιτηδεύουσι, προσβάλλουσι δυσαρέστως τὸν Εὐρωπαῖον, ἀλλὰ ταῦτα παρὰ τοῖς 'Ασιανοῖς λογίζονται θέλγητρα. Τὴν δὲ χάριν, ἥτις ὡραΐζει καὶ αὐτὸ τὸ κάλλος, τὸ ἀνε-

ξήγητον ἐκεῖνο non so che τῶν Ἰταλῶν, τὸ ὁποῖον δίδει θέλγητρα καὶ εἰς αὐτὴν ἐνίοτε τὴν δυσμορφίαν, οἱ Τοῦρκοι ὀνομάζουσι Φ ῶ ς (Νούρ).

Ἡ ἀδιάκοπος χρῆσις τῶν χαλοβάθρων (γαλεντζῶν), ἡ συνήθεια τοῦ 'να περιτυλίσσωσι τὰ βρέφη δι' ἀτελευτήτων σπαργάνων, καὶ ἑπομένως ἡ δυσκολία τοῦ 'να τ' ἀλλάσσωσι συχνὰ, ἡ ἀποφυγὴ παντὸς πόνου καὶ πάσης πρὸς σωμασκίαν κινήσεως, ἡ δι' ὀχήματος ἢ πλοίου ἢ ἵππου μετάβασις, διαστρέφουσι τοὺς πόδας καὶ γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν, καὶ ἀναπτύσσουσι τὰς στραβοποδίας ἐκείνας, δι' ὧν ἰδίως διακρίνονται οἱ ἐν ΚΠ Τοῦρκοι καὶ οἱ Τουρκομερῖται Ἀρμένιοι καὶ Γραικοὶ ἀπὸ τῶν λοιπῶν τοῦ Κράτους κατοίκων.

Παρετηρήθη δὲ ὅτι ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅπου αἱ μαγγανεῖαι τῆς κομμωτικῆς, αἱ συγκρύπτουσαι τὸ γῆρας ἐν τῇ Εὐρώπῃ, εἶνε ἄγνωστοι, αἱ γραῖαι καταντῶσιν εἰς φαντασιώδη ἀσχημίαν. Πρὸς τοῦτο δὲ συντείνουσι, παρεκτὸς τῆς θερμότητος τοῦ κλίματος, καὶ αἱ συχναὶ θερμολουσίαι, κατεργαζόμεναι καὶ χαλαρόνουσαι εἰς ῥυτίδας ἐνωρίτερον τὸ δέρμα. Τῶν Τουρκισσῶν μάλιστα γραιῶν ἡ ἀσχημία φθάνει εἰς τὸ μὴ ἐπέκεινα. Καὶ, ὅταν ἀπὸ ῥακώδους τινὸς φερετζὲ χρώματος ἀκατονομάστου προκύπτῃ σκελετώδης χεὶρ, ζητοῦσα ἐλεημοσύνην, νομίζει τις ὅτι ἡ Μέδουσα ἢ αἱ Ἐριννύες δὲν εἶνε τῆς φαντασίας γεννήματα, καὶ, ἀναλογιζόμενος ἀπὸ τοῦ φαινομένου τὸ μὴ ὁρώμενον, αἰσθάνεται διαχεομένην καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ σῶμα φρίκην· μούμμια δὲ μόνον, ἧς ἡ χεὶρ τοῦ ἀρχαιολόγου ἀφεῖλε τοὺς τελαμῶνας, δύναται 'να δώσῃ ἀμυδράν τινα ἰδέαν τοῦ κινουμένου τούτου σκελετοῦ.

Ὡς πρὸς τὰς διαφόρους δὲ ἐθνικότητας, παρατηρεῖται ἐν γένει ὅτι αἱ Τούρκισσαι εἶν' ἐν γένει κατάλευκοι, διότι συνήθως οἰκουροῦσι καὶ προφυλάττουσι τὸ πρόσωπον καὶ τὸν τράχηλον αὐτῶν πλειότερον τῶν Εὐρωπαίων. Ἔχουσι δὲ ὡραῖον σωματικὸν σχηματισμὸν, ἐπειδὴ δὲν φοροῦσιν οὔτε στηθοδέσμους οὔτε χαλτιοδέτας. Τὰ συχνὰ ὅμως λουτρὰ καὶ τὸ ἐπὶ τῶν στιβάδων σταυροποδητὶ κάθισμα, 'τὰς καθιστῶσι πολυσάρκους καὶ χαυνόνει τὰς σάρκας αὐτῶν ἐνωρίστερον τοῦ δέοντος.

Ἐν γένει, κόμη ἀμφιλαφὴς, εὔχροια ῥόδου, ὀφρύδια κατάμαυρα καὶ συναφῆ (τ σ α τ μ α λ ὺ), ὀμμάτια μεγάλα καὶ ὑγρὰ (μ α χ μ ο ὺ ρ), καί τις φακὸς ἀσυμμέτρως τετοποθετημένος ἐπὶ τῆς ἑτέρας τῶν παρειῶν, καὶ μάλιστα ἐὰν παρ' αὐτὸν κοιλαίνωνται καὶ οἱ λεγόμενοι γελασῖνοι, ἀνάστημα ῥαδινὸν καὶ εὐλύγιστον (κυπαρισσοειδὲς), εἶνε τὸ ἰδανικὸν τοῦ γυναικείου κάλλους παρὰ τοῖς Τούρκοις καὶ τοῖς Τουρκομερίταις. Διὰ τοὺς ἐπὶ τοῦ προσώπου φακοὺς ἰδίως ὁ πρὸ ἑκατὸν ἤδη ἐτῶν καταθέλγων διὰ

τῶν στίχων 'του τοὺς τοῦ Φαναρίου ἀστοὺς 'Αλέξανδρος Κάλφογλους εἶχε ποιήση που τὸ

» Ἡ μυρωδάτη σου ἐληὰ
μὲ κεχρυμμένη μαργελιὰ'
καὶ ἀσκητὰς ἀπ' τὰ κελλιὰ
ἐβγάζει εἰς τὴν μέση
διὰ 'να 'τοὺς πλανέση.

Αἱ Ἑλληνίδες εἶνε θελκτικώτεραι καὶ τῶν Σερβίδων καὶ τῶν Βουλγάρων. Οἱ μέλανες καὶ ἐκφραστικοὶ αὐτῶν ὀφθαλμοί, τὸ ὡραῖον στόμα, ἡ λεπτοφυὴς ῥίς, ἡ καταμέλανος κόμη καὶ τὰ χαριέστατα κινήματα, φαντάζοντα ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τὴν κομψὴν ἐνδυμασίαν 'των, προκαλοῦσιν ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς προτύπων τοῦ ἰδανικοῦ κάλλους, τὸν χρωστῆρα τοῦ ζωγράφου. Ἰδίως δὲ ὅταν χορεύωσι τὸν ἐθνικὸν αὐτῶν χορόν, τὸν περίφημον Ῥωμαίϊκον ἢ Σμυρναῖκόν, ἀδύνατον 'να μὴ διακρίνῃ εὐθὺς ὁ ξένος τὴν Ἑλληνίδα τῆς Ἀρμενίας, καὶ 'να μὴ ἐνθυμηθῇ ὅτι τὰς Χάριτας ἐπενόησαν οἱ Ἕλληνες. Ἀλλὰ τὴν τέχνην αὐτὴν τοῦ ἀρέσκειν ποῦ νομίζετε ὅτι διδάσκονται αἱ Κυρίαι αὗται, κατὰ τὸν Κ. Castellan ; . . . . εἰς τὸ λουτρόν ! ! Αἱ χωρικαί, ὑπανδρευόμεναι πρόωρα, συμμεριζόμεναι τὰς κοπώδεις τῶν ἀνδρῶν ἐργασίας, καταναλισκόμεναι διὰ τῆς τεκνοποιΐας καὶ τεκνοτροφίας, φαίνονται, μετὰ μερικὰ ἔτη, ἀσχημότεραι τῶν ἀνδρῶν.

Αἱ Ἀρμένιαι ἔχουσι συνήθως εὐειδῆ κεφαλήν, χαμαρωτὰ καὶ πυκνὰ ὀφρύδια, μαύρους μεγάλους ὀφθαλμούς, σκιαζομένους ὑπὸ μακρῶν βλεφαρίδων, ὄψιν τρυφεράν, χείλη κοράλλινα, καὶ κόμην μέλαιναν, φαντάζουσαν ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τὸ πλῆθος τῶν μαργαριταρίων καὶ ἀδαμάντων. Ἡ δὲ φυσιογνωμία αὐτῶν εἶνε μίγμα ἐθελαρεσκείας καὶ χαυνότητος. Τὸ δὲ ἀνάστημά 'των, ὅταν 'δὲν ἀσχημίζηται ὑπὸ προώρου πολυσαρκίας, εἶνε τῷ ὄντι μεγαλοπρεπέστατον, καὶ μάλιστα ὑπὸ τὰ πλατέα ἐκεῖνα Ἀσιατικὰ ἐνδύματα καὶ τὰ βαρύτιμα λαχούρια, τὰ ὁποῖα ὑπεραγαπῶσιν. Εἰς αὐτὰς δέ, καθὼς ἐν γένει εἰς τὰς Ἀσιανάς, ἐφαρμόζονται τὰ ἐπίθετα Βαθύκολποι καὶ Βαθύζωνοι. Σύζυγοι ἀφωσιωμέναι καὶ μητέρες ἄρισται, 'δὲν ἔχουσιν ἄλλην φιλοτιμίαν παρὰ 'ν' ἀρέσωσιν εἰς τοὺς ἄνδρας 'των καὶ 'να ἀναθρέψωσι καλῶς τὰ τέκνα 'των. Ὅθεν καὶ οἱ σύζυγοι αὐτῶν 'τὰς ὑπεραγαπῶσι καὶ 'τὰς σέβονται, καὶ εἶνε σπανιώτατα παρ' αὐτοῖς τὰ διαζύγια.

Αἱ γυναῖκες τῶν Ἀλβανῶν, καὶ μάλιστα τῶν περὶ τὸν Τόμουρον Τόσκων, διακρίνονται διὰ τὴν ὡραιότητα καὶ τὰ θέλγητρά 'των, καὶ εἶνε ὁ στολισμὸς τῶν Χαρεμίων. Ἔχουσι δὲ βάδισμα μεγαλοπρεπές, βλέμμα

ὑπερήφανον καὶ χάριν μετ' ἁβρότητος καὶ λεπτότητος ὅλως Ἑλληνικῆς.

Αἱ γυναῖκες τῶν Κουτσοβλάχων διακρίνονται διὰ τὴν εὐεξίαν αὐτῶν καὶ τὴν εὔχροιαν· 'δὲν ἔχουσιν ὅμως τὸ λεπτὸν ἐκεῖνο καὶ ἐπίχαρι τῆς Ἑλληνικῆς φυσιογνωμίας.

Θὰ ἐπανίδωμεν τὰς γυναῖκας καὶ κατόπιν, θὰ θαυμάσωμεν τὴν καρτερίαν, τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν φιλοκαλίαν, τὴν εὐλάβειαν καὶ ὅλας τὰς ἄλλας ἀρετάς, ὅσαι κοσμοῦσι πανταχοῦ τὸ εὐγενέστερον τοῦτο μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους, θὰ ἴδωμεν αὐτὰς ὡς συζύγους, ὡς μητέρας, ὡς οἰκοδεσποίνας, ὡς . . . ἐρωτολήπτους· θὰ 'τὰς ἀνεύρωμεν εἰς τὸ λουτρὸν, εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὸν περίπατον, εἰς τὴν χαρὰν, παρὰ τὴν κλίνην τοῦ νοσοῦντος, καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ συγγενοῦς· παντοῦ ὁ κάλαμος ἡμῶν θὰ ἐκθειάζῃ τὰ πλεονεκτήματά 'των καὶ θὰ συμπαθῇ πρὸς τὰς ἀδυναμίας 'των. Αὗται 'μᾶς τρέφουσι καὶ 'μᾶς ἀποκοιμίζουσιν ὡς νήπια, αὗται 'μᾶς παρηγοροῦσιν ἄνδρας, συμμεριζόμεναι καὶ μετριάζουσαι τὰς θλίψεις 'μας, αὐτῶν τὸ βλέμμα ἀποχαιρετῶμεν τελευταῖον χωριζόμενοι τοῦ βίου. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἂς θεωρήσωμεν ἐν τοῖς καθέκαστα τὸν βίον καὶ τὰς ἕξεις τῶν κατοίκων τῆς Τουρκίας καὶ τῆς ΚΠ ἰδίως ὑπὸ τὰς διαφόρους σχέσεις καὶ μορφὰς τῆς κοινωνίας.

Ἀλλ' ἀποδίδοντες τὸν ὀφειλόμενον θαυμασμὸν εἰς τὰ σωματικὰ τῶν συμπολιτίδων ἡμῶν θέλγητρα, 'δὲν ἠθέλομεν ἆρά γε λογισθῇ τολμηροὶ, ἐὰν ἠγγίζομεν καὶ τὴν χορδὴν τοῦ ἀκηράτου ἐκείνου κόσμου, δι' οὗ κυρίως κοσμεῖται πᾶσα γυνή; Πλὴν 'δὲν ἠθέλομεν ἀφ' ἑτέρου παραβῇ τὸ ἱερώτερον ἡμῶν καθῆκον, ἐὰν, ἐπιθυμοῦντες ὑπὸ φιλοπατρίας ἀκράτου 'να βλέπωμεν πρωτευούσας ἐν πᾶσι τὰς κυρίας τῆς πρωτευούσης, ἣν εἰκονίζομεν, παρεσιωπῶμεν ὅτι ὁ χαλεπώτερος σκόπελος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου πρέπει 'να προσέχωσιν αἱ εὐφυεῖς Ἑλληνίδες τῆς πόλεώς 'μας (διότι περὶ τοῦ ὡραίου κόσμου τῶν ἄλλων ἐθνικοτήτων 'δὲν ὑποχρεούμεθα 'να λαλήσωμεν), εἶνε ὁ τοῦ πιθηκισμοῦ τῶν ξένων ἠθῶν, ἡ ἀπειρόκαλος ἐκείνη φιλαρέσκεια, ἡ ἀσχημίζουσα καὶ τὴν περικαλλεστάτην παρθένον, τὸ περὶ τὴν φωνὴν καὶ τὸ βάδισμα καὶ τὰ κινήματα πάντα ἐπιτετηδευμένον, ὁ τῆς κ ε ρ ά τ σ α ς, τέλος πάντων (ἂς ἐκστομίσωμεν τὴν λέξιν), χαρακτήρ; Καὶ 'δὲν λαλοῦμεν ἐδῶ περὶ τῆς Κεράτσας, τὴν ὁποίαν τόσον τομῶς ἅμα καὶ ἐπιχαρίτως ἐσατύρισεν ὁ ἀγαπητὸς Ταντᾶλίδης, περὶ τῆς ῥωποπερπερήθρας τοῦ Γαλατᾶ καὶ τῶν Ψαμαθειῶν, ἡ ὁποία, εὐτυχὴς ἐν τῇ ἀμαθείᾳ

'της, οὔτε γνωρίζει, μασσῶσα ἐν ἀφελείᾳ τὴν μαστίχην 'της (1) ὅτι παρέσχεν ὕλην εἰς κωμῳδίαν· ἀλλὰ περὶ τῆς Κεράτσας τοῦ λεγομένου Καλοῦ ἢ Μεγάλου κόσμου, περὶ τῆς Κεράτσας τοῦ σαλονίου, ἥ ὁποία ἔχει ἀξιώσεις ἐπιμεμελημένης δῆθεν ἀνατροφῆς, ἡ ὁποία, μαθητεύουσα, ἔλαβε τὸ πρῶτον βραβεῖον εἰς τὰς ἐξετάσεις τοῦ σχολείου 'της καὶ ὀρθογραφεῖ ἀκριβέστερον ἴσως τῆς διδασκάλου 'της, ἡ ὁποία εἶνε συνδρομητὴς τακτικὴ εἰς τὴν Ἐφημερίδα τοῦ συρμοῦ, ἡ ὁποία ἐκλέγεται Πρόεδρος ἢ Γραμματεὺς εἰς ἀδελφότητας· περὶ αὐτῆς ἡμῖν ὁ λόγος! εἰς αὐτὴν συνιστῶμεν πάλιν καὶ πάλιν προσοχήν· διότι ἀπὸ τῆς διορθώσεως τῶν ἐλαττωμάτων τῶν γυναικῶν ἐλπίζομεν τὴν διόρθωσιν τῶν ἐλαττωμάτων τῶν ἀνδρῶν· διότι τὸ λεγόμενον ἰσχυρὸν τοῦτο φῦλον 'δὲν δημιουργεῖ πλέον ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ τὴν Εὔαν, ἀλλὰ τοὐναντίον, διαπλάττεται καὶ μορφόνεται ὑπ' αὐτῆς· καὶ διὰ τοῦτο ἀλήμων ὢ εἰς τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, ὅπου οἱ ἄνδρες 'δὲν ἐντρέπονται τὰς γυναῖκας καὶ 'δὲν τρέμουσι τὴν κρίσιν καὶ κατάκρισιν αὐτῶν! Εἶδον ἐν ΚΠ κυρίας, ἀξιοτίμους ἄλλως, αἱ ὁποῖαι, μυκτηρίζουσαι ἐν συναναστροφῇ τὰς ὁμοίας 'των, οὔτε ᾐσθάνοντο, ἐν μέσῳ τῆς βομβούσης περὶ αὐτὰς κολακείας, ὅτι ἐγίνοντο αὐταὶ πολὺ μᾶλλον καταγέλαστοι· ἀλλ' ἐπίσης εὐτύχησα 'να γνωρίσω ἄλλας, αἱ ὁποῖαι, καὶ εἰς αὐτοὺς τῶν Παρισίων τοὺς κύκλους, ἤθελον διακριθῇ διὰ τὴν μετὰ κρίσεως εὐφυΐαν καὶ τὴν μετ' ἀξιοπρεπείας φιλοκαλίαν 'των. Εἰς αὐτῶν τὴν μετ' εὐμενείας ἀνάγνωσιν ἀφιερῶ ταπεινῶς τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις.

---

(1) Διότι καὶ αὕτη εἶνε μία τῶν διασκεδάσεων τοῦ ὡραίου φύλου τῆς πολεώς 'μας, ὄχι σήμερον μόνον, ἀλλ' ἀπὸ 1500, καὶ τίς οἶδε πόσον ἀρχήτερα, ἐτῶν. Ὁ Μέγας Γρηγόριος ὅμως εὑρίσκει αὐτὴν ἀνοίκειον, καὶ ἐμποδίζει τὰς Κυρίας νὰ 'τὴν μεταχειρίζωνται. » Μηδὲ μὲν ἐν στομάτεσσι τεοῖς (λέγει) ἄβρωτον ἐδωδὴν, » Μαλθάσσειν, δονέουσ' ἔνθα καὶ ἔνθα γένυν, » Οἷα περιφρονέουσα σαόφρονας· ἐκ δ' ἄρ' ὀδόντων » Πέμπειν καὶ διερῶν ἀφρὸν ἀπὸ στομάτων».

ΤΜΗΜΑ Γ'.

Ἤθη καὶ ἔθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Οἰκιακὸς καὶ καθημέραν βίος.

> » Περὶ ἀνθρώπου κρίνειν ἀξιῶ ἐκεῖνον, ὃς ἂν . .
> » συμπαρακολουθῇ ἔν τε ταῖς κατ' οἰκίαν πράξεσι
> » (ἐν αἷς μάλιστά τις γυμνὸς ἂν ὀφθείη τῆς τραγι-
> » κῆς σκευῆς), καὶ ἐν αὖ τοῖς δημοσίοις κινδύνοις »,
>
> Πλάτ. Πολιτ. Θ'.

Ἄς σπεύσωμεν, λέγει ὁ Ἀλφόνσος Κάῤῥ, 'να λαλήσωμεν περὶ τῶν Τουρκικῶν ἐθῶν καὶ ἐθίμων, ἐν ὅσῳ ὑπάρχουσιν ἀκόμην, ἔστωσαν καὶ ὀλίγοι, Τοῦρκοι, διατηροῦντες τὰ ἑαυτῶν ἤθη καὶ ἔθη. Διότι, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνανάκρασιν τῶν ἐθνῶν, μετὰ ἑκατὸν ἔτη, 'δὲν θέλει ὑπάρχει πλέον Τοῦρκος, οὔτε ἀξίζει τὸν κόπον ἵνα δαπανήσῃ τις χρόνον καὶ χρήματα, ὅπως ἴδῃ ἐν ΚΠ, ὅ,τι βλέπει, καὶ πολὺ φυσικώτερον, ἐν τῇ ἰδίᾳ 'του πατρίδι· φρακοφόρους τοὺς ὑπηρέτας, χειριδοφόρους τοὺς θυρωροὺς, ἀσκεπεῖς τοὺς τραπεζοκόμους, τὰς γυναῖκας διευθετουμένας τὴν κόμην ὑπό τινος μαθητοῦ τοῦ περιφημοτέρου κομμωτοῦ τῶν Παρισίων, ἐσφιγμένας ἐντὸς βαλαινωτῶν ἐπανωκορμίων καὶ χορευούσας τὸν στρόβιλον μετὰ τοῦ πρώτου συστηθέντος αὐταῖς ἐν τῷ χορῷ. Μετὰ ἑκατὸν, λέγει, ἔτη, ἐν τοῖς καφενείοις τοῦ Καΐρου καὶ τῆς ΚΠ θέλει ἀναγινώσκει τις ἐπιγεγραμμένον εἰς πέντ' ἓξ γλώσσας: » Ἐ δ ῶ 'δ ὲ ν κ α π ν ί ζ ο υ σ ι· μετὰ πεντήκοντα ἔτη, αἱ θολίαι· μετὰ τριάκοντα, τὰ διηρθρωμένα ξυλοπέδιλα· μετὰ δέκα, δημοκρατικὴ ἐφημερίς· μετὰ πέντε, ὁδὸς Λαφαϋέττου· μεθαύριον, ζωμὲς κατ' οἶκον· σήμερον ἴσως ὁρκωτὰ δικαστήρια«.

Καὶ τῷ ὄντι, καθὼς ἀτμοδρομοῦσιν ἀπό τινων ἐτῶν τὰ πράγματα, αἱ προῤῥήσεις αὗται τοῦ εὐφυεστάτου συγγραφέως τῶν Σ φ η κ ῶ ν, καί τοι ὑπερβολικώτερόν πως ἐκπεφρασμέναι, φαίνονται ὄχι ἀπραγματοποίητοι, καὶ, εἰκάζων τις ἐκ τῶν ἤδη γεγονότων, δύναται 'να διισχυρισθῇ ὅτι, μετ' ὀλίγα ἔτη, ἡμεῖς, ὅσοι παρευρέθημεν εἰς δύω κοινωνίας καὶ εἰς δύω βίους ἐθνικοὺς, 'δὲν θέλομεν ἀναγνωρίζῃ, οὐχὶ ἀλλήλους, ἀλλ' οὐδὲ ἡμᾶς αὐτούς. Τόσον ταχέως παρασυρόμεθα ὑπὸ τοῦ ῥεύματος τῆς μιμήσεως καὶ τῶν καινοτομιῶν.

Καὶ χωρὶς 'να ὑπάγωμεν μακρύτερον, ἄς παρατηρήσωμεν τὸν βίον ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν καὶ θρησκειῶν ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ ἐν καιρῷ νυκτός. Ἐν ᾧ ἐντὸς τοῦ ἄστεος καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ Κερατίου Κόλπου ὄχθῃ ἐπικρατεῖ νεκρικὴ σιγὴ, καὶ ἡ πόλις τοῦ Κωνσταντίνου κοιμᾶται τὸν ἀθόρυβον αὐτῆς ὕπνον, τὸ Πέραν αὐτῆς ἐπὶ τῆς ἑτέρας ὄχθης ἀγρυπνεῖ. Ἐργαστήρια παντὸς εἴδους, φωτισμένα δι' ἀεριόφωτος, καφενεῖα, ὅπου σφαιρίζουσιν ἢ κυβεύουσιν ἢ ἀναγινώσκουσιν ἐφημερίδας· θέατρα, ὅπου παριστάνονται μελοδράματα· χοροὶ, ὅπου ἡ ἁρμονικὴ ὀρχήστρα ῥυθμίζει τὰ βήματα θεοτήτων ἡμιγύμνων, αἱ ὁποῖαι στολίζουσι μᾶλλον ἢ στολίζονται ὑπὸ τὰς νεαλεστέρας καὶ κομψοτέρας ἐνδυμασίας, προϊόντα τῶν χειρῶν τῶν δεξιωτέρων ῥαπτριῶν τῶν ὁδῶν Ῥισσελιῶ καὶ Βιβιέννης, πᾶν ὅ,τι χαρακτηρίζει, ἑνὶ λόγῳ, τὰς μεγαλοπόλεις τῆς Εὐρώπης. Τίς 'να πιστεύσῃ ὅτι αἱ δύω αὗται τοῦ Κόλπου ὄχθαι μόλις ἀπέχουσιν ἀλλήλων ἡμιώριον; Καὶ ἐν τοσούτῳ μεταξὺ τῶν δύω τούτων παραλίων ὑπάρχει ἠθικὴ ἀπόστασις δύω κοινωνιῶν, δύω Κόσμων! Καὶ 'δὲν εἶνε ἀνάγκη 'να διέλθῃ τις τὸν Κόλπον. Ἔμβα εἰς τὴν πρώτην τυχοῦσαν Ὀθωμανοῦ οἰκίαν, καὶ θέλεις εὕρῃ τὴν διαφορὰν ταύτην ἑκατέρωθεν ἑνὸς μεσοτοίχου. Διότι, ἐν ᾧ εἰς τὸ σελαμλίκιον βλέπεις σκεύη καὶ ἔπιπλα Εὐρωπαϊκὰ, καὶ τὰ δωμάτια ἐστρωμένα a la franca, εἰς τὸ χαρέμιον, ἐκ τῆς ἑτέρας πλευρᾶς, θριαμβεύει ἐν πάσῃ αὑτοῦ τῇ ἀρχαϊκῇ ἀφελείᾳ, ὁ πρὸ πεντακοσίων ἐτῶν Τουρκικὸς συρμὸς, ἡ αὐτὴ ἀποσκευὴ, ἡ αὐτὴ ἐνδυμασία.

Ἀλλ' ὁ Εὐρωπαῖος, γελῶν διὰ τὰ Τουρκικὰ ἔθη, διὰ τὴν ἐν χρῷ κεχαρμένην τοῦ Τούρκου κεφαλὴν, διὰ τὸν γυμνὸν λαιμὸν, διὰ τὸ ὀκλαδὸν κάθισμα, διὰ τὴν χωρὶς τραπεζομανδύλου καὶ πειρουνίου τράπεζαν, πρέπει 'να ἠξεύρῃ ὅτι καὶ ὁ Τοῦρκος γελᾷ ἐπίσης διὰ πολλὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθίμων, τὰ ὁποῖα εἰς αὐτὸν, πρωτόπειρον ἀκόμη τοῦ συρμοῦ, φαίνονται ἄτοπα ἢ ἀνεξήγητα. Ἢ πῶς θέλετε 'να ἐξηγήσῃ τὴν κατὰ πᾶν βῆμα ἀποκάλυψιν τῆς κεφαλῆς πρὸς χαιρετισμὸν, τὴν τῶν ἐνδυμάτων στενότητα, τὸ ἄτεμνον καὶ ἄσχημον τοῦ φ ρ ά κ ο υ, τὸ ἡμίγυμνον τῶν γυναικῶν, τὸν

χορὸν τῶν Εὐρωπαίων, τοῦ ὁποίου ἀδύνατον 'να φαντασθῇ Ὀθωμανὸς ἀναισχυντοτέραν διασκέδασιν, τὴν πρὸς ἁπλῆν σωμασκίαν διαβάδισιν, τὴν περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἀτμοσφαίρας ἀσήμαντον ἀργολογίαν, τὸ αἰώνιον τοῦτο καταφύγιον τῶν παρ' ἡμῖν ψυχρῶν καὶ τυποδεμένων ἐπισκέψεων, τὴν ἐν τοῖς οἰκοτροφείοις ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων, τὰ ὁποῖα, ἐξερχόμενα ἀπ' αὐτῶν, εἶν', ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ξένα πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τὰς οἰκογενείας 'των, τὸ ἀτελεύτητον τῶν δικῶν καὶ τὰς λεγεῶνας τῶν δικολόγων 'μας, τὰ ὑπὲρ πάντα ἀριθμὸν δημόσια χρέη τῶν μεγαλητέρων τῆς Εὐρώπης Ἐπικρατειῶν κτλ. κτλ.;

Τὰ συστατικὰ ἑπομένως τῆς Τουρκικῆς κοινωνίας εἶνε ἄλλα παρὰ τὰ τῶν ἡμετέρων. Ἡμεῖς, λόγου χάριν, θεωροῦμεν εὐτυχίαν τὴν ἐν συναναστροφῇ ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ γυναικῶν διανυκτέρευσιν, ἐν ᾧ ὁ Τοῦρκος κοιμᾶται καὶ ἐξυπνᾷ ἐνωρίστατα, καὶ 'δὲν εὑρίσκει τὴν εὐδαιμονίαν 'του ἀλλοῦ παρὰ ἐν μέσῳ τῆς οἰκογενείας 'του. Τὸν δὲ φίλον 'του ἔχει καιρὸν 'να ἀνταμώσῃ διὰ τῆς ἡμέρας ὅλης ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν τῷ καφενείῳ· ἐν δὲ τοῖς χωρίοις, εἰς τὸ πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτῶν εὑρισκόμενον συνήθως κιόσκιον, ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρου καὶ παρὰ τὴν ὄχθην ῥύακος. Διότι οὐδὲν ἔθνος μᾶλλον τῶν Τούρκων ἀγαπᾷ τὴν ἐξοχὴν καὶ τὸν καθαρὸν ἀέρα καὶ τὴν φύσιν ἐν τῇ ἁπλότητί 'της. Ἑπομένως τὴν νύκτα, ἅμα ἡ φωνὴ τοῦ Μουεζὶν ἀναγγείλῃ ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ Μιναρὲ, ὅτι ὁ Ὕψιστος ἔκλινε τὸ οὖς αὐτοῦ πρὸς ἀκρόασιν τῶν ἐπὶ γῆς, 'δὲν ἀκούεις ἄλλον ἦχον ἐν τοῖς στενωποῖς τῆς Σταμποὺλ παρὰ τὴν ὑλακὴν τῶν σκύλων ἢ τὸν συριγμὸν τοῦ Κ α ρ ά-γ ε λ ῆ, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου κρότον τοῦ ῥοπάλου τοῦ μ π ε κ-τ σ ῆ (πασδάνδ).

Παρατήρησον ἔπειτα ἐκ παραθέσεως τὸν Τοῦρκον καὶ τὸν Γραικὸν ἐν τῇ συναναστροφῇ καὶ τοῖς διαλόγοις: Ζωηρότης, εὔροια λόγου, πεισμονὴ ἐν ταῖς φιλονεικίαις εἶνε οἱ χαρακτῆρες τῆς Γραικικῆς ὁμιλίας. Ἐὰν εἰκάσῃ δέ τις ἀπὸ τῶν χειρονομιῶν, τοῦ τόνου τῆς φωνῆς, τῶν διακοπῶν, τῶν ὅρκων, θέλει συμπεράνῃ ὅτι ἡ συνομιλία ἐξετράπη εἰς λογομαχίαν: Παντάπασιν: Εἶνε ἁπλοῦν ἀνέκδοτον, τὸ ὁποῖον προσωποποιεῖ ὁ διηγούμενος, παρεισάγων ὡς παρόντας τοὺς ὑποκριτὰς τοῦ συμβάντος· εἶνε ἡ Ἑλληνικὴ ἐκείνη πυρώδης φαντασία, ἥτις ζωοποιεῖ τὰ ὄντα, ἥτις ἐπολλαπλασίασεν ἐπ' ἄπειρον τοὺς κατοίκους τοῦ Ὀλύμπου τῆς μυθολογίας. Ὁ Τοῦρκος ἐκ τοὐναντίου εἶνε, καθὼς εἴπομεν, σιωπηλὸς καὶ εἰς τὰς ἐρωταποκρίσεις 'του παρεμβάλλει διαλείψεις, διὰ τὰς ὁποίας ὁ Εὐρωπαῖος καὶ ὁ ἐξευρωπαϊσθεὶς Γραικὸς γελᾷ, χωρὶς 'να παρατηρήσῃ πρῶτον μὲν ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ ἀγνοοῦσι τὴν ὑποκριτικὴν ἐκείνην τέχνην τοῦ ἀναπληροῦν τὸ κεχη-

νὸς τῆς ὁμιλίας διὰ σωρείας κενῶν λέξεων, καὶ δεύτερον, ὅτι, ἐν ᾧ αὐτὸς προσπαθεῖ, κινῶν ἀδιακόπως τὴν γλῶσσαν, εἴτε ἐν κύκλῳ συναναστροφῆς, εἴτε ἐπὶ τραπέζης, 'να μὴ φανῇ ποτε ὅτι πάσχει στείρωσιν ἰδεῶν, χωρὶς 'να λογαριάζῃ ἐν τοσούτῳ πόσαι ἀνοησίαι διαφεύγουσι καὶ τὸν προσεκτικώτερον, παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς 'δὲν εἶνε διόλου ἀπρεπές, ὅταν 'δὲν ἔχῃ τίς τι πρόχειρον καὶ ἀξιάκουστον 'να εἴπῃ, 'να ἐξακολουθῇ σιγῶν ἢ τρώγων ἢ καπνίζων. » Σιγᾷν, ἢ λέγειν τι καίριον «. Ἐκεῖνοι ὅμως, ἐπειδὴ ἀποφεύγουσι τὴν ἀργολογίαν καὶ τὴν ἄφευκτον αὐτῆς συνέπειαν, τὴν κακολογίαν ἢ ψυχρολογίαν, λαλοῦντες πάντοτε μεμετρημένα, γελῶσιν ἀληθῶς καὶ νομίζουσι μωρὸν τὸν ἐν ἀκμῇ τῆς ὁμιλίας φωνασκοῦντα ἢ χειρονομοῦντα ἢ διακόπτοντα τοὺς ἄλλους.

Ἂς ἐμβῶμεν εἰς τὸ πρῶτον Ὀθωμανικὸν καφενεῖον: Τριάκοντα — πεντήκοντα Μουσουλμάνοι καπνίζουσι, καθήμενοι ὁλόγυρα, τὰς πίπας 'των, τὴν δὲ ἐπικρατοῦσαν σιγὴν διακόπτει ἐκ διαλειμμάτων ἓν ἐμβριθὲς Σελὰμ ἐννὰ λέϊκιμ! καὶ ἓν Ἀλέϊκιμ σελὰμ, ἄχρις ὅτου ὁ λαλίστερος ἢ γεροντότερος ἀρχίσῃ 'να διηγῆταί τι τῶν συμβάντων τῆς ἡμέρας, ἀκροωμένων τῶν ἄλλων ἐν σιωπῇ. Οὐδεὶς δὲ οὐδέποτε λησμονεῖ ἑαυτὸν ὥστε μεταξὺ 'να διακόψῃ τὸν λαλοῦντα, κἂν ἤθελε τύχῃ διηγούμενος τὰ παραδοξότερα καὶ ἀπιθανώτερα. Μόλις δὲ ἐπιτρέπονται θαυμαστικά τινα ἢ ἀποδοχῆς καὶ ἐπιδοκιμασίας (οὐδέποτε δυσπιστίας) ἐπιφωνήματα: Χάϊ, χάϊ! Ἀτζαΐπ! Ἐλμπεττέ! Μασαλλάχ! Μπελλῆγιά! κτλ.

Εἴδομεν τὸν Ὀθωμανὸν ἐν τῷ δημοσίῳ καὶ πολιτικῷ 'του βίῳ, ἐν τοῖς Γραφείοις, ἐν τῷ στρατῶνι, ἐν τῇ ἀγορᾷ, ἐν τῷ καφενείῳ. Ἴδωμεν αὐτὸν καὶ ἐντὸς τῆς οἰκίας 'του, ἐν τῷ μέσῳ τῶν γυναικῶν, τῶν τέκνων 'του καὶ τῶν δούλων 'του, ἐν τῇ ἐκχύσει τῆς καρδίας 'του· καὶ μάλιστα καθόσον, διὰ τὸν Εὐρωπαῖον ἰδίως, ἐὰν ἡ Τουρκία ἦνε ἀκόμη αἴνιγμα, ὁ Τοῦρκος ἀτομικῶς, καὶ μάλιστα ὅταν ὀχυρωθῇ ἐν τῷ σιωπηλῷ αὐτοῦ ἀσύλῳ, εἶνε τῶν αἰνιγμάτων αἴνιγμα.

Κατὰ τὸν Ἀλφόνσον Κὰῤῥ, οἱ Τοῦρκοι μόνοι ἐννοοῦσι τὴν ζωήν· διότι ζῶσι δι' ἑαυτούς, ταμιεύοντες τὰ ὀλίγα ἔτη, ὅσα ἕκαστος τῶν θνητῶν ἔχει 'να ἐξοδεύσῃ, διὰ τὴν γαλήνην καὶ ἡδονήν, καὶ ἀναχωροῦντες εἰς τὸν ἀποφατικὸν βίον, ὁσάκις 'δὲν ὑφίσταται πραγματική τις ἀπόλαυσις. Καὶ τῷ ὄντι, λέγει, ὁ ἀναχωρητικὸς βίος εἶνε μεγάλη καὶ ἀνεκτίμητος εὐτυχία· διότι ἐν αὐτῷ 'δὲν ἔχει τις ἀνάγκην 'να διαιρῆται εἰς μικρὰ κλάσματα, ἀλλ' ἀφοσιοῦται ὁλόκληρος εἰς μερικάς τινας στοργάς, καὶ τὸ δαψιλὲς ἐκεῖνο μέρος τῆς ἀγάπης, τὸ ὁποῖον δίδει εἴς τινας φίλους, δύναται 'να 'τὸ περι-

μένη παρ' αὐτῶν. Ὁ περικεκλεισμένος τοῦ Ὀθωμανοῦ βίος περιέχει διὰ τοὺς κατοίκους αὐτοῦ τό τε παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον. Καὶ διὰ τοῦτο θεωροῦσι τὴν ἀτεκνίαν ὡς συμφορὰν καὶ κατάραν, καὶ ἀγαπῶσι μετὰ τοσαύτης περιπαθείας τὰς συζύγους καὶ τὰ τέκνα 'των, καθὼς καὶ αὐτὰ τοὺς γονεῖς, καὶ ἰδίως τὰς μητέρας 'των.

Ὁ Τοῦρκος, ἀποθέμενος εἰς τὴν θύραν τῆς οἰκίας 'του τὸν ἐπενδύτην 'του καὶ τὰ πέδιλά 'του, συναποτίθεται μετ' αὐτῶν καὶ τὸν ἔξω ἄνθρωπον. Αἰωνίως ἀπαθὴς, ἐν ᾧ ῥοφᾷ τὸ τελευταῖον τοῦ σισὲ αὐτοῦ ῥόφημα, ὁ δὲ μαῦρος αὐτοῦ δοῦλος παρατίθησιν ἐνώπιον αὐτοῦ τὸν σοφρᾶν, ἁπλόνει νωχελῶς τὴν χεῖρα ἐπὶ τῶν ἀναμὶξ παρατιθεμένων αὐτῷ βρωμάτων, καὶ, ἀφ' οὗ ὡς ἐπιδόρπιον φέρωσιν αὐτῷ τὴν πίπαν καὶ τὸν καφὲν, καὶ καπνίσῃ, ἀκκουμβισμένος ἐπὶ τῆς θυρίδος τοῦ κιοσκίου 'του, δύω-τρεῖς πίπας, θεωρῶν τὸν κατάστερον οὐρανὸν καὶ ἀναπνέων τὴν νυκτερινὴν αὔραν, ἀνασηκόνει ἓν παραπέτασμα, ἀνοίγει μυστικήν τινα θύραν καὶ εἰσδύει εἰς τὸ χαρέμιόν 'του. Ἀφ' οὗ δὲ φορέσῃ, ἀντὶ τῶν στενῶν ἢ βαρέων ἐνδυμάτων τῆς ἐπιδείξεως, τὰ ἀναπαυτικὰ ἐκεῖνα φορέματα τῆς οἰκίας, εἶνε ἕτερος ἑαυτοῦ· καὶ ὁ τέως ἀγέρωχος, ἀγέλαστος, βαρὺς, τραχύφωνος, βραχυλόγος, βραδυκίνητος, γίνεται ἠπιώτερος ἀρνίου. Τὰ παιδία 'του 'τὸν καβαλλικεύουσιν, αἱ γυναῖκές 'του 'τὸν θωπεύουσιν ἢ 'τὸν σαρκάζουσι. Τοῦ ἔθους δὲ τούτου 'δὲν ἐξαιρεῖται οὔτε αὐτὸς ὁ Σουλτάνος, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου, εἰσελθόντος εἰς τὸ Χαρέμιον, αἱ ἀμφίπολοι παρῳδοῦσι μετημφιεσμέναι τὰς πράξεις τῆς Ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, καὶ ἰδίως τὰ κατὰ τῶν γυναικείων ἐνδυμάτων ἀστυνομικὰ μέτρα, ὅταν ἐξεδίδοντο ἄλλοτε τὰ λεγόμενα Γιασάκια.

Ἡ Οἰκία.

Αἱ οἰκίαι τῶν Τούρκων φέρουσι τὸν χαρακτῆρα τοῦ σκοποῦ τῆς οἰκοδομῆς 'των. Ὁ Τοῦρκος 'δὲν εἶν' εὐδαίμων, εἰμὴ ἐντὸς τοῦ οἴκου 'του καὶ ἐν μέσῳ τῆς οἰκογενείας 'του, ὅθεν καὶ κτίζει δι' ἑαυτὸν, καὶ οὐχὶ διὰ τὸ δημόσιον, οὔτε διὰ τοὺς ἀπογόνους 'του. Φροντίζει λοιπὸν πρῶτον 'να περικυκλωθῇ ὑπὸ μυστηριώδους περισκεπάσματος, ἔπειτα δὲ 'να ἔχῃ τὰς ἰδίας 'του ἀναπαύσεις καὶ, πρὸ πάντων, τὰς εὐκολίας τοῦ χαρεμίου 'του, τὸ ὁποῖον συνήθως οἰκουρεῖ. Ἐκ τούτου τὸ ἀσυνάρτητον ἐκεῖνο καὶ παμποίκιλον τῶν οἰκοδομῶν γένος, αἱ ἀσύμμετροι καὶ χωρὶς ἀναλογίας γωνίαι, τὰ στρογγύλα ἐξώστεγα, τὰ ἀνισομεγέθη καὶ περισσάριθμα παράθυρα κτλ. κτλ.

Ἄλλη αἰτία τῆς τῶν οἰκημάτων ἀθλιότητος ἦτον ἄχρι τοῦδε καὶ ὁ φόβος

μήπως ἐρεθισθῇ κατὰ τοῦ οἰκοδεσπότου ἡ πλεονεξία τῆς ἐξουσίας ἢ ὁ φθόνος τῶν ἀντιπάλων 'του. Ὅθεν βλέπει τις πολλάκις μεγαλοπρεπεῖς οἰκίας, ἀλειμμένας ἔξωθεν διὰ πηλοῦ ἢ δι' ἀμαυροχρόων σανιδωμάτων, ἐν ᾧ τὰ φατνώματα τοῦ ὀρόφου αὐτῶν ἔσωθεν εἶνε κατάχρυσα καὶ τὸ ἔδαφος συγκολλητὸν (parquetté), αἱ δὲ αὐλαὶ μαρμαρόστρωτοι, καθὼς καὶ τὰ λουτρὰ καὶ αἱ βρύσεις. Ἡ μήπως ἀκόμην ἴσως καὶ σήμερον τὸ τοιχογύρισμα τῶν μεγαλοπρεπῶν καὶ ὑπερεκτεταμένων περιβολίων τοῦ περιφήμου Ῥιζᾶ-πασσᾶ 'δὲν εἶν' ἐπικεχρωσμένον, τὸ μὲν ἥμισυ διὰ λευκοῦ, τὸ δὲ ἄλλο ἥμισυ διὰ κυανοῦ κονιάματος, ὅπως φαίνωνται δύο, καὶ οὐχὶ ἕν, καὶ μὴ κτυπᾷ εἰς τ' ὀμμάτι;

Ἐξ αἰτίας δὲ τῶν δικτυωτῶν, εἶνε ἄφευκτα τὰ πολλὰ παράθυρα, ἐνίοτε ἀλλεπάλληλα, ὅπως, ὅταν κλείωνται τὰ κάτω, μὴ παρεμποδίζηται τὸ φῶς ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων. Γνωστὸν δὲ ὅτι ἡ χρῆσις τῶν ὑαλίων ἐν τοῖς παραθυρίοις εἰσήχθη μόλις ἐπὶ Θεοδοσίου, ἂν καὶ ἡ ὕαλος ἦτον γνωστὴ πρὸ πολλοῦ καὶ 'τὴν μετεχειρίζοντο εἰς διαφόρους ἄλλας χρήσεις. Ἀντὶ δὲ τῆς ὑάλου ἐχρησίμευον τέως ἐν ταῖς θυρίσιν ὑφάσματα, μεμβράναι, ἢ λίθοι διαφανεῖς, καθὼς ὁ μαρκασίτης, καί τοι δυσποριστότερος καὶ δυσχρηστότερος. Τὰ ἀπέραντα ἐκεῖνα τρίκλινα (οὐτσ-σοφαλὺ) διαδέχονται κατ' ὀλίγον αἱ παστάδες, οἱ δὲ σοφάδες, οἱ ὁποῖοι ἐχρησίμευον τὴν νύκτα ἀντὶ κλινῶν, ὑποχωροῦσιν εἰς τὰ ἀνάκλιντρα (καναπὲ), τὰ ὁποῖα 'δὲν ὁμοιάζουσι τὰ accubita τῶν Ῥωμαίων, διότι ἐκεῖνα, καθὼς φαίνεται ἐκ τῶν λόγων τοῦ Λαμπριδίου, οὓς ἀνεφέρομεν (1), ἦσαν ἄστρωτα.

Ἀλλὰ τὸ κυριώτερον μέρος τῆς οἰκίας εἶνε ἡ κόγχη, ὁ κιοσσὲς, καὶ μάλιστα διὰ τὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι 'δὲν ἐξέρχονται, καθὼς εἴπομεν, εἰμὴ σπανίως· διότι παρεκτὸς τοῦ περιορισμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον 'τὰς καθυποβάλλει τὸ κοινωνικὸν καὶ θρησκευτικὸν καθῆκον, εἶνε καὶ τὸ ἀπέραντον μῆκος τῶν ὁδῶν, ἀδιοδεύτων, καὶ μάλιστα τῶν χειμῶνα, διὰ τὴν λάσπην καὶ τὸν ὄχλον καὶ τὴν στενότητα, ὅπερ 'τὰς κάμνει 'ν' ἀηδιάζωσι τὸν περίπατον. Πᾶσα λοιπὸν κυρία φροντίζει πρὸ πάντων 'να ἔχῃ μίαν τοὐλάχιστον κόγχην ἐξέχουσαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ἓν χαλοστρωμένον καὶ περίκλειστον σαχνισί, ἀπ' ὅπου, καθημένη μεταξὺ δύο προσκεφαλαίων, 'να βλέπῃ τοὺς διαβάτας ἀπὸ πρωΐας πολλάκις ἄχρις ἑσπέρας. Δι' ἓν ἀγκωνάριον τοιοῦτον, ἐξέχον, ἔστω καὶ μίαν μόνην σπιθαμὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, τριπλασιάζεται πολλάκις ἡ ἀξία τῆς οἰκίας, καὶ εἰς τὰς διακηρύξεις τῶν δημοπρατουμέ-

(1) Ἴδε σελ. 151.

νων οἰκιῶν προστίθεται ὡς πλεονέκτημα οὐσιῶδες. Ἴσως ἡ ἐκπαίδευσις τοῦ γυναικείου φύλου, ἐπεκτεινομένη βαθμηδὸν καὶ συνεισάγουσα τὴν ἀνάγνωσιν, δώσῃ ἄλλην διασκεδάσεως ὕλην εἰς τὰς γυναῖκας τῶν Γραικῶν, τὸ ἐλάχιστον· διότι, πρὸς τὸ παρὸν, τί θέλετε 'να κάμῃ πλουσία γυνὴ Γραικοῦ ἢ Ἀρμενίου τὴν κυριακὴν καὶ τὴν ἑορτὴν, ὅταν 'δὲν ἠξεύρῃ 'να ἀναγνώσῃ; καὶ τί ἄλλο παρὰ 'να δεχθῇ ἢ 'να δώσῃ ἐπισκέψεις καὶ 'να θεωρήσῃ ἀπὸ τοῦ σαχνισίου 'της τὴν ὁδόν;

» Μόνον ἕνα γιὸλ-γκετσένι,
καὶ αὐτὸ περνᾷ πηγαίνει,

καθὼς ἔλεγε πρὸ ὀγδοήκοντα ἐτῶν ἡ Δουδοῦ Ὑψηλάντη, τῆς ὁποίας θέλομεν ἀναφέρει ἐν δέοντι τοὺς στίχους. Τοσαύτη δὲ εἶνε ἡ περὶ τοῦτο προσπάθεια, ὥστε πολλάκις ἑκατὸν χρόνων γείτονες ἢ καὶ συγγενεῖς ἠφανίσθησαν δικαζόμενοι διὰ μίαν πῆχυν ἀγκωναρίου προέχοντος ἐπὶ τῆς ὁδοῦ. Ὑπῆρχον δύω σημαντικαὶ οἰκογένειαι πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν, ἔχουσαι τὰς οἰκίας αὐτῶν παραλλήλας ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου· οἱ οἰκοδεσπόται, ἄνδρες ἐπίσημοι, εὐγενεῖς, ἦσαν καθημέραν μετ' ἀλλήλων, ἠγαπῶντο καὶ συνανεστρέφοντο, οὐχὶ ὡς γείτονες, ἀλλ' ὡς ἀδελφοὶ, ὁμοίως καὶ τὰ λοιπὰ τῶν οἰκογενειῶν ἀμφοτέρων μέλη. Ἀλλ' ὁ ἕτερος αὐτῶν ἠθέλησε 'ν' ἀνοικοδομήσῃ τὴν οἰκίαν 'του, καὶ προεξέβαλεν αὐτὴν πῆχυν ὅλον τῆς τοῦ γείτονος. Παρενέβησαν φίλοι ἄλλοι, ὅπως ἐμποδίσωσι τὴν τοιαύτην καινοτομίαν, ἐμεσολάβησαν παρακλήσεις, ἀπειλαὶ, ὑποσχέσεις· οὐδὲν ἴσχυσεν· ὁ περιμάχητος κιοσσὲς ἦτον ἄφευκτος διὰ τὰς κυρίας οἰκουρούσας! Ἐκινήθη τέλος πάντων ἀγωγὴ, καὶ ἀφ' οὗ διεξῆλθεν ἡ ὑπόθεσις τοὺς συνήθεις τῆς δικαιοδοσίας βαθμοὺς, ἄχρι καὶ τοῦ Ἀρζ-ὀδασῆ, ἐκέρδησεν ὁ καινοτομήσας, διότι ἦτον πολιτικῶς ἰσχυρότερος τοῦ ἑτέρου. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἐδέησε 'να ἐκδοθῇ Χάττι Σουλτανικὸν καὶ 'να σταλῇ ἐπιτοπίως πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς ἀξιωματικὸς τοῦ Σαραγίου. Ἤμην παρὼν, ὅταν ὁ ἐκτελεστὴς οὗτος ἀπήντησε διὰ τῶν ἑξῆς δύω λέξεων εἰς τοὺς παρευρεθέντας ἐπιτρόπους τοῦ ἀντιδίκου: » Λούτφι χουμαγιοὺν (νεῦσις ὑψηλή)! Πλὴν, 'δὲν παρῆλθεν οὔτε ἔτος, καὶ ἀμφοτέρων τῶν διαδίχων αἱ κεφαλαὶ ἔπεσον ὑπὸ τὸν πέλεκυν τοῦ δημίου, καὶ αἱ οἰκίαι ἀμφότεραι, δημοπρατηθεῖσαι, περιῆλθον εἰς τὴν κυριότητα ἀλλοφύλων! Ἢ μήπως καὶ ἡ εἰς φόνον περιελθοῦσα ἀντιπάθεια μεταξὺ Πετράκη καὶ Μαυρογένους (1) 'δὲν εἶχε τὴν ἀρχὴν 'της ἀπὸ διαφορᾶς περὶ οἰκοπέδων; Ἀλλ'

(1) Ἴδε σελ. 381 τοῦ Α', Μέρους.

εἰς τὰς οἰκίας, ὅσαι, δοῦσαι ἀφορμὴν εἰς τοιαύτας ἔριδας, ἐξέλιπον ἤδη προθέλυμνοι ἐκ πολλῶν ἐτῶν, χρήσιμον εἶνε πρὸς νουθεσίαν τῶν ὀψιγόνων 'να ἐπιζῶσιν αἱ ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις.

Ὡς ἀντίῤῥοπον τοῦ σκυθρωποῦ τούτου διηγήματος, ἃς ἐνθυμίσωμεν τὸ τοῦ Πατριάρχου Ἰωαννικίου τοῦ Καρατζᾶ, τοῦ ὁποίου καὶ ἄλλα ἀναφέρονται ἀστεῖα. Ἔχων οἰκίαν ὁ γεραρὸς οὗτος ἱεράρχης ἐν Φαναρίῳ, στερουμένην σαχνισίου, ἐπεθύμησε 'να ἔχῃ τοιοῦτον ἕν, καθὸ ἀπρόϊτος διὰ γῆρας καὶ ποδαλγίαν. Ἀλλ' ἡ ἄδεια 'δὲν ἐδίδετο, καὶ ὁ ἀρχιτέκτων (Μεϊμάρ-μπασης) τῆς πόλεως ἦτον ἀμετάπειστος, διότι τὸ ζητούμενον ἐξώστεγον ἐσκότιζεν ἀμφοτέρας τὰς ἑκατέρωθεν οἰκίας. Τί σοφίζεται λοιπὸν ὁ πρᾶος καὶ γλυκὺς γέρων; Κατασκευάζεται συρτὸν διὰ τροχιλέων σαχνισίνιον (ἐ ξ ώ σ τ η ν κατὰ γράμμα), καὶ 'τὸ προβάλλει μίαν πρωΐαν περίοπτον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, πρὸς ἔκπληξιν τῶν γειτόνων! Καταγγέλλεται ἡ πρᾶξις εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα, καὶ ἔρχεται οὗτος ἵνα ἐρευνήσῃ τὸ πρᾶγμα ἐπιτοπίως. Ἀλλ' ὁ γέρων, προειδοποιηθεὶς, εἶχεν ἤδη σύρῃ ἔσω τὸ ἐξώστεγόν 'του, καὶ τὸ πρόσωπον τῆς οἰκίας ἔμεινεν, ὡς καὶ πρότερον, ὁμαλώτατον. Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι, συνεργοῦντος καὶ μικροῦ τινος δώρου, οἱ γείτονες ἀπεκλείσθησαν, ὡς ἀπατεῶνες καὶ ἀνόητοι, πάσης περαιτέρω ἀγωγῆς, καὶ ὁ εὐφυὴς Πατριάρχης, καθήμενος εἰς τὴν πολυπόθητον κόγχην τοῦ σαχνισίου 'του, ἐγέλα, διηγούμενος τὸ στρατήγημά 'του εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὸν φίλους.

Γνωστὸν δὲ ἤδη ὅτι πᾶσα Ὀθωμανοῦ οἰκία, ὅσον μικρὰ καὶ στενόχωρος κἂν ὑποτεθῇ, διαιρεῖται, ἔστω καὶ δι' ἁπλοῦ μόνον σανιδοφράκτου ἢ καὶ παραπετάσματος, εἰς δύο: τὸ σ ε λ α μ λ ί κ ι ο ν καὶ χ α ρ έ μ ι ο ν, τὴν ἀνδρωνῖτιν καὶ τὴν γυναικωνῖτιν. Ἑπομένως, ὑπάγων πρὸς ἐπίσκεψιν Ὀθωμανοῦ, πρέπει πάντοτε 'να κρούσῃς ἔξωθεν τὴν θύραν, κἂν ἤθελες εὕρῃ αὐτὴν ἡμίκλειστον, μήπως συναντήσῃς, εἰσερχόμενος, γυναῖκα. Ὁ δὲ θυρωρὸς ἢ ὁ ὑπηρέτης, ἀνοίγων, σὲ εἰσάγει, ἤ, ἐν περιπτώσει ἀπουσίας τοῦ οἰκοδεσπότου, σὲ ἀποπέμπει (διότι 'δὲν πιστεύω 'να ἔχῃς τὴν ἀξίωσιν ὅτι θὰ σὲ δεχθῇ ἡ Κυρία). Ἐνίοτε δὲ, μὴ ὑπάρχοντος ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀνδρὸς, ἀπαντᾷ ἔσωθεν τῆς θύρας κεκλεισμένης ἡ ὑπηρέτις ἢ καὶ αὐτὴ ἡ σύζυγος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὁ γνωρίζων καὶ σεβόμενος τὰ ἤθη τοῦ ἔθνους, πρέπει 'να ἔχῃ ἐστραμμένα τὰ νῶτα πρὸς τὴν θύραν, μήπως καὶ ὑπανοιχθῇ, καὶ 'να λαλῇ μεγαλοφώνως· διότι οἱ Ἄργοι τῆς γειτονίας εἶνε ἄγρυπνοι καὶ καχύποπτοι. Πρὸς εὐκολίαν τῶν γυναικῶν ὑπάρχουσι μεταξὺ δύω ἢ καὶ πλειοτέρων γειτνιαζουσῶν οἰκιῶν καὶ μεσόθυρα (κ ο μ σ ο ῦ - κ α π ο υ σ ο ῦ), διὰ τῶν ὁποίων ἐπισκέπτονται ἀλλήλας αἱ κυρίαι. Ἑβραϊκῆς

μάλιστα συνοικίας δὲν εἶνε σπάνιον 'να συνέχωνται διὰ μεσοθύρων πεντήκοντα κατὰ σειρὰν οἰκίαι, καὶ ἑπομένως, διωκόμενος ὁ 'Αβράμης ὑπὸ τῶν περιπόλων ἐν Παλατᾷ, 'να χωθῇ εἰς τὴν πρώτην τυχοῦσαν ἀνοικτὴν θύραν, Ἑβραϊκῆς οἰκίας, καί, διερχόμενος ἀπὸ μεσοθύρου εἰς μεσόθυρον, 'να ξετρυπώσῃ αἴφνης μετὰ πέντε λεπτὰ εἰς τὸ Διπλοφάναρον, πρὸς ἀπελπισίαν ὁλοκλήρου χωροφυλάκων ἐνωμοτίας.

Πῶς θερμαίνονται δὲ χειμῶνος αἱ παντὶ ἀνέμῳ ἀναπεπταμέναι καὶ πλεκταὶ μᾶλλον ἢ κτισταὶ αὗται οἰκίαι; δι' ἀνθράκων. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ χρησιμώτερον τοῦ χειμῶνος ἔπιπλον εἶνε τὸ μ α γ κ ά λ ι ο ν, μικρὸν ἢ μέγα, ὠριχάλκινον ἢ πήλινον, καὶ τῶν πασσάδων ἀργυροῦν. Τὴν χρῆσιν δὲ τοῦ αἰθράνου τούτου ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ (1)· « Ὁ δὲ Βασιλεὺς ἐκάθητο ἐν οἴκῳ χειμερινῷ, ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἐννάτῳ, καὶ ἦν τεθειμένον ἐνώπιον αὐτοῦ αἴθρανον πλῆρες ἀνθράκων διαφανῶν ». Αἱ δὲ γυναῖκες, ἵνα προφυλάξωσι τὴν ὄψιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ φλογμοῦ τοῦ πυραύνου καὶ οἰκονομήσωσι συγχρόνως καὶ τὰ κάρβουνα, ἐπενόησαν τὸ τ α ν δ ο ύ ρ ι ο ν (2), τοῦ ὁποίου, περιγραφέντος ἐν ὀλίγοις ἐν τῷ Α' τοῦ πονήματος ἡμῶν Μέρει, δύσκολον 'να συλλάβωσιν ἰδέαν αἱ Ἑλληνίδες, ἐὰν μὴ 'τὸ ἴδωσιν. Ἡ Θ ε ρ μ ά σ τ ρ α ὑπάγει κατ' ὀλίγον 'να 'τὸ ἐξοστρακίσῃ, καὶ ἴσως πρὸς ὠφέλειαν τῆς ὑγείας τῶν Κυριῶν, διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις συντελεῖ, λέγουσιν οἱ Ἀσκληπιάδαι, καὶ πρὸς ἀνάπτυξιν τῶν αἱμοῤῥοΐδων, τῶν ὁποίων, κατὰ τὸν Χάμμερ, εἶνε καὶ συνώνυμον εἰς τὸ Περσικόν. Δὲν τολμῶ 'να φιλονεικήσω, ὡς πρὸς τοῦτο, μετὰ τῶν Ἐξοχωτάτων, ἂν καὶ ἐγνώρισα τριάκοντα ἴσως ἑκατοντούτιδας Κυρίας ἐν ΚΠ, καὶ ὀνομαστὶ τὴν μακαρῖτιν Δόμναν Τάρσιαν (3), ἀποθανοῦσαν εἰς ἡλικίαν 114 ἐτῶν, αἱ ὁποῖαι διεβίωσαν ὑγιέσταται, ζωηρόταται, εὐθυμόταται, καὶ ἀπέθανον, ὅταν πλέον ἐβαρύνθησαν 'να ζῶσιν, εἰς τὴν κόγχην τοῦ τανδουρίου 'των· ἐκεῖνο ὅμως, ὅπερ ἠξεύρω, εἶνε ὅτι, ἐὰν ἡ Ἑ σ τ ί α τῶν παλαιῶν ἦτον ἱερά, καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ κατὰ τὸν Μεσαίωνα παρ' αὐτὴν ἦτον ἡ ἐντιμοτέρα θέσις, τὴν ὁποίαν κατεῖχε δικαιωματικῶς ὁ γέρων οἰκοδεσπότης ἢ ἡ οἰκοδέσποινα (4), ὅθεν

---

(1) Κεφ. ΛΣΤ', στίχ. 22. (2) Ἐκ τοῦ Τ ἐ ν- ν ο ὺ ρ, σώματος θέρμανσις. (3) Ἴδε σελ. 12 τῶν Προλεγομένων τοῦ Β', Μέρους. (4) Ἔθιμον πανάρχαιον· διότι καὶ ὁ Ὅμηρος (Ὀδυσ. Ζ, 305 κ. ε.) τοὺς γέροντας γονεῖς τῆς Ναυσικάας παρὰ τὴν ἑστίαν καθίζει:

» Μητέρ' ἐμήν· ἡ δὲ ἧσται ἐπ' ἐσχάρῃ ἐν πυρὸς αὐγῇ,
» Ἠλάκατα στρωφῶσ' ἁλιπόρφυρα, θαῦμα ἰδέσθαι,
» Κίονι κεκλιμένη· δμωαὶ δέ οἱ εἵατ' ὄπισθεν.
» Ἔνθα δὲ πατρὸς ἐμοῖο θρόνος ποτικέκλιται αὐγῇ·
» Τῷ ὅγε οἰνοποτάζει ἐφήμενος, ἀθάνατος ὥς ».

καὶ 'τὴν ἐκαλλώπιζον ὡς νύμφην, αἱ εὐγενεῖς συμπολίτιδές μου 'δὲν μένουσι κατ' οὐδὲν ὀπίσω τῶν παλαιῶν, ἐπιδεικνύμεναι περὶ τὸν τοῦ τανδουρίου 'των στολισμὸν ὅλην αὐτῶν τὴν πατροπαράδοτον φιλοκαλίαν· καὶ φρονῶ ὅτι διασκέδασις ἢ συνομιλία, τὴν ὁποίαν διεδέχετο πολλάκις περὶ τὸ μεσονύκτιον τὸ λεγόμετον τ σ ι λ ι ν γ κ ὶ ρ - σ ο φ ρ α σ ὶ, εἶδος ἐπιδειπνίδος, πέριξ μεγαλοπρεπῶς ἐστρωμένου τανδουρίου, 'δὲν ἀναπληροῦται οὔτε διὰ τῆς παρεστίας, οὔτε διὰ τῶν ἀνακλίντρων. Ὅτι δὲ, καί τοι συντελοῦν πρὸς ἀνάπαυσιν, καὶ, ἂν θέλητε, ἔκλυσίν τινα τοῦ σώματος, 'δὲν ἀφαιρεῖ ὅμως τίποτε τῆς ἀνδρίας τῆς ψυχῆς, ἀπόδειξις ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος καὶ ἀληθῶς Ἱ ε ρ ὸ ς τοῦ Δραγασανίου λόχος, τοῦ ὁποίου ὅλοι σχεδὸν οἱ εὐγενεῖς λοχῖται ἦσαν ἀναθρεμμένοι εἰς τὸ Τανδούριον, καθαυτὸ Τ α ν δ ο ὺ ρ - τ σ ε λ ε μ π ῆ δ ε ς, καθὼς 'τοὺς λέγουσιν. Αἱ δὲ Τούρκισσαι ἰδίως τόσον εἶνε ἀπὸ τοῦ τανδουρίου 'των ἀναπόσπαστοι, ὥστε, ὅταν ἔβλεπον τὴν Κυρίαν Κόμησσαν **Desalleurs**, σύζυγον τοῦ πρέσβεως τῆς Γαλλίας ἐν ΚΠ, φοροῦσαν τὸ λεγόμενον τότε π α ν α ί ρ ι ο ν, εἶδος κρινολίνου, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐτοποθέτει ὁ ὑπηρέτης τὸ συνειθιζόμενον ὑπὸ τῶν Κυριῶν ἐν Εὐρώπῃ αἴθρανον (**chaufferette**), ἔλεγον θαυμάζουσαι πρὸς ἀλλήλας: »Ἰδοὺ » ἡ Ἐλτσῆ-μπεη Χαννοὺμ, ἥτις φέρει μεθ' ἑαυτῆς τὸ τανδούριόν 'της « !

Αἱ Τουρκικαὶ οἰκίαι ἐν γένει 'δὲν διαπρέπουσιν ἐσωτερικῶς ἐπὶ καθαριότητι καὶ τάξει, καὶ Ὁλλανδὴ ἢ Ἀγγλὶς οἰκοδέσποινα ἤθελεν ἀνατριχιάσῃ, ἐὰν ἤκουεν ὅτι κοιτὼν ἰδιαίτερος 'δὲν ὑπάρχει, ἐπὶ δὲ τοῦ σοφᾶ κεῖνται πολλάκις ἐπισεσωρευμένα τὰ στρώματα καὶ τὰ νυκτικὰ ἐνδύματα. Τούτου δὲ κυρίως αἰτία, παρεκτὸς τῆς φυσικῆς τῶν Τουρκισσῶν ἀκηδίας, εἶνε καὶ ἡ δεδομένη εἰς τοὺς παῖδας ἰδίως ἄδεια 'να πράττωσιν ἐν τῷ οἴκῳ ὅ,τι θέλουσι. Καὶ 'δὲν εἶνε παράξενον 'να ἴδῃ τις ἕνα τῶν μικρῶν τυραννίσκων τούτων, μόλις δωδεκαετῆ, 'να λαμβάνῃ ὕφος οἰκοδεσπότου καὶ 'να ὑβρίζῃ, ὄχι μόνον τοὺς δούλους, ἀλλὰ καὶ τὴν μητέρα 'του.

Αἱ ὑπερκείμεναι τοῦ ἐδάφους κλίναι, καθὼς 'τὰς μεταχειριζόμεθα ἐν Ἑλλάδι, ἦσαν ἄγνωστοι τέως ἐν Τουρκίᾳ, καὶ τώρᾳ δὲ 'τὰς μεταχειρίζονταί τινες τῶν Χριστιανῶν, πλὴν πάντοτε θεωροῦνται ὡς ἀ λ λ ά φ ρ α γ κ α. Ἀναπληροῦσι δὲ τὰ κραββάτια αἱ στιβάδες (σοφᾶ), στρωννυμένων ἐπ' αὐτῶν δύω-τριῶν ἀλλεπαλλήλων βαμβακοσάκτων στρωμάτων (σιλτὲ) καὶ ἐπ' αὐτῶν ἁπλουμένης τῆς σινδόνος καὶ ἐπ' αὐτῆς τῶν ἐπαπλωμάτων, μετὰ τῶν ὁποίων εἶνε συνεῤῥαμμένα τὰ ἐπανωσένδονα· ὅλη δὲ αὕτη ἡ συσκευὴ ἀφαιρεῖται τὴν ἡμέραν καὶ τοποθετεῖται εἰς τὰ ἐπὶ τούτῳ ᾠκονομημένα μεταξὺ τῶν μεσοτοίχων ἑρμάρια (γ ι ο ὺ κ), τὰ ὁποῖα εἶνε χωρητικώτατα, διότι μία τῶν πολυτελειῶν εὐπορούσης οἰκίας εἶνε καὶ τὸ πλῆθος

τῶν περιαιρετῶν τούτων στρωμάτων, πολυτέλεια καὶ λελογισμένη καὶ ἄφευκτος, ἐν πόλει, ὅπου, διὰ τὰ διαστήματα καὶ τὴν λάσπην καὶ τὴν στενότητα τῶν ὁδῶν, ἡ διὰ νυκτὸς ἐπιστροφὴ τῶν ξενιζομένων φίλων εἰς τὰς οἰκίας 'των, καὶ μάλιστα τὸν χειμῶνα, ὅτε συνήθως διανυκτερεύουσι παρ' ἀλλήλοις οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι, εἶνε δυσάρεστος καὶ πολλάκις ἀδύνατος. Ἐγνώρισα δὲ οἰκίαν, καὶ τοιαῦται ἦσαν πολλαί, ἥτις εἶχε κρεββατοστρώσεις (Lectisternia) διὰ τεσσαράκοντα φίλους, καὶ πολλάκις 'δὲν ἐπήρχουν. Ἡ δὲ καθαριότης καὶ φιλοκαλία, ἣν ἐφιλοτιμοῦντο 'να ἐπιδείξωσιν αἱ οἰκοδέσποιναι περὶ τὴν ἑτοιμασίαν τῶν στρωμνῶν τούτων, τὰς ὁποίας, ἀφ' οὗ στρωθῶσιν ὑπὸ τῶν θεραπαινῶν, ἐπισκεπτομένη αὐτὴ ἡ οἰκοκυρία, ῥαντίζει ἐπὶ πᾶσι καὶ διὰ ῥοδοστάγματος ἢ λαβάνδας (» Διέρραγκα τὴν κοίτην μου κροκίνῳ, τὸν δὲ οἶκόν μου κινναμώμῳ«, Παροιμ. Ζ', 17), ὅπως μηδὲν ἐλλίπῃ περιποιήσεως, πολλαπλασιάζει τὴν ὑποχρέωσιν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν φιλοξενουμένων. Καὶ τοῦτο ἓν τῶν καλῶν ἐθίμων, τὰ ὁποῖα εἴθε μὴ λησμονήσωσιν αἱ πολίτιδές 'μας, παρασυρόμεναι ὑπὸ τῆς μόδας, ἀφ' οὗ ἀκούσωσιν ὅτι ἐν Εὐρώπῃ, ἐάν ποτε βιασθῇ τις 'να ξενυκτίσῃ ὄχι ἐν τῷ Ξενοδοχείῳ, 'δὲν ἔχει ἄλλην στρωμνὴν, παρὰ τὸ τυχὸν ἀνάκλιντρον (καναπὲ) καὶ τὸν ἐπενδύτην 'του. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τοῦτο ἐκληροδοτήθη αὐταῖς πατροπαραδότως ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν, καθὼς καὶ ἐκείνοις ἀπὸ τῆς Περσίας, ἐὰν, καθὼς διηγεῖται ὁ Πλούταρχος (1), εἰς τὸν Τιμαγόραν, πρέσβυν τῶν Ἀθηναίων, ὁ Ἀρταξέρξης, μετ' ἄλλων πλουσίων δώρων, ἐχάρισε καὶ στρωμνὴν καὶ μετ' αὐτῆς καὶ δούλους στρώτας (2), ὡς τῶν Ἑλλήνων ἀγνοούντων τοῦ στρωσίματος τὴν τέχνην.

Τὸ Τουρκικὸν ἀναγκαῖον εἶνε διὰ τὸν Εὐρωπαῖον σχεδὸν ἄχρηστον· διότι ὁ Τοῦρκος 'δὲν κάθηται, καθὼς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὀκλάζει πρὸς ἀπόπατον· οὐδέποτε δὲ μεταχειρίζεται χαρτίον, ἀλλ' ὕδωρ. Τὰ δὲ ἀναγκαῖά 'του εἶνε λιθόστρωτα, φωτεινὰ καὶ εὐρύχωρα, καθαριζόμενα συχνάκις. Πολλοὶ δὲ τῶν Ὀθωμανῶν οἰκοδομοῦσιν ἀναγκαῖα καὶ πρὸς δημοσίαν χρῆσιν, προικίζοντες αὐτὰ, ὡς καὶ πᾶν ἄλλο κοινωφελὲς ἵδρυμα, ὑπὲρ ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας. Γελῶσιν ἴσως οἱ πλεῖστοι τῶν ἀναγνωστῶν· ἀλλὰ, καθὼς καὶ ἄλλοτε πολλαχοῦ εἶπον, οὐδὲν ἐθνικὸν ἔθος εἶνε καταγέλαστον, ὅσῳ κἂν ὑποτεθῇ παράξενον· διότι ἕκαστον αὐτῶν ἔχει καί τινα λόγον. Ὁ Τοῦρκος καὶ ὁ Τουρκομερίτης οὔτε οὐρεῖ, καθὼς εἴπομεν, οὔτε ἀφοδεύει ἀναφανδὸν, ἐν ᾧ ὁ Γραικὸς καὶ ὁ Εὐρωπαῖος, εἰς τὸ πρῶτον ἀπαντηθὲν ἀγκωνάριον,

(1) Ἐν βίῳ Πελοπίδ. (2) Ἀναφέρει τοιούτους καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος. Ἴδε σελ. 90.

πολλάκις ἀδιαφορῶν ἐὰν ἦν' ἀγκωνάριον ναοῦ ἢ τάφου, ἀποσκυβαλίζεται τὰ διοχλοῦντα. Ἀλλ' ὁ Ἡσίοδος παραγγέλλει (1):

» Μήτ' ἐν ὁδῷ, μήτ' ἐκτὸς ὁδοῦ προβάδην οὐρήσεις,
» Μηδ' ἀπογυμνωθείς.

Τὸ λουτρὸν εἶνε τόσον συνδεδεμένον πρὸς τὸν Τουρκικὸν βίον, ὥστε καταντᾷ παρ' αὐτοῖς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ. Ὅθεν καὶ πᾶσα πλουσίου, οὐ μόνον Ὀθωμανοῦ, ἀλλὰ καὶ Γραικοῦ καὶ Ἀρμενίου, οἰκία ἔχει καὶ τὸ λουτρόν της, πάντοτε λιθόκτιστον καὶ μαρμάρινον, καί τοι αὕτη ξυλίνη. Περὶ τῶν Τουρκικῶν λουτρῶν ἐγράφησαν τοσαῦτα ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων, ὥστε τὸ ἁπλούστερον καὶ συνηθέστερον τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ παρακολουθημάτων τοῦ καθημέραν βίου, τὸ λούσιμον, κατήντησε ζήτημα: ; βλάπτει ἢ ὠφελεῖ; ; Εἶνε ἢ 'δὲν εἶν' ἄφευκτον; Ἄφευκτον καὶ ὠφέλιμον 'τὸ θεωρεῖ καὶ ὡς τοιοῦτο 'τὸ μεταχειρίζεται ὁ Τοῦρκος καὶ ὁ Τουρκομερίτης· βλαπτικὸν ἢ ἀδιάφορον 'τὸ νομίζει ὁ Εὐρωπαῖος. Τὴν μέσην τέμνοντες, ὡς ἐν ἅπασι, νομίζομεν ὅτι 'δὲν σφαλλόμεθα, ἐάν, ἀναγνωρίζοντες, καὶ λόγῳ ὑγιεινῆς (2) καὶ λόγῳ εὐχαριστήσεως καὶ λόγῳ καθαριότητος, τὸ χρήσιμον τοῦ Τουρκικοῦ ἢ θερμοῦ λουτροῦ, κακίζομεν τὴν κατὰ πᾶσαν ἑβδομάδα χρῆσιν καὶ τὴν ἐπὶ δώδεκα συνεχεῖς ὥρας ἐν αὐτῷ διαμονήν, ἣν συνεθίζουσιν αἱ ἐκεῖ γυναῖκες. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τούτου αὐταὶ μᾶλλον εἶν' ἁρμόδιαι 'να κρίνωσιν, ὑπερθώμεθα τὴν περὶ λουτροῦ θεωρίαν εἰς τὸ περὶ Χαρεμίου κεφάλαιον.

Ἐπειδὴ οἱ Εὐρωπαῖοι 'δὲν γνωρίζουσι τὰ ἔθιμα τῆς Ἀνατολῆς, ἀποροῦσι δικαίως διὰ τὴν πληθὺν τῶν ὑπηρετῶν τῶν ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν μεγιστάνων τῆς Τουρκίας. Νεώτατος δέ τις συγγραφεὺς μίαν τῶν αἰτιῶν τῆς παραμελήσεως τῆς γεωργίας ἐν τῇ Τουρκίᾳ νομίζει καὶ τὴν πληθὺν τῶν ὑπηρετῶν, ἀριθμουμένων, καθὰ λέγεται, εἰς ἓν καὶ ἥμισυ ἑκατομμύριον καθ' ὅλην τὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ὑπηρέται οὗτοι εἶν', ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἄμισθοι, ἐλπίζοντες διορισμόν· ἐπειδὴ ζῶσιν ἀπὸ τῶν φιλοδωρημάτων (μπαχτσίς)· ἐπειδὴ ἀρκοῦνται εἰς μίαν φώδουλαν καὶ ὀλίγον γιαχνὶ ἢ πιλάφιον· ἐπειδὴ πολλάκις ἀποτελοῦσι μέρος τῆς οἰκογενείας (ο ἰ κ ο γ ε ν ε ῖ ς), γεννηθέντες καὶ εὐχόμενοι καὶ 'ν' ἀποθάνωσι παρὰ τῷ υἱῷ ἢ τῷ ἐγγόνῳ τοῦ κυρίου 'των· ἐπειδὴ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ὑπηρέτου

(1) Ἔργα καὶ Ἡμέραι στίχ. 729 κ. ε.

(2) «Τὰ θερμὰ λουτρὰ ἰατροῦ ἔξιν μὴ πάνυ τορῶς βελτίονα συχνῷ», Πλάτ. Νόμ. ΣΓ'.

'δὲν εἶνε, ὡς ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἐπονείδιστον, οὔτε τόσον ἐπίμοχθον, διότι ὁ Ὀθωμανὸς θεωρεῖ τὸν ὑπηρέτην ὡς ἄνθρωπον ὁμοφυῆ καὶ ὁμόθρησκόν 'του, καὶ οὐχὶ ὡς ἀνδράποδον, ὡς εἴπομεν ἤδη καὶ ἀλλοῦ (1), πολλάκις μικρός τις γραφεὺς τῆς Πύλης ἔχει ἐν τῇ οἰκίᾳ 'του ὀκτὼ-δέκα ὑπηρέτας.

Ἡ τράπεζα.

Ἐὰν, καθὼς λέγει ὁ Ῥουσσῶ, ἀπὸ τῶν τροφῶν, τὰς ὁποίας μεταχειρίζεται κατὰ προτίμησιν ἕκαστον ἔθνος, δύναταί τις 'να κρίνῃ περὶ τοῦ χαρακτῆρός 'του, ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν ἐξέφρασεν εὐφυέστερον καὶ χαρακτηριστικώτερον ὁ Brillat Savarin διὰ τῶν ἑπομένων ἀφορισμῶν του: «Εἰπέ » μοι τί τρώγεις, 'να σοὶ εἴπω τί εἶσε» « Ἡ τύχη τῶν ἐθνῶν ἐξήρτηται ἀπὸ » τοῦ τρόπου, καθ' ὃν τρέφονται», ἡ περὶ Τουρκικῆς τραπέζης θεωρία 'δὲν θέλει λογισθῇ περιττή.

'Δὲν εἶνε δυνατὸν 'να φαντασθῇ Εὐρωπαῖος, πόσον ταχύτερα καὶ μετὰ πόσον ὀλιγωτέρων ἐπιτραπεζίων σκευῶν κατορθόνει ὁ Τοῦρκος ὅ,τι ἐκεῖνος μετὰ τοσαύτης πολυδαιδάλου ἀποσκευῆς καὶ μετὰ τοσούτου περισπασμοῦ. Ἓν μικρὸν ὑπόβαθρον (σκαμνὶ), τὸ ὁποῖον χρησιμεύει συνήθως καὶ ὡς χανδηλεροστάτης (2), εἷς χάλκινος γανωμένος δίσκος (σινὶ), ἀνάλογος πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν συνδαιτυμόνων, ἓν στενὸν καὶ μακρὸν χειρόμακτρον πέριξ τῆς τραπέζης ταύτης ἢ διάφορα μικρότερα ἐπ' αὐτῆς, μερικὰ ξύλινα ἢ χαλάϊνα χοχλιάρια, δύο-τρία μαχαίρια, ἓν ἁλατοδοχεῖον, ἓν ἢ σπανίως πλειότερα ποτήρια, καὶ μία, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταλλίνη, ὑδρία μετὰ νεαροῦ ὕδατος ἢ σπανίως μελικράτου (σερμπὲτ), ἰδοὺ πάντα τῆς Τουρκικῆς τραπέζης τὰ σκεύη. Ἐπιτίθεται ἐπ' αὐτῆς ὁ ἄρτος, κομμένος τεμαχηδὸν καὶ συνήθως ὄχι πολυψημένος (3), παρατίθεται ἐν τῷ μέσῳ τὸ φαγητὸν, καὶ οἱ δαιτυμόνες, ἀφ' οὗ νιφθῶσι (διότι τὸ νίψιμον, καὶ πρὸ τῆς τραπέζης καὶ μετ' αὐτὴν, εἶνε ἄφευκτον, διὰ τὴν ἔλλειψιν, ἐννοεῖται, τῶν πειρουνίων), ἀνακομβόνονται, καὶ, μετὰ τὸ μπισμ ὑλ-λαχχῦ καὶ τὸ μπούγιουρουν, ἐκφωνούμενα ὑπὸ τοῦ οἰκοκυρίου καὶ ἀπευθυνόμενα, ἐκεῖνο μὲν πρὸς τὸν Θεὸν, τοῦτο δὲ πρὸς τοὺς συνδείπνους, ἄρχονται πάν-

---

(1) Ἴδε σελ. 87 τοῦ Α' Μέρους. (2) Ἴδε τὴν ἐν σελ. 282 παρατεθειμένην εἰκόνα.

(3) Οἱ Τοῦρκοι καὶ οἱ Τουρκομερῖται ἀγαπῶσι τὸν ἄρτον ἡμίοπτον, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὁ πωλούμενος ἄρτος ἐν τοῖς ἀρτοπωλείοις ἔχει σχῆμα πλακοῦντος (πήττας, φώδουλας), τὴν ὁποίαν μόλις ἐμβάλλει ἐν τῷ κλιβάνῳ ὁ ἀρτόπτης, καὶ 'τὴν ἐκβάλλει μετὰ δέκα λεπτὰ, ἑτοίμην πρὸς κατανάλωσιν.

τες τοῦ ἔργου. Τριάκοντα-τεσσαράκοντα εἴδη φαγητῶν, ἐν τοῖς δείπνοις τῶν μεγιστάνων, ἐπιτίθενται καὶ ἀποφέρονται ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης, διαβιβαζόμενα ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν Γραικορωμαίων (1), ἐν διαστήματι εἴκοσι πολλάκις λεπτῶν. Οἱ δὲ περὶ αὐτὴν οὐδὲν κάμνουσιν ἄλλο, εἰμὴ ἀπογεύονται ἅπαξ διὰ τῶν τριῶν δακτύλων ἀπὸ μιᾶς ἑκάστης λοπάδος, ἥτις μετὰ τοῦτο θὰ περιέλθῃ ἄλλα τρία-τέσσαρα τραπέζια ἐντὸς τῆς αὐτῆς οἰκίας, πρὶν καταντήσῃ εἰς τοὺς τελευταίους ὑπηρέτας.

Ἡ χρῆσις τῶν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν σκευῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης ἀπηγόρευται παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, καὶ προτιμῶσιν ἀντ' αὐτῶν οἱ μὲν ἰδιῶται τὰ καλάϊνα ἢ χαλκᾶ, καθαρίως γεγανωμένα· οἱ δὲ πλούσιοι καὶ οἱ μεγιστᾶνες τὰ Σινικά, τιμώμενα πολλάκις ὑπὲρ τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ. Διηγεῖται δὲ ὁ Tournefort, ὅτι πρὸ τοῦ γεύματος καὶ μετὰ τὸ γεῦμα, τὸ δοθὲν τῷ 1700 ὑπὸ τοῦ Βεζίρη, κατὰ τὸ ἔθος, ἐν τῇ τοῦ Ἀρζ-όδασῆ αἰθούσῃ εἰς τὸν πρέσβυν τῆς Γαλλίας Feriol, ἡ μὲν λεκάνη, ἐν ᾗ ἐνίφθη ὁ πρέσβυς, ἦν ἀργυρᾶ, ἡ δὲ τοῦ Βεζίρη ὠριχαλκίνη. Τὰ προσόψια ὅμως εἶνε πάντοτε χρυσοκέντητα.

Προσκαλούμενος δὲ εἰς τράπεζαν Τούρκου, πρέπει, ἐὰν θέλῃς 'να 'τὸν ὑποχρεώσῃς, 'να ὑπακούσῃς ὅσῳ προθυμότερον καὶ ταχύτερον δυνηθῇς. Ἐὰν 'δὲν ὑπάρχῃ τόπος, διαγκώνισον τοὺς συγκαθημένους καὶ ποίησον τόπον σεαυτῷ· οὐδεὶς δυσαρεστεῖται. Τόσον δὲ τὸ χειρότερον διὰ σέ, ἐὰν δυσκολευθῇς 'να πίῃς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μετὰ τοῦ συνδείπνου σου ποτηρίου, ἀπὸ τῆς αὐτῆς πίπας! καὶ 'δὲν πρέπει 'να σοὶ φανῇ παράξενον, ἐὰν τὰ ἐπίθετα Τερὲζ, Χχινζὶρ, Πεζεβ... ἠχήσωσι περίτρανα εἰς τὰ ὦτά σου.

Οἱ Τοῦρκοι δειπνοῦσιν ἐν σιωπῇ, καὶ διὰ τοῦτο εἶνε συνήθης παρ' αὐτοῖς ἡ φράσις: » Ἐδδὲλ ταᾶμ, μπάδε κελὰμ«, ἀπαράλλακτος τῷ τοῦ Ὁμήρου (2):

» Νῦν δὴ κάλλιόν ἐστι μεταλλῆσαι καὶ ἐρέσθαι
« Ξείνους, οἵ τινές εἰσιν, ἐπεὶ τάρπησαν ἐδωδῆς«.

Ὅλαι δὲ αἱ παρ' ἡμῖν συνήθεις ἐπιτραπέζιοι ματαιολογίαι περὶ τῆς ἀξιολογότητος τῶν φαγητῶν, αἱ ἀποποιήσεις τῶν προσφερομένων ἐδεσμάτων, οἱ γελοῖοι ἀκκισμοὶ καὶ τὰ λοιπὰ ψυχρὰ καὶ ἄκαιρα στωμύλματα ἐλλείπουσιν ἀπὸ γνησίας Τουρκικῆς τραπέζης. Μόλις δὲ τέσσαρες-πέντε λέξεις

(1) Ἴδε σελ. 171. (2) Ὀδυσ. Γ', 69, 70.

ἀλλάσσονται μεταξὺ τῶν συνδείπνων, διαρκοῦντος τοῦ γεύματος, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν παρατείνεται, καθὼς εἴπομεν, ὑπὲρ τὰ εἴκοσι λεπτά. Οὐδέποτε δὲ τρώγουσι διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, προσδιωρισμένης κυρίως διὰ τὸ πλύσιμον τῶν κρυφίων μελῶν.

Ἰδοὺ δὲ συνήθως τί εὑρίσκομεν ἐπὶ πλουσίας Τουρκικῆς τραπέζης: Ἐπὶ τοῦ σινίου κεῖνται ὀκτὼ-δώδεκα μικρὰ ταλέρια, περιέχοντα ἐλαίας, χαβιάριον, τυρὸν κτλ. Τὰ δὲ ἑξῆς δέκα-εἴκοσιν εἰδῶν φαγητὰ διαδέχονται ἓν τὸ ἄλλο, φερόμενα σκεπασμένα ἐντὸς χαλκίνων ἀγγείων ἀπὸ τοῦ μαγειρείου· ῥόφημα (τ σ ο ρ μ π ᾶ) ἐξ ὀρύζης ἢ φάρου ἢ ζυμαρίων, κρέας ἢ ὀψάριον βραστὸν (σ ο γ ι ο ὺ ς), ζυμαρικὸν (μ π ε ω ρ ὲ κ), ὄρνιθες φρυκταὶ ἢ καρυκευταὶ (γ ι α χ ν ί), ἄλλο εἶδος πλακοῦντος ἢ πήττας, λαχανικόν τι καρυκευτὸν (μπάμιαι, μελιζάναι, κολοκύνθια κτλ.), ὀπτὸν ἀρνίον (κ ε μ π ἀ π), ἔτνος κυάμων, διάφορα γεμιστὰ (δ ο λ μ ᾶ) ἢ τυλικτὰ (σ α ρ μ ὰ), κ α δ α ΐ φ, ἄλλου εἴδους παραγεμιστὰ, ῥυζόγαλον (σ ο υ δ λ ἀ τ σ), ὄρνιθες ὀπταὶ, κ ι ο υ λ μ π ά σ τ ὶ (cotelettes), π ι λ ἀ φ (τὸ κυρίως ἐθνικὸν ἔδεσμα), χ ὀ σ - ἄ μ π, ἀ σ ο υ ρ ὲ, μ π α κ λ α β ᾶ, ἐ λ μ α σ ι ὲ, ὀπωρικὰ, ῥακὴ, τῆς ὁποίας γίνεται τοσαύτη κατανάλωσις ἐν Τουρκίᾳ, ὅση εἰς οὐδὲν ἴσως ἄλλο μέρος τοῦ Κόσμου, πλὴν τῆς Ῥωσσίας. Ταύτην δὲ προμηθεύουσι σχεδὸν πᾶσαν οἱ Γραικοί, διυλίζοντες αὐτὴν ἐκ στεμφύλων, τρυγίας, γεννημάτων καὶ ὀπωρῶν. Προτιμᾶται δὲ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν τοῦ οἴνου, καὶ φέρεται ἀπὸ τοῦ δείπνου μετὰ τῆς πίπας καὶ τοῦ ναργκιλέ. Τόσον δὲ ἔκδοτοι καταντῶσιν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν ῥακοποσίαν, ὥστε καταβροχθίζουσι καθ' ἑσπέραν πολλοὶ δύω καὶ τρεῖς πολλάκις λίτρας, τὸ ὁποῖον ἄλλως τε ἐξηγεῖ καὶ ἡ ῥωμαλέα αὐτῶν κρᾶσις. Τῶν συγχρόνων δέ τις πασσάδων, μὴ δυνάμενος νὰ θεωρήσῃ ὑπόθεσιν πρὶν πίῃ, διέταττε καὶ τῷ ἔφερον ἐκ διαλειμμάτων, ἐν πλήρει Συμβουλίῳ, ποτήριον μέγα πλῆρες ῥακῆς, τὸ ὁποῖον οἱ παριστάμενοι ἐξελάμβανον ὡς ὕδωρ· μετὰ τοσαύτης εὐκολίας τὸ κατέπινεν!

Ὁ οἶνος, ἐπιτραπεὶς κατ' ἀρχὰς, ὡς ἰατρικὸν, εἰς τὰ στρατιωτικὰ νοσοκομεῖα, κατήντησε κατ' ὀλίγον πάγκοινος, καὶ οἱ μέθυσοι παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς εἶνε σήμερον συνηθέστατοι. Ὁ δὲ δαπανώμενος ἐν ΚΠ φέρσται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ τῆς Σάμου καὶ Τενέδου, δαπανᾶται δὲ πολὺς καὶ ἐκ τῶν περὶ τὴν Προποντίδα παραλίων. Ἐπειδὴ δὲ, δι' ἔλλειψιν ὑπογείων, δὲν διατηρεῖται, ἀναμίγνυται μετὰ γύψου, ῥητίνης, καὶ πολλάκις μετὰ ῥακῆς. Παρεκτὸς δὲ τοῦ συνήθους οἴνου, πίνουσιν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὸν ἀπὸ τῶν φοινίκων, κατασκευαζόμενον ἰδίως ἐν Τριπόλει τῆς Ἀφρικῆς καὶ ἐν τῷ Μπελὰδ-ἐλ-τζερίδ. Πίνουσι δέ τινες αὐτῶν καὶ τὸν λεγόμενον Μ π ο ζ ᾶ ν, εἴ-

δος πηκτοῦ ζύθου ἐκ κέγχρου, πολυχρήστου ἐν Νουβίᾳ καὶ Κριμαίᾳ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὅμως ὁ Θεὸς 'να φυλάξῃ τὴν ὑπερῴαν ὅλων τῶν φίλων μου!

Αἱ προπόσεις 'δὲν εἶνε συνήθεις παρὰ τοῖς Τούρκοις. Πίνουσιν ὅμως σπανίως εἰς ὑγείαν τῶν συνδείπνων ἢ τοῦ ἑστιάτορος διὰ τοῦ 'Α σ σ κ υ ν ι ζ έ, Σ ε ε φ κ ι ν ι ζ έ, (καὶ μετὰ τὴν πόσιν) "Α σ σ κ ὀ λ σ ο ύ ν. Οἱ δὲ μὴ οἰνοποτοῦντες σηκόνουσι ποτήριον, πλῆρες σερμπετίου, ἔχοντος χρῶμα οἴνου. Ἡ δὲ λέξις κ έ ϊ φ, τὴν ὁποίαν, ἐμφαίνουσαν ἄλλως τὴν ἤρεμον ἐκείνην καὶ εὐάρεστον τοῦ πνεύματος κατάστασιν, ἣν ὁ Γάλλος ἐκφράζει διὰ τοῦ belle humeur, ἀπεκαλέσαμεν ἐν ἄλλοις γλυκυθυμίαν, προκειμένου περὶ οἰνοποσίας, σημαίνει οὐχὶ τὴν τελείαν μέθην, ἀλλὰ τὸν λεγόμενον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἀκροθωρηγμὸν ἢ ὑπόβρεγμα, τὸ Γαλλικὸν entre deux bouteilles (τ σ α κ χ ὺ ρ κ έ ϊ φ).

Τὸ μόνον καὶ σύνηθες τοῦ 'Οθωμανοῦ ποτὸν εἶνε, καθὼς τοσάκις εἴπομεν, τὸ ὕδωρ. Ἵνα πίῃ δὲ αὐτὸ ἀπὸ τῆς πηγῆς νεαρὸν καὶ ἄ δ ο λ ο ν (διότι γνωρίζει, καθὼς οἱ ἐν Εὐρώπῃ οἰνογνώμονες, τὴν ποιότητά 'του), 'δὲν βαρύνεται 'να ὁδοιπορήσῃ ὥρας δρόμον, 'να ἀνέλθῃ ἀνήφορον, 'να μετακομίσῃ αὐτὸ μόνος ἀπὸ τῆς κρήνης. Ὅθεν καὶ ἐν ΚΠ τὸ νερὸν εἶνε ἄρθρον ἐμπορίου ἐπικερδέστατον, καὶ μεταφέρεται, ὑπὸ διάφορα τοπικὰ ὀνόματα, ἀπὸ τῶν 'Ασιατικῶν ἰδίως τοῦ Βοσπόρου ἀκτῶν (1).

Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον, καθὼς καὶ πρὸ αὐτοῦ, ὁ Μουσουλμάνος δοξολογεῖ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ 'Ε λ - χ ἀ μ δ - ο ὺ λ - λ ά χ, 'Ε λ - χ ἀ μ δ - ο ὺ λ - ἱ λ - λ α χ χ ῦ (ἡ τιμὴ εἰς τὸν Θεὸν, δόξα τῷ Θεῷ, εὐλογητὸς ὁ Θεός). Διότι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐπιτάττουσι καὶ προτάττουσι πάσης πράξεως, καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς ἐννόμου συνουσίας· τινὲς δὲ ἐπεύχονται ἑαυτοῖς καὶ μετὰ πᾶσαν ἐρυγήν· διότι τὸ ἐρυγγάνειν, καὶ ἐπὶ τραπέζης ἀκόμη, 'δὲν νομίζεται παρ' αὐτοῖς τε καὶ τοῖς Τουρκομερίταις, καθὼς οὔτε παρὰ τοῖς 'Ισπανοῖς, ἀπρεπὲς, συντελούντων ἄλλως τε πρὸς τοῦτο καὶ τῶν πολλῶν κρομμύων καὶ σκορόδων, τῶν καταναλισκομένων ἐν τῇ Τουρκικῇ μαγειρικῇ.

Θέλεις 'να κάμῃς ὄρεξιν; Ἴδε τρώγοντα τὸν 'Αρμένιον. Τρώγει καὶ ὁ 'Οθωμανὸς, τρώγει καὶ ὁ Γραικὸς καὶ ὁ 'Ιουδαῖος κλπ., ἀλλ' οὗτοι τρώγουσιν ἐκπληροῦντες ἀνάγκην φυσικὴν, τρώγουσι πολὺ ἢ ὀλίγον, ἀναλόγως τῆς ὀρέξεως καὶ τῆς κράσεώς 'των, τρώγουσιν, ἑνὶ λόγῳ, ἵνα ζήσω-

(1) Ἴδε σελ. 160 τοῦ Β' Μέρους.

στν, ἐν ᾧ ὁ Ἀρμένιος τρώγει ὡς ἐκπληρῶν καθῆκον, ὅρον, σκοπὸν, τρώγει ὡς ἐὰν ἐπλάσθη διὰ τοῦτο. Ἐπαναλέγομεν· ; θέλεις 'να κάμῃς ὄρεξιν ; ἴδε τρώγοντα τὸν Ἀρμένιον.

Τὴν πολυφαγίαν τῶν Ἀρμενίων δικαιολογεῖ πως ὁ ἀθλητικὸς τοῦ σώματος αὐτῶν σχηματισμὸς καὶ ἡ χαλυβδίνη κράσις. Ἀγαπῶσι δὲ τὰ παχέα ἐδέσματα, διεγείροντες πρὸς κατανάλωσιν αὐτῶν τὴν ὄρεξιν διὰ τῶν ὀξέων καὶ δριμέων, ἅπερ διὰ τοῦτο καὶ σκευάζονται παρ' αὐτοῖς ἐντελέστερον. Ἀλλ' ἐπίσης ἀξιοθαύμαστος εἶνε καὶ ἡ ἐγκράτεια αὐτῶν· ἓν σ ο μ ο ύ ν ι ο ν (ἄρτος μέλας, τὸν ὁποῖον ἐν ΚΠ ἀποκαλοῦσιν Ἀρμενικὸν, ὡς κατασκευαζόμενον ἐξαιρετικῶς ὑπὸ Ἀρμενίων) καὶ δέκα παράδων ἔλαιον, ἐγχεόμενον ἐπ' αὐτοῦ θερμοῦ, ἢ, τὸ πολὺ, ἓν χρομμύδιον ἢ ἀγγούριον, ἀρκεῖ πρὸς διατροφὴν ἑνὸς πελωρίου Ἀρμενίου, ὅς τις ἐπὶ τῶν ἡρακλείων αὐτοῦ νώτων ἀχθοφορεῖ τριακοσίων λιτρῶν φορτίον· ὅθεν καὶ ἐν καιρῷ πανώλους ὀλίγιστοι ἐξ αὐτῶν ἐ κ ρ ο ύ ο ν τ ο. Καὶ πῶς 'να μὴ συνεθίσωσιν εἰς τὴν κακοπάθειαν, ὅταν νηστεύωσιν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἐννέα ἡμέρας τοῦ ἔτους ; ; ὅταν τεσσαράκοντα ὀκτὼ ἡμέρας τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς τρέφονται διὰ τ α χ χ υ ν ί ο υ καὶ τ ο υ ρ σ ῆ ς, καὶ ἰδίως διὰ βραστῶν ἐρεβίνθων, στρογγυλοποιοῦντες τὸ ἀπ' αὐτῶν ἔτνος εἰς σχῆμα σφαιρῶν (ν ο χ ο ὺ τ - τ ο π ο ύ) ; Ὄχι ἰχθὺς, ὄχι ἔλαιον, ἀλλ' οὔτε ὄστρεον, οὔτε ὀστρακόδερμον, οὔτε ὄσπριον ἄλλο παρὰ τοὺς ἐρεβίνθους (1) εἰσάγεται καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα εἰς Ἀρμενικὴν οἰκίαν. »Προσέχετε, φωνάζει αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ὁ Βαρταμπὲτ, μὴ τύχῃ καὶ φάγητε ἀπ' ἐκείνων, τὰ ὁποῖα γίνονται ἀφ' ἑαυτῶν κοχλιάρια (ἐννοῶν καὶ ἀποφεύγων καὶ 'να ὀνομάσῃ ἁπλῶς τὰ μύδια) !

Ἀλλὰ τὴν πολυήμερον ταύτην στέρησιν ἀναπληροῦσι διὰ μιᾶς τὸ ἑσπέρας τοῦ μεγάλου Σαββάτου, καθὼς καὶ τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανείων, μετὰ τὴν λειτουργίαν, τελουμένην περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου· 'δὲν ὑπάρχει θαλασσινὸν, ἢ ὀψάριον, ἢ γαλατηρὸν, ἢ ζυμαρικὸν (ἐκτὸς κρέατος μόνου), τὸ ὁποῖον 'δὲν παρατίθεται εἰς τὴν τράπεζαν τῆς ἑσπέρας ἐκείνης. Ἴσως ἐπιθυμεῖ τις τῶν ἡμετέρων ὀρθοδόξων ἀναγνωστῶν 'να παρακαθήσῃ, ἴσως δὲ καὶ προσκληθῇ, εἰς τὴν τράπεζαν ἐκείνην· ἀλλὰ, καὶ μέγα Σάββατον ἂν 'δὲν ἦτον, ἤρκει καὶ μόνη ἴσως 'να 'τὸν ἐμποδίσῃ ἡ πατροπαράδοτος πρόληψις, ὅτι πᾶς Ἀρμένιος ἔχει θρησκευτικὸν καθῆκον 'να μ α γ α ρ ί σ ῃ τὸν Γραικόν ! πρόληψις ἀναπόδεικτος, ἄδικος ἢ τοὐλάχιστον ἀδικαιολόγη-

(1) Διότι, κατὰ τὸν Θεόφραστον, « Θέρμος καὶ ἐρέβινθος, καὶ ὅλως τὰ δριμέα καὶ ὀσμώδη, » ἥκιστα σκωληκοῦται», καὶ αὐτοὶ ἀποφεύγουσι πρὸς τροφὴν πᾶν ἔμψυχον ἐν καιρῷ νηστείας.

τος, διαιωνιζομένη δυστυχῶς μεταξὺ δύο ἐθνῶν χριστιανικῶν, ἀδελφῶν καὶ ἐχόντων ἀνάγκην ἄκραν συνεννοήσεως καὶ συμπνοίας, καὶ συνδιαιωνίζουσα ὀλεθρίαν ἀντιπάθειαν, τὴν ὁποίαν καθῆκον ἔχει ὁ Κλῆρος ἰδίως ἀμφοτέρων τῶν κοινοτήτων 'να ἐξαλείψη, ἐκλείπουσαν ἄλλως τε καὶ ἀφ' ἑαυτῆς καθ' ἡμέραν, χάρις εἰς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας. Ἀλλ' ἕως τότε, μένει παροιμιῶδες παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις τὸ » Εἰς τοῦ Ἑβραίου φάγε, καὶ εἰς τοῦ Ἀρμενίου κοιμήσου«.

Καὶ πῶς 'να φάγω εἰς τοῦ Ἑβραίου, ὅταν εἰσερχομένου μοῦ προσέβαλε τὴν ὄσφρησιν ἡ ὀσμὴ τοῦ Μπεζιρίου; ὅταν ἀπὸ τοῦ μαγειρείου 'των ἦν ἐξωρισμένον ὄχι μόνον τὸ βούτυρον καὶ τὸ ἐλαιόλαδον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀρνίον, καὶ ὁ λαγὼς, καὶ τὸ περιστέριον, καὶ ὅλοι οἱ ἀλεπίδωτοι ἰχθύες; ὅταν τὸ μόνον δι' αὐτοὺς φαγώσιμον κρέας ἦνε τὸ μοσχαρήσιον, καὶ τοῦτο, ἀφ' οὗ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ χρεωπώλου 'των καταντήση μάζα μᾶλλον ἢ κρέας, ἐξαιροῦντος μετ' ἀνατομικῆς εὐχειρίας ὅλας τὰς φλέβας, ὅλας τὰς ἀρτηρίας; » Μυρίων γὰρ ὅσων, λέγει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς (1), ἀφείλετο » τὴν χρῆσιν αὐτοὺς ὁ Μωσῆς, αἰτίας προσάπτων, κεχρυμμένας μὲν τὰς » πνευματικὰς, ἐμφανεῖς δὲ τὰς σαρκικὰς, αἷς καὶ πεπιστεύκασι· τοῖς μὲν, » ὅτι οὐκ ἔστι δίχηλα, τοῖς δὲ ὅτι τὴν τροφὴν οὐ μηρυκᾶται· τὰ δ' ὅτι ἄρα » οὐκ ἔχει μόνα τῶν ἐνύδρων λεπίδας· ὡς ὀλίγα παντελῶς ἀπολείπεσθαι » πρὸς τὴν τροφὴν αὐτοῖς ἐπιτήδεια «. Καὶ εἶνε ἀληθῶς ἄπορον πῶς τρέφονται οἱ πανάθλιοι οὗτοι ἐν ΚΠ, ὅπου ὀλίγιστοι μεταξὺ αὐτῶν εἰσιν οἱ εὔποροι. Εἶδον ἐν ταῖς οἰκίαις αὐτῶν τὸ Σάββατον παρατεθειμένην τράπεζαν, ἥτις μένει ἐπὶ εἰκοσιτέσσαρας διαρκῶς ὥρας ἐστρωμένη ὑποκάτωθεν ἑπταφώτου λυχνίας, παννυχίως καιομένης, καὶ ἐπ' αὐτῆς διέκρινά τινα μελανὰ κοπτάρια, τὰ ὁποῖα ὀνομάζουσιν, ὡς μοι εἶπον, π α σ τ ε λ ί χ α, τυρὸν τῆς ἰδιχῆς 'των κατασκευῆς (χ α σ έ ρ), τοῦ ὁποίου ἀφῃρέθη ὅλον τὸ λίπος, θυνναίου ταρίχους τέμαχος, ὀλίγα ὀπωρικὰ καὶ οἴνου βαύκαλιν. Ἰδοὺ ὅλη 'των ἡ τροφή. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὰ σκεύη καὶ τὰ ὀθόνια τῆς τραπέζης ἦσαν τετραπάστρικα, καὶ ἅπασα ἡ οἰκία ἔλαμπε διὰ τὴν καθαριότητά 'της. Τοῦτο ὅμως 'δὲν μοῦ διήγειρε τὴν διὰ τὸ παστελῖκον ὄρεξιν, καὶ ἐστράφην πρὸς τὴν Γραικικὴν συνοικίαν.

---

(1) Παιδαγ. Β', ά.

Ἡ τράπεζα τοῦ Γραικοῦ εἶνε, χωρὶς περιφιλαυτίας, ἡ προκριτωτέρα. Διότι, ἀκολουθῶν τὸν ἐκλεκτικὸν τῆς γαστρονομίας τρόπον, ἔλαβεν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας ὅ,τι καλὸν ἔχουσιν ἀμφότεραι, καὶ συνεκρότησε τὸ τραπέζιόν του εἰς τρόπον ὥστε καὶ ὁ Ἀσιανὸς καὶ ὁ Εὐρωπαῖος 'να εὑρίσκωσιν εἰς αὐτὸ ὅ,τι τοῖς ἀρέσῃ. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ Γραικικῆς τραπέζης φαντάζουσι παράλληλα τὸ πιλάφιον πρὸς τὴν τοῦρταν, τὸ ἰουγούρθειον παρὰ τὴν κρέμαν, τὸ καταΐφιον παρὰ τὴν κομπόσταν, ὁ μουσακᾶς παρὰ τὸ purée, τὸ τουρλοὺ παρὰ τὸ φρικασσὲ, τὸ ταοὺχ - γκιοκσοὺ παρὰ τὴν μπουτίγκαν, καὶ οἱ σαρμάδες παρὰ τὰς κοτελέττας.

Ἂς μεταβῶμεν τώρα εἰς τὴν Γραικορωμαϊκὴν ἐποχὴν, καὶ ἂς παραβάλωμεν πρὸς τὰς σημερινὰς τῶν Τούρκων καὶ τῶν Γραικῶν τραπέζας, καὶ ἓν καλογηρικὸν δεῖπνον τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐμεγαλοποίησεν ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον ἡ πεινῶσα τοῦ Πτωχοπροδρόμου μοῦσα.

» Πρῶτον διαβαίνει τὸ ἔγζεστον ψησόπουλον τευρδάτον,
» καὶ δεύτερον ἀκρόβραστον μαζεῖ μ' ἀρβελισμένον,
» καὶ τρίτον ὀξυνόγλυκος, χροκάτη μαγειρεία,
» ἔχουσα στάχος, σύσγουδον, καρυόφυλλον, τριψίδιν,
» ἀμανιτάριν, ὄξος τε καὶ μέλιν ἐκ τἀκάπνιν,
» καὶ μέσα κεῖται κόκκινος μεγάλη φιλομήλα,
» καὶ κέφαλος τρισπίθαμος, αὐγάτος, ἐκ τὸ Ῥῆγιν,
» καὶ συναγρίδα πεπανὴ, ὢ θεέ μου μαγειρεία!..
» Καὶ τέταρτον ὀπτούτσικα, καὶ ἀπέκει τὰ τηγάνου,
» κομμάτια συακοκόμματα, τριγλία μουστακάτα,
» καὶ διπλοτήγανον παχὺν μεγάλαις ἀθερίναις,
» καὶ κίθαργος ὀπτούτσικος ἀκέρηος μὲ τὸ γάρος,
» τὸ καρναβάδιν ἄνωθεν 'ως κάτω πεπασμένος.
» Καὶ πάλιν ἀπολάκτισμα μεγάλου λαβρακίου...
» Μετὰ δὲ τὴν παράθεσιν ὧν εἴρηκα βρωμάτων,
» εἰσῆλθεν, ὢ τοῦ θαύματος, και τὸ μονοκυθρίτσιν,
» ὑπεραθνίζον ὀλιγὸν, καὶ πέμπον εὐωδίαν.
» Ὅμως, εἰ βούλει, μάνθανε καὶ τὰ τοῦ μονοκύθρου.
» Κραμβὶν καρδίαι δώδεκα, χονδραὶ καὶ χιονάται,
» καὶ ξιφιοτράχηλον παστὸν, Κύπρινον παξιμάδιν,
» γλαύκους χλωροὺς κἂν εἴκοσιν, ἀπάκιν Βερζητίκιν,
» αὐγὰ κἂν δεκατέσσαρα καὶ Κρητικὸν τυρίτσιν,
» ἀθότυρα κἂν τέσσαρα καὶ Βλάχικον ὀλίγον,

» καὶ λίτραν μίαν ἔλαιον, πιπέριν φοῦχταν μίαν,
» σκόρδα κεφάλια δώδεκα, καὶ τζήρους δεκαπέντε,
» ἀπαλαρέα μουχρούτινος, γλυκὺν κρασὶν ἀπάνω (1).

Ἂς μὲ συμπαθήσῃ ὅμως ὁ ἀγαθὸς οὗτος συμπολίτης μου, ἐὰν διὰ τὸ περίφημόν 'του μονόκυθρον, τὸ ὁποῖον ὡμοίαζε κάπως τὸ ἐδικόν 'μας Τουρλοῦ,

» οὐδὲν τρέχουν τὰ σάλια μου, ὡς τρέχει τὸ ποτάμιν.

διότι δεκατέσσαρα αὐγὰ καὶ δεκαπέντε τσῆροι καὶ δώδεκα κεφάλια σκορόδων μετὰ μιᾶς φοῦχτας πεπέρεως ἐνθυμίζουσι κάπως τὸν Ὁμηρικὸν κυκεῶνα (2), τὸν ὁποῖον σκευάσαντες καὶ φαγόντες οἱ σοφοὶ Dacier, ἀνὴρ καὶ γυνὴ, παρ' ὀλίγον ὑπήγαιναν πρόωρα 'να εὕρωσιν εἰς τοῦ Πλούτωνος τὸν Ὅμηρον.

Ἀλλ' ἐν γένει τὰ ἁλμυρὰ καὶ παστὰ, λακέρδα, γαράτα, σαρδέλλαι, χαβιάριον, λυκουρῖνοι, τσῆροι, Ἐξυρύγχιον, μουροῦνα, λελίγκια κτλ., ἦσαν καὶ τότε, καθὼς καὶ τώρα, πολυπόθητα παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, καὶ ὁ Λουϊτπράνδος περιγελᾷ καὶ αὐτῆς τῆς Αὐτοκρατορικῆς τραπέζης τὰ ἐδέσματα, ὡς κρομμύοις, σκορόδοις καὶ γάρῳ ἠρτυμένα. » Imperator, λέγει (3).... » mittent mihi ex delicatissimis cibis suis, hoedum pinquem, ex quo ipse » comederunt, allio, cepe, porris laute suffarcinatum, garo delibutum, etc «. Καὶ φαίνεται ὅτι ἡ περὶ τὰ θαλασσινὰ καὶ ἀλίπαστα προσπάθεια ἦτον καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Αὐτοκράτορας συνήθης, ἀφ' οὗ ὁ γέρων Ἀνδρόνικος ὁ Παλαιολόγος ἀπέθανεν ὑπὸ ὀστρεοφαγίας, καὶ Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεοφίλου, ἀπαντήσας καθ' ὁδὸν τὴν συντέκνισάν 'του, » Ἄγε, λέγει, δέξαι με ἐν τῇ » οἰκίᾳ σου, ψωμοῦ πιτυρώδους ἔφεσιν ἔχοντα καὶ ἀσβεστοτύρου «. Πρὸ πάντων δὲ περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο τὸ ἀπάκιν, μουρούνας ἢ ὀξυρύγχου μεσοκοίλιον ἀλίπαστον, τοῦ ὁποίου τὸ εὐστομώτερον ἐφέρετο φαίνεται ἀπὸ τοῦ ἄλλου Βοσπόρου, τοῦ παρὰ τὸ Γκέρζ τῆς Μαιώτιδος, ὅθεν καὶ Βερζήτικον ἐπιτλοφορεῖτο. Ἢ 'δὲν βλέπομεν μετὰ πόσης ἀφελοῦς οἰκειότητος 'τὸ ἐνθυμίζει εἰς τὸν Αὐτοκράτορά 'του ὁ Πτωχοπρόδρομος;

» Εἰς τοῦ πατρός μου τὸ κελλὶν ἀκρόπαστον ἀπάκιν
» σύμπλευρον ἐμαγέρευσαν, σύλλαρδον, ἐκ τὰ ξεύρεις (4) «.

Πρὸς τοῦτο δὲ συντελοῦσιν, οὐ μόνον αἱ μακραὶ νηστεῖαι, τὰς ὁποίας καὶ

(1) Πτωχοπροδρ. Α', 163—179 καὶ 191—202. (2) Ἰλ. Λ, 624, κ. ε. (3) Luitprand. Legati. (4) Πτωχοπρόδρ. Α', 269, 270.

ἐπολλαπλασίασαν φυσικῶς ἐν ταῖς εὐοψοτάταις ταύταις θαλάσσαις, ἀλλὰ καὶ ἡ ὡραιότης καὶ ἀφθονία τῶν ὀψαρίων καὶ τῶν θαλασσινῶν. Ὁ δὲ ἀνώνυμος περιηγητὴς τῶν 1689 ἐσημείωσεν ὅτι οἱ μοναχοί, λαλοῦντες, ἐν καιρῷ νηστείας, περὶ κρέατος, γάλακτος κλπ., συνείθιζον 'να λέγωσιν ἐν παρενθέσει: » Τιμὴ τῆς ἁγίας (τεσ)σαρακοστῆς «! Τόσον ἐφοβοῦντο μὴ, δυσαρεστηθεῖσα, 'τοὺς ἀφήσῃ.

Ἔπινον δὲ ἐν τοῖς συμποσίοις, οὐ μόνον εἰς τὴν ὑγείαν φίλων, ἀλλὰ καὶ Εἰς τὴν πρεσβείαν Ἁγίων. Ὅθεν ὁ Φρασεολόγος τοῦ Λουκιανοῦ, σημειῶν τὸ » Προπίνω σοι Ἡρακλέους ἀρχηγέτου «, προστίθησι: » Σκόπει τὴν σύνταξιν, ὃ νῦν ἀγροικικῶς φασιν· » Εἰς τὴν πρεσβείαν τοῦ-» δε, ἢ τὴν ὑγείαν «. Δεῖ γὰρ λέγειν· » Προπίνω σοι Μαρίας τῆς Θεοτό-» κου, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως «. Καὶ ἐπειδὴ περὶ συμποσίων ὁ λόγος, ἐνθυμήθημεν τὸν Κικέρωνα, ὅς τις, γράφων πρὸς τὸν Παπύριον Παῖτον(1), λέγει ὅτι, » τῆς εὐδαιμονίας τοῦ βίου συνισταμένης εἰς τὸ 'να συνδιάγῃ τις καὶ συνδιαλέγηται μετ' ἀνδρῶν καλῶν κἀγαθῶν, καὶ μάλιστα φίλων, οὐχὶ διὰ τὴν ἡδονὴν τῆς τραπέζης, ἀλλὰ διὰ τὴν συναναστροφὴν καὶ τὰς οἰκιακὰς ὁμιλίας, οἱ Ῥωμαῖοι ὀρθότερον ὠνόμασαν τὰ δεῖπνα αὐτῶν συμβιώσεις (convivia), παρὰ τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες 'τὰ ὠνόμασαν συμπόσια (compotatia) « · καὶ προσσημειοῦμεν ὡς περίεργον, ὅτι καὶ οἱ Τοῦρκοι, καίτοι μὴ συμπίνοντες, οἰκειοποιήθησαν παραφθείραντες τὴν λέξιν εἰς τὸ Τζουμμπούς.

Μετὰ τὴν τράπεζαν ἔρχεται ὁ Καχβές, καὶ αὐτὸς 'μᾶς ὁδηγεῖ φυσικῶς εἰς

Τὸ Καφενεῖον.

Τὸ καφενεῖον ἀναπληροῖ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς τὴν λέσχην, τὸ θέατρον, τὸ ἀναγνωστήριον· ἐκεῖ ὁ Τοῦρκος ὄχι μόνον εὑρίσκει τὸν ἄφευκτον δι' αὐτὸν καχβὲν καὶ τὴν οὐχ ἧττον ἄφευκτον πίπαν, ἀλλ' ἐκεῖ ἀνταμόνει τὸν φίλον 'του, μανθάνει τὰ τῆς ἡμέρας νέα, συνδιαλέγεται ἢ μελετᾷ περὶ τῶν ὑποθέσεών 'του· ἐκεῖ θεωρεῖ τὸ ἑσπέρας τὸ Χιγιάλ ἢ ἀκροᾶται τοῦ Μετδάχη· ἐκεῖ ἐπὶ πᾶσι καὶ καλλωπίζεται· διότι μετὰ τῶν καφενείων εἶνε πολλαχοῦ ἡνωμένα καὶ τὰ κουρεῖα· εἰς δὲ τοὺς κουρεῖς τῆς Ἀνατολῆς, ὅπου ὅλοι οἱ ἄνδρες κείρονται τὰς κεφαλὰς ἐν χρῷ, ὑποχωροῦσιν ἀδιαφιλονεικήτως τὰ πρωτεῖα οἱ τῆς Εὐρώπης.

(1) Epist. 21, L. 9.

Τὸ πρῶτον καφενεῖον (χαχβεχανὲ) συνέστη ἐν ΚΠ τῷ 1554 ἐπὶ Σουλεϊμάνου τοῦ Μεγάλου, ὑπό τινος Χαλεπλῆ, ὀνομαζομένου Σσέμς, ὅς τις, μετὰ τρία ἔτη, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα 'του μετὰ πεντήκοντα χιλιάδων φλωρίων κέρδους.' Διότι, ἂν καὶ ἡ ἀναψυκτικὴ δύναμις τοῦ φυτοῦ τούτου εἶχεν ἤδη γνωσθῇ πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τοῦ Ἄραβος Σσέϊχη Σσεδελῆ ἢ ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Ὀμάρ, γευσαμένου κατὰ τύχην ἀπὸ τῶν κόκκων τοῦ χαμοδένδρου τούτου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ὀζάκ, πλησίον τῆς Σεμπίδ, ὅπου διέτριβεν ἐξόριστος, ἡ χρῆσίς 'του ὅμως 'δὲν ἦτον διαδεδομένη, εἰ μὴ ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, τῇ Συρίᾳ καὶ τῇ Αἰγύπτῳ μόνον· ἐν δὲ τῇ ΚΠ 'δὲν ἦτον γνωστὸν τὸ ποτὸν τοῦτο, εἰμὴ ἐξ ἀκοῆς καὶ ἐκ διηγήσεως τῶν Χατζήδων· ἅμα ὅμως ἐγνώσθη, πλῆθος καφενείων ἠνοίχθησαν, ὅπου συνήρχοντο, κυρίως οἱ ἀργοί, οἱ Δερβίσαι, οἱ ποιηταί, καὶ ἐν γένει οἱ θεωρητικοὶ καὶ ἀφῃρημένοι. Ἐπωνομάσθη δὲ, δι' ἑνὸς τῶν εἰς τὴν Ἀραβικὴν γλῶσσαν πολυαρίθμων τοῦ οἴνου ἐπιθέτων, καχβὲ, ὡς κόπτον τὴν ὄρεξιν (1). Ἐπὶ Μουρὰδ δὲ τοῦ Δ' τῷ 1633, τὰ καφενεῖα ἐκλείσθησαν καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν, ἡ δὲ χρῆσις τοῦ τε καφὲ καὶ τοῦ καπνοῦ ἔμεινεν ἀπηγορευμένη δι' ὅλης τῆς βασιλείας αὐτοῦ τε τούτου τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ διαδόχου 'του Ἠβραήμ. Ὅταν δὲ ἐπὶ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ τοῦ Δ' ἐπανελήφθη, ἐγένετο χρεία 'να ἐκδοθῇ ἐπὶ τούτῳ φετβᾶς ὑπὸ τοῦ Μουφτῆ Μπεχαγῆ-Μεχμὲδ-ἐφέντη, ἐπιτρέπων τὴν χρῆσιν ἀμφοτέρων, πρὸς μέγα τῶν ὀρθοδοξούντων Ὀθωμανῶν σκάνδαλον (2).

Τὸν χαχβὲν ὀνομάζει ποιητής τις Ὀθωμανὸς 'μαῦρον ἐχθρὸν τοῦ ὕπνου καὶ τῶν ἀφροδισίων· τὰ δὲ καφενεῖα σχολεῖα τῶν γνώσεων (μεκτέμπι ἰρφάν). Μετ' αὐτοῦ δὲ εἶνε στενῶς συνδεδεμένος ὁ καπνός, καὶ χωρὶς αὐτῶν τῶν δύο συστατικῶν οὔτε συναναστροφὴ, οὔτε διασκέδασις, οὔτε ὑπόθεσις τελειόνει ἐν Τουρκίᾳ. Εἶνε δὲ πολλοί, οἱ ὁποῖοι πίνουσιν ἕως τριάντα φλυζάνια τὴν ἡμέραν, τὰ ὁποῖα ὅμως εἶνε μικρότατα. Κανεὶς δὲ οὔτ' ἐργάζεται, οὔτε σκέπτεται, οὔτε διασκεδάζει, οὔτε φιλοφρονεῖ τὸν φίλον 'του χωρὶς 'να καπνίσῃ. Ἡ δὲ πίπα εἶνε, παρεκτὸς τούτων, καὶ τρόπος πολιτικός, ὅς τις, καθὼς ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἡ πρέζα τοῦ ταμπάκου, δίδει καιρὸν εἰς τὸν μέλλοντα 'να ἀποκριθῇ, σκεπάζει τὸν ἄκαιρον γέλωτα ἢ δυσάρεστον ἄρνησιν, δίδει ἔμφασιν εἰς τὸν λόγον κτλ. κτλ. Ποιητής δέ τις Τοῦρκος λέγει ὅτι » τὰ νέφη τῶν φροντίδων διασκεδάζονται ὑπὸ τοῦ νέφους τοῦ καπνοῦ «. Ὁ Τοῦρκος ὅμως 'δὲν καπνίζει, ἀλλὰ πραγματικῶς πίνει τὸν καπνόν· οἱ δὲ ἄριστοι κα-

(1) Ἴδε Καμοὺς Γ', σελ. 911. (2) Ἴδε καὶ σελ. 530, 531 τοῦ Α' Μέρους.

πνοπόται εἶνε ἐν τῇ Τουρκίᾳ· διότι καὶ ὁ τρόπος τοῦ καπνίζειν, καὶ τὸ πάσιμον, καθὼς καὶ τὸ φέρσιμον, τῆς πίπας καὶ τοῦ ναργχιλὲ, ἁρμόζουσι κάλλιστα πρὸς τὴν ἐμβρίθειαν τοῦ καθῆσθαι καὶ φέρεσθαι τῶν Ἀσιανῶν. Καπνίζουσι δὲ ἐπίσης καὶ πολλαὶ τῶν γυναικῶν, καὶ μάλιστα αἱ Τούρκισσαι, Ἀρμένισσαι καὶ Ἑβραῖαι· βάλλουσι δὲ συνήθως καὶ ἀγάλοχον ἢ κούρσια ἐπὶ ἀναμμένου τοῦ καπνοῦ· διότι τὰ ἀρώματα καὶ αἱ εὐωδίαι εἶνε μία τῶν ἡδονῶν τοῦ Ὀθωμανοῦ· ὁ δὲ μόσχος, ἡ ἄμβαρις, τὸ ἀγάλοχον, τὸ ῥοδέλαιον, τὰ βαρυοσμότατα τῶν ὀσφραδίων 'τὸν καθηδύνουσι· 'τὰ ἀλείφεται, 'τὰ καπνίζεται, 'τὰ ἀνακατόνει μετὰ τῶν φαγητῶν καὶ τῶν ποτῶν 'του, καὶ ἐν τῷ Σαραγίῳ ὑπάρχει σκευαστήριον ὀσφραδίων, τὰ ὁποῖα, ὑπὸ τὸ ὄνομα Χ ο ὺ ρ ς καὶ Τ ε ν σ ο ὺ χ, εἶνε καὶ παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις περιζήτητα· οἱ δὲ μοσχοπῶλαι (Μ ι σ σ τ σ ῆ) τοῦ Τσεαρσίου τῆς ΚΠ εἶνε οἱ ἐντιμότεροι, ἀξιοπρεπέστεροι (μ ο υ τ ε μ π ὲ ρ) καὶ πλουσιώτεροι συνήθως τῶν τσεαρσηλίδων Τούρκων. Καὶ 'δὲν εἶν' ἴσως ὑπερβολὴ τὸ 'να διϊσχυρισθῇ τις, ὅτι ὅσα μυρωδικὰ δαπανῶνται ἐν Τουρκίᾳ ἐντὸς ἑνὸς μηνὸς, 'δὲν δαπανῶνται καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην ἐντὸς ὁλοκλήρου ἔτους. Ὅθεν καὶ τὸ πλέον εὐκολοπώλητον ἐμπόρευμα εἶνε τὰ μυρωδικά. Ἐκ τούτου δὲ ἴσως ἐσχηματίσθη καὶ παρ' ἡμῖν ἡ λέξις μ ο σ χ ο π ω λ ῶ, δηλοῦσα οὐχὶ ὅτι πωλῶ μόσχον, ἀλλ' ὅτι πωλῶ εὐκόλως καὶ ἐπικερδῶς τὸ ἐμπόρευμά μου (ὅ,τι δήποτε), ὡς ἐὰν ἦτον μόσχος. Γνωστὸν δὲ εἶν' ἐπὶ πᾶσιν ὅτι καὶ ὁ Μωάμεθ ἠγάπα περιπαθῶς, μετὰ τὰς γυναῖκας, τὰς μυρωδίας.

Οἱ δὲ Τ ε ρ ι α κ ῆ δ ε ς ἑνόνουσι μετὰ τοῦ καπνοῦ καὶ ὄπιον καὶ ἄλλας μεθυστικὰς καὶ ναρκωτικὰς οὐσίας, ὑπάρχουσι δὲ ἐν ΚΠ καφενεῖα, διατηρούμενα συνήθως ὑπὸ Ἀράβων, ὅπου πωλεῖται, παρεκτὸς τοῦ ὀπίου, καὶ ἐ σ ρ ά ρ καὶ χ α σ ὶ ς καὶ μ π ε ν γ κ α λ λ ὶ κ καὶ κ ο υ β ὲ τ-μ α τ ζ ο ύ ν· Ἀλλὰ τὴν χρῆσιν τῶν ναρκωτικῶν τούτων, καὶ ἰδίως τοῦ ὀπίου, ὠλιγόστευσεν, ἀπό τινος χρόνου, ἐν ΚΠ τοὐλάχιστον, ἡ κατάχρησις τῶν μεθυστικῶν ποτῶν.

Ἡ χρῆσις τῶν οὐσιῶν τούτων, πάγκοινος ἤδη ἐν Συρίᾳ, Περσίᾳ, Τύνιδι καὶ Αἰγύπτῳ, εἶνε ἀρχαιοτάτη. Ἐν δὲ τῇ Ἰνδίᾳ μετεχειρίζοντο ἔκπαλαι ἐν ταῖς ἰατρικαῖς ἐγχειρίσεσιν εἶδος ἰατρικοῦ, τὸ ὁποῖον ἔφερεν εἰς ἀναισθησίαν τὸν πάσχοντα. Ἐκαλεῖτο δὲ Ἐ σ ρ ά ρ (πληθυντικὸν τοῦ Σ ὶ ρ, ἀπόρρητον, secret). Τὸ ἰατρικὸν τοῦτο εἶνε εἶδος φυτοῦ, ἀνήκοντος βοτανικῶς, πρότερον μὲν εἰς τὰ κνιδοειδῆ, νῦν δὲ εἰς τὰ καννABοειδῆ, καὶ καλεῖται Κάνναβις Ἰνδική, κατατάττεται δὲ ὑπὸ τοῦ Λινναίου, ὅς τις, καθὼς καὶ ὁ Schubarth, ἐγνώριζε τὴν μεθυστικὴν ἰδιότητα τοῦ ἀποβράσματός 'του, μετὰ τῆς Cinnabis sativa, εἰς τὴν κλάσιν τῆς Διοικίας Πενταvδρίας, ἦτον δὲ τέως ἀ-

γνωστον ἢ ἀπροσδιόριστον. Ὁ Buchardat 'τὸ ὀνομάζει ἐσφαλμένως Κ ο ν ν ά μ π, οἱ δὲ Τοῦρκοι Χ χ ὶ ν δ-τ ο χ ο υ μ ο ὺ (Ἰνδικὸν σπέρμα). Αἱ τρυφεραὶ βλάσται τοῦ φυτοῦ τρώγονται ὡς τὰ σφαράγγια, τὸ δὲ ἀπὸ τῶν φύλλων αὐτοῦ συναζόμενον κόμμι, καλούμενον Σ ο υ ρ ο ὺ ς, εἶνε σπάνιον. Κατὰ τὴν δημώδη φήμην ἡ ναρκωτικὴ δύναμις ἐμποιεῖται καὶ ἐν τῇ ἡμέρῳ χαννάβει δι' ἐμφυλλιασμοῦ μήκωνος. Τὸ μεταχειρίζονται δὲ ἢ ὡς κάπνισμα μετὰ τοῦ κοπανιστοῦ καπνοῦ (τομπεκὶ), ἢ ὡς ἔκλειγμα (μαατζοὺν). Ὁ δὲ κυριευόμενος ὑπὸ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ νομίζει ὅτι αὐξάνουσι τὰ μέλη 'του, ὅπερ ἀποδίδεται εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ φυτοῦ ἀναπτυσσομένην ὑπεραισθησίαν, ἥτις βαθμηδὸν φέρει εἰς ἐντελῆ σωματικὴν καὶ διανοητικὴν ἀναισθησίαν, καὶ πολλάκις εἰς μελαγχολίαν· κυρίως δὲ αὐξάνει τὴν ὄρεξιν, καὶ εἶνε ἀναντιῤῥήτως καὶ ἀφροδισιακόν, ὅθεν καὶ 'τὸ μεταχειρίζονται ὡς τοιοῦτο, καθὼς θέλομεν ἰδεῖ ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Τὸ δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα Χ α σ ὶ ς (1) γνωστὸν παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς σκεύασμα ἔχει μὲν ὡσαύτως βάσιν τὴν κάνναβιν, ἀλλὰ τὰ λοιπὰ συστατικὰ αὐτοῦ 'δὲν εἶν' ἀκριβῶς ἐγνωσμένα. Περιέχει δὲ, κατά τινας, καὶ ὄπιον, καὶ ἐλλέβορον, καὶ Αἰθιοπικὸν πέπερι. Διαφέρει δὲ τοῦ Περσικοῦ Μ π έ ν τ ζ, καὶ Τουρκιστὶ Μ π ε ν γ χ α λ ὺ κ, τοῦ ὁποίου ἰδίως συστατικὸν εἶνε ἡ Datura Stramonium, μετὰ τῆς ὁποίας ἀναμιγνύουσιν ὅμως καὶ σπόρον μέλανος ὑοσκυάμου. Ὁ Χάμμερ (2) ἀπὸ τοῦ μ π έ ν τ ζ χ, σημαίνοντος Περσιστὶ τὸν ὑοσκύαμον (3), παράγει διὰ τῆς προσθήκης τοῦ Κοπτικοῦ ἄρθρου Ν ι, τὸ ν η π ε ν θ ὲ ς τοῦ Ὁμήρου (4), καὶ εἰς αὐτὸ καταφεύγουσι, λέγει, ὅσοι 'δὲν αἰσθάνονται πλέον τοῦ συνήθους ὀπίου τὰ ἀποτελέσματα, τοῦ ὁποίου ὁ Σσάχης τῆς Περσίας Ἰσμαὴλ, ἀποθανὼν τῷ 1577, κατήντησε 'να λαμβάνῃ σαράντα ἑπτὰ δράμια τὴν ἡμέραν!! Εἰς ἰατρικὰ δὲ Γλωσσάρια ἀπαντᾶται: » Π ὲ ν ζ, ὑοσκυάμου φύλλον, καὶ ἔλαιον τοῦ ὀπίου «.

Ἀλλὰ τῶν τῆς καννάβεως πολὺ ὀλεθριώτερα εἶνε τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ὀπίου (ἀ φ ι ὸ ν), τὸ ὁποῖον ἢ καπνίζεται, καὶ τὰ λεγόμενα χ ο ύ ρ σ ι α περιέχουσι μέρος τῆς ναρκωτικῆς ταύτης οὐσίας, ἢ καταπίνεται εἰς βώ-

(1) Ἡ λέξις εἰς τὸ ἀραβικὸν σημαίνει ἁπλῶς β ο τ ά ν η ν. (2) Histoire de l' Empire Ottoman L. XXXVIII. (3) Δὲν ἐπαγγέλλομαι τὸν βοτανικὸν, οὔτε τὸν Ἀσιανολόγον, ἀλλ' ἐκ τῆς λέξεως μ π έ ν τ α (πέντε) εἰκάζων, νομίζω, ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος φυτὸν εἶνε ἐκ τοῦ γένους τοῦ Εὐφορβίου ἢ τῶν τιθυμαλλοειδῶν, καὶ πιθανῶς τὸ λεγόμενον κοινῶς Χ έ ρ ι τ ῆ ς Π α ν α γ ί α ς, τὸ ὁποῖον ἐκθέτουσαι μετὰ σεβασμοῦ αἱ μαῖαι ἐν τοῖς κοιτῶσι τῶν λεχώνων, ῥαντίζουσι δι' αὐτοῦ τόν τε κοιτῶνα καὶ τοὺς παρευρισκομένους, καὶ ἑπομένως τὸ Πεντόροδον τοῦ Ἡσυχίου, καλούμενον ἄλλως καὶ Ἰδαῖοι δάκτυλοι. Σκεψάσθων δὲ καὶ ἄλλοι. (4) Ὀδυσ. Δ, 220, κ. ε.

λους. Οἱ ὀπιοφάγοι (τ ε ρ ι α κ ῆ) εἶνε κυρίως οἱ θρῆσκοι Μουσουλμάνοι, ὡς ἀποτροπιαζόμενοι θρησκευτικῶς τὸν οἶνον. Εἶνε δὲ, καθὼς καὶ οἱ μέθυσοι οἰνοπόται, ἀνίκανοι ἀπὸ πρωΐας πρὸς πᾶν ἔργον, πρὶν λάβωσι τὴν συνήθη αὐτοῖς δόσιν. Καταντῶσι δὲ τῷ χρόνῳ εἰς ἐκστατικὴν ἐντελῶς κατάστασιν, καὶ τροφὴν μὲν, καὶ ἰδίως κρέας, τρώγουσι πολλὰ ὀλίγον, τέρπονται δὲ εἰς τὸν καχβὲν, εἰς τὸν καπνὸν καὶ εἰς τὰ σερμπέτια. Ἡ δὲ ὕπαρξις αὐτῶν εἶνε διαρκῶς ὑπνώδης τις κατάστασις, διακοπτομένη μόνον ὑπὸ τῆς πίπας καὶ τοῦ καχβέ. Τὸ δὲ ῥαμαζάνιον συνειθίζουσι 'να λαμβάνωσι περὶ ὄρθρον τρεῖς δόσεις, τὴν μὲν πρώτην γυμνὴν, τὴν δὲ δευτέραν καὶ τρίτην, διπλασίας ταύτης, τυλιγμένας εἰς λεπτότατον χάρτην, καὶ πιστεύουσιν ὅτι, διαλυόμεναι βαθμηδὸν ἐντὸς τοῦ στομάχου, διατηροῦσιν αὐτοὺς ἄχρις ἑσπέρας εἰς νάρκωσιν. Τινὲς, τέλος, μὴ ἐνεργοῦντος πλέον ἐν αὐτοῖς μετὰ χρόνον τοῦ ὀπίου, καταφεύγουσιν εἰς τὸν ὑψωμένον ὑδράργυρον (sublimatum), καὶ λέγονταί τινες αὐτῶν καταπίνοντες ἀφόβως κομμάτια αὐτοῦ ὁλόκληρα, ὅπερ ὅμως πολλοὶ φρονοῦσι δικαίως ἀπίθανον. Τὸ βέβαιον μόνον εἶνε, ὅτι ἀνακατόνουσιν αὐτὸν μετὰ τοῦ ὀπίου, καὶ ὁ σοφὸς ἰατρὸς Ῥίγκλερ, τὸν ὁποῖον ἔχομεν ὁδηγὸν εἰς τὰς σημειώσεις ταύτας, ἐγνώρισεν ἕνα ἐξ αὐτῶν τεσσαρακοντατετραετῆ, ὅς τις, ἀνακατόνων ἕνα κόκκον (scrupule) σ ο υ λ ι μ ᾶ μετὰ ἑβδομήκοντα κόκκων ὀπίου, κατέπινεν αὐτὸ μετ' ἐπαισθητῆς ἡδονῆς, καὶ εὑρίσκετο πρὸ δεκαοκτὼ ἤδη ἐτῶν τῷ 1850 εἰς καλὴν κατάστασιν.

Τὴν εἰκόνα ἑνὸς περιφήμου Τεριακῆ ἀπεικονίσαμεν ἐν τῷ Α' Μέρει (1) ἀπὸ τοῦ Ἱστοριογράφου Βασὶφ-ἐφέντη· ἀκούσωμεν ἤδη τὸ ἐγκώμιον τοῦ ὀπίου ἀπὸ τοῦ στόματος πνευματωδεστάτου τινὸς καὶ πεπαιδευμένου Γραικοῦ, ὅς τις συνείθιζε 'να καταπίνῃ καθημέραν ἕνα κόκκον τῆς οὐσίας ταύτης. » Τὸ ὄπιον εἶνε ὁ ἀληθὴς πότιμος χρυσός· εἶνε ἰατρικὸν ἐξαίρετον διὰ » τὰ πάθη τοῦ νοὸς, τὰ ὁποῖα διασκεδάζει· ἰατρεύει τὸν ἔρωτα, ἐμπνέον » ἡμῖν ἀποστροφὴν πρὸς τὰ ἐμποιοῦντα αὐτὸν ἀντικείμενα· 'μᾶς βυθίζει » εἰς γλυκύν τινα ῥεμβασμόν· αἱ ἀτμίδες 'του διαλύονται κατ' ὀλίγον, καὶ » τὴν χαύνωσιν ταύτην διαδέχεται θυμηδία, ἥτις 'μᾶς φέρει εἰς τὴν εὐαρεστοτάτην τῶν ἐν τῷ Κόσμῳ κατάστασιν· γελῶμεν, τραγῳδοῦμεν, ἐξιστάμεθα, πολυλογοῦμεν, χαριεντιζόμεθα, γινόμεθα εὐφυεῖς, αἰσθανόμεθα » τὸν ἑαυτόν 'μας πάντη ἀλλοῖον. Διπλασιαζομένης τέλος τῆς δόσεως, » ἐπέρχεται ἡ ἀλλοφροσύνη, καὶ παραλαλοῦμεν «. Τίς δὲ ὁ λέγων καὶ αἰσθανόμενος ταῦτα; ὁ ἰατρὸς Σχαρλ. Καρατζᾶς, ὁ γεννάρχης τῶν Καρα-

(1) Σελ. 548

τζάδων, ἀνὴρ ἐμβριθὴς, χαριέστατος, λόγιος, καὶ ἄριστος ἰατρὸς, ὅς τις ὑπῆρξε διερμηνεὺς τοῦ ἐν ΚΠ πρέσβεως τῆς Ὀλλάνδας ἀπὸ τῶν 1730 μέχρι τῶν 1746 (1). Ἀντίδοτα διὰ τὴν ὑπερβολικὴν τοῦ ὀπίου ἐνέργειαν εἶνε τὰ φυτικὰ ὀξέα· ἡ δὲ παντελὴς ἀποχὴ αὐτοῦ, δι' ὅσους ὁπωσδήποτε 'τὸ συνείθισαν, 'δὲν πρέπει 'να γένῃ διὰ μιᾶς, ἀλλὰ, καθὼς καὶ τοῦ οἴνου, κατ' ὀλίγον. Ἐκτὸς δὲ τῆς κυριολεκτικῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἀποδίδομεν εἰς τὴν λέξιν Τ ε ρ ι α κ ῆ ς, προσδιωρισμένην κυρίως διὰ τοὺς καθ' ἕξιν ὀπιοφάγους, Τεριακῆς εἶνε πολλάκις, καὶ ἰδίως τὸ ῥαμαζάνιον, πᾶς Ὀθωμανὸς, εἴτε μεταχειρίζεται, εἴτε ὄχι, θ η ρ ι α κ ὴ ν (oppiat), ἀλλὰ τότε σημαίνει ὅτι 'δὲν εἶν' εὐδιάθετος, 'δ ὲ ν ἔ χ ε ι κ έ ϊ φ ι, καὶ 'δὲν πρέπει οὔτε συμφέρει 'να 'τὸν παραμιλήσῃς· διότι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, σὲ ὑβρίζει, ἐὰν καὶ 'δέν σε κτυπήσῃ. Ἀρκεῖ δὲ πρὸς ἀθώωσιν αὐτοῦ, καὶ ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου ἀκόμη, ὅτι ἦτον τεριακῆς, τ ε ρ ι α κ ι λ ι γ ὴ μ β ά ρ ι δ ι! Εἶνε δὲ πᾶς τις αὐτῶν τεριακῆς, οὐχὶ μόνον τοῦ ὀπίου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐῤῥίνου, καὶ παντὸς ἄλλου ἀσυνήθους καὶ παρὰ τὴν φύσιν ἰδιώματος.

Ποῖον δὲ ποτὸν ἐπεῖχε τέως παρὰ τοῖς προγόνοις ἡμῶν τὴν θέσιν τοῦ τεΐου ἢ τοῦ καχβέ; διότι ἀμφιβολία 'δὲν εἶνε ὅτι ἔπινον καὶ αὐτοὶ τὸ πρωῒ πάντοτε θερμόν τι ῥόφημα, οἶνον οἱ πλεῖστοι ἄκρατον (ὅθεν τὸ ἀ κ ρ α τ ί ζ ε σ θ α ι συνώνυμον τοῦ προγεύεσθαι), φασκομηλέαν οἱ φρονιμώτεροι καὶ ἁπλούστεροι, κτλ.; Τοῦτο ὑπεμφαίνουσιν ἀποχρώντως καὶ αἱ λέξεις Θ ε ρ μ ο π ο τ ὶ ς καὶ Θ ε ρ μ ο π ω λ ε ῖ ο ν, καθὼς καὶ ὁ Θ ε ρ μ ο δ ό τ η ς, ὀφφίκιον ἐν τοῖς μοναστηρίοις, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Πτωχοπρόδρομος, ὅς τις εἰσάγει (2), ὡς καλοψουνιστὴν καὶ εὐζωοῦντα (bon vivant), τὸν γείτονά 'του πετσωτὴν, τάχα ψευδοτσαγγάρην, διότι,

» Ὁπόταν ἴδῃ τὴν αὐγὴν περιχαρασσομένην,
» λέγει· Ἂς βράσῃ τὸ κρασὶν, καὶ βάλε καὶ πιπέριν «.

Καθότι, ὅσον διὰ τὸ Ζ α χ α ρ ό θ ε ρ μ ό ν 'του, τοῦτο ἦτον πολυτελέστερον καὶ ἐπίνετο ὡς ἰατρικόν. Ἐν δὲ τῷ Τυπικῷ τῆς Μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Δουκάγγιος, μνημονεύεται καὶ Κ υ μ ι ν ά τ ο ν, θερμὸν πιθανῶς, ἀλλὰ ποίου εἴδους; 'δὲν 'τὸ ἐδοκίμασα, καὶ, τῇ ἀληθείᾳ, οὔτε θέλω 'να 'τὸ δοκιμάσω, σεβόμενος, τοὐλάχιστον, τὸν καχβέν. Ἐπίσης ἀγνοῶ καὶ τὰς sorbitiunculas delicatas τοῦ Ἁγίου Ἱερωνύμου, εἰς τὴν σκευασίαν ὅμως τῶν ὁποίων γνωστὸν εἶνε μόνον ὅτι τὸν πρῶτον ἐπεῖχον τόπον ὁ γλυκὺς οἶνος καὶ τὰ ἀρώματα.

(1) Ἴδε σελ. 405 τοῦ Β' Μέρους. (2) Πτωχοπρόδρ. Α, 117, 118.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Κοινωνικαὶ σχέσεις,

ἡ Ἀστυκὸς καὶ Πολιτικὸς βίος.

« Τῶν ἀνθρωπίνων ἐθνῶν ὡς ἕκαστοι, εἴ γε ὁτῳ-
» δηοῦν νόμῳ ἐκ πλείστου νενικηκότι ἐμβιοτεύ-
» σαιεν, τοῦτον δὴ ἄριστον ἡγοῦνται καὶ θεσπέσιον,
» καὶ εἴ που τι παρ' ἐκεῖνον πράττοιτο, φευκτόν
» τε αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ καὶ καταγέλαστον, καὶ ὁ-
» ποῖον ἤδη καὶ ἀπιστεῖσθαι· ἐξεύρηνται δ' αὐτοῖς
» καὶ αἰτίαι καὶ λόγοι τῶν οἰκείων πέρι νόμων,
» ἄλλοθι ἄλλοι, τυχὸν μὲν ἀληθεῖς, τυχὸν δὲ καὶ
» ἐς τὸ πιθανώτερον ἐσκευασμένοι », Ἀγαθ. Β΄.

ἘΑΝ τις παραβάλῃ τὰ ἤθη τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τὰ νῦν, καὶ μάλιστα τὰ περὶ τοὺς πρώτους μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον αἰῶνας, εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν θέλει μετανοήσῃ, διότι ἐγεννήθη χίλια τετρακόσια ἢ καὶ ὀκτακόσια μόνον ἔτη ἀπὸ τότε. Τρομερώτερος ὄχλος παρὰ τὸν τῆς ΚΠ, ὅταν ἐστασίαζε, δὲν ἀναφέρεται, νομίζομεν, ἄλλος ὑπὸ τῆς Ἱστορίας. » Καὶ » ξύμπαν μὲν οὖν ἑτέρας πόλεως τὸ λαῶδες πλῆθος, λέγει ὁ Χωνειάτης, » ἀλογίᾳ χαίρει, καὶ τὴν ἐπί τι ῥοπὴν δυσμαχώτατόν ἐστι· τὸ δὲ τῆς Κων- » σταντίνου ἀγοραῖον φιλοταραχώτατον μάλιστα καὶ σκολιάζον ταῖς ὁδοῖς, » ὅσῳ καὶ ἐκ διαφόρων πολιτεύεται τῶν γενῶν, καὶ τῇ τῶν τεχνῶν ποι- » κιλίᾳ συμμεταποιοῦται (ὡς εἴπῃ τις) τὸ φρονεῖν «. Εἴδομεν τὴν τερατώδη τοῦ Νίκα στάσιν· εἴδομεν πῶς ἐξεδικήθη τὸν Κομνηνὸν Ἀνδρόνικον (1). Ἀκούσωμεν ἤδη τὸν Θεοφάνην, διηγούμενον ἄλλην στάσιν, τὴν ἐν ἔτει 694 κατὰ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Β΄. » Ἀνοίξας δὲ ὁ Λεόντιος τὰς φυ- » λακάς, τοὺς ἀποκεκλεισμένους χρόνοις πολλοῖς στρατιώτας ἔλυσε καὶ » ὥπλισε, καὶ σὺν αὐτοῖς εἰς τὸν Φόρον κράζων ἐξῆλθεν· » Ὅσοι Χριστια- » νοί, εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν «· καὶ πέμψας καθ' ἕκαστον ῥεγεῶνα, τὴν » αὐτὴν φωνὴν ἀνέκραζον. Τὸ δὲ πλῆθος τῆς πόλεως, θορυβηθέν, σπουδῇ » εἰς τὸν λουτῆρα τῆς μεγάλης ἐκκλησίας συνηθροίσθη. Καὶ ὁ Πατριάρ- » χης, τούτοις συνὼν, ἐφώνει: » Αὕτη ἡ ἡμέρα, ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος «. Τὸ

(1) Ἴδε σελ. 219 τοῦ Α΄ Μέρους.

» δὲ πλῆθος ἦραν φωνήν: »'Ανασκαφῇ τὰ ὀστᾶ Ἰουστινιανοῦ«. Καὶ οὕτως ἐν » τῷ Ἱπποδρόμῳ ἐξέδραμε πᾶς ὁ λαός. Ἡμέρας δὲ γενομένης, ἐξάγουσι » τὸν Ἰουστινιανὸν εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον διὰ τῆς Σφενδόνης, καὶ ῥινοκοπή- » σαντες αὐτὸν, ἐξώρισαν ἐν Χερσῶνι. Θεόδοτον δὲ τὸν μοναχὸν, καὶ Στέ- » φανον τὸν Σακελλάριον σχοινίοις ἐκ ποδῶν δήσαντες, σύρουσι διὰ τῆς » λεωφόρου, καὶ εἰς τὸν Βοῦν καταγαγόντες κατακαίουσι. Καὶ οὕτως Λε- » όντιον βασιλέα ἀνευφημοῦσι«.

Εἴδομεν ὅτι οἱ γονεῖς ἐξέθετον ἐπὶ πορνείων τὰς θυγατέρας 'των· καὶ τοῦτο μὲν τοὐλάχιστον αἰτιολογεῖται διὰ τῆς βιαίας εἰσπράξεως τῶν φόρων. 'Αλλ' οἱ αὐτοὶ γονεῖς καὶ εὐνούχιζον τὰ ἄῤῥενα τέκνα 'των, ὅσα προσδιώριζον διὰ τὸν μοναχικὸν βίον. Καὶ 'δὲν φαίνεται ὅτι παρεκινοῦντο εἰς τοῦτο ὑπὸ τῆς αἰτίας, ἥτις ὑπηγόρευσε τὴν αὐτοχειρίαν ταύτην καὶ εἰς τὸν 'Ωριγένην· διότι βλέπομεν ὅτι ὁ Πατριάρχης Πολύευκτος, ὁ διαδεχθεὶς τῷ 956 τὸν Θεοφύλακτον τὸν τοῦ Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ υἱὸν, γέννημα καὶ παίδευμα αὐτῆς τῆς ΚΠ, ἤθους δὲ σεμνοῦ καὶ σοφίας ὑπερβαλλούσης καὶ ἀρετῆς εὐαγγελικῆς εἰς ἄκρον ἐληλακὼς, ἦτον εὐνοῦχος, εὐνουχισθεὶς ὑπὸ τῶν ἰδίων αὐτοῦ γονέων· εὐνοῦχος ἦτον καὶ ὁ Εὐστράτιος Γαριδᾶς ὁ ἐπὶ Βοτανειάτου, καὶ αὐτὸς δὲ, καθὰ λέγεται, ὁ πολὺς τὴν σοφίαν Φώτιος. Καθότι ὅσον διὰ τὸν ἀντίπαλον αὐτοῦ Ἰγνάτιον τὸν τοῦ Ῥαγγαβὲ, γνωρίζομεν ὅτι εὐνουχίσθη κατὰ διαταγὴν Λέοντος τοῦ 'Αρμενίου. Κερδοσκοπία ἦτον ἄρα τὸ ἐλατήριον τῆς τοιαύτης ἀπανθρωπίας· καὶ οὗτοι ἐκαυχῶντο ὅτι ἦσαν Χριστιανοί!

Ἡ δουλεία κατηργήθη πολλὰ ἐνωρὶς ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Τοὐλάχιστον ὁ Χριστιανὸς δοῦλος ἐθεωρεῖτο μέλος τῆς οἰκογενείας, συγγενὴς μᾶλλον, καὶ οὔτε ἤθελε 'ν' ἀπελευθερωθῇ, 'νὰ χωρισθῇ δηλαδὴ τῶν οἰκείων 'του. Δοῦλοι ὅμως ὑπῆρχον ἄχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἐσχάτων τῆς αὐτοκρατορίας χρόνων, καὶ τὸ Κ ο π ί δ ε ρ μ ο ν, εἶδος τέλους πληρονόμενον, φαίνεται, δι' ἕκαστον δοῦλον (διότι ἡ λέξις ἀναφέρεται, νομίζω, ἅπαξ μόνον παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς), κατηργήθη ἐπὶ 'Αναστασίου τοῦ Δικόρου. 'Εὰν δὲ ἥ τε λέξις καὶ τὸ πρᾶγμα ἔχῃ τι κοινὸν πρὸς τὸ ἑξῆς τοῦ Σωζομενοῦ χωρίον, κρινάτωσαν ἕτεροι: » Ἰουδαίων δὲ ἐνομοθέτησαν (οἱ βασιλεῖς) μη- » δένα δοῦλον ὠνεῖσθαι, εἰ δὲ μὴ, δημόσιον οἰκέτην εἶναι· εἰ δὲ καὶ περιτέ- » μῃ, καθὰ Ἰουδαίοις θέμις, εἰς κεφαλὴν εἶναι τὸν κίνδυνον, καὶ ἀφαίρεσιν » τῶν ὄντων (1)«.

Ὁποῖον δὲ πλοῦτον ἐπεσώρευον οἱ Ἄρχοντες καὶ οἱ Αὐλικοί 'των, ἀπό-

(1) Σωζομ. Βιβλ. Γ'. ιζ'.

δειξις πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὅσα περὶ ἑαυτοῦ διηγεῖται, μεγάλου Δομεστίκου ἔτι ὄντος, ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός. « Τὸν μὲν οὖν » τῶν χρημάτων ἀριθμὸν, ὅσος ἐν Βυζαντίῳ καὶ ταῖς ἄλλαις πόλεσι διηρ- » πάγη βασιλέως τε καὶ τῆς μητρὸς, σαφέστατα εἰπεῖν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ » τῶν ἐχόντων αὐτῶν εἰδότων ὑπὸ πλήθους ἀκριβῶς· βοσκημάτων δὲ, » βοῶν μὲν ἀγέλαι πολλαὶ, ἐς πεντακισχιλίας ἔχουσαι νομάδας· ζεύγη δὲ, » οἷς ἐχρῆτο πρὸς τὰς γεωργίας, χίλια· ἵπποι θήλειαι νεμόμεναι πεντα- » κόσιαι πρὸς δισχιλίαις· κάμηλοι διακόσιαι· ἡμίονοι τριακόσιοι· ὄνοι δὲ » πεντακόσιοι· συβώσιά τε ἐς πέντε μυριάδας ἔχοντα συῶν, καὶ προβάτων » μυριάδες ἑπτά· καρπῶν δὲ ἄπιστόν τι χρῆμα καὶ δυσαρίθμητον κομιδῇ (1)«. Πρὸς τὸν τηλικοῦτον πλοῦτον παραβάλωμεν φερεγγύως τὸν τοῦ Βεζίρη Νασοὺχ-Πασσᾶ (2), καὶ ἐπιφέρωμεν, ὡς συμπέρασμα, τὸ κοινῶς παροιμιαζόμενον: » Πάντοτε καὶ παντοῦ τὰ πάντα« !

Παρὰ τοῖς Ἀσιανοῖς ὁ πατὴρ θεωρεῖται ὁ Κύριος τῆς οἰκίας. Μεταξὺ δὲ πατρὸς καὶ υἱοῦ ὑπάρχει ἡ αὐτὴ ὡς καὶ μεταξὺ δεσπότου καὶ ὑποτεταγμένου σχέσις· οὐδέποτε κάθηται πλησίον 'του ἢ ἐνώπιόν 'του, χωρὶς ἀδείας, οὐδέποτε καπνίζει παρόντος τοῦ πατρὸς, κἂν ἤθελεν ἔχει αὐτὸς ἤδη τέκνα ἐν ἡλικίᾳ. Ἀνέγνωσα δέ ποτε ἔν τινι τῶν Ἑλληνικῶν ἐφημερίδων, δημοσιευθὲν ὡς πρᾶγμα πρωτάκουστον, ὅτι ὁ ἡγεμὼν Σκαρλάτος ὁ Καλλιμάχης, ἀναγγελθέντος αἴφνης αὐτῷ ὅτι ἔρχεται ὁ πατήρ 'του, ἔρριψεν ἀπὸ τοῦ παραθυρίου εἰς τὴν θάλασσαν, ὃν ἐκάπνιζε ναργκιλὲν, ὅπως μὴ φωραθῇ ὑπὸ τοῦ γέροντος καπνίζων. Τοῦτο 'δὲν 'τὸ γνωρίζω· διότι οὔτε ναργκιλὲν, νομίζω, ἐκάπνιζεν ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος, ἐκτὸς ἐὰν τοῦτο συνέβη ὅταν ἦτον ἀκόμη παῖς· ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον γνωρίζω, εἶνε ὅτι ἀληθῶς οὐδέποτε πρὸ τοῦ γέροντος ἐκάπνιζε, καὶ, ἐὰν ἐκράτει πίπαν, ἔκρυπτε πάντοτε αὐτὴν, ἐρχομένου τοῦ πατρὸς 'του· ἀλλὰ τοῦτο ἐν ΚΠ ἦτον, τότε τοὐλάχιστον, σύνηθες καὶ οὔτε 'τὸ ἀνέφερέ τις. Καὶ ἀληθῶς, ἐάν που ἦν' εὐτυχεῖς οἱ γέροντες, εἶνε ἀναμφιβόλως ἐν τῇ Τουρκίᾳ· ὁ δὲ πρεσβύτης ἐκεῖνος, πρὸς τὸν ὁποῖον, μὴ εὑρίσκοντα τόπον ἐν τῷ θεάτρῳ ἵνα καθήσῃ, προσεσηκώθησαν μόνοι οἱ Σπαρτιᾶται, ἐν ὁμηγύρει Τούρκων ὁποιαδήποτε ἤθελεν εὕρει τὴν αὐτὴν προθυμίαν. Τῶν Ἰουδαίων ἰδίως τὸ πρὸς τοὺς γονεῖς σέβας, ὡς διατασσόμενον ὑπὸ τῆς θρησκείας, εἶνε ἀπεριόριστον. Κἂν ὁ πολιτικὸς νόμος ἀπαλλάττῃ τὰ ἐνήλικα τέκνα τῆς πρὸς τοὺς γονεῖς ὑποταγῆς, ὁ θρησκευτικὸς παρ' αὐτοῖς θεσμὸς θεωρεῖ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἄμεσον ἐξουσίαν τῶν γονέων ἰσόβιον, ἀκόμη καὶ ὅταν οἱ γονεῖς ἤθελον εἶναι

(1) Ι. Καντακουζ. Γ', λ΄. (2) Ἰδε σελ. 420 τοῦ Β' Μέρους.

ἁμαρτωλοὶ ἀδιόρθωτοι, ἢ καὶ ἐγκληματίαι ἔνοχοι θανάτου. Ἐὰν ὁ υἱὸς, λέγουσιν οἱ νομοδιδάσκαλοι αὐτῶν, λαμπροφορεμένος, ἤθελε τύχῃ καθήμενος ἐν τῇ ἐντιμοτέρᾳ καθέδρᾳ, ὡς προϊστάμενος τῆς κοινότητος, καὶ ἐλθὼν ὁ πατὴρ ἢ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἤθελε 'τοῦ ἐκβάλῃ τὰ φορέματα, 'τὸν κτυπήσῃ καὶ 'τὸν περιυβρίσῃ παντοιοτρόπως, ὀφείλει 'να σιωπήσῃ καὶ 'να ὑπακούσῃ ἀγογγύστως εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ὅς τις διατάττει τὸ πρὸς τοὺς γονεῖς σέβας«. Διηγοῦνται δὲ ὅτι ῥαββῖνόν τινα ἠρώτησάν ποτε οἱ μαθηταί 'του· »Μέχρι τίνος ἐκτείνεται τὸ »τιμᾷν πατέρα καὶ μητέρα« ; ἐκεῖνος δὲ, ἀντὶ 'να 'τοῖς ἀποκριθῇ ἀπ' εὐθείας, διηγήθη αὐτοῖς τὴν ἑπομένην ἱστορίαν : Ἐθνικός τις, κάτοικος τῆς Ἀσκάλωνος, εἶχε τιμαλφεῖς λίθους, διὰ τοὺς ὁποίους 'τῷ προσέφερον ἑξήκοντα χιλιάδας χρυσοῦς· ἀλλ' ὁ πατὴρ 'του ἐκοιμᾶτο καὶ εἶχε τὴν κλεῖδα τοῦ κιβωτίου, ὅπου ἦσαν κλεισμένα τὰ πετράδια, ὑπὸ τὸ προσκεφαλόν 'του. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀγορασταὶ 'δὲν ἠμποροῦσαν 'να περιμένουν, ὁ υἱὸς ἐπροτίμησε 'να διαλύσῃ τὴν ἐπικερδεστάτην ταύτην συμφωνίαν, παρὰ 'να ἐξυπνήσῃ τὸν πατέρα 'του. Ἃς ἀκούσωσί τινες τῶν σημερινῶν 'μας νέοι, καὶ εἴθε μὴ ἐντραπῶσιν!

Οὐδεὶς Τοῦρκος γνωρίζει ἐπ' ἀκριβὲς, οὔτε φροντίζει ποτὲ 'να μάθῃ, τὴν ἡλικίαν 'του· ὁ δὲ Μεχμὲδ-Ἀλῆ-πασσᾶς τῆς Αἰγύπτου ἤξευρε μόνον (διότι οἱ περὶ αὐτὸν κόλακες ἐφρόντισαν 'να 'τὸ ἐξακριβώσωσιν), ὅτι ἦτον συνομήλικος τοῦ Α' Ναπολέοντος. Ἡ ἐνηλικιότης δὲ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἄρχεται συνήθως, διὰ μὲν τὰ ἄρρενα, ἀπὸ τῶν 15, διὰ δὲ τὰ θήλεα, ἀπὸ τῶν 9 τῆς ἡλικίας ἐτῶν. Περὶ τῆς νομιμότητος τοῦ τέκνου ἀρκεῖ μόνη ἡ μαρτυρία τοῦ πατρός· τὰ δὲ ἐκ τῶν διὰ προσκαίρου γάμου συνεζευγμένων δούλων τέκνα εἶν' ἐλεύθερα καὶ κληρονομοῦσι· πᾶν δὲ τέκνον, γεννηθὲν ἓξ ἢ δέκα μῆνας (σεληνιακοὺς ἐννοεῖται) μετὰ τὸν γάμον, θεωρεῖται νόμιμον. Τέκνον δὲ ἐξ ἀθεμιτογαμίας οὐδέποτε νομιμοποιεῖται, κἂν ἐπέλθῃ ὁ γάμος.

Ὀνόματα δὲ οἰκογενείας κυρίως παρ' αὐτοῖς 'δὲν ὑπάρχουσιν, ἐξαιρουμένων τινῶν πάνυ ὀλίγων οἰκογενειῶν· Ἀχμὲδ υἱὸς τοῦ Μεχμὲδ, Μεχμὲδ υἱὸς τοῦ Ἀχμέδ. Διακρίνεται δὲ ἕκαστος ἢ ἀπὸ σωματικοῦ τινος χαρακτηριστικοῦ, ἢ ἀπὸ συμβάματος, ἢ ἀπὸ ἰδιώματος κτλ., ὁ μικρὸς, ὁ μέγας, ὁ μακρὸς, ὁ κοντὸς, ὁ μαυρογένης, ὁ μονόφθαλμος, ὁ κωφὸς, ὁ χωλὸς, ὁ δραστήριος, ὁ σκληρὸς κτλ. Κοινότατον δὲ εἶνε παρὰ τοῖς χυδαίοις τὸ Δ ε λ ῆ (φρενοβλαβὴς) καὶ τὸ Κ ὲ λ (κασιδιάρης), τὸ ὁποῖον ὑποδηλοῖ συγχρόνως καὶ ἀνδρίαν ἢ τόλμην, καθὼς καὶ τὸ, πολὺ αὐτοῦ συχνότερον, Κ α ρ ὰ ('μαῦρος)· ὁ δὲ ἰατρὸς Ῥίγκλερ ἀναφέρει ἕνα Μουσταφᾶ-μπεην, ὅς τις ἐπωνομάζετο Μποναπάρτ. Πολλὰ τῶν ἐπιθέτων τούτων δίδονται ἀπὸ τόπων, Κιοπρουλοὺ-Μεχμὲδ, Κιουταχγῆ-Ῥεσσὶδ, Μώραλη-Δερβὶς, Σέ-

-ρεζλη-Ἰουσοὺφ, Κύμπριζλη-Μεχμὲδ, Γκηριτλὺ-Μουσταφᾶ κτλ. Ἄλλα δὲ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἢ αὐτῶν ἢ τῶν γονέων των, Καλαϊτζῆ, Γιαγλικτζῆ, Κεμανκὲς, Παμπουτζῆ κτλ.

Συνειθίζουσι δὲ καὶ οἱ Ὀθωμανοί, μεταβάλλοντες τύχην ἐπὶ τὰ κρείττω, ἵνα μεταβάλλωσι καὶ ὄνομα, ὅταν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἔφερον πρότερον, δὲν συμφωνῇ πρὸς τὴν νέαν αὐτῶν θέσιν. Οὕτως ὁ ναύαρχος, παραδ. χάριν, Οὐλοὺτζ Ἀλῆς, γενόμενος Βεζίρης, μετωνομάσθη Κχιλὶτζ-Ἀλῆς· ἄλλος δὲ ναύαρχος, ὁ ἐπὶ Σουλτὰν-Ἰβραὴμ Χχυμμὰρ-όγλοῦς (ὡς ἐὰν εἴπῃ τις ἑλληνιστὶ Γομαρίδης), ἐγένετο, ὑψωθεὶς εἰς τὴν τοῦ Πασσᾶ περιωπὴν, Ἀμμὰρ-όγλοῦς (Εὐγενίδης).

Ἡ δὲ λέξις τ σ ε λ ε μ π ῆ, τὴν ὁποίαν ὁ Χάμμερ φρονεῖ παρηγμένην ἐκ τοῦ Λατινικοῦ Coelebs, ἀναλογεῖ πρὸς τῶν Ἄγγλων τὸ Gentleman, καὶ τῶν Γάλλων τὸ Galant homme, εὐγενὴς, καὶ ἐδίδετο εἰς τοὺς ἀπογόνους τῶν ἐνδοξοτέρων οἰκογενειῶν ἢ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀπὸ βασιλικοῦ αἵματος. Ὁ ἀνεψιὸς Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ καὶ Καλοϊωάννου, Ἰωάννης καὶ αὐτὸς, υἱὸς τοῦ Ἰσαακίου καὶ ἔγγονος Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, λειποτακτήσας τῷ 1140 πρὸς τοὺς Τούρκους, πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχε καταφύγῃ καὶ πρότερον μετὰ τοῦ πατρός του, καὶ ἐξομόσας, νυμφευθεὶς δὲ καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, ἐπωνομάσθη Τσελεμπῆς. Ἀπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σουλεϊμὰν-Σσὰχ ηὔχει ὅτι κατήγετο Σουλτὰν-Μεχμὲδ ὁ Β', κατὰ τὸν Φραντζῆν, ὅπερ ὅμως ἀποδείκνυται ἀδύνατον ἀπὸ τῆς χρονολογίας (1). Ἡ δὲ λέξις Σουλτὰν, προσδιωρισμένη κυρίως διὰ τὸν Αὐτοκράτορα (2), δίδεται ἐν τῇ ὁμιλίᾳ, ὡς τιμητικὴ προσφώνησις, καὶ εἰς τὸν τυχόντα: » Ἐφέντημ, Σουλτανύμ ! Ἀλλ', ἀνεξαρτήτως τούτων, πᾶς Τοῦρκος, καὶ αὐτὸς ὁ χαμάλης, εἶνε, τοὐλάχιστον, Ἀ γ ᾶ ς. » Χασὰν-ἀγᾶ, ἔλα 'να μεταφέρῃς ἕνα σάκκον ἀνθράκων εἰς τὴν οἰκίαν μου· » Ὀσμὰν-ἀγᾶ, πόσου μὲ ὑπάγεις διὰ τοῦ ἀραμπᾶ σου εἰς Μπαλυκλὺ; » Σουλεϊμὰν-ἀγᾶ, πότε θὰ καθαρίσῃς τὴν καπνοδόχην μου; κτλ. Πᾶς δὲ μὴ χειρώναξ εἶνε, ἢ Ἀγᾶς, ἐὰν ἦνε στρατιωτικὸς, ἢ Ἐ φ έ ν τ η ς, ἐὰν ἦνε λογιώτατος (Χοτζαγκιάν), ἢ Μ π έ η ς, ἐὰν ἦν' ἐξ εὐγενῶν, ἢ Τσελεμπῆς, ἐὰν ἦνε . . . . καλοφορεμένος. Οἱ τίτλοι ὅμως οὗτοι οὐδεμίαν ἔχουσι σημασίαν, οὔτε συ-

(1) Διότι, γνωστοῦ ἤδη ὄντος ὅτι ὁ μὲν Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς, ὁ μικρότερος ἀδελφὸς τοῦ Ἰσαακίου καὶ θεῖος τοῦ Ἰωάννου τούτου, ἀπέθανε τῷ 1143, ἑβδομηκοντούτης, ὁ δὲ Σουλτὰν-Ὀσμὰν, ὁ ἔγγονος τοῦ Σὰχ-Σουλεϊμὰν καὶ δισέγγονος δῆθεν τοῦ Ἰωάννου, ἐγεννήθη τῷ 1258, ἀδύνατον 'να ἐμεσολάβησαν μεταξὺ τῶν ἀπὸ τῆς νυμφεύσεως τοῦ Ἰωάννου, κἂν ὑποτεθῇ ὢν τότε 24 ἐτῶν, ἄχρι τῆς γεννήσεως τοῦ Ὀσμὰν παρελθόντων 118 ἐτῶν, δύο μόναι γενεαί. (2) Ἴδε σελ. 21.

νεπάγονται κἄμμίαν διάκρισιν, ἀλλ' εἶν' ἁπλῶς τιμητικαὶ προσαγορεύσεις, ἀνάλογοι τῷ παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις Monsieur, ἢ Signore, ἢ Herr, καὶ τῷ παρ' ἡμῖν Κύριε, τοῦ ὁποίου οὐδεμίαν ἔχουσιν οἱ Ὀθωμανοὶ ἰδέαν. Αἱ δὲ γυναῖκες εἶνε ὅλαι Χαννούμ ἢ Καδὶν (Γερμ. Gattinn), εἰς τὸ ὁποῖον προστίθεται συχνάκις ἐν τῇ ὁμιλίᾳ καὶ τὸ Ἐφέντημ· διότι καὶ αὐταὶ εἶνε ἢ ἀρέσκονται 'να ἦνε Αὐθένται ἢ Ἀφέντραι, καθὼς κυριωνυμοῦνται καὶ τῆς Ἑλλάδος ἐνιαχοῦ τινές.

Ἐξωτερικὰ δὲ σεβασμοῦ καὶ περιποιήσεως σημεῖα εἶνε ὁ Τεμεννᾶς, ὅς τις ἀναφέρεται καὶ ἐν τῇ Γραφῇ (1). « Χεῖρά μου ἐπιθεὶς ἐπὶ στόματί » μου ἐφίλησα «, λέγει ὁ Ἰώβ, ὅπερ ὁ Σύμμαχος μετέφρασε διὰ τοῦ «Προ» σεκύνησεν ἡ χείρ μου περὶ τὸ στόμα μου «. Ὁμοίως καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, » τὴν χεῖρα τῷ στόματι προσαγαγόντες, οὐδὲν ἀλλ' ἢ προσκυνεῖν » (τὸν Θεὸν) ὑπελάμβανον (2) «. Ὅθεν καὶ τὸ Λατινικὸν adorare, προσκυνεῖν, ἐκ τοῦ Os, oris, τὸ στόμα (3). Τῶν δὲ ἐν τέλει καὶ ἁπλῶς τῶν πάνυ ὑπερεχόντων οἱ ὑποδεέστεροι ἀσπάζονται τὰ κράσπεδα (τὴν ποδιάν, Ἐτέκ).

Ἡ ἔκθεσις τῶν βρεφῶν φαίνεται ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν περὶ τὰ νεογνὰ στοργὴν τῶν Τούρκων. Δυστυχῶς ὅμως ἡ βιαία ἔκτρωσις εἶνε, δι' ἄλλας πολλὰς αἰτίας, συνηθεστάτη· αἱ δὲ ὑπηρετοῦσαι εἰς τὰς τοιαύτας βιαιοπραγίας εἶνε συνήθως αἱ Ἑβραῖαι. Καὶ ἐν τούτοις ἡ ἀτεκνία θεωρεῖται παρὰ τοῖς Τούρκοις, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τὸ πάλαι, θεία ποινὴ καὶ ὄνειδος. Ἀλλ' εἴπομεν ὅτι τὰ ἤθη καὶ ὁ τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι τῶν Ἀσιανῶν ἐν γένει (καὶ διατί ὄχι καὶ ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους;) εἶνε συνεχεῖς ἀντιφάσεις καὶ ἀνακολουθίαι.

Ἐπίσης εἶνε βέβαιον ὅτι καὶ ἡ ἀνατροφὴ τῶν τέκνων εἶνε παρ' αὐτοῖς ἀληθῶς παρημελημένη. Τὸ δὲ παιδίον, ἐγκαταλελειμμένον εἰς τὰς φροντίδας τῆς μητρός, πάντοτε σχεδὸν ἀμαθοῦς, καὶ θεραπαινίδων ἀργυρωνήτων, ἔχει φυσικῶς ὅλα τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀγρίων τοῦ δάσους, ὀρέξεις κτηνώδεις καὶ τὰ πάθη ἀχαλίνωτα (4)· μορφοῦται δὲ βαθμηδὸν ὑπὸ τῆς πείρας τοῦ κόσμου καὶ τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν.

Ἂς ἀφήσωμεν πρὸς ὀλίγον τὸν Ὀθωμανόν, καὶ ἂς παρατηρήσωμεν τὸν συμπατριώτην αὐτοῦ Γραικόν, ὡς πρὸς τὰς κοινωνικὰς 'του σχέσεις. Καὶ Γραικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως λέγων, ἐννοῶ (τοῦτο εἶπον μὲν κἂν τοῖς Προλεγομένοις τοῦ Μέρους τούτου τῆς πραγματείας μου, ὀφείλω δὲ 'να

(1) Βασιλ. Κεφ. ΙΘ', στίχ. 18 καὶ, Ἰὼβ Κεφ. ΛΑ', στίχ. 26, 27. (2) Λουκ. Δημοσθ. ἐγκώμ. § 49. (3) Παράβαλ. καὶ Πλίν. 28, 2. (4) Ἴδε καὶ σελ. 358.

ἐπαναλάβω κἀνταῦθα), οὐχὶ τὸν κομψὸν καὶ μεμυρισμένον τοῦ Σταυροδρομίου καὶ Φαναρίου νεανίαν, οὐχὶ τὸν μετασχηματισθέντα ὁπωσδήποτε ὑπὸ τὸ λίτρον τῆς ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς, οὐχὶ τὸν πρὸ τριάκοντα ἢ πεντήκοντα ἐτῶν μετοικήσαντα εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἀπὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἢ τῆς Χίου, ἢ τῆς Σινώπης, ἀλλὰ τὸν αὐτοφυῆ τῆς πόλεως καὶ τῶν προαστείων κάτοικον, τὸν ἀ ν α δ ὰ ν μ π α μ π α δ ὰ ν π ο λ ί τ η ν, τὸν χωπηλάτην, τὸν Τ σ α ρ σ υ λ ῆ ν, τὸν χειρώναχτα, τοῦ ὁποίου αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις περιορίζονται ἀπὸ τῆς Προποντίδος ἄχρι τῶν Κυανέων· αὐτὸς ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον ἔχομεν ὑπ' ὄψιν. Ὁ Γραικὸς λοιπὸν οὗτος τῆς ΚΠ εἶνε, καθὼς πάντοτε καὶ πανταχοῦ, κερδαλεόφρων, κενόδοξος, φιλόκαινος, φιλοκέρτομος. Ἀγαπᾷ, καθὼς ὁ Ὀθωμανὸς, τὴν ἐπίδειξιν. Κοπιᾷ δώδεκα-δεκαπέντε ὥρας καθημέραν, ὧν τὰς τέσσαρας τοὐλάχιστον διέρχεται ὄρθιος ἢ περιπατῶν· διότι θὰ μεταβῇ, ἐὰν οὐχὶ ἀπὸ τῶν Ταταβούλων καὶ τῶν Ψαμαθείων, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Σταυροδρομίου πάντως ἢ τοῦ Μιχαηλίου εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀγορᾶς, καὶ ἐκεῖ θὰ διημερεύσῃ σκοπιωρῶν τοὺς μαστῆρας 'του· ὥστε οἱ πόδες 'του καταντῶσι σιδηροῖ. Τὸ ἑσπέρας, ἐπιστρέφων ἀποκαμωμένος, καὶ φέρων μετὰ χεῖρας πολλάκις καὶ τὰ ὀψώνιά 'του, ἅμα δειπνήσῃ, νυσταλγεῖ· καιρὸν 'δὲν ἔχει 'να χάσῃ, οὔτε πρὸς ἐπισκέψεις ἑσπερινὰς, οὔτε πρὸς ἐφημερίδων ἀνάγνωσιν ἢ ἀκρόασιν ἐν τῷ καφενείῳ, οὔτε πρὸς συνομιλίαν ἢ διασκέδασιν· διότι τὸ πρωῒ θὰ ἐξυπνήσῃ πρὸ τοῦ ὄρθρου, ἵνα καταντήσῃ εἰς τὸ ἐργαστήριον αὐτοῦ ἐν ὥρᾳ. Ἀλλ' ἔρχεται ἡ Κυριακὴ ἢ ἡ ἑορτὴ, τὴν ὁποίαν περιμένει μετὰ πόθου· ταύτην προσπαθεῖ 'ν' ἀπολαύσῃ μέχρι κόρου καὶ ὁλόκληρον· διότι ταύτην μόνον ζῇ δι' ἑαυτόν.

Καὶ πρῶτον πρέπει, ἐνδυθεὶς ὅσον οἷόν τε πλουσιώτερον καὶ ἁβρότερον, 'να ὑπάγῃ πρωϊαίτατα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς τῶν ἐκεῖ βαρύνεται· ἔπειτα, ἐὰν ἦνε καὶ ἐπίτροπος τῆς ἐνορίας 'του, 'να μεταβῇ εἰς τὸ Κ ε λ λ ὶ τοῦ προεστῶτος, ἢ τοῦ Δεσπότου, ἵνα συσκεφθῇ περὶ τῶν πραγμάτων τῆς κοινότητος. Ἀποδίδει ἔπειτα ἢ δέχεται τὰς ἐξ ἔθους ἐπισκέψεις· γευματίζει, ὅσον οἷόν τε, ἁβρότερον· διότι εἶνε καὶ κοιλιόδουλος, ἐξ αἰτίας ἴσως τῶν ἐκλεκτῶν προϊόντων τοῦ τόπου. Μεσημβριάζει ἀφεύκτως μίαν ἢ δύω ὥρας· παίζει χαρτία ἢ τάβλιον, καὶ ἐξέρχεται τὸ ἑσπέρας εἰς περίπατον. Μεταλλεύει, ἑνὶ λόγῳ, ὅσον δύναται ἀπολαυστικώτερον, τὴν ἡμέραν 'του. 'Δὲν ἀναφέρω δὲ τοὺς ἀθλίους ἐκείνους, ὅσοι καταναλίσκουσι τὸν καιρὸν καὶ τὰ χρήματά 'των εἰς τὸν χαχβε-χανὲν ἢ τὸ καπηλεῖον, ἐν ᾧ αἱ οἰκογένειαί 'των πεινῶσι καὶ γυμνητεύουσι. Περὶ τούτων, ὧν πλήθει δυστυχῶς πᾶσα μεγαλόπολις, οὐδεὶς ἐν σπουδῇ ὁ λόγος.

Ἐνίοτε ἡ οἰκογένεια μεταβαίνει ἀπὸ πρωΐας εἰς τὴν ἐξοχὴν, καὶ πρὸς τοῦτο συμβιβάζονται ἀφ' ἑσπέρας δύω φιλικαὶ οἰκογένειαι ἢ τρεῖς· ἑτοιμάζονται τὰ ἐδέσματα, μετακομίζονται ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν ἢ τοῦ ἀχθοφόρου τὰ προσκέφαλα καὶ οἱ τάπητες· διότι, καθὼς ὁ Τοῦρκος, οὕτω καὶ ὁ Τουρκομερίτης ἀγαπᾷ πρὸ πάντων τὴν ἀνάπαυσιν, τὴν εὐπάθειαν, τὸ χουζουρί 'του, καὶ 'δὲν ἀπέρχεται εἰς τὴν ἐξοχὴν ἵνα στρεβλωθῇ· καὶ ἀκολουθεῖ θορυβώδης καὶ εὔθυμος ἡ συνοδία μετὰ τῶν νηπίων καὶ τῶν θεραπαινίδων. Τὸ δὲ Γκιὸκ-σουγιοὺ, ἢ ὁ Κιαγχὶτ-χανὲς, ἢ τὸ Μπαλυκλὺ, ἢ τὸ Μόδα-μπουροὺν, ἢ τὰ Θεραπειὰ, ἢ αἱ Νῆσοι, προσφέρουσιν ἑαυτὰ εἰς τὴν ἐκλογὴν, ἀναλόγως τῆς ἀποστάσεως καὶ τοῦ βαλαντίου.

Εἶνε δὲ, καθὼς ὁ 'Οθωμανὸς, ὄχι μόνον εὐλαβὴς, ἀλλὰ καὶ συμπαθητικὸς καὶ φιλόπτωχος. Πᾶσα, ὁπωσοῦν εὐκατάστατος, οἰκία ἔχει καὶ τοὺς πτωχούς 'της, οἵτινες ζῶσιν ἀπὸ τῶν ψιχίων 'της· ὁ δὲ κυρίως Κωνσταντινοπολίτης, καὶ μάλιστα ἡ Κωνσταντινοπολῖτις, ὅταν 'δὲν κρούσῃ τὴν θύραν 'της ὁ πενόμενος ἀδελφός 'της, σκυθρωπάζει, 'δὲν 'τὸ ἔχει διὰ καλόν. Τὴν δὲ ἐλεημοσύνην 'του 'δὲν εὐχαριστεῖται 'να ποιήσῃ διὰ τρίτου, καὶ ὀλιγώτερον ἀκόμη' δι' ὑπηρέτου· θέλει 'να εὐεργετήσῃ διὰ τῆς ἰδίας 'του χειρός.

Εἶδον βαθύπλουτον μεγαλέμπορον (1), ἐν καιρῷ χειμερίας νυκτὸς, πνέοντος σφοδροτάτου ἀνέμου, 'ν' ἀφήσῃ τὴν ἀναπαυτικήν 'του κλίνην, καὶ φορτόνων τὸν κόλπον 'του διὰ βαρυτάτου βαλαντίου, 'να διαπλεύσῃ, ἐν κλύδωνι τρομερῷ, τὸν Κεράτιον κόλπον εἰς τὸ Πέραν, ὅπου ἐξεῤῥάγη πυρκαϊὰ, ἵνα συντελέσῃ, φιλοδωρῶν τοὺς τουλούμπατζηδες, πρὸς τὴν ἀπόσβεσίν 'της· 'να ἐπιστρέψῃ δὲ περὶ ὄρθρον εὔθυμος, διότι ἐδαπάνησε δύο-τρεῖς χιλιάδας δραχμῶν ὑπὲρ τῶν παθόντων ἀδελφῶν 'του!

Δάκρυα καταῤῥέουσιν ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν μου, ἐνθυμουμένου, ὅτι κυρία τῆς ὑπερτάτης περιωπῆς, μήτηρ λαμπρᾶς καὶ πολυαρίθμου οἰκογενείας, ἐν τῇ Αὐλῇ τῆς ὁποίας διητῶντο τριάκοντα ἴσως θεράποντες, ἀπήρχετο μετημφιεσμένη καὶ ἀγνώριστος μετὰ μιᾶς πρεσβύτιδος θεραπαίνης, περὶ ἁφὰς ἤδη λύχνων, ὅπως ἐπισκεφθῇ πτωχὴν γραῖαν ἀσθενοῦσαν καὶ ἀλλάξῃ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς ἀλαβαστρίνων χειρῶν τοὺς ἐπιδέσμους τῶν πληγῶν 'της! Ὦ! ἐλπίζω ὅτι αἱ τοιαῦται ἀρεταὶ σώζονται ἀκόμη' καὶ ἐνεργοῦνται τὸν αὐτὸν τρόπον ἐν τῇ πατρίδι μου! ἀλλ', ἐὰν, ὃ μὴ γένοιτο, ἐξέλιπον ὑπὸ τὴν λοιμώδη πνοὴν τοῦ σημερινοῦ ἐγωϊσμοῦ, εἴθε ποτὲ μὴ 'τὸ μάθω!

(1) Αἰωνία του ἡ μνήμη, μακαρῖτα Μανουὴλ Καμάρα!

Εἴπομεν καὶ ἐν ἄλλοις (1) ὅτι τὸ τωθαστικὸν καὶ παιγνιῶδες διέκρινεν ἔκπαλαι τὸν τῆς ΚΠ ἀγοραῖον ὄχλον. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος 'δὲν διέφυγε τὸ σκωπτικὸν τῶν ἐποίκων αὐτοῦ πνεῦμα, ἐπονομασάντων αὐτὸν Τ ρ α χ η λ ᾶ ν, διότι, κατὰ τὸν Κεδρηνὸν, ἦτον » εὐρύτερος » τοὺς ὤμους καὶ παχὺς τὸν αὐχένα «. Εἶχον δὲ, κατὰ τὸν ἱστορικὸν Αὐρήλιον Βίκτωρα, καὶ παροιμίαν περὶ αὐτοῦ : » Ὁ τραχαλᾶς (2) τοὺς δέκα » πρώτους χρόνους ἄριστος, τοὺς ἑξῆς δώδεκα λῃστὴς, καὶ τοὺς τελευ» ταίους δέκα ὀρφανός «· τὸ τελευταῖον τοῦτο διὰ τὰς ὑπερμέτρους ἀσωτίας 'του. Ὁ δὲ Χωνειάτης ἀναφέρει ὅτι, τῶν μετὰ τοῦ Σουλτάνου Ἰαχοὺμπ-Χασάνη ἐλθόντων εἰς ΚΠ Τούρκων τις, ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, αὐχήσας 'να διαπτῇ τὸν Ἱππόδρομον ὑπόπτερος, καὶ καταπεσὼν Ἰκάρου παντὸς ἐλεεινότερον, » εἰς γέλωτα τῶν Τούρκων τοῖς ἀστυπολίταις » διεθρυλλήθη, οὐδ' ἦν ἐπ' ἀγορᾶς ἀκαταγελάστους αὐτοὺς παριέναι, τῶν » ἀγοραίων ἀργυροκόπων τὰ τῶν τραπεζῶν διαψοφούντων σιδήρια (3). » Ὡς δ' ἠνωτίζετο ταῦτα ὁ βασιλεὺς, διεχεῖτο μὲν, ὡς εἰκὸς, τὸ στωμύ» λον καὶ φιλοπαίγμον τῶν ἀγοραίων εἰδὼς κτλ. (4) «.

'Δὲν ἀναφέρω ἐδῶ, εἰμὴ ἐν παρόδῳ, τὰς ἀηδεῖς παρῳδίας καὶ τῶν ἱερωτάτων παρὰ τοῖς χριστιανοῖς μυστηρίων, τὰς τολμηθείσας ὑπὸ Μιχαὴλ τοῦ μεθύσου ἐν μέσοις τοῖς ἀνακτόροις καὶ ὑπ' ὄψιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ μητρὸς, τῆς εὐλαβοῦς Αὐγούστης ἐκείνης Θεοδώρας, ὅς τις, » βάλλων εἰς κρατῆ» ρα σίνηπι δριμύτατον, τὴν ἁγιστείαν ἐκεῖθεν ἐτέλει τὴν μυστικήν «. Διότι μήτε τοῦ 'Αλκιβιάδου τὸν ἀθεόφοβον χαρακτῆρα, παρῳδοῦντος τὰ ἐν Ἐλευσῖνι μυστήρια, καταψηφίζω πάντων ἐν γένει τῶν συγχρόνων 'του 'Αθηναίων· μήτε τὴν ἑορτὴν τοῦ Ὄνου καταγινώσκω ἀπαξαπάσης τῆς ἐν τῷ Μεσαίωνι δυτικῆς Εὐρώπης· μήτε τοὺς ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Πέτρου τελουμένους γάμους τυφλοῦ ἀνδρογύνου ὑπὸ τυφλοῦ ἱερέως, φοροῦντος ὀμματοϋάλια κτλ., τῆς Ῥωσσίας ὅλης.

Ἐν γένει ὅμως οἱ Ὀθωμανοὶ γνωρίζουσι κάλλιστα τὸ ἀξίωμα, ὅτι ὁ γέλως εἶνε τὸ καλλιώτερον ἄρτυμα τῶν βρωμάτων, καὶ διὰ τοῦτο οἱ μεγιστᾶνες αὐτῶν ἔχουσι παρ' αὐτοῖς, καθὼς καὶ οἱ παλαιοὶ τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνες, ἐξ ἐπαγγέλματος γελωτοποιοὺς, οἵτινες ἦσαν καθὼς εἴδομεν (5),

---

(1) Ἴδε σελ. 81 τοῦ Α' Μέρους. (2) Ὁ Gibbon (Τόμ. Γ', σελ. 423 τῆς Γαλλ. μεταφράσεως) 'δὲν ἐνόησε τὴν σημασίαν τοῦ Τ ρ α χ α λ ᾶ ς. (3) » Καὶ κρούοντες τὰς λίτρας αὐ» τῶν οἱ καταλλάκται ἐπὶ τὰς τραπέζας, κτυποῦντες ἐκραύγαζον, » Πέτασον, μέτασον» , ...

(4) Ἴδε καὶ κατόπιν Κεφ. Η'. (5) Ἴδε σελ. 93.

καὶ ἐν τῇ Αὐλῇ τῶν Γραικορωμαίων συνήθεις, ὁποῖοι ἦσαν καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις οἱ παράσιτοι (Δ ά λ- κ α б ο ύ κ). Ὑπάρχουσι δὲ οἰκογένειαι, τῶν ὁποίων οἱ πρῶτοι γενάρχαι προήχθησαν εἰς ἰσχὺν καὶ πλοῦτον δι' αὐτοῦ καὶ μόνου τοῦ ἐπιτηδεύματος (» ποιεῖν γέλωτα «). Καὶ ἐπειδὴ, ἵνα κινήσῃ τις τοὺς ἄλλους εἰς γέλωτα, πρέπει 'νὰ μὴ γελᾷ αὐτὸς, ἐξέχουσι κατὰ τοῦτο, λέγει τῶν Εὐρωπαίων τις περιηγητῶν, οἱ βαρεῖς Ἀρμένιοι.

Ἀσμενίζονται δὲ οἱ Τοῦρκοι καὶ εἰς τὰ λογοπαίγνια, καὶ ἡ ἐμφαντικὴ αὐτῶν γλῶσσα εἶν', εἴπερ τις καὶ ἄλλη, εὐμεταχείριστος ὡς πρὸς τοῦτο. Γνωστὸν δὲ εἶνε πόσον εὐφυῶς συνάμα καὶ εὐχερῶς μεταχειρίζεται τὸ ἄθυρμα τοῦτο διάσημός τις τῶν ἐφ' ἡμῶν Βεζίρης. Ἀλλ' ἡ σειρὰ τοῦ περὶ παιγνιηγορίας λόγου μοὶ ἐνεθύμισεν ἀποτροπαίους καὶ τρομερὰς ἡμέρας! Ἐπὶ τῆς προγραφῆς τῶν 1821, προέκειτο 'να ἐξορισθῶσιν εἰς τὰ ἐνδότατα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οἱ διασωθέντες ἀπὸ τοῦ βρόχου καὶ τῆς κοπίδος τοῦ δημίου Φαναριῶται, καὶ ἐπειδὴ 'δὲν ἤθελον 'να 'τοὺς ἔχωσιν ὁμοῦ, ἔπεμπον ἄλλους ἀλλοσε. Ἀπεφασίσθη δὲ 'να ἐξορισθῶσι μεταξὺ ἄλλων πατὴρ καὶ δύω υἱοὶ μεθ' ἑνὸς γαμβροῦ, καὶ ὁ ἐνεργῶν τὴν ἀπόφασιν ἀνώτερος ἀξιωματικὸς τῆς Πύλης εἶχεν ἤδη ἀκούσῃ, ἀναγινώσκοντος τοῦ γραμματέως, κάμποσα ὀνόματα πόλεων, τὰ ὁποῖα ὅμως εἶχον ἤδη προκαταληφθῆ ὑπ' ἄλλων· ἔφθασε τέλος καὶ τὸ ὄνομα Τ σ ό ρ ο υ μ, πόλεώς τινος παρὰ τὴν Ἄγκυραν, καὶ αὐτὴν ἐνέκρινεν ὁ ἐκτελεστὴς, ἐπειπὼν, πρὸς ἀστεϊσμόν· »Βαρσὶν τ σ ο υ ρ ο υ σ ο ῦ ν ὀραδὰ (ἂς ὑπάγῃ 'να σαπίσῃ ἐκεῖ)« !

Ἐν τῇ κυρίως ΚΠ μεταξὺ ἑξακοσίων χιλιάδων κατοίκων, μόλις συμβαίνουσι κατ' ἔτος ἓξ κακουργήματα, ἐν ᾧ ἐν τῷ Πέραν αὐτῆς, ὅπου κατοικοῦσι διακόσιαι πεντήκοντα χιλιάδες, ὅλοι σχεδὸν Χριστιανοί, 'δὲν παρήρχετο μέχρις οὐ πρὸ πολλοῦ ἡμέρα χωρὶς 'να συμβῇ μία τοὐλάχιστον κλοπὴ ἢ εἰς φόνος. Διατί; ὄχι ὅτι οἱ Ὀθωμανοὶ εἶν' ἐναρετώτεροι τῶν χριστιανῶν, ἀλλὰ διότι ἑκάστη Ὀθωμανικὴ συνοικία ἔχει τὴν ἀριστοκρατίαν της καὶ εἶδός τι διαρκοῦς δημογεροντίας, ἥτις γνωρίζει ἅπαντας τοὺς συνοίκους καὶ γνωρίζεται ὑπ' αὐτῶν. Ἅμα λοιπὸν παρεισφρήσῃ ξένος καὶ ἡ διαγωγὴ καὶ τὰ ἤθη 'του 'δὲν συμβιβάζονται πρὸς τὰ τῶν λοιπῶν συνοίκων, ἀποπέμπεται ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας, κατ' αἴτησιν τοῦ μ υ κ δ ά ρ η καὶ τῶν τοῦ μ α χ α λ ᾶ προκρίτων. Ἔπειτα αἱ πλειότεραι ἔριδες, αἱ καταστρέφουσαι συνήθως εἰς φόνους, προέρχονται ἐκ τῆς μέθης· οἱ δὲ Τοῦρκοι, καίτοι εὐκόλως, ἀπό τινος χρόνου μάλιστα, ἐξοκέλλοντες, καθὼς εἴπομεν, εἰς τὴν ἀπὸ τῆς οἰνοφλυγίας ἀκρασίαν, ἔχουσιν ὅμως ἀπηγορευμένην τὴν λιανικῶς πώλησιν τῶν πνευματωδῶν ποτῶν, καὶ μάλιστα ἐν μέσῳ τῶν συνοι-

κιῶν. Ἀλλ' οἱ ξένοι ὑπήκοοι, δυνάμει τῶν συνθηκῶν, ἀνοίγουσιν ἀπό τινος χρόνου καπηλεῖα ἕως καὶ εἰς αὐτὰ τῶν τζαμίων τὰ πρόθυρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Καὶ πάλιν αἱ γυναῖκες.

» Ὅσοις δὲ τὰ κατὰ γυναῖκας φαῦλα . . . σχε-
» δὸν κατὰ τὸ ἥμισυ οὐκ εὐδαιμονοῦσι «.

Ἀριστοτέλ. Ῥητορ. Α'.

» Οἱ ἄνδρες εἶνε ἀνώτεροι τῶν γυναικῶν, λέγει τὸ Κοὺρ-ἂν. Αἱ ἐνάρετοι γυναῖκες εἶνε πειθήνιοι καὶ ὑπήκοοι. Τὰς ἀπειθούσας θέλετε ἐπιπλήττει, θέλετε δέρει. Ἀλλ' ἅμα σᾶς ὑποτάσσονται, μὴ φιλονεικῆτε » πρὸς αὐτάς. Ὁ Θεὸς εἶνε ὑπερκείμενος καὶ μέγας (1) «. Ὑπὸ τοιαύτας θρησκευτικὰς ἰδέας ἀνατρεφομένη ἡ Ὀθωμανὶς, ἔχει, καθὼς εἴπομεν ἤδη καὶ ἀλλαχοῦ, ἐπικρατοῦσαν ἐν ἑαυτῇ τὴν ἰδέαν ὅτι ἐδημιουργήθη διὰ τὸν ἄνδρα, ὅθεν καὶ πρέπει 'να διατελῇ πάντοτε ὑπὸ γάμον (νικιὰχ ἀλτυνδά). Καὶ διὰ τοῦτο 'δὲν εἶνε παντάπασι παρ' αὐτοῖς σπάνιον καὶ παράδοξον, πρεσβῦτις γυνὴ 'να ὑπανδρευθῇ καὶ δεκάτην φορὰν, ἐὰν οὕτω τύχῃ. Ὁ δεσμοφύλαξ ἡμῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ Μεχμὲδ-ἀγᾶς, ἀγαθώτατος Ἐμίρης, ἦτον ἑβδομηκοντούτης καὶ εἶχεν υἱοὺς καὶ ἐγγόνους ἐν ἡλικίᾳ, καὶ τὴν μητέρα τούτων καὶ μάμμην ζῶσαν. Ἀλλὰ μ' ἐκάλεσέ ποτε εἰς τοὺς γάμους 'του, καὶ ἐπειδὴ 'τὸν ἠρώτησα, μή πως ἀπέθανεν ἡ σύζυγός 'του; Ὄχι, μοὶ ἀπεκρίθη, ἀλλὰ γείτων καὶ συγγενής μου τις, ἔχουσα καὶ αὐτὴ τέκνα, ἤδη ἀποκαταστημένα, ἐχήρευσε κατ' αὐτάς· καὶ ἐπειδὴ ἔχει μίαν οἰκίαν ἰδιόκτητον καὶ τέσσαρας ἀγελάδας, τὰς ὁποίας καταλείπει εἰς ἐμὲ καὶ τὰ τέκνα μου μετὰ θάνατόν 'της, ὑπόσχεται δὲ 'να μοὶ προμηθεύῃ καὶ τὸν καπνόν μου καὶ δύω ἐνδυμασίας κατ' ἔτος, μόνον ἵνα μὴ μένῃ ἐν χηρείᾳ, 'τὴν νυμφεύομαι, συναινέσει καὶ τῆς συζύγου μου. Τίς δὲν ἐνθυμεῖται ἐνταῦθα τὸ Γραφικόν: » Καὶ ἐπιλήψονται ἑπτὰ γυναῖκες ἀνθρώπου ἑνὸς, λέγουσαι· » τὸν ἄρτον ἡμῶν φαγούμεθα, καὶ τὰ ἱμάτια ἡμῶν περιβαλούμεθα, πλὴν » τὸ ὄνομα τὸ σὸν κεκλήσθω ἐφ' ἡμᾶς, ἄφελε τὸν ὀνειδισμὸν ἡμῶν (2) «;

Πῶς θεωρεῖ δὲ ὁ Τοῦρκος τὴν γυναῖκα, ἀρκεῖ 'να 'τὸ ἀποδείξῃ ἡ ἀπό-

---

(1) Κουρ-ἂν, κεφ. Δ', 38. (2) Ἡσ. Δ', 1.

κρισις τοῦ Μαυριτανοῦ Ἐλ-Μοχρανὴ, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει που ὁ Δουμά:
» Πόσους υἱοὺς ἔχεις; 'τὸν ἠρώτησεν ὁ Γάλλος. Τρεῖς, ἀπεκρίθη ὁ Ἀφρικανός. Καὶ θυγατέρας; — Δὲν ἠξεύρω.

Σπανίως γυνὴ ἠξεύρει 'να γράφη καὶ 'να ἀναγινώσκη, καί τοι φοιτῶσαι, παιδία ἔτι, εἰς τὰ σχολεῖα· διότι, θεωρούμεναι κυρίως ὡς ὄργανα ἡδονῆς καὶ τεκνοποιΐας, φροντίζουσι μόνον 'να μάθωσι τρόπους τοῦ ἑλκύειν καὶ προσηλόνειν τὸν ἄνδρα. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἀναγινωσκόμενα ὑπ' αὐτῶν βιβλία εἶνε συνήθως θρησκευτικά. Καὶ ἐν τοσούτῳ εἰς τὰ ἀμαθῆ ταῦτα ὄντα εἶν' ἐμπεπιστευμένη ἡ πρώτη τῶν παίδων ἀνατροφή.

» Ἡ ὕπαρξις τῆς γυναικὸς ἐν Τουρκίᾳ εἶνε συνήθως οἰκιακή· τοῦ ἐκτὸς δὲ βίου 'δὲν μετέχει, εἰμὴ διὰ τῆς θέας, οὕτως εἰπεῖν, μόνης. Ἑπομένως, διὰ τὸν ἀπρόϊτον, ἀνεπίμικτον καὶ μεμονωμένον αὐτῶν βίον, ἀποτελοῦσιν ἐξαιρετικόν τι γένος ἀνθρωπίνων ὄντων, καὶ ἔχουσι πολλὰς ἕξεις τῶν ἀγρίων τῆς Ἀμερικῆς, καί τοι ζῶσαι ἐν μέσῃ μεγαλοπόλει. Ἀφελεῖς, εὐαπάτητοι καὶ ἀψίκοροι, ὡς τὰ μικρὰ παιδία, χαίρουσαι ὑπερβαλλόντως καὶ λυπούμεναι παρομοίως καὶ διὰ τὸ ἐλάχιστον καὶ ἁπλούστερον συμβάν, λησμονοῦσι μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας καὶ τὴν χαρὰν καὶ τὴν λύπην, καὶ μεταβαίνουσιν ἀφ' ἑνὸς εἰς ἄλλο ἀντικείμενον μετὰ τῆς αὐτῆς παιδικῆς ἀστασίας. Περίεργοι, καθὼς ἐν γένει αἱ γυναῖκες, φιλήκοοι καὶ μάλιστα ἀνεκδότων ἐκπληκτικῶν, παραδόξων, ἔστω καὶ ἀπιθάνων, καί πως καὶ ἐκπιπτόντων εἰς τὸ μυθῶδες· ἄπληστοι πρὸ πάντων περιγραφῶν γυναικείας καλλονῆς καὶ σωματικῶν θελγήτρων ἢ καλλωπισμῶν πολυτελῶν, 'δὲν ἀρκοῦνται πολλάκις εἰς μόνην τὴν ἐκ τοῦ μακρὰν θέαν, ἀλλὰ θέλουσι καὶ 'να ψηλαφήσωσι τὸ προσηλῶσαν τὴν προσοχὴν ἢ ἑλκύσαν τὰ βλέμματα αὐτῶν ἀντικείμενον, εἴτε πρᾶγμα εἶνε εἴτε πρόσωπον. Ἐκ τούτου καὶ τὰ συμβαίνοντα πολλάκις ἐν ταῖς ἐξοχαῖς καὶ τοῖς περιπάτοις δυσάρεστα μεταξὺ Τουρκισσῶν καὶ Φραγκισσῶν ἢ Ἑλληνίδων φραγκικῶς ἐσταλμένων, ἀπαραλλάκτως ὅπως οἱ ἄγριοι τοῦ Κοὺκ καὶ τοῦ Bougainville ἔμενον τεθηπότες ἢ ἐσκίρτων ὑπὸ χαρᾶς πρὸς τὰ Εὐρωπαϊκὰ τεχνουργήματα. Τὴν Ὀθωμανίδα σκανδαλίζει τὸ κρινολῖνον, ὁ ἐπὶ τοῦ πετάσου πτεροθύσανος, τὸ χρωματιστὸν χειρόκτιον, τὸ μέλαν καὶ λεπτοϋφὲς ὑπόδημα, τὸ σφηκῶδες πρὸ πάντων τῆς ὀσφύος τῶν Εὐρωπαίων· ὅθεν καὶ θέλει 'να πεισθῇ διὰ τῆς ἰδίας ἀφῆς ὅτι τὸ φαινόμενον 'δὲν εἶνε σκιά, ἴνδαλμα φαντασίας, ἀλλ' ὑπαρκτόν· πλησιάζει λοιπόν, καί, χωρὶς 'να ζητήσῃ κἂν τὴν ἄδειαν, ἢ 'ν' ἀποτείνῃ ἁπλῶς τὸν λόγον πρὸς τὸ θαυμαζόμενον ἄτομον, ἔξαλλος ὑπὸ τῆς περιεργείας τὸ πάθος, ἁπλόνει χεῖρα, ἅπτεται, ἀνασύρει πολλάκις τὸ ἔγκυκλον, πείθεται, καὶ ἀνακαγχάζει ὑφ' ἡδονῆς, ὡς μικρὸν παιδίον ὅταν

ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ 'του. 'Αλλ' οἱ Εὐρωπαῖοι δυσανασχετοῦσιν, ἀγανακτοῦσι, παρεκτρέπονται πολλάκις εἰς βαναύσους ἐκφράσεις καὶ βαναυσοτέρας χειροδικίας, διότι 'δὲν δύνανται 'να ἐξηγήσωσι τόσην ἀδιακρισίαν. Καὶ ἔχουσιν ἄδικον· διότι πρέπει τις 'να γνωρίζῃ καλῶς τὰ ἔθνη, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναστρέφεται, ἔστω καὶ παρεπιδημῶν, καὶ 'να ἦν' ἀνεκτικώτερος. Εἶχον θείαν τινά, γυναῖκα ἐξαιρέτου καλλονῆς καὶ ἰδίως εὐχροίας καὶ εὐσαρκίας (πρᾶγμα τοῦ παντὸς τιμώμενον παρὰ τοῖς 'Οθωμανοῖς, ὡς εἴπομεν), ἥτις ὁσάκις ἀπήρχετο λουσομένη, ἐπέστρεφεν ἔχουσα πελιώματα κατὰ τοῦ χρωτὸς ὑπὸ τῶν κνισμάτων καὶ φιλημάτων τῶν Καδίνων, καὶ διὰ τοῦτο ἀπέφευγε, καὶ ἰδίως τὴν παρασκευὴν, τὰ δημόσια λουτρά.

'Εκ τούτου ἴσως ἐξηγοῦνται καὶ αἱ παράδοξοι ἐκεῖναι ὀρέξεις τῶν κυοφορουσῶν, οἷον ὅτι ἐπεθύμησέ τις αὐτῶν 'να φιλήσῃ τὸ λάσιον καὶ κατάμαυρον στῆθος τρομεροῦ τινος (χ α μ π ᾶ - δ α ῆ) Γενιτσάρου, διερχομένου μετὰ γυμνοῦ τοῦ στήθους, καθὼς συνείθιζον, καὶ ὁ σύζυγος ἠναγκάσθη 'να κατέλθῃ εἰς τὴν ὁδὸν, καὶ 'να παρακαλέσῃ, κοντοθήχων καὶ ξηρομασσῶν ὑπ' αἰδοῦς, ἀλλ' οὐχ ἧττον, τὸν γ ι ο λ δ ά σ η ν (1) 'να συγκαταβῇ εἰς τὴν ἀλλόκοτον κ ί σ σ α ν τῆς γυναικός! Ἄλλη ὠρέχθη 'να χολαφίσῃ τὸν ἡράκλειον τένοντα τοῦ αὐχένος ἄλλου τοιούτου, διερχομένου καὶ ἐπιδεικνυμένου αὐτὸν γυμνὸν, καὶ ἀληθῶς προκαλούμενον τὸ πάταγμα, καὶ ὁ θηριώδης ἐκεῖνος καὶ αἱμοβόρος λύκος ὑπέκυψε μειδιῶν εἰς τὸ πάθος τῆς γυναικός· διότι, ὡς πρὸς τοῦτο, εἶνε, καὶ αὐτοὶ οἱ χονδροειδέστατοι μεταξὺ αὐτῶν, ἁπάντων τῶν πώποτε 'Ιπποτῶν συγκαταβατικώτεροι καὶ ὑποχλινέστεροι, καὶ μάλιστα πρὸς τὰς κυούσας. Τὸ δὲ αἴσθημα τοῦτο 'δὲν εἶν' ἀποτέλεσμα παρ' αὐτοῖς, ὡς καὶ ἄλλοθι εἴπομεν, ἐρωτοπαθείας, ἀλλὰ συμπαθείας πρὸς τὸ ἀδύνατον φῦλον. Καὶ διὰ τοῦτο βλέπεις τὸν ἀναγωγότερον γ ι ο σ μ ᾶ ν καταβαίνοντα τοῦ πεζοδρομίου, ἅμα ἴδῃ ἐρχομένην ἀπέναντι αὐτοῦ γυναῖκα. Εἰς δὲ τὰς μαίας, τῶν ὁποίων διὰ τοῦτο προηγεῖται πάντοτε κομιζόμενον ὑπὸ ἀχθοφόρου τὸ λεχῶϊον σκαμνίον, ὑπεχώρουν, οὐ μόνον οἱ μεγιστᾶνες τοῦ Κράτους, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἱερὰ τῶν τρομερῶν Γενιτσάρων καζάνια. 'Εξ αἰτίας δὲ τῆς πρὸς τὰς γυναῖκας συμπαθοῦς ταύτης ὑποχωρήσεως, καὶ τῆς ἐλευθερίας, τὴν ὁποίαν ἀπολαμβάνουσιν ἐν ὑπαίθρῳ, αὗται συνήθως ἔδιδον καὶ τὰ ἄρζι-χάλια, διήγειρον τὰς προηγουμένας τῶν στάσεων ὀχλαγωγίας κτλ.

'Αλλ' ὁ Τοῦρκος, ἀγαπῶν καὶ περιποιούμενος τὴν γυναῖκά 'του, ἀγνοεῖ

(1) Σύντροφον, κατὰ λέξιν, σ υ ν ο δ ί τ η ν· διότι ὅλοι ἦσαν, ἢ ὑπετίθεντο ὅτι ἦσαν σύντροφοι, συστρατιῶται, camarades.

τὴν λεγομένην παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις galanterie, τὴν ἀδιάκοπον ἐκείνην θωπείαν τὴν πρὸς τὸ γυναικεῖον φῦλον· καί, ἐν ᾧ 'τὴν ἀφίνει κυρίαν ἀπόλυτον τοῦ οἴκου 'του καὶ καθ' ὅλην τὴν δύναμιν τῆς λέξεως οἰκοδέσποιναν, θεωρεῖ αἰσχρὸν καὶ ἀφύσικον 'να 'τῆς δώσῃ ἐν ὑπαίθρῳ τὸν βραχίονα, 'να φιλήσῃ τὴν χεῖρά 'της, 'να 'τῇ παραχωρήσῃ τὴν προεδρίαν, ἀφ' οὗ ἡ φύσις 'τὴν ἐδημιούργησεν ὑποδεεστέραν ἑαυτοῦ· καὶ διηγεῖται ὁ Ami Boué, ὅτι εἰς τὸ γεῦμα, ὅπερ ἔδωκε τῷ 1837 ὁ Πασσᾶς τοῦ Βελιγραδίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἦσαν προσκεκλημένοι καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Σερβίας Μιλόσσης μετὰ τῆς γυναικός 'του, ὁ πρόξενος τῆς Αὐστρίας, θελήσας 'να ὑποχωρήσῃ εἰς αὐτὴν τὴν μετὰ τὸν Πασσᾶν πρώτην θέσιν, ἐμποδίσθη ὑπ' αὐτοῦ, εἰπόντος ὅτι αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὸν πρόξενον, ὡς τὸν ἀρχαιότερον αὐτοῦ φίλον.

Ἡ γυνὴ ἀφ' ἑτέρου ὑποχρεοῦται 'να ἦνε πάντοτε σκεπασμένη, τὸ δὲ πρόσωπον αὐτῆς 'να μὴ ἴδῃ ἀνὴρ ἄλλος παρὰ τὸν σύζυγον, τὸν πατέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς 'της, καὶ αὐτοὺς ἐνίοτε ἀποκλειομένους τῆς τοιαύτης ἐξαιρέσεως (1). Ἡ κατακάλυψις αὕτη τοῦ προσώπου, καλουμένη Ναμιχράμ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου παρεσχηματίσθη ὁ παρ' ἡμῖν μαχραμᾶς, εἶνε ὄχι μόνον ἀνάγκη, ὑπαγορευθεῖσα ἐξ αἰώνων, τὸ μὲν ὑπὸ τῆς ἀχωρίστου τῆς γυναικείας ἀρετῆς αἰδοῦς, ἢ καὶ τῆς τῶν συζύγων ζηλοτυπίας, τὸ δὲ καὶ ὑπὸ τῆς κομμωτικῆς πρὸς διατήρησιν τῆς ὄψεως, ἀλλὰ καὶ ὑποχρέωσις τῆς θρησκείας· εἶνε ἔθιμον ἐγκεκεντρισμένον, οὕτως εἰπεῖν, ἐπ' αὐτῆς. Ὅλαι ὅλων τῶν ἐθνῶν αἱ γυναῖκες ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἐκαλύπτοντο τὴν κεφαλήν. Ἡ Ῥεβέκκα ἔρχεται ἵνα νυμφευθῇ τὸν Ἰσαάκ· βλέπει δὲ αὐτὸν μακρόθεν καί, μαθοῦσα παρὰ τοῦ δούλου ὅτι » οὗτός ἐστιν ὁ κύριος αὐτοῦ, » λαβοῦσα τὸ θέριστρον περιεβάλετο (2) «. » Πᾶσα γυνή, λέγει ὁ Ἀπό» στολος Παῦλος (3), προσευχομένη ἀκατακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ, καται» σχύνει τὴν κεφαλὴν ἑαυτῆς· ἓν γάρ 'ἐστι καὶ τὸ αὐτὸ τῇ ἐξυρημένῃ· εἰ » γὰρ οὐ κατακαλύπτεται γυνή, καὶ κειράσθω· εἰ δὲ αἰσχρὸν γυναικὶ τὸ » κείρασθαι ἢ ξυρᾶσθαι, κατακαλυπτέσθω «. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ χάριτες, κατὰ τὸν Παυσανίαν (4), ἦσαν κεκαλυμμέναι, καὶ τοιαύτας εἰκόνισαν αὐτὰς ὁ Βούπαλος, ὁ Ἀπελλῆς καὶ Πυθαγόρας ὁ Σάμιος· ἀπορεῖ μάλιστα ὁ περιηγητὴς οὗτος πῶς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'του 'τὰς παρίστανον γυμνάς. Τῶν

---

(1) Πολλαὶ τῶν ἐθελοθρήσκων Τουρκισσῶν φυλάττουσι ναμιχρὰμ καὶ πρὸς τοὺς μεγαλητέρους αὐτῶν ἀδελφούς· διότι τοὺς μὲν μικροτέρους εἶδον, λέγουσι, γεννηθέντας καὶ 'τοὺς ἀναγνωρίζουσιν ὁμομητρίους, ἐν ᾧ 'δὲν ἔχουσι τὴν αὐτὴν πληροφορίαν καὶ περὶ τῶν πρεσβυτέρων, ἀκολουθοῦσαι πάντοτε καὶ ἐν πᾶσι, καθὼς εἴπομεν, τὴν φύσιν. (2) Γενέσ. ΚΔ', 65, 66. (3) Κορινθ. Α', ιά, 5, 14. (4) Βοιωτ. ΛΕ'.

Χαρίτων ὅμως ὁ πέπλος, καθὼς καὶ τῆς Ἑλένης καὶ τῶν λοιπῶν ἡρωΐδων, ὡμοίαζεν ἴσως τὸ Βέλον τῶν σημερινῶν Εὐρωπαίων νεονύμφων, καὶ προσετίθει θέλγητρα ἢ 'τὰ ἔκαμνε διαφανέστερα ἀντὶ 'να τὰ συγκρύψῃ· 'δὲν εἶν' ὅμως τὸ ἴδιον καὶ διὰ τῶν Τουρκισσῶν τὸ γιασμάκι καὶ τὸ μαμοῦκι, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει πρὸς ἀπόκρυψιν ἐντελῆ τοῦ προσώπου καὶ τοῦ λαιμοῦ, τόσον ὥστε ἐν τῇ Ἀσίᾳ προστίθεται καὶ εἶδός τι μελανῆς προσωπίδος ἐξ ὑφάσματος, καθιστῶσα ἐντελῶς ἀγνώριστον τὴν γυναῖκα. Τοῦ εἴδους τούτου τοῦ Τουρκικοῦ μαμουκώματος ἀναφέρει ἀπαράλλακτον ὁ Δικαίαρχος (1) τὸ τῶν ἐν Θήβαις τὸ πάλαι γυναικῶν, » Τὸ τῶν ἱμα» τίων, λέγων, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κάλυμμα τοιοῦτόν ἐστιν, ὥστε προσωπι» δίῳ δοκεῖν πᾶν τὸ πρόσωπον κατειλῆφθαι. Οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ διαφαίνον» ται μόνοι, τὰ δὲ λοιπὰ μέρη τοῦ προσώπου πάντα κατέχεται τοῖς ἱμα» τίοις, φοροῦσι δ' αὐτὰ πᾶσαι λευκά «. Ἐνθυμοῦμαι δὲ ὅτι ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὁσάκις συνηντῶμεν Ὀθωμανίδας κεκαλυμμένας ἀπὸ κεφαλῆς ἄχρι ποδῶν διὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ σινδόνος, ἔστρεφον προσέτι καὶ τὸ πρόσωπον αὐτῶν πρὸς τὸν τοῖχον, οὐ μόνον ὅπως μὴ 'τὰς ἴδωμεν, ἀλλ' ὅπως μήτε 'μᾶς ἴδωσι κατὰ πρόσωπον· Τοῦτο εἶνε τὸ καθ' αὐτὸ θρησκευτικὸν Ναμιχράμ. Περίεργον δὲ φαίνεται ὅτι ὁ Ἀβιμέλεχ, δίδων τὰ χίλια δίδραχμα τῷ Ἀβραὰμ διὰ τὴν Σάῤῥαν, λέγει πρὸς αὐτὴν ὅτι » ταῦτα ἔσται σοι εἰς τιμὴν τοῦ » προσώπου σου «, ὅπου τὸ Ἑβραϊκὸν ἔχει, » εἰς κάλυμμα τοῦ προσώπου » σου «· ὥστε ἡ τιμὴ τῆς γυναικὸς εἶνε τὸ κάλυμμά 'της· ὁ δὲ ἀποκαλύπτων αὐτὴν (ἐξ οὗ καὶ τὰ Ἀνακαλυπτήρια), καὶ ἔγνω αὐτήν· καὶ οὗτος εἶν' ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. Γυνὴ δὲ, ἥτις ἀπεκάλυψεν, ἔστω καὶ κατὰ τύχην, τὰ θέλγητρά 'της εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνδρὸς, ἄλλου παρὰ τὸν σύζυγον, ἐξευτελίζεται ἐνώπιον καὶ ἑαυτῆς καὶ τῶν περὶ αὐτήν. Ὁ ἰατρὸς μόνος δύναται 'να ἴδῃ τὸ στόμα 'της, ἢ 'να πιάσῃ τὴν χεῖρά 'της, σκεπασμένης, (ἐννοεῖται), καὶ τοῦτο προηγηθείσης πάντοτε τῆς ἀδείας τοῦ συζύγου ἢ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐνώπιον αὐτῶν. Καὶ αὗται δὲ αἱ πλύνουσαι εἰς τὸν ποταμὸν φοροῦσι τὸ κάλυμμά 'των, ἢ, φέρουσαι αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ὤμου, 'τὸ ἀναλαμβάνουσιν, ἅμα ἴδωσι παρερχόμενον ἄνδρα. Τοῦ γενικοῦ δὲ τούτου κανόνος 'δὲν ἐξαιροῦνται οὔτε αἱ ὑπέργηροι, οὔτε αἱ αἰθίοπες, εἰμὴ μόνον αἱ ἐξ ἐπαγγέλματος ἑταῖραι, αἵτινες συνήθως εἶνε Γύφτισσαι. Ἀλλ' ἐπειδὴ, ὅσῳ αὐστηρότερος εἶνε κανών τις, τόσῳ συχνότερον καὶ παραβαίνεται, πᾶσα

(1) Δικαίαρχον λέγω, ἀκολουθῶν τὴν κοινῶς παραδεδεγμένην ἄχρι τοῦδε ἰδέαν. Ἀλλ' εἶνε γνωστὸν, ἐκ τῆς ἀκροστιχίδος τοῦ προοιμίου τοῦ ἀρχαϊκοῦ τούτου ποιηματίου, ὅτι συγγραφεὺς αὐτοῦ εἶνε Διονύσιος ὁ τοῦ Ἀντιφῶντος.

ὡραία γυνὴ εὑρίσκει τρόπον 'να ἐπιδείξῃ τὴν καλλονήν της καὶ 'να παραβῇ τὸν κανονισμόν. Καὶ διὰ τοῦτο ἐδημοσιεύθη τῷ 1838 τὸ ἀνεξήγητον ἐκεῖνο διὰ τὰς Εὐρωπαίας διάταγμα, τὸ ἀπαγορεῦον εἰς τὰς Ὀθωμανίδας τῆς ΚΠ 'να ἐπιστρέφωσιν ἐξώρας εἰς τὰς οἰκίας των, 'να ἔχωσιν ἁμαξηλάτας νέους καὶ λαμπροστολισμένους, 'να εἰσέρχωνται εἰς τὰ ἐργαστήρια καὶ τὰς Φραγκικὰς συνοικίας τοῦ Πέραν κτλ.

Ὅθεν ἴσως καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι, φρονοῦντες ὅτι αἱ γυναῖκες τῶν Τούρκων, φρουρούμεναι ὑπὸ σμήνους μαύρων εὐνούχων, εἶνε ἀπρόσιτοι, μαίνονται, ὅταν ἔλθωσιν εἰς ΚΠ, διὰ τὰς Ὀθωμανίδας, ὡς περὶ καρποῦ ἀπηγορευμένου. Ἀλλ' ὅσον ἀπατῶνται ὡς πρὸς τὸ πρῶτον· διότι πούποτε σχεδὸν ἀλλοῦ αἱ ἐρωτικαὶ ῥᾳδιουργίαι δὲν εἶνε τόσον συνήθεις, τόσῳ βέβαιον εἶν' ἀφ' ἑτέρου ὅτι, ὡς πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους, οὐδεὶς δύναται 'να καυχηθῇ εὐλόγως ὅτι ὑπῆρξεν ὁ ἥρως τοιούτου δράματος· καὶ ὅσοι δὲ νομίζουσιν ἑαυτοὺς ἐξαιρουμένους τοῦ γενικοῦ τούτου ὅρου, δὲν εἶν' ἄλλο, εἰμὴ ἁπλοϊκὰ θύματα τῆς τυχούσης φαυλοβίου Ἀρμενίδος, ἐκμισθωσάσης ἀπὸ τοῦ πρώτου παλαιοπωλείου τὰ πολυτελῆ ἐνδύματα καὶ διαμάντια καὶ απομιμηθείσης τὴν φωνὴν καὶ τοὺς ἀκκισμοὺς τῶν Χαννούμ. Τὸ θαυμαστὸν εἶνε μόνον, ὅτι, καὶ μετὰ τοσαύτας ἐπαναλήψεις τῆς αὐτῆς κωμῳδίας, εὑρίσκονται πάλιν ἐξ αὐτῶν τινες παγιδευόμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δελέατος.

Λόγῳ δὲ ζηλοτυπίας μᾶλλον ἢ ἐπιδείξεως νομίζω ὅτι καὶ τὰς Σουλτανίδας καὶ τὰς γυναῖκας τῶν μεγιστάνων, ἐξερχομένας, παρακολουθοῦσι πλῆθος θεραπαινίδων. Συνήθεια παλαιά· διότι καὶ τὰς τῶν Γραικορωμαίων ἁβροδιαίτους συνώδευον παρομοίως ἅβραι καὶ θεράπαιναι,

» Ancillarum gregem ducunt secum «,

λέγει ὁ Τερέντιος· ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ Γλυκᾶς, ἐν τῷ περὶ ματαιότητος βίου, ἐρωτᾷ, ταλανίζων τὴν ἀνθρωπίνην κενοδοξίαν:

» Ποῦ 'ν' ἡ βαγίτζες ἡ πολλαῖς, κ' ἡ σκλάβαις 'π' ἀκλουθοῦσαν« ;

Ἐπίσης βλέπομεν ὅτι καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Φαραὼ, κατερχομένην εἰς τὸν Νεῖλον, »παρεπορεύοντο αἱ ἅβραι«. Τοῦτο δὲν ἦτον μόνον ἐπίδειξις πλούτου καὶ μεγαλοπρεπείας, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη κοινωνική· διότι ἐκ τούτου διεκρίνοντο αἱ τιμημέναι οἰκοκυρίαι ἀπὸ τῶν ἑταιρῶν. »Adstat ea in via » sola? prostibulum sane est«, λέγει ὁ Πλαῦτος ἐν Ἀμφιτρύωνι (1).

Ἀλλὰ τί κάμνουσιν, ἤθελεν ἐρωτήσῃ τις, ὅλαι αὗται αἱ π α ρ α κ ό-

(1) Πρ. Γ', στίχ. 2.

ραι, ὡραιότεραι καὶ νεώτεραι καὶ αὐτῆς πολλάκις τῆς δεσποίνης, δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐν τῇ γυναικωνίτιδι; Τί κάμνουσι; Κεντοῦσι· κεντοῦσι τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα κεντήματα, τὰ ὁποῖα, πολὺ εὐλογώτερον παρὰ τὰ τῆς μυθολογουμένης Ἀράχνης ἤθελε ζηλεύση ἡ Ἀθηνᾶ. Ἐκεῖ ἔβλεπέ τις τὰς Κωνσταντινοπολίτιδας ἀπομιμουμένας διὰ τῆς βελόνης »τὸν οὐρανὸν μὲ τἄστρα, τὴν γῆν μὲ τὰ λουλούδια, τὴν θάλασσαν μὲ τὰ ψάρια«, καθὼς λέγουν τὰ παραμύθια. Εἶδον σάκκον ἀρχιερατικὸν, παριστάνοντα τὴν ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος θαυμαστὴν ἐκείνην ἁλιείαν τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα τριῶν μεγάλων ἰχθύων, ὅπου ἐνόμιζες ὅτι οἱ ἰχθύες ἀκόμη ἐσπαιρον· ὅλα ταῦτα διὰ τῆς βελόνης! Τὰς δὲ μ π ι μ π ί λ α ς ἐκείνας, τῶν ὁποίων ὁ πῆχυς ἐτιμᾶτο πενταχοσίων φράγκων, οἱ Εὐρωπαῖοι, ἀγοράζοντες, ἔβαλλον ἐντὸς ὑαλοσκεπάστων πλαισίων πρὸς ἐπίδειξιν, ὡς ἀριστουργήματα. Πρὸς ποίαν καλλιτέχνου εἰκόνα δὲν ἦσαν φερέγγυα τὰ ζωγραφιστὰ ἐκεῖνα χρήδεμνα (κ α λ ε μ κ ι α ρ ὑ), τῶν ὁποίων δὲν ἤξευρέ τις τί νὰ θαυμάσῃ πρῶτον, τὴν ζωηρότητα καὶ τὸ ἀνεξίτηλον τῶν χρωμάτων, τὴν ἀκριβῆ ἀπομίμησιν τῆς φύσεως, ἢ τὴν ἀραχνιώδη λεπτότητα τοῦ τολυπανίου (1);

Τὸ Χαρέμι.

Εἰς τὴν λέξιν ταύτην, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Ὀθωμανὸς ἐννοεῖ ὄχι μόνον τὴν γυναικωνῖτιν, ὡς μέρος χωριστὸν καὶ ἄδυτον τῆς οἰκίας, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν αὐτῷ διαιτωμένας γυναῖκας, καὶ ἰδίως τὴν σύζυγόν του, ὁ Εὐρωπαῖος ἀναπλάττει διὰ τῆς ἐξημμένης φαντασίας του ὅλα τῆς Χαλιμᾶς τὰ ὁλόχρυσα παλάτια, τὰ ἀδαμαντοστόλιστα ἔπιπλα, τὰ μαγευμένα περιβόλια κτλ. κτλ. Τίποτε τούτων ὅλων· εἶνε ἁπλῶς καὶ μόνον τὸ μυστηριῶδες ἐνδιαίτημα, ὅπου ὁ Μουσουλμάνος ἰδίως, καὶ ὁ Ἀσιανὸς ἐν γένει, κρύπτει τὴν εὐτυχίαν του, ἀπρόσιτον εἰς πάντα ἄλλον, ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ ἰατροῦ, ὅς τις ὅμως, καθὼς καὶ τῶν Εὐρωπαίων καὶ Γραικῶν ἢ Ἀρμενίων αἱ γυναῖκες, ὅσαι ἐμβαίνουσιν εἰς τὰ Χαρέμια, δὲν βλέπουσιν, εἰμὴ τὴν ἐπιφάνειαν μόνον, τὸ ἐξωτερικὸν (décorum) τῆς σκηνῆς, καθόσον καὶ αἱ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Τουρκισσῶν ὁμιλίαι δὲν περιστρέφονται, εἰμὴ εἰς ἐπιπολαίους ἐρωτήσεις, καὶ ἰδίως εἰς τὰς περὶ σωματικῶν θελγήτρων, τῶν ὁποίων εἶνε περιεργόταται, καθὼς εἴπομεν, αἱ Τούρκισσαι. Ὥστε ἡ μεταξὺ

(1) Οἱ Ἀσιανοὶ, προσωποποιοῦντες πᾶσαν ἰδέαν, διηγοῦνται, ὅπως ἐκφράσωσι τὴν ὑπερβολὴν τῆς λεπτότητος τοῦ Ἰνδικοῦ τολυπανίου, ὅτι βασιλεύς τις τῶν Ἰνδιῶν ἐπέπληττέ ποτε τὴν θυγατέρα του, ὡς καλυπτομένην πάνυ διαφανῶς· ἐκείνη δὲ, πρὸς δικαιολόγησίν της, ἐπέδειξεν αὐτῷ ὅτι ὁ πέπλος της συνέκειτο ἐξ εἰκοσιτεσσάρων ἀλλεπαλλήλων τολυπανίων!!

ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς σχέσις, τὸ ἀπόῤῥητον τοῦ συζυγικοῦ βίου, οὐδεὶς ἄχρι τοῦδε ἐξηκρίβωσε· διότι τοῦ Χαρεμίου 'δὲν ἐφικνεῖται οὔτε αὐτὴ ἡ δικαστικὴ ἐξουσία· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ σύζυγος 'δὲν τολμᾷ, καθὼς εἴπομεν, 'να εἰσέλθῃ, ὅταν βλέπῃ πρὸ τῆς θύρας ξένης γυναικὸς πέδιλα. Πολλάκις δὲ ὁ Μουεζὶν, ὅς τις ἀναβαίνει εἰς τὸν μιναρὲν, ἵνα ψάλῃ τὸ προσκλητήριόν 'του, εἶνε τυφλός· καὶ διὰ τοῦτο οἱ πλεῖστοι φαντάζονται τὰς Ὀθωμανίδας ἐγκαθειργμένας καὶ βασανιζομένας ἀνηλεῶς ὑπὸ τὴν κλεῖδα ζηλοτύπων συζύγων ἢ εἰδεχθῶν αἰθιόπων, καὶ 'τὰς ἐλεεινολογοῦσιν. Ἀλλ' εἴπομεν ἤδη ἀλλαχοῦ, ὅτι ἡ Ἀσιανὴ, ἀνατραφεῖσα ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἰδέας, ὅτι ἐπλάσθη δι' ἕνα καὶ μόνον ἄνδρα, τὸν σύζυγόν 'της, ζῇ πάντα ἐν Χαρεμίῳ· διότι, καὶ περιπατοῦσα, εἶνε κλεισμένη ὑπὸ τὸν πέπλον 'της. Ἑπομένως ὁ σκοπὸς αὐτῆς ἐν τῷ βίῳ εἶνε διττός· πρῶτον, πῶς 'να ἀρέσῃ καὶ προσηλώσῃ εἰς ἑαυτὴν καὶ μόνην τὸν σύζυγον, καὶ δεύτερον, πῶς 'να γένῃ μήτηρ· διότι τὰς πικρίας τοῦ ἐν συζυγίᾳ βίου ἀντισταθμίζουσι παρ' αὐταῖς αἱ τῆς μητρότητος ἡδοναί.

Τὰ Χαρέμια εἶνε συνήθως ἁπλούστατα ἐστρωμένα, καὶ ἡ δαπανηρὰ ποικιλία ἐκείνη τῶν ἐν τοῖς Εὐρωπαϊκοῖς Τιμωνείοις (boudoirs) συσσωρευμένων ἀχρήστων σκευαρίων καὶ ἀθυρμάτων, εἶνε παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἄγνωστος. Ἀλλ' ἡ ἁπλότης συντελεῖ ἔτι μᾶλλον πρὸς αὔξησιν τῆς ἐπιδείξεως τῶν στολιδίων καὶ τοῦ κάλλους τῶν γυναικῶν. Φαντάσθητι νῦν ὡραίαν τινὰ Χαννούμ, νωχελῶς ἀνακεκλιμένην ἐπὶ τῶν μαλακῶν ἐκείνων στιβάδων, ἐπεστρωμένων δι' ἁλουργῶν καὶ χρυσοκεντήτων ἐξαμιτίνων ἐπιστρωμάτων, ὅλην χρυσοστόλιστον, κεκαλυμμένην τὸν τράχηλον, τοὺς βραχίονας καὶ τὴν κεφαλὴν ὑπὸ πλακῶν ἀδαμάντων καὶ μαργαριταρίων, ἔχουσαν περικεχυμένην ἑκατέρωθεν τὴν κόμην, διαπεπασμένην ἐντέχνως διὰ μαργαριτῶν καὶ χρυσοσυρμάτων ἢ καὶ χρυσῶν νομισμάτων, παίζουσαν τὸ ἠλέκτρινον περιστόμιον τοῦ κρυσταλλίνου 'της ναργιλέ· παρ' αὐτὴν δὲ γονατισμένας θαλαμηπόλους, ἑτοίμους πρὸς τὸ ἐλάχιστον νεῦμά 'της, τὸ ὁποῖον προσπαθοῦσιν, ἐμβλέπουσαι εἰς αὐτὴν μετὰ φίλτρου, 'να μαντεύσωσιν· ἢ Ἀρμενίαν τινὰ μεταπράτιν, διηγουμένην τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἀνέκδοτα· ἔπειτα ὁ χορὸς, ἡ μουσικὴ, ἡ ἀνάγνωσις, τὰ ἀλληλοδιάδοχα γλυκύσματα καὶ σερμπέτια, ἡ φροντὶς ἰδίως τοῦ καλλωπισμοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου συνέχεται τὸ λουτρὸν, ὅπου πᾶσα πλουσία Ὀθωμανὶς

» Τρίβεται, σμήχεται, κτενίζεται,
» Λούεται, σκοπεῖται, στέλλεται, μυρίζεται,
» Κοσμεῖτ', ἀλείφεται κτλ. (1)

(1) Ἀντιφάν. παρ' Ἀθην.

ἡ καλλιέργεια τῶν ὡραιοτέρων ἀνθέων, ἡ περιποίησις τῶν σπανιωτέρων κελαδιστικῶν ἢ ποικιλοχρόων πτηνῶν, καὶ κατ' ἐξοχὴν ψιττακῶν (δουδοῦ - κουσοῦ), καὶ ὀνόμασον μετὰ ταῦτα, ἐὰν θέλῃς, τὰς ἐγκλείστους ταύτας γυναῖκας δυστυχεῖς! Καὶ τῷ ὄντι αἱ Κχαδῖναι τῶν μεγάλων Τουρκικῶν Χαρεμίων ὁμοιάζουσι » τὰ κρῖνα τοῦ ἀγροῦ, ἃ οὐ κοπιᾷ, οὐδὲ » νήθει, ἀλλ' οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλλετο ὡς ἓν » τούτων«.

Τοῦ Χαρεμίου προΐσταται συνήθως ἡ νόμιμος (νικιαχλὺ) Κχαδίν. Αὕτη μόνη διατάττει, τιμωρεῖ, ἀποπέμπει· διότι καὶ μόνη ἔχει ἀπέναντι τοῦ κυρίου τὴν εὐθύνην, ἐκφράζοντος εἰς αὐτὴν τὰς θελήσεις του. Ὑπ' αὐτὴν ἀμέσως εἶνε ἡ Χαζναδὰρ-οὐστὰ (θησαυροφύλαξ), ἡ Τσαμασὺρ - οὐστὰ (ἡ ἐπὶ τῶν ἀσπρορούχων), ἡ Κιλλὲρ-οὐστὰ (ταμία) κτλ. Ἐὰν δὲ ὁ σύζυγος ἔχῃ καὶ δευτέραν (ἰκιντζῆ) ἢ καὶ τρίτην (οὐτσουντζοῦ) Κχαδὶν, ὀφείλει να ἔχῃ δι' ἑκάστην αὐτῶν καὶ ἰδιαίτερον διαίτημα καὶ ἰδιαιτέραν θεραπείαν. Μετὰ τὴν Μπὰς-κχαδὶν, ἔρχονται αἱ ἀργυρώνητοι παιδίσκαι, ὅσαι ἔγειναν μητέρες καὶ ἑπομένως αὐτοδικαίως ἠλευθερώθησαν. Ἐπὶ πασῶν δὲ τούτων ἄρχει ὁ ἀρχιευνοῦχος. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τῶν μεγάλων Πασσάδων Χαρέμια περιέχουσιν ἐνίοτε περὶ τὰ πεντακόσια πρόσωπα, ἐννοεῖται ὅτι, ἵνα φυλαχθῇ ἐν αὐτοῖς ἡ τάξις, ἀπαιτεῖται ἡ ἀκριβὴς τῆς προεκτεθείσης ἱεραρχίας τήρησις, καὶ τηρεῖται.

(1) Ἡ περὶ τὰ Ἀφροδίσια πτόησις τῶν Ὀθωμανῶν εἶνε μεγίστη, καὶ μετὰ τοσαύτης πεποιθήσεως φρονοῦσιν ὅτι τὰ γεννητικὰ ὄργανα πρέπει να ἦν' εἰς ἐνδελεχῆ ἐνέργειαν, ὥστε τὴν δύναμιν ταύτην μεταφέρουσι καὶ εἰς τὸν μέλλοντα βίον. Ὁ Boué μάλιστα φρονεῖ, ἀγνοοῦμεν ἄχρι τίνος ἔχων δίκαιον, ὅτι ἡ ἀδιάκοπος αὕτη περὶ τὸν ἀφροδισιασμὸν ἀσχολία κυρτοῖ καθ' ὑπερβολὴν τὸ ἰνίον καὶ τὸν νωτιαῖον σπόνδυλον αὐτῶν, καὶ βεβαιοῖ ὅτι παρετήρησεν οὐκ ὀλίγους Ὀθωμανοὺς, μόλις τριακονταετεῖς, ἐντελῶς νωθρούς. Ὅπως ὅμως κἂν ἔχῃ, ὅταν ὁ Ὀθωμανὸς, εἴτε ὑπὸ τῆς καταχρήσεως, εἴτε ὑπὸ τῆς ἡλικίας, περιστῇ εἰς ἀνικανότητα, ἐπικαλεῖται τὴν ἰατρικὴν συνδρομὴν, καὶ, μηδὲν ὑποστελλόμενος, ζητεῖ τονικὸν (κουδρέτ-μααττζουνοῦ), ἐξηγῶν δι' ἐμφαντικωτάτης χειρονομίας τὴν αἰτίαν, ὅταν ὁ ἰατρὸς δὲν γνωρίζῃ Τουρκικά. Αὕτη δὲ εἶνε ἡ κυρία πηγὴ τοῦ πλούτου καὶ τῆς πολιτικῆς ἐνίοτε ἰσχύος τῶν ἀγυρτῶν, ὅσοι κατανέμονται ὡς ἅρπυιαι τὴν Τουρκίαν. Μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν ἀφροδισιακῶν ἀποῤῥήτων, ἀριθμεῖται, ὡς ἀναντιῤῥήτως δραστικώτατον, τὸ προδιαγρα-

(1) Παρακαλοῦνται ταπεινῶς αἱ Κυρίαι 'να ὑπερβῶσι δύο-τρεῖς παραγράφους.

φὲν (1) ἐ σ ρ ά ρ, διὰ τοῦ ὁποίου πολλοὶ δερβίσαι καυχῶνται ὅτι γνωρίζουσι τὸ ἀπόῤῥητον τοῦ διατηρεῖν ἐπὶ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας τὴν ἀνδρικὴν ὁρμὴν διαρκῶς ἐν ἐνεργείᾳ (2). Τὸ μεταχειρίζονται δὲ, ἢ ὡς κάπνισμα μετὰ τοῦ κοπανιστοῦ καπνοῦ (τ ο μ π ε κ ί), ἢ ὡς ἔκλειγμα (μ α α τ ζ ο ύ ν), σκευαζόμενον συνήθως διὰ μέλιτος, φοινίκων ἢ σύκων, καὶ σπόρων μήκωνος (χασσχάσσ-τοχουμοὺ), μετὰ τῶν ὁποίων ἑνοῦται πολλάκις ὄπιον, στρυχνοκάρυον, κόκκινον πέπερι, καὶ ἐπὶ πᾶσι κανθαρίδες. Τὸ δὲ σύνηθες καὶ ἀθῳότερον ἀφροδισιακὸν σκευάζεται διὰ κινναμώμου καὶ καρυοφύλλων, μετὰ τῶν ὁποίων οἱ πλούσιοι ἑνόνουσι μόσχον καὶ ἄμβαριν.

Μὴ νομίσῃ τις ἐν τοσούτῳ ὅτι αἱ Ὀθωμανίδες, εὑρίσκουσαι τοὺς συζύγους αὐτῶν ὑπὲρ τὸ δέον ἐγκρατεῖς, διασκεδάζουσι τὴν ἀνίαν αὐτῶν μετὰ Τούρκων τῆς αὐτῆς μετ' αὐτῶν περιωπῆς· πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἐκπίπτουσαι ἅπαξ τῆς πρὸς τοὺς συζύγους πίστεως, ἀντὶ 'ν' ἀναβῶσι, καταβαίνουσιν εἰς δούλους ἀργυρωνήτους, εἰς ὑπηρέτας, εἰς ἐργαστηριαρίους, καὶ κατ' ἐξοχὴν ἁμαξηλάτας καὶ κωπηλάτας, ἑνὶ λόγῳ, εἰς τοὺς ἔχοντας συμφέρον ζωῆς καὶ θανάτου 'να σιωπήσωσιν. Ἡ δὲ ἱστορία τοῦ Ἰωσὴφ, ὅσῳ ἀρχαιοτέρα, τόσῳ ἀληθεστέρα. Τῶν δὲ οἰκογενειακῶν τούτων προδοσιῶν οἱ φυσικοὶ καὶ ἄφευκτοι συνεργοὶ εἶν' αἱ πράτριαι, αἱ ἰάτραιναι, καὶ πρὸ πάντων οἱ εὐνοῦχοι, τοὺς ὁποίους ἤρχισαν διὰ τοῦτο οἱ Ὀθωμανοὶ ἀπό τινος χρόνου 'να ὑποπτεύωσι καὶ ἀποπέμπωσιν. Ὥστε ὁ Ὀβίδιος, ὅς τις 'τοὺς ἐγνώριζεν, εἶχε δίκαιον 'να συνιστᾷ εἰς τὸν Βαγώαν τὸ σιγᾶν καὶ ψεύδεσθαι, ἐὰν θέλῃ 'να ἔχῃ τὴν εὔνοιαν καὶ τῆς δεσποίνης καὶ τοῦ δεσπότου 'του (3). Ἐκ τῶν διαφόρων περὶ τούτου ἀνεκδότων ἀναφέρω μόνον ἕν, διότι ὁ διηγούμενος αὐτὸ, συγγραφεὺς Γάλλος, σπουδάσας ἔτη πολλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἤθη τῶν Τούρκων, μοὶ ἐφάνη πολλῶν ἄλλων ἀξιοπιστότερος. » Ὀθωμανός τις ἐκ τῶν τῆς ὑψηλοτέρας περιωπῆς εὗρεν ἄνθρωπόν τινα κατωτάτης τάξεως κρυμμένον ἐντὸς τοῦ Χαρεμίου 'του. Χωρὶς 'ν' ἀφήσῃ τὴν ὀργήν 'του 'να ἐκραγῇ, 'τὸν ὑπεχρέωσε 'να καθήσῃ πλησίον 'του, ὡς σ υ ν ό μ ι λ ό ν 'του, καὶ ἠνάγκασε τὴν γυναῖκά 'του ἔντρομον-

(1) Ἰδὲ σελ. 371. (2) Ἰδὲ καὶ Θεοφρ. π. Φυτ. Θ'.

(3) » Conscius assiduos commissi tollet honores.
» Quis minus est autem quam tacuisse labor?
» Ille placet, versatque domum, neque verbera sentit,
» Ille potens, alii sordida turba jacent.
» Huic verae, ut lateant causae, finguntur inanes;
» Atque ambo domini, quod probant una, probant».

'να προσφέρη εἰς αὐτὸν, ὡς εἰς κύριόν 'της, τὴν πίπαν καὶ τὸν καγβέν· καὶ ἔπειτα 'τὴν ἐπρόσταξε 'να ἁγνισθῇ κατὰ τὸ θρησκευτικὸν ἔθιμον καὶ 'να κάμῃ τὴν τελευταίαν 'της προσευχήν· μετὰ δὲ ταῦτα, ἀποκεφαλίσας αὐτὴν, ἔβαλε τὸ πτῶμα ἐντὸς σάκκου, καὶ, παραδοὺς αὐτὸ εἰς τὸν συνένοχον, μετὰ δεκαπέντε φλωρίων, 'τὸν ἔστειλε 'να 'τὸ θάψῃ ὅσον μακρύτερα δυνηθῇ. Ἦτον ἤδη νὺξ, ὁ δὲ ἄνθρωπος, πλανώμενος ἐν τοῖς σκοτεινοῖς τῆς πόλεως στενωποῖς μετὰ τοῦ ἐπικινδύνου τούτου φορτίου κατὰ νώτων, καὶ τρέμων μὴ κρατηθῇ ὑπὸ τῶν ἀστυνομικῶν περιπόλων, πρὶν εὕρῃ εὐκαιρίαν 'ν' ἀπαλλαγῇ αὐτοῦ, ἀκούει κρότον ἱππέων κατόπιν 'του, καὶ, φοβηθεὶς, ρίπτει τὸν σάκκον ἐντὸς μεγάλης δεξαμενῆς, ἀνηκούσης εἰς οἰκόπεδον πυρποληθέντος τινὸς μεγάρου, καὶ βυθίζεται καὶ αὐτὸς ἄχρι τοῦ λαιμοῦ ἐντὸς τοῦ ὕδατος. Ἀλλ' οἱ ἱππεῖς, ἀκούσαντες θόρυβον καὶ πλησιάσαντες, ἀνοίγουσι τὸν σάκκον, καὶ συλλαβόντες ἀπήγαγον εἰς τὴν φυλακὴν τὸν ἄνθρωπον, ὅς τις ὡμολόγησε τὰ πάντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ, κατὰ τὴν Τουρκικὴν νομοθεσίαν, ἔπρεπε 'να ὑπάρχῃ δ α β α τ ζ ῆ ς, ἵνα διεκδικήσῃ τὸ ἔγκλημα, ἐγνωστοποιήθη τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν πατέρα τῆς φονευθείσης, ἄνθρωπον εὐϋπόληπτον καὶ ἐπίσημον διὰ τὴν κοινωνικήν 'του θέσιν. » Διατί 'να κινήσω ἀγωγήν; ἀπεκρίθη οὗτος· ὁ γαμβρός μου ἐξεδίκησε τὴν τιμὴν τοῦ οἴκου 'του καὶ τὴν ἐδικήν μου. Ἔχω ἄλλην μίαν θυγατέρα, τὴν ὁποίαν ἐὰν μοῦ ζητήσῃ, 'τῷ 'τὴν δίδω μὲ πολλήν μου εὐχαρίστησιν «. Αἱ λέξεις αὗται, προσθέτει ὁ συγγραφεὺς, εἶνε κατὰ γράμμα, καὶ ἐρωτᾷ ἐὰν 'δὲν ἤθελε 'τὰς νομίσῃ τις μεταπεφρασμένας ἀπὸ δράματος Ἱσπανικοῦ.

Ἀλλ' ἐν τοῖς Χαρεμίοις δραματουργοῦνται πολλάκις τρομερώτεραι ταύτης σκηναὶ, καὶ ἡ μεταξὺ τῶν νομίμων γυναικῶν καὶ τῶν παλλακίδων ζηλοτυπία, ἥτις ἀπεδίωξε τὴν Ἄγαρ μετὰ τοῦ Ἰσμαὴλ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἀβραὰμ οἰκίας, καταστρέφει πολλάκις εἰς τὸν θάνατον ὁλοκλήρου οἰκογενείας· τὸ δὲ δηλητήριον εἶνε τὸ συνηθέστερον τούτου μέσον. Πόσην ὕλην ἤθελον εὕρῃ οἱ ἐφημεριδογράφοι καὶ οἱ μυθιστοριογράφοι καὶ πρὸ πάντων οἱ δικηγόροι τῆς Εὐρώπης ἐντὸς τῶν ἀδύτων τούτων! Πόσον ἐνδιαφέρουσαι περιπέτειαι ἤθελον ἀναπτυχθῇ ἐνώπιον τῶν Συνέδρων, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἔπειτα πόσαι παραφυλλίδες ἐφημερίδων! Ἀλλ' ἐδῶ τὰ πάντα θάπτονται μετὰ τοῦ πτώματος, τοῦ ὁποίου 'δὲν ἐπιτρέπεται ὑπό τε τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἠθῶν οὔτε ἡ νομικὴ αὐτοψία. Ὥστε ἡ δηλητηρίασις ἐπικρατεῖ ἀνεξέλεγκτος καὶ ἄφοβος, καὶ παρ' αὐτὴν ἡ βιαία ἔκτρωσις καὶ ἡ βρεφοκτονία, τῶν ὁποίων ἐὰν ἦτον δυνατὸν 'να ὑπολογισθῇ ἀκριβῶς ὁ ἀριθμὸς, ἤθελεν ἐπιφέρῃ φρίκην! Τί ποιητέον πρὸς ταῦτα πάντα; ἐπεξελθεῖν καὶ κολάσαι; Ἀλλὰ πῶς καὶ πόθεν πορισταῖαι αἱ ἀποδείξεις, εἰς τόπον, ὅπου, ἐνώπιον τῆς κλεισμέ-

νης θύρας τοῦ Χαρεμίου καταπίπτει ἀόρατος καὶ αὐτὴ ἡ θέλησις τοῦ Σουλτάνου; Ἂς ἐλπίσωμεν ἐπομένως τὴν διόρθωσιν κακῶν, τὰ ὁποῖα ἐκληροδότησεν εἰς τὴν ἡμετέραν γενεὰν ὁ χρόνος, ἀπ' αὐτοῦ πάλιν τοῦ χρόνου καὶ μόνου.

Μετὰ τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὴν ἐθελαρέσκειαν τριταγωνιστεῖ ἐν ταῖς γυναικωνίτισιν ἡ δεισιδαιμονία, περὶ ἧς θέλομεν διαλάβει ἐκτενέστερον ἐν δέοντι· ἰδίως δὲ ὁ φόβος τοῦ ὀμματιάσματος, πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ὁποίου αἱ νεοΰπανδροι καὶ αἱ νεοτόκοι καταφορτόνονται διὰ φυλακτηρίων καὶ βασκανίων, τὰ ὁποῖα ἐμπορεύονται, ὡς τιμαλφεῖς λίθους, οἱ ἀγύρται καὶ λαοπλάνοι. Παράδοξον δὲ φαίνεται ὅτι, ἵνα βυζάσῃ τὸ νήπιόν της ἡ μήτηρ ὑπὲρ τὰ δύο ἔτη, ἀπαιτεῖται ἄδεια τοῦ Κχαδῆ, διάταξις, ἥτις, ἐὰν ἔχῃ σκοπὸν τὴν αὔξησιν τῶν κατοίκων, δὲν εἶνε παράλογος, καθόσον ἡ γαλακτουχία ἐμποδίζει τὴν κυοφορίαν. Γνωστὸν δὲ ὅτι οἱ Τοῦρκοι, μήτε αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου ἐξαιρουμένου, ἀπονέμουσιν υἱικὸν σέβας εἰς τὰς τιθήνας καὶ τὰς τροφοὺς αὐτῶν, τὰς ὁποίας καὶ ὀνομάζουσι Σ ο ὺ δ - ἀ ν ὰ (γάλακτι μητέρας), καθὼς καὶ τὰς ἐκ τοῦ γάλακτος συντρόφους ἀδελφὰς (Σ ο ὺ δ - κ α ρ ι ν δ ὰ ς), καὶ διὰ τοῦτο οὔτε τὰς νυμφεύονται, καὶ ἐπομένως οὔτε ὑπάρχει μεταξὺ τῶν τοιούτων ναμιχράμ. Ἐν γένει δὲ, ἐν ταῖς κοιναῖς γυναικείαις ὁμηγύρεσιν, ἐν ταῖς τῶν γάμων χαραῖς, ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κτλ., μετὰ τὰς μαίας, τὰς ὁποίας σέβονται, καθὼς εἴπομεν, καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, ἔχουσι τὰ πρωτεῖα παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς αἱ Π α π π α δ ί α ι.

Ἡ Λέσχη, ὁ συνήθης τόπος τῆς ἐνταμώσεως, τὸ κοινὸν rendez-vous τῶν ἀνδρῶν εἶνε, καθὼς εἴπομεν, ὁ Καχβὲ-χανές· τῶν δὲ γυναικῶν; τὸ λουτρὸν, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγράφησαν βιβλία ὅλα παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις. Ἐκεῖ ἡ Ὀθωμανὶς θὰ ἐνταμώσῃ τὴν φίλην της, ἐκεῖ θὰ μάθῃ τὰ τῆς γειτονίας quamquam, ἐκεῖ θὰ ἐπιδείξῃ τὰ τζεβαέριά της. Ὥστε δι' αὐτὰς τὸ λουτρὸν εἶνε προσέτι καὶ τόπος διασκεδάσεως, καὶ μάλιστα ὅταν ἦνε πρόσκλησις γάμου. Διότι ἐκεῖ χορεύουσιν ἢ βλέπουσι καὶ ἀκούουσι χορευούσας καὶ ᾀδούσας ἄλλας. Ὅθεν ἡ εἰς λουτρὸν ἐκδρομὴ εἶνε παρὰ ταῖς Κυρίαις, καὶ ἰδίως ταῖς Ἀρμενίαις, ὑπόθεσις σπουδαία, περισπασμὸς, ἀσχολία. Δι' αὐτὸν ἑτοιμάζονται ἀφ' ἑσπέρας τὰ ὀρεκτικώτερα ἐδέσματα, τὰ ἐκλεκτότερα ὀπωρικά· γίνονται προσκλήσεις· ἀποφασίζονται τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ κοσμήματα. Αἱ δὲ πενόμεναι ἰδίως ἐκεῖ πλύνουσι καὶ τὰ ἐνδύματά των, καὶ μάλιστα τὸ θέρος, ὅταν ἦνε σπάνιον τὸ ὕδωρ ἐν ΚΠ.

Ἀλλὰ πῶς ἐξηγεῖται τὸ τῶν Ἑβραίων, αἱ ὁποῖαι, ἀφ' οὗ λουσθῶσι, βυθίζουσι πρὸς ἁγνισμὸν ἑαυτὰς, καὶ ἰδίως μετὰ τὰ ἔμμηνα καὶ τὰ λόχια, εἰς τὴν παράδοξον ἐκείνην καὶ σκοτεινὴν καὶ δυσώδη δεξαμενὴν, τὴν λεγο-

μένην μ π α τ ά κ (βουτηκτήριον, κολυμβήθραν), τῆς ὁποίας τὴν κλεῖδα καὶ τὴν ἐπιστασίαν ἔχει γυνὴ Ἑβραία, ἐπὶ τούτῳ διωρισμένη ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτορος, Ὀθωμανοῦ πάντοτε· διότι λουτρὸν δημόσιον ὑπήκοος ἐν Τουρκίᾳ δὲν ἔχει;

Ἡ συνήθης θερμοκρασία λουτροῦ Τουρκικοῦ, καλῶς διατηρουμένου, εἶνε 38' Ρ., ὥστε Εὐρωπαῖος, καὶ μάλιστα κράσεως αἱματώδους καὶ σφριγῶν, εἶν' ἀδύνατον 'να μείνῃ πέντε μόνον λεπτὰ ἐν τῷ ἐσωτέρῳ διαιτήματι (caldarium ἢ Cella caldaria, τῷ ὑπὸ τοῦ Ἀρχιγένους καλουμένῳ Ζ ε σ τ ῷ) Τουρκικοῦ λουτροῦ, ὅπου ὅμως διημερεύουσι πολλάκις, καὶ μάλιστα τὸν χειμῶνα, αἱ τρυφεραὶ Χαννούμισσαι, καθὼς καὶ αἱ Τουρκομερίτισσαι ἐκ τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Τὸ λουτρὸν, καὶ μάλιστα τὸ μετ' αὐτοῦ συνυπακουόμενον τρίψιμον, ἢ μᾶλλον ζύμωμα (massage), συντελεῖ πρὸς θεραπείαν τῶν ῥευματισμῶν καί τινων ἐξανθημάτων τῆς ἐπιδερμίδος, διατηρεῖ τὴν ἐλαστικότητα τῶν μυώνων, εὐκολύνει τὰς λειτουργίας τῆς γαστρὸς κλπ. Ἀλλ' ἐπίσης διατίθησι τὸ σῶμα πρὸς τὰ χρυολογήματα, καὶ μάλιστα εἰς τὸ εὐμετάβλητον τῆς ΚΠ κλίμα, συντελεῖ πρὸς τὰς ἐξαμβλώσεις καὶ καθιστᾷ προώρως τὸ σῶμα χαλαρώτερον τοῦ δέοντος. Διὰ πάντα ὅμως Μουσουλμάνον, τὸ λουτρὸν εἶνε καὶ λόγῳ θρησκευτικοῦ ἁγνισμοῦ ἄφευκτον, καὶ μάλιστα μετὰ τὸν ἀφροδισιασμόν· ὅθεν, ὅταν θέλῃ 'να ἐκφράσῃ ὅτι, εἴτε ἑκὼν εἴτε ἄκων, ἀπεσπέρμηνε, λέγει· Ἔχω ἀνάγκην λουτροῦ. Ὁμοίως καὶ ὅταν ὁ ἰατρὸς θέλῃ 'να παραγγείλῃ ἀποχὴν τῶν ἀφροδισίων, ἐμποδίζει, διὰ τὸ εὐσχημότερον, τὸ λουτρόν. Ἀλλὰ τὸ λουτρὸν τοῦτο συνήθως δὲν διαρκεῖ ὑπὲρ τὸ ἡμιώριον, διότι περιορίζεται εἰς ἁπλοῦν περίχυμα, τὸ ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι ὀνομάζουσι Τ σ ι χ μ ά.

Ὑπάρχουσι δὲ καὶ λουτρὰ διὰ τοὺς πτωχοὺς, ὅπου λούονται δωρεάν. Καὶ βλέπεις πολλάκις ῥυπαρότατόν τινα Δερβίσην, εἰσερχόμενον ἀταράχως εἰς τὸ λουτρὸν, καὶ, μετὰ τὸ σύνηθες Χ ο ύ!, ἀναβαίνοντα τὴν περιτρέχουσαν τὸ ἀποδυτήριον ἐξέδραν, 'να ἐκβάλῃ τὰ ῥάκη 'του καὶ 'να τ' ἀποθέσῃ πλησίον τῶν ἐνδυμάτων πλουσίου τινὸς Ἐφέντη, καὶ ἀφ' οὗ λουσθῇ καὶ καθαρισθῇ, 'να ἀναχωρήσῃ, χαιρετῶν μετὰ πολλῆς εὐθυμίας δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, χωρὶς οὔτε 'να προσβλέψῃ κἂν εἰς τοῦ βαλανέως τὴν ἐμβολήν.

Σημειωτέον δὲ ἐπὶ πᾶσιν, ὅτι αἱ αὐταὶ λέξεις, τὰς ὁποίας μεταχειριζόμεθα σήμερον ἐν τῷ βαλανείῳ, ἦσαν ἐν χρήσει καὶ εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Πτωχοπροδρόμου:

» Ὁ μὲν προστάσσει, Τρίψε με καὶ τάρασσε τὸ σχάμμα (1)·
» Ὁ δ' ἄλλος πάλιν, Γέμισε, παράχυσέ (2) μ', ἂς ἔβγω (3)« .

Ἂς ἔβγωμεν καὶ ἡμεῖς λοιπὸν, καὶ, λελουμένους ἤδη, ἂς ἐνδύσωμεν τοὺς ὑποκριτὰς τοῦ θεάτρου 'μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἱ μ α τ ι σ μ ό ς.

Εἴμεθα ἐν τῇ ΚΠ. Ἡ Βαβυλὼν αὕτη περιέχει ὅλων τῶν ἐθνῶν, καθὼς τὰς γλώσσας, οὕτω καὶ τὰς ἐνδυμασίας. Ἂς καθήσωμεν εἰς τὸ καφενεῖον τοῦτο, τὸ εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον τῆς μεταξὺ τοῦ ἄστεος καὶ τοῦ Πέραν γεφύρας. Ἰδοὺ οἱ Γραικοὶ μὲ τὰς βράκκας ἢ φουστανέλλας 'των· οἱ Βούλγαροι μὲ τὰς γουνωμένας κούτσμας 'των· οἱ Βλάχοι μὲ τὰς κατσούλας 'των· οἱ Ἑβραῖοι μὲ τὰς μποννέττας 'των· οἱ Πέρσαι μὲ τὰ ψοφάκινα κιουλάφια καὶ τὰ πράσινα συρτοπέδιλά 'των· οἱ Κιρκάσσιοι μὲ τὰς περὶ τὸ στῆθος πυριτοθήκας 'των, ὁμοιαζούσας τοὺς σωλῆνας τῶν ἐμπνευστῶν ὀργάνων τῶν Λατινικῶν ἐκκλησιῶν· οἱ Γεωργιανοὶ μὲ τοὺς βερνικωμένους πετάσους 'των (casquets)· οἱ Σῦροι μὲ τοὺς πλατεῖς μασλάδες 'των, ὁμοίους τοῖς τῶν Βυζαντινῶν στιχαρίοις κτλ. κτλ. Ὅθεν καὶ λέγει σκώπτων Γάλλος τις συγγραφεὺς, ὅτι διὰ τὸν ξένον ἡ φυσιογνωμία τῆς ΚΠ εἶν' ἀδιάκοπον κ α ρ ν α β ά λ ι.

Ἀλλὰ τί ἤθελεν εἴπῃ αὐτὸς οὗτος πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν, ἐὰν ἔβλεπεν, ὄχι ἐν ἀνδρεικέλοις, ἀλλὰ πράγματι, ζῶντα καὶ κινούμενα, τὰ πρωτότυπα τῶν εἰκονισμάτων τούτων, τὰ ποικιλόμορφα ἐκεῖνα καὶ ἀσήκωτα καβούκια, τὰ σωληνοειδῆ τῶν Ἀρμενίων καλπάκια, τὰ κίτρινα, κόκκινα καὶ γαλάζια ὑποδήματα, κτλ. κτλ. κτλ.; Εἶνε δυνατὸν 'να φαντασθῇ τις παραδοξότερον φόρεμα κεφαλῆς παρὰ τὸ τῶν Κουμπαρατζήδων (bombardiers), εἶδος σκιαδίου, ἔχοντος τέσσαρας ἐξεχούσας ὁριζοντίως ἄκρας; ἢ

---

(1) Τὴν ἀφρισμένην σαπωνάδα, ἀφ' οὗ καὶ ῥῆμα σ κ α μ μ α τ ί ζ ω. Ὁ Κοραῆς 'δὲν ἐνθυμήθη τὴν λέξιν, ἴσως δὲ καὶ 'να μὴ συνέπεσε 'να 'τὴν ἀκούσῃ. (2) Π ε ρ ί χ υ σ ε λέγομεν σήμερον. (3) Πτωχοπρόδρ. 418, 119.

τοῦ ἄλλου, καθαυτὸ πλέον σκιαδίου ὁλοστρογγύλου, τὸ ὁποῖον ἐφόρουν οἱ ἔφοροι τῆς ξυλείας (Τ ζ α δ ῆ); Ἀλλ' ἡ ποικιλία αὕτη τῶν ἐνδυμασιῶν, ἡ κατ' ἔθνη καὶ ἀξιώματα καὶ ἐπάγγελμα καὶ κοινωνικὴν θέσιν ἑκάστου, συνετέλει καὶ πρὸς διατήρησιν τῆς τάξεως, καὶ διευκόλυνε τὰς ἀστυνομικὰς διατάξεις· διότι ἐκ πρώτης ὄψεως ἐγνωρίζετο ἕκαστος ποῦ ἀνῆκε, καὶ παρεννοήσεις (mal entendus) δὲν συνέβαινον· ὅθεν καὶ διηγοῦνται, ὅτι, τὴν διαφορὰν τοῦ τῆς κεφαλῆς καλύμματος λαβὼν ἐνδόσιμον, Κχαδῆς τις, ἔσωσε τοῦ θανάτου χριστιανόν, ὅς τις, συμπλακεὶς ποτε πρὸς Ἐμίρην, τοῦ εἶχε ῥίψῃ τὸ σαρίκιον εἰς τὴν λάσπην· ἔγκλημα καθοσιώσεως! Ἀλλ' ὁ Κχαδῆς, παρατηρήσας ὅτι τὸ χρῶμα τοῦ σαρικίου τοῦ Ἐμίρη δὲν ἦτον ἀκραιφνῶς πράσινον, ἀλλ' ὑπόμελαν, διέταξεν, ἐμφανισθέντων τῇ ὑστεραίᾳ τῶν διαδίκων εἰς τὸ ἀκροατήριον, 'να τοποθετηθῶσι χωριστὰ οἱ Ἑβραῖοι ἀπὸ τῶν Μουσουλμάνων. Ἐπειδὴ δὲ ὁ παθὼν ἔμεινεν ἀκίνητος εἰς τὴν θέσιν 'του μετὰ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ ὁμοθρήσκων, ὁ Κχαδῆς, ἀποτεινόμενος πρὸς αὐτόν, Μετατοπίσου καὶ σύ, Ἰαουδῆ, 'τὸν λέγει. — Πῶς; ἀποκρίνεται μετ' ἀγανακτήσεως ὁ Ἐμίρης· Ἐγὼ Ἰαουδῆς; ὁ, κατ' ἔλεος μέγα τοῦ Θεοῦ, ἀπόγονος τοῦ Προφήτου; — Ἀλλά, φίλε μου, τὸ χρῶμα τοῦ τουλπανίου σου εἶνε τόσον ἀμαυρόν, ὥστε οὔτ' ἐγὼ σε διέκρινα· ποῦ ἔμεινε πλέον 'να σὲ διακρίνῃ ὁ Ῥεαγιᾶς; Ὕπαγε εἰς ὁδὸν εἰρήνης, καὶ φρόντισον 'ν' ἀλλάξῃς τὸ τουλπάνι σου «. Τὰς ἐνδυμασίας τῶν Τούρκων ἐζωγραφήσατο τῷ 1707 ὁ De Ferriol, πρέσβυς τῆς Γαλλίας ἐν ΚΠ. Τὰς δὲ ζωγραφίας ταύτας, γνωστὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα Cent planches, ἀντέγραψαν ἔπειτα καὶ ἐξέδωκαν ἐν Νυρεμβέργῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα Représentation de la Cour Ottomane. Πολὺ δὲ ἀρχαιότεραι καὶ διάφοροι αὐτῶν εἶσιν αἱ ὑπὸ τοῦ Nicolo Nicolaï καὶ αἱ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Χαλκοκονδύλη.

Ἐπὶ δύω σχεδὸν αἰῶνας οἱ ὑπήκοοι τῆς Τουρκίας ἐφόρουν καθούκια διαφόρων χρωμάτων, ἐκτὸς λευκοῦ μόνον καὶ πρασίνου. Ἀλλὰ τῷ 1584, ἐπὶ τῆς θυελλώδους αὐτοκρατορίας Μουρὰδ τοῦ Γ', ἀνανεωθέντων τῶν παλαιῶν κατὰ τῆς πολυτελείας νόμων, ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀμπδ-οὐλ-Κερὶμ-ἐφέντη, Μολλᾶ τοῦ Χουδαβενδιγκιάρ, ὅς τις ἐφρύαττε κατὰ τῆς ἐκδιαιτήσεως καὶ Χριστιανῶν καὶ Τούρκων, οἱ Χριστιανοὶ καὶ Ἑβραῖοι ἀφῆκαν τὰ καθούκια, τὰ ὁποῖα ὡμοίαζον ἄλλως τε τὰ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Τὸπχανέ, ὥστε δυσκόλως διεκρίνοντο τὴν νύκτα, καὶ ἐφόρεσαν καλπάκια ἢ σερβέττας κτλ. Οἱ Ἑβραῖοι μάλιστα ἐπλήρωσαν καὶ ἑκατὸν χιλιάδας φλωρίων, ἵνα ἐπαναλάβωσι τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν καλύπτραν, τῆς ὁποίας σώζεται ἀκμὴν ἴχνος τι εἰς τὰς σ ά π κ α ς τῶν Ῥαββίνων αὐτῶν καὶ Χαχάμηδων, καὶ ὁ Μουρὰδ ἐνέδωκεν· ἀλλὰ μετὰ δέκα ἔτη (τῷ 1008 τοῦ Χγε-

τζρὲ), ὅτε ἐφονεύθη ἡ ἰσχύσασα ἐκείνη Ἑβραία, ἡ ὀνομασθεῖσα κατ' ἐξοχὴν Κ ε ρ ὰ, ἐπανελήφθησαν πάλιν αἱ πρῶται ἀπαγορεύσεις καὶ διαρκοῦσιν εἰσέτι. Τοῦ ἐρυθροῦ δὲ χαβουκίου τὸ προνόμιον διετηρήθη κατ' ἐξαίρεσιν εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς (Οὐστὰ) τῶν κατὰ τὴν Χαλδίαν μεταλλουργείων, οἵτινες παρηκολούθουν, καὶ παρακολουθοῦσιν ἴσως ἀκόμη, τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα, ὡς ὑπονομοποιοί, ἔχοντες ἰδίαν σημαίαν καὶ διάφορα ἄλλα προνόμια (1).

Διὰ τὴν ποικιλίαν δὲ ταύτην τῶν χαβουκίων, ἀριθμουμένων ὑπὲρ τὰ ἑξήκοντα εἴδη, συνάθροισις Ὀθωμανῶν παρεβάλλετο ἄλλοτε πρὸς ἀνθῶνα λειρίων· μετὰ δὲ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ κοκκίνου φεσίου, πρὸς παπαρούνας ἢ κυάνους καὶ ὑπὸ τοῦ Κ. Νωδιὲ, νομίζω, πρὸς βαυκάλια πωμωμένα διὰ κοκκίνου βουλλοκηρίου. Σήμερον δὲ, τί ἄνθος ἄρά γε θὰ ἐνθυμηθῶσιν οἱ ποιηταί;

Περὶ τῶν ἐνδυμάτων τῆς Γραικορωμαϊκῆς ἐποχῆς εἴπομεν ἱκανὰ ἐν τῷ Α' Τμήματι, καὶ ἀπεδείξαμεν ὅτι ἡ καλλονὴ τῆς ἐνδυμασίας συνίστατο κυρίως εἰς τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους, καὶ ἰδίως τοὺς μαργαρίτας, τῶν ὁποίων ὅσῳ πλειοτέρους εἶχε τὸ φόρεμα, καὶ ὅσῳ περισσότερον σύρμα, τόσῳ κομψότερον ἐνομίζετο· ἡ δὲ λέξις ἀ σ ή κ ω τ ο ν ἦτον τὸ ὡραιότερον ἐπίθετον διὰ τὰ ἐνδύματα. Ἀλλ' ἵνα τὰ κοσμήματα ταῦτα φαντάζωσιν, ἔπρεπε 'να ἦνε τὰ φορέματα στενόμακρα, καὶ ἰδοὺ τὸ ἄχαρι Αἰγυπτιακὸν ἐκεῖνο σχῆμα τῶν Αὐτοκρατορικῶν ἐνδυμάτων, ἀντίθετον ὅλως πρὸς τὴν πλατεῖαν Ἑλληνικὴν χλαμύδα καὶ τῶν Ῥωμαίων τὴν τήβεννον, τῶν ὁποίων τὸ μετὰ τοῦ καλοῦ μεγαλοπρεπὲς διετηρήθη εἰς τὸν μ α ν δ ύ α ν τῶν ἀρχιερέων 'μας καὶ τὸν μ α λ ο υ τ ὲ ν τῶν ποτὲ ἡγεμονίδων τῆς Βλαχομολδαβίας. Ἐπὶ τῆς Λατινοκρατίας εἶχον εἰσαχθῆ καὶ τὰ παντελῶς στενὰ Εὐρωπαϊκὰ ἐνδύματα, καὶ ἰδίως τὰ κοντὰ καὶ στενὰ βρακία (pantalons collés), κ ο υ ρ τ σ ο β ρ ά κ ι α, κατὰ τὴν τότε γλῶσσαν. Πόσον δὲ ταῦτα ἐστενοχώρουν τοὺς συνειθισμένους τέως εἰς τὰ μακρὰ καὶ πλατέα Ἑλληνικὰ περιβόλαια, καὶ μάλιστα τοὺς ἱερωμένους, οἵ ὁποῖοι, καλῶς ποιοῦντες, διετήρησαν ταῦτα καὶ μέχρις ἡμῶν, ἠναγκασμένους ὅμως ἄλλως, καὶ ἰδίως τοὺς ἐν ταῖς δημοσίαις ὑπηρεσίαις καὶ περὶ τὴν Αὐλὴν, 'να συμμορφωθῶσι πρὸς τὴν μ ό δ α ν, φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἑπομένης θρηνολογίας τοῦ Χωνειάτου: » Πότε δὴ, ἀνακράζοντος ἐκ κατωδύνου » καρδίας, πότε ὡς καὶ φύλλα συκῆς καὶ δερματίνους χιτῶνας ἀποβαλού» μεθα τὰ ῥικνὰ ταῦτα ῥάκη καὶ μηδὲ τοῦ παντὸς ἐξικνούμενα σώματος,

(1) Ἴδε σελ. 304.

» ἃ ἡμῖν περιέθεντο οἱ, ἐπίβουλοι ὡς ὄφεις, ἀλλόφυλοι, . . ἐπενδυσόμεθα » δ᾽ αὖθις τοὺς ἐξ ὑφῆς στιλπνοτέρας καὶ χλιδῶντας χιτῶνας, οὓς πρώην » περιεκείμεθα (1) « ;

Τῶν ἐνδυμάτων τούτων τὰ ὀνόματα τοὐλάχιστον, εἰ μὴ καὶ τὰ σχήματα, ἀπεθησαύρισαν ὁ Πορφυρογέννητος καὶ ὁ Κωδινός, καὶ ἀπ᾽ αὐτῶν λαμβάνοντες τὰ πλεῖστα, συμπληροῦμεν τὴν εἰκόνα τοῦ προγονικοῦ ἡμῶν ἱματισμοῦ, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, διὰ τὴν ὁποίαν ἦσαν τὰ κ α μ ε λ α ύ κ ι α καὶ κ α π ά σ ι α (2), εἶδος κιουλαφίων ἢ σουμπαράδων, τὰ μὲν στρογγύλα, τὰ δὲ τετράγωνα, τὰ δὲ κυλινδροειδῆ ἢ πυραμιδοειδῆ, ὅπως ἀπῄτει ὁ συρμὸς ἢ ἡ ἐθιμοταξία, καὶ ὑπ᾽ αὐτὰ μὲν αἱ σ κ ο ῦ φ ι α ι, τὰς ὁποίας οἱ ἐν τῇ Αὐλῇ στρατιῶται ἐφόρουν ἐρυθρὰς καὶ, ὅταν ἦσαν ἐντὸς τῆς Αὐλῆς, χωρὶς καπασίων, ἀπαράλλακτα δηλαδὴ ὅπως ἡμεῖς ποτὲ τὰ φέσια ὑπὸ τὸ καλπάκιον· ἐπ᾽ αὐτῶν δὲ τὰ ἐπανωῤῥιπτάρια, ὡς ἐὰν εἴπωμεν ἐπανωκαμήλαυκα· καὶ περὶ αὐτὰ τὸ φακεόλιον.

Καὶ τὰ μὲν ἐ π α ν ω ῤ ῥ ι π τ ά ρ ι α ἢ ἐ π ι ῤ ῥ ι π τ ά ρ ι α καὶ χυδαϊκώτερον π ε ρ ι φ τ ά ρ ι α ἦσαν ἐπιμήκη τινὰ ὀθόνια, τὰ ὁποῖα τυλίσσοντες πέριξ τῆς κεφαλῆς, ἄφιναν κρεμαμένας τὰς ἄκρας αὐτῶν ἐπὶ τῶν ὤμων. Ἦτον δὲ κυρίως φόρεμα τῶν Γερουσιαστῶν ἢ Συγκλητικῶν, οἱ ὁποῖοι τὰ ἐφόρουν χρυσοΰφαντα, καὶ τὰ μετεχειρίζοντο καὶ ὡς προσόψια ἢ μανδύλια, καὶ » εἰσιόντες εἰς τὸ παλάτιον, ἐπιφερόμενοι ταῦτα, ἐν αὐτοῖς καὶ » ἀπεμύττοντο καὶ ἀπέπτυον (3) «· ὅθεν ἐλέγοντο καὶ Ὁ ρ ά ρ ι α ἢ Ὠ ρ ά ρ ι α (4)· καὶ διὰ τοῦτο ὁ Δουκάγγιος εἰκάζει ὅτι τὰ ἐν σχήματι κυλινδροειδοῦς μεμβράνης κρατούμενα ὑπὸ τῶν ἐν νομίσμασιν ἢ διπτύχοις ἢ κωδικέλλοις εἰκονισμένων ὑπάτων καὶ συγκλητικῶν, δὲν εἶν᾽ ἄλλα παρὰ τὰ τοιαῦτα ὀθόνια ἢ χειρόμακτρα (mappulas), τὰ ὁποῖα παρακατιόντες θέλομεν εὕρει καλούμενα ἐ γ χ ε ι ρ ί δ ι α. Ὁ δὲ Νικήτας διηγεῖται ὅτι οἱ Λατῖνοι, κυριεύσαντες τὴν ΚΠ » τὰς ἀγυιὰς περιῄεσαν, καὶ τὰς ὀθονοσχε» πεῖς περικρανίους καλύπτρας ταῖς κορύφαις (ἴσ. κορυφαίαις) τῶν ὀχημά-

(1) Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Χωνειάτου, μικρόν τι παρηλλαγμένον, εὕρηται γεγραμμένον ὄπισθεν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἀνευρεθείσης εἰκόνος τῆς Θεοτόκου, δεσπόζοντος ἐν Κορίνθῳ τοῦ περιφήμου Λέοντος τοῦ Σγουροῦ. (2) Περὶ τῶν καμελαυκίων εἴπομεν ἤδη (ἴδε σελ. 103)· τὸ δὲ Καπάσιον, ἴσως ἐκ τοῦ Καυσία ἢ Capitium, ὁμοιάζον κα συνηχοῦν κἄπως καὶ πρὸς τὸ Κ α π ά κ ι ο ν, ἀντὶ τοῦ ὁποίου εὕρηται καὶ ἀναφερόμενον (« Δύο ὀστράκινα κλοκία μετὰ καπασίων ὑαλίνων », Νικηφ. Βλεμμ. Χημ.), ἐφόρουν οἱ ἐν τῷ Παλατίῳ φρουροῦντες Τσάκωνες. Ὁ δὲ Σουλτὰν Μεχμὲτ ἐχάρισεν εἰς τὸν Πατριάρχην Γεννάδιον » καπάσιον ἐνδυμιὸν μετὰ καμουχὸν, ὃ καὶ » δέδωκεν αὐτῷ μετὰ τοῦ δικανικίου ἰδίᾳ χειρί «. (3) Ἐπιφάν. κατὰ Καθαρῶν, ὅπου ὁ Κῶδηξ ἔχει ἀπέμυττον, διορθωθὲν εἰς ἀ π έ δ η τ τ ο ν. (4) « Φώττων, προσώπου ἐκμαγεῖον, λέγεται δ παρὰ Ῥωμαίοις καλεῖται Ὠράριον », Ἐτυμολ.

» των περιτιθέντες, καὶ τὰ κατὰ νώτου κεχυμένα λευκόλινα ταῖς ἱππείαις » γένυσιν αὐτῶν περιδέοντες, ἄλλη καὶ ἄλλη, τῆς πόλεως ἐξιππάζοντο ». Αὐτὰ ἐννοεῖ, φαίνεται, καὶ ὁ Βιογράφος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Γεώργιος ὁ Ἀλεξανδρείας, λέγων ὅτι οἱ ὄχλοι » ἐκρότουν αὐτὸν, ὑ- » ψοῦντες εἰς τὸν ἀέρα, οἱ μὲν τὰς χλανίδας ἑαυτῶν, οἱ δὲ τὰ πτερύγια τῶν » κουτζούλων, ἕτεροι δὲ ἐγχειρίδια (1), καὶ ἄλλοι τὰ φακιόλια.

Τὸ δὲ Φ α κ ε ώ λ ι ο ν ἢ ἡ Φ α κ ε ω λ ὶ ς ἦτον αὐτὸ τὸ Τουρκικὸν σ α ρ ί κ ι ο ν. » Turcicae καλύπτρα vel τιάρα persimilis, qua caput velut » zona vel cingulo circumcingitur, καθὼς λέγει (παρὰ τῷ Γκοάρῳ) ὁ Χῖος Κορέσιος, καὶ καθὼς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ἑξῆς χωρίου τοῦ Βίου τοῦ Ἁγίου Νείλου τοῦ Νεωτέρου: » Καὶ ἰδοὺ ἤρχοντο ὡσεὶ δέκα καβαλλάριοι, ἐνδύ- » ματα καὶ ὅπλα καὶ φακιόλια καὶ ὅλον τὸ σχῆμα ἔχοντες τῶν Σαρακη- » νῶν ». Ἐκ δὲ τοῦ ἑπομένου χωρίου τοῦ Ὀνειροκρίτου Ἀχμὲδ ἐξάγεται ὅτι ἦτον φόρεμα κυρίως τῶν ἐπισήμων στρατιωτικῶν: » Ἐὰν δὲ ἴδῃ τις » φακεώλιον, εὑρήσει ἀξίωμα στρατηγικὸν μέγιστον, ἀναλόγως τῆς ἐκ τοῦ » μήκους κυκλώσεως τοῦ φακεωλίου (2) ». Ἐὰν δὲ κρίνωμεν καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς στίχων Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὅπου ἡ Καλύπτρα ἑρμηνεύεται διὰ τοῦ

» Λεπταλέη δ' ὀθόνη τις ἀπήορος ἀμφὶ παρειάς,
» Ἣε καὶ ἣν καλέουσι Φακήολον Αὔσονι φωνῇ »,

φαίνεται ὅτι ἡ Φακεωλὶς ἦτον εἶδος voile, ὁποῖα τὰ τῶν Ἀράβων, καὶ ἰδίως τὰ τῶν ἐν Ἀλγερίᾳ Καβύλων. Διὰ τοιούτων τινῶν σαρικίων φαίνονται φακεωλισμένοι ἐν ταῖς vignettes τῆς ἐν Παρισίοις ἐκδόσεως τῆς Βυζαντίδος οἱ περὶ τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὸν Πατριάρχην ἄρχοντες, ὧν ἀπεικονίσαντες παρατιθέμεθα ἐνταῦθα τὸ ἀντίτυπον. Τὸ δὲ εἶδος τοῦτο τοῦ φακεωλίσματος τόσον ἀλλόκοτον ἐφάνη εἰς τὸν Λουϊτπράνδον, ὥστε εἰς τὴν θέαν τῶν terristratos τούτων, καθὼς τοὺς ὀνομάζει, ἀποδίδει καὶ τὴν ἐξαγρίωσιν τῶν δύω σκύλων, οὓς συνεπήγετο δῶρον τοῦ ἡγεμόνος τοῦ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, καθὼς εἴπομεν (3)

Μιχαὴλ δὲ ὁ Στρατιωτικὸς, » ὡς ὢν χάρτα γέρων (λέγει ὁ Κεδρηνὸς), » ἐπεβάλετο πολλὰ τῶν παλαιῶν σχολάσαντα ἐθίμων ἐπαναχτήσασθαι. » Καὶ γὰρ τὰς τῶν πολιτῶν κεφαλὰς σκέπεσθαι μὴ διὰ γραμμάτων (4),

(1) Τὰ ἄλλως Ἐ γ χ ε ί ρ ι α, χειρομάντιλα. (2) Ὀνειροκρ. 226. (3) Ἴδε σελ. 100.

(4) Ἀραδωτῶν. Ἄλλοι διορθοῦσι Γ α μ μ ά τ ω ν, ὡς ἐχόντων δῆθεν ἐνυφασμένα τέσσαρα Γ ἐν σχήματι σταυροῦ οὕτω πως: ΓΓ ΓΓ

» ὡς νῦν, ἀλλὰ διὰ μεγαλογράμμων ὀθονίων ἐκ βύσσου πορφύρας (ἴσ. » πορφυρᾶς) ἐξυφασμένων ἐκέλευσε «. Φαίνεται δὲ ὅτι σαρίκιον 'δὲν εἶχον δικαίωμα 'να φορῶσιν, εἰμὴ μόνον οἱ ἐλεύθεροι, καὶ διὰ τοῦτο ἡ Σερβέττα τῶν Γραικῶν, ἐὰν 'δὲν ἦν' ἐκ τοῦ Serviette, παρωνομάσθη πιθανῶς ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ σερμπέστ (ἐλεύθερος).

Ἐκ πάντων ὅμως τῶν τῆς κεφαλῆς σκεπασμάτων παραδοξότερον 'δὲν ἦτον δυνατὸν 'να ἐπινοήσῃ ἡ ἀνθρωπίνη κενοσπουδία παρὰ τὸ καλπάκιον ἢ καλουπάκιον, καθὼς 'τὸ ἐπρόφερον οἱ κατ' ἐξοχὴν καλουπακοφόροι Χῖοι, καὶ ἔχουσι δίκαιον 'να γελῶσιν οἱ υἱοὶ καὶ οἱ ἔγγονοι ἡμῶν, βλέποντες ἐν ταῖς τῆς οἰκογενείας εἰκόσι τὰς τερατώδεις ἐκείνας σφαίρας, αἵ τινες ἐβάρυνον ἐπὶ τόσους αἰῶνας » ὡς πατρικὴ κατάρα «, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ μακαρίτου Ῥίζου, τὸν τράχηλον τῶν πατέρων αὐτῶν.

Τῶν δὲ περὶ τὸ σῶμα ἱματίων τὸν πρῶτον ἐπεῖχε τόπον τὸ σφι(γ)κτούριον, εἶδος στενοῦ κομβωτοῦ χιτῶνος (ἐσωκαρδίου), φορούμενον ἐπάνωθεν τοῦ ὑποκαμισοβρακίου, καὶ σφιγγόμενον εἰς τὴν μέσην διὰ ζωστῆρος. Τὰ παλαιὰ Γλωσσάρια μεταφράζουσι τὴν λέξιν διὰ τοῦ Strictorium καὶ ἑρμηνεύουσι δι' αὐτοῦ τὸ Στιχάριον· ὅθεν καὶ οἱ δύο Δομέστικοι, ἱστάμενοι ἐν τοῖς δύω » χοροῖς καὶ ψάλλοντες, ἐφόρουν σφικτούρια ὡς ὁ » Πρωτοψάλτης «. Ὁ Δουκάγγιος παραβάλλει τὸ Σφικτούριον πρὸς τὸ τῶν Γάλλων justaucorps· ὁ δὲ Τζέτζης λέγει (1) » Χλαῖνα δὲ καὶ Χλανί» σκιον, τὸ νῦν καλούμενον Σφικτούριον καὶ πᾶν παχὺ ἱμάτιον «. Τὸ αὐτό, νομίζω, ἐλέγετο καὶ Καβάδι(ο)ν, τοῦ ὁποίου καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ πρᾶγμα ἐσώζετο καὶ παρ' ἡμῖν ἄχρις οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, σώζεται δὲ καὶ νῦν ἔτι παρὰ τῷ Κλήρῳ, διατηροῦντι τὴν ἀρχαίαν ἐνδυμασίαν. Ἦτον δὲ συνήθως μεταξωτόν, ὅθεν ὁ μεταξοσφικτουράτος τοῦ Πτωχοπροδρόμου· αἱ δὲ χειρίδες καὶ τὸ περιλαίμιον (ἡ τραχηλιά) αὐτοῦ, συνήθως λευκά, ἀφίνοντο, καθὼς καὶ τώρα, ἔξωθεν τοῦ ἐπιβαλταρίου, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς λεπτότητος καὶ λευκότητός 'των (2). Ὅθεν ὁ αὐτὸς πάλιν Πτωχοπρόδρομος παραγγέλλεται, καθὸ μοναχός, 'να μὴ 'τ' ἀφίνῃ 'να ἐξέχωσιν:

» Ἀπ' ἔσω τὰ μανίκια σου, ἀπ' ἔσω ἡ τραχηλιά σου «.

Ἐπάνωθεν αὐτοῦ περιεβάλλετο τὸ κολόβιον, εἶδος κοντογουνίου, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἐπιβαλτάρι(ο)ν, εἶδος ἐπενδύτου, ἀναλογοῦντος

(1) Ἐν τοῖς εἰς τὸν Ἡσίοδ. Ἔργ. καὶ Ἡμ. Σχολίοις. (2) Ἴδε τὴν ἐν σελ. 392 τοῦ Β' Μέρους παρατεθεῖσαν εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορος Ι. Παλαιολόγου.

πρὸς τὴν χλαμύδα τῶν παλαιῶν καὶ τὸ παρ' ἡμῖν πρό τινων ἐτῶν ἐν χρήσει μ π ι ν ή σ ι (ο ν)· διότι ἐφορεῖτο καὶ ἐκεῖνο συνήθως ἐκτὸς τοῦ οἴκου. Ὅθεν, τοῦ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ φρικώδους ἐκείνου λοιμοῦ τὴν ΚΠ ἐπινεμομένου, » χλαμύδα μὲν οὐκ ἦν ἐνδιδυσκόμενον τὸ παράπαν ἰδεῖν . . , ἀλλ' ἐν » πόλει, βασιλείαν ἐχούσῃ ξυμπάσης τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, ἱμάτια ἐν ἰδιω- » τῶν λόγῳ ἅπαντες ἀμπεχόμενοι, οἴκοι ἔμενον «. Ἐπειδὴ δὲ οἱ εὐπάρυφοι τῶν ἀστῶν κατεσκευάζοντο τὰς στολὰς αὐτῶν σεληνωτὰς (1) ἀπὸ » βλαττίου ὀξέος καὶ χλαμύδας παραπλησίας τῶν βασιλικῶν, ὁ Τιβέριος » ἔπαυσε ταύτας φορεῖν, διὰ τὸ μὴ εἰς ἀκαίρους χρείας δαπανᾶσθαι τὰ χρή- » ματα, ὁρίσας διδακτυλίους ὄρνας ἐν ταῖς στολαῖς αὐτῶν κόσμου χάριν » φορεῖν (2) «. Ἀλλ' ὁ δυστυχὴς Πτωχοπρόδρομος, ἀποτεινόμενος πρὸς τὴν κάππαν 'του,

» Ἐσέναν (λέγει, ἔχω) καὶ ποκάμισον, ἐσέν' κ' ἐπιβαλτάριν «.

Τὰ ἐπιβλήματα δὲ ταῦτα ἦσαν ἢ δίσχιστα, καθὼς οἱ σάκκοι τῶν ἀρχιερέων 'μας, ἢ μονόσχιστα, καθὼς τὰ τῶν γυναικῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐνταρία, καὶ ἐνδυμένα συνήθως ἔσωθεν διὰ βλαττίου ἢ βδελλίου (;) ἢ πανίου ἁπλοῦ, μετὰ περσικίων (θυλακίων).

Περίεργον δὲ φαίνεται τὸ τοῦ Ἀνδρέου De S Cruce, ὅστις, γράφων περὶ τῶν ἐν τῇ Φλωρεντιανῇ ἐκείνῃ ψευδοσυνόδῳ Ἑλλήνων Ἀρχιερέων, λέγει ὅτι τὰ ἐπιῤῥιπτάρια ἢ ἐπιβαλτάρια αὐτῶν ἦσαν γραμμάτα καὶ παρδαλά, ἐν ᾧ τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἦσαν 'μαῦρα: » **Patriarchae, Archiepiscoporum et » Episcoporum habitum ibidem vidimus nigrum, Monachorum more, Cap- » pa celestini coloris, rigis albis purpureisque per transversum a summo » usque deorsum variata** (3) «. Ἀλλ' ὁ ἱερὸς τῆς Ἀνατολῆς Κλῆρος 'δὲν ἦτον πάντοτε ἐχθρὸς τῆς ἐξωτερικῆς εὐκοσμίας καὶ ἐπιδείξεως, καὶ μάλιστα ὅταν προέκειτο περὶ δημοσίων τελετῶν, καὶ διὰ τοῦτο (;) Θεόδωρος ὁ Στουδίτης (;), ἐγκωμιάζων τὸν Ὅσιον Θεοφάνην, τὸν τοῦ Μεγάλου Ἀγροῦ, λέγει ὅτι » Τῆς κατὰ Νίκαιαν συνόδου συστάσης τὸ δεύτερον . . καὶ πάν- » των ἐφ' ἵππων ἐξόχων ἀθροιζομένων καὶ λαμπραῖς γαννυμένων ἐσθῆσιν, » αὐτὸς κτλ. «. Ὁ Πατριάρχης μάλιστα Σισίννιος ὁ Α', ὁ μετὰ τὸν Ἀττικόν, καί τοι σωφρονέστατος ἄλλως, » τὴν δίαιταν, λέγει ὁ Σωκράτης (4), » ἦν οὐ λιτός, ἀλλὰ πολυτελεῖ ταύτῃ ἐκέχρητο «, καὶ οὐ μόνον ἐνεδύετο

(1) Μή τι γραπτέον σ ω λ η ν ω τ ά ς; τὰς λεγομένας ἄλλως μ α σ ο υ ρ ω τ ά ς. (2) Κεδρηνὸς . . . (3) **Collationibus Concilii Florentini**, ὅπου ἴδε καὶ τὴν Θ' εἰκόνα.
(4) Βιβλ. ΣΤ', κβ'.

λευκά, ἀλλ' ἐλούετο καὶ δὶς τῆς ἡμέρας, καὶ τοῦτο ἐν δημοσίοις λουτροῖς. Ἐπειδὴ δὲ 'τὸν ἠρώτησέ ποτέ τις, διατί, ἐπίσκοπος ὤν, λούεται δὶς τῆς ἡμέρας; διότι 'δὲν προφθάνω, ἀπεκρίθη, 'να λουσθῶ τρίς. Εἰς ἄλλον δὲ, ἐρωτήσαντα αὐτὸν, » Ποῦ γέγραπται λευκὰ φορεῖν τὸν ἱερωμένον; Εἰπέ μοι σὺ πρῶτον, εἶπε, ποῦ γέγραπται φορεῖν τοῦτον μέλανα; Καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος διηπορήθη πρὸς τὴν τοιαύτην ἀντερώτησιν, » Ἀλλὰ σὺ μὲν, προσέθηκεν ὁ Σισίννιος, 'δὲν θέλεις δυνηθῇ 'να μοὶ ἀποδείξῃς τοῦτο· ἐμοὶ δὲ συμβουλεύει ὁ Σολομὼν, λέγων: » Ἐν παντὶ καιρῷ ἔστωσαν ἱμάτιά σου λευκὰ (Ἐκκλησ. Θ', 8) «. Τῇ ἀληθείᾳ εἶχε πνεῦμα ὁ Πατριάρχης οὗτος, καὶ εἶχον δίκαιον 'να 'τὸν θαυμάζουν καὶ 'να 'τὸν ἀγαποῦν, ὄχι μόνον οἱ Ἐπίσκοποι, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ τῆς Συγκλήτου περιφανεῖς, καθὰ διηγεῖται ὁ Σωκράτης. Εἰς τὰ 1675-76, ὁ Πατριάρχης ἐφόρει, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σπὼν καὶ Wehler, μέλαν καπάσιον, περιδεδεμένον διὰ πλεκτοῦ (σειρητίου), καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι καὶ ἡγούμενοι, ὅμοιον τῇ τῶν κοσμικῶν ἱερέων π ε ρ ι σ τ έ ρ ᾳ, παραφθαρείσῃ πάντως ἐκ τοῦ Π ε ρ ι τ ι ά ρ α, ἥτις, κατὰ τὸν Τζέτζην (1), ἦτον

» τῆς κεφαλῆς τὸ φόρημα τῶν πολιτῶν κυρίως «.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ὁμολογητὴς Πατριάρχης Μεθόδιος, ἀνακληθεὶς ἀπὸ τῆς ἐξορίας ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου, τὰς σιαγόνας εἶχεν ὀθόνῃ λεπτῇ δεδεμένας, ὡς παραλυθείσας ὑπὸ τῶν βασάνων, ὅσας εἶχεν ὑποστῇ, λαλῶν ὑπὲρ τῶν ἁγίων εἰκόνων, συμπεραίνει ὁ Γλυκᾶς ὅτι »συνήθεια μέχρι τοῦ νῦν κεχρά» τηκεν ἐν ἀρχιερεῦσι τὸ καὶ τοῖς ἐμπροσθίοις μέρεσι δεδεμένας ἔχειν ὀθό» νας «. Τὸν τόπον τῶν ὀθονίων τούτων, μοὶ ἔλεγεν ὁ ἀείμνηστος Πατριάρχης Κωνστάντιος ὁ ἀπὸ Σιναίου, ἐπέχουσιν αἱ ἑκατέρωθεν τοῦ ἐπανωκαμηλαύχου ἀπῃωρημέναι μέχρι τοῦ νῦν ταινιοειδεῖς ἄκραι. Σέβομαι τὴν γνώμην τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐκκλησίας Πατρός· ἀλλὰ νομίζω ὅτι, ἐὰν τὸ ἐπανωκαμήλαυχον, ὡς ἐκ τοῦ σχήματός 'του, ἐμφαίνει τὸ κατωμαδὸν ἀρθὲν ὑπὸ τοῦ καλοῦ ποιμένος ἀπολωλὸς πρόβατον (ὅθεν καὶ οἱ τῆς Γεωργίας Ἐπίσκοποι ἀρνίου δέρμα φοροῦσιν ὡς ἐπανωκαμήλαυχον), αἱ, περὶ ὧν ὁ λόγος, ταινίαι εἰκονίζουσι μᾶλλον τοὺς ἐμπροσθίους αὐτοῦ πόδας. Ὅσον δὲ διὰ τὰς περὶ τὰς σιαγόνας τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου περιειλημμένας λεπτὰς ὀθόνας, ταύτας ἀναπληροῖ, νομίζω, καταλληλότερον τὸ περὶ τὸ χαμηλαύκιον τῶν ἀρχιερέων μας περιδεόμενον χ α σ μ π α σ τ ί. » Τὴν ἐπὶ τῆς » κεφαλῆς δὲ ταύτην καλύπτραν, ἣν τοὺς πατριάρχας ἔθος φέρειν, ἂν μὴ

(1) Ἱστορ. Η', στιχ. 340.

» τοῦ τάγματος ὥσι τῶν μοναζόντων, ὀθόνη λευκῇ περιειλημμένην πρό-
» τερον, Ἰωάννης ὁ Καλέκας (1), εἰς σεμνότερόν τι περιστήσας τὸ σχῆμα,
» κατεκόσμησε χρυσῷ (2), εἰκόνας αὐτῇ τοῦ τε Σωτῆρος ἡμῶν ἐγγράψας
» Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Προδρόμου (3) «. Κατὰ δὲ τὸν Δοσίθεον (4) καὶ Μελέτιον (5), ὁ Πατριάρχης Μεθόδιος ὁ ἀπὸ Ἡρακλείας, καββαδοφορήσας τῷ 1669 ἐν Ἀδριανουπόλει, ἐπέστρεψεν ἀπὸ τῆς Πόρτας εἰς τὴν Μητρόπολιν μὲ κόκκινον καλπάκι ἀπὸ κατηφὲν, ὅπου εἶχε λευκοὺς ἀργυροῦς σταυρούς· οἱ δὲ πρὸ αὐτοῦ Πατριάρχαι (τῷ 1612) ἐφόρουν καὶ μέγα πλατὺ σκιάδιον (6), τὸ ὁποῖον τῶν Εὐρωπαίων τις ὀνομάζει chapeau ou sombrère, ὑπὲρ τὸ ὁποῖον ἔβαλλον εἶδος κουκκούλας, ὁμοίας, λέγει, τῇ τῶν ἐν Ῥώμῃ Φλαμινίων τῇ καλουμένῃ Apex, ἑκατέρωθεν τῆς ὁποίας ἐξήρτηντο δύω πλατέα κροσσωτὰ κρεμαστάρια. Ὁ δὲ Ι. Παλαιολόγος εἶχεν ἐπιτρέψῃ τῷ 1347 εἰς τοὺς ἐγκρίτους τῶν Κληρικῶν Θεσσαλονίκης 'να φορῶσιν » ἐπάνω τῶν σκιαδίων αὐτῶν σταυροὺς «, ὥστε καὶ ἐκ τούτου δῆλον ὅτι οἱ κληρικοὶ ἐσκιαδοφόρουν.

Μέχρι τινὸς ἦτον ζήτημα μεταξὺ τῶν ἀρχαιολόγων, ἐὰν οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι ἐφόρουν 'σώβρακα. Τὸ ζήτημα τοῦτο, πολύκροτον ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Γρονοβίου καὶ τοῦ Γρεβίου, ἐλύθη πρὸ πέντε ἐτῶν κατηγορηματικῶς, ἀνορυχθέντος τῇ 26 Ἰανουαρίου τοῦ 1863 ἐν Πομπηΐᾳ τοῦ σκελετοῦ ἀπολιθωμένου, ἢ μᾶλλον ἀποτετυπωμένου ἐπὶ τῆς ἀπολιθωθείσης σποδοῦ, ἀνδρὸς φέροντος ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐνδυμασίαν. Ἐπίσης ἐβρακοφόρουν καὶ οἱ Γραικορωμαῖοι, καὶ αἱ ἀναξυρίδες αὐτῶν συνεκρατοῦντο περὶ τὴν ὀσφὺν διὰ ζώνης, καθὼς φαίνεται ἐξ ὧν περὶ τοῦ εὐνοουμένου τῆς Ἀντωνίνης Θεοδοσίου διηγεῖται ἐν τῇ μυστικῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ ὁ Προκόπιος. Ἀντὶ τῆς ζώνης ὁ Χωνειάτης συμπτύσσει τὴν ἀναξυρίδα τοῦ διοικητοῦ τῆς Θεσσαλονίκης Δαβὶδ τοῦ Κομνηνοῦ » ὀπισθίῳ δεσμεύματι «.

Τὸ δὲ θυλάκιον (ἡ τζέπη) τῶν φορεμάτων ἐκαλεῖτο περσίκιον:

» Ἁπλόνω στὸ περσίκιν μου, γυρεύω τὸ πουγγίν μου,
» διὰ στάμενα τὸ ψηλαφῶ, κὴ αὐτὸ γέμει χαρτία«,

λέγει ὁ Πτωχοπρόδρομος. Ὅθεν καὶ »οἱ εὔθικτοι κλέπται«, οἱ Λατινιστὶ

(1) Προχειρισθεὶς ἀπὸ κοσμικοῦ ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου διὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ, πατριαρχεύσας δὲ ἔτη ιδ', καὶ πολλὰ παθὼν καὶ δράσας ἐν τοῖς ἐμφυλίοις τότε πολέμοις, ὧν οὗτος καὶ ὁ Ἀπόκαυκος ἦσαν οἱ πρωταγωνισταί. (2) » Σηρικοῖς καὶ χρυσοῖς ὑφάσμασι «, λέγει ὁ Γρηγορᾶς. (3) Καντακουζ. . . . (4) Δωδεκαβ. ΙΑ', ιά, 4. (5) Ἐκκλησ. Ἱστορ. Τόμ. Γ', σελ. 467. (6) Ἴδε πλείω περὶ τούτου ἐν Κεφαλ. Ε' τοῦ Δ' Τμήματος.

Δερεκτάριοι (coupe-bourses), ἐκαλοῦντο Π ε ρ σ ι κ ά ρ ι ο ι. Ἦτον δὲ, κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ Κοραῆ, ἐκ δέρματος Περσικοῦ ἢ Παρθικοῦ, ὅθεν καὶ αἱ Π ε ρ σ ι κ α ὶ, εἶδος γυναικείων ἐμβάδων.

Δὲν ἦσαν ὀλιγώτερον περίεργα καὶ τὰ ὑποδήματά των, προέχοντα συνήθως πολὺ τοῦ ποδὸς καὶ καταλήγοντα εἰς ὀξὺ καὶ ἀγκυρωτὸν σχῆμα. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν Τερτυλλιανὸς (1) ἀγκυρόποδας (uncipedes) ὀνομάζει τοὺς Ῥωμαίους, ὁ δὲ Λέων ἐν τοῖς Τακτικοῖς διατάττει » τὰ ὑποδήματα » τῶν στρατιωτῶν μὴ ἔχειν ὀξείας ἔμπροσθεν «. Τὰ χαμπύλα ταῦτα ὑποδήματα, εἶδος κοθούρνων μὲ ὑψηλὰς κρηπῖδας, » Sicyonia calceamenta «, καθὼς τὰ ὀνομάζει ὁ Λουΐτπράνδος, ἐλέγοντο caudata, rostrata, uncinata καὶ repandus. Ὁ Πτωχοπρόδρομος τὰ ὀνομάζει μ α κ ρ ο μ ύ τ η κ α, καὶ λέγει ὅτι τῷ παρήγγελλον·

» Βαθειὰ χαλίκια ἀγόρασε, καὶ φόρει 'τα ὡς τὴν μέσην,
» καὶ μὴ φορῇς τὰ χαμηλὰ μὲ τὰς μακρέας μύτας«.

Ἡ δὲ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ λέγει (2) ὅτι τοὺς περικόμψους νεανίας τοῦ καιροῦ της διέκρινον πρὸς τοῖς ἄλλοις » καὶ πεδίλων π ρ ο ά λ μ α τ α «. Τὸ ἔθος τοῦτο ἐπεκράτησεν ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, παρὰ τοῖς εὐγενέσι μάλιστα, καθὼς δύναταί τις 'να πληροφορηθῇ ἐκ πολλῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰκόνων. Κατήντησε δὲ εἰς τοσαύτην ὑπερβολὴν, ὥστε πολλάκις τὸ πέδιλον ἐξετείνετο καὶ εἰς δύω ποδῶν μῆκος, περιστρεφομένης δρισειδῶς τῆς ἄκρας αὐτοῦ καὶ προσδενομένης διὰ χρυσῆς ἁλύσου περὶ τὸ γόνατον. Ὅθεν καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδος ὁ Δ' ἐξέδοτο τῷ 1464 νόμον, διαγορεύοντα μηδένα ὑπὲρ τοὺς δύω δακτύλους προεχούσας τὰς ἄκρας τῶν ὑποδημάτων φορεῖν, ἢ τελεῖν πρόστιμον εἴκοσι σολδίων. Ἀλλὰ καὶ ἐν Παρισίοις, οὐ μόνον κατὰ τὴν ΙΓ' καὶ ΙΔ' ἑκατονταετηρίδα, ἀλλὰ καὶ πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν, ἦσαν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς εὐπαρύφοις τὰ μακρομύτικα ταῦτα ὑποδήματα, καλούμενα souliers à poulaines, ἤτοι Πολωνικά (3).

Φαίνεται δὲ ὅτι αἱ γυναῖκες, καθὼς καὶ οἱ θηλυδρίαι πιθανῶς ἄνδρες, τὰ κατεσκεύαζον καὶ ἐκ σηρικοῦ ὑφάσματος (βλαττίου). Κατὰ τῶν τοιούτων κατεφέρετο πολὺς ὁ θεῖος Χρυσόστομος. » Ὅταν γὰρ τὰ νήματα (λέ» γει) τὰ σηρικά, ἃ μηδ' ἐν ἱματίοις ὑφαίνεσθαι καλὸν, ταῦτα ἐν ὑποδήμασι » διαῤῥάπτητε, πόσης ὕβρεως, πόσου γέλωτος ταῦτα ἄξια« ; Ἀλλ' ὁ Χω-

(1) De Pallio Cap. 5. (2) Β.ϛλ. Ε'. (3) Ἰδὲ Bayle Dict. T. IX, σελ. 233 τῆς νέας ἐκδόσεως.

νειάτης ἀναφέρει καὶ » πέδιλα ἐστιγμένα χρυσῷ, ἐς αὐτὸν ἀπολήγοντα τὸν » ἀστράγαλον«. Ὁ δὲ Πτωχοπρόδρομος λέγει ὅτι οἱ Καβαλάριοι ἐφόρουν καὶ φτερνιστῆρας β ο υ τ ο υ λ ω μ έ ν α ς τοῖς ποσὶν, τὸ ὁποῖον ἑρμηνεύουσι bouclées. Ἠλείφοντο δὲ ἀνέκαθεν διὰ μέλανος μίγματος ὁποιουδήποτε, κυρίως δὲ διὰ πίσσης (ὅθεν τὸ περικωνίζειν), καὶ ἐστιλιβόνοντο, καθὼς καὶ σήμερον. » Πέδιλα, λέγει Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἐπιμελῶς ἐν τῷ » μέλανι στίλβοντα καὶ περιέργως ταῖς ἀπὸ τῶν ῥαφίδων γραμμαῖς ἐπι- » τέρποντα «.

Τῶν ὑποδημάτων προϋπενεδύοντο αἱ κ ά ρ τ ζ α ι καὶ τὰ ὀ ρ τ ά ρ ι α, μαλλιαρὰ τσουράπια ἢ καλτσούνια, αἱ ἀσκέραι τῶν παλαιῶν. Τῶν δὲ γυναικῶν ἦσαν πολύχροοι (π α σ ύ λ ο γ α ι ς, καθὼς λέγονται ἐν τῷ ποιήματι τῷ ἐπιγραφομένῳ Θ ρ ῆ ν ο ς ΚΠ), τὰ δὲ ἐμβάδιά ᾿των ἀ χ ε λ ω ν ό κ ο π α.

Ἐν γένει ἡ πολυτέλεια, τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνυντο καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, ᾿δὲν εἶχεν ὅρον, καί τις élégant, ζ α ρ ί φ η ς ἤ, καθὼς ἐλέγοντο ἐπὶ τοῦ Πτωχοπροδρόμου, Σ τ λ ι β ί τ σ η ς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ᾿δὲν ἤθελε διόλου μείνῃ ὀπίσω τῶν σημερινῶν ᾿μας petits-maitres.

» Πολλοὶ φοροῦν μεταξωτὰ, βελοῦδα, τζαμηλόττια,
» πᾶσα λογῆς κατάκοπα, φαρδιὰ τὰ μανικότια (1) «.

Τῶν γυναικῶν ἰδίως ἡ πολυτέλεια, καίτοι ὑπερβάλλουσα, καθὼς πάντοτε καὶ παντοῦ, ὅπου δημοσία ἀρετὴ ᾿δὲν ὑπάρχει, μόλις ὑπερέβαινε τὴν τῶν ἀρχοντοπούλων. Τὸ φυκιασίδιον ἦτον ἄφευκτον· τὰ ἐπικάρπια τῶν χειρῶν αὐτῶν ἦσαν σκεπασμένα διὰ χρυσῶν ἐλασμάτων. Εἰς γυναῖκα ἐλευθέραν ἦτον ἐντροπὴ ᾿να ἔχῃ κατόπιν αὐτῆς ἐν τῇ ὁδῷ δύω μόνον ὑπηρέτας. Τὸ δὲ πλῆθος τῶν συνοδευόντων τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ μεγιστᾶνας τοῦ Κράτους, καὶ μάλιστα τοὺς Ἐπάρχους, ὑπηρετῶν καὶ ῥαβδούχων, ἢ καὶ ἁπλῶς πελατῶν, εἶν᾿ ἀπίστευτον.

Ἀλλ᾿ ἡ χρῆσις τῶν χειροκτίων (περιχειρίδων), περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΒ´ τοὐλάχιστον αἰῶνος, ᾿δὲν ἦν γνωστὴ ἐν ΚΠ, ὁ δὲ Χωνειάτης, περιγράφων τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ Λατίνου Πατριάρχου τῆς ΚΠ Θωμᾶ Μοροζίνη, λέγει ὅτι » περιέκλειε τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐντὸς θηκῶν δερματίνων, ἐσχισμένων » περὶ τοὺς δακτύλους «. Οἱ δὲ μεταξὺ τῶν Ὀθωμανῶν νέοι καλλωπισταί, μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν συνείθισαν τὰ χειρόκτια, προσδιωρισμένα ὑποχρεω-

(1) Θρῆν. ΚΠ.

τικῶς μόνον διὰ τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς καὶ διὰ τοὺς στρατιώτας τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς ἐν ταῖς παρατάξεσιν.

Δὲν δυνάμεθα δὲ 'να διισχυρισθῶμεν ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἐκληρονόμησαν καὶ τὴν περὶ τὰ δακτυλίδια πτόησιν τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων, παρὰ τοῖς ὁποίοις τὰ κοσμήματα ταῦτα ἦσαν ὄχι μόνον καλλωπισμὸς, ἀλλὰ καὶ σημεῖον εὐγενείας, οἱ δὲ Ἱππόται 'τὰ ἔφερον καὶ ὡς διακριτικὰ τοῦ τάγματός αὐτῶν σύμβολα. Ἦσαν δὲ τόσον ζηλότυποι δι' αὐτὰ, ὥστε οὐδέποτε 'τὰ ἔξηγον τοῦ δακτύλου 'των. Ἐσφράγιζον δὲ δι' αὐτῶν, οὐ μόνον τὰς ἐπιστολὰς καὶ τὰ κιβώτιά 'των, ἀλλ' ἕως καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀμφορεῖς τοῦ οἴνου 'των, ὅθεν καὶ εἶχον ὅλα ἐπ' αὐτῶν γλυφήν. Ὁ Μαικήνας εἶχεν ἐπὶ τοῦ δακτυλίου 'του γεγλυμμένον βάτραχον· ὁ Πομπήϊος λέοντα· πολλοὶ ἐνέγλυφον τὴν ἰδίαν 'των εἰκόνα ἢ τὴν τῆς ἐρωμένης 'των· ἐπὶ δὲ τῶν Αὐτοκρατόρων, οἱ αὐλικοὶ ἔφερον τὴν εἰκόνα τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἡ δὲ πολυτέλεια εἶχε καταντήση ὥστε τὰ χειμερινὰ δακτυλίδια 'να ἦνε ἄλλα παρὰ τὰ θερινὰ, βαρύτερα δηλαδὴ καὶ μετὰ μεγαλητέρων λίθων!! Ἓν δακτυλίδιον 'δὲν ἤρκει, ἀλλ' ἐφόρουν ἄχρι τριῶν εἰς ἕκαστον δάκτυλον, ἑκάστην δηλαδὴ φάλαγγα δακτύλου. Παρετηρήθη δὲ ὅτι ἡ παρακμὴ τῆς Ῥώμης χρονολογεῖται ἀφ' ὅτου τὰ χρυσᾶ δακτυλίδια ἀντικατέστησαν τὰ σιδηρᾶ. Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥώμῃ δικηγόρος πένης 'δὲν εἶχε πελάτας, ὡς ὑποτιθέμενος ἀσήμαντος καὶ ἀνεπιτήδειος, οἱ δικολάβοι καὶ ῥήτορες ἐφιλοτιμοῦντο, παρεκτὸς τῆς ἄλλης ἀβρότητος καὶ φιλοκαλίας, 'να στολίζωσι καὶ τὰ δάκτυλα αὐτῶν διὰ πολυτίμων δακτυλιδίων, καὶ μανθάνομεν ἐκ τοῦ Ἰουβεναλίου, ὅτι ῥήτωρ τις Παῦλος, ὁσάκις ἔμελλε 'να ἐμφανισθῇ εἰς τὸ βῆμα, ἐμίσθονε πολύτιμόν τινα σαρδώνυχα, ὅς τις 'τῷ ἔφερε πλειοτέρους πελάτας, παρ' ὅσους εἶχον ὅλοι οἱ ἄλλοι δικηγόροι. Κατήντησαν ἐπομένως 'να φορῶσιν ἀνὰ τρεῖς, ὡς εἴπομεν, σμαραγδίνους δακτυλίους εἰς ἕκαστον δάκτυλον, τοὺς ὁποίους καὶ συνέκρουον ὡς κροτάλια (castagnettes), πρὸς ἔνδειξιν μεγαλοπρεπείας! Καὶ περιγελῶμεν ἔπειτα τοὺς Τούρκους!

Ἡ πολυτέλεια τῶν Τούρκων, καθὼς καὶ τῶν Τουρκομεριτῶν, 'δὲν εἶν' ὀλιγαρκεστέρα τῶν Εὐρωπαίων. Καὶ αὐτῶν αἱ γυναῖκες δαπανῶσιν ἀλύπητα· καὶ αὐταὶ σωρεύουσι μαργαρίτας ἐπὶ μαργαριτῶν καὶ ἀδάμαντας ἐπὶ ἀδαμάντων. Ἀλλ' ἐν ᾧ 'δὲν λογοπραγοῦσι περὶ τῆς τιμῆς ἐπιχρύσου τινος δίφρου ἢ ἀνδρομήκους κατόπτρου· ἐν ᾧ ἀγοράζουσι τριπλασίας τιμῆς βαρύτιμον κομβολόγιον, ἢ ὡρολόγιον, ἢ τηλεσκόπιον, ἢ περιστόμιον πίπας, 'δὲν δίδουσιν οὔτε δύω γρόσια διὰ τὴν σπανιωτέραν εἰκόνα τοῦ Ῥαφαὴλ ἢ τοῦ Λεωνάρδου ἢ τοῦ Βερνέττου, οὔτε διὰ τὸ ὀδόντιον τοῦ Νεύτωνος ἢ τὰ ὀμματοϋάλια τοῦ Οὐολταίρρου. Ἀγαπῶσι δὲ καθ' ὑπερβολὴν τὰς γοῦνας,

καὶ ὑπῆρχον ἄλλοτε Πασσάδες, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἑκατοντάδα τοιούτων, τὴν μίαν πολυτελεστέραν τῆς ἄλλης. Ἐπίσης ἐκτιμῶσι καὶ ἀγοράζουσι πολλοῦ καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ ὡραίους ἵππους, τοὺς ὁποίους καὶ γηροκομοῦσιν ἀπαυδήσαντας ὑπὸ τῶν ἐτῶν. Αἱ δὲ γυναῖκες φορτόνονται πολυτίμους λίθους καὶ χρυσᾶ κοσμήματα, τοῦ ὁποίου αἰτία εἶνε κατά τι καὶ αἱ συχναὶ πυρκαϊαί· διότι δὲν εἶνε παράδοξον, ἐπιστρέψασα ἡ Κυρία ἀπὸ τῆς ἐξοχῆς, 'να εὕρῃ πυρποληθεῖσαν τὴν οἰκίαν 'της, καὶ 'να τὴν ἀνοικοδομήσῃ διὰ μόνων τῶν κειμηλίων, ὅσα ἔφερεν ἐπάνω 'της.

Ὑποδήματα στενὰ οὐδεὶς τῶν Ὀθωμανῶν φορεῖ, ὑπόχρεοι ὄντες 'να πλύνωσι πεντάκις τῆς ἡμέρας τοὺς πόδας. Καὶ διὰ τοῦτο εἶνε ἀπηλλαγμένοι τῶν διαστροφῶν ἐκείνων τοῦ ποδὸς, αἱ ὁποῖαι βασανίζουσι τοὺς Εὐρωπαίους. Ἐπὶ δὲ Σουλεϊμάνου τοῦ Κανουνῆ τῷ 1541 προυτέθη, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ὡς ζήτημα θρησκευτικὸν, ἐὰν ἐπιτρέπηται εἰς τοὺς Μουσουλμάνους 'να φορῶσιν ἐμβάδια (μέστια) προσεῤῥαμμένα εἰς τὰς ἀναξυρίδας, καὶ ἐπειδὴ μόνος ὁ Μουφτῆς Τσιβιζαδὲς ἐγνωμοδότησεν ἀποφατικῶς, ἐναντίον τῆς ὁμοψήφου γνώμης τῶν λοιπῶν Οὐλεμᾶ, ἐπαύθη.

Βούρσαν δὲ δὲν μεταχειρίζονται· διότι αἱ τρίχες τοῦ χοίρου ἀπαγορεύονται, ὡς ἀκάθαρτοι, ὑπὸ τοῦ Κουρ-ἂν. Ἔχουσι δὲ ἀντ' αὐτῶν μικρὰ σάρωθρα πρὸς ξεσκόνισμα τῶν φορεμάτων, καὶ οἱ πλούσιοι μόνον βύρσας ἀπὸ τριχῶν καμήλου.

Δὲν μεταχειρίζονται δὲ οὔτε θολίαν ἢ σκιάδιον· διότι θεωροῦσιν ἁμάρτημα τὸ 'ν' ἀπωθήσωσιν ἀπ' αὐτῶν τὴν ε ὐ λ ο γ ί α ν τ ο ῦ Θ ε ο ῦ, καθὼς ὀνομάζουσι τὴν βροχήν. Σκεπάζονται δὲ μόνον διὰ κουκούλας ἢ διὰ τοῦ μανδυλίου 'των. Ἐν γένει δὲ, δὲν εἶνε δοῦλοι τοῦ συρμοῦ· διότι ἐν παντὶ ἀποστρέφονται τὴν καινοτομίαν, καὶ ἀπῃτεῖτο ἡ σιδηρᾶ τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ θέλησις, ἵνα 'τῶν ἀλλάξῃ τὴν ἐνδυμασίαν, τὴν ὁποίαν οὐχ ἧττον διετήρησαν ἄχρι τέλους τῆς ζωῆς αὐτῶν οἱ γέροντες καὶ τῶν νέων οὐκ ὀλίγοι, καὶ μάλιστα οἱ μακρὰν τῆς πρωτευούσης.

Μὴ γένοιτο 'να τολμήσω 'να ἀνασύρω τὸ μυστηριῶδες παραπέτασμα τοῦ γυναικείου τιμωνείου, καὶ 'να ῥίψω ἀδιάκριτα βλέμματα εἰς τῆς τ ο υ α λ έ τ τ α ς τῶν Κυριῶν τὰ μυστήρια! Περιορίζομαι δὲ εἰς τὸ 'να θαυμάσω τὰ φαινόμενα, καὶ 'να ἐνθυμίσω μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Δ ο υ δ ο ῦ - μ π ο υ ρ ν ο ῦ σαρικίου, ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἐκαμάρονον αἱ προμήτορες ἡμῶν, καθὼς καὶ αὐτῶν πάλιν αἱ τρισεπιπαππομήτορες ἐμάγευον τοὺς συγχρόνους 'των, φοροῦσαι » Σιδόνια ἔργα παμποίκιλα, ἃ δὴ νῦν, παραφθαρέντος τυχὸν τοῦ ὀνόματος τῇ τῶν πολλῶν ἀμαθείᾳ, λέγεται Σ ε ν δ ὲ ς «, κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον, ἢ

» χάρτζαις πασύλογαις, κὴ αὐταῖς νᾶναι καταχομμέναις,
» παπούτζαις ἀχελωνόχοπαις, εὔμορφα χαμωμέναις . . .
» Κὴ ἀπάνω εἰς τὰ τραχήλιά 'των, εἰς τὰ τουρνεύματά 'των,
» ὁλόχρυσα γουρζέρια (1) μέχρι καὶ τὰ βυζιά 'των (2)«.

Ἀλλὰ ποῦ τὰ πλατέα ἐκεῖνα σ α ρ α β ά ρ ι α, τὰ βαρυχέντητα ἐ ν τ α ρ ί α, τὰ πολυτάλαντα λαχούρια, τὰ ὁποῖα κατώρθοναν 'να φορῶσι τόσον ἐπιχαρίτως αἱ καλλίζωνοι δέσποιναι τῆς πατρίδος μου;

» Ποῦ ἐκεῖνα τὰ σαρίκια; ποῦ ἐκεῖνα τ' ἀντεριά,
» τὰ ζουνάρια, τὰ σαλβάρια, καὶ τὰ ῥοῦχα τὰ βαρειά; (3).

Τί ἔγειναν τὰ ἀσήκωτα ἐκεῖνα ἐπανωφόρια, οἱ κατὰ γῆς συρόμενοι γ ι α κ ά δ ε ς τῶν φερατζέδων, κατὰ τῶν ὁποίων, καθισταμένων πολλάκις χιλιάδος γροσίων καὶ ἐχόντων ἐπ' αὐτῶν διὰ τὰς χαννούμισσας κεντημένα τοῦ Κορανίου ῥητὰ καὶ ἐρωτικὰ μ π ε ϊ τ ι α, τοσάκις ἐκήρυττε πόλεμον ἡ ἐξουσία; Ἀλλ' αἱ γυναῖκες ὄχι μόνον ἐγέλων, ἀψηφοῦσαι τὰ τοιαῦτα γ ι α σ ά κ ι α, τὰ ὁποῖα μόλις διήρκουν ἕνα μῆνα, ἀλλ' ἀντέταττον κατὰ τῆς ἀλόγου βίας καὶ στρατηγήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν πρῶτον ἐπεῖχον τόπον αἱ πλάσταὶ ἐγκυμοσύναι καὶ αἱ προσποίητοι λειποθυμίαι, καὶ ἐνίκων, ἐννοεῖται, αὐταί. Ἰδίως δὲ τῷ 1755, θελήσαντος τοῦ Σουλτὰν-Ὀσμὰν 'να μεταῤῥυθμίση δῆθεν τὰ ἤθη, καὶ διατάξαντος πρὸς τοῖς ἄλλοις 'να σμικρυνθῶσιν οἱ γιακάδες τῶν φερατζέδων, καθὼς καὶ τὰ φακεώλια τῶν γυναικῶν, τὰ ὁποῖα ὡμοίαζον τὰ σαρίκια τῶν Τσαούσων, αἱ γυναῖκες ἐπενόησαν τρόπον, ὥστε, ἅμα ἔβλεπον μακρόθεν πλησιάζοντα τὰ τ ε π τ ί λ ι α (4), συνέστελλον διὰ συρτοθηλειᾶς τοὺς γιακάδες καὶ τὰ σαρίκιά 'των. Διηγοῦνται δὲ ὅτι ἑταῖρά τις, συλληφθεῖσα μετὰ φορεμάτων ἀπηγορευμένων, ἀφῆκε 'να τὴν φέρωσιν ἔμπροσθεν τοῦ Βεζίρη· ἀλλά, πρὶν εἰσαχθῇ εἰς τὴν αἴθουσαν, ἔσυρε τῶν θηλειῶν 'της τὰ γαειτάνια, εἰς τρόπον ὥστε τὸ φακεώλιόν 'της, καθὼς καὶ τὸ τοῦ φερατζέ 'της ἐπινώτιον, ἐσμικρύνθησαν κατὰ τρία τέταρτα. Ἀποροῦντος δὲ τοῦ ἀστυνομικοῦ ὑπηρέτου διὰ τὴν αἰφνιδίαν ταύτην μεταμόρφωσιν, » εἰπὲ εἰς τὸν κύριόν σου, ἀπεκρίνατο χλευάζουσα ἡ, γυνὴ ὅτι ἀπήντησας σαρίκιον ἐγγαστρωμένον, τὸ ὁποῖον, ἅμα σὲ εἶδεν ἀπέβαλεν, ὑπὸ φόβου «.

Αἱ Τούρκισσαι καὶ Ἀρμένισσαι βάφουσι καὶ τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων, πι-

---

(1) Gorgerettes. (2) Θρῆν. Κωνσταντινουπόλ.. (3) Ταντελίδου Παίγνια, σελ. 124.
(4) Τοὺς ἀστυνομικοὺς ὑπηρέτας μετημφιεσμένους, ὅπως μὴ γνωρίζωνται.

νὲς δὲ καὶ τὰ πέλματα τῶν ποδῶν αὐτῶν διὰ τῆς Κ χ ν ᾶ ς (1), ἔθος ἀρχαιότατον, διότι ὅλαι σχεδὸν αἱ εὑρεθεῖσαι μούμιαι ἔχουσι τοὺς ὄνυχας χρωματισμένους πορφυροκιτρίνους. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ χρωματισμὸς οὗτος τῶν ἀκροδακτύλων ἔχει ἀρχικὴν αἰτίαν τὸν τῆς κόμης χρωματισμόν· διότι, ἀφ' οὗ ἡ Κυρία βάψῃ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς 'της, φύσει τὰ δάκτυλά 'της μένουσι κεχρωματισμένα δυσεξιτήλως. Πιθανὸν δὲ 'να συντελῇ, διὰ τὴν στυπτικὴν τοῦ φυτοῦ δύναμιν, καὶ εἰς τὰς ῥαγάδας καὶ τὰς παρωνυχίδας.

Βάφουσι δὲ καὶ τὰς ὀφρῦς καὶ τὰς βλεφαρίδας αὐτῶν διὰ τοῦ Σ ο υ ρ μ έ, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει καὶ ἡ Γραφὴ (2) καὶ ὁ Ἰουβενάλιος (3). Εἶνε δὲ τῶν ἀρχαίων τὸ Σ τ ί μ μ ι (Stibium), τὸ καλούμενον σήμερον Ἀντιμόνιον ἢ Ἀντιμόναχον (antimoine), τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν Πλίνιον (4), ἐπωνομάζετο, διὰ τὴν χρῆσιν καὶ τὰ ἀποτελέσματά 'του, π λ α τ υ ό φ θ α λ μ ο ν, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐνόνεται καὶ κηκίδιον. Διότι τὰ » μέλανα ὄμματα ὑπὸ μελαίναις ὀφρύσιν «, ἦσαν ἀνέκαθεν ἐν τῇ Ἀσίᾳ καὶ τῇ μεσημβρινῇ Εὐρώπῃ πολυθέλγητρα. Τὸ δὲ ὄνομα μ α υ ρ ο μ μ ά τ η ς, εἶνε, καθὼς εἴπομεν καὶ περὶ τοῦ Τουρκικοῦ Κ α ρ ά, συνώνυμον τοῦ Χαριτοβλέφαρος, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκολάκευον οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Φαληρέα Δημήτριον, μαυρομμάτην πάντως.

Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Χωνειάτου αἱ γυναῖκες τῆς ΚΠ ἐφόρουν καὶ πρόσθετα σγουρὰ ἢ τζουλούφια, » ἐπικροτάφια καθέματα οὔλων καὶ λευκῶν (;) » τριχῶν «, τὸ ὁποῖον ὁ μιξοβάρβαρος κώδηξ μεταφράζει » σκοφίας μετὰ τῶν ὧν εἶχον μιτρῶν ἐκ τριχῶν ὁμαλῶν καὶ ξανθῶν «, ἀλλ' ἀντ' ἄλλων, καθὼς βλέπετε. Αἱ εὐλαβέστεραι ἔφερον ὡς ἔγγιστα καὶ φυλακτήρια μικρὰ εὐαγγέλια, ὅμοια, λέγει Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης (5), τοῖς φυλακτηρίοις, ἅπερ ἐφόρουν οἱ τῶν Ἰουδαίων καθηγηταί. Ἐὰν δὲ συμπεράνωμεν ἐξ ὧν ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐσφενδόνιζεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος βελῶν

(1) Ἀραβιστὶ Χ χ ε ν ν ά, ἥτις εἶνε ἡ Κύπρος τῶν ἀρχαίων, » Lawsonia inermis, foliis sessilibus, ovatis, utrinque acutis «, κατὰ τὸν Λινναῖον, δένδρον μέγα, ἐπιπολάζον μάλιστα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ ἰδίως παρὰ τὸ Ῥεσσίδ. Τὸ ἄνθος 'του εἶνε λευκοκίτρινον καὶ εὐωδιάζει. Τῶν δὲ φύλλων 'του, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουσι καὶ πρὸς βαφὴν τῶν γουναρικῶν καὶ εἰς τὴν βυρσοδεψίαν, ἐξάγονται κατ' ἔτος ἐκ τῆς Αἰγύπτου φορτία ὁλόκληρα, ἀλεσμένων εἰς κόνιν ἐν μυλῶσιν ἐπὶ τούτῳ.

(2) » Καὶ ἐὰν ἐγχρίσῃ στίμμι (ἀλλ. στίβι) τοὺς ὀφθαλμούς σου «, Ἱερεμ. » Καὶ Ἰεζάβελ ἤκουσε καὶ ἐστιμμίσατο τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς, καὶ ἠγάθυνε τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, καὶ διέκυψε διὰ τῆς θυρίδος «, Βασ. Δ', θ', 30.

(3) » Illa supercilium, madida fuligine tactum
» Obliqua produit acu, pingitque trementes
» Attolens oculos . . . . « Sat. II.

(4) Φυσ. Ἱστορ. Βιβλ. ΛΓ'. (5) Βιβλ. Β', ἐπιστ. 150.

κατὰ τῆς πολυτελείας τῶν γυναικῶν τοῦ καιροῦ 'του, ἦσαν ἐν χρήσει πρὸ 1450 ἐτῶν παρὰ ταῖς πολίτισι καὶ τὰ μέλανα ὑαλιστερὰ ὑποδήματα (λουστρίνια).

Ἀλλὰ τί 'να εἴπωμεν διὰ τὰς γαλέντζας, τὰς ὁποίας ὁ μὲν Guys (1) ὀνομάζει ὑπόβαθρα τοῦ ἀγάλματος, ὁ δὲ Χάμμερ ἐστιγμάτισε δι' εὐφυεστάτης σατύρας; Ἴσως ἡ ὑγρασία τῶν τῆς ΚΠ στενωπῶν δικαιολογεῖ κατά τι τὴν αὐτῶν χρῆσιν, καί, τῇ ἀληθείᾳ, ὅταν βλέπῃ τις κυρίας, ἀναβοκαταβαινούσας τὸν φρικώδη κατήφορον καὶ ἀνήφορον, τὸν μεταξὺ Σταυροδρομίου καὶ Ταταβούλων, μετὰ πόσης ἐπιτηδειότητος μεταχειρίζονται τὰ κακιζόμενα ταῦτα ξυλοπόδαρα, προφυλάττουσαι τὴν γλαφυρὰν αὐτῶν ὑπόδεσιν ἀπὸ τοῦ πηλοῦ, θέλει πάντως φανῇ συγκαταβατικώτερος. Ἀλλ' ἵνα θαυμάσῃ τις τὴν ἰσχὺν τῆς ἕξεως καὶ τοῦ ἔθους, πρέπει 'νὰ ἴδῃ τὰς βαλανευτρίας, διατρεχούσας μετ' ἄκρας εὐκολίας καὶ ἀφοβίας τὰ ὀλισθηρὰ τοῦ ἐδάφους μάρμαρα ἐπὶ κρηπίδων ἑνὸς σχεδὸν ποδὸς ὕψους. Ὅπως ὅμως κἂν ἔχῃ τὸ περὶ τούτου, αἱ γαλέντζαι (ν α α λ ὑ ν) ἀποτελοῦσιν οὐσιωδέστατον συμπλήρωμα τοῦ Τουρκικοῦ γυναικείου ἱματισμοῦ, καὶ διὰ τοῦτο εἰς ὅλας τὰς μετακομιζομένας ἐν παρατάξει προῖκας, βλέπει τις φανταζούσας καὶ τὰς γαλέντζας, τῶν ὁποίων ἡ πολυτέλεια, ἀρχομένη ἀπὸ καρυοξύλου, ἐμπεπασμένου διὰ μαργαροκόγχης καὶ χρυσοσύρματος, καταντᾷ εἰς ἄργυρον καὶ χρυσὸν σφυρήλατον μετὰ μαργαριτῶν καὶ πολυτίμων πετραδίων, ὁποίας ἐθαύμασαν πάντως πολλοὶ τῶν ξένων μεταξὺ τῶν ἄλλων ὑπερθαυμάστων κειμηλίων καὶ κοσμημάτων, τῶν συγκροτούντων τὰς προῖκας τῶν θυγατέρων τῶν ἐφ' ἡμῶν Σουλτάνων Μαχμοὺδ καὶ Μετζήδ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ἐπιτηδεύματα.

Ἡ ΚΠ, ὡς ἐμπορικὸς κατ' ἐξαίρεσιν τόπος, ἀπασχολεῖ τὰ τρία σχεδὸν πέμπτα τῶν κατοίκων αὐτῆς εἰς τὸ ἐμπόριον. Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν μάλιστα πόλεμον καὶ τὴν εἰρήνην τῶν Παρισίων, ἡ ἐμπορία τῆς ΚΠ ἔλαβε νέαν φάσιν, καὶ τείνει πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐνεργητικότητος ἐκείνης, ἣν εἶχε πρὸ χιλίων ἐτῶν, καὶ τῆς ὁποίας προηγούμενον παράδειγμα 'δὲν ὑπάρ-

(1) Voyage littéraire de la Grèce.

χει ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν ἐθνῶν παρὰ τὰς Σταυροφορίας· διότι ἡ ἐλευθεροπλοΐα τοῦ Εὐξείνου καὶ τοῦ Δουνάβεως ἤνοιξε νέας συγκοινωνίας ὁδοὺς καὶ νέας πηγὰς πλούτου εἰς τὰ ἔθνη· οἱ δὲ δύω Βόσποροι, ἀνοιχθέντες εἰς τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα ὅλης τῆς οἰκουμένης, συνοικίζουσι καὶ πολίζουσι τὴν μεσημβρινὴν Ῥωσσίαν καὶ Γεωργίαν· εἰς δὲ τὰ παράλια αὐτῶν συνέρχονται οἱ ἔμποροι τῆς Περσίας, τοῦ Ἐρζερούμ, τοῦ Τίφλιζ πρὸς συναλλαγὰς τῶν παρ' ἑκάστοις ἐμπορευμάτων, ἐν ᾧ ὁ Δούναβις ἀντιμετοχετεύει τοὺς θησαυροὺς τῆς μεσαίας Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας ἐφ' ἑκάτερα τῶν ἠπείρων (1). Ὅθεν καὶ βλέπομεν ὅτι, ἐν ᾧ εἰς τὰ 1843 διέπλευσαν τὸν Βόσπορον 5986 ἐμπορικὰ πλοῖα διαφόρων ἐθνικοτήτων, εἰς τὰ 1862 ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνέβη εἰς 39,199, καθὼς εἴπομεν (2).

Ἐκ τούτων εἰκάζων δέ τις, ἂς φαντασθῇ, ὁποίαν ὤθησιν θέλει λάβει τὸ τῆς ΚΠ ἐμπόριον, ὅταν ποτὲ διορυχθῇ ὁ Ἰσθμὸς τοῦ Σουέζ, ὅταν αἱ μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐθνῶν ἐμπορικαὶ συνθῆκαι λάβωσιν ἄλλας γενικωτέρας βάσεις, ὅταν ἐκλίπωσιν αἱ μικραὶ ἀντιζηλίαι, αἱ περιορίζουσαι σήμερον τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας τῶν γειτόνων ἐπικρατειῶν, καὶ πρὸ πάντων ὅταν ἀναστομωθῶσιν αἱ μυρίαι πηγαὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Τουρκίας πλούτου, διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐντοπίου βιομηχανίας, πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ νῦν Σουλτάνος ἔῤῥιψεν ἐξ ἀφετηρίας τόσον εὐνοϊκὸν βλέμμα, καὶ διὰ τῆς αὐξήσεως καὶ ἐξασφαλίσεως τῶν τῆς συγκοινωνίας μέσων!

Ἀλλὰ διατί 'δὲν ὑπάρχει Τοῦρκος μεγαλέμπορος, τραπεζίτης, ἐργοστασιάρχης κτλ., ἐν ᾧ φύσει οἱ Ὀσμανλῦ, ὅσοι 'δὲν εἶνε στρατιωτικοί, ῥέπουσι πρὸς τὸ ἐμπόριον μᾶλλον ἢ πρὸς τὴν γεωργίαν, καθότον καὶ τὸ Κοὺρ-ἂν προτιμᾷ τοῦ γεωπόνου τὸν ἔμπορον; Διατί, καί τοι κερδοσκόπος καὶ φιλοχρήματος, οὐχ ἧττον τοῦ Γραικοῦ καὶ τοῦ Ἀρμενίου, ἐλαττοῦται τοῦ Πέρσου κατὰ τὴν πρὸς τὸ ἐμπόριον ἐπίδοσιν; Εἶνε ἆρά γε διότι εἶν' ἁπλούστερος καὶ εἰλικρινέστερος ἐκείνων; 'δὲν τολμῶ 'να 'τὸ διϊσχυρισθῶ. Παρατηρῶ δὲ μόνον ὅτι οἱ εὐλαβέστεροι καὶ κοσμιώτεροι τῶν Ὀθωμανῶν εἶνε οἱ ὀλίγοι μεγαλέμποροι τοῦ Τσαρσίου.

Ἐπίσης ἄπορον μοὶ φαίνεται, διατί, ἐν ᾧ ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἀσχολοῦνται εἰς τὴν βυρσοδεψίαν, οὐδεὶς αὐτῶν εἶνε γούναρης; πρὸς εὐτυχίαν τῶν Γραικῶν, οἵ τινες, ἐξασκοῦντες ἀνέκαθεν, σχεδὸν ὡς προνομιαίαν, τὴν τέχνην ταύτην, καὶ μάλιστα ὅταν τὸ ἐμπόριον τῶν γουναρικῶν, διὰ τὴν περὶ τὰς γούνας πολυτέλειαν, αἱ ὁποῖαι ἐχρησίμευον τέως καὶ ὡς δεῖγμα

---

(1) Ἴδε Neueste Dampschiffahrt von Vien nach Trapezunt etc. von Hr. von Steinbuchell, Vienne, 1838. (2) Ἴδε σελ. 241.

πολιτικῆς διακρίσεως καὶ εὐνοίας, ἦτον ἐπικερδέστατον, εἶχον δι' αὐτοῦ κατορθώση 'να εἰσχωρήσωσι καὶ εἰς τὰ πολιτικά, καὶ 'να προαχθῶσι τινὲς αὐτῶν καὶ εἰς ἀξιώματα (1).

Οἱ Ὀθωμανοί, διὰ τὸ φύσει βραδυκίνητον καὶ τὴν ἐμβρίθειαν, ἥτις 'τοὺς χαρακτηρίζει, προτιμῶσι τὰς ἑδραίας καὶ καθαρίους τέχνας, καὶ ἐπιδίδουσιν εἰς αὐτὰς θαυμασίως· μερικὰς μάλιστα, οἷον τὴν τορνευτικήν, τὴν σφραγιδογλυπτικήν, τὴν ἐφιππιουργίαν, τὴν χοανοπλαστικὴν κλπ., ἐξασκοῦσιν ἐξαιρετικῶς αὐτοὶ μόνοι. Οἱ ἐφιππιουργοὶ (σ ε ρ ρ ά τ σ) ἰδίως μεταξὺ αὐτῶν 'δὲν ἔχουσι τοὺς ὁμοίους 'των καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, κεντοῦντες μετὰ σπανίας καλλιτεχνίας, οὐ μόνον διὰ χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν συρμάτων, ἀλλά, διὰ τὸν Σουλτάνον καὶ τοὺς Πασσάδες, καὶ διὰ μαργάρων, ἢ κοραλλίων, ἢ καὶ ἀδαμάντων, τοὺς βαρυτίμους ἐκείνους κάσας καὶ χαλινούς, τοὺς θαμβόνοντάς ποτε τὰ ὄμματα ἐν ταῖς ἐπισήμοις προελεύσεσι τοῦ Σουλτάνου, καθὼς καὶ τὰ σ ι π σ ί π ι α τῶν Κχαδίνων, τὰ σ ι λ α χ λ ί κ ι α τῶν χαμπὰ-δαΐδων ἢ τὰ χαρτοφυλάκια τῶν Ἐφένταδων, καὶ ἄλλα τοιούτου εἴδους δερμάτινα κεντητὰ κειμήλια, θέας ἀληθῶς ἄξια διὰ τὴν κομψότητα, ὧν ἐθαυμάζετο ἡ ἐντέλεια καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Αὐλῇ τοῦ Μεγάλου Λουδοβίκου. Τὴν δὲ ὡραίαν ταύτην τέχνην ἐκληρονόμησαν, κατὰ τὸν ἀοίδιμον Πατριάρχην Κωνστάντιον, παρὰ τῶν Γραικῶν (2).

Ἐπιβάλλουσι δὲ καὶ εἰς τὴν ὁπλοποιΐαν, ποικίλλοντες ἀξιοθεάτως τὰ μολυβδοβόλα καὶ τὰς π ά λ α ς 'των. Διὰ τὴν θρησκευτικὴν δὲ τῶν Μουσουλμάνων ἀντιπάθειαν πρὸς πᾶν ὁμοίωμα ἐμψύχου, οὐδεὶς μεταξὺ αὐτῶν διεκρίθη ὡς ζωγράφος. Διαπρέπουσιν ὅμως παρ' αὐτοῖς καὶ θρυλλοῦνται οἱ καλλιγράφοι, διότι, ἀντὶ εἰκόνων, ἀναρτῶσι συνήθως ἐπὶ πινάκων, ἢ ζωγραφίζουσιν ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ ἐν τοῖς τζαμίοις καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις καταστήμασι καὶ ἐν τοῖς τῶν ἰδιωτῶν οἴκοις ἀ ϊ έ τ ι α (ῥητὰ) τοῦ Κοὐρ-ᾶν. Καὶ ἡ γλυπτικὴ 'των δὲ περιορίζεται, παρεκτὸς τῶν σφραγίδων, εἰς λίθους ἐπιτυμβίους καί τινα κιονοκράνων καὶ κρηνῶν ἀραβουργῆ κοσμήματα. Διαξέουσι δὲ καὶ λέοντας ἢ δράκοντας διὰ τὰ τῶν πλοίων ἄφλαστα.

Ἄλλη, θαύματος ἀληθῶς ἀξία καὶ εἰς τὴν ΚΠ ἰδιάζουσα Τουρκικὴ βιομηχανία εἶνε ἡ τῶν Ο ὐ ρ ο υ τ ζ ή δ ω ν. Ἠγοράζετο πολλάκις τριῶν, τεσσάρων, ἐξ χιλιάδων φράγκων Ἰνδικὸν λαχούριον, θαῦμα ἰδέσθαι, ἀντάξιον ἑνὸς οἴκου ἢ τῆς φερνῆς μιᾶς θυγατρὸς ἢ τῆς ἐπὶ τριετίαν διατροφῆς ὅλης οἰκογενείας, καὶ ἀπετίθετο ὡς κειμήλιον ἐν τῷ κιβωτίῳ, ἀγλάϊσμα

(1) Ἴδε σελ. 537 καὶ 538 τοῦ Α', καὶ 388 τοῦ Β' Μέρους. (2) Ἴδε τὰ Προλεγόμενα τοῦ Β' Μέρους.

τῆς φερούσης, ἐπίφθονον βασκανίας ἀντικείμενον ὁλοκλήρου γειτονίας. Ἀλλ' ἔμενε μίαν ἑβδομάδα κατὰ τύχην ἀξεδίπλωτον, καὶ ὁ σκῶρος τὸ διετρύπα κοσκινηδὸν, ἡ κηρίον, πίπτον ἡμμένον ἐπ' αὐτοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τὸ διέκαιε, πρὸς ἀπελπισίαν τῆς ἰδιοκτήτορος. Τίς ἡ θεραπεία τοῦ δεινοῦ; Τίς ἐστέγνονε τὰ δάκρυα, τὰ καταλειβόμενα ἐπ' αὐτοῦ ἀπὸ μαύρων ἢ γαλανῶν ὡραίων ὀφθαλμῶν; . . Τὸ ο ὐ ρ ο ύ δ ι σ μ α (1). Τὸ παθὸν μέρος ἐπληροῦτο ὑφαινόμενον καὶ κεντούμενον διὰ τῆς αὐτῆς κλωστῆς, διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου τῆς ὑφῆς καὶ μετὰ τοσαύτης εὐχειρίας, ὥστε δυσκόλως τις τὸ διέκρινεν. Εἶδον τοιαῦτα σητόβρωτα λαχούρια, περιστάντα ὑπὸ τὸν ὀδόντα τῆς βωτρίδος εἰς λακίδας, τὰ ὁποῖα ἔγειναν κατὰ γράμμα ὁ λ ο κ α ί ν ο υ ρ γ α διὰ τῆς βελόνης γέροντος Τούρκου οὐρουτζῆ, ἀποβαλόντα σπιθαμὴν μόνον ἐκ τοῦ μήκους των. Ἀλλ' ἔλαβε δι' ὀκτὼ λαχορεῖα τρεῖς χιλιάδας φράγκων διὰ τὸν κόπον του, καὶ τῇ ἀληθείᾳ μοὶ ἐφάνησαν ὀλίγα.

Μετ' αὐτοὺς διαπρέπουσιν οἱ σφραγιδογλύπται (Χακκιάκ), ἄφευκτος τέχνη διὰ τοὺς Τούρκους, παρὰ τοῖς ὁποίοις, διὰ τὴν περὶ τὸ γράφειν ἄγνοιαν, ἐπέχει τόπον τῆς ἰδιοχείρου ὑπογραφῆς ἡ σφραγίς, ἣν καὶ φέρει διὰ τοῦτο ἕκαστος αὐτῶν ἐνδεδεμένην δακτυλίῳ, ἢ κρεμαμένην ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ ἐντὸς σακκυλίου. Εἶνε δὲ συνήθως Ὀθωμανοὶ ἐκ τῶν δ ι α β α σ μ έ ν ω ν (ὀχουμούς), θρῆσκοι, κόσμιοι καὶ βαρεῖς, ὅθεν καὶ οἱ καλοὶ αὐτῶν σπάνιοι

Περίφημοι εἶνε καὶ οἱ κουρεῖς τῆς Τουρκίας, μετερχόμενοι συνήθως καὶ τὴν μικρὰν χειρουργίαν· οἱ δὲ περιφημότεροι αὐτῶν χρησιμεύουσι καὶ εἰς τὰς περιτομὰς τῶν παιδίων, μετακαλούμενοι πολλάκις ἐπὶ τούτῳ διὰ μεγάλων ἀμοιβῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας ὑπὸ τῶν Πασσάδων. Εἷς δέ τις αὐτῶν, ὁ Τζεῤῥὰχ-Μεχμὲδ-πασσᾶς, ὑψώθη τῷ 1598 καὶ εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ Βεζίρη, ὡς περιτεμὼν τόν τε Σουλτὰν - Μεχμὲδ Γ' καὶ τὸν Σουλτὰν - Ἀχμὲδ Α'. Ἐπιδιδόμενοι δὲ καὶ διαπρέποντες εἰς τὰ μαθηματικὰ, δὲν ἐπιβάλλουσιν εἰς τὴν μηχανικὴν, ὅθεν καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἐπαγγέλλεται τὸν ἀρχιτέκτονα, εἷς δὲ καὶ μόνος ὁ Σινὰν, ἀφῆκεν ὄνομα ὡς τοιοῦτος· ὅλα δὲ σχεδὸν τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σουλτανικὰ τζαμία ἀρχιτεκτονήθησαν ὑπὸ Γραικῶν.

Τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς τῶν Γενιτσάρων καταστροφῆς, εἶχα μεταβῆ, κατὰ σύμπτωσιν, εἰς Προῦσαν. Ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ἔκστασίς μου, ὅταν, ἐπανελθὼν μετὰ δεκαὲξ μῆνας, εἶδον μετημφιεσμένους ὅλους ὅσους ἐγνώριζον!

---

(1) Παράδοξος ἀληθῶς ἡ, κατὰ σύμπτωσιν ἡ συγγένειαν, ὁμοφωνία τῆς λέξεως πρὸς τὸ ῥ ύ τ ι σ μ α. Ἴδε τὸ Λεξικόν.

Περίεργος 'να μάθω πρὸ πάντων πῶς ἔζη ὁ Καλπακτσῆς μου, ἀφ' οὗ κἀνεὶς 'δὲν ἐφόρει πλέον καλπάκιον, ἔμαθον ὅτι ἔγεινε γούναρης. Ὁ δὲ Καβάφης μου Μεχμὲδ ἐφέντης, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζα πρὸ ἐτῶν, ἐπώλει ἀντὶ κιτρίνων ἐμβαδίων κουντούρια, καί, φορέσας τὸ πανταλόνιον καὶ τὸ φέσιον, ἐγέλα καὶ ὁ ἴδιος διὰ τὸν μετασχηματισμόν 'του. Ὁλόκληρος δὲ ἡ συντεχνία τῶν Καβουκτσήδων, συντεχνία ὑπερεκτεταμένη, ἀφ' οὗ ὑπὲρ τὰ ἑξήκοντα εἴδη καβουκίων ἐσκέπαζον τέως, καθὼς εἴπομεν, τὰς μουσουλμανικὰς κεφαλάς, ἔμεινεν αἴφνης τὴν πρωΐαν τῆς 27 Ἰουνίου 1826 χωρὶς ἔργου· διότι, κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἡμέραν ἐκείνην, εὐτυχὴς ἐλογίζετο, ὅς τις προέφθανε, θυσιάζων τὸ καβούκιόν 'του, 'να λυτρώσῃ τὴν κεφαλήν 'του ὑπὸ τὸ φέσιον· ἀφ' οὗ τὰ καβούκια ἀπεκόπτοντο καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐπιτυμβίων στηλῶν!

» Τίς αὕτη ἡ πολύσαρκος γυνή, φορτωμένη ἀδάμαντας, τὴν ὁποίαν βλέπω καθημένην ἐκεῖ καὶ καπνίζουσαν ὑπὸ τὴν σκιάδα; ἠρώτων ποτὲ ἐν Χάλκῃ τὸν φίλον, μετὰ τοῦ ὁποίου περιεπάτουν: — Εἶνε ἡ σύζυγος τοῦ Χατζῆ-'Αζναβούρ, τοῦ Ἀραϊτζῆ-μπασῆ. — Τραπεζίτου πάντως ἢ ἀδαμαντοπώλου. — Ὄχι, ἀλλὰ προϊσταμένου ἁπλῶς τῆς συντεχνίας τῶν Ἀραϊτζήδων. — Καὶ ποίαν τέχνην μετέρχονται οἱ Ἀραϊτζῆδες οὗτοι; — Οὐδεμίαν ἁπλῶς· ἀλλ', ἐμβρεχόμενοι ἀπὸ πρωΐας ἄχρις ἑσπέρας ἐντὸς τῆς θαλάσσης περὶ τὰ σκουπιδαρεῖα, κρατοῦντες, ἀντὶ παντὸς ἄλλου ἐργαλείου, ἓν σκαφίδιον καὶ ἓν κόσκινον, καὶ φοροῦντες ὑποδήματα, φθάνοντα ὑπεράνω τῶν γονάτων, ἀναζητοῦσι καὶ συλλέγουσι . . . καρφία, τὸ φαινόμενον, ἐκπλύνοντες τὰ ἐν τῷ πυθμένι κατασύρματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὅμως ἀνευρίσκουσι συχνάκις, οὐ μόνον νομίσματα καὶ μαργαριτάρια, ἀλλὰ καὶ δακτυλίδια καὶ ἐνώτια, καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολύτιμα κοσμήματα, καὶ ἐπὶ πᾶσι πωλοῦσιν ὡρισμένης τιμῆς εἰς τοὺς χρυσοχόους, τὴν ἐναπομένουσαν ἄμμον, ὡς ὑποστάθμην, εἰς τὰ σκαφίδιά 'των, περιέχουσαν ἱκανὸν μέρος χρυσίου καὶ ἀργυρίου. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐξεμίσθουν ἰδίως πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν, καὶ ἴσως ἐκμισθοῦσιν ἀκόμη, τὰ σκουπιδαρεῖα (Σουπούρ-χανὲ) τοῦ Σαραγίου, εἰς τῶν ὁποίων τὸ καταχάθισμα ἐναπέμενον ὅλα τὰ ἀπὸ τῶν χρυσοκεντήτων καὶ μαργαροκεντήτων ἐπιστρωμάτων καὶ φορεμάτων καταπίπτοντα χρυσοπέτηλα καὶ μαργαριτάρια, ὧν καὶ ἀλλαχοῦ ἐπεμνήσθημεν (1). Σήμερον δὲ ἀγοράζουσι τὴν τέφραν τῶν πυρικαύστων οἰκιῶν καὶ ἐργαστηρίων καὶ τὴν ἐκμεταλλεύουσιν εἰς λογαριασμόν 'των, ἢ τοῦ ἰδιοκτήτου.

---

(1) Ἰδε σελ. 182 τοῦ Α' Μέρους.

Ἀκούεις ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς ΚΠ τὸν διάκονον μνημονεύοντα μετὰ λιγυρᾶς φωνῆς ἐν τῇ Ἐκτενεῖ τῶν εὐλογημένων ῥουφετίων (1) Καζαντζήδων, Ἀμπατζήδων, Μπογιατζήδων, Μουτάφηδων, Πρωτομαϊςόρων, Μαϊστόρων, Καλφάδων καὶ τῶν Τσιραχίων αὐτῶν; Οὗτοι ἀποτελοῦσιν ἕκαστοι τὰ λεγόμενα ἐσνάφια, σωματεῖα ἰσχυρὰ, ἔντιμα, σώσαντα πολλάκις τὸ γένος. Ἕκαστον αὐτῶν ἔχει τοὺς ἰδιαιτέρους κανονισμοὺς, τὰς ἰδιαιτέρας διατάξεις 'του, τὰς ὁποίας οὐδεὶς τῶν ἑταίρων παραβαίνει ἀτιμωρητί· διότι ὄχι μόνον γίνεται ἀποσυνάγωγος καὶ ἐκπίπτει τοῦ ἐσναφίου, ἀλλ' ἕνα καιρὸν, ἐκτὸς τοῦ προστίμου, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπεχρεοῦτο, ἔτρωγε καὶ ἱκανὰς διὰ τοῦ πήχεως κατὰ νώτων ὑπὸ τοῦ Πρωτομαγίστωρος (Ουστά-μπαση). Ὅλα ἔχουσι τὴν ἱεραρχίαν, τὰς συνελεύσεις (λόντζας), τὴν κάσσαν 'των, ἐν ᾗ συνάζονται, παρεκτὸς τῆς τεταγμένης συνεισφορᾶς, καὶ τὰ ἐπιβαλλόμενα πρόστιμα· σχηματίζουσιν ἀδελφάτα, ὁμάδας τῷ ὄντι εὐλογημένας· ἔχουσι τὰς ἰδιαιτέρας πανηγύρεις 'των (τεφερίτσ), τοὺς ἰδιαιτέρους πάτρωνας αὐτῶν Ἁγίους, οἱ Παντοπῶλαι τὸν Ἅγιον Νικόλαον, διὰ τὸ γνωστὸν Ἀαδικόν 'του (2)· οἱ Γουναραῖοι τὸν Προφήτην Ἠλίαν, διὰ τὴν μηλωτήν 'του· οἱ Κουρεῖς, ὡς ἰατροπορευόμενοι, τὸν Ἅγιον Παντελεήμονα· οἱ Ὑδροφόροι τοὺς Ἁγίους τεσσαράκοντα Μάρτυρας, ὡς ἐναποψύξαντας ἐν τῇ Σεβαστείας λίμνῃ, κτλ. κτλ. Ἀπὸ τοῦ ταμείου τῆς συντεχνίας βοηθοῦνται οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ γέροντες, ἢ αἱ χῆραι καὶ τὰ ὀρφανὰ τῶν συντεχνιτῶν· δανείζονται ἐπὶ τόκῳ μετριωτάτῳ, ἢ καὶ ἀτόκως, ποσότητες, ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς ἐνθήκη (σερμαγὲ) εἰς τοὺς πρώτην φορὰν ἀναλαμβάνοντας τοῦ μαΐστωρος τὴν θέσιν· καλλωπίζονται ἢ διατηροῦνται καὶ πολλάκις ἀνεγείρονται ἐκκλησίαι· ἐλευθεροῦνται τοῦ Ἰπλὶκ-χανὲ ἢ τοῦ Ζαπτιὲ οἱ κρατούμενοι διὰ χρέη ἢ παραπτώματα. Ὕπαγε, τὴν ἐπαύριον συμβάσης πυρκαϊᾶς, εἰς τὸν τόπον τῆς συμφορᾶς, καὶ θέλεις ἰδεῖν τοὺς Κασσιέρας καὶ Πρωτομαΐστωρας τῶν συντεχνιῶν διανέμοντας ἀπὸ τῶν χρημάτων τοῦ κουτίου ἄρτον, ἐνδύματα, ἐφαπλώματα εἰς τὰ θύματα τοῦ δεινοῦ. Καὶ τί 'δὲν κατορθόνει ὁ ζῆλος καὶ ἡ φιλοτιμία τῶν εὐλογημένων τούτων ῥουφετίων; Καὶ πῶς ἐκλείπουσι καθημέραν ἓν πρὸς ἓν τὰ γεραρὰ, τὰ κοινωφελῆ, τὰ χριστιανικὰ ταῦτα ἔθιμα ὑπὸ τὴν καινοτόμον ἰσοπέδωσιν τῆς μόδας καὶ τῆς ἀτομικότητος καὶ

(1) Ῥουφὲτ, λέξις Τουρκική, διαφθορὰ τοῦ Χιρφὲτ (ὀρθότ. Οὐρφὲτ), λέγει ὁ Κ. Πασπάτης, πληθ. τοῦ Χιρὰφ, τέχνη τὴν ὁποίαν ἐξασκεῖ τις χάριν κέρδους. Συνηθεστέρα σήμερον εἶνε ἡ Ἐσνὰφ, (ἐκ τοῦ Σουνούφ, κλάσις, φράτρα) οὐδὲν κοινὸν ἔχουσα μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Συνάφεια. (2) Ἐξ οὗ καὶ τὰ δύστροπα γραΐδια ὀνομάζουσιν οἱ πολλοὶ τῶν συμπολιτῶν μου Ἀαδικά.

τὸν πιθηκισμὸν τῆς Ε ὐ ρ ώ π η ς, περὶ ὃν ἐπτόηται ἡ λεγομένη νέα γενεὰ, ἀληθῶς νέα! διότι καὶ αὐτὴ 'δὲν ἠξεύρει πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει.

Οἱ ὑδρονόμοι καὶ ὑδρομαστευταὶ, οἵτινες ἔχουσιν ἐν ΚΠ καὶ προνόμια, εἶνε, τὸ πλεῖστον, Ἠπειρῶται ἢ Ἀλβανοί. Ἀριθμοῦνται δὲ, καθὰ λέγεται, εἰς τριακοσίους Τούρκους καὶ ἑκατὸν Χριστιανούς. Αἱ δὲ θέσεις αὐτῶν εἶνε διαδοχικαὶ, καὶ, ἀποθανόντος ἑνὸς, διορίζεται ἀντ' αὐτοῦ ὁ υἱός 'του, ἢ, ἐὰν 'δὲν ἔχῃ τοιοῦτον, ὁ δυνάμενος 'να πληρώσῃ δέκα-δώδεκα χιλιάδας γρόσια εἰς τοὺς κληρονόμους 'του. Τοιοῦτός τις λέγουσιν ὅτι ἦτον καὶ ὁ γενάρχης τῆς τῶν Σούτσων (Σουτζὺ) οἰκογενείας, καὶ ἡ ἀπέναντι τοῦ Πατριαρχείου κρήνη ἐν Φαναρίῳ εἶνε τούτου ἵδρυμα, ἀφιερώσαντος πρὸς διατήρησιν αὐτῆς τὰς προσόδους διαφόρων ἀ κ α ρ ε τ ί ω ν, ὧν μουτεβελῆν (ἔφορον) κατέστησε τὸν κατὰ καιρὸν Μέγαν Λογοθέτην, ὁποῖος εἶχε χρηματίσῃ καὶ ὁ υἱός 'του Δράκος, ὁ πρῶτος διαπρέψας ἐκ τῆς οἰκίας ταύτης (1).

Μεταξὺ δὲ τῶν ἐν ΚΠ συντεχνιῶν ἐξεῖχον, μετὰ τοὺς γουναραίους, οἱ Β α φ ε ῖ ς, τῶν ὁποίων οἱ πλειότεροι ἦσαν Γραικοί. Ἀγαπῶν, καθὼς εἴπομεν, ὁ Τοῦρκος τὰ ἀνοικτὰ καὶ φαντακτερὰ, ἀλλὰ καὶ ἐφήμερα διὰ τοῦτο, χρώματα, ἅμα ἴδῃ γενομένην ἐξίτηλον τὴν βαφὴν τοῦ περιβολαίου 'του, καταφεύγει εἰς τὸν βαφέα, καὶ ἀπὸ ἀνοικτοῦ 'τὸ βάφει βαθύτερον, ἀπὸ καναρινείου, π. χ., εἰς λειμονόχρουν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ εἰς πορτογαλὺ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ εἰς ἐρυθρὸν ἢ ἰόχρουν κτλ., καὶ ὑπάρχουσιν ἐπενδύται, οἵτινες διῆλθον τετράκις καὶ πεντάκις τὴν κολυμβήθραν τοῦ βαφείου. Ἄλλοτε πάλιν μία τις τῶν Σουλτάνων, ἢ καὶ ὁ Σουλτάνος αὐτὸς, ὅταν ἐφόρει τὰ εὐανθῆ ἐκεῖνα καὶ εὐπρεπῆ συγχρόνως ἐνδύματα, συνέπιπτε, περιδιαβάζων ἐντὸς τῶν κήπων 'του, 'να θελχθῇ ὑπὸ τοῦ ὡραίου χρώματος ἄνθους, καὶ κόπτων αὐτὸ, 'τὸ ἔδιδεν εἰς τὸν παρακολουθοῦντα, καὶ διέταττε 'να ἦν' ἕτοιμον μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἀπαράλλακτον τὴν χροιὰν, ἐπανωφόριον· καὶ ἔπρεπε 'να ἑτοιμασθῇ, χάρις εἰς τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ βαφέως, ὅς τις ὅμως, ἵν' ἐπιτύχῃ ἓν, ἐχάλα πολλάκις τρία καὶ τέσσαρα λαχορείου κομμάτια. Περίεργα δὲ εἶνε καὶ τὰ διάφορα ὀνόματα τῶν βαφῶν, τὰ ὁποῖα σπανίως ἕτερός τις παρὰ τοὺς τεχνίτας καὶ τὰς γυναῖκας εἶνε δυνατὸν 'να γνωρίζῃ καὶ ἐνθυμῆται· διότι ἐπετηδεύοντο 'να 'τὰ σχηματίζωσιν ἀπὸ τοῦ πρώτου, ἔστω καὶ πάντη μεμακρυμένου καὶ παραδόξου, ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον εἶχε μετὰ τοῦ ὀνομαζομένου χρώματος ὁμοιότητα· παραδ. χάριν: Καλαϊτζῆ-δουμανὶ (καπνὸς γανωτοῦ), λεμὸν-κιουφοῦ (λειμονίου μοῦχλα), τσουροὺκ-βυσνὲ

(1) Ἴδε σελ. 114 τοῦ Β' Μέρους.

(σάπιον βύσσινον), ταυσὰν-χανὶ (λαγωοῦ αἷμα), Κεαχγὰτ-χανὲ-τσαμουροὺ (λάσπη τοῦ Κεαχγὰτ-χανὲ), ἀσμὰ-γιαπραγὺ (φύλλον ἀναδενδράδος), τσάγαλα-μπαδὲμ (χλωρὸν ἀμύγδαλον), μπουλουτὺ (νεφελόχρουν), χαβαΐ (ἠεροειδὲς), λειλακὶ (Lilas), νὰρ-τσιτσεῒ (ῥοιδίας-ἄνθος), κτλ.

« Ὅσσα τε φύλλα καὶ ἄνθεα γίγνεται ὥρῃ ».

Ὑπάρχουσι δὲ καί τινα ἐπαγγέλματα, ἰδιάζοντα ὅλως ἐν ΚΠ, τῶν ὁποίων πούποτε ἀλλοῦ 'δὲν εἶνε δυνατὸν 'να ἀνεύρῃ τις τὸν τύπον. Ὁ χ α μ ά λ η ς, παραδ. χάριν, τῆς ΚΠ εἶνε, λέγει παίζων Γάλλος τις συγγραφεύς, εἶδος καμήλου δίποδος χωρὶς ὕβων, τρεφόμενος δι' ὕδατος μόνον καὶ ἀγγουρίων. Καὶ τοῦτο μὲν εἶνε ὑπερβολή. Ὅτι ὅμως ἡ σωματικὴ ῥώμη, ἡ καρτερία καὶ ἡ αὐτάρκεια αὐτῶν εἶν' ἐξαίσια, 'δὲν ἐπιδέχεται ἀντίῤῥησιν. Ὅλοι ἔχουσι τοὺς πόδας ἰσχνούς, περιτυλίσσοντες αὐτοὺς ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο. Καὶ ἀπορεῖ τις πῶς κάλαμοι τόσον ἀδρανεῖς βαστάζουσι τηλικοῦτον φορτίον καὶ μεταφέρουσιν αὐτὸ εἰς τοσούτου μήκους διαστήματα καὶ διὰ τοιούτων ὁδῶν!

Τί 'να εἴπωμεν δὲ περὶ τῶν πυροσβεστῶν (τ ο υ λ ο υ μ π α τ ζ ή δ ω ν), τῶν ὁποίων διωργάνισαν ἐσχάτως στρατιωτικώτερον τὰ τάγματα; ξηροί, μακροί, ἄσαρκοι, 'δὲν ἔχουσιν εἰμὴ φωνὴν μόνον καὶ τόλμην, ἥτις ὅμως ἐξοχέλλει εἰς τηλικαύτην ἀναίδειαν, ὥστε μετὰ τῆς λέξεως Τουλούμπατζῆς συνυπονοεῖται πᾶν κακοηθείας εἶδος. Ἂς φαντασθῇ τις ὄφιν εἰς σχῆμα γεράνου, ἕρποντα καὶ ἱπτάμενον συγχρόνως, εὑρισκόμενον ἐν ἀκαρεῖ ἀπὸ τῶν Ταταβούλων εἰς τὸ Σταυροδρόμιον καὶ ἀπὸ τοῦ Κοντοσκαλίου εἰς τὸ Τσεχαρσαμπᾶ-μπαζάρ· ἡμίγυμνον ἐν μηνὶ Ἰανουαρίῳ, μόλις ζυγίζοντα τεσσαράκοντα ὀκκάδας, καὶ σηκόνοντα δὶς τοσοῦτον βάρος· αὐτὸς εἶνε ὁ Τουλούμπατζῆς τῆς ΚΠ. Εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἄμιππον (1) μετεβλήθησαν τὰ ποτὲ τ σ α π κ ί ν ι α τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὰ gamins ταῦτα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὰ ὁποῖα 'δὲν ἐλλείπουσιν ἀπὸ κάμμιᾶς πρωτευούσης, καλούμενα ἐν ΚΠ μὲν ἐπὶ Βυζαντινῶν Γ α ρ σ ώ ν ι α, σήμερον δὲ ἐν ταῖς Ἀθήναις Μάγκαι καὶ ἄλλοτε ἐν Σύρῳ Βαμπόρια. Οὔτε χιών, οὔτε ὑετὸς οὔτε καύσων ἐμποδίζει τὸν μικρὸν τοῦτον ἄμιππον 'να παρακολουθῇ ἡμίγυμνος βῆμα πρὸς βῆμα τὸν ζωηρότερον ἵππον. Γύφτοι οἱ πλεῖστοι καὶ κακοηθέστατοι, τί ἐστι κόπος, τί ἐστιν ἀπόστασις 'δὲν γνωρίζουσι. Παρα-

(1) Οὕτως ἔκρινα κατάλληλον 'να ὀνομάσω τὸν Σ ο υ ρ ο υ τ ζ ῆ ν, κυρίως τὸν μείρακα σουρουτζῆν τῆς πόλεως, ὅς τις τρέχει κατόπιν τοῦ ἐκμισθωθέντος ἵππου, κρατῶν τὸν σάκκον ἢ τὸν ἐπενδύτην ἢ τὴν ῥάβδον ἢ τὸ ἀλεξιβρόχιον τοῦ ἱππέως.

τηρήσεως δὲ ἄξια ἤθελον εἶναι σκελετευθέντα τὰ ὀστᾶ τῆς κνήμης αὐτῶν, διότι εἶμαι σχεδὸν βέβαιος ὅτι μεταβάλλονται εἰς σιδηροξύλου οὐσίαν. Καὶ ταῦτα πάντα διὰ τὸ μ π α χ τ σ ή σ ι ο ν, τὸ ὁποῖον κυρίως εἶνε ὁ μισθός 'των.

'Αξιοπαρατήρητον εἶνε καὶ τὸ φῦλον τῶν περιφερομένων τὰς ὁδοὺς τῆς ΚΠ πωλητῶν, καὶ ἰδίως διὰ τὸ δυσυπολόγιστον αὐτῶν πλῆθος, πλῆθος τοσοῦτον, ὥστε 'δὲν εἶν' ὑπερβολὴ τὸ 'να διισχυρισθῇ τις ὅτι ἐκ τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα μυριάδων δραχμῶν, αἱ ὁποῖαι κυκλοφοροῦσι καθ' ἑκάστην πρὸς διατροφὴν καὶ ἐνδυμασίαν τῶν κατοίκων τῆς ΚΠ, τὸ ἓν τρίτον διέρχεται διὰ τῶν χειρῶν τῶν ἀεικινήτων τούτων ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων ὅμως τὸ ἔργον 'δὲν εἶν' ἴδιον ἑκάστου· διότι τὸ 'να διοδεύσῃ τις, φορτωμένος πεντήκοντα τοὐλάχιστον ὀκκάδων βάρος, τοὺς ἀνηφόρους καὶ κατηφόρους ἐκείνους τοῦ ἄστεος καὶ τοῦ Πέραν τῆς ΚΠ, ἐν καιρῷ μάλιστα χειμῶνος, κραυγάζων συγχρόνως ὅσῳ γεγωνότερον ἠμπορεῖ καὶ ἀναγγέλλων τὸ ἐμπόρευμά 'του, ἀπαιτεῖ οὐ μόνον χαλυβδίνους πόδας, ἀλλὰ καὶ νῶτον Ἄτλαντος καὶ λάρυγγα Στέντορος, καὶ τοιοῦτοι εἶν', ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οἱ παράδοξοι οὗτοι πωληταί. Τὴν δὲ πληθὺν αὐτῶν δικαιολογοῦσι, πρῶτον μέν, αἱ ἀπέραντοι ἀποστάσεις, ἔπειτα δέ, ἡ σπάνις ὑπηρετῶν, καὶ μάλιστα εἰς τὰς Τουρκικὰς ἰδίως οἰκογενείας, οὐ μόνον λόγῳ οἰκονομίας, ἀλλά, πολὺ μᾶλλον, λόγῳ τοῦ χαρεμίου. Περίεργον δὲ φαίνεται ὅτι οὐδεὶς σχεδὸν τῶν περιφορήτων τούτων ἐμπόρων εἶν' 'Αρμένιος.

Ἄλλο περίεργον εἶνε, ὅτι ὁ, φύσει καθάριος καὶ ἑδραῖος, 'Οθωμανός, ἐν ᾧ προθύμως ἀναλαμβάνει τὸ ἔργον τοῦ κατὰ τὰς ὁδοὺς πωλητοῦ καὶ τοῦ ἀχθοφόρου, ἐν ᾧ 'δὲν ἀποτροπιάζεται τὸ ἐπάγγελμα τοῦ χαμινοκόρου καὶ τὸ τοῦ βυρσοδέψου καὶ (παράδοξον ἀληθῶς) τὸ τοῦ καθαριστοῦ τῶν αποπάτων (λαγουμτζῆ), 'δὲν γίνεται οὔτε γούναρης οὔτε ῥάπτης, ἂν καὶ ἦν', ὡς εἴδομεν, ἐπιτηδειότατος οὐρουτζῆς.

'Αλλὰ τῶν ἐπαγγελμάτων ὅλων ἀναντιῤῥήτως τὸ ἔχον ἰδιαιτερόν τινα τοπικὸν χαρακτῆρα ἐν ΚΠ εἶνε τὸ τῶν κωπηλατῶν (κ α ϊ κ τ σ ῆ), καὶ ἰδίως τῶν τοῦ Καταστένου καὶ τῶν Πριγκηποννήσων. 'Ωμοπλάται καὶ βραχίονες Μίλωνος, φωνὴ Στέντορος, ὀφθαλμοὶ Λυγκέως καὶ καρδία λεονταρίου διακρίνουσιν ἐν γένει τοὺς κωπηλάτας τοῦ Στενοῦ. Ὅθεν καὶ οἱ κωπηλατοῦντες ἐν τοῖς Σουλτανικοῖς καὶ Βεζιρικοῖς δρομωνίοις μεταξὺ τούτων ναυτολογοῦνται, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καθὼς καὶ ἐπὶ Γραικορωμαίων « οἱ « ἐλαύνοντες εἰς τὰ βασιλικὰ δρομώνια . . ὑπῆρχον Στενῖται, ἐκ τῶν ου« σιῶν (ἑταιρειῶν) τοῦ Στενοῦ », κατὰ τὸν Πορφυρογέννητον. Κολυμβῶσιν ὡς οἱ δελφῖνες, ἀντέχουσιν εἰς τὸ ψῦχος ὡς οἱ λάροι, καὶ ὑποφέρουσι τὸν

καύσωνα ὡς αἱ κάμηλοι. Παλαίοντες χειμῶνος καὶ θέρους πρὸς τὰς ἐπηρείας τῆς ἀτμοσφαίρας, οὐδέποτε σκεπάζουσι τὸ στῆθος καὶ τὰς κνήμας αὐτῶν, λαμβάνοντα διὰ τοῦτο χρῶμα πλίνθου ἢ ἄρτου ξηροψημένου. Ὁποία εὐκαμψία μυώνων! ὁποῖον κυπαρισσῶδες καὶ ῥαδινὸν ἀνάστημα! Τίς ἐτόλμα 'να παλαίσῃ πρὸς τοὺς Νησιώτας, ὅταν τὴν τρίτην τοῦ Πάσχα ἡμέραν προεκάλουν εἰς τὸ Λ ι β ά δ ι ο ν αὐτῶν τὸν βουλόμενον, καὶ συνήρχοντο οἱ περιφημότεροι παλαισταὶ (π ε χ λ η β ά ν) τῶν πέριξ; Τίς ἐχόρευε κλασικώτερον τὴν ἀρχαίαν πυῤῥίχην μετὰ γυμνῶν τῶν ξιφῶν παρὰ τὸν Κορτέσην Μάρκον (1); Ἀλλ' ἔχουσιν ἐπίσης καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ναυτικῶν: φιλόνεικοι, πλεονέκται, βάναυσοι, βλάσφημοι, φιλοπόται πρὸ πάντων, ἀναζητοῦσι τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ βίου εἰς τὸν πυθμένα τοῦ βαρελίου. Μέχρι τίνος δὲ προήγαγον τὴν πολυποσίαν 'δὲν εἶνε δυνατὸν 'να πιστεύσῃ τις, ἐὰν 'δὲν εἶδε τὸν Νάνον (ἦτον γίγας) τῆς νήσου Χάλκης, καταβροχθίζοντα διὰ στοιχήματος ἐν πλήρει Λιβαδίῳ καὶ ἐνώπιον πλήθους θεατῶν δέκα οἴνου χόας (ὠκκάδας), τὰς ὁποίας ἐνεφόρει κατ' ὀλίγον αὐτῷ διὰ χωνίου ὁ κάπηλος (2)!!

Οἱ κωπηλάται τῆς ΚΠ ἠριθμοῦντο τῷ 1853 περὶ τὰς εἰκοσιπέντε χιλιάδας, ἐλαύνοντες περὶ τὰ δισμύρια ἀκάτια (π ι α δ ἐ) διαφόρου μεγέθους, ὧν αἱ μὲν δεκαὲξ χιλιάδες ἄχρι τοῦ Δολμᾶ-μπαγτσὲ καὶ Σκουτάρεως, ἐλαυνόμενα ὑπὸ εἴκοσι χιλιάδων καϊκτσήδων, καὶ τρεῖς-τέσσαρες χιλιάδες ἀπὸ τοῦ Δολμὰ-μπαγτσὲ καὶ Σκουτάρεως ἄχρι Φαναρακίου, ὑπὸ πέντε χιλιάδων καϊκτσήδων. Ὥστε, μετὰ τοὺς ἀχθοφόρους, ἡ φερεπονωτέρα καὶ πολυαριθμοτέρα κλάσις τῶν κατοίκων τῆς ΚΠ ἦσαν, πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν ἀτμοπλοίων, οἱ κωπηλάται, οἱ ὁποῖοι εἶνε συγχρόνως καὶ ἁλιεῖς.

Ἀλλ', ἐὰν κατατάξωμεν μεταξὺ τῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ τὸ τῆς ἐπαιτείας, θὰ κινήσωμεν τὸν γέλωτα ἄρά γε ἢ τὸν οἶκτον τοῦ ἀναγνώστου; Ναί, οἱ ζ η τ ι ά ν ο ι ἀποτελοῦσιν ἐν ΚΠ ἐ σ ν ά φ ι ο ν (συντεχνίαν), ἔχουσι τοὺς κανόνας 'των, τοὺς μαΐστωράς 'των, καὶ πρὸ πάντων τὸν κορυφαῖον τῆς συντεχνίας, τὸν Πρωτομαγίστωρα! Ἤκουσέ τις πάντως καὶ εἶδε τὸν τυφλὸν ἐκεῖνον πρεσβύτην, ψαλμῳδοῦντα μετὰ φωνῆς λιγυρᾶς τὸ κλασικὸν ἐκεῖνο θρηνητικόν 'του ᾆσμα:

---

(1) Ἦτον υἱὸς ἑνὸς τῶν προκρίτων (Τ σ ο ρ μ π α τ ζ ῆ) τῆς Χάλκης, καί, λαβὼν δῶρον τῷ 1820 παρὰ τοῦ Βαρῶνος Στρογκανὼφ, πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας ἐν ΚΠ, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἐπεδείξατο, χρυσοῦν ξίφος, ἀπέθανε μετὰ πέντε ἔτη ἐν Ἄργει ὑπὸ τῆς πληγῆς, ἣν ἔλαβεν εἰς τὴν τελευταίαν κατὰ τοῦ Παλαμηδίου ἔφοδον. (2) Τοιοῦτόν τινα ἀναφέρει, καὶ ὁ Ἀθήναιος (Ε', 436) τὸν Διότιμον, ὅς τις διὰ τοῦτο καὶ ἐπεκλήθη Χώνη.

» Μέρα' καὶ νύκτα εἰς τὰ σκοτεινὰ εἶμαι ὁ καϋμένος !
» Κόσμον ἀκούω, καὶ κόσμον δὲν βλέπω κτλ.

καὶ τὰς γυναῖκας, παντοῦ εὐσυμπαθήτους καὶ φιλοπτώχους, ἐν ΚΠ δὲ πολὺ φιλοπτωχοτέρας, ἴσως διότι τὸ τῆς τύχης παλίνστροφον, καὶ μάλιστα διὰ τὰς πυρκαϊὰς, εἶν' ἐπαισθητότερον, 'ν' ἀνοίγωσι, τίς ταχύτερον, τὰς θύρας ἢ τὰ παράθυρα, καὶ 'να γεμίζωσι κομματίων ἢ κερματίων τὴν πήραν καὶ τὸ θυλάκιον τοῦ τυφλοῦ. Αἴ! ὁ τυφλὸς οὗτος εἶνε τῶν ζητιάνων ὁ Πρωτομάγιστρος· αὐτὸς δίδει τὸ δικανίκιον, ὡς ἐὰν εἴπωμεν τὸν πῆχυν, τὸ δίπλωμα εἰς τοὺς ἐγκριθέντας ἑταίρους· ἄνευ τῆς ἀδείας αὐτοῦ 'δὲν δύναται ζητιάνος 'να ἐπαιτήσῃ παρὰ τῶν ἐκκλησιῶν τὰς θύρας, διότι ὅλα τῶν συνεταίρων τὰ δικανίκια ἐγείρονται ἐναντίον 'του, καὶ ὁ κ ε α γ ι ᾶ ς (ἔχουσι, καθὼς ὅλαι αἱ συντεχνίαι, καὶ κεαγιᾶν) 'τὸν σύρει ἔξω τῆς χορείας. Ἐὰν δὲ ἔχῃ τις περιέργειαν καὶ 'τοῦ βαστᾷ ἡ καρδία, ἠμπορεῖ 'να ὑπάγῃ τὸ ἑσπέρας μιᾶς δευτέρας (διότι ἡ Κυριακὴ τῶν ζητιάνων εἶνε, γνωστὸν καὶ φυσικὸν τοῦτο, ἡ δευτέρα), ἢ μεγάλης ἑορτῆς, εἰς τὴν ζητιανοφωλεὰν, οἰκίαν ὑπερεκτεταμένην ἐν τῷ Διπλοφανάρῳ ἢ τῷ Σκορδαλιὰ-μαχαλὲ, ἀποφέρουσαν εἰς τὸν ἰδιοκτήτην οὐκ εὐκαταφρόνητον εἰσόδημα, καὶ θέλει ἴδῃ τοὺς ταλανιζομένους τούτους πτωχοὺς τραγῳδοῦντας, γελῶντας, ἀστεϊζομένους, φιλονεικοῦντας, μεθύοντας, ἀτακτοῦντας, εὐθυμότερον παρ' ὅσον οὐδεὶς τῶν ἄλλων πτωχῶν, τῶν ἀληθῶς δυστυχῶν· θέλει παρευρεθῇ εἰς τοὺς γάμους τυφλῆς μετὰ χωλοῦ ἢ τἀνάπαλιν. Ἰδίως δὲ τὴν 12 τοῦ Νοεμβρίου, καθ' ἣν τελεῖται ἡ μνήμη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, τοῦ πάτρωνος τῶν ἐπαιτῶν, ὅλον τὸ ζητιανολόγιον, καθαρίως ἐνδεδυμένον, ἀφ' οὗ πανηγυρίσῃ ἀπὸ πρωΐας διὰ λειτουργίας ἀρχιερατικῆς καὶ ἀρτοκλασίας τὴν ἑορτὴν, 'να συνέλθῃ τὸ ἑσπέρας εἰς κοινὴν τράπεζαν, δαψιλῶς, ἐὰν οὐχὶ ἁβρῶς, ἐφωδιασμένην ἐξ ἐράνου, ἥτις ἐκτρέπεται πολλάκις εἰς ὄργια. Ἂς ζητήσῃ ἐκεῖ τὴν οἰκίαν τοῦ Πρωτομαγίστωρος, καὶ θέλει ἴδῃ αὐτὸν ἀρχοντικῶς ἐνδυμένον καὶ καπνίζοντα εἰς τὴν κόγχην 'του· τὴν δὲ γυναῖκα καὶ τὰς θυγατέρας 'του πλουσίως κεκοσμημένας· ἐξετάσας δὲ, θέλει μάθῃ ὅτι ἑκάστη τῶν θυγατέρων ἔχει προῖκα τριάκοντα-τεσσαράκοντα χιλιάδας γρόσια. Ὅλα ταῦτα 'δὲν εἶνε πρωτήκουστα· ἀνάγνωθι τὴν Α ὐ λ ὴ ν τ ῶ ν Θ α υ μ ά τ ω ν (Cour des Miracles) τοῦ Βίκτωρος Οὔγου· ἢ μᾶλλον ἀκούσωμεν τί λέγει περὶ τῶν ἐν Λονδίνῳ ζητιάνων ὁ Colghoun, εἷς τῶν ἀρχόντων τῆς Βαβυλῶνος ἐκείνης, ἐν τῇ ἐκθέσει 'του, δημοσιευθείσῃ τῷ 1822 :
» Ἐκτὸς τῶν εἴκοσι χιλιάδων ἀτόμων, τὰ ὁποῖα ἐξυπνοῦσι καθ' ἡμέραν ἐν
» Λονδίνῳ, χωρὶς 'να ἠξεύρωσι πόθεν θὰ προμηθευθῶσι τὴν τροφήν 'των

» καὶ ποῦ θὰ κοιμηθῶσι τὸ ἑσπέρας, ὑπάρχουσι δεκαὲξ χιλιάδες ἐπαῖται, » ὠργανισμένοι εἰς συμμορίας, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πολυαρίθμους, » οἵ τινες ἐκμεταλλεύουσι τὰς διαφόρους τῆς πόλεως συνοικίας, δαπανῶν- » τες, καθ' ὑπολογισμὸν, δύο - τρία σελίνια τὴν ἡμέραν. Συνέρχονται δὲ » ἅπαξ τοῦ ἔτους εἰς γενικὴν συνέλευσιν, ὅπου συζητοῦσι περὶ τῶν συμ- » φερόντων τοῦ ἐ σ ν α φ ί ο υ. Ὁ James Turner, ἐπαίτης πάνυ γνωστὸς » ἐν Λονδίνῳ, ἐξοδεύει καθ' ἑβδομάδα πεντήκοντα σελίνια· ἐκτιμᾷ δὲ τὴν » ἀξίαν τοῦ χρόνου 'του ἓν σελίνιον τὴν ὥραν, ὥστε πρέπει 'ν' ἀποταμιεύῃ » καὶ περίσσευμα. Ἡ σύζυγός 'του ἔχει διδακτήριον ἐπαιτείας διὰ τὰ κο- » ράσια, ὅσα θέλουσι 'να ἐπιδοθῶσιν εἰς τὸ ἐπικερδὲς τοῦτο ἐ π ά γ γ ε λ- » μ α κτλ. κτλ.« Παντοῦ τὰ πάντα! 'τὸ εἴπομεν!

Οἱ ἐπαῖται καὶ τὰ ῥάκια αὐτῶν μᾶς ἐνθυμίζουσι τοὺς παλαιοπώλας καὶ ἀπορουχοσυνάκτας (Π α λ α ι ο ν α ο ρ ά δ ε ς), καὶ αὐτοὶ 'μᾶς ἐπαναφέρουσιν εἰς τὸ ἐν ΚΠ Ψειροπάζαρον (1), τὸ ὁποῖον καὶ ἐδῷ, καθὼς εἰς ὅλας τὰς μεγαλοπόλεις, εἶνε ἄξιον τῆς σπουδῆς τοῦ φιλοσοφοῦντος περὶ τῶν ἀνθρωπίνων, διότι εἰς αὐτὸ κατασταλάζουσιν ὅλων τῶν κοινωνικῶν βαθμῶν αἱ διακρίσεις· ἐκεῖ διαλύεται ὁ καπνὸς τοῦ καινοῦ δοξαρίου· ἐκεῖ ῥίπτονται τὰ ἀπανθήσαντα κοσμήματα τῆς ἀνθρωπίνης ματαιότητος. Ἐκεῖ, καὶ μάλιστα πρὶν ἀφήσωσιν οἱ Τοῦρκοι τὰ πλατέα καὶ ἀνθοβαφῆ ἐκεῖνα περιβόλαιά 'των, ἔπρεπε 'να παρευρεθῇ τις τὴν παραμονὴν μπαϊραμίου, ἵνα ἴδῃ τοὺς τσοχαδαραίους τῶν ὑπουργῶν καὶ παρυπουργῶν (ἕκαστος αὐτῶν ἔσυρε κατόπιν 'του δέκα-εἴκοσιν, ἐκτὸς τοσούτων ἄλλων, τοὺς ὁποίους ἔτρεφε κατ' οἶκον, μόνον πρὸς ἐπίδειξιν καὶ » εἰς ὀψίκιον αὐτοῦ«, ἤθελεν εἴπῃ ὁ Κουροπαλάτης) προσερχομένους φαιδροείμονας καὶ λαμπροὺς μετὰ τῆς παλαιᾶς ξεθωριασμένης φορεσίας 'των ὑπὸ μάλης, ἣν ἐξεδύθησαν πρὸ μικροῦ εἰς τὸ λουτρὸν, 'να ἐκποιῶσιν αὐτὴν διὰ κομμάτι ψωμί· ἐκεῖ ἐφάνταζε περίοπτος καὶ ἡ μηλωτὴ τοῦ φθισικοῦ Βοεβόδα, καὶ τὸ τετράκις ἢ πεντάκις μεταχρωματισθὲν μπινίσιον τοῦ Χοτζαγκιάνη, ἀφ' οὗ ἐκάλυψε τὰ νῶτα τριῶν μεκτέριδων· ἐκεῖ ὁ ξεπεσμένος κιατίμπης, ἐκβάλλων τὸ κατεσχισμένον αὐτοῦ περιβόλαιον, ἐνεδύετο ἄλλο, 'γιερώτερον, τοὐλάχιστον, ἐὰν οὐχὶ καινουργότερον. Ἀλλὰ τὰ παλαιόρουχα, ὅσα συνάζουσιν οἱ Ἰουδαῖοι ῥουχοσυνάκται, εἶνε καὶ τοῦ Ψειροπαζάρου αὐτοῦ ἀνάξια, ὅθεν καὶ 'δὲν καταντῶσιν ἕως ἐκεῖ. Τίς οἶδε εἰς τὸν Παλαιοναορᾶν ῥοῦχον 'μ ι σ ό- τ ρ ι β ο ν; ἐκεῖνα ἔχουσιν ἄλλον προσδιορισμόν· ἐκείνων τὰ μὲν βαμβά-

(1) Ἴδε σελ. 419 τοῦ Α' Μέρους.

κια (ἀδιάφορον ἐὰν ἦνε χολερικῶν ἢ πανουκλιασμένων) γεμίζουσι τοὺς ἑτοίμους σιλτέδες καὶ τὰ παπλώματα καὶ τὰ προσκεφάλαια τῶν ἑπτακισμυρίων μπεκιάριδων, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσιν εἰς τὰ χάνια καὶ τοὺς διαφόρους χυραχανέδες· τὰ δὲ ἐρεᾶ τεμάχια χρησιμεύουσιν ὡς ἐπιβλήματα παλαιῶν ἐπανωφορίων· τὰ δὲ λινᾶ καὶ βαμβακηρὰ πωλοῦνται εἰς τὰ χαρτοποιεῖα· καὶ τὰ ἐλάχιστα τέλος αὐτὰ νήματα σχηματίζουσι τοὺς πυρῆνας τῶν μεταξωτῶν στρογγύλων κομβίων· τίποτε δὲν ῥίπτεται. Καὶ εἰς τί ἄλλο ἀσχολεῖται τὸ σμῆνος ἐκεῖνο τῶν ἀσθενικῶν κορασίων, τὰ ὁποῖα βρυάζουσιν ἐντὸς τῆς Ἑβραϊκῆς; Διότι παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, καίτοι ὑποχρεωμένοις ὑπὸ τῆς θρησκείας πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην, κανονισμένην παρ' αὐτοῖς εἰς εἶδος δεκατισμοῦ ἢ φορολογίας, δὲν ἐμψυχοῦται ὅμως ἡ ἐπαιτεία, καὶ ὁ πενόμενος Ἑβραῖος δὲν ἔχει ἀνάγκην τῶν ψευδῶν ἐκείνων μέσων, διὰ τῶν ὁποίων οἱ πτωχοὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν προκαλοῦσι τὴν συμπάθειαν τῶν ὁμοίων των. Πᾶς ὅς τις ἔχει πεντήκοντα γρόσια, ὀφείλει να τὰ καταστήσῃ παντὶ τρόπῳ ἐνεργά· κἂν δὲν τὰ ἔχῃ, δανείζεται αὐτὰ ἐπὶ ἐγγυήσει καὶ τόκῳ μετριωτάτῳ ἀπὸ τοῦ Κορβανᾶ· καὶ, ἐὰν ἦν ὑγιής, ἐργάζεται ὅπως δύναται, ἀχθοφορεῖ, συλλέγει ῥάκια, ἁλιεύει· εἰς τὸν Ἑβραῖον «ἔργον οὐδὲν ὄνειδος». Κάλλιον να μὴ ἑορτάσῃ τὸ σάββατον παρὰ να ψωμοζητήσῃ. Ἔπειτα δὲν ἔχει ἀνάγκην να ὑπάγῃ εἰς τὴν θύραν τοῦ πλουσίου· διότι καθῆκον ἐκείνου εἶνε να ἔλθῃ πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ του. Τὴν δὲ διδομένην αὐτῷ ἐλεημοσύνην δὲν δέχεται ὡς σκύβαλον, ῥιπτόμενον ἐξ ἀνάγκης εἰς τοὺς κύνας, ἀλλ' ὡς ὀφειλὴν, ὡς δάνειον, ὡς βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποίου καὶ οἱ διδόντες θεωροῦσιν ἑαυτοὺς διανομεῖς καὶ οἰκονόμους· διότι παρὰ τοῖς ἀληθῶς Ἰσραηλίταις, οὐχὶ τὸ δέκατον μόνον τῆς περιουσίας ἑκάστου, καθὼς ἐκαυχᾶτο ὁ Φαρισαῖος, ἀλλὰ τὸ πέμπτον ἀνήκει δικαιωματικῶς εἰς τοὺς πτωχοὺς, οὐ μόνον Ἰουδαίους, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἐθνικούς. Ἡ Μισνά, ἡ ὁποία εἰς πολλὰ εἶνε συγκαταβατικωτέρα, καθὼς καὶ τὸ Ταλμοὺδ, προσδιορίζουσι τὸ πέμπτον, οὐχὶ τοῦ κεφαλαίου, ἀλλὰ τοῦ κέρδους μόνον, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Καὶ ὁ τρόπος δὲ τοῦ ἐλεεῖν ἐνεργεῖται παρ' αὐτοῖς μετὰ κρίσεως· οἱ συγγενεῖς καὶ οἰκεῖοι προηγοῦνται τῶν συμπολιτῶν, καὶ οὗτοι τῶν ξένων, αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, καὶ οἱ αἰχμάλωτοι πάντων τῶν ἄλλων· ἡ δὲ ἀνάρρυσις αὐτῶν, καὶ ἰδίως τῶν γυναικῶν, εἶνε ἡ κυριωτέρα παρ' αὐτοῖς ἐλεημοσύνη· πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον ἠμπορεῖ να χρησιμεύσῃ πᾶσα ποσότης, συνηγμένη πρὸς ὁποιονδήποτε ἄλλο θεάρεστον ἔργον, ἀκόμη καὶ οἰκοδομὴν συναγωγῆς· τὰ δὲ ξύλα καὶ οἱ λίθοι, οἱ ἀγορασμένοι πρὸς οἰκοδομὴν τοιαύτης, τῶν ὁποίων ἡ πώλησις ἀπηγόρευται πρὸς ἐκπλήρωσιν

όποιασδήποτε άλλης έντολής, ήμποροῦν 'να έκποιηθῶσι πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων.

Ἐὰν δέ τις εἰκάσῃ ἐκ τῶν στίχων 555 καὶ 557 τοῦ κατὰ Ἡγουμ. ποιήματος τοῦ Πτωχοπροδρόμου, φαίνεται ὅτι τὸ ἔργον τῶν σημερινῶν Παλαιοναοράδων μετήρχοντο οἱ μοναχοί·

» Κύριε ἐλέησον καλόγηρον ἐκ τοὺς ῥουχοσυνάκτας «

ἔκραζον περιερχόμενοι τὰς ὁδούς. Ἀντὶ 'να δίδωσιν ὅμως, καθὼς τῶρα οἱ Ἑβραῖοι, πρὸς ἀνταλλαγὴν ὑαλικά, ἢ ἀρέναν καὶ θειαφοχέρια, οἱ ἀπορουχοσυνάκται οὗτοι ἔδιδον εὐχὰς μόνον καὶ εὐλογίας, ἤ, τὸ πολύ, σταυρούς, κομβοσχοίνια, ἢ καὶ ἔλαιον ἀπὸ τῆς κανδήλας τῶν Ἁγίων.

Ἐπὶ Κωνσταντίνου αἱ συντεχνίαι ἠριθμοῦντο ἐν ΚΠ εἰς τριάκοντα πέντε, περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἦσαν, κατὰ τὸν Χάμμερ, 148· σήμερον δὲ αἱ Γραικικαὶ συντεχνίαι, ὀλιγάνθρωποι αἱ πλεῖσται, ἀριθμοῦνται, κατὰ τὸν Κ. Πασπάτην, εἰς 41· ἐπὶ Μανουὴλ δὲ τοῦ Κομνηνοῦ, ἰδοὺ πόσα εἴδη πωλητῶν μετρᾷ ὁ Πτωχοπρόδρομος, περιερχομένων τὰς τῆς ΚΠ ὁδούς:

» Παστελοπούλης, καρυδᾶς, κανναβοσησαμάτος,
» καὶ δαυκοψήστης, ῥεπανᾶς, σευκλογουλᾶς ἂν ἤμουν,
» »Τὰ καρυδάτ', ἀρχόντισσαις, ἐδῶ τὰ σησαμάτα!«
» Ἂν ἤμουν ὀξυγαλατᾶς, ὀξύγαλα νὰ πούλουν,
» τὴν τσούκαν τοῦ ξυγάλακτος τὸν νῶμόν μου νὰ βάσουν
» καὶ ἀπὸ ψυχῆς νὰ στρίγγιζα, περιπατῶν τὰς ῥίμνας·
» »Ἐπάρετε δρουβανιστὸν (1) ὀξύγαλον, κυράδες·
» καὶ χεῖναις, ὡς τὸ χρήζουσιν, σύντομα νὰ τὸ πούλου.
» Κεντύκλαις (2) ἂν ἐμάθανα καὶ τοὺς πιπεροτρίφτας,
» ὁδοιπορῶν νὰ στρίγγιζα, περιπατῶν νὰ λάλουν·
» »Κυράδες χειρομάχισες, χαλοικοδέσποινές μου,
» προκύψατε, βηλαρικὰς (3) ἐπάρετε κεντύκλας,
» καὶ τοὺς πιπεροτρίφτας μου, νὰ τρίβετε πιπέριν (4)«.

---

(1) Στραγγιστὸν διὰ σακκίου, Τορπὰ-γιαουρτοῦ, καθὼς 'τὸ λέγουσι τῶρα ἐν Τουρκίᾳ· εἰς τὴν Ἑλλάδα λέγεται σακκουλήσιον. (2) Κέντρωνες, κετσέδες ποικίλους, συναρμοστοὺς ἐκ διαφόρων τμημάτων. (3) Χωρικάς, ἐκ τοῦ Vila, ἐξωμεριτικάς· Μουσαφίρικας, φωνάζουσι σήμερον οἱ πωληταὶ ἐν Ἑλλάδι. (4) Πτωχοπρόδρ. Α, 197—192, 199—203, 217, 219.

Οἱ Παντοπῶλαι (Μπακάληδες) ὠνομάζοντο Σαλγαμάριοι (1), οἷον εἰπεῖν ἁλμυροπῶλαι, ταριχοπῶλαι. Ὁ Πτωχοπρόδρομος τοὺς ὀνομάζει Χαβιαροπούλους, καὶ διηγεῖται πόσον ἐπιτηδείως ἐλεπτοκόπουν τὰ θυνοκόμματα (τὴν λακέρδαν).

Τινὰ τῶν ἐπαγγελμάτων, π. χ., οἱ κογχυλευταὶ (πορφυροθῆκαι), οἱ χαρτοποιοί, οἱ ὑελουργοὶ κλπ., ἦσαν ἀσύδοτα. Οἱ δὲ τεχνῖται τῶν γυναικείων κοσμημάτων, βαφεῖς, λινουργοὶ καί, ἐν γένει, κατὰ τὸν Σενάτωρα (2), » πᾶν ὅ,τι ἐν ἐσθῆσι, χαλκῷ, ἀργύρῳ, ἢ λίθοις πολυτίμοις δύναται ἔχειν » πολύτιμον ἡ τῶν ἀνθρώπων κενοδοξία «, ἐτέλουν, καθὼς εἴπομεν, ὑπὸ τοὺς κουράτωρας τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Βεστιαρείου. » Οἱ ἐγκάτοικοι τοῦ αὐτοῦ τόπου, λέγει ὁ Κ. Πασπάτης (3), ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ἐπαγγέλλονται τὸ αὐτὸ ἐπάγγελμα ἐντὸς τῆς ΚΠ «.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Γάμοι.

» Ὁ νυμφευόμενος, λέγει τὸ Κοὺρ-ἄν, ἔσωσε τὸ ἥμισυ τῆς θρη- » σκείας του «. Ὅθεν συνήθως, παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, οἱ μὲν νέοι νυμφεύονται ἀπὸ 14—16 ἐτῶν, αἱ δὲ κόραι ἀπὸ 10—12· γυνὴ δὲ χηρεύουσα, καθὼς εἴδομεν, σπανίως ὑπάρχει. Παρεκτὸς δὲ τῆς μητρός, τῆς μητρυιᾶς, τῆς θυγατρὸς καὶ τῆς ἀδελφῆς, ὁ νόμος ἀπαγορεύει εἰς τὸν Μουσουλμάνον τὴν θείαν, τὴν ἀνεψιάν, τὴν ἐξαδέλφην, δύω ἀδελφάς, τὴν ἐκ γάλακτος ἀδελφὴν καὶ τὴν τροφόν. Διὰ τὸ Νικιάχ, καὶ σχεδὸν καὶ διὰ τὸ Καμπὶν ἀπαιτοῦνται ἀμοιβαία συγκατάθεσις, οὐδὲν κώλυμα τῶν προειρημένων ἐκ συγγενείας, τήρησις τῶν θρησκευτικῶν κανόνων, παρθενία καί τινα ἕτερα· ὁ ἀνὴρ ὀφείλει προστασίαν, ἡ γυνὴ ὑποταγήν· ἡ δὲ προγαμιαία δωρεὰ δίδοται ἅμα ὑπογραφέντος τοῦ γαμικοῦ συμβολαίου. Τὰ δὲ συνοικέσια γίνονται συνήθως διὰ προξενητριῶν· δακτυλίδια δὲ 'δὲν εἶνε παρ' αὐτοῖς ἐν χρήσει, καθὼς οὔτε στέφανοι. ; Θέλει δὲ ὁ Τοῦρκος 'να νυμφευθῇ; ἀποτείνεται πρὸς τὴν μητέρα ἢ ἄλλην συγγενῆ 'του, καὶ κατορθόνει 'να ἴδῃ

(1) Σαλγκάμ ὀνομάζουσιν οἱ Τοῦρκοι τὰ γογγύλια. (2) Βιβλ. ΣΤ', ζ'. (3) Ἐν τῇ περὶ τῶν ἐν ΚΠ συντεχνιῶν ἀξιολόγῳ αὐτοῦ πραγματείᾳ.

τὴν μελλόνυμφον ἀσκεπῆ, πρὸς τὸ ὁποῖον συμπράττουσι κατά τι καὶ οἱ συγγενεῖς τῆς νύμφης, καθὼς καὶ ἡ φυσικὴ αὐτῆς ἐθελαρέσκεια. Ὁ δὲ ἁρμοδιώτερος πρὸς γάμον χρόνος εἶνε, κατὰ τοὺς ὡροσκόπους τῶν Ὀθωμανῶν, ὅταν ἡ σελήνη ἦνε ἐν τῷ Σκορπίῳ.

Αἱ ὀθωμανίδες μνηστεύονται συνήθως τριετεῖς ἢ τετραετεῖς, καὶ ὑπανδρεύονται, καθὼς εἴπομεν, δωδεκαετεῖς ἢ τρισκαιδεκαετεῖς. Τὸ δὲ συνοικέσιον διαπραγματεύονται οἱ γονεῖς ἢ οἱ συγγενεῖς ἐν ἀγνοίᾳ τῶν νεονύμφων, οἵτινες μάλιστα οὐδ' εἰς τὴν τελετ' ν παρευρίσκονται, οὖσαν κυρίως πολιτικὸν συνάλλαγμα, καὶ τελουμένην ὑπὸ τοῦ Ἰμάμη, ὅς τις ὅμως 'δὲν ἐκτελεῖ ἐν αὐτῷ καθήκοντα ἱερέως, ἀλλὰ πολιτικοῦ λειτουργοῦ, καταγράφων ἁπλῶς εἰς τὸν κώδηκά 'του τὴν πρᾶξιν, κατὰ τὰς ἑκατέρωθεν παραδεχθείσας συμφωνίας, τὰς ὁποίας ἐπικυροῦσι διὰ τῆς προσυπογραφῆς καὶ σφραγῖδός 'των οἱ μάρτυρες, καὶ ὁ δεσμὸς τοῦ γάμου θεωρεῖται διὰ τούτου καὶ μόνου ἀδιάλυτος, αἱ δὲ εὐχαὶ ἐπισφραγίζουσι τὴν πρᾶξιν. Παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ὁ ἀνὴρ προικίζει τὴν γυναῖκα, ἀσφαλίζων αὐτῇ βίον ἔντιμον καὶ δίαιταν ἀνάλογον τῆς καταστάσεώς 'του καὶ τῆς καταγωγῆς τῆς γυναικός· ὥστε ὅσας γυναῖκας λάβῃ πλείονας τῆς μιᾶς, εἰς ἑκάστην εἶν' ὑπόχρεως 'να προμηθεύσῃ ἰδιαιτέραν κατοικίαν καὶ θεραπείαν, ἢ τοὐλάχιστον ἰδιαίτερον διαίτημα (appartement) ἐντὸς τῆς αὐτῆς οἰκίας· καὶ ἰδοὺ διατί ὀλίγοι καὶ αὐτῶν τῶν πλουσίων δύνανται 'να ἔχωσιν ὑπὲρ τὴν μίαν γυναῖκα· οἱ δὲ πτωχοὶ ἀγοράζουσι δούλας, αἵ τινες χρησιμεύουσιν αὐτοῖς καὶ ὡς σύζυγοι καὶ ὡς ὑπηρέτριαι· ἡ δὲ τῶν γεννωμένων τέκνων ἀναγνώρισις συνεπάγεται μετὰ θάνατον τοῦ ἀνδρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς συζύγου. Ὁ Τουρκικὸς ἄρα γάμος εἶνε ἁπλούστατος. Ἡ νέα ἐρωτᾶται ὑπὸ τῆς μητρός 'της ἐὰν στέργῃ 'να νυμφευθῇ τὸν δεῖνα, ὅς τις 'τὴν ζητεῖ, τὸν ὁποῖον ὅμως κάμνει κάθε τρόπον, συναινούσης καὶ συμπραττούσης πρὸς τοῦτο συνήθως καὶ τῆς μητρός, 'να ἴδῃ προτοῦ, καθὼς καὶ αὐτὴν ἐκεῖνος. Ἅμα δὲ εἴπῃ Κ α ὶ λ ἔ μ (συναινῶ), γνωστοποιεῖται τοῦτο εἰς τοὺς συγγενεῖς, καὶ προσδιορίζεται ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ἡ τέως Κιουτσοὺχ-Χαννοὺμ (Demoiselle) μέλλει 'να γένῃ Μπουγιοὺχ - Χαννοὺμ (Grande Dame). Τῆς ἀμοιβαίας ὅμως ταύτης συγκαταθέσεως προηγεῖται, ἐννοεῖται τοῦτο, ἡ μεσολάβησις τῶν προξενητριῶν, αἵ τινες 'δὲν λείπουσι, κατὰ τὴν συνήθειαν, ἐκθειάζουσαι τὰ προτερήματα τοῦ γαμβροῦ καὶ τὰ θέλγητρα τῆς νύμφης, καὶ ῥητορεύουσαι τὰ τυποδεμένα ἐκεῖνα: πρόσωπον σελήνης, ὀφθαλμοὶ ἀκτινοβολοῦντες ὡς δύω ἄστρα (παχγιζὲ ἀχτὲρ), ὀφρύες καμαρωταὶ ὡς τὸ τόξον τῆς ἴριδος, χείλη κοράλλινα, ὀδόντες ὅμοιοι μαργαρίταις κτλ. κτλ. Ἡ ἀμοιβὴ εἶν' ἀνάλογος· τὰ δὲ δῶρα ἐξακολουθοῦσιν ἐν τῷ μεταξὺ ἑκατέρωθεν, κά-

νιστρα πλήρη ζαχαρωτῶν καὶ ὀπωρικῶν ἢ ἀνθέων, καί που καὶ πολύτιμα κοσμήματα, καὶ ἀστημικὰ, καὶ μανδύλια χρυσοκέντητα (τ σ ε β ρ ὲ), ἐπὶ τῶν ὁποίων φαντάζουσιν οἱ θελκτικώτεροι στίχοι τοῦ Γκιουλιστάν. Ἡ δὲ φερνὴ, ἢ τὸ καθαυτὸ κάνιστρον τοῦ γάμου, συνιστάμενον, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰς ἀδαμαντικὰ καὶ ὑφάσματα καὶ ἄλλα σκεύη ἀργυρᾶ, ἀκολουθεῖ ἀμέσως τὴν τοῦ συμβολαίου ὑπογραφὴν, καὶ τὴν τρίτην μετακομίζεται ἐν πομπῇ ἀπὸ τοῦ πατρικοῦ οἴκου εἰς τὸν τοῦ συζύγου· ἡ δὲ συνήθεια ἀπαιτεῖ, 'να μὴ λείπωσιν ἀπ' αὐτῆς δύο τινὰ, τὸ κάτοπτρον καὶ τὰ ξυλόβαθρα, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πολυτελῆ. Τὴν δὲ τετάρτην ἡ νύμφη ὁδηγεῖται πανδήμως εἰς τὸ λουτρὸν, ὅπου, παρεκτὸς τῶν κεκλημένων συγγενῶν, προσκαλοῦνται καὶ ὅλαι αἱ πτωχαὶ γυναῖκες τῆς γειτονίας, αἵτινες, ἐξερχόμεναι τοῦ λουτροῦ, εὑρίσκουσιν, ἀντὶ τῶν ῥακίων, μεθ' ὧν εἰσῆλθον, νέα ἐνδύματα, εἰς τὰ θυλάκια τῶν ὁποίων κωδωνίζουσιν ἐνίοτε καὶ πολλὰ ἢ ὀλίγα νομίσματα, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς καταστάσεως τῶν νεονύμφων. Τῇ δὲ ἐπαύριον μετὰ μεσημβρίαν, ὡς παραμονὴν τῆς παρασκευῆς, ἀναλογούσης παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς πρὸς τὴν ἡμετέραν κυριακὴν καὶ, ὀνομασθείσης διὰ τοῦτο καὶ Τ ζ ο υ μ ἁ (ἕνωσις), φέρεται ἡ νύμφη ἐν παρατάξει ὑπὸ τῶν συγγενῶν τοῦ ἀνδρὸς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου πρώτην φορὰν εἰς τὴν οἰκίαν 'του, ὅστις, ἐξάγων αὐτὴν τῆς ἁμάξης, 'τὴν ὁδηγεῖ εἰς τὸ χαρέμιον, διασπειρομένων πρὸ τῶν νεονύμφων νομισμάτων καὶ ζαχαρωτῶν. Τὸ δὲ ἑσπέρας, περὶ τὴν ὥραν τῆς πέμπτης προσευχῆς, ὁ γαμβρὸς, ἀσπασθεὶς τὰς χεῖρας τοῦ πατρὸς, τῶν θείων καὶ τῶν μεγαλητέρων 'του ἀδελφῶν, εἰσδύει μυστηριωδῶς εἰς τὸ Χαρέμιον, ὅπου 'τὸν περιμένει καθημένη ἐπὶ τοῦ σοφᾶ ἡ νύμφη, κεκαλυμμένη λεπτῷ πέπλῳ, τὸν ὁποῖον ἐν ᾧ αὐτὸς σπεύδει 'να ἀφαιρέσῃ, ἐκείνη, ἁρπάζουσα ἀσπάζεται τὴν χεῖρά 'του εἰς σημεῖον ὑποταγῆς . . . .

Ἡ πρᾶξις τοῦ γάμου, ἡ προσδιορίζουσα τὴν προῖκα, τὸ τράχωμα (τὰ ἐπιμείλια), τὸ ν ι κ ι ὰ χ δηλαδὴ, τὸ ὁποῖον 'δὲν δύναται 'να ἦνε οὔτε ὀλιγώτερον τῶν ἑκατὸν πενῆντα, οὔτε πλειότερον τῶν τριακοσίων φράγκων, καὶ ἐπιστρέφεται εἰς τὴν γυναῖκα, ἐὰν διαζευχθῇ, γίνεται ὑπὸ τοῦ Κχαδῆ ἢ, ἐν ἐλλείψει αὐτοῦ, ὑπὸ τοῦ Ἰμάμη ἐνώπιον μαρτύρων. Μετὰ δὲ τὰς συνήθεις εὐχὰς, ἄρχεται ὁ γάμος, διαρκῶν συνήθως τέσσαρας ἡμέρας, ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς δευτέρας ἄχρι τῆς ἑσπέρας τῆς πέμπτης, μετὰ μουσικῆς καὶ εὐωχιῶν, τῶν μὲν συγγενῶν τῆς γυναικὸς εὐθυμούντων ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς νύμφης, τῶν δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ τοῦ γαμβροῦ. Ἕκαστος δὲ τῶν προσκεκλημένων ὀφείλει 'να δωροφορήσῃ τοὺς νεονύμφους, ἀναλόγως τῶν μεταξὺ σχέσεων καὶ τοῦ βαλαντίου 'του, προσκομίζοντες, ὁ μὲν κριὸν χρυ-

σόκερων, ὁ δὲ χαλκώματα, ὁ δὲ στρωσίδια, ἄλλος ἵππον, ἢ δίσκον; ἢ ἄλλο σκεῦος οἰκιακὸν, οὐδεὶς δὲ προσέρχεται κεναῖς ταῖς χερσί. Συνήθεια, κατ' ἐμὲ, ἀξιομίμητος· διότι, συντελούντων οὕτως ἁπάντων ὑπὲρ ἀλλήλων, οὐδεὶς ἐπὶ τέλους ζημιοῦται καὶ οἰκονομοῦνται ἐν τοσούτῳ οἱ πενέστεροι. Τὰ δουγιούνια τῶν πλουσίων Τούρκων διαρκοῦσιν ὀκτὼ ἡμέρας, ὧν τελευταία εἶνε πάντοτε, ὡς εἴπομεν, ἡ παρασκευή. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι εὐωχοῦνται οἱ μὲν ἄνδρες ἐν τῷ ἀνδρῶνι, αἱ δὲ γυναῖκες ἐν τῷ γυναικωνίτῃ. Παρέχουσι δέ τινες καὶ θεάματα ἐν ὑπαίθρῳ (μεϊδάν-δϊουνοῦ), ὧν τὸ κυριώτατον παριστάνεται τὴν νύκτα τῆς πέμπτης πρὸς τὴν παρασκευὴν, εἰκονίζον τὴν ἅλωσιν φρουρίου, τὸ ὁποῖον, μεμιμημένον ἐκ χαρτίων, βεργίων καὶ ὑφασμάτων, οἱ μὲν προσβάλλουσιν ἔξωθεν, οἱ δὲ ὑπερασπίζουσιν ἔσωθεν, ἀνταλλάσσοντες ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εὐφυέστατα κατ' ἀλλήλων σκώμματα, ἐκπίπτοντα πολλάκις ἐπὶ τὸ βωμολοχικώτερον καὶ ἀριστοφανείως αἰσχρότερον (1), ἄχρις οὗ ἁλωθὲν πυρπολεῖται, ἀλαλαζόντων καὶ κροτούντων τῶν θεατῶν.

Παρὰ δὲ τὸ Νικιὰχ, τὸν κυρίως γάμον, ὁ Ὀθωμανὸς δύναται 'να συνάψῃ ἐνώπιον τοῦ Κχαδῆ καὶ ἄλλον, ἐπίσης νόμιμον, τὸν δι' ἐκμισθώσεως (καμπίν), ὑπὸ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς ὑπὸ τοῦ πατρὸς διατροφῆς τῶν γεννηθησομένων τέκνων. Τὸ Καμπὶν (ὀρθότ. Κιαμπὶν) δὲν εἶν' ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Σουννίταις. Ὁ χρόνος τῆς συμβιώσεως ὁρίζεται, μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ ὁποίου ἡ γυνὴ δύναται αὐτοδικαίως 'να ἐγκαταλίπῃ τὸν σύζυγον. Ἐὰν ὅμως πρὸ τούτου ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἡ γυνὴ ὀφείλει 'να μείνῃ ἄγαμος 4 μῆνας καὶ 10 ἡμέρας, καὶ, ἐὰν φανῇ ἔγκυος, ἄχρι τοῦ τοκετοῦ. Τὸ μετὰ δούλων Καμπὶν γίνεται κατὰ τὰς αὐτὰς διατυπώσεις· οἱ δὲ Σιῖται ἐκδίδουσι τὰς δούλας αὐτῶν ὡς παλλακὰς εἰς ἄλλους, ὅπερ οἱ Σουννῖται θεωροῦσιν ἀθέμιτον (χαράμ). Εἰς τὸν διὰ καμπινίου τοῦτον γάμον κατέφευγον ἐνίοτε καί τινες τῶν Χριστιανῶν, ὅταν, διὰ μεσολαβοῦσαν συγγένειαν ἢ διὰ τὸ ἑτερόδοξον ἢ ἄλλα ἐμπόδια, δὲν ἠδύναντο 'να λάβωσιν ἄδειαν πρὸς νόμιμον γάμον παρὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτῶν ἀρχηγῶν. Ἀλλὰ τὴν ἀθεμιτογαμίαν ταύτην ὁ Πατριάρχης Παρθένιος ὁ Γ', ὁ ἐπιλεγόμενος Χουμχούμης, κατώρθωσε τῷ 1671 'να ἐμποδίσῃ διὰ φετβᾶ τοῦ Μουφτῆ.

---

(1) Παραδ. χάριν, ὁ πολιορκῶν στρατηγὸς, ἐπιθεωρῶν τοὺς στρατιώτας 'του, παραλλάσσοντας ἔμπροσθεν αὐτοῦ κατ' ἄνδρα (ἐννοεῖται δὲ ὅτι εἶνε πάντοτε οἱ αὐτοὶ δέκα-εἴκοσιν ἄνδρες, στρεφόμενοι ὀλόγυρα τοῦ φρουρίου), λέγει διὰ τὸν πρῶτον: » Μπουνοὺν παρασὶ τσόκ«· διὰ τὸν δεύτερον: » Μπουνοὺν παρασὶ γιόκ«· διὰ τὸν τρίτον: » Μπουνοὺν χαρνὶ τόκ«· διὰ τὸν τέταρτον: » Μποῦ μπόκογλου μπὸκ, κτλ. κτλ.

Ὁ Τουρκικὸς νόμος ἐπιτρέπει τὸ διαζύγιον, ἀλλὰ τοῦτο, διὰ μὲν τὸν ἄνδρα, εἶνε προαιρετικὸν, ἐγκαταλείποντα τὴν προῖκα μόνον· διὰ δὲ τὴν γυναῖκα, ὑπὸ ὅρους καὶ δι' αἰτίας προβλεπομένας ὑπὸ τοῦ νόμου. Συνήθως δὲ, ὁ μὲν ἀνὴρ ἅμα προφέρῃ τρὶς τὸ καθιερωμένον εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἔπος: » Ἀφεύκτως σὲ ἐχώρισα «, θεωρεῖται διαζευγμένος, καὶ ἡ σύζυγος φορεῖ ἀμέσως ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ ναμιχράμιόν 'της· ἡ δὲ γυνὴ ἐξαιτεῖται τὴν διάζευξιν, ἐκφωνοῦσα τὸ πάνδημον ἐκεῖνο: » Νικιαχχὺμ χαλὰλ, τζανὺμ ἀζὰτ «, καὶ τότε χάνει τὴν προῖκά 'της. Ἐν γένει δὲ τὸ διαζύγιον εἶνε πρᾶξις δικαστικὴ, καὶ ἐπιτρέπεται ἐπὶ ταῖς ἑξῆς αἰτίαις: ἀμοιβαία δυσαρέσκεια, ἀσθένεια ἀνίατος, προϋπάρχουσα τοῦ συνοικεσίου, ἀσωτία ἢ ἀνοικονόμητος χαρακτὴρ, παραμέλησις τῶν τοῦ γάμου καθηκόντων. Τὴν δὲ διαζευχθεῖσαν γυναῖκα ἀναλαμβάνει οὐχὶ σπανίως ὁ σύζυγος· ἀλλ' ἐὰν θελήσῃ 'να 'τὴν ἐξαναπάρῃ καὶ τρίτην φορὰν, ὑποχρεοῦται πρῶτον αὕτη 'να ὑπανδρευθῇ ἄλλον, τὸν ὁποῖον ὅμως ἐκλέγουσιν ὑπέργηρων (καταφοφιζόμενοι τοῦ νόμου, Χγιλέϊ σσερὶ), καὶ χωρισθῇ, κατὰ τοὺς τύπους, καὶ ἀπ' αὐτοῦ. Πᾶσα δὲ ἀπολελυμένη σύζυγος ὑποχρεοῦται 'να μένῃ ἄνυμφος ἐπὶ τρεῖς μῆνας καὶ μίαν ἡμέραν μετὰ τὴν διάζευξιν· διότι ἄλλως 'δὲν δύναται 'να κινήσῃ ἀγωγὴν κατὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐν περιπτώσει κυοφορίας.

Ἐννοεῖ ἴσως ὁ ἀναγνώστης ὅτι δυσκολευόμεθα 'να ἔλθωμεν εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς πολυγαμίας, τῆς σκανδαλιζούσης τόσον τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἔτι μᾶλλον τὰς Εὐρωπαίας. Ἰδοὺ τί παραγγέλλει περὶ τούτου τὸ Κοράν : » Μὴ νυμφεύσηαι εἰμὴ τρεῖς ἢ τέσσαρας γυναῖκας· καὶ, ἐὰν 'δὲν δύνα» σαι 'να διατηρήσῃς τόσας, νυμφεύθητι μίαν μόνην, ἢ ἀρκέσθητι εἰς τὰς » δούλας σου «. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Μωάμεθ, γνωστὸν εἶνε ὅτι, ὁ βουλόμενος τῶν Ἀράβων ἠδύνατο ἔχειν δεκαπέντε γυναῖκας. Ὁ περιστείλας ἄρα τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἰς τέσσαρας μόνον, ὑπὸ τὸν ὅρον ὥστε ἑκάστη αὐτῶν 'να ἔχῃ ἰδιαίτερον διαίτημα καὶ ἰδιαιτέραν θεραπείαν, 'δὲν εἰσήγαγεν, ἀλλὰ περιώρισε καὶ βαθμηδὸν ἐξέκοψε τὴν ὑπάρχουσαν κατάχρησιν· ἡ δὲ πολυγαμία, καί τοι ἐπιτετραμμένη, σπανίως καὶ πραγματοποιεῖται παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις· διότι ὀλίγιστοι μεταξὺ αὐτῶν ἐπαρκοῦσι πρὸς διατήρησιν δύο καὶ πλειοτέρων Χαρεμίων, τὰ ὁποῖα, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν λογοτριβῶν, πρέπει 'να ἦνε κατ' ἀνάγκην χωριστά. Ἀπόδειξις δὲ τοῦ ὅτι ἡ πολυγαμία σχεδὸν ἐξέλιπε παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, εἶνε ὅτι, μεταξὺ τριακοσίων μεγιστάνων, δυναμένων 'να ἔχωσι τέσσαρας γυναῖκας, μόλις εὑρίσκονται σήμερον ἐν ΚΠ τέσσαρες μόνοι, ἔχοντες ὑπὲρ τὴν μίαν γυναῖκα· διότι καὶ αὐτὴν πολλὰ ὀλίγοι ἐξ αὐτῶν δύνανται 'να διατηρήσωσι, καθόσον προῖκες παρ' αὐτοῖς εἰς μετρητὰ 'δὲν ὑπάρχουσιν, ὁ δὲ μέλλων σύζυγος πρέπει 'να φρον-

τίση καὶ περὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἐνδυμάτων τῆς μελλούσης 'του συζύγου, οἱ δὲ συγγενεῖς δυσκολεύουσιν, ὅσον οἷόν τε, τὰ γαμικὰ συμβόλαια, διὰ φόβον ἐνδεχομένου διαζυγίου. Ὅθεν ἡ πληθὺς τῶν γυναικῶν εἶνε δεῖγμα πολυτελείας καὶ πλούτου μᾶλλον ἢ ἀνάγκη ἡδονῆς καὶ πολὺ ὀλιγώτερον τεκνοποιΐας. Παρετηρήθη μάλιστα, ὅτι, ὅσῳ πλειοτέρας ἔχει ὁ Ὀθωμανὸς γυναῖκας, τόσῳ ὀλιγώτερα τέκνα. Ὥστε τὸ Πόσας γυναῖκας ἔχει, ἀναλογεῖ παρ' αὐτοῖς πρὸς τὸ Quot pascit τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων.

Πᾶσαν πέμπτην καὶ παρασκευὴν τὸ ἑσπέρας ὁ Μουσουλμάνος ὑποχρεοῦται 'να ἐπισκεφθῇ τὴν σύζυγόν 'του. Μεταξὺ δὲ πολλῶν γυναικῶν, ἡ πρώτη συζευχθεῖσα ἔχει ἐν πάσῃ τὰ πρωτεῖα, ἐκτὸς ἐὰν ἰδιαίτερα θέλγητρα ἢ ἡ γέννησις ἐπιθυμητοῦ τέκνου 'δὲν δώσωσι ταῦτα εἰς τὴν δευτέραν.

Ἀλλ' ὁ νόμος ἐπιτρέπει τὴν μετὰ τῆς ἀργυρωνήτου (Χαλαΐκ) συνοίκησιν, ἥτις τότε λαμβάνει θέσιν παλλακίδος, κατὰ λέξιν Καμαριέρας (Ὀδαλύκ), καὶ ὁ Μουσουλμάνος εἶν' ἐλεύθερος 'να λαμβάνῃ δούλας ὅσας θέλει· μάλιστα· πλὴν καὶ τοῦτο ὑπὸ ὅρους. Ἡ ἀργυρώνητος συμμερίζεται τῷ ὄντι τὴν κοίτην τοῦ κυρίου 'της, ὅταν ἀγορασθῇ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἀλλὰ πότε; Ὅταν ὁ κύριος ἔχῃ ἀνάγκην συζύγου χωρὶς συγγενῶν, καὶ ὄχι ἁπλῶς χάριν ἡδονῆς, ὅπερ δυσκόλως δύναται 'να ἐννοήσῃ ὁ Εὐρωπαῖος, τοῦ ὁποίου τὰ ἤθη εἶνε πλέον διεφθαρμένα παρὰ τοῦ Τούρκου (1). Ἅμα δὲ τύχῃ τὴν θέσιν τοῦ συνεύνου (ὁμολέκτρου), καὶ τοῦτο ὑπό τινας ὅρους πάνυ εὐπρεπεῖς, ἔχει εὐθὺς καὶ τὴν τῆς συζύγου. Τὰ δὲ τέκνα, τὸ κυριώτατον, εἶνε πάντοτε νόμιμα.

Ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ παραδείγματα πολυγαμίας, οὐδεμίαν καταλείποντα ὑπερβολήν. Ὁ Ἀγιὰς πασσᾶς, παραδείγματος χάριν, Βεζίρης τοῦ Μεγάλου Σουλεϊμάνου, Ἀλβανὸς τὴν καταγωγήν, διαδεχθεὶς τῷ 1536 τὸν περίφημον Βεζίρην Φιρὲγκ-Ἠβραὴμ-πασσᾶν, ἀφῆκεν, ἀποθανὼν τῇ 13 Ἰουλίου τοῦ 1539, ἑκατὸν εἴκοσι τέκνα· εἶχε δέ ποτε ἐν τῇ οἰκίᾳ 'του τεσσαράκοντα κοιτίδας συγχρόνως. Ἡ δὲ Αἴγυπτος ἰδίως εἶνε τὸ μέρος, ὅπου ὁ ὄχλος ἀλλάσσει κατ' ἔτος σχεδὸν συνεύνους, ὅπου δωδεκαετὲς κοράσιον ἐνυμφεύθη ἤδη τετράκις· καὶ ἑπομένως ὁ λόγος τοῦ Μοντεσκίου, ἀποδόντος τὴν αἰτίαν τῆς πολυγαμίας εἰς τὸ κλίμα, ἀποδείκνυται ἀλάνθαστος. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς ἡ πολυγαμία εἶν' ἐπιτετραμμένη, οἱ γάμοι ἀφ' ἑτέρου εἶνε σπανιώτεροι τοῦ δέοντος· διότι ἡ παρὰ φύσιν ἀσέλγεια, ἐμποδίζουσα τοὺς γάμους τῶν πτωχῶν, ἐκνευρίζει ἀφ' ἑτέρου τοὺς πλουσίους,

(1) Γνωστὸν ὅτι ὁ Λουδοβῖκος ΙΕ' εἶχεν ἑξήκοντα νόθα τέκνα, εἰς τὰ ὁποῖα διενεμήθησαν κατὰ διαθήκην μετὰ τὸν θάνατόν 'του 30,000,000 φράγκα.

ὥστε οἱ πλεῖστοι αὐτῶν, εἰς ἡλικίαν τριάκοντα-τριάκοντα πέντε ἐτῶν, εἶνε νώθουροι.

Ἐν γένει δέ, ἓν τῶν κυριωτέρων αἰτίων τῆς παρακμῆς καὶ τοῦ προώρου γήρως τῆς Τουρκίας εἶνε ἡ φιληδονία, ἡ ἐξευτέλισις δηλονότι τῆς γυναικός. Καὶ διὰ τοῦτο ἔχει συμφέρον μέγα ἡ Κυβέρνησίς της, ἐὰν ἀληθῶς σκοπῇ τὴν ἀνάπλασιν τοῦ ἔθνους, 'να περιορίσῃ τὴν, νενομοθετημένην, οὕτως εἰπεῖν, ἀκρασίαν, 'να καταστήσῃ ὄχι μόνον εὐκόλους, ἀλλὰ καὶ σεβαστοὺς τοὺς γάμους, 'να δώσῃ πρὸ πάντων ἀξίαν εἰς τὴν γυναῖκα, ἀνυψοῦσα αὐτὴν εἰς τὴν θέσιν ἀνθρώπου, ἀπὸ σκεύους ἢ βοσκήματος, ἐν ᾗ κατάκειται σήμερον.

Δουγιούν ὀνομάζεται παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, καθὼς ὁ γάμος, οὕτω καὶ ἡ ἑορτὴ τῆς περιτομῆς, περὶ ἧς θέλομεν διαλάβῃ ἐν οἰκείῳ τόπῳ, καὶ τελεῖται διὰ τῆς αὐτῆς ἐπισημότητος καὶ δαπάνης. » Τὴν δὲ περιτομὴν, » ἣν δὴ νομίζουσι κάθαρσιν, γάμον καλοῦσι, καὶ παιδιὰν καθιστᾶσιν ἐν τού- » τῳ κατὰ δύναμιν ἕκαστος « (Λ. Χαλκοκονδ. Βιβλ. Η').

Ἀλλ' ὅσον περὶ δαπάνης, οἱ γάμοι τῶν Γραικῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων δὲν μένουσιν ὀπίσω τῶν Τουρκικῶν· ὑπερβάλλουσι δὲ ἐκείνους κατὰ τὴν εὐθυμίαν, καὶ τελοῦνται πολὺ θορυβωδέστερον, πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι εἶνε αὐτὸ τοῦτο Χαρά, ὡς καὶ λέγονται. Καὶ πρῶτον προηγοῦνται πρὸ ἡμερῶν τὰ καλέσματα, τῶν ὁποίων σύμβολον λαλοῦν εἶνε τὰ στελλόμενα εἰς τὰς φιλενάδας τῆς νύμφης ἄνθη καὶ χρυσελάσματα (Τραΐ), πολλὰ ἢ ὀλίγα, ἀναλόγως τῆς μεταξὺ οἰκειότητος· ἔπειτα ἔρχεται ἡ ἡμέρα τοῦ λουτροῦ, εἰς τὸ ὁποῖον συγκαλοῦνται αἱ οἰκειότεραι τῶν φίλων καὶ ὁμηλέκων· ὁ δὲ γαμβρὸς στέλλει τῇ νύμφῃ τὴν κνᾶν καὶ τὰ λουστικά, ὑπερβαίνοντα πολλάκις τὰ χίλια καὶ δισχίλια φράγκα· διότι, ὑπὸ τὸ καθιερωμένον ὄνομα τῆς κνᾶς, ἥτις οὔτε φαίνεται πλέον, ἐν τοῖς Γραικικοῖς τοὐλάχιστον γάμοις ἐν ΚΠ, στέλλεται σκρινίον, πολυτελέστατα ἐφωδιασμένον διὰ μύρων καὶ ἀλειμμάτων, ἐνώτια, βραχιόλια καὶ περόναι βαρύτιμοι, νομίσματα νεοχάρακτα, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ τρᾶ, ὅσον οἷόν τε περισσοτέρα. Τὸ δὲ ἑσπέρας τοῦ λουτροῦ, τὴν λεγομένην Κνᾶ-γκετζεσί, δειπνοῦσι καὶ χορεύουσιν εἰς τῆς μελλονύμφου ὅλαι αἱ φίλαι καὶ συνηλικιώτιδες αὐτῆς παρθένοι, οὐδενὸς παρόντος ἀνδρός, ἐν ᾧ εἰς τοῦ γαμβροῦ συμποσιάζουσιν οἱ ἄνδρες. Μία δὲ τῶν προεορτίων τελετῶν εἶνε καὶ τὸ ξύρισμα τοῦ γαμβροῦ, τὸ ὁποῖον γίνεται, παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις μάλιστα, μετ' ἐπισημότητος καὶ ἠχούσης τῆς μουσικῆς· ὁ δὲ κουρεὺς ἐπιδείκνυται πᾶσαν τὴν δεξιότητά του, διότι οἱ κεκλημένοι φιλοτιμοῦνται τίς 'να τοῦ ῥίψῃ πλειότερα εἰς τὸ χρυσοῦν πεστεμάλιον.

Ἐμφανιζομένην δὲ κατὰ πρῶτον τὴν νύμφην ῥ α ί ν ο υ σ ι ν οἱ περιεστάμενοι διὰ νομισμάτων, καθὼς καὶ ὅταν θὰ περιέλθῃ τρὶς τὸ ἀναλόγιον ἐν χορῷ (1). Τοσαύτην δὲ καὶ περὶ τὸ ἔθιμον τοῦτο ἐπιδείκνυνται πολυτέλειαν, ὥστε εἰς τοὺς γάμους τοῦ πρίγκηπος Γ. Καρατζᾶ, τελεσθέντας ἐν ΚΠ τῷ 1816 (;) μετὰ τῆς συνήθους τότε μεγαλοπρεπείας, ἡγεμονεύοντος ἐν Βλαχίᾳ τοῦ πατρός 'του, ἐσωρεύθησαν κατὰ γῆς ὑπὸ τῶν περιῤῥαινόντων ὀκτακισχιλίων φράγκων νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἐμοιράσθησαν ἔπειτα μεταξύ 'των οἱ ὑπηρέται. Ὅς τις δὲ εἴπῃ ὅτι αἱ περικεχυμέναι ἐν εἴδει κόμης περὶ τὴν νύμφην τ ρ α ῖ 'δὲν ἦσαν τῆς Γραικοβυζαντινῆς φιλοκαλίας τὸ μεγαλοπρεπέστερον ἐπινόημα, 'δὲν πρέπει 'να εἶδε νυμφευομένην Γραικήν. Εἰς τοὺς γάμους δὲ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἐξ ἀποῤῥήτων Ἀλεξάνδρου τοῦ Γκίκα Αἰκατερίνης μετὰ τοῦ Ἄρχοντος Δημητρίου Γεωργιάδου, ὅπου παρευρέθησαν, κατὰ τὸν Δαπόντεν, τρεῖς Πατριάρχαι καὶ ὁ πρέσβυς τῆς Σουηκίας, προσεφώνησε διὰ λογιδρίου τοὺς συμπαρόντας ὁ υἱὸς τοῦ Γκίκα Γρηγόριος, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ο ἰ κ ο υ μ ε ν ι κ ὸ ς διδάσκαλος Κριτίας.

Τῶν δὲ φανταζόντων ἐν τοῖς γάμοις προσώπων τὸ οὐσιωδέστατον εἶνε ὁ γελωτοποιὸς (τσαούσης ἢ σοϊταρῆς), τὸν ὁποῖον παρεισάγουσιν εἰς τοὺς γάμους 'των καὶ πολλοὶ τῶν Σέρβων, Βουλγάρων κλπ. χριστιανῶν. Ἐνδυμένος ὅσον ἐνδέχεται πλέον ἀλλοκότως, συνήθως δὲ φορῶν ἀλωπωνουρὰς εἰς τὴν κεφαλήν, φαιδρύνει διὰ σκωμμάτων, μᾶλλον ἢ ἧττον εὐφυῶν, τὴν ὁμήγυριν. Ἰδοὺ τούτων μικρὰ δείγματα. Ὁ λόγος εἶνε περὶ τῶν διανεμομένων εἰς τὸ συμπενθερολόγιον δώρων, καὶ ἀποτείνεται πρὸς τὴν νύμφην: « Ἴδε τοῦτο τὸ ὑποκάμισον, τὸ ὁποῖον χαρίζει ἡ ἀνδραδέλφη σου (ἢ ἡ συννύμφη σου κτλ.) εἰς τὸν σύντεκνον· εἶνε τόσῳ λεπτόν, ὥστε δύναται 'να διέλθῃ διὰ δακτυλιδίου· τὸ δακτυλίδιον ὅμως τοῦτο πρέπει 'να ἦνε ἴσον κοσκίνου γύρῳ, καὶ πάλιν εἶνε ἀνάγκη τέσσαρες 'να 'τὸ σύρωσι καὶ τρεῖς 'να 'τὸ σπρώχνωσι κτλ.» Ἄλλοτε σηκόνων ἐπὶ τῶν ὤμων 'του μικρὸν δέμα, περιέχον δύο μανδύλια καὶ χανὲν προσόψιον, κύπτει δῆθεν ὑπὸ τὸ βάρος κτλ.

Οἱ γάμοι τῶν Ἀρμενίων ὁμοιάζουσι, παρ' ὀλίγας διαφοράς, τοὺς τῶν Γραικῶν. Καὶ αὐτοὶ ἐπίσης φυλάττουσι τοὺς ἑπτὰ βαθμοὺς τῆς ἐξ αἵματος συγγενείας, τοὺς πέντε ἐξ ἀγχιστείας καὶ τοὺς τρεῖς ἐκ πνεύματος· καὶ αὐτοὶ ἐπίσης ἔχουσι τὴν ἀλλαγὴν τῶν δακτυλιδίων καὶ τὴν τῶν στε-

(1) Ἴδε προσωτέρω περὶ τοῦ χοροῦ τούτου τὸν στίχον τοῦ Εὐριπίδου.

φάνων· διότι ἐπίσης θεωροῦσι τὸν γάμον ὡς μυστήριον. Ἀλλὰ τὴν προῖκα περιώρισαν, εὖ ποιοῦντες, εἰς μόνα τὰ ἐνδύματα καὶ κειμήλια τῆς νύμφης καὶ εἰς τὰ στρωσίδια τοῦ παστοῦ· τράχωμα 'δὲ 'δὲν ὑπάρχει ἢ 'δὲν ἀναφέρεται. Τὴν δὲ ἡμέραν τοῦ γάμου ὁ ἱερεὺς ὑπάγει μεθ' ἑνὸς διακόνου εἰς τὴν οἰκίαν τῆς νύμφης καὶ εὐλογεῖ τὴν στολὴν αὐτῆς· ἀφ' οὗ ἐνδυθῇ δὲ αὕτη καὶ ἔλθῃ καὶ ὁ γαμβρός, τοῦ ὁποίου ἐπίσης εἰς τὴν οἰκίαν εὐλογήθησαν τὰ ἐνδύματα, ὁ ἱερεύς, μετὰ τὸν ψαλμὸν » Τὰ ἐλέη σου, Κύριε, εἰς τὸν » αἰῶνα ᾄσομαι «, λαμβάνων τὴν δεξιὰν τῆς νύμφης, κεκαλυμμένης, καὶ ἐμβάλλων αὐτὴν εἰς τὴν τοῦ γαμβροῦ, ἐπιλέγει: » Καὶ ἤγαγεν ὁ Θεὸς τὴν » Εὔαν πρὸς τὸν Ἀδάμ, καὶ εἶπεν Ἀδάμ· τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν » μου κτλ. «. Προσπελάζων ἔπειτα τὰς κεφαλὰς ἀμφοτέρων πρὸς ἀλλήλας, καὶ εὐλογῶν αὐτοὺς σταυροειδῶς, ἐπιλέγει τὴν εὐχὴν τῶν μνήστρων, καὶ μετὰ ταῦτα ἀπέρχονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, συνήθως μίαν ἢ δύω ὥρας πρὸ τοῦ μεσονυκτίου τῆς κυριακῆς πρὸς τὴν δευτέραν, ὅπου τελεῖται τὸ στεφάνωμα πρὸ τῆς λειτουργίας, μετὰ τὴν ὁποίαν οἱ νεόνυμφοι συνήθως μεταλαμβάνουσιν. Ὁ δὲ ἱερεύς, ἑνόνων αὖθις τὰς δεξιὰς ἀμφοτέρων, λέγει: » Κατὰ τὴν θείαν ἐντολήν, ἣν ὁ Κύριος ἡμῶν δέδωκεν εἰς τοὺς ἡγουμένους τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας, δίδωμί σοι τὴν σύμβιον ταύτην, ἥτις θέλει σοὶ ὑπακούει. Θέλεις 'να ἦσε σύμβιος αὐτῆς; — Θεοῦ θέλοντος, βούλομαι εἶναι σύμβιος αὐτῆς. — » Τυφλήν, χωλήν, 'τὴν στέργεις (» Κιὸρ, τοπάλ, καμποὺλ ἔς «); — Τὴν στέργω. Ὁ ἱερεὺς τότε 'τοὺς στέφει, τοῦ συντέκνου κρατοῦντος μεταξὺ τῶν κεφαλῶν ἀμφοτέρων, συννευουσῶν, ὡς εἴπομεν, πρὸς ἀλλήλας, τὸν σταυρόν, καὶ μετὰ τὸ πέρας τῆς τελετῆς, φέρονται οἱ νεόνυμφοι ἐν πομπῇ εἰς τοῦ γαμβροῦ. Φοροῦσι δὲ τὰ στέφανα ὀκτώ, ἢ τοὐλάχιστον τρεῖς, ἡμέρας, ἐν διαστήματι τῶν ὁποίων διαιτῶνται χωριστά. Αἴρονται δὲ οἱ στέφανοι ὑπὸ τοῦ ἱερέως, καθὼς καὶ παρ' ἡμῖν. Ἀλλ' ἡ μὲν νύμφη μένει διαρκῶς συγκεκαλυμμένη ὑπὸ τὸ δουβάκιον, ποδήρη κόκκινον πέπλον, συγκρύπτοντα αὐτὴν ὁλόσωμον, ἄχρις ὅτου ἐκφωνηθῶσιν αἱ προαπαιτούμεναι τῆς τελετῆς ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις τοῦ Κιὸρ, τοπάλ· τὸν δὲ γαμβρόν, παρεκτὸς τοῦ διαδήματος, στολίζουσι καὶ διὰ μαχαίρας, τὴν ὁποίαν φορεῖ καθ' ὅλον τὸ τριήμερον ἢ ὀκταήμερον διάστημα μετὰ τὸ στεφάνωμά 'του, καθ' ὃ ὑποτίθεται καὶ ὀνομάζεται Ταχχαβὸρ (βασιλεύς). Ἐννοεῖται δὲ ὅτι οἱ πλούσιοι μεταξὺ αὐτῶν, καθ' ὅσον ἐκπαιδεύονται καὶ ἐξευγενίζονται, ἀφίνουσι κατ' ὀλίγον τὰ παλαιὰ ταῦτα ἔθιμα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ γέροντες καὶ ὁ Κλῆρος αὐτῶν εἶνε προσηλωμένοι, ἢ καὶ ἂν 'τὰ φυλάττωσι, 'τα φυλάττουσι διὰ μόνον τὸν τύπον. Ἰδίως δὲ ἐξέλιπε παρ' αὐτοῖς τὸ περίφημον Κιὸρ, το-

π ά λ , ἢ, κἂν λέγηται, λέγεται (μοὶ εἶπον) εἰς τὸ ὠτίον τοῦ γαμβροῦ.

Καὶ ἐνθυμοῦμαι τοὺς γάμους τῶν περιφήμων ἀδελφῶν Δούζογλου (1), διαρκέσαντας δύω ἑβδομάδας, εἰς τοὺς ὁποίους, ἀφήσαντας ἐποχὴν ἐν ΚΠ διὰ τὴν Ἀσιατικὴν αὐτῶν πολυτέλειαν καὶ δαπάνην, ἦτον συγκεχλημένον ὅλον τῆς ΚΠ τὸ ἀρχοντολόγιον, Γραικικὸν καὶ Ἀρμενικόν. Ἀλλὰ τί μᾶς ἐφάνη, ὅταν, ἀκμάζοντος τοῦ δείπνου, προσῆλθεν ὁ ἀρχιμάγειρος ἐν στολῇ, φορῶν τὸ χρυσοΰφαντον αὐτοῦ περίζωμα καὶ κρατῶν μετὰ χεῖρας πελωρίαν χουλιάραν, ἵνα συνάξῃ παρὰ τῶν κεκλημένων τὸ μ π α χ τ σ ί σ ι ο ν! Ἐννοεῖται δὲ τί ἐσύναξε. Πολλοὶ τῶν οἰκείων, καὶ οἱ γαμβροὶ ἰδίως αὐτοί, παρεκάλεσαν τὴν μητέρα, σεβαστὴν καὶ ἐνάρετον γυναῖκα, να μὴ ἐπιτρέψῃ τὸν ἐρανισμὸν τοῦτον (καὶ σημειωτέον ὅτι ὁ ἀρχιμάγειρος ἐλάμβανε πεντακόσια φράγκα τὸν μῆνα μισθόν)· ἀλλ' ἡ πρεσβῦτις ἔμεινεν ἀμετάπειστος, ὅπως μὴ χαλάσῃ τὸ ἀρχαῖον ἔθιμον (ἀ a δ έ τ).

Ἀγνοῶ δὲ ἐὰν καὶ οἱ Ἀρμένιοι θεωρῶσι τὰ στέφανα τοῦ γάμου ὡς ἱερὰ καὶ τὰ διατηρῶσιν ὡς τοιαῦτα, καθὼς οἱ Γραικοί, οἵτινες τὰ ἀναρτῶσι παρὰ τὰς εἰκόνας τῶν Ἁγίων, τῶν ὁποίων οὐδεμία χριστιανικὴ οἰκία ἀμοιρεῖ. Αἱ δὲ γυναῖκες ὀμνύουσι κατὰ τῶν στεφάνων τούτων· ἀλλά, λέγουσαι: » Νὰ χασῶ τὸ στέφανό μου «, ἐννοοῦσι τὸν σύζυγον αὐτῶν.

Τὴν δὲ μετὰ πομπῆς μετάβασιν τῆς νύμφης εἰς τοῦ γαμβροῦ καὶ τὴν παρακολουθοῦσαν τοὺς γάμους ἀταξίαν κεραυνοβολῶν ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ὡς καὶ εἰς τὸν καιρόν του συνήθη, » Ἰδέ, λέγει, τὰ ἐντεῦθεν λοι» πόν, οὐχ ἐν ἡμέρᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑσπέρᾳ, μεθύοντας ἄνδρας, . . . » οἱ κάλλος ὄψεως ὁρᾶν παρασκευάζουσι παρθενικῆς, καὶ οὐδὲ ἐπὶ τῆς οἰ» κίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς εἰς ἐπίδειξιν ἐκπομπεύουσι, μετὰ λαμπά» δων αὐτὴν παραπέμποντες ἐν ἑσπέρᾳ βαθείᾳ, ὡς πᾶσιν αὐτὴν ἐπιδεί» κνυσθαι, δι' ὧν ποιοῦσιν, οὐδὲν ἕτερον παραινοῦντες, ἢ ὅτι πᾶσαν ἀπο» δύσασθαι χρὴ λοιπὸν τὴν αἰδῶ. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἵστανται, ἀλ» λὰ μετὰ αἰσχρῶν ῥημάτων αὐτὴν ἄγουσι, καὶ τοῦτο νόμος ἐστὶ παρὰ » τοῖς πολλοῖς. Καὶ δραπέται καὶ μαστιγίαι μυρίοι τινὲς καὶ ὄλεθροι μετ' » ἀδείας λοιπὸν ἅπαντα φθέγγονται, ἅπερ ἂν βούλωνται, εἴς τε ἐκείνην, » εἴς τε τὸν ἐκείνῃ συνοικεῖν μέλλοντα . . . Ἀλλὰ συνήθεια τὸ πρᾶγμά » ἐστι, φησί· διὰ γὰρ τοῦτο θρηνεῖν μάλιστα ἄξιον, ὅτι ἐν συνηθείᾳ τὸ » πρᾶγμα κατέκλεισεν ὁ διάβολος . . Ἔτι οὖν ἐρωτᾷς, εἰπέ μοι, πόθεν μοι» χεῖαι; πόθεν πορνεῖαι; πόθεν διαφθοραὶ γάμων (2) « ;

(1) Ἰδε σελ. 143 τοῦ Β', Μέρους. (2) Ὁμιλ. ΙΒ', κεφ. ΣΤ', εἰς τὴν Α', πρὸς Κορινθ. ἐπιστολήν.

Οἱ Ἑβραῖοι τῆς Αἰγύπτου καὶ Συρίας ἔχουσι συνήθως δύω γυναῖκας· ἀλλ' ἐν ΚΠ ἡ πολυγαμία εἶνε πρὸ πολλοῦ κατηργημένη καὶ παρ' αὐτοῖς. Πούποτε δὲ ὁ γάμος 'δὲν θεωρεῖται παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ὡς θρησκευτικὴ τελετὴ, διότι, ὡς παράγγελμα θεῖον, θεωρεῖται αὐτὸς καθ' αὑτὸν διὰ τούτου καὶ μόνου ἱερὸς καὶ ἀπαραβίαστος, καὶ οὐδεμία μεσολάβησις ἱερέως ἀπαιτεῖται παρ' αὐτοῖς πρὸς ἐκτέλεσίν 'του, οὐδὲ δύναται, λέγουσι, 'να προσθέσῃ τίποτε εἰς τὴν ἱερότητα καὶ ἐπισημότητά 'του· ἀπαιτεῖται ὅμως ἀφεύκτως ἡ ῥητὴ συγκατάθεσις τῆς γυναικὸς, ὁ δὲ βίαιος γάμος εἶν' ἀνίσχυρος. » Καλέσωμεν τὴν παῖδα, λέγει ἡ οἰκογένεια τῆς Ῥεβέκκας εἰς » τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ ἐρωτήσωμεν τὸ στόμα αὐτῆς (1) ». Μεταγενεστέρως ὅμως ἐλάμβανε μέρος εἰς τοὺς γάμους καὶ ἡ Συναγωγὴ δι' εὐχῶν καὶ ᾀσμάτων, καὶ τὸ Ταλμοὺδ ἀπαιτεῖ τὴν διὰ θρησκευτικῶν τελετῶν καὶ ἐπίτηδες εὐχῶν καθιέρωσιν αὐτῶν. ὅθεν καὶ οἱ μικτοὶ λεγόμενοι γάμοι, καί τοι μὴ ἀπαγορευόμενοι ὑπὸ τῆς Μωσαϊκῆς θρησκείας, θεωροῦνται ὅμως ὡς ἁπλῆ συνοίκησις καὶ παλλακεία, ἢ ὡς ἁπλοῦν πολιτικὸν συνάλλαγμα, καὶ διαλύονται κατ' ἀρέσκειαν, ὡς μὴ καθιερωθέντες διὰ τῶν τελετῶν καὶ εὐχῶν τούτων. Κατὰ τὴν γραφὴν, προὶξ 'δὲν ὑπάρχει, εἰμὴ σπανίως· ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὁ Ἰακὼβ δουλεύει ἑπτὰ ἔτη δι' ἑκατέραν τῶν συζύγων 'του. Ὑπάρχει ὅμως ἀῤῥαβὼν, καὶ στέφανοι διά τε τὸν γαμβρὸν καὶ τὴν νύμφην, ἥτις καὶ διὰ τοῦτο λέγεται ἑβραϊστὶ Καλλὰχ (ἐστεμμένη), ἀναφέρονται δὲ καὶ παράνυμφοι (Κριτ. ΙΔ', 11), μετὰ τῶν ὁποίων ὁ γαμβρὸς ὑπάγει τὸ ἑσπέρας εἰς τοῦ πενθεροῦ, καὶ λαμβάνων τὴν νύμφην καὶ τὰς εὐχὰς τῶν γονέων 'της, φέρει αὐτὴν εἰς ἑαυτοῦ, συνωδευμένος ὑπὸ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων, λαμπαδηφορούντων καὶ μετὰ μουσικῆς, ὅπου 'τοὺς περιμένει τράπεζα πλουσία· διαρκοῦσι δὲ καὶ παρ' αὐτοῖς οἱ γάμοι ἑπτὰ ἡμέρας. Ὁ δὲ γάμος 'δὲν τελεῖται ἐν τῇ Συναγωγῇ, ἀλλ' ἐν τῇ οἰκίᾳ τῆς νύμφης, ὅπου ὁ γαμβρὸς, συνοδευόμενος ὑπὸ δύω Ῥαββίνων, πλησιάζει εἰς τὴν μέλλουσαν σύζυγόν 'του κεκαλυμμένην, καὶ λαμβάνων τὴν δεξιὰν αὐτῆς, τῇ περιβάλλει τὸν νυμφικὸν δακτύλιον, λέγων· » Ἔσο μοι ἱερὰ (ἡγιασμένη) ἐν Ἰσραὴλ διὰ τοῦ δακτυλίου τούτου, κατὰ τὸν νόμον **Μωσέως** σὲ νυμφεύομαι διὰ τῆς πίστεως καὶ γνώσῃ τὸν θεόν μου ». Φέρουσι τότε ποτήριον οἴνου εἰς τὸν Ῥαββῖνον, ὅς τις, ἀφ' οὗ ἐκπίῃ αὐτὸν, συντρίβει κατὰ γῆς τὸ ποτήριον, καὶ εὐθὺς ἄρχονται οἱ γαμήλιοι ὕμνοι μετὰ τυμπάνων καὶ χορῶν. Ἀφ' οὗ δὲ μεταβῇ ἡ νύμφη εἰς τοῦ γαμβροῦ καὶ κα-

(1) Γενέσ. ΚΔ', 57.

θήσωσι πλησίον ἀλλήλων, ὁ Ῥαββῖνος ἁπλόνει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν λευκὸν πέπλον, καὶ ἀναγινώσκει τὸ γαμικὸν συμβόλαιον, καὶ μετὰ ταῦτα ἡ νύμφη φέρεται ὑπὸ δύω παρανύμφων εἰς τὸν παστόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Κηδεῖαι.

ἈΠΟ τοῦ παστοῦ εἰς τὸν τάφον! ἤθελεν ὑποκρούσῃ τις: Καὶ διατί ὄχι; ἀποκρινόμεθα. Καὶ τί ἄλλο εἶνε ὁ ἀνθρώπινος βίος ὅλος; χαρὰ, λύπη· γέλως, δάκρυα· τάφος παρὰ τὸ λίκνον· νοσοκομεῖον παρὰ τὸ θέατρον· χήρα παρὰ τὴν νύμφην. Διηνεκὴς κλαυσίγελως!

» Ἐν δὲ δύω ποίησε πόλεις μερόπων ἀνθρώπων
» Καλάς· ἐν τῇ μὲν ῥα γάμοι τ' ἔσαν εἰλαπίναι τε...
» Τὴν δ' ἑτέρην πόλιν ἀμφὶ δύω στρατοὶ εἵατο λαόν...
» Νεκρούς τ' ἀλλήλων ἔρυον κατατεθνειῶτας (1).

Τὴν ἀγχίστροφον ταύτην τῶν ἀνθρωπίνων ὅλων παλίῤῥοιαν μόνος ὁ Μουσουλμάνος καὶ αἰσθάνεται κατὰ βάθος, καὶ φιλοσοφεῖ, καθὼς εἴδομεν ἀποχρώντως ἤδη, περὶ αὐτήν. Οἰκοδομεῖ ὡς αὔριον τεθνηξόμενος, ἡδυπαθεῖ ὡς ὁ Σαρδανάπαλος, καρτερεῖ ὡς ὁ Ζήνων, καὶ ἀποθνήσκει ὡς ἀεὶ βιωσόμενος. Ὅθεν, ψυχοῤῥαγῶν, προσπαθεῖ 'να παρηγορήσῃ τὰς τελευταίας αὐτοῦ στιγμὰς, καὶ 'να 'τὰς καταστήσῃ, ὅσον ἐνδέχεται, ἀνωδύνους· βρέχει τὰ χείλη 'του, σφογγίζει τὸν ἱδρῶτά 'του, ἀνοίγει τὸ παράθυρον, τέρπει τὴν ὅρασίν 'του διὰ φαιδρᾶς θέας, διὰ τοῦ φωτὸς, διὰ τοῦ ἀέρος. Ἅμα δὲ ἐκπνεύσαντος 'τοῦ κλείσωσιν ἐπιμελῶς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ στόμα, 'τοῦ ἐκτείνουσιν, ὅσον ἐνδέχεται περισσότερον, τοὺς πόδας, 'δὲν ἀφίνουσι δὲ 'να 'τὸν πλησιάσωσι γυναῖκες, καὶ μετὰ ταῦτα ἄρχεται ἡ προτελευταία καὶ θρησκευτικῶς οὐσιωδεστάτη πρᾶξις, τὸ πλύσιμον, ἐκτελούμενον ὑπὸ τοῦ Ἰμάμη μεθ' ὕμνων, ῥητῶς ἐπὶ τούτῳ προσδιωρισμένων, καθὼς ἐκτελεῖται καὶ ὑπὸ τῶν ζώντων, πρὸ ἑκάστης τῶν πέντε προσευχῶν. Καὶ πρῶτον, γυμνοῦ τοῦ νεκροῦ πλύνονται διὰ ἀρωματικῶν ὑδάτων καὶ σαπωνίου (διὰ

(1) Ἰλ. Σ. 490—540.

τὸν πώγωνα κλπ.) οἱ βραχίονες καὶ αἱ χεῖρες, καὶ ἔπειτα ἑνωμέναι φέρονται πολλάκις ἐπὶ τοῦ προσώπου· μετὰ τοῦτο καθαρίζονται οἱ πόδες, καὶ κατόπιν ὅλον τὸ λοιπὸν σῶμα, πρῶτον ἐκ δεξιῶν, καὶ ἔπειτα ἐξ ἀριστερῶν, πρῶτον τὸ στέρνον καὶ μετὰ ταῦτα τὰ νῶτα καὶ τέλος τὸ ὑπογάστριον. Μεταχειρίζονται δὲ πρὸς τοῦτο τὰς ἐξηραμένας ἶνας τοῦ φοίνικος, καλουμένας λ ὶ φ, καὶ στελλομένας ὡς ἐμπόρευμα ἐπὶ τούτῳ πανταχοῦ ἐκ τῆς Ἀραβίας, διότι χρησιμεύουσι, παρεκτὸς τούτου, καὶ εἰς τὰ λουτρά. Βρέχεται μετὰ ταῦτα τὸ σῶμα διὰ ῥοδοστάγματος· ἀλείφονται δὲ, κατά τι θρησκευτικὸν ἔθος, διὰ ῥοδοστάγματος καὶ χαμφορᾶς, ἐπιτιθεμένου ἐπ' αὐτῶν βαμβακίου, καὶ τὰ πρὸς τὴν προσευχὴν χρησιμεύοντα μέλη τοῦ σώματος, ὅπως φθαρῶσι βραδύτερον, τὸ μέτωπον, τὸ στῆθος, ἡ ῥὶς, αἱ χεῖρες, τὰ γόνατα καὶ οἱ πόδες· τῶν δὲ γυναικῶν λύεται ἡ κόμη καὶ ἁπλόνεται, περιαγομένη ἑκατέρωθεν διὰ τοῦ τραχήλου, ἐπὶ τοῦ στήθους. Μετὰ ταῦτα τυλίσσεται γυμνὸν τὸ σῶμα δι' ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον, σχισμένον ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, περιλαμβάνει τὸν λαιμὸν καὶ τοὺς μηρούς, καὶ δένεται περὶ τὸ ἰνίον καὶ τὰς ἰγνύας. Καλύπτεται ἔπειτα ὁλόκληρον διὰ τουλπανίου, διπλοῦ μὲν διὰ τοὺς ἄνδρας, τετραπλοῦ δὲ διὰ τὰς γυναῖκας, συνδεομένου ἢ ῥαπτομένου ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν καὶ τοὺς πόδας, ὥστε ὁ νεκρὸς δὲν φαίνεται. Πρὶν ἐκκομισθῇ δὲ τῆς οἰκίας, ξεφωνίζεται κατ' ἔθος ὑπὸ τῶν γυναικῶν.

Σοροὺς ἔχουσι μόνον αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία, ἁπλουστάτας καὶ χωρὶς οὐδενὸς περικοσμήματος, κεκαλυμμένας δὲ μόνον διὰ λαχορείου· οἱ δὲ ἄνδρες φέρονται μέχρι τοῦ τάφου ἐπὶ τοῦ εἰς τὸ τζαμίον τῆς γειτονίας ἀνήκοντος φερέτρου (τ α μ π ο ὑ τ), διακρινόμενοι καθ' ὁδὸν ἀπὸ τοῦ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν ἀνεστηλωμένου φεσίου ἢ ἄλλου εἴδους καλύμματος, ὅπερ ἔφερε ζῶν ὁ ἐκκομιζόμενος. Φέρονται δὲ πάντοτε ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν οἰκείων αὐτῶν καὶ φίλων, συναλλασσομένων συχνάκις· ἅπαντες δὲ οἱ καθ' ὁδὸν ἀπαντῶντες ὀφείλουσι 'να συμπαραπέμψωσι καὶ ἀναβαστάσωσι τὸ φέρετρον, ἐπὶ τεσσαράκοντα τοὐλάχιστον βήματα, ἐξαλείφοντες διὰ τούτου μίαν ἁμαρτίαν, κατὰ τὸ ῥητὸν τοῦ Κοὺρ-ἂν, ὅπερ ἀνεφέραμεν ἐν τῷ Α' Μέρει (1)· οὔτε κοπετοὶ δὲ οὔτε θρῆνοι συνοδεύουσι τὰ Τουρκικὰ λείψανα· σκυθρωπὴ δὲ σιγὴ ἐζωγράφισται ἐπὶ τοῦ προσώπου πάντων τῶν παρακολουθούντων.

Ὁ νεκρὸς θάπτεται ἔχων τὸ πρόσωπον καὶ τὸ δεξιὸν πλευρὸν ἐστραμμένον

(1) Σελ. 352.

πρὸς τὴν Μέκκαν, παρατίθεται δὲ αὐτῷ πολλάκις καὶ ἄρτος καὶ ἅλας πρὸς ἐφόδιον, καὶ σκεπάζεται διὰ χώματος· τὰ δὲ μνήματα τῶν γυναικῶν περικλείονται ἐν καιρῷ τῆς ταφῆς διὰ σινδόνων· ἐντὸς δὲ τοῦ περιπετάσματος τούτου μένουσι μόνον ὁ Ἰμάμης, ὁ νεκροθάπτης καὶ μερικαὶ γυναῖκες. Μετὰ δὲ τὸ παράχωμα, ὁ Ἰμάμης γονατίζει ἀμέσως ἐπὶ τοῦ τάφου καὶ τελεῖ τὴν προσευχὴν, ἐκφωνῶν τὸ Τ ε λ κ ί ν ν, εἶδος συμβόλου ἢ ὁμολογίας τῆς πίστεως, καὶ ἔπειτα τὸ Φ α τ ι χ έ, τὸ Α' Κεφάλαιον τοῦ Κουρᾶν, καὶ μετὰ ταῦτα, μένων δέκα λεπτὰ ὀπίσω τῆς λοιπῆς συνοδίας, κύπτει ἐπὶ τοῦ τάφου, ἤδη καλυφθέντος, καὶ, καλῶν ὀνομαστὶ καὶ μεγαλοφώνως τὸν ἀποθανόντα, ἐπιλέγων τὸ ὄνομα τῆς μητρός του, καί, ἐὰν τοῦτο δὲν ἦνε γνωστὸν, τὸ ὄνομα τῆς Μαρίας διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ τῆς Εὔας διὰ τὰς γυναῖκας (»Εἰὰ Ἀχμὲδ, ἴμπνι Μεριέμ! Εἰὰ Φατμὰ, μπιντὲ Χχεβᾶ« !), δίδει αὐτῷ τὰς ἀπαιτουμένας ὁδηγίας περὶ τοῦ πῶς ἔχει 'να φερθῇ, δι' ὅσα ἤθελεν ἀπαντήσῃ καθ' ὁδὸν, πορευόμενος εἰς τὸν ἄλλον Κόσμον, καὶ 'δὲν λησμονεῖ, ἐπιστρέφων μετὰ ταῦτα εἰς τὴν οἰκίαν, ὅπου θὰ πληρωθῇ, 'να βεβαιώσῃ τοὺς συγγενεῖς ὅτι ὁ ἄνθρωπός 'των εἶν' ἐξάπαντος σεσωσμένος, διότι ὅλα ἐγένοντο ἐν τάξει.

Ὁ νεκρὸς οὐδέποτε ἀνατέμνεται, οὔτε βαλσαμόνεται (ταριχεύεται), ἐκτὸς μόνον ὅταν γυνὴ ἔγκυος ἀποθάνῃ καὶ τὸ βρέφος ἦνε ζωντανὸν, τότε σχίζουσι τὴν κοιλίαν αὐτῆς ἀριστερόθεν. » Οὐδέποτε ἐπιτρέπεται, λέγει ἡ » Σουννὰ, ἡ ἀνατομὴ πτώματος ἀνθρώπου, κἂν εἶχε καταπίῃ ὁ ἀποθανὼν » πολυτιμότατον λίθον μὴ ἀνήκοντα αὐτῷ «. Γνωστὸν δὲ εἶνε ὅτι εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Σουλτὰν Μαχμοὺδ ὅπως ἀνατμηθῇ, κατὰ γνωμοδότησιν τοῦ ἰατρικοῦ συμβουλίου, εἷς τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἀποθανὼν αἰφνιδίως, ἀντετάχθη καὶ ὑπερίσχυσεν ἡ ἐθνικὴ αὕτη πρὸς τὰς ἀνατομὰς τῶν νεκρῶν ἀντιπάθεια. Τῆς δὲ πρὸς τὴν πρακτικὴν καὶ ἐκ συγκρίσεως ἀνατομίαν ἀποστροφῆς αὐτῶν ταύτης ἀποτέλεσμα φυσικὸν ὑπῆρξεν ἡ ὀλίγη πρόοδος τῶν σπουδασάντων ἐν Εὐρώπῃ τὴν ἰατρικὴν Ὀθωμανῶν.

Παραγγελία ἐπίσης τοῦ Κορανίου εἶνε καὶ τὸ ταχέως θάπτειν τὸν νεκρὸν, » θάπτε με ὅττι τάχιστα, πύλας Ἀΐδαο περήσω«, ἔλεγε καὶ ὁ Πάτροκλος εἰς τὸν Ἀχιλλέα (1), καὶ θεωρεῖται ὡς ἡ μεγαλητέρα κατάρα τὸ 'να μένῃ τις ἄταφος· διότι ὁ Προφήτης εἶπε: »Φὲ ἐνν γεκιούννε χχάϊρ ἐνν » ἀτζελὲ τεμενσοὺδε ἐνν γεκιούννε σοὲρρ ἐνν βαζατὲμ ἐνν σεχουὰν ρεκά- » μπικουμ (Εἰ μέν ἐστιν ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν, καλὸν 'να 'τὸν κάμετε 'να φθά-

(1) Ἰλ. Ψ, 71.

ση ταχέως εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον 'του· εἰ δέ κε ἦν' ἐκ τῶν ἀποβλήτων, ἐπίσης εἶνε καλὸν 'να 'τὸν ξεκάμπτε τὴν ταχίστην)». Ὅθεν, ἐντὸς τριῶν ὡρῶν, τὸ πολὺ, μετὰ τὴν ἀποβίωσιν, ὁ νεκρὸς πρέπει 'να ἦν' ἐν τῷ τάφῳ, καὶ διὰ τοῦτο ἐκφέρουσι τοὺς νεκροὺς αὐτῶν ταχεῖ βήματι. Μόλις δὲ ἐν τοῖς λοιμοκαθαρτηρίοις καὶ τοῖς στρατιωτικοῖς νοσοκομείοις κατωρθώθη ἡ ἀναβολὴ τῆς ταφῆς, καὶ τοῦτο εἰς τὰς αἰφνιδίας μόνον ἀποβιώσεις.

Οἱ Τουρκικοὶ Τάφοι εἶν' ἐλαφροὶ (» κούφη γῆ «), διότι δὲν σκάπτονται βαθύτεροι τῶν τριῶν - τεσσάρων ποδῶν, καὶ πλατύτεροι τῶν δύο καὶ ἡμίσεως. Περικαλύπτεται δὲ τὸ ἔσωθεν αὐτῶν διὰ τριῶν σανίδων, καὶ, ἀφ' οὗ ἐπιτεθῇ μεταξὺ αὐτῶν τὸ σῶμα, ἐπικαλύπτεται διὰ δύω ἄλλων. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τῆς περὶ τοῦ πεπρωμένου δόξης συνέχεται στενῶς παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς καὶ ἡ ἐντὸς τῶν πόλεων ἢ ἐγγύτατα αὐτῶν ἵδρυσις τῶν μνημάτων, ἡ γειτνίασις τῶν Τουρκικῶν νεκροταφείων 'δὲν εἶνε, λόγῳ ὑγείας, ἀκίνδυνος· διότι, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἀφίνεται καὶ ὀπὴ ἐπ' αὐτῶν, συγκοινωνοῦσα μετὰ τοῦ βάθους. Ἀλλὰ, παρεκτὸς τῆς ὀλεθρίας ἐπιῤῥοῆς αὐτῶν ἐπὶ τῆς ὑγείας τῶν κατοίκων, εἶνε καὶ τὸ κακὸν, ὅτι, μενόντων αὐτῶν ἀπεριτειχίστων, καὶ τῶν τάφων, ἄλλως τε, καθὼς εἴπομεν, ἀβαθῶν, παραῤῥηγνυμένων ὑπὸ τῶν ὄμβρων, πολλάκις τὰ πτώματα ἀνασκάπτονται ὑπὸ κυνῶν ἢ θωῶν λιμωττόντων, ἐπιπιπτόντων νύκτωρ εἰς τὰ ταφεῖα ἀγεληδόν. Τὸ μόνον καλὸν εἶνε ἡ περὶ τοὺς τάφους φυτεία τῶν κυπαρίσσων, αἱ ὁποῖαι μετὰ καιρὸν σχηματίζουσι δάση.

Οἱ τάφοι τῶν πλουσίων καλύπτονται συνήθως διὰ πλακὸς, ἡ δὲ πρὸς τὸ ἄνω μέρος αὐτῆς καὶ πρὸς τὴν κεφαλὴν ὑψουμένη στήλη, φέρουσα ἐπιγεγραμμένον τὸ ὄνομα καὶ τὰς τύχας τοῦ κειμένου, καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτῆς ἐσχηματισμένον τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς 'του, χρυσοῦται καὶ βάφεται ἀνθηρῶς. Οἱ δὲ κοινοὶ τάφοι ἔχουσι μόνον μίαν ἁπλῆν στήλην, ἥτις, διὰ τοὺς τῶν γυναικῶν, εἶνε τετράγωνος. Μνήματα οἰκογενειῶν σπανίως ὑπάρχουσιν· εἰς ἓν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ μνῆμα 'δὲν θάπτονται πολλοὶ, ἐκτὸς ἐν καιρῷ πολέμου ἢ κατεπειγούσης ἀνάγκης. Παντοῦ δὲ, καὶ μάλιστα περὶ τὰ τζαμία, δείκνυνται τάφοι ἁγίων, τῶν ὁποίων τὰ ἐκκρεμάμενα ῥάκια, τὰ ὁποῖα πολλαπλασιάζουσι κατ' ἀρέσκειαν οἱ φύλακες, ὅπως αὐξήσωσι τὴν περὶ τῆς ἁγιότητος τοῦ κειμένου φήμην, 'δὲν συντελοῦσιν ὀλίγον εἰς τὴν διάδοσιν τῶν κολλητικῶν νόσων. Τὰ Τουρκικὰ ἑπομένως ταφεῖα καλύπτουσι τηλικαύτην ἔκτασιν πέριξ τῆς ΚΠ, πολλαπλασιασθέντα ἐν διαστήματι τῶν τετρακοσίων ἐτῶν, καθ' ἃ κατέχουσιν οἱ Ὀθωμανοὶ τὴν πόλιν, ὥστε, διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν γηπέδων καὶ τὴν ἐκ τῆς συῤῥοῆς τῶν κατοίκων ἐπέκτασιν τῶν συνοικιῶν, οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπὶ τοῦ Πέραν μάλιστα

τάφων ἀνωρύχθησαν ἢ ἐπῳκοδομήθησαν καὶ ὁλονὲν ἀνορύσσονται· ἀλλ' οὐδεὶς τολμᾷ 'να ζητήσῃ τὴν τακτικὴν παραχώρησιν τοιούτου γηπέδου, καίτοι καταντήσαντος ἀχρήστου πρὸ τοσούτων ἤδη ἐτῶν.

Ἐπὶ τῶν πλακῶν τῶν μνημάτων, μάλιστα τῶν Χριστιανῶν, ἐγχαράττονται, παρεκτὸς τῆς ἐπιγραφῆς, τὴν ὁποίαν ὀλίγοι ἀναγινώσκουσι καὶ πολὺ ὀλιγώτεροι ἐννοοῦσι, τὰ ἐργαλεῖα τῆς τέχνης ἢ τοῦ ἐπαγγέλματος τοῦ κειμένου, οἰκόσημα λαλοῦντα, καθὼς λέγουσιν οἱ Γάλλοι: ὁ πῆχυς καὶ ἡ ψαλὶς διὰ τοὺς ῥάπτας, ἡ πλάστιγξ διὰ τοὺς παντοπώλας, τὸ ξυράφιον διὰ τοὺς κουρεῖς, καὶ ἡ στάθμη διὰ τοὺς οἰκοδόμους. Παρομοίως καὶ ἡ σκιὰ τοῦ Ἐλπήνορος ἐξαιτεῖται παρὰ τοῦ Ὀδυσσέως, ὅπως ἐπὶ τοῦ τάφου 'του, στήσῃ καὶ μίαν κώπην,

» . . . . . πῆξαί τ' ἐπὶ τύμβῳ ἐρετμὸν,
» τῷ καὶ ζωὸς ἔρεσσον, ἐὼν μετ' ἐμοῖς ἑτάροισιν (1)«.

Ὁ δὲ Ἀρχιμήδης παρήγγειλε τοῖς οἰκείοις 'του 'να ἐγκολάψωσιν ἐπὶ τοῦ μνήματός 'του, ἀντὶ παντὸς ἄλλου ἐπιταφίου, σφαῖραν καὶ κύλινδρον.

Εἴπομεν δὲ ἤδη ἀλλαχοῦ (2), ὅτι τὰ ταφεῖα ἐν Τουρκίᾳ, καὶ ἐν ΚΠ ἰδίως, εἶνε κατὰ τὰς ἑορτὰς ὁ συνήθης περίπατος τῶν κατοίκων, καὶ τὰ παιδία παίζουσι καὶ πηδῶσι περὶ τοὺς τάφους τῶν γονέων 'των, οἱ δὲ ἐν ἡλικίᾳ ἀναπνέουσιν, ἐπ' αὐτῶν καθήμενοι, τὴν ἑσπερινὴν αὔραν, καπνίζοντες τὴν πίπαν 'των· πολλάκις δὲ, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς νυκτὸς, ὁ ἔρως προτίθησιν ἑαυτὸν ὤνιον περὶ τὰ μνημεῖα ταῦτα !!

Περὶ δὲ τῆς σκυθρωπότητος τῶν Ἑβραϊκῶν ταφείων ἀρκοῦσιν ὅσα προείπομεν ἐν σελ. 13 τοῦ Β' Μέρους. Ἐπίσης ἄδενδρα καὶ ξηρὰ ἤθελον εἶναι καὶ τὰ ταφεῖα τῶν Χριστιανῶν, καθὼς καὶ εἶνε τῷ ὄντι τὰ περὶ τὸ Ἐγρὺκαπὺ, ἐὰν ἡ εὐλάβεια τῶν προγόνων ἡμῶν 'δὲν ἀνέπαυε τοὺς νεκροὺς ἐν τοῖς πέριξ τῶν ἐκκλησιῶν προαυλίοις, ὅσοι 'δὲν ἐθάπτοντο ἐντὸς τῶν ναῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ ἀρχιερεῖς μόνοι καὶ ἐκ τῶν λαϊκῶν οἱ ἐνδοξότεροι ἢ . . πλουσιώτεροι. Ἀλλ' ἀπό τινων χρόνων ἐξώρισαν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν πόλεων, ὅπως μὴ μολύνωσι διὰ τῶν ἀπ' αὐτῶν ἀναδιδομένων μιασμάτων τὸ περιέχον. 'Δὲν συνηγορῶ ὑπὲρ τῆς ἐντὸς τῶν πόλεων καὶ μάλιστα τῶν Ἐκκλησιῶν ταφῆς. » Hominem mortuum in urbe ne sepelito, neve urito «, διαγορεύουσιν οἱ Νόμοι τῶν ΙΒ' Πινάκων· οὔτε ἰατρὸς καὶ φυσιολόγος εἶμαι, ὅπως κρίνω κατὰ πόσον ἡ ἀτμοσφαῖρα, μιαινομένη ὑπὸ τῆς ἀποφο-

(1) Ὀδυσ. Λ, 77, 78. (2) Ἴδε σελ. 72 τοῦ Β' Μέρους.

ρᾶς πτώματος θαμμένου ἑπτὰ πόδας ὑπὸ τὴν γῆν, δύναται ᾿να ἐπηρεάσῃ τὴν ὑγείαν τῶν περιοίκων. Ἐκτιμῶ δὲ πρὸ πάντων τὰς φιλανθρώπους παρατηρήσεις τοῦ σοφοῦ ἰατροῦ Κυρίου Πασπάτη, ἐξανισταμένου δριμέως κατὰ τοῦ ἐντὸς τῶν ναῶν ἐνταφιασμοῦ (1). Ἀλλ᾿ ἐκεῖν᾿, ὅπερ συγχρόνως ἠξεύρω, εἶνε ὅτι, ἐὰν ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἦνε μελέτη διηνεκὴς θανάτου· ἐὰν οἱ τάφοι τῶν πρώτων τοῦ Χριστιανισμοῦ Μαρτύρων ὑπῆρξαν καὶ τὰ πρῶτα θυσιαστήρια, καὶ ἐπ᾿ αὐτῶν ἠγέρθησαν ἀκολούθως οἱ ναοί· ἐὰν ἡ μόνη παρηγορία τῆς πενθούσης μητρὸς, ἀδελφῆς, συζύγου, ἦνε ᾿να βλέπῃ τὸν τάφον τοῦ πεφιλημένου ὄντος, τὸ ὁποῖον ᾿τὴν ἐμελανοφόρεσεν, οἱ περὶ τὰ προαύλια τῶν Ἐκκλησιῶν τάφοι, εὐπρεπῶς κεκοσμημένοι καὶ σκιαζόμενοι ὑπὸ ἄλσους κυπαρίσσων καὶ ἰτεῶν, εἶνε παρ᾿ ἐμοὶ προτιμότεροι ξηροῦ καὶ γυμνοῦ, ἢ καὶ ἀνθοφύτου ἀκόμη, περιβόλου, περικλείοντος ἐκκλησίαν, ἢ πλατείας ἐκτεινομένης περὶ αὐτὴν, ὅπου δημοπρατοῦνται τὰ κατασχεθέντα ἔπιπλα πενομένης χήρας ἢ οἰκογενειάρχου πτωχεύσαντος, ἢ αἰσχρολογοῦσι καὶ διαπληκτίζονται μεθύοντες ἀγοραῖοι· καὶ ἐπιθυμῶ ᾿να βλέπω κατ᾿ ἔτος τὸ κατανυκτικώτατον ἐκεῖνο θέαμα τοῦ Ἐπιταφίου, περιαγομένου μετὰ τοῦ χριστωνύμου πληρώματος λαμπαδηφοροῦντος περὶ τὰ μνήματα τῶν ἐν πίστει κεκοιμημένων; ἐπὶ τῶν ὁποίων ὀλολύζουσι κοπτόμεναι τοὺς προσφιλεῖς αὐτῶν νεκροὺς αἱ ἀπαρηγόρητοι μητέρες ἢ τὰ ὀρφανὰ τέκνα, ἐν ᾧ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ ἱερεῖς ἀναγινώσκουσιν ἐπ᾿ αὐτῶν τὸ Τρισάγιον. Ἀλλ᾿ αἱ ἐπικρατήσασαι καιναὶ ἰδέαι, ὁρίσασαι τέρμα τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας τὴν τοῦ νεκροταφείου θύραν, ἐπανίστανται (᾿δὲν ἀμφιβάλλω) κατὰ τῶν χρονικῶν λημμάτων τούτων, καὶ προσπαθοῦσι ᾿ν᾿ ἀποσβέσωσιν ἀπὸ τῆς πλακὸς τῆς μνήμης τῶν ἐπιζώντων καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ προεκλιπόντος. Χωρείτω λοιπὸν ἡ φ ι λ ο σ ο φ ί α· ζήτω ἡ ἀτομικότης καὶ ὁ ἐγωϊσμός· μακρὰν πᾶσα λύπη, πᾶς στεναγμός· ἄφετε τοὺς νεκρούς· ἔξω βέβηλοι, ἔξω κύνες, ἀφ᾿ οὗ μήτε τὰ ὀστᾶ σας ᾿δὲν δυνάμεθα εἰσέτι ᾿να χρησιμοποιήσωμεν, μεταβάλλοντες αὐτά, καθὼς τὰ τῶν χοίρων καὶ τῶν βοῶν, εἰς οὐσίαν τρόφιμον!

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι ἀμφότεραι αἱ θρησκεῖαι, τοποθετήσασαι ἡ μὲν πέριξ τῶν ναῶν, ἡ δὲ πέριξ τῶν οἰκιῶν τοὺς τάφους, καθιέρωσαν αὐτούς, ὡς καθημερινὰ ὑπομνήματα τῆς τοῦ νῦν βίου ματαιότητος καὶ τῆς τοῦ μέλλοντος αἰωνιότητος. Ὅθεν καὶ πᾶς πλούσιος ἢ ἰσχύων Ὀθωμανὸς φροντίζει ᾿να οἰκοδομήσῃ, ζῶν ἔτι, τὸ μαυσωλεῖόν ᾿του, καὶ ἕκαστος τῶν Σουλ-

(1) Ἴδε τὸ περὶ τοῦ Νοσοκομείου τῶν Ἑπτὰ Πύργων Ὑπόμνημα τοῦ πολυμαθοῦς τούτου ἰατροῦ, σελ. 101 κ. ε.

τάνων πρὸ πάντων, συνδέων αὐτὸ μετὰ φιλανθρωπικοῦ τινος καταστήματος, καὶ προικοδοτῶν ἀμφότερα ὅπως 'τὰ διαιωνίσῃ· ἀλλ' ὁ μὲν Χριστιανὸς, κυπτάζων περὶ τοὺς τάφους, ὀφείλει, ἀποσπῶν ἀπὸ τῶν ἐπιγείων, ὡς ἐπικήρων, τὸν νοῦν αὐτοῦ, 'να τρέψῃ αὐτὸν πρὸς τὸν οὐρανόν· ἐν ᾧ ὁ Μωαμεθανὸς, βλέπων τὸν τάφον παρὰ τὴν σκιάδα τῆς οἰκίας 'του, συνοικειούμενος μετὰ τῆς ματαιότητος τοῦ βίου καὶ τοῦ ἐπικειμένου θανάτου, ἀπολαύει, ἐκ τοὐναντίου, προσκορέστερον τὸν βίον, καθόσον 'τὸν πιστεύει στιγμιαῖον.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία καὶ περὶ πάσας μὲν τὰς ἄλλας αὐτῆς τελετὰς καὶ ἱερουργίας κατέβαλεν ἀπ' ἀρχῆς πᾶσαν ἀκρίβειαν, περιβαλοῦσα αὐτὰς διὰ παντὸς ὅ,τι συντελεῖ πρὸς προσήλωσιν τῆς καρδίας καὶ τοῦ νοὸς διὰ τῶν ἐξωτερικῶν τύπων, ἰδίως ὅμως ἐπεμελήθη τῶν νενομισμένων περὶ τὰς κηδείας καὶ τοὺς νεκρούς· Θρησκεία ἰσότητος καὶ ἀγάπης, θρησκεία ἐλπίδος καὶ ἐλέους, περιμένει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν κλίνην τῆς ὀδύνης, εἰς τοῦ τάφου τὸ χεῖλος, ὅπως ἐπιδείξηται πᾶν τὸ ὕψος τῶν ὑπερφυῶν αὐτῆς παρηγοριῶν, ἅπασαν αὐτῆς τὴν ὑπερκόσμιον ἰσχὺν καὶ τὴν κατὰ τοῦ ᾅδου καὶ τοῦ θανάτου νίκην. Τὸ ἱεροπρεπὲς καὶ φοβερὸν ἅμα τῆς ἐπικηδείου ἀκολουθίας, τὸ δραματικώτατον ἐκεῖνο θέαμα καὶ ἄκουσμα τῶν νεκρωσίμων τελετῶν ἐξέθετο διὰ συγκινητικωτάτων ἐκφράσεων ὁ ἡμέτερος Ζαμπέλιος ἐν τῇ περὶ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ αὐτοῦ Μελέτῃ. Αἱ σελίδες ἐκεῖναι εἶνε ζωγραφικὸν ἀριστοτέχνημα, ἀνάγνωσμα ἀνεπίληστον, διικνούμενον ἄχρις ὀστέων καὶ μυελῶν καρδίας· εἶνε τὸ ἄωτον τῶν πολλῶν καὶ ἄλλων καλῶν σελίδων τοῦ πολυτίμου τούτου βιβλίου. Ἄς μοὶ συγχωρηθῇ 'ν' ἀντιγράψω ὅσον μέρος αὐτῶν ἐγχωρεῖ, διότι φυσικώτερον καὶ ὡραιότερον ἀδύνατον 'να ἐκτεθῶσιν. « Ἡ στενὴ τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρου σκηνὴ 'δὲν ἤρκει εἰς τὴν ἀπέραντον τοῦ χριστιανισμοῦ πνευματικότητα. Τὸ σοβαρὸν » δρᾶμα τοῦ θανάτου ἔπρεπεν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ παρασταθῇ ἐπὶ σκηνῆς το» σούτον εὐρυχώρου, ὅσον εὐρύχωρος ἦτον ἤδη ἡ ἀποκεκαλυμμένη νέα » ζωή. — Ἀλλὰ τίς σκηνὴ καταλληλοτέρα τῆς Ἐκκλησίας, ταύτης τῆς » εἰκονικῆς ἀγκάλης τῆς ἀνθρωπότητος; Τίς δὲ τόπος ἁρμοδιώτερος ἐκεί» νου, ἔνθα μυστήρια Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, θανάτου καὶ ἀθανασίας εὐχερῶς » συμπαριστάνονται; Ἔνθα πάντες αὐτόπται, πάντες αὐτήκοοι· ἔνθα ἡ εἴ» σοδος ἀνοικτὴ πάντοτε· ἔνθα οὐδὲ εἰσιτήρια, οὐδὲ δασμοὶ καὶ φόροι πρὸς » ἀγωγὴν τοῦ θεάματος, ὡς ἐν Ἀθήναις. Οὔσης τῆς νέας σοφίας δίδαγμα » λαοῦ, πάντες ἀδιακρίτως ἐκεῖ θεωροῦσι καὶ διδάσκονται τίνι τρόπῳ θανά» τῳ πατεῖται ὁ θάνατος. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ ναὸς ἐν τῷ χριστιανισμῷ μετα» βάλλεται εἰς θέατρον καταπληκτικωτάτης παραστάσεως. Τὰ δὲ τοῦ ἱε-

» ροῦ δράματος πρόσωπα εἶναι ὁ Κτίστης μετὰ τῶν Οὐρανίων Δυνάμεων, ὁ
» Νεκρὸς, ὁ Χορὸς καὶ ἡ Ἐκκλησία. Λαλοῦμεν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς, διότι
» κατ' ἀλήθειαν οὐδεμία ἄλλη περικοσμεῖ τὰς νεκρωσίμους ἀκολουθίας καὶ
» ἐπικηδείους της τελετὰς μετὰ τοσαύτης πολυτελείας κατανυκτικοῦ δρα-
» ματισμοῦ, πένθους, ἀγάπης, τρόμου, λυρικοῦ ὕψους καὶ ζώσης ἀληθείας.
» Ζῶσα ἀλήθεια τῆς ἀνθρωπίνης ματαιότητος, ἐκτεθειμένη εἰς ἔποψιν πάν-
» των καθ' ὅλην τὴν φρικώδη καὶ συντριπτικὴν παῤῥησίαν της· ταρακτικὸν
» πανόραμα, πλῆττον μὲν νοῦν τε καὶ καρδίαν, καταβιβάζον δὲ τὸν ἄνθρω-
» πον εἰς τὴν ἰσότητα τοῦ χοὸς ἐξ οἱασδήποτε κορυφῆς ἢ κοινωτικῆς ἀνι-
» σότητος . . . Ἡ τόλμη τοῦ Αἰσχύλου, ἡ τελειότης τοῦ Σοφοκλέους, ἡ
» ἠθικὴ τοῦ Εὐριπίδου ὠχριῶσιν ἐνώπιον τούτου τοῦ ἁπλουστάτου μὲν,
» ἀλλὰ μεστοῦ ἐλέους καὶ τρόμου θεάματος. Εἶναι ποίησις, ὄχι τῆς φαν-
» τασίας, γέννημα θνητοῦ, ἀλλ' αὐτοποίησις καθολικότητος, αὐτόματον
» ἐξεικόνισμα τοῦ Εὐαγγελίου. Αὕτη δὲ ἡ ποίησις τῆς ἀνωνύμου ἀνθρω-
» πότητος ἀποσπᾷ δάκρυα . . πνευματικῆς κατανύξεως καὶ ταπεινωσύ-
» νης, δάκρυα ἱερὰ, τῶν ὁποίων ἡ τέχνη τοῦ Θέσπιδος δὲν ἤξευρε νὰ δώσῃ
» πάρεξ τὴν εἰκόνα. Οἱ Δυτικοὶ συνήθως ἀπομακρύνουσι τοὺς συγγενεῖς
» τῆς νεκρωσίμου τελετῆς· θυσιάζουσι τὸν νοῦν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς προ-
» φυλάξεις τινὰς οἴκτου προσωπικοῦ, καὶ τοιουτοτρόπως ἀκρωτηριάζουσι
» τὸ δρᾶμα. — Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἀπαιτεῖ τὴν παρουσίαν τῶν συγ-
» γενῶν· πρωταγωνισταὶ τοῦ περιπαθοῦς δράματος, ὀφείλουσιν οὗτοι νὰ
» παραστήσωσιν οὐσιῶδες μέρος ἐν τῇ τραγῳδίᾳ. Ὁ πατὴρ, ὁ υἱὸς, οἱ ἀ-
» δελφοὶ, ὁποῖος πλοῦτος μυχίων αἰσθημάτων, παθημάτων ἐκπληκτικῶν,
» μεταδοτικῆς συγκινήσεως! Συνηθίζουσιν ὡσαύτως νὰ καλύπτωσι τὸν
» νεκρὸν, καὶ τοῦτο δῆθεν ἕνεκα κοσμιότητος καὶ εὐπρεπείας. Οὕτω παρ'
» αὐτοῖς ὁ θάνατος, ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος τῆς ζωῆς, εἰσάγεται ἐπὶ
» τῆς σκηνῆς ὑπὸ προσωπεῖον. Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἔχει λό-
» γους ἀνωτέρους τοιαύτης μικροπρεποῦς ὑποκρίσεως. Ὁ νεκρὸς ἀνήκει
» αὐτῇ· τὸν θέλει ἀσκεπῆ, ἀποκεκαλυμμένον· τὸν ἐνεισάγει ἀπερικάλυπτον,
» καθὼς ἀπερικάλυπτος ἡ ψυχὴ μέλλει νὰ προσέλθῃ τῷ πλάστῃ. Ἐπ' ἐ-
» κείνου τοῦ πτώματος, ἐπ' ἐκείνων τῶν κεκλεισμένων βλεφάρων, ἐπ' ἐκεί-
» νου τοῦ ἀφώνου στόματος ἔχει νὰ ψάλῃ καταπληκτικοὺς ὕμνους περὶ
» ματαιότητος, περὶ ἀνισοτήτων, περὶ ἐλευθερίας καὶ ἀναστάσεως· ἡ δὲ
» φωνὴ αὐτῆς, φωνὴ δικαιοκρίτου, ἔχει ν' ἀπευθυνθῇ πρὸς τὸν προκείμε-
» νον νεκρὸν, εἴτε πλούσιον ὄντα, εἴτε βασιλέα, εἴτε δυνατὸν, καὶ νὰ συνυ-
» πολογισθῇ μετ' αὐτοῦ. Τότε ἀνοίγεται διάλογος μεταξὺ Ἐκκλησίας,
» Χοροῦ καὶ Κεκοιμημένου, τὰς θείας ὡραιότητας τοῦ ὁποίου μᾶλλον τῆς

» γλώσσης ἡ θέα δύναται νὰ ἐκθέσῃ. Τὰ δάκρυα, οἱ στεναγμοί, καὶ ὁ κο-
» πετὸς τῶν συγγενῶν καὶ φίλων διακόπτουσιν ἐκ διαλειμμάτων τὴν δια-
» δραμάτισιν. Ὁ Χορὸς ψάλλει· » Ποῖος χωρισμός, ὦ ἀδελφοί! ποῖος κο-
» πετὸς, ποῖος θρῆνος ἐν τῇ παρούσῃ ῥοπῇ! Δεῦτε οὖν ἀσπάσασθε τὸν πρὸ
» μικροῦ μεθ' ἡμῶν. Παραδίδοται τάφῳ γὰρ, καλύπτεται λίθῳ, σκότει
» κατοικίζεται, νεκροῖς συνθάπτεται. Πάντες συγγενεῖς τε καὶ φίλοι ἄρτι
» χωριζόμεθα, ὃν περ ἀναπαῦσαι Κύριος εὐξώμεθα «, κτλπ. Οὐδέποτε ἡ
» γλῶσσα τῆς παλαιᾶς δημοκρατίας ἔσχε τοσαύτην ταραξικάρδιον εὐφρά-
» δειαν. Τοιαῦτα ἀμαυρὰ χρώματα τάφου, τοιοῦτοι σπαραγμοὶ ζωοδόται
» ἦσαν ἄγνωστοι πρότερον. Τὸ ἔντεχνον τοῦτο μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου
» ἡμίφωτον εἶναι ἰδιότης τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἰδιότης ἀμίμη-
» τος· εἶναι ὁ ἱερὸς ἡμῶν ῥ ω μ α ν τ ι σ μ ό ς. Ἀκολούθως ὁ νεκρὸς λαμ-
» βάνει τὸν λόγον· » Ὁρῶντές με ἄφωνον καὶ ἄπνουν προκείμενον, κλαύ-
» σατε πάντες ἐπ' ἐμοί, ἀδελφοὶ καὶ φίλοι κτλ. «. Εἶναι ἀξιοπαρατήρητον
» ὅτι ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, ἥτις συνέθεσε νεκρωσίμους ἀκολουθίας εἰς
» ἱερεῖς, εἰς μοναχούς, εἰς κοσμικοὺς, εἰς νήπια, παρέλειψε τοὺς Βασιλεῖς.
» Τὰ νήπια εἶχον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της μεγαλητέραν ἀξίαν. Ὁ Χορὸς
» ἀναλαμβάνει τὸ ᾆσμα· » Ποία τοῦ βίου τρυφὴ διαμένει λύπης ἀμέτοχος
» κτλ. » Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα, ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον
» κτλ.. » Ποῦ ἐστιν ἡ τοῦ κόσμου προσπάθεια κτλ. . . . Ἐφεξῆς ἔρχονται
» λυρικώτερα τροπάρια, ἀνάπλεα ὅμως οὐχ ἧττονος λύπης καὶ μελαγχο-
» λίας· εἶνε ὁ ἀποχαιρετισμός. . . . Ἡ δὲ ἀκολουθία εἰς νήπια εἶναι ὡσαύ-
» τως λαμπροτάτη. Οἱ ἀλλοεθνεῖς δὲν δύνανται νὰ φαντασθῶσι τὰς γοε-
» ρὰς ἁρμονίας, ὅσας ἡ Ἐκκλησία μας ἠξεύρει νὰ ἐξαγάγῃ ἐξ ἁπλου-
» στάτων ἀντικειμένων· ἐκ βρέφους νεκροῦ, μητρὸς ὀδυρομένης καὶ νοεροῦ
» Παραδείσου. Ἀποβλέπει εἰς χύσιν δακρύων ὁ δραματουργὸς καὶ εὐδοκι-
» μεῖ· κατασυντρίβει πάντων τὰς καρδίας. Ἐκεῖ αἱ ζωηρότεραι καὶ συγ-
» χρόνως περιπαθέστεραι εἰκόνες διαδέχονται ἀλλήλας· ἐκεῖ τὰ μ ε μ α-
» ρ α μ μ έ ν α ῥ ό δ α, ἐκεῖ οἱ ἁ π α λ ο ὶ κ λ ά δ ο ι κ ε κ ο μ μ έ ν ο ι,
» ἐκεῖ ἐν ἐπιδείξει δραματικωτέρᾳ πᾶσα ἡ παθολογία τῆς ἀνθρωπίνης μα-
» ταιότητος «.

Ὁ Ἑβραῖος, ὅλος δεισιδαιμονία, ὅσῳ βλέπει πλησιάζοντα τὸν θάνατον, τόσῳ περισσότερον θωρακίζεται διὰ τῶν ῥητρῶν καὶ παρατηρήσεων τῆς Μασσόρας καὶ τοῦ Ταλμούδ. Ὅταν δὲ ὁ ἰατρὸς ἀπελπίσῃ τὸν νοσοῦντα Ἰσραηλίτην, προσκαλεῖται παρ' αὐτῷ ὁ Ῥαββῖνος, καὶ τῷ ὑπαγορεύει τὸ Β ι δ ο υ ἱ (εἶδος ἐξομολογήσεως), καὶ τὴν συγχώρησιν τῶν ἐχθρῶν του, καὶ ἀναχωρεῖ· οἱ δὲ παριστάμενοι εὔχονται μυστικῶς ὑπὲρ τοῦ ψυχοῤῥα-

γοῦντος, καί, ἐὰν ἦνε πλούσιος, οἱ συγγενεῖς 'του μισθόνουσι πτωχούς, ἵνα προσευχηθῶσιν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐν τῇ Συναγωγῇ. Ἅμα δὲ ἀποβιώσας, ἐκφέρεται ταχεῖ τῷ βήματι καὶ μετὰ πενθίμου σιγῆς πρὸς ταφήν, οἱ δὲ συνοδεύοντες αὐτόν, καθὼς καὶ αἱ γυναῖκες, προκύπτουσαι ἀπὸ τῶν θυρίδων, μουρμουρύζουσιν: »Ἀγαθοὶ Ἄγγελοι (Μ α λ α χ ε ἰ μ) 'να σε ἄρωσιν ἐπὶ τῶν χειρῶν καὶ 'να σε φέρωσιν εἰς τὸν Παράδεισον! Οἱ δὲ ἐγγύτατοι αὐτοῦ τῷ γένει, ἀφ' οὗ ῥίψωσιν ἐπὶ τοῦ νεκροῦ μερικὰς πτυαρίας χώματος καὶ σκεπασθῇ ὁ τάφος, σχίζουσι τὰ ἐνδύματά 'των, καὶ φοροῦσι ταῦτα οὕτω διεῤῥηγμένα μίαν ἑβδομάδα. Καθ' ὅλον δὲ τοῦτο τὸ διάστημα 'δὲν δύνανται 'να ὑπερβῶσι τὸ κατώφλιον τῆς οἰκίας 'των, ἀλλ' οἰκουροῦσι σκυθρωπάζοντες καὶ δέχονται συλλυπητηρίους ἐπισκέψεις, θρηνοῦντες τὴν συμφορὰν αὐτῶν, ὡς ἐὰν ἔμελλον 'να μὴ παρηγορηθῶσί ποτε. Ἐν γένει δὲ τὸ πένθος καὶ αἱ κηδεῖαι παρ' αὐτοῖς εἶνε θορυβώδεις. Τρώγουσι δέ, αὐτοί τε καὶ οἱ συνοδεύσαντες τὸν νεκρὸν Ἀ β ε λ ε ἰ μ, καθήμενοι κατὰ γῆς· μετὰ δὲ ταῦτα ἀπαγγέλλουσιν οὗτοι τὸ Κ χ α δ ἰ σ σ, καὶ τοῦτο ἑπτὰ συνεχῶς ἡμέρας κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν. Ὁ δὲ πενθῶν ἱερεὺς (Ἀβὲλ) πρέπει 'να φυλάξῃ πένθος ἓν ἔτος ἢ ἕνδεκα μῆνας, κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς συγγενείας. Τὸν δὲ πρῶτον μῆνα 'δὲν δύναται οὔτε 'να κουρευθῇ, καὶ τὰς πρώτας ἑπτὰ ἡμέρας μεγάλου πένθους οὔτε 'να διονυχισθῇ. Τὴν δὲ ἐπέτειον τοῦ θανάτου οἱ συγγενεῖς ἀπαγγέλλουσι πλῆθος προσευχῶν (κ χ α δ ι σ ε ἰ μ) ὑπὲρ τοῦ ἀποθανόντος, ἢ πληρόνουσι πτωχοὺς πρὸς τοῦτο, ἐὰν ἔχωσι τὸν τρόπον. Ἀλλὰ παντὸς Ἰουδαίου ἡ μόνη ἐπιθυμία εἶνε, ἐὰν 'δὲν δυνηθῇ 'να μεταβῇ μόνος περὶ τὸ τέρμα τῆς ζωῆς 'του εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, καί, ἐκεῖ ἀποθανών, 'να ταφῇ ἐν τῇ τοῦ Ἰωσαφὰτ κοιλάδι, τῆς ὁποίας διὰ τοῦτο ἑκάστη σπιθαμὴ γῆς πωλεῖται χιλιάδας γροσίων, 'να σταλῶσι μετὰ θάνατον αὐτοῦ, τοὐλάχιστον τὰ ὀστᾶ 'του, ὅπως παραχωθῶσιν ἐν τῇ κοιλάδι ἐκείνῃ· καὶ συνέπεσε 'να συμπλεύσω ποτὲ ἐν τῷ αὐτῷ ἀτμοπλοίῳ μετὰ πεντήκοντα Ἰουδαίων ἀμφοτέρων τῶν φύλων, μεταβαινόντων ἀπὸ τῆς Βόσθνας εἰς Ἰουδαίαν ἐπὶ τούτῳ, τῶν ὁποίων τὰ ἔτη τῆς ἡλικίας συγκεφαλαιούμενα ἤθελον ἀποτελέσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀπὸ τῆς Ἐξόδου μέχρι σήμερον ἐτῶν.

Οἱ Ὀθωμανοὶ 'δὲν φυλάττουσιν ἐξωτερικὸν πένθος, διότι ὁ Μωαμεθανικὸς νόμος οὐδὲν διατάττει περὶ τούτου· τὸ δὲ πένθος ἐν γένει ἐκφράζεται παρ' αὐτοῖς, καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς Αὐτοκράτορσιν αὐτῶν, κατ' ἀρέσκειαν. Εἰς μερικὰς ἐπαρχίας τῆς Τουρκίας αἱ γυναῖκες ἀναστρέφουσι τὸν ἐπενδύτην αὐτῶν καὶ φοροῦσι πέπλον ἰοβαφῆ. Καὶ ἄλλαι δὲ τοιαῦται τρυφερᾶς θλίψεως ἐπιδείξεις, δι' ἀγάπην ἢ εὐγνωμοσύνην, 'δὲν εἶνε παρ' αὐτοῖς σπάνιαι. Ἐπίσης ὅμως ὑπάρχουσι συχνότατα καὶ τὰ παραδείγματα νυμ-

φεύσεως τοῦ ἐπιζῶντος συζύγου τὴν ὀγδόην εὐθὺς ἡμέραν, ἢ ἀγορᾶς νέας παιδίσκης μετὰ δύω ἡμέρας. Συνήθης δὲ παρὰ ταῖς Ὀθωμανίσιν ἰδίως εἶνε ἡ ἐπίσκεψις τάφου προσφιλοῦς, καὶ ἡ τρυφερὰ περιποίησις τῆς παρ' αὐτὸν φυτευθείσης κυπαρίσσου, καὶ βλέπεις πολλάκις γυναῖκα κάτωχρον, ἀναβαίνουσαν κλονουμένῳ τῷ βήματι τὸν λόφον τοῦ Σκουταρίου, ἀναπέμπουσαν ἐκ διαλειμμάτων βαθεῖς στεναγμοὺς διακοπτομένους ὑπὸ λυγμῶν, παρακολουθουμένην ὑπὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἄλλων, αἱ ὁποῖαι φαίνονται φίλαι 'της, κρατοῦσαι, αἱ μὲν δύω, κοράσια ἀπὸ τῶν χειρῶν, ἡ δὲ τρίτη πρόχοον. Ὑπάγουσι πάντως εἰς τὰ μνήματα, » ἵνα κλαύσωσιν, ὡς ἡ Μάρθα, ἐκεῖ «. Τίς 'δὲν ἐνθυμεῖται πάραυτα τὴν Ἠλέκτραν, πορευομένην εἰς τοῦ πατρός 'της τὸν τάφον, καὶ ἀποτεινομένην πρὸς τὰς ἀκολουθούσας:

» Δμωαὶ γυναῖκες, δωμάτων εὐθήμονες,
» ἐπεὶ πάρεστε τῆς δε προστροπῆς ἐμοὶ
» πομποὶ, γένεσθε τῶνδε σύμβουλοι πέρι.
» Τύμβῳ χέουσα τάσδε κηδείους χοὰς
» πῶς εὔφρον' εἴπω κτλ.«

Ἂς κατοπτεύσωμεν ἄπωθεν τὰ γινόμενα, σεβόμενοι καὶ τὴν θλῖψιν τῶν γυναικῶν καὶ τὸ ἔθιμον τοῦ Χαρεμίου. Ἡ γυνὴ, φθάσασα εἰς τὸν τάφον, τοῦ ὁποίου ἡ καρδία 'της ἀνεγνώρισεν ἤδη τὴν θέσιν, πρὶν οἱ ὀφθαλμοί 'της διακρίνωσι τὴν ἐπ' αὐτοῦ ὑψουμένην στήλην, πίπτει πρηνὴς ἐπ' αὐτοῦ, 'τὸν ἐναγκαλίζεται, ὀλολύζουσα σπαραξικαρδίως: » Μπενίμ ἐφέντιμ, τζανύμ, τζιερύμ, νὲ μπιζὶ μπιρακτίν« ; Ἀλλ' ἂς ἀκούσωμεν κάλλιον τὴν Ἠλέκτραν αὐτὴν, μυρολογοῦσαν ἐπὶ τοῦ τάφου τὸν ἀδελφόν 'της· διότι ἐπὶ τοῦ ἀπλάστου ἀκόμη τούτου ἐδάφους τῆς Ἀσίας τὰ αἰσθήματα, καὶ τῆς χαρᾶς καὶ τῆς λύπης, 'δὲν συγκρύπτονται ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς ἐξωτερικῆς προσποιήσεως, ὡς ἐὰν ἠσχύνοντο 'να φανῶσιν ἀτημέλητα, ἀλλ' ἀφίνονται καὶ σήμερον ἀκόμη, καθὼς πρὸ τρισχιλίων ἐτῶν, εἰς τῆς φύσεως τὰς ὁρμάς.

» Ὦ φίλτατον μνημεῖον ἀνθρώπων ἐμοί!
» Οἴμοι, τάλαινα, τῆς ἐμῆς πάλαι τροφῆς
» ἀνωφελήτου, τὴν ἐγὼ θάμ' ἀμφὶ σοὶ
» πόνῳ γλυκεῖ παρέσχον, μήτηρ καὶ τροφός!
» Νῦν δ' ἐκλέλοιπε ταῦτ' ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ,
» θανόντα σύν σοι· πάντα γὰρ συναρπάσας,
» θύελλ' ὅπως, βέβηκας· οἴχεται πατήρ·

» τέθνηκ' ἐγώ σοι· φροῦδος αὐτὸς εἶ θανών·
» γελῶσι δ' ἐχθροί· φίλταθ', ὥς μ' ἀπώλεσας!
» Τοιγὰρ σὺ δέξαι μ' ἐς τὸ σὸν τόδε στέγος,
» τὴν μηδὲν εἰς τὸ μηδὲν, ὡς ξὺν σοὶ κάτω
» ναίω τὸ λοιπόν· καὶ γὰρ ἡνίκ' ἦσθ' ἄνω,
» ξὺν σοὶ μετεῖχον τῶν ἴσων· καὶ νῦν ποθῶ
» τοῦ σοῦ θανοῦσα μὴ 'πολείπεσθαι τάφου «.

Τὰ παιδία συνοδεύουσι περιπαθῶς τῆς μητρὸς τοὺς γόους· αἱ γυναῖκες 'τὰ μιμοῦνται, ἐν ᾧ προσπαθοῦσι 'ν' ἀνεγείρωσι καὶ παρηγορήσωσι τὴν ὀλοφυρομένην· ἡ κρατοῦσα τὸν πρόχοον καταχέει ἐξ αὐτοῦ ὕδωρ εἰς τὴν ῥίζαν τῆς παρὰ τὴν στήλην φυτευμένης κυπαρίσσου, μὴ λησμονοῦσα 'να γεμίσῃ ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς πλακὸς, ὅπου πλὰξ ἢ θωράκιον ὑπάρχει, ἐγκεκολαμμένα ἐπὶ τούτῳ βαθουλώματα, ὅπως ἐρχόμενα πίνωσιν ἀπ' αὐτῶν τὰ ἐπὶ τῶν δένδρων νεοττεύοντα στρουθία! Ποσάκις καὶ μετὰ πόσης γλυκυθυμίας 'δὲν ἔμεινα ἡμιώριον ἀτενίζων τὰ κοιλώματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα δι' ἐμὲ εἶνε ὁλόκληρος αἰσθημάτων καὶ ἐθίμων ἱστορία!

Οἱ Ἄραβες καὶ οἱ πρῶτοι Κχαλίφαι ἐπενθηφόρουν μελανειμονοῦντες· ὁμοίως, ἄχρι τοῦ Σουλτὰν-Ἰβραὴμ, ἐμελανειμόνουν ἐπί τινας ἡμέρας ἢ ἢ μέχρι τῆς κηδείας, καὶ οἱ Σουλτᾶνοι, διὰ τὸν θάνατον τοῦ προκατόχου 'των· ἀλλ' ἔκτοτε τὸ ἔθος τοῦτο παρελείφθη, ἴσως καὶ λόγῳ τῆς δαπάνης, ἣν ἀπήτει ἡ τῶν ἐνδυμάτων τῆς Αὐλῆς ἁπάσης ἀλλαγή. Ἐτηρεῖτο δὲ τὸ πένθος ὑπὲρ τοῦ μονάρχου μόνον καὶ τῶν τέκνων 'του, καὶ ἐνίοτε διὰ τὴν μητέρα 'του, καὶ σπανιώτατα διήρκει ὑπὲρ τὰς τρεῖς ἡμέρας. Ἐπενθηφόρει δὲ μόνος ὁ διάδοχος καὶ οἱ μεγάλοι ἀξιωματικοὶ, σκεπάζοντες συνήθως τὸ καβούκιον αὐτῶν διὰ μέλανος τουλμπεντίου (σ σ ε μ λ έ). Ἐπὶ Καντεμίρου περιωρίσθησαν εἰς τὸ 'να φορῶσιν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κόκκινα. Σουλτὰν-Βαγεζὴδ ὁ Β', ἀναγγελθέντος αὐτῷ, κατὰ τὴν τάξιν, ἐπὶ μέλανος χάρτου διὰ λευκῶν γραμμάτων τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ 'του Ἀλὲμ-σσὰχ, ἐξέβαλε τὴν κίδαρίν 'του, ἀνέστρεψε τοὺς τάπητας τοῦ διαιτήματός 'του, καὶ ἀπηγόρευσε πᾶσαν ἀγορὰν καὶ πᾶν εἶδος μουσικῆς ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Μεχμὲδ δὲ ὁ Γ' ἐπενθηφόρησε καὶ διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀγαπητοῦ Βεζίρη 'του Λαλᾶ-Μεχμὲδ-πασσᾶ, ἀποθανόντος τὴν δεκάτην ἡμέραν μετὰ τὸν διορισμόν 'του. Οἱ Αὐτοκράτορες τῶν Γραικορωμαίων, πενθηφοροῦντες, » λευκὰς περιεβάλλοντο ἐσθῆτας, ὅπερ ἐστὶ τεκμήριον πενθούντων βασιλέων «, κατὰ τὸν Κανταχουζηνὸν (1). » Δηλωθέντος δὲ ἐν ΚΠ ὡς ἐτελεύτησεν Ὀνώριος

(1) Βιβλ. Γ', κζ'.

» ὁ βασιλεὺς ἐν Ῥώμῃ (θεῖος τοῦ αὐτοκρατοροῦντος Θεοδοσίου τοῦ Β'), » ἐκλείσθη ἡ πόλις ἡμέρας ἑπτά«.

Αἱ κηδεῖαι δὲ τῶν Αὐτοκρατόρων ἐτελοῦντο μετὰ μεγάλης πομπῆς, καὶ ὅταν, ἑτοιμασθέντος τοῦ βασιλικοῦ σώματος πρὸς ἐκφοράν, ἐνεφανίζετο ὁ ἐπὶ τῆς καταστάσεως (1) καὶ προσεκάλει μεγαλοφώνως ἐν ἐπηκόῳ πάσης τῆς ὁμηγύρεως τὸν ἀποθανόντα· »Ἔξελθε, Βασιλεῦ, καλεῖ σε γὰρ ὁ Βα-» σιλεὺς τῶν Βασιλευόντων, ἵνα δῷς λόγον τῆς βασιλικῆς σου ζωῆς«· ἡ τελετὴ ἐλάμβανε χαρακτῆρα ὅλως ὑπερηρμένον, καὶ τὸ ὕψος τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας ἐφάνταζε καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν μεγαλοπρέπειαν. Τὸ δὲ σῶμα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου » οἱ ἐπιτήδειοι, χρυσῇ ἐνθέμενοι λάρνα-» κι, ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν διεκόμισαν ἐξ Ἑλενουπόλεως, ἀπέθεντό » τε ἐν τοῖς βασιλείοις ἐφ' ὑψηλοῦ, καὶ διὰ τιμῆς ἦγον καὶ δορυφορίας πολ-» λῆς, ὡς καὶ ζῶντος ἐγίνετο· καὶ τοῦτο ἐποίουν ἕως Κωνστάντιος ὁ υἱὸς » αὐτοῦ παρεγένετο (2) «. Ἐθάπτοντο δὲ μεθ' ὅλης αὐτῶν τῆς στολῆς, ἥτις ἦτον ὁλόχρυσος. Ὅθεν καὶ ἡ τυμβωρύχησις τῶν βασιλικῶν μνημάτων, τολμηθεῖσα πολλάκις, δὲν ἦτον ἀκερδής· διότι, περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙϚ' αἰῶνος, ἀνακαλυφθέντος ἐν τῇ τοῦ Ἁγίου Πέτρου Ἐκκλησίᾳ ἐν Ῥώμῃ τοῦ τάφου τῆς βασιλίδος Μαρίας, τῆς θυγατρὸς τοῦ Στιλίχωνος καὶ συζύγου τοῦ Ὀνωρίου, τὰ ἐνδύματα αὐτῆς ἔδωκαν διὰ τοῦ χωνευτηρίου τριάντα ἓξ λίτρας χρυσίου καθαροῦ. Πρὸς φρούρησιν ἑπομένως τῶν βασιλικῶν μνημάτων » ἐτυπώθησαν ὑπὸ Ἀριάδνης τῆς Ζήνωνος καὶ φύλακες, » καθὼς καὶ τώρα τῶν Σουλτανικῶν μνημάτων οἱ Τουρμπὲ - δάρ. Ἀλλ' ὁ Κεδρηνὸς λέγει ὅτι τοῦτο ἐγένετο » πρὸς τὸ μὴ ἀνοιγῆναι τὸν τάφον αὐ-» τοῦ (τοῦ Ζήνωνος), ταφέντος ζῶντος«.

Ἰδοὺ τώρα καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἱστοριογράφου Ῥασσίδ περιγραφὴ τῆς κηδείας Σουλτὰν-Μουσταφᾶ τοῦ Β', ἀποθανόντος τῷ 1703: »Τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἐκκομισθὲν διὰ τῆς τοῦ Κοὺσσ-χανὲ θύρας, προστέθη ὑποκάτωθεν σκηνῆς, στηθείσης ἐπὶ τούτῳ πρὸ τοῦ τζαμίου τῶν Ἐντερούν-ἀγαλὰρ (ἔνδον ἀξιωματικῶν), ὅπου ὁ Ἰμάμης τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τζαμίου καὶ ὁ Σσέϊχης τῶν ἐν τῷ Σαραγίῳ διωρισμένων ἀναγνωστῶν τοῦ Κοὺρ-ᾶν (Σσέϊχ-οὑλ-Κοὺρ-ᾶν), ἀφ' οὗ ἔπλυναν τὸ σῶμα, τὸ ἐμβαλσάμωσαν δι' ἀλόης, ἀμβάρεως καὶ ἄλλων ἀρωμάτων. Μετὰ ταῦτα ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἀχμὲδ ὁ Γ' συνώδευσε τὸ σῶμα ἀπὸ τοῦ Ἀρζ-ὀδᾶ μέχρι τῆς θύρας τῶν λευκῶν εὐνούχων (Ἀκ-ἀγαλὰρ-καπουσοῦ), ὅπου ὁ Μ. Βεζίρης, ὁ Μουφτῆς, ὁ Κιζλὰρ-ἀγᾶς καὶ οἱ λοιποὶ μεγιστᾶνες τῆς Αὐλῆς καὶ τοῦ Κράτους, ὑπολα-

(1) Ὁ ἐπὶ τῶν τελετῶν. (2) Σωζομ. καὶ Σωκρ.

δόντες, μετέφερον αὐτὸ εἰς τὸ τέμενος τοῦ Σαραγίου, ἐκεῖθεν δὲ, ἀφ᾽ οὗ ὁ Σεΐχης τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐτέλεσεν ἐπ᾽ αὐτοῦ τὰς νενομισμένας εὐχὰς, τὸ συνώδευσαν ἄχρι τοῦ τάφου εἰς τὸ τζαμίον τῆς μάμμης του Βαλιδέςη.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἐκφορᾶς Σουλτὰν-Μουρὰδ τοῦ Δ', προηγοῦντο τοῦ φερέτρου καὶ τρεῖς τῶν ἵππων του, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶχεν ἱππεύση στρατεύων κατὰ τῆς Περσίας. Εἶχον δὲ τὰ ἐφίππια αὐτῶν ἀνεστραμμένα, καθὼς τοῦτο συνειθίζετο καὶ ἐν ταῖς ταφαῖς τῶν ἀρχαιοτάτων βασιλέων τῆς Περσίας. Εἰς τὴν κηδείαν δὲ τοῦ Σουλτὰν-Σουλεϊμάνου τοῦ Κανουνῆ οἱ ἵπποι καὶ ἔκλαιον προσέτι, διότι εἰς τὰς ῥῖνας αὐτῶν εἶχον ἐμφυσήση, κατὰ τὸν Chevalier, δακρυῤῥόον τινα κόνιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Διασκεδάσεις.

» Tout s' en va, les plaisirs et les moeurs d' un
» autre âge », (Alfred de Musset).

Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι παρηκολουθήσαμεν κηδείαν Ἀρμενίου, τὸν ὁποῖον ἀφ᾽ οὗ παρέχωσαν, ὀλολύζοντες καὶ στερνοτυπούμενοι, οἱ οἰκεῖοί του, ἐστρώθησαν πέριξ αὐτοσχεδίου τραπέζης ὑπὸ τὰ δένδρα, καὶ ἀδειάζοντες ἓν κατόπιν ἄλλου τὰ ποτήρια εἰς μνήμην καὶ ἀνάπαυσιν τοῦ νεκροῦ, λησμονοῦσιν ἐν μέσῳ τῆς βακχικῆς εὐθυμίας τὴν θλίψιν, καὶ εὑρίσκονται αἴφνης, χωρὶς καὶ αὐτοὶ 'να ἠξεύρωσι πῶς, χορεύοντες εὐρύθμως πέριξ τοῦ τάφου τὸ μ π α χ λ ᾶ - χ ο ρ ά ν! Κηδεύσαντες λοιπὸν καὶ ἡμεῖς τοὺς νεκροὺς ἡμῶν, μεταβαίνομεν ἀμεσολαβήτως εἰς τὸν Ἱππόδρομον, καὶ θεωροῦμεν τοὺς ἐκεῖ τελουμένους ἀγῶνας· ἢ εἰς τὸ Αὐγουσταῖον, ὅπου, κατὰ τὸν Κωδινὸν καὶ Σουΐδαν » τῇ ιε' Ὀκτωβρίου μηνὸς (ἀγνοῶ διατί) ἐχό» ρευον οἱ Ῥεγεονάρχαι καὶ οἱ Σεβαστοφόροι, εἰς τιμὴν τοῦ βασιλεύοντος » κατὰ τὸν καιρὸν, ἀφ᾽ οὗ καὶ ἐκλήθη»· ἢ εἰς τὸ Τριβουνάλιον τοῦ Παλατίου, ὅπου, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἡρακλείου, »καὶ ὀρχήσεις τῶν δύο δη» μοτικῶν μερῶν ἐγίνοντο»· ἢ καὶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον αὐτὸ ἀκόμη, ὅπου τῇ 23 τοῦ Ὀκτωβρίου ἐχόρευον οἱ Νοτάριοι, εἰς τιμὴν τῶν πατρώνων αὐτῶν Ἁγίων. Ἔχομεν ποικίλην ὕλην διασκεδάσεων. Ἂς ἀρχίσωμεν ἀπὸ τῶν Ἱπποδρομίων.

Καὶ εἴπομεν ἤδη ἱκανὰ περὶ αὐτῶν ἐν τῷ Α΄ Μέρει (1), ὥστε 'να μὴ ταὐτολογήσωμεν ἐνταῦθα, περιοριζόμενοι μόνον εἰς τὸ 'να συμπληρώσωμεν τὴν εἰκόνα, παραπέμποντες τὸν ἀναγνώστην διὰ τὰ λοιπὰ ἐκεῖ. Γνωρίζομεν λοιπὸν ὅτι ἡ εὐδαιμονία τοῦ ὄχλου τῆς Νέας, καθὼς καὶ τῆς παλαιᾶς, Ῥώμης περιωρίζετο εἰς panes et circensis, καὶ ὅταν ὁ Κωνσταντινουπολίτης εὕρισκεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἄρτον καὶ εἰς τὸν Ἱππόδρομον θεάματα, 'δὲν 'τῷ ἔμελλεν ἂν ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενος ἐκαλεῖτο Φωκᾶς, ἢ Ἰουστινιανός, ἢ Τζιμισκῆς, ἢ Παλαιολόγος. »Φιλοθεάμονες γὰρ τῶν ἄλλων (μᾶλ» λον) ἀνθρώπων Βυζάντιοι«, λέγει ὁ Γραμματικὸς Λέων. Ὅθεν, ὁσάκις ἦτον ἱπποδρόμιον, αἱ θέσεις τοῦ Θεάτρου (=τοῦ Ἱπποδρόμου) κατελαμβάνοντο ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου, καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν θεατῶν 'δὲν ἦτον ὀλιγώτερον ἀξιοθαύμαστος παρὰ τὴν ἐπιδεξιότητα τῶν ἀγωνιζομένων. Πόσην δὲ περιπάθειαν εἶχον περὶ τὴν ἱπποδρομίαν φαίνεται καὶ ἐξ ὧν περὶ Ἀντιόχου τοῦ θυρωροῦ (;) τοῦ Ἰουστινιανοῦ διηγοῦνται οἱ Χρονογράφοι, τὸν ὁποῖον, μὴ θέλοντα δῆθεν 'να πωλήσῃ τὸ γήπεδόν 'του πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἁγίας Σοφίας, διέταξεν ὁ Ἰουστινιανὸς 'να φυλακίσωσιν ἐξεπίτηδες ἐν ἡμέρᾳ ἱπποδρομίας, ἄχρις ὅτου παρεχώρησεν αὐτὸ ἐπὶ συμφωνίᾳ 'ν' ἀφεθῇ μόνον 'ως οὗ νὰ θεωρήσῃ! Ἔβαλλον δὲ καὶ στοιχήματα περὶ τοῦ τίς τῶν ἵππων ἢ τῶν ἡνιόχων μέλλει νικῆσαι· ὅθεν ὁ Ἀρσένιος ἐν Συνόψει τῶν Κανόνων (777, 15) λέγει ὅτι »οὐ δεῖ Κληρικὸν ἐγγύας διδόναι, ἤγουν στοιχήματα » ποιεῖν ἐν Ἱπποδρομίῳ«. Τὰς ἐγγύας ταύτας ἐννοεῖ, νομίζω, καὶ ὁ Πτωχοπρόδρομος ἐν τοῖς ἑπομένοις δύω αὐτοῦ στίχοις, τοὺς ὁποίους, ὡς ἀκατανοήτους ἄλλως, ἀφήκαμεν ἀνεξηγήτους ἐν σελ. 227 τοῦ Α΄ Μέρους:

» Καὶ ποῖον λαγχάνει τὸ δὲ μεῖς, ἐμεῖς δὲ πάλιν ποῖον,
» καὶ τίναν τὸ παράβατον, καὶ τίναν τὸ τῆς πρόβας (2)«.

Εἰς μάτην ἡ Ἐκκλησία ἐσφενδόνα τοὺς κεραυνούς 'της κατὰ τῶν σκηνικῶν· εἰς μάτην ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐστηλίτευεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ θρόνου τὴν ἀνοησίαν τῶν θεατρομανούντων, »Θέατρα, κράζων, συνάγουσι, » καί, πορνῶν ἐκεῖ γυναικῶν χοροὺς εἰσάγοντες . . , καθίζουσι τὸν δῆμον » ἄνω πάντα, οὕτω τὴν πόλιν ψυχαγωγοῦντες, οὕτω τοὺς μεγάλους ἐκεί-

(1) Σελ. 225 κ. ε.

(2) Τοὺς ὁποίους τολμῶ 'να γράψω καὶ ἑρμηνεύσω ἑπομένως ὡς ἑξῆς:

» Καὶ ποῖον λαγχάνει τὸ Δεμίς (γένος ἵππου, Δεμισκὶ),
Ὁ Μίσρ δὲ (ἄλλο εἶδος, Μισιρλῆ;) πάλιν ποῖον,
» Καὶ τίναν τὸ βαράβατον (= bαρbάτον ἀμνούχιστον),
καὶ τίναν τὸ τῆς πρόβας (ἴδε τὸν Πορφυρογέννητον)«.

Ἀλλὰ τὴν περὶ αὐτῶν κρίσιν ἀνατίθημι τοῖς σοφοῖς.

» νους βασιλέας, οὓς ἀεὶ θαυμάζουσιν ἐπὶ τροπαίοις καὶ νίκαις, στεφανοῦν-
» τες ! . . καί, ἀλλαχοῦ τοὺς τὰ τοιαῦτα τολμῶντας κολάζων, ἐνταῦθα,
» ὡς εὐεργέταις κοινοῖς τῆς πόλεως, καὶ χρήματα ἀναλίσκεις, καὶ ἐκ τῶν
» δημοσίων αὐτοὺς τρέφεις δαπανημάτων. Ἀλλ᾽ ἄτιμοι, φησίν, εἰσί . .
» Τί οὖν διὰ τῶν ἀτίμων τοὺς βασιλέας τιμᾷς; Τί δὲ τὰς πόλεις ἐκτρα-
» χηλίζεις; . . Εἶτα, κατεγνωκὼς αὐτῶν, ὡς ἀτίμων, τρέχεις ὀψόμενος,
» ὡς ἐντίμους, καὶ θαυμάζεις, καὶ ἐπαινεῖς, καὶ κροτεῖς (1)«; Διὰ τὰς ἐν
ΚΠ τελουμένας ταύτας Ἱπποδρομίας ἦσαν ὑπόχρεοι μέχρι Θεοδοσίου τοῦ
νεωτέρου ᾽να συνεισφέρωσιν αἱ πόλεις τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, καὶ τοῦτο
᾽τὰς ἠφάνιζε, ᾽τὰς ἐ ξ ε τ ρ α χ ή λ ι ζ ε, καθὼς λέγει ὁ Χρυσόστομος. Καὶ
μανθάνομεν ἐκ τῶν διατάξεων τούτου τοῦ Αὐτοκράτορος, ὅτι ὁ Ἔπαρχος
τῆς Ἰλλυρίας Ἰσίδωρος ἀνέφερε τὴν ἀμηχανίαν τῆς πόλεως τῶν Δελφῶν
εἰς τὸ ᾽να ἐπαρκέσῃ πρὸς τὴν τοιαύτην δαπάνην, ἐξ οὗ καὶ λαβὼν ἀφορμὴν
οὗτος ὁ Αὐτοκράτωρ, ἀπήλλαξε τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης ὅλας τὰς πόλεις
τῆς Ἰλλυρίας, διατάξας ὥστε τοῦ λοιποῦ ἑκάστη πόλις ᾽να δίδῃ παρ᾽ ἑαυ-
τῇ μόνον καὶ ἐντὸς τῆς περιφερείας ᾽της θεάματα. Ἐπὶ Θεοδοσίου δὲ ἤδη
τοῦ Μεγάλου τὰ θεάματα εἶχον ἀπαγορευθῇ κατὰ τὰς Κυριακάς· ὁ Ὀνώ-
ριος ἐξέτεινε τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην καὶ δι᾽ ὅλας τὰς ἑορτάς· ὁ δὲ Θεο-
δόσιος ὁ νεώτερος προσέθηκε καὶ τὰς ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Πεντηκο-
στῆς ἡμέρας.

Τὰ τοῦ Ἱπποδρόμου χρώματα κατ᾽ ἀρχὰς ἦσαν δύω, πράσινον καὶ βέ-
νετον (γαλάζιον, ἠεράνεον)· ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν κατόπιν προσθήκην τῶν
ἄλλων δύο, τοῦ ῥουσσίου καὶ τοῦ λευκοῦ (ἀλβάτου), αὐτὰ ἦσαν τὰ ἐπικρα-
τέστερα. Δύο μόνα (prasinos et venetianos) ἀναφέρει καὶ ὁ Ἀντωνῖνος ἐν
τῷ ἑαυτοῦ βίῳ· ὁ δὲ Δίων Κάσσιος διηγεῖται (2), ὅτι ὁ Καλλιγούλας τῷ
» τὴν βατραχίδα ἐνδύνοντι, καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τοῦ χρώματος καλουμένῳ
» Πρασίνῳ, ἰσχυρῶς προσέκειτο «. Ἀλλ᾽ ὁ Δομιτιανός, κατὰ τὸν αὐτὸν
συγγραφέα, » τοῖς ἁρματηλάταις δύο γένη ἕτερα, τὸ μὲν χρυσοῦν, τὸ δὲ
» ἀργυροῦν ὀνομάσας, προσκατέστησε «. Κατά τι δὲ Χρονικὸν ἀνέκδοτον,
» τὰ τοῦ Ἱπποδρόμου χρώματα Οἰνόμαος πρῶτος ἐφεῦρεν, ἀγωνιζομένης
» γῆς καὶ θαλάσσης. Ἐβάλλοντο κλῆροι, καὶ ὃς ἔλαχεν ὑπὲρ τῆς γῆς
» ἀγωνίζεσθαι, ἐφόρει χλοανόν, ὃς δὲ ὑπὲρ τῆς θαλάσσης, κυάνεον, καὶ
» ἐποίει τὸν ἀγῶνα Μαρτίου κδ΄. Καὶ εἰ μὲν τὸ χλοανὸν ἐνίκα, τῆς γῆς εὐ-
» φορίαν ἤλπιζον· εἰ δὲ τὸ κυάνεον, τῆς θαλάσσης εὔπλοιαν. Καὶ ηὔχοντο
» οἱ μὲν γεωργοὶ τὸν χλοανὸν νικᾶν· οἱ δ᾽ αὖ πάλιν ναυτίλοι τῷ κυανέῳ

(1) Ὁμιλ. ΙΒ΄, κεφ. γ΄, εἰς τὴν πρὸς Κορινθ. Α΄ ἐπιστολήν. (2) Βιβλ. ΝΘ΄, 14.

» ἐβούλοντο τὴν νίκην «. Καὶ ἰδοὺ εὐθὺς ἀφορμὴ πρὸς διχοστασίαν καὶ ἔριν, ἥτις κατήντησεν ἔπειτα 'να σωρεύσῃ τριάκοντα χιλιάδας πτώματα ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ τῆς ΚΠ. Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου, τῷ 447 οἱ συγκροτοῦντες τὰς δύω ταύτας φατρίας ἄνδρες ἠριθμοῦντο εἰς 16,000.

Τὸ σύνηθες δὲ ἀγώνισμα ἦτον τὸ τῆς ἁρματοδρομίας. » Μετ' ἐκείνο » δὲ, λέγει ἡ ΡΕ΄ Νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, δευτέραν ἄξει θέαν τὴν τῶν » ἁμιλλητηρίων ἵππων, ἣν δὴ Μάππαν προσαγορεύουσι «· τοῦτο δὲ, διότι » εἰώθεισαν ἐν τῷ θεάτρῳ οἱ ὕπατοι εὐωχεῖσθαι πρότερον, καὶ μετὰ » τὴν εὐωχίαν ῥίπτειν τὰ τῶν χειρῶν ἐκμαγεῖα, ἅπερ τῇ Ῥωμαϊκῇ φωνῇ » μάππαι λέγεται. Καὶ ταῦτα ἀναλαμβανόμενος ὁ ἐπὶ τούτῳ τεταγ» μένος, ὡς σύνθημα, εὐθέως τὸν ἀγῶνα ἐπετέλεσε, καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγετο » ὁ τοιοῦτος Μαππάριος (1) «. Ἐκεῖ δ' ἐφειστήκει καιρὸς, καθ' ὃν » ἔδει πρὸς τῷ τρέχειν γενέσθαι τοὺς τὸν γυμνικὸν ἐκτελέσοντας δίαυλον, ὁ » μὲν ὑποδὺς τὸν Μαππάριον εὐνοῦχος, τὴν μέσην εἰληχὼς χώραν, εἰς βρα» χίονας τὰς χεῖρας ἀνεκάλυψε κτλ. (2) «. Γνωστὸν δὲ εἶνε μετὰ πόσης περιπαθείας εἶχεν ἐπιδοθῇ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεοφίλου, ἀνανεώσας, πρῶτος καὶ μόνος αὐτὸς μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, τὸ σκάνδαλον τοῦ Νέρωνος καὶ τοῦ Καλλιγούλα (;) καὶ τοῦ Κομμόδου, » αὐτὸς χειρουργῶν τὰ ἱππηλάσια «, καὶ ὅτι, » ἐφ' ἅρ» ματός ποτε ἱσταμένου αὐτοῦ, καὶ τῆς ὕσπληγγος μελλούσης αἴρεσθαι, » (ἐνεδέδυτο δὲ τὸ Βένετον, καὶ πράσινος ἦν ὁ Λογοθέτης τοῦ Δρόμου Κων» σταντῖνος, λευκὸς δὲ ὁ Χειλᾶς, καὶ Ῥούσιος ὁ Κρασᾶς), ἀγγελία περοί» τηκεν ὡς οἱ Σαρακηνοὶ εἰσέβαλον εἰς τὰ Ῥωμαϊκὰ σύνορα κτλ. » Τοὺς » δὲ τῶν ἡνιόχων παῖδας ἐκ τῆς ἱερᾶς κολυμβήθρας ἀναλαμβανόμενος, » ἐδίδου ἑκάστῳ αὐτῶν ἀνὰ χρυσίου λίτρας ρ΄ «, κατὰ τὸν Γλυκᾶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ πατὴρ του Θεόφιλος, » θριαμβεύσας, λέγει ὁ Γραμματικὸς Λέων, » καὶ ἱππικὸν ποιήσας, καὶ τὸ πρῶτον βαῖον παίξας, χρώματι δὲ τῷ βενέ» τῳ ἀμφιασάμενος, καὶ νικήσας, ἐστεφανώθη, τῶν δήμων ἐπιβοώντων· » Καλῶς ἦλθες, ἀσύγκριτε φακτιωνάρη «.

Ὡς ἀντίθετον τούτου παραβάλλομεν ἐνταῦθα τὸν Ἰουλιανὸν, ὅς τις, χλευάζων τοὺς Ἀντιοχεῖς, » Εἴργω, λέγει (3), τῶν θεάτρων ἐμαυτὸν ὑπ' » ἀβελτηρίας, οὐδ' εἴσω τῆς αὐλῆς παραδέχομαι τὴν θυμέλην, ἔξω τῆς » νεομηνίας τοῦ ἔτους, ὑπ' ἀναισθησίας, ὥσπερ τινὰ φόρον καὶ δασμὸν εἰσ» φέρων καὶ ἀποδιδοὺς ἄγροικος, ὀλίγα ἔχων, οὐκ ἐπιεικεῖ δεσπότῃ. Καὶ

---

(1) Γλωσσάρ. Βασιλ. (2) Νικήτ. ὁ Χωνειάτ. ἐν 'Α' ἐξίῳ τῷ Ἀγγ. Βιβλ. Γ'. (3) Ἐν Μισοπώγ.

» τότε δὲ εἰσελθὼν, τοῖς ἀφοσιουμένοις ἔοικα«. Ἄλλοῦ δὲ πάλιν »Ἀεὶ μι-» σῶ, λέγει, τὰς ἱπποδρομίας, ὥσπερ οἱ χρήματα ὠφληκότες τὰς ἀγοράς. » Ὀλιγάκις οὖν εἰς αὐτὰς φοιτῶν ἐν ταῖς ἑορταῖς τῶν θεῶν, οὐδὲ διημε-» ρεύω, καθάπερ εἰώθεσαν ὅ,τε ἀνεψιὸς ὁ ἐμὸς καὶ ὁ θεῖος καὶ ὁ ἀδελφὸς » ὁ ὁμοπάτριος. Ἓξ δὲ τοὺς πάντας θεώμενος δρόμους (1), οὐδ᾽ αὐτοὺς, » ὡς ἄν τις ἐρῶν τοῦ πράγματος, ἢ καὶ, μὰ Δία, καὶ μισῶν αὐτὸ καὶ ἀ-» ποστρεφόμενος, ἄσμενος ἀπαλλάττομαι «.

Μετὰ τὰς ἱπποδρομίας τὸ εὐαρεστότερον θέαμα εἰς τὸν ὄχλον τῆς ΚΠ, ἦσαν, καθὼς καὶ εἰς τὸν τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, αἱ θηριομαχίαι, τὰς ὁποίας ὠνόμαζον Κυνήγια, παύσασαι ἤδη ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ νέου, ἢ περιορισθεῖσαι εἰς ἀγῶνας θηρίων πρὸς ἄλληλα, καὶ οὐχὶ πρὸς ἀνθρώπους· καὶ διηγεῖται ὁ Σωκράτης (2) ὅτι, »κυνήγιά ποτε ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς ΚΠ ἐπιτελοῦν-» τος αὐτοῦ, ὁ δῆμος κατεβόα δεινῷ θηρίῳ ἕνα τῶν εὐφυῶν παραβόλων » (3) μάχεσθαι. Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς » Ουκ οἴδατε, ἔφη, ὅτι ἡμεῖς φιλαν-» θρώπως εἰθίσμεθα θεωρεῖν; Καὶ, τοῦτο εἰπὼν, τοῦ λοιποῦ τὸν δῆμον φι-» λανθρώπως θεᾶσθαι ἐπαίδευσεν«. Ἡ τοιαύτη θηρίων πρὸς ἀνθρώπους μάχη ἐλέγετο καὶ Μ ο ν η μ έ ρ ι ο ν, καὶ ἓν τῶν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ ἐπιγραμμάτων ἐπιγράφεται: » Εἰς τὸ Μονημέριον, ἤγουν κυνηγέσιον, ἐν ᾧ ἀγω-» νίζονται ἄνδρες πρὸς θῆρας «. Ἡ δὲ ΡΕ΄ (;) Νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ λέγει ὅτι » μετὰ τὴν τῶν ἁμιλλητηρίων ἵππων θέαν ἄξει τὴν τοῦ λεγομέ-» νου Μονημερίου, ἔνθα πολλῆς ἡδυπαθείας ἐμπλήσει τὸν δῆμον, τό τε κα-» λούμενον Π ά γ κ α ρ π ο ν θεώμενον καὶ θηρίοις προσμαχομένους ἀν-» θρώπους «. Τὸ δὲ Πάγκαρπον τοῦτο εἶναι νομίζω τὸ γινόμενον περὶ τὴν καλουμένην Φ ι ά λ η ν δέξιμον, ἥτις, » κατὰ τὸν καιρὸν τῶν δεξίμων, πι-» στακίων καὶ ἀμυγδάλων, ἀλλὰ μὴν καὶ κουναρίων πληρουμένη, κονδίτου » ἐκ στροβιλίου ἐκδιδομένου, πᾶσιν ἐκίρνα καὶ παρεῖχε τρυφὴν, τοὺς ὅσοι » δι᾽ ἐφέσεως εἶχον τῶν ἐστηκότων ἐκεῖ (4) «.

Παρεκτὸς τῶν κυρίως τούτων ἀγώνων, παριστάνοντο καὶ διάφορα ἄλλα παίγνια καὶ θεάματα, καὶ παντομίμων καὶ χορευτῶν καὶ σχοινοβατῶν, τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο ὡς ἐπεισόδια τοῦ κυρίως ἀγῶνος, » ἐν οἷς διέχεον τὸ » θεώμενον οἵ τε διὰ μηρίνθων εἰς ὕψος ἀναρριχώμενοι καὶ οἱ ὑπὸ μικρῷ » καὶ λεπτῷ τῷ συνέχοντι καλωδίῳ ἐπορχούμενοι διαέριοι, ἔτι δὲ οἱ πτη-» νόποδες λαγῖναι καὶ κύνες αἱ θηρευτικαὶ «, κατὰ τὸν Χωνειάτην. Ἐπὶ δὲ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ ἀκριβέστερον ἐπὶ Ἀνδρονίκου τοῦ νεωτέρου

---

(1) Ἐκ τῶν εἰκοσιτεσσάρων, οὓς διέτρεχον συνήθως. (2) Ἐκκλησ. Ἱστορ. Ζ΄, κβ΄.
(3) Τολμηρῶν θηριομάχων. (4) Ἐξακολούθ. Θεοφάν.

εἶχον εἰσαχθῆ κατὰ πρῶτον ἀπὸ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ αἱ Ἱππομαχίαι (Tournois) καὶ οἱ διακοντισμοὶ (Joutes) καὶ τἆλλα τοῦ Μεσαίωνος ἱπποτικὰ ἀγωνίσματα (1). Ἐπὶ δὲ Σουλεϊμάνου τοῦ Κανουνῆ, διηγεῖται σοφός τις, ἐπιστέλλων πρὸς τὸν Dav. Clytrée, κατὰ τὸν Λονίκερον (2), ὅτι μεταξὺ τῶν πολυειδῶν διασκεδάσεων, ὅσαι ἐπενοήθησαν πρὸς τέρψιν τῶν κεκλημένων εἰς τὸ περίφημον Σουννὲτ-δουγιουνοὺ τοῦ Σουλτάνου τούτου, ἠγωνίσαντο καὶ λέοντες πρὸς χοῖρον. Ἰδοὺ αὐταὶ τοῦ ἐπιστέλλοντος αἱ λέξεις: » Χοίρου μετακομισθέντος ἀπὸ τῆς Αὐστριακῆς πρεσβείας, ἀπελύθησαν κατ' αὐτοῦ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, τρεῖς λέοντες· ἀλλ' ὁ χοῖρος οὐ μόνον ὑπέστη ἀγερώχως τὰς προσβολὰς αὐτῶν, ἀλλ' εἶνε μάλιστα πιθανὸν, ὅτι, ἐὰν 'δὲν ἤτον δεμένος ἐκ τοῦ ποδὸς, ἤθελε 'τοὺς νικήσῃ καὶ φυγαδεύσῃ. Τὸν τελευταῖον μάλιστα τόσον κακῶς διέθετο, ἀνατρέπων αὐτὸν ἑκάστοτε παραδόξως διὰ τῶν χαυλιοδόντων 'του, ὥστε ὁ λέων, ὑπὸ τῆς ἐντροπῆς 'του, ἔφυγε καὶ ἐκρύβη, τοῦθ' ὅπερ ἐταπείνωσεν οὐκ ὀλίγον τὴν ὀφρῦν τῶν Ὀθωμανῶν, οἵτινες παραβάλλουσιν, ἑαυτοὺς μὲν πρὸς λέοντας, τοὺς δὲ χριστιανοὺς, καὶ ἰδίως τοὺς Ἀουστριακοὺς, πρὸς χοίρους «.

Τῶν ἀγωνιστῶν δὲ τοῦ Ἱπποδρόμου τινὲς, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, διεκρίνοντο καὶ τότε, καθὼς καὶ τώρα, καὶ ἦσαν τὰ εἴδωλα καὶ ἐντρυφήματα τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον ἐνθουσίαζον. Γέμει δὲ ἡ Ἀνθολογία τῶν πρὸς τιμὴν αὐτῶν ποιηθέντων ἐπιγραμμάτων. Τούτων οἱ πλεῖστοι ἦσαν δημόσιοι, δοῦλοι δηλαδὴ ἀργυρώνητοι τοῦ δήμου, ὁποῖος καὶ ὁ πατὴρ τῆς Αὐγούστης Θεοδώρας τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ (3). Τέσσαρες τούτων ἤκμασαν ἐπὶ Ζήνωνος, καὶ τὸ Χρονικὸν τοῦ Μαλαλᾶ ἀναφέρει τὰ κατ' αὐτοὺς λεπτομερῶς, ἅπερ ἀντιγράφομεν καὶ ἡμεῖς, διὰ περιέργειαν φιλολογικὴν μᾶλλον. » Λογγῖνος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Ζήνωνος, γενόμενος στρατηλά-» της πραισέντου (4) καὶ Ὕπατος, παρέσχεν εἰς τὰ τέσσαρα μέρη Κων-» σταντινουπόλεως ὀρχηστὰς ἐμμάλους μικροὺς (5) τέσσαρας· ἦσαν γὰρ » οἱ ὀρχούμενοι ἐν Κωνσταντινουπόλει εὔφημοι παλαιοὶ (6) καὶ ἐποίησεν » αὐτοὺς λῦσαι (7), πολλὰ χαρισάμενος αὐτοῖς. Ἔδωκε δὲ τοῖς μὲν πρα-» σίνοις ἔμμαλλον τὸν Αὐτοχύονα, τὸν λεγόμενον Καράμαλλον (8), ἀπὸ

---

(1) Ἴδε τὸν Ν. Γρ[illegible]γορᾶν Βιβλ. Ι', 3, καὶ τὸν Καντακουζηνόν. (2) Ἴδε τὸν Καντεμίρην Τόμ. Β', σελ. 388. (3) Ἴδε σελ 3 2 τοῦ Α' Μέρους. (4) Ἀρχηγὸς τῆς Αὐτοκρατορ. φρουρᾶς, ἢ Φρούραρχος τῆς πόλεως. (5) Νάννους (;) οὐχὶ εὐνούχους, μίμους ἴσως ἢ παντομίμους. (6) Οἱ περιφημότεροι τέως μεταξὺ αὐτῶν εἶχον γηράσῃ. (7) Τοὺς ἀπηλευθέρωσε.

(8) Περίεργον, διὰ τὴν σύνθεσίν 'του, τὸ ἑρμαφρόδιτον τοῦτο ὄνομα, ἐὰν, καθὼς εἶμαι σχεδὸν βέβαιος, τὸ πρῶτον αὐτοῦ μέρος ἦνε τὸ Τουρκικὸν κ α ρ ὰ (μαῦρος). Παρατηρήσεως δὲ ἄξια καὶ

» Ἀλεξανδρείας τῆς μεγάλης· εἰς δὲ τὸ Βένετον, τὸν Ῥόδον, τὸν λεγόμε-» νον Χρυσόμαλλον, καὶ αὐτὸν Ἀλεξανδρέα· εἰς δὲ τὸ Ῥούσιον, Ἑλλά-» διον τὸν ἀπὸ Ἐμέσης· τοῖς δὲ Λευκοῖς, Μαργαρίτην τὸν Κατζάμον, τὸν » ἀπὸ Κυζίκου «. Τὸν Καράμαλλον ἀναφέρουσιν, ὡς περίφημον παντομῖμον, καὶ ἄλλοι τῶν συγγραφέων, ἰδίως δὲ Ἀπολλώνιος ὁ Σιδόνιος:

» Coram te Caramallus, aut Phabaton,
» clausi faucibus, et loquente gestu,
» nutu, crure, genu, manu, votatu,
» toto in schemate vel semel latebit «.

Ἴσως αὐτὸν ἐννοεῖ καὶ ὁ παρ' Ἀρισταινέτῳ Σπεύσιππος, γράφων πρὸς Παναρέτην, παντομῖμον πιθανῶς καὶ αὐτήν (1)· » Ἕνα δὲ μόνον προσ-» φυῶς μιμουμένη, τὸν Καράμαλλον τὸν πάνυ, ἁπάντων ἔχεις τὴν μίμη-» σιν ἀκριβῆ «. Ἀλλ' ὑπῆρξε, φαίνεται, καὶ Καραμαλλώ τις, παντομῖμος θαυμαστή, τὴν ὁποίαν ἔχει ἀντικείμενον τὸ ἑπόμενον ἐπίγραμμα τοῦ Λεοντίου:

» Μουσάων δεκάτη, Χαρίτων, Καράμαλλε, τετάρτη,
τερπωλὴ μερόπων, ἄστεος ἀγλαΐη·
» ὄμματά σοι καὶ ταρσὰ ποθήνεμα καὶ σοφὰ χειρῶν
δάκτυλα, καὶ Μουσῶν κρείττονα καὶ Χαρίτων «.

Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ δὲ ἤκμασε καὶ Χρυσομαλλώ τις ὀρχήστρια καὶ ἑταίρα, φίλη τῆς Θεοδώρας (2). Μέχρι τίνος δὲ εἶχε φθάσῃ ἡ ἐν τοῖς θεάτροις ἀναισχυντία, περὶ τὰ τέλη τοὐλάχιστον τοῦ τετάρτου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος, 'δὲν εἶνε δυνατὸν 'να πιστεύσῃ τις, ἐὰν 'δὲν 'μᾶς ἔλεγεν αὐτὸς ὁ θεῖος Χρυσόστομος, ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'του ὑπῆρχον ἐν τῷ θεάτρῳ δεξαμεναί, ἐν αἷς ἐκολύμβων ὑπ' ὄψιν τῶν θεατῶν ὁλόγυμνοι γυναῖκες, παριστάνουσαι Νηρηΐδας!! Ὁ δὲ Προκόπιος, ἐν τῇ Μυστικῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ, ἀπεμνημόνευσεν ἄλλο, πολὺ αἰσχρότερον, ἀνέκδοτον, τὸ ὁποῖον καὶ μόνον εἶνε ἱκανὸν 'να πείσῃ ἕκαστον ὅτι ζῶμεν εἰς αἰῶνα, ἐὰν οὐχὶ ἠθικώτερον, τοὐλάχιστον ὅμως κοσμιώτερον.

Εἴπομεν δὲ ἤδη καὶ ἄλλοῦ ὅτι ἡ κονίστρα ἢ, κατὰ τὴν τότε γλῶσσαν, ἡ ἀρῆνα, τοῦ Ἱπποδρόμου ἦτον τὸ στάδιον, ὅπου ἡ ἀκολασία τοῦ ὄχλου

τὰ τῶν δούλων ὀνόματα ἐν γένει : Μαργαρίτης, Ῥόδος, Χρυσάφιος, Καράμαλλος κτλ., καθὼς καὶ παρὰ τοῖς Τούρκοις, Μερτζὰν, Σταχχὶν, Ζουμπούλ, Μπεσσὶρ κτλ. (1) Ἀρισταινέτ. Βιβλ. Α', ἐπιστολ. κϛ'. (2) Ἴδε καὶ σελ. 142 τοῦ Β' Μέρους.

άφινεν εἰς τοὺς βωμολόχους ἄνετον τὸν χαλινὸν, καθαπτομένους πολλάκις οὐ μόνον τῶν παραδυναστευόντων καὶ τῶν εὐνοουμένων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ κρατοῦντος, καὶ τίνος; τοῦ Φωκᾶ! » Ποιήσαντος δὲ αὐτοῦ ἱππικὸν, καὶ βραδύνοντος ἀνελθεῖν, ἔκραξεν ὁ δῆμος· » Ἀνάτειλον, Φωκᾶ«. » Μὴ ἐξερχομένου δὲ αὐτοῦ τάχιον πρὸς τὴν θέαν, ἔφη ὁ δῆμος· » Πάλιν » τὸν οἶνον ἔπιες, πάλιν τὸν νοῦν ἀπώλεσας (1) «. Τὸν δὲ Ἰουστινιανὸν ὕβριζον ἐπὶ θεάτρου οἱ Πράσινοι, κράζοντες · » Ἐπιορκεῖς γάϋδαρε (2) « ! ὕβρις ἀξία μὲν τῶν ἐκφωνούντων, οὐ μὴν δὲ καὶ πάντῃ ὡς πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν ἀνοίκειος, ἐὰν τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Προκοπίου δὲν ἦνε ὑπερβολαί: » Βασιλεῖ δὲ τῶν πρασσομένων ἥκιστα ἔμελεν. Ἐπεὶ οὐδέ » τις αἴσθησις τῷ ἀνθρώπῳ ἐγίνετο, καίπερ αὐτοῦ (ἡ) τῶν δρωμένων ἐν » τοῖς Ἱπποδρόμοις ἀεὶ γινόμενον. Ἠλίθιός τε γὰρ ὑπερφυῶς ἦν, καὶ νω» θεῖ ὄνῳ ἐμφερὴς μάλιστα, καὶ οἷος τῷ τὸν χαλινὸν ἕλκοντι ἕπεσθαι (3)«. Ἀλλὰ ταῦτα ἠδύναντο προσφυέστερον ᾽να ἐφαρμοσθῶσιν εἰς Ἰουστῖνον μᾶλλον τὸν Α', ἀγόμενον ἀληθῶς καὶ φερόμενον ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπὸ τῆς ῥινὸς, καθὼς καὶ αὐτὸς ὕστερον εἶχε καταντήσῃ ᾽να ῥινουλκῆται ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰουστίνου τοῦ νεωτέρου. » Ἤδη γὰρ γηραλέος τε ἦν, » καὶ τὸ ἀνδρεῖον ἐκεῖνο φρόνημα μετεβέβλητο εἰς τὸ ῥαθυμότερον, καὶ ἀμφὶ » τὴν ἐσχάτην τοῦ βίου πορείαν ἀπειρηκέναι τοῖς πόνοις ἐδόκει «, κατὰ τὸν Προτήκτωρα Μένανδρον καὶ τὸν Ἀγαθίαν. Τὸν δὲ Μαυρίκιον ἐπόμπευσαν τῷ 601 ἐν ἀνδρεικέλῳ, τὸ δέκατον ἔννατον ἔτος ἤδη βασιλεύοντα. » Ἄν» δρα γὰρ παρομοιοῦντα τῷ Μαυρικίῳ μαῦρον περιβαλόντες σάγον, καὶ » στέφανον πλέξαντες ἀπὸ σκορόδων καὶ τῇ αὐτοῦ περιθέντες κεφαλῇ, ὄνῳ » τε τοῦτον ἐπικαθίσαντες, ἔπαιζον, » Εὕρηκε, λέγοντες, τὴν δάμαλιν ἁ» παλὴν, καὶ ὡς τὸ καινὸν ἀλεκτόριον πεπήδηκεν αὐτὴν, καὶ ἐποίησε παι» δία ὡς τὰ ξυλοχώδωνα (4), καὶ οὐδεὶς τολμᾷ λαλῆσαι, ἀλλ᾽ ὅλους ἐφί» μωσεν. Ἅγιέ μου, ἅγιε, φοβερὲ καὶ δυνατὲ, δὸς αὐτῷ κατὰ κρανίου, » ἵνα μὴ ὑπεραίρηται · κἀγώ σοι τὸν βοῦν τὸν μέγαν προσαγάγω εἰς εὐ» χὴν (5) «. Καὶ τούτων μὲν πολλοὺς πιάσας ὁ βασιλεὺς ἐτιμωρήσατο,

---

(1) Παρὰ τῷ Θεοφάνει ἀναφέρεται ἄλλως ἡ σάτυρα: » Πάλιν (εἰς) τὸν καῦκον ἔπιες, πάλιν τὸν νοῦν ἀπώλεσας ». (2) Τὸ κείμενον τῶν ἀρχαίων τῆς Βυζαντίδος ἐκδόσεων ἔχει Σ γ α ύ δ α ρ ε, τὸ ὁποῖον, προφανῶς ἐσφαλμένον ἀντὶ Γ ά ϋ δ α ρ ε, ὁ μὲν Λατῖνος μεταφραστὴς Ματθαῖος Raderus ἀγνοεῖν φησιν ὅ,τι καὶ βούλεται, εἰς δὲ τὰς νεωτέρας ἐκδόσεις διωρθώθη, ὡς ἔδει, ὅπου παρατηρητέον πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ὑφ᾽ ἓν ἐκφώνησιν ἢ συνίζησιν τῆς διφθόγγου, διασωθεῖσαν καὶ μέχρις ἡμῶν ἀπαράλλακτον. (3) Βιβλ. ΝΘ'. (4) » Ξυλοκούκωδα «, λέγει ὁ Θεοφάνης.
(5) Θεοφάν.

διὰ τὴν ἀχρειότητα βέβαια τοῦ κινήματός 'των· ἐν ᾧ ἔπρεπε 'να τιμωρηθῶσι τῇ ἀληθείᾳ πολὺ περισσότερον διὰ τὸ κακόζηλον τῆς σατύρας 'των. Ἀλλ' ἡ ἐλευθερία αὕτη συνετέλει πολλάκις καὶ πρὸς ἀναστολὴν τῶν καταπιέσεων καὶ ἔκαμνε προσεκτικωτέρους τοὺς δημοβόρους, διότι ἦτον ἔκφρασις τῆς κοινῆς λεγομένης γνώμης, ἦτον ἡ ἐ λ ε υ θ ε ρ ο τ υ π ί α τοῦ καιροῦ, καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ θρόνου 'δὲν 'τὴν παρήκουον· αἱ δὲ διαμαρτυρήσεις αὗται τοῦ ὄχλου κατὰ τῶν καταχρήσεων τῶν ὑποδεεστέρων ἀρχῶν ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν καὶ ἐξετιμῶντο. Ἦσαν δὲ συνήθως σύντομοι, ἢ παιγνιώδεις, καὶ ἐνίοτε στιχηραὶ, πάντοτε δὲ ἀποφθεγματικαὶ καὶ παροιμιώδεις, ὅπως ποιήσωσιν ἐντύπωσιν καὶ ὦσιν εὐμνημόνευτοι· πρὸς τὸν Ἰουλιανὸν, παραδ. χάριν, ἀπελθόντα εἰς Ἀντιόχειαν, » ὁ δῆμος ἐν τῷ θεάτρῳ, πνιγόμενος ὑπὸ τῶν » πλουσίων, ἀφῆκε φωνὴν πρῶτον ταύτην· » Πάντα γέμει, πάντα πολλοῦ » (ὅλα εἶν' ἄφθονα, καὶ ὅμως ὅλα πωλοῦνται ἀκριβά) « ! Ὅτε δὲ Θεοδόσιος ὁ νεώτερος ἔδωκε τοῖς ἐκ τοῦ Πρασίνου μέρους τὰ κατέναντι αὐτοῦ ἐν τῷ Ἱππικῷ βάθρα, ἃ κατεῖχον τέως οἱ τῆς πεδατούρας στρατιῶται, » ἔκραξαν οὗτοι τῷ βασιλεῖ· » Τὰ ἴδια τοῖς ἰδίοις (παρῳδοῦντες, ἐννοεῖται, » τὸ » Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις) «, καὶ ἔπεμψεν αὐτοῖς μανδάτα διὰ τοῦ Πρω» τοκούρσωρος, λέγοντα κτλ. Ἐπὶ δὲ Ἰουστινιανοῦ τῷ 548 ἐγένετο σπά» νις ἄρτου ἐν Βυζαντίῳ, καὶ ἐστενώθησαν, καὶ ἔκραξαν τῷ βασιλεῖ· » Δέ» σποτα, εὐθηνίαν τῇ πόλει « · καὶ ἀνέσκαψαν τὸν Ὕπαρχον ἐν γενεθλιακῷ » θεωρείῳ, ὄντων ἐν τῷ Ἱππικῷ καὶ πρεσβευτῶν τῶν Περσῶν . . . Οἴνου » μὲν καὶ λάρδου εὐθηνία ἦν . . σίτου δὲ καὶ κριθῆς λεῖψις (1) «. Ἄλλοτε πάλιν, ἀγομένου Ἱππικοῦ ἐπὶ τοῖς γάμοις τοῦ Πατρικίου Πρίσκου μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ τυράννου Φωκᾶ Δομεντζίας, οἱ δήμαρχοι τῶν δύο μερῶν ἔστησαν ἐν τοῖς λεγομένοις Τετρακίοσι τοῦ Ἱπποδρόμου μετὰ τῶν βασιλικῶν Λαυράτων καὶ Λαυράτα (2) τῶν νεονύμφων. Ἀγανακτήσας δὲ ὁ βασιλεὺς, ἐκέλευσεν ἀποτμηθῆναι τοὺς δημάρχους. Εἰπόντων δὲ ἐκείνων ὅτι κατὰ συνήθειαν οἱ γραμμισταὶ τοῦτο ἐποίησαν, καὶ τοῦ δήμου κράζοντος· » Φιλανθρώπου δεσπότου πολλὰ τὰ ἔτη «, συνεχώρησεν ὁ Φωκᾶς (3) «. Τοῦ δὲ Ἰουστινιανοῦ τοῦ ῥινοτμήτου ἐπανελθόντος ἀπὸ τῆς ἐξορίας » καὶ » ἐν τῷ σένζῳ καθεζομένου, ἤχθησαν συρόμενοι δημοσίᾳ οἱ δύω προκάτο» χοι αὐτοῦ, Ἀψίμαρος καὶ Λ ε ό ν τ ι ο ς καὶ ἐρρίφθησαν ὑποταγάδην αὐ» τῷ, καὶ ἐπάτησε τὸν τράχηλον αὐτῶν, . . τοῦ δήμου βοῶντος· » Ἐπὶ » ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃ, καὶ καταπατήσεις λ έ ο ν τ α καὶ δρά» κοντα «.

---

(1) Αὐτ. (2) Τὰς εἰκόνας δαφνοστεφεῖς. (3) Θεοφάν.

Εἴπομεν, προοιμιαζόμενοι τοῦ παρόντος κεφαλαίου, ὅτι ἐχόρευον καὶ οἱ Κληρικοὶ τοῦ Πατριαρχείου, κυρίως δὲ οἱ Νοτάριοι (γραμματοδιδάσκαλοι), ἑορτάζοντες δῆθεν τὴν 25 τοῦ Ὀκτωβρίου, ἡμέραν τοῦ μαρτυρίου τῶν Ἁγίων Νοταρίων. Τὴν δὲ σκανδαλώδη ταύτην συνήθειαν πρῶτος εἰσήγαγε, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, ὁ Πατριάρχης Θεοφύλακτος, ὁ υἱὸς Ῥωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ. » Ἐκείνου γὰρ ἔργον, λέγει ὁ Ἱστορικὸς οὗτος, καὶ τὸ νῦν κρατοῦν ἔθος, ἐν ταῖς λαμπραῖς καὶ δημοτελέσιν ἑορταῖς ὑβρίζεσθαι τὸν θεὸν » καὶ τὰς τῶν Ἁγίων μνήμας διὰ λιγυσμάτων ἀπρεπῶν καὶ γελώτων καὶ » παραφόρων κραυγῶν, τελουμένων τῶν θείων ὕμνων . . . Πλῆθος γὰρ » συστησάμενος ἐπιῤῥήτων ἀνδρῶν καὶ ἔξαρχον αὐτοῖς ἐπιστήσας Εὐθύμιόν τινα Κασνῆν λεγόμενον, ὃν αὐτὸς Δομέστικον τῆς ἐκκλησίας προεβάλετο, καὶ τὰς σατανικὰς ὀρχήσεις καὶ τὰς ἀσήμους κραυγὰς καὶ τὰ ἐκ » τριόδων καὶ χαμαιτυπείων ἠρανισμένα ᾄσματα τελεῖσθαι ἐδίδαξεν «. Ὁ δὲ Lebeau νομίζει πιθανὸν ὅτι ἀπὸ ΚΠ ἐπέρασε τὸ ἔθος τοῦτο εἰς τὴν δύσιν. Ἀλλὰ διατί ὄχι πιθανώτερον τὸ ἀνάπαλιν, ἀφ' οὗ τὸν Θεοφύλακτον ἐνεθρόνισαν τῇ 2 Φεβρουαρίου τοῦ 933 οἱ λεγάτοι τοῦ Πάππα Ἰωάννου τοῦ ΙΑ'; Ὅπως ὅμως κἂν ἔχῃ, τὸ ἀντιχριστιανικὸν τοῦτο ἔθιμον διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ διακόσια ἔτη, καὶ μόλις κατηργήθη κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα (1), ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Λουκᾶ τοῦ Χρυσοβέργου. Τόσον δυσκόλως ἐκριζοῦνται, λαβοῦσαι χώραν ἅπαξ αἱ καταχρήσεις! Τοῦ χοροῦ τούτου ἀπομίμημα ἦσαν ἴσως καὶ οἱ ἐφ' ἡμῶν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐκεῖθεν ἐν ταῖς τοῦ Φαναρίου καὶ Παλατᾶ ὁδοῖς συνειθιζόμενοι χοροὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας τοῦ Πάσχα, οἵτινες μόλις ἔπαυσαν πρὸ τριάκοντα ἐτῶν. Τὴν περὶ τῶν χορῶν τούτων ἄδειαν ἐζήτει καὶ ἐλάμβανε κατ' ἔτος ὁ Πατριάρχης, στέλλων εἰς τὸ Πασσᾶ-καπουσοῦ δισχίλια κόκκινα ὠά, ἐξ ὧν ἐστέλλοντο ὑπὸ τοῦ Βεζίρη καὶ εἰς τὸ Σαράϊ, ἐξαιτουμένου καὶ λαμβάνοντος τὴν ἄδειαν. Διηγεῖται δὲ ἐν ἀνεκδότοις αὐτοῦ σημειώσεσιν ὁ Καισάριος Δαπόντες, ὅτι, τοὺς χοροὺς τούτους ἰδὼν ποτὲ ὁ ἱεροκῆρυξ Ἀγάπιος ὁ Ἰθακήσιος, εὑρεθεὶς εἰς τὴν θύραν τοῦ ἐν Παλατᾷ Σιναϊτικοῦ Μετοχίου μετ' ἄλλων Σιναϊτῶν, καὶ σκανδαλισθείς, ἐπετίμα καὶ ἐλεεινολόγει τοὺς χορεύοντας, δοκίμους κυρίως καὶ μαθητευομένους τῶν διαφόρων συντεχνιῶν, καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν παρὰ τοῖς Γενιτσάροις κρεωπωλῶν (κ α σ ά μ π - ὀ γ λ ά ν), ὡς ἀνάξια χριστιανῶν ποιοῦντας. Ἀλλ' ἀφ' οὗ οἱ Σιναῗται 'τῷ εἶπον ὅτι τοὺς χορεύοντας τούτους καὶ ἀσχημονοῦντας, κατὰ τὴν ἰδέαν 'του, σήμερον, ἐὰν

---

(1) Κανόν. 62 τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδ. Ἴδε καὶ Βιβλ. Γ' τοῦ Γραικορωμαϊκοῦ Δικ. σελ. 223.

αὔριον τύχῃ 'να ἐκδοθῇ ὁρισμὸς ὅπως ἀρνηθῶσι τὸν Χριστὸν, θέλει 'τοὺς ἰδεῖ τρέχοντας σωρηδὸν μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας 'να σφαγῶσιν ὑπὲρ τῆς πίστεώς 'των ὡς πρόβατα, Ἆ, τότε ἀφήσατέ με, εἶπε, 'να χορεύσω καὶ ἐγὼ μετ' αὐτῶν, καὶ, ἐκβαλὼν μετὰ σπουδῆς τὸ ἐπανωφόριόν 'του, ἤθελε κάμει τὸν λόγον ἔργον, ἐὰν 'δὲν ἐμποδίζετο ὑπὸ τῶν πατέρων.

Περιεργότατος ἦτον πάντως καὶ ὁ χορὸς (τὸ σάξιμον), ὃν ἐχόρευον ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Αὐτοκράτορος ἐν καιρῷ τῶν κατὰ τὸ δωδεκαήμερον τελουμένων ἐν τῷ Παλατίῳ κλητωρίων ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν, ὁ νούμερος, οἱ δήμαρχοι τῶν Βενέτων καὶ τῶν Πρασίνων μετὰ τῶν δημοτῶν 'των, οἱ Τριβοῦνοι καὶ οἱ Βικάριοι. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει αὐτὸν ὁ Κ. Πορφυρογέννητος: » Μετὰ τὴν τοῦ δεξίμου ἀπόλυσιν δίδονται μίνσαι, καὶ γίνεται κλητώριον ἀποκοπτὸν ἐν τῷ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Τρικλίνῳ, καὶ τῶν » δεσποτῶν ἀκουμβιζόντων ἐπὶ τῆς τραπέζης, . . καὶ ἀπὸ τοῦ ὀπτομίνσου » (μετὰ τὰ ἑψητὰ δηλ.) ἐξέρχονται οἱ ἀρτοκλῖναι, καὶ εἰσάγουσι τοὺς ὀφείλοντας χορεῦσαι ἐν τῷ σαξίμῳ. Καὶ εἰσελθόντων αὐτῶν ἔνδοθεν τοῦ βήλου . . . στρέφεται ὁ τῆς τραπέζης, καὶ ἐκτείνας τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα, καὶ τοὺς δακτύλους ἀκτινοειδῶς διαστέλλων καὶ πάλιν βοτρυδὸν ἐπισυστέλλων, ἄρχονται (σάσσειν ἤτοι) χορεύειν οἱ εἰρημένοι, περιερχόμενοι γυρόθεν τῆς τραπέζης τρίτον, περιβεβλημένοι χρυσοσήμεντα διακοπτὰ κοντομάνικα βένετα ἢ πράσινα καὶ λευκὰ, καὶ ἐν τοῖς ποσὶ τὰ ποδόψελλα, βαστάζοντες ἐν ταῖς χερσὶ τὰ λεγόμενα φεγγία. Καὶ μετὰ τὸ » χορεῦσαι τρίτον κατέρχονται καὶ ἵστανται κάτωθεν τῆς τραπέζης ἀντικρὺ » τῶν δεσποτῶν, καὶ λέγουσιν οἱ κράκται ἕ σ (1), κτλ.

Ἀλλὰ περὶ τοῦ χοροῦ περιττὸν 'να ἐνδιατρίψωμεν, διότι εἶνε ἀρχαία τῶν Ἑλλήνων κληρονομία· ἐχόρευον ἐν ταῖς θυσίαις:

» Στήσομεν ἆρ' ἀμφὶ βωμὸν, ὦ πάτερ, χορούς « ;

ἐρωτᾷ ἡ Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι τὸν πατέρα 'της· ἐχόρευον σωματκοῦντες, καὶ

(1) Τὸ ἕ σ τοῦτο, ἐπαναλαμβανόμενον πολλάκις, ἐν τοῖς παρὰ τῷ Πορφυρογεννήτῳ ἀμούσοις ἐκείνοις ὕμνοις ὁ σοφὸς σχολιαστὴς καὶ ἐκδότης αὐτοῦ ἀφῆκεν ἀμετάφραστον· καὶ εἶχε δίκαιον· τί 'να εἴπῃ, ἀφ' οὗ 'δὲν γνωρίζει πόσα διεσώθησαν ἄχρι τῆς σήμερον καὶ παρ' ἡμῖν ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν! καὶ ὅμως τὸ ἕ σ τοῦτο σώζεται ἀπαράλλακτον εἰς τοὺς χοροὺς τῶν βραχυτέρων παλληκαρίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Σμύρνης κτλ., καὶ ὅς τις, παρευρεθεὶς εἰς κἀνένα χορὸν τοιοῦτον, καὶ μάλιστα ἐν ὑπαίθρῳ ἢ ἐν πανηγυρίῳ, προσέξῃ εἰς τὰ γινόμενα, θέλει ἀκούσῃ πολλάκις τὸν σύροντα τὸν χορὸν, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς εὐθυμίας 'του, 'να ἀναφωνῇ ἐκ διαλειμμάτων, σείων διὰ τῆς δεξιᾶς τὸ μανδύλιόν 'του, ἢ καὶ νὴ δία, κτυπῶν τῇ χειρὶ πλατείᾳ τὰς γυμνὰς αὐτοῦ κνήμας, Ἕ σ, Ἕ σ! Εἶπον καὶ λέγω καὶ θὰ λέγω ἐν ὅσῳ ἔχω φωνὴν, ὅτι Κἀνεὶς 'δὲν εἶν' ἁρμοδιώτερος πρὸς ἑρμηνείαν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἐθίμων καὶ συγγραφέων παρὰ τοὺς Ἕλληνας ἡμᾶς.

ὁ Σωκράτης αὐτὸς δὲν ἀπεποιεῖτο ὡς γυμνασίαν τὸν χορόν· ἐχόρευον ἐν Σπάρτῃ καὶ οἱ γέροντες, ὑποκρούοντες τὸ

» Ἄμμες ποτ' ἦμες ἄλκιμοι νεανίαι «·

ἀπὸ τοῦ βωμοῦ ὁ χορὸς μετέβη εἰς τὴν Θυμέλην· ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, ἡ αὐστηροτέρα τῶν θρησκειῶν, τὸν καθιέρωσεν ἐν ταῖς μυστηρίοις τοις· ἐνθυμοῦμαι δὲ ὅτι ἐν ταῖς Πριγκηποννήσοις, μετὰ τὸν ἑσπερινὸν τοῦ Πάσχα, ἢ τὴν κοινῶς λεγομένην Δευτέραν Ἀνάστασιν, ὅτε καὶ μόνον ἀπήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν αἱ παρθένοι, ὁ γέρων τῆς ἐκκλησίας προεστὼς, κλείων τοῦ ναοῦ τὰς θύρας, ἐπέτρεπε νὰ χορεύσωσιν ἐν τῷ νάρθηκι καὶ τῇ περιοχῇ τοῦ ναοῦ, ὑπὸ τὴν βοὴν τυμπάνων καὶ Φρυγίων αὐλῶν (ζουρνᾶ), μηδενὸς παρόντος ἀνδρὸς, αἱ παρθένοι τῆς νήσου,

» . . αἱ καλλιπλόκαμοι, . .
» χρυσεοσάνδαλον ἴχνος
» ἐν γᾷ κρούουσαι . .
» κύκλια ειλισσόμεναι (1) «,

τὸν Σμυρναϊκὸν, τὸν Ἱσπανικὸν, τὸν Βουλγαρικὸν χορὸν, ὅλους συρτοὺς, καὶ οὐχὶ κοπώδεις καὶ παραζαλιστικοὺς, ὡς ὁ Ἀλβανικὸς καὶ οἱ τῶν Εὐρωπαίων Στρόβιλοι. Ἐπὶ Βυζαντινῶν ἐχόρευον ἐν τοῖς Βρουμαλίοις ἐνώπιον τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ οἱ Μάγιστροι καὶ οἱ Ἀνθύπατοι καὶ οἱ Πατρίκιοι καὶ οἱ ὀφφικιάλιοι καὶ λοιποὶ τῆς Συγκλήτου, καὶ τίς δὲν ἐχόρευεν;

Ἀλλ' οἱ Ὀθωμανοὶ εἶνε, καθὼς εἴπομεν, ὡς πρὸς τὸν χορὸν, βαρύτεροι τοῦ δέοντος, ὡς ἦσαν καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τὸ πάλαι. Ἡδύνονται δὲ νὰ βλέπωσι χορεύοντας τοὺς Γραικοὺς, καὶ πρὸς τοῦτο εἰσάγουσιν εἰς τὰ συμπόσια καὶ τὰς πανηγύρεις αὐτῶν χορευτὰς καὶ χορευτρίας ἐξ ἐπαγγέλματος (τ σ ε γ γ ῆ· ὅθεν καὶ αἱ κατ' ἐξοχὴν τραγῳδίστριαι καὶ χορεύτριαι Γύφτισαι Τ σ ε γ γ ι α ν έ). Ἀλλ' αὐτοὶ οὐδέποτε χορεύουσιν, οὔτε δὲ καὶ τὴν εὐχαρίστησιν αὐτῶν ἐκφράζουσι διὰ καγχασμῶν καὶ χειροκροτήσεων, περιοριζόμενοι μόλις εἰς ἓν μειδίαμα· διότι ὁ Τοῦρκος διατηρεῖ, καθὼς εἴπομεν, ἐν παντὶ καὶ πάντοτε τὴν ἐμβρίθειάν του. Αἱ Τούρκισσαι χορεύουσιν, ἀλλ' οἱ χοροὶ αὐτῶν, οἵτινες ἀποτελοῦσι μέρος καὶ τῆς ἀνατροφῆς των, εἶνε οἱ χοροὶ τῶν Ἀ λ μ ὰ τῆς Ἰνδίας, εἶνε οἱ χοροὶ τῶν προειρημένων Τσεγγῆ, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τοῦ Τ σ έ γ γ (κινύρα, ἅρπα), καὶ εἶνε ἀρχαιόταται, διότι ἐπὶ Θεοδοσίου ἤδη τὸ ἐπάγγελμα αὐτῶν ἀπηγορεύθη διὰ νόμου.

(1) Εὐριπ. Ἰφιγεν. ἐν Αὐλ.

Ἀλλ' ἔχουσι μουσικὴν ἰδίαν οἱ Γραικοί; δύναταί τις 'να ἐρωτήσῃ, καί, μηδὲν ἐνδοιάζων, 'ν' ἀποκριθῇ Οὐχί· διότι ὅλα 'των τὰ τραγούδια εἶνε ἢ Τουρκικά, ἢ Ἰταλικά. Τῆς δὲ ἐθνικῆς αὐτῶν μουσικῆς ἐὰν ἔμεινέ τι ἴχνος, τοῦτο πρέπει 'να ἀναζητηθῇ ἐν τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς ὕμνοις· καθόσον, φαίνεται, ἡ δουλεία, ἀφελοῦσα τῶν χειλέων αὐτῶν τὸ μειδίαμα, 'τοὺς ἠνάγκασε 'να κόψωσι τὰς χορδὰς τῆς λύρας αὐτῶν, καὶ 'να εἴπωσι καὶ αὐτοί, καθὼς οἱ ἐπὶ τὸν ποταμὸν Βαβυλῶνος Ἰουδαῖοι τὸ πάλαι· »Ἐπὶ ταῖς ἰτέαις » ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν« ! Ἐν γένει δὲ ἡ μουσικὴ τοῦ Βέρδη καὶ τοῦ Ῥοσσίνη βραδέως θέλει ἐνωτισθῆν ὑπὸ ὤτων, οἷα τὰ τῶν Βουλγάρων καὶ Ἀλβανῶν· τὸ δὲ Λαοῦτον, ἡ Γκάιδα, τὸ Μπουλγαρὶ καὶ τὸ Δέφι θὰ ἦνε, διὰ πολὺν ἀκόμη χρόνον, ἡ ἐπέραστος μελῳδία τῶν κατοίκων τῆς Τουρκίας.

Πῶς λοιπὸν διασκεδάζουσιν οἱ Ὀθωμανοί, δικαιοῦται ἴσως 'να ἐρωτήσῃ πᾶς Εὐρωπαῖος, ἀφ' οὗ δὲν ἔχουσι χορούς, 'δὲν ἔχουσι θέατρα, 'δὲν ἔχουσι συναναστροφάς; Πῶς; ! κατὰ τὸν οἰκεῖον εἰς τὰ ἤθη αὐτῶν τρόπον· καὶ διασκεδάζουσιν εὐθυμότατα. Ἱππεύουσι, σφαιρίζουσιν, ἀκροῶνται μουσικῶν, θεωροῦσι χορεύοντας ἢ παλαίοντας ἢ ἱπποδρομοῦντας ἢ ἀκοντίζοντας· ἔχουσι τὸ Χχιάλι 'των, τὸ Μειδὰν-δϊνοὺ 'των, τὴν αἰώραν 'των, τὰ οἰκιακὰ 'των παιγνίδια, τὸ Ζάρφι, τὸ δακτυλίδι (χαλκᾶ-δϊνού), τὰ παραμύθια (Χχικαϊέτ), τὰ αἰνίγματα (Μπιλμετζέ) κτλ. Ἀλλ' ἡ χαριεστέρα διασκέδασις αὐτῶν εἶνε ἡ διὰ τῶν γελωτοποιῶν καὶ μάλιστα τῶν μίμων (Μουκαλήτ)· ὅθεν καὶ ὁ ἐλάχιστος τῶν ὁπωσοῦν εὐκαταστάτων Τούρκων, καὶ αὐτῶν δὲ οὐχ ἧττον τῶν Γραικῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων, προσπαθεῖ 'να ἔχῃ παρ' ἑαυτῷ γελωτοποιόν. Πασσᾶς δέ τις τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἠρώτα τὸν Choiseul-Gouffier, ἐὰν ὁ ἡγεμὼν 'του εἶχε γελωτοποιούς· εἰς τὸν ὁποῖον ἀπεκρίθη ὁ Πρέσβυς, ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ, ὡς πρὸς τοῦτο, ἀφίνετο εἰς τὴν τύχην τῆς συναναστροφῆς. Ὑπάρχουσι δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ γελωτοποιοὶ ἐξ ἐπαγγέλματος, μισθοῦντες ἑαυτοὺς εἰς τοὺς βουλομένους. Μέχρι τίνος δὲ φθάνει ἡ ἐπιτηδειότης τῶν παντομίμων τούτων, καὶ μάλιστα ὅταν τύχῃ 'να ἦνε συγχρόνως καὶ ἐγγαστρίμυθοι, πρέπει 'να ἰδῇ τις αὐτούς, ἵνα κρίνῃ, γνωρίζων ὅμως συγχρόνως καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ τόπου, καθότι ἄλλως 'δὲν δύναται 'να ἐκτιμήσῃ τί ἀξίζουσιν.

Εἰς τὰς δημοτελεῖς δὲ καὶ ἐπισήμους ἑορτὰς δύναταί τις 'να θαυμάσῃ τὴν ἔκπαλαι θρυλλουμένην εὐτολμίαν καὶ ἐπιτηδειότητα τῶν Τούρκων σχοινοβατῶν. » Ὑπὲρ τὰ ἄλλα γὰρ γένη, λέγει ὁ Δούκας, Τοῦρκοι δεινοί εἰσι » τὴν τέχνην ταύτην, καὶ γένος ἐστὶ τοῦτο παρ' αὐτοῖς καλούμενον Τζαμ- » παζῆ, μετιὸν αὐτήν, ὥστε καὶ πεπεδημένους πορεύεσθαι ἐπὶ τῶν σχοι-

» νίων, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑποδεῖν ἐπὶ τούτων ὡς ἂν δύνωνται ἰσχυρό-» τατα, καὶ μυρία ἄλλα ἐργάζεσθαι θαύματος ἄξια, ἐπὶ ξιφῶν διιέντας καὶ » ὑποστρεφομένους. Ταῦτα μέν τοι καθ' ἑκάστην εἰς τὴν Ταχταλῆ ἀγορὰν » καλουμένην, ἔνθα τὰ γυμνάσια νομίζεται ταύτης τῆς πόλεως, ἴδοι ἄν τις » γιγνόμενα«. Καὶ διηγοῦνται ὅτι τῷ 1679 Πέρσης σχοινοβάτης διῆλθεν ἐπὶ σχοινίου τὸν Κεράτιον κόλπον ἐνώπιον πλήθους λαοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου, Μεχμὲδ τοῦ Δ'. Τὸ δὲ σχοινίον ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν ἱστῶν πλοίων, καταταχθέντων ἀπὸ τοῦ Κασὴμ-πασᾶ μέχρι τῆς πύλης τοῦ Φαναρίου. Ἄλλον τοιοῦτον ἐνθυμοῦμαι θαυμασθέντα τῷ 1818 (;) ἐν τῇ πεδιάδι τῶν 40 δένδρων, ὅπου ὁ Χαλὲδ-ἐφέντης ἐφίλευεν ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου τὸν υἱὸν τοῦ Μεχμὲδ-Ἀλῆ, τὸν ὀνομαστὸν Ἰβραὴμ-πασσᾶν, μετακομίσαντα εἰς ΚΠ, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Βεχαβιτῶν, τὰς κλεῖδας τοῦ Κααμπέ. Ἀφ' οὗ ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἐψυχαγώγησε τὸ πλῆθος διὰ ποικίλων ἐπιδείξεων, αἴφνης ἐφάνη ὅτι κατέπεσεν· ἑκατὸν χιλιάδες ἄνθρωποι ἀνέκραξαν ἐν ταὐτῷ ὑπὸ τρόμου καὶ συμπαθείας, καὶ πολλαὶ γυναῖκες ἐλειποθύμησαν· ἀλλ' ὁ πονηρὸς τεχνίτης, ἔχων ἐντὸς τοῦ κόλπου 'του λεπτότερον σχοινίον, προσηρτημένον ἀπὸ τοῦ διατεταμένου κάλωος, εὑρέθη ὄρθιος, μόλις ἐγγίσας τὴν γῆν ἀκροποδητὶ, καὶ ἐδεξιοῦτο προσμειδιῶν τὸ πλῆθος.

Τοῦ δὲ Χ χ ι γ ι ὰ λ ἢ Χ χ ι γ ι α ζ ὶ λ τὰ κυριώτερα καὶ στερεότυπα πρόσωπα εἶνε ὁ Κ α ρ α - γ κ ι ὸ ζ (1), ὁ Χ α τ ζ - Ἀ ϊ β ά τ (ἴσως ἀπὸ τοῦ ὁμωνύμου Βεζίρη Σουλτὰν-Μουρὰδ τοῦ Β'), ὁ Κ α ρ ὰ - τ ζ ο υ τ ζ ὲ, ὁ Λ ο μ π λ ὸ μ π καὶ ὁ Χ ο π π ᾶ - τ σ ε λ ε μ π ῆ ς, ἀναλογοῦντα πρὸς τὸν Ἀρλεκῖνον, Πολιχινέλλον καὶ Πιερῶττον τῶν Εὐρωπαϊκῶν μίμων. Ἀλλ' ὁ Καραγκιόζης ὑπέστη ἀπό τινος χρόνου εἶδός τι λογοχρισίας, ἢ μᾶλλον (ἵνα μεταχειρισθῶμεν κυριωτέραν λέξιν) ἐκτομῆς· ὅθεν, καί τοι ἐξακολουθῶν 'να λέγῃ ἀκόμη ὅσα καὶ ὁ Ἀριστοφάνης ἐν ταῖς Ἐκκλησιαζούσαις 'του, 'δὲν πράττει, τοὐλάχιστον, συγχρόνως καὶ ὅσα λέγει ὑπ' ὄψιν τῶν θεατῶν. Ἐν γένει δὲ, μετὰ τὴν τῶν Γενιτσάρων καταστροφὴν, ἐξέλιπον ἢ περιωρίσθησαν καὶ τὰ Χχιγιάλια καὶ τὰ Μετδάχια, τῶν ὁποίων τὰ σκώμματα εἶχον ἐνίοτε ἀντικείμενον τὰ πολιτικὰ τῆς ἡμέρας. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ Χχιγιὰλ ἦτον ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς ἀπὸ τῶν χρόνων ἀκόμη τῶν Σουλτάνων τοῦ Ἰκονίου· διότι διηγεῖται ἡ Ἄννα (2) ὅτι ἐν τῇ

(1) Ὁ Καραγκιὸζ ἢ Καρὰκοῦσ ἡ δεξιὰ χεὶρ τοῦ Σαλλὰχ-οὐδ-δὶν, ἦτον Ἐμίρης (Ἀμιρᾶ). Αὐτὸς ὑπεράσπισε τὴν Πτολεμαΐδα κατὰ τῶν Σταυροφόρων Φιλίππου Αὐγούστου καὶ Ῥιχάρδου τοῦ Λεοντοκάρδου. Ἄγνωστον δὲ πῶς κατήντησε τὸ αἰώνιον ἀντικείμενον τῶν σαρκασμῶν τοῦ ὄχλου.

(2) Βιβλ. ΙΕ'.

Αὐλῇ τοῦ Κγιλὶτσ-Ἀρσλὰν παρίστανον τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον, πάσχοντα ὑπὸ ἀρθρίτιδος, μετημφιεσμένον ἐπὶ τὸ γελοιότερον, χλευάζοντες αὐτὸν ὡς προφασιζόμενον τὴν ἀρθρῖτιν ὑπὸ δειλίας.

Τὰ τυχηρὰ παιγνίδια εἶνε μία τῶν ἡδονῶν τῶν Τούρκων καὶ τῶν Τουρκομεριτῶν, οἱ ὁποῖοι ὅμως 'δὲν σκοτίζονται ἵνα μάθωσιν Ὄμπραν, Βἰστ, Mariage, Écarté κτλ. ἀλλὰ παίζουσιν ἁπλῶς Κ ο υ μ ἀ ρ, Κ α ἶ σ σ (1), Ὀ τ ο ὺ ζ - μ π ὶ ρ, Φ α ρ α ὸ ν, Π λ α κ ά κ ι α κτλ., καὶ τοῦτο οὐχὶ ὅπως παρηγορήσωσι τὴν πλῆξίν 'των καὶ φ ο ν ε ύ σ ω σ ι τ ὸ ν κ α ι ρ ὸ ν, καθὼς λέγουσιν οἱ Γάλλοι· διότι ὁ καιρὸς οὐδέποτε 'τοὺς βαρύνει, οὔτε γνωρίζουσι κυρίως τί ἐστιν ἡ λεγομένη παρὰ τοῖς Γάλλοις ἀ ν ί α (ennui). Καὶ πῶς εἶνε δυνατὸν 'να πλήξῃ ἄνθρωπος, συνειθισμένος 'να κάθηται ὥρας ὁλοκλήρους ἀκίνητος, παρατηρῶν μεθ' ἡδυπαθείας τὸν δρόμον τοῦ ῥύακος, τὰ κατ' ἀλλήλων προσαρασσόμενα κύματα, τοὺς ἑλιγμοὺς τοῦ ἀναθρώσκοντος ἀπὸ τῆς πίπας καπνοῦ, πᾶν ὅ,τι παρατρέχει μετ' ἀδιαφορίας ὁ Εὐρωπαῖος; ἀλλὰ παίζουσιν ἵνα ἢ κερδήσωσιν ἢ χάσωσιν, » ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς «· παίζουσι δὲ καὶ τὸ ὑποκάμισόν 'των, καὶ τοῦτο διότι 'δὲν δύνανται 'να παίξωσιν, οὔτε τὴν ἐλευθερίαν 'των, καθὼς οἱ Γερμανοὶ τοῦ Ταχίτου, οὔτε τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία 'των, καθὼς οἱ Νῖγροι, οὔτε τὰ δάκτυλα καὶ τοὺς ὀφθαλμούς 'των, καθὼς οἱ Ἰνδοί. Ἀλλ' ὅς τις 'δὲν εἶδε κοινολαΐτας παίζοντας ἐν καπηλείῳ Σ χ α μ π ί λ λ ι ο ν, ἂς μὴ εἴπῃ πῶς εἶδε τίποτε ἄλλο περιεργότερον! καὶ διὰ τοῦτο πᾶς, ὁπωσοῦν περίεργος, παρατηρητὴς ἐθνικῶν ἠθῶν, ἂς μὴ βαρυνθῇ 'να 'μᾶς ἀκολουθήσῃ ἐντὸς τοῦ πρώτου καφενείου ἢ μ ε ϊ χ α ν ὲ, καὶ τῷ ὑποσχόμεθα, ἀντὶ τῆς ἀηδίας, ἣν κατὰ πρῶτον θὰ 'τῷ ἐμποιήσωσιν αἱ διαφόρων εἰδῶν ἀναθυμιάσεις, ἄφθονον συλλογὴν ἐντυπώσεων. Καὶ πρῶτον παρατηρητέον τῶν χαρτίων τὸ σχῆμα, τὰ ὁποῖα, κυρτούμενα ὁλονὲν ἐντὸς ῥυπαρᾶς παλάμης (διότι ἕκαστος φροντίζει 'να 'τὰ κρύψῃ ἀπὸ τοῦ ἄλλου), καταντῶσι 'να λάβωσι μορφὴν σωλῆνος ἢ κεραμίδος· ἔπειτα τῶν παιζόντων τοὺς ποικίλους συνθηματικοὺς μορφασμούς· ὁ μὲν ἰλλώπτει τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν, ὁ δὲ ἐξογκόνει τὴν παρειάν, ὁ δὲ διασείει τὴν κάτω γένυν· καὶ τί 'δὲν μηχανῶνται πρὸς ἐξαπάτησιν ἀλλήλων; διότι ὅλα τοῦ δόλου τὰ στρατηγήματα ἐπιτρέπονται, καθὼς μεταξὺ μαχομένων στρατευμάτων· ἀρκεῖ 'να ἐπιτευχθῇ ἡ νίκη. Ἐκτὸς δὲ τούτων, ὁποία φρασεολογία! καὶ ποῦ Λεξικὸν ἱκανὸν ἵνα ἑρμηνεύ-

(1) « Ἱμαντελιγμὸν, τοῦτο δ' ἐστὶ διπλοῦ ἱμάντος λαβυρινθώδης τις περιστροφὴ, καθ' ἧς δεῖ καθέντα πάτταλον, τῆς διπλόης τυχεῖν, εἰ γὰρ μὴ λυθέντος, ἐμπεριειλημμένῳ δὴ τῷ ἱμάντι τὸ παττάλιον, ἥττητο ὁ καθεὶς », Πολυδ. Ὀνομαστ. Θ'.

ση τὴν ἀκατανόητον ἐκείνην γλῶσσαν! Ἀλλὰ χωρῶμεν ὀπισθοδρομοῦντες πρὸς τὰ ἔξω, διότι τὸ παιγνίδιον λαμβάνει ὕφος λογομαχίας, καὶ οἱ φίλοι ἀρχίζουν 'να 'τὰ χονδραίνουν, εἷς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶνε ἤδη γνωστὸς διὰ τοὺς καβγάδες 'του. Ὁ Θεὸς 'να φυλάξῃ τὰ σκεύη καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ καπήλου!

Ἀθωότερα εἶνε τὰ παιγνίδια τοῦ Ταβλίου, τοῦ Ζατρικίου, τῶν Μαγγάλων, τοῦ Τριοδίου καὶ ἰδίως τῆς Δάμας, εἰς τὸ ὁποῖον διαπρέπουσι κατ' ἐξοχὴν οἱ Ἀρμένιοι, ὧν ὑπάρχουσί τινες τοῦτο ἔχοντες κυρίως ἔργον, καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐκμισθούμενοι ὑπὸ τῶν καφεπωλῶν. Καὶ βλέπεις πολλάκις πέριξ δύω τοιούτων, διαγωνιζομένων ἐν καφενείῳ, σχηματιζόμενον κύκλον ἐκ πεντήκοντα μαστήρων, λαμβανόντων μέρος ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου, καὶ καρδιοκτυπούντων μετὰ περιπαθείας, καὶ στοιχηματιζόντων, καὶ ἀναφωνούντων ἐφ' ἑκάστου στρατηγήματος (ἀ τ σ μ ά ζ). Διηγοῦνται δὲ ὅτι τῶν Σουλτάνων τις, ἀποκτήσας τοσαύτην εἰς τὸ παιγνίδιον τοῦτο ἕξιν, ὥστε οὐδένα εὕρισκε πλέον ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν ἀξιόμαχον, ἀκούσας ὅτι τῶν Ἀρμενίων τις 'δὲν εἶχεν ὡσαύτως ὅμοιον αὐτοῦ καθ' ὅλην τὴν πόλιν, διέταξε 'να 'τῷ 'τὸν φέρωσιν ὡς συμπαίκτορα. Παρατηρήσας δὲ, ὅτι ὁ Ἀρμένιος, πρὶν εἰσέλθῃ, ἐφρόντισε 'να ἐκβάλῃ πρὸ τῆς θύρας τὰ πέδιλά 'του καὶ 'να 'τὰ κρύψῃ ἐντὸς τοῦ κόλπου 'του, εἶπε 'να 'τὸν ἐρωτήσωσι τὴν αἰτίαν, καὶ, ἀποκριθέντος ἐκείνου ὅτι τοῦτο ἔπραξεν ὅπως μένῃ πάντῃ ἄφροντις, 'τὸν ἀπέπεμψεν ἐπειπὼν, ὅτι πρὸς ἄνθρωπον, μηδεμίαν ἄλλην ἔχοντα φροντίδα παρὰ τὴν περὶ τῶν ἐμβαδίων 'του, εἶν' ἀδύνατον 'να ἀγωνισθῇ κανείς.

Ἀλλὰ διὰ τοὺς Ἀσιανοὺς, οἵτινες, φύσει θεωρητικοὶ καὶ ἤρεμοι, διάγουσι τὰ τρία πέμπτα τοῦ βίου αὐτῶν καθήμενοι, ὑπάρχει καὶ ἄλλη διασκέδασις, ἄγνωστος ἐν Εὐρώπῃ, καὶ αὕτη εἶν' ἡ τῶν μυθολόγων (μ ε δ δ ά χ). Περὶ τῆς δεξιότητος τῶν πεζῶν τούτων ἠθοποιῶν εἴπομέν τινα ἐν τῷ Α' Μέρει (1)· ἀλλ' ὅσα κἂν εἴπῃ τις, εἶν' ἀδύνατον ὁ ἀναγνώστης 'να συλλάβῃ ἰδέαν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὸν ὁποῖον διεγείρει μεταξὺ τῶν ἀκροωμένων ἐπιτήδειος μεδδάχης. Ἤκουσα, μεταξὺ πολλῶν τοιούτων, ἑνὸς τυφλοῦ, ὅς τις ἔτερπε διὰ τῶν διηγημάτων 'του τὰς Κχαδίνας τοῦ Σαραγίου, καὶ εἶπα, ὅτι εἶχε δίκαιον ὁ Ὅμηρος, λέγων περὶ τοῦ Δημοδόκου:

» Τὸν πέρι Μοῦσ' ἐφίλησε, δίδου δ' ἀγαθόν τε κακόν τε·
» Ὀφθαλμῶν μὲν ἄμερσε, δίδου δ' ἡδεῖαν ἀοιδήν (2)«.

---

(1) Σελ. 279. (2) Ὀδυσ. Η, 63, 64.

Πρὸς τοῦτο ὅμως ἀπαιτεῖται 'να γνωρίζῃ τις τὴν γλῶσσαν, διότι, ἄλλως, εἶνε πάντῃ ὀχληρὸν εἰς αὐτὸν 'να παρευρεθῇ ὡς ἀκροατής.

Περίπατον 'δὲν γνωρίζει ὁ Τοῦρκος ἄλλον, παρὰ τὸν πρὸς διασκέδασιν, ὃν καὶ ὀνομάζει θέαν (σεΐρ)· διότι ἀληθῶς ἐξέρχεται τῆς πόλεως ἵνα θεωρήσῃ τὴν φύσιν, ἀναπνεύσῃ τὴν πρωϊνὴν ἢ ἑσπερινὴν αὔραν, ἀναπαυθῇ ὑπὸ τὴν τοῦ δένδρου σκιὰν, ἀκούσῃ τὸ κελάδημα τῶν πτηνῶν, ὀσφρανθῇ τὴν εὐωδίαν τῶν ἀνθέων, ἀπολαύσῃ τὸ ψυχρὸν καὶ διαυγὲς ὕδωρ τῆς πηγῆς, πρὸς τὴν ποιότητα τοῦ ὁποίου ἡ ὑπερῴα 'του, μὴ ναρκωμένη ὑπὸ τῶν πνευματωδῶν ποτῶν, εἶνε γνώμων, καθὼς εἴπομεν, ἀλάνθαστος κτλ. Τὸν δὲ πρὸς σωμασκίαν ἁπλῶς περίπατον οὔτε γνωρίζει (1), οὔτε μεταχειρίζεται, εἰμὴ ἔφιππος, καὶ τοῦτο πρὸς ἐπίδειξιν μᾶλλον καὶ πρὸς ἄσκησιν τοῦ ἵππου 'του πλέον ἢ ἑαυτοῦ. Ὅθεν καὶ περιδιαβάζων οὐδέποτε τρέχει· διότι 'δὲν ἐπιθυμεῖ 'να καθήσῃ ἔπειτα ἱδρωμένος καὶ 'να πλευριτωθῇ. 'Εὰν δὲ διὰ τοῦτο ἦν' ἀσθενικώτερος τοῦ ἀεικινήτου Εὐρωπαίου, ἃς κρίνωσιν οἱ ἰδόντες.

Εἴπομεν ἵππον καὶ σημειοῦμεν ἐνταῦθα ὅτι τὰ ἐφίππεια, τὰ ὁποῖα ὁ Τοῦρκος ἀγαπᾷ καὶ κατασκευάζει ἀναπαυτικώτατα, ἤρχισαν πρῶτον ἐπὶ Θεοδοσίου, ὅθεν καὶ πρώτην φορὰν φαίνονται ἐπὶ τῶν ἀναγλύφων τῆς ἐν τῷ Ταύρῳ αὐτοῦ στήλης, ἂν καὶ ἀκόμη' τότε χωρὶς ἀναβολέων, τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις, κατά τινας συγγραφεῖς, μόλις εἰσήχθη μετὰ 600—700 ἔτη. Τοῦτο ὅμως φαίνεται ἀπίθανον, καὶ εἶνε πιθανὸν μᾶλλον ὅτι 'δὲν ἐβράδυνε 'να παρακολουθήσῃ τὴν τῶν ἐφιππίων. Ἡ λέξις μάλιστα Bistapia, τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθη ἔν τινι τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ ὁ Ἱερώνυμος, σημαίνει, φαίνεται, τοὺς ἀναβολεῖς, τοὺς ὁποίους, ἐκτὸς τούτου, ἐκφράζει καθαρῶς ἐν τοῖς Τακτικοῖς αὐτοῦ καὶ ὁ Μαυρίκιος.

Τῶν δὲ Τουρκισσῶν ἡ κυριωτέρα διασκέδασις ἐν ταῖς ἐξοχαῖς, εἶνε ἡ κούνια (σαλιντζάκ), καὶ διὰ τοῦτο οἱ φυτεύοντες καὶ περιέποντες τὰ περὶ τὰ παράμερα καφενεῖα τῶν περιπάτων καὶ κήπων δένδρα φροντίζουσι 'να κάμπτωσιν, ἔτι τρυφερούς, τοὺς κλάδους αὐτῶν, ὅπως χρησιμεύωσι πρὸς ἐξάρτησιν τῆς αἰώρας.

(1) Ἴδε σελ. 86 τοῦ Α' Μέρους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ.

Ἔθιμα.

» Les coutumes sont la morale du peuple ;
» et dès qu' il cesse de les respecter, il n' a
» plus de regle que ses passions, ni de frein
» que les lois, qui peuvent quelquefois contenir
» les mechants, mais jamais les rendre bons ».
Rousseau.

ΠΟΥ εὑρίσκει ὁ Παρατηρητὴς καὶ ὁ Ἱστορικὸς τὸν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα ἑκάστου ἔθνους; εἰς τὰ πατροπαράδοτα αὐτοῦ ἔθιμα· πόθεν ὁ Νομοθέτης θὰ λάβῃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς βάσεις τῶν θεσμοθεσιῶν 'του; ἀπὸ τῶν τοπικῶν ἐθίμων· πότε ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου ὑλακτεῖ, καθὼς ἔλεγεν ὁ Ὅμηρος, ἢ λακταρεῖ, καθὼς λέγομεν καὶ ἡμεῖς ἀκόμη' καὶ σήμερον, καὶ τὸ γλυκὺ ἐκεῖνο αἴσθημα τῆς πατρίδος ἀναζωπυροῦται, καὶ εἰς τῶν ὑπεργήρων αὐτῶν ἀκόμη' καὶ τῶν πεντήκοντα πολλάκις ἔτη ξενιτευμένων τὴν μνήμην, ὅταν ἀναπολήσωσι τὰ ἔθιμα τῆς πατρίδος 'των, τοὺς φυσικοὺς τούτους τοῦ λαοῦ θεσμούς, τοὺς ὁποίους ὅς τις περιφρονεῖ καὶ ἐξευτελίζει,

» κεῖνος ἐκ σιδάρου ἢ ἀδάμαντος κεχάλκευται μέλαιναν κραδίην.

Μοὶ διηγεῖτο γέρων ἱερωμένος καὶ διδάσκαλος ὅτι οἱ ἐν Πελοποννήσῳ ἀρνησίθρησκοι Λαλιῶται, ὁσάκις ἤκουον κατ' ἔτος τελουμένην μετὰ πυροβολισμῶν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν τὴν Ἀνάστασιν, ἐπυροβόλουν συνεορτάζοντες καὶ αὐτοί. Τὰ ἔθιμα εἶνε τὰ ζῶντα ἀρχεῖα τῶν ἐθνῶν, εἶνε αἱ περγαμηναὶ τῆς καταγωγῆς 'των. Τίς ἠδύνατο 'να μὴ ἀναγνωρίσῃ τὰς παλαιὰς Ἀθηναίας, ὅταν τὴν τεσσαρακοστὴν πρώτην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ Πάσχα, ἐπέστρεφον ἀπὸ τῆς (Και)σαριανῆς, πρὸ ὀλίγων ἀκόμην ἐτῶν, κλαδηφοροῦσαι καὶ αὐταὶ καὶ οἱ χάνθωνες, ἐφ' ὧν ἐπωχοῦντο, ὀγκώμενοι ἐξάκουστον καὶ λαμπρόν, ἐν ᾧ διέβαινον μεταξὺ μυριάδος θεατῶν, φαιδρυνομένων πρὸς τὸ θέαμα; Καὶ τί ἄλλο ἔκαμναν καὶ πρὸ εἴκοσιν αἰώνων οἱ σκώπτοντες εὐφυῶς ἀλλήλους τὰ ἐξ Ἁμάξης περὶ τὴν περὶ τὸν Κηφισσὸν γέφυραν, ὅταν διὰ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ ἐπέστρεφον αἱ Θεσμοφοριάζουσαι ἀπὸ τῶν Ἐλευσινίων; Ἀλλ' εἶπον εἰς τὰς ἀπογόνους 'των ὅτι εἶνε ἐντροπὴ 'να καβαλικεύωσιν ὀνάρια, καὶ τὸ ἔθιμον ἔπαυσε, καὶ σήμερον, καλῶς ἐκδικούμεναι τοὺς ἀν-

δρας 'των αἱ Κυρίαι, ζητοῦσιν ὄ χ η μ α ! Οὕτως ἐκλείπουσιν, ἀνὰ ἓν καθ' ἡμέραν, τὰ ἀρχαιότροπα ταῦτα λείψανα τῶν ἀρχαίων αἰώνων, τὰ λαλοῦντα οἰκόσημα τῆς οἰκογενείας 'μας! ἂς σπεύσωμεν 'ν' ἀποθησαυρίσωμεν λοιπόν τινα ἐξ αὐτῶν, ὡς ἀρχαῖα κειμήλια, πρὸς ἁπλῆν τοὐλάχιστον περιέργειαν, ἐὰν οὐχὶ πρὸς σπουδὴν, τῶν μεταγενεστέρων.

Καὶ συμπίπτει πρῶτον 'να μᾶς ἀπασχολήσῃ ἡ κατ' ἔτος ἐκδίωξις τῶν ψύλλων καὶ τῶν κορέων (» Ἔξου ψύλλοι καὶ κορεοὶ, μέσα ἥλιος (1) καὶ χαρὰ κτλ.), συνωδευμένη μετὰ τῆς ἐκρίψεως τῶν ἀχρήστων ὀστρακίνων σκευῶν, τὴν ὁποίαν εἶδε τελουμένην ἐν Μιτυλήνῃ πρὸ 180 ἐτῶν ὁ ἀνώνυμος περιηγητὴς τῶν 1689 κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς 1 Μαρτίου. Ἀλλὰ βλέπω μειδιῶντας τοὺς σοφοὺς διὰ τὴν εὐτέλειαν τοῦ ἀντικειμένου. Μειδιῶ καὶ ἐγώ· ἀλλ' ἐνθυμοῦμαι συγχρόνως ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (2), ὡς τελούμενον ἀπαράλλακτον καὶ εἰς τὸν καιρόν 'του ὑπὸ τὴν λέξιν Β ο ύ λ ι μ ο ν· » Ἔξω βούλιμον, ἔσω δὲ πλοῦτον καὶ ὑγείαν«. Ὥστε εἶνε δισχιλίων ἐτῶν ὑπόθεσις !

Τὴν πρώτην ἑκάστου ἔτους ἐπανηγύριζον οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ, κατὰ μίμησιν καὶ διαδοχὴν αὐτῶν, οἱ τοῦ Βυζαντίου Γραικοὶ, καθὼς καὶ ἡμεῖς ἄχρι τοῦδε. » Νέου μὲν γὰρ ἔτους, λέγει ὁ Ἡρωδιανός, τῆς ἐπιούσης ἔμελλεν » ἄρξασθαι ἡμέρας . . . Σέβουσι δὲ τὴν ἑορτὴν Ῥωμαῖοι, Κρόνια προσ- » αγορεύοντες, . . . τήν τε τοῦ ἔτους ἀρχὴν ἱερομηνίαν ἄγουσι, καὶ δε- » ξιοῦνται ἀλλήλους ἐν ταύτῃ μάλιστα, καὶ προσαγορεύουσι, νομισμάτων » τε ἀντιδόσει καὶ κοινωνίᾳ τῶν γῆς καὶ θαλάττης καλῶν«. Ἀλλὰ, παρεκτὸς τῶν φιλοδωρημάτων, τῶν ἐδεσμάτων, τῆς νομισματοφόρου Ἁγιοβασιλόπηττας, τὰ ὁποῖα 'μᾶς κάμνουσι, καὶ γέροντας ἤδη, 'να σκιρτῶμεν κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν πρὸς τὴν μνήμην τῶν παιδικῶν 'μας χρόνων, εἶνε πρὸ πάντων μνήμης ἄξια καὶ σπουδῆς τὰ Κ ά λ α ν δ α, τῶν ὁποίων τὴν ἀρχαϊκὴν ἀφέλειαν διέστρεψέ τις, ἀπειρόκαλος, φαίνεται, δάσκαλος (3), ἀντεισάξας, κακῇ τύχῃ, δείλαιος, ἐν Ἑλλάδι τὴν πληκτικωτάτην καὶ ἀνούσιον ἐκείνην περὶ γ ρ α μ μ ά τ ο υ ῥαψῳδίαν, διὰ τῆς ὁποίας 'μᾶς ζαλίζουσι κατ' ἔτος τὰ παιδία, πληρονόμενα, ὄχι 'να ἐξακολουθήσωσιν, ἀλλὰ 'να παύσωσιν ᾄδοντα τὸ ταχύτερον, ὡς ὁ Ἀράβιος αὐλητὴς ἐκεῖνος, ὃς

» Χαλκοῦ μὲν ηὔλει, τεττάρων δ' ἐπαύετο «.

Πόσον τερπνότερον, καθόσον καὶ φυσικώτερον καὶ πατροπαραδότως σε-

(1) Ἀλλοῦ λέγουσι ν ύ φ η. (2) Συμποσ. ΣΤ', 8. (3) Καθὼς ἄλλος τοιοῦτος δ ι ώ ρ θ ω σ ε τὸν Ἐρωτόκριτον.

Εαστότερον, μὲ ἔθελγεν, ἐνθυμοῦμαι, παιδίον ἔτι, ὁ θίασος τῶν ἐν τῇ Χάλκῃ κωπηλατῶν, ἐρχόμενος μετὰ τοῦ βιολίου καὶ τοῦ λαούτου 'του, περὶ τὴν δευτέραν τῆς νυκτὸς ὥραν, παρὰ τὴν θύραν τῆς πατρικῆς οἰκίας, καὶ ἐρωτῶν, σκαιοτέρᾳ καὶ ὑποβεβρεγμένῃ πως τῇ φωνῇ: »Να καλανδίσουμε« ; καὶ ἀρχόμενος μετὰ βακχικῆς, ἀλλ' ἡδείας συμφωνίας τὰ, τίς οἶδεν ἀπὸ πόσων ἑκατοντάδων ἐτῶν ἀναλλοιώτως ἐπαναλαμβανόμενα καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς πάντοτε γλυκυθυμίας ἀκουόμενα, Κάλανδα;

» Ἀρχιμηνιὰ κὴ-ἀρχιχρονιὰ, κὴ-ἀρχὴ καλός 'μας χρόνος!
» Ἄγις-Βασίλης ἔρχεται κτλ.

Ὁποία δὲ προσοχὴ ἐκυρίευε, καὶ ὁπόσοι παλμοὶ καρδίας συνεκίνουν τὴν οἰκοδέσποιναν ἰδίως καὶ μάλιστα τὰς Demoiselles, ὅταν ἤρχοντο τὰ ἐγκώμιά 'των

» Εἴπαμε τοῦ Ἀφέντη 'μας, ἄς 'ποῦμ' καὶ τῆς Κερᾶς 'μας·
» Κερὰ 'ψηλὴ, Κερὰ λιγνὴ, Κερὰ καμαροφρύδα,
» πώχεις τὸν ἥλιο' πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στῆθη,
» καὶ τοῦ κοράκου τὸ φτερὸ' ἔχεις καμαροφρύδι κτλ.

Κόπτετε, κόπτετε, λογιώτατοι καὶ φιλόσοφοι, κόπτετε καθ' ἡμέραν ἀνὰ ἕνα κράδαμνον τοῦ εὐθαλοῦς δένδρου τῶν πατροπαραδότων ἐθνικῶν παραδόσεων, καὶ ἀναπαύθητέ ποτε εὐχαριστημένοι ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ γυμνοῦ αὐτοῦ σκελετοῦ! Ἀλλ' ἄφετε τοὐλάχιστον εἰς τὸν λαὸν τὴν ἀρχαικὴν καὶ ἀπέριττον ποίησίν 'του, τὰς ἀναμνήσεις, τὰ ἔθη, τὰς παραδόσεις 'του. ; Θέλει 'να μάθῃ τις πόσων αἰώνων ἀρχαιότητα ἔχουσι τὰ γελώμενα σήμερον ταῦτα κάλανδα; Ἰδοὺ τί περὶ αὐτῶν λέγει Μιχαὴλ ὁ Ψελλός (1):

» Ἡ τῶν Καλανδῶν Ἰτάλιος ἡμέρα . . .
» Ῥώμης μὲν οὖσα δόγμα τῆς παλαιτέρας,
» εὐάγγελον δ' ἄθυρμα τῆς νεωτέρας, . . .
» Τὰς γὰρ Καλάνδας οἶδεν ἡ Κωνσταντίνου.
» Πρὸ τῶν θυρῶν δὲ συντρέχουσι μυρίοι,
» σκιρτῶντες ἠδὺ καὶ γελῶντες ἀθρόον,
» εὐάγγελον σκίρτημα τοῦ παντὸς χρόνου,
» εὔηχον οἰώνισμα, κήρυγμα ξένον«.

(1) Ἐν τῷ περὶ Καλανδ. Νόν. καὶ Ἰδ. ποιήματι.

Ἄλλο, χαριέστατον ἄθυρμα, διετήρησαν αἱ γυναῖκες τοῦ λαοῦ, τὸν Κλήδονα· ἀλλ', ἀγνοοῦσαι τὴν ἀπὸ τοῦ Κλήζω παραγωγὴν, ἔδωκαν εἰς αὐτὸν τὴν ἀπὸ τοῦ Κλείω· ὅθεν καὶ κλείεται (=κλειδόνεται), καὶ ἀνοίγεται, καὶ τὰ πλειότερα τῶν συμβόλων τῶν κληδονιζομένων εἶνε συνήθως κλειδία, καὶ τὸ τραγούδιον δὲ αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον διέσωσε καὶ μετέφρασεν εἰς τὸ Γαλλικὸν ὁ Guy, κεκλεισμένον 'τὸν ὑποθέτει:

» Ἀνοίξετε τὸν Κλήδονα, νάβγῃ ὁ χαριτωμένος,
ὅ,που τὰ κάστρα πολεμᾷ καὶ 'βγαίνει κερδεμένος.
» Τί με 'φελοῦν ἡ ὠμορφιαίς; Τί με 'φελοῦν τὰ κάλλη;
καὶ τῆς καρδιᾶς μου τὰ κλειδιὰ νὰ 'τὰ κρατοῦσιν ἄλλοι; κτλ.

Τελεῖται δὲ συνήθως τῇ 24 τοῦ Ἰουνίου, μετὰ τὴν θερινὴν δηλονότι τροπὴν, καὶ αἱ Ἑλληνίδες παρθένοι περιμένουσι τὴν ἡμέραν ἐκείνην μετὰ τοσαύτης περιχαρείας, καὶ διὰ τῶν ἀθώων αὐτῶν σκωμμάτων καὶ τῆς γλυκείας αὐτῶν φωνῆς καὶ διὰ τῆς ἐπικρατούσης εἰς ὅλα τὰ πρόσωπα φαιδρότητος δίδουσι τόσην χάριν εἰς τὴν πατροπαράδοτον ταύτην διασκέδασιν, ὥστε πρέπει 'να ἐμαντεύθη τις εἰς τοῦ Τροφωνίου, ὅπως μὴ συμμερισθῇ τὴν διάχυσίν 'των.

Τοῦ Κλήδονος προηγεῖται ἀφ' ἑσπέρας ἡ ὑπερπήδησις τῶν πυρῶν, τὰς ὁποίας, καὶ σήμερον ἀκόμην, ἀναπτομένας μετὰ πολλῆς εὐθυμίας, τὴν παραμονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν Εὐρώπην, καὶ ἰδίως τὴν Βελγικὴν καὶ τὴν Γερμανίαν, ζωγραφίζει ὁ Ὀβίδιος, ὡς ὑπερπηδωμένας κατὰ τὴν ἑορτὴν καὶ τοὺς ἀγῶνας τῶν Παλιλίων, ἑορτῆς ποιμενικῆς τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων, διὰ τῶν ἑξῆς στίχων:

» Moxque per ardentes stipulae crepitantes acervos,
trajicias celeri strenua membra pedo «.

Ἀλλὰ τὴν διὰ τοῦ πυρὸς ταύτην διεξέλασιν, ἥτις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἦτον εἶδος καθαρμοῦ, ὅθεν καὶ ὁ Ῥωμύλος, κτίζων τὴν Ῥώμην, » πυρ» καϊὰς πρὸ τῶν σκηνῶν γενέσθαι κελεύσας, ἐξάγει τὸν λαὸν τὰς φλόγας » ὑπερθρώσκοντα τῆς ὁσιώσεως τῶν μιασμάτων ἕνεκα (1) «, πρέπει 'να ἴδῃ τις ἐν ταῖς Πριγκηποννήσοις, ὅπου πρὸς τοῖς ἄλλοις θέας ἰδίως ἀξία ἦτον καὶ ἡ νεώλκησις σαθροῦ τινος ἀκατίου, τὸ ὁποῖον ἔσυρον ἀπὸ τοῦ παραλίου εἰς τὸ Λιβάδιον ἑκατοντάδες παιδίων μετ' ἀλαλαγμοῦ καὶ λαμ-

(1) Διονυσ. Ἀλικαρν. Ῥωμ. Ἀρχαιολογ. Βιβλ. Α'.

πάδων, καὶ ἐκεῖ ἀνάψαντες δι' αὐτοῦ παμμεγέθη πυρὰν, τὸ ὑπερεπήδων διὰ τῆς φλογὸς μέσης, πρῶτοι οἱ τολμηρότεροι καὶ ἀνδρικώτεροι, καὶ μετ' αὐτοὺς, μαραινομένης βαθμηδὸν τῆς φλογὸς, οἱ ἀτολμότεροι καὶ νεώτεροι, μέχρις ὅτου, περισταλείσης περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς πυρᾶς εἰς ἀνθρακιὰν, διεσκέλιζον αὐτὴν καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ κοράσια μετὰ μυρίου τοῦ γέλωτος! Ὦ ἔθιμα, ὅσῳ ἀρχαιότερα, τόσῳ ἀφελέστερα, κοινωνικώτερα, καὶ μᾶλλον ἀνεπιτήδευτα! Καὶ τί σημαίνει χωρὶς ὑμῶν ὁ βίος καὶ ἡ λέξις πατρίς;

Τὴν δὲ Χελιδόνα, τῆς ὁποίας τὸ ξύλινον ἀπομίμημα κρατοῦντες οἱ παῖδες ἐπὶ τῆς κορυφῆς κρικωτῆς τινος σφαίρας ἀνθοστολίστου καὶ περιστρέφοντες αὐτὸ ὑποκινούμενον ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος, περιφέρονται τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου τὰς οἰκίας, συνάζοντες ὠὰ καὶ κερμάτια, καὶ τραγῳδοῦντες κακοσύνθετόν τι καὶ ἄῤῥυθμον ᾆσμα, τοῦ ὁποίου ὅμως ἐπῳδὸς εἶνε ἡ χελιδὼν καὶ ὁ Μάρτιος, καὶ διανέμοντες ἐν ταὐτῷ καὶ χρυσοκοκκίνους στήμονας, τοὺς ὁποίους περιδέουσι περὶ τοὺς καρποὺς τῶν χειρῶν αὐτῶν αἱ γυναῖκες ὡς ἀλεξιτήριον ἐναντίον τῆς ἡλιοκαΐας, πρόληψιν τὴν ὁποίαν ἀναφέρει καὶ ὁ Χρυσόστομος (1), ὡς καὶ τότε συνήθη, ἀπαντῶμεν ἀπαράλλακτον ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλληνικῶν χρόνων ἐν τῇ Ῥόδῳ. Ἰδοὺ δὲ πῶς διηγεῖται τὸ πρᾶγμα ὁ Ἀθήναιος (2): » Ἐν Ῥόδῳ ἀγεί» ρουσί τινες τῇ Κορώνῃ, Κορωνισταὶ λεγόμενοι, ᾄδοντες τὰ λε» γόμενα Κορωνίσματα. . . Καὶ Χελιδονίζειν δὲ καλεῖται παρὰ Ῥο» δίοις ἀγειρμός τις ἄλλος· περὶ οὗ Θέογνίς φησιν ἐν δευτέρῳ περὶ τῶν ἐν » Ῥόδῳ θυσιῶν, γράφων οὕτως: » Εἶδος δέ τι τοῦ ἀγείρειν Χελιδονίζειν » Ῥόδιοι καλοῦσιν, ὃ γίνεται τῷ Βοηδρομιῶνι μηνί. Χελιδονίζειν δὲ λέγε» ται διὰ τὸ εἰωθὸς ἐπιφωνεῖσθαι:

» Ἦλθ' ἦλθε χελιδὼν,
» καλὰς ὥρας ἄγουσα καὶ καλοὺς ἐνιαυτοὺς,
» ἐπὶ γαστέρα λευκὰ κἀπὶ νῶτα μέλαινα.
» Παλάθαν οὐ προκυκλοῖς ἐκ πίονος οἴκου;
» οἴνου τε δέπας, τυρῶν τε κάνιστρον καὶ πυρῶν;
» χελιδὼν καὶ λεκιθίταν (3) οὐκ ἀπωθεῖται.
» Πότερ', ἀπίωμες ἢ λαβώμεθες;
» Εἰ μέν τι δώσεις . . , εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἐάσομες·

(1) Ὁμιλ. ΙΒ', κεφ. ζ', εἰς τὴν πρὸς Κορινθ. Α' Ἐπιστ. (2) Βιβλ. Η'. (3) Οὕτως ἐνόμισα διορθωτέον τὸ ἀκατανόητον Λεκίθι τ' ἄν· εἴη δ' ἂν ὁ λεκιθίτης (ἄρτος ἢ πλακοῦς), ἐκ λεκίθων ὠῶν ἐσκευασμένος.

» ἢ τὰν θύραν φέρομες, ἢ θ' ὑπέρθυραν,
» ἢ τὰν γυναῖκα τὰν ἔσω καθημέναν.
» Μικρὰ μέν ἐστι, ῥαδίως μιν εἴσομες.
» Ἂν δὴ φέρῃς τι, μέγα δή τι καὶ φέροις.
» Ἄνοιγ' ἄνοιγε τὴν θύραν χελιδόνι.
» Οὐ γὰρ γέροντές εἰμες, ἀλλὰ παιδία «.

Ὁποία χάρις! ὁποία μοῦσα! ὁποία ἀφέλεια! Ὦ τῶν ἀπαραμίλλων ἀνδρῶν ἐκείνων!

Ἀλλ' ἰδοὺ ἡ Πρωτομαΐα, διαδεχθεῖσα, καθὼς εἴπομεν, τὸν Ῥωμαϊκὸν Μαϊουμᾶν! Τίς δὲν ἑώρτασεν αὐτὴν πολλάκις καὶ πάντοτε μεθ' ἡδυπαθείας; Τίς δὲν ἐνθυμεῖται τὸ εἰκοστὸν, τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του κατὰ τὴν πρωτομαΐαν; Καὶ ἐὰν πᾶσαι αἱ ἑορταὶ, πάντα τὰ ἐπιτόπια ἔθιμα καταργηθῶσιν ὑπὸ τὸ λίστρον τοῦ ψυχροῦ ἐγωϊσμοῦ, ἡ Πρωτομαΐα, εἴμεθα βέβαιοι, θὰ μείνῃ, διότι ἔχει συνηγοροῦσαν ὑπὲρ αὐτῆς τὴν φύσιν, συνηγοροῦντα τὰ ἄνθη, συνηγοροῦσας τὰς ἀηδόνας, συνηγοροῦν πᾶν αἴσθημα θελκτικὸν, ἐμφυτευθὲν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν. Ὦ, φίλτατε Ταντελίδη! ποσάκις ἐδάκρυσα ἀπομνημονεύων τὸν τελευταῖον ὕμνον σου εἰς τὸν Μάϊον κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην!

» Ὦ πραγμάτων ἀλλοίως ἀλλοίων!
Ὦ τοῦ χρόνου σιδήρεον κράτος!
Ποῖος πρῶτος σ' ἀπήντων, καὶ ποῖον
μ' ἀπαντᾷς καὶ μ' ἀφίνεις ἐσχάτως!
» Πρῶτος ὤρθριζον πάντοτε, πρῶτος
τῶν ἀπείρων σου, Μάϊε, φίλων
'ν' ἀπομάξω, ἁγνὰς, ἔτι σκότος,
τὰς Μαΐτιδας δρόσους τῶν φύλλων. .
» Ἀπὸ θάμνου εἰς θάμνον μεταίρων
ἀγαλλόμενον, Μάϊε, πόδα,
μὲ χαρὰν χρυσαλλίδων εὐπτέρων
ἔτι κάλυκας ἔδρεπον ῥόδα·
» Πλὴν ψαλὶς συμφορᾶς θεηλάτου,
ῥιζηδὸν τὰ πτερά μου τεμοῦσα,
μοχθηρὰν ἀντ' εὐκταίου θανάτου
μοὶ χαρίζει ζωὴν τιμωροῦσα . . .

» Ῥικνὸς αἴφνης καὶ δύσχολος γέρων,
ἐπ᾽ ἀδήλου προσκόπτων ἐδάφους,
βακτηρίαν δυσβάστακτον φέρων,
ποῦ βαδίζω, ἀλλ᾽ ἢ πρὸς τοὺς τάφους;
» Χωρισμοῦ διαζύγιον πλέον,
Μάϊέ μου, καὶ λάβε καὶ φέρε·
Ἰδοὺ σήμερον, στένων καὶ κλαίων,
σοὶ φωνῶ τὸ πανύστατον Χαῖρε!

Εἰς τὸ γοερὸν τοῦτο καὶ ἐπιθανάτιον ἀληθῶς ᾆσμα τοῦ κύκνου τῆς Χάλκης, ἂς ἀντιτάξωμεν τὸ φαιδρὸν καὶ ἀφελὲς καὶ πεζὸν τραγούδιον τῶν νησιωτίδων, τὸ ὁποῖον ᾄδουσαι πανεύθυμοι καὶ ἀνθοστεφεῖς, χορεύουσι τὸν ἐθνικὸν αὐτῶν χορὸν, φέρουσαι γύρω τὸν ἀνεμόμυλον.

» Ἦλθ᾽ ὁ καιρὸς χ᾽ ἡ ἄνοιξις (1), τὸ᾽ Μάϊ, τὸ᾽ Μαϊ,
ἦλθε τὸ χαλοκαῖρι,
᾽που θὲ ᾽να γενοῦμε ᾽ταῖρι.
» Στάζουν τὰ δένδρα ζάχαρι, τὸ᾽ Μάϊ, τὸ᾽ Μάϊ,
καὶ τὰ βουνὰ πιπέρι·
ἦλθε τὸ χαλοκαῖρι,
᾽που θὲ ᾽να γενοῦμε ᾽ταῖρι,
χ᾽ οἱ γονειοί ᾽μας συμπεθέροι, κτλ.

---

(1) Ἀνάλογόν τι τούτου ἐτραγῴδουν καὶ οἱ Δῆμοι τοῦ παλαιοῦ Ἱπποδρόμου, ἀγομένου τοῦ Μακελλαρικοῦ λεγομένου Ἱπποδρομίου· ὁ δὲ Κ. Πορφυρογέννητος, ὅς τις ᾽μᾶς διέσωσε τόσα ἄλλα ἐλεεινὰ ἐξαμβλώματα τῶν Μελιστῶν τοῦ Ἱπποδρόμου, τὸ ἓν ἀηδέστερον τοῦ ἄλλου, ᾽δὲν ἀπεμνημόνευσεν εἰμὴ μόνον τοὺς ἑξῆς τέσσαρας πρώτους στίχους τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ᾄσματος, τοῦ μόνου ὁπωσοῦν ἐπιδεκτικοῦ ἀναγνώσεως·

» Ἴδε τὸ ἔαρ τὸ καλὸν πάλιν ἐπανατέλλει,
» φέρον ὑγείαν καὶ χαρὰν καὶ τὴν εὐημερίαν,
» ἀνδραγαθίαν ἐκ Θεοῦ τῷ Βασιλεῖ Ῥωμαίων,
» καὶ νίκην θεοδώρητον κατὰ τῶν πολεμίων ».

ΤΜΗΜΑ Δ'.

Θρησκεία, Νομοθεσία, Γλῶσσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Θρησκεία.

Μωαμεθανῶν, τὸ Κοὺρ ἂν καὶ ἡ Σουννά.

» Ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος τὸν Θεὸν καὶ ἐρ-
» γαζόμενος δικαιοσύνην δεκτὸς αὐτῷ ἐστι »,

Πράξ. Ἀποστ. Ι', 35.

ΤΟ Κοράν ἢ, ὀρθογραφικώτερον, Κχοὺρ-ᾶν, καλεῖται παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς Ἐλκελάμ (ὁ λόγος), κατ' ἐξοχὴν, ἢ Κελάμ-ὺσ-σερίφ, Κελημὲτ-οὺλ-λὰχ (ὁ ἱερὸς ἢ θεῖος λόγος), ἢ Κιτὰμπ-οὺλ-λὰχ (ἡ θεία βίβλος), ἢ ἁπλῶς καὶ κατ' ἐξοχὴν Ἐλ-κιτὰμπ (ἡ Βίβλος) ἢ Ἐλ-μὸσ-ᾶφ (ὁ τόμος, ὁ κώδηξ). Λέγεται δὲ καὶ Ἐλ-δχὶκρ (ἡ νουθεσία) ἢ Ἐλ-φορκὰν (ἡ διάγνωσις τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ἢ τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ψευδοῦς)· καὶ ἐπὶ πᾶσι θεωρεῖται καὶ ὀνομάζεται Ἐλ-τενζὶλ (οὐρανόπεμπτον, οὐρανοκαταίβατον), καὶ ἀποτελεῖ τὴν πρώτην βάσιν, οὐ μόνον τῆς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ τῆς νομοθεσίας ἢ τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῶν Μωαμεθανῶν. Εἶνε δὲ σειρὰ ἑκατὸν δεκατεσσάρων ἀφορισμῶν ἢ ἀξιωμάτων ἢ κεφαλαίων, ὑποδιῃρημένων εἰς παραγράφους ἢ ἐδάφια, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὴν πίστιν τῶν Μουσουλμάνων, ὁ Ἄγγελος Γαβριὴλ ἔφερε θεόθεν πρὸς τὸν Μωάμεθ (1) ἐν διαστήματι εἰκοσιτριῶν

---

(1) Μοχχαμμὲδ, ἑρμηνεύεται δεδοξασμένος. Ἐγεννήθη δὲ τῷ 570 καὶ ἀπέθανε τὸ 633, εἰς ἡλικίαν 63 ἐτῶν.

ἐτῶν, ὅσα παρῆλθον ἀφ' ὅτου ἤρξατο τῆς θρησκευτικῆς αὐτοῦ ἀποστολῆς ἄχρι τοῦ θανάτου 'του. Συνηρμολόγησε δὲ καὶ ἐδημοσίευσεν αὐτὸ, δύο ἔτη· μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Προφήτου, ὁ πενθερὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἀμπ-οὐ-Μπέκρ. Ἑκάστου δὲ τῶν κεφαλαίων αὐτοῦ, πλὴν τοῦ Θ' μόνου, προηγεῖται ἡ ἐπίκλησις: » Μπίσμ-ἰλλὰχ-ἰρ-ραχμὰν-ὑρ-ραχὺμ (Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ οἰκτίρμονος καὶ ἐλεήμονος) (1). Ἡ νεωτέρα δὲ μετάφρασις αὐτοῦ εἰς τὸ Γαλλικὸν εἶνε ἡ τοῦ Κ. Μ. Καζιμίρσκη, ἐκδοθεῖσα ἐν Παρισίοις τῷ 1859. Ἵνα δὲ μὴ δυνηθῇ ποτέ τις 'να 'τὸ νοθεύσῃ, ἐμέτρησαν οὐ μόνον ὅλους αὐτοῦ τοὺς στίχους, ἀλλὰ καὶ ὅλα 'του τὰ γράμματα, συμποσούμενα εἰς 323,015. Τοσαύτη δὲ εἶνε ἡ πρὸς τὸ βιβλίον τοῦτο εὐλάβεια τῶν πιστῶν, ὥστε οὐ μόνον φρονοῦσιν αὐτὸ ταμεῖον πάσης γνώσεως, θείας τε καὶ ἀνθρωπίνης, καὶ τὴν φράσιν ἀμίμητον, ἀλλὰ καὶ Λ ό γ ο ν Θ ε ο ῦ συνυπόστατον αὐτῷ, δηλαδὴ ἄκτιστον, συνάναρχον καὶ αἰώνιον· ὅθεν καὶ οὐδέποτε ἀναγινώσκουσιν αὐτὸ ἐν τῷ λουτρῷ. Ἡ δὲ μεγαλητέρα παρὰ τῷ προφήτῃ χάρις καὶ ἡ δίδουσα πλειοτέραν εἰς τὸν Μουσουλμάνον ἀξίαν, μετὰ τὸ εἰς Μέκκαν ταξείδιον, εἶνε τὸ 'να μάθῃ ἐκ στήθους τὸ Κοράνιον ἢ 'να 'τὸ ἀντιγράψῃ διὰ καλλιγραφίας, καὶ τότε λαμβάνει τὸν τίτλον » Χ α φ ὺ ζ, ὅπερ σημαίνει Φύλαξ, Ταμίας, conservator, καὶ δίδεται εἰς τοὺς μνημονεύοντας ἀπὸ στήθους τὸ ἱερὸν βιβλίον.

Ὡς συγγραφὴ δὲ θεωρούμενον τὸ Κοὺρ - ἂν, καὶ ὑπὸ τὴν φιλολογικὴν ἁπλῶς ἔποψιν, ἔχει, καθὸ γεγραμμένον εἰς τὴν καθαρωτέραν Ἀραβικὴν γλῶσσαν, ὡς πρὸς τὸ ὕφος μὲν, κομψότητα, καλλιέπειαν, μεγαλοπρέπειαν σχημάτων, ἁρμονίαν, διότι εἶνε σχεδὸν ἔρρυθμον, ὅθεν καὶ ἀναγινώσκεται ἐμμέτρως καὶ μετά τινος μέλους· ὡς πρὸς τὰς ἰδέας ὅμως, φαίνεται ἀλλόκοτός τις καὶ σκοτεινὴ συρραφὴ κοινῶν τόπων καὶ τετριμμένων παραγγελμάτων, καί που καὶ ἀντιφάσεων καὶ ἀτοπιῶν. Ὡς συναρμολογηθὲν δὲ μετὰ θάνατον, ὡς εἴπομεν, τοῦ συγγραφέως, ὅπως ἔτυχεν, οὐδεμίαν ἔχει μετὰ τῶν διαφόρων αὐτοῦ μερῶν ἀλληλουχίαν, οὔτε μέθοδον.

Καὶ ἐπειδὴ εἶνε γεγραμμένον εἰς ὕφος ἐμπνευσμένον, σκοτεινὸν, ἀκατανόητον, ἐχρειάσθησαν πρὸς ἑρμηνείαν αὐτοῦ ὑπομνήματα (τ ε φ σ ὶ ρ) καὶ σχόλια δεινὰ καὶ σοφὰ, ἵνα μὴ εἴπωμεν σοφιστικὰ, καὶ οἱ σχολιασταὶ αὐτοῦ ἀριθμοῦνται καθ' ἑκατοντάδας, ὧν ἑκατὸν τεσσαράκοντα τρεῖς ἐμέτρησεν ὁ Ἀββᾶς Τοδερίνης ἐν μόνῃ τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ εἶ-

(1) Μεταξὺ τοῦ ρ α χ μ ὰ ν καὶ ρ α χ χ ὺ μ ὑπάρχει διαφορὰ εἰς τὸ Ἀραβικὸν· διότι τὸ μὲν πρῶτον ἐμφαίνει τὸν πρὸς ἅπαντα ἀνεξαιρέτως τὰ ὄντα ἐκτεινόμενον οἰκτιρμὸν τοῦ Θεοῦ· τὸ δὲ δεύτερον τὸν πρὸς μόνους τοὺς πιστοὺς, τοὺς δικαίους, τοὺς ἐναρέτους, τοὺς ἐκλεκτούς.

χε δίκαιον ὁ Herbelot 'να λέγῃ ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν ὑπομνημάτων καὶ τὰ ὀνόματα μόνον τῶν τοῦ Κορανίου σχολιαστῶν ἤθελον ἀποτελέσῃ ὀγκώδη τόμον. Ὁ δὲ Χατζῆ-Κάλφας διηγεῖται (1), ὅτι ἡ ἑρμηνεία τοῦ Κχοὺρ-ᾶν ἡ γενομένη κατὰ διαταγὴν τοῦ Χαλὲφ, ἡγεμόνος τοῦ Σιστὰν, ἀποθανόντος τῷ 335 ἔτει τοῦ Χχιτζρὲ, ἀπετέλει ἑκατὸν τόμους. Τῶν νομικῶν ὅμως ἐξηγήσεων καὶ ὑπομνημάτων τούτων κῦρος ἔχουσι μόνον αἱ τῶν τεσσάρων πρώτων αἰώνων τοῦ Χχιτζρέ· πᾶσα ἑπομένως νεωτέρα ἑρμηνεία ἢ μεταῤῥύθμισις θεωρεῖται παρὰ τοῖς ἀκριβοθρήσκοις αὐτῶν ὡς καινοτομία· »Ἰτζ-» τιχὰδ καπουσοὺ καπανδὺ (ἡ τῶν ὑπομνηματισμῶν θύρα ἐ-» κλείσθη) « λέγουσιν. Ἡ ἐκ τοῦ ἀμεταβλήτου δὲ τῆς νομοθεσίας αὐτῶν στασιμότης αὕτη ἀπελπίζει τοὺς ἐπιθυμοῦντας τὴν πρόοδον τῆς Τουρκίας· καθόσον, συνδεδεμένη μετὰ τῆς θρησκείας, 'δὲν ἐπιτρέπει οὐδεμίαν τροποποίησιν, ἐν ᾧ οἱ νόμοι τῶν ἄλλων ἐθνῶν, τελειοποιούμενοι καθ' ἡμέραν καὶ μεταῤῥυθμιζόμενοι πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας, εἶνε μεταβλητοὶ μὲν καθὼς αἱ σχέσεις, ὅσας γεννᾷ ὁ χρόνος, ἀτελεῖς δὲ πάντοτε καθὼς αἱ κρίσεις τῶν ἀνθρώπων, καὶ πάντοτε προοδευτικοὶ καθὼς αἱ γνώσεις 'των.

Τὸ δὲ Σουννὰ, ὁ λόγος τοῦ Προφήτου, θεωρούμενον ὡς συμπλήρωμα τοῦ Κχοὺρ-ᾶν, περιέχει τὰς παραδόσεις (Χαδδὶς) (2) τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας, καθὼς παρὰ τοῖς Ἑβραίοις τὸ Ταλμοὺδ, καὶ εἶνε ἡ διήγησις τῶν κυριωτέρων πράξεων τοῦ Μωάμεθ, συλλεγεῖσα ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν 'του καὶ τῶν μαρτύρων 'του. Ἐν οἷς πρωτεύουσιν οἱ τέσσαρες Κχαλίφαι: Ἀμπ-οὺ-Μπὲκρ, Ὀμὲρ, Ὀσμὰν καὶ Ἀλῆς, οἵτινες οὐδὲν συνέγραψαν νόμου ἐχόμενον, ἀλλὰ μόνον τὰς παραδόσεις· καὶ οἱ δώδεκα Ἰμάμαι, τῶν ὁποίων αἱ γνῶμαι ἐλαττοῦνται τῶν Κχαλιφικῶν κατὰ τὸ κῦρος.

Τὸ Κχοὺρ-ᾶν τῶν Περσῶν εἶνε παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἀπαράδεκτον, ὡς διορθωθὲν ὑπὸ τοῦ Σσὰχ ἢ Σσεϊτὰν-κουλῆ. Ὅθεν ὅταν ἄλλοτε ὁ πρέσβυς τῶν Περσῶν παρὰ τῷ Σουλτάνῳ προσέφερεν εἰς αὐτὸν, ὡς τὸ πρῶτον μεταξὺ τῶν λοιπῶν δώρων, ἓν ἀντίτυπον τοῦ ἱεροῦ τούτου βιβλίου, ὡς θέλων δῆθεν 'να διδάξῃ αὐτὸν τὴν ἀληθῆ δόξαν, ὁ Σουλτάνος, ἀναγινωσκομένου ἐν ἐπηκόῳ αὐτοῦ τοῦ καταλόγου τῶν δώρων, ἅμα ἀνεγινώσκετο τὸ ἄρθρον τοῦ προσφερομένου Κχοὺρ-ᾶν, ἠσπάζετο εὐλαβῶς τὸ πλη-

(1) Annales Moslemici, traduits en Latin par Reiske, Leipsick. 1778. (2) Θέσφατον, ἀποκάλυψις, ὀμφή. Οἱ Τοῦρκοι διακρίνουσι δύο εἰδῶν Χαδδὶς ἐν τῷ Κουράν· τὰ Χαδδίσι-κουδοὺς, τὰ ὁποῖα ἀπεκάλυψε τῷ Μωάμεθ ὡς ἐκ Θεοῦ ὁ Γαβριὴλ, καὶ τὰ Χαδδὶς-ού-νεμπεβὶ, ὅσα ἐξ ἰδίας ἐμπνεύσεως ἀπεφήνατο ὁ Προφήτης.

σίον αὐτοῦ ἐπὶ προσκεφαλαίου κείμενον ἀντίτυπον ἴδιον 'του Κχουρανίου, ὡσανεὶ διαβεβαιῶν ἐκ τοῦ ἐναντίου ὅτι τοῦτο μόνον ἀναγνωρίζει γνήσιον.

Δόγματα καὶ Ἐντολαί.

Τὰ δόγματα τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας εἶνε, καθὼς εἴπομεν καὶ ἄλλοθι, ἁπλούστατα: Πιστεύειν εἰς ἕνα Θεὸν, εἰς τοὺς Ἀγγέλους, εἰς τὰ πέντε βιβλία τῆς ἀποκαλύψεως, τὴν Πεντάτευχον, τοὺς Ψαλμοὺς, τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸ Κχοὺρ-ἂν· εἰς τοὺς Προφήτας, ὧν ὁ ὑπὸ τοῦ Κχοὺρ-ἂν προσδιωρισμένος ἀριθμὸς εἶν' ἑκατὸν εἰκοσιτέσσαρες χιλιάδες καὶ τούτων ἔσχατος ὁ Μωάμεθ· εἰς τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, εἰς τὴν τελευταίαν κρίσιν, τὸν παράδεισον καὶ τὴν κόλασιν.

Ἐκ δὲ τῶν πέντε κυριωτέρων καὶ ὑποχρεωτικῶν ἐντολῶν τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας ἡ πρώτη εἶνε ἡ πεντάκις τοῦ ἡμερονυκτίου προσευχή. Ὅθεν ὁ Μουσουλμάνος, μὴ ἔχων πρὸς ἐκτέλεσιν αὐτῆς ἀνάγκην οὔτε μεσίτου (ἱερέως) οὔτε τόπου ὡρισμένου, ὑπάγει μὲν εἰς τὸ τζαμίον ὅταν δύναται, προσεύχεται δὲ ὅπου τύχῃ, κατ' οἶκον, καθ' ὁδὸν, ἐν τῷ πλοίῳ· ἀφίνει μεταξὺ λαλῶν ἢ κυβεύων, τὴν τῆς ὁμιλίας ἢ τοῦ παιγνιδίου σειρὰν, ἅμα ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τοῦ Μουεζὶνν (1), καὶ, ἀφ' οὗ προσευχηθῇ, ἐπαναλαμβάνει ἀταράχως καὶ ἀξιοπρεπῶς τὴν θέσιν 'του. Προσεύχεται δὲ, βλέ-

(1) Οὕτως ὀνομάζεται ὁ προσκαλῶν πεντάκις τῆς ἡμέρας μεγαλοφώνως καὶ μετά τινος μέλους ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ μιναρὲ τοὺς πιστοὺς πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς προσευχῆς, ὅς τις εἰς τὰ συνήθη καὶ μὴ αὐτοκρατορικὰ τζαμία εἶνε συγχρόνως καὶ Ἰμάμης (ἐφημέριος) τῆς ἐνορίας. Ἰδοὺ δὲ τὸ Ἐζὰν τοῦτο μετὰ τῆς μεταφράσεώς 'του·

« Ἀλλὰχ ἐκμπὲρ (δὶς)
« Ἐσχχέδου ἔνε λὰ ἰλ ἀλλὰχ ἰλ ἀλλὰχ (δὶς)
« Ἐσχχέδου ἔνε Μουχαμὲδ ρεσοὺλ οὐλ λὰχ (δὶς)
« χῒ ἀ ἀλὰ ἐς ἀλλὰχ (δὶς)
« χῒ ἀ ἀλὰ ἐλ φελὰ (δὶς)
« Ἀλλὰχ ἐκμπὲρ (δὶς)
« Λὰ ἰλ λαχὴ, ἴλα ἀλλὰχ!
(ὅ ἐστι)
« Μέγας ὁ Θεός·
« ὁμολογῶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλος Θεὸς εἰμὴ ὁ Θεός·
« ὁμολογῶ ὅτι ὁ Μωάμεθ ἐστιν ὁ προφήτης αὐτοῦ.
« Δεῦτε προσευξώμεθα·
« ἄγωμεν σωθησόμενοι·
« Μέγας ὁ Θεός!
« Οὐκ ἔστιν ἄλλος θεὸς εἰμὴ ὁ Θεός!! »

πων πάντοτε πρὸς τὴν Μέκκαν, ὅθεν καὶ οἱ εὐλαβέστεροι φέρουσι πάντοτε μεθ' ἑαυτῶν μικρόν τι εἶδος πολοσκοπίων (boussole), τὰ ὁποῖα πωλοῦνται κατ' ἐξαίρεσιν ἐν τῷ τζαμίῳ Σουλτὰν - Μπαγεζὴδ, τοῦ ὁποίου τὸ ὡροσκόπιον εἶνε τὸ ἀκριβέστερον, ὅπως διευθύνωσι κατ' αὐτὸ τὸ πρόσωπόν των. Ἐν δὲ τῷ πλοίῳ στρέφονται πάντοτε πρὸς τὴν πρῶραν, ὅταν δὲν γνωρίζωσιν ἀκριβῶς τὸν κ χ ι μ π λ έ ν. Ἀξιομίμητος δὲ εἶνε ἡ εὐλάβεια καὶ συστολὴ αὐτῶν, ἐν ᾧ προσεύχονται. Οὐδέποτε συνομιλοῦσιν, οὐδέποτε ῥεμβάζονται, οὔτε περιβλέπουσιν· οὐδέποτε ἀπομύττονται, οὔτε βήχουσι· κἂν βιασθῶσι δὲ, μόλις ἀκούονται. Ὥστε εἰς τὸν προσευχόμενον Μουσουλμάνον ἀληθῶς ἐφαρμόζεται τὸ τοῦ Ὡρατίου :

» Si fractus illabatur orbis, impavidam ferient ruinae «.

Αἱ γυναῖκες, προσευχόμεναι, σκεπάζουσι τὴν κεφαλὴν αὐτῶν διὰ πλατέος πέπλου.

Ἡ προσευχὴ ἑκάστης ἡμέρας ἔχει παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἕνα τινὰ θεοφιλῆ σκοπόν· ἡ τῆς παρασκευῆς, ἡ δραστικωτέρα πασῶν καὶ ἱερωτέρα, τὸν ὑπὲρ πάντων τῶν Μουσουλμάνων· ἡ τοῦ σαββάτου, ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων· ἡ τῆς κυριακῆς, ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν· ἡ τῆς δευτέρας, ὑπὲρ τῶν Προφητῶν· ἡ τῆς τρίτης, ὑπὲρ τῶν Σεΐχιδων καὶ ἱερωμένων· ἡ τῆς τετράδης, ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, τῶν ἀσθενῶν, τῶν αἰχμαλώτων, καὶ ἐν γένει πάντων τῶν ἐν ἀνάγκαις καὶ θλίψεσι· καὶ ἡ τῆς πέμπτης, ὑπὲρ ὅλου τοῦ κόσμου.

Ἰδοὺ δὲ ἡ προσευχὴ τῆς παρασκευῆς : » Ἐσ-σαλάτου δὲ σελὰμ ἀλέϊκε, » ἠὰ Μουχαμμὲδ χαμπὶμπ οὐλ λὰχ (Ἡ εὐλογία καὶ σωτηρία τοῦ Θεοῦ » ἐπὶ σὲ, ὦ Μωάμεθ, φίλε τοῦ Θεοῦ) ! » Ἐσ-σαλάτου βὲ σελὰμ ἀλέϊκε·, » ἠὰ Ἰσᾶ ῥοὺχ οὐλ λὰχ (Ἡ εὐλογία κτλ. ἐπὶ σὲ, ὦ Ἰησοῦ, πνεῦμα τοῦ » Θεοῦ)! » Ἐσ σαλὰτ κτλ. ἠὰ Μουσᾶ, κελὴμ οὐλ λὰχ (» Ἡ εὐλογία κτλ. » ἐπὶ σὲ, ὦ Μωϋσῆ, οἰκεῖε τοῦ Θεοῦ)! » Ἐσ σαλὰτ κτλ. ἠὰ Ἡμπραὴμ, » χαλὶλ οὐλ λὰχ (» Ἡ εὐλογία κτλ. ἐπὶ σὲ, ὦ Ἀβραὰμ, ἀγαπητὲ τοῦ » Θεοῦ)! » Ἐσ σαλὰτ κτλ., ἠὰ Δαοὺδ, χχαλιφὲτ οὐλ λὰχ (» Ἡ εὐλογία » κτλ. ἐπὶ σὲ, ὦ Δαβὶδ, θεοπρόβλητε μονάρχα) ! » Ἐσ σαλὰτ κτλ., ἠὰ » Σουλεϊμὰν, ἐμὶν οὐλ λὰχ (» Ἡ εὐλογία κτλ. ἐπὶ σὲ, ὦ Σολομὼν, πιστὲ » τοῦ Θεοῦ)! » Ἐσ σαλὰτ κτλ., ἠὰ Νοὺχ, νετζὶ οὐλ λὰχ (» Ἡ εὐλογία » κτλ. ἐπὶ σὲ, ὦ Νῶε, σεσωσμένε τοῦ Θεοῦ)! » Ἐσ σαλὰτ κτλ., ἠὰ Ἀδέμ, » σαφὶ οὐλ λὰχ (» Ἡ εὐλογία κτλ. ἐπὶ σὲ, ὦ Ἀδὰμ, ἡ καθαρότης τοῦ » Θεοῦ)! Πρὸς δὲ τοὺς Ἀγγέλους : » Ἐσ σελὰμ ἀλέϊκε, ῥαχμὲτ οὐλ λὰχ » χοῦ (Ἡ σωτηρία ἐπὶ σὲ καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ) !

Ἡ δραστικωτέρα δὲ τῶν προσευχῶν εἶνε τὸ Α΄ κεφάλαιον τοῦ Κχοὺρ-

ᾶν, περιέχον ἑπτὰ στίχους ἢ ἐδάφια (Σὰμπ οὑλ μεσανὶ, τὰ ἑπτὰ ἐπαναλαμβανόμενα), καὶ ἀναλογοῦν κατὰ τοῦτο πρὸς τὴν παρ' ἡμῖν Κυριακὴν προσευχὴν τοῦ » Πάτερ ἡμῶν «. Ὀνομάζεται δὲ Φατιχὰτ οὑλ Κχιτὰμπ, ἢ ἁπλῶς Ἐλ φατιχὰ (τὸ διανοῖγον τὴν Βίβλον ἢ τὸν νοῦν), Ἐλ σουρὰτ ἐλ οὐαφιὲ ἢ ἐλ χαφιὲ (τὸ κεφάλαιον τὸ συμπληροῦν τὰ λειπὰ πάντα ἢ ἀρκοῦν ἀντ' αὐτῶν), Ἐλ σουρὰτ ἐλ χάμδ ἢ ἐλ σσοὺχρ ἢ ἐλ δουᾶ (τὸ κεφάλαιον τοῦ ὕμνου, ἢ τῆς δόξης, ἢ τῆς προσευχῆς), Ἐλ σουρὰτ ἐλ σσεφᾶ ἢ ἐλ σαφιὲ (τὸ ἰατρικὸν ἢ τὸ ἰατρεῦον), Ἐλ ἀσὰς (ἡ βάσις), Ἐλ κὲνζ (ὁ θησαυρὸς), Ὂμμ οὑλ Κχοὺρ-ᾶν ἢ ὀλ Κχιτὰμπ (ἡ μήτηρ τοῦ Κχοὺρ-ᾶν ἢ τῆς Βίβλου) κτλ.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ συγχωρεῖν τοὺς ἐχθροὺς εἶνε παρ' αὐτοῖς παράγγελμα ἄφευκτον· διότι ἄλλως ἡ προσευχὴ 'δὲν εἶν' εὐπρόσδεκτος· πᾶς ἀληθὴς Μουσουλμάνος φροντίζει, πρὸ τῆς παρασκευῆς, 'να συγχωρηθῇ εἰλικρινῶς μετὰ τῶν ἐχθρῶν 'του. Τοὐλάχιστον δὲ, πρὶν ἀρχίσῃ τὴν προσευχὴν 'του, ὑπόσχεται εἰς τὸν Θεὸν ὅτι, κατὰ πρόθεσιν (ν ι ὲ τ), ἐσυγχώρησεν ὅλους 'του τοὺς ἐχθρούς. Ἐκτὸς δὲ τῶν τακτικῶν τούτων προσευχῶν, ἕκαστος εὐλαβὴς Μουσουλμάνος, ὁσάκις 'δὲν ἀπασχολεῖται ὑπὸ συνομιλίας, προσεύχεται καθ' ἑαυτὸν, ψιθυρίζων μεταξὺ τῶν χειλέων 'του τὰ ἐν τῷ Κχοὺρᾶν ἀναφερόμενα ἐπίθετα τοῦ Θεοῦ, ἐννενήκοντα ἐννέα τὸν ἀριθμόν· ὅθεν τοσαῦτα εἶνε καὶ τὰ κοκκία τῶν κομβολογίων 'των, τὰ ὁποῖα στρέφουσιν ἐν τῷ μεταξὺ τῆς κατὰ διάνοιαν ταύτης προσευχῆς. Συνέπεια τῆς θεοσεβείας ταύτης εἶνε καὶ τὸ ὅτι οὐδέποτε σχεδὸν ἀκούει τις καταλαλιὰν οὔτε λοιδορίαν ἀπὸ καθαυτὸ Μουσουλμάνου στόματος.

Ἕκαστος ἄρα Μουσουλμάνος ὀφείλει 'να κάμνῃ καθ' ἑκάστην πέντε ν α μ ά ζ ι α καὶ τεσσαράκοντα ρ ε κ ι ά τ ι α. Τὸ πρῶτον ναμάζι, περιέχον τέσσαρα ρεκιάτια, γίνεται τὸ πρωῒ, ἀνατέλλοντος τοῦ ἡλίου (Σαμπὰχ-ναμαζύ)· τὸ δεύτερον, περιέχον δέκα ρεκιάτια, δέκα λεπτὰ μετὰ μεσημβρίαν (ὀϊλὲν-ναμαζύ)· τὸ τρίτον, περιέχον ὀκτὼ ρεκιάτια, δειλης (ἰκιντὶ-ναμαζύ), ὅταν ἡ σκιὰ ἦνε διπλασία τοῦ σώματος· τὸ τέταρτον, περιέχον πέντε ρεκιάτια, τὸ ἑσπέρας, δύοντος τοῦ ἡλίου (ἀκσὰμ-ναμαζύ)· καὶ τὸ πέμπτον, περιέχον δεκατρία ρεκιάτια, σκότους ἤδη (ἰατσί). Τὴν παρασκευὴν προστίθενται εἰς τὴν προσευχὴν τῆς μεσημβρίας καὶ δύο προσέτι ρεκιάτια· διότι ἡ παρασκευὴ εἶνε παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἱερὰ, διὰ τὴν κατὰ τὴν νύκτα τῆς πέμπτης πρὸς αὐτὴν σύλληψιν τοῦ Μωάμεθ.

Κύριον ἄρθρον τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας εἶνε καὶ ἡ εἰς Μέκκαν προσκύνησις καὶ ἀπαιτεῖται κατ' ἀνάγκην πρὸς σωτηρίαν παντὸς πιστοῦ. Ἡ εἰς Μεδίνην 'δὲν εἶνε τόσον ἄφευκτος. Εἶνε δὲ συγχρόνως καὶ ἐμπορικὴ πα-

νήγυρις («Ἔμ ζιαρέτ, ἔμ τυτζαρέτ)«, καὶ δίδει εἰς τὸν Μουσουλμάνον τὸν τίτλον τοῦ Χ α τ ζ ῆ. Παρεκτὸς δὲ τῶν παιδίων, τῶν φρενοβλαβῶν, τῶν δούλων, τῶν ἐντελῶς ἐνδεῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν, οὐδεὶς τῶν πιστῶν ἐξαιρεῖται τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ γυναῖκες δύνανται ʼνα ἐπιχειρήσωσι τὸ εἰς Μέκκαν ταξείδιον καὶ χωρὶς τῆς συγκαταθέσεως τῶν συζύγων ʼτων. Οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι ʼνα ὑπάγωσιν αὐτοπροσώπως, στέλλουσιν ἰδίαις αὐτῶν δαπάναις ἀντιπροσώπους ʼτων, καὶ ὑπάρχουσιν Ὀθωμανοὶ ἐκμισθοῦντες ἑαυτοὺς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἑπομένως ἀπερχόμενοι πολλάκις ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν, ἢ καὶ κατʼ ἔτος, εἰς τὰς ἱερὰς ταύτας πόλεις. Ἀλλὰ καὶ ὅσοι ʼδὲν ἔχουσι τὰ πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ἱεροῦ τούτου καθήκοντος ἔξοδα, καίτοι ἐξαιρούμενοι τῆς ὑποχρεώσεως, ὑπάγουσιν οὐχ ἧττον ἐπαιτοῦντες, καὶ τρέφονται ἢ ὑπὸ τῶν πόλεων, ἢ ὑπὸ τῶν εὐπορωτέρων συνοδιτῶν ʼτων. Ἑπομένως εἶνε τόσον πλῆθος, ὥστε τῷ 1856 συνεποσοῦντο εἰς ἑκατὸν ἑξήκοντα χιλιάδας. Τῷ δὲ 1865, ὡς ἐξ ἰδιαιτέρας τινὸς συμπτώσεως τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας, ὑπὲρ τὰς 200,000. Ἀλλὰ τῷ 1859, διὰ τὰ ἐν Τζέδδα συμβάντα καὶ τὴν χολέραν τῶν προλαβόντων ἐτῶν, ἥτις εἶχε κάμῃ τρομερὰν μεταξὺ τῶν Χατζήδων θραῦσιν, ʼδὲν ὑπερέβησαν τὰς ἑξήκοντα χιλιάδας. Ὁδεύουσι δὲ πρὸς τὴν Μέκκαν ἀπὸ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ Μωαμεθανικοῦ Κόσμου, εἰς τρόπον ὥστε ʼνα εὑρεθῶσιν ἐκεῖ πάντες τὴν αὐτὴν ἡμέραν τοῦ Τουρκικοῦ ἔτους. Καὶ οἱ μὲν τῆς μεσημβρινῆς καὶ ἀνατολικῆς Ἀραβίας, τῶν Ἰνδιῶν, τῆς Σουμάτρας, τῆς Ἰάβας, τῶν παραλιων τῆς Κίνας καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ, καθὼς καὶ οἱ Ἄραβες τῆς μεσημβρινῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Νουβίας, ὑπάγουσι συνήθως διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης εἰς Τζέδδαν, κειμένην παρὰ τὴν Μέκκαν· οἱ δὲ τοῦ Μαρὸκ, τῆς Ἀλγερίας, τῆς Τύννιδος, τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Αἰγύπτου, διὰ ξηρᾶς, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἑνὸς Μπέη Αἰγυπτίου· ἡ Τουρκία πέμπει δύο χερβάνια, ὧν τὸ μὲν, κινοῦν ἀπὸ τοῦ Βαγδὰδ καὶ συναθροῖζον πολλοὺς καθʼ ὁδὸν Πέρσας, διέρχεται μετὰ πολλῶν δεινοπαθειῶν καὶ κινδύνων τὴν Ἔρημον· τὸ δὲ, διερχόμενον διὰ τῆς Δαμασκοῦ, ὡρισμένης ὡς κέντρου τῆς συναθροίσεως, ὁδοιπορεῖ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν ἑνὸς Πασσᾶ, διοριζομένου κατʼ ἔτος ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τὸν τίτλον Ἐ μ ὶ ρ - ο ῦ λ - χ ά τ ζ. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν Ἀτμοπλοίων τὸ ταξείδιον τοῦτο διευκολύνθη ὁπωσδήποτε διὰ τοὺς πλείστους τῶν προσκυνητῶν τούτων· ἀλλὰ πρότοῦ, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ἵνα φθάσωσιν εἰς τὸ τέρμα τοῦ σκοποῦ ʼτων, ὥδευον πέντε καὶ ἓξ μῆνας, καὶ πολλοὶ ἄφιναν τὰ κῶλα ἐν τῇ ἐρήμῳ, θεωρούμενοι οὐχ ἧττον ὡς ἐκπληρώσαντές κατὰ πρόθεσιν τὸν ἱερὸν αὐτῶν σκοπὸν καὶ μακαριζόμενοι ὑπὸ τῶν λοιπῶν ὡς μάρτυρες τῆς πίστεως.

Διότι ἡ Μέκκα καὶ ὁ ἐν αὐτῇ ναὸς εἶνε τὸ ἐπὶ γῆς ἔμβλημα τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, ἡ μήτηρ τῶν πόλεων· πρὸς αὐτὴν στρέφεται, καθὼς εἴπομεν, προσευχόμενος ὁ Μουσουλμάνος· ἵνα ἀπέλθῃ προσκυνήσων εἰς αὐτὴν, συνάζει ἀπὸ ἑνὸς ἑνὸς γροσίου, ἐπὶ εἴκοσι καὶ τριάκοντα πολλάκις ἔτη, δεκακισχίλια γρόσια καὶ γίνεται Χ α τ ζ ῆ ς (1). Ἐκεῖθεν διαδίδονται αἱ φανατικαὶ ἐκεῖναι ἰδέαι, τῶν ὁποίων οἱ σπινθῆρες ἐκρήγνυνται ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὡς κεραυνοί· ἐκεῖ ἐστόμονε τὸν θρησκευτικὸν αὑτοῦ ἡρωϊσμὸν ὁ Ἀμπδ-ἐλ-Καδὲρ, καὶ ἐπὶ τῆς διϊπετοῦς τοῦ Κάαμπᾶ πέτρας ἠκόνιζε τὴν ῥομφαίαν 'του, πρὸς τὴν ὁποίαν συνεκρούοντο ἐπὶ τόσα ἔτη τὰ ὅπλα τῶν Γαλλικῶν λεγεώνων.

Περὶ τοῦ τρόπου τῆς εἰς Μέκκαν προσκυνήσεως καὶ τῶν τύπων, πρὸς οὓς ὀφείλει 'να συμμορφωθῇ ἕκαστος Χατζῆς, ὅπως λάβῃ τὸν τίτλον τοῦτον, ἐγράφησαν πολλὰ ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων, τῶν ὁποίων τινὲς ὡμολόγησαν καὶ τὸ Μωαμεθανικὸν δόγμα, ὅπως, ἀπελθόντες εἰς Μέκκαν, ἐξετάσωσι τὰ πάντα ἐπιτοπίως μετ' ἀκριβείας. Περιττὸν νομίζομεν ἑπομένως 'να ἐνδιατρίψωμεν πλειότερον περὶ τὰς διατυπώσεις ταύτας, ἀρκούμενοι 'να σημειώσωμεν μόνον ἐνταῦθα ὅτι τὸ μὲν ἔσωθεν μαῦρον ὁλομέταξον καταπέτασμα τοῦ ναοῦ πέμπει, ἀνανεούμενον καθ' ἑπταετίαν, ὁ Σουλτάνος, κεντούμενον ἐν ΚΠ, τὸ δὲ ἔξωθεν ὁ ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, ὑφαινόμενον ἐν Καΐρῳ, μάλλινον. Ὁ Σουλτὰν-Μαχμούδ, περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου 'του, εἶχε παραγγείλῃ 'να κεντηθῇ πολυτελέστατον, ἀλλὰ 'δὲν ἐπρόφθασε 'να 'τὸ στείλῃ, καὶ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ 'του, ὅς τις ἀγνοοῦμεν ἐὰν ἔστειλε καὶ πότε τὸ δι' ἑαυτόν.

Περὶ δὲ τῆς νηστείας τοῦ ῥ α μ α ζ ά ν, ὅς τις εἶνε ὁ ἔννατος μὴν τοῦ Τουρκικοῦ καλανδαρίου, εἴπομέν τινα ἐν τῷ Α' Μέρει (2). Τὴν νηστείαν ταύτην, ἀποτελοῦσαν ἐπίσης ἓν τῶν κυριωτέρων ἄρθρων τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας, φυλάττουσι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀσθενεῖς, καί τοι ἐξαιρούμενοι τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης, καὶ 'τὴν φυλάττουσι μετὰ τοσαύτης αὐστηρότητος, ὥστε ὄχι μόνον τὸ ἰατρικὸν αὑτῶν δυσκολεύονται 'να λάβωσι πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ, τὸ παραδοξότερον, καὶ αὐτὸ τὸ κλύσμα! Ὅλη δὲ τῶν ὑποθέσεων ἡ σειρὰ, καθὼς καὶ ὁ λοιπὸς οἰκιακὸς τῶν Ὀθωμανῶν βίος, ἀνατρέπεται κατὰ τὸ διάστημα τῆς νηστείας ταύτης, καὶ ἡ νὺξ λαμβάνει, καθὼς εἴπομεν, τῆς ἡμέρας τὸν τόπον.

(1) Ἐκτὸς τῶν ἐξόδων τῆς ὁδοιπορίας, ἕκαστος τῶν προσκυνητῶν ὀφείλει 'ν' ἀφήσῃ κατόπιν τὸ ἥμισυ τοὐλάχιστον τῆς περιουσίας 'του, ὅπως ἐπιστρέψας ἔχῃ ἔντιμον καὶ αὐτάρκη πόρον βίου.
(2) Σελ. 90.

Ἀξιοπαρατήρητον δὲ εἶνε, πρῶτον μὲν, ὅτι οἱ εὐλαβέστεροι καὶ χρηστοηθέστεροι αὐτῶν εἶνε, μετὰ τοὺς Νομικοὺς, οἱ στρατιωτικοί, ἴσως διότι λαμβάνουσιν εἶδός τι ἀγωγῆς καὶ συνειθίζουσιν εἰς τὴν τάξιν ἐν τοῖς στρατῶσιν· οἱ δὲ πλέον διεφθαρμένοι καὶ ἄθρησκοι οἱ Δερβίσαι καὶ οἱ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι, καὶ μάλιστα ὅσοι ἐξ αὐτῶν ἐξεπαιδεύθησαν ἐν Εὐρώπῃ, οὓς καὶ ὑποβλέπουσι διὰ τοῦτο οἱ λοιποί· καὶ δεύτερον, ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν ἱερῶν πόλεων καὶ τῆς Ἀραβίας Ὀθωμανοὶ εἶνε, καί τοι φανατικοὶ καὶ θρησκομανεῖς, οἱ ὀλιγώτερον εὐλαβεῖς τῶν λοιπῶν αὐτῶν ὁμοθρήσκων· τὸ δὲ Χ α τ ζ ῆ ς εἶνε παρὰ τοῖς εἰδόσι συνώνυμον τοῦ Ὑποκριτής· καὶ, ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅσῳ μακρύτερον ἀπέχουσι τῶν ἱερῶν τούτων προσκυνημάτων, καθὼς, παραδ. χάριν, οἱ Ὀθωμανοὶ τῆς Ἀλγερίας, τοῦ Μαρὸκ καὶ τῆς Κριμαίας, τόσῳ εἶνε καὶ εὐλαβέστεροι: » Major è longinquo reverentia.« Ὁ Fresnel, Πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Τζέδδᾳ, ἠρώτα ποτὲ ἕνα τῶν ἐν Μέκκᾳ πλουσίων καὶ εὐϋπολήπτων Μ ο υ τ α б б ά φ (1), ἐὰν ὡδήγει αὐτὸς αὐτοπροσώπως τοὺς Χατζῆδες· » Τοῦτο ἐξήρτηται ἀπὸ τῆς ἐνδυμασίας των, ἀπεκρίθη· » διότι, ἐὰν μὲν ἦνε καλοενδυμένοι, τοὺς ὁδηγῶ ἐνίοτε αὐτὸς ἐγώ· εἰ δὲ » μή, κράζω ἕνα τῶν ἀνθρώπων μου, καὶ τῷ λέγω: »Περιάγαγε τὸν ὄνον » τοῦτον γύρω τοῦ μυλῶνος«. Ἡ αὐτὴ ἀνευλάβεια παρατηρεῖται καὶ εἰς τοὺς φύλακας τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις Τζαμίου τοῦ Ὀμὰρ, κτισμένου, ὡς γνωστὸν, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, καὶ διὰ τοῦτο ἀπροσίτου εἰς πάντα μὴ Ὀθωμανόν (2).

Τὸ διατηρεῖν τὸ σῶμα ὅσον ἐνδέχεται καθάριον εἶν' ἐπίσης παράγγελμα οὐσιῶδες τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας· διότι, κατὰ τὴν περὶ τούτου δόξαν τῶν Ὀθωμανῶν, ἡ καθαριότης τοῦ σώματος συνεπάγεται τὴν καθαριότητα τῆς ψυχῆς. »Λούσασθε καὶ καθαροὶ γίνεσθε· ἀφέλετε τὰς πονηρίας » ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν «. Ὅθεν ἡ πεντάκις τῆς ἡμέρας πρὸ τῆς προσευχῆς πλύσις τῶν χειρῶν, τῶν ποδῶν καὶ τῆς κεφαλῆς εἶνε ἄφευκτος. Ἐκτὸς δὲ τῶν πέντε τούτων Ἀ μ π - δ έ σ τ, ὁσάκις ὁ Μουσουλμάνος, εἴτε ἑκὼν, εἴτε ἄκων, ἀποσπερμήνῃ, πρέπει, καθὼς εἴπομεν, 'να λουσθῇ. Ἐκ τούτου ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν λουτρῶν καὶ κρηνῶν, ἡ ἵδρυσις τῶν ὁποίων εἶν' ἓν ἐκ τῶν θεοφιλεστάτων ἔργων. Μετὰ πᾶσαν δὲ κένωσιν τῶν

(1) Οὕτως ὀνομάζονται οἱ ὁδηγοῦντες τοὺς Χατζῆδες εἰς τὰς περὶ τὸν Κααμπᾶν ἑπτὰ περιστροφάς. (2) Γνωστὸν εἶνε τί ἀπεκρίθη ποτὲ ὁ τὴν φυλακὴν τοῦ ναοῦ τούτου ἐπιτετραμμένος Ὀθωμανὸς εἴς τινα ξένον ἐπίσημον περιηγητὴν, ὅς τις ἐπέμενε 'να ἐπισκεφθῇ τὸν ναὸν, καὶ ἐπεδείκνυε πρὸς τοῦτο τὸ ἀνὰ χεῖρας αὐτοῦ φερμάνιον· » Τὸ φερμάνιον τοῦτο λέγει μὲν 'να εἰσέλθῃς, » ἀλλὰ δὲν λέγει καὶ 'να ἐξέλθῃς «.

περιττωμάτων, 'θα πλυθῇ, μεταχειριζόμενος πρὸς τοῦτο μόνην τὴν ἀριστερὰν χεῖρα (1), ὡς τῆς δεξιᾶς προσδιωρισμένης διὰ τὸ φαγεῖν, πρὸ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τὸ ὁποῖον πρέπει πάλιν 'να πλυθῶσιν αἱ χεῖρες καὶ τὸ στόμα. Καὶ ἐν τοσούτῳ ὁ Γραικὸς ἀποστρέφεται τὸν Τοῦρκον, ὡς ῥυπαρὸν, καὶ φρονεῖ καὶ λέγει ὅτι β ρ ω μ ᾷ ὡ ς ἂ ν σ κ ύ λ ο ς! Καὶ ἐκεῖνος ὅμως 'δὲν ἔχει πλειοτέραν ὑπόληψιν περὶ τῆς καθαριότητος αὐτοῦ, καὶ μάλιστα ὅταν βλέπῃ τοὺς Φ ρ ά γ κ ο υ ς οὐ μόνον μὴ πλυνομένους μετὰ τὴν ἀφόδευσιν καὶ πρὸ τῆς τραπέζης, ἀλλὰ καὶ τρώγοντας ἀδιαφόρως πνικτὰ, θηριάλωτα, χελώνας, βατράχους κτλ.

Λόγῳ καθαριότητος ἀποστρέφονται καὶ τὸ χοιρινὸν κρέας, οὐ μόνον οἱ Ὀθωμανοὶ, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ τῶν Ἀσιανῶν ἰδίως Χριστιανῶν. Τὴν δὲ πρὸς τὸν χοῖρον ἀντιπάθειαν ἐκτείνουσι μέχρι καὶ τῶν τριχῶν 'του, ὅθεν καὶ 'δὲν μεταχειρίζονται, καθὼς εἴπομεν, βούρσας ἐξ ὑστριχίδων.

Χάριν δὲ τῆς καθαριότητος ταύτης παρεδέχθησαν καὶ τὴν περιτομὴν, ἡ ὁποία, διὰ τοῦτο, 'δὲν εἶν' ἐντολὴ ὑποχρεωτικὴ, ἀλλὰ προαιρετικὴ καὶ ἐκ παραδόσεως (Σ ο υ ν ν έ τ)· ὅθεν καὶ εἰς τοὺς ἐξ ἄλλων θρησκειῶν προσερχομένους εἰς τὸν Ἰσλαμισμὸν ἀρκεῖ μόνη ἡ ἐνώπιον δύω τοὐλάχιστον μαρτύρων ὁμολογία τῆς πίστεως, εἰς δὲ τὴν περιτομὴν 'δὲν καταναγκάζονται, μένοντες ἐλεύθεροι 'να τὴν ἐκτελέσωσιν ὅταν θελήσωσι.

Τὴν ἑβδόμην ἀπὸ τοῦ τοκετοῦ ἡμέραν, οἱ Μουσουλμάνοι δίδουσιν εἰς τὸ νεογνὸν τὸ ὄνομα, ὅπερ φέρει μέχρι τοῦ τάφου. Τὰ συνηθέστατα ὀνόματα εἶνε Μεχμὲδ (ἐπαινετὸς), Μουσταφᾶ (ἐκλεκτὸς), Ἀμπδ-οὺλ-λὰχ (δοῦλος τοῦ θεοῦ), Σελὴμ (τίμιος), Χαλὶλ (ἀγαπητὸς) κτλ., ἢ ἐκ τῶν τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς: Ἰβραὴμ (Ἀβραὰμ), Ἰουσοὺφ (Ἰωσὴφ), Ἰακοὺμπ (Ἰακὼβ), Ἰσᾶ (Ἰησοῦς), Ἰαχγιὰ (Ἰωάννης), Δαοὺδ (Δαβὶδ), Σουλεϊμὰν (Σολομὼν) κτλ. Θυσιάζουσι δὲ καὶ ἀμνὸν, ποιοῦντες δοχὴν κτλ.

Ἡ δὲ περιτομὴ τελεῖται μεταξὺ τοῦ ὀγδόου καὶ δεκάτου τρίτου ἔτους τῆς ἡλικίας, συνήθως τὴν πέμπτην τῆς ἑβδομάδος ἀπομεσήμερα, ἐὰν ἡ ὑγεία τοῦ παιδὸς ἦνε καλὴ, καὶ εἶν' ἐποχὴ μεγάλης ἑορτῆς καὶ δαπάνης, ὅθεν καὶ ὀνομάζεται, καθὼς καὶ ὁ γάμος, δ ο υ γ ο ὺ ν (χαρά). Εἰς μερικὰς δὲ ὀρεινὰς ἐπαρχίας, καθὼς ἐν Ἀλβανίᾳ, ἀναβάλλεται, δι' ἔλλειψιν χειρουργοῦντος, καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, καὶ ἐνίοτε διὰ βίου. Συνήθως δὲ οἱ εὐκατάστατοι συμπεριτέμνουσι μετὰ τῶν ἰδίων τέκνων καὶ ἐξ ἕως δώδεκα πτωχότερα παιδία· ἐν δὲ ταῖς περιτομαῖς τῶν βασιλοπαίδων, δισχίλια καὶ

(1) Οἱ Πέρσαι μάλιστα κρατοῦσι τὴν ἀριστερὰν χεῖρα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ δείπνου ἐντὸς τοῦ κόλπου 'των, μεταχειριζόμενοι μόνην τὴν δεξιάν.

περισσότερα. Ὁ περιτεμνόμενος, λαμπρότατα ἐνδυμένος καὶ κατακεκαλυμμένος τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν τράχηλον διὰ πλήθους πολυτίμων φυλακτηρίων, φέρεται ἐπὶ ἵππου χρυσοφαλάρου ἀπὸ τῆς οἰκίας εἰς τὸ τζαμίον, καὶ ἐκεῖθεν ὀπίσω, δι' ὅλης τῆς συνοικίας, προηγουμένου προσκεφαλαίου μετὰ πλήθους μανδυλίων χρυσοκεντήτων, καὶ συμπαρεπομένων τῶν συγγενῶν καὶ φίλων. Τὰ δὲ παιδία τῆς γειτονίας ἕπονται, ψάλλοντα μεγαλοφώνως ὕμνους καὶ δεήσεις ὑπὲρ τοῦ νεοφωτίστου. Πάντες δὲ οἱ προσκεκλημένοι δωροφοροῦσι γλυκύσματα, ὑφάσματα ἢ χρήματα, καὶ φιλεύονται ὑπὸ τῶν γονέων ἢ τοῦ Σ α χ χ ὶ τ (μάρτυρος), ἀναλογοῦντος πρὸς τὸν παρ' ἡμῖν ἀνάδοχον, καὶ ἐκλεγομένου, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ἐπὶ τούτῳ. Τὰς χειρουργικὰς τῆς τελετῆς λεπτομερείας διεσάφησεν ὁ Δόκτωρ Ῥίγκλερ. Τὸ δὲ ἀποτμηθὲν μέρος τῆς ἀκροβυστίας θάπτεται ἢ φέρεται ὡς φυλακτήριον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ὑπὸ τοῦ νεοφωτίστου. Τῶν δὲ ἀπεριτμήτων ἀποθνησκόντων παιδίων, τὰ ὁποῖα φρονοῦσιν οὐχ ἧττον σεσωσμένα, συντρίβουσι, πρὶν τὰ θάψωσι, τὸν μικρὸν δάκτυλον, φρονοῦντες ὅτι ἀναπληροῦται διὰ τούτου ἡ περιτομή των.

Παρεκτὸς δὲ τῆς παρασκευῆς, τὴν ὁποίαν οἱ Ὀθωμανοί, μετροῦντες πρώτην τῆς ἑβδομάδος, καθὼς ἡμεῖς τὴν Κυριακὴν, ἑορτάζουσιν, οὐχὶ δι' ἀργίας, ἀλλὰ δι' ἀναπαύσεώς τινος καὶ προσευχῶν, ἔχουσι καὶ πέντε ἄλλας θρησκευτικὰς ἑορτὰς καθ' ὅλον αὐτῶν τὸ ἔτος· τὰ δύο Μπαϊράμια, τὴν γέννησιν τοῦ Προφήτου (Μεβλοὺδ), τὴν ἔκθεσιν καὶ τὸν ἁγιασμὸν τοῦ Χιρκάϊ-σσερίφ, καὶ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σουρρέ. Παρὰ ταύτας εἰσήχθη κατὰ πρῶτον, προστεθεῖσα ἐπὶ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ τοῦ Γ', κατὰ μίμησιν τῶν Περσῶν, καὶ ἡ ἑορτὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ νέου ἔτους (Ν ε β ρ ο ὺ ζ), οὐχὶ τοῦ σεληνιακοῦ, τὸ ὁποῖον καθυστερεῖ κατ' ἔτος, ὡς γνωστὸν, τοῦ ἡλιακοῦ ἕνδεκα ἡμέρας, ἀλλ' ἡ τῆς ἐαρινῆς Ἰσημερίας, ἥτις εἶνε ἀμετάβλητος. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ Χιρκὰ διελάβομεν ἤδη ἐν τῷ Α' Μέρει (1)· περὶ δὲ τοῦ Σουρρὲ καὶ τῶν λοιπῶν θέλομεν διαλάβει ἐν τῷ περὶ θρησκευτικῶν τελετῶν κεφαλαίῳ.

Τὸ Κχοὺρ-ἂν ἀπαγορεύει ῥητῶς τὴν οἰνοποσίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τοῦ οἰνοπνεύματος οὐδὲν ἀναφέρει, ὡς μήπω τότε γνωστοῦ, οἱ Ὀθωμανοὶ φρονοῦσιν αὐτὸ ἐπιτετραμμένον, καθὼς, ἐπειδὴ ὑπόσχεται τοῖς πιστοῖς ὅτι ἐν τῷ Παραδείσῳ θὰ ὑπηρετῶνται ὑπὸ τῶν Γκιουλμὲν, νέων ὡραιοτάτων, συμπεραίνουσιν ὅτι ἐπιτρέπεται αὐτοῖς ἡ παιδεραστία.

Ἡ Μωαμεθανικὴ θρησκεία ἀποτροπιάζεται, ὡς γνωστὸν, καὶ τὴν θέαν

(1) Σελ. 165, 165.

ἁπλῶς αὐτὴν παντὸς ἐμψύχου, ἰδίως δὲ ἀνθρωπίνου, εἰκονίσματος· τὸ δὲ «Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ ὁμοίωμα κτλ.», εἶνε καὶ τοῦ Κγουρανίου παράγγελμα, τὸ ὁποῖον ὅμως οἱ μὲν Πέρσαι ἀποῤῥίπτουσιν ἐξ ὁλοκλήρου, οἱ δὲ Σουννῖται καὶ ἰδίως οἱ Μογγόλοι, δὲν φυλάττουσι, διότι τὰ νομίσματα αὐτῶν φέρουσι τὸ χάραγμα τοῦ κατὰ καιρὸν ἡγεμόνος, καθὼς δὲν τὸ ἐφύλαττον οὔτε οἱ Σελτζουκίδαι Σουλτάνοι, τῶν ὁποίων νομίσματα φέρουσι, καθὼς εἴπομεν (1), τὰς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Ἀλλ' οἱ Ὀθωμανοὶ ἀποφεύγουσι πᾶσαν περὶ τούτου καινοτομίαν· ὅθεν καὶ τὰ κοσμήματα αὐτῶν περιστρέφονται εἰς ἀπομίμησιν ἀνθέων, ἢ φυσικῶν, ἢ φανταστῶν (arabesques)· ὀλίγοι δὲ τῶν πλουσίων, καὶ ἰδίως τῶν Εὐρωπαϊζόντων παρ' αὐτοῖς διατηροῦσιν εἰσέτι εἰκόνας ἐν ταῖς αἰθούσαις των. Αἱ δὲ στολίζουσαι τὰ ἀνάκτορα τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν βασιλίδων εἰκόνες εἶνε κυρίως τοπεῖα (paysages) ἢ ναυμαχίαι. Μόνον δὲ ἐν ταῖς πρώραις τῶν πλοίων ἱστῶνται ἀστοὶ καὶ λέοντες. Ὅταν δὲ πρώτην φορὰν ὁ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ ἔστησε τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐν τοῖς δημοσίοις καταστήμασι καὶ ἐν τοῖς στρατῶσι, τὸ πρᾶγμα ἐθεωρήθη ὡς σκανδαλῶδης καινοτομία, ὅθεν καὶ μετ' ὀλίγον ἐξέλιπεν. Ἀλλ' οἱ κατὰ καιρὸν Σουλτάνοι ἐζωγραφίζοντο πάντες, καὶ ἐν τῷ Σαραγίῳ σώζεται λεύκωμα, ἐν ᾧ ἕκαστος αὐτῶν, ἀναβαίνων τὸν θρόνον, φροντίζει ἵνα ἐνεικονισθῇ· τὴν δὲ ἐν ταῖς Βερσαλλίαις τῶν Παρισίων σωζομένην εἰκόνα εἰς μέγεθος φυσικὸν Σουλτὰν-Σελὴμ τοῦ Γ' ἐζωγράφισε, καθὰ λέγεται, ἡ Κυρία Σεβαστιάνη ἀπὸ τοῦ πρωτοτύπου. Ἐφ' ἡμῶν δὲ ὁ Σουλτὰν-Ἀμπδ-οὐλ-Ἀζὶζ συγκατέβη ὅπως ζωγραφισθῇ, κατ' αἴτησιν τῶν Κωνσταντινοπολιτῶν, Τούρκων καὶ Ῥεαγιάδων, οἵτινες παρουσίασαν αὐτῷ ἀναφορὰν ἱκετήριον περὶ τούτου, τὸν Μάϊον τοῦ 1863, φέρουσαν ὑπὲρ τὰς δεκαπεντακισχιλίας ὑπογραφάς.

Ἔχει δὲ καὶ ἡ Μωαμεθανικὴ θρησκεία τοὺς αἱρετικοὺς καὶ σχισματικούς της (Ῥαφαζί), καὶ πρῶτον γνωστὴ εἶνε ἡ μεταξὺ ὀρθοδόξων Μουσουλμάνων (Σουννῆ) καὶ ἀπεσχισμένων (Σιῒδ) ἀντιπάθεια· διότι οἱ μὲν πρῶτοι τιμῶσι καὶ τοὺς τέσσαρας πρώτους τοῦ Ἰσλαμισμοῦ Κχαλίφας, Ἄμπμπου-Μπὲκρ, Ὀμὲρ, Ὀσμὰν καὶ Ἀλῆν, ἐξ ἴσου· οἱ δὲ δεύτεροι, ἐν οἷς περιλαμβάνονται οἱ Πέρσαι, οἱ παρὰ τὴν Τύρον καὶ τὴν Ἡλιούπολιν Μετουαλῆ καὶ ἄλλοι, τοὺς μὲν τρεῖς πρώτους βλασφημοῦσιν, ὡς παρανόμους καὶ λῃστάς· τὸν δὲ διὰ ῥαδιουργίας ἐκείνων δολοφονηθέντα Ἀλῆν, υἱὸν τοῦ Ἄμπου-Ταλὴμπ καὶ γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τῇ Φατμᾷ τοῦ Προφήτου, δοξάζουσι μόνον γνήσιον αὐτοῦ διάδοχον, καὶ ἀποκαλοῦσιν αὐ-

(1) Σελ. 262.

τὸν 'Ασσάδ-ἀλλὰχ-ἐλ-γκαλὶμπ (λέοντα τοῦ ἀείποτε νικητοῦ Θεοῦ), διὰ τὰς ἐναντίον τῶν ἀνθισταμένων τῷ Προφήτῃ νίκας 'του. Μετὰ δὲ τὸν 'Αλῆν ἀναγνωρίζουσιν ἕνδεκα ἄλλους διαδόχους τοῦ Προφήτου, ὧν πρῶτος ὁ Χοχκὲν, υἱὸς πρωτότοκος τοῦ 'Αλῆ, καὶ τελευταῖος ὁ Μοχαμμὲδ-ἐλ-Μεχαδῆ (Μεχδῆ), τὸν ὁποῖον ἐπονομάζουσι Κύριον τοῦ χρόνου (Σαχχὶμπ-ὑζ-ζεμὰν), διότι φρονοῦσιν αὐτὸν ζῶντα εἰσέτι, ὅθεν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν καταλείπουσιν αὐτῷ κατὰ διαθήκην οἰκίας, σταύλους μετ' ἐκλεκτῶν ἵππων κτλ. Παρὰ τούτους ὑπάρχουσι μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἄλλοι σχισματικοὶ, οἷον οἱ Δρούζοι, οἱ 'Ανσαριὲ, οἱ Γιεζὴδ (μίγμα τι τῶν παλαιῶν Μάγων, Σαβαίων καὶ Μανιχαίων), οἱ Κάδμ-ούσὲν, οἱ Βεχαμπῆ (εἶδος Διμαρτυρομένων) κλπ.

'Εννοεῖται δὲ, ὅτι αἱ μεταξὺ τῶν διαφόρων τούτων δογμάτων ἐχθροπάθειαι εἶνε ἀμειλικτότεραι τῶν μεταξὺ Μουσουλμάνων καὶ ἑτεροθρήσκων, καθὼς συμβαίνει πάντοτε καὶ παντοῦ, κατὰ τὸ » Χαλεποὶ πόλεμοι ἀδελφῶν «. Ἰδίως δὲ αἱ μεταξὺ Περσῶν καὶ 'Οθωμανῶν, ἐξ ὧν οἱ πρῶτοι πρὸς τοῖς ἄλλοις περιφρονοῦσι καὶ τὸ πράσινον χρῶμα, μεταχειριζόμενοι αὐτὸ εἰς τὰ πέδιλά 'των, ἐν ᾧ οἱ Σουννῖται 'τὸ σέβονται ὡς ἱερὸν, καὶ οἱ 'Εμίραι ἀπ' αὐτοῦ διακρίνονται, καθὼς εἴπομεν (1). 'Ο δὲ περίφημος Σσὰχ-'Αμπὰς, πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Τουρκίας, ἀπαιτοῦντα ἐκ μέρους τοῦ Σουλτάνου 'να ἐμποδίσῃ ὁ Σσάχης τοὺς ὑπηκόους 'του 'να φορῶσι πράσινα πέδιλα, ἀπεκρίθη ὅτι προθύμως ἤθελε πράξῃ τοῦτο, ἅμα καὶ ὁ Σουλτάνος ἤθελε διατάξῃ τὰ ἐν Τουρκίᾳ ζῶα 'να μὴ πατῶσι καὶ κοπρίζωσι τὴν χλόην, ἥτις εἶνε ζῶν καὶ οὐχὶ νεκρὸν πράσινον.

'Αλλ' οὐχ ἧττον οἱ Μουσουλμάνοι εἶνε, καθὼς πολλάκις εἴπομεν, οὐσιωδῶς ἀνεξίθρησκοι, » Δινιμὶζ αἰρί ἴσα, ἀλλαχχιμὶζ μπὶρ διρ « ('Εὰν ἡ πίστις ἡμῶν ἦνε ἄλλη, ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶνε ὁ αὐτὸς) συνειθίζει 'να λέγῃ αἰτιολογῶν τὴν μετὰ τῶν ἀλλοθρήσκων σχέσιν 'του· ἡ δὲ ἀνεξιθρησκεία αὐτῶν αὕτη ἀποτελεῖ τὸ κυριώτατον καὶ ἀναπόσπατον μέρος τοῦ δημοκρατικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Τουρκικοῦ πολιτεύματος καὶ συνετέλεσε κατὰ μέγα μέρος εἰς τὸ 'να ἐξασφαλίσῃ τὰς κατακτήσεις 'των. » Οὐδεμία βία ἐν τῇ » θρησκείᾳ, λέγει τὸ Κχοὺρ-ἂν (2)· ἡ ἀληθὴς ὁδὸς διακρίνεται ἀρκούντως » ἀπὸ τῆς πλάνης «. Ὅθεν καὶ σέβονται, καθὼς εἴδομεν, οὐ μόνον τὰς τελετὰς, ἀλλὰ καὶ τὰ προσκυνήματα τῶν ἄλλων θρησκειῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἴσως περιφρονοῦσι καὶ τοὺς ἀρνησιθρήσκους, καὶ ἰδίως τοὺς ἀρνησιχρίστους, λέγοντες ὅτι » καχὸς χριστιανὸς 'δὲν δύναται 'να ἦνε καλὸς Τοῦρκος «. Παρὰ δὲ τῶν τουρκιζόντων 'Ιουδαίων ἀπαιτοῦσι 'να ὁμολογήσωσι πρῶτον

(1) Σελ. 399. (2) Κεφαλ. Β', » 'Η Βοῦς «, στίχ. 257.

ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶνε Προφήτης ἢ Δίκαιος: » Ἰσὰ ούχ χάκ «. Ὅθεν ἐκ πάντων τούτων δύναταί τις 'να συμπεράνῃ ὅτι ἡ Μωαμεθανικὴ θρησκεία εἶν' εἶδός τι φιλοσοφίας συστηματοπεποιημένης καὶ ἀφορᾷ τὸ ἄτομον μᾶλλον ἢ τὰ πλήθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ὁ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς Κλῆρος.

Κλῆρον κυρίως καὶ ἐκ συστήματος 'δὲν ἔχουσιν οἱ Ὀθωμανοί, καὶ διὰ τοῦτο καθὼς εἴπομεν, εἶνε καὶ ἀνεξίθρησκοι· διότι οὔτε οἱ Ἰμάμαι αὐτῶν, οὔτε οἱ Δερβίσαι, καί τοι πλανῶντες ἄλλως δι' ἀγυρτιῶν τὸν λαόν, 'δὲν εἶνε οὔτε ἱερεῖς, οὔτε ἐκκλησιαστικοί, οὔτ' ἐπενεργοῦσιν ἀμέσως ἐπὶ τῶν συνειδήσεων καὶ τῆς διανοίας· ὁ δὲ Ἰμάμης εἶνε ἁπλῶς ἔμμισθος ὑπηρέτης καὶ λειτουργὸς τοῦ δεῖνα τζαμίου, καὶ δύναται, παραιτῶν τὴν ὑπηρεσίαν αὐτήν, 'να γένῃ ἀξιωματικός, ὑπάλληλος γραφείου, ἔμπορος, ὅθεν καὶ οὐδὲν ἐξωτερικὸν σημεῖον διακρίνει αὐτὸν τῶν λαϊκῶν ἐκτελοῦντα τὴν ὑπηρεσίαν 'του. Ἕκαστος δὲ Μουσουλμάνος ἀπευθύνει τὰς εὐχὰς καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν χωρὶς τῆς μεσολαβήσεως ἄλλου· καὶ ἀποθνήσκων δέ, 'δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς παραστάσεως τοῦ Ἰμάμη ἢ τοῦ Οὐλεμᾶ, εἰμὴ ὡς φίλου ἁπλῶς· οὔτε ὑπάρχει παρ' αὐτοῖς λατρεία ὑποχρεωτικὴ καὶ ἀπὸ κοινοῦ.

Οὐχ ἧττον ὅμως τάξις τις Μωαμεθανῶν εἶνε ἀφιερωμένοι δι' ἐπίτηδες σπουδῶν καὶ ἁρμόδιοι πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν τε θρησκευτικῶν καθηκόντων καὶ τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης, ἀποτελοῦντες σῶμα πολυάριθμον καὶ ἔχοντες τὴν ἱεραρχίαν 'των καὶ τοὺς ἰδιαιτέρους κανονισμούς 'των, καὶ οὗτοι εἶνε

Οἱ Οὐλεμᾶ.

Ἡ λέξις αὕτη, πληθυντικὴ τοῦ Ἀλήμ, παραγώγου τοῦ Ἴλμ, σημαίνει **Οἱ σοφοὶ** (1), καὶ δίδεται κυρίως μὲν εἰς τὸ σῶμα ὁλόκληρον, καταχρη-

---

(1) Ὁ Κοραῆς ἐτυμολογεῖ καὶ παραβάλλει, ἀστεϊζόμενος οὐκ ἀφυῶς, οἷος ἐκεῖνος, τοὺς Οὐλεμᾶ πρὸς τὸν ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων (Κεφ. ΙΓ', 6–10) ἀναφερόμενον μάγον Ἐλύμαν.

στικῶς δὲ καὶ εἰς ἓν μόνον ἄτομον, καθὼς καὶ τὸ 'Ριτζάλ καὶ τὸ Χοτζαγκιὰν καὶ τὸ Βουκελά. Τὰ προνόμια δὲ αὐτῶν εἶνε τὸ ἀφορολόγητον, τὸ 'να μὴ φονεύωνται, τὸ 'να μὴ δημεύηται ἡ περιουσία 'των, καί, τὸ σημαντικώτερον, τὸ 'να διατηρῶσι μεταξὺ αὐτῶν ἀκριβῆ ἱεραρχίαν, σπανιώτατα παραβαινομένην· προνόμια ἀνεκτίμητα, ἐν Κράτει, ὅπου ὁ μόνος τρόπος τοῦ πλουτισμοῦ τοῦ μονάρχου ἦτον ἄχρις οὐ πρὸ πολλοῦ ἡ δήμευσις τῆς περιουσίας τῶν ὑπαλλήλων. Πρὸς διατήρησιν δὲ τοῦ κυριωτάτου τούτου τῶν προνομίων 'των, ἔλαβον ἔκπαλαι, φοβούμενοι πάντοτε τὴν ὑπερίσχυσιν τῶν ὅπλων καὶ τῆς πολιτικῆς, ὡς νόμον θεμελιώδη, ὅτι, ἅμα τις αὐτῶν λάβοι, εἴτε πολιτικήν, εἴτε στρατιωτικήν, θέσιν, ἐκπίπτει τοῦ βαθμοῦ 'του ὡς δικαστικὸς καὶ ἱερωμένος.

Τὸ σῶμα τῶν Οὐλεμὰ διαιρεῖται, ὡς ἐκ τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, εἰς δύω κλάσεις, καί τοι οὐσιωδῶς ἀποτελούσας ἓν καὶ ταὐτό: τὴν τῶν Δικαστῶν καὶ τὴν τῶν ἱερέων. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην κατατάττονται συνήθως οἱ ἀδοκιμώτεροι φοιτηταὶ τῶν Αὐτοκρατορικῶν Γυμνασίων, διὰ τῶν ὁποίων πρέπει 'να διέλθῃ, ὑπὸ τὸ ὄνομα Σοφτὰ ἢ Δανισμενδ, καθὼς θέλομεν ἀκολούθως ἰδεῖν, ἕκαστος Οὐλεμά. Καταταχθεὶς δὲ ἅπαξ εἰς αὐτήν, 'δὲν δύναται πλέον 'να μεταβῇ εἰς τὸν δικαστικὸν σύλλογον· ἐν ᾧ, ἐκ τοὐναντίου, οἱ τοῦ δικαστικοῦ Συλλόγου ἐπιφυλάττουσιν εἰς ἑαυτοὺς καὶ ἐκτελοῦσι, χρείας καλούσης, καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ ἱερατικοῦ συλλόγου, καθὼς ὁ Σεΐχ-οὐλ-ἰσλάμης τὰς εὐχὰς τῆς στέψεως καὶ κηδείας τοῦ Σουλτάνου καὶ ἄλλας δημοσίας τελετάς. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ δικαστικοὶ θεωροῦνται ἀνώτεροι τῶν ἱερέων

Εἰς τὸ σῶμα τῶν Οὐλεμὰ ὑπάγουσί τινες καὶ τοὺς ἀπογόνους τοῦ 'Αλῆ καὶ τῆς Φατμά, τοὺς καλουμένους, ὡς προείπομεν, Σερὶφ ἢ 'Εμίρ, ὧν ἀρχηγὸς ὁ Ν α κ χ ὶ μ π-ο ὺ λ - 'Ε σ ρ ὰ φ, ἐξισούμενος σχεδὸν πρὸς τὸν Σεΐχ-οὐλ-ἰσλάμην, καὶ ἀποτελῶν μετὰ τῶν ὑπαλλήλων 'του ἰδιαίτερον κλάδον τῆς δικαστικῆς ὁμηγύρεως. Δικάζει δέ, ἢ μόνος, ἢ διὰ τῶν ἀντιπροσώπων 'του, ὅλους τοὺς 'Εμίριδες, καθὼς καὶ πᾶσαν δίκην, ἐν ᾗ ὁ ἕτερος τῶν διαδίκων εἶν' 'Εμίρης. Ἔχει δὲ καὶ τὴν φυλακὴν τῆς ἱερᾶς σημαίας, καὶ δύναται 'να γένῃ καὶ Σεΐχ-οὐλ-ἰσλάμης, ἀλλὰ τότε παύει τοῦ 'να ἦν' ἀρχηγὸς τῶν 'Εμίριδων.

Τὸ σῶμα τῶν Οὐλεμᾶ διαιρεῖται εἰς πέντε ἤ, ἀκριβέστερον, ἑπτὰ κλάσεις, ὑποδιαιρουμένης δηλαδὴ τῆς Α', καθὼς 'τὴν διαιροῦσι πολλοί, καὶ προστιθεμένης, ὡς ἑβδόμης, τῆς τῶν 'Εμίριδων. 'Εκ τῶν πέντε τούτων κλάσεων, ἡ μὲν πρώτη σύγκειται ἐκ τῶν μεγάλων Μολλάδων, καὶ ὑποδιαιρεῖται,

Α', εἰς τοὺς Στρατοδίκας τῆς Ῥούμελης, τούς τε ἐν ἐνεργείᾳ καὶ τοὺς διαθεσίμους·

Β', εἰς τοὺς Στρατοδίκας τῆς Ἀνατολῆς, διοριζομένους, τούτους τε κἀκείνους, καθὼς καὶ πάντας τοὺς ἑπομένους, ὑπὸ τοῦ Μουφτῆ, ἐπικυρουμένους δὲ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου·

Γ', εἰς τοὺς δικαστὰς τῆς ΚΠ (Ἰσταμπὸλ-χχαδισῆ), οἵτινες ἐξετέλουν ἄχρις οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, παρεκτὸς τῆς δικαστικῆς ὑπηρεσίας των, καὶ καθήκοντα Ἀγορανόμου τῆς πρωτευούσης·

Δ', εἰς τοὺς δύω Πρωτοδίκας (Μολλᾶ) τῆς Μέκκας καὶ Μεδίνης·

Ε', εἰς τοὺς τῶν Αὐτοκρατορικῶν πόλεων, Ἀδριανουπόλεως, Προύσης, Καΐρου καὶ Δαμασκοῦ·

ϛ', εἰς τοὺς μετ' αὐτοὺς ὀκτὼ, δηλ. Γαλατᾶ, Σχουταρίου καὶ Ἐϊούμπ, Ἱερουσαλὴμ, Θεσσαλονίκης, Λαρίσσης, Χαλεπίου καὶ Σμύρνης.

Τούτοις προσθετέοι οἱ Ναχχὶμπ-οὐλ-Ἐσσράφ, καὶ τὰ πέντε ἱερωμένα πρόσωπα, τὰ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Σαραγίου, οἵτινες καὶ προάγονται, κατὰ τὴν ἱεραρχικὴν αὐτῶν τάξιν, ἀπὸ βαθμοῦ εἰς βαθμὸν, εἰς τὰς μεγίστας τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κλήρου θέσεις, δηλαδὴ ὁ παιδαγωγὸς (Χότζας) τοῦ Σουλτάνου, ὁ Χχεκκεὶμ-μπασης, ὁ Μουννετζὴμ μπασης καὶ οἱ δύω Χουνκιὰρ-Ἰμάμαι, καί τοι μὴ δικαστικοί. Ἅπαντες οὗτοι συμποσοῦνται συνήθως εἰς ἑκατὸν καὶ ἀποτελοῦσι κυρίως τὸν ἀνώτερον παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς Κλῆρον. Ἀρχηγὸς δὲ τοῦ ἀριστοκρατικοῦ τούτου συλλόγου εἶνε ὁ ἀρχαιότερος τῶν χρηματισάντων Ῥούμελη-Κχαδῆ-οὐλ-ἀσκὲρ, καὶ ὀνομάζεται Ῥεῒζ-Ο ὐ λ ε μ ᾶ, διαλεγόμενος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸν Μουφτῆν.

Ἡ δὲ δευτέρα, καλουμένη καταχρηστικῶς τάξις τῶν μικρῶν Οὐλεμᾶ, σύγκειται ἐκ τῶν δικαστῶν τοῦ Μὰρ-ᾶς, τοῦ Βαγδὰδ, τοῦ Βόσνα-σαραῒ, τῆς Σόφιας, τοῦ Βελιγραδίου, τοῦ Ἀϊντὰμπ, τῆς Κιουτάγγιας, τοῦ Ἰκονίου, τῆς Φιλιππουπόλεως καὶ τοῦ Διγιὰρ-Μπέκρ.

Ἡ τρίτη τάξις περιέχει τοὺς πέντε Μ ο υ φ ε τ ὶ ς (ἐφόρους τῶν ἱερῶν καταστημάτων), ὧν τρεῖς ἑδρεύουσιν ἐν ΚΠ, εἷς ἐν Ἀδριανουπόλει, καὶ ὁ πέμπτος ἐν Προύσῃ, καὶ ἐν γένει τοὺς διοριζομένους εἰς τὰ Βακφ, καὶ δικάζοντας τὰς εἰς αὐτὰ ἀναγομένας δίκας.

Ἡ τετάρτη τάξις συνίσταται ἐκ τῶν δικαστῶν τῶν ἄλλων πόλεων, ἐκλεγομένων κάθε δεκαοκτὼ μῆνας μεταξὺ τῶν Μ ο υ λ α ζ ὴ μ (δοκίμων, gradués), ὑποδιαιρουμένους εἰς τρεῖς ἄλλας κλάσεις καὶ διοριζομένους ὑπὸ τῶν δύω Καζασκὲρ, ὧν ὁ ἀριθμὸς διαφέρει κατὰ τόπους. Εἶνε δὲ τετρακόσιοι πεντήκοντα περί που (1), ἐξ ὧν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἐν Εὐρώπῃ, ἑκα-

(1) Οἱ συνήθεις οὗτοι Καδῆδες συμποσοῦνται κυρίως εἰς χιλίους διακοσίους πεντήκοντα, ὧν πεν-

τὸν εἰκοσιτρεῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ καὶ τριανταὲξ ἐν τῇ Αἰγύπτῳ καὶ Ἀφρικῇ.

Ἡ πέμπτη τάξις περιλαμβάνει τοὺς Ναχχίμπ ἢ τοποτηρητὰς τῶν Μολλάδων καὶ Καδήδων, διοριζομένους ὑπ' αὐτῶν, καὶ ὑποδιαιρουμένους εἰς πέντε ἄλλας τάξεις.

Ἵνα φθάσῃ δέ τις εἰς τὴν πρώτην κλάσιν, ἀπαιτεῖται 'να διῆλθεν ὅλας τὰς τάξεις τῶν Μουδεῤῥὶς (Docteurs), καὶ 'να διακρίνηται προσέτι καὶ διὰ τὴν φρόνησιν καὶ ἀρετήν 'του· διὰ δὲ τὰς τέσσαρας ἄλλας, ἀρκεῖ 'να ἐφοίτησεν εἰς τὰ κατώτερα σχολεία ('να ἦνε δηλαδὴ Δανισσμένδ)· ἵνα γένῃ δὲ Σσέϊχης (ἱεροκῆρυξ), Ἰμάμης, Κχιατίμπης, Μουεζίνης καὶ Καΐμ (νεωκόρος), ἀρκεῖ 'να ἐτελείωσε τὰς προκαταρκτικὰς σπουδάς, καθὼς καὶ ἵνα γένῃ Δερβίσης, ὑποτιθεμένου ὅτι ἀπέκτησε τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας διὰ τῆς μελέτης καὶ θεωρίας.

Αἱ σπουδαὶ διαρκοῦσι συνήθως δέκα-δώδεκα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα οἱ Σοφτὰ σπουδάζουσι τὴν Ἀραβικὴν γραμματικὴν καὶ σύνταξιν, τὴν λογικήν, τὴν ἠθικήν, τὴν ῥητορικήν, τὴν θεολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν νομικήν, τὸ Κχοὺρ-ἂν, τὸ Σουννά. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐξεταζόμενοι, λαμβάνουσι παρὰ τοῦ Σσέϊχ-οὺλ-ἰσλάμη τὸ δίπλωμα τοῦ Μουλαζὴμ, καὶ εἶν' ὑποψήφιοι διὰ τὰς θέσεις Καδῆ Ἐπαρχίας ἢ Ναχχίμπ. Ἀλλ' ἐὰν ἀποβλέπῃ τις αὐτῶν εἰς ἀνώτερα, πρέπει 'να σπουδάσῃ ἄλλα ἑπτὰ ἔτη, καί, ἀφ' οὗ δώσῃ νέας ἐξετάσεις, ὑπάγεται εἰς τὴν δευτέραν τάξιν τῶν Οὐλεμᾶ.

Τῆς ἑπταετοῦς δὲ ταύτης σπουδῆς, εἰς ἣν ὑποχρεοῦται ἕκαστος Μουλαζὴμ, ἵνα ὀνομασθῇ Μουδεῤῥὶς, ἐξαιροῦνται, κατὰ κατάχρησιν, οἱ υἱοὶ τῶν Οὐλεμᾶ, οἱ ὁποῖοι, σπουδάζοντες κατ' οἶκον, μεταβαίνουσιν ἀμέσως, εἰς ἡλικίαν 19—20 ἐτῶν πολλάκις, εἰς τὴν χορείαν τῶν Οὐλεμᾶ, ὥστε εὑρίσκονται, ἂν καὶ σπανίως, εἰς ἡλικίαν ὀλιγωτέραν ἐνίοτε τῶν τεσσαράκοντα ἐτῶν, προηγούμενοι (ἀνώτεροι δηλαδὴ τὸν βαθμὸν) ἄλλων προγενεστέρων. Ὁμοίως προβιβάζονται, κατὰ χάριν, εἰς τοὺς Οὐλεμᾶ καὶ οἱ υἱοὶ τῶν Βεζίρων καὶ Πασσάδων, καί τινων ἄλλων περιφανῶν τὸ ἀρχῆθεν, διακρινόμενοι ὑπὸ τὸν τίτλον Μπέϊ-Μολλᾶ. Ἐκτὸς δὲ τούτων εἶνε καὶ τρία γένη, διακριθέντα ἔκπαλαι, τὸ τῶν Ταρακτσῆ-ζαδὲ, Πιρὶ-ζαδὲ καὶ Δαμὰτζαδὲ, τὰ ὁποῖα διαδέχονται πάντοτε, καθὼς καὶ ἄλλοθι εἴπομεν, τὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κλήρου ἀξιώματα.

Οἱ ἱερεῖς, διοριζόμενοι πάντες ὑπὸ τοῦ Μουφτῆ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ καὶ μόνου ἐξαρτώμενοι, διαιροῦνται εἰς ἱεροκήρυκας (Σσέϊχ), ἱερογραμματεῖς ἢ ἱερο-

---

τακόσιοι πεντήκοντα ἐν τῇ Εὐρώπῃ, οἱ δὲ λοιποὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι διορίζουσι τοποτηρητάς 'των.

ψάλτας (Κ ι α τ ί μ π), οἵ τινες ἀναγινώσκουσι καὶ τὴν εὐχὴν τῆς παρασκευῆς, ἐφημερίους (Ἰ μ ά μ) δι' ὅλας τὰς καθημέραν καὶ συνήθεις τελετάς, καὶ κράκτας ἢ εὐχοκλήτορας (Μ ο υ ε ζ ί ν), προσκαλοῦντας ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ μιναρὲ τοὺς πιστοὺς εἰς τὴν προσευχήν. Τὰ μεγαλήτερα τζαμία οὐδέποτε ἔχουσιν ὑπὲρ τοὺς δύω Ἰμάμας, ἕνα Σεέϊχην καὶ ἕνα Κιατίμπην, δώδεκα Μουεζῖν καὶ εἴκοσι Καΐμας. Εἰς δὲ τὰ μικρὰ καὶ ἄπορα τζαμία εἷς καὶ ὁ αὐτὸς εἶνε καὶ Ἰμάμης καὶ Μουεζίνης καὶ Καΐμης.

Ἐπὶ παντὸς δὲ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κλήρου ἄρχει

Ὁ Σ σ έ ϊ χ (1)-ο ὐ λ-ἰ σ λ ά μ,

λεγόμενος προσέτι καὶ Μ ο υ φ τ ῆ ς, καὶ εἶνε ὁ πρῶτος καὶ τῶν ἱερέων, καὶ τῶν δικαστῶν καὶ τῶν καθηγητῶν, καὶ ὅλων ἐν γένει τῶν Οὐλεμᾶ, χωρὶς 'να ἦνε οὔτε ἀρχιερεύς, οὔτε ἀρχιδικαστής, οὔτε ὑπουργὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως. Εἶνε ὅμως Ἀρχικαγκελλάριος ἴσως τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ συγχρόνως Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημείου, καὶ, ἔχων ἁπλῶς συμβουλευτικὴν δύναμιν, χωρὶς 'να ἔχῃ καὶ τὴν πρωτοβουλίαν, καθιεροῖ μόνον διὰ τοῦ φετφᾶ τὰς πράξεις τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας· εἶνε ὁ ἀπόλυτος ἀντιπρόσωπος τοῦ Σουλτάνου εἰς πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ πνευματικὸν (τὴν Θρησκείαν) καὶ τὴν δικαιοσύνην, καθὼς ὁ Βεζίρης εἰς πᾶν τὸ κοσμικόν. Ἀλλ' ὡς ἑρμηνεὺς τοῦ νόμου καὶ μόνος ἔχων ἐπὶ τούτου τὸ κῦρος καὶ τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν, εἶνε καὶ αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου ἀνώτερος, ὅς τις 'τῷ προσκυνεῖται, καὶ προβαίνει ἑπτὰ βήματα πρὸς ὑπάντησίν 'του. Ἔχει δὲ μόνος αὐτὸς τὸ δικαίωμα 'να ἀσπάζηται τὸν ἀριστερὸν τοῦ Σουλτάνου ὦμον, ἐν ᾧ ὁ Βεζίρης, εἰς προϋπάντησιν τοῦ ὁποίου ὑπάγει τρία μόνον βήματα, μόλις τολμᾷ 'να ἐγγίσῃ τὰ χείλη 'του εἰς τὸ κράσπεδον τοῦ ἱματίου 'του. Τῷ δίδονται δέ, κατὰ τὸν τῆς ἐθιμοταξίας κώδηκα, οἱ πομπωδέστεροι καὶ ἐμφαντικώτεροι τίτλοι: Σοφὸς τῶν σοφῶν, Κλεὶς τῶν Θησαυρῶν τῆς ἀληθείας κτλ. κτλ.

(1) Ἡ λέξις Σ σ έ ϊ χ ἢ Σ σ έ ϊ κ σημαίνει Ἀραβιστὶ ἁπλῶς γέροντα ἢ τὸν γεροντότερον (πρωτόγερον) τοῦ τόπου (senior populi), καὶ ἡ χρῆσις αὐτῆς παρὰ τοῖς περὶ τὴν Μέκκαν ἰδίως Βεδουΐνοις, εἶνε τόσον κοινή, ὥστε δίδεται ἀδιαφόρως, οὐ μόνον εἰς πάντα ἡλικιωμένον, εἰς πάντα οἰκογενειάρχην, εἰς πάντα προϊστάμενον· ἀλλ' (εἰς τὴν Αἴγυπτον μάλιστα) ἀποκαλοῦνται Σσεΐχαι οἱ πρωτότοκοι τῆς οἰκογενείας καὶ οἱ νομομαθεῖς καὶ δικαστικοί· καὶ οὐχ ἧττον ἀκούει τις πολλάκις τοὺς ὀνηλάτας, προσφωνοῦντας τοὺς κάνθωνας αὐτῶν διὰ τοῦ Ἠ ὰ Σ σ ή χ! Ἐν δὲ τῇ Τουρκίᾳ ἡ λέξις σημαίνει συνήθως τὸν ἡγούμενον (προεστῶτα) μοναστηρίου (τεκκὲ) ἢ τὸν ἱεροκήρυκα τζαμίου.

Πολλοὶ τῶν κατὰ καιροὺς Σεέϊχ-οὐλ-ἰσλὰμ ἀναφέρονται μετ' ἐπαίνων ὑπὸ τῆς Ἱστορίας διὰ τὴν ἀρετήν 'των, ἐν οἷς ὁ καὶ δι' ἄλλους λόγους περίφημος Ἀαλῆ-Τζεμαλὺ-ἐφέντης, ἀποθανὼν τῷ 1525, ἀφ' οὗ διέπρεψεν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ὡς Μουφτῆς, ὅς τις ἐπωνομάσθη Ζεμπιλλῆ, διότι, πρὸς εὐκολίαν τῶν ἐχόντων ἀνάγκην φετβᾶ, εἶχε (καθὼς προείπομεν) (1), ἀνηρτημένην ἀπὸ τῆς θυρίδος τοῦ δωματίου 'του σπυρίδα (ζεμπίλ), ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐναποθέτων ὁ βουλόμενος τὴν ἐρώτησίν 'του, ἐλάμβανε διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου τὴν ἀπάντησιν. Οἱ ὑπὸ τὴν Τουρκίαν Ἕλληνες ἰδίως ὀφείλομεν εἰς τὴν μνήμην τινῶν ἐξ αὐτῶν ἀΐδιον εὐγνωμοσύνην, διότι πολλάκις ἠρνήθησαν τὴν γνώμην αὐτῶν, προκειμένου λόγου περὶ σφαγῆς γενικῆς τῶν Χριστιανῶν ἢ δημεύσεως τῶν ἐκκλησιῶν καὶ προσκυνημάτων αὐτῶν. Εἷς ἐξ αὐτῶν εἶνε αὐτὸς οὗτος ὁ προειρημένος Τζεμαλῆ, ὅς τις, ἀποφασίσαντός ποτε τοῦ Σουλτάνου Σελὴμ τοῦ Α' τὴν ἀπαλλοτρίωσιν ὅλων τῶν ἐν ΚΠ χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, ὑπέβαλεν εἰς τὸν Πατριάρχην Ἱερεμίαν τὸν Α' τὴν ἰδέαν τοῦ 'ν' ἀποδείξῃ διὰ μαρτύρων ὅτι ἡ ἅλωσις τῆς πόλεως ἐγένετο κατὰ προηγηθεῖσαν συνθήκην, τὸ ὁποῖον καὶ κατώρθωσεν οὗτος, παρουσιάσας ὡς μάρτυρας δύω ὑπερεκατοντούτας Ὀθωμανούς, ζῶντας εἰσέτι ἐν Ἀδριανουπόλει. Εὐφήμου μνήμης ἄξιος εἶνε καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας Σεέϊχ-οὐλ-Ἰσλάμης Δουῤῥῆ-ζαδὲς, ἀρνηθεὶς 'να γνωμοδοτήσῃ τῷ 1821 περὶ γενικῆς τῶν Χριστιανῶν, ὡς ἐλέγετο, σφαγῆς, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἐξωρίσθη εἰς Προῦσαν, ὅπου ἅμα φθάσαντι, 'τῷ ἔφερον ἐπίτηδες τὴν εἴδησιν, ὅτι ἡ κωμόπολις τῶν Κυδωνιῶν, ἧς εἶχε, διὰ τὴν θέσιν 'του, τὴν ἐπικαρπίαν (ὅθεν καὶ ἤκμασεν ὑπὸ τὴν σκιάν 'του), κατεστράφη ὑπὸ τῶν Ταγκαλάκων.

Οἱ Δερβίσαι.

ΟΙ Δερβίσαι, 'δὲν εἶνε, καθὼς συνήθως νομίζεται, μοναχοὶ τοῦ Ἰσλάμ· διότι μοναχοὺς, κατὰ τὸ σύστημα τῶν Ἰνδῶν καὶ Χριστιανῶν, ἡ Μωαμεθανικὴ θρησκεία 'δὲν γνωρίζει· τὸ δὲ Κχοὺρ-ἂν ῥητῶς λέγει: » Ῥουχμπὰν-ἰλ τουμ φὶλ ἰσλαμ! (μοναχὸς 'δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ Ἰσλάμ) «. Ἀλλ' ἡ τάσις τῶν Ἀράβων πρὸς τὸν μονήρη καὶ θεωρητικὸν βίον ἀντέταξε πρὸς τὴν ῥητὴν ταύτην παραγγελίαν τοῦ Προφήτου ἄλλην τοῦ Κορανίου ῥῆσιν, τὴν λέγουσαν: » Ἐλ φάκροῦν-φαχρῆ (ἐν τῇ πτωχείᾳ ἡ σωτηρία ἡ

(1) Σελ. 147 τοῦ Β', Μέρους.

» ἡ δόξα)«. Ὅθεν, τριάκοντα μόλις ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ **Μωάμεθ**, οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ συνέστησαν πλῆθος μοναστηρίων ἢ ἡσυχαστηρίων· τὰ δὲ τάγματα τῶν Π ε ν ή τ ω ν (Φακχὺρ) καὶ τῶν Δ ε ρ β ὶ σ (κατὰ λέξιν, κατωφλίων θύρας, δηλαδὴ ταπεινῶν, χαμαιζήλων) ηὐξήθησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἀριθμοῦνται εἰς τριάκοντα ἓξ (1), ὧν τὸ μὲν πρῶτον καὶ ἀρχαιότατον, τὸ τῶν Νάκσχμπενδῆ, συνέστη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κχαλίφου Ὀσμάν· τὸ δὲ τελευταῖον, τὸ τῶν Τζεμαλῆ, ἐπὶ τοῦ Σουλτὰν - Ἀχμὲδ Γ΄. Περὶ τῶν κανονισμῶν ἑκάστου τούτων ἐπραγματεύθη κατ' ἔκτασιν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ Mouradja d' Obsson. Οἱ Ῥουφαΐ, τῶν ὁποίων τὰς παραδόξους ἀσκήσεις ἐξεθέσαμεν ἐν τῷ Β΄ Μέρει (2), εἶνε, μετὰ τοὺς Μεβλεβῆ, οἱ ἀξιοπεριεργότεροι καὶ γνωστότεροι τοῖς ἐπισκεπτομένοις τὴν ΚΠ Εὐρωπαίοις. Οἱ Οὐβεΐς ὤφειλον, κατὰ μίμησιν τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, ὅς τις, πρὸς τιμὴν τοῦ Προφήτου, ἀπολέσαντος ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Ὀχχὺδ δύω ὀδόντας, ἐξερρίζωσεν ὅλα 'του τὰ ὀδόντια (ὅθεν εἶνε καὶ πάτρων τῶν ὀδοντοϊατρῶν), 'να προσφέρωσι καὶ αὐτοὶ τὴν ἰδίαν θυσίαν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι 'δὲν εἵλκυσε πολλοὺς προσηλύτους, οὔτε μεταξὺ τῶν τῆς Ἀραβίας φανατικῶν. Ὁ περιφημότερος τῶν μοναστῶν τούτων εἶνε ὁ Ἄμπδ - οὒλ - Κχαδὶρ - Γιλανῆ, ἀρχηγὸς τῶν Κχαδιρῆ. Ὁ δὲ Ἔμπ-οὒλ-Χασὰν-Σαζελῆ ἢ Σεδελῆ, ὅς τις πρῶτος ἀνεκάλυψε τὸν Καχβὲν, εἶνε ὁ πάτρων τῶν Καχβετζήδων, καθὼς ὁ Μπαμπᾶ-Ῥεδὰν τῶν βοτανολόγων καὶ κηπουρῶν, καὶ ὁ Χατζῆ - Μπεκδὰς τῶν ἀποτροπαίου μνήμης Γενιτσάρων, Γενίτσαρης συγχρόνως καὶ αὐτὸς τοῦ 99ου Ὀρτᾶ· διότι, καθὼς ὀρθότατα παρετήρησεν ὁ Χάμμερ, καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα τῶν Γενιτσάρων ἦτον τάγμα Δερβίσων, συστηθὲν πιθανῶς κατὰ μίμησιν τῶν Ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου. Ἀλλὰ τὸ σεβαστότερον, σημαντικώτερον καὶ πολυπληθέστερον ὅλων τούτων τῶν ταγμάτων εἶνε τὸ τῶν Μεβλεβῆ, τοὺς ὁποίους οἱ Εὐρωπαῖοι ὀνομάζουσι Tourneurs, διὰ τὸν στρόβιλον, τὸν ὁποῖον χορεύουσι προσευχόμενοι (3), διότι εἰς αὐτὸ, ὡς ἀσχολούμενον εἰς τὴν Περσικὴν φιλολογίαν καὶ ποίησιν καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν Σοφῆ, διαδοθεῖσαν διὰ τοῦ εὐφραδοῦς Τζελὰλ-ἐδ-δὶν εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῆς Μωαμεθανικῆς κοινωνίας, ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ ἀναχωρητοῦ καλύβης ἄχρι τοῦ σπουδαστηρίου τῶν μεγιστάνων καὶ ὑπουργῶν, ἀνήκουσιν ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἐφένται καὶ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι τοῦ Κράτους. Τὸ δὲ τῶν Μπεκδασῆ, καταργηθὲν μετὰ τῶν Γενιτσάρων, ἤρξατο, καθὰ λέγουσί τινες, 'ν' ἀνακύπτῃ, καὶ διατείνονται ὅτι τὸ ἓν πέμπτον τῶν ἐν ΚΠ Ὀθωμανῶν εἶνε ὀπα-

---

(1) Ἄλλοι λέγουσιν ἑβδομήκοντα δύω, παρεκτὸς ἄλλων τόσων αἱρετικῶν· ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς οὗτος ἴν' ὑπερβάλλων. (2) Σελ. 254, κ. ε. (3) Ἴδε σελ. 65 τοῦ Β΄, Μέρους.

δοί 'του. Εἶνε δὲ τὸ μᾶλλον φιλοτάραχον καὶ ἐπικίνδυνον, καθὼς ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ τὸ τῶν Ἰησουϊτῶν.

Οἱ Δερβίσαι ἐν γένει εἶνε Ἡ σ υ χ α σ τ α ί, καὶ φρονοῦσιν ὅτι » ὁ ἐκμηδενίσας ἑαυτὸν ἐν τῇ πρὸς τὸν δημιουργὸν αὐτοῦ ἀγάπῃ δύναται 'να εὐχαριστῇ ἐλευθέρως πάσας τὰς φυσικὰς αὐτοῦ ὁρμὰς χωρὶς 'να παροργίσῃ τὸν Θεὸν (2) « τὸ ὁποῖον ἐκφράζουσι καὶ συμβολικῶς διὰ τοῦ ἑξῆς σοφίσματος : » Ἐν ὅσῳ 'τις εἶνε ἔξω τοῦ Κεαμπὲ, πρέπει 'να διευθύνῃ τὸ βλέμμα αὐτοῦ πρὸς αὐτόν· ὅταν ὅμως ἦν' ἐντὸς αὐτοῦ, τί σημαίνει, ἐὰν στραφῇ πρὸς τοῦτο μᾶλλον ἢ ἐκεῖνο τὸ μέρος. Ὁ εὑρισκόμενος ἐντὸς τοῦ Κεαμπὲ, εἶνε ἀνώτερος παντὸς νόμου καὶ παντὸς τύπου, γίνεται αὐτὸς ἑαυτοῦ ὁδὸς καὶ τύπος, μεσίτης δὲ καὶ βοηθὸς τῶν ἄλλων «. Ἑπομένως, ἐπειδὴ εἶνε, ὡς πρὸς τὰς διαφόρους θρησκείας, ἀδιάφοροι, κλίνουσιν, οἱ μὲν Μεβλεβῆ πρὸς τὸν Χριστιανισμὸν μᾶλλον, οἱ δὲ Ῥουφαῆ πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμόν. Οἱ Μπεκδασῆ εἶνε πανθεϊσταὶ καὶ παραδέχονται καὶ τὴν μετεμψύχωσιν, καθὼς καὶ οἱ Δροῦζοι τοῦ Λιβάνου. Ἐξωτερικῶς ὅμως ὅλοι πρεσβεύουσι τὸν Μωαμεθανισμόν. Αἱ πολιτικαὶ αὐτῶν δοξασίαι εἶνε δημοκρατικαὶ τοὐλάχιστον· ἔχει τις ὅμως λόγους ἵνα τοὺς ὑποπτεύσῃ καὶ κοινοκτημονιστάς. Τὸ σύνολον δὲ τῶν δογμάτων καὶ σχεδίων αὐτῶν εἶνε ἀπόῤῥητον, καὶ οὔτε αὐτοὶ οἱ μεμυημένοι εἰς αὐτὰ 'τὰ γνωρίζουσι κατὰ βάθος. Ὅλα ὅμως φαίνεται ὅτι τείνουσιν, ἐγγύθεν ἢ ἄπωθεν, πρὸς ἀνατροπὴν ἢ, τοὐλάχιστον, μεταῤῥύθμισιν τῶν καθεστώτων, καὶ διὰ τοῦτο εἶν' ἐχθροὶ ἄσπονδοι τῶν Οὐλεμᾶ. Τὸ χαρακτηριστικώτατον δὲ πάντων τούτων τῶν ταγμάτων εἶν' ὅτι ἐξετάζουσι, σκέπτονται καὶ συζητοῦσι περὶ τῶν κοινῶν μετὰ παῤῥησίας καὶ τόλμης, καὶ τείνουσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Ἐν γένει δὲ ἔχουσι πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς τοὺς Φράν-μασσόνους. Οἱ δὲ Προηγούμενοι αὐτῶν ἐνίων τιτλοδοτοῦνται καὶ Σουλτάνοι, μερικοὶ δὲ καὶ Χουνκιάρ, καὶ τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν Μπεκδασῆ ὀνομάζεται στέμμα (τ ά τ σ), διότι καὶ σχῆμα ἔχει κορώνας Βυζαντινῆς ἢ ἐπισκοπικῆς μίτρας.

Ὑπάρχουσι δὲ παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς καὶ οἱ λεγόμενοι Σ ο φ ῆ, μὴ ἀνήκοντες εἰς οὐδὲν τάγμα, ἀλλ' ἁπλῶς εὐλαβεῖς, ζῶντες βίον θεωρητικὸν καὶ ὅμοιοι πρὸς τοὺς ἐν Εὐρώπῃ quietistes.

Πᾶς Δερβίσης ὀφείλει 'να ἐπαναλάβῃ, τοὐλάχιστον δὶς ἑκάστης ἡμέρας, δι' ἐπικλήσεως τὰ ἑπτὰ μυστηριώδη ὀνόματα τοῦ Θεοῦ, τὰ ὁποῖα χρησιμεύουσι καὶ εἰς τὴν χειροθεσίαν 'των: » Ἰλ-λὰχ, ἰλ-ἀλλάχ· ἡὰ ἀλλάχ· ἡὰ χού· ἡὰ χάκ· ἡὰ χάτζ· ἡὰ καϊούμ· ἡὰ καχχάρ « !

(1) Αἵρεσις, ἥτις εὗρε καὶ ἐν Εὐρώπῃ θιασώτας.

Οἱ δὲ πλεῖστοι αὐτῶν εἶνε κοσμοπολῖται, περιερχόμενοι πρὸς χρηματισμὸν ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν. Ὑπὸ δὲ τὸν πολύτρητον τρίβωνα (Χγιρκᾶν) τῆς ἀλητείας καὶ ἐπαιτείας κρύπτεται πολλάκις κεμέριον βαρυφορτωμένον. Καὶ ἐνθυμοῦμαι, ὅτε, κατὰ τὴν ἐν τῇ Ἀσίᾳ ὑπερόριον διαμονήν μου, εἰσῆλθεν αἴφνης, δείλης ὀψίας, ἐν τῷ δωματίῳ, ὅπου ἤμεθα συνηθροισμένοι καὶ σκυθρωπάζοντες » ἐν τῷ μνησθῆναι ἡμᾶς τῆς Σιὼν« , ἡλιοκαὴς τις δερβίσης ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Ῥουφαῆ μεθ' ὅλης αὐτοῦ τῆς σκευῆς, τοῦ κωνοειδοῦς πίλου (σ ι ϐ ρ ὶ κ ι ο υ λ ά χ), τοῦ κοχλιαρίου ἐληλαμένου διὰ τῆς δερματίνης ζώνης, καὶ ἀπ' αὐτοῦ κρεμάμενον ἀπέραντον κομβολόγιον, καὶ τὸ καυκίον, καὶ τὸ βούκινον, τίποτε 'δὲν ἔλειπε· καί, κροτήσας τὸ βάκτρον 'του ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, καὶ ἀναφωνήσας τὸ σύνηθες Χ ο ύ ! , εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεκρίθη ὁ προκαθήμενος ἡμῶν δι' ἑτέρου Χ ο ὺ, Δ ε δ έ ! ἐκαλοσκαμνίσθη εἰς μίαν κόγχην τῆς στιβάδος. Φαντάζεται πᾶς τις τὴν ἐπικρατήσασαν ἐπὶ τρία-τέσσαρα λεπτὰ σιωπήν, ἀποτέλεσμα φυσικὸν ἀπορίας, περιεργείας, φόβου (διότι ὑπελάβομεν αὐτὸν κατάσκοπον)! Ἀλλ' ἐν ᾧ περιεμένομεν αἴτησιν ἐλεημοσύνης, » Δέν με γνωρίζετε, Β . . . . ; ἐρωτᾷ ὁ ἀλήτης διὰ καθαρωτάτης Ἑλληνικῆς φωνῆς, ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν ἀντιχαιρετήσαντα αὐτόν· εἶμαι ὁ υἱὸς τοῦ Σπαθάρη Κ . . . . ! Βεβαίως οἱ περὶ τὸν Ἀλκίνοον Φαίακες, ἰδόντες αἴφνης τὸν Ὀδυσσέα (1), 'δὲν ἔμειναν πλέον ἔκθαμβοι! Καὶ πόθεν ἔρχεσαι; καὶ ποῦ ὑπάγεις; — Περιῆλθον ὅλην σχεδὸν τὴν Ἀσιατικὴν Τουρκίαν (2), καὶ τώρα ἔχω σκοπὸν 'να ὑπάγω διὰ τῆς ΚΠ εἰς Ὀδησσόν. Ὅλοι οἱ Πασσάδες μ' ἐδέχθησαν εὐμενῶς καὶ μὲ συνέστησαν εἰς ἀλλήλους (καὶ ἐπέδειξε τὸ διαβατήριόν 'του, φέρον τῷ ὄντι τὰς ὑπογραφὰς καὶ σφραγῖδας πολλῶν ἐπισήμων Πασσάδων). Χάρις δὲ εἰς τὴν μεγαλοδωρίαν αὐτῶν, φέρω εἰς τὸ κεμέριόν 'μου χιλίους Μαχμουδιέδες!!

(1) Ὀδυσ. Η', 144, 145. (2) Εἶχεν ἐξορισθῆ καὶ οὗτος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ἐξομόσας ὑπὸ φόβου, κατήντησε, μετὰ ταῦτα, καθὼς ἀκούεται, εἰς Ὀδησσόν, ὅπου ἴσως ἀκόμη ζῇ. Ἦτον δὲ προτοῦ τόσον εὐλαβής, ὥστε περιέφερεν ἐντὸς τοῦ κόλπου 'του ὁλόκληρον εἰκονοστάσιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τουρκικὴ Νομοθεσία.

ΜΗ τις, παρακρουσθεὶς ὑπὸ τῆς τοῦ Κεφαλαίου ἐπιγραφῆς, περιμένη ν' ἀκούσῃ Νομικὰ θεωρήματα ἢ ἀνάπτυξιν διηκριβωμένην τοῦ Τουρκικοῦ δικαίου. Τοιοῦτος 'δὲν εἶνε ὁ σκοπὸς ἡμῶν. Διότι οὔτε τὸν Νομικὸν ἐπαγγελλόμεθα, οὔτε καὶ τὸ ἔργον ἡμῶν ἐπιδέχεται τοιαύτας λεπτομερείας. Παρεκτὸς δὲ τούτου, ἄλλοι, πολλῷ κρείττονες ἡμῶν, ἐπραγματεύθησαν τὸ ἀντικείμενον τοῦτο, καὶ ἑπομένως ὁ βουλόμενος 'να σπουδάσῃ ἐπιστημονικώτερον τὰ κατὰ τοὺς διέποντας τὴν Τουρκικὴν δικαιονομίαν θεσμοὺς δύναται 'να προσδράμῃ εἰς τὰ σοφὰ τούτων ἔργα. Ἰδίως δὲ ὁ Κ. Νικ. Τορνάουρ ἐξέδοτο Ῥωσσιστὶ πρό τινων ἐτῶν σύγγραμμα ἐπιγραφόμενον: Τὸ Μουσουλμανικὸν δίκαιον, ὅπερ μετεφράσθη καὶ Γερμανιστὶ καὶ Γαλλιστί. Ἡ πρόθεσις ἡμῶν εἶνε, καθὼς ἐν τοῖς προλαβοῦσι κἂν τούτῳ, 'να δώσωμεν ἀμυδρὰν ἰδέαν τῶν Τουρκικῶν θεσμοθετημάτων, ἐρανιζόμενοι πᾶν εἴ τι δύναται 'να βάλῃ τὸν ἀναγνώστην εἰς θέσιν 'να γνωρίζῃ τὰ κυριώτερα καὶ περιεργότερα ἐξ αὐτῶν.

Ἡ ἐπιστήμη τοῦ Δικαίου καλεῖται παρὰ τοῖς Μουσουλμάνοις Ἴλμι σερί, διαιρούμενον εἰς Ἴλμι κελάμ (τὴν δογματικὴν θεολογίαν) καὶ εἰς Ἴλμι φικχίχ (τὴν κυρίως νομικὴν ἐπιστήμην), ὑποδιαιρούμενον εἰς τέσσαρα τμήματα καὶ πραγματευόμενον περὶ πάντων τῶν θρησκ. καὶ κοινων. ὑποχρεώσεων τῶν Ὀθωμανῶν.

Ἡ Μουσουλμανικὴ ἑπομένως νομοθεσία διαιρεῖται εἰς δύω μεγάλους κλάδους, τὸν Θεοκρατικὸν νόμον, θρησκευτικὸν ἐνταὐτῷ καὶ πολιτικὸν (σσεράτ), καὶ τὸν Πολιτικὸν (κανούν). Καὶ οἱ μὲν Θεοκρατικοὶ νόμοι, συντεταγμένοι εἰς τὴν καθαρωτέραν Ἀραβικὴν γλῶσσαν, περιέχουσι Α', τὸ Κχοὺρᾶν, περιλαμβάνον τὰς θρησκευτικάς, ἠθικὰς καὶ κοινωνικὰς ἐντολάς, ἢ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ· Β', τὸ Σουννά, ἢ τὰς παραδόσεις, ἄθροισμα τῶν Χαδδὶς, ἀποτελοῦν ἐξ συλλογὰς (ἐξ σεπτὰς βίβλους), ἢ τὸν λόγον τοῦ Προφήτου· Γ', τὰς ἐξηγήσεις καὶ τὰ δόγματα τῶν τεσσάρων πρώτων Κχαλιφῶν (Ἰτζμάϊ Οὐμμέτ)· καὶ Δ', τὴν συλλογὴν τῶν ἀποφάσεων τῶν Ἰμάμων τῶν πρώτων τοῦ Ἰσλαμισμοῦ αἰώνων (Κχιάς).

Οἱ δὲ πολιτικοὶ Νόμοι, ἢ τὸ πολιτικὸν τῆς Τουρκίας δίκαιον, συντεταγμένοι εἰς γλῶσσαν Τουρκικήν, περιέχουσι Α', τὸν Κανουνναμὲν τοῦ Μεγάλου Σουλεϊμάνου (τοῦ ἐπονομασθέντος διὰ τοῦτο Κανουννῆ), τὴν κυριωτέραν καὶ πληρεστέραν νομικὴν συλλογήν, τὸν Νομοκάνονα τῶν Τούρ-

χων· Β', τὰ τοπικὰ ἔθιμα ('Α α δ έ τ)· καὶ Γ', τὸ 'Ο ε ῶ ρ φ, θεσπίσματα ἢ Νεαρὰς τῶν Σουλτάνων, τὰ ὁποῖα 'δὲν εἶν' ἀμετάβλητα, οὔτε θεωροῦνται ὡς ὀργανικοὶ καὶ θεμελιώδεις θεσμοί, ἀλλ' ὡς διοικητικοὶ κανονισμοί, ἐπιδεκτικοὶ ἑπομένως τροποποιήσεως ἢ καὶ ἀκυρώσεως. Καὶ τὸ μὲν Σ ε ρ ὶ (ἱερὸς λόγος) εἶνε Νόμος θεμελιώδης, θεσμὸς, ἀνεπίδεκτος μεταβολῆς ἢ τροποποιήσεως· τὸ δὲ Κ α ν ο ὺ ν, νόμος ἁπλοῦς, καὶ οἷον συμπλήρωμα τοῦ Σερί· τὸ δὲ 'Οεῶρφ 'δὲν ἔχει νόμου ἰσχὺν, εἰ μὴ ἀφοῦ ἐπικυρωθῇ ὑπὸ τοῦ φετβᾶ τοῦ Σεΐχ-οὐλ-ἰσλάμ.

'Αλλὰ τὸ περιφημότερον ἄθροισμα τῆς Μουσουλμανικῆς Νομοθεσίας, κατὰ τὸ ὁποῖον οἵ τε νομοδιδάσκαλοι τῶν 'Οθωμανῶν διδάσκουσι καὶ οἱ δικασταὶ αὐτῶν δικάζουσι, καὶ τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Σουλεϊμάνου ἀποτελεῖ πλῆρες κῦρος ἐν τῷ Τουρκικῷ Κράτει, εἶνε τὸ Μ ο υ λ τ ε κ ά - ο ὺ λ - μ π ά χ ρ ἢ ο ὺ μ - μ π ο ὺ χ ρ (ἕνωσις τῶν [δύω] θαλασσῶν), ἔργον τοῦ σοφοῦ Σεΐχ 'Ιβραὴμ - Χαλεμπῆ, ἀποθανόντος τῷ 1549 ἐν ΚΠ, γραφὲν τὸ πρῶτον 'Αραβιστὶ, μεταφρασθὲν δὲ ἐπὶ τῶν Σουλτάνων 'Ιβραὴμ καὶ Μεχμὲδ τοῦ Δ' εἰς τὸ Τουρκικὸν, καὶ ἀναχωνευθὲν τῷ 1824, κατὰ διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως. Οἱ δύω τόμοι αὐτοῦ εἰς φύλλον περιέχουσιν ὀκτὼ ἰδιαιτέρους κώδηκας: τὸν θρησκευτικὸν, τὸν πολιτικὸν, τὸν στρατιωτικὸν, τὸν ἀστυκὸν, τὸν τῆς πολιτικῆς καὶ ποινικῆς δικονομίας, τὸν ποινικὸν, τὸν ἐμπορικὸν καὶ τὸν κυνηγετικόν. Τὸ δὲ περιεργότατον εἶνε, λέγει ὁ Henri Mathieu, ὅτι, ἐν ᾧ τὸ Κχοὺρ-ᾶν ἀπαγορεύει ῥητῶς πᾶσαν ἑρμηνείαν καὶ πᾶν σχόλιον ἐπὶ τοῦ θείου λόγου, αἱ ἑρμηνεῖαι καὶ τὰ σχόλια τῶν κατὰ καιροὺς Κχαλιφῶν καὶ Νομοδιδασκάλων τοῦ 'Ισλαμισμοῦ ὑπερίσχυσαν τοῦ καθ' αὐτὸ ἱεροῦ κειμένου, ὡς πρὸς τὴν Τουρκικὴν νομοθεσίαν· καὶ συνέβη εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο ὅ,τι καὶ εἰς τοὺς ΙΒ' Πίνακας τῆς ἀρχαίας 'Ρώμης, μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ 'Εδίκτου τοῦ νέου Πραίτωρος· μένει δηλαδὴ εὐλαβῶς ἀποτεθειμένον ἐν τοῖς σηκοῖς (μιχράμπ) τῶν τζαμίων, ἀναγινώσκεται, ἀποστηθίζεται, θαυμάζεται, ἀλλὰ 'δὲν ἐκτελεῖται.

Πολλὰ δὲ τῶν ἀρχαίων τοῦ Κορανίου καὶ τῶν ὑπομνηματιστῶν αὐτοῦ νομοθετήματα παρημελήθησαν ἢ περιέπεσον εἰς ἀχρηστίαν, καθότι ἡ τήρησις αὐτῶν, χρησιμεύουσα πιθανῶς εἰς τὰ τότε ἤθη, ἔφερεν ἐναργῶς ἐπὶ τῶν μετέπειτα χρόνων εἰς τὴν ἄτοπον ἀπαγωγήν. 'Ο δὲ Προφήτης, εἴτε καταλιπὼν τὴν ῥύθμισιν αὐτῶν εἰς τοὺς διαδόχους 'του, εἴτε νομίσας αὐτὰ ἐπουσιώδη, 'τὰ παρεσιώπησε. Κανονίσας, παραδ. χάριν, μετὰ τοσαύτης λεπτομερείας τὰ κατὰ τοὺς ἁγνισμοὺς, οὐδὲν προσδιώρισεν, ὡς εἴπομεν, ὡς πρὸς τὴν διαδοχὴν τῆς ὑπερτάτης ἐξουσίας.

Μετὰ τὰς νέας τοῦ Τανζιμὰτ μεταῤῥυθμίσεις, ἐδημοσιεύθη τῷ 1840·

νέος Ποινικὸς Κώδηξ· τῷ δὲ 1846 συλλογή τις ἐν εἴδει διοικητικοῦ Κώδηκος· καὶ τῷ 1850 Κώδηξ ἐμπορικὸς, περιέχων 315 ἄρθρα, μετάφρασις κατὰ γράμμα τῆς ἐμπορικῆς νομοθεσίας τῆς Γαλλίας.

Ὁ Νομοχάνων τοῦ Σουλεϊμάνου ἐμετρίασε τὴν κατὰ τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν καὶ τῆς κλοπῆς αὐστηρότητα τῶν πρώτων τοῦ Ἰσλαμισμοῦ νομοθετῶν, ἐπιτρέψας τὴν διὰ τοῦ ἀντιποίνου ἐξαγορὰν τοῦ ἐνόχου.

Ἐπίσης δύναται 'να λυτρώσῃ καὶ ὁ φονεὺς ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ θανάτου διὰ τῆς τιμῆς τοῦ αἵματος· ἀρκεῖ 'να πείσῃ περὶ τούτου τοὺς διεκδικοῦντας τὸν φόνον καὶ 'να συμφωνήσῃ μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ ποσοῦ· διότι ἡ πολιτεία 'δὲν ἐπεξέρχεται τὰς ἰδιωτικὰς δίκας· ἑπομένως ἀντιδίκου (δ α 6 α τ ζ ῆ) μὴ ὑπάρχοντος, τὸ ἔγκλημα μένει ἀτιμώρητον· »Nemine insequente, reus absolvitur«.

Μεταξὺ δὲ τῶν διαφόρων διατάξεων τοῦ Κανουνναμὲ, περιεργότεραί εἰσιν αἱ ἑξῆς, ὡς χαρακτηρίζουσαι τήν τε ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐγράφησαν, καὶ τὸ ἐθνικὸν τῶν Ὀθωμανῶν πνεῦμα. Αἱ μεταξὺ συνοίκων καὶ συγγενῶν κλοπαὶ 'δὲν τιμωροῦνται, εἰμὴ δι' ἁπλῆς μόνον ἐπιπλήξεως· διὰ πᾶσαν δὲ κλοπὴν πραχθεῖσαν ἐν ὑπαίθρῳ εἶν' ἀλληλεγγύως ὑπεύθυνοι πρὸς ἀποζημίωσιν τοῦ παθόντος οἱ κάτοικοι τοῦ πλησιεστέρου χωρίου. Εἰς τὰς ἐπιβαλλομένας ποινὰς ὑπάρχει διάκρισις μεταξὺ δούλου καὶ ἐλευθέρου, μεταξὺ γυναικὸς κ ε κ α λ υ μ μ έ ν η ς (= τιμίας) καὶ ἀ κ α λ ύ π τ ο υ. » Ὀ» φθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος«, ἀλλ' ὁ ἔνοχος δύναται, καθὼς εἴπομεν, 'να συμβιβασθῇ μετὰ τοῦ παθόντος, ἐξαγοράζων τὴν ποινὴν διὰ χρημάτων (ἀντιποίνου, Δ ι έ τ). Ὁ οἰνοπότης καταδικάζεται εἰς πρόστιμον ἑνὸς ἄσπρου (1) δι' ἕκαστον ποτήριον, ὁμοίως καὶ ὁ φιλήσας ἢ πειράσας ξένην γυναῖκα δι' ἕκαστον φίλημα ἢ ἄσεμνον ῥῆμα. Οἱ ὀψοποιοὶ εἶν' ὑπόχρεοι 'να γανόνωσι τὰ χαλκώματά 'των, οἱ δὲ βαλανεῖς 'να θερμαίνωσι προσφόρως τὰ βαλανεῖά 'των καὶ 'να ἔχωσιν ἰδιαίτερα περιζώματα διὰ τοὺς ἀπίστους, καθὼς καὶ οἱ κουρεῖς ἰδιαίτερα ὠμόλινα, ξυράφια καὶ κτένια.

Κατὰ τὸν Κ. Τορνάουφ, αἱ θεμελιώδεις ἀρχαὶ τῆς Μουσουλμανικῆς δικονομίας εἶν' αἱ ἑξῆς: Ἐν πάσῃ πράξει προϋποτίθεται πάντοτε ἡ ἀγαθὴ πίστις· μέσα δὲ ἀποδείξεων ὑπάρχουσι τρία· α', ἡ προφορικὴ ὁμολογία (Ἰκράρ)· 6', ἡ διὰ μαρτύρων ἀπόδειξις (Σαχαδέτ), καὶ γ', ὁ ὅρκος (Γεμίν)· τὰ δὲ ἔγγραφα δύνανται 'να χρησιμεύσωσιν ὡς ἁπλαῖ μόνον ἐνδείξεις, οὐχὶ δὲ καὶ ὡς ἀποδείξεις. Παραγραφὴ, ἐκτὸς δι' ὅσα ἀντικείμενα ἐκφρά-

(1) Πεντήκοντα ἄσπρα ἀπετέλουν ἓν χρυσοῦν δουκάτον.

ζεται ῥητῶς ὁ Νόμος, 'δὲν ὑπάρχει. Ὁ ὅρκος ἐπιβάλλεται δικαστικῶς εἰς μόνον τὸν ἐναγόμενον, διότι οὗτός ἐστι, κατὰ τὸν Μουσουλμανικὸν νόμον, ὁ ἀρνούμενος, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς τὸν ἐνάγοντα· ἐπιβάλλεται δὲ μόνον ὅταν 'δὲν ὑπάρχωσιν ἢ θεωρηθῶσιν ἀπαράδεκτοι οἱ μάρτυρες. Ὁ δὲ τύπος τοῦ ὅρκου παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς εἶνε: »Βαλλαχχῦ, Μπιλλαχχῦ, Ταλλαχχῦ«, (Μὰ τὸν Θεὸν, σὺν Θεῷ, ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ). Τὸ β' βιβλίον τοῦ Πολιτικοῦ Νόμου τῶν Ὀθωμανῶν (τὸ Ἐκιουδάτ) περιέχει τὰς περὶ συμβολαίων καὶ ἐν γένει τῶν ἀμοιβαίων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων κοινωνικῶν σχέσεων διατάξεις, καὶ πρῶτον περὶ γάμου.

Μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν παραδόξων τῆς Τουρκικῆς νομοθεσίας, τὰ ὁποῖα τὸ μὲν κοινὸν ἐν Εὐρώπῃ δίκαιον ἀποκρούει, ὁ δὲ Τοῦρκος, ἀκολουθῶν τὴν ὁδὸν τῆς φύσεως, φρονεῖ δικαιότατα, εἶνε καὶ τὸ ἑξῆς: ὁ κλέπτων τὸ τέκνον δούλου, τιμωρεῖται· ὁ δὲ τὸ τοῦ ἐλευθέρου, οὐχί· διότι τοῦ μὲν πρώτου δύναται ὁ νόμος 'να προσδιορίσῃ τὴν ἀξίαν, τοῦ δὲ δευτέρου, οὐχί· ἐπειδὴ τῶν πωλουμένων μόνον πραγμάτων εἶνε γνωστὸν τὸ ἀντίτιμον. Ὅθεν καὶ ἡ πρὸς τὸν Τιμοὺρ-λένγκ, λουόμενον, δοθεῖσα ὑπὸ τοῦ γελωτοποιοῦ 'του ἀπάντησις (1) ἦτον φυσικωτάτη, καὶ οὐδόλως προσβλητικὴ, καθὼς ἤθελέ τις εἰκάσῃ ἐκ πρώτης ἀκοῆς.

Τόκον ὁ Τουρκικὸς νόμος 'δὲν ἀναγνωρίζει, καὶ ἐν τοσούτῳ ἡ τοκογλυφία κατατρώγει μέχρις ὀστέων τοὺς κατοίκους· τὸ δὲ δημόσιον 'δὲν δύναται 'να δανεισθῇ, εἰμὴ κατασοφιζόμενον τοῦ νόμου καὶ πληρόνον ὑπερβάλλοντα τόκον. Ἡ δὲ Τουρκικὴ νομοθεσία, τιμωροῦσα ἀνηλεῶς ἐλαφρά τινα ἢ τὸ ἄτομον μόνον προσβάλλοντα ἐγκλήματα, οὐδὲν ὡρίσατο περὶ ἄλλων, ἐχόντων μεγίστην ἐπιῤῥοὴν ὡς πρὸς ὁλόκληρον τὴν κοινωνίαν. Ὁ βλάσφημος, παραδ. χάριν, τιμωρεῖται θανατικῶς, καὶ οὔτε αὐτὸς ὁ Σουλτάνος δύναται 'να 'τὸν σώσῃ, ἐν ᾧ κατὰ τοῦ ψευδομάρτυρος 'δὲν ὑπάρχει ποινὴ νενομοθετημένη· καὶ ἐν τοσούτῳ, ἐν τῇ Μωαμεθανικῇ νομοθεσίᾳ, ἡ μὲν δι' ἐγγράφων ἀπόδειξις ἀποκρούεται, ἔχει δὲ κῦρος ἡ ὁμολογία δύω μαρτύρων. Ἑπομένως ἡ μὲν ψευδομαρτυρία εἶνε τόσον συνήθης, ὥστε εἰς πολλὰς ὑποθέσεις τὸ ναὶ καὶ τὸ οὔ ἀποδεικνύεται συγχρόνως· δύω δὲ Μουσουλμάνοι ἐὰν συμφωνήσωσι 'να κατατρέξωσιν ἢ φορολογήσωσι Χριστιανὸν ἢ Ἑβραῖον, δύνανται 'να τὸν φοβερίσωσιν ὅτι θέλουσι καταμαρτυρήσῃ ἐναντίον 'του, ὡς βλασφημήσαντος τὴν πίστιν 'των. Ἐκ τοῦ ἐναντίου, κατὰ τὸ Κχοὺρ-ἂν, ἡ μαρτυρία τῶν ἀπίστων 'δὲν εἶνε δεκτή. Ὁ δὲ δικα-

(1) « Πόσον μὲ ἐκτιμᾷς; » Τὸν ἠρώτησεν ὁ Τιμούρ. — Δεκατρία δηνάρια, ἀπεκρίθη ὁ ἀστεῖος. — Καὶ διατί τόσον μόνον; — Διότι τόσον ἀξίζει τὸ πεστεμάλιόν 'σου.

στῆς, ὅς τις ἤθελε δεχθῇ τοιαύτην, κινδυνεύει 'να λιθοβοληθῇ ὑπὸ τῶν πιστῶν ὡς ἄνομος. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὸ Χάττι τοῦ Γκιουλ-χανὲ ἐτροποποίησε κατὰ τοῦτο τὸν Νόμον· ἀλλ' ἀπὸ τῆς διατάξεως ἄχρι τῆς ἐκτελέσεως μένει μέγα διάστημα· διότι, καὶ ἐκτελεστὴ ἂν ὑποτεθῇ ἡ διάταξις, ὁ μαρτυρήσων Χριστιανὸς ἢ Ἑβραῖος ἐναντίον Ὀθωμανοῦ κινδυνεύει 'να διασπασθῇ ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τοῦτο 'δὲν ἐκτίθεται δωρεάν. Ἡ δὲ διὰ μαρτύρων ἀπόδειξις εἶνε τόσον συνδεδεμένη μετὰ τῶν ἠθῶν καὶ τῆς νομοθεσίας, ὥστε ἡ νηστεία τοῦ Ῥαμαζανίου οὔτε ἄρχεται οὔτε παύει πρὶν δύω Μουσουλμάνοι μαρτυρήσωσιν ἐνώπιον τοῦ Κχαδῆ, ὅτι εἶδον αὐταῖς ὄψεσι τὴν νέαν σελήνην, καὶ ὁ Τάταρος (ἀγγελιοφόρος) κομίσῃ τὴν εἴδησιν ταύτην καὶ τὸ Ἰλάμι τοῦ Κχαδῆ, εἰς μὲν τὴν ΚΠ ἀπὸ τῆς Προύσης (διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου πρώτην κατόπτευσιν τῆς νέας σελήνης), εἰς δὲ τὰς λοιπὰς πόλεις ἀπὸ τῶν πλησιεστέρων καὶ ὑψηλοτέρων ὀρέων ἢ καὶ ἀπὸ τῆς ΚΠ. Ὥστε, πρὶν ἐπινοηθῇ ὁ Τηλέγραφος, 'δὲν ἦτον ἀσύνηθες 'να εὕρῃ τις, ἀπερχόμενος ἐκ ΚΠ εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἑορταζόμενον τὸ Μπαϊράμιον ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα.

Περίεργα εἶνε καὶ τὰ κατὰ τὴν υἱοθεσίαν (ἀ κ χ ι ρ ἐ τ), τὴν ὁποίαν ἔχουσι καὶ οἱ Τοῦρκοι, καθὼς καὶ τὴν τελετὴν τῆς διὰ τοῦ ὑποκαμίσου διαβιβάσεως· ἀλλ' ὁ υἱοθετηθεὶς 'δὲν κληρονομεῖ τὸν υἱοθετήσαντα, ἡ δὲ θετὴ μήτηρ φυλάττει ναμιχράμ ὡς πρὸς τὸν υἱοθετηθέντα· διότι, ἐὰν χηρεύσῃ, δύναται 'να 'τὴν νυμφευθῇ· τὸ αὐτὸ καὶ ἡ θυγάτηρ ὡς πρὸς τὸν υἱοθετήσαντα· ἐκτὸς μόνον ἐὰν ἡ θετὴ μήτηρ ἐθήλασε τὸν εἰσποιηθέντα, ἔστω καὶ σταλαγμοὺς μόνον τινας γάλακτος, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ συζύγου καὶ ἄλλων μαρτύρων. Τότε ὑφίσταται συγγένεια καὶ ἡ υἱοθεσία εἶνε ἱερὰ καὶ ἀδιάρρηκτος, καὶ ναμιχράμ 'δὲν ὑπάρχει. Ὁ φυσικὸς πατὴρ τοῦ υἱοθετηθέντος δύναται 'να λάβῃ αὐτὸν ὀπίσω· ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται 'να μὴ ἔλαβε παρὰ τοῦ υἱοθετήσαντος ποσότητά τινα, τὴν ὁποίαν ὅμως φροντίζουσι πάντοτε 'να γράφωσιν εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ συμβόλαιον πολὺ ἀνωτέραν τῆς πραγματικῶς δοθείσης, ὥστε 'να ἦνε δύσκολος ἡ ἀπότισις. Πάντοτε ὅμως ὀφείλει οὗτος 'να πληρώσῃ τὰ ἔξοδα τῆς διατροφῆς (ν α φ α κ ά). Ὁ μὴ γνωρίζων τοὺς συγγενεῖς 'του, νόθος φέρ' εἰπεῖν, ἠμπορεῖ, ἐὰν ἦνε ἄκληρος, 'να υἱοθετήσῃ ἄλλον, ἐπίσης ὅμως ἀμήτορα καὶ ἀπάτορα, καὶ τότε μόνον 'δὲν κληρονομεῖται ὑπὸ τοῦ δημοσίου. Ἄλλο περίεργον εἶνε ὅτι, κατὰ τὴν δογματικὴν νομοθεσίαν τῶν Ὀθωμανῶν, τὴν μὲν αἱρετικὴν γυναῖκα καί τοι δυνάμενος καὶ ὀφείλων ὁ Μουσουλμάνος 'να ἐπιστρέψῃ διὰ τῆς βίας εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, δὲν δύναται ὅμως πρὸ τούτου 'να συνάψῃ καὶ συνοικέσιον μετ' αὐτῆς, οὔτε καὶ 'να 'τὴν πλησιάσῃ· τὴν δὲ ἄπιστον γυναῖκα δύναται μὲν

'να λάβη σύνευνον, 'δὲν δύναται ὅμως 'να τὴν βιάση 'να ἀλλαξοπιστήση. Καὶ τοῦτο διότι ὁ νομοθέτης τὴν μὲν ἀποπλάνησιν τοῦ ὀρθοδόξου ἀνδρὸς ὑπὸ τῆς αἱρετικῆς γυναικὸς ἔκρινε πιθανὴν καὶ ἑπομένως ἐπίφοβον, τὴν δὲ ὑπὸ τῆς ἀπίστου ἐπιστροφὴν τοῦ Μουσουλμάνου εἰς τὴν θρησκείαν 'της 'δὲν εἶχεν ἀφορμὴν 'να ὑποπτεύση. Δι' ἄλλον λόγον ὁ 'Οθωμανὸς 'δὲν δύναται 'να πλησιάση τὴν ἑτερόθρησκον αὐτοῦ αἰχμάλωτον, ἐν ὅσῳ εὑρίσκεται ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ 'Οθωμανικοῦ Κράτους, διότι ἐνδέχεται 'να δραπετεύση κύουσα αὕτη ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὸ γεννηθησόμενον 'να ἀνατραφῇ εἰς ἄλλην παρὰ τὴν Μωαμεθανικὴν θρησκείαν.

Πολλὰς τοιαύτας νομικὰς διατάξεις ἡ 'Οθωμανικὴ Κυβέρνησις, ἄριστα ποιοῦσα, ἀφῆκεν ἀνεφαρμόστους, καὶ ἰδίως τὰς πρὸς ποινὴν τῶν θρησκευτικῶν παραβάσεων εἰθισμένας, ὅπως περιελθοῦσαι τῷ χρόνῳ εἰς ἀχρηστίαν λησμονηθῶσιν. Εἰς τοῦ καταλύοντος ἀναφανδὸν τὴν τοῦ 'Ραμαζὰν νηστείαν τὸν λάρυγγα ὁ νόμος προστάττει 'νὰ χυθῇ μόλυβδος λυωμένος· ὁ ἔνοχος ἐγκλήματος Σεΐχ-οὐλ-ἰσλάμης ἐκοπανίζετο ἐν ἰγδίῳ· ἡ μετ' ἀπίστου μοιχευομένη ἐλιθοβολεῖτο ἢ ἐθάπτετο ζῶσα μετὰ τοῦ μοιχοῦ κτλπ. 'Αλλ' ὁ Προφήτης, φρονίμως ποιῶν, ἀπήτησε, θέλων, ὡς λέγουσι, 'να σώση ἕνα τῶν ἀγαπητῶν αὐτῷ στρατηγῶν, διὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔγκλημα τέσσαρας μάρτυρας αὐτόπτας, πρᾶγμα σχεδὸν ἀδύνατον. 'Ενίοτε ὅμως ἡ ἐξουσία βιάζεται 'να ἐνδώση εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς κοινῆς γνώμης, ἐκμειλίσσουσα τὸν ὄχλον, καὶ προλαμβάνουσα τὰς αὐτοδικίας καὶ τὰς στάσεις, καθὼς περὶ τὰ 1680 (;) 'Οθωμανός τις, Μεχμὲδ-ἐφέντης, ἐπιλεγόμενος Πὰτ-μπουρούν, ἄνθρωπος πεπαιδευμένος καὶ σεμνῆς διαγωγῆς, ὑπηρετῶν ἐν τοῖς τοῦ 'Ρεΐζ-ἐφέντη γραφείοις, ἐλιθοβολήθη ἐν τῷ 'Ιπποδρόμῳ, διότι, κατηχηθεὶς ὑπὸ τῆς συνοικούσης αὐτῷ 'Ρωσσίδος τὴν τῶν Χριστιανῶν πίστιν, ἐκήρυττε δημοσίᾳ τὴν θεότητα καὶ τὰ δόγματα τοῦ Χριστοῦ.

Τῷ δὲ 1679 (;) 'Οθωμανίς, συλληφθεῖσα ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευομένη ὑπὸ 'Ιουδαίου, κατεδικάσθη 'να λιθοβοληθῇ, καὶ ὑπέστη τὴν ποινήν, ἀνοιχθέντος βόθρου πρὸ τοῦ τεμένους Σουλτὰν-'Αχμέδ. 'Ο δὲ 'Ιουδαῖος, ἐπειδὴ τῇ προτεραίᾳ εἶχεν ἐξομόση, ἐκαρατομήθη κατὰ χάριν.

'Αξιομίμητον φρονῶ ἐκ τῆς Τουρκικῆς νομοθεσίας καὶ τὸ ὅτι οὐδεὶς δύναται 'να κτίση οὔτε ναόν, οὔτε φιλανθρωπικὸν ἢ κοινωφελὲς κατάστημα, ἐὰν καὶ 'δὲν 'τὸ προικίση συγχρόνως δι' ἀκινήτων κτημάτων (Β ἀ κ φ), εἰς τρόπον ὥστε ὄχι μόνον 'να διατηρῆται χωρὶς 'να ἐπιβαρύνη τὸ δημόσιον, ἀλλὰ καὶ 'να ἀνεγείρηται ὅταν πάθη ὑπὸ συμφορᾶς ἢ τοῦ χρόνου. Τὸ δὲ μᾶλλον ζηλωτὸν εἶνε, ὅτι οὐδεὶς δύναται 'νὰ κτίση ναόν, ἐὰν συγχρόνως

ἢ καὶ προηγουμένως 'δὲν κτίσῃ καὶ σχολεῖον· οἱ δὲ Σουλτάνοι καὶ μεγιστᾶνες, ὄχι μόνον σχολεῖον, ἀλλὰ καὶ πτωχοτροφεῖον.

Περὶ Ἰδιοκτησίας.

Οἱ κάτοικοι τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας διακρίνονται ἐνώπιον τοῦ Νόμου καὶ τῶν δικαστηρίων εἰς Μουσουλμάνους κατακτητὰς (ἀσκέρ, ὅθεν ὁ Κχαδῆ-οὐλ-ἀσκὲρ, τὸ ὁποῖον 'δὲν σημαίνει ἀκριβῶς Στρατοδίκης) καὶ εἰς ὑπηκόους μὴ Μουσουλμάνους (Μπελαδῆ [Ἰθαγενεῖς] ἢ Ζιμμὶ), τοὺς κοινῶς καλουμένους Ῥεαγιὰ (κατὰ λέξιν, ποίμνιον). Κατὰ τὴν διάκρισιν ταύτην, οὐδεὶς ξένος, μὴ ὑπήκοος, δύναται 'να ἔχῃ ἰδιοκτησίαν ἐν Τουρκίᾳ· ὅσοι δὲ ἔχουσι τοιαύτας, ἔχουσιν αὐτὰς ἢ ἐπ' ὀνόματι τῶν ἰδίων αὐτῶν γυναικῶν, ὑποτιθεμένων ἢ καὶ οὐσῶν ὑπηκόων, ἢ ἐπ' ὀνόματι τρίτου τινός, πάντοτε ὅμως ὑπηκόου. Ὅθεν καὶ ἐφ' ἡμῶν, τὰς γαίας, ὅσας εἶχε παραχωρήσῃ ὁ Σουλτάνος Ἀμπδ-οὐλ-Μετζὴδ ἐκ τῶν περὶ τὴν Σμύρνην τῷ Λαμαρτίνῳ, 'δὲν 'τὰς ἐξουσίαζεν αὐτός, ἀλλ' ὁ Κ. Βαλτατζῆς, εἰς ὄνομα τοῦ ὁποίου, ὡς ῥεαγιᾶ, παρεχωρήθησαν.

Κατὰ τὸ Κχοὺρ-ἄν, ἡ γῆ ἀνήκει εἰς μόνον τὸν θεόν, ὅς τις παραχωρεῖ (κληροδοτεῖ) αὐτὴν ᾧ ἂν βουληθῇ. Ἑπομένως πᾶσα ἰδιοκτησία, ἀνήκουσα ἀρχικῶς εἰς τὸν θεόν, ἀνήκει δικαιωματικῶς εἰς τὸν κυρίαρχον τοῦ Ἰσλαμισμοῦ (Ἰμὰμ), ὅς τις εἶνε ἡ σκιὰ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ δὲ Ἰμὰμ ἀλλοτριοῖ τὸ ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας τοῦτο δικαίωμά 'του χάριν τῶν Μουσουλμάνων ἢ καὶ μὴ Μουσουλμάνων, ἐπὶ πληρωμῇ ἢ δεκάτου μόνου, ἢ δεκάτου καὶ γεωμόρου. Οἱ δὲ νέοι οὗτοι ἰδιοκτῆται ἀποκτῶσιν ἑπομένως, δυνάμει τῆς παραχωρήσεως ταύτης, πλήρη δικαιώματα ἰδιοκτησίας ἐπὶ τῶν γαιῶν τούτων, καὶ δύνανται ἄρα 'να 'τὰς διαθέσωσι, 'να 'τὰς διαιρέσωσιν, ἢ καὶ 'να 'τὰς ἀφιερώσωσι πρὸς ἵδρυσιν ἱερῶν ἢ ἀγαθοεργῶν καταστημάτων. Τὰ αὐτὰ δικαιώματα ἔχει ὁ Κυριάρχης καὶ ἐπὶ τῶν κτημάτων τῆς οἰκογενείας 'του ἢ τοῦ στέμματός 'του, τῶν καλουμένων Χάς, ὧν τὴν ἐπινομὴν χαρίζει, ὡς ἀμοιβήν, οἷς ἂν βούληται τῶν οἰκείων 'του, ἢ τῶν μεγιστάνων. Τῶν δικαιωμάτων δὲ τούτων 'δὲν μετέχουσιν οἱ καρπούμενοι (ἐπινεμόμενοι) κτήματα τοῦ Κράτους, παραχωρηθέντα αὐτοῖς διὰ στρατιωτικὰς ὑπηρεσίας· διότι 'δὲν δύνανται οὔτε 'να 'τὰ ἐκποιήσωσιν, οὔτε 'να 'τὰ διαιρέσωσιν, οὔτε 'να τ' ἀφιερώσωσιν ὡς Βάκφ· μεταβαίνουσι δὲ ταῦτα εἰς τὰ ἄῤῥενα μόνον τέκνα 'των ἐπὶ ταῖς αὐταῖς ὑποχρεώσεσιν· ἀλλὰ πρέπει, μετὰ θάνατον τοῦ πατρός, 'να λάβῃ ὁ υἱὸς νέον δίπλωμα, ἢ ἀνανέωσιν τῆς δωρεᾶς, παρὰ τοῦ κυριάρχου.

Κατὰ δὲ τοὺς φετφάδες τοῦ διασήμου Μουφτῆ Ἐμπ-οὺσ-σουοὺδ, τριῶν εἰδῶν ἰδιοκτησίαι ὑπάρχουσιν ἐν ὅλῳ τῷ Ἰσλαμικῷ Κράτει· ὧν ἡ μὲν πρώτη σύγκειται ἐκ κτημάτων τελούντων δέκατον μόνον (ἀάσρ, καὶ οὐχὶ χαράτζ), καὶ καλουμένων διὰ τοῦτο Ἔ ρ ζ ι ἀ α σ ρ ι γ ὲ, καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ παραχωρηθέντα τοῖς πρώτοις Μουσουλμάνοις κατακτηταῖς (μ ο ύ λ κ)· ἡ δὲ δευτέρα ἐκ κτημάτων, τὰ ὁποῖα, ἐν καιρῷ τῆς κατακτήσεως, ἔμειναν μὲν εἰς τοὺς τότε αὐτῶν ἰδιοκτήτας μὴ Μουσουλμάνους, ἀλλ᾽ ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ 'να πληρόνωσιν, οὐ μόνον τὸν ἔγγειον φόρον (μουβαζὰφ) καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ προϊόντος δέκατον (μουκαζεμὲ), ἀλλὰ καὶ τὸ χαράτζ, καλοῦνται δὲ Ἔ ρ ζ ι χ α ρ α τ ζ ι έ· ἡ δὲ τρίτη, ἐκ κτημάτων ἀνηκόντων εἰς τὸ στέμμα, ὧν τὴν ἐπινομὴν τὸ δημόσιον ἐπεφύλαξεν, ἐν καιρῷ τῆς κατακτήσεως, εἰς ἑαυτὸ, καὶ ἐξ αὐτῶν παραχωρεῖ τὴν διὰ βίου ἐπινομὴν, ἐν εἴδει ἰδιοκτησίας, εἰς ἰδιώτας, ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας ἐν καιρῷ πολέμου, καὶ ταῦτά εἰσι τὰ καλούμενα Τ ι μ ά ρ ι α καὶ Ζ ι α μ έ τ ι α, τὰ ὁποῖα οἱ λαμβάνοντες παραχωροῦσι πάλιν εἰς δευτέρους ἐπικαρπωτὰς, ἢ καὶ εἰς τοὺς προτέρους αὐτῶν ἰδιοκτήτας, οἵτινες, ἐπεργαζόμενοι αὐτὰ, πληρόνουσιν εἰς αὐτοὺς, πρῶτον μὲν, τὸ δέκατον, ἔπειτα δὲ τὸν ἐγκτητικὸν ἢ ἐπικαρπίας φόρον (ρέσμι τσὶφτ ἢ δεωνοὺμ ἢ ταποῦ), καὶ τρίτον τὸ γεώμορον, τὸ ὁποῖον καταντᾷ ἐνίοτε μέχρι τοῦ ἡμίσεος.

Ἑπομένως τὰ κτήματα ἐν Τουρκίᾳ εἶνε τριῶν ἢ μᾶλλον τεσσάρων εἰδῶν: Μ ο ὺ λ κ, καθαυτὸ ἰδιοκτησία· Ἰ τ ζ α ρ ὲ ϊ β α χ χ ι δ έ· Ἰ τ ζ α ρ ὲ ϊ τ ε ϊ σ ὶ ἢ Β ά χ φ, καὶ Τ α π ο ύ.

Τὰ λεγόμενα Β α χ ο ὺ φ εἶνε κτήματα ἀνατεθειμένα ἢ εἰς ναοὺς, ἢ εἰς ἀγαθοεργὰ καταστήματα, εἴτε κατὰ κληροδότησιν, εἴτε καὶ κατ᾽ ἰδιαιτέρας συμφωνίας, καὶ τοῦτο, οὐχὶ πάντοτε πρὸς διατήρησιν τοῦ ναοῦ ἢ τοῦ καθιδρύματος, ἀλλὰ πρὸς ἐξασφάλισιν μέρους τῆς περιουσίας τοῦ κληροδότου ἀπὸ τῆς ἁρπαγῆς καὶ αὐθαιρεσίας τῶν δανειστῶν 'του ἢ καὶ αὐτῆς, πρὸ τεσσαράκοντα μόλις ἐτῶν, τῆς Κυβερνήσεως. Κατ᾽ αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ τρία τέταρτα σχεδὸν τῶν ἐν Τουρκίᾳ ἀκινήτων κτημάτων εἶνε Βαχούφια, καὶ ἐν τοσούτῳ τὰ ἀπ᾽ αὐτῶν ἐτήσια εἰσοδήματα μόλις συνεποσοῦντο πρὸ 15 ἐτῶν εἰς εἴκοσιν ἑκατομμύρια γροσίων, καὶ, τὸ παραδοξότερον, τὸ δημόσιον εἶν᾽ ὑπόχρεων 'να πληρόνῃ κατ᾽ ἔτος δώδεκα ἑκατομμύρια πρὸς διατήρησιν τῶν ἱερῶν καὶ ἀγαθοεργῶν ἱδρυμάτων! Αἰτία τῆς δυσαναλογίας ταύτης 'δὲν εἶνε τόσον αἱ καταχρήσεις, ἀλλ᾽ ἡ σμικρότης τοῦ ἐγκτητικοῦ φόρου, ὑπολογισθέντος εἰς τὰ πρὸ 300 ἐτῶν ἐν χρήσει νομίσματα, τῶν ὁποίων ἡ ἀξία ὑπετιμήθη ἔκτοτε εἰς 70 τοῖς 100. Τὴν ἀνωμαλίαν ταύτην καὶ σκέπτεται πρὸ ἐτῶν καὶ δύναται εὐκόλως καὶ δι᾽ ὀλίγης ἀναλόγως δα-

πάντης 'να διορθώση ἡ Κυβέρνησις, ἐξαγοράζουσα τὰ Βακούφια, ἀφ' οὗ μάλιστα ὁ φόβος τῶν αὐθαιρέτων δημεύσεων ἐξέλιπε, καταργηθεισῶν πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν, ὅς τις κυρίως συνετέλει, ὡς εἴπομεν, πρὸς αὔξησιν τῶν Βακουφίων (1).

Κατὰ τὸ ἔθιμον λοιπὸν τοῦτο, ἕκαστος ἰδιοκτήτης ἀκινήτου κτήματος δύναται 'να παραχωρήσῃ τοῦτο εἰς τὴν κυριότητα ἑνὸς τζαμίου ἐπὶ πολλοστημορίῳ (δέκα ἢ δεκαπέντε μόνον τοῖς ἑκατὸν) τῆς ἀξίας 'του, ἐπιφυλάττων εἰς ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἀπογόνους 'του τὴν ἐπινομὴν, καὶ 'να ἐξακολουθῇ καρπούμενος αὐτὸ, ὡς ἐὰν 'τῷ παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ τζαμίου, πληρόνων εἰς αὐτὸ κατ' ἔτος τὸν τόκον (πρὸς 12—15 τοῖς 100) τοῦ ληφθέντος τιμήματος, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰ τ ζ α ρ ἐ, μέχρις ὅτου ἐκλίπωσιν ἅπαντες οἱ κατ' εὐθεῖαν αὐτοῦ ἀπόγονοι, εἰς τοὺς ὁποίους, διαδεχομένους μετὰ θάνατον αὐτὸν, δύναται καὶ ζῶν νὰ μεταβιβάσῃ τὸ τῆς ἐπινομῆς τοῦτο δικαίωμα, πληρόνων διὰ πᾶσαν τοιαύτην μεταβίβασιν 3 τοῖς 100 ἐπὶ τοῦ ληφθέντος τιμήματος εἰς τὸ τζαμίον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ κτῆμα οὔτε 'να δημευθῇ δύναται, οὔτε 'να ἐκποιηθῇ ἢ κατασχεθῇ ὑπὸ δανειστῶν. Ἐὰν δὲ ἀμελήσῃ ἐπὶ τρία συνεχῆ ἔτη τὴν πληρωμὴν ταύτην, τὸ τζαμίον οἰκειοποιεῖται τὸ κτῆμά 'του.

Ἄλλο εἶδος παραχωρήσεως εἰς ἱερὸν κατάστημα γίνεται ἐπὶ ἰσοβίῳ συντάξει ἢ αὐτοῦ μόνου τοῦ παραχωρητοῦ, ἢ καὶ τῶν κατ' εὐθεῖαν ἀπογόνων 'του.

Ἐκ τῆς παραχωρήσεως δὲ ταύτης ὠφελοῦνται καὶ οἱ Χριστιανοὶ, καὶ αὐτὰ τὰ μοναστήρια, τῶν ὁποίων ἐνιὰ εἶσι Βακούφια (2).

Ἕκαστον δὲ Τζαμίον ἐκ τῶν ἐχόντων τοιαῦτα Βάκφ, ἔχει τὸν ἔφορόν 'του (Ν α ζ ὶ ρ) καὶ τὸν διευθυντήν 'του (Μ ο υ τ ε δ ε λ ῆ), οἱ ὁποῖοι ὑπερπλουτοῦσιν. Ἐκ δὲ τῶν προσόδων τούτων, ἀφ' οὗ δαπανηθῶσι τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς διατήρησιν τοῦ τζαμίου, τὰ περισσεύοντα ἀποταμιεύονται εἰς τὸν ἰδιαίτερον τοῦ Σουλτάνου Χαζνέν, ἢ δανείζονται ἐπὶ τόκῳ μετριωτάτῳ, ἢ διατίθενται πρὸς ἀγορὰν ἄλλων κτημάτων προσοδοφόρων, τὰ ὁποῖα ὅμως, ἐπειδὴ εἶνε ἀφορολόγητα, τὸ δημόσιον στερεῖται κατ' ἔτος μεγάλου μέρους προσόδων, καθὰ προείρηται (3).

(1) Ἴδε περὶ τῶν προσόδων ἐν γένει τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους τὴν ἀξιόλογον πραγματείαν τοῦ μακαρίτου Κὼρ, γραμματέως τῆς ἐν ΚΠ Γαλλικῆς Πρεσβείας, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ Revue des deux Mondes τοῦ 1850, σελ. 933. (2) Ἴδε σελ. 476 τοῦ Β' Μέρους. (3) Ἴδε σελ. 247.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Διαίρεσις τοῦ χρόνου.

Γνωστὸν ὅτι τὸ Μωαμεθανικὸν ἔτος εἶνε σεληνιακὸν, καὶ ἑπομένως περιλαμβάνει 354 ἡμέρας, 8 ὥρας καὶ 48 λεπτά. Ὅθεν, ἵνα τὰ κλάσματα ταῦτα μὴ παραπίπτωσιν, οἱ ἀστρονόμοι τῶν Ὀθωμανῶν, συνήθως ἐπιτηδειότατοι, ὥρισαν, κατὰ μίμησιν πιθανῶς τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες ἐμέτρουν τότε τὰ ἔτη 'των ἀπὸ τοῦ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ διωγμοῦ (;), ἕνα τριακονταετῆ κύκλον, οὗ τινος τὰ μὲν δεκαεννέα ἔτη εἶνε 354 ἡμερῶν, τὰ δὲ λοιπὰ ἕνδεκα 355. Ἐπειδὴ λοιπὸν, κατὰ τὴν βάσιν ταύτην, τὸ Τουρκικὸν ἔτος εἶνε μικρότερον τοῦ ἡλιακοῦ, ποτὲ μὲν κατὰ δέκα, ποτὲ δὲ κατὰ ἕνδεκα ἡμέρας, πρέπει, πρὸς συμβιβασμὸν ἄμφω τῶν ἐνιαυτῶν, κατὰ τριάκοντα τρία ἔτη, 'να προστίθηται μὲν ἓν ἔτος διὰ τὸ Τουρκικὸν, 'ν' ἀφαιρῆται δὲ διὰ τὸ Χριστιανικόν. Ἀλλ' ἡ ἀφαίρεσις αὕτη συναποσπᾷ κατὰ τριακονταετίαν ἓξ ἡμέρας, τὰς ὁποίας 'δὲν πρέπει 'να λησμονῇ ὁ ὑπολογίζων.

Γνωστὸν δὲ εἶν' ἐπίσης, ὅτι ἡ ἐποχὴ, ἀφ' ἧς οἱ Μωαμεθανοὶ ἄρχονται τῆς χρονολογίας αὐτῶν, εἶνε τὸ Χ χ ι τ ζ ρ έ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου οἱ Εὐρωπαῖοι ἔπλασαν τὴν Ἐ γ ί ρ α ν. Ἡ λέξις αὕτη εἰς τὸ Ἀραβικὸν 'δὲν σημαίνει φυγὴν, ἀλλ' ἁπλῶς ἀναχώρησιν (ἔξοδον) ἢ μετοικεσίαν· συνέβη δὲ κυρίως περὶ τὸν τρίτον μῆνα τοῦ Ἀραβικοῦ ἔτους, καλούμενον Πρῶτον Ῥεμπιὰ (Ῥεμπὶ-οὐλ-ἐββέλ). Ἀλλ' ὁ Ὀμὲρ, ὁ δεύτερος διάδοχος τοῦ Μωάμεθ, ὅτε, μετὰ δεκαεπτὰ ἔτη, καθιέρωσε τὸ συμβὰν τοῦτο ὡς ἐποχὴν, ἀπεφάσισεν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ 'να συνάρχηται μετὰ τοῦ ἐν χρήσει Ἀραβικοῦ ἔτους, 'να 'τὴν ἀναβιβάσῃ μέχρι τῆς α' τοῦ Μουχαρρὲμ, πρώτου μηνὸς τοῦ ἔτους τούτου. Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος (622 ἀπὸ Χριστοῦ) ἡ ἡμέρα αὕτη συνέπεσε παρασκευὴν, 16 Ἰουλίου, ἀπ' αὐτῆς ἀκριβῶς πρέπει 'να χρονολογῆται καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ Μωαμεθανικοῦ ἔτους.

Ἵνα εὕρῃ λοιπόν τις τὸ ἑκάστοτε Τουρκικὸν ἔτος, πρέπει πρῶτον 'ν' ἀφαιρέσῃ τοῦ χριστιανικοῦ τὰ πρὸ τοῦ Χχιτζρὲ 622 χριστιανικὰ ἔτη, καὶ ἔπειτα 'να προσθέσῃ εἰς τὸ ὑπολειπόμενον τὰς ἕνδεκα ἡμέρας, καθ' ἃς ἐλαττοῦται κατ' ἔτος τὸ σεληνιακὸν ἡμερολόγιον τοῦ ἡλιακοῦ, δηλαδὴ ἓν περίπου ἔτος κατὰ τριαντατρία ἔτη. Παραδ. χάριν, ἐκ τοῦ 1869 ἔτους ἀφαιρουμένων τῶν 622, μένουσι 1247· εἰς ταῦτα δὲ προστιθεμένων τριακονταοκτὼ ἐτῶν, τὸ ἐνεστὼς Τουρκικὸν ἔτος εἶνε τὸ 1285—1286 (1)

(1) Περὶ τοῦ Χρονολογικοῦ συστήματος τῶν Ὀθωμανῶν, ἴδε τὸ περὶ Χρονολογίας ἐγχειρίδιον

Εἴπομεν ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Μωάμεθ ἀπὸ τῆς Μέκκας εἰς τὴν Μεδίνην ἄρχεται τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ Χιτζρὲ, αὕτη δὲ συνέπεσεν εἶναι ἡ 16 Ἰουλίου τοῦ 622. Πολλοὶ ὅμως ἀντ' αὐτῆς λαμβάνουσιν ἐσφαλμένως, λέγει ὁ Χάμμερ, τὴν 15 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς, καὶ διὰ τοῦτο συμπίπτει πολλάκις, ὥστε αἱ χρονολογίαι τινῶν συμβάντων 'να διαφέρωσι κατὰ μίαν ἡμέραν παρὰ τοῖς Ἱστορικοῖς τῶν Ὀθωμανῶν καὶ Χριςιανῶν. Παραδ. χάριν, ὁ Σουλτὰν-Μουρὰδ Δ' ἀπέθανε, κατὰ μὲν τοὺς τῶν Τούρκων ἱστορικοὺς, τῇ 9 Φεβρουαρίου τοῦ 1640 (16 τοῦ Σεβὰλ τοῦ 1049), κατὰ δὲ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Σχμὶθ, τῇ 8 Φεβρουαρίου. Ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι τὸ Τουρκικὸν ἡμερονύκτιον 'δὲν ἄρχεται, καθὼς παρ' ἡμῖν, ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου.

Δύω εἰδῶν μῆνας ἔχουσιν οἱ Ὀθωμανοί: τοὺς ἡλιακοὺς, ἀναλογοῦντας πρὸς τοὺς ἡμετέρους, καὶ τοὺς σεληνιακούς. Καὶ τῶν μὲν πρώτων τὰ ὀνόματα εἶνε τὰ ἑπόμενα:

Κιανοὺν-ὑ-σανὶ,	Ἰανουάριος	Τεμμοὺζ	Ἰούλιος
Χουμπὰτ ἢ Σσουμπὰτ,	Φεβρουάριος	Ἀμπ ἢ Ἀγοστὸς,	Αὔγουστος
Μὰρτ	Μάρτιος	Ἐϊλοὺλ	Σεπτέμβρ.
Νισὰν	Ἀπρίλιος	Τεσσρὶν-ὑ-ἐββὲλ	Ὀκτώβρ.
Ἀϊὰρ ἢ Μαΐς,	Μάιος	Τεσσρὶν-ὑ-σανὶ	Νοέμβρ.
Χαζιρὰν	Ἰούνιος	Κιανοὺν-ὑ-ἐββὲλ	Δεκέμβρ.

Τῶν δὲ δευτέρων τὰ ἑξῆς:

Μουχαῤῥὲμ (30 ἡμερῶν).	Ῥετζὲμπ (30 ἡμερῶν).
Σεφὲρ (29 ἡμερῶν).	Σσαμπὰν (29 ἡμερ.).
Ῥέμπμπι οὐλ ἐββὲλ (30 ἡμερῶν).	Ῥαμαζὰν (30 ἡμερ.).
Ῥέμπμπι οὐλ ἀχχὺρ (29 ἡμερῶν).	Σσεβὰλ (29 ἡμερ.).
Τζεμάζι οὐλ ἐββὲλ (30 ἡμερ.).	Ζιλκαδὲ (30 ἡμερ.).
Τζεμάζι οὐλ ἀχχὺρ (29 ἡμερ.).	Ζιλχιτζὲ (29 ἡμερ.).

Διὰ τὸ οἰκονομικὸν δὲ αὐτῶν σύστημα μεταχειρίζονται τὸ ἡλιακὸν ἔτος, διαιροῦντες αὐτὸ εἰς δύο ἑξάμηνα· τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μέχρι τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου μέχρι τοῦ Ἁγίου

τοῦ Γερμανοῦ Ἴδελερ (Lehrbuch der Chronologie von Dr. Ludwig Ideler, Berlin 1831), ἐκ τοῦ ὁποίου ἐρανισάμενος ὁ μακαρίτης Μ. Ποτλῆς, ἐδημοσίευσεν ἐν φυλλαδ. 98, Τόμ. Ε', σελ. 40, κ. ε. τῆς Ν. Πανδώρας, σπουδαίαν διατριβήν.

Γεωργίου. Ὁ δὲ νῦν Σουλτάνος, προθέμενος, φαίνεται, 'ν' ἀντεισάξῃ κατ' ὀλίγον, εἰς τὸ πολιτικὸν τοὐλάχιστον μέρος, ἀντὶ τοῦ σεληνιακοῦ τὸ ἡλιακὸν ἡμερολόγιον, οὐ μόνον τὴν ἑορτὴν τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως αὐτοῦ ὥρισεν εἰς τὴν αὐτὴν πάντοτε ἡμέραν, κατὰ τὸ Χριστιανικὸν Καλανδάριον, ἀλλὰ καὶ τὴν διδομένην αὐτῷ κατὰ σεληνιακὸν μῆνα ἐπιχορήγησιν ἐκ δεκαπέντε χιλιάδων πουγγίων διέταξε 'να δίδηται τὴν πρώτην ἑκάστου Γραικικοῦ μηνός, χαρίσας οὕτως εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον πέντε χιλιάδας πουγγίων κατ' ἔτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἡ Ἐκκλησία.

» Ἀναλλοίωτος ἐν μέσῳ ἀλλοιώσεων σὺ μένεις,
» Μετεβλήθησαν τὰ πάντα, ἀλλὰ σὺ δὲν μετεβλήθης,
» Μένεις ἡ αὐτὴ καὶ Μία,
» Ὦ Καθόλου ΕΚΚΛΗΣΙΑ!

(Ταντολίδης).

ΟΤΑΝ πρώτην φορὰν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἤχθη δέσμιος εἰς Ῥώμην, ὅπου, καὶ χωρὶς τούτου, ἐπόθει καὶ αὐτὸς πρὸ πολλοῦ 'να ὑπάγῃ (1), ἂς φαντασθῇ τις, ἐὰν ἦνε δυνατὸν, τί ἤθελον ὑποθέσῃ οἱ ἐν τῇ ὑπερηφάνῳ ἐκείνῃ βασιλευούσῃ τοῦ Κόσμου Συγκλητικοί, Πατρίκιοι, Ὕπατοι, Αὐτοκράτορες κλπ., ἐάν τις ἔλεγεν αὐτοῖς ὅτι ὁ ἄθλιος οὗτος σκηνοῤῥάφος ἦτον ὁ ἀπεσταλμένος ἑνὸς, οὗ τινος τὸ ὄνομα ἔμελλεν ἐντὸς τριῶν ἑκατονταετηρίδων 'να πληρώσῃ πᾶσαν τὴν τότε οἰκουμένην, καὶ ἐνώπιον τοῦ ὁποίου πάντες οἱ θεοὶ τῆς Ῥώμης, τῶν ὁποίων τὰ εἴδωλεῖα ἠριθμοῦντο ἐν αὐτῇ ὑπὲρ τὰ τετρακόσια, ἔμελλον 'να καταβληθῶσιν εἰς χοῦν, ἢ 'να μεταβληθῶσιν εἰς ναοὺς τοῦ δεσμώτου τούτου καὶ τοῦ ἐντολέως του! Ἀλλ' οὕτως ηὐδόκησεν ὁ Θεὸς, 'να ἐκλέξῃ » τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξουθενημένα, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ, ὅπως μὴ καυχήσηται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ«.

Ἀλλ', ἀφ' οὗ τὸ νέον δένδρον τῆς Ἐκκλησίας ἔλαβεν ἀποχρῶσαν ἰσχὺν,

(1) Ἴδε Πράξ. ΙΘ΄, 21 καὶ Ἐπιστ. πρὸς Ῥωμ. ΙΕ΄, 23.

τότε ὁ Κύριος ἐπέτρεψε 'να ἐπιπέσωσι κατ' αὐτοῦ καὶ 'να 'τὸ διασείσωσι θύελλαι καὶ λαίλαπες, ὅπερ ὅμως συνετέλεσεν εἰς τὸ 'να ῥιζωθῇ ἔτι βαθύτερον, καὶ τῶν ἀνθῶν αὐτοῦ ἡ εὐωδία 'να διαχυθῇ μακρότερον. Οἱ δὲ διωγμοί, ἀντὶ 'να καταβάλωσι τὴν νέαν θρησκείαν, 'τὴν ἐστόμωσαν, διελθοῦσαν διὰ πυρὸς καὶ αἵματος. Ἔκτοτε ὁ Χριστιανισμὸς ὑπῆρξε τὸ χαρακτηριστικώτατον γνώρισμα τοῦ ἐθνισμοῦ τῶν πιστῶν, καὶ ἡ Ἐκκλησία, ἡ κιβωτὸς τοῦ νέου Ἰσραήλ. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ποταμὸς, ὅσῳ μακρύνεται τῆς πηγῆς 'του, ὅσῳ πλειότερα δέχεται ἐν αὐτῷ παραποτάμια, γίνεται μὲν καὶ τοσούτῳ πλατύτερος, συγχρόνως ὅμως καὶ θολερώτερος· ἡ δὲ μεταφορὰ αὕτη, τῆς ὁποίας τὴν ἀπόδοσιν δύναται πᾶς τις εὐκόλως 'να κάμῃ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ ζητῶν διαυγὲς ὕδωρ ὀφείλει πάντοτε 'ν' ἀναδράμῃ εἰς τὴν πηγὴν, συμβουλευόμενος τὴν Ἱστορίαν, ἥτις εἶνε μία, καὶ αὕτη λαλεῖ καὶ λαλήσει εἰς αἰῶνας. Ἡμεῖς ἱστορίαν ἐθνικὴν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς ΚΠ ἄχρι τῶν **1821**, 'δὲν ἔχομεν· διότι, καθὼς καὶ ἐν ἄλλοις εἴπομεν (1), ὅλος ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν βίος, πάντα τὰ ζώπυρα τῶν περὶ τοῦ μέλλοντος ἡμῶν ἐλπίδων καὶ πόθων, ἀπὸ τῆς δευτέρας ἀμέσως τῆς ἁλώσεως ἡμέρας, εἰς ἓν καὶ μόνον συνεκεντρώθησαν σημεῖον, ὡς εἰς ἑστίαν ἱερὰν, τὸ ἐν ΚΠ Πατριαρχεῖον. Τῶν Πατριαρχῶν ἄρα καὶ τοῦ Πατριαρχείου ἡ Ἱστορία, εἶνε Ἱστορία τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Περὶ αὐτὴν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς θέλομεν ἐνδιατρίψῃ, τὰς περγαμηνὰς αὐτῆς ἀνελίττοντες καὶ πᾶν εἴτι περιεργείας καὶ ἀφηγήσεως ἄξιον ἀναζωπυροῦντες.

Καὶ πρῶτον παρατηροῦμεν ὅτι, ταλαντευομένης εἰσέτι τῆς ὑπεροχῆς μεταξὺ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς πολυθεΐας, μεταξὺ τῆς νέας καὶ τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, ἐν ᾧ ἀφ' ἑνὸς ἐκήρυττεν ἑαυτὸν ἴσον τῶν Ἐπισκόπων καὶ σ υ ν ε π ί σ κ ο π ο ν, διετήρει ἀφ' ἑτέρου καὶ τὸν τίτλον τοῦ ἄκρου Ἀρχιερέως (Summus Pontifex), καὶ βλέπομεν ὅτι τὸ περὶ τηρήσεως τῆς Κυριακῆς διάταγμα αὐτοῦ παρηκολούθησε τὸ περὶ Οἰωνοσκόπων, διότι ἡ εἰδωλολατρεία 'δὲν εἶχεν ἀκόμη' καταβληθῇ ὁλοτελῶς καὶ ἐκλίπῃ. Οἱ πρῶτοι ἄρα Χριστιανοὶ Αὐτοκράτορες ἦσαν ἠναγκασμένοι 'να οἰκονομῶσι τοὺς Ἐθνικούς.

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης.

Πόσον μακρὰν ἀφ' ἡμῶν εἶσιν οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ὁ ὅσιος Ἀμμώνιος, μαθητὴς τοῦ ὁσίου Παμβῶ, ζητούμενος ἵνα χειροτονηθῇ Ἐπίσκοπος, ἔκου-

(1) Ἰδε σελ. 572 τοῦ Α' Μέρους.

γε, καί, βιαζόμενος, ἀπέτεμε τὸ ἀριστερόν 'του ὠτίον, ἀπειλήσας, »ἐὰν αὐτὸν ἔτι προσβιάσωνται, καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ἐκτεμεῖν (1)« ! Ἀλλ' οὐχ ἧττον, μεταξὺ τῶν διακοσίων τριάκοντα Πατριαρχῶν, ὅσοι ἐκόσμησαν τὸν τῆς ΚΠ θρόνον, ἡ Ἐκκλησία ἀριθμεῖ μετὰ γήθους χορείαν ὅλην Ἁγίων, συγγραφεῖς διασήμους, βασιλόπαιδας, ὁμολογητάς, μάρτυρας, πᾶν εἶδος δόξης, πᾶν εἶδος ἡρωϊσμοῦ! καί, ἄξιον ὅλως παρατηρήσεως, ὅτι τῶν ἐξαιρέτως διαπρεψάντων οἱ ἐπισημότεροι εἶνε Κωνσταντινοπολῖται: Γερμανὸς ὁ Α', ὁ ἀπὸ Κυζίκου, ὁ ὁμολογητής· Νικηφόρος ὁ Α', ὁ ὁμολογητής· Ἰγνάτιος ὁ τοῦ Ῥαγκαβέ· Φώτιος ὁ πάνυ· Γερμανὸς ὁ Β'· Ἀρσένιος ὁ Β', ὁ Αὐτωρειανός· Γεννάδιος ὁ Β', ὁ Σχολάριος· Μητροφάνης ὁ Γ', ὁ κτίτωρ τῆς ἐν Χάλκῃ μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος· Διονύσιος ὁ Δ', ὁ ἀπὸ Λαρίσσης, ὁ ἀπὸ τῆς οἰκογενείας μὲν Μουσελίμης, ἀπὸ δὲ τῆς πατρίδος κατ' ἐξοχὴν π ο λ ί τ η ς καὶ Σ ε ρ ο γ λ ά ν η ς· Σαμουὴλ ὁ ἀπὸ Δέρκων, ὁ μέγας· Κωνστάντιος ὁ Α', ὁ ἀπὸ Σιναίου· Γρηγόριος ὁ ς', ὁ ἀπὸ Σερρῶν· Γερμανὸς ὁ Δ', ὁ ἀπὸ Δέρκων κλπ.

Ἐὰν δὲ πιστεύωμεν ὅτι ἡ ἄμεσος ἐπενέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος οὐδέποτε ἔλειψεν οὔτε λείψει ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, θέλομεν παρατηρήσει ἐν ἐξομολογήσει καρδίας ὅτι ὁσάκις εἰς τὴν ἐκλογὴν Πατριάρχου παρενέβη ἡ κοσμικὴ ἐξουσία, ὁσάκις ἡ θέλησις τοῦ Κρατοῦντος ἐπέβαλεν ἑαυτὴν εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς ψήφου, σπανίως οἱ ἐκλεγόμενοι ἦσαν ἄξιοι τῆς θέσεως· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὁσάκις αἱ ψῆφοι ἔμενον ἀδέκαστοι, ὁσάκις ἡ κοινὴ γνώμη ὑπέβαλλε καὶ προῆγε τὸν ὑποψήφιον, πάντοτε οὗτος ἦτον ἄξιος αὐτῆς: ἢ θεοπρόβλητος ἢ λαοπρόβλητος, ὅπερ εἰς ταυτὸ φέρει, ἐὰν ἀληθεύῃ τὸ » Φωνὴ λαοῦ, φωνὴ Θεοῦ! καὶ ἰδοὺ ἓν παράδειγμα: Μετὰ τὴν παραίτησιν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ὁ Μέγας Θεοδόσιος παρήγγειλεν ὅπως ἕκαστος τῶν εἰς τὴν Β' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον συνελθόντων πατέρων ἐγγράψῃ ὃν ἂν νομίζῃ πρὸς τὴν διαδοχὴν ἄξιον, ἐπιφυλάξας εἰς ἑαυτὸν τὴν ἑνὸς ἐκ τῶν ψηφισθησομένων ἐκλογήν. Ἐγγραφόντων οὖν ἄλλων ἄλλους, Νεκτάριός τις, Συγκλητικὸς ἐκ Ταρσοῦ τῆς Κιλικίας, παρεπιδημῶν τέως ἐν ΚΠ, καὶ θελήσας 'να ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα 'του, ὑπῆγε 'να ζητήσῃ ἐπιστολὰς παρὰ τοῦ Ἐπισκόπου Ταρσοῦ Διοδώρου, καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος ἐσκέπτετο ποῖον ἂν ἐγγράψῃ ὡς ὑποψήφιον. Ἰδὼν οὖν τὴν πολιὰν καὶ τὸ ἱεροπρεπὲς τοῦ ἀνδρός, συνέστησεν αὐτόν, ὡς ἄξιον τῆς διαδοχῆς πρὸς τὸν Ἀντιοχείας, ὅς τις, τὸ μὲν πρῶτον, ἐγέλασε διὰ τὴν ἰδέαν τοῦ Διοδώρου· γράψας ὅμως ὅσους δήποτε ἄλλους ἐνέκρινεν, ἔγραψεν ἔσχατον πάντων,

(1) Λαυσαϊκ.

πρὸς χάριν τοῦ Διοδώρου, καὶ τὸν Νεκτάριον. Ἀναγνοὺς δὲ ὁ βασιλεὺς τὸν κατάλογον, ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, κατὰ θείαν πάντως νεῦσιν, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Νεκταρίου, καί πως ἐκλέγει αὐτόν. Γνωσθέντος δὲ τοῦ πράγματος, ἠπόρησαν ἅπαντες, καὶ διηρώτων ἀλλήλους, τίς καὶ πόθεν ὁ Νεκτάριος οὗτος, καὶ μανθάνουσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἦτον ἀκμὴν . . . καὶ ἀβάπτιστος, ὅπερ οὐδεὶς ἤθελεν ὑποπτεύσῃ, οὔτε αὐτὸς ὁ Διόδωρος, τῆς ἡλικίας στοχαζόμενος τοῦ ἀνδρός· διότι ἄλλως οὔτε ἤθελον 'τὸν προτείνῃ. Ὁ δὲ βασιλεὺς, μαθὼν τοῦτο, ἔμεινεν οὐχ ἧττον ἐπὶ τῆς αὐτῆς γνώμης, καὶ πάντων ταύτῃ ἐπιψηφισαμένων, ἐβαπτίσθη ὁ ὑποψήφιος, » καὶ, τὴν μυστι» κὴν ἐσθῆτα ἔτι ἠμφιεσμένος, λέγει ὁ Σωζομενὸς, κοινῇ ψήφῳ τῆς Συνό» δου ἀναγορεύεται Κωνσταντινουπόλεως Ἐπίσκοπος «. Παρακαλέσας δὲ τὸν Ταρσοῦ Διόδωρον 'να 'τοῦ ἀφήσῃ πρὸς καιρὸν τὸν Ἐπίσκοπον Ἀδάνων, τὴν ἱερατικὴν τάξιν ἐμάνθανε παρ' αὐτοῦ. Ἔχων δὲ φίλον ἐκ νεότητος Μαρτύριόν τινα, ἰατρὸν συμπολίτην 'του, ἐβουλεύετο χειροτονῆσαι αὐτὸν διάκονον. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος ἀνάξιον ἑαυτὸν ὡμολόγει, μάρτυρα τῶν βεβιωμένων αὐτῷ φέρων αὐτὸν τὸν Νεκτάριον, » Ἀλλ' ἐγὼ, ἔφη οὗτος, ὁ νῦν » ἱερεὺς, πολλῷ ἀμελέστερον σοῦ τὸν προτοῦ διετέθην βίον «, καθὼς καὶ » σὺ γνωρίζεις ὁ ἴδιος «. Ἀλλὰ, καὶ τοῦτο ἐὰν ὑποτεθῇ, ὑπέλαβεν ὁ Μαρτύριος, σὺ ὅμως, ὦ μακάρις, βαπτισθεὶς, κεκάθαρσαι, καὶ οὐδὲν διαφέρεις τῶν ἀρτιτόκων βρεφῶν (1) «. » Συνῆλθον οὖν οἱ ρν' Πατέρες τῆς Οἰκουμενικῆς Β' Συνόδου ἐν ΚΠ, τῷ Μαίῳ μηνὶ, καὶ ἐχειροτόνησαν Ἐπίσκοπον ΚΠ τὸν ἀπὸ Πραιτώρων Νεκτάριον, δ η μ ο π ρ ό β λ η τ ο ν. Τότε δὴ καὶ ὅρον ἐκφέρουσιν, ὥστε τὸν ΚΠ ἐπίσκοπον τὰ πρεσβεῖα ἔχειν τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ῥώμης, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν Νέαν Ῥώμην . . καὶ Πατριάρχας κατέστησαν (2).

Ἐκ τούτων μανθάνομεν Α' μὲν ὅτι, κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνας οἱ χριστιανοὶ ἔμενον ἀβάπτιστοι, οὐ μόνον ἄχρι τοῦ τριακοστοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας 'των, ἐν ὅσῳ δηλαδὴ ἐνόμιζον ἑαυτοὺς ἀμελέστερον διακειμένους τὸν βίον, καθὼς ἔλεγεν ὁ ἱερὸς Νεκτάριος περὶ ἑαυτοῦ· Β', ὅτι πρῶτος Πατριάρχης ὠνομάσθη αὐτὸς οὗτος ὁ Νεκτάριος, καί· Γ', ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος μεταξὺ πολλῶν ὑποψηφίων ἐκλογὴ ἑνὸς διὰ τὴν πατριαρχείαν χρονολογεῖται ἀπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου. Ἴδωμεν ἤδη καὶ ἄλλου εἴδους ἐκλογὰς Πατριαρχῶν καὶ ἐγκαθιδρύσεις, ἀφ' οὗ ἐκθέσωμεν πόθεν ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια τοῦ ἐγκαθιδρύεσθαι ἢ καὶ χειροτονεῖσθαι τὸν ΚΠ Πατριάρχην ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείας.

(1) Σωκράτ. καὶ Σωζομ. (2) Σωκρ. Βιβλ. Ε', ή.

» Τῷ γὰρ Ἡρακλείας κατὰ τὰ πάλαι ἐφεῖται προνόμια χειροτονεῖν τὸν » Κωνσταντινουπόλεως, εἴτε καὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μὴ καταλύ- » ειν θελήσαντος τὰ τῶν πάλαι βασιλέων προνόμια, αἰδοῖ τοῦ μακροῦ χρό- » νου καὶ τοῦ τὸν νόμον θέντος Σεβήρου τοῦ Αὐτοκράτορος, ὁπότε σὺν πό- » νῳ μεγίστῳ τὸ Βυζάντιον ἐκεῖνος παραστησάμενος, καὶ τά τε ἄλλα πρὸς » ἄμυναν καταισχύνας τὴν πόλιν, καὶ τὰ τείχη καθηρηκώς, τὸ τελευταῖον » τούτοις δὴ τοῖς ἐπὶ Θράκης Ἡρακλεώταις ὅσα καὶ κώμῃ χρῆσθαι αὐτῇ » ἐχαρίσατο, εἴτ᾽ οὐκ οἶδ᾽ ὅπως, τετήρηται δ᾽ οὖν ὅμως εἰς τόδε τοῦ χρό- » νου τουτί γε (1) «.

Τὸ ἔθος τοῦτο, τηρούμενον ἄχρι τοῦδε, ὑπῆρξεν ἔστιν ὅτε καὶ σκανδά- λων ἀφορμὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Αὐτίκα » Πολύευκτον τὸν τοῦ Θεοφυλά- κτου διάδοχον, οὐχ ὁ Ἡρακλείας, ὡς ἔθος, ἐχειροθέτησε, προσκεκρουκώς τι τῷ βασιλεῖ, ἀλλ᾽ ὁ Καισαρείας. » Ὅθεν καὶ ψόγος οὐχ ὁ τυχὼν προσ- » ετρίβη, λέγει ὁ Κεδρηνός, οὐ τῷ προτρέψαντι μόνον καὶ τῷ χειροθετή- » σαντι, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ χειροτονηθέντι, ὡς καταδεξαμένῳ τὴν ἀκανό- » νιστον ταύτην χειροθεσίαν «.

Τῷ δὲ 1273, παραιτηθέντος τοῦ Πατριάρχου Ἰωσὴφ τοῦ Α΄, τοῦ ἀπὸ ἡγουμένου τοῦ Γαλησίου ὄρους, διεδέχθη αὐτὸν ὁ Βέκος. Τελευτήσαντος δὲ Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου, ὑποχωρεῖ μὲν ὁ Βέκος λάθρα τοῦ θρόνου, ἀντικαθίσταται δὲ ὁ Ἰωσὴφ· καί, τούτου μετὰ βραχὺ, ὡς ὑπεργήρου τε- λευτήσαντος, ἐψηφίσθη μὲν Γεώργιος ὁ Κύπριος καὶ τὴν βασιλικὴν (;) ῥά- βδον ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ βήματος παρὰ τῆς τοῦ βασιλέως εἰλήφει χειρός· ἀλλ᾽ ὁ βασιλεὺς (Ἀνδρόνικος ὁ τοῦ Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος) ἠβούλετο αὐτὸν ὑπὸ μηδενὸς τῶν τότε ἀρχιερέων χειροτονηθῆναι, ὡς συμμετασχόν- των ἁπάντων τῇ τοῦ Λατινισμοῦ λύμῃ· καὶ ἦν ὁ Γεώργιος διενεργῶν καὶ διοικῶν ἔστιν ἃ τῶν Πατριαρχικῶν δικαίων, ὅσα οὐχ ἱερωσύνης ἐδεῖτο, ἄ- χρις ὅτου, ἐπιδημησάντων κατὰ τύχην τῇ ΚΠ τῶν Ἐπισκόπων Μοζύλης (2) καὶ τοῦ Δεβρῶν, ἀμφοτέρων μὴ κοινωνησάντων τοῖς ἑνωθεῖσι, » προ- » τραπεὶς ὁ Μοζύλης ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, χειροτονεῖ Γερμανόν τινα Ἡ- » ρακλείας· καὶ οὗτος, εἰς διάκονόν τε καὶ ἱερέα ἐξ ἀναγνώστου προβιβά- » σας τὸν ῥηθέντα Γεώργιον, εἶτα καὶ Πατριάρχην κεχειροτόνηκε τοῦτον, » συλλειτουργοῖς χρησάμενος τοῖς ῥηθεῖσι δύω Ἐπισκόποις (3) «.

Τόσον λιπαρῶς προσέκειτο ἀρχῆθεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία καὶ εἰς αὐτὰ τά, ἄλλως ἀδιάφορα τυχὸν πρὸς τῶν πολλῶν νομιζόμενα, πατροπα-

(1) Γρηγ. ΣΤ΄, 1. (2) Ὁ Παχυμ. τὸν γράφει Κοζύλης. (3) Παχυμ. Α΄, ιδ΄, ιε.

-ράδοτα ἔθιμα! Ἀλλ' ὅτι τοῦτο καὶ μόνον ἦτον καὶ εἶνε τὸ ἀκαταμάχητον αὐτῆς ὅπλον, θέλει γένη καταφανέστερον ἀκολούθως.

Τῷ δὲ 713 ἢ 715 μετατεθέντος τοῦ ἱεροῦ πατρὸς Γερμανοῦ τοῦ Α' ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Κυζίκου εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν ΚΠ, ἡ μετάθεσις ἐγένετο » ψήφῳ καὶ δοκιμασίᾳ τῶν θεοσεβεστάτων πρεσβυτέρων καὶ δια-» κόνων, καὶ παντὸς τοῦ εὐαγοῦς Κλήρου, καὶ τῆς ἱερᾶς Συγκλήτου, καὶ » τοῦ φιλοχρίστου λαοῦ τῆς . . βασιλίδος πόλεως «, τοῦ δὲ βασιλέως (Ἀναστασίου τοῦ Β' ἢ Ἀρτεμίου) οὐδὲ μνεία (1).

Τῷ δὲ 933 παραιτηθέντος ῥᾳδιουργικῶς τοῦ Πατριάρχου Τρύφωνος, καὶ » τῆς Ἐκκλησίας χηρευσάσης χρόνον ἕνα μῆνας πέντε, διὰ τὸ τῆς » ἡλικίας ἀτελὲς Θεοφυλάκτου υἱοῦ Ῥωμανοῦ τοῦ βασιλέως (ἦτον δεκαὲξ » ἐτῶν μόλις), τῷ Φεβρουαρίῳ 6', χειροτονεῖται οὗτος Πατριάρχης, τοπο-» τηρητῶν ἐκ Ῥώμης ἀνελθόντων καὶ Τόμον Συνοδικὸν ἐπιφερομένων, περὶ » τῆς αὐτοῦ χειροτονίας διαγορεύοντα· οἳ καὶ τῷ τοῦ Πατριάρχου θρόνῳ » τοῦτον ἐνίδρυσαν (2) «! Ἄξιος ὁ μισθός 'των! Ἀλλὰ τί βλάπτει; Μήπως ἦτον πρῶτον ἢ τελευταῖον τὸ παράδειγμα; ἢ μήπως ὁ Ἄκρος Ἀρχιερεύς,

» Ὧι δέδωκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
» σκῆπτρον ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσι βασιλεύῃ «,

'δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν καὶ παρ' ἐνορίαν 'να χειροτονῇ, καὶ ἑκκαιδεκαετεῖς Πατριάρχας 'να ἐγκαθιδρύῃ; ἀρκεῖ 'να ἦνε βασιλόπαιδες.

Ἐκ τούτου καὶ πολλῶν ἄλλων ἱστορικῶν γεγονότων εἶνε ἤδη γνωστὸν ὅτι ἡ μεταξὺ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ κοσμικῆς ἐξουσίας διαμάχη, ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν ἰδίως τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἀρχιερέων, 'δὲν εἶνε νέα, τῆς μὲν Ἐκκλησίας ζηλοτύπως διαφιλονεικούσης τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς ἀνεξαρτησίαν, τῶν δὲ Αὐτοκρατόρων ἀπαιτούντων ὥστε τὰ πάντα 'να ἐκπηγάζωσιν ἀπ' αὐτῶν. Ἐξ ἀνεκδότου δέ τινος κώδηκος, σωζομένου ἐν τῇ τῆς Βιέννης βιβλιοθήκῃ, πληροφορούμεθα ὅτι ἐγένετό ποτε καὶ σύμβασις μεταξὺ Ἐκκλησίας καὶ βασιλέως, ἀγνοοῦμεν ἀκριβῶς τίνος, καθ' ἣν ἡ κοσμικὴ ἐξουσία ἀνέλαβε τὴν πρωτοβουλίαν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο δημοσιεύομεν ἐνταῦθα ὁλόκληρον, καθ' ὅσον ἐν πολλοῖς ὁμοιάζει πρὸς τοὺς γενομένους ἐν τοῖς ἐσχάτοις τούτοις χρόνοις ἐκκλησιαστικοὺς κανονισμούς, δυνάμει τῶν ὁποίων ὁ Πατριάρχης καὶ τὸ Πατριαρχεῖον κατήντησαν τύποι μόνον καὶ ὀνόματα.

(1) Ἴδε τὸ ἔγγραφον τοῦτο κατόπιν ἐν τῷ Περὶ γλώσσης. (2) Λέων ὁ Γραμματικὸς σελ. 505.

» Τὰ στερχθέντα παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ζητήματα τοῦ βασιλέως. Α´) » Ψηφισθέντων τριῶν τινων εἰς μητρόπολιν παρὰ τῶν ἀρχιερέων κατὰ τὴν » συνήθειαν, μετὰ τὸ δοθῆναι πρὸς τὸν Πατριάρχην παρ᾽ αὐτῶν τὰ τούτων » ὀνόματα ἐπὶ τῷ χειροτονῆσαι ἕνα τούτων, ἵνα τότε ὁ Πατριάρχης δει- » κνύῃ πρὸς τὸν βασιλέα τὰ τούτων ὀνόματα ταῦτα, καὶ εἴπερ ἔχει ὁ βασι- » λεὺς εἰπεῖν τι κατά τινος τῶν τριῶν δι᾽ αἰτίας ἃς μέλλει ὁρίσειν, δεικνύῃ » τοῦτο πρὸς τὸν Πατριάρχην. Καὶ ἐκβληθέντος τούτου, χειροτονῇ ὁ Πα- » τριάρχης ἀπὸ τῶν ἐναπολειφθέντων δύο ὅν τινα καὶ βούλεται. Β´) Αἱ » μεταθέσεις, καὶ οἱ προβιβασμοί, καὶ οἱ τόποι, καὶ αἱ καθέδραι, καὶ τὸ δο- » θῆναι κατ᾽ ἐπίδοσιν πρός τινα τῶν ἀρχιερέων καὶ ἑτέραν Ἐκκλησίαν, εἰσὶ » τοῦ βασιλέως, καὶ παρὰ γνώμην αὐτοῦ οὐδὲν γίνεται τοιοῦτον· ἐπεὶ τοῦτο » τὸ προνόμιόν ἐστι τῆς βασιλείας. Γ´) Ὁμοίως καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων καὶ » μεγάλων ὀφφικίων τῆς Ἐκκλησίας οὐδὲ ἓν γίνεται παρὰ γνώμην τοῦ » βασιλέως· ἐπεὶ καὶ τοῦτο προνόμιόν ἐστι τῆς βασιλείας. Δ´) Ἵνα ἕκα- » στος τῶν ἀρχιερέων ἔχῃ τὴν ἐνορίαν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ σώαν, ἀλλὰ » δὴ καὶ ὅσον εὐεργετήθη παρὰ τοῦ βασιλέως ὁπωσδήποτε. Καὶ εἴπερ ἀφῃ- » ρέθη καί τι ἀπὸ ταύτης, ἀντιστραφῇ καὶ ἀποδοθῇ πρὸς αὐτὸν καὶ τοῦτο· » τηρῆται δὲ τοῦτο καὶ ζῶντος καὶ ἀποθανόντος, ἵνα, καί, χηρευούσης τῆς « Ἐκκλησίας, οὐδὲν ἔχῃ τις ἄδειαν ἀφαιρεῖν ἀπὸ τῶν αὐτῆς δικαίων τὸ οἷο- » νοῦν, ἀλλ᾽ ὦσι πεφυλαγμένα, καὶ ἔχῃ ταῦτα ὁ γενησόμενος μητροπολί- » της. Ε´) Ἵνα οὐδὲν γένηται ἀφορισμὸς παρὰ τοῦ Πατριάρχου ἐμποδί- » ζων ὑπηρεσίαν καὶ πράξεις βασιλικὰς καὶ εἰσοδήματα· ἀλλ᾽ οὐδὲ εἴς ἄρ- » χοντά τινα τῆς Συγκλήτου, καὶ τῶν πλησιαζόντων τῷ βασιλεῖ, ἢ τῶν ὅ- » λως ὑπηρετούντων δουλείας βασιλικάς· ἀλλ᾽ εἴπερ γένηταί τι πρᾶγμά » τινος ἐναντίον τῶν κανόνων, εἰσηγῆται τοῦτον ὁ Πατριάρχης παραινετι- » σθῆναι· καί, εἰ μὲν διορθώσηται αὐτόν, εὖ ἂν ἔχῃ· εἰ δὲ μή, δεικνύει τοῦ- » το πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ λαμβάνει παρ᾽ αὐτοῦ τὴν διόρθωσιν, ἐπεὶ καὶ » καθολικὸς δεφένσωρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν κανόνων ἐστὶν ὁ βασιλεύς. » Ϛ´) Ἵνα ὅσους τῶν εὑρισκομένων ἐνταῦθα ἀρχιερέων ἐθελήσῃ ὁ βασιλεὺς » διά τινας δουλείας ἀναγκαίας, οὐδὲν ἀναγκάζωνται παρὰ τοῦ Πατριάρ- » χου ἀπελθεῖν εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν ἄνευ ὁρισμοῦ βασιλικοῦ· ὁμοίως » ὅσους ἀπὸ ταύτην ἀπελθεῖν θελήσῃ εἰς τὰς Ἐκκλησίας αὐτῶν οὗτος, δι᾽ » ἀναγκαῖα συντελοῦντα εἰς τὴν αὐτῶν μητρόπολιν, οὐδὲν ἐμποδίζωνται » παρὰ τοῦ Πατριάρχου. Ζ´) Ἕκαστος τῶν χειροτονουμένων ἀρχιερέων, » ὁπηνίκα δίδωσι τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ, διδῷ τὴν ὑπόσχεσιν ἵνα εὑρίσκη- » ται κατὰ πάντα ὀρθὸς καὶ καθαρὸς φίλος τοῦ βασιλέως, καὶ φροντίζῃ » διὰ παντὸς καὶ εἰς πάντα τὰ λυσιτελοῦντα τῇ βασιλείᾳ καὶ τῇ Ῥωμανίᾳ.

» Η΄) Ἵνα πᾶσαι αἱ γινόμεναι συνοδικαὶ πράξεις γίνωνται μετὰ τῶν ἀρ-
» χιερέων, καὶ ὑπογράφωνται δὲ καὶ παρ' αὐτῶν. Θ΄) Οἱ τοιοῦτοι πάντες
» ἀρχιερεῖς φροντίζωσιν ἵνα πληρῶνται πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τοῖς τοι-
» ούτοις κεφαλαίοις. Ἐπιμελῶνται δὲ καὶ ἵνα οὐδὲν λάθῃ αὐτοῖς καὶ εἰσά-
» ξωσιν εἰς τὰς ψήφους τινὰ φίλον μὴ ὄντα τοῦ βασιλέως. — Ὁμοίως
» καὶ τὰ ὕστερον προσταχθέντα καὶ στερχθέντα καὶ ὑπογραφέντα συνοδι-
» κῶς κεφάλαιά εἰσι ταῦτα. Ι΄) Ἵνα γένηται Χίου καὶ Αἴνου, καί, τούτων
» καθημένων ἐνταῦθα εἰς τὴν πόλιν, ἵνα ἔχωσι πάντα οἱαδήτινα τούτων τῶν
» Ἐκκλησιῶν εἰσοδήματα ἀκέραια. Ὁμοίως καὶ εἴτι εἰσόδημα ἔχει ἡ Ἐκ-
» κλησία, ἵνα τὸ τρίτον ἔχῃ ὁ Πατριάρχης, τὸ τρίτον εἰς ἀνοικοδομὴν τῆς
» ἐκκλησίας, καὶ τὸ τρίτον οἱ Κληρικοί ».

Περὶ τοὺς τελευταίους τῆς αὐτοκρατορίας χρόνους ἡ διὰ ψηφοφορίας τῶν συνοδικῶν ἀρχιερέων ἐκλογὴ τῶν ἐπισκόπων εἶχε κανονισθῇ. Ἰδοὺ δὲ πῶς ὁρίζει αὐτὴν ἡ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Ἀγχιάλου ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου Ματθαίου. « Οὐδὲ γὰρ γίνονται οὕτως αἱ τῶν ἀρχιερέων χειρο-
» τονίαι, ἵνα μηνύῃ ὁ πατριάρχης καὶ γίνωνται· τότε γὰρ οὐ τὸ Πνεῦμα
» τὸ Ἅγιον ἐκλέγεται τούτους οὐδὲ χειροτονεῖ, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἐξουσίας γί-
» νονται τῆς πατριαρχικῆς, καὶ γίνεται παρὰ κανόνας· ὃ δὲ γίνεται κανο-
» νικῶς, οὕτω γίνεται: Λέγει ὁ πατριάρχης πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, ὅτι ἡ δεῖ-
» να ἐκκλησία χηρεύει· δεῖ οὖν ἐκεῖσε χειροτονηθῆναι ἐπίσκοπον. Καθήσαν-
» τες οὖν ψηφίσασθε περὶ τούτου, πρόσωπον δὲ αὐτοῖς οὐδὲ ἓν λέγει. Οἱ δέ,
» ἀπελθόντες ἐν τῷ συνήθει τῶν ψήφων τόπῳ καὶ δοξολογίαν ποιήσαντες
» εἰς Θεὸν καὶ ἐπικαλεσάμενοι τὴν χάριν τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ἐκλέ-
» γονται πρόσωπα γ΄, καὶ φέρουσιν αὐτὰ ἐγγράφως τῷ Πατριάρχῃ, ὁ δὲ
» ἀπὸ τῶν τριῶν προσώπων ἐκλέγεται ἕν, ὁποῖον βούλεται, καὶ χειροτονεῖ.
» Οὕτω μὲν οὖν αἱ ψῆφοι γίνονται, καὶ ἔστι τοῦτο κανονικόν, καὶ ὁ χειρο-
» τονηθησόμενος οὕτως ἔσται κανονικὸς ἀρχιερεύς (1) ».

Ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων καὶ καθεξῆς οἱ Πατριάρχαι ἐξελέγοντο συνήθως ἐκ μοναχῶν· εἰ δὲ ἦσαν λαϊκοί, ἔπρεπε πρῶτον 'να λάβωσι τὸ μοναχικὸν σχῆμα. Ἐκλεγόμενοι δὲ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἔπρεπε 'να ἐπικυρωθῶσι καὶ παρὰ τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς, λαμβάνοντες τὸ δικανίκιον ἀπὸ τῆς χειρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὴν τελετὴν τῆς τοιαύτης τοῦ Πατριάρχου π ρ ο β λ ή σ ε ω ς ὁ Κουροπαλάτης. « Τὸ μεταξὺ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ θρόνου καὶ τῆς παραστάσεως διάστημα τοῦ Χρυσοτρικλίνου ἐ-

(1) Acta Patriarchatus Constantinopolitani ὑπὸ Miklosich καὶ Myller, Τ. Α΄, σελ. 346.

χωρίζετο διὰ διαφράγματος, καὶ τοῦτο ἵνα μὴ φαίνηται καθήμενος ἐπὶ τοῦ προητοιμασμένου δι' αὐτὸν ἡ ξερανέου καὶ διὰ χρυσοῦ βλατίου περισκεποῦς θρόνου ὁ ὑποψήφιος Πατριάρχης. Εἰς δὲ τὴν τελετὴν ταύτην 'δὲν παρευρίσκετο οὔτε Δεσπότης, οὔτε Σεβαστοκράτωρ, οὔτε Καῖσαρ· διότι, καθημένου μὲν ἐκείνου, ἦτον ἀνάρμοστον 'να ἵστανται οὗτοι· τῆς εὐφημίας δὲ τῶν βασιλέων γινομένης, ἀνοίκειον ἐπίσης τὸ 'να κάθηνται οὗτοι. Οὐδὲ θρόνος τοῦ Αὐτοκράτορος ἡτοιμάζετο τότε ἐπάνω ἀναβάθρας. Προσαγομένου δὲ ὑπό τινος τῶν ἀρχόντων ἀπὸ χειρὸς τοῦ Πατριάρχου, ὁ Αὐτοκράτωρ, λαμβάνων διά τινος τῶν ἀρχοντοπούλων τὸ πατριαρχικὸν δικανίκιον, ἔλεγεν· » Ἡ Ἁγία Τριάς, ἡ τὴν βασιλείαν Ἡμῖν δωρησαμένη (1), προβάλλεταί σε Ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, » Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην «. Καὶ αὐτίκα πολυχρονιζόντων πάντων, ὁ Πατριάρχης, ἀνελθὼν ἐπὶ τῆς ἀναβάθρας, λαμβάνει τὸ δικανίκιον ἀπὸ τῆς τοῦ βασιλέως χειρὸς καὶ, εὐλογῶν αὐτὸν, εὐθὺς κατέρχεται. Καθεσθέντων δὲ ἐπὶ τῶν θρόνων αὐτῶν, ἐγίνετο ἡ εὐφημία τῶν βασιλέων καὶ τοῦ Πατριάρχου, καὶ εὐθὺς ἐκλείετο τὸ διάφραγμα. Ὁ δὲ Πατριάρχης ἀπήρχετο ἔφιππος εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, συμπροπεμπόμενος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐν στολῇ ἐπὶ ἵππου λευκοῦ, χασδίῳ πανίνῳ κεκαλυμμένου μέχρι καὶ κεφαλῆς. Ἐρχόμενος δὲ, ὡς ὑποψήφιος ἔτι, εἰς τὸ Παλάτιον, ἐπέζευεν ἔξω τῆς τοῦ Παλατίου αὐλῆς· προβληθεὶς δὲ ἤδη, ἐντός. » Προήρχετο δὲ ἀεὶ ἐν τῷ Παλατίῳ, λέγει ὁ Θεοφάνης, ὡς » εἷς τῶν Συγκλητικῶν, καὶ ἀναχωρῶν, ὡς Ὑπατικὸς ὠψικεύετο «. Τὴν τελετὴν ταύτην ἀκριβέστερον περιγράφει ὁ Φραντζῆς (2). » Ἐλάμβανε δὲ » ὁ μέλλων γενέσθαι Πατριάρχης ἐκ τῶν τοῦ βασιλέως χειρῶν τὸ δικανίκιον τοιουτοτρόπως: καθεζομένου τοῦ βασιλέως ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ δί» φρου καὶ πᾶσα ἡ Σύγκλητος ἱστάμενοι ἀσκεπεῖς καὶ ὀρθοί, καὶ ὁ μέγας » πρωτοπαπᾶς τοῦ παλατίου ἐποίει εὐλογητὸν, εἶτα καὶ μικρὰν ἐκτενὴν, » καὶ ὁ μέγας δομέστικος ἔψαλλε τὸ » Ὅπου γὰρ βασιλέως παρουσία « » καὶ τὰ ἑξῆς. Εἶτα τὸ » Δόξα « ὁ λαμπαδάριος ἐκ τοῦ ἑτέρου χοροῦ, » καὶ νῦν « τὸ » Ὁ βασιλεὺς τῶν Οὐρανῶν «. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ τρο» παρίου ὁ βασιλεὺς ἀνίστατο, ἔχων ἐπὶ τὴν δεξιὰν τὸ δικανίκιον· ὁ δὲ ὑπο» ψήφιος ἐρχόμενος, καὶ ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους αὐτοῦ ὁ Καισαρείας, ἐκ δὲ τοῦ » δευτέρου ὁ Ἡρακλείας μητροπολίτης, καὶ ποιεῖ πρὸς πάντας μετανοίας

(1) Ἤ, κατ' ἄλλους, » Διὰ τῆς παρ' αὐτῆς δωρηθείσης ἡμῖν βασιλείας «. Περιττὸν δὲ 'να ὑπομνήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ὅτε Σουλτὰν Μεχμὲδ ὁ Β' ἔδωκεν εἰς τὸν Γεννάδιον τὸ πατριαρχικὸν δικανίκιον, ἦτον ἀδύνατον 'να ἐξεφώνησε τὴν αὐτὴν φράσιν, καθὼς ἐδημοσίευσέ τις τῶν ἀβασανίστως ἀντιγραφόντων ἀλλήλους Εὐρωπαίων. (2) Χρονικ. Γ', ιά.

» τρεῖς, εἶτα προσέρχεται τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐνώπιον ταύτου ποιεῖ τὴν προσ-
» ήκουσαν αὐτῷ προσκύνησιν· καὶ ὁ βασιλεὺς τὸ δικανίκιον ὀλίγον ὑψῶν
» ἔλεγεν » Ἡ ἁγία Τριὰς κτλ. «, καὶ οὕτως ἐκ τῶν βασιλικῶν χειρῶν ὁ
» Πατριάρχης ἐλάμβανε τὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν εὐχαριστίαν τῷ βασιλεῖ ἐδί-
» δου. Εἶτα οἱ χοροὶ ἔψαλλον τὸ » Εἰς πολλὰ ἔτη Δέσποτα « ἐκ τρίτου,
» καὶ ἀπόλυσις. Ὁ δὲ Πατριάρχης κατερχόμενος μετὰ λαμπάδων ἐπὶ τὰ
» Διβάδουλα, καὶ εὑρίσκων τὸν ἵππον ἡτοιμασμένον, ἀνέβαινεν ἐπ' αὐτοῦ «.
Ἐὰν δὲ, λαϊκὸς ὢν, ἔμελλε χειροτονηθῆναι, ἤρχετο καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καὶ παρευρίσκετο εἰς τὴν τελετήν.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον προεβάλλοντο καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς Πατριάρχαι καὶ οἱ αὐτοκέφαλοι Ἀρχιεπίσκοποι. Οἱ δὲ λοιποὶ Ἀρχιερεῖς, ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν χειροτονίαν αὐτῶν, ἀπήρχοντο μετὰ μανδύου προσκυνήσοντες τὸν Αὐτοκράτορα, καὶ ἀνεγίνωσκον, τῆς παραστάσεως ἱσταμένης, εὐχὴν, ἐπὶ τούτῳ προσυντεταγμένην, ὑπέρ τε τῶν κρατούντων καὶ τοῦ ὑπηκόου. Ὁμοίως ἀπήρχοντο καὶ οἱ Ἀρχιμανδρῖται καὶ οἱ Πρωτοσύγκελλοι καὶ οἱ Ἡγούμενοι τῶν ἐντίμων μοναστηρίων μετὰ τῶν ἱματίων καὶ ἐπιῤῥιπταρίων αὐτῶν, καὶ ἐλάμβανον δικανίκιον ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος «.

Ὁποία δὲ ἦτον ἡ δύναμις τοῦ Πατριάρχου καὶ πόσην ἐπιῤῥοὴν εἶχεν ἐπὶ τοῦ λαοῦ, καὶ μάλιστα ὅταν ἦτον ἄξιος τῆς θέσεώς του, ἀρκεῖ μόνη ἡ ἱστορία τοῦ θείου Χρυσοστόμου 'να 'μᾶς πληροφορήσῃ. Ἰδίως δὲ τὸ χριστώνυμον πλήρωμα συνεπάθει πρὸς τοὺς Πατριάρχας ἐκείνους, ὅσοι, ζηλωταὶ τῶν πατρῴων ἢ προμαχοῦντες ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν κανόνων, 'δὲν ὑπέκλινον ὕπτιον τὸ ἱστίον τοῦ ἱεροῦ σκάφους, ὃ ἐπηδαλιούχουν, εἰς τὰς ἀνόμους ὀρέξεις τῆς ἐξουσίας· κἂν αὕτη κατίσχυέ ποτε 'να 'τοὺς ἐξωθήσῃ ἢ καὶ 'να 'τοὺς κολάσῃ, ἡ ἀγάπη καὶ τὸ σέβας τοῦ λαοῦ 'τοὺς ἀντήμειβε δαψιλέστερον, καὶ τὸ Μαρτυρολόγιον ἦτον ἕτοιμον 'να δεχθῇ τὰ ὀνόματά 'των.

Εἷς τῶν Πατριαρχῶν τούτων εἶνε καὶ ὁ ἐπὶ Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου Ἀθανάσιος ὁ Α΄, ὁ ἐκ τοῦ ὄρους Γάνου ἢ ἐκ Πελοποννήσου. Ἔπιθι τὰς τρεῖς ἀνεκδότους ἐπιστολὰς αὐτοῦ, ἵνα ἴδῃς ὁποῖος, Θεσβιτικὸς αὐτόχρημα, ζῆλος κατέφλεγε τὸ στῆθος τοῦ νέου τούτου Ἠλία. Τίποτε ὀλιγώτερον 'δὲν ἐζήτει παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, παρὰ 'να διώξῃ ἀπὸ τῆς ΚΠ, οὐ μόνον τοὺς Ἰουδαίους καὶ Ἀρμενίους, ἀλλὰ . . . καὶ αὐτοὺς τοὺς Ὀθωμανοὺς, ἵνα μὴ *καταμιαίνωσι*, λέγει, τὰς ἀκοὰς τῶν πιστῶν διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ μιναρὲ ἐκφωνήσεως τῶν *μυσαρῶν* αὐτῶν μυστηρίων! Καὶ πότε τοῦτο; Ὅτε οἱ μὲν τρομεροὶ Ὀσμὰν καὶ Ὀρχὰν, προχωροῦντες ἀπὸ νίκης εἰς νίκην, εἶχον στήσῃ τὴν ἡμισέλη-

νον ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Προύσης καὶ τῆς Νικαίας, ὁ δὲ Καντακουζηνὸς ἔμελλε μετ' ὀλίγον 'να ἐκδώσῃ πρὸς γάμον τὴν θυγατέρα 'του εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον, ἤδη ἑξηκοντούτη! Ἀλλ' ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος οὐδὲν ἐψήφα τούτων, καὶ ἐν τῇ θερμῇ αὐτοῦ πίστει ἐνόμιζεν ὅτι τίποτε ἄλλο 'δὲν ἀπῃτεῖτο, παρὰ 'να θελήσῃ μόνον ὁ Αὐτοκράτωρ. «Διανάστηθι ('τῷ ἔγρα» φε), περίζωσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου . . . γενοῦ Φινεὲς, » ἐξίλασε ὑπὲρ τῶν κακῶς γινομένων, ἵνα ἡ θραῦσις κοπάσῃ κτλ. Μετὰ πόσης περιπαθείας ζωγραφίζει τὴν τότε κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐν γένει καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἰδίως, ὁ νέος οὗτος Ἱερεμίας! « Ἐβδελύχθη, » λέγει, καὶ κατεβλήθη ἡ Ἐκκλησία, ὡς μὴ μόνον οὓς ἀγνοοῦσιν, ἀλλὰ » καὶ οὓς οἴδασιν ἀναξίους εἰσάγειν τῷ βήματι· ὅτι ἀδίδακτος κατελείφθη » ὁ κοινὸς λαός· . . ὅτι οὐδέποτε ἄδεια ἀπωλείας ἐδόθη τοσαύτη μονα» ζούσαις καὶ μοναχοῖς· . . ὅτι, ἐκπεμπομένου στρατοῦ, οὐκ ἔστιν ὁ νου» θετῶν τούτους καὶ ἐκφοβῶν ὁδεύειν μετὰ Χριστοῦ, ἀλλὰ μοιχείαις καὶ » ἁρπαγαῖς πρόσκεινται καὶ κλοπαῖς, καὶ πόθεν ἕξουσι τὸ νικᾷν »; 'Δὲν νομίζει τις, ταῦτα ἀναγινώσκων, ὅτι ἐγράφησαν χθὲς καὶ πρώην, καὶ οὐχὶ πρὸ πεντακοσίων ἐτῶν; Ἵνα δὲ καταστήσῃ δραστικωτέρας τὰς ἱκεσίας 'του, συγκαλεῖ πρὸς συνασπισμὸν τοὺς ἐπιδημοῦντας ἐν ΚΠ ἀρχιερεῖς, καὶ στέλλει » Γράμμα περὶ τοῦ συναχθῆναι τοὺς Ἀρχιερεῖς ἐν τῇ Χώρᾳ (1), ὅπως » κοινῶς ἀπέλθοιεν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, χάριν ὠφελείας κοινῆς «. » »Ἐπεὶ ἕκαστον (λέγει) τῶν ἱερωτάτων Ἀρχιερέων πρὸς τὴν λαχοῦσαν » πρόκειται ἀπελθεῖν, εἰσὶ δέ τινα, κοινῆς δεόμενα ἱκεσίας πρὸς τὸν κρα» τοῦντα, οἷον τὰ τῶν Λατίνων, καὶ ὅπως ἀδεῶς διδάσκειν τούτους ἀκούο» μεν καὶ καταβλάπτειν τῶν ἀστηρίκτων πολλοὺς, οὐ δέον ὑμᾶς, ἀθερά» πευτον τοῦτο καταλιπόντας, ἀναχωρεῖν· καὶ δὴ, καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων » καὶ Ἀρμενίων, ὅπως ἐξέλθωσι· καὶ ὅσα τοιαῦτα ἔργα θεοφιλῆ, ἱκεσιας » κοινῆς δεόμενα· πρὸς δὲ καὶ διὰ τὴν κατεπείγουσαν ὥραν τοῦ θέρους· διὰ » ταῦτα κελεύσατε, μετὰ τὸ γεύσασθαι ἡμᾶς τῇ Κυριακῇ, συναχθῆναι καὶ » ὁμοῦ ἀπελθεῖν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα. Οὐ γὰρ οἶμαι τοῦτο παρόψεσθαι » τὸ λυσιτελὲς τῆς αἰτήσεως. Μὴ οὖν, διὰ τὸν Κύριον, δι' ὄκνον ἀπολειφθῇ » τις. Εἰ οὖν κρίνητε δέον, συνέλθωμεν ἐν τῇ Χώρᾳ, κἀκεῖθεν ὁμοῦ τοῖς » Βασιλεῦσιν ἐντύχωμεν«.

Τοὺς τοιούτους Πατριάρχας ἐλάτρευεν ὁ λαὸς, καὶ ὅταν συνέπιπτε 'να ἔχωσι καὶ αὐτοὶ φιλοδοξίας ἱκανὴν δόσιν καὶ 'να λαμβάνωσι μέρος εἰς τὴν

(1) Ἐν τῇ Μονῇ τῆς Χώρας, τῷ τῶν Κτημάτων τζαμιτῇ, ἴδε σελ. 366, 367 τοῦ Α΄ Μέρους.

κατὰ τῶν κρατούντων ἀντιπολίτευσιν, ἡ ἐξουσία ἔπρεπεν ἢ 'να καταβιβάσῃ ἐνώπιον αὐτῶν τὴν σημαίαν, ἢ 'να τοὺς ἐξοντώσῃ. Παραδείγματα πρὸς ἀπόδειξιν τούτου 'δὲν εἶνε σπάνια ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν Ἱστορίᾳ. Ἀλλά, πρὸς δόξαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, βλέπομεν ὅτι, ἐν ταῖς τοιαύταις ἁμίλλαις, ἐνέδιδον σχεδὸν πάντοτε οἱ ἱεροὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες, ὡς καὶ διδάσκοντες καὶ φρονοῦντες ὅτι « ὁ ἀνθιστάμενος τῇ Ἐξουσίᾳ, τῷ Θεῷ ἀνθέστηκε». Καὶ ἑπομένως, ὁσάκις 'δὲν ἠδύναντο 'να προασπίσωσιν ἄλλως τοῦ ποιμνίου 'των, ὑπεχώρουν τοῦ πηδαλίου εἰς ἄλλους, καὶ αὐτοὶ ἀνεχώρουν εἰς τὰ ἡσυχαστήριά 'των, ἡ δὲ παραίτησις αὐτῶν ἐχρησίμευεν ὡς ζῶσα διαμαρτύρησις. Οὕτως ὁ Γερμανὸς Α', ὁ ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, « μὴ πεισθεὶς « ὑπογράψαι τῷ κατὰ τῶν Ἁγίων εἰκόνων Τόμῳ, ἀπετάξατο τὴν ἀρχιε» ρωσύνην, ἐπιδοὺς τὸ ὠμοφόριον«, καθὼς λέγει ὁ Θεοφάνης. Κοσμᾶς δὲ ὁ Ἱεροσολυμίτης (1075—1081), «ἀπεγνωκὼς τὴν διόρθωσιν τῶν κοινῶν » πραγμάτων, οἷς ἀπηρέσκετο, τῷ ὑπηρέτῃ » Ἆρον, εἰπών, τὸ ψαλτήριον » καὶ συνέπου μοι, τῆς Ἐκκλησίας ὑπανεχώρησεν (1)«. Ἀρσένιος δὲ ὁ Αὐτωρειανός, καθαιρεθεὶς συνοδικῶς (τῷ 1264), » Ἡμεῖς δέ, ἔλεγεν ἀπο» χαιρετῶν τοὺς περὶ αὐτὸν Κληρικούς, τὸν ἐπενδύτην καὶ τὸ πυξίον καὶ » τρία τῶν νομισμάτων, ἃ δὴ καὶ τῷ Πατριαρχείῳ προσβαίνοντες εἴχομεν, » κατὰ κανόνα τῶν μοναχῶν, καὶ ταῦτα ἰδίοις κόποις τῆς ἐκ μετεγγρα» φῆς ψαλτῆρος κτηθέντα, πάλιν λαβόντες ἔξιμεν (2)«.

Μεγίστην ὑπόληψιν ἁγιότητος πρέπει 'ν' ἀπελάμβανε παρὰ τῷ λαῷ καὶ ὁ ἀσκητικώτατος Θεοδόσιος ὁ Βοῤῥαδιώτης (1178—1183), καὶ τοῦτο ἐπεβεβαίωσεν ἡ παραίτησίς 'του, μὴ θελήσαντος 'να ἐνδώσῃ εἰς τὸν ἀθέμιτον γάμον τοῦ ἐξ ἀνεψιᾶς νόθου υἱοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς ἐπισήμως ἀπέδειξε τὸ πρὸς αὐτὸν μέγα σέβας 'του, ὅτε τὸ πρῶτον, ἐκβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Πρωτοσεβάστου, ἀνεκλήθη μετ' οὐ πολὺ διὰ τῆς Αὐτοκρατορίσσης καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ Αὐτοκράτορος συγγενῶν. » Ἐπεὶ γὰρ ὁ καιρὸς τῆς ἀνόδου αὐτοῦ ἐνειστήκει, ἅπας ὁ δῆμος εἰς τὸ » ἱερὸν τοῦ Παντεπόπτου φροντιστήριον συνδραμόντες, λαμπροτάτην ἐκείνῳ » συντελοῦσι τὴν πρόοδον, μύροις τὰς ἀγυιὰς τέγγοντες καὶ τοῖς Ἰνδικοῖς » ξύλοις καὶ καρυκευτοῖς ἀρώμασι τὸν ἀέρα εὐωδιάζοντες. Οὕτω δὲ ἡ προ» πομπὴ μυριάνθρωπος ἦν, ὡς μόλις περὶ βαθεῖαν ἑσπέραν ἐπαναζεῦξαι » τὸν προπεμπόμενον εἰς τὸν μέγαν τῆς Σοφίας Θεοῦ ναόν, ὑποφαινομέ» νης ἡμέρας ἐκ τῆς τοῦ Παντεπόπτου Μονῆς ἀπάραντα«.

(1) Ζωναρ. (2) Παχυμ. Βιβλ. Δ', ζ'.

Ἀλλ᾽ ὁ ἐπὶ Ζήνωνος Ἀκάκιος (471—489), ὅτε » Βασιλίσκος ὁ ἀδελ- » φὸς τῆς Βηρίνης, ἐκβαλὼν τὸν Ζήνωνα καὶ βασιλεύσας δύο ἔτη, τὴν ἐν » Χαλκηδόνι Σύνοδον μετὰ τύπου ἐξέβαλεν, ἑαυτὸν καὶ τὸν θρόνον καὶ τὸ » θυσιαστήριον μελανοῖς ἐνδύμασιν ἠμφίεσεν. Ὁ δὲ Βασιλίσκος ἐπικείμενος » ἐκβαλεῖν αὐτὸν, οὐκ ἴσχυσε, πάσης ὁμοῦ τῆς πόλεως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ » Βασιλίσκου συναθροισθείσης (1)«. Ὁ Ἀκάκιος οὗτος, τὸν ὁποῖον ὁ Κάλλιστος ὀνομάζει Κακοακάκιον, εἶνε καὶ δι᾽ ἄλλην αἰτίαν ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ ἐπίσημος· διότι πρῶτος ἐξήλειψεν ἀπὸ τῶν διπτύχων τὸ ὄνομα τοῦ Πάππα Φήλικος τοῦ Γ΄. Τὸ δὲ ὅτι καὶ πρῶτος ἀνεστήλωσε τὰς εἰκόνας ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ προκατόχου του Γενναδίου διὰ μουσείου ἐν τῇ παρὰ τὸ Νεώριον ἐκκλησίᾳ τοῦ ὁμωνύμου αὐτῷ Ἁγίου, καὶ μεταξὺ τὸν Σωτῆρα λέγοντα τῷ Γενναδίῳ: » Κάθελε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων σου οἰκοδομήσω αὐτὸν«, οὐ παραδέχεται ὁ Ἐῤῥῖκος Βαλαίσιος, σφαλλόμενον ἀποδείξας ἐν τούτῳ τὸν Βαρώνιον, παρακρουσθέντα ἐκ τῶν παρὰ τῷ Σουΐδᾳ (2) εἰρημένων, καθόσον τὸ ἔθος τοῦ ᾽να ζωγραφίζωνται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὧν αὐτοὶ ἦσαν ἐνίοτε καὶ κτίτορες, οἱ Πατριάρχαι, εἶνε πολὺ τοῦ Ἀκακίου ἀρχαιότερον, καὶ ἀπόδειξις τούτου ὅτι, κατὰ τὸν Ἀναγνώστην Θεόδωρον, ὁ ἐπὶ Ἀναστασίου πατριάρχης Τιμόθεος, » ὅπου ἂν ποτε » εἰσῆλθεν ἐν ἐκκλησίᾳ, εἰμὴ πρότερον τὰς εἰκόνας Μακεδονίου (τοῦ προ- » κατόχου αὐτοῦ) κατέσπασε, τῆς λειτουργίας οὐκ ἤρχετο.« Οὐ μόνον δὲ τῶν Πατριαρχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὀρφανοτρόφων καὶ ἄλλων Κληρικῶν αἱ εἰκόνες ἦσαν, τιμῆς χάριν, ἐζωγραφημέναι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὧν αὐτοὶ ἦσαν κτίτορες. Ἀλλ᾽ ὁ ζῆλος τῶν ἀοιδίμων τούτων Πατριαρχῶν ἐξέπιπτεν ἐνίοτε εἰς ὑπερβολὴν, τὴν ὁποίαν ὅμως ἐδικαίονε κάπως καὶ ὁ αἰὼν, καθ᾽ ὃν ἔζων. Ἰωάννης, π. χ., ὁ ἐπὶ Μαυρικίου, ὁ ἐπικληθεὶς Νηστευτὴς, φωραθέντος τινὸς Παυλίνου, ἀνδρὸς πεπαιδευμένου καὶ ἐκ τῶν ἐπισήμων, ὅτι μετήρχετο τὴν μαγείαν, » ὁ μὲν Αὐτοκράτωρ, λέγει ὁ Σιμοκάττης, » νωθρότερόν πως πρὸς τὸν φόνον ἑώρα τοῦ γόητος . . ὁ δὲ ἱεράρχης ἐ- » κραταίου τὴν ἔνστασιν, ἀποστολικώτερον ἐπειγόμενος πυρὶ τοὺς ἀφεστη- » κότας τῆς πίστεως παραδίδοσθαι, ἐπὶ στόματος τὰ τοῦ Παύλου προφε- » ρόμενος ῥήματα: »Γῆ γὰρ . . ἐκφέρουσα ἀκάνθας καὶ τριβόλους, ἀδόκι- » μος καὶ κατάρας ἐγγὺς, ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν«.

Ἀλλ᾽ ὁ Πατριάρχης τῆς ΚΠ εἶχε πολλὰ καὶ ἄλλα προνόμια, ὧν τὸ μικρότερον ἦτον ὅτι ἐν ταῖς λιταῖς τοῦ Κάμπου, ἀπὸ τοῦ Ταύρου ἐπὶ φο-

---

(1) Θεοδωρ. Ἀναγνώστ. (2) Ἐν λέξει Ἀκάκιος.

ρείου φερόμενος ἐξῄει, μέχρις οὗ ὁ Ἀνατόλιος, βλέπων τὸν Αὐτοκράτορα Μαρκιανὸν παρακολουθοῦντα πεζὸν ὑπ' εὐλαβείας, ἐλιτάνευε τοῦ λοιποῦ καὶ αὐτὸς πεζὸς, καθὼς διηγεῖται Θεόδωρος ὁ Ἀναγνώστης. Καὶ ὅπως μὴ ἀναφέρωμεν τὸν Ι. Καλέκαν, ὅς τις οὐ μόνον τὴν περὶ τὴν καλύπτραν τῆς κεφαλῆς τῶν προκατόχων αὐτοῦ περιειλημμένην τέως λευκὴν ὀθόνην κατεκόσμησεν, ὡς προείπομεν, χρυσῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς ἱερανέῳ (1) χρώματι ἐχρῆτο, ἔχομεν ἀπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος (2) ἄλλο παράδειγμα ἐξωτερικῆς ἐπιδείξεως καὶ μεγαλοδωρίας τῶν τότε Πατριαρχῶν, τὴν κατὰ τὴν ἑβδομάδα καὶ ἰδίως τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων διανομὴν, οὐ μόνον βαΐων, ἀλλὰ καὶ νομισμάτων καὶ ὑφασμάτων, κατὰ μίμησιν τῆς ἐν τῷ Αὐτοκρατορικῷ Παλατίῳ διανεμομένης Ῥόγας, περὶ ἧς διελάβομεν (3). Ἐπειδὴ ὅμως ἐπὶ τοῦ Βαλσαμῶνος ἡ χορηγία αὕτη εἶχεν ἤδη, δι' ἀχρηματίαν, ἐκλίπῃ, ὥς περ ἀπὸ τοῦ Παλατίου, οὕτω καὶ ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου, ὁ Πατριάρχης, ἵνα μὴ μένῃ τελέως ἀφιλοδώρητος, «κατὰ μὲν » τὴν ἡμέραν τῆς Κατηχήσεως (4) διένεμε θυμιάματα, τῶν δὲ Βαΐων κη» ροὺς καὶ βαΐα, τῇ δὲ μεγάλῃ Τετράδι κηρία καὶ θυμιάματα, τῷ δὲ Πά» σχα ἀσπασμοὺς καὶ τρικέφαλα (5) «. Ἀλλ' ὁ Πατριάρχης Ἀρσένιος ὁ Αὐτωρειανὸς (1255—1290 καὶ 1261—1264), τὸν ὁποῖον, ἐὰν ἔζη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, προσφυέστερον παρὰ τὸν Παρθένιον Β', ἤθελον ἐπονομάσῃ Κεσκίνην, μὴ ἔχων 'να ῥίψῃ εἰς τὸν λαὸν, καὶ αὐτὸς καθὼς ὁ Αὐτοκράτωρ, ἐπικόμβια, » πέμψας, λέγει ὁ Παχυμέρης (6), κατὰ » τὴν ἑορτὴν τῶν Βαΐων, ὅτε καὶ ἡ συνήθης ἐξ ὄρθρου λιτανεία τελεῖται, » πλεῖστα ἐξ ἀργύρου καὶ χαλκοῦ νομίσματα πρὸς τοῦ κρατοῦντος ἐλάμ» βανε, καὶ ἀρπεδόσιν ἐνδῆσαι παρασκευάσας, τὰ συνήθως ἐπικόμβια καὶ » αὐτὸς, μέχρι καὶ τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων τὴν λιτὴν κατατείνων, » ῥιπτεῖν ἐκέλευσε τῷ λαῷ «. Πόση διαφορὰ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Φλαβιανοῦ, » τοῦ ὁποίου τὴν χειροτονίαν φθονήσας ὁ εὐνοῦχος Χρυσάφιος, τοῦ τε » παλατίου καὶ τοῦ βασιλέως (Θεοδοσίου τοῦ νέου) κρατῶν, ὑπέθετο τῷ » βασιλεῖ, ἀκάκῳ ὄντι καὶ εἰς Χαλκηδόνα διάγοντι, δηλῶσαι τῷ πατριάρ» χῃ ἀποστεῖλαι τὰς ὑπὲρ τῆς χειροτονίας εὐλογίας. Ὁ δὲ Φλαβιανὸς κα» θαροὺς ἄρτους ἀπέστειλεν εὐλογίαν. Ὁ δὲ Χρυσάφιος, ἀποστρέψας ταῦτα, » ἐδήλωσε χρυσᾶς εὐλογίας ζητεῖν τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος ἀντεδή» λου μὴ ἔχειν χρήματα ἀποστεῖλαι, εἰ μὴ τισι χρήσομαι τῶν ἱερῶν σκευῶν. » Γίγνεται οὖν ἐκ τούτου οὐ μικρὰ λύπη ἐν μέσῳ αὐτῶν, Πουλχερίας ταῦ-

(1) Ὑακινθίνῳ, λέγει ὁ Γρηγορᾶς. (2) Juris Graeco-Rom. Βιβλ. Ζ', σελ. 471. (3) ἐν σελ. 164, 165. (4) Τῇ Τετράδῃ τῆς Τυρινῆς. (5) Ἴδε σελ. 253. (6) Βιβλ. Δ', 18.

» τα μὴ εἰδυίας (1)«. Ἀλλὰ μεταξὺ Φλαβιανοῦ καὶ Ἀρσενίου μεσολαβοῦσιν ὀκτὼ αἰῶνες!

Πλὴν ταῦτα μὲν ἦσαν ἐξωτερικῆς ἐπιδείξεως ματαιότητες, τὸ κενὸν μόνον ὑποθάλπουσαι δοξάριον. Τὸ δὲ κυριώτερον ἦτον, Α΄ μὲν, ὅτι ὁ Πατριάρχης εἶχεν ἐκτεταμένην ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν, καὶ ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ δικαστήρια (σ έ κ ρ ε τ α), τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸν Εὐσέβιον, Παῦλος πρῶτος ὁ Σαμοσάτων ἐπωνόμασε Τ ρ ι β ο υ ν ά λ ι α, ἀπὸ τῶν πολιτικῶν δικαστηρίων ἐπὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ μετενεγκὼν τοὔνομα. Τούτων προΐσταντο, τῶν μὲν πέντε οἱ περὶ τὸν Πατριάρχην Κληρικοί, οἱ λεγόμενοι Ἐξωκατάκηλοι (περὶ ὧν μετ' ὀλίγον), οἷς προσετέθη καὶ ἔκτος ὁ Πρωτέκδικος· τῶν δὲ δύω, διῃρημένων εἰς Μέγα καὶ Μικρὸν Σέκρετον, ἐν οἷς συνεκροτοῦντο καὶ Σύνοδοι, αὐτὸς ὁ Πατριάρχης, ἢ ὁ παρ' αὐτῷ Σύγκελλος, ὡς καὶ σήμερον· Β΄ δὲ τὸ, ἀπ' αὐτῶν ἔτι τῶν πρώτων χριστιανῶν Αὐτοκρατόρων, κεχορηγημένον τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ δικαίωμα τῆς ἀσυλίας, ἥτις εἶνε γνωστὸν ἤδη ἀπὸ τῆς Ἱστορίας ὁπόσων καλῶν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὁπόσων δεινῶν, ὑπῆρξε παραίτιος, ἐν τῇ Δυτικῇ μάλιστα Εὐρώπῃ καὶ κατὰ τοὺς βαρβάρους ἐκείνους χρόνους. Καὶ ἦτον μὲν ἄσυλον καὶ ἅπας ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἰδίως δὲ τὸ Προσκήνιον (ὁ Ἐξωνάρθηξ) αὐτοῦ, καλούμενος ἄλλως ὑπὸ τοῦ Χωνειάτου καὶ Ἀ ν ά σ τ α θ μ ο ς, μέρος ἰδιαίτερον, ὅπου ἀναβαίνοντες οἱ ἱκέται καὶ ὁμολογοῦντες τὸ ἔγκλημα αὐτῶν, ἐζήτουν παρὰ τῶν εἰσιόντων καὶ ἐξιόντων συγχώρησιν. Ἐκαλεῖτο δὲ καὶ Π ρ ω τ ε κ δ ι κ ε ῖ ο ν, διότι ἐν αὐτῷ ἐδίκαζεν ὁ Πρωτέκδικος, ὅς τις ἐφρόντιζε καὶ περὶ τῶν ὑποθέσεων αὐτῶν. Ἐνίοτε δὲ ἵσταντο ἐπ' αὐτῷ τούτῳ καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, καὶ ἐν τῷ Βαπτιστηρίῳ, καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἁγίαν Τράπεζαν (2). Μέχρι Θεοδοσίου δὲ τοῦ νεωτέρου, κυρίως ἄσυλον ἦτον μόνον τὸ ἱερὸν βῆμα. Ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τούτου τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐπειδὴ δοῦλοί τινες βάρβαροι, καταφυγόντες ἔνοπλοι εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν, καὶ, καταλαβόντες ἐφ' ἡμέρας ἱκανὰς τὸ ἱερὸν, ἀφ' οὗ, φονεύσαντες μὲν ἕνα, πληγώσαντες δὲ ἕτερον τῶν Κληρικῶν, ἐδοκίμασαν 'να πυρπολήσωσι καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἐφονεύθησαν πάντες αὐτοχειρὶ, ἵν' ἀποφύγωσι τὴν λιμοκτόνησιν, ἠνάγκασαν τὸν Θεοδόσιον 'να ἐπεκτείνῃ τὴν ἀσυλίαν τῶν ναῶν εἰς ἅπασαν αὐτῶν τὴν περιοχὴν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ οἰκήματα, στοὰς, λουτρὰ, κήπους κτλ. Ἔπρεπεν ὅμως 'να ἦν' ἄοπλοι οἱ προσφεύγοντες· εἰ δὲ μὴ, ἀφωπλίζοντο ὑπὸ τῶν τοῦ ναοῦ Κληρικῶν, καὶ, παρακούοντες, ἀπεσπῶντο ὑπὸ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας διὰ τῆς βίας.

(1) Θεοφάν. (2) Ἴδε τὸν ὑπὲρ Εὐτροπίου λόγον τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἡ ἀσυλία αὕτη, ἧς ἀπήλαυον οὐ μόνον καὶ πολλαὶ ἄλλαι τῶν ἐκκλησιῶν τῆς τε Παλαιᾶς καὶ τῆς νέας Ῥώμης, ἀλλὰ καὶ τῶν βασιλίδων οἱ τάφοι, τοῦ ὁποίου παράδειγμα ἔδωκεν ὁ Θεόφιλος, ἀνακηρύξας ἄσυλον τὸν τάφον τῆς θυγατρός του Μαρίας, πολλάκις παρεβιάζετο. Ἰδίως δὲ Θεοδώρα ἡ τοῦ Ἰουστινιανοῦ » πολλοὺς βιαίως τῶν ἱερῶν ναῶν ἀπέσπασε, κατὰ τὸν Προκόπιον, καὶ εἴδομεν ἤδη (1) τί ἐπέστελλεν Ἀνθεμίῳ τῷ Ὑπάτῳ περὶ τοῦ Πάππα Βιγιλλίου, ὅς τις καὶ ἀνηρπάγη τῷ ὄντι ἔκ τε τοῦ ἐν Ῥώμῃ ναοῦ τῆς Ἁγίας Καικιλίας καὶ ἐκ τοῦ ἐν Χαλκηδόνι τῆς Ἁγίας Εὐφημίας, καθὼς καὶ ὁ Πάππας Σιλβέριος ἐκ τοῦ ἐν Σαβίναις ναοῦ τῆς Θεοτόκου, καὶ ἄλλοι ἀλλαχόθεν, ἐν οἷς καὶ Σέργιος, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Κουράτωρος Αἰθερίου, εἷς τῶν κατὰ Ἰουστινιανοῦ συνομοσάντων τῷ 555, καταφυγὼν εἰς τὰς Βλαχέρνας, ἀπεσπάσθη ἐκεῖθεν, » ὡς οἷα κατὰ βασιλέως » σκεψάμενος «, λέγει ὁ Μαλαλᾶς.

Τὸ πάλαι ὁ Πατριάρχης εἶχε καὶ Πραιπόσιτον ἴδιον, εὐνοῦχον ἐννοεῖται, κληρικὸν, »πρωτοστατοῦντα, λέγει ὁ Πορφυρογέννητος, τῶν Κουβουκλησίων«. Εἶχε δὲ καὶ ἀποκρισάριον (καθὼς σήμερον λέγομεν Καπου-κεαγιᾶν), » ὃς, ἐκ τοῦ παραβάλλειν εἰς τὰ ἀρχεῖα καὶ διαπορθμεύειν τοῖς » βασιλεῦσι τὰ βουλητέα καὶ τὰς ἀποκρίσεις ἐκεῖθεν μεταφέρειν, Παλα-» τῖνος ὠνόμασται (2)«.

Ἀλλ' οἱ κυρίως ἄρχοντες καὶ ἀξιωματικοὶ (ὀφφικιάλιοι) τοῦ Πατριαρχείου, ἡ περὶ τὸν Πατριάρχην Σύγκλητος, ἦσαν, καθὼς καὶ ἀκμὴν εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον, οἱ καλούμενοι Κληρικοὶ, διῃρημένοι τὸ πάλαι εἰς ἐννέα πεντάδας, ὧν προεξῆρχον οἱ τῆς πρώτης πεντάδος, οἱ λεγόμενοι Ἐξωκατάκηλοι (3), δηλ. ὁ Μέγας Οἰκονόμος, ὁ Μέγας Σακελλάριος, ὁ Μέγας Σκευοφύλαξ, ὁ Μέγας Χαρτοφύλαξ καὶ ὁ τοῦ Σακελλίου ἢ ἐπὶ τῆς Σακέλλης ἢ Μικρὸς Σακελλάριος, οἷς προσετέθη κατόπιν ἕκτος ὁ Πρωτέκδικος, οἵτινες ἦσαν, τρόπον τινὰ, οἱ ἰδιαίτεροι σύμβουλοι καὶ συμπάρεδροι τοῦ Πατριάρχου (4), καὶ προεκάθηντο, καὶ ἰδίως ὁ Χαρτοφύλαξ, τῶν Ἐπισκόπων μετὰ τὸν Πατριάρχην ἐν τῇ Συνόδῳ, καί τοι ἐκτελοῦντες κυρίως ἔργα διακόνων, καθὼς καὶ ἐν τῇ Λατινικῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ Καρδινάλεις διάκονοι προηγοῦνται πάντων τῶν μὴ Καρδιναλίων Ἐπισκόπων. Καθότι τῷ ὄντι, λέγει ὁ Γκοὰρ (5), οἱ Ἐξωκατάκηλοι οὗτοι τῆς ἐν ΚΠ Ἐκκλησίας, οἱονεὶ Καρδινάλεις τινὲς δοκοῦσιν εἶναι.

---

(1) Ἴδε σελ. 373 τοῦ Α' Μέρους. (2) Νικ. Χων. ἐν Μαν. Κομν. Ζ'. (3) Διότι, κατὰ τὸν Κορέσιον, οὐ παρέμενον ἐν ταῖς περὶ τὸ Πατριαρχεῖον κέλλαις, ἀλλ' ἐκτὸς, καθὸ ἔγγαμοι πάντως. (4) Ἴδε τοῦ Κωδινοῦ τὸ περὶ Ὀφφικίων. (5) Ἐν ταῖς εἰς τὸν Κουροπαλάτην σημειώσεσιν.

Τούτων ὁ μὲν Μέγας Οἰκονόμος ἐδίκαζεν ἐν τῷ Οἰκονομείῳ, εἶχε δὲ θέσιν καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ Σέκρετα· μέχρι δὲ τῶν χρόνων Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, διωρίζετο, αὐτὸς καὶ ὁ Σκευοφύλαξ, ὑπὸ τοῦ Βασιλέως. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ οὗτος »καὶ ἄμφω ὑπὸ τὴν τοῦ Πατριάρχου ἔθετο » ἐξουσίαν, ἀποξενώσας ἀμφοῖν τὸ δημόσιον«, λέγει ὁ Ζωναρᾶς (1)· τὸ δὲ ἀξίωμά 'του, ἀναλογοῦν πρὸς τὸν ἐφ' ἡμῶν Μουτεβελῆν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἦτον τόσον σημαντικὸν καὶ ἐπικερδὲς, ὥστε καὶ τὸν Ἐπίσκοπον Θεόδωρον τὸν Κρίθινον, τὸν ἀδελφὸν Ἀλεξίου τοῦ Μωσηλὲ, τὸν ὁποῖον ὁ Αὐτοκράτωρ Θεόφιλος ῥαβδίσας καὶ ἐξορίσας, ὡς ἐπιπλήξαντα αὐτὸν δημοσίᾳ διὰ τὴν παράβασιν τοῦ πρὸς τὸν Μωσηλὲ ὅρκου, ἀνεκάλεσεν ὕστερον μεταμεληθεὶς, μὴ θελήσαντα 'να ἐπαναλάβῃ, ὡς περιυβρισθεὶς καὶ παραιτηθεὶς ἤδη, τὴν προτέραν 'του ἀξίαν, διώρισεν Οἰκονόμον τῆς Ἁγίας Σοφίας· ἐδίδετο δὲ, φαίνεται, καὶ εἰς λαϊκοὺς, διότι Οἰκονόμος τῆς Ἁγ. Σοφίας εἶχε χρηματίσῃ πρὶν αὐτοκρατορήσῃ καὶ ὁ Ἀργυρόπουλος Ῥωμανός.

Ὁ δὲ Μ. Σακελλάριος εἶχεν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ τά τε ἀνδρῷα καὶ γυναικεῖα μοναστήρια, καὶ ἐπαίδευε τοὺς ἀτακτοῦντας τῶν Μοναχῶν καὶ Ἱερέων. Τὸ δὲ περίεργον εἶνε ὅτι και ὁ Πάππας Μαρτῖνος, ὅτε ἤχθη ὡς ὑπόδικος εἰς ΚΠ, ἔστη ἔμπροσθεν τοῦ Σακελλαρίου, ὅς τις προήδρευε παντὸς τοῦ συγκληθέντος τότε Σενάτου (τῆς Συνόδου ἢ τοῦ Πρεσβυτερίου), καὶ ἐν τῇ κέλλῃ αὐτοῦ ἐκρατήθη εἰς φυλακὴν, καὶ αὐτὸς διέταξε τὸν Πάππαν μακρόθεν 'να σηκωθῇ ἀπὸ τοῦ φορείου 'του καὶ 'να σταθῇ. » Intendes autem primus qui praesidevat Sacellarius cum reliquis princi» pibus, à longue jussit eum surgere a ferculo et stare (3)«.

Ἡ δὲ δικαιοδοσία τοῦ Μ. Σκευοφύλακος ἦτον περὶ τὰ ἱερὰ κειμήλια.

Ὁ δὲ Μ. Χαρτοφύλαξ εἶχε μὲν τὴν ἐπιστασίαν καὶ φυλακὴν τῶν Ἀρχείων (τοῦ Χαρτοφυλακίου), ἦτον δὲ, παρεκτὸς τούτου, καὶ ὁ πρῶτος δικαστὴς τῶν ἐν τῷ Πατριαρχείῳ θεωρουμένων ὑποθέσεων, καὶ ἰδίως τῶν κατὰ τοὺς γάμους, αὐτὸς ἐκδίδων τὰς λεγομένας βοῦλλας ἢ ἀδείας πρὸς γάμον. Ὁ δὲ Βαλσαμὼν λέγει (4) ὅτι »ὁ κατὰ καιροὺς Χαρτοφύλαξ » ἀπὸ τοῦ παρόντος Ἰδίκτου δικαιοῦται καβαλλικεύειν κατὰ τὴν λιτὴν τῶν » Ἁγίων Νοταρίων τὸ πατριαρχικὸν ἄλογον μετὰ ὀθονίου λευκοῦ. Ἔδει » δὲ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ὡς Καλδηναρίου Πατριαρχικοῦ, σκέπεσθαι μετὰ » τῆς χρυσῆς τιάρας, ἥτις καὶ ἐν τῷ Χαρτοφυλακίῳ ἀπόκειται«.

(1) Βιβλ. ΙΗ', 4. (2) Anastas. in Collectaneis pag. 86. (3) Νομοκάν. Η', ά.

» Ὁ δὲ Μικρὸς Σακελλάριος, ἡ τοῦ Σακελλίου, ἐκράτει, κατὰ τὸν Κω-» δινόν, τὰς καθολικὰς Ἐκκλησίας καὶ τὸ Σακέλλιον «. Εἶχε δέ, κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα, καὶ τὴν διαχείρισιν τῶν ἐμφυτεύσεων.

» Ὁ δὲ Πρωτέκδικος ἦν εἰς τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι τοὺς αἰχμαλώτους καὶ » κριτὴς τῶν ἐγκληματικῶν ὑποθέσεων«. Ὅθεν ἐδίκαζε, καθὼς εἴδομεν, καὶ τοὺς πρόσφυγας τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ ἐθεώρει τὰς ὑποθέσεις των.

Σήμερον ὑπερέχει πάντων τῶν Κληρικῶν Ὀφφικιαλίων τῆς Μ. Ἐκκλησίας ὁ Μέγας Λογοθέτης, ὅς τις εἶνε ὁ Ἀρχικαγκελλάριος τοῦ Πατριαρχείου, πάντοτε λαϊκὸς καὶ ἐκ τῶν εὐπατριδῶν Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπὶ δὲ Ῥαφαὴλ τοῦ ἀπὸ Ῥεθύμνης (1603—1608), καθὼς καὶ ἐπὶ Μεθοδίου τοῦ Γ´, τοῦ ἀπὸ Ἡρακλείας (1669—1671), ἀναφέρεται καὶ Μέγας Διερμηνεὺς ἢ Διερμηνευτὴς τῆς Μ. Ἐκκλησίας· οὕτω τοὐλάχιστον ἐπιτλοφορεῖτο καὶ ὑπεγράφετο Φραγκῖσκος ὁ Κόκκος, ὁ διδάσκαλος τῆς Θεολογίας καὶ Φιλοσοφίας ἐν ΚΠ, καὶ μετ' αὐτὸν τις Φώτιος (1).

Ὁ δὲ Πριμικήριος, συνεδριάζων μετὰ τῶν λοιπῶν Κληρικῶν τοῦ Πατριαρχείου, καὶ λαμβάνων συμβουλευτικὸν μέρος εἰς τὰ ἀφορῶντα ἰδίως τὰ κατὰ τοὺς γάμους, ἐκτελεῖ συγχρόνως καὶ καθήκοντα Λαμπαδούχου, προάγων λαμπαδηφόρος τοῦ Πατριάρχου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῦτο, νομίζομεν, ἐξ αἰτίας τοῦ ὑπεμφαινομένου, δι' ἕτερον ὅμως λόγον, ἐν τῷ τίτλῳ αὐτοῦ κηρίῳ. Ὑπῆρχε δὲ μέχρι τινὸς καὶ ὁ τίτλος τοῦ Ὑπάτου τῶν φιλοσόφων, διδόμενος ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας εἰς τὸν μᾶλλον πεπαιδευμένον ἑκάστοτε τῶν ὁμογενῶν λογίων, ὡς προείπομεν (2).

Τῶν δὲ Ἱερωμένων ὀφφικιαλίων τοῦ Πατριάρχου πρωτεύει τῇ τάξει ὁ Σύγκελλος ὁ καὶ Πρωτοσύγκελλος, ὡς ἀντιπροσωπῶν, ἐπιτρόπου δίκην, τὸν Πατριάρχην. Ἦτον δέ, ἐπὶ τῶν Γραικορωμαίων Αὐτοκρατόρων, ἀξίωμα κοσμικὸν ὅλως καὶ πολιτικόν, καὶ ἐδίδετο ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ἐν εἴδει τίτλου τιμητικοῦ καὶ εἰς ἱερεῖς καὶ εἰς Ἀρχιερεῖς ἀδιαφόρως. Ὅθεν βλέπομεν καὶ Μητροπολίτας καὶ Ἐπισκόπους τιτλοφορουμένους Συγκέλλους καὶ Πρωτοσυγκέλλους, οἵ τινες καὶ προεκάθηντο τῶν ἄλλων μητροπολιτῶν ἐν τῷ συνθρόνῳ, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, καὶ εἶχον, κατὰ τὸν Σκυλίτσην, οὐ μόνον Πρόεδρον, ἀλλὰ καὶ Πρωτοπρόεδρον. Αὐτίκα Ῥωμανὸς μὲν ὁ Ἀργυρὸς ἐτίμησε, κατὰ τὸν Σκυλίτσην, Συγκέλ-

---

(1) Ἴδε Σ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων ἐπιστολὴν περὶ αὐτοῦ, ἐκδεδομένην Ἀθήνησι τῷ 1863, καὶ τὴν περὶ τοῦ ἐπισκόπου Σιναίου Ἀνανίου Συνοδικὴν ἐπιστολήν, συνεκδεδομένην μετ' ἄλλων ὁμοίων ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ 1860. (2) σελ. 95 τοῦ Γ´ Μέρους.

» λους Μητροπολίτας τρεῖς, τὸν Ἐφέσου Κυριακὸν, ὡς τοῦ πατριάρχου » ὁμαίμονα, Δημήτριον τὸν Κυζίκου, ὡς λίαν αὐτῷ καὶ πρὸ τῆς βασιλείας » περιλημένον, καὶ Μιχαὴλ τὸν τῶν Εὐχαΐτων, καθ' αἷμα τούτῳ ἐγγί» ζοντα «. Ἰωάννης δὲ ὁ Παλαιολόγος τῷ ἡγουμένῳ τοῦ Προδρόμου, στελλομένῳ πρέσβει πρὸς τὸν Πάππαν, » εὐηργέτησε, κατὰ τὸν Συρόπου» λον, τὸ τοῦ Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου ὀφφίκιον«. Μεταξὺ δὲ τῶν ἐπιστολῶν Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ μία ἐπιγράφεται » Τῷ Μητροπολίτῃ Κυζί» κου τῷ Συγκέλλῳ Κυρίῳ Ῥωμανῷ «. Σώζεται δὲ τοῦ αὐτοῦ καὶ » Ἐγ» κώμιον εἰς Ἰωάννην τὸν Θεοσεβέστατον Μητροπολίτην Εὐχαΐτων καὶ » Πρωτοσύγκελλον «. Ὁ δὲ Ζωναρᾶς λέγει (1) ὅτι ὁ τῶν Σαρακηνῶν Σερίφης » ἐστὶ παρ' αὐτοῖς, ὅπερ παρ' ἡμῖν πάλαι ἦν ὁ λεγόμενος Σύγκελ» λος. Ὡς γὰρ ὁ Σύγκελλος, τοῦ Πατριάρχου θανόντος, εἰς τὸν ἐκείνου » τόπον ἀντικαθίστατο, οὕτω καὶ ὁ Σερίφης, τοῦ Χαλιφᾶ φθαρέντος, τὸν » τελευτήσαντα διαδέχεται «. Τὸ τοῦ Κεδρηνοῦ δὲ » Τῷ Πρωτοσυγκέλλῳ » Λέοντι προσελθόντες, τὰ κοινὰ διοικοῦντι τῷ τότε (2) «, μᾶς πείθει τέλος, ἐὰν δὲν ἦν ἐσφαλμένον ἀντὶ Πρωτοσυμβούλῳ, ὅτι ἡ λέξις, ἐνταῦθα γοῦν, εἶνε συνώνυμος τῇ τοῦ Παρακοιμωμένου.

Τὴν δὲ αἰτίαν, δι' ἣν ὁ Ἀρχιδιάκονος ἐφόρει, μόνον τῇ Κυριακῇ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, φελώνιον, ἀναφέρει ὁ Κωδινός.

Εἰς τῆς Μ. Ἐκκλησίας τὸν Κλῆρον συγκατετάττοντο καὶ οἱ χίλιοι νεκροθάπται (Lecticarii), οἱ καλούμενοι Δ ε κ α ν ο ί, διατηρούμενοι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐννεακοσίων πεντήκοντα ἐργαστηρίων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀφιερωμένα ἐπὶ Γραικορωμαίων εἰς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν.

Εἰς τὰ ἔξοδα τοῦ Πατριαρχείου ὅμως, αὐξάνοντα ὁλονὲν, δὲν ἐπήρκουν οἱ γλίσχροι αὐτοῦ πόροι, ὅθεν ἐδέησε τῷ 1324 ἐπὶ πατριάρχου Ἡσαΐου, νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὰς ἑξῆς τριάκοντα τρεῖς ἐπισκοπὰς ἀνάλογος κατ' ἔτος συνεισφορὰ πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ ἐλλείμματος, καὶ ἰδοὺ ἴσως ἡ ἀρχὴ τῶν λεγομένων Αὐλικῶν ὁμολογιῶν καὶ τοῦ χρέους τοῦ Κοινοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου μόλις ἐλυτρώθη τὸ Πατριαρχεῖον ἐσχάτως.

Ὁ Ἡρακλείας ὑπέρπυρα	200
Ὁ Κυζίκου	200
Ὁ Θεσσαλονίκης	200
Ὁ Ἀδριανουπόλεως	100
Ὁ Βεῤῥοίας	100
Ὁ Μονεμβασίας	800

(1) Ἐν Μανουήλῳ, Βιβλ. ΙΔ', 25. (2) Ἐν Μιχαὴλ τῷ Στρατιωτικῷ.

Ὁ Φιλιππουπόλεως	150
Ὁ Τραϊανουπόλεως	70
Ὁ Σερρῶν	150
Ὁ Φιλίππων	100
Ὁ Μιτυλήνης	100
Ὁ Διδυμοτοίχου	100
Ὁ Παλ. Πατρῶν	40
Ὁ Λακεδαιμονίας	60
Ὁ Μελενίκου	36
Ὁ Αἴνου	100
Ὁ Μαδύτων	36
Ὁ Μηθύμνης	50
Ὁ Βρύσεως	50
Ὁ Ῥωσίου (ἴσως Ῥηγίου)	36
Ὁ Βιζύης	100
Ὁ Μαρωνείας	36
Ὁ Προκοννήσου	72
Ὁ Γανέλλης	24
Ὁ Δέρκου	24
Ὁ Ἀρκαδιουπόλεως	24
Ὁ Λήμνου	50
Ὁ Λοπαδίου	24
Ὁ Κυψέλων	16
Ὁ Ξανθείας	36
Ὁ Μηδείας	50
Ὁ Δράμας	24
Ὁ Γάνου	50
Τὸ ὅλον	3,208

Σήμερον τὸ Πατριαρχεῖον ἔχει, παρεκτὸς τοῦ Πρωτοσυγκέλλου καὶ τεσσάρων διακόνων, ὧν πρωτεύει ὁ Ἀρχιδιάκονος, παρεκτὸς τοῦ Πρωταψάλτου καὶ τοῦ Λαμπαδαρίου καὶ τῶν δύω Δομεστίκων καὶ ἄλλων τόσων κανοναρχῶν, δώδεκα ἐφημερίους καὶ ἑπτὰ νεωκόρους ἢ (Ἐπὶ τῆς) εὐταξίας (1).

(1) Ὡς δεῖγμα τῆς ἀμαθίας τῶν τελευταίων τούτων διηγεῖτο ὁ ἀείμνηστος Πατριάρχης Κύριλλος ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως ὅτι, θελήσας νὰ διορίσῃ ποτὲ, κατὰ σύστασίν τινος, καὶ ὄγδοον Εὐταξίαν, ἤκουσε παρὰ τοῦ πρωτεύοντος αὐτῶν: «Ἡμεῖς, Ἀφέντη Δεσπότη, ἑ π τ ὰ εἴμεθα· ὀ χ τ ὼ δὲν γινόμεθα.

Εἴδομεν ἐν παρόδῳ πως, ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Πάππας Ῥώμης παρέστη ἐν ΚΠ ὡς ὑπόδικος ἐνώπιον τῆς Συνόδου. Τοῦτο θεωροῦσι καὶ ὀνομάζουσι, 'δὲν ἀμφιβάλλομεν, βίαν οἱ ἀπὸ τῆς δύσεως ἀδελφοὶ ἡμῶν· καὶ ἡμεῖς 'δὲν 'τὸ χαρακτηρίζομεν ἄλλως. Ἀλλά, θεωροῦντες τὸν Πάππαν ἴσον τῇ τάξει καὶ ὁμόθρονον τοῖς λοιποῖς προεστῶσι τῆς μιᾶς καὶ μόνης Καθολικῆς Ἐκκλησίας, εἰς ἣν πιστεύομεν, οὐδὲν ἕτερον ἀναγνωρίζομεν εἰς αὐτὸν προνόμιον, παρὰ τὸ τῆς πρωτοκαθεδρίας, καὶ τοῦτο, ἐὰν φρονῇ ὅπως ὁ ἱερὸς Μαρτῖνος, τοῦ ὁποίου καὶ μνήμην ἐπιτελεῖ ἡ Ἐκκλησία· καὶ τοιοῦτον ἐλπίζομεν καὶ πάλιν 'να ἴδωμεν αὐτόν, καὶ ἐὰν οὐχὶ ἡμεῖς, οἱ ἀπόγονοι ἡμῶν, προκαθήμενον τῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν αὐτοῦ (τὸ δὲ πότε ἂς ὁρίσῃ ἡ βουλὴ τοῦ Ὑψίστου), καὶ προβουλεύοντα καὶ προαγορεύοντα ἐν ἐκκλησίᾳ ὁσίων ἐν ἀδελφικῇ ὁμονοίᾳ καὶ ἰσότητι: » Ὦ, ὢ, τίς ζήσεται, ὅταν » θῇ ταῦτα ὁ Θεός « ; Ἀλλὰ ποῦ 'να συγκαταβῶσιν εἰς ταῦτα οἱ ἀπὸ τῆς Ῥώμης; Καὶ ἐν τοσούτῳ μανθάνομεν ἀπὸ τοῦ Κόμητος Μαρκελλίνου ὅτι τῷ 525 Ἰωάννης ὁ Πάππας, ἐλθὼν εἰς ΚΠ καὶ ὑποδεχθεὶς λίαν ἐντίμως ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰουστίνου, ἐκάθησε δεξιὸς (τοῦ Πατριάρχου) ἐκ δεξιῶν τῆς ἐκκλησίας » dextrum dextro Ecclesiae insedisse solio «. Τὸ ὁποῖον ὅμως δύναται, κατὰ τὴν θέσιν ἣν ἔχει ὁ βλέπων πρὸς τὸ ἱερὸν βῆμα ἢ ἀπ' αὐτοῦ, 'να ἐκληφθῇ καὶ ἀριστερόν, καὶ τοῦτο φαίνεναι ἀπήτουν οἱ Πατριάρχαι. Ἀλλ' ὁ Βιγίλιος, μὴ θελήσας 'να συμμορφωθῇ πρὸς τὴν τάξιν ταύτην τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ Μηνᾶ, ἔγεινεν αἴτιος μεγάλων σκανδάλων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ἡ Ἐκκλησ. Ἱστορία. Τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ Κυρίου Ἀναστάσεως μεγαλοφώνως Ῥωμαϊστὶ ἱερούργησε. Τὸν δὲ Πατριάρχην Μηνᾶν ἐχειροτόνησε τῷ 536 ὁ Πάππας Ῥώμης Ἀγαπητός, ἐλθὼν εἰς ΚΠ. Ἐν δὲ τῇ Φλωρεντίᾳ » Τὸν Πάππαν, λέγει ὁ Συρόπουλος, ὁ μὲν Πατρι- » άρχης ἠσπάσατο ἱστάμενον ἐν τῇ παρειᾷ, ἡμεῖς δὲ καθημένου τὴν δεξιὰν » αὐτοῦ καὶ τὴν παρειὰν σὺν τοῖς Ἐξωκατακοίλοις «. Πάντοτε δηλονότι ἴσος πρὸς ἴσον. Καθαιρεῖ ὁ Πάππας Βιγίλιος τὸν πατριάρχην Μηνᾶν, ἀλλὰ » καὶ Μηνᾶς αὐτῷ τὸ αὐτὸ ἐπιτίμιον δέδωκε «, λέγει ὁ Θεοφάνης. Καθὼς καὶ εἰς τὰς ἐπιγραφὰς καὶ προσαγορεύσεις τῶν ἐπιστολῶν, ὄχι » Τῷ Μακαριωτάτῳ Δεσπότῃ τῷ Πάππᾳ Κυρίῳ Οὐρβανῷ, ἄκρῳ Ἀρχιερεῖ ἀξιω- » τάτῳ. † Νεῖλος ἐλέῳ Θεοῦ κτλ. (ἐν δὲ τῷ τέλει) » Ἔρρωσο ἐν Κυρίῳ » Μακαριώτατε Δέσποτα «, καθὼς ἐμπεριέχεται ἐν τῷ λεγομένῳ Συνταγματίῳ, ὑπὸ τὸν τίτλον » Ὅπως νῦν (1) γράφει ὁ Κωνσταντινουπόλεως τῷ » Πάππᾳ καὶ τοῖς λοιποῖς «· διότι οὔτε Ἀ ξ ι ώ τ α τ ο ν, οὔτε Ἄ κ ρ ο ν

(1) Τῷ 1380 – 1388.

Ἀρχιερέα οὐδέποτε θέλει ὀνομάσῃ ὁ Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης τὸν Πάππαν· ὁ δὲ τύπος οὗτος, ὄζων μίλια μακρόθεν Λατινισμοῦ, παρενεβλήθη ὑπὸ ξένης ἀνεπιτηδείας χειρὸς, καθὼς καὶ τόσα καὶ τόσα ἄλλα· ἀλλὰ Μακαριώτατον ἁπλῶς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀδελφόν. Καθὼς ἀδελφὸν ἐπίσης προσαγορεύει οὐ μόνον αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ πάντα ἐπίσκοπον ὁ Πάππας· καὶ σώζεται ὄχι μόνον ἡ ἐπιστολὴ, ἣν ἔπεμψαν ἐπὶ Οὐάλεντος οἱ ἐκ Σμύρνης κλπ. σταλέντες εἰς Ῥώμην ὡς πρέσβεις τρεῖς ἐπίσκοποι πρὸς τὸν Πάπαν Λιβέριον: » Κυρίῳ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ Λιβερίῳ, Εὐστάθιος, » Θεόφιλος καὶ Σιλβανὸς ἐν Κυρίῳ χαίρειν «, καθὼς καὶ ἡ τοῦ Πάππα ἀπάντησις: » Τοῖς ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς, Κυρίλλῳ, Εὐ- » σεβίῳ, Ἀρσενίῳ, Χαρισίῳ κλπ. Λιβέριος ἐπίσκοπος Ἰταλίας, καὶ οἱ κατὰ » τὴν δύσιν ἐπίσκοποι ἐν Κυρίῳ πάντοτε χαίρειν (Σωκρ. Ἐκκλησ. Ἱστ: Δ', ιβ'.)«, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπάντησις Οὐρβανοῦ τοῦ Η' πρὸς τὸν ἀπὸ Βεῤῥοίας Πατριάρχην Κύριλλον τὸν Κονταρῆν, γράψαντα πρὸς αὐτὸν, ὡς λέγεται, μηνολογημένη τὴν 30 Ἀπριλίου τοῦ 1639, ἧς ἡ μὲν ἐπιγραφὴ ἔξωθεν ἔχει οὕτω: » Venerabili Fratri Cyrillo de Veria Patriarchae Constantinopolitano: » URBANUS PAPA VIII· ἔσωθεν δέ: Venerabilis Frater, Salutem et Apo- » stolicam benedictionem «· ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς τὸν ἀπὸ Ἐφέσου Ἰωσὴφ τὸν Β', ἐκ μέρους τοῦ Πάππα Μαρτίνου τοῦ Ε'. » Ἀλλ' οὖν ἐπεὶ οἱ πολ- » λοὶ, λέγει ὁ Συρόπουλος, . . οὐκ ἐγίνωσκον ὅπως ἔγραφον οἱ Πάππαι » τοῖς Πατριάρχαις, ἐν τοῖς μεγίστοις ἐτίθεντο ὅτι νῦν τὸν τῆς Νέας Ῥώ- » μης Ἀρχιεπίσκοπον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ὀνομάζει ὁ Πά- » πας, καὶ ἀδελφὸν καλεῖ τοῦτον, καὶ ἐντεῦθεν ἐτεκμαίροντο ἐφίεσθαι τὸν » Πάπαν τῆς ἑνώσεως. Καί τοι γε οὐ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ τῶν » Κωνσταντινοπολιτῶν Πατριάρχην αὐτὸν ἔγραφεν (1), ὥσπερ τοίνυν καὶ » μέχρι τοῦ νῦν γράφει «. » Ὁ δὲ Πάππας, λέγει τὸ Συνταγμάτιον, πρῶ- » τον μὲν ἔγραφεν ὡς νῦν ὁ ΚΠ τοῖς ἄλλοις Πατριάρχαις: » Ἁγιώτατε » Δέσποτα, Πατριάρχα Κωνσταντινουπόλεως, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ποθεινό- » τατε ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργέ «· νῦν δὲ κακῶς (ἑτέρως) γράφει· οὐδὲ » γὰρ ὅλως γράφει αὐτὸν Πατριάρχην. Πέμπει δὲ μολυβδόβουλλον. » Οἱ » δὲ ἄλλοι Πατριάρχαι μολιβδόβουλλα οὐδόλως ποιοῦσιν, οὐκ οἶδα πῶς · » βοῦλλας δὲ μεγάλας μετὰ κηροῦ «.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου, ἐκείνης δὰ τῆς πολυκρότου, ὁ Πα-

(1) Non Patriarcham Constantinopolitanum, sed Constantinopolitanorum. τῶν πολιτῶν δηλονότι καὶ οὐχὶ τῆς πόλεως, ὡς τὴν τῆς χώρας κηδεμονίαν ἀνήκουσαν τῷ διαδόχῳ τοῦ Πέτρου, τῷ δὲ Πατριάρχῃ μόνην τὴν τῶν λαῶν διεύθυνσιν.

τριάρχης προσεφωνεῖτο διὰ τοῦ »Ἡ μεγάλη Ἁγιωσύνη Σου«, καθὼς καὶ ὁ Ἡρακλείας, ἀλλ' οὗτος ἴσως διότι ἦτον ἐπίτροπος τοῦ Ἀλεξανδρείας. Ὁ δὲ ἱερώτατος Φώτιος, γράφων πρὸς τὸν Πάππαν, » Τὴν ὑμετέραν ὁσιότητα«, λέγει· καθὼς καὶ πρὸς τοὺς Ἀνατολικοὺς ἀρχιερεῖς ἐγκυκλίως, » Τῇ ὑμετέρᾳ θεοσυλλέκτῳ ὁσιότητι «. Ὁ σ ι ώ τ α τ ο ι ἐπίσης τιτλοδοτοῦνται οἵ τε ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐπίσκοποι καὶ ἐν τῇ ὑπ' ἀριθ. 38 σωζομένῃ χειρογράφῳ Ἀκολουθίᾳ χειροτονίας ἐπισκόπου ἐν τῇ κατὰ τὸν Παλατᾶν βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἁγιοταφιτικοῦ Μετοχίου, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀντιγράφομεν καὶ τὰ ἑξῆς, συμπληροῦντες οὕτω τὸ περὶ ἐκκλησιαστικῶν τίτλων : » Οἱ Μητροπολῖται, γράφοντες πρὸς τοὺς ἄρχοντας (Κληρικοὺς) τῆς Μ. Ἐκκλησίας, εἰ μὲν οὗτοί εἰσιν Ἐξωκατάκυλοι , τιτλοδοτοῦσιν αὐτοὺς οὕτω· » Τιμιώτατε Μέγα Χαρτοφύλαξ τῆς Ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μ. Ἐκκλησίας, ἥδιστε καὶ ποθεινότατέ μοι ἀδελφὲ , διάκονε κὺρ (δεῖνα) «. Ἀπὸ δὲ τοῦ Πρωτονοταρίου μέχρι (καὶ αὐτοῦ) τοῦ Ὑπομνηματογράφου, Θεοφιλέστατοι λέγονται, καὶ οὐχ ἀδελφοί, ἀλλ' υἱοί· ἀπὸ δὲ τοῦ Ἱερομνήμονος καὶ καθεξῆς, Ἐντιμότατοι· οἱ δὲ μὴ ἔχοντες ὀφφίκια πρεσβύτεροι, ἤτοι Πρωτοπαππᾶς, καὶ δευτερεύων, καὶ οἱ Ὀρφανοτρόφοι , Ἐντιμότατοι· οἱ δὲ μὴ ἔχοντες, Θεοσεβέστατοι «.

Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τίτλων ὁ λόγος, συμπληρώσωμεν ἐνταῦθα τοὺς τύπους, καθ' οὓς γράφει ὁ Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης πρὸς διαφόρους.

Τῷ Πατριάρχῃ (1) Τορνόβου.

» Ἁγιώτατε Πατριάρχα Τορνόβου καὶ πάσης Βουλγαρίας, ἐν Ἁγίῳ » Πνεύματι κτλ.

Πρὸς τὸν Ἰουστινιανῆς.

» Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς, Ἀχριδῶν καὶ » πάσης Βουλγαρίας, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι κτλ.

---

(1) » Ὁ Πατριάρχης Τρινόβου ἦν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐπισκόπου ὄνομα φέρων, ὑποτασσόμενος » τῇ ἁγίᾳ τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, εἶθ' ὕστερον, παρακλήσεως γεγονυίας πολλῆς καὶ δεήσεως » εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ταύτην μεγάλην καὶ ἱερὰν Σύνοδον παρὰ τοῦ τότε τὰ τῆς βασιλείας τῶν Βουλ» γάρων διευθύνοντος σκῆπτρα, διὰ τιμὴν ἐκείνου καὶ τοῦ τοιούτου ἔθνους, ὑποτεταγμένου φανέντος » τῇ καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτῃ τοῦ Θεοῦ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, ἐδωρήθη συγκαταβάσεως λόγῳ πρὸς τὸν » Τρινόβου τὸ ὀνομάζεσθαι πατριάρχην Βουλγαρίας, οὐ μέν τοι εἶναι καὶ συναρίθμιον τοῖς λοιποῖς » ἁγιωτάτοις πατριάρχαις, καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ μνημονεύεσθαι ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις κτλ. « Ἴδε ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Miklosich, Τόμ. Α' ἐπιστ. ρπς', τὴν πρὸς τὸν ἱερὸν κλῆρον τῆς ἐπισκοπῆς Τρινόβου ἐπιστολὴν τοῦ πατριάρχου Καλλίστου, ἐκδεδομένην περὶ τὰ τέλη τοῦ 1355.

Πρὸς τὸν Ἰβηρίας.

» Μακαριώτατε Ἀρχιεπίσκοπε Καθολικὲ πάσης Ἰβηρίας, ἐν Ἁγίῳ πνεύ-
» ματι κτλ.

Πρὸς τὸν Καθολικὸν τῆς τῶν Ἀρμενίων ἐκκλησίας.

» Αἰδεσιμώτατε, τιμιώτατε καὶ εὐλαβέστατε Καθολικὲ τῆς Ἐκκλησίας
» τῶν Ἀρμενίων κτλ. (καὶ ἐν τῷ τέλει) » Ἔῤῥωσο ἐν Κυρίῳ, ἀγαπητὲ
» Καθολικέ, ἄνερ τιμιώτατε «.

Πρὸς δὲ τοὺς λοιποὺς ἀρχιερεῖς (Μητροπολίτας καὶ Ἀρχιεπισκόπους) ἐπιστέλλων ὁ Πατριάρχης, ἱερωτάτους ἁπλῶς αὐτοὺς ἀποκαλεῖ· ἀλλ' ὁ Ἰωσὴφ Α', ὁ ἀπὸ Γαληνσίου, ἐπιστέλλων πρὸς τὸν Ἐφέσου Ἰσαάκ, πνευματικὸν τοῦ αὐτοκράτορος Μιχ. τοῦ Παλαιολόγου, λέγει ὁ Παχυμέρης (1), » Προσετίθει τὸ Παν τῷ ἱερωτάτῳ κατὰ θωπείαν, τῷ γράφειν » Πανιερώτατον «.

Πρὸς βασιλέα ἐστεμμένον.

» Κράτιστε, θεόστεπτε, θεοτίμητε, θεοδόξαστε, θεοπρόβλητε, θεομεγά-
» λυντε, Ἁγιέ μου Αὐτοκράτωρ καὶ Βασιλεῦ. (ἐν δὲ τῷ τέλει:) » Κύριος
» ὁ Θεὸς εἴη διατηρῶν τὴν ἁγίαν Βασιλείαν σου ἄνοσον, εὔθυμον, ὑγιᾶ,
» πολυχρόνιον, καὶ ἀνωτέραν παντὸς ἀνιαροῦ συναντήματος, καὶ χαρίσαιτο
» Αὐτῇ μετὰ τῆς παρούσης καὶ τὴν ἐν Οὐρανοῖς καὶ εἰς ἀεὶ διαμένουσαν
» βασιλείαν «.

Πρὸς Δέσποιναν ἐστεμμένην.

» Κρατίστη, θεόστεπτε, θεοδόξαστε, θεοπρόβλητε, θεομεγάλυντε καὶ Ἁ-
» γία μου Δέσποινα «. (ἐν δὲ τῷ τέλει ὡς εἰς τὸν βασιλέα).

Πρὸς Δεσπότην, Βασιλέως υἱόν.

» Περιπόθητε υἱὲ τοῦ Κρατίστου καὶ Ἁγίου μου Αὐτοκράτορος, ἐν Ἁ-
» γίῳ Πνεύματι ποθεινότατε υἱὲ τῆς Ἡμῶν Μετριότητος, πανευτυχέστατε
» Δέσποτα.

Πρὸς Δεσπότην, μὴ ὄντα βασιλέως υἱόν.

» Εὐτυχέστατε Δέσποτα, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ποθεινότατε υἱὲ τῆς Ἡ-
» μῶν Μετριότητος «.

Καὶ εἰ μέν ἐστι Ῥωμαῖος ἄνθρωπος καὶ τῶν εὐγενεστάτων, οὐ προστίθησι τὸ ὄνομα αὐτοῦ· εἰ δὲ βάρβαρος, οἷος ἦν ὁ Τομπροτίτζης (;) καὶ οἱ τῆς Βλαχίας Δεσπόται καὶ οἱ τοῦ Ἀλβάνου, προστίθησι καὶ τὸ ὄνομα.

---

(1) Βιβλ. ΣΤ', κγ'.

Ἀλλ' ἀνέτειλεν ἡ 29 Μαΐου τοῦ 1453, καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς ΚΠ ἐνεδύθη τὸ τῆς ταπεινώσεως καὶ πενίας ἔνδυμα, ὁ δὲ Ἀρχιεπίσκοπος αὐτῆς, ἀντὶ τοῦ περιδόξου Τρικλίνου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπεδέχετο καὶ ἐξένιζεν ἄλλοτε τὸν Αὐτοκράτορα, μόλις συνεχωρήθη νὰ στεγάσῃ ἑαυτὸν ὑπὸ τὸν ἀφανῆ ὄροφον τῆς Ξυλίνης Πύλης. Ἄς ἴδωμεν τὸν ποιμενάρχην τοῦτον τῶν τοῦ Χριστοῦ Πενήτων, καθὼς ὑπέγραφεν ἑαυτὸν ὁ πρῶτος μετὰ τὴν ἅλωσιν Πατριάρχης, ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην τῶν πραγμάτων μορφὴν, ἐν ᾗ ἀπεταμιεύετο αὐτῷ ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας νέον εἶδος δόξης, νέοι ἆθλοι καὶ νέοι στέφανοι!

» Parcere subjectos et debellare superbos «. Τοῦτο τὸ ἀξίωμα εἶχον λάβει ὡς βάσιν καὶ ὁ Μωάμεθ καὶ οἱ διάδοχοί του, ὅταν εἰς τὴν πρώτην ἀκάθεκτον αὐτῶν ὁρμὴν δὲν ἐπήρχουν αἱ κατακτήσεις. Ὅθεν καὶ ἐπὶ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ τοῦ Ὀμὲρ, καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς ΚΠ ὑπὸ τοῦ Μεχμὲδ Β', ὁ Πατριάρχης ἐφείλκυσεν εἰς ἑαυτὸν ὅλην τοῦ κατακτητοῦ τὴν προσοχὴν, καὶ καθὼς οἱ μελισσουργοὶ, ὅταν θέλωσι νὰ ἀγρεύσωσι μελίσσιον, προσπαθοῦσι νὰ συλλάβωσι τὴν μελισσομήτορα, βέβαιοι ὅτι περὶ αὐτὴν θέλει συμπυκνωθῇ μετ' ὀλίγον ὁλόκληρον τὸ σμῆνος, οὕτω καὶ ὁ μεγαλεπήβολος ἐκεῖνος δορικτήτωρ, περιποιηθεὶς καὶ προσελκύσας εἰς ἑαυτὸν τὸν Πατριάρχην, εἵλκυσε μετ' ὀλίγον περὶ αὐτὸν οὐ μόνον τὸν κοινὸν ὄχλον, ἀλλὰ καὶ τοὺς λογάδας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅσοι περιεσώθησαν. Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Φραντζῆν: » Ποιήσας οὖν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ » τῆς ἁλώσεως ὁ Ἀμηρᾶς θρίαμβον καὶ χαρὰν μεγάλην διὰ τὴν νίκην τὴν » κατὰ τῆς πόλεως, . . . προσέταξεν ἵνα ποιήσωσι καὶ Πατριάρχην, ὡς » σύνηθες ἦν κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν· ἦν γὰρ προαποθανὼν ὁ πατριάρχης· » καὶ ἐκλέξαντες οἱ ἐντυχόντες ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ὀλίγοι πάνυ ἕτεροι ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ τὸν σοφώτατον κὺρ Γεώργιον τὸν Σχολάριον λαϊκὸν ἔτι » ὄντα εἰς πατριάρχην ἐχειροτόνησαν, ὃν καὶ Γεννάδιον ἐπωνόμασαν. Προ» ϋπῆρχε δὲ καὶ τάξις καὶ συνήθεια τοῖς βασιλεῦσι χριστιανοῖς ἵνα δωρο» ποιῶσι τῷ χειροτονηθέντι Πατριάρχῃ νεωστὶ δεκανίκιον χρυσοῦν μετὰ » λίθων πολυτίμων καὶ μαργάρων ἐγκεκοσμημένον, καὶ ἵππον ἐκλεκτὸν ἐκ » τῶν βασιλικῶν μετὰ ἐφιππίου καὶ ἐφεστρίδος βασιλικῆς ἐγκεκοσμημένον » πολυτελῶς· καὶ μετὰ χασδίου λευκοῦ καὶ χρυσοῦ σκεπόμενος ἦν ὁ ἵπ» πος· καὶ ἐκ τοῦ παλατίου μετὰ πάσης τῆς Συγκλήτου ἐξερχόμενος ὁ » Πατριάρχης καὶ εὐφημούμενος ἐν τῷ Πατριαρχείῳ ἐπανέστρεφεν . . . » Οὕτω δὲ καὶ αὐτὸς θέλων ποιῆσαι ὡς βασιλεὺς τῆς πόλεως, καθὼς ἐποί-

» ουν καὶ οἱ Χριστιανοὶ βασιλεῖς, τὸν πατριάρχην προσεκαλέσατο, ἵνα συγ-
» καθίσῃ μετ' αὐτοῦ τοῦ ἀριστῆσαι καὶ ὁμιλῆσαι. Καὶ ἐλθόντος τοῦ Πα-
» τριάρχου ἐδέξατο αὐτὸν μετὰ μεγάλης τιμῆς . . ὡς δὲ ἤγγιχεν ὁ καιρὸς
» τοῦ ἐξελθεῖν τὸν πατριάρχην ἐκ τοῦ παλατίου, ἐκβαλὼν ὁ Ἀμηρᾶς δέ-
» δωκεν αὐτῷ δῶρον τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο δικανίκιον, καὶ ἐπαρεκάλεσεν αὐ-
» τὸν δεχθῆναι τοῦτο· καὶ κατῆλθε μετὰ τοῦ Πατριάρχου ἕως κάτωθεν τῆς
» αὐλῆς, θέλοντος καὶ μὴ θέλοντος τοῦ Πατριάρχου, καὶ τὸν ἵππον εὐτρε-
» πισμένον ἔχων ἀνεβίβασεν αὐτὸν, καὶ προσέταξεν ἵνα πάντες οἱ ἄρχον-
» τες τῆς αὐλῆς αὐτοῦ ἐξέλθωσιν εἰς συνοδίαν τῷ Πατριάρχῃ, καὶ οὕτως
» ἄχρι τοῦ σεπτοῦ Ἀποστολείου συνώδευσαν αὐτὸν, τινῶν προπορευομέ-
» νων καὶ τινῶν ἑπομένων αὐτῷ. Ἔδωκε δὲ καὶ προστάγματα ἐγγράφως
» τῷ Πατριάρχῃ μετ' ἐξουσίας βασιλικῆς ὑπογεγραμμένης κάτωθεν ἵνα
» μηδεὶς αὐτὸν ἐνοχλήσῃ ἢ ἀντιτείνῃ, ἀλλὰ εἶναι αὐτὸν ἀναίτητον καὶ ἀφο-
» ρολόγητον καὶ ἀδιάσειστον ἀπὸ παντὸς ἐναντίου, καὶ τέλους καὶ δόσεως
» ἐλεύθερος ἔσηται αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν Πατριάρχαι εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ-
» μοίως καὶ πάντες οἱ ὑποτεταγμένοι αὐτῷ ἀρχιερεῖς (1) «.

Ἡ τάξις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1657, ὅτε, κρεμασθέντος τοῦ Παρθενίου Γ', τοῦ ἀπὸ Χίου, ἔπαυσε καὶ ἡ ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου ἐμφάνισις τοῦ νέου Πατριάρχου, καὶ ἐγίνετο τοῦτο ἐνώπιον τοῦ Βεζίρη, εἰς τὸν ὁποῖον ἐμφανιζόμενος ὁ ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ Κλήρου Πατριάρχης, περιεβάλλετο καββάδιον, αὐτός τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ δώδεκα Συνοδικοὶ ἀρχιερεῖς. Ἀλλὰ κατὰ τὸν Δοσίθεον (2) καὶ Μελέτιον (3), ἀπὸ τῆς πατριαρχείας Μεθοδίου τοῦ ἀπὸ Ἡρακλείας (1669), καββαδοφορέσαντος ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ ἐπιστρέψαντος ἀπὸ τῆς Πόρτας εἰς τὴν μητρόπολιν μὲ κόκκινον καλπάκι ἀπὸ κατηφὲν ὁποῦ εἶχε λευκοὺς ἀργυροῦς σταυροὺς, ἔλειψαν τῶν πατριαρχῶν δύο τινὰ ὁποῦ τοὺς ἐδίδοντο ἀπὸ τὴν Πόρταν, πρῶτον τὸ σκιάδιον, διότι οὐδεὶς μετ' αὐτὸν ἐφόρεσεν, ἢ εἰς τὸ χέρι του ἔφερεν ὁδεύων, καθὼς οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐποίουν· δεύτερον, νὰ μὴ φορῶσι μὲ τὸν Πατριάρχην, κατὰ τὴν συνήθειαν, καββάδια ἀρχιερεῖς ιϐ' «.

Ἔκτοτε τὸ ἐν ΚΠ Πατριαρχεῖον ὑπῆρξεν ἡ σωστικὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνικότητος κιβωτός. Ἡ δὲ κοίρανος ἐξουσία κεφαλὴν (μ ι λ λ έ τ - μ π α σ η ν) καὶ ἐχέγγυον τῆς ὑπακοῆς τῶν καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἀπέραντον ἐπικράτειαν Γραικῶν ἐθεώρει τὸν ἐν τῷ Φαναρίῳ Πατριαρχικὸν θρόνον καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῦ ἑδρεύοντα Ἱεράρχην. Διὰ πᾶν ὅ,τι συνέβαινεν ἔκρυθμον ἐν

(1) Φραντζ. Χρον. Γ', ιά. (2) Δωδεκαβίβλ. ΙΑ', ιά, 4. (3) Ἐκκλησ. Ἱστορ. Τόμ. Γ', σελ. 167.

ταῖς ἀπωτάτω γωνίαις τῆς Αὐτοκρατορίας ὡς ἐκ μέρους τῆς κοινότητος τῶν Γραικῶν, ὑπεύθυνος ἀπέναντι αὐτῆς ἦτον ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν Ἱερᾶς Συνόδου· αὐτὸς ἠρωτᾶτο, ἀπελογεῖτο καὶ ἐκολάζετο. Ἐνίκων τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα οἱ Ῥῶσσοι; ἐκρεμᾶτο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Πατριάρχης· ἐπανίστατο ἡ Μάνη; ἐξωρίζετο ὁ Πατριάρχης· ἐστασίαζον οἱ Γενίτσαροι; ἐφορολογεῖτο τὸ Κοινόν· ὑπερίσχυον οἱ Σιππαχῆδες; ἐλεηλατεῖτο τὸ Πατριαρχεῖον (1). Πέντε πατριάρχαι (2) κρεμασθέντες, ἵστανται μάρτυρες αἰώνιοι τῶν δεινῶν, ὅσα ἐπὶ τέσσαρας ὅλους αἰῶνας προσηράσσοντο ἄλλα ἄλλοθεν κατὰ τοῦ ἱεροῦ τούτου Παλλαδίου, κατὰ τῆς πολυτίμου ταύτης παρακαταθήκης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ. Ἀλλὰ ποία δύναμις ἔσωζεν ἑκάστοτε τὸ κλυδωνιζόμενον τοῦτο σκάφος; ἀναμφιβόλως ἡ τοῦ εἰπόντος: » Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμὶ πάσας τὰς ἡμέρας«. Ἀνθρωπίνως ὅμως θεωρουμένου τοῦ πράγματος, τὸ μόνον, ὅπερ ἀντέταττεν ἀείποτε εἰς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ ἀπειλὰς τῆς ἐξουσίας ὁ γενικὸς οὗτος πρόμαχος τῶν πιστῶν, ἦτον τὸ ἀπαρασάλευτον τῶν πατρῴων, καὶ τὸ πολύκροτον non possumus τῆς Ῥωμαϊκῆς Αὐλῆς, ἐδῶ ἐξηγεῖτο, καὶ πολὺ ἀποτελεσματικώτερον, διὰ τοῦ αϊνιμιζὲ γκιορέ, μποϊλὲ μπουλουνδού. Ἀπέναντι δὲ τῆς παθητικῆς ταύτης ἰσχύος ἡ ἐξουσία ἀφωπλίζετο. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ μόνον ἡ Μεγάλη τῆς ΚΠ Ἐκκλησία οὐδέποτε παρεδέχθη, ἔστω καὶ ἐπουσιώδη, καινοτομίαν οὐδὲ μέχρι κεραίας· διότι, ἅπαξ καινοτομήσασα, δεδόσθω καὶ πρὸς διόρθωσιν φαινομένου ἀτόπου, ἀπέβαλλε τὸ μόνον αὐτῆς ἀμυντήριον ὅπλον, τὸ αϊνί, τὸ μποϊλὲ μπουλδούκ. Οἱ δὲ γελοίως γελῶντες διὰ τὰς ἀρχαιοτρόπους φαινομένας αὐτῆς ἕξεις καὶ τὰ περιττὰ δῆθεν καὶ τυποδεμένα, καθὼς 'τὰ ὀνομάζουσιν, ἔθιμα, οὐδέποτε παρετήρησαν ἴσως τοῦτο τὸ κυριώτατον, ἐπιπολαίως κρίνοντες περὶ ὧν οὐκ ἴσασι.

Σχετλιάζουσι καὶ μυκτηρίζουσι, κατὰ τὴν συνήθειάν 'των, οἱ ἀπὸ τῆς δύσεως ἱστορικοὶ τὴν ἐπίμονον ἀντίστασιν τῶν Πατριαρχῶν ΚΠ κατὰ τῶν ἀλόγων ἀξιώσεων τῆς Παπποκρατουμένης Ῥώμης· ἐπαναλαμβάνουσιν ἄχρι κόρου τὴν στερεότυπον φράσιν, ὅτι, ἐν ᾧ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἕτοιμοι 'να καταπίωσι τὸ λειποψυχοῦν Γραικορωμαϊκὸν κράτος, ὁ Κλῆρος τῶν Γραικῶν ἐλογομάχει περὶ δογμάτων καὶ ἀπέκρουε τὴν λεγομένην ἕνωσιν. Ἀλλ' ἐὰν ὑπάρχῃ τι, διὰ τὸ ὁποῖον πρέπει 'να δοξάζῃ αἰωνίως τὸν Θεὸν

(1) Ἴδε σελ. 570, 574 τοῦ Α', Μέρους. (2) Ἴδε σελ. 307 τοῦ Β' Μέρους.

τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, εἶνε αὐτὴ ἴσα-ἴσα ἡ ἐπιμονὴ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ αὐταὶ αἱ περὶ δογμάτων λεπτολογίαι, αἵ τινες διέσωσαν τὰ ζώπυρα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ. Διότι ποῦ ἤθελεν ἀκούεσθαι σήμερον Ἑλληνισμοῦ ὄνομα ἢ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐὰν ὁ ἀοίδιμος Σχολάριος, ὁ Ἐφέσου Μάρκος ὁ Εὐγενικός, οἱ θεόσοφοι ἀληθῶς ἐκεῖνοι τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας Ἥρωες ᾽δὲν ἀντέταττον ὅλην αὐτῶν τὴν δύναμιν κατὰ τῶν απαιτήσεων τῆς Ῥώμης καὶ κατὰ τῆς Ἑνώσεως; Θέλει τις ᾽να μάθη τί ἐπέσπευδε καὶ τί ἐσκόπει περὶ Γραικῶν ἡ Αὐλὴ τῆς Ῥώμης; ἄς ἀκούση τὸν Βησσαρίωνα τί συνεβούλευε τὸν παιδαγωγὸν τῶν τέκνων τοῦ δυστυχοῦς Θωμᾶ τοῦ Παλαιολόγου: » Νὰ τὰ ποιήση νὰ ζοῦν Φραγγικὰ παντελῶς, » ἤγουν νὰ ἀκολουθῶσι τὴν ἐκκλησίαν κατὰ πάντα ὡσὰν Λατῖνοι, καὶ ὄχι » ἀλλέως, νὰ ἐνδύνωνται Λατινικῶς, νὰ μάθουν νὰ γονατίζουν τοὺς ὑπερέ» χοντας, καὶ Πάπαν καὶ Καρδιναλίους καὶ τοὺς ἄλλους αὐθέντας κτλ. (1). Ἰδοὺ ποῦ ἀπέβλεπεν ἡ προτεινομένη Ἕνωσις! ἀπὸ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς μόνος καὶ ἡ ἡρωϊκὴ ἀντίστασις τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἔσωσε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μετ᾽ αὐτῆς τὸν Ἑλληνικὸν ἐθνισμόν. Ἐὰν ᾽δὲν ὑπῆρχεν ὁ Φώτιος, ὁ Κηρουλάριος, ὁ Εὐγενικός, ὁ Σχολάριος, σήμερον ᾽δὲν ἤθελεν ὑπάρχει Ἑλληνικὴ ἐθνικότης. »Ἴσως, λέγει ὁ ἔνθους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ τεχνογράφος Ζαμπέλιος, ἴσως, ἐὰν ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Ἐφέσου Μάρκου ἠγοράζετο ἀντὶ μιᾶς Καρδιναλίου τιάρας, ἤθελον πάντα τὰ τῆς Ἀνατολῆς μεταλλαχθῇ«. Τῶν ἀθανάτων τούτων προμάχων τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν μνήμην ὀφείλει κατ᾽ ἔτος καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ πατρὶς ᾽να πανηγυρίζῃ· καὶ ἐπειδὴ τῇ Κυριακῇ τῆς Ὀρθοδοξίας ἀνεγινώσκετο ἔκπαλαι, κατὰ τὸ Τυπικὸν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Τόμος τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως, καὶ ἀνεθεματίζοντο οἱ αἱρετικοί, τὸ μὲν Ἀνάθεμα ἄς λείψῃ, καθὼς καὶ πράγματι ἔλειψε· διότι ἡ θρησκεία ἡμῶν, θρησκεία ἀγάπης καὶ ἐλέους, ᾽μᾶς παραγγέλλει » Εὐλογεῖτε, καὶ μὴ καταρᾶσθε «. Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν ἡρώων τούτων τῆς Ἐκκλησίας πρέπει ᾽να μνημονεύωνται εἰς αἰῶνας, καὶ τὸ Αἰωνία ἡ μνήμη αὐτῶν ᾽να ἀντηχῇ μυριόφωνον, ὅπου ὑπάρχει Ἑλληνικὴ ἐκκλησία· πρέπει ἡ μία γενεὰ ᾽να ᾽τὰ παραδίδῃ μεθ᾽ ὕμνων καὶ ἐγκωμίων εἰς τὴν ἄλλην, καὶ οἱ παῖδες ἡμῶν ᾽να τ᾽ ἀπομνημονεύωσιν ἐν τοῖς σχολείοις, ἅμα μάθωσι τὸ Ἀλφαβητάριόν ᾽των.

Διατί ὁ Ἕλλην χριστιανὸς ἀγαπᾷ ἐξαιρέτως τὸν κλῆρον τῆς Ἐκκλησίας ᾽του, καὶ ἰδίως τὸν κοσμικόν; διότι ἐξῆλθεν ἀπὸ τῶν σπλάγχνων ᾽του,

(1) Ἴδε προσωτέρω Κεφάλ. Θ΄.

διότι 'τὸν βλέπει συμμεριζόμενον τὰς θλίψεις 'του, προμαχοῦντα ἐν τοῖς κινδύνοις 'του, παρήγορον εἰς τὰς νόσους 'του, διδάσκαλον ἐν τοῖς σχολείοις 'του, πρῶτον ἐν τῇ Φιλικῇ Ἑταιρίᾳ (Παππα-Φλέσας), πρῶτον ἐν τῷ ὀχυρώματι (Διάκος), πρῶτον ἐν τῇ Βουλῇ (Ταλαντίου, Βρεσθένης, Καρύστου), πρῶτον ἐν τῷ μαρτυρίῳ (Γρηγόριος, Κύριλλος, Ἐφέσου, Δέρκων, Νικομηδείας, Τορνόβου, Ἀγχιάλου κλπ. κλπ.). Διότι αὐτοὶ εἶνε (λέγει ὁ Ζαμπέλιος ἐν τῇ ποιητικῇ αὐτοῦ γλώσσῃ), αὐτοὶ εἶνε » Μιλτιάδαι μὲν καὶ Θεμιστολεῖς τοῦ Χριστιανισμοῦ, Σόλωνες δὲ καὶ Λυκοῦργοι τῆς νέας κοινωνίας.. αὐτοὶ εἶνε ἡ γνησία τῆς καινῆς Ἑλλάδος ἀριστοκρατία! εἰς τοιούτους ἐπιτρόπους καὶ κηδεμόνας, εἰς τοιούτους εὐπατρίδας ὁ λαὸς ἐμπιστεύεται τὰ δικαιώματά 'του, εἰς τοιούτους ἀγωνιστὰς, » ὑπὲρ πατρίδος » καὶ τάφων καὶ ἱερῶν ἐπιδιδόντας ἑαυτοὺς τοῖς καλλίστοις καὶ λαμπρο- » τάτοις ἀγῶσιν «, ἀφιεροῖ εἰς δόξαν καὶ μέγεθος αὐτοῦ πᾶσαν ἀγαθὴν ἐλπίδα (1) «.

Ἀλλ' ὁποῖα μέσα μετεχειρίζοντο οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι πρόμαχοι τῶν πιστῶν, πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν πειρασμῶν, ὅσοι, εἴτε ἐκ μέρους τῆς ἐξουσίας, εἴτε, πολὺ δυσοικονομητότεροι, ἐκ μέρους τῶν παραδυναστευόντων, οὐ μόνον ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ γυναικῶν, 'τοὺς προσέβαλλον; Ἐπὶ τοῦ μαρτυρικῆς μνήμης Κυρίλλου τοῦ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως καὶ Ἀδριανοπολίτου (1814-1819;), προκειμένου 'να ἀναπληρωθῇ χηρεύσασά τις ἐκ τῶν ἐγκρίτων ἐπισκοπὴ, ἔρχεται μίαν τῶν ἡμερῶν εἰς τοῦ Πατριάρχου Μ π α λ τ α τ ζ ῆ ς, φέρων ἐπιστολὴν πρὸς αὐτὸν μιᾶς τῶν θείων τοῦ Σουλτάνου, ἀπαιτούσης οὐδὲν ὀλιγώτερον ἢ 'να χειροτονηθῇ παραχρῆμα μητροπολίτης τῆς χηρευούσης Ἐπαρχίας ὁ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πελεκυφόρου ἀμαθὴς καὶ πρόστυχος παππᾶς, ἀδελφὸς τοῦ κηπουροῦ τῆς Σουλτάνας. Ἐνθυμοῦνται οἱ συνομήλικές 'μου πόσον χαρίεις καὶ εὐφυὴς ἦτον ὁ ἀοίδιμος Κύριλλος! » Ὁρισμὸς τῆς Σουλτὰν-ἐφέντιδός 'μας, λέγει, ἀνεγειρόμενος καὶ βάλλων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς 'του τὸν Σουλτανικὸν τ ε σ κ ε ρ έ ν! Ἀλλὰ γνωρίζει πάντως ἡ Αὐτοκρατορικὴ Αὐτῆς Ὑψηλότης, ὅτι, κατὰ τὸ ἀ ϊ ν ί 'μας, ὁ ἱερεὺς, καὶ πολὺ μᾶλλον ὁ ἀρχιερεὺς, ὀφείλει 'να γνωρίζῃ καλῶς καὶ 'να ἑρμηνεύῃ τὰ παρ' ἡμῖν ἱερὰ βιβλία. — Χάϊ, χάϊ, Πατρὶκ-ἐφέντη, ἀποκρίνεται ὁ γραμματοφόρος· διότι καὶ παρ' ἡμῖν οὕτω γίνεται. — Θέλω ἐξετάσῃ λοιπὸν ἐνώπιόν σου τὸν παππᾶν, καὶ, ἐὰν ἑρμηνεύσῃ ἐκ τοῦ προχείρου ἓν τῶν βιβλίων τούτων, ἡ προσταγὴ τῆς ἐφέντιδός 'μας εἶνε τετε-

(1) Μελέτη περὶ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, σελ. 122.

λεσμένη. Διάκονε, φέρε τὸν Ὅμηρον ἀπὸ τῆς βιβλιοθήκης! καί, κομισθὲν τὸ βιβλίον, 'τὸ ἐνεχείρισε τῷ ὑποψηφίῳ καί, Ἀνάγνωθι καὶ ἐξήγησε, τέκνον μου, 'τῷ λέγει. Ὁ ἱερεύς, ὅς τις μόλις ἀνεγίνωσκε μηχανικῶς τὸ εὐχολόγιόν 'του καὶ τὸν Ψαλτῆρα, προσπαθεῖ, στρέφεται, βάλλει τὰ ὀμματοϋάλιά 'του, ἀλλὰ 'δὲν κατορθόνει 'να διαρθρώσῃ λέξιν. » Ἀναγγείλατε λοιπόν, Ἀγᾶ, εἰς τὴν πολυχρονημένην 'μας Σουλτάναν ὅ,τι εἴδετε, καὶ πληροφορήσατέ Τὴν ὅτι ὁ ταπεινὸς Αὐτῆς Δ ο α τ ζ ῆ ς εἶμαι πάντοτε πρόθυμος εἰς τοὺς ὁρισμοὺς Τῆς, ἀρκεῖ 'να μὴ ἀντιβαίνῃ εἰς τὸ ἀ ἴ ν ί 'μας (1).

Πρὸς διατήρησιν ἀκμαίου τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος συμβάλλεται καὶ τὸ πλῆθος τῶν περὶ τὴν ΚΠ Ἁ γ ι α σ μ ά τ ω ν, ὧν ὑπερέχει πάντων ἡ Ζωοδόχος Πηγή, περὶ ἧς διελάβομεν κατ' ἔκτασιν ἐν τῷ Α' Μέρει (2). Εἰς πολλὰ τῶν προσκυνημάτων τούτων, καὶ ἰδίως τὰ ἐν ὑπαίθρῳ, βλέπει τις προσανηρτημένα παντοῖα ῥάκια, διότι καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἐπικρατεῖ ἡ παρήγορος ἰδέα, ὅτι ὁ πάσχων συναποτίθεται μετὰ τῆς λαχίδος τοῦ ἱματίου 'του καὶ τὴν βασανίζουσαν αὐτὸν νόσον, ἰδέα, τὴν ὁποίαν εὑρίσκει τις ὄχι μόνον παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς (3), ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς πάλαι Ἕλλησιν. » Ἐν δὲ Τιτάνῃ τῇ Σικυωνίων, λέγει ὁ Παυσανίας (4), ἐν τῷ Ἀ» σκληπιείῳ, καὶ Ὑγείας ἐστὶ κατὰ ταὐτὸ ἄγαλμα· οὐκ ἂν οὐδὲ τοῦτο ἴδοις » ῥᾳδίως, οὕτω περιέχουσιν αὐτὸ κόμαι τε γυναικῶν, αἳ κείρονται τῇ Θεῷ, » καὶ ἐσθῆτος Βαβυλωνίας τελαμῶνες «. Ἀλλὰ τὰ Ἁγιάσματα 'δὲν εἶνε μόνον ἄμισθα ἰατρεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα συντρέχουσι μετὰ πίστεως ζεούσης οἱ εὐλαβεῖς, καὶ ἀληθῶς θεραπεύονται, καὶ ἂς ὑψόνωσιν, ὅσον θέλουσι, τοὺς ὤμους οἱ ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροι τῆς σημερινῆς μ ό δ α ς Χριστιανοί· διότι τὸ » Κατὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω σοι « εἶνε πρᾶγμα καὶ οὐχὶ λόγος· ἀλλὰ καὶ κέντρον συναθροίσεως, διασκεδάσεως, περιπάτου. Περὶ αὐτὰ συνήθως εὐθυμοῦσι καὶ Γραικοὶ καὶ Ἀρμένιοι· ἐκεῖ ὄργανα μουσικά· ἐκεῖ χοροὶ καὶ τράπεζαι καὶ τραγῴδια· ἐκεῖ παντὸς εἴδους εὐθυμία, καταστρέφουσα σχεδὸν πάντοτε δυστυχῶς εἰς μέθην, τὴν ὁποίαν εὐτύχημα λογίζεται ὅταν 'δὲν παρακολουθήσῃ καὶ κ α β γ ᾶ ς, καὶ 'δὲν μαχαιρωθῶσιν εἷς ἢ δύω!

Ἀλλ' οἱ σ ο φ ο ὶ καὶ ε ὐ φ υ ε ῖ ς γελῶσι, βλέποντες συντρέχοντας τοὺς πιστοὺς εἰς τὰς ἐκκλησίας, εἰς τὰς θαυματουργοὺς εἰκόνας, εἰς τὰ ἁγιάσματα. Σχετλιάζουσιν ὅταν αἱ μητέρες ἢ αἱ γυναῖκες καὶ θυγατέρες 'των τ ά ζ ο υ σ ι λαμπάδας εἰς τὸν δεῖνα ναόν, εἰς τὸν δεῖνα Ἅγιον, ὅταν προσκαλῶσι τὸν ἱερέα 'να ἀναγνώσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νοσοῦντος νη-

(1) Ἴδε καὶ σελ. 354 τοῦ Α', Μέρους (2) Σελ. 335, κ. ε. (3) Ἴδε σελ. 204 τοῦ Β', Μέρους (4) Κορινθιακ. ΙΑ'.

πίου τὸ Τετραευάγγελον ἢ τὰς τῆς βασκανίας εὐχάς! Ὦ θρησκεία παρήγορος, γλυκεῖα, λαλοῦσα διὰ τύπων κατανυκτικῶν, θελκτικῶν, εἰς αὐτὴν ἀμέσως τοῦ ἀνθρώπου τὴν καρδίαν! Θρησκεία τῶν πτωχῶν, τῶν τεθλιμμένων, τῶν ἐγκαταλελειμμένων, τῶν ἀπηλπισμένων,

» κἂν τύμβου μυχοῖς
» μή με προλίπῃς «!

Καὶ τί θέλετε 'να κάμῃ ἡ πενομένη χήρα, ὁ ξένος ἀσθενής, ἡ αἰδουμένη παρθένος; καὶ ποῦ 'να προσδράμῃ παρὰ εἰς τὴν εἰκόνα, εἰς τὸ Ἁγίασμα, εἰς τὸν ἱερέα, ὅς τις οὐδέποτε 'τὴν ἀπήλπισε; Μὴ σβύνωμεν, ἀδελφοὶ καὶ τέκνα, τὸ καθημέραν μαραινόμενον δυστυχῶς ἱερὸν τοῦτο πῦρ! Μή πως ἀπέβαλεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τὴν αἱμοῤῥοοῦσαν, ὅταν ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ. »Ἔλεγε γὰρ ἐν ἑαυτῇ, ὅτι, κἂν τοῦ ἱματίου αὐτοῦ ἅψω» μαι, σωθήσομαι «; Καὶ τί ἄλλο κάμνει καὶ σήμερον ἡ ἁπτομένη τῶν ἀμφίων τοῦ ἱερουργοῦντος λευΐτου καὶ ῥιπτοῦσα τὸ νοσοῦν αὐτῆς βρέφος ὑπὸ τὰ Ἅγια ἢ τὸ Εὐαγγέλιον; Ἄθλιος καὶ τρισάθλιος εἶν' ἐκεῖνος, ὅς τις γελᾷ διὰ τὴν πίστιν αὐτῆς· διότι, ἐμποιῶν αὐτῇ δισταγμὸν, φαρμακόνει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς τὸ ζωτικώτερον τῶν αἰσθημάτων!

Ὑπὸ τὸν Πατριαρχικὸν τῆς ΚΠ θρόνον τελοῦσιν, ἀμέσως μὲν, ὀγδοήκοντα πέντε μητροπολῖται καὶ τριάκοντα ἐπίσκοποι· ἐμμέσως δὲ, ἐννέα μητροπολῖται καὶ δεκατέσσαρες Ἐπίσκοποι, τὸ ὅλον ἑκατὸν τριάκοντα ἐννέα. Ὑπάρχουσι δὲ καὶ δύω ἐπίτροποι τῆς Πατριαρχικῆς Ἐξαρχίας, ἱερεῖς· Μετζόβου καὶ Βολισσοῦ τῆς ἐν Χίῳ.

Καὶ τῶν μὲν αὐτοκεφάλων τούτων Ἀρχιερέων ἡ τάξις ἔχει ὡς ἑξῆς:

Α', ὁ Κύπρου, ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν τρεῖς Ἐπισκόπους, τὸν Πάφου, τῶν Κιττίων καὶ τὸν Κυρηνίας, καὶ τιτλοφορούμενος Μακαριώτατος καὶ Ἁγιώτατος, προσονομαζόμενος δὲ καὶ Νέας Ἰουστινιανῆς·

Β', ὁ Οὐγγροβλαχίας, ὑφ' ὃν τρεῖς Ἐπίσκοποι, ὁ Ῥιμνίκου, ὁ Ποζανίου καὶ ὁ Ἀρτζεσίου, τιτλοφορούμενος δὲ ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος Πλαγηνῶν·

Γ', ὁ Μολδαβίας, ὑπέρτιμος καὶ οὗτος καὶ ἔξαρχος Πλαγηνῶν, καὶ ἔχων ὡσαύτως ὑφ' ἑαυτὸν τρεῖς Ἐπισκόπους, τὸν Ῥωμάνου, τὸν Ῥαδαυτζίου καὶ τὸν Χουσίου·

Δ', ὁ Σερβίας, ἔχων τρεῖς ἐπισκόπους, τὸν Οὐζίτσης, τὸν Ζιμικίου καὶ τὸν Σαβασκίου·

Ε΄, ὁ Κερκύρας (1) ἔχων ἐπίσκοπον τὸν Παξῶν·
ς΄, ὁ Κεφαλληνίας, ἔχων ἐπίσκοπον τὸν Ἰθάκης·
Ζ΄, ὁ Ζακύνθου·
Η΄, ὁ Λευκάδος, καὶ
Θ΄, ὁ Κυθήρων (ἀρχιεπίσκοπος).

Τῶν δὲ λοιπῶν ὀγδοήκοντα πέντε Ἀρχιεπισκόπων καὶ Μητροπολιτῶν, τῶν ὑποκειμένων τῷ Πατριαρχικῷ τῆς ΚΠ θρόνῳ, ἡ ἱεραρχικὴ τάξις, »ἣν » ἕκαστος αὐτῶν μέλλει κατέχειν τοῦ λοιποῦ ἔν τε ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς » συνεδριάσεσι καὶ ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς «, ὡρίσθη μονίμως τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1862. » Ἀπὸ πολλῶν γὰρ χρόνων (λέγει ἡ περὶ τούτου ἐκδοθεῖσα » Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Πρᾶξις) μέχρι τοῦ νῦν οὐδὲν ὑπῆρχε Συνταγ- » μάτιον ἐπισήμως διὰ Συνοδικῆς ἀποφάσεως ὡροθετημένον, ἐκτὸς τοῦ ὑπὸ » τοῦ ἀοιδίμου Χρυσάνθου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων τύποις ἐκδεδομένου· » αἱ δὲ μετ' ἐκεῖνο ἐπισυμβᾶσαι διάφοροι μεταβολαὶ τῆς θέσεως τῶν ἀρχιε- » ρατικῶν θρόνων, ἀνωμάλως διακείμεναι, ἀπεσημειοῦντο ἀτάκτως καὶ ὡς » ἐτύγχανεν«. Ἰδοὺ δὲ ὁ κατάλογος αὐτῶν, ὅπως ἐδημοσιεύθη τότε:

Α΄, ὁ Καισαρείας Καππαδοκίας, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Ἀνατολῆς·
Β΄, ὁ Ἐφέσου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Ἀσίας. Ἔχει Ἐπισκόπους δύο· τὸν Ἡλιουπόλεως καὶ Θυατείρων, καὶ τὸν Κρήνης καὶ Ἀνέων·
Γ΄, ὁ Ἡρακλείας καὶ Ῥαιδεστοῦ, πρόεδρος τῶν ὑπερτίμων καὶ ἔξαρχος πάσης Θράκης καὶ Μακεδονίας. Ἔχει ἐπισκόπους τρεῖς· τὸν Καλλιουπόλεως καὶ Μαδύτων, τὸν Μυριοφύτου καὶ Περιστάσεως, καὶ τὸν Μετρῶν καὶ Ἀθύρων (2)·
Δ΄, ὁ Κυζίκου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. παντὸς Ἑλλησπόντου·
Ε΄, ὁ Νικομηδείας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Βιθυνίας·
ς΄, ὁ Νικαίας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Βιθυνίας·
Ζ΄, ὁ Χαλκηδόνος, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Βιθυνίας·
Η΄, ὁ Δέρκων, ὑπέρτιμ. καὶ ἔξαρχ. Βοσπόρου Θρακικοῦ καὶ Κυανέων·
Θ΄, ὁ Θεσσαλονίκης, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Θετταλίας. Ἔχει ἐπισκόπους ὀκτώ· τὸν Κίτρους, τὸν Καμπανίας, τὸν Πλαταμῶνος, τὸν Σερβίων καὶ Κοζάνης, τὸν Πολυανῆς καὶ Βαρδαριωτῶν, τὸν Πέτρας, τὸν Ἀρδαμερίου, καὶ τὸν Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους·

---

(1) Αὐτός τε καὶ οἱ ἄλλοι ἐξ τῆς Ἑπτανήσου Ἀρχιερεῖς ἐχειραρετήθησαν τῷ 1866 διὰ τόμου συνοδικοῦ ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, καὶ ἡνώθησαν μετὰ τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἐκκλησίαν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος. (2) Εἶχε καὶ τέταρτον ἐπίσκοπον, τὸν Τυρολόης καὶ Σερεντζίου, προσβιβασθέντα εἰς Μητροπολίτην.

Ι΄, ὁ Τορνόβου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Βουλγαρίας. Ἔχει ἐπισκόπους τρεῖς· τὸν Βράτζας, τὸν Λοφτσοῦ, τὸν Τσερβενοῦ·
ΙΑ΄, ὁ Ἀδριανουπόλεως, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. παντὸς Αἱμιμόντου·
ΙΒ΄, ὁ Ἀμασείας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. παντὸς Εὐξείνου Πόντου·
ΙΓ΄, ὁ Ἰωαννίνων καὶ Βελλᾶς, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Ἠπείρου καὶ Κερκύρας. Ἔχει ἐπίσκοπον τὸν Παραμυθίας·
ΙΔ΄, ὁ Προύσης, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Βιθυνίας·
ΙΕ΄, ὁ Πελαγονίας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. ἄνω Μακεδονίας (1)·
ΙϚ΄, ὁ Νεοκαισαρείας καὶ Οἰνέου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχος Πόντου Πολεμωνιακοῦ. Ἔχει ἐπίσκοπον τὸν Νικοπόλεως·
ΙΖ΄, ὁ Ἰκονίου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Λυκαονίας·
ΙΗ΄, ὁ Βεροίας καὶ Ναούσης, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Θετταλίας·
ΙΘ΄, ὁ Πισσιδείας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Σίδης, Μυρέων καὶ Ἀτταλείας·
Κ΄, ὁ Πόσνας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Δαλματίας·
ΚΑ΄, ὁ Κρήτης, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Εὐρώπης. Ἔχει ἐπισκόπους ἑπτά· τὸν Ἀρκαδίας, τὸν Ῥεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου, τὸν Κυδωνίας, τὸν Πέτρας, τὸν Χεῤῥοννήσου, τὸν Ἱερᾶς καὶ Σιττείας, τὸν Κισσάμου καὶ Σελίνου·
ΚΒ΄, ὁ Τραπεζοῦντος, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Λαζικῆς·
ΚΓ΄, ὁ Λαρίσσης, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. δευτέρας Θετταλίας. Ἔχει ἐπισκόπους τέσσαρας· τὸν Τρίκκης, τὸν Σταγῶν, τὸν Θαυμακοῦ, τὸν Γαρδικίου·
ΚΔ΄, ὁ Ἄρτης, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Αἰτωλίας·
ΚΕ΄, ὁ Φιλιππουπόλεως, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Θράκης Δρογοβιτίας·
ΚϚ΄, ὁ Ῥόδου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πασῶν Κυκλάδων νήσων. Ἔχει ἐπίσκοπον τὸν Λέρνης (2).
ΚΖ΄, ὁ Σεῤῥῶν, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Μακεδονίας·
ΚΗ΄, ὁ Δράμας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Μακεδονίας. Ἔχει ἐπίσκοπον τὸν Ἐλευθερουπόλεως·
ΚΘ΄, ὁ Σμύρνης, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Ἀσίας. Ἔχει ἐπίσκοπον τὸν Μοσχοννησίων·
Λ΄, ὁ Μιτυλήνης, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Λέσβου·
ΛΑ΄, ὁ Διδυμοτοίχου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Ῥοδόπης·
ΛΒ΄, ὁ Ἀγκύρας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Γαλατίας·
ΛΓ΄, ὁ Φιλαδελφείας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Λυδίας (3)·
ΛΔ΄, ὁ Μελενίκου καὶ ὑπέρτιμος·

(1) Οὗτος προεβιβάσθη μετὰ τὸν Προύσης ἐπὶ τοῦ ἀπὸ Σεῤῥῶν Γρηγορίου. (2) Κατ' ἔθος, καὶ ἴσως κατ' εὐφημισμὸν, ἀντὶ Λέρου. (3) Ἐπιτλοφορεῖτο μέχρι τινὸς καὶ Πρόεδρος Βενετίας.

ΛΕ', ὁ Αἴνου καὶ ὑπέρτιμος·
ΛϚ', ὁ Μηθύμνης καὶ ὑπέρτιμος·
ΛΖ', ὁ Μεσημβρίας καὶ ὑπέρτιμος·
ΛΗ', ὁ Βιζύνης, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. παντὸς Παραδουνάβεως·
ΛΘ', ὁ Δρύστρας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. παντὸς Παραδουνάβεως·
Μ', ὁ Σοφίας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Βουλγαρίας·
ΜΑ', ὁ Βυζύης, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Μαύρης θαλάσσης·
ΜΒ', ὁ Ἀγχιάλου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Μαύρης θαλάσσης·
ΜΓ', ὁ Βάρνης, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Μαύρης θαλάσσης·
ΜΔ', ὁ Μαρωνείας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Ῥοδόπης·
ΜΕ', ὁ Σηλυβρίας καὶ ὑπέρτιμος·
ΜϚ', ὁ Σωζουαγαθουπόλεως, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Μαύρης θαλάσσης·
ΜΖ', ὁ Ξάνθης καὶ ὑπέρτιμος·
ΜΗ', ὁ Γάνου καὶ Χώρας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Θράκης παραλίας·
ΜΘ', ὁ Χίου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Ἰωνίας·
Ν', ὁ Λήμνου καὶ Ἁγίου Εὐστρατίου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. παντὸς Αἰγαίου πελάγους·
ΝΑ', ὁ Ἴμβρου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Αἰγαίου πελάγους·
ΝΒ', ὁ Δυῤῥαχίου καὶ ὑπέρτιμος·
ΝΓ', ὁ Σκοπίων, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. κάτω Μυσίας·
ΝΔ', ὁ Καστορίας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Βουλγαρίας·
ΝΕ', ὁ Ῥασκοπρεσρένης, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. ἄνω Μυσίας·
ΝϚ', ὁ Βοδενῶν καὶ ὑπέρτιμος·
ΝΖ', ὁ Ἐρσεκίου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. ἄνω Μυσίας·
ΝΗ', ὁ Κορυτζᾶς καὶ ὑπέρτιμος·
ΝΘ', ὁ Σαμακοβίου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Βουλγαρίας·
Ξ', ὁ Βελεγράδων, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Ἀλβανίας·
ΞΑ', ὁ Κεστεντηλίου καὶ Στοιπίων καὶ ὑπέρτιμος·
ΞΒ', ὁ Στρωμνίτσης καὶ Τιβεριουπόλεως, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Βουλγαρικῆς Μακεδονίας·
ΞΓ', ὁ Νύσσης, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. κάτω Μυσίας·
ΞΔ', ὁ Γρεβενῶν καὶ ὑπέρτιμος·
ΞΕ', ὁ Νυσσάβας καὶ ὑπέρτιμος·
ΞϚ', ὁ Σισανίου καὶ Σιατίστης, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Μακεδονίας·
ΞΖ', ὁ Σδορνικίου, ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχ. Δαλματίας·
ΞΗ', ὁ Μογλενῶν καὶ ὑπέρτιμος·
ΞΘ', ὁ Πρεσπῶν καὶ Ἀχριδῶν καὶ ὑπέρτιμος·

Ο΄, ὁ Δεβρῶν καὶ ὑπέρτιμος·
ΟΑ΄, ὁ Δημητριάδος καὶ Ζαγορᾶς, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Πελασγῶν·
ΟΒ΄, ὁ Κασανδρείας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Κόλπου Θερμαϊκοῦ·
ΟΓ΄, ὁ Χαλδίας καὶ Χεῤῥοιάνων καὶ ὑπέρτιμος·
ΟΔ΄, ὁ Πωγωνιανῆς καὶ ὑπέρτιμος·
ΟΕ΄, ὁ Ἐλασσῶνος καὶ ὑπέρτιμος·
ΟϚ΄, ὁ Φαναροφερσάλων, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Φθίας·
ΟΖ΄, ὁ Προικοννήσου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πάσης Προποντίδος·
ΟΗ΄, ὁ Πρεσλάβας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Βουλγαρικῆς Μυσίας·
ΟΘ΄, ὁ Δρυϊνουπόλεως καὶ Δελβίνου ὑπέρτιμος·
Π΄, ὁ Κῴου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Κυκλάδων νήσων·
ΠΑ΄, ὁ Σάμου καὶ Ἰκαρίας, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. Κυκλάδων νήσων·
ΠΒ΄, ὁ Βελισσοῦ καὶ ὑπέρτιμος·
ΠΓ΄, ὁ Λιτίτσης (ἀρχιεπίσκοπος) καὶ ὑπέρτιμος·
ΠΔ΄, ὁ Χαλεπίου, ὑπέρτ. καὶ ἔξαρχ. πρώτης Συρίας·
ΠΕ΄, ὁ Θεοφιλέστατος ἀρχιεπίσκοπος Καρπάθου καὶ Κάσσου.

Καὶ ὡς πρὸς τὴν διαίρεσιν μὲν τῶν Ἐπισκοπῶν καὶ τὴν σειρὰν τῆς βαθμοθετήσεως τῶν ὀγδοήκοντα πέντε τούτων θρόνων, οὐδεμίαν δυνάμεθα ᾽να ἐπιφέρωμεν παρατήρησιν, σεβόμενοι τὸ ἀρχαῖον τῆς Ἐκκλησίας ἔθος καὶ τὰς γεραρὰς αὐτῆς παραδόσεις, τῶν ὁποίων, καί τοι ἀντιταττομένων ἴσως πρὸς πολλοὺς τῶν σημερινῶν νεωτερισμῶν, καὶ καθῆκον καὶ συμφέρον τῆς πανσεβάστου ταύτης ἡμῶν μητρὸς θεωροῦμεν τὴν ἀπαρέγκλιτον διατήρησιν, δι᾽ οὓς ἐξεθέμεθα προλαβόντες λόγους· ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα ὅμως καὶ τοὺς γεωγραφικοὺς προσδιορισμούς, ἐπειδὴ ἀφορῶσιν ἁπλῶς τὴν ἐπιστήμην καὶ κατ᾽ οὐδὲν παραβλάπτουσιν οὔτε τὰ ἀνέκαθεν παραδεδεγμένα, οὔτε τὰ ὑλικὰ τῶν πανελλήνων συμφέροντα, εἶναι νομίζομεν καὶ εὔλογον καὶ εὔκολον ᾽να ἐπανορθωθῶσί τινα, καὶ φιλολογικῶς καὶ γεωγραφικῶς ἀπροσδιόνυσα. Παραδ. χάριν ὁ ἅγιος Δέρκων, ἐὰν ἦτον ἄφευκτον ᾽να τιτλοφορῆται κατὰ διωνυμίαν, διατί ᾽δὲν προσελάμβανε τὸ ὄνομα ἀρχαίας τινὸς πόλεως ἐκ τῶν ἐν τῇ ἑαυτοῦ περιφερείᾳ, τὸ τῶν Θεραπείων π. χ. αὐτῶν, ἀλλὰ προὐτίμησε τὰς ξηρὰς καὶ δυσωνύμους Κυανέας (πέτρας); Ὁ τοῦ Ἁγίου Πολιανῆς, ἐπισκόπου τοῦ Θεσσαλονίκης δεύτερος τίτλος ᾽δὲν εἶνε Βαρδιοριτῶν (διότι τοιοῦτοι ᾽δὲν ὑπάρχουσιν), ἀλλὰ Βαρδαριωτῶν (1). Ἐὰν ὁ Ἅγιος Ἀμασείας ἦν ἔξαρχος παντὸς Εὐξείνου Πόντου, διατί οἱ ἅγιοι Μεσημβρίας, Βυζίης, Ἀγχιάλου, Βάρνης καὶ Σωζουαγαθουπόλεως εἶν᾽ ἐξ-

(1) Ἴδε σελ. 274.

αρχοι Μαύρης θαλάσσης; Διατί δὲ ὁ ἅγιος Ἰωαννίνων εἶν' ἔξαρχος Κερκύρας, ἐχούσης ἴδιον αὐτοκέφαλον ἐπίσκοπον καὶ τελούσης τέως ὑπὸ ξένην προστασίαν; ἢ μήπως καθὼς ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδινίας ἐτιτλοφορεῖτο μέχρις οὐ πρὸ πολλοῦ Βασιλεὺς πάσης Κύπρου καὶ Ἱερουσαλήμ; Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα εἶνε σήμερον πλέον ἀναχρονισμοί. Ὁ δὲ Λήμνου τίς ἄρά γε ἡ ἀνάγκη 'να προσονομασθῇ καὶ (μητροπολίτης) ἁγίου Εὐστρατίου; Καὶ ἀφ' οὗ ὁ Κυζίκου ὡρίσθη ἤδη, καὶ εὐλόγως, ἔξαρχος παντὸς Ἑλλησπόντου, πῶς λαμβάνει ἔπειτα τὸν αὐτὸν τίτλον καὶ ὁ ἅγιος Προικονήσου (γρφ. Προκοννήσου). Ἀλλ' ἐλπίσωμεν ὅτι ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅπερ ἐν υἱϊκῇ ταπεινώσει καὶ μετὰ πολλοῦ σεβασμοῦ καθυποβάλλομεν εἰς τὴν κρίσιν τῆς Ἁγιωτάτης ἡμῶν μητρὸς, θέλει ρυθμίσῃ αὐτὴ ἐπὶ τὸ τακτικώτερον καὶ φυσικώτερον, ἄχρις ὅτου ἡ μέλλουσα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, τὴν ὁποίαν προκαλοῦσι καὶ αἱ ἀνάγκαι τοῦ αἰῶνος καὶ αἱ ὁμόθυμοι τῆς ἁπανταχοῦ χριστιανωσύνης εὐχαὶ, ὀβελίσῃ αὐτὰ καθ' ὁλοκληρίαν, περιορίζουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπισκοπῶν καὶ παρονομάζουσα αὐτὰς ἀπὸ τῶν ἀρχαίων εὐφώνων καὶ ἐνδόξων ὀνομάτων, Ἰωνίας, Βιθυνίας, Γαλατίας, Μυγδονίας, Λυδίας, Παμφυλίας κτλ. κτλ.

Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν τριῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὁ μὲν Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (καὶ πάσης γῆς Αἰγύπτου, Πενταπόλεως, Λιβύης καὶ Αἰθιοπίας), δεύτερος τῇ τάξει μετὰ τὸν ΚΠ, καὶ τόπον ἐπέχων τοῦ ἀποσχισθέντος Πάππα Ῥώμης, ἔχει ὑφ' ἑαυτὸν τέσσαρας ἀρχιεπισκόπους:

τὸν Λιβύης (Ἀφρικῆς),
τὸν Μέμφιδος (πάσης Ἀρκαδίας;),
τὸν Πηλουσίου ὄρους (Αὐγουσταμήκης;), καὶ
τὸν Μετήλιδος (Αἰγύπτου).

Ὁ δὲ Ἀντιοχείας (Μεγάλης Θεουπόλεως καὶ πάσης Ἀνατολῆς), ἑδρεύων ἐν Δαμασκῷ, ἔχει εἴκοσι Μητροπολίτας καὶ Ἐπισκόπους, τοὺς πλείστους ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι, ἔχοντας τοὺς θρόνους αὐτῶν διεσπαρμένους ἐν Συρίᾳ, Ἀρμενίᾳ, Μεσοποταμίᾳ, Φοινίκῃ, Ἀραβίᾳ, Κιλικίᾳ καὶ τῷ ὄρει τοῦ Λιβάνου:

τὸν Βεῤῥοίας τῆς Συρίας (τὸν νῦν Χαλεπίου, πρώτης Συρίας)·
τὸν Ἐπιφανείας (δευτέρας Συρίας),
τὸν Λαοδικείας (Θεοδωριάδος),
τὸν Ἀμίδης καὶ Ἐδέσσης (Μεσοποταμίας),

τὸν Τύρου καὶ Σιδῶνος (Φοινίκης παραλίας),
τὸν Τριπόλεως (Φοινίκης Λιβανίας),
τὸν Βηρυτοῦ (Φοινίκης παραλιας),
τὸν Ἀδάνων (πρώτης καὶ δευτέρας Κιλικίας),
τὸν Ἡλιουπόλεως (1),
τὸν Ἄκκης (Ὄρους Λιβάνου) (2),
τὸν Παλμύρας (3),
τὸν Θεοδοσιουπόλεως (4), (Μεγάλης Ἀρμενίας),
τὸν Ἀχγίσκας καὶ ὑπέρτιμον, κτλ.

Ὁ δὲ τῶν Ἱεροσολύμων (Ἁγίας Σιὼν, Συρίας, Ἀραβίας, Πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας καὶ πάσης Παλαιστίνης), ἔχει δεκατέσσαρας ἐπισκόπους τοὺς ἑξῆς:

τὸν Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης (καὶ πάσης Παλαιστίνης),
τὸν Σκυθουπόλεως τῆς Παλαιστίνης,
τὸν Πτολεμαΐδος (Φοινίκης),
τὸν Βηθλεὲμ (πάσης Ἰουδαίας),
τὸν Ναζαρὲτ (πάσης Γαλιλαίας),
τὸν Λύδδης καὶ ὑπέρτιμον,
τὸν Γάζης καὶ ὑπέρτιμον,
τὸν Ἰόππης καὶ ὑπέρτιμον,
τὸν Πέτρας,
τὸν Νεαπόλεως,
τὸν Σεβαστείας,
τὸν Θαβωρίου (ὄρους),
τὸν Φιλαδελφείας (ἐπίσκοπον τῆς Μητροπόλεως Πέτρας) καὶ
τὸν Σιναίου (ἀρχιεπίσκοπον).

Ὁ τελευταῖος ὅμως οὗτος, καθὼς καὶ ὁ Χαλεπίου, εἶνε αὐτοκέφαλοι, καὶ ἔχουσι, κατὰ προνόμιον, ἰδιαίτερόν τινα ἱεραρχικὸν ὀργανισμὸν καὶ ἰδίαν δικαιοδοσίαν, περὶ τῆς ὁποίας γνωστὸν εἶνε ὁπόσαι ἀνεφύησαν πρὸ ὀλίγων ἀκμὴν ἐτῶν διενέξεις μεταξὺ τῶν δύο Πατριαρχικῶν θρόνων Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολύμων.

Ἀρμένιοι.

Οἱ Ἀρμένιοι διαιροῦνται θρησκευτικῶς εἰς δύο δόγματα, εἰς τοὺς πα-

(1) Ἐξέλιπεν, ἀποσκιρτησάντων πάντων πρὸς τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν. (2) Μετετέθη εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἱεροσολύμων. (3) Ἐξέλιπε. (4) Ἐξέλιπε.

λαιούς ἢ χ ο ν δ ρ ο ὺ ς, καθὼς κοινῶς 'τοὺς ὀνομάζουσιν, 'Αρμενίους, τοὺς λεγομένους ἄλλως Γρηγοριανούς, καὶ εἰς τοὺς Καθολικοὺς ἢ Οὐνίτας, οἱ ὁποῖοι, ἂν καὶ πολὺ ὀλιγώτεροι τῶν ἄλλων, εἶνε ὅμως καὶ πλουσιώτεροι καὶ μᾶλλον ἐκείνων πεφωτισμένοι διὰ τὴν ὑπὲρ αὐτῶν προσπάθειαν τῆς δυτικῆς Προπαγάνδας. Καταδιωχθέντες τῷ 1828 ὑπὸ τῶν ἀντιδοξούντων καὶ ἐξορισθέντες εἰς τὴν 'Ασίαν, ὠργανίσθησαν πρώτην φορὰν πολιτικῶς περὶ τὰ 1829, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, ἀναλαβούσης αὐτοὺς ὑπὸ τὴν προστασίαν 'της, καὶ ἔχουσιν ἔκτοτε δύω ἀρχηγούς, τὸν μὲν ἐκκλησιαστικόν, λαβόντα περὶ τὰ 1856 παρὰ τοῦ Πάππα τὸν τίτλον τοῦ Πατριάρχου, τὸν δὲ, πολιτικόν, ἐκλεγόμενον ὑπὸ τῆς κοινότητός 'των.

'Αλλ' ἡ ἱεραρχία ἀμφοτέρων τῶν κοινοτήτων εἶνε, διὰ τὴν διασπορὰν τοῦ ἔθνους, τόσον πολύπλοκος καὶ ἄστατος, ὥστε, παρεκτὸς τοῦ Πατριάρχου τούτου, ἑδρεύοντος ἐν ΚΠ, οἱ 'Αρμενοκαθολικοὶ ἔχουσι καὶ ἕτερον Πατριάρχην ἐν τῇ Συρίᾳ, ἑδρεύοντα ἐν τῷ κατὰ τὸν Λίβανον ὡραίῳ μοναστηρίῳ τοῦ Μπτζομὰρ ἢ Βεζουμμάρ, ἀφ' οὗ, μετατοπισθέντος τοῦ θρόνου ἀπὸ τῆς Μεγάλης 'Αρμενίας εἰς τὴν Κιλικίαν, κατέφυγε τέλος διὰ τοὺς διωγμοὺς εἰς τὸν Λίβανον. Ὅλοι δὲ οὗτοι οἱ ἐν Συρίᾳ Πατριάρχαι τῶν 'Αρμενοκαθολικῶν προσθέτουσιν εἴς τε τὸ κύριον καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν αὐτῶν ὄνομα καὶ τὸ Πέτρος, ἀφ' ὅτου τῷ 1742 ὁ τότε προκάτοχος αὐτῶν 'Αβραάμ, ἀπελθὼν εἰς 'Ρώμην, ἔλαβε παρὰ τοῦ Πάππα Βενεδίκτου τοῦ ΙΔ' τὸ πατριαρχικὸν ὠμόφορον.

Οἱ δὲ Γρηγοριανοὶ ἢ κυρίως 'Αρμένιοι λέγουσι μὲν ὅτι 'δὲν εἶνε Εὐτυχιανοὶ οὔτε Μονοφυσῖται, καὶ ἀναθεματίζουσι καὶ τὸν Εὐτυχῆ μετὰ τοῦ Νεστορίου, 'δὲν παραδέχονται ὅμως τὴν ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδον, διότι φρονοῦσιν, ὅτι, καταδικάσασα τὸ δόγμα τοῦ Εὐτυχοῦς, ἐξέκλινεν εἰς τὸ τοῦ Νεστορίου· πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τούτου ἐκπίπτουσιν αὐτοὶ εἰς τὸ τῶν Θεοπασχιτῶν, χωρὶς 'να 'τὸ γνωρίζωσιν, οὔτε 'να 'τὸ παραδέχωνται, ἀλλ' ἐκ μόνης ἀγνοίας καὶ δι' ἀτέλειαν τῆς γλώσσης 'των, μὴ διασαφούσης τὴν διαφορὰν φ ύ σ ε ω ς καὶ ὑ π ο σ τ ά σ ε ω ς.

Ἔχουσι δὲ καὶ πολλὰς ἄλλας διαφορὰς καὶ καινοτομίας, ἐν οἷς πρῶτον τὸ τῶν ἀζύμων, διὰ τῶν ὁποίων ἱερουργοῦσιν, ἔπειτα τὴν ἐπίκλησιν καὶ τῶν τριῶν προσώπων τῆς 'Αγίας Τριάδος εἰς ἑκάστην ἀνάδυσιν καὶ κατάδυσιν τοῦ βαπτιζομένου, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ὁ διαβόητος Αὐξέντιος 'δὲν παρεδέχετο τὸ βάπτισμά 'των· ἱερουργοῦσι δι' οἴνου μόνον ἄνευ ὕδατος· εἰς τὸν τρισάγιον ὕμνον προσθέτουσι τὸ » Ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς «, κατὰ τὴν αἵρεσιν Πέτρου τοῦ Κναφέως, ἐκλαμβάνοντες τὸν ὕμνον, ὡς λέγουσιν, οὐ-

χὶ ὡς ἀποτεινόμενον εἰς τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀλλ' εἰς μόνον τὸ δεύτερον· τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ἑορτάζουσι τῇ 6 Ἰανουαρίου μετὰ τῶν Θεοφανείων, χρονολογοῦντες τὴν σύλληψιν τοῦ Προδρόμου οὐχὶ τῇ 27 Σεπτ. καθὼς ἡμεῖς, ἀλλὰ τῇ 10 Ὀκτ. · νηστεύουσι τὴν καταλύσιμον παρ' ἡμῖν ἑβδομάδα τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου, ὡς προπαρασκευαστικὴν τῆς τεσσαρακονθημέρου, δι' ὃ καὶ καλοῦσιν αὐτὴν Ἀ ρ ά δ τ σ α-β ό ρ κ (προηγουμένην)· νηστεύουσι καὶ καταλύουσιν ἐναλλὰξ καθ' ἑβδομάδα τὴν πρὸ τῶν Χριστουγέννων νηστείαν· συνέτεμον τὴν νηστείαν τοῦ δεκαπενταυγούστου εἰς μίαν μόνην ἑβδομάδα· καταλύουσιν ἁπάσας ἀνεξαιρέτως τὰς ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Ἀναλήψεως τεσσαράκοντα ἡμέρας· παρέλαβον δὲ παρὰ τῶν Λατίνων, μεθ' ὧν συνανεμίχθησαν ἐπὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Σταυροφόρων, καί τινα ἄλλα ἔθιμα, τὰ μὲν ἐξ ἀγνοίας, τὰ δὲ καὶ χαριζόμενοι, οἷον τὴν κατὰ τὰς τέσσαρας τροπὰς τοῦ ἔτους πενταήμερον νηστείαν, τὸ πιννοειδὲς σχῆμα τῆς μίτρας (τὴν ὀρθίαν κίδαριν) τῶν ἐπισκόπων, παραχωρήσαντες τὸ περιφερὲς εἰς τοὺς Ἀρχιμανδρίτας καὶ πρεσβυτέρους (1), τὴν περὶ τὸ στῆθος ἐγκόμβωσιν τοῦ φελωνίου, ὅπερ φέρουσιν, ἀντὶ τοῦ παρ' ἡμῖν σάκκου, καὶ αὐτοί 'των οἱ Ἐπίσκοποι κτλ. Οἱ ἱερεῖς τῶν Ἀρμενίων χειροτονούμενοι χρίονται διὰ τοῦ ἁγίου μύρου, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ φοροῦσι μόνον σανδάλια τὰ ὁποῖα ἱερουργοῦντες ἐκβάλλουσι καὶ μένουσι μὲ τὰ τσοράπια· οἱ δὲ ἁπλοῖ διάκονοι ἐλαττοῦνται τῶν ἀρχιδιακόνων, οἵ τινες μόνοι ἀναγινώσκουσιν ἐπ' ἐκκλησίας τὸ Εὐαγγέλιον καὶ μετακομίζουσιν ἀπὸ τῆς Προθέσεως εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν τὰ ἅγια.

Ὑπόκεινται δὲ κυρίως εἰς ἕνα μόνον Πατριάρχην, ἑδρεύοντα ἐν τῷ Ἐ δ τ σ-μ ι α τ ζ ὶ ν ἐν τῇ Ῥωσσικῇ Ἀρμενίᾳ, καὶ τιτλοφορούμενον Καθολικὸν πάντων τῶν Ἀρμενίων, Ἀρχιεπίσκοπον τοῦ Ἐσσμιατζὶν, Πατριάρχην τοῦ Ἀραράδ, διάδοχον τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου Θαδδαίου καὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ φωτοδότου, ὅς τις πρῶτος ἱδρύσατο τὸ ἐν τῷ Ἐδτσμιατζὶν μοναστήριον. Μόνος δὲ οὗτος χειροτονεῖ ἐπισκόπους, καὶ ἁγιάζει κατὰ ἑπτὰ ἔτη καὶ τὸ μῦρον διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, σωζομένης ἐν τῷ Ἐδτσμιατζίν· οἱ δὲ λοιποὶ τέσσαρες αὐτῶν Πατριάρχαι, ὁ ΚΠ, ὁ Ἱεροσολύμων, ὁ ἐν τῇ πόλει Σὶς τῆς Κιλικίας, καὶ ὁ ἐν τῷ Ἀγθαμὰρ, μικρᾷ νήσῳ τῆς λίμνης Βὰν, εἶνε κυρίως τοποτηρηταὶ τοῦ Καθολικοῦ καὶ ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι. Ἔχουσι δὲ τριάκοντα ἓξ Ἐπισκόπους, ὧν τρεῖς μόνον ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, ὁ Ἀδριανουπόλεως, ὁ Ῥαιδεστοῦ καὶ ὁ Βάρνης.

---

(1) Ἡ παραδοχὴ τῆς Λατινικῆς τιάρας χρονολογεῖται κυρίως ἀπὸ τοῦ 1181, ὅτε ὁ Πάππας Λουκᾶς ὁ Γ' ἔπεμψε μίαν τοιαύτην δῶρον εἰς τὸ Ἐδτσμιατζίν.

καὶ πλῆθος μοναστηρίων, ἐχόντων ἀντὶ ἡγουμένων ἀρχιερεῖς, καθὼς καὶ πολλαὶ τῶν Ἐπισκοπῶν διέπονται ὑπὸ Ἀρχιμανδριτῶν (Β α ρ τ α μ π έ τ).

Ἐν γένει ὁ Κλῆρος τῶν Ἀρμενίων διακρίνεται διὰ τὸ σεμνόβιον καὶ τὴν ἀρετήν 'του. Διότι οἱ μὲν ἐφημερεύοντες ἐν ταῖς ἐνορίαις εἶνε πάντες ἔγγαμοι, οἱ δὲ ἀρχιερεῖς 'των ζῶσι περιωρισμένοι ὡς ἐν μοναστηρίοις, καὶ ἐνθυμοῦμαι τὸν Πατριάρχην αὐτῶν Δανιὴλ, ἱεροπρεπῆ ἀληθῶς ἄνδρα, μετὰ πόσης εἰλικρινείας συνενοεῖτο μετὰ τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου Κυρίλλου περὶ τῆς ποθητῆς τῶν δύω Ἐκκλησιῶν ἑνώσεως, ὅτε περὶ τὰ 1816 εἶχον ἀμφότεροι διορίσῃ ἐπιτρόπους ἵνα συζητήσωσι θεολογικῶς τὰ διαπορούμενα καὶ σχεδιάσωσιν αὐτῶν τὰς λύσεις· μετὰ πόσης γλυκυθυμίας ἔβλεπον τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἀρμενοπατριάρχου τούτου, Ἐπίσκοπον νοήμονα καὶ πεπαιδευμένον, ἀσπαζόμενον εὐλαβῶς τὴν δεξιὰν τοῦ Πατριάρχου τῶν ὀρθοδόξων ἱερουργοῦντος, καὶ λαμβάνοντα παρ' αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος, ὅπου συμπαρίστατο καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων Ἀρχιερέων, τὸ ἀντίδωρον! Ἀλλ' ὁ φθόνος τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ πολιτικὴ μικρόνους καὶ ἐσφαλμένη ἐματαίωσε τὰς προσπαθείας τῶν ἀοιδίμων ἐκείνων, ἐξωσθέντος δι' αὐτὸ τοῦτο τοῦ Δανιὴλ καὶ ἐξορισθέντος εἰς Ἄγκυραν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν (1). Πλὴν μὴ ἀπελπιζώμεθα! « Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου; Μόνον προσέχωμεν καὶ τὰ δύο ἀδελφὰ ἔθνη ἀπὸ τῆς ἀ δ ι α φ ο ρ ί α ς καὶ τῆς ψευδοσοφίας.

Ἐπὶ Φωτίου εἶχον προσέλθει εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἀγάλλεται ὁ μέγας ἐκεῖνος τῆς Ἐκκλησίας φωστὴρ, ἐν οἷς, ἐπιστέλλων Πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερατικοὺς θρόνους, πρὸς τοῖς ἄλλοις κἀκεῖνα φησί· « Καὶ γὰρ οἱ τὴν Ἀρμενίαν οἰκοῦντες, τῷ τῶν Ἰακωβιτῶν ἐνισχημένοι δυσσεβήματι . . ἀφ' οὗ περ ἡ κατὰ Χαλκηδόνα συνεκροτήθη σύνοδος . . τὴν μακρὰν ἐκείνην πλάνην ἀποθέσθαι ἐνεδυναμώθησαν, καὶ λατρεύει σήμερον καθαρῶς καὶ ὀρθοδόξως ἡ τῶν Ἀρμενίων λῆξις τὴν χριστιανῶν λατρείαν, Εὐτυχῆ τε καὶ Σεβῆρον κτλπ. μυσαττομένη καὶ ἀναθέματι ὑποβάλλουσα (2) ». Καὶ ἄλλοτε μετὰ ταῦτα ἐγένοντο ἀπόπειραι πρὸς τὴν ἑκατέρωθεν ποθητὴν ταύτην ἕνωσιν, καὶ δὴ καὶ ἐπὶ Ἠσαΐου τοῦ μετὰ τὸν Γεράσιμον Α' Πατριάρχου, ΚΠ ὅς τις καὶ διεπρεσβεύσατο καὶ ἐπιστολὰς περὶ τούτου ἀντήλλαξε πρός τε τὸν Καθολικὸν τῆς τῶν Ἀρμενίων Ἐκκλησίας καὶ πρὸς τὸν Ῥῆγα τῆς Κιλικίας καὶ Ἰσαυρίας καὶ πάσης Ἀρ-

---

(1) Τὸν τάφον 'του σέβονται, ὡς Ὁμολογητοῦ, ἐξορισθέντος ἀδίκως, οἱ Ἀρμένιοι καὶ εἰς αὐτοῦ τὴν κατάραν ἀπέδιδον, ἐνθυμοῦμαι, τότε τὴν ἐπελθοῦσαν μετ' ὀλίγον καταστροφὴν τῆς οἰκογενείας Δούζογλου. (2) Φωτ. ἐπιστ. Δ'.

μενίας. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων (1) μανθάνομεν πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι καὶ ἐκ τῶν ἐν ΚΠ Ἀρμενίων πολλοὶ » προσετέθησαν εἰς τὴν ἡμετέραν ἁγίαν καὶ καθολικὴν Ἐκκλησίαν «, καὶ εἶχον καὶ ἐπίσκοπον ἴδιον. Τῶν ἐπιστολῶν τούτων τὴν ἀνάγνωσιν, καὶ διὰ τὸ ὕψος καὶ διὰ τὸ κάλλος τῶν ἐννοιῶν καὶ διὰ τὸ τῆς φράσεως περίκομψον καὶ ἐπαγωγόν, συνιστῶμεν εἰς πάντας τοὺς ἡμετέρους τῶν ἐκ τοῦ Κλήρου, ἀπογράφοντες ἐξ αὐτῶν ὡς δεῖγμα ἓν καὶ μόνον: » Εἰ δὲ καὶ χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρ» τωλῷ μετανοοῦντι, . . ὡς τὰ θεῖά φησι λόγια, ἡμεῖς ὑμᾶς ὅλον ἔθνος, » μέγα τε καὶ πολὺ καὶ πανταχοῦ διαβεβοημένον, πρὸς ἡμᾶς ἐπιστρέφον « καὶ ὁμοφρονεῖν ὑπισχνούμενον καὶ ὁμοδοξεῖν κατὰ πάντα, οὐ συνάψομεν » ἑαυτοῖς, οὐδ' ὡς οἰκεῖα περιποιησόμεθα μέλη, ὧν τῷ χωρισμῷ σπαρατ» τόμεθα « ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ἡ Συναγωγή.

ΠΕΡΙ τῶν θρησκευτικῶν ἐθίμων τῶν Ἑβραίων τόμος ὁλόκληρος μόλις ἤθελεν ἐξαρκέσῃ. Ἂς ἀναφέρωμεν ἐξ αὐτῶν τὰ κυριώτερα, παραπέμποντες περὶ τῶν λοιπῶν εἰς τὸ προειρημένον (2) πονημάτιον τοῦ ἐξ Ἰουδαίων Νεοφύτου, τὸ ἐπιγραφόμενον Θρησκεία τῶν Ἑβραίων.

Ἡ ἑβδόμη ἡμέρα, ἀφιερωμένη παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν ἀνάπαυσιν καὶ τὴν ἀπραξίαν (ἀργίαν), ἄρχεται ἀπὸ τῆς ὀψίας τῆς παρασκευῆς καὶ λήγει τὴν ὀψίαν τοῦ σαββάτου· διότι, κατὰ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον, ἡ νὺξ προηγεῖται τῆς ἡμέρας: » Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο » πρωΐ, ἡμέρα μία «. Πρὸς τήρησιν δὲ τῆς ἡμέρας τοῦ σαββάτου ὑπάρχουσι πλῆθος παραγγελιῶν καὶ παρατηρήσεων. » Οὐκ ἀνάψεις πῦρ ἐν σαβ» βάτῳ ἐν πάσῃ οἰκίᾳ σου «, παρήγγειλεν ὁ Μωϋσῆς, ὅταν οἱ Ἑβραῖοι κατῴκουν ὑπὸ σκηνὰς εὐπρήστους· ἀλλ' οἱ Ἑβραῖοι ἐξακολουθοῦσιν ἔκτοτε τὸ αὐτό, καὶ ἑπομένως ὅσοι δὲν ἔχουσι τὸν τρόπον 'να μισθόνωσι χριστιανοὺς ἵνα τοῖς ὑπηρετῶσι τὸ σάββατον, εἶνε καταδικασμένοι 'να κρυόνωσι τὸν χειμῶνα δι' ὅλων τῶν σαββάτων τοῦ ἔτους, καὶ 'να τρώγωσι ψυχρὰ

---

(1) Ἰδε Acta Patriarch. CP. ὑπὸ Miklosich καὶ Muller, Τόμ. Α', σελ. 158, κ. ε.
(2) Ἐν σελ. 313.

τὰ ἐδέσματά 'των, μαγειρευόμενα ἀπὸ τῆς παρασκευῆς. Τὸ σάββατον 'δὲν ὁδοιποροῦσιν, εἰμὴ ὡρισμένον βημάτων ἀριθμὸν (» Σαββάτου ὁδόν «). Ἐκβαίνοντες δὲ τῆς πόλεως πρὸς περίπατον, 'δὲν πρέπει 'να φέρωσι κἀνὲν βάρος, μήτε μανδύλιον, ἐκτὸς ἐὰν 'τὸ τυλίξωσι περὶ τὴν χεῖρα ἢ τὴν ὀσφῦν αὐτῶν, ἐν εἴδει ἐνδύματος. Εἰς ὄχημα 'δὲν ἐμβαίνουσι· διότι εἰ μὲν τὰ ὑποζύγια εἶνε ἰδικά 'των, πρέπει τὸ σάββατον 'να ἀναπαυθῶσι καὶ αὐτά· εἰ δὲ 'τὰ ἐκμισθώσωσι, γίνονται προσωρινῶς ἰδιόκτητά 'των, ὅπερ καταντᾷ εἰς τὸ αὐτό.

Τὴν παρασκευὴν ἑπομένως, μίαν ὥραν πρὶν νυκτώσῃ, ὁ Ἀρχιρραβῖνος μετὰ τοῦ νεωκόρου τῆς Συναγωγῆς (Χαμαχὲ χαὰλ) περιέρχεται τὴν Ἑβραϊκὴν συνοικίαν, παραγγέλλων 'να κλεισθῶσι τὰ ἐργαστήρια. Ἕτερος δὲ κράκτης περιπολεῖ αὐτὴν, κράζων· » Τίς ἔρχεται εἰς τὴν Μίνχα (προσευχὴν ἀναλογοῦσαν πρὸς τὸν παρ' ἡμῖν ἑσπερινὸν καὶ ἀναπληροῦσαν τὴν τρίτην ἐκ τῶν τριῶν θυσιῶν, αἵτινες, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ναοῦ, μετεβλήθησαν εἰς τρεῖς προσευχὰς, πρωϊνὴν, μεσημβρινὴν καὶ ἑσπερινήν); Οὐδεὶς, πλὴν πάνυ ὀλίγων εὐλαβῶν, ἀποκρίνεται εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην. Οἱ δὲ λοιποὶ ἀσχολοῦνται εἰς τὸ 'να κλείσωσι τὰ ἐργαστήριά 'των, 'να καλοθέσωσι τὰ ἐμπορεύματά 'των, 'να ξυρισθῶσι, 'να στολισθῶσι κτλ. διὰ τὸ Συναγώγιον, τὸ ὁποῖον εἶνε τετράγωνόν τι ἐπίμηκες οἰκοδόμημα ἔχον ἐνίοτε καὶ θόλον, χωρὶς οὐδενὸς κοσμήματος, οὐδενὸς ὁμοιώματος· βάθρα δὲ μόνον, τεθειμένα κατὰ μῆκος, παραλλήλως τῶν τοίχων, ἀφίνουσιν ἐν τῷ μέσῳ δίοδον πρὸς τὸν τύπον τῆς Κιβωτοῦ, εἶδος τετραγώνου ἐπιχρύσου ἑρμαρίου, κεκοσμημένου διὰ μαρμαρίνων κιονίσκων, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἔχει ἐναποτεθειμένην ὁ Σοφφερὲ (ἱερογραμματεὺς) τὴν ἀπέραντον μεμβράναν τῆς Γραφῆς, χειρόγραφον, πάνυ κεκαλλιγραφημένην (1), περιτετυλιγμένην εἰς δύω κυλίνδρους. Ἀντικρὺ δὲ τῆς Κιβωτοῦ ἵδρυται, εἴτε προσηρεισμένον εἰς τὸν τοῖχον, εἴτε ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, εἶδός τι ἀναλογίου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναγινώσκεται κάθε πρωῒ ἡ ἡμερησία περικοπὴ τῆς Γραφῆς. Ἐνώπιον τοῦ ἀναλογίου τούτου μεταβαίνων ὁ Χχατζὰν, ἅμα καθήσωσιν οἱ Ἰσραηλῖται ἐπὶ τῶν βάθρων καὶ ἀπαγγείλωσι τὸ Μ α γ χ ν α ρ ε ο ῦ (τὴν

(1) Ἀδύνατον 'να φαντασθῇ τις πόση δυσκολία ἀπαιτεῖται πρὸς ἀντιγραφὴν ἑνὸς Σεφφὲρ τορὰ (βιβλίου τοῦ Νόμου)· μόλις εἰς δύω μῆνας 'να κατορθώσῃ τοῦτο ἐπιτήδειος γραφεὺς, ὅς τις οὐδὲν ἔχει ἄλλο ἔργον καὶ ἠξεύρει τὴν Γραφὴν ἐκ στήθους· διότι καὶ τὸ παραμικρότερον λάθος ἀπαιτεῖ τὴν μεταβολὴν ὅλου τοῦ φύλλου, ὡς οὐδεμιᾶς διαγραφῆς ἢ παρεγγραφῆς ἐπιτρεπομένης. Τοῦτο δὲ εἰς γλῶσσαν, ὅπου, παρεκτὸς τῶν σημείων τῶν ἀναπληρούντων τὰ φωνήεντα, ἀπαιτοῦνται καὶ στιγμαὶ σχεδὸν ἀόρατοι, ὁδηγοῦσαι τὸν Χχατζὰν (ἱεροψάλτην) εἰς τὴν μουσικὴν ἐκφώνησιν τῶν ἐδαφίων. Διὰ τὸν τηλικοῦτον δὲ κόπον 'δὲν λαμβάνει εἰμὴ 240—250 φράγκα !

τρίτην τῆς ἡμέρας προσευχὴν), ὑμνῳδεῖ τὸ Μ π α ρ ο ὺ χ ο ὗ (εἴη εὐλογητός), τὴν ἀρχὴν τῆς ἑσπερινῆς προσευχῆς, ἄλλοτε μὲν οὐδὲν ἕτερον διακριτικὸν ἔνδυμα φορῶν, εἰμὴ μόνον τὸ Ταλὲμπ, εἶδος λευκοῦ μαλλίνου σαλίου περὶ τὸν τράχηλον, ἢ, κατά τινας ἐπισήμους στιγμάς, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς· σήμερον δὲ, τοὐλάχιστον ἐν τῇ Εὐρώπῃ, εἶδός τι ποδήρους ἐπενδύτου ἢ τηβέννου ὑακινθινοβαφοῦς καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κάλυμμά τι τετράγωνον τοῦ ἰδίου χρώματος. Αἱ συναγωγαὶ ἅπασαι εἶν' ἐστραμμέναι πρὸς ἀνατολὰς (Ἀ μ ι δ ὰ χ), δηλ. πρὸς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν, ἐπὶ τοῦ μετώπου δὲ αὐτῶν ἐπιγέγραπται, κατὰ παράδοσιν πανάρχαιον: » Γνῶτε ἐ- » νώπιον τίνος εὑρίσκεσθε «.

Ἀφ' οὗ ὁ Ἰσραηλίτης ἀκροασθῇ τὸ ἀνάγνωσμα τῆς ἑσπερινῆς προσευχῆς, ὑπάγει εἰς τὴν οἰκίαν 'του, ὅπου 'τὸν περιμένει τὸ δεῖπνον. Ἅμα δὲ πατήσῃ τὸ κατώφλιον τῆς θύρας τοῦ οἴκου 'του, ὑψόνων τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐπὶ τῆς παραστάδος, ὅπου φαίνεται στίλβον ὑάλινόν τι σκευάριον, ἐγγίζει αὐτὸ, καὶ ἔπειτα φιλεῖ τὰ δάκτυλα, δι' ὧν 'τὸ ἤγγισε. Τὸ ὑαλίον τοῦτο εἶνε τὸ Μ ι ζ ο υ ζ ὰ χ, τὸ ὁποῖον τίθεται ἐπὶ τῆς θύρας πάσης Ἰουδαϊκῆς οἰκίας, οὐχὶ ὡς φυλακτήριον πρὸς ἀποτροπὴν τῶν πονηρῶν Ἀγγέλων, καθὼς πολλοὶ καὶ τῶν Ἑβραίων αὐτῶν νομίζουσιν, ἁμαρτάνοντες θανασίμως, καθὼς λέγει ὁ μέγας αὐτῶν διδάσκαλος Μαϊμονίδης, ἀλλὰ μνημεῖον πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ϛ' καὶ ΙΑ' κεφ. (ἐδάφ. 9 καὶ 20) τοῦ Δευτερονομίου: » Καὶ γράψετε (τὰ ῥήματα) ταῦτα ἐπὶ τὰς φλιὰς τῶν οἰκιῶν ὑμῶν καὶ » τῶν πυλῶν ὑμῶν«. Εἶνε δὲ εἶδος σωλῆνος, περιέχον περγαμηνὴν, ἔχουσαν ἐγγεγραμμένας τὰς ἐντολὰς καὶ ἄλλα ἐδάφια τῆς Γραφῆς, τὴν ὁποίαν τυλίσσοντες εἰς στενότατον εἰσάγουσιν ἐντὸς τοῦ σωλῆνος τούτου, ὅπως διατηρῆται ἀνέπαφος· ὅσοι τῶν Ἰουδαίων θεωροῦσι τὰ σκεύη ταῦτα ὡς τελέσματα καὶ ἀλεξιτήρια βασκανίας καὶ νόσων, ἐγγράφουσιν ἐπ' αὐτῶν καὶ ὀνόματα ἀγγέλων κλπ. Ἐπίσης ὑπομνήσεις τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ καὶ οὐχὶ φυλακτήρια εἶνε καὶ τὰ προσαρτώμενα εἰς τὰς γωνίας καὶ τὰ κράσπεδα τῶν ἐνδυμάτων ὑακίνθινα ἔρια ἢ κρόσια (Τ ζ ι τ ζ ὶ θ), πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ ΙΕ' κεφ. (ἐδ. 39—41) τῶν Ἀριθμῶν καὶ τοῦ ΚΒ' (ἐδ. 12) τοῦ Δευτερονομίου. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὸ ἑστιατόριον, βηματίζει κατὰ πλάτος αὐτοῦ καὶ μῆκος, ὑμνῳδῶν μακράν τινα εὐχὴν καὶ ἐπικαλούμενος τὸν Θεὸν καὶ τοὺς Ἀγγέλους. Καθήσας δὲ εἰς τὴν τράπεζαν μετὰ τῆς οἰκογενείας 'του, κιρνᾷ ἀνὰ ἓν δάκτυλον οἴνου εἰς ὅλων τὰ ποτήρια, ἐκφωνῶν, αὐτός τε καὶ ἕκαστος τῶν ὁμοτραπέζων τὸ Κ ι δ ο ὺ σ σ ἢ Κ α δ ὸ σ σ (τὴν εὐλογίαν τῆς τραπέζης). » Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὴν » ἄμπελον «. Διανέμει ἔπειτα ἀνὰ κομμάτιον ἄρτου εἰς ἕκαστον, ὅς-τις 'τὸ

τρώγει λέγων : » Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ βασιλεὺς τοῦ Κό- » σμου, ὁ ποιῶν τὸν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς «. Ὑπεράνωθεν δὲ τῆς τραπέζης καίει παννύχιος (διότι οἱ Ῥαββῖνοι εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἀνάψεως προσέθηκαν καὶ τὴν τῆς σβέσεως τοῦ πυρὸς ἐν σαββάτῳ, παρεκτὸς πυρκαϊᾶς) ὀκτάφωτός τις ἢ δεκάφωτος λυχνία, ἡ λεγομένη τοῦ σαββάτου, τὴν ὁποίαν ἡ οἰκοδέσποινα ἀνάπτει πρὶν νυκτώσῃ, ἀπαγγέλλουσά τινας εὐχάς. Μετὰ δὲ τὸ δεῖπνον ἅπασα ἡ οἰκογένεια ψαλμῳδεῖ ψαλμόν τινα τοῦ Δαβὶδ καὶ ἔπειτα τὸ Μ π α ρ ο ὺ χ οὗ (τὴν εὐλογίαν). Τῆς κατὰ σάββατον εὐλογίας ταύτης καὶ διανομῆς τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου οὐδὲν μέλος τῆς οἰκογενείας ἀπολείπεται, καὶ ἡ στέρησις αὐτῆς ἐπιβάλλεται εἰς τὰ τέκνα ἐν εἴδει ποινῆς.

Τὸ δὲ πρωῒ τοῦ σαββάτου ὁ Ἰσραηλίτης ὑπάγει εἰς τὴν Συναγωγὴν, ἵνα εἴπῃ τὸ Τ ε φ ι λ ὰ (τὸν ὄρθρον). Ἀνοίξας δὲ τὸ συρτάριον τοῦ βάθρου 'του, ἐκβάλλει τὸ Τ α λ ὲ τ καὶ τὸ Τ ε φ ι λ ε ὶ μ (μακρὰ λωρία ἢ τελαμῶνας δερματίνους) (1), χρησιμεύοντα πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος περίδεσιν εἴδους τινὸς δερματίνου σκιαδίου (;), περιέχοντος μεμβράναν, ἐφ' ἧς ἐγγέγραπται, παρεκτὸς τῶν ἐντολῶν, καὶ ἄλλα ῥητὰ τῆς Γραφῆς· περιδέσας δὲ τὰς λωρίδας ταύτας, κατὰ τὸ » Καὶ ἀφά- » ψετε αὐτὰ εἰς σημεῖον ἐπὶ τῆς χειρὸς ὑμῶν, καὶ ἔσται ἀσάλευτον πρὸ » ὀφθαλμῶν ὑμῶν (Δευτερονομ. ΙΑ', 18) «, ἀπαγγέλλει τὰς ἑωθινὰς προσευχὰς, ἄχρις ὅτου ὁ Σ σ α μ ὰ σ σ (νεωχόρος) ἀρχίσῃ 'να ὑπερθεματίζῃ τὰς ἀγαθοεργίας (Μ ι τ ζ β ό τ τ ὲ), καὶ πρῶτον τὸ δικαίωμα τοῦ μετακομίζειν τὴν ἱερὰν βίβλον ἀπὸ τῆς Κιβωτοῦ εἰς τὸ ἀναλόγιον· ἔπειτα τὸ δικαίωμα τοῦ ἀναγινώσκειν ἓν κεφάλαιον ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς ἐξέδρας. Τὸ δὲ δικαίωμα τοῦτο ἀγοράζεται ἀκριβώτατα, καὶ μάλιστα ὅταν τις ὑγιάνῃ, ὅταν στερηθῇ συγγενοῦς 'του, ἢ ὅταν εἶδεν ἐν διαστήματι τῆς ἑβδομάδος κακὸν ὄνειρον. Τὴν τελευταίαν ταύτην ἐξαγορὰν ὀνομάζουσιν ἀνατροπὴν ὀνείρου (ἀτααβὰτ χχαλόμ). Ἀφ' οὗ ἡ βίβλος τεθῇ ἐπὶ τοῦ ἀναλογίου, ὁ Κχατζὰν σηκόνει τὸ ἐπικαλύπτον αὐτὴν μεταξωτὸν κάλυμμα, καὶ ἀφαιρῶν τοὺς περικρατοῦντας αὐτὴν κεντητοὺς τελαμῶνας, ὑψόνει αὐτὴν ἀνεπτυγμένην ὑπὲρ τὴν κεφαλήν 'του καὶ, δεικνύων αὐτὴν πρὸς τὸν λαὸν, λέγει· » Ἰδοὺ ὁ Νόμος, ὃν ὁ Μωϋσῆς ἔθετο ἐνώπιον τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Ὁ Νόμος τοῦ Αἰωνίου ἐστὶ τέλειος «. Προσκαλεῖ ἔπειτα τὸν ἀγοράσαντα τὸ

(1) Χωρὶς αὐτῶν ὁ Ἰουδαῖος 'δὲν δύναται 'να προφέρῃ τὸ Σ σ ε μ ὰ, τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεώς 'του. Φέρουσι δὲ αὐτὰ καὶ πολλαὶ τῶν γυναικῶν, καί τοι μὴ ὑποχρεούμεναι ῥητῶς ὑπὸ τοῦ νόμου.

δικαίωμα τοῦ Σεφέρ, ἵνα ἀναγνώσῃ ἓν κεφάλαιον, καὶ μετ' αὐτὸ ἕτερον, καὶ οὕτω καθεξῆς, ἄχρις ὅτου συμπληρωθῇ ἡ Μπαρουχά (τὸ ἀνάγνωσμα τῆς ἡμέρας). Τὸ δὲ προϊὸν τῆς δημοπρασίας ταύτης, ἥτις ἀναβαίνει πολλάκις εἰς ὑπερόγκους ποσότητας, χρησιμεύει πρὸς διατήρησιν τοῦ ναοῦ. Πληρωθείσης δὲ τῆς ἀναγνώσεως, ὁ Κχατζὰν ἐπαναφέρει τὴν ἱερὰν βίβλον εἰς τὴν Κιβωτὸν, καὶ ἀποθέμενος αὐτὴν ἐντὸς αὐτῆς, 'τὴν κλείει λέγων· » Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, ὃς ἔδωκεν ἡμῖν τὸν Νόμον· « οἱ δὲ Κχοανεὶμ (ἱερεῖς) εὐλογοῦσι τὸν λαὸν ἀπὸ τῆς ἐξέδρας τῆς Κιβωτοῦ, κεκαλυμμένοι τὴν κεφαλὴν διὰ τοῦ Ταλὲμπ, καὶ ἐστραμμένοι πρὸς ἀνατολάς. Καὶ οὕτω τελειόνει ἡ ἑωθινὴ προσευχή.

Μετὰ ταῦτα προγεύονται, εἴτε παρ' ἑαυτοῖς, εἴτε παρά τινι τῶν συγγενῶν, ἐπισκέπτονται τοὺς γείτονας καὶ φίλους, ἄχρι τῆς δευτέρας προσευχῆς, καθ' ἣν, μόνον τὸ σάββατον, ἐκβάλλουσι πάλιν ἀπὸ τῆς Κιβωτοῦ τὴν Γραφὴν, καὶ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐπαναφέρουσιν αὐτὴν μετὰ τῆς αὐτῆς τάξεως εἰς τὴν θέσιν 'της· καὶ πάλιν ἐπισκέψεις ἄχρι τοῦ γεύματος· διότι τὸ σάββατον εἶνε διὰ τοὺς Ἰσραηλίτας ἡμέρα χαρᾶς καὶ ἀπολαύσεως, αἱ δὲ οἰκίαι εἶνε ἀνοικταὶ πρὸς ὑποδοχὴν ἐπισκέψεων.

Ὀψίας δὲ, ὑπάγουσι πάλιν εἰς τὴν Συναγωγὴν, καὶ ἀφ' οὗ τελέσωσι τὴν ἑσπερινὴν προσευχὴν καὶ ψάλωσιν ἐν χορῷ ψαλμόν τινα τοῦ Δαβὶδ, ἐπαναλαμβάνει ἕκαστος τὰ ἔργα 'του, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐκτελέσῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ 'του τὸ Ἀουδαλά. Τοῦτο δὲ γίνεται κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον: Ἐπιστρέψαντα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ναοῦ πάντες οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ 'τὸν περιστοιχοῦσιν, ὁ μὲν, κρατῶν λαμπάδα ἀναμμένην, ὁ δὲ ἄνθη ἐντὸς σκεύους ἀργυροῦ, ἕτερος δὲ φιάλην πλήρη οἴνου ἐπὶ ἀργυροῦ δίσκου. Οὗτος δὲ, λαμβάνων διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὴν λαμπάδα, καὶ διὰ τῆς ἑτέρας τὴν φιάλην, ἀπαγγέλλει Ἑβραϊστὶ εὐχήν τινα. Ὅταν δὲ φθάσῃ εἰς χωρίον τι αὐτῆς ὡρισμένον, ὅλοι οἱ παρεστῶτες προτείνουσιν εἰς τὸ φῶς τῆς λαμπάδος τὴν χεῖρα, καὶ παρατηροῦσι, πρῶτον μὲν, τοὺς ὄνυχας αὐτῶν φωτισμένους ὑπὸ τῆς λαμπάδος, ἔπειτα τὴν παλάμην ἐσκιασμένην, ὅπως ἐνθυμηθῶσι τὸν παράδεισον καὶ τὴν κόλασιν. Μετὰ ταῦτα ὁ τελετουργῶν, ἀφ' οὗ πίῃ μίαν ῥοφηματίαν οἴνου ἀπὸ τῆς φιάλης, χύνει τὸ λοιπὸν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, προσέχων 'να σχηματίσῃ ἓν Σὶν (τὸ ἀρχικὸν γράμμα τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ Σαβαώθ Ἑβραϊστὶ), παραγγέλλων τοῖς περὶ αὐτὸν 'να προσέχωσι μὴ πατήσωσιν ἐπὶ τοῦ οἴνου καὶ βεβηλώσωσι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ἅμα δὲ σβύσῃ τὴν λαμπάδα, λήγει τὸ σάββατον.

Τὴν δὲ ἀργίαν, διὰ τῆς ὁποίας, » ἁγιάζουσι τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου«, μόνον διὰ τῆς βίας δύνανται 'να παραβῶσι, καὶ ἰδοὺ τί διηγοῦνται περὶ τού-

του δι' ἕνα περίφημον ὀδοντοϊατρὸν Ἰουδαῖον, ὅς τις ὑπηρέτει ὡς τοιοῦτος εἰς τὸ Σαράϊον. Στέλλεται ποτὲ πρὸς αὐτὸν Μπαλτατζῆς 'να 'τὸν φέρῃ ὅπως ἐπισκεφθῇ τὸν ὀδόντα μιᾶς τῶν γυναικῶν τοῦ Σουλτάνου· ἀλλ' ἦτον Σάββατον, καὶ ὁ Ἰουδαῖος ἔμενεν ἄκαμπτος εἰς τὰς ἀπειλὰς τοῦ πελεκυφόρου, ἕτοιμος »ἐγκαρτερῆσαι τῷ δόγματι ὡς αὐτόχρημα Μακκαβαῖος«, ἄχρις ὅτου, ἀποδυσπετήσας ὁ Μπαλτατζῆς, 'τοῦ καταιβάζει ἓν καλὸν ῥάπισμα. Ὁ Ἰουδαῖος, χωρὶς 'να χάσῃ τότε καιρὸν, ἁρπάζει τὸν ἐπενδύτην καὶ τὰ ἐργαλεῖά 'του, καὶ καταβαίνει δρομαῖος τὴν κλίμακα, λέγων ἅμα πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον· »Διατί 'δὲν ἐποίεις τοῦτο ἀπ' ἀρχῆς«;

Κατὰ τοὺς Ἰσραηλίτας, ἡ Γραφὴ πρέπει 'να ἐξηγῆται κατὰ γράμμα· κατὰ δὲ τοὺς Ταλμουδιστὰς, οὐ μόνον ἕκαστον ἐδάφιον, ἑκάστη σειρὰ, ἑκάστη λέξις, ἀλλὰ καὶ ἕκαστον γράμμα τῆς Γραφῆς περιέχει μίαν προφητείαν, ἓν μυστήριον. Καὶ εἰς αὐτοὺς δὲ τοὺς ἀριθμοὺς τῶν γραμμάτων ἔδωκαν σημασίαν προφητικὴν καὶ μυστηριώδη. Ἐκ τούτου δὲ τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν δεισιδαιμονιῶν, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ζῶσιν, »ἡμέρας παρατηροῦντες καὶ μῆνας, καὶ καιροὺς, καὶ ἐνιαυτοὺς«, καὶ μὴ τολμῶντες 'να κάμωσι βῆμα, 'να ἐπιχειρήσωσιν ἔργον, 'να ἐκστομίσωσι λέξιν, 'να ἐγγίσωσι τρόφιμον, χωρὶς 'να παρατηρήσωσιν ἐὰν ἦν' ἐπιτετραμμένον. Οἱ Χριστιανοὶ ἀποκαλύπτονται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις· οἱ δὲ Ἑβραῖοι, ἐκ τοὐναντίου, σκεπάζονται οὐκ ἐν τῇ Συναγωγῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ ἐν ὑπαίθρῳ, ὅπου φρονοῦσιν ὅτι εἶνε ὁ Θεός. Ὅθεν εἶν' ἀπηγορευμένον εἰς πάντα Ἰσραηλίτην 'να κάμῃ, ἔστω καὶ τέσσαρα βήματα, ἀσκεπὴς, κἂν περιῤῥέηται ὑπὸ τοῦ ἱδρῶτος, ἄλλως, εἶνε κατηραμένος (Ἀ ρ ο ὺ ρ, Ἀ ρ ο ὺ ρ, ὁ ᾄδης τῆς Γραφῆς).

Πρότερον ὁ λαὸς ἦτον, διὰ τὸ ἀνεπίμικτον καὶ ἀπαίδευτον τοῦ ἔθνους, ἀνεπίδεκτος τῆς ἰδέας μέλλοντος βίου καὶ ψυχῆς (ν ε χ α μ ὲ), καὶ Παράδεισον μὲν (Γ κ ἀ ν Γ κ ν ε δ ὲ ν) ἐνόει τὴν μετὰ τῶν Πατέρων κατοίκησιν, τοὺς κόλπους τοῦ Ἀβραάμ· τὴν δὲ κόλασιν (Γέενναν, Γ κ ι ο υ ϊ χ χ ι ν ν ὰ μ, Τζεχχεννὲμ) 'δὲν ἔμαθεν εἰμὴ μετὰ τὴν σύνταξιν τοῦ Ταλμοὺδ. Σήμερον ὅμως μεταξὺ τῆς νέας Ἑβραϊκῆς γενεᾶς παρατηρεῖταί τις πρὸς μεταῤῥύθμισιν τῶν τε θρησκευτικῶν καὶ ἔτι μᾶλλον τῶν κοινωνικῶν ἐθίμων τάσις, καὶ ἤρχισαν καὶ αὐτοὶ 'να ἔχωσι τοὺς Λουθήρους 'των.

Μετὰ τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου, ἡ ἁγιωτέρα παρ' αὐτοῖς ἡμέρα ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ εἶνε ἡ τοῦ Ἐξιλασμοῦ (Ὑ ὸ μ - Κ ι π ο ὺ ρ), τὸ κοινῶς Τουρκιστὶ Τσουρὰπ-μπαϊραμῦ, ἡ δεκάτη τοῦ ἑβδόμου μηνὸς (Λευϊτ. ΙϚ', 29—31), τῆς ὁποίας ὅλαι αἱ ἀπὸ τῆς πρώτης τοῦ μηνὸς προηγούμεναι ἡμέραι εἶνε ἀφιερωμέναι εἰς ἀγαθοεργίας, νηστείας, ἐλεημοσύνας καὶ μετάνοιαν.

Τότε εὔχονται καὶ ὑπὲρ τῶν ἀποθανόντων. Τὰ συναγώγια εἶνε πενθίμως εὐτρεπισμένα, καὶ τὸ ἑσπέρας (Κ ὁ λ ν ι δ ρ έ χ) θὰ ὑπάγωσιν ὅλοι εἰς αὐτὰ 'νὰ θρηνήσωσι καὶ 'να δώσωσιν ἐλεημοσύνας. Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀπεπέμπετο καὶ ὁ ἀποδιοπομπαῖος τράγος (ἀ σ α σ έ λ)· ὁ δὲ μέγας ἱερεὺς προσέφερε τὴν μεγάλην θυσίαν, καὶ εἰσερχόμενος μόνος εἰς τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων, ἐθυσίαζεν.

Ἡ α' καὶ β' ἡμέρα τοῦ αὐτοῦ ἑβδόμου μηνὸς (Τ ι σ ρ ὶ) ὀνομάζεται ἡμέρα τῶν σαλπίγγων (Τ ρ ο ν ὰ χ, Σ ο φ ά ρ) καὶ ἑορτάζεται εἰς ἀνάμνησιν τῆς τελευταίας κρίσεως (Λευϊτ. ΚΓ' 23, Νεεμ. Η', θ', ιγ'), εἶνε δὲ ἡμέρα κατανύξεως, συντριβῆς καὶ ἐξομολογήσεως (Σ ε λ ι χ ὼ θ), λέγεται δὲ καὶ ἡμέρα ἀναμνήσεως καὶ (ἐν τῇ Α' τῶν Βασιλ. Η', 2) ἡμέρα τῶν ἰσχυρῶν, ὅπερ σημαίνει προσέτι καὶ γέννησις τῶν στοιχείων, ὅ ἐστιν Ἀρχὴ τοῦ κόσμου. Τῇ δὲ 15 τοῦ αὐτοῦ ἑβδόμου μηνὸς ἑορτάζουσι τὴν σκηνοπηγίαν (Σ ο υ κ ὸ θ), κοινῶς Τουρκιστὶ, Κ α μ ὶ ς-μ π α ῖ ρ α μ ῦ, κατοικοῦντες ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἐν σκηναῖς (Λευϊτ. ΚΓ', 34—43) εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαρακονταετοῦς διαγωγῆς. Τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ (Ἀριθ. ΚΘ', 35) προσεφέροντο αἱ ἀπαρχαὶ, εἰς ἀνάμνησιν τῆς εἰσόδου εἰς τὴν γῆν τῆς Ἐπαγγελίας, καὶ εἰσωδεύοντο οἱ καρποὶ τῆς γῆς (Δευτερ. ΙϚ', 13). Ὡς σύμβολον δὲ αὐτῶν κρατοῦσι τὸ Λ ο υ λ ά μ π, συγκείμενον ἐκ τεσσάρων εὐωδῶν φυτῶν (μύρτου, δάφνης κτλ.) καὶ τεσσάρων καρπῶν.

Ἡ 25 τοῦ ἐννάτου μηνὸς (Κ ι σ λ έ φ) ἑορτάζεται λαμπρότατα καὶ λέγεται ἑορτὴ τῆς φωτοχυσίας (Χ ο σ α ν ὰ ῥ α μ π ά χ [σ α μ π ὰ θ] χ α ν ο υ κ ὰ), Τουρκιστὶ Καντὶλ-μπαΐραμῦ, διαρκοῦσα, καθὼς καὶ ἡ τῆς σκηνοπηγίας, ὀκτὼ ἡμέρας, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀνδραγαθήματος τῆς Ἰουδὴθ (Ἰ ο ζ ε ρ ὸ θ), τῶν νικῶν τῶν Μακκαβαίων καὶ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς ἀναστηλώσεως τοῦ δευτέρου ναοῦ (170 ἔτη π. Χ.). Ἴσως δὲ εἶν' ἡ αὐτὴ τῇ τῶν ἐγκαινίων.

Ἡ ἑορτὴ τῶν ἀζύμων ἢ τὸ Πάσχα (Φ ε σ ά χ ἢ Φ α σ έ χ) ἑορτάζεται τῇ 15 τοῦ Νισὰν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐξόδου ἐξ Αἰγύπτου καὶ τῆς διαβάσεως τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Κατ' αὐτὴν ἀμνὸν μὲν 'δὲν σφάζουσι πλέον, ἔχουσιν ὅμως τράπεζαν ἀνοικτὴν διὰ πάντα ἐνδεῆ. Τρώγουσι δὲ δι' ὅλης τῆς ἑβδομάδος ἄζυμα (χαμουρσούζ).

Τῇ 6 τοῦ μηνὸς Σιβὰν (7 ἀπὸ τῆς 16 τοῦ Νισὰν), ἢ τῇ πεντηκοστῇ ἀπὸ τοῦ Πάσχα ἑορτάζεται ἡ ἐπέτειος τῆς δημοσιεύσεως τοῦ Νόμου (Θ ο ρ ά). Ὀνομάζεται δὲ καὶ ἑορτὴ τῶν θερισμῶν ἢ τῶν πρωτογεννημάτων, καὶ ἑορτὴ τῶν ἑβδομάδων (Σ σ α μ π ο υ ὼ θ) καὶ ἑορτὴ τῶν ῥόδων (Γκιοὺλ μπαΐραμῦ), διότι κατ' αὐτὴν οἱ νέοι συνάζουσι τὴν πρωΐαν ἄνθη τοῦ ἔαρος

καὶ στολίζουσι τὴν οἰκίαν καὶ τὴν τράπεζαν. Οἱ πλεῖστοι διανυκτερεύουσιν ἀφ' ἑσπέρας, συνερχόμενοι εἰς τῶν 'Ραββίνων καὶ ἐγκριτωτέρων τὰς οἰκίας, ὅπως εὑρεθῶσιν ἔξυπνοι εἰς τὴν ἀνατολὴν τῆς ἡμέρας τοῦ Σινᾶ. Κατ' αὐτὴν γίνεται καὶ ἡ ἀνάμνησις τῆς θελκτικωτάτης ἀληθῶς ἐκείνης ἱστορίας τῆς 'Ρούθ, τοῦ ὡραιοτέρου καὶ ἁπλουστέρου εἰδυλλίου τῆς Μπέθλεχχέμ.

Ἐκτὸς τῶν κυρίως τούτων ἑορτῶν, ἔχουσι καὶ ἡμιεορτὰς (χ ὸ λ χ α μ ο ὲ δ) καὶ πρῶτον πᾶσα νεομηνία (ῥ ὸ σ σ χ ο δ ὲ σ σ) εἶνε ἡμιεορτάσιμος, ἔπειτα αἱ προτεραῖαι (παραμοναὶ) καὶ ὑστεραῖαι τῶν μεγάλων ἑορτῶν, αἱ τρεῖς ἡμέραι πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν ἑβδομάδων, ἡ ἑορτὴ τῶν Κλήρων (Π ο υ ρ ὶ μ), κοινῶς Τουρκιστὶ Σ ε χ ὲ ρ - μ π α ῖ ρ α μ ῦ, εἰς ἀνάμνησιν τῆς σωτηρίας τοῦ γένους αὐτῶν διὰ τῆς Ἐσθὴρ, ἑορταζομένη τῇ 14 καὶ 15 τοῦ μηνὸς Ἀδάρ· ἡ 15 τοῦ Σεβάλ, ἀρχιχρονία τῶν δένδρων, τῶν ὁποίων οἱ καρποὶ ἀπ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὑπόκεινται εἰς δεκατισμόν· ἡ 18 τοῦ Ἰϋάρ (33 τοῦ Ὀμὲρ), ἐπέτειος τῆς παύσεως μιᾶς ἐπιδημίας· ἡ 15 τοῦ Ἄμπ, ἐπέτειος τῆς τε συνδιαλλαγῆς τῆς φυλῆς τοῦ Βενιαμὶν μετὰ τῶν ἄλλων φυλῶν καὶ ἄλλων συμβάντων· τὸ μικρὸν Πουρὶμ κτλ. Αἱ ἡμιεορταὶ αὗται δὲν διαφέρουσι τῶν λοιπῶν ἡμερῶν, εἰμὴ καθ' ὅσον μεταβάλλονται κατ' αὐτάς τινες προσευχαί.

Τῶν περισσοτέρων δὲ ἑορτῶν προηγοῦνται νηστεῖαι, αἱ ὁποῖαι ἐπαναλαμβάνονται καὶ κατὰ διαφόρους ἄλλας ἡμέρας τοῦ ἔτους, πρὸς ἀνάμνησιν ἀπαισίων ἱστορικῶν συμβάντων. Κυρίως δὲ νηστήσιμοι ἡμέραι εἶνε ἡ γ' τοῦ μηνὸς Τισρὶ, πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ φόνου τοῦ διοικητοῦ τῆς Ἰουδαίας Γεδὰλ-Ἰαχοὺ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἐσβέσθη καὶ ἡ τελευταία ἐλπὶς τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τῶν Βαβυλωνίων· ἡ ι' τοῦ Τεμπὲθ, καθ' ἣν ἤρξατο ἡ πολιορκία τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ (Βασ. Β', ΚΕ', 1, Ἰεζεκ. ΚΔ', 1-2)· ἡ ιγ' τοῦ Ἀδάρ, νηστεία τῆς Ἐσθήρ· ἡ ιζ' τοῦ Ταμμοὺζ, ἐπέτειος διαφόρων ἀπαισίων διὰ τοὺς Ἰουδ. συμβεβηκότων, ὧν πρώτη ἡ σύντριψις τῶν πλακῶν ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως· ἡ θ' τοῦ Ἄμπ, διὰ τὴν καταστροφὴν τῶν δύο ναῶν τῆς Ἱερουσαλήμ· ἡ ιδ' τοῦ Νισὰν, διὰ τὸν θάνατον τῶν πρωτοτόκων· αἱ μετὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Σκηνοπηγίας. Αἱ πρὸ τῆς μεγάλης τοῦ Ἐξιλασμοῦ νηστείας τεσσαράκοντα τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ ἔτους εἶνε ὅλαι νηστήσιμοι καὶ πένθιμοι. Ἐκτὸς δὲ τῶν τακτικῶν τούτων νηστειῶν, οἱ Ἰουδαῖοι νηστεύουσι καὶ τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς 'των. Ἡ νηστεία δὲ αὐτῶν εἶν' ἐντελὴς ἀσιτία, καὶ δὲν γίνεται οὔτε πρὸς ὑπωπιασμὸν τοῦ σώματος, οὔτε πρὸς ἱκανοποίησιν καὶ ἐξιλέωσιν τοῦ θείου, ἀλλὰ πρὸς ἀνάμνησιν καὶ ἐπομένως

μεταμέλειαν τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν, ἢ πρὸς ἔνδειξιν θλίψεως διὰ τὰς ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν τούτων τιμωρίας τοῦ Θεοῦ. Ἐλπίζουσι δὲ ὅτι ὅλαι αὗται αἱ νηστεῖαι θέλουσι μεταβληθῇ ποτε εἰς ἑορτάς, κατὰ τὸ ἑξῆς ῥητὸν τοῦ προφήτου Ζαχαρίου (Η', ιθ'): » Οὕτος ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ Σαβαώθ· νηστεία ἡ » τετάρτη, καὶ νηστεία ἡ πέμπτη, καὶ νηστεία ἡ ἑβδόμη, καὶ νηστεία ἡ » δεκάτη ἔσονται τῷ οἴκῳ Ἰούδα εἰς χαρὰν καὶ εἰς εὐφροσύνην καὶ εἰς ἑορ- » τὰς ἀγαθάς, καὶ εὐφρανθήσεσθε«.

Παρεκτὸς δὲ τῆς Συναγωγῆς, συνέρχονται καὶ εἰς τὰς καλουμένας Χ α β ο ρ ῶ τ τ ὲ (ἀδελφότητας), ὅπου προσεύχονται ἢ ἀκροῶνται Ῥαββίνου τινός, ἑρμηνεύοντος αὐτοῖς χωρία τῆς Γραφῆς ἢ τοῦ Ταλμούδ. Ἵνα δὲ προσευχηθῶσιν ἐν κοινῷ (τελέσωσι δηλ. τὸ καλούμενον παρ' αὐτοῖς Μ ι ν ι ά ν), πρέπει 'να ἦνε τοὐλάχιστον δέκα. Ὅθεν ἀκούει τις περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τὸν κράκτην τῆς Συναγωγῆς προσκαλοῦντα ὀνομαστὶ ἕκαστον τῶν ὁμοφύλων 'του ἐργαστηριαρίων καὶ λέγοντα: » Ἀβρὰμ, Ἰασὲφ κτλ., σπεῦσον· 'δὲν ἐλλείπει εἰμὴ εἷς «, ἐν ᾧ συνήθως 'δὲν συνῆλθεν ἀκόμη κἀνείς. Ἡ πρωτίστη δὲ καὶ κυριωτέρα προσευχὴ αὐτῶν εἶνε τὸ Σ σ ε μ ά (» Ἄκουε Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστι κτλ.)· ἡ δὲ δευτέρα μεγάλη καὶ γενικὴ προσευχὴ, αἱ δεκαοκτὼ εὐλογίαι.

Ἀπέχονται τοῦ κρέατος διαφόρων ζώων καὶ ἰδίως τοῦ χοίρου, ἂν καὶ σήμερον 'δὲν ὑπάρχωσι λεπροί, καθὼς ὅταν ἀπηγόρευσεν αὐτοῖς ὁ Μωϋσῆς τὰ ὕεια κρέατα, ὡς διατιθέντα τὸ σῶμα πρὸς τὴν λέπραν· ἐσθίοντες ὅμως ἁλμυρὰ καὶ ἐλαιώδη, βασανίζονται οὐχ ἧττον ὑπὸ διαφόρων ἄλλων νοσημάτων τοῦ δέρματος, ἐπίσης ἀποτροπαίων ὡς ἡ λέπρα. Ἔχουσι διαφόρους βαπτισμοὺς καὶ ἁγνισμούς, ὧν περιεργότερος καὶ συνηθέστερος εἶνε ὁ τῆς καταδύσεως τῶν γυναικῶν εἰς τὸ λεγόμενον μ π α τ ά κ, δεξαμενὴν, περιέχουσαν ὕδωρ ἡγιασμένον διὰ τελετῶν καὶ εὐχῶν ῥαββινικῶν, σεσηπὸς ὅμως πολλάκις ὑπὸ πολυκαιρίας καὶ ἀκινησίας, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὀφείλει πᾶσα γυνὴ 'να βαπτισθῇ μετὰ τὸ λουτρὸν ἑπτάκις, μετὰ τὰ ἔμμηνα αὐτῆς ἢ τὰ λόχια, καθὼς εἴπομεν.

Περιτέμνουσι τὰ παιδία αὐτῶν ἔτι θηλάζοντα, καὶ τελοῦσιν ἐπὶ τούτῳ, καθὼς καὶ οἱ Τοῦρκοι, χ α ρ ά ν. Φρονοῦντες δὲ ἱερὸν τὸ ἀπὸ τῆς τομῆς ῥεῦσαν αἷμα, ἀνακατόνουσιν αὐτὸ μεθ' ὕδατος καὶ 'τὸ διανέμουσιν εἰς τοὺς κεκλημένους, οἵτινες πλύνουσι δι' αὐτοῦ τὸ πρόσωπόν 'των.

Ἐν πάσῃ δὲ τοῦ βίου περιπτώσει ἀναφέρουσι καὶ ἁρμόδιά τινα ῥητὰ ἐκ τῆς Γραφῆς. Ἐὰν γυνὴ τρομάξῃ ὑπὸ βροντῆς, ἑνόνει τὰς χεῖρας, καί, ἀτενίζουσα πρὸς τὸν οὐρανόν, ἐκφωνεῖ: » Εὐλογητὸς οὗ ἡ δύναμις ἔκτισε τὸν Κόσμον «. Ἐὰν ἡ ἀστραπὴ ἢ ὁ κεραυνὸς ἀναγκάσῃ τὸν Ἰουδαῖον 'να ἐκ-

φωνήση τὸ ὄνομα τοῦ Ἀδωναΐ, ἐπιφέρει εὐθύς: « Εὐλογητὸν τὸ τίμιον ὄνομα, τὸ ἀποκαλύπτον τὴν αἰώνιον αὐτοῦ βασιλείαν ἐπὶ τοῦ Κόσμου »· διότι τὸ ἐκφωνεῖν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶνε παρ' αὐτοῖς ἁμάρτημα, πρὸς ἐξιλασμὸν τοῦ ὁποίου ἐπιφέρουσιν ἐπαίνους. Ἐὰν ὁ Ἑβραῖος ἀπαντήση κύνα λυσσῶντα, ὑποτονθορύζει: « Οὐδέποτε κύων ἐκακοποίησεν ἄνδρα ἐν Ἰσραήλ ». Ἐὰν διηγηθῇ τις αὐτῷ παράδοξόν τι ἢ θλιβερὸν, ἐκφωνεῖ: « Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου Κύριος εἷς ἐστίν ». Ἐν γένει ἔχουσι τοσαύτας προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, ὥστε παράδοξον φαίνεται πῶς εὐκαιροῦσι καὶ ἵνα σκεφθῶσιν ἁπλῶς περὶ ἄλλου τινὸς τῶν ἐν τῷ βίῳ. Διὰ τοῦτο θέλομεν ἐπανέλθη καὶ πάλιν εἰς τὸ γηρᾶσαν τοῦτο ἔθνος, ὅταν διαλάβωμεν περὶ τῶν διαφόρων δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων, ὅσαι συνέχουσιν ἀκμὴν ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν τοὺς κατοίκους τῆς Τουρκίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Τελεταὶ Θρησκευτικαί.

> « Εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας τὰ νέα εἶνε, ὡς ἐπὶ τὸ
> » πλεῖστον, τὰ καλλήτερα· εἰς τὴν θρησκείαν, τὰ πα-
> » λαιὰ μόνα εἶνε τὰ καλὰ, καὶ μόνα τὰ τέλεια ».
> Κορ. (Προλεγόμ. εἰς τὴν Συμβουλὴν τριῶν ἐπισκόπ.).

Εἴδομεν ὅτι οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ Αὐτοκράτορες διετήρησαν εἰς ἑαυτοὺς μέγα μέρος τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διοικητικῆς ἐξουσίας, καὶ ἐν ᾧ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐκανόνιζεν, ὡς Ποντίφηξ τῆς Παλαιᾶς Ῥώμης, τὰ κατὰ τοὺς οἰωνοσκόπους, ὑπέγραφεν ἑαυτὸν ἀδελφὸν ἐν Χριστῷ τῶν ἀρχιερέων καὶ συνεπίσκοπον. Εἶχον δὲ, καθὼς εἴπομεν, καὶ θέσιν Κληρικοῦ (Ἐπιστημονάρχου ἢ Δεπουτάτου) ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐδίδασκον ὡς ἱεροκήρυκες, καὶ, κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας, καὶ ἵσταντο καὶ ἐκοινώνουν μετὰ τῶν ἱερέων ἐντὸς τοῦ Βήματος. Ἀλλ' « ὁ Θεοδόσιος ἐν Μεδιολάνοις » τῆς ἐν τῷ Βήματι στάσεως κωλυθεὶς ὑπὸ Ἀμβροσίου, εἰθισμένον ὂν τοῦτο » ἐν ΚΠ, ἐπανελθὼν ἐνταῦθα, καὶ, ἑορτῆς γενομένης, ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ » τὰ δῶρα προσενεγκὼν, εὐθὺς ἐξελήλυθε. Νεκταρίου δὲ τοῦ τηνικαῦτα » Πατριάρχου ζητοῦντος μαθεῖν τὴν αἰτίαν, » Μόλις, ἔφη, βασιλέως καὶ » ἱερέως διαφορὰν ἐδιδάχθην. » Ὅθεν καὶ μέχρι τοῦ νῦν καλῶς ἐκράτησε

» τὸ ἔθος, ἔξω τοῦ θυσιαστηρίου τοὺς βασιλεῖς ἵστασθαι μετὰ τοῦ λαοῦ; » καὶ οὐ κατὰ τὴν προτέραν συνήθειαν ἔσω (1) «. » Ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ Λέων ὁ τοῦ Βασιλείου, κωλυθεὶς, διὰ τὴν τετραγαμίαν, ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου εἰσέρχεσθαι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διήρχετο διὰ τοῦ δεξιοῦ μέρους εἰς τὸ Μιτατόριον (2) «. Ὅταν δὲ ἤθελε 'να λάβῃ τὸ ἀντίδωρον, » ἔδει αὐτὸν, λέ» γει ὁ Παχυμέρης (3), νιψάμενον προεισελθεῖν, ἐφ' ᾧ τε μετασχεῖν τοῦ » ἀντιδώρου καὶ εὐλογίαν παρὰ τοῦ λειτουργήσαντος δέξασθαι· ἀνοίγνυν» ται δὲ τὰ πρόσθεν τῶν ἀδύτων θυρία, ἐμφανίζεται ὁ τὴν εὐχὴν τελέσων » τῷ Βασιλεῖ, πρόσεισι βασιλεὺς, κτλ.

Δυνάμει τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας ταύτης συνεκάλουν, ὅταν ἀπήτουν τοῦτο αἱ περιστάσεις τῆς Ἐκκλησίας, καὶ Οἰκουμενικὰς Συνόδους. Ὁ δὲ Παμφίλου Εὐσέβιος περιέγραψε (4) μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ καλλιλογίας τὸν ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐγκαινιασμὸν τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὡς ἐφεξῆς: » Ἐπεὶ δ', ἡμέρας ὁρισθεί» σης τῇ Συνόδῳ, παρῆν ἕκαστος, ἐν αὐτῷ δὴ τῷ μεσαιτάτῳ οἴκῳ τῶν » βασιλείων, ὃς δὴ καὶ ὑπερφέρειν ἐδόκει μεγέθει τοὺς πάντας, βάθρων ἐν » τάξει πλειόνων ἐφ' ἑκατέραις τοῦ οἴκου πλευραῖς διατεθέντων, εἴσω παρ» ῆσαν οἱ κεκλημένοι, καὶ τὴν προσήκουσαν ἕδραν οἱ πάντες ἀπελάμβανον. » Ἀλλ' ὅτε δὴ σὺν κόσμῳ τῷ πρέποντι ἡ πᾶσα καθῆστο Σύνοδος, σιγὴ » μὲν τοὺς πάντας εἶχε, προσδοκίᾳ τῆς Βασιλέως προόδου· εἰσῄει δέ τις » πρῶτος, κἄπειτα δεύτερος καὶ τρίτος τῶν ἀμφὶ βασιλέα, ἡγοῦντο δὲ καὶ » ἄλλοι, οὐ τῶν συνήθων ὁπλιτῶν τε καὶ δορυφόρων, μόνων δὲ τῶν πιστῶν » φίλων. Πάντων δὲ ἐξαναστάντων ἐπὶ συνθήματι, ὃ τὴν Βασιλέως εἴσο» δον ἐδήλου, αὐτὸς δὴ λοιπὸν διέβαινε μέσος, οἷα Θεοῦ τις οὐράνιος ἄγ» γελος, λαμπρὰν μὲν, ὥσπερ φωτὸς μαρμαρυγαῖς, ἐξαστράπτων περιβο» λὴν, ἁλουργίδος δὲ πυρωπῆς καταλαμπόμενος ἀκτῖσι, χρυσοῦ τε καὶ λί» θων πολυτελῶν διαυγέσι φέγγεσι κοσμούμενος . . . τὸ μέγεθός τε ὑ» περβάλλων μὲν τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ἅπαντας, τῷ τε κάλλει τῆς ὥρας καὶ » τῷ μεγαλοπρεπεῖ τῆς τοῦ σώματος εὐπρεπείας. . . Ἐπεὶ δὲ, παρελθὼν » ἐπὶ τὴν πρώτην τῶν ταγμάτων ἀρχὴν, μέσος πρῶτος ἔστη, σμικροῦ τι» νος αὐτῷ καθίσματος, ὕλης χρυσοῦ πεποιημένου, προτεθέντος, οὐ πρότε» ρον ἢ τοὺς Ἐπισκόπους ἐπινεῦσαι, ἐκάθισε· ταὐτὸ δ' ἔπραττον πάντες » μετὰ βασιλέα. Τῶν δ' Ἐπισκόπων ὁ τοῦ δεξιοῦ τάγματος πρωτεύων, » διαναστὰς, μεμετρημένον ἀπεδίδου λόγον, προσφωνῶν τῷ Βασιλεῖ τῷ τε

---

(1) Θεοφάν. (2) Διορθωθὲν, καθὼς εἴπομεν, ὑπὸ τοῦ Ἀετίου εἰς Μινσατόριον ἢ Μενσατόριον. (3) Βιβλ. Ε', κδ'. (4) Ἐν βίῳ Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως.

» Παντοκράτορι Θεῷ χαριστήριον . . . Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸς καθῆστο, σιγὴ » μὲν ἐγίγνετο, πάντων ἀτενὲς εἰς Βασιλέα βλεπόντων· ὁ δὲ, φαιδροῖς » ὄμμασι τοῖς πᾶσι γαληνὸν ἐμβλέψας, κἄπειτα συναγαγὼν αὐτὸς πρὸς » ἑαυτὸν τὴν διάνοιαν, ἡσύχῳ καὶ πραείᾳ φωνῇ τοῖον ἀπέδωκε λόγον, 'Ρω» μαίᾳ μὲν γλώττῃ, ὑφερμηνεύοντος δὲ ἑτέρου: » Εὐχῆς μὲν ἐμοὶ τέλος » ἦν, ὦ φίλοι, τῆς ὑμετέρας ἀπολαῦσαι χορείας . . καὶ χαίρω μὲν ὁρῶν » τὴν ἡμετέραν ὁμήγυριν κτλ. «.

Ἄλλον χαρακτῆρα πρέπει 'να εἶχε μετὰ 462 ἔτη ἡ ἐν Νικαίᾳ ὡσαύτως συνελθοῦσα Ἑβδόμη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἁγιωτάτου Πατριάρχου ΚΠ Ταρασίου. . . . » Καὶ τῷ Νοεμβρίῳ μηνὶ εἰσῆλθον » πάντες ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει. Καὶ προκαθήσαντες οἱ βασιλεῖς σὺν τοῖς » ἐπισκόποις ἐν τῇ Μαγναύρᾳ, ὑπανεγνώσθη ὁ Τόμος, καὶ ὑπέγραψεν ὅ,τε » βασιλεὺς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, κυρώσαντες τὴν εὐσέβειαν καὶ τὰ τῶν Ἁ» γίων Πατέρων ἀρχαῖα δόγματα, καὶ φιλοτιμησάμενοι τοὺς ἱερεῖς ἀπέλυ» σαν, καὶ εἰρήνευσεν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία (1) «.

Εἴπομεν ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ ἐκοινώνει τῶν μυστηρίων ἐντὸς τοῦ βήματος. Φαίνεται ὅμως ὅτι τοῦτο οὐχὶ πάντοτε. Τοὐλάχιστον τῇ δευτέρᾳ τῆς Διακαινησίμου, ὅτε ἐκκλησιάζετο ἐν τοῖς Ἁγίοις Ἀποστόλοις, ἐκοινώνει ἄνω ἐν τοῖς Κατηχουμενείοις, ὅπου καὶ ἵστατο. Ἰδοὺ πῶς διηγεῖται τὰ περὶ τούτου ὁ Πορφυρογέννητος: » Ἀνελθὼν δὲ ἐν τοῖς Κατηχουμενείοις, ἵστα» ται ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσιν, ἔνθα εἴθισται αὐτῷ καθ' ἑκάστην προέλευσιν » ἵστασθαι, καὶ τελεῖ (ἀκροᾶται δηλαδὴ) τὴν θείαν λειτουργίαν . . Ἀπέ» ναντι δὲ τοῦ θυσιαστηρίου πρόκειται τὸ βασιλικὸν ἀντιμήνσιον, ἐν ᾧ κοι» νωνεῖ ὁ βασιλεὺς ἐν ταῖς τοιαύταις προελεύσεσι. Καταλαβόντος δὲ τοῦ » καιροῦ τῆς θείας κοινωνίας, ἀνέρχεται ὁ Πατριάρχης, παρακρατούμενος » ὑπὸ δύο Σιλεντιαρίων, καὶ, εἰσελθὼν ἐν τοῖς Κατηχουμενείοις, προτίθησι » τὰ δῶρα ἐν τῷ βασιλικῷ ἀντιμηνσίῳ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπέρχεται, καὶ κοι» νωνεῖ ἐκ τῶν τοῦ Πατριάρχου χειρῶν, ὁμοίως καὶ οἱ περὶ αὐτὸν Πατρί» κιοι καὶ Στρατηγοὶ κλπ. (2). Εἶθ' οὕτω προσκυνήσαντες ἀμφότεροι ἀλ» λήλους, ὁ μὲν βασιλεὺς ἀπέρχεται ἐν ᾧ τόπῳ ἐκτελεῖ τὴν θείαν λειτουρ» γίαν, ὡς προέφημεν· ὁ δὲ Πατριάρχης κατέρχεται πληρῶσαι τὴν θείαν » λειτουργίαν (3) «.

Ἀπερχόμενος δὲ ὁ Αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰσήρχετο εἰς τὸ Ἅγιον βῆμα, καὶ ἠσπάζετο τὴν ἁγίαν τράπεζαν. Ὅθεν Λέων ὁ Ἀρμένιος,

(1) Θεοφάν. (2) Ἄπορον πῶς ἦσαν εὐπρεπεῖς πρὸς τὸ κοινωνῆσαι τῇ Δευτέρᾳ τῆς Διακαινησίμου, οὐ μόνον ὁ Αὐτοκράτωρ, ἀλλὰ καὶ οἱ περὶ αὐτόν. (3) Πορφυρογένν. Α', ι.

» προελθών, λέγει ὁ Ἀνώνυμος τοῦ Κομπεφιχίου, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, εἰσῆλ- » θεν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, κατὰ τὸ ἔθος τῶν βασιλέων, καὶ προσεκύνησε » τὴν ἐνδυτὴν, τὴν ἔχουσαν τὴν ἁγίαν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ . . . Φθασά- » σης δὲ τῆς ἑορτῆς τῶν Φώτων, προῆλθεν ὁμοίως, καὶ εἰσελθὼν οὐ πρόσ- » εκύνησεν «. Ἡ δὲ θεία λειτουργία ἐτελεῖτο καθ' ἑκάστην, ὡς προείπομεν, ἐν τῷ Παλατίῳ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Φάρου ἢ τῶν Ὁδηγῶν (τῆς Νικοποιοῦ Θεοτόκου). Ἐκστρατεύοντος δὲ τοῦ Αὐτοκράτορος, συμπαρείπετο καὶ ἡ πρὸς τὴν λειτουργίαν καθιερωμένη σκηνή· ὅθεν λέγει ὁ Βαλσαμὼν ὅτι » οἱ μετὰ τῶν Αὐτοκρατόρων ἑπόμενοι Κληρικοὶ εἰς πεδιάδας τὰς ἐρή- » μους ἱερουργεῖν δεδικαίωνται, κατὰ μόνον τὸ εἰς ἐκκλησίαν ἀφορισθὲν » βασιλικὸν βαμβίκιον (ἴσ. Βομβύκινον) οἰκισκάριον (1) «. Ἐχοροστάτουν δὲ μετὰ τῶν ψαλτῶν καὶ οἱ ἐν τῷ Ὀρφανοτροφείῳ διατηρούμενοι ὀρφανοὶ παῖδες. Καὶ τὰς μὲν ἄλλας ἑορτὰς, ἀπερχομένου τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τὰς Βλαχέρνας, οἱ Βάραγγοι, παρακολουθοῦντες αὐτὸν πάντοτε, ὡς ἔθος, ἔμενον περὶ τὴν πύλην τῶν λεγομένων Ὑψηλῶν· τῇ δὲ ἑορτῇ τῆς Ὑπαπαντῆς, καθὼς καὶ κατὰ τὴν μνήμην τῶν καταθεσίων τῆς ἐσθῆτος τῆς Θεοτόκου, συμπαρηκολούθουν μὲν ἄχρι καὶ τοῦ ναοῦ· ἀλλ' ὕστερον ἐξερχόμενοι περιέμενον αὐτὸν πάλιν εἰς τὴν προειρημένην πύλην. Τὸ αὐτὸ ἐγίνετο καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Προδρόμου τῆς Πέτρας, ὅπου ἀπήρχετο ὁ Αὐτοκράτωρ τῇ 24 τοῦ Ἰουνίου καὶ τῇ 29 τοῦ Αὐγούστου.

Τὸν ἁγιασμὸν τῶν Φώτων, εἰς τὸν ὁποῖον παρευρίσκετο καὶ ὁ Ποδεστάτος τῶν ἐν Γαλατᾷ Γενουηνσίων, ἐτέλει ἐν τῷ Παλατίῳ ὁ Πατριάρχης, ἢ ὁ Οἰκουμενικὸς ἢ τῶν ἄλλων τριῶν τις, εἰ δὲ μὴ, ὁ τοῦ Παλατίου Πρωτοπαππᾶς. Ἔδιδε δὲ ὁ ἴδιος καὶ τὴν λαμπάδα τῷ Αὐτοκράτορι. Κατὰ δὲ τὸν Ἀναγνώστην Θεόδωρον, » Τὸ γίνεσθαι τὴν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἐν τοῖς Θεο- » φανείοις ἐπίκλησιν ἐν τῇ ἑσπέρᾳ (2) Πέτρος ὁ Κναφεὺς ἐπενόησε πρώ- » τος, καθὼς καὶ τὸ τὸ μῦρον (3) ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπὶ παντὸς τοῦ λαοῦ » ἁγιάζεσθαι, καὶ τὸ ἐν ἑκάστῃ εὐχῇ τὴν Θεοτόκον ὀνομάζεσθαι, καὶ τὸ ἐν » πάσῃ συνάξει τὸ Σύμβολον λέγεσθαι (4) «. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ αὐτὸς οὗτος συγγραφεὺς, μικρῷ πρόσθεν, Τιμόθεον τὸν ΚΠ πρῶτον εἰσαγαγεῖν τὸ ἔθος τῆς ἐν πάσῃ συνάξει ἀναγνώσεως τοῦ Συμβόλου φησὶ, πιθανὸν νομίζει ὁ Ἐρρῖκος Βαλέσιος, τὸν μὲν Κναφέα (5) ἐν Ἀντιοχείᾳ, πολὺ πρὶν, εἰσαγα-

(1) Θεοδ. Βαλσαμ. ἐν Ἀποκρίσ. (2) Διότι πρότερον ἐτελεῖτο τὸ μεσονύκτιον, καθὼς λέγει ὁ Χρυσόστομος. (3) Κατὰ διόρθωσιν ἀντὶ Μυστήριον. (4) Διότι πρότερον ἀνεγινώσκετο μόνον τῇ Μεγάλῃ παρασκευῇ. (5) Οὐχὶ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν προκάτοχον αὐτοῦ Μαρτύριον διατάξαι πρῶτον τὰς τελετὰς ταύτας, λέγει τὸ Χρονικὸν τοῦ Ἰωάννου.

γεῖν τὸ ἔθος τοῦτο, ἐπὶ Τιμοθέου δὲ ὕστερον δεκτὸν γενέσθαι αὐτὸ κἀν ταῖς λοιπαῖς βαθμηδὸν ἐκκλησίαις. » Οὐ γὰρ δὴ τὰς αὐτὰς παραδόσεις » περὶ πάντα ὁμοίας, κἂν ὁμόδοξοι εἶεν, ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις εὑρεῖν » ἐστι, λέγει ὁ Σωζομενός (1)· Ἀμέλει . . . παρὰ Ἀλεξανδρεῦσιν, ἀνα- » γινωσκομένων τῶν Εὐαγγελίων, οὐκ ἐπανίσταται ὁ ἐπίσκοπος, ὃ παρ' » ἄλλοις, οὔτ' ἔγνων, οὔτε ἀκήκοα . . . Πολλὰ δ' ἂν εὕροι τις καὶ ἄλ- » λα ἔθη κατὰ πόλεις καὶ κώμας, ἅπερ, αἰδοῖ τῶν ἐξ ἀρχῆς παραδεδωκό- » των, ἢ τῶν τούτους διαδεξαμένων, οὐχ ὅσιον οὐδὲ ἀνεκτὸν ἡγοῦνται » παραβαίνειν οἱ τούτοις ἐντραφέντες. Ὅθεν εὐήθες καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν ἡγή- » σαντο, καὶ μάλα δικαίως, ἐθῶν ἕνεκεν ἀλλήλων χωρίζεσθαι τοὺς περὶ τὰ » καίρια τῆς θρησκείας συμφωνοῦντας «.

» Καὶ ἐν ταύτῃ δὲ τῇ μεγαλοπόλει, ἔλεγεν ὁ Πρωτοσύγκελλος Γρηγό- » ριος, ἁπαντῶν πρὸς Μάρκον τὸν Ἐφέσου, διάφορα ἔθη εἰσί, νηστεῖαί τε » καὶ ἐκκλησιαστικαὶ τάξεις παρηλλαγμένα. Καὶ γὰρ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς δε- » κάτης τετάρτης τοῦ Νοεμβρίου ἄρχονται νηστεύειν τὸ Τεσσαρακονθήμε- » ρον· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς ἕκτης τοῦ Δεκεμβρίου· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς εἰκοστῆς. Καὶ ἕτε- » ροι δὲ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Μαΐου, διὰ τὴν ἑορτὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἀνα- » λήψεως. Καὶ ἄλλοι ἄλλας νηστείας. Καὶ οἱ μὲν τὰ σάββατα καὶ τὰς κυ- » ριακὰς τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης τεσσαρακοστῆς ἰχθύας ἐσθίουσι κτλ. «. Μία τῶν τοιούτων ἐκκλησιαστικῶν τάξεων ἦτον καὶ ἡ λεγομένη » τελετὴ » τῶν Πατζινάκων, ἣν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ἀλεξιάδης ὁ Κομνηνός, » νίκην περιφανῆ κατὰ Σκυθῶν ἀράμενος, καὶ μέγιστον στήσας τρόπαιον, » τὰς εὐχὰς τῷ Θεῷ ἀποδέδωκεν, εἰς ἀναμνηστήρια ταύτην ἀποτάξας τῶν » πεπραγμένων καὶ χαριστήρια «, καθὼς λέγει ὁ Χωνειάτης. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα καὶ τύποι λειτουργικοὶ κατὰ καιροὺς ἐτροποποιήθησαν, διὰ λόγους, οὓς ὑπηγόρευον ἑκάστοτε αἱ χρονικαὶ ἢ τοπικαὶ περιστάσεις. Αὐτίκα ἐν χειρογράφῳ λειτουργίᾳ τοῦ Χρυσοστόμου, σωζομένῃ ἐν τῷ κατὰ τὸν Παλατᾶν Ἁγιοταφιτικῷ Μετοχίῳ, ἀντὶ μὲν τοῦ »Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν «, ἀναγινώσκεται Προσφέροντες· ἐν δὲ τῷ τέλει τῆς Μεταλήψεως, τὸ » Μετὰ φόβου Θεοῦ κτλ. λέγεται μυστικῶς, μόνον δὲ τὸ Π ρ ο σ έ λ θ ε τ ε ἐκφώνως· ἔν τινι δὲ Εὐχολογίῳ ὑπ' ἀριθ. 68, λείπει τὸ » Καὶ ἀγάπης «. Ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ δὲ τῆς χειροτονίας ἐπισκόπου, ὑπ' ἀριθ. 38 τὸ Ἄ ξ ι ο ς ἐκφωνεῖται ἅπαξ, μόνον εἰς τὸ ὠμοφόριον.

Αἱ βαπτίσεις τῶν βασιλοπαίδων ἐγίνοντο μετὰ μεγάλης πομπῆς, » Ὁ

(1) Βιβλ. Ζ', ιθ'.

» δὲ βασιλεὺς, προελθὼν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων ἐβάπτισεν Στέφανον υἱὸν αὑτοῦ. Ἀγαγὼν δὲ ἵππους λευκοὺς μετὰ ἅρματος, ἐκάθησεν ἅμα τῇ Αὐγούστῃ, καὶ ὁ Πραιπόσιτος σὺν αὐτοῖς » Βαάνης βαστάζων ἦν τὸ παιδίον μέχρι τοῦ Παλατίου, τοῦ βασιλέως ῥίπτοντος ὑπατείαν ἐν τῇ ὁδῷ«. »Τῇ δὲ κά (κέ) τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 711 » ἐστέφθη Μαρία ἡ γυνὴ Λέοντος (τοῦ Ἰσαύρου) ἐν τῷ Τρικλίνῳ τοῦ Αὐγουστέως· καὶ προῆλθεν ἐμπράκτως μόνη χωρὶς τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, καὶ εὐξαμένη πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ μεγάλου (ἁγίου) θυσιαστηρίου, μετῆλθεν εἰς τὸν μέγαν Βαπτιστῆρα, προσελθόντος καὶ τοῦ » ἀνδρὸς αὐτῆς μετ' ὀλίγων οἰκιακῶν ἀνθρώπων, καί, βαπτίσαντος ἐκεῖσε » τοῦ Πατριάρχου τὸν τῆς βασιλείας διάδοχον Κωνσταντῖνον, ἀνάδευσεν » ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ . . . Ἀνεδέξαντο δὲ αὐτὸν οἱ προὔχοντες τῶν Θεμάτων καὶ τῆς Συγκλήτου «. Μετὰ δὲ τὴν θείαν λειτουργίαν ἐμπράκτως ἡ » Αὐγούστα Μαρία ἀνέκαμψε σὺν τῷ υἱῷ βαπτισθέντι, ὑπατείαν δοῦσα ἀπὸ » τῆς ἐκκλησίας ἕως τῆς Χαλκῆς Πύλης τοῦ Παλατίου (1) «. Ἀνάδοχοι δὲ αὐτῶν ἐγίνοντο, οὐ μόνον λαϊκοί, ἀλλὰ καὶ ἱερωμένοι· αὐτίκα »τὸν νέον » Θεοδόσιον, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀρκαδίου, ἀνεδέξατο Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος » ἐκ τῆς ἁγίας κολυμβήθρας «. Στέφανον δὲ, τὸν μικρότερον τῶν υἱῶν τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου, ὁ ἱερώτατος Φώτιος, ὅθεν καὶ ἐν μιᾷ τῶν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα τοῦτον ἐπιστολῶν 'του ὀνομάζει ἑαυτὸν σύντεκνόν 'του. Ὁ δὲ ἀνίερος ἐκεῖνος Πατριάρχης Κωνσταντῖνος ὁ ἀπὸ Συλαίου » δύο τέκνα τοῦ Κοπρωνύμου ἐκ τῆς τρίτης γυναικὸς ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὑτοῦ ἐδέξατο «, κατὰ τὸν Θεοφάνην. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἑτερόδοξοι· ὅθεν τῷ 1262 Γουλιέλμος, ὁ πρίγκηψ τῆς Ἀχαΐας, Γάλλος τὴν καταγωγὴν, ἀνεδέχθη τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου. Τὰ δὲ ὀνόματα αὐτῶν ἐτίθεντο ἐνίοτε ὑπὸ τῶν δήμων. Τὸν υἱόν, παραδ. χάριν, τοῦ Μαυρικίου, αὐτὸς μὲν ὠνόμαζε, συμφώνως μετὰ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων, Θεοδόσιον· ἀλλ' » οἱ Βένετοι ἔκραζον Ἰουστινιανὸν καλεῖσθαι· οἱ δὲ Πράσινοι ἔκραζον Θεοδόσιον, διὰ τὸ Θεοδόσιον ὀρθόδοξον » γενέσθαι καὶ πολλὰ ἔτη ζῆσαι. Ἤρξαντο οὖν οἱ Βένετοι λέγειν · » Τὰ » δωρηθέντα ἔτη τῷ Ἰουστινιανῷ ὁ Κύριος παράσχοι σοι ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἰσὶν γ' ἔτη καὶ πλείω · ἡ δὲ ζωὴ τοῦ βασιλέως Θεοδοσίου ἐγένετο ἔτη » ν' (2) «.

---

(1) Θεοφάν. Χρονολ. Ἔτ. 711. (2) Θεοφάν. Τὸ αὐτὸ ἔγεινε καὶ εἰς τὴν γέννησιν Ἐῤῥίκου τοῦ Δ', βασιλέως τῆς Γαλλίας· διότι ὁ πάππος 'του, Ἐῤῥῖκος Δ' Ἀλμπρέχτ, ἀφ' οὗ ἔτριψε τὰ χείλη τοῦ βρέφους διὰ σκορόδου καὶ 'τὸ ἐπότισεν οἶνον τοῦ Jurançon, 'τὸ ἔδειξεν εἰς τὸ πλῆθος καί.

*Αλλη τελετὴ ἦτον ἡ τῆς τριχοκουρίας τοῦ νεογνοῦ Βασιλόπαιδος, τῆς ὁποίας, τελουμένης τῇ ὀγδόῃ ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἡμέρᾳ, ἐγίνοντο ἐπίσης ἀνάδοχοι, οἵτινες ἐλάμβανον, ἁρπάζοντες ὡς σημεῖον τούτου, τὰ προητοιμασμένα ἐπὶ τούτῳ ἐγχείρια (μαντίλια), συνηνωμένα διὰ ῥαφῆς πρὸς ἄλληλα, καὶ διηγεῖται ὁ Πορφυρογέννητος ὅτι ἀνάδοχοι τῶν τριχῶν τοῦ βασιλόπαιδος Λέοντος τοῦ υἱοῦ τοῦ Βασιλείου γεγόνασιν, οὐ μόνον ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀνατολικῶν καὶ ὁ τῆς Καππαδοκίας, ἀλλὰ πάντες οἱ θεματικοὶ ἄρχοντες, Ἀνατολικοὶ καὶ Καππαδόκαι. « Ἀπὸ γὰρ τῶν κιγκλίδων, « λέγει, τοῦ βήματος τοῦ εὐκτηρίου τοῦ ἁγίου Θεοδώρου μέχρι τοῦ πόρτη- » κος τοῦ χρυσοτρικλίνου συνεκράτει ἡ τῶν ἐγχειρίων ἄλλου πρὸς ἄλλο » συῤῥαφὴ καὶ συνάρμοσις ».

Ἡ δὲ χειροτονία ἐπεβάλλετο ἐνίοτε εἰς τοὺς λαϊκοὺς ὡς ποινὴ, ἀποκλειομένους οὕτω δι' αὐτῆς τῶν πολιτικῶν ἀξιωμάτων, ὅθεν καὶ ἠκυροῦτο ἔστιν ὅτε. Παραδείγματα τούτου ἔχομεν Α΄, τὸν εὐνοῦχον Ἀντίοχον (1), τὸν βαΐουλον τοῦ Θεοδοσίου, ὃν ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος ἐποίησε παππᾶν, διὰ τὸ κατεπαίρεσθαι τῶν βασιλέων κτλ· Β΄, τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν τοῦ Αὐτοκράτορος Μαυρικίου Φιλιππικὸν, ὃν ὁ μὲν Φωκᾶς ἀποκείρας, ἠνάγκασε γενέσθαι καὶ πρεσβύτερον, ὁ δὲ Ἡράκλειος, ἀνακαλέσας εἰς τὴν Αὐλὴν, διώρισεν ἀρχιστράτηγον· Γ΄, τὸν Πατρίκιον Ἀπίωνα, ὅς τις, ὑποπεσὼν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Ἀναστασίου, ἐχειροτονήθη ἄκων ἐπίσκοπος Νικαίας· ἀλλ' ὁ Ἰουστῖνος, διαδεχθεὶς τὸν Ἀναστάσιον, ἀνεκάλεσεν αὐτὸν ὕστερον εἰς τὴν Αὐλὴν, καὶ τὸν διώρισεν Ἔπαρχον τοῦ Πραιτωρίου, καὶ ἄλλους ἄλλοι. Οἱ δὲ παραιτούμενοι Ἀρχιερεῖς, γινόμενοι, εἴτε ἑκόντες, εἴτε ἄκοντες, μοναχοὶ, μεταβάλλοντες δὲ συνήθως καὶ τὰ ὀνόματά των εἰς ὀνόματα παλαιῶν ἀσκητῶν, ἀντὶ Παναρέτου, π. χ., Παχώμιος ἢ Παφνούτιος, ἀντὶ Νεοφύτου Νεῖλος, ἀντὶ Ἀνθίμου Ἀβράμιος, κτλ., δὲν ἠδύναντο ἔπειτα 'να ἱερουργήσωσιν, οὔτε 'ν' ἀναλάβωσι πλέον τὴν ἀρχιερωσύνην. Ὅθεν Ἀνδρόνικος ὁ Σάρδεων, ἀποκαρεὶς, ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου καὶ τοῦ Πατριάρχου Ἀρσενίου, μοναχὸς, ἐδοκίμασεν ὕστερον 'να ἀναλάβῃ τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίαν. « Καὶ δὴ κατὰ μίαν τῶν συνοδικῶν ἡμερῶν, λέγει ὁ Παχυμέρης, » συνεγνωκότος καὶ τοῦ Πατριάρχου, μανδύαν τε ἀρχιερατικὸν περιβάλ- » λεται, καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τὴν ἱερὰν ἐπιτίθεται κίδαριν, καὶ, καθεσθεὶς ἔξω,

---

*τοὺς ἠρώτησε πῶς 'να ὀνομασθῇ. Ἀπεκρίθησαν δὲ ὁμοφώνως· Ἐῤῥῖκος, ὡσὰν τὸν πάππον 'του. Τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνεκδότου τούτου, ἔργον τοῦ Εὐγενίου Δεβεριᾶ, ἐκτεθεῖσαν ἐν Παρισίοις τῷ 1827, δύναταί τις 'να ἴδῃ ἐν τῷ Μουσείῳ τοῦ Λουξεμβούργου, ὑπὸ τὸν ἀριθ. 46. (1) Ἴδε σελ. 258 τοῦ Α΄ Μέρους.

» καιρὸν ἐζήτει συνελθεῖν τῇ Συνόδῳ, τῷ Πατριάρχῃ συνεδρευούσῃ. Ὡς » δ' ἠγγέλλετο τῇ Συνόδῳ τὰ περὶ αὐτοῦ, περιμένοντος, καὶ ἀρχιερατικῶς » ἐστολίσθαι ἐμάνθανον, δεινὰ ἐποίουν καὶ οὐχ ἤθελον δέχεσθαι. Ὡς δέ τις » ἐκείνων καὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐνεφάνιζε τὴν ἐκείνου, ἐν ᾗ ἐπέγραφεν οἰκεί- » αις χερσὶν ἑαυτὸν Ἀθανάσιον «, ἔπαυσαν 'να συνηγορῶσιν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ αὐτοί, ὅσοι 'τὸν ὑπεράσπιζον, καὶ ὁ Πατριάρχης.

Εἰς τὰς συνήθεις δὲ λιτανείας 'δὲν παρευρίσκετο πάντοτε οὔτε ὁ Αὐτοκράτωρ οὔτε ὁ Πατριάρχης. Τοιαύτην τινὰ λιτὴν ἔταξε τελεῖσθαι κατὰ παρασκευὴν ἡ Πουλχερία, ἀρχομένην ἀπὸ τῶν Βλαχερνῶν καὶ φθάνουσαν εἰς τὰ Χαλκοπρατεῖα, εἰς τιμὴν τῆς Θεοτόκου. Ἀλλὰ » τῇ πρώτῃ τοῦ » Σεπτεμβρίου ἡμέρᾳ, περὶ τετάρτην ὥραν αὐτῆς, τῶν θείων εἰκόνων, κατὰ » τὸ πάλαι κρατῆσαν ἔθος, συναθροισθεισῶν ὁμοῦ τῷ βασιλεῖ καὶ Πατριάρ- » χῃ καὶ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐπὶ τοῦ Πορφυροῦ κίονος, ἐφ' οὗ περ ὁ θεῖος ἵδρυ- » ται Σταυρός, καὶ τῆς ἱερᾶς τελουμένης ὑμνῳδίας (1). Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὅμως αὕτη τελετὴ οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς ἄλλην, ὅλως κοσμικὴν καὶ πολλὰ περίεργον, τελουμένην κατ' ἔτος τῇ 11 Μαΐου εἰς μνήμην τῶν ἐγκαινίων τῆς ΚΠ, καθ' ἣν περιήγετο μετὰ λιτανείας ἡ εἰκὼν (ὁ ἀνδριάς) τοῦ κτίτορος, ἄλλη παρὰ τὴν ἐπὶ τοῦ κίονος ἱδρυμένην (ὅπερ ἄπορον πῶς διέφυγε τὴν κρίσιν τοῦ σοφοῦ Δουκαγγίου), πρὸς τὴν ὁποίαν ὁ ὄχλος συνέδεε τὴν τύχην τῆς πόλεως. » Ποιήσας δὲ ἑαυτῷ, λέγει τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρο- » νικόν, ἄλλην στήλην ἀπὸ ξοάνου κεχρυσωμένην, βαστάζουσαν ἐν τῇ δε- » ξιᾷ χειρὶ τὴν τύχην τῆς αὐτῆς πόλεως, καὶ αὐτὴν κεχρυσωμένην, κελεύ- » σας κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τοῦ Γενεθλιακοῦ ἱππικοῦ εἰσιέναι τὴν αὐτὴν » τοῦ ξοάνου στήλην, δηριγευομένην (2) ὑπὸ τῶν στρατευμάτων μετὰ » χλανιδίων καὶ καμπαγίων (3), πάντων κατεχόντων κηροὺς λευκούς, πε- » ριέρχεσθαι τὸ ὄχημα τὸν ἄνω κάμπον (4), καὶ ἔρχεσθαι εἰς τὸ Σκάμμα (5) » κατέναντι τοῦ βασιλικοῦ καθίσματος, καὶ ἐπεγείρεσθαι τὸν κατὰ καιρὸν » βασιλέα, καὶ προσκυνεῖν τὴν στήλην τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου » καὶ τῆς τύχης τῆς αὐτῆς πόλεως «. Κατὰ δὲ τὸν Κωδινόν, τὸ ἄγαλμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον, κατ' αὐτόν, ἦτον χαλκοῦν, οἱ Σπαθάριοι, Κουβικουλάριοι καὶ Σιλεντιάριοι, μετὰ κηρῶν ὀψικεύοντες (6), λευκὰς στολὰς περιβεβλη-

(1) Ἴδε 433 τοῦ Α', Μέρους. (2) Συνοδευομένην μετὰ πομπῆς, συμπροπεμπομένην ταυτὸ τῷ κατωτέρω Ὀψικεύειν τοῦ Κωδινοῦ. (3) Campagos, calceos. (4) Τὸν ἄλλως Καμπτόν, τὴν Νύσσαν τοῦ Ἱπποδρόμου, Λατιν. Meta. Ἦσαν δὲ δύω, ἡ μὲν Ἄνω, πρὸς ἀνατολάς, ὅπου τὸ Κάθισμα τοῦ Αὐτοκράτορος, ἡ δὲ Κάτω, πρὸς δυσμάς, ὅπου νῦν ἔτι σώζεται ὁ κτιστὸς κίων. Ἴδε σελ. 243 τοῦ Α', Μέρους. (5) L' arène, τὴν Κονίστραν τοῦ Ἱπποδρόμου.

(6) Ταυτὸ τῷ Δηριγεύοντες, ἴδε ἀνωτέρω.

μένοι, μετέφερον ἐ π ο χ ο ύ μ ε ν ο ν ἀπὸ τοῦ Φιλαδελφίου εἰς τὸν Φόρον, τοῦ Κλήρου παντὸς καὶ τοῦ λαοῦ παρακολουθοῦντος μεθ' ὕμνων καὶ ψαλμῳδιῶν. Ἀποτεθέντος δὲ τούτου ἐπὶ τῆς στήλης, ὁ Χορὸς ἔψαλλεν· » Εἰς » ἀπείρους αἰῶνας εὐόδωσον ταύτην «. Τὸ ἄγαλμα δὲ τοῦτο τῆς λεγομένης Τ ύ χ η ς τῆς ΚΠ οὐδὲν ἦν ἄλλο, εἰμὴ ἡ ἐπὶ τῆς σφαίρας τῆς ἐν τῇ χειρὶ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Κωνσταντίνου ἱσταμένη Νίκη, ἀφ' ἧς παρωνομάσθη τύχη καὶ ἅπας ὁ ἀνδριάς. » Τὴν δὲ Τύχην τῆς πόλεως, ποιήσας θυ» σίαν ἀναίμακτον, ἐκάλεσεν Ἀ ν θ ο ῦ σ α ν (1) «, λέγει τὸ Χρονικὸν, ὃ ἐπιβεβαιοῖ καὶ ὁ Εὐστάθιος (2), ἀναφέρουσι δὲ καὶ τῶν μετέπειτα Αὐτοκρατόρων αἱ διατάξεις. » Διότι δὲ ἐπὶ κεφαλῆς Σταυρὸν εἶχε, λέγει ὁ Ἀ» νώνυμος, Ἰουλιανὸς αὐτὸ βόθρῳ κατέχωσεν, ἔνθα Ἄρειος ἀπέψυξεν, ὄ» πισθεν τῆς καμάρας τοῦ Φόρου τοῦ Σενάτου «. Σημειωτέον δ' ἐν τούτοις ὅτι καὶ τοῦ τυράννου Φωκᾶ τὴν εἰκόνα » εἰσῆγον ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ εἰς » τὸ Ἱππικὸν μετὰ κηραψίας ἀσπροφοροῦντες οἱ μάταιοι τῶν ἀνθρώπων «, κατὰ τὸ αὐτὸ Χρονικὸν, καὶ πάντων δὲ τῶν Αὐτοκρατόρων αἱ εἰκόνες προσεκυνοῦντο. Ὅθεν καὶ ὁ Ἰουλιανὸς, συναναστήσας ταῖς ἑαυτοῦ εἰκόσιν εἰκόνας τῶν Ἑλληνικῶν θεῶν, τοὺς μὴ προσκυνοῦντας αὐτὰς ἐκόλαζεν.

Ἀλλ' εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τελεσθέντα τῷ 542, » διῆλθεν ὁ ἐπίσκοπος Μηνᾶς μετὰ τῶν ἁγίων λειψάνων καθήμε» νος ἐν ὀχήματι χρυσῷ βασιλικῷ διαλίθῳ, κρατῶν τὰς τρεῖς θήκας τῶν » Ἁγίων Ἀποστόλων (Ἀνδρέου, Λουκᾶ καὶ Τιμοθέου) εἰς τὰ γόνατα αὐ» τοῦ, καὶ οὕτως ἐποίησε τὰ ἐγκαίνια (3) «.

Εἰς τελετῆς τύπον εἶχον ἀναγάγη καὶ τὰς ὁρκωμοσίας, ἀφ' οὗ, ἐκλιπούσης τῆς κ α λ ῆ ς π ί σ τ ε ω ς τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων, εἰσήχθησαν οἱ ὅρκοι, καὶ, τῆς ἁπλότητος αὐτῶν κριθείσης ἀνεπαρκοῦς, ἐπενοήθησαν αἱ ἀσεβέστεραι διατυπώσεις, ἵνα καταστήσωσιν αὐτοὺς ὅσον οἷόν τε φρικωδεστέρους. Καὶ βλέπομεν ἑπομένως ὅτι οἱ μεταξὺ Μιχαὴλ τοῦ Καλαφάτου καὶ Ζωῆς τῆς Πορφυρογεννήτου γενόμενοι τῷ 1041 ὅρκοι, τοὺς ὁποίους ἔμελλεν οὗτος μετ' ὀλίγον 'να παραβῇ, ἦσαν, κατὰ τὸν Μιχ. Ἀτταλειώτην, » οὐ μέλανι, ἀλλὰ τῷ τιμίῳ αἵματι τοῦ Χριστοῦ καὶ διὰ τῆς χειρὸς » τοῦ Προδρόμου ἐνσεσημασμένοι « ! Ἄλλην τοιαύτην βεβήλωσιν ἀναφέρει ὁ Γραμματικὸς Λέων: » Γενομένης, λέγει, τῆς προελεύσεως εἰς τὰ » Χαλκοπρατεῖα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, καὶ τῆς εἰσόδου γενομένης, καὶ τοῦ

(1) Ἀντίστοιχον τῷ Λατιν. Alma. Ὅθεν ἴσως παρέμεινε παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς τὸ Κιζὶλ Ἐλμὰ, δι' οὗ ἀποκαλοῦσιν οὗτοι τὴν Παλαιὰν Ῥώμην, ὡς εἴπομεν (σελ. 283-4). (2) Ἐν Διονυσ. σελ. 406. (3) Θεοφάν.

» Εὐαγγελίου τελεσθέντος, ἀνῆλθεν ὅ,τε Πατριάρχης Φώτιος καὶ ὁ Βασι-
» λεὺς σὺν Βάρδᾳ τῷ Καίσαρι καὶ Βασιλείῳ τῷ Παρακοιμωμένῳ ἐν τοῖς
» Κατηχουμένοις, τοῦ Πατριάρχου ἐπὶ χεῖρας ἔχοντος τὸ τίμιον σῶμα καὶ
» αἷμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ βάψαντες ὅ,τε βασιλεὺς καὶ ὁ Βασίλειος, τοὺς τι-
» μίους ὑπέγραψαν σταυρούς, ὅρκῳ βεβαιοῦντες τὸν Καίσαρα ἀφόβως ἐξ-
» ελθεῖν μετ' αὐτῶν ἐν τῷ ταξειδίῳ. Φανερῶς γὰρ Λέων ὁ Φιλόσοφος πα-
» ρηγγυᾶτο τῷ Βάρδᾳ μὴ ἐξελθεῖν σὺν αὐτοῖς «. Ἀλλὰ δὲν παρῆλθεν
ἡμέρα, καὶ » παραγενόμενος εἰς τὴν κόρτην τοῦ βασιλέως, ... καὶ συγ-
» καθεσθεὶς αὐτῷ, ἐκεῖ ὑπὸ Βασιλείου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν μεληδὸν κατε-
» κόπη «. Ὁ δὲ Ζώσιμος ἀναφέρει καὶ ἄλλο περιεργότερον, τὸ ὁποῖον εἰ-
κονίζει χαρακτηριστικώτερον τὰ ἤθη τῆς ἐποχῆς του: Ὁ Ἀλαρῖχος ἠπεί-
λει ἀπὸ τῆς Ῥαβέννης τὴν Ῥώμην, ὁ δὲ Ὁνώριος ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν
τοὺς διαπραγματευσομένους εἰρήνην, καὶ ἐπειδὴ αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ Ἀλαρί-
χου ἐκρίθησαν ἀπαράδεκτοι, ὁ Ἰόβιος, εἰς τὸν ὁποῖον, ὡς φίλον τοῦ Ἀλα-
ρίχου, εἶχον ἀνατεθῇ αἱ περὶ συνθηκῶν διαπραγματεύσεις, θέλων ᾿να ἀπαλ-
λάξῃ πάσης μομφῆς ἑαυτὸν, ὥρκισε τὸν Ὁνώριον μηδέποτε εἰρηνεῦσαι
πρὸς Ἀλαρῖχον, ἀλλ' ἄχρι παντὸς πολεμήσειν, καὶ ὡρκίσθη καὶ αὐτὸς καὶ
οἱ λοιποὶ τῶν ἀρχόντων, » τῆς βασιλείας ἁψάμενος κεφαλῆς «. Ἀλλ' ὁ
Ἀλαρῖχος, μετριώτερον διανοηθεὶς, ἔστειλε κατόπιν μεσίτας, φέροντας ἐπι-
εικεστέρας προτάσεις· οἱ ἄρχοντες ὅμως ἀπεκρίθησαν ὅτι ἡ πρὸς τὸν Ἀ-
λαρῖχον εἰρήνη ἦτον ἀδύνατος τοῦ λοιποῦ, μετὰ τοιαύτην ὁρκωμοσίαν. »Εἰ
» μὲν γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν τετυχήκει δεδομένος ὅρκος, ἦν ἂν ὡς εἰκὸς πα-
» ριδεῖν, ἐνδιδόντας τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ τὴν ἐπὶ ἀσεβείᾳ συγγνώμην·
» ἐπεὶ δὲ κατὰ τῆς τοῦ βασιλέως ὁμωμόκεσαν κεφαλῆς, οὐκ εἶναι θεμιτὸν
» αὐτοῖς εἰς τὸν τοσοῦτον ὅρκον ἐξαμαρτεῖν (1) «. Καὶ ἔπειτα καταχρίνο-
μεν τοὺς Τούρκους, καὶ γογγύζομεν διότι παρέδωκεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς εἰς χεῖ-
ρας αὐτῶν, ὡς ἐὰν ἦτον δυνατὸν τοιαῦτα ἀσεβήματα ᾿να τιμωρηθῶσι δι' ἐ-
λαφροτέρου ἐξιλασμοῦ!

Περίεργον δὲ φαίνεται τὸ τοῦ Νομοκάνονος, ἀναγνωρίζοντος ἔγκυρον
τὸν παρὰ στρατιωτικοῦ ἐκφωνούμενον κατὰ ἱερέως ἀφορισμόν. »Εἴ τις ἱε-
» ρεὺς, λέγει, δεσμεύσει στρατιώτην ἀξιωματικὸν, καὶ ὁ στρατιώτης, πε-
» ριζωσάμενος τὰ ὅπλα αὐτοῦ, ἀντιδεσμεύσει αὐτὸν τὸν ἱερέα, μηδεὶς πα-
» ρασαλεύσῃ τὸν δεσμὸν, ἕως οὗ διαλλαγῶσιν ἀμφότεροι (2) «.

Ἀλλ' ἡ ἐπιστημοτέρα πασῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ πολιτικῶν ἐν-

(1) Νομοκαν. Coteler. No. 113. (2) Ζωσ. Βιβλ. ΣΤ', περὶ τὸ τέλος.

ταύτῳ τελετῶν ἦτον ἀναντιῤῥήτως, καθὼς καὶ εἶνε μέχρι τοῦ νῦν, ἡ

Στέψις καὶ Χρίσις τοῦ Αὐτοκράτορος.

Πρὸ τοῦ Μαρκιανοῦ δὲν ἀναφέρεται χρισθεὶς ἐκκλησιαστικῶς ἄλλος Αὐτοκράτωρ· μετ' αὐτὸν δὲ πρῶτος Λέων ὁ Α', στεφθεὶς τῇ 7 Φεβρουαρίου τοῦ 457 ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀνατολίου. Καὶ ἡ μὲν διὰ τοῦ ἱεροῦ μύρου χρίσις, ὡς ἀφορῶσα τὴν Ἐκκλησίαν, ἐγίνετο ἀφεύκτως ἐν τῷ ναῷ· ἡ δὲ στέψις, ὡς ἀνήκουσα μᾶλλον εἰς τὴν πολιτείαν καὶ τὸν στρατόν, οὐ μόνον ἐν τῷ ναῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Παλατίῳ καὶ ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ καὶ ἐν τῷ Κάμπῳ. Αὐτίκα » Λέων ὁ νεώτερος ἢ μικρός, ἔγγονος τοῦ Μεγάλου ἢ Α' Λέοντος, ἔστεψε Ζήνωνα τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἐν τῷ Καθίσματι τοῦ Ἱπποδρόμου, Βηρίνης καὶ Ἀριάδνης συναραμένων αὐτῷ «, κατὰ τὸν Θεοφάνην· ὁ δὲ Φωκᾶς » περιεβάλετο τὸν βασίλειον στέφανον ἐν τῷ ναῷ τοῦ » Προφήτου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου· ὁ δὲ Ἡράκλειος » ἐν τῷ εὐκτηρίῳ » τοῦ Ἁγίου Στεφάνου τῷ ἐν τῷ Παλατίῳ «. Τὸν δὲ Νικηφόρον, περαιωθέντα ἐν θριάμβῳ ἀπὸ τῆς Χρυσοπόλεως εἰς τὸ Ἕβδομον, κἀκεῖθεν εἰσαχθέντα διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης εἰς τὴν πόλιν καὶ » γενόμενον ἐν τῇ Με» γάλῃ Ἐκκλησίᾳ, στέφει αὐτὸν ἐν τῷ ἄμβωνι ὁ Πατριάρχης «. Ὁ δὲ Φώτιος ἔχρισεν εἰς βασιλέα τὸν Βασίλειον καὶ τὴν σύζυγόν του, καθὼς τὸ λέγει ὁ ἴδιος ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῇ. Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος ὁ νεώτερος, » πρότερον ἐσθῆτα βασιλικὴν ἐνδύς, καὶ τοὺς πόδας ταῖς ἐρυθραῖς κρηπῖσι κοσμήσας, » τὸν βασιλικὸν πῖλον, πρὸ τῆς εἰκόνος τῆς Θεοτόκου κείμενον » ἐπ' ἐδάφους, αὐτοχειρίᾳ λαβὼν αὐτὸς ἐπέθηκε τῇ κεφαλῇ· αὐτίκα δὲ οἱ » τὰ τοιαῦτα ᾄδειν εἰθισμένοι τῆς τῶν βασιλέων ἦρχον εὐφημίας «. Ἀλλ' ὁ Κανταχουζηνός, στεφθεὶς πρότερον ἐν Ἀδριανουπόλει ὑπὸ Λαζάρου τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων, ἔκρινεν ἄφευκτον, καθ' ὑπόθηκην τοῦ Παλαμᾶ, ὡς ἀτελοῦς πως οὔσης τῆς στέψεως ἐκείνης, 'να στεφθῇ καὶ ἐν ΚΠ, ὡς καὶ ἐστέφθη τῷ ὄντι τῇ 21 Μαΐου τοῦ 1347 ἐν Βλαχέρναις, διότι ὁ τῆς Ἁγίας Σοφίας ναὸς ἦτον πρὸς τοῦτο ἀνεπιτήδειος, διὰ τὴν πρὸ ὀλίγου κατάπτωσιν τῆς μιᾶς 'του κρηπῖδος. Λέγει δὲ ὁ διηγούμενος ταῦτα Γρηγορᾶς ὅτι, στηθείσης τῆς ἐξέδρας (τοῦ βήματος), ἐφ' ἧς ἔμελλον 'να στηθῶσιν οἱ θρόνοι τῶν πέντε βασιλέων καὶ βασιλίδων, μόλις ἔμεινε βραχὺς τόπος ὅπως χωρέσῃ τοσοῦτον πλῆθος. Καὶ παρατηρητέον ὅτι οὐχ ἧττον ὁ ναὸς οὗτος ἐκρίθη ὁ χωρητικώτερος τῶν ἐν ΚΠ καὶ ἁρμοδιώτερος πρὸς τὴν τελετὴν ταύτην, μετὰ τὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ἰδοὺ δὲ πῶς περιγράφει τὴν διττὴν ταύτην καθιέρωσιν αὐτὸς ὁ καὶ στεφθεὶς καὶ χρισθεὶς αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Κανταχουζηνός:

» Ἡ δὲ τελετὴ τῆς τοῦ βασιλέως στέψεως τοῦτον γίνεται τὸν τρόπον.
» Τοὺς ἐν ἀξιώμασι καὶ τοὺς ἐν τέλει καὶ τὴν στρατιὰν, ἅμα τῷ Πατριάρ-
» χῃ, ἔτι δὲ καὶ πανδημεὶ τὴν πόλιν τοῖς βασιλείοις ἅμα ἕῳ πάντας παρεῖ-
» ναι δεῖ. Περὶ δὲ δευτέραν ὥραν μάλιστα τῆς αὐτῆς ἡμέρας, τοῦ μέλλον-
» τος (τῷ θείῳ μύρῳ) χρισθήσεσθαι βασιλέως (μετὰ τὸ δοῦναι ἔγγραφον
» τὴν ὁμολογίαν τῆς οἰκείας πίστεως, π ρ ο τ ά σ σ ο ν τ ά τε και ὑ π ο-
» τ ά σ σ ο ν τ α τὴν ἰδίαν ὑπογραφὴν καὶ παραδοῦναι ταύτην τῷ Πατρι-
» άρχῃ) ἀνελθόντος εἰς τὸν Τρίκλινον, τὸν λεγόμενον Θωμαΐτην, ἀφορῶν-
» τα πρὸς τὸν Αὐγουστεῶνα, ὅπου τὸ πλῆθος ἅπαν ἵσταται μετὰ τοῦ φοσ-
» σάτου, πρὸ τοῦ φανῆναι αὐτὸν, καταῤῥίπτονται εἰς τὸν λαὸν τὰ λε-
» γόμενα ἐπικόμπια, ἀριθμὸν χιλιάδων ὅσων ἂν προστάξῃ ὁ Αὐτοκράτωρ,
» ἱσταμένου τοῦ ῥίπτοντος ἐπάνω τῶν τοῦ Αὐγουστεῶνος βαθμίδων. Μετὰ
» δὲ τοῦτο, τοῦ μέλλοντος χρισθῆναι καθεσθέντος ἐπὶ ἀσπίδος, ὁ βασιλεὺς
» καὶ πατὴρ τοῦ ἀναγορευομένου, εἴ γε περίεστι, καὶ ὁ Πατριάρχης, τῶν
» ἐμπροσθίων μερῶν ἐπιλαμβανόμενοι τῆς ἀσπίδος, τῶν δ' ἐπιλοίπων οἱ ἐν
» ἀξιώμασιν ὑπερέχοντες, Δεσπόται τε καὶ Σεβαστοκράτορες, εἴ περ εἰσὶν,
» ἢ οἱ ἐπιφανέστατοι μάλιστα τῶν Συγκλητικῶν, καὶ μετεωρίσαντες, ὡς
» ἔνι μάλιστα, αὐτὸν ἅμα τῇ ἀσπίδι, τοῖς πλήθεσιν ἐπιδεικνύουσι τὸν βα-
» σιλέα, τοῖς κάτωθεν ἱσταμένοις καὶ πάντοθεν περιϊσταμένοις. Ἐπευφη-
» μησάντων δ' αὐτῶν (1), καταθέντες, ἄγουσιν εἰς τὸν ναὸν, ἔνθα δεῖ τὴν
» τελετὴν γενέσθαι. Οἰκίσκου δ' ἐν αὐτῷ ξυλίνου, τῆς τοιαύτης ἕνεκα χρείας,
» προπαρεσκευασμένου, τὸν νέον εἰσάγουσι βασιλέα, καὶ τὴν πορφύραν (2)
» καὶ τὸ διάδημα ἐνδιδύσκουσι, πρότερον τῶν ἀρχιερέων εὐλογούντων αὐτά.
» Ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς οὐ νενομισμένον περιτίθεταί τι, ἀλλ' ἤτοι στέφα-
» νος, ἢ ὅ,τι ἂν ἄλλο δοχῇ «. Διηγεῖται δὲ ὁ Χωνειάτης ὅτι ὁ Κομνηνὸς
Μανουὴλ, » εἰσελθὼν τὸ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας τέμενος, ὅπως, κατὰ τὸ
» ἔθιμον, εἰς βασιλέα χρισθῇ καὶ περιβάληται τὰ τοῦ κράτους σύμβολα,
» πρῶτα μὲν . . . τὸ τῆς πίστεως ἐγγράφει σύμβολον βαφῇ τῇ βασιλικῇ·
» ἔπειτα, ταῖς Ὡραίαις λεγομέναις τοῦ νεὼ πύλαις ἐγγίσας, ἱκανὸν ἐκεῖσε
» χρόνον ἐνδιέτριψε, προσδεχόμενος πότε ἂν ἐπιταχθείη τὴν εἴσοδον παρὰ
» τῶν ἀκριβούντων τὸ τῆς ὥρας καίριον τῶν ἱερῶν Κατηχουμενείων ἄνωθεν«.
» Τούτων δὲ γινομένων, ἡ θεία τελεῖται μυσταγωγία. Ἐχόμενα δὲ τοῦ
» εἰρημένου οἰκίσκου καὶ ἀναβάθρα ἐκ ξύλων προκατασκευάζεται καὶ αὐτὴ,
» καὶ περιειλοῦσιν αὐτὴν πάντοθεν πέπλοις σηρικοῖς (3) ἐρυθροῖς. Ὑπεράνω

(1) « (Τοῦ δεῖνα) μεγάλου Αὐτοκράτορος καὶ Βασιλέως πολλὰ τὰ ἔτη ». (2) « Τὸν σάκκον », ἔχει ὁ Κωδινός. (3) « Βλατίοις », κατὰ τὸν Κωδινόν.

» δὲ αὐτῆς, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν βασιλέων, τίθενται θρόνοι χρυσοῖ, οὐ » κατὰ τοὺς εἰωθότας, ἀλλ᾽ ἐπηρμένοι μάλιστα τῷ ὕψει, τέτταρας ἢ καὶ » πέντε ἔχοντες ἀναβαθμοὺς, ἐφ᾽ οὓς, ἐξιόντες τοῦ οἰκίσκου, καθίζουσιν » οἱ βασιλεῖς, ἤν γε μὴ εἷς, ἀλλὰ πλείους ὦσι. Συναναβαίνουσαι δ᾽ αὐτοῖς » καὶ αἱ βασιλίδες, καθίζουσιν ἐπὶ θρόνων, αἱ μὲν προεστεμμέναι τὰ στέμ- » ματα περικείμεναι, ἡ μέλλουσα δὲ, στεφανηφοροῦσα «.

» Πρὸ δὲ τῆς τοῦ Τρισαγίου θείας ὑμνολογίας, ἄνεισιν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα » ὁ Πατριάρχης, τῶν ἀδύτων ἐξιών· συνανέρχονται δὲ αὐτῷ καὶ τῶν τῆς » Ἐκκλησίας ἀρχόντων οἱ ἐπιφανέστεροι, τὰς ἱερὰς καὶ αὐτοὶ ἐνδεδυμένοι » στολὰς, οὓς ἀποστέλλων προσκαλεῖται τοὺς βασιλέας. Οἱ δ᾽, εὐθὺς ἐξ- » ανιστάμενοι τῶν θρόνων, ἐπὶ τὸν ἄμβωνα χωροῦσι· σιωπὴ δὲ βαθεῖα καὶ » ἀταραξία τὸ πλῆθος κατέχει πᾶν. Ὁ δὲ Πατριάρχης τὰς ἐπὶ χρίσει τῶν » βασιλέων συντεθειμένας δίεισιν εὐχὰς, τὰς μὲν ἡσυχῇ καθ᾽ ἑαυτὸν, ἔστι » δ᾽ ἃς καὶ εἰς ἐπήκοον πάντων, καὶ τῷ χρισθησομένῳ ἐξιλάσκεται τὸ θεῖον. » Μετὰ τοῦτο δὲ, ὁ μέλλων χρισθήσεσθαι βασιλεὺς τὸ ἐπικείμενον, ὅ,τι ἂν » ᾖ, τῇ κεφαλῇ ἀφαιρεῖ. Νενόμισται δ᾽ αὐτίκα πάντας, ὅσοι πάρεισιν ἐντὸς » τοῦ ναοῦ, γυμναῖς καὶ αὐτοὺς ἑστάναι κεφαλαῖς. Ὁ Πατριάρχης δὲ τῷ » θείῳ μύρῳ σταυροειδῶς χρίει τὴν βασιλέως κεφαλὴν, ἐπιλέγων μεγάλῃ » φωνῇ, » Ἅ γ ι ο ς « ! Διαδεχόμενοι δ᾽ οἱ ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος ἱστάμενοι τὴν » φωνὴν, ἐκ τρίτου καὶ αὐτοὶ λέγουσιν, » Ἅ γ ι ο ς « ! Ἐφεξῆς δὲ καὶ πᾶν » τὸ πλῆθος τὸ αὐτὸ ἐπιφωνοῦσι τοσαυτάκις. Μετὰ τοῦτο, τῶν ἀδύτων » ἐντὸς παρὰ διακόνων, τὰς ἱερὰς ἐνδεδυμένων στολὰς, κατεχόμενον τὸ » στέμμα (οὐ γὰρ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς, ὥς φασί τινες, τραπέζης κεῖται), ἄγουσιν » ἐπὶ τὸν ἄμβωνα. Καὶ, εἴ γε πάρεστι προεστεμμένος βασιλεὺς, ἅμα τῷ » Πατριάρχῃ τὸ στέμμα λαβόντες, ἐπιτιθέασι τῇ κεφαλῇ τοῦ νέου βασι- » λέως· καὶ ἐκφωνεῖ ὁ Πατριάρχης, » Ἄ ξ ι ο ς « ! Διαδεχόμενοι δὲ οἱ ἐπὶ » τοῦ ἄμβωνος, ἐκ τρίτου λέγουσιν, αὐτοί τε καὶ πᾶν τὸ πλῆθος, ὃν τρό- » πον καὶ ἐπὶ τοῦ μύρου. Εἶτα λέγει πάλιν ὁ Πατριάρχης εὐχὰς, καὶ κα- » τέρχεται τοῦ ἄμβωνος ὁ βασιλεὺς, οὐχ ἐξ οὗ περ ἀνῆλθε μέρους, ἀλλ᾽ » ἐκ τοῦ πρὸς τὸν σωλέαν (1) τετραμμένου. Ἡ δὲ μήτηρ τοῦ βασιλέως, » εἰ τύχῃ ζῶσα καὶ προεστεμμένη, ἵσταται στεφηφοροῦσα καὶ κατέχουσα » τῇ χειρὶ βαΐον χρυσοῦν (2)· εἰ δὲ εἴη χήρα, ἔνδυμα φορεῖ μέλαν καὶ μαν- » δύαν ὀξύν.

» Εἰ μὲν οὖν συμβῇ μὴ κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἔχειν γυναῖκα τὸν βασι-

(1) Τὸ πρὸ τοῦ βήματος ὑψηλότερον μέρος τοῦ ἐδάφους τοῦ ναοῦ, οἱονεὶ Solium. Ἴδε σελ. 492 τοῦ Α´ Μέρους. (2) Εἶδος σκήπτρου, ἴδε σελ. 407.

» λέα, εὐθὺς ἐπὶ τὴν ἀναβάθραν ἀνιὼν, ἐπὶ τοῦ θρόνου καθίζει πάλιν· εἰ
» δ' ἔχει, τότε καὶ αὐτὴν ἀνάγκη στεφθῆναι πᾶσα (1). Διὸ καὶ, ἐξανιστα-
» μένην τοῦ θρόνου, δύο τῶν γνησιωτάτων ἑκατέρωθεν λαβόμενοι συγγε-
» νῶν, ἢ, εἰ μὴ γνησίους ἔχοι, ἐκτομίαι τοσοῦτοι (2), τῆς ἀναβάθρας τε
» κατάγουσι, καὶ φέροντες ἱστᾶσι πρὸ τοῦ σωλέου. Κατερχόμενος δὲ ὁ
» βασιλεὺς, τὸ δι' αὐτὴν ηὐτρεπισμένον στέμμα (3) λαμβάνων, ὑπὸ γνη-
» σίων τινῶν ἢ ἐκτομιῶν κατεχόμενον καὶ αὐτὸ, ἐπιτίθησι τῇ κεφαλῇ
» τῆς γυναικός. Ἡ δὲ τὸν ἄνδρα καὶ βασιλέα προσκυνεῖ, δουλείαν ὁμολο-
» γοῦσα. Ὁ Πατριάρχης δὲ, παρὰ τὸν σωλέαν ἱστάμενος καὶ αὐτὸς, ἐπι-
» λέγει εὐχὴν ὑπέρ τε τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίδος καὶ τοῦ ὑπηκόου
» παντός. Οὕτω μὲν οὖν καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν ἰδίαν γυναῖκα στέφει. Εἰ δὲ
» συμβῇ προεστεμμένον εἶναι τὸν βασιλέα, ἐπὶ τῆς τῶν γάμων τελετῆς ὁ
» βασιλεὺς τὴν ἰδίαν ὡσαύτως στέφει γυναῖκα. Αὖθις δὲ ἀμφότεροι ἐπὶ τὴν
» ἀναβάθραν ἀνερχόμενοι, κάθηνται ἐπὶ τῶν θρόνων, τῆς ἄλλης μυστα-
» γωγίας τελουμένης, » ὁ μὲν κατέχων σταυρόν, ἡ δὲ τὸ βαΐον «. Ἀδομέ-
» νου μέν τοι τοῦ Τρισαγίου, ἢ τῶν Ἀποστολικῶν Γραφῶν, ἢ τῶν θείων
« λογίων ἀναγινωσκομένων, ἀνίστανται καὶ αὐτοί. Ἐξ ἑκατέρων δὲ τῶν
» τοῦ ναοῦ μερῶν ἐπὶ ξυλίνων ἀναβαθρῶν, εἰς αὐτὸ τοῦτο πεποιημένων,
» οἱ Πρωτοψάλται ἱστάμενοι καὶ οἱ Δομέστικοι λεγόμενοι, καὶ ἕτεροι τῆς
» ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, ᾄδειν εἰδότες, οὓς ἐπὶ τῆς τοιαύτης τελετῆς
» κράκτας ἔθος παλαιὸν ὀνομάζειν ἐστὶ, μέλη τινὰ ᾄδουσιν, ἐξεπίτηδες
» συντεθειμένα, ἁρμόζοντα τῇ ἑορτῇ, » κρατοῦντες ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν
» ἀνὰ τρία κοντάρια, ἔχοντα ἕκαστον γύρους ἐκ ξύλων, ἐκκρεμαμένας
» ἐχόντων γύρωθεν μετάξας κοκκίνας καὶ λευκὰς, ὅσον διςπιθάμους, ἃ καὶ
» μετὰ τὴν λειτουργίαν προηγοῦνται τοῦ βασιλέως μέχρι τοῦ παλατίου,
» ψαλλόντων τῶν κατεχόντων αὐτά (4)«.

» Τῆς μεγάλης δὲ εἰσόδου ἤδη ἀρχομένης, οἱ τῶν τῆς ἐκκλησίας δια-
» κόνων ἐπιφανέστεροι, ἐρχόμενοι, προσκαλοῦνται τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ, εἰς
» τὴν λεγομένην Πρόθεσιν, ἔνθα τὰ Ἅγια κεῖται, ἔρχεται μετ' αὐτῶν. Ἔξω
» δὲ ἱστάμενος τῆς Προθέσεως, περιβάλλεται μανδύαν χρυσοῦν ἐπὶ τὴν
» πορφύραν, καὶ τῇ μὲν δεξιᾷ χειρὶ κατέχει σταυρὸν, ὃν ἔθος κρατεῖν ὅσον
» ἂν χρόνον τὸ στέμμα φορεῖ· τῇ δὲ λαιᾷ νάρθηκα φέροντες ἐγχειρίζουσιν,

---

(1) » Εἰ μὲν γυνή ἐστιν ἡ στεφομένη, στέφεται εἰς τὸ Αὐγουστάλιον, εἰς τὸ ἀντιμήνσιον «, λέγει τὸ Εὐχολόγιον. (2) » Κουβικουλάριοι «, κατὰ τὸν Κωδινόν. (3) » Οὐχ ὅμοιον τῷ τοῦ » βασιλέως, ἀλλ' ἕτερόν τι τὸ σχῆμα «. (4) Αὐτὰ κυρίως ἔπρεπε 'να λέγωνται Τουβία, οἱονεὶ Τούγια· ἴδε προσωτέρω.

» ὥστε τάξιν ἐκκλησιαστικὴν τὴν τοῦ Δεπουτάτου λεγομένου ἐπέχειν· ἃ
» ἀμφοτέραις ἔχων, τῆς εἰσόδου πάσης ἡγεῖται τῆς ἱερᾶς. Ἐξ ἑκατέρων
» δὲ αὐτοῦ μερῶν κατὰ τὰ πλάγια, οἵ τε τοὺς πελέκεις ἔχοντες, Βάραγ-
» γοι προσαγορευόμενοι, καὶ νέοι τῶν ἐπιφανῶν περὶ ἑκατὸν, ὡπλισμένοι
» διαπρεπῶς ἢ καὶ ἄνοπλοι· κατ᾽ εὐθεῖαν δὲ μετ᾽ αὐτὸν, οἵ τε διάκονοι ἐφε-
» ξῆς ἕπονται καὶ οἱ ἱερεῖς, ἔπιπλά τε καὶ σκεύη τῶν ἱερῶν καὶ αὐτὰ τὰ
» ἁγιώτατα ἐπιφερόμενοι. Τὸν δὲ ναὸν περιελθόντες, κατὰ τὸ ἔθος, ἐπει-
» δὰν γένοιντο ἐν τῷ σωλέᾳ, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἑστᾶσιν ἐκτὸς, αὐτὸς δὲ
» τὸν σωλέαν ἀναβὰς, τὸν Πατριάρχην ἐπὶ ταῖς ἱεραῖς κιγκλίσιν ἑστηκότα
» εὑρίσκει. Προσαγορεύσαντες δὲ ἀλλήλους » τῇ κλίσει τῆς κεφαλῆς «, ὁ
» Πατριάρχης μὲν ἐσωτέρω, ἔξω δ᾽ ὁ βασιλεὺς περιμένουσιν ἑστῶτες. Εὐ-
» θὺς δ᾽ ὁ μετὰ τὸν βασιλέα τῶν ἄλλων ἡγούμενος διακόνων, τῇ δεξιᾷ μὲν
» κατέχων θυμιατὸν, τῇ δ᾽ ἑτέρᾳ τὸ τοῦ Πατριάρχου λεγόμενον μαφόριον,
» τὸν βασιλέα παριὼν θυμιᾷ· κλίναντος δὲ αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, ὁ διάκονος
» εἰς ἐπήκοον πάντων βοᾷ· » Μνησθείη Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ Κράτους τῆς
» Βασιλείας ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε, νῦν καὶ ᾀεὶ καὶ εἰς τοὺς
» αἰῶνας τῶν αἰώνων «, ἐπιλέγων καὶ τὸ »᾽Αμὴν «. Τούτου δὲ τελεσθέν-
» τος, ὁ βασιλεὺς, τὸν Πατριάρχην προσαγορεύσας, ἀποδύεται τὸν μαν-
» δύαν, καὶ τὸν μὲν ὁ τῆς ἐκκλησίας Ῥεφερενδάριος ἀποφέρεται· οὕτω γὰρ
» ἔθος· ὁ βασιλεὺς δὲ, ἐπὶ τὴν ἀναβάθραν ἀνερχόμενος, ἐπὶ τοῦ θρόνου
» κάθηται πάλιν, τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως, τῆς τε προσευχῆς τοῦ Πά-
» τερ ἡμῶν λεγομένων, καὶ τῆς ὑψώσεως γινομένης τοῦ δεσποτικοῦ καὶ
» ἁγίου σώματος ἀνιστάμενος «.

» Τῆς ὑψώσεως δὲ τελεσθείσης, εἰ μὲν ἀνεπιτηδείως πρὸς τὴν τῶν ἁ-
» γιασμάτων κοινωνίαν ὁ βασιλεὺς ἔχει, μέχρι συμπληρώσεως τῆς θείας
» μυσταγωγίας κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου· εἰ δὲ παρεσκεύασται πρὸς τοῦτο,
» πάλιν αὐτὸν οἱ διάκονοι ἐρχόμενοι προσκαλοῦνται, καὶ μετ᾽ αὐτῶν εὐθὺς
» εἴσεισιν εἰς τὰ ἄδυτα· καὶ, θυμιατοῦ αὐτῷ διδομένου, τὴν ἱερὰν τράπεζαν
» πρῶτα μὲν κατὰ ἀνατολὰς θυμιᾷ, εἶτα πρὸς ἄρκτον, καὶ μετὰ τοῦτο
» πρὸς ἑσπέραν, καὶ τέταρτον πρὸς μεσημβρίαν βλέπων· πάλιν δὲ πρὸς
» ἀνατολὰς θυμιάσας, θυμιᾷ καὶ τὸν Πατριάρχην. Προσαγορεύσας δὲ αὐ-
» τὸν ὁ Πατριάρχης καὶ τῆς χειρὸς αὐτοῦ λαβὼν τὸ θυμιατὸν, ἀντιθυμιᾷ
» καὶ αὐτὸς αὐτόν. Μετὰ δὲ τοῦτο, τὸ στέμμα τῆς κεφαλῆς περιελόμενος
» ὁ βασιλεὺς, ἐγχειρίζει τοῖς διακόνοις· ὁ δὲ Πατριάρχης εἰς τὰς χεῖρας
» αὐτῷ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἐπιδίδωσι μερίδα. Μετασχὼν δὲ αὐτῆς,
» καὶ τοῦ δεσποτικοῦ αἵματος κοινωνεῖ, οὐ λαβίδι, καθάπερ οἱ πολλοὶ, ἀλ-

» λ' αὐτῷ κρατῆρι, τὸν τῶν ἱερωμένων τρόπον· τό τε στέμμα περιθέμενος » αὖθις, ἔξεισι τῶν ἀδύτων«.

» Τελεσθείσης δὲ τῆς μυσταγωγίας, τοῦ διαδιδομένου τοῖς πλήθεσιν » ἁγιάσματος αὖθις μετασχὼν, καὶ παρὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν παρόν- » των ἀρχιερέων εὐλογηθεὶς, καὶ περιπτυξάμενος αὐτῶν τὰς χεῖρας, ἄνει- » σιν εἰς τὰ λεγόμενα Κατηχούμενα, ὡς ἂν, ἐξ ἀπόπτου παρὰ πάντων ὁ- » ρώμενος, εὐφημηθείη. » Χρυσῶν δὲ βηλοθύρων τὴν ἀναθάβραν σκεπόν- » των, ὥστε μὴ ὁρᾶσθαι τοὺς βασιλεῖς, οἱ ψάλται ᾄδουσι τὸ »Ἀ ν α τ ε ί- » λ α τ ε, Ἀ ν α τ ε ί λ α τ ε«. Αἱρομένων οὖν εὐθὺς τῶν βηλοθύρων, εὐ- » φημοῦνται ὑφ' ἁπάντων «.

» Τελεσθέντος δὲ καὶ τούτου, κατελθὼν ἐκεῖθεν, αὐτὸς καὶ ἡ βασιλὶς » μόνοι, τῶν ἄλλων ἁπάντων ἑπομένων πεζῇ, ἔφιπποι »καὶ στεφηφοροῦν- » τες «, χωροῦσι πρὸς τὰ βασίλεια (1). » Ἐξιόντι δὲ τοῦ νεὼ, ὁ ἵππος » προσάγεται, λέγει ὁ Χωνειάτης, παρὰ τοῦ Πρωτοστράτωρος, ἀπὸ τοῦ » χαλινοῦ ἑλκυσθεὶς«. Καὶ ῥίπτονται πάλιν εἰς τὸν δῆμον »παρά τινος τῶν » Συγκλητικῶν, ὃν ἂν ὁ βασιλεὺς ἐθέλῃ, ἃ λέγουσιν ἐπικόμβια, χιλιάδων, » ἔλαττον ἢ πλεῖον, δέκα, ἐν τοῖς προαυλίοις μάλιστα τοῦ ναοῦ· καὶ πάλιν » τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ἐν τοῖς βασιλείοις τοῦ δήμου συνηθροισμένου παντὸς, » παρὰ τοῦ αὐτοῦ πάλιν Συγκλητικοῦ, τῶν προτέρων ἴσοι ἢ καὶ πλείους, » ῥίπτονται ἀπόδεσμοι«. »Τραπέζης δὲ ἡτοιμασμένης ἐκεῖσε, στεφηφοροῦν- » τες καθήμενοι εὐωχοῦνται. Διακονεῖται δὲ αὐτοῖς ὁ μέγας Δομέστικος » τὰ πρὸς τὴν χρείαν· ἂν δὲ μὴ ᾖ μέγας Δομέστικος, ὁ Δεσπότης· » μήν- » σοι δὲ οὐ δίδονται πρὸς αὐτοὺς τότε «. Ὁ δὲ νέος Ἀνδρόνικος, στεφθεὶς αὐτοχειρὶ, ὡς εἴδομεν, » μετὰ τὴν εὐφημίαν, πρὸς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου » Γεωργίου ἔφιππος γενόμενος, τὴν προσκύνησιν ἀπεδίδου, καί τισι τῶν ἐκ » τῆς Λατινικῆς στρατιᾶς τὴν Καβαλαρίων παρεῖχε τιμὴν, πάντα ἐπ' αὐ- » τοῖς τὰ εἰθισμένα πράττων. Ἐκεῖθεν δὲ εἰς τὰ βασίλεια ἐπανελθὼν, ἅμα » βασιλίδι τῇ γαμετῇ λαμπρῶς εἱστιᾶτο, πάντων παρισταμένων, κατὰ τὰ » νενομισμένα βασιλεῦσιν. Ὑπηρετοῦντο δὲ αὐτοῖς πρὸς τὴν ἑστίασιν οἱ » ἄγχιστα ἐκ γένους αὐτοῖς«. Ἐδωρεῖτο δὲ καὶ » τῷ Κλήρῳ τοῦ μεγάλου » ναοῦ, πέμπων χρυσόβουλλον, χορηγίαν ἐτησίαν ὅσην ἂν προῃρεῖτο«. Ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς, παραδ. χάριν, » ἐτύπωσεν αὐτοῖς, κατὰ

---

(1) Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν οἱ ἵπποι τῶν βασιλέων ἐφόρουν, ὄπισθεν μὲν τῆς σέλλας ἐπάνω τῶν καπουλίων, τὰ λεγόμενα χ α ι ώ μ α τ α, ἐκ μαργάρων καὶ λίθων συγκείμενα· μικρὸν δ' ἄνωθεν τῶν ἀστραγάλων περιδεδεμένας μετάξας ἐρυθρᾶς, ἅπερ ὀνομάζονται τ ο υ β ί α (τούϊα), τὰ ὁποῖα καὶ μόνα διεσώζοντο ἐπὶ Κωδινοῦ.

» τὸν Χωνειάτην, ἀργύρια ἐτήσια κέρματα εἰς μνᾶς δὶς ἑκατὸν χορυφού-
» μενα«. Μιχαὴλ δὲ ὁ Ῥαγγαβὲ, ἐδωρήσατο τῷ Πατριάρχῃ χρυσίου λίτρας
» πεντήκοντα καὶ τῷ Κλήρῳ εἰκοσιπέντε «.

» Εἰς τὴν ὑστεραίαν δὲ, τῶν δημοτικῶν μὲν πάρεισιν οὐδένες· τοῦ στρα-
» τιωτικοῦ δὲ καὶ τοῦ περὶ τὴν βασιλικὴν ὑπηρεσίαν τεταγμένου παρόντος
» παντὸς, ἐν ταῖς τῶν βασιλείων αὐλαῖς, ἐξερχόμενος ὁ βασιλεὺς, τοῦ τῶν
» βασιλικῶν ταμίου παρεστῶτος χρημάτων, καὶ τὴν ἄκραν τῆς ἐσθῆτος
» πλήρη φέροντος νομισμάτων χρυσῶν ἐκ τῶν βασιλικῶν, δραττόμενος ὁ
» βασιλεὺς κύκλῳ διασκεδάζει· κενωθέντων δὲ, ὁ ταμίας αὖθις τὴν ἐσθῆτα
» ἀναπληροῖ. Καὶ τοῦτο γίνεται οὐ τρὶς καὶ τετράκις μόνον, ἀλλὰ καὶ πλεο-
» νάκις. Αἴτιον δὲ τῆς τοιαύτης διαδόσεως τοῦ χρυσοῦ τὸ πάντας βούλε-
» σθαι τὸν βασιλέα, ἐκ τῶν αὐτοῦ δαπανῶντας, αὐτῷ συνευφραίνεσθαι καὶ
» συμπανηγυρίζειν (1)«.

» Τὰς δ' ἐφεξῆς ἡμέρας, δέκα, πλείους ἢ ἐλάττους (οὐ γὰρ ἀριθμὸς νε-
» νόμισται τῶν τῆς ἑορτῆς ἡμερῶν, ἀλλ' ὅπως ἂν βασιλεῖ δοκῇ), τὸ μὲν
» διάδημα καὶ τὸ στέμμα καὶ τὴν πορφύραν ἐν τοῖς βασιλικοῖς ἀποτίθενται
» ταμείοις, ἐσθῆτας δὲ ἑτέρας περιβεβλημένοι λαμπρὰς καὶ βασιλικὰς,
» ἑορτάζουσι λαμπρῶς· ἀρίστων τε παρασκευαζομένων πολυτελῶν, οἱ Συγ-
» κλητικοὶ πάντες καθήμενοι ἀριστῶσιν, ὁρώντων τῶν βασιλέων καὶ εὐω-
» χουμένων καὶ αὐτῶν ἐν ἰδίᾳ τραπέζῃ· διακονεῖται δὲ αὐτοῖς ὁ ἐπὶ τῆς βα-
» σιλικῆς τεταγμένος τραπέζης· ὁ δὲ Μ. Δομέστικος ἐν τῷ προσήκοντι
» τόπῳ τοῖς ἄλλοις συνανακέκλιται Συγκλητικοῖς«.

Πρὸς τὴν τελετὴν ταύτην τῆς Στέψεως τῶν Γραικορωμαίων Αὐτοκρατόρων ἀναλογεῖ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς Σουλτάνοις

Τὸ ζώσιμον τῆς σπάθης,

τὸ ὁποῖον γίνεται, καθὼς καὶ ἄλλοθι εἴπομεν (2), ἐν τῷ τζαμίῳ τοῦ Ἐϊούμπ, ὀκτὼ-ἐννέα συνήθως ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ νέου Σουλτάνου.

Κατὰ τὴν παλαιὰν ἐθιμοταξίαν, τὰ τάγματα τῶν Γενιτσάρων παρετάττοντο ἀπὸ πρωΐας στοιχηδὸν, ἑκατέρωθεν τῆς ἀπὸ τοῦ Μπάμπ-ὑ-χουμα-

---

(1) Κανταχουζ. (2) Ἴδε σελ. 602 τοῦ Α' Μέρους.

γιοὺν πρὸς τὸ Ἐϊοὺμπ μεγάλης ὁδοῦ, ἄοπλοι, ἔχοντες τὰς χεῖρας ἐν τῇ ζώνῃ. Οἱ δὲ ὑπουργοί, οἱ μεγιστᾶνες, οἱ Οὐλεμὰ καὶ ἅπαντες οἱ ὑπάλληλοι ἀπήρχοντο ἐν ὥρᾳ εἰς τὸ Παλάτιον, καί, ἀρχομένης τῆς πομπῆς, προεπορεύοντο πρῶτοι οἱ ὑποδεέστεροι, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ ἀμέσως ἀνώτεροι, πάντες ἔφιπποι, παρακολουθούμενοι ὑπὸ ἀναλόγου πρὸς τὸν βαθμὸν καὶ τὴν κατάστασιν αὐτοῦ ἕκαστος ἀριθμοῦ ὑπηρετῶν. Διεκρίνοντο δὲ μεταξὺ αὐτῶν οἱ Οὐλεμὰ διὰ τὸ μέγεθος τῶν καβουκίων 'των καὶ τὴν ἁπλότητα τῶν χασδίων τῶν ἵππων 'των. Ὑπερεῖχε δὲ πάντων διὰ τὴν ὡραιότητα ἡ συνοδία τοῦ Γενιτσὰρ-ἀγᾶ, διότι περιεστοιχεῖτο ὑπὸ δάσους πτερῶν καὶ τριχῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκόσμουν τὰς περικεφαλαίας τῶν περὶ αὐτὸν πεζοπορούντων λοχαγῶν (τ σ ο ρ μ π α τ ζ ή δ ω ν), κρατούντων ῥάβδους λευκὰς καὶ φορούντων κίτρινα ὑποδήματα, ἐχόντων δὲ τὰς ποδέας τῶν καββαδίων αὐτῶν σηκωμένας ἐπὶ τῆς ζώνης. Ὀλίγα βήματα δὲ πρὸ τοῦ Γενιτσὰρ-ἀγᾶ ὥδευεν ὁ Ἀστσήμπασης. Μετὰ δὲ τὸν Γενιτσὰρ-ἀγᾶν ὁ Τσαούσ-μπασης μετὰ τῶν Τσαούσων 'του πτεροφόρων, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Μποσταντζή-μπασης, προπορευομένων εἰς δύω σειρὰς τῶν Μποσταντζήδων ῥαβδοφορούντων. Ἤρχοντο ἔπειτα, κρατούμενα ἐπὶ ἀργυρῶν τριπόδων καλουπίων, τὰ δύο καβούκια τοῦ Σουλτάνου, κεκοσμημένα διὰ λιθοκολλήτων πτεροθυσάνων, κλινόμενα δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ὡς προσαγορεύοντα δῆθεν τὸν λαόν, καὶ συμπαραπεμπόμενα ὑπὸ πλήθους ὑπηρετῶν. Ἔπειτα ὁ Βεζίρης καὶ ὁ Σεέϊχ-οὐλ-ἰσλάμης, ἀμφότεροι μετὰ λευκῶν γουνωμένων ἐπανωφορίων, ἀλλὰ τοῦ μὲν Βεζίρη ἐκ σηρικοῦ, τοῦ δὲ Σεέϊχ-οὐλ-ἰσλάμη ἐξ ἐρέας. Προηγοῦντο δὲ οἱ παράσειροι ἵπποι (τὰ γεδέκια) καὶ οἱ δρομεῖς (σσατήρ) τοῦ Βεζίρη καὶ συμπαρηκολούθουν οἱ Ἀλαΐ-τσαοῦσαι, σείοντες ἀδιακόπως τὰς κωδωνοφόρους ἀργυρᾶς αὐτῶν ῥάβδους. Ἠκολούθει δὲ ἡ ἀπήνη (τὸ κοτσί) τοῦ Μουφτῆ. Ἔπειτα οἱ σωματοφύλακες (χασεκῆ) τοῦ Σουλτάνου εἰς δύο σειράς, σπαθηφοροῦντες ἀπ' ἀορτῆρος καὶ κρατοῦντες ῥάβδους λευκάς, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ δύω Ἐμὶρ-ἀχόραι, καὶ κατόπιν αὐτῶν τὰ γεδέκια τοῦ Σουλτάνου, σκεπασμένα διὰ πολυτιμοτάτων χασδίων, τὰ ὁποῖα 'τὰ ἐσκέπαζον ὁλόκληρα, φαινομένης μόνον τῆς κεφαλῆς 'των, ἣν ἐστόλιζε κατὰ μέτωπον πτεροθύσανος· ὑπὸ δὲ τὸ προστερνίδιον ἐκρέματο ἵππουρις (τοὺϊ), καὶ ἑκατέρωθεν τοῦ ἐφιππίου ἦσαν προσηρτημένα, ἔνθεν μὲν ἡ σπάθη, ἑτέρωθεν δὲ ἡ κορύνη (τοποὺζ), ὑπεράνωθεν δὲ ἀργυρᾶ ἐπίχρυσος ἀσπίς· δύω δὲ πεζοὶ ἱπποκόμοι ἐκράτουν ἑκατέρωθεν ἕκαστον ἵππον ἀπὸ τοῦ χαλινοῦ. Ἤρχετο ἔπειτα τὸ τάγμα τῶν Τζουλουφλοῦ-μπαλτατζήδων μετὰ περικεφαλαιῶν ἐπιχρύσων, κρατοῦντες λόγχας, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Πεΐκιδες, ἐνδυμένοι Ῥωμαϊστὶ καὶ κρατοῦντες δόρατα πελεκυφόρα, καὶ κατόπιν αὐτῶν οἱ Σο-

λάκαι (τοξοφόροι), φοροῦντες εἶδος κοθόρνου καὶ περικεφαλαίας, ὧν οἱ ῥιπιδοειδεῖς πτεροθύσανοι ἐσχημάτιζον συγκυρτούμενοι διαγραφικώτατόν τινα κύκλον περὶ τὸν Σουλτάνον, τοῦ ὁποίου, ἱππεύοντος ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, ἐξεῖχεν ἀκτινοβολῶν ὁ ἀδαμάντινος πτεροθύσανος. Χαιρετᾷ δέ, μόλις σείων ἐλαφρῶς καὶ ἐν σιωπῇ ἄκρᾳ τὴν κεφαλὴν δεξιὰ καὶ ἀριστερά, τοὺς Γενιτσάρους, προσκυνοῦντας ἐδαφιαίως. Πλῆθος δὲ θεραπόντων (τσοχαδαρέων) παρακολουθοῦσιν αὐτὸν καὶ τὸν κατόπιν αὐτοῦ Σιληχδάρην (πρωτοσπαθάριον), φέροντα ἐπ' ὤμου τὴν αὐτοκρατορικὴν σπάθην, καὶ φοροῦντα χρυσοΰφαντον φόρεμα, τὸ μόνον προσαρμοζόμενον στενῶς ἐπὶ τοῦ σώματος. Ἕπεται μετὰ ταῦτα ὁ Κχιζλὰρ-ἀγᾶς, καὶ κατόπιν τούτου ὁ Χαζναδὰρ-ἀγᾶς, ῥίπτων νομίσματα νεοχάρακτα εἰς τὸ πλῆθος, τρόπος ἄφευκτος ἵνα μὴ συγχέηται ἡ πομπὴ ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν θεατῶν. Ἡ ποσότης τῶν διαῤῥιπτομένων τούτων χρημάτων συνεποσοῦτο συνήθως εἰς 10-12 πουγγεῖα· ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀναγορεύσεως Μαχμοὺδ τοῦ Α', ὁ ἀρχιστασιαστὴς Πατρώνα-Χαλὶλ, ἐπονομασθεὶς οὕτω, διότι χρόνους εἰς τὸ κάτεργον εἶχε ταύτην τὴν θέσιν, προεπορεύετο τοῦ Σουλτάνου, φορῶν τὸ σύνηθες ἠπειρωτικόν του φόρεμα μετὰ γυμνῶν τῶν κνημῶν, καὶ ἔῤῥιψεν αὐτοχειρὶ εἰς τὸ πλῆθος ἕως πεντήκοντα πουγγείων φλωρὶ (30—40,000 φράγκων). Τοῦ Σουλτὰν-Μεχμὲδ δὲ Δ', ζωσθέντος τὴν σπάθην ἑπταετοῦς, ἔσυρεν ἐν τῇ τελετῇ τὸν ἵππον, παραπορευόμενος πεζός, ὁ Μέγας Ἐμὶρ-ἀχόρης. Ἐζώννυε δὲ τὸν Σουλτάνον τὴν σπάθην ἐν τῷ τζαμίῳ τοῦ Εϊούμπ ὁ ἐν Ἰκονίῳ ἐδρεύων ἀρχηγὸς τῶν Δερβίσων Μεβλεβῆ, καλούμενος Μολλὰ-Χουνκιάρ, ὡς ἀπόγονος τοῦ Σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Ἀλλὰχ-ἐδ-δὶν, τοῦ διορίσαντος τῷ 1300 τὸν Ὀσμάνην Α'· ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν εὑρίσκετο ἐν ΚΠ, ἀνεπλήρου αὐτὸν ὁ Ναχχὶμπ-οὐλ-ἐσρὰφ ἢ ὁ ἐν ΚΠ Σεΐχης τῶν Μεβλεβήδων. Ἐπιστρεφούσης δὲ τῆς πομπῆς, ὁ ἀρχιθυρωρὸς (Καπουτζουλὰρ-κεαγιασῆ) καὶ ὁ Μποσταντζῆ-μπασης, προπορευόμενοι, πεζεύουσι ταχύτερον τῶν ἄλλων ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Σαραγίου αὐλῇ, ὅπως, εἰσελθόντα τὸν Σουλτάνον, προσκυνήσαντες εἰς ἔδαφος, εἰσαγάγωσι, προπορευόμενοι, εἰς τὴν δευτέραν αὐλὴν ἄχρι τοῦ μέρους ὅπου πεζεύει.

Ἄλλη, ἱερὰ διὰ τοὺς Ὀθωμανούς, τελετὴ εἶνε

Ἡ προσκύνησις τοῦ Χχιρκὰ-ὑσ-σερὶφ.

καὶ ὁ ἁγιασμὸς τοῦ ὕδατος, ἐν ᾧ ἐμβρέχεται ὑπὸ τοῦ Σεΐχ-οὐλ-ἰσλὰμ ἢ τοῦ Ναχχὶμπ-οὐλ-ἐσρὰφ μετά τινας εὐχὰς ἡ ἄκρα τοῦ ἐπενδύτου (χχιρκᾶ) τοῦ Προφήτου. Ἡ τελετὴ αὕτη, τὴν ὁποίαν περιεγράψαμεν ἐν σελ. 166

τοῦ Α' Μέρους, τελεῖται τῇ 15 τοῦ 'Ραμαζὰν, ἢ, κατὰ τὸν Καντεμίρην (1), τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς ἐνάρξεως αὐτοῦ, ἐν παρατάξει ἐντὸς τοῦ Σαραγίου· τὸ δὲ ἁγιαζόμενον οὕτως ὕδωρ ("Αμπ-οὐ-χχιρκάϊ-σσερίφ) διανέμεται ἐντὸς μικρῶν φιαλῶν, ἐσφραγισμένων τῇ Σουλτανικῇ σφραγῖδι, ὡς σημεῖον μεγάλης εὐνοίας, εἰς τοὺς μεγιστᾶνας τοῦ Κράτους, οἵ τινες πίνουσιν ἐξ αὐτοῦ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ 'Ραμαζανίου, πρὶν τοῦ 'Ιφτὰρ (2), ἐνστάζοντες ῥανίδας τινὰς ἐντὸς ποτηρίου ὕδατος, κατ' ἀρχὰς μὲν τρεῖς ῥοφήσεις, καὶ ἔπειτα διὰ μιᾶς τὸ ὅλον, μετὰ πολλῆς εὐλαβείας.

'Ο ἐν τῷ Σαραγίῳ Χχιρκᾶς 'δὲν εἶνε τὸ μόνον ἐν ΚΠ προσκυνούμενον ἔνδυμα τοῦ Προφήτου· διότι ὑπάρχει καὶ ἕτερον, κληροδοτηθὲν, καθὰ φρονοῦσιν οἱ εὐλαβεῖς, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θανάτου 'του εἰς ἕνα τῶν πιστοτέρων 'του προσηλύτων ἐκ τοῦ 'Υεμὲν, τὸν Βέϊσσ-οὐλ-'Αρεμίν. Τὸ ἔνδυμα τοῦτο, ἐκ χονδροῦ ὑφάσματος ἀπὸ τριχῶν καμήλου, διετηρήθη θρησκευτικῶς ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τοῦ "Αραβος τούτου, ἀποκατασταθέντων ἐν ΚΠ πρὸ 250 ἐτῶν. Φύλαξ δὲ τοῦ ἱεροῦ τούτου κειμηλίου εἶνε πάντοτε ὁ πρεσβύτερος τῶν ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης, λεγόμενος Χχιρκάϊ-σσερὶφ-σσεΐχῃ, ὅς τις, διατηρῶν αὐτὸ ἐν τῇ οἰκίᾳ 'του, κειμένῃ πρὸ 70 ἐτῶν ἐν τῇ συνοικίᾳ τοῦ 'Εσκὶ-'Αλῆ-πασσᾶ, ἐντὸς πολυτελεστάτου λιθοκτίστου δωματίου, περικλεισμένον ὡσαύτως ἐντὸς τεσσαράκοντα πολυτίμων μποχτσάδων, ἐκτίθησιν αὐτὸ κατ' ἔτος εἰς προσκύνησιν τὰς τελευταίας δεκαπέντε ἡμέρας τοῦ 'Ραμαζανίου, συῤῥέοντος πλήθους καὶ δωροφοροῦντος, χρήματα μὲν οὐχὶ, πολυτελῆ δὲ ὑφάσματα, ἀλόην, ἄμβαριν κτλ. 'Ασπάζονται δὲ μόνον τὴν μίαν αὐτοῦ ἄκραν, παρισταμένων ἑκατέρωθεν ἐν εὐλαβεῖ τῷ σχήματι δύω τῶν πλησιεστέρων τοῦ Σεέϊχη συγγενῶν, μιᾶς δὲ γυναικὸς ἐκ τῶν τῆς οἰκογενείας διανεμούσης κεκαλυμμένης τὸ ἡγιασμένον ὕδωρ ἐν φιαλίσιν, ὧν πωλοῦνται χιλιάδες τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐν τοῖς πλησίον ἐργαστηρίοις.

Τὰς νύκτας τοῦ 'Ραμαζανίου, καὶ ἰδίως τὰς ἑπτὰ ἱερὰς νύκτας, τὰς ὁποίας, ἑορταζομένας τὰς μὲν τέσσαρας κατὰ τρίμηνον (ο ὔ σ α ἀ ῖ λ ά ρ), τὰς δὲ τρεῖς ἐν καιρῷ τῆς νηστείας ταύτης, σέβονται οἱ 'Οθωμανοί. Τὰ αὐτοκρατορικὰ τζαμία φωτίζονται διὰ τῶν λεγομένων μ α χ χ ι γ έ, μεγάλων ἡμικυκλίων εἰς σχῆμα ἡμισελήνων, κατηστερισμένων δι' ἀνημμένων λαμπτήρων, ὧν πρῶτος ὁ ἐπὶ Σουλτὰν-'Αχμὲδ τοῦ Γ' Δαμὰτ-'Ιβραήμ-πασσᾶς εἰσήγαγε τὴν χρῆσιν. 'Η δὲ ΚΠ παρουσιάζει τὸ μεγαλοπρεπέστερον τῶν θεαμάτων διὰ τῶν φωτοπεριχύτων μιναρέδων τῶν αὐτοκρα-

(1) Τόμ. Α', σελ. 295. (2) Τῆς καθ' ἑκάστην καταλύσεως τῆς νηστείας.

-τορικῶν 'της τζαμίων. Ἡ ἱερωτέρα τῶν ἑπτὰ τούτων ἱερῶν νυκτῶν, εἶνε ἡ Λεϊλὲτ-οὺλ-κάδρ ἢ Λεϊλὲϊ καδιρὲ καὶ κοινῶς Κάδρ-γκετζεσὶ (νὺξ τοῦ πεπρωμένου)· διότι κατ' αὐτὴν κατεπέμφθη ἀπὸ τῶν οὐρανῶν, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν Μωαμεθανῶν, τὸ Κοράνιον. Καὶ ἐπειδὴ εἶνε ἄγνωστος ἀκριβῶς ἡ ἐποχή 'της, προσδιωρίσθη τῇ 27 τοῦ Ῥαμαζανίου. Ἑορτάζεται δὲ μετὰ πολλῆς ἐπισημότητος· διότι τὸ 97 κεφάλ. τοῦ Κοὺρ-ἄν, τὸ ἐπιγραφόμενον Ἐλ κάδρ, λέγει ὅτι » Προτιμοτέρα ἡ νὺξ τοῦ » Κάδρ χιλίων νυκτῶν «. Πιστεύουσι δὲ ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα αἱ δι' ὅλου τοῦ ἔτους προσευχαὶ αὐτῶν ἀναβαίνουσιν εἰς τὸν οὐρανόν. Κατ' αὐτὴν ὁ Σουλτάνος ἀπέρχεται ἀφ' ἑσπέρας μετὰ μεγίστης πομπῆς περὶ τὴν πρώτην ὥραν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἰς τὸ πλησιέστερον τέμενος, ὅπως ἀκούσῃ τὸ προτελευταῖον τερράβί (ἑσπερινὴν προσευχὴν) τοῦ Ῥαμαζανίου, καὶ ἐπιστρέφων φωταγωγεῖται ὑπὸ διαφόρων χρωματισμένων λαμπτήρων, τοὺς ὁποίους κρατοῦσιν οἱ μεγιστᾶνες τοῦ Κράτους καὶ τῆς Αὐλῆς, καθὼς συνειθίζεται παρ' ἑκάστῳ μουσουλμάνῳ καὶ κατὰ τὴν πρώτην τοῦ γάμου νύκτα· διότι κατ' αὐτὴν εἰσάγεται κατ' ἔτος εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν κλίνην νεάνις παρθένος ἀργυρώνητος· ὅθεν καὶ εὔχονται καὶ ἐλπίζουσιν ὅτι θέλει καταπεμφθῇ καὶ διάδοχος εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Ὀσμάν.

Ἀλλ' ἡ πρώτη καὶ μεγαλητέρα ἑορτὴ τῶν Ὀθωμανῶν εἶνε ἡ τῶν Θυσιῶν (Ἴ-δ δι κουραμπὶν, καὶ κοινότερον

Κουρμπὰν Μπαϊραμῦ),

τελουμένη κατὰ τὴν δεκάτην ἡμέραν τοῦ μηνὸς Ζιλχιτζὲ, τελευταίου τοῦ Τουρκικοῦ ἔτους, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραὰμ, ἢ τῆς θυσίας, ἣν ἐτέλεσεν ὁ Μωάμεθ ἐν τῷ παρὰ τὴν Μέκκαν πολιχνίῳ Μίννᾶ, κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐκστρατείαν. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἕκαστος Μουσουλμάνος, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου μέχρι καὶ τοῦ πτωχοτέρου ἡμεροβίου, ὑποχρεοῦται 'να σφάξῃ ἓν τοὐλάχιστον ἄῤῥεν πρόβατον, τοῦ κρέατος δὲ αὐτοῦ μερίδας διανέμουσιν οἱ μεταξὺ αὐτῶν εὐκατάστατοι εἰς τοὺς πτωχοὺς ἄνευ διακρίσεως θρησκεύματος. Πανηγυρίζουσι δὲ τὴν ἑορτὴν ταύτην ἰδιωτικῶς τε καὶ δημοσίᾳ ἐν ἀργίᾳ καὶ εὐθυμίαις ὅπου κᾶν εὑρεθῶσιν.

Ἡ δὲ πομπὴ τοῦ

Σουῤῥὲ

γίνεται συνήθως περὶ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ μηνὸς Ῥετζὲπ, καὶ ἐπὶ τούτῳ διορίζεται κατ' ἔτος ὁ Σουῤῥὲ-ἐμινὶ καὶ ὁ Ἐμὶρ-οὺλ-χὰτζ, ἵνα συνοδεύσωσιν, ὁ μὲν τὰ ἱερὰ δῶρα, ὁ δὲ τοὺς προσκυνητὰς, εἰς τὰς ἱερὰς πόλεις. Ὁρισθείσης δὲ τῆς ἡμέρας, ὁ Κχιζλὰρ-ἀγᾶς, ὡς ἔφορος τῶν ἱερῶν πό-

λεων, συγκαλεῖ εἰς Συμβούλιον (Διβὰν) τοὺς διευθυντὰς τῶν αὐτοκρατορικῶν τζαμίων, τοὺς ἐφόρους τῶν ἱερῶν καταστημάτων, τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ Γραφείου τῶν λογαριασμῶν καὶ ἐνοικιάσεων τῆς Μέκκας καὶ Μεδίνης, τὸν Τσαούς-μπασην, τὸν Δεφτερδάρην, τὸν Νισσαντζῆν καὶ τὸν Ῥεῒζ-ἐφέντην, ὅς τις συντάττει τὸ πρὸς τὸν Σσερίφην τῆς Μέκκας ἔγγραφον περὶ τῆς προκειμένης ἀποστολῆς, τὸ ὁποῖον, σφραγισθὲν ὑπὸ τοῦ Νισσαντζῆ διὰ τῆς μονογραφῆς τοῦ Τουγρᾶ, ἐγχειρίζεται ὑπὸ τοῦ Κχιζλὰρ-ἀγᾶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Σουλτάνου, τυλιγμένον ἐντὸς χρυσοϋφάντου σάκκου, εἰς τὸν Σουρρὲ-Ἐμίνην. Γίνονται δὲ δέκα κατάστοιχα, τὰ ὁποῖα, ἐπιθεωρηθέντα ὑπὸ τοῦ Κχιζλὰρ-ἀγᾶ, τοῦ Δεφθερδάρη καὶ τοῦ Νισσαντζῆ, ἐναποτίθενται μετὰ τῶν δώρων ἐν τοῖς κιβωτίοις, καὶ ὁ μὲν Κχιζλὰρ-ἀγᾶς παραδίδει αὐτὰ διὰ τακτικοῦ πρωτοκόλλου εἰς τὸν Μέγαν Ἐμὶρ-ἀχόρην, οὗτος δὲ εἰς τὸν Σουρρὲ-ἐμίνην. Ἀφ' οὗ δὲ φορτωθῶσιν ἐπὶ ἡμιόνων, μεταφέρονται ἐν μεγάλῃ πομπῇ ἀπὸ τοῦ Σαραγίου εἰς τὸ παράλιον, προπορευομένων τῶν Μπαλταντζήδων τοῦ Σαραγίου.

Τὸ δὲ κυριώτατον πρόσωπον τῆς πομπῆς ταύτης εἶνε ἡ Ἱερὰ κάμηλος (Μ α χ μ ὶ λ), ἡ μεταφέρουσα τὸ κάλυμμα τοῦ Κααμπὲ εἰς τὴν Μέκκαν, μεγαλοπρεπῶς ἐστρωμένη. Νομίζεται δὲ καταγομένη ἀπὸ τῆς τοῦ Προφήτου. Σύρεται δὲ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν διὰ χρυσῆς ἁλύσου, ἣν παραλαμβάνων ὁ Κχιζλὰρ-ἀγᾶς παρὰ τοῦ Μεγάλου Ἐμὶρ-ἀχόρου καὶ ἀσπασάμενος εὐλαβῶς, παραδίδει ἔπειτα τῷ Σουρρὲ-ἐμίνῃ, ὅς τις, σύρων αὐτὴν ἀπὸ χειρὸς, διέρχεται ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου, ἀκολουθούντων φορτωμένων τῶν ἡμιόνων. Τὸ δῶρον συνίσταται συνήθως ἐκ πέντ' ἕξ χιλιάδων φλωρίων διὰ τοὺς πτωχοὺς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Σσερίφας (1), τῶν ἱερῶν πόλεων. Τὰ δὲ χρήματα ταῦτα συνάζονται κυρίως ἀπὸ τῶν εἰς τὰς ἱερὰς πόλεις ἀφιερωμένων καταστημάτων, καὶ φυλάττονται ἐν ἰδιαιτέρῳ ταμείῳ.

Ἡ συνοδία, συγκειμένη ἀφ' ὅλων τῶν μεγιστάνων τοῦ τε Σαραγίου καὶ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, διέρχεται τὰς τοῦ Σαραγίου αὐλὰς, καὶ κατελθοῦσα εἰς τὸ παράλιον (Γιαλὺ-κιόσκ), διαβαίνει ἐκεῖθεν εἰς Χρυσούπολιν. Ἀλλ' ἡ ἱερὰ κάμηλος, ἵνα μὴ κακοπάθῃ ὑπὸ τοσαύτης ὁδοιπορίας, ἐπιστρέφει ἐκεῖθεν εἰς τὸ Σαράγιον· ἄλλη δὲ, συγγενὴς αὐτῆς, φυλαττομένη ἐν Μέκκᾳ, ἀναπληροῖ αὐτὴν, ὅταν φθάσῃ ἐκεῖ ὁ Σουρρές. Κατά τινα δὲ κανονισμὸν, γενόμενον ὑπὸ τοῦ περιφήμου Δαμὰτ-Ἰβραὴμ-πασσᾶ, τοῦ ἐπὶ Σουλτὰν-Ἀχμὲδ τοῦ Γ', ἵνα προφυλαχθῇ ὁ Σουρρὲς ἀπὸ τῶν καθ' ὁδὸν ἐπιδρομῶν τῶν λῃστῶν, οἱ διοικηταὶ τῶν Ἐπαρχιῶν, δι' ὧν διέρχεται τὸ κερβάνιον,

(1) Ἴδε σελ. 12.

δηλαδὴ οἱ τοῦ Κοτζᾶ-Ἰλῆ, Ἀχ-σεχχὺρ, Ἰκονίου, Ἀδάνων, Χαμᾶ, προϋπαντῶσιν αὐτὸν ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Τοπαρχίας ἕκαστος, καὶ διευθύνουσι διαδοχικῶς εἰς τὴν Πύλην ἔκθεσιν τῆς καταστάσεως, εἰς ἣν τὸν εὑρίσκουσι, μέχρις ὅτου τὸν παραλάβῃ ὁ διοικητὴς τῆς Δαμασκοῦ ὑπὸ εὐθύνην του διὰ τὰ ἐπέκεινα, ὡς αὐτοδικαίως Ἐμὶρ-οὺλ-χάτζ.

Τὸ Μεβλοὺδ

εἶνε ἁπλῶς ἑορτὴ τῆς Αὐλῆς, συστηθεῖσα πρῶτον ὑπὸ Σουλτὰν-Μουρὰδ τοῦ Γ', τῷ 1588, εἰς τιμὴν καὶ ἀνάμνησιν τῆς γεννήσεως τοῦ Προφήτου, καὶ ἑορτάζεται τῇ 12 τῆς σελήνης Ῥεμπὶ-οὺλ-ἐββέλ. Ἐκτελεῖ δὲ καὶ διευθετεῖ αὐτὴν ὁ Κιζλὰρ-ἀγᾶς, ὡς ἔφορος (ἐπιμελητὴς) τῶν ἱερῶν πόλεων. Ὅθεν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐξέρχεται τοῦ Σαραγίου μετὰ πολυαρίθμου συνοδίας εὐνούχων καὶ σωματοφυλάκων ἡμίσειαν ὥραν πρὸ τοῦ Σουλτάνου. Ἐν δὲ τῷ τζαμίῳ ὁ μὲν Βεζίρης καὶ ὁ Σεΐχ-οὺλ-ἰσλάμης κάθηνται ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν τοῦ Μιχρὰμπ ἐπὶ προσκεφαλαίων ὑπερηρμένων· καὶ ἐκ μὲν τοῦ μέρους τοῦ Βεζίρη τοποθετοῦνται οἱ ἄλλοι Βεζίραι, ὁ Καπετὰν-πασσᾶς ὁ Γενιτσὰρ-ἀγᾶς καὶ οἱ Χοτζαγκιάνιδες· κατόπιν δὲ τοῦ Μουφτῆ ἀραδιάζονται οἱ Καζασκέραι, Μολλάδες, Μουδερρίσαι κλπ. ἐπὶ μικρῶν Βαρβαρεζικῶν ταπήτων, ὁποῖοι οἱ τῶν Χατζήδων. Μεταξὺ δὲ τῶν δύω τούτων σειρῶν ἐκάθηντο οἱ ποτὲ Ὀδᾶ-μπασῆδες τῶν Γενιτσάρων, τὰ μέλη τῶν δικαστηρίων, ὁ Ῥεῒζ-ἐφέντης καὶ ὁ Τσαούσ-μπασης, ἔχοντες τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον ὄχι πρὸς τὸν Κχιμπλὲν, ἀλλὰ πρὸς τὸ βῆμα τοῦ Σουλτάνου. Ὁ δὲ Ναχχὶμπ-οὺλ-Ἐσσρὰφ ἵσταται ὑποκάτωθεν πρασίνης σκηνῆς, ἀντικρὺ τοῦ βήματος τοῦ ἱεροκήρυκος. Ὄπισθεν δὲ αὐτοῦ, ἔχων κατὰ νώτου τὸν Κχιμπλὲν, ὁ Τεσριφαττσῆς καὶ ὁ Τσαουσλὰρ-ἐμινὶ (Καρὰ-κουλὰχ) τοῦ Βεζίρη. Παρὰ τὸν ἄμβωνα δὲ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκφωνεῖται ἡ διδαχὴ τῆς παρασκευῆς, ἵσταντό ποτε παρατεταγμένοι οἱ Τσορμπατζῆδες τῶν Γενιτσάρων, τῶν ὁποίων δύω σειραὶ διεχώριζον τὴν σεβασμίαν ταύτην ὁμήγυριν ἀπὸ τοῦ λοιποῦ πλήθους τῶν πιστῶν. Τρεῖς δὲ κατὰ σειρὰν ἱεροκήρυκες (Β α ῒ ζ) ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων Σεΐχιδων τῶν αὐτοκρατορικῶν τζαμίων διαδέχονται ἀλλήλους ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος καὶ ἐκφωνοῦσι πανηγυρικοὺς λόγους, ἔχοντας ὑπόθεσιν τὴν γέννησιν τοῦ Προφήτου (Μ ε β λ ο υ δ ι έ). Ὁ Σιληχδάρης καὶ οἱ πρώτιστοι τῶν Ὀδά-μπατη προσφέρουσι τῷ Σουλτάνῳ τὸ ῥοδόσταγμα καὶ τὸ κάπνισμα, οἱ δὲ Μπαλτατζῆδες τοῖς Οὐλεμᾶ καὶ λοιποῖς τῶν Μεγιστάνων, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ Βεζίρη καὶ τοῦ Μουφτῆ.

Μετὰ ταῦτα οἱ χοροὶ τῶν μουσικῶν ψάλλουσιν ὕμνον τινὰ εἰς τιμὴν τοῦ Προφήτου, ἔπειτα ἄλλον ὕμνον ἐκ τῶν καλουμένων Ἰλλαχχῦ, καὶ τέλος τὸν κυρίως ὕμνον τῶν γενεθλίων (Μεβλουδιὲ) διὰ στίχων, ἐν ᾧ οἱ Μπαλτατζῆδες διανέμουσι ζαχαρωτὰ καὶ σερμπέτια ἐπὶ πολυτίμων σκευῶν καὶ δίσκων. Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν προφέρεται τὸ χωρίον, τὸ ἀναφέρον τὴν γέννησιν τοῦ Προφήτου, ὅλοι σηκόνονται, καὶ τότε παρουσιάζεται τῷ Σουλτάνῳ τὸ ἔγγραφον τοῦ Σσερίφου τῆς Μέκκας, εἰς ἀπάντησιν τοῦ σταλέντος αὐτῷ διὰ τοῦ Σουῤῥὲ-ἐμινῆ. Ὁ δὲ κομιστὴς τοῦ ἐγγράφου τούτου, ὁ ἀναγγέλλων τὴν αἰσίαν ἄφιξιν καὶ ἐπάνοδον τῶν προσκυνητῶν (Μουζδετζὴ-μπασης), παρίσταται εἰς τὴν τελετὴν μεταξὺ τῶν Μπαλτατζῆδων, φορῶν σαρίκιον ἐκ μαύρου τολυπανίου, ἐπικείμενον ἔχον πτεροθύσανον ἐκ πτερῶν ἐρωδιοῦ. Ἐγχειρίζει δὲ τὸ γράμμα περικλεισμένον ἐντὸς πρασίνου μεταξωτοῦ, οὗτος μὲν τῷ Βεζίρῃ, ὁ δὲ Βεζίρης τῷ Ῥεῒζ-ἐφέντῃ, καὶ οὗτος, προπορευομένου τοῦ Καποῦ-ἀγᾶ καὶ ἑπομένου τοῦ μουζδετζῆ, προσέρχεται σχολαίῳ τῷ βήματι εἰς τὴν ἐξέδραν τοῦ Σουλτάνου, ὅπου ἱστάμενος ὁ Κχιζλὰρ-ἀγᾶς, λαμβάνει τὴν ἐπιστολὴν καὶ ἐγχειρίζει αὐτὴν τῷ Σουλτάνῳ, ὅς τις, ἀφ' οὗ τὴν διεξέλθῃ ἐπιτροχάδην, ἀποδίδει αὐτὴν τῷ Κχιζλὰρ-ἀγᾷ, καὶ αὐτὸς τῷ Ῥεῒζ-ἐφέντῃ, ὅπως ἀποτεθῇ ἐν τοῖς αὐτοκρατορικοῖς ἀρχείοις. Τότε ἐνδύουσι τὸν μὲν Κχιζλὰρ-ἀγᾶν σαμουρόγουναν, τοὺς δὲ τρεῖς πρωτοψάλτας καφτάνια, καὶ συμπληροῦται διὰ συντόμου προσευχῆς ἡ τελετή. Εἰς δὲ τοὺς μεγιστᾶνας πέμπονται ὑπὸ τοῦ Κχιζλὰρ-ἀγᾶ γλυκύσματα κατ' οἶκον. Ὁ δὲ Σουλτάνος ἐπιστρέφει χωρὶς παρατάξεως, καί, μετὰ ἓν τέταρτον, ἕπεται ὁ Κχιζλὰρ-ἀγᾶς, προπορευομένου, πεντήκοντα βήματα ἐκτὸς τοῦ ναοῦ, τοῦ Γενιτσὰρ-ἀγᾶ.

Ἡ ἑορτὴ αὕτη, τελουμένη μόνον ὑπὸ τῶν περὶ τὴν Αὐλὴν καὶ τῶν ὑπαλλήλων, δὲν εἶν' ὑποχρεωτικὴ διὰ τὸν λαόν, καθὼς οὔτε τὸ

Νεβ-ρούζ

(νέα ἡμέρα), ἑορτὴ Περσική, ἑορταζομένη κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ νέου ἔτους, καθ' ἣν ἡμέραν ὁ ἥλιος ἐμβαίνει εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Κριοῦ, συνήθως τὴν 9 Μαρτίου. Ὀνομάζουσι δὲ αὐτήν, ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον, καὶ Ῥοῦζι χχιλὰτ (ἡμέραν τῶν νέων φορεμάτων), διότι κατ' αὐτὴν καὶ ὁ πτωχότερος μεταξὺ αὐτῶν φιλοτιμεῖται νὰ ἐνδυθῇ νέον φόρεμα, καὶ νὰ λάβῃ ἀνὰ χεῖρας ἄνθος. Ὅθεν καὶ ὁ ποιητὴς Σααδῆ λέγει ἐν τῷ κατ' αὐτὸν Γκιουλιστὰν ὅτι « Κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ ἔαρος ὁ θεὸς ἐνδύει τὰ δένδρα διὰ χλόης, ὡς δι' ἐπισήμου στολῆς τοῦ Νεβρούζ »

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Προλήψεις καὶ Δεισιδαιμονίαι.

Πᾶν αἴσθημα τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, καὶ αὐτὸ τὸ εὐγενέστατον, ὅταν δὲν μένῃ ἐντὸς τῶν ὅρων τοῦ προσήκοντος, ὅταν δὲν διευθύνηται ὑπὸ τοῦ νοὸς καὶ τῆς κρίσεως, ἐκφυλίζει εἰς ὑπερβολὴν, μεταβάλλεται εἰς ἐλάττωμα. Τοιοῦτοι εἶνε τῆς φύσεως οἱ νόμοι· παρὰ τὸ λείριον καὶ τὴν νάρδον φύεται ὁ ἀνάγυρος καὶ τὸ κώνειον. Ἀλλ' ὁ φρόνιμος ἀνθοκόμος, ἐκριζῶν καὶ ἐκρίπτων ταῦτα, περιέπει ἐκεῖνα. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ τῶν αἰσθημάτων ἱερώτατον, ἡ θρησκευτικὴ ἀφοσίωσις καὶ εὐλάβεια, παρεκκλίνουσα τὴν μέσην, ἐκπίπτει εἰς τὰς ἀνύδρους θῖνας καὶ τὸν ἀΐδνῆ πηλὸν τῆς δεισιδαιμονίας. Ἀλλ' οἱ συνετοὶ τῶν ψυχῶν οἰκονόμοι, διακρίνοντες τοῦ ἐπαινετοῦ καὶ ὀνησιφόρου τὸ ἐπιβλαβὲς καὶ ἐπίμεμπτον, ὀφείλουσιν, ἐπιφέροντες τὴν σκαπάνην τοῦ λόγου κατὰ τῶν δευτέρων, ἵνα προσέχωσι μήπως, ἀνασπῶντες προθέλυμνα ταῦτα, συναποσπάσωσι μετ' αὐτῶν καὶ τὰ πρῶτα.

Εἰς κἀνὲν ἴσως ἄλλο μέρος τοῦ Κόσμου αἱ δεισιδαιμονίαι δὲν εἶνε τόσον πολλαὶ καὶ ποικίλαι, οὔτε τόσῳ βαθέως ἐῤῥιζωμέναι, ὅσον ἐν τῇ Τουρκίᾳ. Διότι, τῆς πρώτης ἀνατροφῆς ἐμπεπιστευμένης εἰς τὰς γυναῖκας, ἐκ τῶν ὁποίων μόλις εἰς τὰς ἑκατὸν μία ἠξεύρει ν' ἀναγινώσκῃ, αἱ προλήψεις ἐγκολάπτονται ἀνεξάλειπτοι εἰς τὸν νοῦν τῶν παίδων, καὶ τοὺς παρακολουθοῦσιν ἄχρι τοῦ τάφου. Οἱ μάγοι, οἱ γόητες, οἱ ἐπαοιδοί, οἱ ὀνειροκρίται, οἱ ὡροσκόποι, τὰ φαντάσματα, τὰ τελώνια, οἱ βρυκόλακες, τὰ στοιχεῖα, τὰ ἐξωτικά, αἱ νεράϊδες κτλ. κτλ., ὅλη τῆς φρεναπάτης ἡ συνοδία, τὴν Τουρκίαν ὥρισαν τόπον συνεντεύξεως. Ὅσῳ δὲ ἀτοπώτερα τὰ ὑποτιθέμενα θαυμάσια, τόσῳ εὐκολώτερον καὶ θρησκευτικώτερον πιστεύονται. Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι σαββατογεννημένοι, οἱ ὁποῖοι μεταμορφοῦνται εἰς λύκους (λυκάνθρωποι, loups garous). Ἄλλοι ἔχουσιν ἐκ φύσεως τὸ φαρμάκιον τοῦ ὀμματιάσματος ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς· ἄλλοι εἶνε ἀμποδεμένοι· καὶ ἄλλοι μεμαγευμένοι. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Πλίνιος ἔγραφε (1) » **Mirum est qua proceda Graeca credulitas** «. Φαντασία ζωηρὰ καὶ εὐφλόγιστος, ὁποία ἡ τῶν Γραικῶν, δεινοποιοῦσα καὶ μεγαλοποιοῦσα εἰς ὑπερ-

(1) L. 8. cap. 22.

βολὴν τὰ πάντα, 'δὲν ἦτον δυνατὸν 'να μὴ διατηρήσῃ τὰς δεισιδαιμονίας τῶν ἐθνικῶν καὶ νὰ μὴ 'τὰς ἐπαυξήσῃ.»

» La Grèce adore les beaux songes
par son doux genie inventés,
et ses mystérieux mensonges
ombres pleines de verité«.
Lamartine.

'Ωρύονται οἱ κύνες ἐν τῇ ὁδῷ· οἰωνὸς θανάτου· ἡ πανώλης περιφέρεται τὰς ὁδοὺς (» Ἁ Θεὸς ἐν τριόδοις «)· σπασμοὶ κατέλαβον τὸ βρέφος· 'τὸ ἐβάσκανεν ἐξ ἅπαντος ἡ γείτων· προέφερέ τις τὸ ὄνομα τοῦ διαβόλου· » Ἔξ' ἀπ' ἐδῶ« ! ἀνακράζει ἡ παρισταμένη γραῦς· εἶπέ τις λέξιν δύσφημον, ἀπαισίαν, δυσοιώνιστον, πτύει τρὶς εἰς τὸν κόλπον 'του ὁ ἄλλος κτλ. κτλ. Ἀλλ' ἀνάγνωθι τὸν Θεόφραστον, τὸν Ἀριστοτέλην, τὸν Πλούταρχον, τὸν Θεόκριτον, τὰ αὐτὰ θέλεις ἀπαντήσῃ ἔθιμα, τὰ αὐτὰ ἀντιφάρμακα. Ἀποφεύγουσι δὲ 'να ὀνομάσωσιν ὄχι μόνον τὸν διάβολον, τὸν ὁποῖον τὰ μὲν παιδία ἐν Ἑλλάδι κατήντησαν 'να μασκαρεύωσι τὰς ἀποκρέω ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν δὲ τῇ Τουρκίᾳ διατηρεῖ ἀκόμη ὅλον αὐτοῦ τὸ κράτος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιληψίαν, καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν πανώλην πρὸ πάντων, τὴν ὁποίαν, καθὼς καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς πεμφλιγῖτιν, ὀνομάζουσι, κατ' εὐφημισμὸν καὶ αὐτοὶ καθὼς καὶ οἱ Τοῦρκοι, ε ὐ λ ο γ ί α ν, εὐλογημένην (μουμπαρέκ).

Μεταξὺ δὲ τῶν βιβλίων, ὅσα ἔπρεπε 'να συνοδεύωσι μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ βεστιαρίου τὸν Αὐτοκράτορα ἐκστρατεύοντα, συγκαταλέγει ὁ Κ. Πορφυρογέννητος καὶ » τὸν Ὀνειροκρίτην, καὶ τὸ Συναντηματικὸν, καὶ τὸ » βροντολόγιον, καὶ σεισμολόγιον κτλ., καὶ προσθέτει »ὅτι τοιοῦτον βιβλίον » ἐφιλοπονήθη παρ' αὐτοῦ Κωνσταντίνου, ἐν Χριστῷ βασιλεῖ αἰωνίῳ βασι- » λέως Ῥωμαίων«· ἄξιος ὁ μισθός 'του !

Ἐν γένει δὲ, τὰ ἀόρατα πνεύματα, καὶ ἰδίως τὰ πονηρὰ, ἔπαιζον μέγαν ῥ ό λ λ ο ν ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ Μεσαίωνος, διαβάντα, κατὰ κληρονομίαν, ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς δεισιδαιμονίας εἰς τὴν Χριστιανικήν. Καὶ ἐὰν 'δὲν ἐλατρεύοντο πλέον, καθὼς τότε, ὡς δαιμόνια (θεῖα) πνεύματα, ἐξιλεοῦντο ὅμως καὶ ἐξωρκίζοντο διὰ μυρίων μυστικῶν ἐπῳδῶν, μαγγανειῶν, τελεσμάτων, γητευμάτων, ἐκμειλιγμάτων, τὰ ὁποῖα διετήρησε καὶ μεταλλεύει μέχρις ἡμῶν ἡ τῶν λ α ϊ κ ῶ ν ἀγυρτεία· τὰ δὲ Ἐξωτικὰ καὶ τὰ Στοιχειὰ καὶ αἱ Καλαὶς κυράδες καὶ οἱ Καλοικάντζαροι πιστεύονται πολλαχοῦ καὶ σήμερον ἀκόμη, πολὺ θρησκευτικώτερον παρὰ πολλὰς εὐαγγελικὰς ἀληθείας. » Τὰς Ὀρεστιάδας Νύμφας, λέγει ἐν χειρο- » γράφῳ Ἰωάννης ὁ Κανναβούτσης, αἱ σήμερον γυναῖκες καλοῦσι τὰς Ἀπ.

» ἔξω, ἀπὸ παραδόσεως Ἑλληνικῆς. Ἔτι γὰρ οἱ Χριστιανοὶ ἀπόζουσιν » Ἑλληνικῆς ἀσχημοσύνης. Διὰ τοῦτο γὰρ λέγουσι ταύτας Ἀπ' ἔξω, ἤ- » γουν ὡς κατοικούσας ἔξω, εἰς τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνούς «. Καὶ ἠμπορεῖ μὲν τὸ Ἔ ξ ω τοῦτο 'να σημαίνῃ τῷ ὄντι τὴν ἐν τοῖς ἐκτὸς τῶν πόλεων διαίτησιν τῶν Νυμφῶν· ἀλλ' εἶνε πιθανὸν ὅτι συνετέλεσε πρὸς τοῦτο καὶ ἄλλος λόγος, δι' ὃν, καὶ τὸν διάδολον ἀποφεύγουσαι, καθὼς εἴπομεν, 'να ὀνομάσωσιν αἱ γυναῖκες, μεταχειρίζονται, διὰ τὸ ἀποτρόπαιον, τὴν φράσιν: » Ἐξ' ἀπ' ἐδῶ «.

Εἴδομεν τοὺς Ἰ λ α ν τ ζ ι κ τ σ ή δ α ι ς (1). Ἄλλοι εἶνε οἱ Δ α λ α κ τ σ ή δ α ι ς, οἱ ὁποῖοι κ ό π τ ο υ σ ι τὸν σπλῆνα (δαλὰχ)· ἄλλοι οἱ κόπτοντες τὸν ἴκτερον (σ α ρ υ λ ύ χ)· ἄλλοι οἱ ἐξορκίζοντες (δ ι α β ά ζ ο ν τ ε ς, λέγουσιν οἱ Τοῦρκοι) τοὺς δαιμονιῶντας κτλ. Τὸ δὲ περιεργότατον πάντων εἶνε, ὅτι οἱ μὲν Τοῦρκοι, πάσχοντες, προσφεύγουσιν εἰς τὰς εὐχὰς καὶ τὰς χειραψίας καὶ τοὺς ἐξορκισμοὺς τῶν παρ' ἡμῖν ἱερέων καὶ εἰς τὰ ἁγιάσματα· οἱ δὲ Χριστιανοί, καὶ αὐτοὶ πολλάκις οἱ ἱερεῖς, προσκαλοῦσι πάσχοντες τοὺς Ἐμίρας καὶ τοὺς Δερβίσας, ἵνα 'τοὺς δ ι α β ά σ ω σ ι. Καὶ εἶνε γνωστὸν τὸ ἀνέκδοτον τοῦ πνευματικοῦ ἐκείνου, ὅς τις, κανονίσας ἕνα τῶν πνευματικοπαίδων 'του, διότι, πάσχων ὑπὸ ἐρυσιπέλατος, προσεκάλεσε τὸν Ἰ λ α ν τ ζ ι κ τ σ ῆ ν, ἠναγκάσθη, παθὼν ἔπειτα αὐτός, 'να καλέσῃ τὸν ἴδιον, καὶ 'να 'τῷ ὑποσχεθῇ ὅτι, ἂν θεραπευθῇ, οὐδέποτε θέλει πλέον κανονίσῃ ἐξομολογούμενον διὰ τὸ ἁμάρτημα τοῦτο.

Ἀλλ' οὐδεμία, οὐχὶ δεισιδαιμονία πλέον, ἀλλὰ πεποίθησις θρησκευτική, εἶνε κοινότερον παραδεδεγμένη καὶ βαθύτερον ἐῤῥιζωμένη παρ' ἅπασιν ἀνεξαιρέτως τοῖς κατοίκοις τῆς Τουρκίας, ὡς ἡ τοῦ ὀ μ μ α τ ι ά σ μ α τ ο ς (βασκανίας, Fascinatio), καὶ 'δὲν ὑπάρχει οὔτε Τοῦρκος, οὔτε ῥεαγιᾶς, ὅς τις 'δὲν ἔχει πρόχειρον ἓν τοὐλάχιστον ἀνέκδοτον περὶ τούτου 'ν' ἀναφέρῃ, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἢ αὐτόπτης ἢ αὐτόπαθος. Καὶ βλέπεις εἰς τὸ δεῖνα καφενεῖον διαῤῥαγὲν τὸ πρὸ τῆς ἑστίας μάρμαρον, ἅμα προσέβλεψέ τις αὐτὸ καὶ ἐθαύμασε τὴν λευκότητα καὶ στιλπνότητά 'του· ἄλλου ἔπεσεν ἀπόπληκτος ἐν ἀκαρεῖ ὁ ἵππος, διότι, ἰδών αὐτόν τις γοργούμενον καὶ χρεαίνοντα, ἠγάσθη καὶ ἀνεφώνησε Μ α σ α λ λ ά χ! Ἐκεῖ 'δὲν δύνασαι 'να προσβλέψῃς καὶ 'να θαυμάσῃς εὔμορφον πρόσωπον, πλούσιον ἔνδυμα, σκεῦος κομψόν, ἰδίως δὲ ὑπομάζιον ὡραῖον νήπιον, χωρὶς 'να 'τὸ προσπτύσῃς, καὶ πολλάκις τρέχουσι κατόπιν σου οἱ ὑπηρέται τῆς οἰκίας, ἧς ἐπεσκέφθης τοὺς οἰκοδεσπότας, παρακαλοῦντές σε 'να ἐπιστρέψῃς καὶ 'να πτύ-

(1) Ἴδε σελ. 531 τοῦ Α', Μέρους.

της τὸ κοράσιον ἢ καὶ τὴν οἰκοκυρίαν αὐτὴν, διότι . . . ὠ μ μ α τ ι ά σ θ η· τὰς δὲ τῆς βασκανίας εὐχὰς ἀναγινώσκουσιν οἱ ἱερεῖς οὐ μόνον παρὰ τὴν τῶν Χριστιανῶν κλίνην, ἀλλὰ καὶ τῶν Ὀθωμανῶν ἐνίοτε αὐτῶν ὁ μ μ α τ ι α σ θ έ ν τ ω ν. Ἐπὶ Χρυσοστόμου συνείθιζον αἱ γυναῖκες 'να χρίωσι τὰ μέτωπα τῶν νηπίων διὰ βορβόρου πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ὀμματιάσματος. Κατὰ τοῦ ἐθίμου τούτου δριμύτατος ἐπιπίπτει ὁ θεῖος πατήρ· » Εἴπω τι, » λέγει (1), τούτου καταγελαστότερον ἕτερον; ἀλλὰ μηδεὶς ἀκαιρίαν ἡ» μῶν καταγινωσκέτω, εἰ καὶ μέχρι τούτων πρόεισιν ὁ λόγος. Ὁ γὰρ τὴν » σηπεδόνα καθᾶραι βουλόμενος, οὐ παραιτήσεται προτέρας τὰς ἑαυτοῦ » μολῦναι χεῖρας. Τί δήποτ' οὖν τοῦτό ἐστι τὸ καταγέλαστον; ὃ μηδὲν » μὲν εἶναι δοκεῖ (διὰ γὰρ τοῦτο στένω), ἀρχὴ δέ ἐστι παραφροσύνης καὶ » παρανομίας ἐσχάτης. Βόρβορον αἱ γυναῖκες ἐν τῷ βαλανείῳ λαμβάνου» σαι, τροφοὶ καὶ θεραπαινίδες, καὶ τῷ δακτύλῳ χρίσασαι, κατὰ τοῦ μετώ» που τυποῦσι τοῦ παιδίου. Κἂν ἔρηταί τις, τί βούλεται ὁ βόρβορος; τί δὲ » ὁ πηλός; ὀφθαλμὸν πονηρὸν ἀποστρέφει, φησι, καὶ βασκανίαν, καὶ φθό» νον. Βαβαὶ τῆς ἰσχύος τοῦ βορβόρου καὶ τῆς τοῦ πηλοῦ δυνάμεως! . . » Οὐκ ἐγκαλύψεσθε, εἰπέ μοι; οὐ συνήσετε ὀψέ ποτε τὰς παγίδας τὰς » διαβολικάς; κτλ. Καὶ τὸν μὲν βόρβορον 'δὲν συνέπεσε 'να ἴδω ἐπαλειφόμενον κατὰ τοῦ μετώπου τῶν νηπίων· μελάνην ὅμως ἢ καπνίαν εἶδον καταχριομένην αὐτῶν ἐναντίον τῆς βασκανίας· καὶ διηγοῦνται ὅτι Σουλτὰν-Μεχμὲδ ὁ Δ', ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον ἑπταετὴς, ἀφ' οὗ περιετμήθη καὶ, μετά τινας ἡμέρας ἰατρευθεὶς, ἐζώσθη τὴν σπάθην, εἶχεν ἐν τῇ προπομπῇ τῆς τελετῆς ταύτης ἐζωγραφημένην μυῖαν (mouche) μεταξὺ τῶν ὀφρυδίων 'του, ἵνα μὴ ὀμματιασθῇ. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν διαφόρων κατὰ τῆς βασκανίας προφυλακτικῶν καὶ ἀλεξιτηρίων, δραστικώτατα πιστεύονται τὸ σκόροδον καὶ ἡ γαλαζόπετρα, τὴν ὁποίαν καὶ Γκιὸζ-δασὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζουσιν οἱ Τοῦρκοι. Καὶ 'δὲν εἶνε σπάνιον 'να ἴδῃς ἀπὸ τοῦ γείσου νεοδμήτου οἰκίας κρεμαμένην ὁλόκληρον σκοροδοπλεξίδα ὡς βασκάνιον. Οἱ δὲ Ἑβραῖοι, πιστεύοντες τὴν βασκανίαν (γ κ ν α θ έ ν ἀ ρ ά γ κ ν), παρατηροῦσιν ὅτι καὶ ὁ Βαλὰκ, ἀντὶ 'να καταρασθῇ τοὺς Ἰσραηλίτας, 'τοὺς ἐβάσκανεν (»Ὡς καλοί σου οἱ οἶκοι Ἰσραήλ! ὡς ὡραῖαι αἱ σκηναί σου! κτλ.)· Ἀλλὰ παρ' αὐτοῖς ἀντίδοτον ἄφθαστον κατὰ τοῦ κακοῦ ὀφθαλμοῦ εἶνε τὸ πήγανον. Καὶ διὰ τοῦτο αἱ μητέρες, καὶ μάλιστα αἱ προμήτορες, φροντίζουσι 'να ἐμβάλλωσι κλῶνον πηγάνου εἰς τὰ θυλάκια τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων ἢ τῶν ἐγγόνων αὐτῶν, ὅταν ἐξέρχωνται στολισμένοι πρὸς πε-

(1) Ὁμιλ. ΙΒ', εἰς τὴν πρὸς Κορινθ. Α', ἐπιστολ. Κεφ. Ζ'.

ρίπατον, γάμον, ἐπίσκεψιν κτλ. Πᾶσα δὲ Μπουλίτσα τὸ σάββατον 'δὲν λησμονεῖ 'να στολίσῃ τὸ μέτωπον αὐτῆς διὰ φύλλων πηγάνου, τὸ ὁποῖον περιποιοῦνται φυτεύοντες ἐν γάστραις, καθὼς ἡμεῖς τὸν βασιλικόν.

Ἄλλην δεισιδαιμονίαν ἀναφέρει ὁ θεῖος Χρυσόστομος, τελουμένην ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'του ἐν τοῖς τῶν νεογνῶν ὀνοματοθεσίοις. » Καὶ γὰρ ἡνίκα ἂν » καλεῖσθαι τὸ παιδίον δέοι, ἀφέντες (λέγει) ἀπὸ τῶν Ἁγίων αὐτὸ καλεῖν, » ὡς οἱ παλαιοὶ τὸ πρῶτον ἐποίουν, λύχνους ἅψαντες καὶ ὀνόματα αὐτοῖς » ἐπιθέντες, τῷ διαρκέσαντι μέχρι πολλοῦ τὸ παιδίον ποιοῦσιν ὁμώνυμον, » ἐντεῦθεν πολὺν αὐτὸ στοχαζόμενοι βιώσεσθαι χρόνον (1) «.

Ἀλλά, μετὰ τὸ ὀ μ μ ά τ ι α σ μ α, οὐδὲν κοινότερον καὶ θρησκευτικώτερον πιστευόμενον παρὰ τὴν κ α λ ὴ ν ἢ κ α κ ὴ ν ὥ ρ α ν (bon heur, mal heur). Οἱ Ὀθωμανοὶ μάλιστα 'δὲν κάμνουσιν οὔτε βῆμα πρὸς οὐδεμίαν, ὁπωσοῦν οὐσιώδη, τοῦ βίου πρᾶξιν, ἐὰν 'δὲν παρατηρήσωσι τὴν ὥραν (ἐ σ- σ ρ έ φ - σ α ά τ). Γνωστὸν δὲ εἶνε ὅτι, ἐν τῇ τοῦ Κάρλοβιτσ εἰρήνῃ, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Αὐστρίας, Ῥωσσίας, Πολωνίας καὶ Οὐενετίας, καθὼς καὶ οἱ μεσιτεύοντες τῆς Ἀγγλίας καὶ Ὁλλανδίας, περιέμειναν, ὅπως ὑπογράψωσι τὸ τελευταῖον πρωτόκολλον τῆς συνθήκης, τὴν 11 ὥραν καὶ ¼ τῆς δευτέρας, χαριζόμενοι τῷ ἀντιπροσώπῳ τῆς Τουρκίας Ῥαμῆ-ἐφέντη, τῷ μετὰ ταῦτα Ῥεῒζ-ἐφέντῃ καὶ τέλος Βεζίρῃ· διότι, κατὰ τοὺς ἀστρολογικοὺς ὑπολογισμούς 'του, τοιαύτη αἰσία σύνοδος ἀστέρων, οἷα κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, πρὸς τὴν ὁποίαν προσέσχον ὅλοι μετὰ τῶν ὡρολογίων ἀνὰ χεῖρας, 'δὲν εἶχε πρὸ πολλοῦ συμπέσῃ.

Κἂν τὸ Κοράνιον ἀπαγορεύῃ ῥητῶς τὴν μαγείαν καὶ πᾶσαν γοητείαν: » Κευούλου μυννετζὶμ-οὐνν κεαζίμπ (πάντες οἱ ἀστρολόγοι ψεῦσται) «, κἀμμίαν ἴσως ἄλλην ἐντολὴν 'δὲν παραβαίνουσιν οἱ Ὀθωμανοὶ τόσον συχνὰ καὶ ἀναφανδόν, ὅσον ταύτην. Πᾶσα οὐσιώδης ἐπιχείρησις προαπαιτεῖ παρ' αὐτοῖς, ὡς εἴπομεν, τὴν τοῦ ἀστρολόγου συμβουλήν· εἰς πᾶσαν δεινὴν τοῦ βίου περίστασιν ἢ νόσον, καταφεύγουσιν εἰς τὸν μάντιν ἢ τὸν ἐπαοιδόν· ὁ δὲ Μυννετζήμπασης, εἴπομεν ἤδη ὅτι, εἶνε ἀξίωμα σημαντικὸν μεταξὺ τῶν Οὐλεμᾶ. Ὁ δὲ Σουλτὰν-Μουσταφᾶς ὁ Γ' ἦτον τόσον ἐπτοημένος περὶ τὴν ἀστρολογίαν, ὥστε εἶχεν ἐπιφορτίσῃ τὸν εἰς τὴν Προυσσίαν ἀπεσταλμένον 'του Ἀχμὲδ-Ῥεσμὶ-ἐφέντην 'να 'τοῦ φέρῃ, ἐπιστρέφων ἀπὸ τοῦ Βερολίνου, τρεῖς ἀστρολόγους (2), ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος βασιλεὺς τῶν Ἰνδῶν ἔγραφε πρὸς τὸν Ἀντίοχον 'να 'τῷ στεί-

(1) Ὁμιλ. ΙΒ', κεφαλ. ζ', εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθ. ἐπιστολήν. (2) Χάμμερ Ἱστορ. ΟΑ'.

λη ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος » οἶνον καὶ ἰσχάδας καὶ σοφιστὴν ἀγοράσαντα (1)«. Περὶ τοῦ αὐτοῦ δὲ Σουλτάνου μοὶ διηγεῖτο σεβαστός τις πρεσβύτης ἐκ τῶν τοῦ Φαναρίου εὐπατριδῶν ὅτι, μαθὼν διαμένοντα ἐν Βλαχίᾳ γνωστόν τινα τῶν ἐκεῖ ἀρχόντων φημιζόμενον ὡς μάγον, ἔγραψε τῷ τότε ἡγεμονεύοντι ἐκεῖ 'να 'τὸν στείλῃ κρύφα καὶ ἀγνώριστον εἰς ΚΠ, ὅπου καὶ σταλεὶς διέμεινεν ἀπρόϊτος ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ ἔπειτα ἀπεπέμφθη διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου, ἀφ' οὗ ἀπήντησεν εἰς τὰς ἐρωτήσεις τοῦ Σουλτάνου, εἰς τὸν ὁποῖον ὅμως αἱ ἀπαντήσεις 'του, φαίνεται ὅτι, 'δὲν εὐηρέστησαν.

Ἐν τῷ φιλοσοφικῷ τούτῳ, καθὼς 'τὸν ὠνόμασαν, αἰῶνι, ὅπου, ἐπικρατήσαντος τοῦ Πυῤῥωνισμοῦ, μόλις πιστεύει τις ὅ,τι βλέπει, ἐν ΚΠ ὑπάρχουσι μάγοι ἐξ ἐπαγγέλματος, ἐκτελοῦντες τὰς ἀγυρτείας αὐτῶν μετὰ τοσούτῳ μᾶλλον ἐλευθέρας ἀνέσεως, ὅσῳ οὐ μόνον 'δὲν φοβοῦνται, καθὼς πρὸ ἑκατὸν ἀκόμη' χρόνων ἐν Εὐρώπῃ, 'να καῶσι ζωντανοί, ἀλλὰ κερδαίνουσιν ἀπὸ τοῦ ἐπαγγέλματός 'των καὶ φήμην καὶ χρήματα. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές, ὅτι ὑπὲρ τὸ ὑπέρθυρον τῆς οἰκίας 'των 'δὲν ἔχουσιν ἀνηρτημένον τεχνόσημον, ἀναγγέλλον διὰ πηχυαίων γραμμάτων ὅτι ΕΝΤΑΥΘΑ ΜΑΝΤΕΥΟΝΤΑΙ· τοῦτο ὅμως 'δὲν ἐμποδίζει τὴν γείτονα, ὅταν χάσῃ τὸ δακτυλίδιον ἢ τὸ βραχιόλιόν 'της, καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ μίαν λαμπάδα εἰς τὸν Ἅγιον ΜΗΝΑΝ, 'να εὕρῃ εὐκόλως τὴν κατοικίαν τοῦ μάγου, τὴν ὁποίαν πολλαὶ τῶν γειτονισσῶν αὐτῆς γνωρίζουσι, καὶ 'να ὑπάγῃ πρὸς ἀναζήτησίν 'του εἰς τὸ Ἐϊούμπ, καί, τὸ περιεργότερον, 'να ἀνεύρῃ πολλάκις διὰ τοῦ μέσου τούτου τὸ ἀδαμαντικόν 'της. Ὅλης δὲ ταύτης τῆς σκηνῆς τὸ ἀπόῤῥητον ἐξηγεῖται, ὅταν ἠξεύρῃ τις ὅτι οἱ μάγοι οὗτοι ἔχουσι σχέσιν ἄμεσον μετὰ τῶν Μποτζέκηδων (2), καὶ ἀνταμείβουσι πλουσιοπαρόχως τὰς κλέπτρας ὑπηρετρίας, ὅσαι θέλουσι 'να ὠφεληθῶσιν, ἐπιστρέφουσαι ἐπιτηδείως τὰ κλοπιμαῖα. Ἀλλά, πλούσιος νέος, ἀφίνων πολλάκις τὴν ὡραίαν 'του σύζυγον, συντηρεῖ παλλακίδα ἀσχημοτάτην· μένει ἀμφιβολία ὅτι εἶνε μαγευμένος (» Ὑπ' ἐκείνης τῆς καταράτου μεμάγευται «, καθὼς λέγει περὶ τοῦ Ἀντωνίου, μαγευμένου ὑπὸ τῆς Κλεοπάτρας, Δίων ὁ Κάσσιος); Τὰ δὲ πονηρὰ γραΐδια, τὰ ὁποῖα ἀναπτύσσουσι τότε ὅλην τὴν ἀξιότητά 'των, ἀγνοοῦσι μὲν ὅτι ἐν τῷ ποικίλῳ τῆς Ἀφροδίτης κεστῷ

» . . . . θελκτήρια πάντα τέτυκται·
» Ἔνθ' ἔνι μὲν φιλότης, ἐν δ' ἵμερος, ἐν δ' ὀαριστὺς
» πάρφασις, ἥτ' ἔκλεψε νόον πύκα περ φρονεόντων (3)«·

(1) Ἀθην. ΙΔ'. (2) Ἴδε σελ. 221-2. (3) Ἰλ. Ξ', 215—17.

γνωρίζουσιν ὅμως κάλλιστα ἵνα ὠφεληθῶσι, λ ύ ο υ σ α ι διὰ μυρίων ἀγυρτιῶν τὰ μ ά γ ι α· ὅλη δὲ ἡ πολυποίκιλος μαγγανεία τῆς Φαρμακίδος τοῦ Θεοκρίτου ἀνευρίσκεται μέχρι σήμερον ἀπαράλλακτος ἐν πολλοῖς σκοτεινοῖς καὶ ἀραχνιῶσιν οἰκίσκοις τῶν στενωπῶν τῆς Σταμπούλ.

Ἀποσημειοῦνται δὲ, ἐν εἴδει κληδόνος, καὶ τὰς πρώτας λέξεις τῶν ἀναγορευομένων Σουλτάνων, καὶ τὰς θεωροῦσιν ὡς οἰωνούς. » Καρνίμ ἄτσ (πεινῶ) εἶπε, λέγουσι, Σουλτὰν-Μουσταφᾶς ὁ Α', ἅμα ἐξῆλθε τοῦ κλωβοῦ, καὶ καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ὀλιγοχρόνιον βασιλείαν ἐμάστιζε λιμὸς τὸ Κράτος. Ἀλλ' ὁ Σουλτάνος οὗτος, καθὸ ἠλίθιος, ἐνομίζετο, καὶ διὰ τοῦτον ἀκόμη τὸν λόγον, θεοφόρητος. Διότι οἱ Ἀ π δ ὰ λ (πληθυντικῶς Μ π ο υ δ ε λ ἁ, ὅθεν ὁ Μπουδαλᾶς) εἶνε εἶδος Ἁγίων παρὰ τοῖς Τούρκοις, καθὼς παρ' ἡμῖν οἱ διὰ Χριστὸν Σαλοί. Φρονοῦσι δὲ ὅτι εἶνε πάντοτε τεσσαράκοντα μόνον, καὶ, ὅταν ἀποθάνῃ εἷς, τὸν διαδέχεται ἄλλος· ὅθεν καὶ τοὺς ὀνομάζουσι: »Μπουδελάϊ ἐρμπαΐνι μεδτζοὺμπ (οἱ τεσσαράκοντα ἐντελῶς ἀφῃρημένοι ἐν Θεῷ) «.

Τοιούτου εἴδους κληδόνα ἀναφέρει καὶ Νικήτας ὁ Παφλαγὼν, τὴν ἐπὶ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ Πατριάρχου Ἰγνατίου τοῦ Ῥαγκαβὲ, ὅτε τὸ δεύτερον ἀνεβιβάσθη τῇ 29 Νοεμβρίου τοῦ 867 εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον. » Ἐτελεῖτο γὰρ, λέγει, κατὰ τὸ ἔθος, ἡ ἱερὰ λειτουργία . . ., καὶ ὁ μὲν » εἰσῄει διὰ τῆς δεξιᾶς τοῦ ναοῦ πύλης, τῶν Πατρικίων δὲ ἡ τάξις προ- » συπαντῶσα ἐδεξιοῦτο καὶ προσεκύνει αὐτόν. Ὁ ἱερεὺς δὲ » Εὐχαριστή- » σωμεν τῷ Κυρίῳ «, τὴν ἀναφορὰν ἐν τοῖς ἀδύτοις ποιούμενος ἀνέκραγεν. » Ὁ λαὸς δέ: » Ἄξιον καὶ δίκαιον «, ἀπεκρίνατο. Οὕτως ὁ ἱερὸς Ἰγνά- » τιος ὑπ' ἀγαθοῖς συμβόλοις τὸν οἰκεῖον θρόνον ἀπειληφὼς κτλ. (1)«.

Παρατηροῦνται δὲ, ὄχι μόνον αἱ καλαὶ ἢ κακαὶ ὧραι, ἀλλὰ καὶ αἱ καλαὶ ἢ κακαὶ (ἀπαίσιοι) ἡμέραι.

» Αἵδε μὲν ἡμέραι εἰσὶν ἐπιχθονίοις μέγ' ὄνειαρ·
» αἱ δ' ἄλλαι μετάδουποι, ἀκήριοι, οὔ τι φέρουσαι.
» Ἄλλοτε μητρυιὴ πέλει ἡμέρη, ἄλλοτε μήτηρ (2)«.

Ὅθεν οἱ μὲν ἀποτροπιάζονται, ὡς ἀποφράδα, τὴν τρίτην, ἄλλοι τὴν παρασκευὴν, καὶ ἄλλοι τὸ σάββατον· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι τὴν τετράδην, καθ' ἣν οὔτε ταξειδεύουσιν, οὔτε ἐμπορικὴν ὑπόθεσιν διαπραγματεύονται, οὔτε τινὸς σπουδαίου ἔργου ἄρχονται, χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης. Τοῦτο δὲ διότι, ἑκά-

(1) Ἴδε καὶ τὸν Παχυμέρην ἐν Ἀνδρονίκῳ, Βιβλ. Β', κεφ. ιέ. (2) Ἡσιόδ. Ἔργ. καὶ Ἡμέρ. 822—825.

στης ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος ἐχούσης παρ' αὐτοῖς καὶ ἕνα ψαλμὸν τοῦ Δαβίδ, ὃν ἀπαγγέλλουσι πρὸ τοῦ μ π ε ρ α χ ᾶ (τῆς εὐλογίας) τῆς τραπέζης, ὁ τῆς τετράδης ψαλμὸς (93) ἄρχεται ἀπὸ τοῦ » Θεὸς ἐκδικήσεων Κύριος κτλ.

Μετὰ τοὺς ὡροσκόπους καὶ τοὺς οἰωνοσκόπους ἔρχονται οἱ Ὀ ν ε ι ρ ο κ ρ ί τ α ι, περὶ τῶν ὁποίων ὅμως ἐφεῖται ἴσως ἐπέχειν· διότι, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Φαραὼ μέχρι τοῦ ἐν Ἀθήναις Λυσιμάχου, ἐκγόνου, τοῦ Ἀριστείδου, ὅς τις, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου ἀναφερομένην ῥῆσιν (1) Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, ἐξήγει ἀπό τινων πινάκων ὄνειρα, καὶ ἀπ' αὐτοῦ μέχρι τοῦ Ὀνειροκριτικοῦ τοῦ Πατριάρχου Νικηφόρου τοῦ Β' (1259—60) καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν 'μας, οὐδέποτε ἔπαυσαν πιστευόμενα καὶ ἐξηγούμενα τὰ ὄνειρα, οἱ δὲ ἐξ ἐπαγγέλματος ἐξηγοῦντες αὐτὰ εἶνε σύγχρονοι τοῦ κόσμου. Φαίνεται δὲ ὅτι, ἐπὶ Γραικορωμαίων, τὴν ὀνειροκριτικὴν σοφίαν εἶχον, φυσικῷ τῷ λόγῳ, οἱ γραμματισμένοι καὶ λ ο γ ι ώ τ α τ ο ι, οἵτινες πρὸς ἐξήγησιν τῶν ὀνείρων ἐπεκαλοῦντο ἐνίοτε τὴν γραμματικὴν αὐτῶν Μοῦσαν. Κώνστας ὁ Ἡρακλείου, ἐκπλέων τῷ 646 κατὰ τοῦ τῶν Σαρακηνῶν ἀρχηγοῦ Μουαβιιὲ, καὶ ἔν τινι λιμένι τῆς Λυκίας, Φοίνικι καλουμένῳ, μετὰ τοῦ στόλου γενόμενος, καὶ μέλλων ἐκεῖ κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν, κἀκείνων ἐκεῖ παραγενομένων, ναυμαχίαν τῇ ἑξῆς συγκροτῆσαι, ὁρᾷ καθ' ὕπνους ὅτι ἐν Θεσσαλονίκῃ ἦν, » ὃ τῶν λογίων τινὶ κοινωσάμενος, λέ» γει ὁ Ζωναρᾶς (2), ἤκουσεν ἥττης εἶναι τὸ ὄναρ δηλωτικὸν, ἄ λ λ ῳ » θ ὲ ς τ ὴ ν ν ί κ η ν δηλοῦν, ὃ καὶ γέγονεν «. Τοῦτο ἐνθυμίζει τὸν εὐφυῆ ὀνειροκρίτην τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅς τις, ἰδόντι αὐτῷ καθ' ὕπνους Σάτυρον, ἐν ᾧ ἐπολιόρκει τὴν Τύρον, εἶπεν ὅτι τοῦτο δηλοῖ σ ὰ Τ ύ ρ ο ς. Ἐκ τῶν Ἑβραίων οἱ μὲν πιστεύουσι τὰ ὄνειρα · διότι ὁ Σολομὼν λέγει: » Τὰ ὄνειρα θέλουσιν ἐξήγησιν «· οἱ δὲ τὰ περιγελῶσι· διότι ὁ αὐτὸς ἄλλοῦ λέγει ὅτι » τὰ ὄνειρα οὐδὲν σημαίνουσιν «. Ἀλλ' ὁ τρόπος τοῦ διηγεῖσθαι καὶ ἐξηγεῖν τὰ ὄνειρα παρὰ τοῖς Τούρκοις, ἔχει τι ἰδιάζον: » Εἶδον ἀπόψε καθ' ὕπνον, λέγει τις τῶν συγκαθημένων, ἀλλόκοτόν τι ὄνειρον: — Ἰνσαλλὰχ ὀγούρ ὀουρ, (διακόπτουσιν ἀμέσως οἱ ἄλλοι), πρὶν ἀκόμη ἀρχίσῃ 'να διηγῆται ὁ ὀνειρώξας. Ἀλλὰ καὶ ἂν τὸ ὄνειρον ἤθελε σημαίνῃ τι ἀπαίσιον, οὐδεὶς ἀναδέχεται τὴν ἐξήγησίν 'του, εἰμὴ μόνον ἐὰν θέλῃ 'να 'τὸ παρεξηγήσῃ· διότι πρὸ πάντων ἀποφεύγουσι τὰς δυσοιωνίστους λέξεις καὶ τὰς ἀπαισίας ἀγγελίας, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν γίνεται αὐτεπαγγέλτως κακῶν μάντις (μουσουμπεττσῆς). Διηγοῦνται δὲ ὅτι ὁ Ἀαρούν-ἐλ-Ῥασσίδ,

(1) Ἐν βίῳ Ἀριστείδου. (2) Βιβλ. ΙΔ'.

ἰδὼν ποτε καθ' ὕπνους ὅτι τοῦ ἔπεσαν ὅλα τὰ ὀδόντια, προσεκάλεσε τὸν ὀνειροκρίτην καὶ 'τοῦ ἐζήτησε τὴν ἐξήγησιν. » Τὸ ὄνειρον σημαίνει ἀπεκρίθη ἐκεῖνος ὅτι θὰ ἴδῃς ἀποθαμένους ὅλους τοὺς συγγενεῖς σου «. Ὀργισθεὶς ὁ Καλίφης διὰ τὴν ἀπαισίαν ταύτην ἐξήγησιν, προσέταξε 'να δώσωσιν ἑκατὸν ῥαβδισμοὺς κατὰ τῶν πελμάτων τῶν ποδῶν εἰς τὸν ἀδιάκριτον ὀνειροκρίτην, καὶ προσεκάλεσεν ἄλλον. »Ὁ θεὸς 'να πολυχρονίσῃ, ἀρχηγὲ τῶν πιστῶν, ὅλους τοὺς συγγενεῖς σου! ἀπεκρίθη οὗτος, ἀλλὰ τὸ ὄνειρον σημαίνει, ὅτι θὰ ἐπιζήσῃς αὐτῶν ὅλων «. Ὁ Καλίφης διέταξεν 'να μετρήσωσιν ἑκατὸν φλωρία εἰς τὸν ὀνειροκρίτην, διότι εἶπε μὲν τὸ ἴδιον, ἀλλὰ 'τὸ εἶπεν εὐαρέστως.

Παρατηροῦνται δὲ καὶ οἱ ἀριθμοί, καὶ ἡ περὶ αὐτῶν θεωρία τῶν Πυθαγορείων 'δὲν ἀπώλετο. Ὁ ἀριθμὸς 4 θεωρεῖται παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἱερός· ὅθεν τέσσαρες οἱ πρῶτοι Καλίφαι, τέσσαρες οἱ πρῶτοι Ἰμάμαι, τέσσαρες αἱ νόμιμοι γυναῖκες κτλ. Ἐπίσης ἱερὸς καὶ παρ' αὐτοῖς, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, εἶνε, μετὰ τὸν ἀριθμὸν 10, ὁ ἀριθμὸς 7· διότι ἑπτὰ τὰ μυστηριώδη ὀνόματα τοῦ Θεοῦ (1), ἑπτὰ αἱ ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος, ἑπτὰ οἱ οὐρανοί, ἑπτὰ τὰ χρώματα, ἑπτὰ οἱ τόνοι τῆς φωνῆς, ἑπτὰ οἱ πλανῆται, ἑπτὰ τὰ μέταλλα κτλ. (2)

Τὸ σ φ α κ έ λ ω μ α (μούντζωμα), τὸ ὁποῖον οἱ Γραικοὶ ἐκληρονόμησαν, φαίνεται, ἀπὸ τῶν Ῥωμαίων (διότι ἔν τινι χωρίῳ τῆς Ἀνδριέννης τοῦ Τερεντίου, ἐν τῶν προσώπων, ἐκτεῖνον τὴν χεῖρα, λέγει· » Ecce tibi dono quinque «), οἱ Ὀθωμανοὶ 'δὲν γνωρίζουσιν· ἔχουσιν ὅμως ἄλλα εἴδη χειρονομιῶν σφακελισμοῦ ἢ σχιμαλισμοῦ, πολὺ ἀναιδεστέρων.

Περίεργος εἶνε καὶ ἡ συνήθεια τῶν ἀγωγιατῶν τῆς Θράκης καὶ Βουλγαρίας, οἵ τινες, ἐναποθέτοντες λίθους ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ἐντὸς τοῦ κουφώματος τῶν δένδρων ἢ ἀναμέσον δύω κλάδων, νομίζουσιν ὅτι διὰ τούτου ἐξαντλαίνουσιν· ἀλλ' εἶνε τρόπος εὔσχημος πρὸς καθαρισμὸν τῶν ὁδῶν, καθὼς καὶ οἱ Ἑρμαῖ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.

Τὴν πρώτην τοῦ Μαρτίου οἱ χ ε λ ι δ ο ν ί ζ ο ν τ ε ς (3) μαιράζουσιν, ὡς εἴπομεν, καὶ κλωστὴν ἐρυθρὰν καὶ λευκὴν ἢ χρυσόνημα, τὸ ὁποῖον ὅλα τὰ νεαρὰ τῆς οἰκογενείας μέλη περιδέουσι περὶ τὸν καρπὸν τῆς χειρός, φρονοῦντες αὐτὸ προφυλακτικὸν κατὰ τῶν ἐφηλίδων καὶ τῆς ἡλιοκαΐας. Τὸ ἀθωότατον τοῦτο ἔθιμον ἀναφέρει ὁ θεῖος Χρυσόστομος, καὶ βέβαια 'δὲν εἰσήχθη τότε πρῶτον.

Ἀλλὰ τί ἂν εἴποιμεν περὶ τῶν Χ ρ η σ μ ῶ ν, οἵ τινες ἔτι καὶ νῦν δια-

---

(1) Ἴδε σελ. 495. (2) Ἴδε καὶ σελ. 385 τοῦ Β' Μέρους. (3) Ἴδε σελ. 472.

παιδαγωγοῦσι καὶ γραμματισμένους καὶ ἀγραμμάτους, ἐκδιδόμενοι καὶ μετεκδιδόμενοι, ἑρμηνευόμενοι, σχολιαζόμενοι, ψευδόμενοι, καὶ οὐχ ἧττον διαιωνιζόμενοι; Καὶ τί ἄλλο παρὰ 'να παρακαλέσωμεν τὴν φιλοσοφίαν, ἥτις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'μας ἀνέλαβε 'να παιδαγωγήσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, 'ν' ἀφήσῃ, καθὼς κάμνουσιν αἱ κοιναὶ τιθῆναι, εἰς χεῖρας τῶν μεγάλων τούτων παιδίων τὰ κρόταλα καὶ ἀθύρματα ταῦτα, ὅπως, περὶ αὐτὰ κυττάζοντα καὶ διασκεδάζοντα, μὴ συντρίβωσι, καθὼς λέγει ὁ Πλούταρχος, τὰ οἰκιακὰ σκεύη. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, νομίζομεν ὅτι ὁ Λέων ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ χρησμοὶ οὗτοι συνήθως ἀποδίδονται, εἴτε ὁ Αὐτοκράτωρ εἶνε, εἴτε ὁ σύγχρονος αὐτῷ καὶ διδάσκαλός 'του, ἐπ' αὐτῷ τούτῳ τῷ σκοπῷ καὶ 'τοὺς συνέταξε, καὶ διὰ τοῦτο καὶ μόνον ἴσως ἔπρεπε 'να ὀνομασθῇ Φιλόσοφος καὶ Σοφός.

Ἄς ῥίψωμεν ἓν βλέμμα ἐπὶ τῶν κοινοτέρων καὶ γνωστοτέρων ἐκ τῶν χρησμῶν τούτων, ὅσοι ἀφορῶσιν ἰδίως τὴν ΚΠ.

» Βύζαντος αὐλὴ, ἑστία Κωνσταντίνου, . . .
» τρὶς τρὶς ἑκατὸν καὶ σὺ συνάρξεις κράτος,
» μιᾶς ἐν αὐτοῖς ὑστερούσης εἰκάδος . .
» Ἀλλά σε πυρίστατον (1) καὶ ξανθὸν γένος
» πᾶσαν τεφρώσει καὶ τὸ σὸν λύσει κράτος «.

Ὁ χρησμὸς οὗτος, ἐὰν τῷ ὄντι 'δὲν ἐσφυρηλατήθη après coup, εἶνε ἀξιοσημείωτος διὰ τὴν ἀκρίβειάν 'του· διότι, εἰς τὰ 880 προστιθεμένων τῶν 325, καθ' ἃ πιθανολογεῖται ἡ κτίσις τῆς ΚΠ, συναπαρτίζεται στρογγύλος ὁ 1205 ἀριθμὸς τοῦ ἔτους, καθ' ὃ ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ ξανθοῦ γένους (τῶν Γάλλων καὶ Οὐενετῶν) ἡ ΚΠ (2).

Ἀλλ' οἱ τότε λογιώτατοι ἐσφίγγοντο 'ν' ἀποδείξωσιν ὅτι οἱ χρησμοὶ οὗτοι 'δὲν ἐπροφήτευον τὴν καταστροφὴν, ἀλλ', ἐκ τοὐναντίου, τὴν διαμονὴν τῆς πόλεως. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, τί 'τοῖς ἐχρησίμευεν ἡ Γραμματικὴ, ὅταν 'δὲν ἠμποροῦσε 'να κατορθώσῃ τόσον πρᾶγμα; Ἰδοὺ, παραδ. χάριν, πῶς ἑρμηνεύει ὁ Τζέτζης ἄλλους δύω χρησμοὺς, περιλαλήτους ἐπὶ τῶν ἡμερῶν 'του καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν ἀφορῶντας πρόῤῥησιν:

» Χρησμὸς ἦν περιφόρητος Κωνσταντινουπολίταις
» αὐτό τὸ » Βοῦς βοήσει τε καὶ Ταῦρός τε θρηνήσει «.

(1) Διορθοῦσί τινες πῦρ ὕστατον. Ἀλλ' ἡ λέξις, ὡς ἐμφαίνουσα, παρὰ τοὺς συνθετικοὺς μὲν πως τῆς συνθέσεως κανόνας, ἀλλ' οὐχ ἧττον, τὸ λίαν πυρὸν τῶν τριχῶν τοῦ ξανθοῦ γένους, 'δὲν ἔχει, νομίζω, διορθώσεως ἀνάγκην. (2) Ἴδε σελ. 53 τοῦ Α' Μέρους.

» Ἐκ τούτου γοῦν ἀνέπλαττον καὶ συμφορὰς καὶ φόβους «.
» Βοῦν μὲν ἡμεῖς τὴν θήλειαν τὴν τῶν βοῶν καλοῦμεν,
» τὸν ταῦρον τοῦτον δ' Ἰταλὸν καλοῦσιν οἱ Λατῖνοι.
» Ἡ Βοῦς ἡ ἡμετέρα γοῦν, ἤτοι ἡ Κωνσταντίνου,
» ἡ ἐκ τῶν Ταύρων Ἰταλῶν Ῥωμαίων ἐκτισμένη,
» βοήσει τὸ πολεμικὸν κατὰ τῶν ἀντιπάλων·
» ὁ Ταῦρος δὲ ὁ Ἰταλὸς, στρατὸς ὁ τῶν Λατίνων,
» καὶ ὠχριάσει τῷ πολλῷ τοῦ φόβου καὶ θρηνήσει «.

Ἄλλο.

» Οὐαί σοι, ὦ Ἑπτάλοφε, ὅτι οὐ χιλιάσεις «,
» χρησμὸς ὑπῆρχεν ἕτερος Κωνσταντινουπολίταις,
» μὴ ἓν μέρος, ἐπίρρημα Οὐαί, τῆς θρηνῳδίας·
» δύο τοῦ λόγου μέρη δὲ, Οὐ ἄρνησιν, καὶ Αἴ δέ·
» ἤτοι: Κωνσταντινούπολις, κἂν οὐχὶ χιλιάσῃς,
» ἀλλὰ χιλίων ἔσωθεν χρόνων καταλυθήσῃ·
» ὅμως Οὐ Αἴ καὶ θρῆνός σοι, ἀλλὰ χαρὰ ἐσεῖται·
» ἀνακτισθήσῃ μείζων γὰρ, καὶ μεῖζον λαμπρυνθήσῃ «.

Πῶς σᾶς φαίνεται; Ἀλλ' ἐδῶ δὲν ἠξεύρει τις τί να θαυμάσῃ μᾶλλον, τὴν γλαφυρότητα τῆς στιχουργίας, ἢ τὴν γραμματικὴν δεινότητα. Τοιαῦτα ὅμως ἦσαν, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, τὰ γράμματα τοῦ καιροῦ ἐκείνου!

Ἀλλ' οἱ χρησμοὶ εἶνε, καθὼς γνωρίζομεν, πράγματα, τῶν ὁποίων οὐδέποτε ἡ ἐξήγησις ἐλλείπει, καὶ πολλοὶ αὐτῶν μάλιστα ἐπιδέχονται οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ δύω καὶ τρεῖς. Ἰδοὺ πόσον εὔκολα ἑρμηνεύει ὁ Χωνειάτης (1) τὸν περὶ τοῦ θανάτου Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου: »Τοῦ » βίου γοῦν οὕτω καὶ τῆς βασιλείας μεθίσταται, τριάκοντα καὶ ὀκτὼ χρό» νους γεγονὼς ἐν τῇ βασιλείᾳ, λειπόντων μηνῶν τριῶν. Πρὸς ἣν, οἶμαι, » παράτασιν τῆς ἀρχῆς καὶ τὸ παλαιότατον ἐκεῖνο λόγιον ἀφορῶν, ὃ διέ» ξεισιν οὑτωσί: » Ἀλλ' ὑστάτη σε κερδανεῖ λαβὴ λόγου «. Ἡ γὰρ τε» λευταία τοῦ ὀνόματος συλλαβὴ (ηλ) τὸν ὀκτὼ καὶ τριάκοντα διασημαίνεται ἀριθμόν «.

Ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ πολιτικαὶ προλήψεις, τὰς ὁποίας ἡ ἐξουσία ἔχει συμφέρον 'ν' ἀφίνῃ 'να διαιωνίζωνται παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς, τῶν ὁποίων τὰ ἐννέα δέκατα πιστεύουσιν ἀκόμη ὅτι ὁ Σουλτάνος εἶνε ὁ διανομεὺς τῶν στεμμάτων εἰς τοὺς διαφόρους ἐν Εὐρώπῃ Κράλιδας (2), καὶ ὅτι ὁσά-

(1) Βιβλ. Ζ', σελ. 153. (2) Ἴδε σελ. 21.

κις κηρύττει κατ' αὐτῶν πόλεμον, αἰτία εἶνε διότι, ἀφηνιάζοντες οὗτοι, οὐκ ἀπευτακτοῦσι τοὺς φόρους· καὶ διὰ τοῦτο διατάττει τοὺς ἄλλους ὑπηκόους Κράλιδας 'να 'τοὺς πολεμήσωσι. Τοῦτο ἐπεβεβαίωσεν αὐτοῖς ἡ τελευταία κατὰ τῆς Ῥωσσίας συμμαχικὴ τῶν Ἀγγλογάλλων ἐκστρατεία. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι τὸ τοῦ Ἀλγερίου (ἀφίνω πλέον τὸ Βελιγράδιον) 'τοὺς ζαλίζει ὀλίγον, ὡς δυσεξήγητον· ἀλλὰ τοῦτο, λέγουσιν ὅτι, ὁ Σουλτάνος, κακῶς συμβουλευθεὶς, ἐπώλησεν εἰς τοὺς Γάλλους. Δὲν δύναμαι 'να διϊσχυρισθῶ περὶ τῆς ἀκριβείας τοῦ ἐπομένου ἀνεκδότου, ἂν καὶ ὁ διηγούμενος αὐτὸ συγγραφεὺς μοὶ φαίνεται ἀξιόπιστος, ἀλλὰ 'δὲν 'τὸ νομίζω καὶ ἀπίθανον, γνωρίζων τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τῶν Τούρκων. » Τῷ 1828 ποιητής τις ἐνεχείρισε τῷ Κιζλὰρ-ἀγᾷ ᾠδήν τινα ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ὅπως τὴν παρουσιάσῃ τῷ Σουλτάνῳ. Ὁ Κιζλὰρ-ἀγᾶς, ἀφ' οὗ ἀνέγνω τοὺς στίχους, 'τοὺς ἐπέστρεψεν εἰς τὸν ποιητὴν, λέγων ὅτι » δὲν συμφέρει 'να 'τοὺς ἴδῃ ὁ Σουλτάνος, διότι ἤθελεν ἔτι μᾶλλον ὀργισθῇ καὶ ἐξώσῃ ἴσως τὸν τῆς Μοσχοβίας Κχιράλην «.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Γλῶσσα.

Τὸ πρῶτον ἀξιοπαρατήρητον, ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, εἶνε ὅτι πάντες μὲν οἱ ὑπήκοοι ἐκ τῶν κατοίκων τῆς ΚΠ εἶνε τοὐλάχιστον δίγλωσσοι· διότι ἕκαστος αὐτῶν εἶνε ἠναγκασμένος 'να μάθῃ, παρεκτὸς τῆς μητρικῆς αὐτοῦ γλώσσης, καὶ τὴν Τουρκικὴν, ὡς ἄφευκτον διὰ τὰς μετὰ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἔθνους καθημερινὰς αὐτῶν σχέσεις· ἅπαντες δὲ σχεδὸν οἱ Ὀθωμανοὶ, ἐκ τοῦ ἐναντίου, εἶνε μονόγλωσσοι, τὸ μὲν ὑπὸ ἐθνικῆς ἀντιπαθείας καὶ ὑψηλοφροσύνης, τὸ δὲ καὶ ὡς μὴ ἔχοντες ἀνάγκην 'να μάθωσιν οὐδεμίαν τῶν ἄλλων γλωσσῶν, ἀφ' οὗ ἕκαστος τῶν ὑπηκόων ἠξεύρει, καθὼς εἴπομεν, τὴν ἰδικήν των. Τοῦτο κυρίως ὑπῆρξεν ἡ ἀφορμὴ τῆς ἀναμίξεως τῶν Γραικῶν εἰς τὰ πολιτικὰ τῆς Τουρκίας, καταστῆσαν αὐτοὺς κατ' ἀνάγκην χρησίμους εἰς τοὺς Κρατοῦντας, καὶ ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς τὴν ὑπεροχὴν ἐκείνην, ἀπὸ τῆς ὁποίας τόσον ὠφελήθησαν αὐτοί τε καὶ οἱ Ἀρμένιοι, τῶν ὁποίων ἐθνικὴ σχεδὸν γλῶσσα εἶνε ἡ Τουρκικὴ, παρεισδύντες, μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τῶν Γραικῶν καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὰ Τουρ-

χικὰ πράγματα. Παρατηρήσεως ἄξιον εἶν' ἐπίσης, ὅτι οἱ μὲν Ἑβραῖοι μανθάνουσι σχεδὸν ὅλοι Γραικικά, τῶν δὲ Γραικῶν οὐδεὶς Ἑβραϊκά.

Ἡ Τουρκικὴ γλῶσσα, παραφυὰς ἢ διάλεκτος τῆς Ταταρικῆς, ἀντλοῦσα ἀεννάως ἀπὸ τῆς Περσικῆς καὶ Ἀραβικῆς, εἶν' ἐπιτηδεία πρὸς πάσας τὰς συνθέσεις τῶν εἰς τὰς Σημητικὰς καὶ Ἰνδογερμανικὰς διαλέκτους ἰδιαζουσῶν λέξεων. Ἑπομένως ὁ πλοῦτος αὐτῆς εἶν' ἀπέραντος. Ἡ Ἀραβικὴ ἰδίως εἶνε, ὡς πρὸς τοὺς Ὀθωμανούς, ὅ,τι παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις ἡ Λατινική· διότι ἀπ' αὐτῆς ἠρύσθησαν ὅλας σχεδὸν τὰς θρησκευτικάς, ἐπιστημονικὰς καὶ νομικὰς αὐτῶν λέξεις. Ὡς πρὸς τὰς νεωτέρας ὅμως ἰδέας, συνέβη καὶ παρ' αὐτοῖς ὅ,τι καὶ παρ' ἡμῖν. Καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν πρώτων Κχαλιφῶν, ὅτε ἡ Ἀραβικὴ γλῶσσα ἐπλούτιζε τὰς ἐπιστήμας (1), ἄχρι τῆς καθ' ἡμᾶς ἐποχῆς, ἡ φορὰ τῶν πραγμάτων μετεβλήθη, καὶ σήμερον ἡ Δύσις πλουτίζει τὴν Ἀσίαν, ἡ Τουρκικὴ ὀνοματολογία βιάζεται 'να υἱοθετῇ καθ' ἡμέραν Εὐρωπαϊκὰς λέξεις, καὶ μάλιστα περὶ τὴν διπλωματίαν, τὴν ἐμπορικὴν νομολογίαν καὶ τὴν ναυτιλίαν, πολιτογραφοῦσα τὸ Dépôt, τὸ Sentence, τὸ Sequestre κτλ., ἂν καὶ τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα ἀποκρούῃ τὴν τοιαύτην καινοτομίαν.

Ἡ ἐναρμόνιος τῶν Ἀράβων γλῶσσα, ἀποκύημα τῆς Ἑβραϊκῆς, ταύτης μὲν ἐλαττοῦται κατὰ τὴν συντομίαν, τῆς δὲ Περσικῆς κατὰ τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν μελῳδίαν. Εἶνε δέ, κατὰ τὸν E. Barreau, καίτοι εὔηχος, ἀκανόνιστος· τὰ δὲ περὶ τοῦ πλούτου αὐτῆς λεγόμενα, ἂν καὶ φαίνονται, διὰ τὴν ὑπερβολήν, ἀπίστευτα, εἶνε οὐχ ἧττον ἀληθῆ· διότι, κατὰ τὸν Πάτερ-Ἄγγελον De St. Joseph, ἔχει χιλίας λέξεις συνωνύμους διὰ τὸ σπαθί, πεντακοσίας διὰ τὸν λέοντα, διακοσίας διὰ τὸν ὄφιν καὶ ὀγδοήκοντα διὰ τὸ μέλι· ἔχει τριάκοντα πέντε συζυγίας ῥημάτων (χαμσέτου βὲ σελασοὺν ὲ μπαμπέν)· οἱ δὲ ποιηταί της εἶνε τόσοι, ὥστε ὁ Σπάνχάϊμ διατείνεται ὅτι οἱ Ἄραβες ἔχουσι πλειοτέρους στίχους παρ' ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη ὁμοῦ. Ὅλαι δὲ τῆς Ἀραβικῆς αἱ λέξεις, λέγουσιν ὅτι, εἶνε **12,350,042**· ὥστε ἡγεμών τις τῆς Ἀραβίας εἶχε λεξικόν τι Ἀραβικόν, ὅπερ ἔφερον ἑξήκοντα κάμηλοι.

Ἕπεται ἄρα ἐκ τούτων ὅτι ὁ θέλων 'να μάθῃ κατὰ βάθος τὴν Τουρκικήν, καὶ ἁπλῶς ἕκαστος τῶν ὁπωσοῦν λογίων Ὀθωμανῶν, πρέπει 'να σπουδάσῃ καὶ τὰς τρεῖς γλώσσας, ἐκ τῶν ὁποίων, λέγουσιν οἱ Ὀθωμανοί, ἡ μὲν Τουρκικὴ χρησιμεύει διὰ τοῦτον τὸν κόσμον, ἡ δὲ Ἀραβικὴ διὰ τὸν

(1) Γνωστὸν ὅτι πολλαὶ φυσικαί, μεταφυσικαὶ καὶ μαθηματικαὶ λέξεις, καθὼς τὸ Ἀλ-γκέμπρ, καὶ σήμερον ἀκόμην οὖσαι ἐν χρήσει, εἶνε Ἀραβικαί.

ἄλλον, διότι τὸ Κχοὺρ-ἂν εἶνε γραμμένον Ἀραβιστί· ἡ δὲ Περσικὴ διὰ τὴν κόλασιν, διότι οἱ Πέρσαι εἶνε Σιῖται (αἱρετικοί). Εἰς τὴν δυσκολίαν ταύτην ἐὰν προσθέσῃ τις καὶ τὴν ἀπὸ τῆς γραφῆς, διὰ τὴν ἔλλειψιν γραπτῶν φωνηέντων, ἕπεται ὅτι οἱ γνωρίζοντες καλῶς τὴν γλῶσσαν εἶνε καὶ μεταξὺ αὐτῶν τῶν Ὀθωμανῶν σπάνιοι, καὶ ἀκόμη σπανιώτεροι οἱ καλλιγράφοι· διότι ἡ γραφὴ αὐτῶν, οὖσα εἶδος ζωγραφίας μᾶλλον, εἶνε δυσκολωτάτη. Ὀθωμανὸς δέ τις ἐσχάτως, παραδοξολογῶν κάπως, διισχυρίσθη ὅτι τῶν πλειοτέρων δυστυχιῶν καὶ τῆς στασιμότητος τῆς Τουρκίας ἡ κυριωτέρα αἰτία εἶνε τὸ Τουρκικὸν ἀλφάβητον. Ἔχουσι δὲ ἑπτὰ εἴδη γραφῆς, ὧν κυριώτερα τὸ Διβανὶ, διὰ τὰ φερμάνια καὶ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν δημοσίων γραφείων· τὸ Ταλὶκ (Περσικὸν ἀνεστραμμένον), διὰ τὰς δικαστικὰς πράξεις· τὸ Ῥικὰ ἢ ἐπίτροχον, διὰ τὴν ἰδιωτικὴν ἀλληλογραφίαν καὶ τὰς ἀναφορὰς ἢ ἐκθέσεις. Τὰ διάφορα ταῦτα τῆς γραφῆς εἴδη περιωρίσθησαν, κατὰ διαταγὴν τοῦ πρώην Σουλτάνου, εἰς ἕνα κοινὸν τύπον τὸν εὐκολώτερον, καὶ, πρὸς πλείονα εὐκολίαν τῶν διαφόρων ὑπηκόων, ἐνεκρίθη ὥστε τὰ ἀφορῶντα τὰς ἀστυνομικὰς, ἐμπορικὰς, δικαστικὰς καὶ ποινικὰς διατάξεις ἔγγραφα ᾽να μεταφέρωνται καὶ εἰς τὰς γλώσσας αὐτῶν ἑκάστου. Γράφοντες δὲ, ἀδιαφοροῦσι διὰ τὴν εὐθυγραμμίαν· διότι, στηρίζοντες τὸ χαρτίον, οὐχὶ ἐπὶ τραπέζης, ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῦ γόνατος, καὶ συχνότατα ἐπὶ τῆς παλάμης καὶ γράφοντες ἀπὸ τῶν δεξιῶν ἐπὶ τὰ ἀριστερὰ, εἶν᾽ ἀδύνατον ᾽να τηρήσωσιν εὐθυγραμμίαν.

Εἶνε δὲ γλῶσσα ὄχι μόνον πλουσία καὶ ὡραία, ἀλλὰ καὶ ἐκφραστικὴ, εὐλάλητος, σύντομος, καὶ ἰδίως ἡ λαλουμένη ἐντὸς τοῦ Σουλτανικοῦ ἀνακτόρου. Καὶ ἀληθῶς ὅς τις δὲν ἤκουσε Σ α ρ α ϊ λ ῆ ν λαλοῦντα τὴν Τουρκικὴν, ἄς μὴ εἴπῃ ὅτι ἤκουσε Τουρκικά. Εὐφωνία, καλλιέπεια, στωμυλία, περιφράσεις κομψόταται, τροπικώταται, εὐφυέσταται, καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τοῦ λόγου κάλλη δίδουσιν εἰς τὸ στόμα τοῦ Π α λ α τ ί ν ο υ ἢ (καθὼς ἐλέγοντο ἐπὶ τοῦ Πτωχοπροδρόμου) Κ ο υ ρ τ έ σ η Ὀθωμανοῦ ὅλας τῆς Γαλλικῆς εὐφωνίας τὰς ἴυγγας, συνηχούσας ἐναρμονίως πρὸς τὴν ἁβρότητα καὶ εὐτραπελίαν τῆς ἄλλης αὐτοῦ συμπεριφορᾶς.

Πολλὰς δὲ Περσικὰς καὶ Ἀραβικὰς λέξεις οἱ Τοῦρκοι προφέρουσιν ἐν τῇ κοινῇ ὁμιλίᾳ παρεφθαρμένας, καθὼς συνέβη καὶ παρ᾽ ἡμῖν ὡς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικήν· παραδ. χάριν, ἀντὶ τοῦ Περσικοῦ Μ π ο υ ρ α δ έ ρ (ἀδελφὸς, ὅθεν τὸ Γερμανικὸν Bruder), προφέρουσι κοινῶς Μ π ι λ α δ έ ρ· ἀντὶ τοῦ Σ έ ρ β (κυπάρισσος) Σ ὲ λ β, ἀντὶ τοῦ Μ π ά ρ-γ κ ὶ ρ, Μ π ε ϊ γ-κ ί ρ· ἀντὶ τοῦ Τ ζ α χ ὰ ρ-σ ε ν μ π ὶ χ, Τ σ α ρ σ α ν μ π ά· ἀντὶ τοῦ Π έ ν τ σ-σ ε ν μ π ὶ χ, Π ε ρ σ ε ν μ π έ κτλ.

Ἔχουσι δὲ καὶ πολλοὺς ἰδιωτισμούς, τῶν ὁποίων τινὲς ἐπέρασαν καὶ εἰς τὴν παρ' ἡμῶν λαλουμένην. Ἰδοὺ οἱ μᾶλλον ἀξιοσημείωτοι μεταξὺ αὐτῶν:

Ἀδὰμ σένδα (δὲν βαρύνεσαι; κάτι λέγεις καὶ σύ!),

Ἀλεχὶμ ἰαλεδὶ (ἡ τύχη μου ἐδούλευσε),

Φικριμὲ δουστουγιοὺ σεϊλὲρ (ὅσα ἐνθυμοῦμαι),

Φικριμδὲν δουστουγιοὺ σεϊλὲρ (ὅσα ἐλησμόνησα, κατὰ λέξ. « Ἐξέπεσον τῆς μνήμης μου. » Ἐξεῤῥύησαν οἱ τοῦ Θεμιστοκλέους λόγοι«, Πλούτ.),

Μπελαγιὰ ὀγραδὶμ (συμφορᾷ περιέπεσον),

Τεχλιφιμὶζ γιόκτουρ (δὲν ὑπάρχει μεταξύ μας παρατήρησις),

Τεχλιφ-σὶζ (sans façons, sans cérémonies),

Τσοκτὰν χαμπερλέσμεϊρρούς (πρὸ πολλοῦ δὲν ἔχομεν περὶ ἀλλήλων εἴδησιν),

Ἔλ 6ερὶρ σα (ἂν σοὶ δίδη χέρι, ἂν σὲ συμφέρῃ),

Ἔλ 6ερμὲζ (δὲν συμφέρει),

Ἐλινδὲ διρ (εἶν' εἰς τὸ χέρι σου, ἐν σοὶ κεῖται),

Μπού-γκιουνλοὺκ μπιζίμ-σιν (σήμερον εἶς ἰδικός μας, θὰ διημερεύσωμεν),

Ζαμανιμὶ μπιλίριμ (ἠξεύρω πότε πρέπει να ὠφεληθῶ ἀπὸ τῆς εὐκαιρίας),

Σαφραμὺ μπουλανδιρδὶ (μοῦ ἀνακάτωσε τὴν χολήν),

Δωεδλὲτ κονδοὺ μπασινὰ (τὸν εἶδ' ὁ Θεός· Γαλλ. τῷ ἐμειδίασεν ἡ τύχη),

Μπασὰ τσίκμαμις (τὸ πρᾶγμα δὲν ἐπέτυχε, δὲν κατωρθώθη, δὲν ἐτελεσφόρησε),

Μπασὰ τσικαρμαγιὰ τσαλησίορουμ (προσπαθῶ να τὸ κατορθώσω),

Νελὲρ τσεκμὶς-εἶμ (πόσα ἐτράβηξα, ὑπέφερα)!

Νὲ 6άρ, νὲ γιόκ (τί καινόν;);

Ἀδὺ (φεναγιὰ) τσικμὶς-διρ (ἐβγῆκε τὸ ὄνομά του, ἐδυσφημίσθη· « Καὶ ἐξῆλθέ σου ὄνομα πονηρὸν «, Γρφ.),

Οὐμουδουμοὺ κεσμὲμ (δὲν κόπτω τὴν ἐλπίδα μου, δὲν ἀπελπίζομαι),

Μπασσινὰ γιαζιλὶ ἰδὶ (τοῦ ἦτον γραπτὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς· εἵμαρτο αὐτῷ),

Ὀλοὺρ ὀλμὰζ σεΐ δεΐλ (δὲν εἶνε μικρὸν ἢ ἀδιάφορον τὸ πρᾶγμα),

Μακμπουλὰ γκετσὲρ (εὐδοκιμεῖ, ἀρέσκει),

Γὲρ τουτμοὺς (ἔπιασε τόπον, εὐδοκίμησε),

Μπὰς οὐστουνὲ (ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου, δηλ. Προθυμότατα, τὸ ἄλλως παρ' ἡμῖν Ὁρισμός σας), κτλ. κτλ.

Ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνικήν, οἱ καθ' αὐτὸ Κωνσταντινοπολῖται, ἐξαιρουμένων τῶν ἀνωτέρων τάξεων, λαλοῦσι, καθὼς καὶ ἐν ἄλλοις εἴπομεν,

τὴν χειροτέραν ἁπασῶν γλῶσσαν· διότι, μετανάσται οἱ πλεῖστοι ἀπὸ τῶν διαφόρων τοῦ Κράτους ἐπαρχιῶν, καὶ ἰδίως τῶν ἀπὸ τῆς Ἀσίας, ἔχουσί τι καὶ περὶ τὴν φωνὴν ἔξαλλον καὶ περὶ τὰς ἐκφράσεις κακόζηλον, παρενείροντες εἰς τὴν ὁμιλίαν αὐτῶν ὅσους δύνανται πλειοτέρους τουρκισμοὺς καὶ παραμορφοῦντες παντοίως καὶ τὰς πλείστας τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων, ἀδρεφὸν προφέροντες τὸν ἀδελφὸν καὶ ἀγραστῆρι τὸ ἐργαστήριον καὶ τὸ ἐπάνω ἀπάμου, καὶ τὰ λοιπὰ ἀναλόγως.

Φαίνεται δὲ παράδοξον ὅτι, ἐν ᾧ, κατὰ τοὺς πρώτους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας χρόνους, ἡ Λατινικὴ γλῶσσα εἶχεν ἐπικρατήσει ἐπὶ πολὺ καὶ ἦτον ἐν τῷ παλατίῳ μάλιστα εἰς τοσαύτην ὑπόληψιν, ὥστε ὁ Λιβάνιος (1) ἐφοβεῖτο μήπως ἡ Ἑλληνικὴ φωνὴ ἀπολεσθῇ παντάπασιν, οὐδεὶς σχεδὸν Λατινισμός, παρεκτὸς τῶν εἰς ά τ ο ς ἐπιθέτων, παρέμεινεν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Κωνσταντινοπολιτῶν. Εἴδομεν δὲ ἤδη ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, ἂν καὶ ἐγνώριζε, καθὼς φαίνεται, τὴν Ἑλληνικήν, ὡμίλησεν ὅμως Ῥωμαϊστὶ ἐν τῇ ἐν Νικαίᾳ Συνόδῳ, ἀλλὰ καὶ πάντοτε, κατὰ τὸν Εὐσέβιον, ἑρμηνεῖ ἐχρῆτο. Τὸ ἴδιον σύστημα ἐπεκράτησε καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων αὐτοῦ διαδόχων, καὶ διὰ τοῦτο οἱ γνωρίζοντες τὴν Λατινικὴν προήγοντο μετὰ πολλῆς προτιμήσεως εἰς τὰ ἀνώτατα τοῦ Κράτους ἀξιώματα. » Ὁ » δεῖνα, λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος (2), τὴν Ἰταλῶν γλῶσσαν ἐκπαιδευ- » θείς, ἐν τοῖς βασιλείοις ἐστὶ λαμπρὸς καὶ πάντα ἄγει καὶ φέρει τὰ ἔνδον«. Ἀλλ' ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εἶχεν ἤδη ἀπεθισθῇ, ἐν ταῖς ἰδιαιτέραις τοὐλάχιστον τῶν Αὐτοκρατόρων διαλέξεσιν, ἡ Λατινική. Ἐν δὲ ταῖς δημοσίαις ἐλάλουν καὶ Ῥωμαϊστὶ καὶ Ἑλληνιστί, καθὼς ὁ Μαρκιανὸς ἐν τῇ ἐν Χαλκηδόνι Συνόδῳ. Τοὺς Νόμους δὲ καὶ τὰ διατάγματα ἐξέδιδον κατ' ἀμφοτέρας τὰς γλώσσας, Ἑλληνιστὶ μὲν » διὰ τὸ τῷ πλήθει κατάλληλον «, Ῥωμαϊστὶ δέ, »διὰ τὸ σχῆμα τῆς πολιτείας«, ὥς φησιν ἡ ΞϚʹ Ἰουστινιάνειος Νεαρά. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς δημοσίοις ἐγγράφοις, καὶ μάλιστα τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς, ἦτον ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐν χρήσει καὶ ἡ Ῥωμαϊκὴ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἀδιαφόρως. Ἐν τοῖς νομίσμασιν ὅμως διαρκῶς ἡ Ῥωμαϊκὴ μόνη. Πρῶτος δὲ ὁ Μαυρίκιος, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἡράκλειος, ἀντεισήγαγον τὴν Ἑλληνικήν.

Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ αὕτη δὲν ἦτον πλέον ἡ ἐπὶ Εὐσεβίου καὶ Χρυσοστόμου, δὲν ἦτον ὁποία μᾶς θέλγει σήμερον ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Προκοπίου καὶ τοῦ Φωτίου· ἦτον χυδαία, κοινή, ἀγοραία, δημώδης· γέννημα ἀποφώλιον τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ Ῥώμης, καί, καθημέραν διαφθει-

(1) Ἐν τῷ περὶ τῆς ἑαυτοῦ τύχης. (2) Al. fidelem patrem.

ρομένη καὶ ἐκφυλίζουσα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, κατήντησεν εἰς τὸ ὕψος τοῦ Φραντζῆ καὶ τοῦ Κανανοῦ. Εἰς τὸ ἑπόμενον κεφάλαιον θέλομεν θεωρήση τὸ ἀντικείμενον τοῦτο φιλολογικώτερον· ἐπὶ τοῦ παρόντος ἂς ἀκούσωμεν πῶς ἐλάλουν οἱ Πατέρες τῆς ἐν Ἐφέσῳ Συνόδου (431): » Μετὰ » τὸ ἀναγνωσθῆναι τὸν κανόνα τοῦτον, εὐθέως λέγει (1)· » Δὸς ὧδε τοὺς » Νοταρίους «. Καὶ ἠνέχθη καὶ ἀνεγνώσθη τὸ καθαιρετικὸν τοῦ μακαρίτου » Φλαβιανοῦ. Λαβὼν οὖν ἐγὼ ἄλλους ἐπισκόπους, ἀνέστην, καὶ κατέσχον » τὰ γόνατα αὐτοῦ, λέγων: »Μή, τῶν ποδῶν τῆς Θεοσεβείας σου! »Οὐδὲν » ἄξιον καθαιρέσεως ἔπραξε «. Καὶ ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ θρόνου, καὶ στὰς εἰς » τὸ ὑποπόδιον αὐτοῦ, λέγει: » Στάσιν μοι κινεῖτε; » Δὸς τοὺς Κόμητας » (Da Comites).« » Καὶ οὕτω φοβηθέντες, ὑπεγράψαμεν «. Διόσκορος εἶπε· » Ψεύδεται . ., δὸς τοὺς λέγοντας . . Καὶ εἶπε πρὸς τὸν Συνάδων· » Εἶ- » »πον ἀπειλήσας, φέρε τοὺς Κόμητας ὧδε (2)« ; » Καὶ τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ, » 15 τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 451, προκαθεζομένου τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπι- » σκόπου καὶ τῆς Ἁγίας Συνόδου, καὶ διαλεγομένων περὶ θείων δογμάτων, » Ἀσκληπιάδης διάκονος καὶ νοτάριος ἐμήνυσε λέγων· Μονάζοντές τινες » ἔξω εἰσὶ καὶ παρακαλοῦσιν εἰσελθεῖν. « Ὁ ἁγιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος » εἶπεν, »Εἰσίτωσαν «. Καί, εἰσελθόντων . . ὁ ἁγιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος » εἶπε· » Τί ἐσκύλη πρὸς ἡμᾶς ἡ εὐλάβεια ὑμῶν« ; Ἀβραάμιος ὁ ἀρχιμαν- » δρίτης εἶπεν· »Ἀπέστειλεν ἡμᾶς ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος καὶ ἀρχι- » μανδρίτης Εὐτυχής«. Ὁ ἁγιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος εἶπε· »Τί μάλιςα «; » Ἀβραάμιος . . εἶπεν· »Ἀπέστειλεν ἡμᾶς ἀῤῥωστῶν, μὰ τὰς εὐχάς σου· » ὅλην τὴν νύκτα οὐκ ἐκοιμήθη μύζων . . . « Ὁ ἁγιώτατος Ἀρχιεπίσκο- » πος εἶπε· » Καὶ ἐνδιδόαμεν· οὐκ ἐπιτιθέμεθα. Θεοῦ γάρ ἐστι τὸ δοῦναι » ὑγείαν, ἡμῶν δὲ τὸ περιμεῖναι τὴν ῥῶσιν αὐτοῦ . . . « Ἀβραάμιος εἶπεν· » Ἐμοί, τῶν ποδῶν σου, καὶ ἄλλα τινα ἐνετείλατο, ἃ, ἐὰν ἐρωτηθῶ, » λέγω«. Ὁ ἁγιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος εἶπε· » Πῶς δυνατόν, παρακαλῶ » σε, ἄλλου κατηγορουμένου, ἄλλον εἰπεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ; Ἀλλὰ μᾶλλον » ἐνδιδόαμεν, οὐκ ἐπιτιθέμεθα. Κἂν ἔλθῃ ἐνταῦθα, πρὸς πατέρας ἔρχεται » καὶ πρὸς ἀδελφούς, πρὸς οὐκ ἀγνοοῦντας αὐτόν, προσέτι καὶ νῦν ἐπιμέ- » νοντας τῇ φιλίᾳ . . Ἄνθρωποι ἐσμέν. Καὶ τῶν μεγάλων πολλοὶ ἐσκαν- » δαλίσθησαν καὶ ἐσφάλησαν . . νομίζοντες ὀρθὰ φρονεῖν . . Αἰσχύνην οὐ » φέρει μεταμέλεια, ἀλλὰ τὸ ἐπιμένειν τῇ ἁμαρτίᾳ ὄνειδος . . . Οὕτω χρή, » παρακαλῶ σε. Καὶ γὰρ πρὸ τοῦ εἰδέναι σε αὐτόν, οἶδα αὐτόν· καὶ πρὸ « τοῦ σε γνῶναι ἐκεῖνον, οἶδεν ἐμέ «. Ἀβραάμιος εἶπεν· »Οὕτως ἔχει, τῶν

(1) Διόδωρος ὁ Ἀλεξανδρείας. (2) Πρακτ. τῆς ἐν Ἐφέσῳ, Τόμ. Γ', σελ. 161.

» ποδῶν σου (1) «. Καὶ μετὰ 400 ἔτη »Ἐκδυθέντων οὖν ἀμφοτέρων, ἐτυ- » πτόμην ἐγὼ, τοῦ βασιλέως (2) ἀπαύστως οὑτωσὶ κράζοντος, καὶ εἰς » ἑαυτὸν ὁρκίζοντος τοὺς μαστίζοντας· »Οὕτως ἔχοις ἐμέ· δὸς καλά (3)«. Καὶ μετὰ ἄλλα 400. » Καὶ περιήρχετο τὴν πόλιν μετὰ σκιαδίου χρυσοῦ » καὶ ῥούχων λαμπρῶν ἐστολισμένος, καβαλλικεύων καὶ μούλαν καὶ φο- » ρῶν μακρυμάνικα, ὄπισθεν ἔχων δεδεμένα τὰ μανίκια αὐτοῦ, ὑποδεδεμέ- » νος καὶ ὑποδήματα χρυσοκλαβαρικὰ μέχρι τῶν ἀστραγάλων αὐτοῦ (με- τάφρασις τοῦ ἑπομένου χωρίου τοῦ Χωνειάτου: » Καὶ περιῄει τὴν πόλιν ἡμιόνῳ ἔποχος μετ᾽ ἀναξυρίδος συνεπτυγμένης ὀπισθίῳ δεσμεύματι καὶ πεδίλων κομψῶν ἐστιγμένων χρυσῷ, ἐς αὐτὸν ἀποληγόντων ἀστράγαλον)«.

Καὶ μετ᾽ ἄλλα 200 ἐν τῇ ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδῳ, » συγκαθημένων τοῦ » τε Νικομηδείας καὶ ἄλλων, καὶ ἀνιωμένων ἐπὶ τῇ στερήσει τοῦ σιτηρε- » σίου καὶ τῇ πολλῇ ἐνδείᾳ τῶν ἡμετέρων, ἔφη ὁ Μέγας Πρωτοσύγκελλος, » ὅτι· Ἐγὼ κατέστησα (= κατώρθωσα) καὶ ἐκράτησα τὸ σιτηρέσιον. Ὅπερ » ἀκούσας ὁ Μέγας Σακελλάριος, καὶ ἐκπλαγεὶς, ἔφη πρὸς αὐτόν· Σ ά- » β α ς (Salvas, Ζ ῆ θ ι, εὖγε), σχηματίσας ἅμα καὶ τὸν ἀντίχειρα αὐτοῦ » δάκτυλον, ἐπὶ βεβαιώσει καὶ ἐπαίνῳ τῆς ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων συνδρομῆς » αὐτοῦ καὶ προνοίας. Ὁ δὲ εἶπε· Καὶ τί; κακῶς ἐποίησα; θέλετε ἵνα κα- » τεσθίητε τὰ φλωρία τοῦ Πάπα ἀργοί, μηδὲν φροντίζοντες ὑπὲρ τῆς ἑνώ- » σεως; Ὁ δὲ Μ. Σακελλάριος, ἐκπληττόμενος οὐχ ἧττον ἢ εἰρωνευόμε- » νος, ἔφη, ὅτι Καλῶς ἐποίησας, καὶ διὰ τοῦτό σοι λέγω Σ ά β α ς, ἐπαι- » νῶν καὶ θαυμάζων σε κτλ. (4).

Τὰ πλεῖστα τῶν προσηγορικῶν οὐδετέρων ὀνομάτων εἶχον λάβει τύπον ὑποκοριστικῶν :

» Μηλίτζια καὶ φοίνικας, σῦκα καὶ καρυδίτζια (5) «.

ὁμοίως ὑπεκορίζοντο καὶ τὰ κυριώνυμα· ὁ φονεύσας τὸν ναύκληρον καὶ εὐνοούμενον Μιχαὴλ τοῦ μεθύσου Β α σ ι λ ί κ η ν ὠνομάζετο Ἰ α κ ω β ί- τ ζ η ς. Τὰ ὑποκοριστικὰ Π ρ ο σ θ η κ ί τ ζ α (μικρὰ προσθήκη) καὶ Ὑ- σ τ ε ρ ο ύ τ ζ ι κ ο ς (6) μεταχειρίζεται ὁ Τζέτζης (τῷ 1165), ὁ ὁποῖος στολίζει καὶ τὸν Διόνυσον διὰ τῶν, ὄχι πολλὰ εὐσχήμων, ἐπιθέτων Ζαβοσκουτέλης καὶ Χεζοκαρκάλης.

---

(1) Αὐτ. σελ. 110, 111. (2) Θεοφίλου. (3) Ἐν βίῳ τῶν Ἁγίων Θ. καὶ Θ. τῶν Γραπτῶν. (4) Ἱστορ. τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου ὑπὸ Σιλβέστρου Συροπούλου. (5) Πτωχοπρόδρ. κατὰ Ἡγουμ. (6) » Ὀλίγον ὑστερούτζικος χρόνοις τετρακοσίοις « (Ὁ Πεῖσδος τοῦ Ὁμήρου). Χιλ. ΙΒ΄, τγθ΄, 166.

Ἀλλά, μόλις ἀπαλλαγεῖσα, ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα τῶν Λατινισμῶν καὶ Φραγκισμῶν, ὑπέπεσεν εἰς τοὺς Τουρκισμούς, τοὺς ὁποίους ἄδηλον πλέον πῶς καὶ πότε θὰ ἀποσείσῃ. Τοὐλάχιστον ὅμως τὰς ἐκ Φαναρίου ἐπιστολὰς 'δὲν διαστίζουσι πλέον, ὡς τεμάχια λαρδίου, αἱ Τουρκικαί, Γαλλικαὶ ἢ Ἰταλικαὶ λέξεις καὶ φράσεις, παρενειρόμεναι ἀναμίξ, καθὼς πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν τὰ πιττάκια τῶν λεγομένων Φαναριωτῶν, ὅσα ἐπέστελλον πρὸς ἀλλήλους. Οὔτε οἱ ἱεροκήρυκες ὀνομάζουσι » μεγάλην Σουλτάναν « τὴν Παναγίαν, καθὼς Κύριλλος ὁ Λούκαρης ἔν τινι ὁμιλίᾳ, ἣν ἐξεφώνησεν εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, κατὰ τὸν Δουκάγγιον (1).

Πόσον δὲ βαθέως εἰσεχώρησεν ἡ Τουρκικὴ γλῶσσα εἰς τὴν Ἑλληνικήν, φαίνεται μάλιστα ἐκ τῶν ποιημάτων τῶν πρὸ ἑκατὸν χρόνων διακεκριμένων ἐν τῷ Φαναρίῳ ποιητῶν, τοῦ Κάλφογλου, τοῦ Δραγομανάκη, τοῦ Ἀρμάση Σαοὺλ, τοῦ Πρωτοψάλτου Ἰακουμάκη, τοῦ Λαμπαδαρίου Πέτρου κτλ. Ἔχω ὑπ' ὄψιν μου παλαιόν τινα μ ε τ ζ μ ο υ ᾶ ν, περιέχοντα ὑπὲρ τὰ διακόσια τούτων ᾄσματα, τὸ ἓν ἀηδέστερον τοῦ ἄλλου. Ἐπειδὴ ὅμως ἔνια ἐξ αὐτῶν 'δὲν εἶνε παντάπασιν ἄμοιρα χάριτος· διότι αἱ Μοῦσαι, καί τοι ἀποδημήσασαι πρὸς καιρὸν ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὁρίζοντος,

» καὶ πότε μὲν προσπαίζουσαι 'σταῖς ἀμμουδιαῖς τῆς Σένας,
» πότε 'ς τὰ χείλη ψάλλουσαι τῆς σκυθρωπῆς Ταμίζας «,

ἐφαίδρυνον ἐνίοτε διὰ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῶν καὶ τὰ παράλια τοῦ Βοσπόρου, μέχρις ὅτου οἱ Ῥίζοι καὶ οἱ Χριστόπουλοι 'τὰς ἀνεκάλεσαν ὁριστικῶς εἰς τὴν γενέτειραν αὐτῶν γῆν, ἂς μὴ παραξενευθῶσιν οἱ νέοι 'μας ποιηταί, ἐὰν τινα ἐξ αὐτῶν ἀντιγράφω ἐνταῦθα, χάριν αὐτῶν τούτων μάλιστα. Ἔχει τι γλυκύθυμον 'τὸ 'να βλέπῃ τις τὰ ὀρνιθοσκαλίσματα τῆς παιδικῆς 'του ἡλικίας!

Ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ἐν ἐλλείψει ποιήσεως ἀληθοῦς, καθὼς 'τὴν ἐννοοῦμεν τὴν σήμερον, ἐστενοχωροῦντο 'ν' ἀναπληρώσωσι τὸ διάκενον τῶν ἰδεῶν, τὴν ἔλλειψιν ὕψους, καλλιεπείας, ῥυθμοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν τοῦ ποιητικοῦ κάλλους διὰ βεβιασμένης ἀλλ' ἀκριβοῦς ὁμοιοκαταληξίας καὶ διὰ λογοπαιγνίων, καὶ διὰ τοῦτο οἱ δοκιμώτεροι αὐτῶν ἐφιλοτιμοῦντο 'να στιχουργήσωσιν ἕκαστος ἓν τοὐλάχιστον ᾆσμα πρὸς τὴν Ἠχώ, κατὰ μίμησιν τῶν ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ· λαμβάνω μεταξὺ ὀκτὼ-δέκα τοιούτων, στίχους τινάς, τοὺς πλέον ὑποφερτούς, τοὺς ἑξῆς:

(1) Ἴδε καὶ σελ. 310 τοῦ Β' Μέρους.

Τοῦ Καμαράση Γεωργάκη, υἱοῦ τοῦ Ἰακωβάκη Ῥίζου (1).

» Ἠχώ, κάμε με τὴν χάρι',
'πές με, ἕνας μὲ δοξάρι,
'που πετᾷ ἐπὶ ἀέρος,
ποιὸς 'να ἦν', κὴ-ἀπὸ ποιὸ μέρος;
(Ἔρως)
» Κὴ-αὐτὸς ὅποιον κτυπήσῃ
ἠμπορεῖ πλειὰ να ἐλπίσῃ
'ς τὴν πληγή' του θεραπείαν,
ἢ κἂν ἄνεσιν κἂμμίαν;
(Μίαν)
» Πές με την γιανὰ τὴν μάθω,
που, ἂν τύχῃ καὶ τὸ πάθω
κἂν να ἦν' μικρὸς ὁ πόνος·
'πές την 'σ ὅλους μας συμφώνως·
(Φόνος)
» Ἀλλ' ὁ φόνος εἶν' τελεία
τῆς ζωῆς ἀπελπισία·
ἐγὼ ξεύρω μίαν ἄλλη,
ὁποῦ εἶνε πλειὸ μεγάλη.
(Ἄλλη;)
» Ἀρά γε δὲν ἔχει γνῶσι,
δὲν μπορεῖ γιάνα γλυτώσῃ,
ὅποιος πάντοτε προσέχει,
κὴ-ἀπ' τὸν ἔρωτα ἀπέχει;
(Ἔχει)
» Πλὴν μπορεῖ να τ' ἀποφύγῃ;
τέτοιοι βρίσκονται ὀλίγοι.
Πές με, ἔτυχες κἀνένα,
που να ἦν' εἰς τὸν λιμένα;
(Ἕνα)
» Καὶ αὐτὸν ἀπὸ τὰ βέλη
τοῦ τυφλοῦ μήτε τὸν μέλει;
Τ'όνομά του τὸ τσυρίζω,
πές με τον να τὸν γνωρίζω.
(Ῥίζο)

(1) Ὁ Ῥίζος οὗτος εἶνε ὁ πατὴρ τοῦ ἐφ' ἡμῶν διαπρέψαντος Ἰακώβου Ῥίζου τοῦ Νερουλοῦ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Ἠχὼ κωφεύουσα.

» Ἠχώ, πάντα ἕως τώρα σὲ ἐγνώρισα πιστή,
καὶ 'ς τὰ ἐρωτήματά μου μὲ ἀπόκρισιν σωστή.
(τί;)
» Πλὴν καὶ τώρα νὰ ἰατρεύσῃς μιὰ' καρδιὰ' εἶν' ὁ σκοπὸς,
ὁποῦ εἰς αὐτὴν τὰ πάθη κατοικοῦν ἀνελλιπῶς.
(πῶς;)
» Καὶ σκληρὰ τὴν κατακαίουν τόσαι φοβεραὶ πληγαὶ,
ὁποῦ πλειὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων ἀποροῦν αἱ ἀκοαί.
(αἴ;)
» Δός με κἂν παρηγορίαν, κάποιαν ἄνεσιν νὰ διῶ,
πρὶν τὸ φοβερὸν ποτῆρι τοῦ θανάτου καταπιῶ.
(ποιό;)
» Μὰ αἱ λέξεις 'που λὲς, εἶνε ἀπὸ νόημα γυμναί·
μήπως τάχα ἐκουφάθης, καὶ χρειάζονται φωναί;
(ναί)

Τοῦ Ἀλεξάνδρου Κάλφογλου.

» Ὦ τί χουριόζα συμφορά!
πνίγομ' ἀπάνου 'ς τὴν ξηρά!
'σὰν θάλασσα φουσκόνει
ἡ γῆ καὶ μὲ πλακόνει!
» Εἰς τὸν λιμένα ναυαγῶ,
καὶ κινδυνεύω νὰ πνιγῶ·
εἰς ἄκραν μιὰν γαλήνη
ἡ γῆ μὲ καταπίνει.
» Ὁ ἥλιος, φύσει πυρὸς,
σ' ἐμένα ἔγινε ψυχρὸς,
κὴ-ἀντὶ νὰ μὲ πυρώνῃ,
θαῤῥῶ πῶς μὲ παγώνει.
» Ζητῶ 'ς τὸν ποταμὸν νερὸν,
τὸν βρίσκω παρευθὺς ξερὸν,
ἀντὶ νεροῦ βρίσκ' ἄμμο·
'πέτε με τί νὰ κάμω.

» 'Σ τὴν θάλασσα πατῶ ξηρὰ,
βουνὰ καὶ δάση φοβερά·
χαράδι ποῦ νὰ πλεύση;
πανὶ ποῦ νὰ δουλεύση;
» 'Εμεταβλήθηκε τὸ πᾶν,
ὅλα ἀνάποδα μὲ πᾶν·
φαίνετ' ἀποστασία
πῶς εἶναι 'ς τὰ στοιχεῖα.
» Ὅλα ἐπάνω μου ὁρμοῦν,
καὶ τἄψυχα μὲ πολεμοῦν.
Λοιπὸν 'ς τὴν τύχη' μένει
ἡ κρίσις μου νὰ γένῃ.

Τοῦ αὐτοῦ.

» Ὅποια' πέτρα κὴ-ἂν σηκώσω
πρέπει 'να 'τὸ μετανοιώσω·
» Γιατὶ 'βρίσκω νέτο σκέτο
τῆς ψυχῆς μου τὸ σεκρέτο...
» 'Απὸ λόγου μου ταράζει,
καὶ 'Α μ ὰ ν ὅλο φωνάζει.
» Κὴ-ἀπ' τοὺς ἄλλους χάμνει χάζι
μήτε χἂν τοὺς χάμνει νάζι·
» Ὅταν ἔλθῃ εἰς ἐμένα,
δείχνει ἤθη χακιωμένα,
» Καὶ ἀγὺρ-μπασλῆκι κάμει,
καὶ σοχπέτι μὲ τὸ δράμι κτλ.

Τῆς Δόμνας Κατήγκως (;)

» Σφαῖρα, τάχα δὲν γυρίζεις καὶ σ' ἐμένα μιὰ' φορὰ',
νὰ χαρίσης, ἀντὶ πάθη, εὐτυχίαν καὶ χαρά';
» Φθάνει, φθάνει, εὐσπλαγχνίσου, δεῖξε μιὰ' μεταβολή·
γιατὶ ἡ ὀργή σου τούτη σούρδισε πάρα πολύ.
» Κάμε πλέον μερχαμέτι, μὴν ἀφήσης τὸ κορμὶ
νὰ 'ποθάνῃ εἰς τὰ πάθη, μὴ τὸ κάμης, σφαῖρα, μή.

Τοῦ Χατμάνου Κωνστάκη Καρατζᾶ.

» Μιὰ ὡραία βασιλεύει μεταξὺ τῶν γυναικῶν,
ὁποῦ κάθε ἕνας σκλάβος εἰς αὐτὴν ἔγιν' ἑκών.

» Ἔχει κάλλη, 'π' ὅταν λάμπουν, ἥλιος πλειὰ ποῦ 'να φανῇ;
ἂς ἀφήσω τὰ λοιπά της τὰ καλά, 'που 'ν' ἀφανῆ.
» Ἔχει καὶ τῆς Ἀφροδίτης τὰ δεσμά, 'που 'ν' ἀληθῆ·
τὰ θαῤῥοῦσ' ἁπλῶς θελίτσα, πλὴν αὐτὴ ποῦ νὰ λυθῇ;
» 'Σ ταῖς ἐληαῖς της τέτοιος σκλάβος εἶμαι, 'που γιὰ καθ' ἐληὰ
εἰς τὸν ἄθλιόν μου βίον βάλλω 'ς τὸ 'γιακᾶ' θελειά.
» Ὅποιος ὅμως 'ς τὴν σκλαβιάν μου πῶς τραβῶ κακὰ θαῤῥεῖ,
Λάθος ἔχεις, 'τὸν φωνάζω· αὐτὴ εἶνε καθαρὴ
» Βασιλεία, τῆς ὁποίας τὴν γλυκύτητ' ἂν γευθῇς,
ἀπ' τὸν νοῦν σ' αὐτὸ τὸ λάθος 'μπορεῖ τότε νάβγ' εὐθύς.
» Τόσον 'ξεύρω, πῶς διχός μου εἶναι ὁ χρυσοῦς αἰών,
γιατ' ἀμίμητον εἰς ὅλα ἡ θεά μου εἶναι ὄν.
» Ὅποιος ὅμως θελήσῃ νάλθῃ μὲ ἐμὲ μαζῇ,
ἂς ἠξεύρῃ πρὸς τοῖς ἄλλοις, πῶς ἐκείνη μ' αἷμα ζῇ.

Ὁποία σύγκρισις πρὸς τὸ ὡραῖον ἐκεῖνο τοῦ ἀγαπητοῦ Ταντελίδου:

» Εἰς τὴν ποίησιν μὲ εἶπες παραδόσου ἐπιμόνως·
τώρα μ' ἄφησες ν' ἀκούω τὰ πικρά μου ἔπη μόνος.

Ἢ τὸ ἄλλο τοῦ Κ. Καρασούτσα εἰς τὴν Ἠχὼ καὶ τὸν Νάρκισσον.

» Δι' ἓν της βλέμμα εἶδε τὸ πᾶν
ὁ Πάν.
» Συντρόφους ἔχει τὰ γλαυκὰ ἡ κόρη
Ὄρη
» καὶ τῶν σπηλαίων τὰς ἀγριωπὰς
ὀπάς·
» Εἶδε κ' ἐτρώθη· ἡ μορφὴ χαρίτων
Ἦτον.
» Κύπτει, καὶ αὕτη κύπτει· τῆς γελᾷ,
Γελᾷ.

Τοῦ Ἰακουμάκη Λαμπαδαρίου.

» Νὰ 'που πλειὰ ἀποφασίζω
'ς τὸ ἑξῆς νὰ ἐγλενδίζω,
» Ν' ἀφεθῶ ἀπὸ τὰ δέρτια,
νὰ πηγαίνω σὲ σοχπέτια,
» καὶ συχνὰ νὰ σεργιανίζω,
σὲ μετζλήσια νὰ γυρίζω,

» 'σ ἐξοχαὶς, σὲ πρασινάδαις,
  σὲ μπαγτσέδες, σὲ ζιμπάδες,
» κὴ-ὅπου σάζια 'ταιρειασμένα,
  εἰς τὴν μέσην νὰ κ' ἐμένα,
» μὲ τραγούδια σὐθδισμένα,
  σὲ μαχάμι ἁρμοσμένα.
» Καὶ τὰ μαῦρα πλειὰ θὰ 'βγάλω,
  ἀνοικτόχαρδα θὰ βάλω·
» καὶ στοχάζουμαι καὶ ἄλλο,
  νὰ πηγαίνω καὶ 'ς τὸ' μπάλλο,
» γιάνα δώση πλειὰ ὁ νοῦς μου
  ἀπ' αὐτοὺς τοὺς λογισμούς μου,
» νὰ ἐλθῇ 'ς τὴν πρώτη' στάσι',
  διὰ τῶν ἐχθρῶν τὴ' σχάσι.
» γιατὶ εἶν' ἀνοησία,
  καὶ μεγάλ' ἀστοχασία,
» διὰ ἕνα τέτοιο πρᾶμα
  νὰ χαθῶ 'γὼ ἐν τῷ ἅμα.
» Μήπως 'χάθ' ὁ κόσμος τώρα,
  καὶ δὲν βρίσκω πλέον χώρα;
» Τὴν ὑγείαν μου νὰ ἔχω,
  κὴ-ὅπου μ' ἀγαποῦν νὰ τρέχω.

Τῆς Λουδοῦς Ὑψηλάντη, καθ' ὃν καιρὸν (1778) ἦτον ὑπογία πάλιν σεφεριῶν καὶ πανούκλας.

» Ὅλο ἕνα μουσουμπέτι!
  ἀντὶς γιὰ γλυκὸ σοχπέτι,
» καὶ ἀντὶς διὰ μετζλῆσι,
  εἶν' μεγάλο σιπαρίσι·
» Μία φύλαξι' μεγάλη'
  (κὴ-ὅποιος τὴν βαστᾷ δὲν σφάλλει).
» Ὤχ! δὲν ἔχει πλέον χάλι
  μία τέτοια παραζάλη!
» Καὶ πανούκλαις καὶ σεφέρια,
  ἀνυπόφορα κεδέρια,
» Καὶ μεγάλα ἔζιέτια,
  ὅλο βάσανα καὶ δέρτια!

» Ποῦ κοῤῥεσπονδέντσα τώρα ;
  μάλιστα 'σ αὐτὴν τὴ' χώρα' ;
» Μόνον ἕνα γιὸλ-γκετσένι,
  καὶ αὐτὸ περνᾷ πηγαίνει.
» Ἔπληξα, ἀμὰν πλειὰ 'φέτος
  ἀπ' τὰ δέρτια αὐτὸ τὸ ἔτος ! κτλ.

Καὶ . . . τέλος πάντων :

» Γκιουλλὲρ ἀτσιλὺ γκιμπὶ, μπουλμποὺλ οὐγιουγιὰ χαλμίς·
  Τρέχω 'τὸ ῥωτῶ, μὲ λέγει· 'φέτο 'δὲν λαλοῦμ' ἐμεῖς.
» Νίτσουν, εἶ μουργὶν μελὴκ, νίτσουν σοϊλεμὲζ ὀλδούν ;
  Χαχκικὰτ, ὅσοι βαστοῦνε, λέγει ὅτ' ἔτσι καταντοῦν.

Καὶ ταῦτα πάντα ἤρεσκον, εὐδοκίμουν, ἀπεστηθίζοντο, ἐτραγῳδοῦντο, ἀντεγράφοντο! οἱ δὲ ποιηταὶ αὐτῶν ἀντημείβοντο, ἐπευφημοῦντο, ἦσαν περιζήτητοι· πόσα ῥόδινα χείλη 'δὲν 'τοὺς ἐμειδίασαν; πόσοι ὡραίων ὀφθαλμοὶ 'δὲν 'τοὺς ἐκρυφοχαιρέτησαν; διότι πᾶσα ἐποχὴ ἔχει τὰ θέλγητρά 'της, τὸ πνεῦμά 'της, τοὺς ἐποποιούς 'της.

'Αλλ' ἡ ΚΠ εἶνε, καθὼς εἴπομεν ἤδη καὶ ἀλλοῦ, τῆς Χαλάνης ὁ Πύργος, καὶ ἐν αὐτῇ λαλοῦνται δεκατέσσαρες γλῶσσαι. Τίς ἔχει τὴν ὑπομονὴν 'να ἀναγνώσῃ τὸν κατάλογον αὐτῶν; καὶ μάλιστα καθ' ὅσον οὔτε χρησιμεύουσιν αἱ πλεῖσται εἰς τὰς καθημερινὰς μετ' ἀλλλων σχέσεις τῶν κατοίκων, λαλούμεναι κυρίως ἐν τῷ Πέραν μόνον καὶ μεταξὺ μόνων τῶν ὁμοεθνῶν. 'Δὲν εἶν' ἀνάγκη λοιπὸν 'να μακρηγορήσωμεν περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ 'να ἀναφέρωμεν μόνον τὰς κυριωτέρας, καὶ αὗταί εἰσι, μετὰ τὴν 'Αρμενικὴν καὶ 'Εβραϊκὴν, ἡ Βουλγαρικὴ, ἡ Βλαχικὴ, ἡ Σερβικὴ καὶ ἡ 'Αλβανικὴ.

'Η 'Αρμενικὴ, πολυσύμφωνος καὶ τραχεῖα, διαιρεῖται, καθὼς ἡ 'Ελληνικὴ καὶ Σθλαβονικὴ, εἰς γραφομένην καὶ λαλουμένην, δηλαδὴ εἰς τὴν κοινὴν καὶ τὴν τῶν βιβλίων, τὴν ὁποίαν οἱ σοφοὶ τοῦ ἔθνους θεωροῦσιν ὡς προκαταχλυσμαίαν. 'Η λαλουμένη αὐτῶν γλῶσσα ὑποδιαιρεῖται πάλιν εἰς διαφόρους τοπικὰς διαλέκτους, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μᾶλλον καθαρεύουσα ξενικῶν ἰδιωτισμῶν καὶ λέξεων εἶνε ἡ λαλουμένη ἐν ΚΠ, εἰς τὴν ὁποίαν γράφονται καὶ αἱ ἐφημερίδες 'των, ἐκδιδόμεναι ἐν ΚΠ, αἱ μὲν 'Αρμενιστὶ, αἱ δὲ Τουρκιστὶ, καθὼς καὶ βιβλία Τουρκικὰ, δι' 'Αρμενικῶν ὅμως χαρακτήρων, ὡς εὐαναγνωστοτέρων.

'Η 'Εβραϊκὴ εἶνε καθὼς εἴπομεν, ἡ Πορτογαλλικὴ διεφθαρμένη. 'Αλλὰ διὰ τὸ Συναγώγιον καὶ τὰς προσευχάς 'των ἔχουσι τὴν ἀρχαίαν ἐθνικὴν

αὐτῶν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ὅμως ὀλίγοι καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἐννοοῦσι καὶ πολὺ ὀλιγώτεροι γράφουσι καθὼς πρέπει.

Ἡ Βουλγαρικὴ, διάλεκτος τῆς Σλαβικῆς, λαλεῖται καθ' ἅπασαν σχεδὸν τὴν Θράκην, καὶ εἶνε γνωστὸν ἤδη πόσαι προσπάθειαι καταβάλλονται ἀπό τινων ἐτῶν πρὸς καλλιέργειαν αὐτῆς ὑπὸ τῶν βουλομένων ἐπὶ σκοπῷ προσηλυτισμοῦ 'ν' ἀποσπάσωσι τὸ ἀδελφὸν καὶ ὁμόδοξον τοῦτο ἔθνος ἀπὸ τῶν κόλπων τῆς μιᾶς μητρὸς Ἐκκλησίας, ἥτις 'τὸ ἐρώτισε καὶ 'τὸ ἐγαλακτοτρόφησε διὰ τοῦ ἀδόλου γάλακτος τῆς πίστεως ἐπὶ τόσους αἰῶνας.

Ἡ Βλαχικὴ, μίγμα Λατινικῆς καὶ Σλαβικῆς μετά τινων λέξεων Ἰλλυρικῶν, λαλεῖται ἐν ταῖς ἐπέκεινα τοῦ Δουνάβεως ἡγεμονίαις, διεφθαρμένη δὲ καὶ ὑπὸ τῶν λεγομένων Τζιντζάρων ἢ Κουτσοβλάχων. Ἂς εὐχηθῶμεν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς Ῥουμούνους 'να τὴν χαίρωνται, ἀφ' οὗ τὴν προτίμησαν τῆς Ἑλληνικῆς! ἀλλ' ἂς ἀφήσωσι καὶ αὐτοὶ ἡμᾶς 'να παρακαλῶμεν τὸν Θεὸν τῶν πατέρων μας εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τοῦ Ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Καθεὶς τὸ ἰδικόν του: Ἡμεῖς τὸν Ὅμηρον καὶ τὸν Σοφοκλέα καὶ Δημοσθένην· αὐτοὶ τὸν Γραιτσουλέσκον καὶ Ἀριτσέσκον των· οὐδεὶς φθόνος!

Ἡ Σλαβικὴ λαλεῖται, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον καθαρεύουσα, ὑπὸ τῶν Σέρβων, Βόσθνων, Ἐρζεγοβινίων καὶ Μαυροβουνιωτῶν.

Ἡ δὲ Ἀλβανικὴ ἢ Σκίπ, διαιρουμένη εἰς τέσσαρα τοπικὰ ἰδιώματα, ἔχει σχέσιν καὶ μετὰ τῆς Λατινικῆς καὶ μετὰ τῆς Σθλαβονικῆς καὶ μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς, ἀλλὰ βάσις αὐτῆς εἶναι φαίνεται ἡ ἀρχαία Ἰλλυρικὴ, διάλεκτος τῆς Ἰνδογερμανικῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Φιλολογία.

ΟΥΔΕΝ ζωγραφίζει ἀκριβέστερον ὁποιονδήποτε λαὸν παρὰ τὴν φιλολογίαν 'του, καὶ, ἐὰν, κατὰ τὸν Βυφφῶνα, « Ὕφος λόγου ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος (Le style c' est l' homme) », ὀρθότατα δύναταί τις 'να εἴπη ὅτι « τὸ λεκτικὸν ὕφος ἔθνους ἐστὶ τὸ ἔθνος αὐτό ». Ἀλλ' ἴσως πολλοὶ τῶν παρ' ἡμῖν νέων, ἀκούοντες Φιλολογίαν Τουρκικὴν, νομίσωσιν ὅτι εἰρωνεύομαι, καὶ τοῦτο 'δέν μοι φαίνεται παράδοξον· διότι, ὡς πρὸς τὴν

Τουρκίαν, εὑρίσκονται καὶ αὐτοί, καθὼς οἱ πλεῖστοι τῶν Εὐρωπαίων, εἰς τοσαύτην ἄγνοιαν, ὥστε γνωστότερα εἶν' αὐτοῖς τὰ ἤθη τῶν Οὐρόνων καὶ Σαμοϊέδων παρὰ τὰ τῶν γειτόνων καὶ συνοίκων καὶ συμπατριωτῶν αὐτῶν Τούρκων.

; Ἔχουσι λοιπὸν οἱ β ά ρ β α ρ ο ι οὗτοι φιλολογίαν; Ἔχουσι, Κύριοι, μάλιστα! καὶ ὁ σοφὸς Ἀντοῖφης Γκαλλάνδος, ὁ μεταφραστὴς τῶν Ἀραβικῶν μύθων τῆς Χαλιμᾶς, δὲν ἐδίστασε 'να δημοσιεύσῃ ὅτι οἱ Τοῦρκοι δὲν ὑποχωροῦσι κατ' οὐδὲν, ὡς πρὸς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν φιλολογίαν, οὔτε εἰς τοὺς Ἄραβας, οὔτε εἰς τοὺς Πέρσας (1). Ἀπόδειξις δὲ τῆς ἀβρότητος τοῦ πνεύματος αὐτῶν εἶνε ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν παρ' αὐτοῖς ποιητῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκατατάττονται καὶ ἕνδεκα Σουλτάνοι, ὧν οἱ διασημότεροι εἶνε ὁ Μεχμὲδ Β', ὁ Σουλεϊμὰν Α', ὁ Σελὴμ Α', ὁ Μουρὰδ Δ' καὶ ὁ Σελὴμ Γ'. Ἀλλὰ καὶ γυναῖκες ποιήτριαι διεκρίθησαν μεταξὺ τῶν Ὀθωμανίδων, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν Μιχρὶ, τῶν Ζεϊνὲμπ, τῶν Ζιδχὶ, τῶν Ἀμπεδουλλὰχ, τῆς Λεϊλὰ (2) κλπ. διαπρέπουσιν ἐν τῇ ποιητικῇ τῶν Ὀθωμανῶν χορείᾳ.

Ἀλλὰ μὴ νομίσῃ τις διὰ τοῦτο ὅτι ἡ ποίησις τῶν Ὀθωμανῶν ὁμοιάζει τὴν ποίησιν τοῦ Ὁμήρου καὶ Καλλιμάχου, οὔτε τὴν τοῦ Ὀβιδίου καὶ Τερεντίου, καὶ πολὺ ὀλιγώτερον τὴν τοῦ Βολταίρου καὶ Ῥακίνα. Ὅσον δὲ περὶ τῶν πεζῶν, ταῦτα δὲν παραβάλλονται, ὄχι πρὸς τὰ ἀθάνατα ἔργα τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Θουκυδίδου, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Τακίτου, τοῦ Σαλλουστίου, τοῦ Βυφφῶνος, τοῦ Μοντεσκίου κτλ., ὄχι πρὸς τὴν Γραφὴν, τῆς ὁποίας, ἐκτὸς τῆς θειότητος τῶν ἐννοιῶν, ὑπερτερεῖ κατὰ πολὺ καὶ ἡ ποίησις καὶ τὸ ὕφος, ἀποτελοῦσα πρωτότυπόν τι καὶ δημιουργικὸν εἶδος, ἀλλ' οὔτε πρὸς εὐμέθοδα Λεξικὰ, τῶν ὁποίων σπανίως ἔχουσι τὴν ἀκρίβειαν.

» Τοὺς Ἕλληνας, τοὺς Λατίνους καὶ τοὺς Εὐρωπαίους συγγραφεῖς διακρίνει ἡ μέθοδος ; ἡ τῶν ἰδεῶν συνέπεια, ἡ λογικὴ ἀνάπτυξις τῶν ἰδίων ἔργων, τὸ γόνιμον ἐκεῖνο καὶ ἐπ' ἄπειρον ἀχανὲς τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν τύπων, δι' ὧν ἕκαστος αὐτῶν, ἀποτελῶν ἰδιάζοντα χαρακτῆρα, μονοῦται καὶ γίνε-

---

(1) Galland, preface de la Bibliothèque Orientale de D' Herbelot. Ἴδε καὶ Servan de Sugny, la Muse Ottomane, Genève, 1853. Frederic de Diez, Denkwürdigkeiten von Asien, Berlin, 1815. De Hammer, Geschichte des Osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit, mit einer Blüthenlese auss zweitausend zweihundert dichtern, 4 vol. in 8. Καὶ ἐπὶ πᾶσι τὴν ὑπὸ τοῦ Λατιφῆ καὶ Ἀασεὶκ βιογραφίαν τῶν Τούρκων ποιητῶν, μεταφρασθεῖσαν εἰς τὸ Γερμανικὸν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Chabert καὶ ἐκδοθεῖσαν τῷ 1810 ἐν Ζυρίχῃ.

(2) Ἡ σύγχρονος ἡμῶν αὕτη Ὀθωμανὴ ποιήτρια εἶνε θεία τοῦ Φουὰδ-πασσᾶ.

-ται δημιουργὸς εἰς τὸ εἶδός 'του. Τοὺς 'Ασιανοὺς, ἐκ τοῦ ἐναντίου, συγγραφεῖς χαρακτηρίζει ἡ ἔλλειψις ἐννοιῶν καὶ μεθόδου, ἡ ἀφ' ἑνὸς εἰς ἕτερον ἀντικείμενον παιδαριώδης τοῦ πνεύματος μεταπήδησις, ὡς ἐὰν ἤθελε 'να στηρίξῃ ἐπὶ τοῦ χάρτου τὰς διαφευγούσας ἐντυπώσεις ἐνυπνίου. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Κχοὺρ-ἂν, ἡ θαυμαζομένη αὕτη παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς διὰ τὸ ἀμίμητον αὐτῆς ὕφος βίβλος, εἶνε τόσον ἀνακόλουθον, ὥστε, ἵνα ἐξαγάγῃ τις ἀπ' αὐτοῦ τι ἐπιδεκτικὸν ἀναλύσεως, πρέπει, καθὼς 'τὸ ἔκαμε σοφός τις 'Ασιανοδίφης, ὁ Κ. Garcin de Tassy, 'να συναθροίσῃ εἰς νέα κεφάλαια τὰ εἰς πάσας τοῦ βιβλίου τὰς σελίδας ἐῤῥιμμένα ὅπως ἔτυχεν ἐδάφια».

» Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὰ ποιήματα τοῦ Χαφὶζ καὶ τοῦ Σααδῆ ἐνθυμίζουσιν ἐνίοτε τὰ πλέον αὐτοσχέδια ἔργα τοῦ 'Ωρατίου· ἀλλ' ὁποία ἀπόστασις μεταξὺ τῆς βαθείας φιλοσοφίας καὶ τῆς δηκτικῆς ζωηρότητος τοῦ 'Ρωμαίου καὶ τῶν παιδαριωδῶν ἀθυρμάτων τῶν ποιητῶν τῆς Περσίας! Τὰ ὁποῖα ἐν γένει 'δὲν ὑποφέρονται, εἰμὴ μόνον διὰ τὸ ὡραῖον μέτρον τῆς γλώσσης τοῦ Κχοὺρ-ἂν καὶ τῆς ἡδυτάτης ἁρμονίας τοῦ ἰδιώματος τῶν Περσῶν καὶ τῶν Τούρκων. 'Ηδύνεταί τις 'να 'τὰ ἀκούῃ, ἀλλ' ἀδύνατον 'να 'τὰ ἀναγνώσῃ· ἐὰν δὲ 'τὰ μεταφράσῃ, καταστρέφει ἅπαν αὐτῶν τὸ θέλγητρον. Τοῦτο δὲ, διότι οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς εἶνε, καθὼς εἴπομεν, πρωτότυποι· οἱ δὲ τῆς 'Ασίας, μιμηταί· καὶ τοῦτο 'δὲν εἶν' ἀποτέλεσμα παρακμῆς, ἀλλ' ὑπῆρξε, καθὼς φαίνεται, ἀείποτε. 'Ανάγνωθι πάντας τοὺς ποιητὰς, Πέρσας τε καὶ Τούρκους· 'δὲν θέλεις ἴδῃ παρὰ ἀηδόνας, ῥόδα καὶ νέους οἰνοχόους. Τὴν πρώτην φορὰν τὸ ποίημα, διὰ τὸ καινοφανὲς, ἴσως σὲ προσηλώσῃ· τὴν δευτέραν θέλει σοὶ φανῇ μονότονον· τὴν τρίτην θέλεις προσοχθίσῃ».

'Αναντιῤῥήτως ὅμως οἱ Πέρσαι κατέχουσι τὴν πρώτην μεταξὺ τῶν 'Ασιανῶν ἐθνῶν θέσιν, λόγῳ ποιήσεως καὶ φιλολογίας, διὰ τὴν ζωηρὰν καὶ νεάζουσαν, οὕτως εἰπεῖν, αὐτῶν φαντασίαν. Μεταξὺ δὲ τῶν πολυαρίθμων αὐτῶν ποιητῶν διακρίνεται ὁ περιώνυμος ἠθικολόγος Σααδῆ, ἀκμάσας περὶ τὰ 1175 μ. Χ. Μεταξὺ δὲ τῶν ἁπάντων αὐτοῦ, ἅτινα ὑπὸ τῶν Περσῶν ὀνομάζονται τιμητικῶς Ν ε μ ε χ δ ά ν ι σ ο υ α ῤ ῥ ά (ἁλατοδοχεῖον τῶν ποιητῶν), διαπρέπει ἰδίως τὸ θελκτικὸν Γ χ ι ο υ λ ι σ τ ά ν, πολύχρωμος ἀληθῶς ἀνθοδέσμη, περιέχουσα χαριέντως παρυφασμένα διὰ τῆς ποικιλίας τοῦ πεζοῦ λόγου καὶ τῆς ποιήσεως, πολιτικὰ, ἠθικὰ, φιλοσοφικὰ καὶ ἱστορικὰ ἀποφθέγματα καὶ ἀνέκδοτα, πρὸς πᾶσαν τοῦ βίου χρῆσιν. Ἕτερον, ἐπίσης ὡραῖον, πόνημα τοῦ χαριεστάτου τούτου ποιητοῦ εἶνε τὸ Μ π ο σ τ ά ν.

'Εν γένει δὲ, τὸ 'Ασιανὸν ὕφος εἶνε βεβιασμένον, ἐπιτετηδευμένον, φυκιασιδωμένον, οὕτως εἰπεῖν, διὰ παρισώσεων, παρηχήσεων, ἀντιθέσεων, ὅλων τῆς σοφιστικῆς ῥητορείας τῶν κομψευμάτων, ὡς γραῖα κόρη, προσ-

παθοῦσα 'να συγκρύψῃ διὰ ψιμμυθίου τὰς ῥυτίδας 'της. Τοιοῦτος εἶνε πρὸ πάντων ὁ Χαριρῆ. Ἀλλὰ τὸ κυριώτερον αὐτῶν κάλλος εἶνε αἱ μεταφοραὶ καί, συχνότερον ἀκόμη', τὰ λογοπαίγνια. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ μετάφρασις τῶν Ἀσιατικῶν ἐν γένει ποιημάτων εἶνε περιττὴ ἢ ἀδύνατος. Παράδειγμα: Ὁ μέγας ποιητὴς τῶν Ὀθωμανῶν Μπαχῢ, ἐκθειάζων τοὺς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Σουλεϊμάνου ἀνακαινισθέντας ἀγωγοὺς τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος, ἐποίησε τὸν ἑπόμενον στίχον :

» Ὁ γνωρίζων τὴν ἀξίαν τοῦ ὕδατος, τὴν ἀξίαν τοῦ
» ἀκινάκου, κτίζει ὑδραγωγεῖα καὶ ὀχετεύει τὸ ὕδωρ
» διὰ χιλίων καμαρῶν ἄχρι τῆς καρδίας τῆς πόλεως«.

Τί πεζότερον, ἤθελεν εἴπῃ τις, τί ἀσημαντότερον τῆς ἰδέας ταύτης; Καὶ ἐν τοσούτῳ εἰς τὸ Τουρκικὸν ὁ στίχος θαυμάζεται διὰ τὸ ποιητικὸν κάλλος 'του· διατί; διότι περιέχει χαριέστατον λογοπαίγνιον καὶ μεταφορὰν ὅλως Ἀσιατικήν, συνισταμένην εἰς τὴν λέξιν Κ ε μ έ ρ, σημαίνουσαν καὶ καμάραν καὶ ζώνην, ἑπομένως τὸ ὕδωρ, παραβαλλόμενον πρὸς τὸ ζωννύμενον ξίφος, διελαύνεται μέχρι τῆς καρδίας τῆς πόλεως. Tiré par les cheveux, θέλει εἴπῃ, ἀνυψῶν τοὺς ὤμους, ὁ Γάλλος, καὶ ἴσως ἔχει δίκαιον· ἀλλ' οὐχ ἧττον τοιοῦτος εἶνε ὁ χαρακτὴρ καὶ τοιοῦτον τὸ πνεῦμα τῆς Τουρκικῆς γλώσσης· χάριν δὲ τῶν μεταφορῶν, πρὸς οὐδεμίαν ὑπερβολὴν ἀποδειλιᾷ ὁ Ὀθωμανὸς ποιητής. » Ὁ θρόνος τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν εἶνε ὁ ἐναβολεὺς (τὸ ζεγγί) τοῦ Οὐρανοῦ. »Αἱ στιγμαὶ τῆς γραφῆς τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ ὁμοιάζουσι τοὺς ἀπλανεῖς ἀστέρας.

Τὸ πομπῶδες καὶ παρένθυρσον τῶν πλειοτέρων Τουρκικῶν ποιημάτων χαρακτηρίζει ἰδίως τὰς ἐπὶ τῶν Σουλτανικῶν κτιρίων ἐπιγραφάς. Ἐξαίρεσιν δὲ τοῦ κανόνος τούτου κάμνει, διὰ τὴν ἁπλότητα καὶ συντομίαν 'της, μόνη ἴσως ἡ ἐπιγραφὴ τῆς πρὸ τοῦ Μπάμπ-ὑ-χουμαγιοὺν κρήνης. Ἀλλὰ διατί; διότι ποιητὴς αὐτῆς εἶνε αὐτὸς ὁ τῆς κρήνης κτίτωρ Σουλτάνος.

» Ἡ κρήνη σοὶ λέγει τὴν ἡλικίαν 'της ἐν τοῖς στίχοις τούτοις τοῦ Σουλτὰν - Ἀχμὲδ (1)·
» Διαβάτα, ἄνοιξον τὸ κλεῖθρον τῆς καθαρᾶς καὶ διαυγοῦς ταύτης πηγῆς, ἥτις οὐδέποτε στερεύει,
» καὶ δεήθητι τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ Σουλτὰν - Ἀχμὲδ «.

(1) Διὰ τοῦ λεγομένου Χρονογράμματος, ἀριθμητικοῦ τινος τρόπου τῆς θέσεως καὶ γραφῆς τινῶν γραμμάτων τοῦ στίχου.

Ἀνάγνως ἔπειτα τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ ἐν Βελιγραδίῳ Μπενδίου, τὴν πρὸς τιμὴν τοῦ κτίτορος αὐτοῦ Σουλτὰν - Μαχμοὺδ τοῦ Β', καὶ θέλεις ἐννοήσῃ τί διαφέρει ποιητοῦ χαμαιζήλου καὶ μισθωτοῦ ποιητὴς βασιλεὺς, τί διαφέρουσι τὰ ὑπομνήματα τοῦ Καίσαρος καὶ τοῦ Ναπολέοντος τῶν τοῦ Benserade καὶ Voiture.

Ἐπίσης ἁπλῆ καὶ σύντομος ὅσον καὶ ὡραία εἶνε καὶ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ τάφου τοῦ Σουλτὰν - Σελὴμ Α' :

» Ἐν ἔτει 926 ὁ Σελὴμ μετέβη εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν,
» ἀφεὶς τὴν ἐγκόσμιον τῷ Σουλεϊμάν «.

Ἐν γένει δὲ, ὁ στόμφος καὶ ἡ ἐπίδειξις εἶνε τὸ κυριώτερον πλεονέκτημα τῶν Ἀσιατικῶν, καθὼς φορεμάτων, οὕτω καὶ γραμμάτων καὶ πάσης ἁπλῶς ἐπισήμου πράξεως. » Διατί τὸ τζαμίον μου ἔχει ἐννεακόσια ἐννενήκοντα ἐννέα παράθυρα, καὶ οὐχὶ χίλια σωστά « ; ἠρώτησεν ὁ Σουλτὰν - Σελὴμ Α' τὸν ἀρχιτέκτονα αὐτοῦ Χριστόδουλον (1), ἀφ' οὗ ἐπεσκέφθη τελειωθὲν τὸ ἐν Ἀδριανουπόλει ὑπ' αὐτοῦ οἰκοδομηθὲν τζαμίον. » Διότι ἐμφαντικώτερον εἶνε, ἀπεκρίθη ὁ Χριστόδουλος, 'ν' ἀποκριθῇ τις, ἐρωτώμενος, ὅτι τὸ τζαμίον ἔχει ἐννεακόσια ἐννενήκοντα ἐννέα (δοκοὺζ - γιοὺζ δοκουζὰν δοκοὺζ) παράθυρα, παρὰ χίλια (μπίν) «. Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο ἀρκεῖ 'να ἐξηγήσῃ τί ἐννοοῦσιν οἱ Ὀθωμανοὶ ὕψος λόγου καὶ μεγαληγορίαν.

Ἀλλὰ τῆς Ἀσιατικῆς μεταφορᾶς καὶ ἀλληγορίας ὁ πλοῦτος διαλάμπει ἰδίως ἐν ταῖς ἐπιτυμβίοις τῶν Τούρκων ἐπιγραφαῖς, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸ πλεῖστον ὁμοιάζουσι.

» Τὸ πτηνὸν τῆς καρδίας μου ἀπέπτη ἀπὸ τοῦ κλωβίου 'του κτλ.
» Ἡ μέλισσα, ἀφ' οὗ περιέπτη τὰς ἀνθισμένας πορτογαλλέας,
» εἰσῆλθεν εἰς τὸ οὐράνιον σίμβλον κτλ.
» Τὸ ἄνθος, ἀφ' οὗ ἐστόλισε πρὸς ὀλίγον τοὺς ἀνθῶνας τοῦ κόσμου τούτου, μετεφυτεύθη εἰς τὸν παράδεισον τῆς αἰωνιότητος κτλ. (2).

Ἐνίοτε τὰ ἐπιτύμβια εἶν' ἐντελῶς πεζὰ καὶ ἱστορικά. Ἐπὶ τοῦ τάφου, παραδ. χάριν, τοῦ διαβοήτου Ἀλῆ - πασσᾶ τῆς Ἠπείρου (3) ἀναγινώσκεται : » Ἐνθάδε κεῖται ὁ περίφημος Τεπεδελενλῆ-Ἀλῆ-πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων,

(1) Ἴδε σελ. 577 τοῦ Α' Μέρους. (2) Ἴδε καὶ σελ. 604 τοῦ Α' Μέρους. (3) Ἴδε σελ. 335 τοῦ Α' Μέρους.

» ὅς τις πεντήκοντα κατὰ συνέχειαν ἔτη ἠγωνίσθη ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας » τοῦ Μωρέως (!!!) «.

Ἀλλὰ τίς δύναται 'ν' ἀρνηθῇ τὴν χάριν καὶ τὴν ἀκρίβειαν συνάμα τῆς εἰκόνος τῆς ΚΠ, παραβαλλομένης ὑπὸ τῶν Τούρκων πρὸς ἀδάμαντα δεδεμένον μεταξὺ δύω σμαράγδων καὶ δύω σαπφείρων; Καὶ ὅταν ὁ ποιητὴς Χαφὶζ λέγῃ περὶ τῆς ἐρωμένης 'του, ὅτι » οἱ δακρύβρεκτοι ὡραῖοί 'της ὀ- » φθαλμοὶ ὁμοιάζουσι τὸ ἴον κάθυγρον ὑπὸ τῆς πρωϊνῆς δρόσου «, λαλεῖ γλῶσσαν ἐννοουμένην ὑπὸ παντὸς λαοῦ καὶ πάσης καρδίας αἰσθανομένης.

Ἄλλο τι παρατηρήσεως ἄξιον εἶνε ὅτι ἕκαστος λαλῶν ἐκφράζεται κατὰ τὸ ἐπάγγελμά του. Ἐν τῷ περὶ Γενιτσάρων συγκροτηθέντι τῷ 1826 συμβουλίῳ τῶν Οὐλεμᾶ, ἐρωτηθεὶς ὁ Χχεκκὶμ-πασης, ἀπεκρίθη: » Ἡ νόσος » εἶνε βαρεῖα· τὸ διεφθορὸς αἷμα ἀνέτρεψε τὴν οἰκονομίαν τοῦ κοινωνικοῦ » σώματος. Εἰς τὴν περίστασιν ἄρα ταύτην πρέπει 'να μεταχειρισθῇ τις τὸ » νυστέριον τῆς φρονήσεως. « Ὁ Φουὰδ - πασσᾶς ἐσπούδασε, νέος ἔτι, τὴν ἰατρικήν. Ἰδοὺ λοιπὸν τί ἔλεγε, συνομιλῶν ποτὲ μετά τινος Εὐρωπαίου, παρατηροῦντος αὐτῷ τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς Τουρκίας: » Γινώσκω » τὴν Τουρκίαν κάλλιον παντὸς ἄλλου· ἐξήτασα καὶ ἐστηθοσκόπησα αὐτήν, » καὶ ἰδοὺ ποῖον εἶνε τὸ ἐξαγόμενον τῆς ἰατρικῆς μου ἐρεύνης: εἴμεθα κατὰ » βάθος σῶμα ὑγιὲς καὶ εὔρωστον, καὶ 'δὲν πάσχομεν οὐδεμίαν ὀργανικὴν » νόσον· ἀλλά, συγχωρήσατέ μοι τὴν ἔκφρασιν, πάσχομεν λέπραν (ψώραν), » καὶ 'δὲν ἔχομεν θειάφιον διαθέσιμον (1) «.

Ἀξιοπαρατήρητοι εἶνε καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ πολλῶν Τουρκικῶν συγγραμμάτων. Πραγματεία τις, φέρ' εἰπεῖν, τοῦ ποιητοῦ Ἰαχγιᾶ, τοῦ ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Σουλεϊμάνου, ἐπιγράφεται Σ σ ὲ χ ρ ἐ ν γ κ ὶ ζ (πόλεως ἐπανάστασις), εἶνε δὲ ἁπλῶς περιγραφὴ τῶν τῆς ΚΠ καλλονῶν. Πολλάκις δὲ ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βιβλίου οὐδεμίαν ἔχει ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ περιεχόμενον, καὶ εἶν' ἀνάγκη 'να μαντεύσῃ τις τὴν αἰτίαν. Τὸ Λεξικόν, λόγου χάριν, τοῦ Μεχμὲδ Δαούδ-ζαδὲ, ἀποθανόντος τῷ 1618, ἐπιγράφεται Λ α κ ὶ τ (ἀνευρεθὲν παιδίον), ἴσως διότι περιέχει διορθώσεις τινὰς τοῦ Ἀραβικοῦ Λεξικοῦ τοῦ Τζεβχερῆ.

» Αἱ παροιμίαι εἶνε, λέγουσιν, ἡ φιλοσοφία τοῦ λαοῦ· καὶ ἀληθῶς ἐν αὐταῖς διακρίνει τις τὸ πνεῦμα τοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον 'τὰς δημιουργεῖ. Οἱ δὲ Ἀσιανοί, ὡς λαὸς ἐξόχως προσκείμενος εἰς τὰς μεταφορὰς καὶ τὰ σύμβολα, συνέτεμε πολλοὺς τῶν μύθων εἰς παροιμίας, τὰς ὁποίας διὰ τοῦτο

(1) Ἀνάγνωθι καὶ τὸ ἔγγραφον τοῦ διορισμοῦ τοῦ Σουκουρεττσήμπαση, καθὼς καὶ τὴν ἐπιτύμβιον ἐπιγραφὴν τοῦ Χουσεΐν-πασᾶ, ἐν σελ. 35 καὶ 304 τοῦ Α' Μέρους.

καταλλήλως ἤθελέ τις ὀνομάσῃ ἐπιμύθια. Πολλὰς τῶν παροιμιῶν τούτων μεταχειριζόμεθα, ἐξελληνίσαντες καὶ ἡμεῖς. Τῶν Τουρκικῶν παροιμιῶν (Ζουρούμπι-ἐμσὰλ, ὅθεν τὸ κοινῶς Μ α σ ὰ λ) αἱ πλεῖσται εἰκονίζουσι τὰ ἀσιατικὰ ἤθη καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ φέρεσθαι τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ περιέχουσιν ἐνίοτε ὁλόκληρον πολιτικὴν ἢ ἱστορικὴν θεωρίαν. » Τζεβὰμπ-οὺλ ἐσεφίχχῃ σουκιοὺτ οὺν «. Ἀπόκρισις πρὸς ἄφρονά ἐστιν ἡ σιωπὴ, (παραβαλλόμενον πρὸς τὸ τοῦ Σολομῶντος: » Μὴ ἀποκρίνου ἄ-» φρονι κατὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ) «. » Οἱ Βασιλεῖς ἔχουσι τὰς χεῖρας » μακράς «· δηλ. ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ἐκτείνεται πανταχοῦ· ἀλλ' ἡ παροιμία ἐνθυμίζει παρ' αὐτοῖς ὄχι μόνον τὸν μακρόχειρα Ἀρταξέρξην (Ἀρδεσσὶρ διρὰζ δὲστ), ἀλλὰ καὶ τὸν Σουλτὰν-Ὀσμὰν Α', τοῦ ὁποίου αἱ χεῖρες ἦσαν ὑπὲρ τὰ γόνατα, δ ι ζ ι ν δ ὲ ν ἀ σ σ ι ρ ὶ, κατὰ τὸν (Σσαμαὶλ-ναμέν). » Ἐὰν ἔχῃς φίλον καμηλάρην, κάμε ὑψηλὴν τῆς οἰκίας σου τὴν θύραν (αἱ μετὰ τῶν μεγάλων σχέσεις ἀπαιτοῦσι καὶ δαπάνην μεγάλην)«. »Κελὰμ οὺλ μουλοὺκ, μουλοὺκ οὺλ κελὰμ (ὁ λόγος τοῦ βασιλέως ἐστὶ βασιλεὺς τοῦ λόγου«, παραβαλλόμενον πρὸς τὰ βύσσινα ῥήματα) « κλπ.· ἄλλων ἡ χάρις καὶ τὸ εὐμνημόνευτον συνίσταται εἰς συστοιχίας καὶ ὁμοιοτέλευτα καὶ παιγνηγορίας· ὅλων δὲ ἐν γένει τὸ κυριώτατον προτέρημα εἶνε ἡ συντομία καὶ τὸ βιωτικῶς πρακτικόν. » Ἀχμάζ-σα δαμλὰρ (ἂν δὲν τρέχῃ στάζει)· » Σὲλ γκιδὲρ, κοὺμ καλὺρ (τὸ ῥεῦμα διαβαίνει, κ' ἡ ἄμμος διαμένει)· » Μπὶρ γιὰρ γικχυλὶρ, μπὶρ γιὰρ γιαπυλὶρ (ἡ μία ὄχθη κρημνίζεται, καὶ ἑτέρα σχηματίζεται)· » Ἀκχὶλ γιαστὰ δεὶλ, μπαστὰ διρ (» Πολιὰ δέ ἐστι φρόνησις ἀνθρώποις «, Σοφ. Σολομ.)· » Σαττσὺ οὐζοὺν, ἀκλὺ κχισὰ (μακρυὰ μαλλιὰ, κοντὰ μυαλά)· » Ἀαρὶφ ὁλᾶν, ἀγγνασὶν (ὁ νοῶν νοείτω)· » Τσαμουρὰ τὰς ἀτὰν τσαμουρλανὴρ (»μετὰ στρεβλοῦ διαστρέψεις«)· » Νὲ βερίρσαν ἐλὶν-ἰλε, ὅ γκιδὲρ σενὶν ἰλε (ὅ,τι δῷς χειρὶ τῇ σῇ, τοῦτο ἀπέρχεται σὺν σοί)· » Βέρμεϊντζε μααμπουδ, νὲ εἶλεσὶν Μαχμούδ. »Μπαϊραμδάν·σονγρα, μπαϊρὰμ μουμπαρεκῆ (κατόπιν ἑορτῆς). Πλουσιωτάτην συλλογὴν Ὀθωμανικῶν παροιμιῶν ἐξέδοτο τῷ 1863 ὁ Σινασῆ-ἐφέντης, ἐκδότης τῆς Ὀθωμανικῆς ἐφημερίδος Τ ε σ β ὶ ρ ι Ἐ φ κ ι ὰ ρ (εἰκὼν τῶν ἰδεῶν). Παρομοίαν συλλογὴν εἶχε, μοὶ ἔλεγε, καὶ ὁ μακαρίτης Γεώργιος Βογορίδης (1) δεινὸς τουρκιστής. Τίς οἶδε ποίαν ἔλαβε τύχην ἡ συλλογὴ αὕτη μετὰ τὸν θάνατόν του;

Εἴπομεν ὅτι αἱ παροιμίαι εἶνε τὸ ἐπιμύθιον ἢ ἡ ἐπιτομὴ τοῦ μύθου, καὶ ὁ μῦθος εἶνε προϊὸν καὶ καρπὸς ἰθαγενὴς τῆς Ἀσίας. Ὅταν λοιπὸν πρό-

(1) Ἴδε σελ. 832.

χηται περὶ μύθων, ὁ Τοῦρκος εἶνε ἐν τῷ στοιχείῳ 'του. Οἱ δὲ ὑπὸ τὸ πλαστὸν ὄνομα τοῦ Νὰσρ-ἐδ-δὶν-χότζα μῦθοι εἶνε οἱ κοινῶς γνωστότεροι, ὧν τινες καὶ ἐξελληνίσθησαν πρὸ ἐτῶν. 'Αλλ' ἐξ αὐτῶν ὀλίγοι εἶνε οἱ καλοί· ἀκριτωτέραν δὲ ἐκλογὴν αὐτῶν δὲν ἦτον δυνατὸν 'να φαντασθῶ, παρὰ τὴν τοῦ Μαλοὺφ εἰς τὸ Γαλλικόν· διότι, ἐξαιρουμένων πέντε ἢ ἕξ, ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι 'δὲν ἔχουσιν οὔτε τὸν κοινὸν νοῦν. διατί 'δὲν ἐξέλεγεν ὁ ἄνθρωπος τοὺς καλλιωτέρους; ἀγνοῶ. Καὶ εἶνέ τινες μεταξὺ αὐτῶν τοιοῦτοι, ἐξ ὧν παρατίθημι τρεῖς ἢ τέσσαρας, ὡς δεῖγμα. » 'Αναβάς ποτε εἰς τὸν ἄμβωνα ὁ Χότζας, προοιμίασεν, ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς συνελθόντας πιστούς, διὰ τῆς ἑξῆς ἐρωτήσεως: » Ἠξεύρετε, Δὶν-ἰσλάμαι, τί θὰ σᾶς εἴπω; — Ὄχι, Χότζα-ἐφέντη, ἀπεκρίθη τὸ ἀκροατήριον, 'δὲν ἠξεύρομεν τίποτε. — 'Αφ' οὗ λοιπὸν 'δὲν ἠξεύρετε τίποτε, τί 'να σᾶς εἴπω «; καὶ κατέβη τοῦ ἄμβωνος. 'Αναβὰς ἄλλην ἡμέραν, » Δὲν ἠξεύρετε, βέβαια, λέγει, Μουσουλμάνοι, τί θὰ σᾶς εἴπω; — Τὸ ἠξεύρομεν, ἀπεκρίθη ὁμόφωνον τὸ ἀκροατήριον. — 'Αφ' οὗ λοιπὸν 'τὸ ἠξεύρετε, ἀπεκρίθη ὁ Χότζας, περιττὸν 'να σᾶς 'τὸ εἴπω «, καὶ καταβὰς ἀνεχώρησεν. Ἔκθαμβος ἡ ὁμήγυρις, ἀπεφάσισεν, ἅμα ὁ Χότζας ἤθελεν ἐπαναλάβει ἄλλοτε τὴν αὐτὴν ἐρώτησιν, 'ν' ἀποκριθῶσιν, οἱ μέν, Ναί· οἱ δέ, Ὄχι. Καὶ τῷ ὄντι, ἀναβάντος πάλιν τοῦ Χότζα μεθ' ἡμέρας τὸν ἄμβωνα, καὶ τὴν αὐτὴν ἐπαναλαβόντος ἐρώτησιν, οἱ μὲν ἀπεκρίθησαν »'Τὸ ἠξεύρομεν «, οἱ δὲ »'Δὲν 'τὸ ἠξεύρομεν «. Λοιπόν, ἀπεκρίθη ὁ Χότζας, ὅσοι 'δὲν 'τὸ ἠξεύρουσιν, ἂς 'τὸ μάθωσι παρὰ τῶν ἄλλων, οἱ ὁποῖοι 'τὸ ἠξεύρουσιν«.

'Ερωτηθεὶς ποτε, τί κάμνουσι τὴν παλαιὰν σελήνην, ὅταν γένῃ ἡ νέα; 'τὴν κομματιάζουσιν, ἀπεκρίθη, καὶ ἀπὸ τῶν τεμαχίων αὐτῆς κατασκευάζουσι τὰ ἄστρα.

Πτωχός τις ἔκρουσέ ποτε τὴν θύραν τοῦ Χότζα. Τί ζητεῖς; 'τῷ λέγει, προκύψας ἀπὸ τῆς θυρίδος, ὁ Χότζας. Κατάβα 'να σοὶ 'τὸ εἴπω, ἀπεκρίθη ὁ πτωχός. Καταβάντος δὲ αὐτοῦ, 'Ελεημοσύνην ζητῶ, 'τῷ λέγει — 'Ανάβα λοιπὸν ἐπάνω, καί, ἀναβάντι, Ὁ Θεὸς 'να σὲ ἐλεήσῃ, τῷ λέγει ὁ Χότζας. — Καὶ διατί 'δὲν μοὶ 'τὸ ἔλεγες, Χότζα ἐφέντη, ὅταν ἤμην κάτω; — Καὶ διατί σὺ 'δέν μοι ἔλεγες τί ζητεῖς, ὅταν ἤμην ἐπάνω; Σταλεὶς ὁ Νὰσρ ἐδ-δὶν-χότζας ἐκ μέρους τῆς πατρίδος 'του (Ἀκ ἢ Γενὶ - σσεχχὶρ) πρὸς τὸν Τημοὺρ, ἐσυμβουλεύθη τὴν γυναῖκά 'του, τί 'να φέρῃ δῶρον πρὸς τὸν καταχτητήν, σῦκα ἢ κυδώνια; Ἡ γυνή 'του 'τῷ εἶπεν ὅτι τὰ κυδώνια εἶνε προτιμότερα, ὡς φανταχτερώτερα. Ὁ Χότζας, φρονῶν ὅτι αἱ γυναῖκες 'δὲν δύνανται 'να κρίνωσί ποτε τὸ καλλήτερον, ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ σῦκα. Μαθὼν ὁ Τημοὺρ τίς ἦν καὶ τί ἐδωροφόρει, διέταξε 'να 'τοῦ ῥίψωσιν ἀσκε-

ποῦς ἓν πρὸς ἓν τὰ σῦκα κατὰ τῆς κεφαλῆς. » Δόξα τῷ Θεῷ, ἔκραζεν ὁ Χότζας εἰς ἕκαστον κτύπημα. Περίεργος ὁ Τημοὺρ διὰ τὴν παράδοξον ταύτην ἐπιφώνησιν, εἶπε 'να 'τὸν ἐρωτήσωσι τὴν αἰτίαν. » Δοξάζω τὸν θεὸν, ἀπεκρίθη ὁ Χότζας, διότι 'δὲν ἤκουσα τὴν γυναῖκά μου, ἥτις μὲ συνεβούλευσε 'να φέρω κυδώνια «. Ἦλθέ τις τῶν γειτόνων τοῦ Χότζα ποτὲ, καὶ 'τοῦ ἐζήτησε τὸν ὄνον 'του. »'Δὲν 'τὸν ἔχω ἐδῶ, ἀπεκρίθη ὁ Χότζας. Ἀλλ' ἐπειδὴ συγχρόνως ὁ ὄνος ἔσωθεν ὠγκήσατο, » Πῶς τοῦτο; λέγει ὁ γείτων· σὺ λέγεις ὅτι ὁ ὄνος 'δὲν εἶν' ἐδῶ, ἐν ᾧ αὐτὸς ἔσωθεν ὀγκᾶται. »Παράξενος εἶσε, ἀποκρίνεται ὁ Χότζας! καὶ πιστεύεις λοιπὸν τὸν ὄνον, καὶ 'δὲν πιστεύεις ἐμὲ, ἄνθρωπον μὲ τοιαύτην πολιὰν γενειάδα « ;

Καὶ ταῦτα μὲν περιληπτικώτερον, ὀλίγα ἐκ πολλῶν, περὶ τῆς Τουρκικῆς φιλολογίας· περὶ δὲ τῆς Ἑλληνικῆς, ἀσμένως ἠδυνάμεθα 'να ἐπιχειρήσωμεν ἀκριβῆ τῶν κατὰ καιροὺς ἰδιωμάτων τῆς ἐν χρήσει Ἑλληνικῆς γλώσσης παράθεσιν, ἐὰν τοῦτο 'δὲν παρέσυρεν ἡμᾶς πολὺ ἐκτὸς τοῦ προκειμένου, καὶ 'δὲν ἤθελεν ἀποτελέσῃ ἴδιον πραγματείας εἶδος, τῆς ὁποίας, συγκροτούσης, ἐν ἄλλαις λέξεσι, τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἴσως δημοσιεύσωμέν ποτε, ἐὰν ἐπιζήσωμεν, τὰς πρὸ χρόνων ἀποταμιευομένας σημειώσεις. Ἀλλ' οὐχ ἧττον ὀλίγιστα μὲν, ἀλλὰ καιριώτατα, εἴτε ἀποσπάσματα καὶ τεμάχια, εἴτε καὶ ὁλόκληρα ἔγγραφα διαφόρων ἐποχῶν, πρὸ πάντων δὲ ἐπιστολαὶ, ἢ προσαγορευτικοὶ τίτλοι, ἢ προσφωνήσεις πρὸς ὑπερέχοντας, ἢ χρυσόβουλλοι λόγοι, θέλουσι χρησιμεύσῃ, ἐλπίζομεν, ὡς γνωρίσματα τοῦ λεκτικοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος περὶ τὴν γλῶσσαν πνεύματος ἐφ' ἑκάστης τῶν διαφόρων ἐποχῶν, καὶ τούτων παρατιθέμεθα ἐνταῦθα ὅσα ἐκρίναμεν χαρακτηριστικώτερα.

Καὶ ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι, ἐπικρατοῦντος εἰσέτι, κατὰ τοὺς πρώτους τῆς ΚΠ χρόνους (ἐπειδὴ περὶ τῆς ἐκεῖθεν καὶ ὕστερον ἐποχῆς ἐνταῦθα μόνον ὁ λόγος), τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στοιχείου, καὶ τῶν δημοσίων, καθὼς πιθανῶς καὶ τῶν ἰδιωτικῶν, ἐγγράφων τὸ ὕφος εἶνε ἀπόχρωσις Λατινισμοῦ, πολλῶν μάλιστα καὶ ἁπλῆ μετάφρασις ἀπὸ τῆς Λατινίδος εἰς τὸ Ἑλληνικόν. » Πρὸς γὰρ τῷ ἄρχειν ἑτέρων, λέγει Θεόδωρος ὁ Γαζῆς (1), » καὶ τὸ τῆς φωνῆς καθαρὸν καὶ κομψὸν Ἕλληνες ἀπολωλεκότες, πρὸς » τὴν τῶν ἀρχόντων φωνὴν, ἢ φιλεῖ γίνεσθαι, ἐξίσταντο, καὶ τῶν Ῥωμαϊ-

(1) Ἐν τῷ περὶ Μηνῶν, Κεφαλ. Ζ'.

» κῶν ὀνομάτων ἄλλοις τε πολλοῖς καὶ δὴ καὶ ταῖς τῶν μηνῶν προσηγο-
» ρίαις, τοῖς σφετέροις ἀναμιγνύντες, ἐχρῶντο· δεξάμενοί τε ἀποικίας Ῥω-
» μαίων, αὐτούς τε ἄχρι καὶ νῦν Ῥωμαίους ἀντὶ Ἑλλήνων ἀποκαλοῦσι,
» καὶ ὥσπερ οἰκείαις ταῖς τῶν Ῥωμαίων ἀμφὶ τοὺς μῆνας χρῶνται ὀνο-
» μασίαις «. Ἰωάννης δὲ ὁ Λυδὸς (1) » Νόμος, λέγει, ἀρχαῖος ἦν, πάντα
» μὲν τὰ ὁπωσοῦν πραττόμενα παρὰ τοῖς Ἐπάρχοις, τάχα δὲ καὶ ταῖς ἄλ-
» λαις τῶν ἀρχῶν, τοῖς Ἰταλῶν ἐκφωνεῖσθαι ῥήμασι... τοὺς δὲ τῆς Εὐ-
» ρώπης οἰκήτορας, καί περ Ἕλληνας ἐκ τοῦ πλείονος ὄντας, τῇ τῶν Ἰτα-
» λῶν φθέγγεσθαι φωνῇ, καὶ μάλιστα τοὺς δημοσιεύοντας «.

Α'.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος μέγιστος σεβαστὸς

Ἀρείῳ.

» Πάλαι μὲν ἐδηλώθη τῇ στεῤῥότητί σου, ὅπως ἂν εἰς τὸ ἐμὸν στρατό-
» πεδον ἀφίκοιο, ἵνα τῆς ἡμετέρας θέας ἀπολαῦσαι δυνηθείης. Θαυμάζο-
» μεν δὲ σφόδρα, μὴ παραχρῆμα τοῦτό σε πεποιηκότα. Διόπερ νῦν ἐπιβὰς
» ὀχήματος δημοσίου, εἰς τὸ ἡμέτερον στρατόπεδον ἀφικέσθαι ἐπείχθητι,
» ὅπως ἂν, τῆς παρ' ἡμῶν εὐμενείας τε καὶ ἐπιμελείας τυχὼν, ἐπὶ τὴν
» πατρίδα ἀφικέσθαι δυνηθῇς. Ὁ Θεός σε διαφυλάττοι, ἀγαπητέ «.

Β'.

Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ δεσπότῃ ἡμῶν Βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ

Ἄρειος καὶ Εὐζώϊος.

» Καθὼς προσέταξεν ἡ θεοφιλής σου εὐσέβεια, Δέσποτα Βασιλεῦ, ἐκτι-
» θέμεθα τὴν ἑαυτῶν πίστιν, καὶ ἐγγράφως ὁμολογοῦμεν ἐπὶ Θεοῦ, οὕτω
» πιστεύειν καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ σὺν ἡμῖν, ὡς ὑποτέτακται . . . Εἰ μὴ ταῦτα
» οὕτω πιστεύομεν . . κριτὴς ἡμῶν ἐστιν ὁ Θεὸς, καὶ νῦν καὶ ἐν τῇ μελ-
» λούσῃ κρίσει. Διὸ παρακαλοῦμέν σου τὴν θεοσέβειαν, Θεοφιλέστατε Βα-
» σιλεῦ, ἑνοῦσθαι ἡμᾶς διὰ τῆς εἰρηνοποιοῦ σου καὶ θεοσεβοῦς εὐσεβείας,
» τῇ μητρὶ ἡμῶν, τῇ Ἐκκλησίᾳ δηλαδὴ, περιῃρημένων τῶν ζητημάτων
» καὶ περισσολογιῶν, ἵνα, καὶ ἡμεῖς καὶ ἡ Ἐκκλησία, εἰρηνεύσαντες με-
» τ' ἀλλήλων, τὰς συνήθεις εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εἰρηνικῆς σου Βασιλείας καὶ
» παντὸς τοῦ γένους σου κοινῇ πάντες ποιησώμεθα «.

(1) Ἐν τῷ περὶ Ἀρχ. τῆς Ῥωμ. Πολιτ. Γ', 68.

Γʹ.

Νικητὴς Κωνσταντῖνος Μέγιστος Σεβαστὸς

Εὐσεβίῳ Καισαρείας.

» Κατὰ τὴν ἐπώνυμον ἡμῖν πόλιν, τῆς τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ συναιρομένης
» προνοίας, μέγιστον πλῆθος ἀνθρώπων τῇ Ἁγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ ἀνατέ-
» θεικεν ἑαυτὸ, ὡς πάντων ἐκεῖσε πολλὴν λαβόντων αὔξησιν. Σφόδρα τοί-
» νυν ἄξιον καταφαίνεται καὶ ἐκκλησίας ἐν αὐτῇ κατασκευασθῆναι πλεί-
» ους. Τοιγάρτοι δέδεξο προθυμότατα τὸ δόξαν τῇ ἡμετέρᾳ προαιρέσει·
» Πρέπον κατεφάνη δηλῶσαι τοῦτο τῇ σῇ συνέσει, ὅπως ἂν πεντήκοντα
» σωμάτια ἐν διφθέραις ἐγκατασκεύοις, εὐανάγνωστά τε καὶ πρὸς τὴν χρῆ-
» σιν εὐπαρακόμιστα, ὑπὸ τεχνιτῶν καλλιγράφων καὶ ἀκριβῶς τὴν τέχνην
» ἐπισταμένων γραφῆναι κελεύσειας, τῶν θείων δηλαδὴ Γραφῶν, ὧν μάλι-
» στα τὴν ἐπισκευὴν καὶ τὴν χρῆσιν τῷ τῆς Ἐκκλησίας λόγῳ ἀναγκαίαν
» εἶναι γινώσκεις. Ἀπέσταλται δὲ γράμματα παρὰ τῆς ἡμετέρας ἡμερό-
» τητος πρὸς τὸν τῆς διοικήσεως καθολικὸν, ὅπως ἂν πάντα τὰ πρὸς τὴν
» ἐπισκευὴν αὐτῶν ἐπιτήδεια παρασχεῖν φροντίσειεν. Ἵνα γὰρ ὡς τάχιστα
» τὰ γραφέντα σωμάτια κατασκευασθείη, τῆς σῆς ἐπιμελείας ἔργον τοῦτο
» γενήσεται. Καὶ γὰρ δύο δημοσίων ὀχημάτων ἐξουσίαν καὶ διακομιδὴν ἐκ
» τῆς αὐθεντείας τοῦ γράμματος ἡμῶν τούτου λαβεῖν σε προσήκει. Οὕτω
» γὰρ ἂν μάλιστα τὰ καλῶς γραφέντα καὶ μέχρι τῶν ἡμετέρων ὄψεων
» ῥᾷστα διακομισθείη, ἑνὸς δηλαδὴ τοῦτο πληροῦντος τῶν ἐκ τῆς σῆς ἐκ-
» κλησίας διακόνων· ὃς ἐπειδὰν ἀφίκηται πρὸς ἡμᾶς, τῆς ἡμετέρας πειρα-
» θήσεται φιλανθρωπίας. Ὁ Θεός σε διαφυλάξοι, ἀδελφὲ ἀγαπητέ «.

Δʹ.

» Τούτῳ τῷ ἔτει (715) μετετέθη Γερμανὸς ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Κυ-
» ζίκου εἰς ΚΠ, ἐφ᾽ ᾧ καὶ κητατόριν μεταθεσίμου (;) τὸ ὑποτεταγμένον
» ἐκπεφώνηται. » Ψήφῳ καὶ δοκιμασίᾳ τῶν θεοσεβεστάτων πρεσβυτέρων
» καὶ διακόνων, καὶ παντὸς τοῦ εὐαγοῦς Κλήρου, καὶ τῆς ἱερᾶς Συγκλή-
» του, καὶ τοῦ φιλοχρίστου λαοῦ τῆς θεοφυλάκτου ταύτης καὶ βασιλίδος
» πόλεως, ἡ θεία χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλεί-
» ποντα συμπληροῦσα μετατίθεται Γερμανὸν, τὸν ὁσιώτατον Μητροπολί-
» την καὶ πρόεδρον τῆς Κυζίκου μητροπόλεως, εἰς ἐπίσκοπον ταύτης τῆς
» θεοφυλάκτου καὶ βασιλίδος πόλεως «. Ἐγένετο δὲ ἡ παροῦσα μετάθεσις

» κατὰ παρουσίᾳ (1) τοῦ ὁσιωτάτου πρεσβυτέρου καὶ ἀποκρισιαρίου τοῦ » Ἀποστολικοῦ θρόνου καὶ λοιπῶν ἱερέων καὶ ἐπισκόπων, ἐπὶ Ἀρτεμίου » βασιλέως «.

Ε΄.

Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ πρὸς Ἑῤῥῖκον τὸν Ῥῆγα Ἀλαμανίας ἐπιστολή, σταλεῖσα τῷ . . . , διὰ τοῦ Χοιροσφάκτου.

» Τὰ κατὰ τὴν σὴν μεγαλοδύναμον ἐξουσίαν καλῶς ἔχειν καὶ προκό» πτειν ἐπὶ τὸ βέλτιον, εὐχῆς ἔργον ἐστὶ τῇ βασιλείᾳ μου, Πανευγενέστατε » καὶ τῷ ὄντι χριστιανικώτατε ἀδελφέ . . . . Τὰ μέν τοι παρὰ τοῦ Κρά» τους ἡμῶν συμφωνηθέντα ἀποσταλῆναι τῇ μεγαλοδυνάμῳ σου ἐξουσίᾳ, » αἱ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες τῶν νομισμάτων (2) καὶ τὰ » ἑκατὸν βλαττία, ἀπεστάλησαν νῦν διὰ τοῦ Πρωτοπροέδρου Κωνσταντίνου » καὶ Κατεπάνω τῶν ἀξιωμάτων, κατὰ τὴν ἀρέσκειαν τοῦ πιστοτάτου σου » καὶ εὐγενεστάτου Κόμητος τοῦ Βουλχάρδου, καὶ τὸ ῥηθὲν ποσὸν τῶν ἀ» ποσταλέντων ἀπεπληρώθη διά τε εἰργασμένου ἀργυρίου καὶ Ῥωμανά» του παλαιᾶς ποιότητος. Καί, τελειουμένου τοῦ ὅρκου παρὰ τῆς Εὐγε» νίας σου, σταλήσονταί σοι καὶ αἱ ὑπόλοιποι διακόσιαι δεκαὲξ χιλιάδες » τῶν νομισμάτων, καὶ ἡ ῥόγα τῶν δοθέντων εἴκοσιν ἀξιωμάτων διὰ τοῦ » πιστοτάτου τῇ σῇ ἐξουσίᾳ Βαγελάρδου, ὁπηνίκα εἰς Λογγιβαρδίαν κα» τέλθῃς. Ὅπως μέν τοι ὀφείλει τελεσθῆναι ὁ ὅρκος, προεδηλώθη πάντως » τῇ Εὐγενίᾳ σου, ἀπαγγελεῖ δ' ἔτι σαφέστερον καὶ ὁ Πρωτοπρόεδρος Κων» σταντῖνος καὶ Κατεπάνω, ὡς καὶ παρὰ τοῦ Κράτους ἡμῶν ἐνταλθείς, ἕ» καστον τῶν κεφαλαίων, ἅπερ μέλλουσι ζητηθῆναι καὶ παρὰ τοῦ γενη» σομένου παρὰ σοῦ ὅρκου βεβαιωθῆναι. Ὁπηνίκα γὰρ ἡ συμφωνία ἀνα» μεταξὺ τῆς Βασιλείας μου καὶ τῶν παρὰ τῆς Εὐγενίας σου ἀποσταλέν» των πρέσβεων ἐγίνετο, διεμνημονεύθησάν τινα τῶν ἀναγκαιοτέρων κεφά» λαια. Ὅτι δὲ περὶ τούτων μὴ ἔχειν πρόσταξιν εἶπον οἱ τῆς Εὐγενίας » σου ἄνθρωποι, κατὰ τοῦτο καὶ ἡ Βασιλεία μου τὸν ὅρκον αὐτοῖς ἀνήρ» τησε. Τοίνυν καὶ τελεσθήτω ὁ ὅρκος παρὰ τῆς Εὐγενίας σου, ὡς ὁ πι» στός σου Ἀλβέρτης ἐνωμότως τῇ Βασιλείᾳ μου ἐβεβαιώσατο, καὶ ὡς τὸ » ἡμέτερον Κράτος κατὰ προσθήκην ἀναγκαιοτέραν αὐτοῦ ζητεῖ. Ἡ δὲ » βραδύτης τοῦ Εὐγενεστάτου καὶ πιστοτάτου σου Κόμητος τοῦ Βουλ-

(1) Οὕτως εὑρίσκω γεγραμμένον αὐτό, ἐξ οὗ, ὡς καὶ ἄλλων ξενοφανῶν τύπων εἰκάζω, εἶναι παρένθεμα νόθου χειρὸς Λατινικῆς. (2) 1,500,00) Γαλλικαὶ λίτραι, κατὰ τὸν Le Beau.

» χάρδου γέγονε διά τὸ τὴν Βασιλείαν μου βούλεσθαι τὸν φίλτατόν μου
» ἀνεψιὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Πανευτυχεστάτου Σεβαστοκράτορος καὶ περιποθή-
» του αὐταδέλφου τῆς Βασιλείας μου, θεαθῆναι παρ' αὐτοῦ, ὡς ἂν ἐλθὼν
» ἀπαγγείλῃ σοι τὴν ἐν ἡλικίας ἁπαλῷ καταστήματι βεβηκυῖαν σύνεσιν
» τοῦ παιδός. Τὰ γὰρ ἔξω καὶ σωματικὰ δευτέρου τίθεται λόγου ἡ Βασι-
» λεία μου, εἰ καὶ ἐν τούτοις πολὺ ἔχει τὸ περιούσιον. Ὡς γὰρ τῇ μεγα-
» λοπόλει ἐνδημήσας ἐθεάσατο τὸ παιδίον, καὶ ὅσα εἰκὸς ὡμίλησεν, ἀπαγ-
« γελεῖ σοι ὁ πρέσβυς σου. Καὶ ἐπεὶ οὔ πω παιδίον ὁ Θεὸς τῇ Βασιλείᾳ
» μου ἐχαρίσατο, τόπον δέ μοι γνησίου παιδὸς ὁ φίλτατος οὗτος ἐπέχει
» ἀδελφιδοῦς, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, οὐδέν ἐστι τὸ κωλῦον ἑνωθῆναι ἡμᾶς δι'
» αἵματος συγγενικοῦ . . . Τῇ μέν τοι Εὐγενίᾳ σου νῦν ἀπεστάλησαν, δε-
» ξιωμάτων ἕνεκεν, ἐγκόλπιον χρυσοῦν μετὰ μαργαριταρίων, θήκη διάχρυ-
» σος ἔχουσα τμήματα ἔνδον διαφόρων Ἁγίων, ὧν ἕκαστος διὰ τοῦ ἐφ' ἑ-
» κάστου αὐτῶν ἐντεθέντος χαρτίου γνωρίζεται, καυκίον σαρδωνύχιον καὶ
» ἐμπότης κρύος, ἀστροπελέκιν δεδεμένον μετὰ χρυσαφίου (1) καὶ ὀποβάλ-
» σαμον. Μακρύναι ὁ Θεὸς τὴν ζωήν σου· πλατύναι τὰ τῆς ἐξουσίας σου
» ὅρια· καὶ θείη σοι πάντας τοὺς ἀντιπίπτοντας εἰς ὀνειδισμὸν καὶ εἰς κα-
» ταπάτημα· εἰρήνη εἴη τῇ ἐξουσίᾳ σου καὶ γαλήνη· ἥλιος ἐπιλάμψοι πάσῃ
» τῇ ὑπηκόῳ σου, καὶ γένοιντό σοι ἅπαντες εἰς ὀνειδισμὸν οἱ ἐχθροί, τῆς
» ἄνωθεν κραταιᾶς ἰσχύος κατὰ πάντων σοι χαριζομένης τὸ ἄμαχον, το-
» σοῦτον τὸ ἀληθινὸν αὐτοῦ ὄνομα ἀγαπῶντι καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐκείνου
» τὴν χεῖρα ὁπλίζοντι «.

ΣΤ'.

Ἡ ἀπὸ τῆς πρώτης πατριαρχείας παραίτησις Ἀθανασίου τοῦ Α' (2) τῷ 1293.

» Τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας, οἷς αὐτὸς οἶδε κρίμασι, τὴν φροντίδα δεξά-
» μενοι, οὐκ ἐξησφαλίσθημεν (3) τοῦ μήτε τοὺς σχιζομένους τῆς Ἐκκλη-
» σίας Χριστοῦ καὶ ὑβριστὰς αὐτοῦ τιμωρεῖν, μήτε τοὺς ἀκαθαρσίαις, μοι-
» χείαις τε καὶ πορνείαις ἑαλωκότας ἀναχαιτίζειν. Ἠγνοήσαμεν δὲ ὅτι καὶ
» πονηρὰ ἀντὶ ἀγαθῶν οἱ φαῦλοι ἀνταποδιδόντες τοῖς ἄρχουσιν, ὡς ἐννό-
» μως ζῆν ἀναγκάζουσι, καιροῦ δραξάμενοι, ἀπηνεῖς εἰσπράττονται δίκας
» αὐτοὺς ἐν οἷς ποτε διωχήκασι . . . Καὶ εἴ ποθεν ταῦτα ἐπῆλθεν ἡμῖν,

---

(1) Ἴδε σελ. ιδ' τῶν Προλεγομένων τοῦ Α' Μέρους. (2) Ἴδε σελ. 517. (3) Οὐχ ὑπε-
στάλημεν, οὐκ ἐπτοήθημεν.

» ἄδηλα τοῖς πολλοῖς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῷ Θεῷ. Ὁ γὰρ εἰπὼν, παῤῥησια-
» σάμενος πρὸς Θεόν· » Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με «, εἶπε καὶ
» τὸ » Οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ «. Οὐδὲ γὰρ
» ἡμετέρων μόνον ταῦτα σφαλμάτων ἀντέκτισις, (καὶ χάρις Θεῷ)· ἡ Ἐκ-
» κλησία δὲ πάλιν ὑβρίσθη καὶ ἐζημιώθη. Καὶ ἡμεῖς μὲν, ἀδικούμενοι οὕ-
» τως, οὐκ ἀδικούμεθα· ὅτι τὸν μὴ ἑαυτὸν ἀδικοῦντα οὐδεὶς δύναται παρα-
» βλάψαι . . . (1)· ἐπεὶ δὲ νόμος τῇ Ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ ἑκόντας ἄρχειν
» ἑκόντων , ἡμεῖς δὲ δυναστικῶς ἐδόξαμεν ἄρχειν, καὶ διὰ τοῦτο » ἀπώ-
» σαντο ἀπωσάμενοι τοῦ ποιμαίνεσθαι ὑφ' ἡμῶν «, καὶ ἡμεῖς ποιμαίνειν αὐ-
» τοὺς παραιτούμεθα , κατὰ τὸν εἰπόντα· » Κλήρῳ ἀνυποτάκτῳ καὶ λαῷ
» ἀπειθεῖ ἀποτάσσομαι «, δεόμενος ἐκ ψυχῆς ἡμῖν τε καὶ αὐτοῖς ἵλεων ἔσε-
» σθαι τὸν Θεόν. Τὰ δὲ ἡμέτερα ἄγοιτο ὅποι καὶ βούλοιτο ὁ ἐν Τριάδι
» ὑμνούμενος Κύριος, πρεσβείαις τῆς Θεομήτορος κτλ. «.

Εἶχε δὲ καὶ » Ἀθανάσιος ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπό-
» λεως Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης , Ἰνδικτ. Ζ'. Εἶχε δὲ
καὶ μολιβδίνην βοῦλλαν πατριαρχικὴν, καὶ κάτωθεν ταῦτα: » Τούτοις στοι-
» χῶ, ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων· τούτοις ἐμμένω. Εἴτι δὲ ἄλλο εἴπω ἢ
» πράξω ἐκτὸς τῶν ὧδε γεγραμμένων, ἄστοργον ἔχω καὶ βίας καὶ τυραν-
» νίδος ἔργον, μὴ συνειδὼς ἐμαυτῷ, χάριτι Θεοῦ, ἀργίας τι ἔγκλημα «.

Ζ'.

Ἐπιστολὴ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ πρεσβυτέρου

Πρὸς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Ἀνδρόνικον Παλαιολόγον τὸν Πρωτοβεστιάριον,

μηνολογημένη τῇ 10 Ἰουλίου τοῦ 1312.

» Περιπόθητε ἀνεψιὲ τῆς Βασιλείας μου, Πρωτοβεστιάριε Κύριε Ἀνδρό-
» νικε Παλαιολόγε. Ἡ ἀναφορὰ, ἣν ἀνέφερες τῇ Βασιλείᾳ μου ἀπεσώθη,
» καὶ ἐξ αὐτῆς ἐγνώρισα ὅσον ἔγραψες ἢ ἀνέφερες. Ἀπεδεξάμην γοῦν
» πολλὰ τὴν σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν καὶ τὸν εἰς τοῦτο ἀγῶνά σου. Καὶ
» πάλιν εἰς τὸ ἔμπροσθεν ἐπιμελήθη τι ἵνα τελεσθῇ. χαλὰ γὰρ γινώσκεις ὅτι
» οὐ δι' ἄλλο τι ἀπεστάλης εἰς τὸ αὐτόθι κεφαλατίκιον παρ' ὃ διὰ τὴν δου-
» λείαν αὐτήν. Ἐπεὶ γοῦν καὶ πρὸ τῆς σῆς ἀναφορᾶς ἀπέστειλε καὶ ὁ
» Κράλης ἀποκρισιάριον αὐτοῦ ἐνταῦθα, καὶ ἐδήλωσε πρὸς τὴν Βασιλείαν

(1) Ἕπεται ἀφορισμὸς κατὰ τῶν ἀδίκως αὐτοῦ κατευχθέντων.

» μου ὅπως ἤδη κατεστάθη μετὰ σοῦ, καὶ εὑρίσκεται ἕτοιμος ἵνα κατὰ πᾶ-
» σαν τὴν αὐτοῦ δύναμιν βοηθήσῃ ἡμῖν, μὴ μόνον μετὰ τοῦ φωσάτου αὐ-
» τοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς παρών, πάλιν ἐπιστώθη τοῦτο ἡ Βασιλεία μου ἔτι
» πλέον ἀπὸ τῆς σῆς ἀναφορᾶς. Ποίει οὖν τὴν δουλείαν σου μετὰ πολλῆς
» συντομίας, ὅτι καὶ ἡ Βασιλεία μου ἐπιμελῶς πράττει, καὶ πρόσεξε μή-
» πως προλάβωμεν ἡμεῖς ὑμᾶς «.

*Ἑτέρα ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν μηνολογημένη τῇ . .
Σεπτεμβρίου τοῦ 1313.*

» Περιπόθητε ἀνεψιὲ τῆς Βασιλείας μου, Πρωτοβεστιάριε, Κύριε Ἀν-
» δρόνικε Παλαιολόγε. Οἶδας ὅσον διωρίσατο πρὸς σὲ ἡ Βασιλεία μου περὶ
» τῶν δουλειῶν, ὧν ἀνετέθης· καὶ ὅτι δέον σε σπουδάσαι μήπως προλάβῃ
» ὑμᾶς ἡ Βασιλεία μου· καὶ ἰδού, ὡς βλέπω, οὕτω μέλλει γίνεσθαι. Ἐγὼ
» γὰρ ἄλλο οὐδὲν ἐκδέχομαι ἢ ἀπὸ τῶν αὐτόθι μήνυμα. Ποῦ γοῦν ἐστιν ἡ
» ἐπιμέλειά σου; ποῦ ἐστιν ἡ σὴ ὑπόσχεσις; Ἀπὸ γὰρ τοῦ Ἰουλίου μη-
» νὸς οὐδὲν ἐγνώρισά τι ἀκριβῶς ἀπὸ τῶν αὐτόθι, ἀλλ' ἢ μόνον ἀπὸ τῆς
» φήμης, καὶ ἂς γνωρίσω κατὰ πᾶσαν συντομίαν, ὅτι, ὡς ἀνωτέρω εἴρη-
» ται, οὐδὲν ἄλλο ἐκδεχόμεθα, ἢ τὸ μήνυμα ὑμῶν (1) «.

Π'.

*Ὁμιλία τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου Παλαιολόγου ἐν τῇ κατὰ τὴν Φλω-
ρεντίαν ἰδιαιτέρᾳ συνελεύσει τῶν Ἀνατολικῶν Ἀρχιερέων
ἐν τῷ κελλίῳ τοῦ Πατριάρχου.*

» Ἡμεῖς, πατέρες Ἅγιοι, ἤλθομεν ὁπωσδήποτε ἐν τῇ Φραγκίᾳ, καὶ ἐγὼ
» οὐδὲν ἐκινήθηκα μόνος ἐλθεῖν, οὐδὲ ἐγὼ ἠρξάμην ταύτην τὴν ὑπόθεσιν
» πρῶτος, ἀλλ' ἐνθυμεῖσθε ὅτι ὁ πατήρ μου ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τὸν καιρὸν
» ὁποῦ ἦν εἰς τὸ Ἑξαμίλιον, καὶ ἔστειλε τὸν Εὐδαίμονα Ἰωάννην ἐκεῖνον
» εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἤρξατο τοῦ τοιούτου ἔργου . . . Ἔφθασεν οὖν τὸ
» ἔργον καὶ ἕως ἡμᾶς, οὐχ ὥσπερ εἰς τοὺς πρὸ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον
» κρειττοτέρως· ὅτι τε ἔστειλαν κάτεργα καὶ ἐξόδους, καὶ ὅτι ἐζήτησαν τὸ
» ἔργον μετὰ πολλῆς τῆς ὁρμῆς. Ταῦτα εἰδότες ἡμεῖς, ἐγώ τε καὶ ὁ ἅγιος
» Πατριάρχης, συνήξαμεν ὑμᾶς πάντας, καὶ μετὰ γνώμης ὑμῶν ἤλθομεν
» ἕως ὧδε. Πλημμελεῖ οὖν ὁ καιρὸς (2), καὶ τίποτε οὐδὲν ἐποιήσαμεν ἀνῆ-

---

(1) Ι. Καντακουζ. Ἱστορ. Βιβλ. Α', μη'. (2) Παρέρχεται δηλ. εἰς μάτην, καθὼς εὑρίσκε-
ται καὶ ἐν ἑτέρᾳ ὁμιλίᾳ τοῦ αὐτοῦ Αὐτοκράτορος: π λ η μ μ ε λ ο ῦ μ ε ν ὧδε = Χρονοτριβοῦμεν.

» χον τῷ πράγματι. Ἐνθυμήθητε τὸ ἡμέτερον ὁσπήτιον πῶς κινδυνεύει
» παρὰ τῶν ἀσεβῶν. Καὶ ἐὰν συμβῇ τίποτε, πόσον ἔνι τὸ κακόν. Ἔχω τὸ
» ὅτι διωγμὸς μέλλει γενέσθαι πολλῷ χεῖρον Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμια-
» νοῦ. Διὸ καὶ ὀφείλομεν καταλεῖψαι τὰς διαλέξεις καὶ τὰς φιλονεικίας, καὶ
» εὑρεῖν τι μέσον, καὶ χωρῆσαι εἰς αὐτό. Τὸ δὲ μέσον ἐστὶν ἐν ὑμῖν κτλ. «.

Θ΄.

Ἐπιστολὴ τοῦ Καρδιναλίου Βησσαρίωνος πρὸς τὸν Παιδαγωγὸν τῶν τέκνων τοῦ Δεσπότου Θωμᾶ, πεμφθεῖσα ἐκ Ῥώμης εἰς Ἀγκῶνα περὶ τὸ 1465—1466.

» Εὐγενέστατε ἄνερ καὶ ἡμῶν φίλτατε φίλων. Ἐδεξάμην καὶ πρότερον
» καὶ νῦν διὰ τοῦ Ἑρμητιανοῦ γράμματα τῆς Εὐγενείας σου, πρὸς ἃ οὐκ
» ἀπεκρινάμην, ἀναμένων ἵνα γένηταί τις ἀποκατάστασις εἰς τὴν πρό-
» νοιαν τῶν αὐθεντοπούλων. Ἐπειδὴ οὖν ἐγένετο, νῦν γράφω. Παραμυθεῖ-
» σθαι μὲν καὶ ὑμᾶς καὶ τοὺς αὐθεντοπούλους διὰ τὴν ἀφόρητον λύπην τοῦ
» μακαρίτου ἐκείνου καὶ ἁγίου Δεσπότου, οὐκ ἔστι τοῦ παρόντος καιροῦ·
» διὸ παραιτήσομαι τοῦτο τανῦν. Γίνωσκε δὲ ὅτι ὁ ἁγιώτατος Πάπας, διὰ
» παρακλήσεως φίλων καὶ οἰκείας καλοθελείας, ἔταξε νὰ δίδῃ κάθε μῆνα
» τὰ αὐθεντόπουλα δουκάτα τριακόσια, ὥσπερ ἔδιδε καὶ τῷ ἁγίῳ Δεσπότῃ.
» Θέλει δὲ καὶ ὁρίζει ὁ ἁγιώτατος Πάπας, ἵνα τὰ μὲν διακόσια κατὰ μῆνα
» νὰ ἦναι διὰ τὰ τρία ἀδέλφια ἐπίσης ἀνέγχυστα, νὰ ἐξοδιάζωνται εἰς τρο-
» φὴν ἐκείνων καὶ ἀνθρώπων ὑποχειρίων μικρῶν, ἓξ ἢ ἑπτὰ τοῦ καθενὸς,
» καὶ εἰς ἀγορὰν καὶ τροφὴν ἀλόγων τεσσάρων τὸ ὀλιγώτερον, καὶ εἰς ῥό-
» γαν τῶν αὐτῶν ὑποχειρίων, καὶ εἰς ἐνδύματα τῶν αὐθεντοπούλων, νὰ
» εἶναι καλὰ ἐνδυμένα, καὶ κάπου νὰ περισσεύσῃ καὶ τίποτες τὸν καθ' ἕνα,
» διὰ νὰ βοηθηθῶσι κάπου εἰς ἀσθένειάν τους, ἢ εἰς ἄλλην ἀνάγκην. Καὶ
» τοῦτο θέλει νὰ γένῃ ἐξάπαντος καὶ νὰ μηδὲν γένῃ ἀλλέως. Τὰ δὲ λοιπὰ
» ἑκατὸν δουκάτα τὸν μῆνα, ἤγουν χίλια καὶ διακόσια τὸν χρόνον, νὰ ἐξο-
» διάζωνται εἰς τινας ἄρχοντας καὶ καλὰ πρόσωπα ὁποῦ νὰ εἶναι κοντὰ
» των νὰ τὰ δουλεύουν καὶ νὰ τὰ συντροφιάζουν καὶ νὰ τὰ φυλάττουσιν.
» Ἀκούσας δὲ ὁ ἁγιώτατος Πάπας τὸ πόσοι εἶναι αὐτοῦ, ὑπερεθαύμασε καὶ
» καταγινώσκεταί μας. Καὶ γὰρ ἐὰν εἰς τὸν αὐθέντην τὸν μακαρισμένον
» ἐκεῖνον, τοιοῦτον ἄνθρωπον, ἐθαύμαζον πῶς εἶχεν ἐδῶ τόσους καὶ ἐκα-
» τηγόρουν τον, ὅτι εἰς ξενιτείαν νὰ θρέφῃ τόσους μὲ ξένα δουκάτα καὶ ξέ-
» ναις ἐλπίδαις, πόσον μᾶλλον τώρα ὁποῦ ἦλθον καὶ ἄλλοι πλειότεροι πα-

» ρά όπου ήσαν έδω, καταγινώσκονταί των και κατηγορούσί των. Και μά-
» λιστα είς αύθεντόπουλα νέα και όρφανά, όπου ούδέ άξίωμα, ούδέ όνομα,
» ούδέ φήμην έχουσι. Και ού μόνον καταγινώσκονταί των, άμή ούδέ βού-
» λονται νά έξοδιάζωσιν ένα τορνέσιν πλέον. Και άμποτες μάς τό έταξαν
» νά τό φυλάξωσι πλείως και νά μηδέν μεταδληθώσιν, ώσπερ έποίησαν και
» άλλοτε. Δι' αύτό είναι χρεία νά φροντίζη ή εύγενία σου μετά τού άρ-
» χόντου τού Κριτοπούλου τού ίατρού τούτο, όπου κατά τό παρόν έχετε
» την φροντίδα τών αύθεντοπούλων. Έπαναστήσωμεν τίς νά τά διοική, ή
» τίς είναι άναγκαίως νά κρατηθή, και μετά ταύτα θέλουσι μερισθούν μετά
» βουλής έδικής μας είς έκείνους όπου θέλουσιν άπομένειν. Έμένα γούν
» προηγουμένως φαίνεταί με ώς άναγκαιότατον όπου ούδέν ήμπορεί νά
» λείψη, πρώτον ό ίατρός, δεύτερον ό διδάσκαλος Έλλην, τρίτον ό διδά-
» σκαλος Λατίνος, τέταρτον δραγουμάνος, ούτοί είσιν άναγκαιότατοι και
» ούδέν ήμπορεί νά λείψωσιν. Έτι δέ και είς ή δύο παπάδες Λατίνοι εί-
» ναι άναγκαιότατοι διά νά ψάλλωσι λειτουργίαν λατινικήν συνεχώς. Είναι
» γάρ χρεία νά ζώσι τά παιδία Λατινικώς, ώσπερ έβούλετο και ό μακα-
» ρισμένος πατήρ των. Και οί άρχοντες όπου θέλουσιν είσθαι μετ' έκεί-
» νους είναι χρεία νά προσέχωνται είς τούτο, νά μηδέν φεύγωσιν άπό την
» έκκλησίαν διά τό μνημόσυνον τού Πάπα, ώσάν τό έποίησαν είς την στρά-
» ταν όπου είρχεσθε· διότι, άν φεύγωσιν άπό την έκκλησίαν, είναι χρεία
» νά φεύγωσι και άπό την Φραγγίαν. Ούδέ τινάς γάρ θέλει άνθρωπον,
» όπου τόν όνομάζει άπιστον και αίρετικόν, και άποστρέφεταί τον φανερά.
» Άφ' ότου γούν τούτοι οί άναγκαίοι τούς είπαμεν νά κατασταθώσι, και
» στηθή τό μερτικόν των, τό τί θέλει είσθαι, (τούτο δέ θέλω τό κοιτάξειν
» έγώ έδώ, και θέλω τούς καταστήσειν), τότε θέλετε ίδείν τό ύπόλοιπον
» πόσον είναι, και πόσον άπομένει άπό τά ασ' φλωρία. Και τότε ή εύγε-
» νεία σας όλοι άντάμα θέλετε άποκαταστήσειν τίς νά άπομείνη και τί νά
» έχη ό καθείς, μετά βουλής ήμετέρας. Έμένα ούν φαίνεταί μου, ότι όσον
» είναι πλείονες και έλαφρότεροι όπου μέλλουν νά άρκεσθούν μέ όλίγον ό
» καθείς, είναι δέ άλλως χρήσιμοι, τόσον θέλει είσθαι κάλλιον, διότι θέλου-
» σιν έχει τά παιδία πλείονα συντροφίαν και πλείονα δουλοσύνην και πλείο-
» να τιμήν. Όμως τούτο θέλομεν τό σκέψεσθαι άντάμα, και θέλομεν ποιή-
» σειν τό κάλλιον. Η εύγενία σου είναι κατά τό παρόν ώσπερ διοικητής
» τών παιδίων μετά τού Κριτοπούλου. Είναι γούν άνάγκη πρό πάντων νά
» φροντίσητε την παίδευσίν των και τά ήθη των, νά γίνουν καλά και πε-
» παιδευμένα, άν θέλετε νά έχουν τιμήν έδώ· εί δέ μή, θέλουν τά καταφρο-
» νήσειν, και αύτά, και έσάς έδώ, και ούδέ στραφείν θέλουν νά σάς ίδούν.

» Μὲ τὸν μακαρίτην τὸν αὐθέντην τὸν πατέρα τους ἐσυντύχαμεν περὶ τού-
» του. Καὶ ἐκεῖνος ἐβούλετο νὰ τὰ ἐνδύσῃ καὶ νὰ ποιήσῃ νὰ ζοῦν Φράγγι-
» κα παντελῶς, ἤγουν νὰ ἀκολουθῶσι τὴν ἐκκλησίαν κατὰ πάντα ὡσὰν
» Λατῖνοι καὶ ὄχι ἀλλέως, νὰ ἐνδύνωνται λατινικῶς, νὰ μάθουν νὰ γονατί-
» ζουν τοὺς ὑπερέχοντας, καὶ Πάπαν καὶ Καρδιναλίους καὶ τοὺς ἄλλους αὐ-
» θέντας, νὰ ἀποσκεπάζωνται τὸ κεφάλιν τους· νὰ τιμῶσι τοὺς χαιρετῶν-
» τας αὐτοὺς, ὅταν ὑπάγουν νὰ ἰδοῦν Καρδινάλην ἢ ἄλλον ὅμοιον αὐθέν-
» την· νὰ μηδὲν καθίζουν ποσῶς, ἀμὴ νὰ γονατίζουν, καὶ ἀπέχει ὅταν τοὺς
» εἰπῇ ἐκεῖνος, νὰ συχοθοῦσιν. Ὁ δὲ μακαρίτης ἐκεῖνος ἔλεγεν, ὅτι, καὶ
» πολλάκις ἂν τοὺς τὸ εἴπωσι, νὰ μηδὲν καθίσωσιν. Αὐτὰ οὖν ὅλα ἐνθυ-
» μᾶσθέ τα νὰ τοὺς νουθετήσετε καὶ νὰ τοὺς παιδεύσετε καλά. Ἔτι ποιή-
» σετε ὅτι τὸ βάδισμά τους νὰ εἶναι σεμνὸν καὶ τίμιον, ἡ ὁμιλία τους χρη-
» σιμωτάτη καὶ ἡ φωνή τους νὰ εἶναι μετρία καὶ ἠρεμαία, τὸ βλέμμα τους
» προσεκτικὸν, νὰ μηδὲν χάσκωσιν ἐδῶθεν κἀκεῖθεν. Ἃς τιμοῦν πάντας,
» ἂς ἀγαποῦν πάντας, ἂς συντυχαίνωσι πάντας, καὶ τοὺς ἐδικούς των καὶ
» τοὺς ξένους, μετὰ τιμῆς. Μηδὲν εἶναι ἀλαζονικοὶ, ἂς εἶναι ταπεινοὶ καὶ
» ἤρεμοι· καὶ μηδὲν ἐνθυμοῦνται ὅτι εἶναι βασιλέως ἀπόγονοι, ἀμὴ ἂς ἐν-
» θυμοῦνται ὅτι εἶναι διωγμένοι ἀπὸ τὸν τόπον των, ὀρφανοὶ, ξένοι, ὁλό-
» πτωχοι· ὅτι εἶναι χρεία νὰ ζοῦν ἀπὸ ξένα χέρια· καὶ ὅτι, ἂν δὲν ἔχωσιν
» ἀρετὴν, ἂν οὐδὲν εἶναι φρόνιμοι, ἂν οὐδὲν εἶναι ταπεινοὶ, ἂν οὐδὲν τιμῶσι
» πάντας, οὐδὲ τοὺς θέλουν τιμήσειν οἱ ἄλλοι, ἀμὴ θέλουν τοὺς ἀποστρέ-
» φεσθαι πάντες. Αὐτὰ οὖν ὅλα φρόντισέ τα καλὰ ἡ εὐγενεία σου μετὰ
» καὶ τοῦ Κριτοπούλου, ἐπειδὴ τὸ γομάριν ἐπάνω σας εἶναι. Πρὸς τούτοις
» ἂς ἐπιμελοῦνται νὰ μάθουν γράμματα, νὰ προκόψουν· μηδὲν ἐνθυμοῦν-
» ται ὅτι εἶναι εὐγενικοί· ἡ εὐγένεια χωρὶς ἀρετῆς οὐδὲν εἶνε τίποτες, καὶ
» εἰς πάντας μὲν τοὺς αὐθέντας ὁποῦ ἔχουν καὶ μεγάλας αὐθεντείας καὶ
» ἀρχὰς, ἢ μάλιστα αὐτοὺς ὁποῦ ἔχαταν ὅλα. Διὸ ἂς σπουδάζουν νὰ μαν-
» θάνουσιν, ἂς ἔχουν εὐπείθειαν καὶ ὑποταγὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς τὴν εὐγε-
» νίαν σου, καὶ εἰς τὸν ἰατρὸν ὁποῦ τοὺς ἀνέθρεψε, καὶ εἰς τὸν διδάσκαλόν
» των, καὶ ἂς σᾶς ὑπακούωσι, καὶ ἂς ποιοῦν τὸ τοὺς λέγετε. Ἐξ ἅπαντος
» ἂς μάθῃ ὁ καθεὶς ἀπ' αὐτοὺς ἐκ στήθους ἕνα προσφώνημα τὸ πλέον μι-
» κρὸν εἰς τὸν Πάπαν, νὰ τὸ εἴπωσι τοῦ Πάπα γονατιστοὶ καὶ ἀποσκέπα-
» στοι ὅταν ἔλθωσιν ἐδῶ, καὶ μηδὲν γένῃ ἀλλέως. Ὅταν περιπατοῦν εἰς
» τὴν στράταν καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀποσκεπάζωνταί τους καὶ τιμοῦν τους, ἂς
» ἀποσκεπάζωνται καὶ αὐτοὶ τὸ καπάσιν των, ἢ ὁλότελα, ἢ πλεῖον, ἢ ὀλι-
» γώτερον, ὡς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ὁμοίως καὶ ἂν ἔρχωνται ξένοι εἰς
» τὸ σπίτην, τίμιοι ἄνθρωποι, νὰ τοὺς βλέπουσιν, ἂς τοὺς προσκυνῶνται,

» ἂς τοὺς ἀποσκεπάζωνται, ἂς τοὺς παρεκβάλλωσι, κατὰ τοὺς ἀνθρώ-
» πους. Ἂς συντυχαίνωσιν ὀλίγα μὲν, ἔντιμα καὶ εὐχαριστικὰ καὶ ταπεινά,
» μηδὲν γελῶσι ποσῶς, μηδὲν διαγέτωνται, ἀλλὰ μετὰ καθεστηκότος καὶ
» σοβαροῦ φρονήματος ἂς τοὺς συντυχαίνουσιν. Εἰς τὴν τροφήν των ἂς
» εἶναι προσεκτικοὶ καὶ ἐγκρατεῖς· εἰς τὸ τραπέζιν των ἂς κάθωνται μετὰ
» προσοχῆς καὶ παιδεύσεως. Ἂν θέλετε νὰ εἶναι πεπαιδευμένοι εἰς τοὺς
» ἐδικούς των, νὰ μηδὲν ἀναισχυντοῦν τινὰ, συνηθήσετέ τους ἀπὸ τώρα κα-
» λὰ ἤθη καὶ ταπεινὰ καὶ ἥμερα. Ἂς μανθάνωσιν ἀπὸ τώρα νὰ γονατί-
» ζουν ἐπιτήδεια καὶ εὔμορφα· καὶ μηδὲν τὸ ἔχωσιν ἐντροπήν, ὅτι μεγάλοι
» ῥηγάδες καὶ βασιλεῖς τὸ ποιοῦσιν. Ὅταν σεβαίνουν εἰς ἐκκλησίαν Λατι-
» νικήν, ἂς γονατίζουν καὶ ἂς εὔχωνται ὥσπερ οἱ Λατῖνοι. Ὑπαγένετέ τους
» συνεχῶς εἰς τὰς ἐκκλησίας, εἰς τὰς λειτουργίας, καὶ ἂς στέκωνται μετὰ
» εὐλαβείας καὶ προσοχῆς, χωρὶς γέλωτος, χωρὶς λαλίας. Ἂς γονατί-
» ζουν καὶ ἂς ἀποσκεπάζωνται, ὥσπερ οἱ Λατῖνοι, καὶ μιμοῦνται ἐκείνους.
» Ἂν οὕτως ποιῶσι, θέλουσι βοηθηθεῖν, θέλουν ἔχειν τιμὴν παρὰ πάντας,
» θέλω δυνηθῆν καὶ ἐγὼ νὰ τοὺς συνεργῶ. Εἰ δὲ τἀναντία ποιοῦσιν, ἐγὼ
» οὐδὲν θέλω δυνηθῆν νὰ τοὺς βοηθήσῃ οὐδὲ ὅλως· οἱ ἄνθρωποι θέλουν τοὺς
» ἀποστραφεῖν, καὶ τινὰς οὐδὲν τοὺς θέλει τιμήσειν οὐδὲ ποσῶς. Ταῦτα
» οὐδὲν λέγω γράφειν τὴν εὐγενείαν σου καὶ τοὺς ἄλλους μὲ τόσην πολυ-
» λογίαν, εὔκαιρα καὶ μάταια· ἀλλὰ διὰ νὰ λέγετε συνεχῶς τὰ αὐθεντό-
» πουλα, νὰ ποιήσετε νὰ τοὺς τὰ ἀναγινώσκῃ συνεχῶς ὁ διδάσκαλός των,
» νὰ τὰ ἀγροικοῦν καλὰ διὰ νὰ τὰ ποιῶσιν. Ἐκείνους τὰ ἤθελα γράψειν·
» ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι, ὡς νέοι ἀκόμι, οὐδὲν τὰ ἀγροικοῦν καλὰ, δι' αὐτὸ
» γράφω τα τὴν εὐγενίαν σου· νὰ τοὺς παραινεῖτε, καὶ ἀπὸ λόγου μου καὶ
» ἀπὸ ἐδικοῦ σας, νὰ ποιῶσιν ὡσὰν γράφομεν. Ἐνταῦθα εἶνε θανατικὸν
» κατὰ τὸ παρόν· δι' αὐτὸ ἐφάνη καλὸν μετὰ βουλὴν τῶν ἀρχόντων, ὁποῦ
» εἶναι ἐδῶ, καὶ μὲ τὸ θέλημα τοῦ ἁγιωτάτου Πάπα, νὰ μηδὲν ἔλθουν τὰ
» αὐθεντόπουλα ἐδῶ διὰ τὸν κίνδυνον. Ἀλλ' οὐδ' αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀγκῶνα
» νὰ εἶναι, ἐπειδὴ οὐδὲ αὐτὸς ὁ τόπος εἶνε γερὸς, ἀμὴ νὰ διαβῆτε νὰ ὑπά-
» γετε εἰς ἄλλην χώραν, τὴν λέγουσι Τσίκολον, ὅπου εἶναι καλὸς ἀήρ, νὰ
» στέκετε ἐκεῖ ἕως τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ Ὀκτωβρίου, μὲ τοὺς αὐθεντοπού-
» λους καὶ τὴν αὐθεντοπούλαν. Σκέψασθε ἐσεῖς ἐν τῷ μέσῳ ἂν πρέπῃ νὰ
» ἀπομείνῃ αὐτοῦ πάντοτε, ὡς ἂν βουλεύονται καὶ οἱ ἄρχοντες ὁποῦ εἶναι
» ἐδῶ. Ὁ μακαριώτατος Πάπας καὶ ἐγὼ γράφομεν τὸν Λεγάτον τῆς Μάρ-
» κας, ὁποῦ νὰ σᾶς βοηθήσῃ καὶ νὰ σᾶς συνδράμῃ εἰς εἴ τι εἶναι χρεία.
» Αὐτοῦ εἶναι καί τις ἐπίσκοπος τοῦ Κόσμου, ὁποῦ εἶναι ἐδικός μου καὶ
» ἦτον καὶ δουλευτὴς τοῦ ἁγίου τοῦ Δεσπότου· τὸ Τσίκολον εἶναι ἐνορία

» του, καὶ ἔχει καὶ ἐκεῖ καλὸν ὀσπίτην, καὶ θέλει σᾶς τὸ δώσειν νὰ κατοι-
» κήσετε ἐκεῖ, καὶ θέλει σᾶς συνεργήσειν εἰς τὸ εἶναι δυνατόν.

Ἐκ Ῥώμης Αὐγούστου θ' αυξε' ἔτους.

» *Ὁ Βησσαρίων Καρδινάλης καὶ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως* «.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Δημοσία ἐκπαίδευσις.

» Ὑπάρχει ἀδιαφιλονείκητον, ὅτι, καθὼς πᾶν πλάσμα
» ζῶν δὲν δύναται 'νὰ ζήσῃ ἄνευ τροφῆς, οὕτως ὁ πρὸς
» τὸν πολιτισμὸν ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως αὐτοῦ τείνων
» ἄνθρωπος, στερούμενος τῆς ἐπιστήμης, τῆς πνευμα-
» τικῆς ταύτης τροφῆς, δύναται 'ν' ἀποθάνῃ ὡς πρὸς τὴν
» πεπολιτισμένην ζωὴν (Ἀλῆ-πασσᾶς Ἐπιστ.) «.

Ἐκ πολλῶν ἤδη τῆς παρούσης πραγματείας δεδομένων ἀπεδείχθη, ὅτι ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις ἐν Τουρκίᾳ ὄχι μόνον ὑποστηρίζεται ἀνέκαθεν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' εἶνε καὶ ὑποχρεωτική. Ὁ Κεαγιᾶς ἑκάστης συνοικίας καταγράφει ὅλα τὰ ἀπὸ ἓξ ἐτῶν καὶ ἐπάνω παιδία τῆς ἐνορίας 'του καὶ στέλλει τὸν κατάλογον εἰς τὸ ἁρμόδιον γραμματοδιδασκαλεῖον, ἐκτὸς ἐκείνων, ὅσα ἀποδείξωσιν ὅτι ἐκπαιδεύονται κατ' οἶκον· ὥστε ἐκ τῶν ἑκατὸν παιδίων τὰ ἐννενήκοντα πέντε λογίζονται φοιτῶντα εἰς σχολεῖον καὶ ἐκπαιδευόμενα ἀρκούντως. Ἐπειδὴ δὲ πᾶς ὁ κτίζων τζαμίον ὀφείλει 'νὰ προσαρτήσῃ εἰς αὐτὸ καὶ σχολεῖον ἢ καὶ βιβλιοθήκην, ὑπάρχουσι τόσα σχολεῖα, ὅσα καὶ τζαμία, ἀπ' αὐτῶν διατηρούμενα. Ἡ πρώτη φοίτησις τοῦ παιδίου εἰς τὸ σχολεῖον εἶνε ἀφορμὴ ἑορτῆς διὰ τὴν οἰκογένειαν καὶ τοὺς φίλους 'της, οἵτινες συνοδεύουσιν αὐτὸ λαμπροστόλιστοι λαμπροστόλιστον εἰς τὸ διδακτήριον· ὁ Χότζας φιλοδωρεῖται· οἱ συγκεκλημένοι φιλεύονται· πᾶν ὅ,τι εἶνε δυνατὸν 'νὰ καταστήσῃ ἐπίσημον τὸ συμβάν, δὲν παραμελεῖται. Καὶ οἱ Σαχζαδέδες δὲ αὐτοί, ὅταν πρώτην φορὰν ἀρχίζωσι τὴν διδασκαλίαν 'των, γίνεται τοῦτο διὰ τελετῆς· τὰ δὲ πρῶτα γράμματα προαναφωνεῖ αὐτοῖς ὁ Σσέϊχ-οὐλ-ἰσλάμης, ἢ ὁ ἐνδοξότερος καὶ ἀρχαιότερος τῶν Οὐλεμᾶ· ἅπασα δὲ ἡ Σουλτανικὴ Αὐλὴ ἑορτάζει.

Ἡ διδασκαλία εἶνε ἄμισθος καὶ εἰς βάρος τοῦ δημοσίου, τὸ ὁποῖον προμηθεύει καὶ ἅπαν τὸ ὑλικόν· οἱ δὲ μαθηταὶ τῶν μεσαίων καὶ ἀνωτέρων σχολείων ὄχι μόνον 'δὲν πληρόνουσιν, ἀλλὰ καὶ πληρόνονται ἀπὸ τοῦ τζαμίου· ὅπως σπουδάσωσι, προμηθεύοντος αὐτοῖς τροφὴν, κατοικίαν καὶ ἐνδυμασίαν, ὅταν ἀποδείξωσιν ὅτι 'δὲν ἔχουσι τὸν τρόπον ἢ διακρίνωνται διὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ ἐπιμέλειάν 'των, καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ λεγόμενοι Σ ο φ τ ά (1). Πρὸ τῶν 1846 ἐπληρόνοντο δι' ἕκαστον παιδίον τῶν φοιτώντων εἰς τὰ γραμματοδιδασκαλεῖα δύο γρόσια τὸν μῆνα ὡς δίδακτρα. Ὅταν δὲ τὰ εἰσοδήματα τοῦ σχολείου 'δὲν ἐπαρκῶσιν, ἀναπληροῖ τὸ ἔλλειπον ἡ Κυβέρνησις.

Τῷ 1850 ἠριθμοῦντο, διὰ τὰ δεκατέσσαρα κυριώτερα τμήματα τῆς ΚΠ, 396 προκαταρκτικὰ σχολεῖα ἢ γραμματοδιδασκαλεῖα (Μ ε κ τ ἐ μ π), εἰς ἃ ἐφοίτων 22,700 παιδία ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Τῷ δὲ 1859, διαιρεθείσης τῆς ΚΠ εἰς δεκατρεῖς Ῥεγεῶνας, προσδιωρίσθησαν δι' ἑκάστην πέντε ἢ ἓξ σχολεῖα καὶ ἓν ἀνώτερον διὰ τὰ κοράσια, φοιτῶντα τέως ἀναμὶξ μετὰ τῶν ἀῤῥένων, ὅπου, παρεκτὸς τῶν ἄλλων στοιχειωδῶν μαθημάτων, διδάσκονται καὶ χειροτεχνήματα. Συνετάχθησαν δὲ, ἐπίτηδες διὰ τὰ παιδία, καὶ βιβλία στοιχειώδη εἰς κοινὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν καὶ κατὰ νέαν ὅλως μέθοδον.

Ἡ προκαταρκτικὴ ἐκπαίδευσις τῶν Ὀθωμανῶν περιλαμβάνει, ἐκτὸς τῶν ἀρχῶν τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς, τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς ὀρθογραφίας καὶ ἀριθμητικῆς. Ἀλλ' ἡ δυσκολία τῆς γραφῆς, τῆς ὁποίας, καθὼς καὶ ὅλων τῶν Ἀσιατικῶν γλωσσῶν, τὰ φωνήεντα κατὰ τὸ πλεῖστον παραλείπονται, καὶ διὰ τοῦτο καταντᾷ εἶδος στενογραφίας, εἶν' αἰτία τοῦ ὅτι, ἂν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν σχολείων ἦνε μέγας καὶ οἱ φοιτῶντες εἰς αὐτὰ παῖδες πολυάριθμοι, οἱ ὀρθῶς γράφοντες καὶ ἀναγινώσκοντες εἶν' ὀλίγιστοι· διότι πρὸς ὀρθὴν γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν 'δὲν ἀρκεῖ μόνη ἡ διδασκαλία, ἀλλὰ προσαπαιτεῖται καὶ ἕξις μεγάλη. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κυρίως ἀναγνωστικὸν βιβλίον εἶνε τὸ Κχοὺρ-ἄν, βιβλίον καὶ διὰ τὴν ἔννοιαν καὶ διὰ τὴν γλῶσσαν, εἰς ἣν ἐγράφη, ἀκατανόητον, δύναταί τις 'να διισχυρισθῇ ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἔθνους εἶνε ἀγράμματον.

Περίεργον δὲ εἶνε 'να ἴδῃ τις Τουρκικὸν γραμματοδιδασκαλεῖον. Ἐντὸς προσγείου τινὸς αἰθούσης ψιαθοστρώτου πεντήκοντα-ἑκατὸν παιδία, ἄῤῥενα

(1) Οἱ Σ ο φ τ ὰ οὗτοι, οἱ ὁποῖοι εἰς ὅλας τὰς ἐν ΚΠ συμβαινούσας ταραχὰς λαμβάνουσι μέρος, 'δὲν ὠνομάσθησαν οὕτως ἐκ τοῦ Σ ὸ φ, ὑφάσματος τριχίνου, ἂν καὶ τοιοῦτον εἶν', ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, τὸ ῥάσον 'των· ἀλλ' ἐκ τοῦ Σ ο χ τ ὰ ἢ Σ ο υ χ τ ὲ (καιόμενος), διὰ τὸν πρὸς τὴν σπουδὴν διάπυρον αὐτῶν πόθον ἢ διὰ τὰ βάσανα τῆς σπουδῆς.

καὶ θήλεα ἀναμὶξ, κρατοῦντα ἕκαστον μίαν πινακίδα, κάθηνται σταυροποδητί, ἀναγινώσκοντα συγχρόνως ὅλα τὸ μάθημά των, ὑπὸ τὴν ὑπαγόρευσιν τοῦ Χότζα, τοῦ ὁποίου ἀκολουθοῦσιν οὐ μόνον τὸ μέλος τῆς φωνῆς (διότι τὸ Κοράνιον ψάλλεται μᾶλλον ἢ ἀναγινώσκεται), ἀλλὰ καὶ τὰς κινήσεις τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ σώματος, ῥυθμιζομένας πρὸς τὸ μέτρον τοῦ στίχου. Ἐπὶ δὲ τοῦ τοίχου βλέπεις προσηρτημένον τὸν κλασικὸν φ ά λ α γ γ α, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει καὶ ὁ Λιβάνιος (1), ὡς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του συνειθισμένον ἐν τοῖς σχολείοις.

Πρὸς τὸ σχολεῖον τοῦτο παραβάλωμεν τὸ πρὸ ἑπτακοσίων ἐτῶν ἐν αὐτῇ τῇ ΚΠ » παιδευτήριον τῶν γραμματικῶν, ἐν ᾧ, κατὰ τὴν Ἄνναν τὴν Κο- » μνηνὴν (2), παιδευτής τις προκάθηται, καὶ παῖδες περὶ αὐτὸν ἑστᾶσιν, » οἱ μὲν περὶ ἐρωτήσεις ἐπτοημένοι γραμματικάς, οἱ δὲ ξυγγραφεῖς τῶν » λεγομένων Σχεδῶν. Καὶ ἔστιν ἰδεῖν καὶ Λατῖνον ἐνταῦθα παιδοτριβούμε- » νον, καὶ Σκύθην ἑλληνίζοντα, καὶ Ῥωμαῖον τὰ τῶν Ἑλλήνων συγγράμ- » ματα μεταχειριζόμενον, καὶ τὸν ἀγράμματον Ἕλληνα ὀρθῶς ἑλληνί- » ζοντα «.

Μέχρι τῶν 1846 ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις ἐν Τουρκίᾳ ἦτον ἀποκλειστικῶς θρησκευτικὴ καὶ φιλολογική, ἡ δὲ διδασκαλία ἦτον ἡ κοινολαϊκὴ ἐν τοῖς γραμματοδιδασκαλείοις, ἡ νομικὴ καὶ θεολογικὴ ἐν τοῖς Γυμνασίοις, μέση δὲ διδασκαλία δὲν ὑπῆρχε. Τὸν Αὔγουστον δὲ τοῦ 1846, κατὰ διάταγμα αὐτοκρατορικόν, ἡ δημοσία ἐκπαίδευσις ὠργανίσθη ἐπὶ τῇ βάσει κανονισμοῦ, σχεδιασθέντος μὲν καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Ῥεσσὶδ-πασσᾶ, ὑπὸ τῆς ἐπὶ τούτῳ διορισθείσης ἐπιτροπῆς, ἐπὶ βάσεων εὐρυτάτων, μηδενὶ δὲ τῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ ὑποχωροῦντος τὰ πρωτεῖα. Καὶ οὕτως ἀπέβαλον οἱ Οὐλεμᾶ ἓν τῶν οὐσιωδεστέρων αὐτῶν προνομίων, μεταβάσης τῆς διδασκαλίας ἀπὸ τοῦ τζαμίου εἰς τὸ Κράτος. Συγχρόνως δὲ διωρίσθη καὶ Συμβούλιον διαρκές, ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τοῦ Προέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργοῦ, τὸ ὁποῖον διωργάνισε χωριστὰ τὰ διάφορα μέρη τῆς διδασκαλίας, περιλαμβάνοντα τὴν προκαταρκτικήν, μεσαίαν καὶ ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν.

Εἰς τὰ δευτερεύοντα ἢ μεσαῖα σχολεῖα, ὀνομασθέντα σχολεῖα τῆς νεολαίας (Μ ε κ τ ὲ μ π - ΰ - ῥ ο υ χ δ ι έ), φοιτῶσι τὰ δέκα-δώδεκα ἐτῶν παιδία, διδασκόμενα τὴν Ἀραβικὴν γραμματικὴν καὶ σύνταξιν, τὴν ὀρθογραφίαν, τὴν σύνθεσιν καὶ τὸ ὕφος, τὴν ἱερὰν καὶ κοσμικὴν τῶν Ὀθωμανῶν

(1) Ἐπιστολ. 1119, σελ. 582. (2) Βιβλ. ΙΕ'.

ἱστορίαν, τὴν γενικὴν ἱστορίαν, τὴν ἀριθμητικὴν καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς γεωμετρίας. Τῷ 1851 ἐφοίτων εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα 870 μαθηταί.

Ἡ δὲ ἀνωτάτη ἐκπαίδευσις γίνεται ἐν τοῖς Γυμνασίοις (Μ ε δ ρ ε σ έ), ἐκ τῶν ὁποίων ἑκάστη πόλις ἔχει τοὐλάχιστον ἕν, αἱ δὲ σημαντικώτεραι, καθὼς ἡ Ἀδριανούπολις, τὸ Βαγδάδ, τὸ Κάϊρον, τεσσαράκοντα-πεντήκοντα. Ἐν ΚΠ ἠριθμοῦντο τῷ 1763 διακόσιοι ἑβδομήκοντα Μεδρεσέ, σήμερον δὲ εἶνε ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους. Οἱ καθηγηταὶ τῶν Γυμνασίων τούτων λέγονται Μ ο υ δ ε ρ ρ ί ς καὶ διαιροῦνται εἰς τρεῖς κλάσεις· τὰ δὲ μαθήματα εἰς δέκα κλάδους: Γραμματικήν, Σύνταξιν, Λογικήν, Μεταφυσικήν, Φιλολογίαν, Ἐπιστήμην τῶν Τρόπων (τῶν δέκα κατηγοριῶν ἢ θεωριῶν τοῦ Πύῤῥωνος), τὴν τοῦ Λεκτικοῦ ὕφους, τὴν Ῥητορικήν, τὴν Γεωμετρίαν καὶ τὴν Ἀστρονομίαν. Οἱ μαθηταὶ διαιροῦνται εἰς τρεῖς τάξεις: τοὺς Σοφτᾶ, τοὺς Μινδ καὶ τοὺς Δανισσμένδ. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων ὅσοι δὲν ἀποβλέπουσιν εἰς ἀνωτέραν ἐκπαίδευσιν καὶ δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουσι νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἄλλην ἑπταετίαν, σπουδάζοντες τὴν Δογματικὴν καὶ τὴν Νομολογίαν, γίνονται Καδῆδες, Μουφτῆδες ἢ Ἰμάμαι. Ὥστε οἱ κυρίως Οὐλεμὰ εἶνε εὐάριθμοι, μόλις τέσσαρες ἐπὶ ἑκατὸν μαθητευόντων.

Συνεστήθησαν δὲ καὶ δέκα εἰδικὰ σχολεῖα:

Α', τὰ ἐν τοῖς τζαμίοις Σουλτὰν Ἀχμὲδ καὶ Σουλειμανιὲ, ἱδρυθέντα ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν-Μαχμοὺδ διὰ τοὺς ἑτοιμαζομένους διὰ τὰς πολιτικὰς θέσεις·

Β', τὸ τῆς Βαλιδὲ-Σουλτάνης, ὅπου διδάσκονται δωρεὰν οἱ ἀριστεύοντες ἑκάστοτε ἐν τοῖς διαγωνισμοῖς ὅλων τῶν σχολείων, ἄνευ διακρίσεως θρησκείας·

Γ', τὸ Πρότυπον, ὅπου ἐκπαιδεύονται δημοσίᾳ δαπάνῃ οἱ προετοιμαζόμενοι διὰ τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα·

Δ', ἡ Αὐτοκρατορικὴ Σχολὴ τῆς Ἰατρικῆς ἐν τῷ Γαλατᾶ Σαραγίῳ, εἰς ἣν πρόσκειται καὶ τυπογραφεῖον, ὅπου ἐκδίδεται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ Ἰ α τ ρ ι κ ὴ Ἐ φ η μ ε ρ ὶ ς τ ῆ ς Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ο υ π ό λ ε ω ς, ἐν Λιθογραφεῖον, Ταμεῖον ἢ Μουσεῖον φυσικῆς ἱστορίας, Φαρμακεῖον καὶ Ἐμβολιαστήριον·

Ε', ἡ Στρατιωτικὴ Σχολή, συστηθεῖσα τῷ 1830·

Ϛ', τὸ ἐν τῷ Κουμπαρᾶ-χανὲ σχολεῖον τοῦ πυροβολικοῦ καὶ Μηχανικοῦ·

Ζ', ἡ ἐν Χάλκῃ Ναυτικὴ Σχολή, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἑνὸς ἀντιναυάρχου·

Η', ἡ ἐν τῷ Ἁγίῳ Στεφάνῳ Γεωργικὴ Σχολή·

Θ', ἡ Κτηνιατρικὴ Σχολή, καὶ

Ι', τὸ Πανεπιστημεῖον (Δ ά ρ-ο ὺ λ-φ ο υ ν ο ὺ ν), διὰ τὸ ὁποῖον ᾠκο-

δομήθη πρὸ δέκα ἐτῶν τὸ πρὸς μεσημβρίαν καὶ καταντικρὺ τῆς Ἁγίας Σοφίας κολοσσιαῖον κτίριον.

Τῷ δὲ 1862 νέοι τινὲς Ὀθωμανοὶ συνέστησαν καὶ Σύλλογον, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὀθωμανικὴ Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρία (Τζεμμιέτι Ιλμιέϊ Ὀσμανιέ), ὅς τις, ἅμα συστάς, ἐπεχείρισε καὶ τὴν ἔκδοσιν περιοδικοῦ συγγράμματος ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Μετζμουάϊ φουνουὺν (συλλογὴ ἐπιστημῶν ἢ ἐπιστημονική), ἐκδιδομένου ἅπαξ τοῦ μηνός, « πρώτου περιοδικοῦ συγγράμματος τοιούτου εἴδους, δημοσιευθέντος εἰς τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν », λέγει ὁ Ἀαλῆ-πασσᾶς, ἐπιστέλλων πρὸς τὴν Ἑταιρίαν (1).

Ὑπάρχουσι δὲ καὶ τεσσαράκοντα δημόσιοι βιβλιοθῆκαι ἐν ΚΠ, ἐξ ὧν αἱ μὲν δεκαπέντε μεγάλαι, αἱ δὲ εἰκοσιπέντε μικρότεραι. Εἶνε δὲ καθ' ἡμέραν ἀνοικταί, ἐκτὸς τρίτης καὶ παρασκευῆς (2). Ἐκτὸς δὲ τούτων, εἶνε καὶ ἄλλαι χίλιαι καὶ ἐπέκεινα ἰδιωτικαί. Τὰ πλεῖστα τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις ταύταις βιβλίων εἶνε χειρόγραφα, ἡ δὲ Κυβέρνησις διώρισεν ἐπιτροπήν, ὅπως συντάξῃ κατάλογον ὅλων τῶν ἐν αὐταῖς βιβλίων.

Ἐκδίδονται δὲ καθ' ὅλον τὸ Κράτος καὶ περὶ τὰς πεντήκοντα ἐφημερίδας, ὧν ἕνδεκα μὲν Τουρκικαί, τὸ Τακβὶμ-ῦ-βεκαΐ (Πίνακες τῶν συμβαινόντων), ἐπίσημος, ἑβδομαδιαία, μεταφραζομένη αὐτολεξεὶ καὶ εἰς τὸ Ἀρμενικόν, τὸ Τζεριδέϊ-Χαβαδὶς (Κατάστιχον ἢ καταγραφὴ εἰδήσεων), ἡμιεπίσημος, ἑβδομαδιαία ὡσαύτως, Τερτζουμάνι ἀχβάλ, τρὶς τῆς ἑβδομάδος, Τασβίρι-ἐφκιάρ, δὶς τοῦ μηνός, Ἰνβὲρ ἰντιμπάχ, ἅπαξ τοῦ μηνός· Μετζμουάϊ-φουνούν, ὡσαύτως· Μετζουμάϊ ἰνβέρ ἰντιμπάχ, ὡσαύτως, Δζεριδέϊ-ἀσκεριέ, ἐπίσημος στρατιωτική, Ἐλ-τζεβαγίδ, ἀραβιστί, ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος, Τουρκιστάν, περσιστί. Ἀρτίως ἤρξατο καὶ ἡ ἔκδοσις τῆς Σταμμπούλ, Τουρκιστὶ καὶ Ἑλληνιστί.

Ἡ Ἀρμενία (Χαϊατζδάν), ἐφημερὶς πολιτική, ἐκδίδεται ἀρμενιστὶ ἅπαξ καθ' ἑβδομάδα. Παρ' αὐτὴν καὶ μίαν ἄλλην, τὴν Μασὶς (Μόψου ἑστίαν), ἐκδιδομένην ἐπίσης ἀρμενιστί, ἐκδίδονται δύω ἄλλαι Τουρκιστί, ἡ Μετζμουάϊ Χαβαδὶς (Συλλογὴ εἰδήσεων), διὰ χαρακτήρων Ἀρμενικῶν καὶ ἡ Μουναδίγι Ἐρτζιγιὰς (Σάλπιγξ τοῦ Ἀργαίου ὄρους). Καὶ ἐκτὸς τούτων, καὶ πέντε περιοδικά: Ὁ Ἔρως (Σὲρ), ἅπαξ

(1) Ἴδε μετάφρασιν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐν τῷ ἀριθμ. 58 τῆς ἐν ΚΠ ἐκδιδομένης ἐφημερίδος Ὁμονοίας. (2) Οἱ ἐπιστάται τῶν βιβλιοθηκῶν τούτων εἶνε, διὰ τὸ ὀλιγόμισθον αὐτῶν, ἄξιοι οἴκτου, οἱ περισσότεροι· διότι οἱ μισθοὶ αὐτῶν, ὁρισθέντες πρὸ ἑκατὸν καὶ διακοσίων ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἱδρυτῶν τοῦ καταστήματος εἰς ποσότητά τινα γροσίων, αὐτάρκη τότε, ὅτε τὸ γρόσιον ἦτον τάλληρον, διαμένουσιν οἱ αὐτοί, καὶ ἀφ' οὗ τὸ νόμισμα ἐξέπεσεν. Ἀλλὰ λέγουσι: Σούκιουρ Ἀλλάχ, καὶ ἐγκαρτεροῦσι· διότι ὁ καθαυτὸ Μουσουλμάνος οὐδέποτε γογγύζει.

τῆς ἑβδομάδος· ἡ Μέλισσα (Μ ε γ κ ο ῦ), τρὶς τοῦ μηνός· ἡ Φωνὴ (Τ σ ά γ)· τὸ Μικρὸν πτηνὸν (Τ ἰ ρ τ ζ ν ἰ κ), δὶς τοῦ μηνός· τὸ Ῥόδον (Β ά ρ τ), δὶς τοῦ μηνός· ὁ Ἥλιος (Τσαμενάκ), ὁ Ἀστὴρ (Γερεδάκ) καὶ ὁ Ζ έ φ υ ρ ο ς (Ζεπούρ), δὶς τοῦ μηνός. Ἕκτη δὲ ἄλλη, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Κιθάρα (Γ κ ι τ ά ρ), συντάττεται ὑπὸ Κυρίας τινὸς ἐκ Πικριδίου, διὰ τὸ θῆλυ φῦλον.

Ἡ δὲ Ἀ 6 ε δ α 6 έ ρ (ὁ νεολόγος), θρησκευτική, ἐκδίδεται τρὶς τοῦ μηνὸς διὰ τοὺς Διαμαρτυρομένους Ἀρμενίους.

Ἡ Ν ο ῖ ά ν ἀ γ α 6 ε ἱ (Περιστερὰ τοῦ Νῶε) εἶνε Φιλολογική.

Γραικικαὶ δὲ πέντε-ἕξ: Βυζαντίς, Νεολόγος, Ἀνατολικὸς Ἀστήρ, Ὁμόνοια, Ἁρμονία καὶ μία εἰς τὸ Τουρκικὸν διὰ χαρακτήρων Ἑλληνικῶν, ἡ Ἀ ν α τ ο λ ή. Καὶ ἓν περιοδικόν, ἡ Ἑ π τ ά λ ο φ ο ς. Ἐκτὸς δὲ τούτων τέσσαρες Γαλλικαί, μία Ἀγγλική, μία Ἰταλική, μία Ἑβραϊκή, μία ἰατρική, καὶ δύω-τρεῖς Βουλγαρικαί.

Ἐν τινι τῶν ἐν ΚΠ Ἑλληνικῶν ἐφημερίδων ἐδημοσιεύθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1868 ὁ ἑπόμενος στατιστικὸς Πίναξ τῶν ἐν ΚΠ ἀρμενικῶν σχολείων, τὸν ὁποῖον θεωροῦντες ἀκριβῆ, ἀντιγράφομεν ἀπαράλλακτον:

» Τὰ σχολεῖα ταῦτα εἶνε τὸ ὅλον 52· ἐκ τούτων 30 μὲν εἶνε γραμματοδιδασκαλεῖα, φοιτώμενα ὑπὸ 2500 περί που μαθητῶν (διότι ἡ κατωτέρα ἐκπαίδευσις τῶν Ἀρμενίων χωλαίνει εἰσέτι πολύ)· 21 προκαταρκτικά, φοιτώμενα ὑπὸ 2700 μαθητῶν, καὶ ἡ ἐν Χάσ-κιοϊ Νουβάρειος σχολή, φοιτωμένη ὑπὸ 370 μαθητῶν. Ἐν συνόλῳ δὲ τὰ σχολεῖα ταῦτα φοιτῶνται ὑπὸ 5,614 μαθητῶν, ὧν 3,980 ἄῤῥενα, καὶ 1,034 θήλεα. Διδάσκουσι δὲ ἐν ἅπασι τούτοις 213 παιδαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι, καὶ δαπανῶνται κατ' ἔτος πρὸς συντήρησιν αὐτῶν 1,023,680 γρόσια.

» Τοῦ δὲ πληθυσμοῦ τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ Ἀρμενίων ὑπολογιζομένου, κατὰ τὴν τῷ 1857 γενομένην προτροπῇ τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας ἀπογραφήν, εἰς 200,000 περί που ψυχῶν, ἕπεται ὅτι, γινομένης μὲν τῆς διαιρέσεως κατὰ τὰ τρία εἴδη τῆς ἐκπαιδεύσεως, διδάσκονται:

ἐν μὲν τῇ κατωτέρᾳ ἐκπαιδεύσει	13 ἐπὶ 1,000
ἐν δὲ τῇ μέσῃ	14 ἐπὶ 1,000
ἐν δὲ τῇ ἀνωτέρᾳ	19 ἐπὶ 10,000

γινομένης δὲ τῆς διαιρέσεως κατὰ φῦλον, ἐκπαιδεύονται:

ἐκ μὲν τῶν ἀῤῥένων	20 ἐπὶ 1,000
ἐκ δὲ τῶν θηλέων	5 ἐπὶ 1,000

Ἡ δὲ διὰ τὰ σχολεῖα ὁλικὴ δαπάνη ἀναλογεῖ πρὸς γρόσια 5 δι' ἑκάστην ψυχήν «.

Ἡ δὲ Αὐγὴ τῆς Ἀνατολῆς (Σ σ ι α κ χ ά ρ - Μ ι σ ρ ά χ), ἑβραϊστὶ ἐν

Σμύρνῃ, ὅπου ἐκδίδεται καὶ ἄλλη Αὐγὴ (Ἀ ρ σ α λ ο υ ΐ ς) εἰς τὸ Ἀρμενικόν.

Ὅλα ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ὅτι μία τῶν ἐν τῷ Τουρκικῷ Κράτει μεταρρυθμίσεων εἶνε καὶ ἡ περὶ τὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν ὁποίαν ἡ Κυβέρνησις ἐφρόντισεν ἐξ ἀφετηρίας ʼνα ἐμψυχώσῃ, συστήσασα σχολεῖα δι' ὅλους τοὺς κλάδους τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, καὶ δι' ὅλας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας. Οὐδεὶς δύναται ʼνα μὴ ἐπαινέσῃ τὸν σκοπὸν καὶ τὰς προσπαθείας ʼτης· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ʼδὲν δύναται καὶ ʼνα μὴ ὁμολογήσῃ ὅτι ἡ ἐπιτυχία ʼδὲν ἀνταπεκρίθη καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὰς προσδοκίας ʼτης. Καὶ εἶνε μὲν ἀναντίρρητον ὅτι, ἐπιμένουσα, θὰ φθάσῃ μίαν ἡμέραν εἰς τὸ ποθητὸν τέρμα τόσων ἀγώνων καὶ τοσαύτης δαπάνης· σήμερον ὅμως ταῦτα πάντα μένουσιν ἄγονα καὶ ἀτελεσφόρητα, καὶ τὰ ἀποτελέσματα εἶνε μικρότατα καὶ ἀσήμαντα· διατί; διότι ἐν μὲν τῇ Εὐρώπῃ ἡ κατ' οἶκον ἀνατροφὴ καὶ ἡ παιδομάθεια εἶνε διακενυμένη εἰς τὸν λαόν· οἱ δὲ γονεῖς, καὶ ἰδίως αἱ μητέρες ἐνθαρρύνουσι τὰ τέκνα αὐτῶν ὅπως διδαχθῶσι, καὶ διεγείρουσι παντοιοτρόπως τὴν φιλοτιμίαν καὶ τὴν ἅμιλλαν αὐτῶν, τὰ σχολεῖα ἑπομένως ἀκμάζουσι καὶ ἡ παιδεία ἐκτιμᾶται· ἐν ᾧ ἐν τῇ Τουρκίᾳ πᾶσα γνῶσις, τὴν ὁποίαν προσκτᾶται ὁ μαθητής, μὴ ἐμπεριεχομένη εἰς τὸ Κοράνιον, ἢ ἀντιβαίνουσα ὁπωσδήποτε εἰς τὰς ἀρχάς ʼτου, θεωρεῖται καινοτομία καὶ ὁ πρεσβεύων ἢ διαδίδων αὐτὴν ὑποβλέπεται. Ἔπειτα οἱ διδάσκοντες εἶνε ξένοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, καὶ διδάσκουσι δι' ἑρμηνέων, τῶν ὁποίων τίς ἐγγυᾶται τὴν ἀκρίβειαν;

Ἀλλ' εἶνε ἀφ' ἑτέρου καὶ ἀληθὲς ὅτι τὴν κατὰ τῶν νεωτέρων ἰδεῶν πρόληψιν καὶ ἀντιπάθειαν τοῦ ἔθνους, δικαιοῖ κατά τι καὶ ἡ διαγωγὴ τῶν πλειοτέρων νέων Ὀθωμανῶν, ὅσοι ἐξεπαιδεύθησαν ἐν Εὐρώπῃ, καὶ τῶν ὁποίων ὀλίγοι ἐπανῆλθον συγκεχροτημένοι ὅπως ἔδει· διότι, ἐγκαταλελειμμένοι τὸ πλεῖστον εἰς ἑαυτούς, ἀνήκοντες εἰς εὐπόρους οἰκογενείας, κυττάζουσι πῶς ʼνα διασκεδάσωσι μᾶλλον ἢ ʼνα σπουδάσωσι· μελετῶσι δὲ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν ἐν τοῖς δημοσίοις χοροῖς καὶ τοῖς σκαριφείοις (estaminets), ἢ ἐν ταῖς ἐφημερίσι καὶ τοῖς μυθιστορήμασι, σπερμολογοῦντες ἔνθεν κἀκεῖθεν τετριμμένας τινὰς φράσεις περὶ πολιτικῆς καὶ οἰκονομίας, τῶν ὁποίων τὸ διάκενον, εἶνε βέβαιοι ὅτι, οὐδεὶς ἔσται ὁ ἐξελέγξων, ὅταν ἐπιστρέψωσι, καθὼς καί, ἐὰν ἐσπούδαζον βασιμώτερον, ἄδηλον ἐὰν ὑπάρξῃ ὁ ἐκτιμήσων. ʼΔὲν διακρίνονται δὲ κατ' ἄλλο, εἰμὴ διά τινας ἕξεις, αἱ ὁποῖαι ʼτοὺς καθιστῶσιν ὑπόπτους καὶ μισητοὺς εἰς τοὺς συμπολίτας των, καὶ διὰ τοῦτο συνήθως εἶνε οἱ ἀτολμότεροι καὶ οἱ μᾶλλον ἀδιάφοροι μεταξὺ ὅλων τῶν Τούρκων. Καὶ πῶς εἶνε δυνατὸν ʼνα γένῃ ἄλλεως, ἀφ' οὗ διηγοῦνται ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐπρέσβευον τὴν κοινοκτημοσύνην, καὶ τοῦτο ὄχι ἐκ πεποι-

θήσεως, ἀλλὰ διότι τὸ καφφενεῖον, ὅπου ἐσύχναζον, συνέπεσε 'να χρησιμεύῃ ὡς συλλαλητήριον Σαινσιμωνιστῶν· ἄλλος δέ τις ἀνέβη καὶ ἐπολέμησεν ἐπὶ τῶν ὁδοφραγμάτων τοῦ Φεβρουαρίου, χωρὶς 'να ἠξεύρῃ ἴσως διατί.

Ταῦτα πάντα γνωρίζει, ἐλπίζομεν, καὶ πρέπει 'να γνωρίζῃ ἡ Κυβέρνησις, διότι ἄλλως εἶν' ἀδύνατον 'να φθάσῃ εἰς τὸν σκοπόν της, ἐὰν ἐπιθυμῇ τὴν ἀληθῆ ἀναμόρφωσιν τοῦ ἔθνους, καὶ ὄχι τὴν ἐπιπόλαιον ἐκείνην ἐπίχρωσιν, τὴν τῆς ἀκρίτου ἀπομιμήσεως τῶν ξένων ἰδεῶν καὶ ἠθῶν, ἥτις, διαφθείρουσα πᾶν ὅ,τι καλὸν ἐνυπάρχει ἐν τῷ ἔθνει, οὐδὲν ἄλλο καταλείπει ἀντ' αὐτοῦ παρὰ τὸν ἀτομισμὸν καὶ τὴν ἀδιαφορίαν.

Ἀξιοθαύμαστον καὶ ἀξιομίμητον νομίζω καὶ τὸν περὶ τὴν θρησκευτικὴν ἰδίως διδασκαλίαν ζῆλον τῶν Ἰουδαίων, παρὰ τοῖς ὁποίοις οὐδεὶς ἀπήλλακται τοῦ διδάσκεσθαι καὶ διδάσκειν (ἐὰν ἦνε πρὸς τοῦτο ἱκανός), οὔτε γέρων, οὔτε πτωχός, οὔτε ἀσθενής, οὔτε τυφλός· ἡ δὲ βίβλος τοῦ Σ α μ π ά τ ἀναθεματίζει τὴν πόλιν ἐκείνην, ἥτις δὲν διδάσκει τὰ παιδία της. « Ὁ πεπαιδευμένος νόθος εἶνε, λέγει, ἀνώτερος τοῦ ἀμαθοῦς μεγάλου ἱερέως ». « Ἡ δὲ ἱερότης τοῦ διδακτηρίου, λέγει ἡ Μ ε γ κ ι λ λ ά, εἶνε ἀνωτέρα τῆς τοῦ ναοῦ ». « Σχολεῖον δὲ δὲν χρημνίζεται, οὔτε ἵνα κτισθῇ ὁ ναὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ, κτλ.». Λόγοι ἄξιοι 'να γραφῶσι χρυσοῖς γράμμασιν ἐπὶ παντὸς Ἑλληνικοῦ δημαρχείου!

Ἀξιοπαρατήρητον ἐπίσης εἶνε τὸ ὅτι παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ὁ ὀξύθυμος δὲν δύναται 'να γένῃ διδάσκαλος. Πόσα καλὰ δύναταί τις 'να μιμηθῇ καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων!

Λαλοῦντες ὅμως περὶ τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν Ὀθωμανῶν τε καὶ Ἰουδαίων, εἶνε δυνατὸν 'να λησμονήσωμεν τοὺς ἀδελφούς 'μας, τοὺς συγγενεῖς 'μας Γραικούς, τοὺς ἐν τῇ Τουρκίᾳ, καὶ ἰδίως τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει, προκειμένου περὶ ἐκπαιδεύσεως; ἢ μήπως δὲν παρακολουθοῦμεν καὶ μακρόθεν μετὰ παλλούσης καρδίας τὰ βήματά 'των; μήπως δὲν ἐπικροτοῦμεν εἰς τὰς εὐγενεῖς προσπαθείας 'των; μήπως δὲν βλέπομεν ὅτι δὲν ὑπάρχει χωρίον, δὲν ὑπάρχει συνοικία, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν διαλάμπει ὁ ὑπὲρ τῆς παιδείας ζῆλος; Προθυμία μεγίστη, πόρους ἔδωκεν ὁ Θεός, ἐκ μέρους τῆς ἐξουσίας οὐδὲν κώλυμα, πλήρης ἄδεια! τί ἐλλείπει; 'να 'τὸ εἴπωμεν; Διεύθυνσις ἀνωτάτη, ἑνότης ἐνεργείας καὶ ἀποδιοπομπὴ παντὸς δευτερεύοντος σκοποῦ, πάσης περιφιλαυτίας. Πρὸ πάντων δὲ, οὐχὶ ἐπιδείξεις, οὐχὶ κενεαυχίαι καὶ μεγαλοῤῥημοσύναι, καὶ τὰ συνήθη ἐκεῖνα, τὰ χορηγοῦντα ὕλην εἰς τὰς μικροφιλοτιμίας, Πρόεδροι, Ἀντιπρόεδροι, Γραμματεῖς, ὑπογραμματεῖς, ταμίαι, ἔφοροι κτλ. Ὄχι ὅτι δὲν εἶνε ἀναγκαῖα παντοῦ ἡ τά-

ξις, ὄχι ὅτι 'δὲν πρέπει 'νὰ ὑπάρχωσι ταῦτα πάντα· ἀλλ' ὅτι πρέπει 'να γίνωνται χωρὶς κροτοθορύβου, χωρὶς κομποῤῥημοσύνης, χωρὶς πλαγίων σκοπῶν. Οἱ λόγοι ἀφανίζουσι τὰ πράγματα: Τοῦτο ἐδίδαξε μακρὰ πεῖρα καὶ παρατήρησις εἰς τὸν γράφοντα ταῦτα, καὶ τοῦτο ὀφείλει, ὡς τελευταῖον ἀποχαιρετισμὸν εἰς τοὺς συμπολίτας 'του, μετὰ τῶν ὁποίων θὰ λαλεῖ, ἐπὶ χρόνους ἴσως, διὰ τῆς μακρᾶς ταύτης πραγματείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἂς 'τῷ ἐπιτραπῇ 'να ἐπιθέσῃ ὡς κορωνίδα μικρὸν ἀνέκδοτον, τὸ ὁποῖον οὐδεὶς ἴσως ἄχρι τοῦδε ἀπεμνημόνευσε, καὶ ἴσως οὐδεὶς παρετήρησεν, ἀλλ' ἔχει πολλὴν νομίζω, ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν σημασίαν. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1821 ἡ ἐν τῇ Ξηρᾷ Κρήνῃ μεγάλη τοῦ Γένους σχολὴ εὑρίσκετο εἰς κατάστασιν φθισιῶσαν, οὐχὶ δι' ἔλλειψιν μέσων, οὐχὶ δι' ἔλλειψιν σχολαρχούντων, ἐφορευόντων, ἐπιστατούντων· ὅλα ταῦτα ὑπῆρχον, καὶ ὑπῆρχον ἄφθονα· ἀλλά, ... δι' ἔλλειψιν εἰλικρινοῦς συνεννοήσεως, διὰ τὰ σύμφυτα ἐκεῖνα δεινά, τὰς ζηλοτυπίας, τὰς φιλοπρωτίας, αἱ ὁποῖαι παρακολουθοῦσιν, ὡς ἐγγενεῖς κῆρες, πᾶν ἀγαθόν, ὅταν 'δὲν ὑπάρχῃ θέλησις ἰσχυρὰ 'να 'τὰ καταστέλλῃ. Κατεῤῥάγη ἐν τούτοις, σκηπτοῦ δίκην, ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, καὶ ἐνώπιον τῆς τρομερᾶς ἐκείνης βροντῆς, πᾶσα ἄλλη φωνὴ κατεσιγάσθη, τὰ πάντα ἐμηδενίσθησαν, καὶ διδάσκοντες καὶ διδασκόμενοι ἔφυγον ἢ ἐκρύβησαν, καὶ ἡ σχολὴ σχεδὸν ἐλησμονήθη. 'Αλλ' ὑπῆρχέ τις ἀνὴρ ἀπειρόκακος καὶ πραΰς, ὡς ὁ ἀμνός, τοῦ ὁποίου ἦτον θύτης, ἀσκητικῶς ἁπλοῦς καὶ ἀπέριττος, καθαυτὸ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους τοῦ χριστιανισμοῦ ἱεροφάντας: αὐτὸς 'δὲν ἔφυγεν· ἀλλά, κλεισθεὶς μόνος ἐντὸς τῆς Σχολῆς, ἀπεφάσισε μετὰ δεκαοκτὼ μαθητῶν, τοὺς ὁποίους ἐνεψύχωσε τὸ παράδειγμά 'του, 'να ἐγκαρτερήσῃ, καί, ἐν ᾧ ἔξω ἡ γενικὴ ἀναστάτωσις ἐπενέμετο τὸ πᾶν καὶ αἱ οἰκίαι ἠρημοῦντο καὶ αἱ κεφαλαὶ ἔπιπτον ὡς οἱ ὑπερέχοντες τοῦ ληΐου στάχυες, τοὺς ὁποίους ὁ Μιλήσιος Θρασύβουλος ἀπεθέριζε συμβολικῶς διὰ τῆς βακτηρίας 'του ἐνώπιον τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Περιάνδρου, αὐτὸς ἐδίδασκε καὶ προσηύχετο, προσηύχετο καὶ ἐδίδασκε. Μετὰ τρία δὲ ἔτη, ὅταν ἐκόπασεν ὁ κλύδων, ἀπεδόθησαν εἰς τὴν κοινωνίαν δεκαοκτὼ πεπαιδευμένοι νέοι, συγκεκροτημένοι τήν τε θύραθεν καὶ τὴν ἱερὰν παιδείαν, ὅσον ἐπέτρεπον τὰ τότε πράγματα, δακτυλοδεικτούμενοι διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν κοσμιότητά 'των, ὧν οἱ πλείους ἐνεκολπώθησαν τὸ τοῦ διδασκάλου ἔργον, καὶ ἴσως ζῶσιν ἀκόμη τινὲς αὐτῶν, καὶ εὐλογοῦσι τὴν μνήμην τοῦ διδασκάλου 'των, ὅς τις, εἷς καὶ μόνος, κατώρθωσεν ἐν παραβύστῳ καὶ ἀθορύβως, χωρὶς σχοινοτενῶν προγραμμάτων, χωρὶς πομπωδῶν ὀνομάτων καὶ τίτλων, ὅ,τι σπανίως κατορθοῦσι πολλοί, ὅταν 'δὲν ἐπιδιώκωσι μόνον τὰ

ουσιώδη. Ἐνεθυμήθησαν ἄρά τινες τίς ὁ εἷς οὗτος, ἢ εἶν' ἀνάγκη 'να ὀνομάσωμεν τὸν διδάσκαλον Σαμουὴλ, τὸν γενόμενον ὕστερον ἐπίσκοπον Μεσημβρίας;

Οὐδόλως εἴχομεν σκοπὸν, ὅς τις θέλει ἂς 'τὸ πιστεύσῃ, 'να ἐπιθέσωμεν ὡς κορωνίδα τῆς μακρᾶς ταύτης πραγματείας, τὸ ὄνομα τοῦ μακαρίτου Σαμουήλ: ἀλλ' ἐπειδὴ 'τὸ ἔφερεν, οὐκ ἀθεῒ πάντως, ἡ σειρὰ τοῦ λόγου, οὐδὲν μεταβάλλομεν, οὔτε προστιθέαμεν. Τίς οἶδεν ἐὰν ἡ σύμπτωσις αὕτη 'δὲν ἔχῃ τινα λόγον, καὶ ὁ λόγος οὗτος, ἐὰν ὑπάρχῃ, ἀρκεῖ ἡμῖν ὡς ἐπίλογος.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΥ ΜΕΡΟΥΣ.

ΠΙΝΑΞ

ΠΡΑΓΜΑΤΙΩΔΗΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΕΝ ΤΟΙΣ ΤΡΙΣΙ ΤΟΜΟΙΣ.

ΣΥΝΕΧΕΙΑ
ΤΟΥ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥ ΤΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

Ἀγαθόπουλος Ι.
Ἀδὰμ Γ.
Ἀκάβαλος Ι.
Ἀλιπράνδης Ἠλ. ἱερεύς
Ἀλμεΐδας Μανουήλ
Ἀλμεΐδας Δημήτριος
Ἀνδρεάδης Κ. Α.
Ἀντωνιάδης Μιχ.
Ἀργυράτος Μιχ.
Βαμβακάρη Σοφία
Βαμβακᾶς Ἀνδρ.
Βάρκας Ι. Δ.
Βιχέλλας . .
Βεγλερῆς Γρηγ.
Γαρόφαλλος Ἀναστ.
Γλυκὺς Σωτήριος.
Δάγκος Εὐγένιος, Ἀρχιμανδρίτης.
Δημητρίου Θεόδωρος, ἱερεύς.
Δήμου Μαργαρίτης.
Δήμου Νικόλαος.
Εὐθυμιάδης Σπυρ.
Θεοδοσιάδης Ἐμμανουήλ.
Θεολόγος Κωνστ.
Θεοχαρίδης Πέτρος.
Καλβοκορέσης Ἀριστ.
Καμπίτσης Κωνστ., ἱερεύς.
Καρατζᾶς Γ.
Κομποθέκλας Χαράλ. Π.
Κομποθέκλας Σπυρ., ἱερεύς.
Κουβελᾶς Μιχ.
Κουβέλης Γρηγ., ἱερομόναχος.
Κυπριώτης Γεράσ. Ι.
Κωνσταντινίδης Ἀθ.
Μαμαλιάδης Γ.
Μανόλικας Ι.
Μανολόπουλος Δ.
Μελᾶς . .
Μερκούρης Σωτήριος, ἱερεύς.
Μικρουλάκης Δ.

Μινέττας Ι.
Μιραλῆς Κ.
Μοναστηριώτης Ξενοφῶν, ἰατρός.
Μπογιατζόγλους Κωστάκης.
Μυταράκης Ἐμμαν.
Οἰκονομίδης Δ.
Ὀράτης Εὐθ.
Παππαδογιάννης Ι., ἱερεύς.
Παππακυριαζόπουλος Γ.
Παππαδόπουλος Ν. Γ.
Παρδαλὸς Ἀντ.
Παυλάτος Πέτρος.
Πεταλᾶς Διονύσ.
Ῥαζῆς Δ. Μαρκάτος.
Ῥάλλης Θεόδωρος Μ.
Ῥιδῆς Εὐστράτιος.
Ῥωσσέτος . .
Σιμωτᾶς Ι.
Σιώτης Ἀντ. Γ.
Σκούριτο Ν. Α.
Σταγόπουλος Ι.
Σταυρίδης Ι.
Στεφανίδης Μάρκος.
Στεφάνου Τζωάννης.
Στράτης Ι.
Συναδινὸς . .
Συνωνάδης Α.
Σφαέλος Δ. Ἀναγν.
Σωτηρίου Γρηγ.
Ταστάτος Ἰωάννης, ἰατρός.
Τέγος Δ.
Τζῆντζος Ν.
Τιζλὼφ Ἀναστ.
Τσακνᾶς Χρῆστος.
Τσαλίκης Ἀθαν.
Τσαταλὸς Ἀθαν., ἱερεύς.
Τσεκούρης Πέτρος.
Τσιτσίνιας Μιχ.
Φάκαρης Κ.

Φάσος Ι.
Φιλιππίδου Ἀννέττα.
Φραγγόπουλος Παναγ.
Φυλίζης Ἀθαν.
Φυτάλης Ι.
Χατηριάδης Κ.
Χατζανδριχόπουλος Ἀπόστ.
Χατζῆ-Ἐμμανουὴλ Θεοδόσιος.
Χουδαβερδόγλους Ἀβραὰμ Ἰωάννου Τυανεὺς (Δένελης).
Χρήστου Βασ.
Χρυσόπουλος Ι.
Ψαρόπουλος Παναγ.
Ψωμόπουλος Ι.
Ὠχριώτης Σπυρ. Ἀναστασίου.

ΠΟΥ ΤΟΠΟΘΕΤΗΤΕΟΝ ΤΑΣ ΕΙΚΟΝΑΣ.

(Πρὸς ὁδηγίαν τοῦ βιβλιοδέτου).

ΟΙ ΓΕΝΝΑΙΩΣ ΣΥΝΔΡΑΜΟΝΤΕΣ ΠΡΟΣ ΕΚΔΟΣΙΝ

ΤΟΥ ΜΕΝ ΤΡΙΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΒΕΡΩΦ

ΚΑΙ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΤΟΥ ΔΕ ΔΕΥΤΕΡΟΥ

ΒΑΛΛΙΑΝΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ
ΒΟΥΡΟΣ Ε. Μ
ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ Δ Σ
ΙΓΓΛΕΣΗΣ Α
ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ Ι Α
ΚΟΥΠΑΣ ΓΡ Ι
ΜΑΥΡΟΓΟΡΔΑΤΟΣ Α Π
ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ Α.
ΠΑΣΠΑΛΗΣ Α Ι
ΠΑΣΠΑΤΗΣ Δ Γ.
ΠΑΣΠΑΤΗΣ Α Γ
ΡΑΛΛΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α.
ΡΟΔΟΚΑΝΑΚΗΣ Μ Ι
ΣΕΚΙΑΡΗΣ ΠΑΝΤΙΑΣ
ΣΚΥΛΙΤΣΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ
ΤΑΜΒΑΓΟΣ Δ. Ν
ΦΡΑΓΓΙΑΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

Λιθογρ. Κ. Κολμαεν Αθήναι

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΘΕΟΔΩΡΑ ΟΙ ΚΟΜΝΗΝΟΙ.

Γκαλιοντζῆς.

Ὁ Ἀστσήμπασης τῶν Γενιτσάρων.

Πεὶχ καὶ Σολάκ.

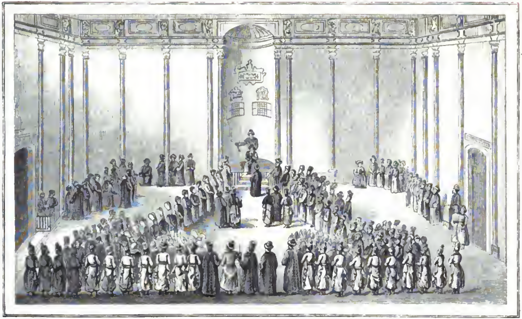
Τὸ Ἰφτάρι τοῦ Βεζίρη.

Ὁ Σιληχδάρης.

Ἑστίασις πρέσβεως ἐν τῷ Κουτμπὲ-ἀλτύ.

Τὸ Ἀρζ-όδασι.

Λουτρὸν γυναικεῖον.

Γενίτσαρης φρουρός.

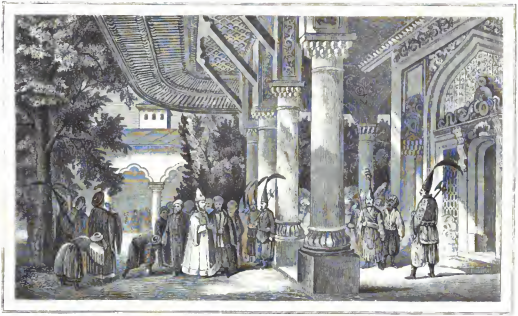
Γενίτσαρης.

Ἡγεμὼν τῆς Μολδοβλαχίας ἐν στολῇ.

Ὁ Βεζίρης.

Τὸ Μπὰμπ-οὺσ-σελὰμ.

Ὁ Ὀμὲρ-πασσᾶς.

Τὸ τσαρσί.

Ἐμφάνισις πρέσβεως εὐρωπαίου εἰς τὸν Σουλτάνον.

Ὁ Τρίτος τόμος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκδοθεὶς ἤδη, κατὰ τὴν ἀπὸ 1 Σεπτ. Π. Ε. ἀγγελίαν τοῦ συγγραφέως καὶ ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ἀπαραβάτως ὅρους, εὑρίσκεται κατὰ τὸ παρόν,

Ἐν Ἀθήναις μέν, μόνον εἰς τὸ Τυπογραφεῖον τοῦ Κ. Χρ. Νικολαΐδου Φιλαδέλφεως, παρὰ τῇ Πύλῃ τῆς Ἀγορᾶς, ἀριθ. 4, ὅπου καὶ ἐτυπώθη, καὶ εἰς τὸ Βιβλιοπωλεῖον Πεῤῥῆ-Βαμβᾶ, ὁδῷ Ἑρμοῦ, ἀριθ. 188.

Ἐν Τριπόλει δέ, παρὰ τῷ Δημοδιδασκάλῳ τοῦ Β′ Νομαρχιακοῦ Σχολείου, Κ. Κωνστ. Τζούμᾳ·

Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου, παρὰ τῷ κατὰ τὸν Νομὸν Α[illegible] Δημοδιδασκάλῳ Κ. Ἀντωνίῳ Βλάσῃ.

Ἐν Κεφαλληνίᾳ, παρὰ τῷ Βοηθῷ τοῦ ἐν Ἀργοστολίῳ Νομαρχιακοῦ Σχολείου, Κ. Δημητρίῳ Ἀναγν. Σφαέλῳ·

Ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τῷ Κ. Νικολάῳ Ι. Πασπαλῇ.

Ἐν Τεργέστῃ, παρὰ τῇ Διευθύνσει τῆς Ἐφημερίδος Ἡμέρας.